37
11 G
2

TOMVS

SECVNDVS OPERVM DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, complectens illius epistolas, non mediocri cura emendatus per [redacted]

Nunc postremo accuratiori quàm anteà, diligentia excusus.

B A

PARISIIS,
Apud Carolam Guillard viduam Claudij Cheuallonij, &
Gulielmum Desboys, sub Sole aureo, in via diui Iacobi.
1555.

EX CALCE secundi libri Retractationum, item ex epistola, quæ præfixa est catalogo hæreseôn ad Quoduult deum, satis quidē perspicuum est id temporis nec epistolas, nec populares orationes ab Augustino fuisse digestas: nec post id ab eo curatum, vel illud arguit, quod in hoc volumine, neque temporum, neque personarum, neque materiarum vlla videtur habita ratio. Certius autem id arguit, quod quædam admistæ fuerant, quæ primo statim gustu deprehendebātur Augustini noo esse, quas addita censura ootauimus: nonnullæ simpliciter confictæ, quod genus sunt illæ Bonifacij ad Augustinum, Augustini ad Bonifacium. Nullam tamen omnino loco mouimus, præter vnam, & vehementer prolixam, & insigniter illiteratam, oe id quidem facturi nisi eadem in Tomis haberetur. Tanta nobis cautio fuit, ne quis quid de oostra quæri possit industria. Ad hæc inspersæ sunt nonnullæ, quas Augustinus ipse in Retractationibus libros appellat. Quāquam interdum subdifficile est epistolam à libro distinguere. Augustinus alicubi sic loquitur, quasi breuitas aut prolixitas tribuat adimátve nomen epistolę verius, quàm orationis genus, aut argumēti ratio, præsertim quum hoc exemplum ab Apostolis venerit, vt argumenta quanuis seria committerentur epistolis. Siquidem exceptis euangeliis, quo nomine complectimur & Apostolorum gesta, præter epistolas nihil scripto prodiderunt, sed eas de rebus haud quaquam familiaribus, tum quas vellent ab omnibus legi. Alicubi putat epistolam ooo videri, quæ noo præferat nomen & scribentis, & eius ad quem scribitur. Et saoè sunt aliquot, quas vere possis epistolas dicere, referentes familiare quiddam, & instar humani colloquij, licet perpaucæ. Verùm hac de re liberum esto suum cuique iudicium. Illud ausim affirmare, non alio in opere magis elucere sanctissimi viri pietatem, charitatem, mansuetudinem, humanitatem, ciuilitatem, studium crediti gregis, amorem coocordiæ, & zelum domus dei. Vt satagit, vt molitur, vt se vertit in omnia, quoties affulsit aliqua spes pertrahendi vel Paganum ad Christum, vel hæreticum ad ecclesiæ commuoiouem, vt se submittit, vt iuxta Paulum, mutat vocem suam, vodequaque venans occasionē excitandæ propagandæq; pietatis, vbicunque sentit aliquam bonæ mentis scintillam residere. Cui mulierculæ, cui plebeio, cui aulico, cui pagaoo, cui hæretico noo promptè, mansuetè, blandeq; respondet? Quàm anxia solicitudine, pro sceleratissimis, oec vna morte digois Circumcellionibus intercedit? Quis maiori studio pro suis amicis interpellauit, quàm ille pro suis hostibus? Quaoto oixu parturit omnes Christo, quàm gratulatur resipiscentibus, quàm solicite prospicit periclitantibus, quàm sedulo docet erraotes, mederi studens omnibus, perdere neminem. Quàm misere vritur, ad quoduis exortum offendiculum? Videas verò gallinam euāgelicam solicitam & anxiam, vt sub alas colligat foueátque pullos suos. In nonnullis epistolis agnoscere licebit & illud forense dicendi genus, quod Græci Ἀγωνιστικὸν appellant, præcipue quum agit aduersus Donati factionem: nec deest argumeototorum subtilitati quæ illi peculiaris est, λεπτότης. Verum siue docet, siue corripit, siue pugnat cum deploratis hostibus, ousquam tamen oon sentias Christianæ charitatis natiuam dulcedinem, vt, si tamen coogruit hæc collatio, mihi videatur quendam è Comœdia referre Mitiooem, qui tum mitis etiam est, quum obiurgat maxime. In hoc vno velut in speculo cootemplari licet episcopum qualem depinxit Paulus, ἀνεπίληπτον, νηφάλιον, 1.Timot.3. σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ πάροινον, μὴ Tit.1. πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, φιλάγαθον, ἐγκρατῆ, ὅσιον, δίκαιον, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, δυνατὸν καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. Ad hoc speculum si sese contemplētur episcopi, & qui præcipuam episcoporum functionem occupant theologi, pudebit opioor quosdam sui supercilij, cum inscitia cōiuncti, pudebit sæuicię cum impuris moribus copulatę. Ex aliis Augustioi libris perspicere licebit, qualis fuerit adbuc infaos in Christo: ex aliis, qualis fuerit iuuenis, qualis senex, ex hoc vno volumine semel totum Augustinum cognosces. Vberiores fructus nobis dedisset illud iogenium, si io Italia, Galliáve vel nasci, vel viuere contigisset. Rudis erat Africa, voluptatum auida, studiorum inimica, curiosarum rerum appetens. Vnde frequenter exercent illum quæstiooibus subfriuolis, oec multum facientibus ad pietatem: & ad suæ gentis affectus sæpe cogitur attemperare calamum. Verum tali excolendo senticeto, tali opus erat agricola. Quāquàm digniora lectu scripturus erat, si vel ad Romanorum aut Græcorum iudicia se cōposuisset, vel minus indulsisset simpliciū imperitiæ. Sed Christiana charitas prius habet prodesse quàm plurimis, quàm probari pręcipuis, fraternæ salutis, quàm suæ gloriæ sitieotior. Quosdam autem, præcipue mulierculas, pia quædam habebat ambitio, pulchrum esse ducentes, qualecunque scriptum impetrasse ab episcopo. Ita factum est, vt dum vir pius omnium votis obsequitur, minus alicubi satis faciat lectori fastidioso. Vix quēquam creditum opinor, quaotum mihi sudoris exhaustum sit in tollendis mendis, ac repooenda sermoois confusissima distioctione. Sed ea demum perfecta est eleemosyna, quæ confertur nesciēti: generosior etiā, quæ confertur auersanti. Hæc Christo fœneramus, nō homioibus, quorum vix credibilem ingratitudinem io nimium multis experimur. Quanquam horum malicia nequaquam nos à beoefaciendi studio deterrebit vnquam. Cum optimæ fidei debitore nobis res est. Ne quid omittam, ab huius voluminis calce resecuimus loquacissimam Coronidē sub titulis Cyrilli, subito latine loquentis, & Augustini Græco male latinè scribentis, impudeotissimè confictam. Cuius tamen legendæ si quem forte tenet libido, reperiet ioter ea quæ diui Hieronymi Tomis adiuncta sunt. Illic expleat sese affatim, qui talibus capitur deliciis. Hæc cordate lector, fac euoluas attentè, non pœnitebit insumpti temporis. Bene Vale. Datum Basileæ Anno 1527 mense Octobri.

Nomeoclaturam eorum ad quos scripsit Augustinus, reperies ad calcem huius voluminis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPOnensis episcopi Liber epistolarũ fœliciter incipit.

Augustinus Volusiano, exhortans illum ad scribendum, & indicans quid ex literis sacris illi potißimum sit legẽdum. *Epistola I.*

A DOMINO illustri, & meritò præstantißimo filio Volusiano, Augustinus Episcopus.
De salute tua quã & in hoc seculo, & in Christo esse cupio, sanctæ matris tuæ votis sum fortasse etiã ipse non impar. Vnde meritis tuis reddẽs
† officium. salutationis obsequium, † hortor vt valeo, vt literarum
verè certeq; sanctarum studio te curam nõ pigeat impendere. Sincera enim & solida res est, nec fucatis eloquiis ambit ad animum, nec vllo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multùm mouet, non verborum sed rerum auidum, & multùm terret, factu-
Quid in primis legẽdũ. ra securum: Præcipuè Apostolorum linguas exhortor vt legas, ex his enim ad cognoscendos prophetas excitaberis, quorum testimoniis vtuntur Apostoli. Si quid
B autem vel cùm legis vel cùm cogitas tibi oritur quæstionis, in quo dissoluendo videar necessarius, scribe vt rescribam. Magis enim hoc fortè domino adiuuante
† præsens talia. potero, quàm præsentialiter † loqui tecum, non solùm propter occupationes varias & meas & tuas, quoniam non cùm mihi vacat, occurrit vt & tibi vacet, verum-etiam propter eorum irruentem præsentiam, qui plerunque non sunt apti tali negocio, magisq; linguę cer-
Cõmodius scribere. taminibus, quàm scientię luminibus delectãtur. Quod autem scriptũ habetur, semper vacat ad legẽdum, cùm vacat legenti: nec onerosum fit præsens, quod cùm voles sumitur, cùm voles ponitur.

Volusianus Augustino proponens illi quæstiones quomodo deus immensus claudi potuerit vtero virginis: & an mundi curam deseruerit interim, & an miraculis satis declarata sit eius diuinitas. *Epistola II.*

C DOMINO verè sancto ac meritò venerabili patri Augustino Episcopo, Volusianus. Petis à me vir probitatis iusticiæq; documẽtum, vt aliqua ex ambiguis lectionis peritæ discenda perconter. Amplector gratiam muneris imperati, méque libens in disciplinas tuas offero, veteris sententiæ authoritatem sequutus, quæ nullam ad perdiscendum abundare credit ætatem. Neq; immeritò sapiens prudentiæ studia nullis terminis neq; fine conclusit, quãdo primordiis suis remota virtus nunquam adeò reseratur adeuntibus, vt omnis protinus ad agnitionem patescat. Domine verè sancte ac meritò venerabilis pater, est operæprecium cognoscere habitam inter nos proximè confabulationem. Quibusdam amicorum
**Hũc titulũ Cicero dedit libro suo.* conuentibus aderamus frequentes, proferebantur illic pro ingeniis studiisque sententiæ: Erat tamen sermo * Rhetorica particio (apud agnoscentem loquor) nam etiam ista paulo antè docuisti. Adstruebatur quid
**εἰκὼν, imago. σχῆμα, schema est.* esset inuentio, quæ inuentionis acrimonia, quantus disponendi labor, quæ translationis gratia, quæ * iconismatum pulchritudo, & pro ingenio naturaque materiæ, apposita etiam dicendi facultas. Alij rursus poë- D
ticam eleuabant fauentes. Ne hanc quidem eloquen- *Quo imago rei ponitur ob oculos.*
tiæ partem tacitam aut inhonoratam reliquis, vt conuenienter poëta dixerit: Inter victrices hederas tibi serpere lauros. Dicebatur ergo quãtus iconiæ esset ornatus, quæ metaphorarum venustas, quanta in comparatione sublimitas, iam leues enodesq; versus, atque vt ita dixerim, cæsurarum modulata variatio. Tunc ad familiarem tuam philosophiam sermo deflectitur,
quam ipse Aristotelico more tanquàm * Esocraticam **Esocraticã vox notha est. quidam codex esotericã ab ἐσώτερον dicimꝰ nos otericã. Scribẽdũ opinor Esotericam*
fouere consueueras. Quærebamus & quid egerit præceptor ex Lycio: quid Academiæ multiplex & continuata cunctatio: quid ille disputator ex porticu: quid Physicorum peritia: quid Epicureorum voluptas: quid inter omnes infinita disputandi libido. Tuncque magis ignorata veritas, postquam præsumptum est quod possit agnosci. Dum in his confabulatio nostra remoratur, vnus è multis: & quis, inquit, est sapientia ad perfectum Christianitatis imbutus, qui ambigua in quibus hęreo possit aperire, dubiósque sensus meos vera vel verisimili credulitate firmare? Stupemus tacen-
tes. † Tunc in hæc sponte prorupit: Miror vtrum mun- *† hærentes.*
di dominus & rector, intemeratæ fœminæ corpus impleuerit, pertulerit decem mensium longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit solẽnitate parien- *Nona verò quæstio.*
E di, & post hæc virginitas putetur intacta. * His & alia
subnectit: Intra corpusculum vagientis infantiæ latet, ** aliàs, intacta permanserit.*
cui parua * † putatur vniuersitas: patitur pueritatis an-
nos, adolescit, iuuentute solidatur: tamdiu à sedibus ** † aliàs, par vix.*
suis abest ille regnator, atque ad vnum corpusculum totius mundi cura transfertur: Deinde in somnos resoluitur, cibo alitur, omnes mortalium sentit affectus, nec vllis competentibus signis tantæ maiestatis indicia clarescunt, quoniam larualis illa purgatio, debi- *Significat leprosos mũdatos, ægrotos sanatos, & mortuos excitatos.*
lium curæ, reddita vita defunctis, (hæc) si & alia cogites, deo parua sunt. Interuenimus vlterius inquirenti, solutoq; conuentu, ad potioris peritiæ merita distulimus, ne dum incautius secreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus. Accepisti vir totius gloriæ capax imperitiæ confessionem, quid à partibus no-
stris † desyderetur agnoscis. Interest famæ tuæ, vt quæ- *† vestris.*
sita nouerimus. Vtcunque absque detrimẽto cultus diuini in aliis sacerdotibus toleratur inscitia, at cùm ad antistitem Augustinum venitur, legi deest quicquid
contigerit ignorari. Incolumem venerationem tuã *Subscriptio.*
diuinitas summa tueatur domine verè sancte ac me- F
ritò venerabilis pater.

Augustinus Volusiano ad singula respondet.
Epistola III.

DOMINO illustri & meritò insigni, & præstãntißimo filio Volusiano, Augustinus in domino salutem. Legi literas tuas, in quibus vidi magni cuiusdam dialogi specimen, laudabili breuitate comprehensum. Respondere igitur debui, nec pro dilatione aliquid excusationis opponere. Accidit enim opportunè, vt ab aliis † negociis mihi aliquantu- *Eximię cuiusdã humanitatis ĩ Augustino, quòd superiorẽ epistolam respõso dignatꝰ est, periphrasi ineptã, sensu parum Christianam.*
lum vacaret. Quibus autem dictandis hoc ocium statueram impendere, paululum distuli, nequaquam iustum esse arbitratus, vt quem ad quærendum exhortatus ipse fueram, differrem quærẽtem. Quis autem nostrum, qui Christi (vt posumus) gratiam ministramus,
cũ tua verba legerit, ita te velit doctrina instrui Chri- *† aliemis.*
stiana, vt tibi tantum sufficiat ad salutem, non huius vitæ quàm vaporis esse simillimam, tantillum apparentis & ilico vanescentis atque pereuntis, sermo di-

G uinus admonere curauit, sed illam salutem propter quam adipiscendam & in æternũ obtinendam Christiani sumus? Parum est ergo nobis sic te instrui, vt tibi sit liberando satis. Ingenium quippe & eloquium tuum tam excellens támque luculentum, prodesse debet etiam cæteris, contra quorum tarditatem seu peruersitatem, conuenientissimè defendenda est tantæ gratiæ dispensatio, quam superbæ animulæ nihili pendunt, quæ nimis affectant plurimum posse, & ad sua vicia sananda vel etiam refrenanda, nihil possunt. Quæris igitur: Vtrum mundi dominus & rector intemeratæ fœminæ corpus impleuerit, pertulerit decem mensium longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit, solennitate pariendi, & post hæc virginitas inuiolata permanserit. Vtrum intra corpusculum vagientis infantiæ latuerit, cui parua *† putatur vniuersitas, passus fuerit pueriliitatis annos, adoleuerit, iuuentute solidatus sit, tam diu à sedibus suis abfuerit regnator ille, atque in vnum corpusculum, totius mundi cura translata sit, deinde in somnos resolutus sit, cibo alitus, omnes mortalium senserit affectus, neque vllis competentibus signis claruerint tantæ maiestatis indicia, quoniam laruulis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, hæc & alia si cogites, deo parua sunt. Hanc scribis in quodam conuentu amicorum ab vno ex multis qui aderant illatam esse quæstionem, vos autem interuenisse vlterius inquirenti, solutúmque conuentum, ad potioris peritiæ merita distulisse, ne dum incautius secreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus. Deinde ad me literarum tuarum dirigis intentionem, & post hanc imperitiæ confessionem, admones vt à partibus nostris quid desyderetur agnoscam. Adiungis etiam famæ meæ interesse vt quæsita noueritis, quod vtcunque absque detrimento diuini cultus in aliis sacerdotibus toleratur inscitia, at cùm ad me antistitem venitur, legi deesse quicquid contigerit ignorari. Primùm igitur hanc de me opinionem facilè præsumptam, quæso deponas, eúmque animum quamuis erga me beneuolentissimum soluas atque exuas: ac de me mihi magis quam vlli alij credas, si mihi dilectionis vicẽ rependis. Tanta est enim Christianarũ profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem maximo ocio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere: Non quo ad ea quæ necessaria sunt saluti, tãta in eis perueniatur difficultate, sed cùm quisque ibi fidem tenuerit, sine qua piè rectèque non viuitur, tam multa, támque multiplicibus mysteriorum vmbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantáque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verumetiam in rebus quæ intelligendæ sunt latet altitudo sapientiæ, vt annosissimis, acutissimis, flagrãtissimisq; cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem scriptura quodam loco habet, Cùm consummauerit homo, tunc incipit. Sed quid hinc plura? Veniendum potius est ad rem quam requiris: Vbi primùm scire te volo, non hoc Christianam habere doctrinam quòd ita sit deus infusus carni qua ex virgine nasceretur, vt curam gubernandæ vniuersitatis, vel deseruerit vel amiserit, vel ad illud corpusculum quasi contractam materiam collectámque transtulerit. Hominum iste sensus est, nihil nisi corporea valentium cogitare, siue ista crassiora, sicut sunt humor atque humus, siue subtiliora, sicut aëris & lucis, sed tamen corpora, quorum nullum potest esse vbique totum, quoniam per innumerabiles partes aliud alibi abeat†*, necesse est. Et quantumcunque sit corpus seu quantulumcunque corpusculum loci occupet spacium, eundémque locum sic impleat, vt in nulla eius parte sit totum, ac per hoc densari ac rarescere, contrahi & dilatari, in minutias deteri, & grandescere in molem, non nisi corporum est. Longè aliud est animæ natura quàm corporis, quanto magis dei, qui creator est & animæ & corporis? Non sic deus dicitur implere mundum, velut aqua, velut aër, velut ipsa lux, vt minore sui parte, minorem mundi impleat partem, & maiore maiorem. Nouit vbique totus esse, & nullo contineri loco. Nouit venire non recedendo vbi erat. Nouit abire non deserendo quò venerat. Miratur hoc mens humana, & quia non capit, fortasse nec credit: Seipsam primitus ingrata miretur, seipsam paululum si potest attollat à corpore, & ab eis rebus quas solet sentire per corpus: & videat ipsa quid sit quæ vtitur corpore. Sed fortè non potest: Magni quippe est ingenij, vt ait quidam, seuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. Ipsos ergo corporis sensus, aliquanto insuetius & vigilãtius perscrutetur. Sunt certè quinquepartiti corporis sensus, qui nec sine corpore, nec sine anima esse possũt, quia neque sentire est nisi viuentis, quod ab anima est corpori, neque sine corporeis instrumentis, & quasi vasis atque organis videmus, audimus, cæterisque tribus vtimur sensibus: intendat hæc anima rationalis, & sensus corporis non sensibus corporis, sed ipsa mente atque ratione consyderet. Certe sentire homo non potest nisi viuat, viuit autem in carne, antequam morte vtrunque dirimatur. Quo modo igitur anima quæ sunt extra carnem suam sentit, quæ non nisi in carne sua viuit? An non ab eius carne longissimè absunt sidera in cœlo? An nõ in cœlo videt solem? An sentire non est videre, cùm sit in quinque sensibus cæteris excellentior visus? An & in cœlo viuit, quia & in cœlo sentit, & sensus esse non potest * vbi vita non est? An sentit, & vbi non viuit, quia cùm in sua tantum carne viuat, sentit etiam in his locis quæ præter eius carnem continent ea quæ tangit aspectu? Videsne quàm hoc sit latebrosum in sensu tam conspicuo qui visus dicitur? Attende & auditum: Nam & ipse se foras quodam modo diffundit à carne. Vnde enim dicimus: Foris sonat, nisi ibi sentiamus vbi sonat? Ergo & illic extra carnem nostram viuimus. An sentire possumus, & vbi non viuimus, cùm sensus sine vita esse non possit? Cæteri tres sensus, apud seipsos sentiunt, quamuis de olfactu vtcunque possit dubitari. De gustu autem atque tactu, nulla controuersia est, quòd ea quæ gustamus & tangimus, non alibi quàm in carne nostra sentimus. Proinde isti tres sensus, ab hac consyderatione semoueantur. Visus auditúsque afferunt mirabilem quæstionem: Aut quo modo anima sentiat vbi non viuit, aut quo modo viuat vbi nõ est. Neque enim nisi in carne sua est. Sentit autem etiã prẹter carnẽ suam. Ibi quippe sentit vbi videt, quia & videre sentire est. Ibi sentit vbi audit, quia & audire sentire est. Aut ergo & ibi viuit, ac per hoc, etiam ‡ & ‡ ibi est, aut sentit & † vbi non viuit, aut viuit & vbi nõ est. Hæc omnia mira sunt, nihil horum affirmari sine quadã velut absurditate potest: & de sensu loquimur morticino. Quid igitur est ipsa anima, præter corporis sensum, id est in mente qua ista consyderat? Neque enim sensu corporis, de ipsis sensibus corporis iudicat: & putamus nobis de omnipotentia dei incredibile dici aliquid,

Marginal notes and section letters (in order): *† *al, vix par.* — H — *Laruulis purgatio.* — *Scripturę profunditas.* — I — *Lux corpus.* — *† *aliàs, habeat.* — K — *Cicero.* — *Sensus corporis.* — L — * *esse potest.* — M — † *etiã Mss, ó vtũs.*

A quid, cùm dicitur verbum dei per quod omnia facta sunt, sic assumpsisse corpus ex virgine, & sensibus apparuisse mortalibus, vt immortalitatem suam nõ corruperit, vt æternitatem suam non mutauerit, vt potestatem suam non minuerit, vt administrationem mundi non deseruerit, vt à sinu patris, id est à secreto quo cum illo & in illo est, non recesserit? Verbum dei sic intellige per quod facta sunt omnia, non vt eius transire aliquid cogites, & ex futuro præteritum fieri. Manet sicuti est, & vbique totum est. Venit autem cùm manifestatur, & cùm occultatur abscedit. Adest tamen siue occultum siue manifestum, sicut lux adest oculis & videntis & cæci, sed videnti adest præsens, cæco verò absens. Adest & vox audientibus auribus, adest etiam surdis, sed illis patet, istis latet. Quid autem mirabilius quàm id quod accidit in vocibus nostris, verbisque sonantibus, in re scilicet raptim transitoria? Cùm enim loquimur, ne secundæ quidem syllabæ locus est nisi prima sonare destiterit, & tamen si vnus assit auditor, totum audit quod dicimus, & si duo assint, tantundem ambo audiunt, quod & singulis totum est. Et si audiat multitudo silens non inter se particulatim
B comminuunt sonos tanquam cibos, sed omne quod sonat & omnibus totum est, & singulis totum. Ita ne iam non illud est potius incredibile, si verbum hominis transiens quod exhibetur auribus, verbum dei permanens non exhibetur† rebus: vt quemadmodum hoc simul auditur à singulis etiam totum, ita illud simul vbique sit totum? Non itaque metuendum est corpusculum infantiæ, ne in illo tantas deus angustias passus esse videatur. Neque enim mole sed virtute magnus est deus, qui prouidentia sua meliorem sensum magis formiculis & apiculis dedit quàm asinis & camelis: Qui ex grano minutissimo seminis tantam ficulneæ arboris magnitudinem creat, cùm ex multo maioribus seminibus longè minora multa nascantur: Qui pupillam tam paruam ditauit acie, qua per oculos emicante, in ictu temporis cœlum propè dimidium lustraret: Qui ex puncto & quasi centro cerebri, sensus omnes quinaria distributione diffudit: Qui corde membro tam exiguo vitalem motum per corporis cuncta dispensat, his atque huiusmodi rebus, insinuans magna de minimis, qui non est paruus in paruis. Ipsa enim magnitudo virtutis ei*, quæ nullas in an-
C gusto sentit angustias, vterum virginalem, non aduētitio sed indigena puerperio fœcundauit. Ipsa enim† animam rationalem, & per eandem etiam corpus humanum, totumq; omnino hominem in melius mutādum, nullo modo in deterius mutata coaptauit, nomē humanitatis ab eo dignanter assumens, diuinitatis ei largiter tribuens. Ipsa virtus per inuiolatæ matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postea per clausa ostia, membra iuuenis introduxit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus deum aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare non posse. In talibus rebus, tota ratio facti est potentia facientis. Iam illud, quod in somnos soluitur, & cibo alitur, & omnes humanos sentit affectus, hominem persuadet hominibus, quem non consumpsit vtique sed assumpsit. Ecce sic factum est, & tamen quidam hæretici, peruersè mirando laudandóque eius virtutem, naturam humanam in eo prorsus agnoscere noluerunt, vbi est omnis gratiæ cōmendatio, qua saluos facit credentes in se, profundos thesauros sapientiæ & scientiæ continens, & fide mentes imbuens, quas ad æternam contemplationem veritatis incommutabilis proueheat. Quid si omnipotens, hominem vbicunque formatum non ex materno vtero crearet, sed repentinum inferret aspectibus? Quid si nullas ex paruulo in iuuentam mutaret ætates, nullos cibos, nullos caperet somnos? nõnne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum suscepisse vllo modo crederetur: & dum omnia mirabiliter facit, auferret quod misericorditer fecit? Nunc verò ita inter deum & homines mediator apparuit, vt in vnitate personæ copulans vtrãque naturam, & solitã sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret. Quid autem nõ mirum facit deus in omnibus creaturæ motibus, nisi consuetudine quotidiana viluissent? Denique quàm multa vsitata calcantur, quæ consyderata stupentur: sicut ipsa vis seminum, quos numeros habet & quàm viuaces, quàm efficaces, quàm latenter potentes, quàm in paruo magna molientes, quis adeat animo, quis promat eloquio? Ille igitur sibi hominem sine semine operatus est, qui in rerum natura sine seminibus operatur & semina. Ille in suo corpore numeros temporum mensurásque seruauit ætatum, qui sine vlla sui mutabilitate mutando contexuit ordinem seculo-

(Left margin: † non alibi exhiberet. † sibi.)

Tomus secundus.

D (at the head of the second column)

E rum. Hoc enim creuit in tempore, quod cœpit ex tēpore. Verbum autem in principio, per quod facta sunt tempora, tempus elegit quo susciperet carnem, non tempori cessit vt verteretur in carnem. Homo quippe deo accessit, non deus à se recessit. Sic autem quidam reddi sibi rationem flagitant, quo modo deus homini permistus sit, vt vna fieret persona Christi, cùm hoc semel fieri oportuerit, quasi rationem ipsi reddant de re quæ quotidie fit, quo modo misceatur anima corpori, vt vna persona fiat hominis? Nam sicut in vnitate personæ anima vnitur corpori vt homo sit, ita in vnitate personæ deus vnitur homini, vt Christus sit. In illa ergo persona mistura est animæ & corporis, in hac persona mistura est dei & hominis, si tamen recedat auditor à consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, vt neuter seruet integritatem suam, quanquam & in ipsis corporibus aëri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis, mistura est animæ & corporis: persona autem Christi, mistura est dei & hominis. Cùm enim verbum dei permistum est animæ habenti corpus, simul & animam suscepit & corpus. Illud quotidie fit ad procreandos homines:
F hoc semel factum est ad liberandos homines. Verumtamen duarum rerum incorporearum commistio facilius credi debuit, quàm vnius incorporeæ, & alterius corporeæ. Nam si anima in sua natura non fallitur, incorpoream se esse comprehendit, multomagis incorporeum est verbum dei, ac per hoc verbi dei & animæ credibilior debuit esse permistio, quàm animæ & corporis. Sed hoc in nobis ipsis experimur, illud in Christo credere iubemur. Si autem vtrunque nobis pariter inexpertum credendum præciperetur, quid horum citius crederemus? Quo modo nõ fateremur duo incorporea, quàm vnum corporeum alterumq; incorporeum facilius potuisse misceri, si tamen non indignè ad ista mistionis vel misturæ nomen admittitur propter cõsuetudinem corporalium rerum, longè aliter se habentium aliterq; notarum? Verbum igitur dei, idémque dei filius, patri coæternus, eadémque virtus & sapientia dei, à superno fine creaturæ rationalis vsque ad infimum finem creaturæ corporalis attingens fortiter, & disponēns omnia suauiter, præsens & la-

(Right margin: Deus homini permistus dura loquitur. Mistura. Mistura. Permistio.)

G tens,nuſquam concluſa,nuſquam diſciſſa,nuſquam tumida,ſed ſine mole vbiq; tota, longè alio modò quodam quàm eo quo creaturis cæteris adeſt, ſuſcepit hominem, ſeq; & illum fecit vnum Ieſum Chriſtum, mediatorem dei & hominum, æqualem patri ſecundum
Minor. diuinitatem, minorem patre ſecundum carnem, hoc eſt ſecundum hominem, incommutabiliter immortalem ſecũdum æqualem patri diuinitatem,eundemq;
*† alias, cognatam. mutabilem atque mortalem ſecundum cognitam * † nobis infirmitatem, in quo Chriſto eo tempore, quod opportuniſsimum ipſe nouerat, & ante ſecula diſpoſuerat, venit hominibus magiſterium & adiutorium, ad capeſſendam ſempiternam ſalutem. Magiſterium quidem vt ea quę hic antedicta ſunt vtiliter vera, non ſolum à prophetis ſanctis qui omnia vera dixerunt, verumetiam à philoſophis atque ipſis poëtis, & huiuſcemodi authoribus literarum, quos multa vera falſis miſcuiſſe quis ambigat? illius etiam in carne præſentata confirmaret authoritas, propter eos qui [illa] non poſſent in ipſa intima veritate cernere atque diſcernere: Quæ veritas & antequam hominem aſſumeret, ipſa aderat omnibus qui eius participes eſſe potuerunt:
H Maximè verò ſuæ incarnationis exemplo id ſalubriter perſuaſit, vt quoniam homines plerique diuinitatis auidi, per poteſtates cœleſtes quas deos putarent, ritúſque varios illicitorum nõ ſacrorum ſed ſacrilegiorum, ambiendum ſibi arbitrarentur ad deum, magis ſuperbè quàm piè, qua in re pro angelis ſanctis eis ſe dæmones ſuperbæ cogitationis ſupponunt: ſcirent homines tam proximum eſſe deum pietati hominum, ad quem velut longè poſitum per interpoſitas poteſtates ambiebant, vt hominem ſuſcipere dignaretur, & cum illo vniri quodã modo, vt ei ſic coaptaretur homo totus, quemadmodum animæ corpus, excepta concretione mutabili, in quam nõ conuertitur deus, & quam videmus quod habeat & corpus & animus. Adiutoriũ autem, quod ſine gratia fidei quæ ab illo eſt, nemo poteſt vincere concupiſcentias vicioſas, & ſi qua earum reſidua non vicerit veniali remiſsione purgari. Quod ergo ad magiſterium eius attinet: quis nunc extremus idiota, vel quæ abiecta muliercula non credit animæ immortalitatem, vitámque poſt mortem fu-
Pherecydes turam? Quod apud Græcos olim primus Pherecydes
Pythagoras Aſſyrius cùm diſputaſſet, Pythagoram Samium illi-
I us diſputationis nouitate permotum ex athleta in phi-
Cicero in loſophum vertit. Nunc ergo quod Maro ait, & om-
Tuſculanis nes videmus, Amomum Aſſyrium vulgo naſcitur.
Virgilius Quod autem ad adiutorium gratiæ pertinet quæ in
Æglo.4. Chriſto eſt, ipſe eſt omnino, Quo duce ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri Irrita perpetua ſoluent formidine terras. Sed nullis inquiunt, competentibus ſignis claruerunt tantæ maieſtatis indicia, quia laruali illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, ſi & alia conſyderentur, deo parua ſunt. Fatemur qui-
1.Reg.17. dem & nos talia quædam feciſſe prophetas. Nam in
4.Reg.4. his ſignis quid excellentius quàm mortuos reſurrexiſſe? Fecit hoc Helias, fecit hoc Heliſæus. Nam de magorum miraculis, vtrum etiam mortuos ſuſcitaue-
Apuleius. rint, illi viderint qui & Apuleium ſe contra magicarum artium crimina copioſiſsimè defendentem, conantur non accuſando ſed laudando conuincere. Nos
Exod.7. legimus magos Aegyptiorum artium iſtarum peritiſ-
& ſequen. ſimos, à Moyſe famulo dei fuiſſe ſuperatos, cùm illi quædam mira nefandis artibus agerent, ille deo ſup-
† ſimpliciter pliciter † inuocato, machinamenta eorum cuncta ſubuerteret. Sed & ipſe Moyſes & cæteri prophetæ vera- K
ciſsimi dominum Chriſtum prophetauerunt, & gloriam magnam ei dederunt, hunc non tanquam parem ſibi nec in eadem miraculorum potentia ſuperiorem, ſed planè dominum deum omnium & hominẽ propter homines factum venturum prænunciauerunt. Qui propterea & ipſe talia facere voluit, ne eſſet abſurdum, quæ per illos fecerat, ſi ipſe non faceret. Sed tamen & aliquid proprium facere debuit: Naſci de virgine, à mortuis reſurgere, in cœlum aſcendere. Hoc deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Arbitror enim talia flagitari, qualia gerens hominem facere non de-
buit. Nam in principio erat verbum, & verbum erat Ioan.1.
apud deum, & deus erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt. Num homine aſſumpto, alium mundum facere debuit, vt eum eſſe crederemus, per quem factus eſt mundus? Sed nec maior mundus, nec iſti æqualis in hoc mundo fieri poſſet. Si autem minorem faceret infra iſtum, ſimiliter hoc quoque parum putaretur. Quia ergo non oportebat vt nouum faceret mũdum, noua fecit in mũdo. Homo enim de virgine procreatus, & à mortuis in æternam vitam reſuſcitatus, & ſu-
per cœlos exaltatus, potentius fortaſſe opus eſt quàm L
mundus. Hic fortè reſpondent, ſe factum hoc eſſe non credere. Quid ergo fiet hominibus, qui minima contemnunt, maiora non credunt? Reddita vita defunctis, ideo creditur quia & alij fecerunt, & parum eſt deo. Caro propria de virgine creata, & à morte in æterna vita ſuper cœlos leuata, ideo non creditur, quia nemo fecit, & competit deo: ac per hoc quæ ſibi quiſque
facilia non factu ſed captu putat, æquo animo accipit, Saluſtius.
ſupra ea veluti ficta pro falſis ducit. Noli eis eſſe ſimilis obſecro te: Diſputantur hæc latius, & omnis quæſtionum neceſſariarum ſinus perſcrutati diſcuſſiq; pan-
duntur: ſed intellectui fides aditum aperit, infidelitas Series fidei
claudit. Quem non moueat ad credendum tantus ab Chriſtianæ.
initio ipſe rerum geſtarum ordo, & ipſa cõnexio temporum: præteritis fidem de præſentibus faciens, priora poſterioribus & recentioribus antiqua cõfirmans? Eli-
gitur vnus ex gente Chaldæorum, pietate fideliſsima Gene.12.
præditus, cui promiſſa diuina poſt tantam ſeculorum ſeriem nouiſsimis temporibus complenda prodantur, atque in eius ſemine omnes gentes habituræ benedictionem prænunciantur. Sic vnum deum verum co-
lens vniuerſitatis creatorem, gignit filium ſenex, de M
coniuge quam ſpe pariendi penitus deſtitutam ſterilitas ætáſque iam fecerat. Propagatur ex illo numeroſiſsimus populus, multiplicatus in Aegypto, quò illam ſtirpem ex orientalibus partibus, promiſsis effectiſque crebreſcens diſpoſitio diuina tranſmiſerat. Educitur ex Aegypti ſeruitute gens valida, horrendis ſignis atq; miraculis, pulſiſq; impiis gentibus, in terram promiſſionis perducta & conſtituta, regno etiam ſublimatur. Deinde præualeſcente peccato, ſacrilegis auſibus
deum verum qui eis tanta beneficia † contulerat ſæpiſ- † bona.
ſime offendens, variiſq; flagellata cladibus, & proſperitatibus conſolata, vſque ad Chriſti incarnationem declarationẽmque perducitur. Quem Chriſtum, dei verbum, dei filium, deum in carne venturum, moriturum, reſurrecturum, in cœlum aſcenſurum, præpollentiſsimo ſuo nomine, in omnibus gẽtibus dicatos ſibi populos habiturum, Inq; illo remiſsionem peccatorum, ſalutémque æternam futuram eſſe credentibus, omnia gentis illius promiſſa, omnes prophetiæ, ſacerdotia, ſacrificia, templum, & cuncta omnino ſacra-
menta

A menta sonuerunt. Venit Christus, complentur in eius ortu, vita, dictis, factis, passionibus, morte, resurrectione, ascensione omnia præconia prophetarum. Mittit spiritum sanctum, implet fideles vna in domo congregatos, & hocipsum promissum orando atque desyderando expectantes. Impleti autem spiritu sancto, loquuntur repente linguis omnium gentium, arguunt fidenter errores, prædicant saluberrimam veritatem, exhortantur ad pœnitentiam præteritæ culpabilis vitæ, indulgentiam de diuina gratia pollicentur, prædicationem pietatis veræq; religionis signa congruentia & miracula consequuntur. Excitatur aduersus eos sæua infidelitas, tolerant prædicta, sperant promissa, docent præcepta, numero exigui per mundum disseminantur, populos facilitate mirabili conuertunt, inter inimicos augentur, persequutionibus crescunt, per afflictionum angustias vsque in terrarum extrema dilatantur. Ex imperitissimis, ex abiectissimis, ex paucissimis illuminantur, nobilitantur, multiplicantur, præclarissima ingenia, cultissima eloquia, mirabilesq; peritias acutorum, facundorum atque doctorum subiugant Christo, & ad prædicandum viam pietatis salu-
B tisq; conuertunt: Alternis aduersitatibus & prosperitatibus rerum, patientiam & temperanniam vigilanter exercent: mundo declinante in extrema fessisq; rebus ætatem vltimam protestante, multo fidentius, quia & hoc prædictum est, æternam ciuitatis cœlestis fœlicitatem expectant. Atque inter hæc omnia cõtra ecclesiam Christi impiarum gentium infidelitas fremit: euincit illa patiendo, & inconcussam fidem inter obsistentium sæuiciam profitendo: reuelatæ veritatis, quæ diu promissis mysticis velabatur, sacrificio succedente, illa sacrificia quibus hoc figurabatur, templi ipsius euersione tolluntur: reproba per infidelitatem gens ipsa Iudæorum à sedibus extirpata, per mundum vsquequaque dispergitur, vt vbique portet codices sanctos, ac sic prophetiæ testimonium, qua Christus & ecclesia prænunciata est, ne ad tempus à nobis fictum existimaretur, ab ipsis aduersariis proferatur, vbi etiam ipsos prædictum est non fuisse credituros. Templa & simulacra dæmonum, ritusq; sacrilegi paulatim atque alternatim secundum prędicta prophetica subuertuntur: hæreses aduersus nomen Christi, sub velamento
C tamen nominis Christi, ad exercendam doctrinã sanctæ religionis, sicut prænunciatæ sunt pullulant. Hæc omnia sicut leguntur prædicta, ita cernuntur impleta, atque ex his iam tot & tantis quæ restant expectantur implenda. Quæ tandem mens auida æternitatis, vitæq; præsentis breuitate permota, contra huius diuinæ authoritatis culmen lumenq; contendat? Quæ disputationes, quæ literæ quorumlibet philosophorum, quæ leges quarumlibet ciuitatum, duobus præceptis, ex quibus Christus dicit totam legem prophetásque pẽdere,
Matth. 22. vllo modo sint comparandę: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & proximum tuum tanquam teipsum? Hic physica, quoniã omnes omnium naturarũ causæ in deo creatore sunt: Hic Ethica, quoniam vita bona & honesta non aliunde formatur, quàm cùm ea quæ diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt, diliguntur, hoc est deus & proximus: Hic logica, quoniam veritas lumenq; animæ rationalis nõ nisi deus est. Hic etiam laudabilis reipublicæ salus: neque enim conditur & custoditur optima ciuitas, nisi fundamento & vinculo fidei, firmæq; concordiæ, cùm bonum commune diligitur, quod summũ ac verissimum, deus est, D
atque in illo inuicem sincerissimè se diligũt homines, cùm propter illum se diligant, cui quo animo diligant occultare nõ possunt. Modus autem ipse dicendi, quo sancta scriptura contexitur, quàm omnibus accessibilis quamuis paucissimis penetrabilis, ea quæ aperta cõtinet quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea verò quæ in mysteriis occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad diuitem, sed inuitat omnes humili sermone, quos non solùm manifesta pascat sed etiam secreta exerceat veritate, hoc in promptis quod in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus operta desyderantur, desyderata quodam modo renouantur, renouata suauiter intimantur. His salubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est animus, qui vel errando eam nescit esse saluberrimam, vel odit ægrotando medicinam. Vides quàm prolixam epistolam fecerim? Si quid ergo te mouet, atque inter nos pertractari tanti habes, non tibi faciat angustias vsitatarum epistolarum, velut custodiendus mo- E
dus: quia & optimè nosti quàm grandes eas veteres habuerint, cùm aliquid agerent quod explicare breuiter non valerent: & si authorum ad alias literas pertinentium, mos esset alius, nostrorũ nobis in hac re dignius imitanda præberetur authoritas. Inspice itaque modũ epistolarum Apostolicarum, vel eorum etiam qui illa diuina eloquia tractauerunt, & non pigeat te vel multa quærenda proponere, si multa te permouent, vel aliquando diutius versare quod quæris, vt quantum fieri per tales quales [nos] sumus potest, non remaneat dubitationis nubilum, quod obstet lumini veritatis. Scio enim excellentiam tuam, quorundam perpeti obstinatissimas contradictiones, qui propterea putant, vel putari volunt Christianam doctrinam vtilitati nõ conuenire reipublicæ, quia nolunt stare rempublicam firmitate virtutum, sed impunitate viciorum. Non autem sicut regi homini † vel cuilibet principi ciuitatis, ita etiam deo quicquid à multis peccatur inultum est. Misericordia verò eius & gratia prædicata hominibus per hominem Christum, impartita autem per deum, deiq; filium eundem ipsum Christum, non deserit eos F
qui ex eius fide viuunt, eumq; piè colunt, siue mala huius vitæ patienter fortiterq; experiãtur, siue bonis eius misericorditer ac temperanter vtantur, æternum pro vtroque præmium recepturi in ciuitate superna atque diuina: vbi iam non sit molestè toleranda calamitas, nec laboriosè frænanda cupiditas, sed sola sine vlla difficultate, & perfecta libertate retinenda dei & proximi charitas. Incolumnem fœlicioremq; te misericordissima dei omnipotentia tueatur domine illustris & meritò insignis, ac præstãtissime fili. Sanctam & in Christo dignissimè honorandam matrem, cuius prò te dei preces exaudiat, pro meritis vestris officiosissimè saluto. Sanctus frater & coëpiscopus meus Possidius, præstantiam vestram multùm salutat.

Scriptura & doctis & indoctis prodest vtilisque.

† hominũ.

Marcellinus Augustino: Narrans quosdam calumniari, quòd deus veterem legem abrogarit, quòdque doctrina Euangelica sit inutilis reipublicæ, denique Christianos principes multum malorum inuexisse respub.

Epistola IIII.

G DOMINO nimiumq; venerabili, & omnibus
mihi officiis vnicè percolẽdo, patri Augusti-
no, Marcellinus. Vir illustris Volusian⁹ bea
titudini tuæ mihi literas legit, imò me quidem cogẽ-
te pluribus legit, quæ scilicet omnia quæ à te dicuntur
quia verè mirãda sunt, vsquequaque miratus sum. Ser-
monis enim diuini gratia humiliter tumens, facilè vt
placeret emeruit. Hinc enim plurimum placuit quòd
hominis gressus aliquanto titubãtes, boni propositi ex-
Solœcism⁹. hortatione statuere & firmare cõtendis. Est enim no-
bis cum eodem quotidiana pro viribus nostris, & pro
ingenij paupertate disputatio. Sanctæ siquidem matris
eius precatione compulsus, cura mihi est eum frequen-
tius salutandi gratia cõuenire, licet vicem in hac par-
te reddere, etiam ipse dignetur. Accepta autem vene-
rabilitatis tuæ epistola, homo qui à veri dei stabilitate,
multorum (quorum in hac vrbe copia est) persuasione
reuocatur, ita motus est, vt si quantum ipse confirmat
literarũ prolixitatem minimè formidasset, omne bea-
titudini tuæ quod habere potest, insinuasset ambiguũ.
Sed tamen satis, sicut etiam ipse probare dignaberis,
H culto accuratoq; sermone, & Romanæ eloquentiæ ni-
tore perspicuo, aliqua sibi exolui impendiò postulauit.
Quæ quidem quæstio vsquequaque detrita est, & eo-
rum super hac parte satis nota calliditas, qui dispen-
sationem dominicæ incarnationis infamant. Sed ta-
men etiam ego in hac parte, quia plurimis quicquid
rescripseris profuturum esse confido, precator accesse-
rim, vt ad ea vigilantius respondere digneris, in qui-
bus nihil amplius dominum quàm alij homines face-
Apolloni⁹. re potuerunt, fecisse vel gessisse mentiuntur. Apollo-
Apuleius. nium siquidem suum nobis, & Apuleium aliosq; ma-
gicę artis homines in medium proferunt, quorum ma-
iora contendunt extitisse miracula. Ipse autem vir il-
lustris superius memoratus, multa esse dixit præsenti-
bus aliquantis, quæ huic possent iungi non immerito
quæstioni, si vt antè dixit, non ab eius partibus, episto-
laris cõsyderata breuitas fuisset: Quæ tamen licet scri-
bere noluerit, tacere nõ est passus. Dicebat enim quod
& si sibi hodie incarnationis dominicæ ratio reddere-
tur, reddi vix ad liquidũ posit, cur hic deus qui & ve-
teris testamenti deus esse firmatur, spretis veteribus sa-
crificiis delectatus est nouis. Nihil enim corrigi posse
I asserebat, nisi quod ante factum non rectè probaretur,
vel quod semel rectè factum sit, immutari vllatenus
non debuisse. Rectè enim facta dicebat mutari nisi in-
iustè non posse, maximè quia ista vanitas inconstan-
†deum. tiæ dominum † posit arguere. Tum deinde quòd eius
prædicatio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex
parte cõueniat, vtpote, sicut à multis dicitur, cuius hoc
constet præceptum vt nulli malum pro malo reddere
Matth.5. debeamus, & percutienti aliam præbere maxillam, &
pallium dare persistenti tunicam tollere, & cum eo qui
nos angariare voluerit ire debere spacio itineris dupli
cato, quæ omnia reipublicæ moribus asserit esse con-
traria. Nam quis tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel
Romanæ prouinciæ deprædatori non mala velit bel-
†reliqua. li iure reponere? & cætera quæ dici ad rem † posse in-
telligit venerabilitas tua. Hæc ergo omnia, ipsi posse
adiungi æstimo quæstioni, intantum vt per Christia-
nos principes, Christianã religionem maxima ex par-
te seruantes, tanta etiam si ipse de hac parte taceat) rei-
publicæ mala euenisse manifestum sit: vnde beatitudo
tua mecum dignetur agnoscere. Ad hæc omnia, quo-
niam multorum uiatibus sine dubio tradetur sancti-
tatis tuæ desyderata responsio, plenus debet & elucu- K
bratus solutionis splendor ostendi, maximè quia cùm
ista gererentur, eximius Hipponensis regionis posses-
sor & dominus præsens aderat, qui & sanctitatẽ tuam
sub ironiæ adulatione laudaret, & sibi cùm de iis quæ-
reret, minimè satisfactum esse contenderet: Ego verò
ad hæc omnia promissionis non immemor sed exa-
ctor, libros cõfici deprecor ecclesiæ, hoc maximè tem-
pore, incredibiliter profuturos.

Augustinus Marcellino ad hæc respondet.

Epistola V.

DOMINO eximio & meritò insigni, charissi-
mo ac desyderantissimo filio Marcellino,
Augustinus in domino salutem. Illustri vi-
ro & eloquẽtissimo nobisque dilectissimo filio Volu-
siano, non amplius quàm ad illud quod inquirendum
putauit respondendum fuit. Ad ea verò quæ mihi per-
tractanda atque soluenda [in] epistola tua ipse misi-
sti, siue ab illo, siue etiam ab aliis, vel suggerantur vel
ingerantur, ad te potius pro viribus nostris pertracta-
ta & soluta mitti debuerunt: non sic quemadmodum
agẽdum est de his librorum negocio, sed quemadmo- L
dum potis es epistolari adesse colloquio, † vt si tibi vi- †potis est e-
sum fuerit, qui eorum motus quotidianis disputatio- pistolaris
nibus experiris, & illis legantur hæ literæ. At si auri- sat esse col-
culis eorum minus pietate fidei præcultis, sermo iste loquutio.
nõ sufficit, prius inter nos quod eis putas sufficere per-
agatur, tum demum ad illos quod peractũ fuerit per-
feratur. Multa enim sunt à quibus sensus eorum si ad-
huc abhorret & resilit, vel vberiore vel subtiliore ra-
tione vel certè authoritate, cui resistere indignum pu-
tent, persuaderi aliquando forsitan posit. Ergo in epi-
stola tua posuisti, moueri quosdam, cur hic deus qui
& veteris testamenti deus esse firmatur, spretis veteri-
bus sacrificiis, delectatus sit nouis. Nihil enim corrigi
posse asserunt, nisi quod ante non rectè factum proba-
retur, vel quod semel rectè factum sit, nullatenus im-
mutari debuisse. Rectè enim facta dicunt, mutari ni-
si iniustè non posse. Hæc verba ex literis tuis in has
meas transtuli. Quibus si respondere copiosè velim,
tempus me citius quàm exempla defecerint, quibus re-
rum ipsa natura, & opera humana certa ratione, pro
temporum opportunitate mutẽtur, nec tamen eadem
ratio sit mutabilis qua ista mutantur. Vnde pauca cõ- M
memorem, vt ex his excitata quodam modo iam per
plura similia vigil currat intentio. Nónne hyemi æstas
addito sensim calore succedit? Nónne diurnis, tem-
pora nocturna vertuntur? Quotiens nostræ varian-
tur ætates? adolescentiæ pueritia non reditura cedit:
iuuentus adolescentiæ non mansura succedit: finiens
iuuentutem senectus: senectus autem morte fini-
tur. Hæc omnia mutantur, nec mutatur diuinæ pro-
uidentiæ ratio, qua fit vt ista mutentur. Non autem
opinor cùm agricola æstate aliud iusserit quàm iusse-
rat hyeme, ratio mutatur agriculturæ. Et cùm mane
surgit qui nocte quiescebat, vitæ consilium non mu-
tauit. Aliud magister adolescenti quàm puero sole-
bat, imposuit. Doctrina igitur constans, mutato præ-
cepto non mutat instructionem. Nam magnus ille
nostrorum tempòrum medicus Vindicianus consul- Vindiciani
tus à quodam, dolori eius adhiberi iussit quod in tem- dictum.
pore congruere videbatur, adhibitum sanitas conse-
quuta est. Deinde post annos aliquot eadem rursus
corporis causa commota, hoc idem ille putauit adhi-
bendum, adhibitum vertit in peius. Miratus recur-

rit

A rit ad medicum, indicat factum: at ille vt erat acerrimus, ita respondit: Ideo malè acceptus es, quia nō ego iussi: vt omnes qui audissent, parumq; hominem nossent, non eum arte medicinali fidere, sed nescio qua illicita potentia putarent. Vnde cùm esset à quib* poterat † stupentibus interrogatus, aperuit quod non intellexerant, videlicet illi ætati iam non hoc se fuisse iussurum. *† quibusdā postea.* Tantum igitur valet ratione atque artibus non mutatis, quid secundum eas sit pro temporum varietate mutandum. Non itaque verum est quod dicitur, Semel rectè factum nullatenus esse mutandum. Mutata quippe temporis causa, quod rectè ante factū fuerat ita mutari vera ratio plerunque flagitat, vt cùm ipsi dicant rectè non fieri si mutetur, contrà veritas clamet, Rectè non fieri nisi mutetur: quia vtrunque tunc erit rectum, si erit pro temporum varietate diuersum.

Terētius in Adelphis. Quod enim in diuersitate personarum vno tempore accidere potest, vt huic liceat aliquid impune facere, ◊ quod ◊ illi non liceat, non quòd dissimilis sit res, sed [quod] is qui facit: ita ab vna eàdemq; persona diuersis temporibus tunc oportet aliquid fieri, tunc non oportet, non quòd sui dissimilis sit qui facit, sed quando facit.

B Hæc quæstio quàm latè pateat; profectò videt quisquis pulchri aptique distantiam sparsam quodam modo in vniuersitate rerum valet neque negligit intueri. Pulchrum enim per seipsum cōsyderatur atque laudatur, cui turpe ac deforme contrarium est. Aptum verò, cui ex aduerso, est ineptū, quasi religatum pēdet aliunde, nec ex semetipso, sed ex eo cui connectitur iudicatur: nimirū etiam decēs atque indecens, vel hoc idem est ◊ el perinde habetur: Age nunc ea quæ diximus, refer ad illud vnde agitur. Aptum fuit primis temporibus sacrificium, quod præceperat deus, nunc verò non ita est. *12. de Ciuitate dei ca. 4. & 5.* Aliud enim præcepit quod huic tempori aptum esset, qui multo magis quàm homo nouit, quid cuique tempori accommodatè adhibeatur: quid quando impertiat, addat, auferat, detrahat, augeat, minuatve, immutabilis mutabilium, sicut creator ita moderator, donec vniuersi seculi pulchritudo, cuius particulę sunt quæ suis quibusq; temporibus apta sunt, velut magnum carmē cuiusdam ineffabilis modulatoris excurrat, atque inde transeant in æternam contemplationem speciei qui deum ritè colunt, etiam cùm tempus est fidei. Falluntur autem qui existimant hæc deum iubere causa

C sa suæ vtilitatis vel voluptatis. Et meritò mouentur, cur deus ista mutauerit, quasi delectatione mutabili aliud sibi iubens offerri illo prius tempore, aliud isto: *10. de Ciuitate dei. cap. 5.* Non autem ita est. Nihil enim deus iubet quod sibi prosit, sed illi cui iubet. Ideo * verus est dominus, qui seruo non indiget, & quo seruus indiget. **alias Ipse.* In ea quippe scriptura quæ vetus dicitur testamentum, & eo tempore quo adhuc illa offerebantur sacrificia: quæ hoc tempore non offeruntur, dictum est: Dixi domino, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nō eges. *Psal. 15.* Nec illorum ergo sacrificiorū egebat deus, nec cuiusquam eget vnquam, sed rerum diuinitus impartitarum, vel imbuendo virtutibus animo, vel æternæ saluti adipiscendæ quædam signa sunt, quorum celebratione atque functione, non deo sed nobis vtilia pietatis officia exercentur. Nimis autem longum est conuenienter disputare de varietate signorum, quæ cùm ad res diuinas pertinent sacramenta appellantur. Sicut autem non ideo mutabilis homo, quia mane aliud, aliud vespere: illud hoc mense, illud alio, non hoc isto anno quod illo: ita non ideo mutabilis deus, quia vniuersi seculi priore volumine aliud, aliud posteriore sibi iussit offerri, quò conuenienter significationes ad doctrinā religionis saluberrimam pertinentes, per mutabilia tempora sine vlla sui mutatione disponeret. D

Nam vt nouerint ◊ homines ◊, quos hæc mouent, iam hoc fuisse in ratione diuina, nec cùm ista noua constituerentur, subito priora displicuisse velut mutabili voluntate, sed hoc iam fixum & statutum fuisse in ipsa sapientia dei, cui de maioribus etiam rerum mutationibus, eadem scriptura dicit. Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es: *Psal. 101.* insinuandum est eis mutationem istam sacramētorum testamenti veteris & noui etiam prædictam fuisse propheticis vocibus. Ita enim videbunt, si poterunt, id quod in tempore nouum est, non esse nouū apud eum qui condidit tempora, & sine tēpore habet omnia quæ suis quibusque temporibus pro eorum varietate distribuit. Nam & in illo psalmo vnde commemoraui aliquid quo demonstrarem non egere deum sacrificiis nostris cui dicitur: Dixi domino deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges: *Psal. 15.* Paulo pòst legitur ex persona Christi: Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, hoc est E pecorum victimis, quibus prius congregabantur conuenticula Iudæorum. & alibi dicit: Non accipiam de manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. *Psal. 49.* Et alius propheta: Ecce, inquit, dies veniēt, dicit dominus, & confirmabo super domum Iacob testamentum nouum, non sicut testamentum quod disposui patribus eorum cùm eduxi eos de terra Aegypti: *Hiere. 31.* & alia multa sunt de hac re testimonia, quibus hoc deum facturum esse prædictum est, quæ commemorare nunc longum est. Hic iam si satis constitit, quod rectè alio tempore constitutum est, itidem alio tempore posse mutari, mutantis opere nō dispositione mutata, quam dispositionem intelligibilis ratio continet, vbi sine tempore simul sunt quæ in temporibus simul fieri non possunt, quia tempora non simul currunt. Quispiam fortassis expectet causas à nobis ipsius mutatiōis accipere, quod ipse nosti quàm prolixi sit negocij. Veruntamen breuiter dici potest, quod homini acuto fortasse sufficerit, aliis sacramentis prænunciari Christum cùm venturus esset, aliis cùm venisset annunciari oportuisse, sicut modo nos idipsum loquentes diuersitas rerum cōpulit etiam verba mutare. Siquidem aliud est prænunciari, F aliud annunciari, aliud cùm venturus esset, aliud cùm venisset. Nunc deinde videamus quale sit illud quod in epistola tua sequitur. Adiecisti enim eos dicere, quòd Christi prędicatio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte conueniat, cuius hoc constat esse præceptum, vt nulli malum pro malo, reddere debeamus: & percutienti, aliam præbere maxillā: & pallium dare ei, qui tunicam auferre perstiterit: & cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere spacio itineris duplicato. *Matth. 5.* Quæ omnia reipublicæ moribus asseruntur esse contraria. Nam quis, inquiunt, tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel Romanæ prouinciæ deprædatorib* non mala velit belli iure reponere? *Bellum.* Hæc atque huiusmodi verba obtrectantium, siue non obtrectando, sed quærendo talia loquentium operosius fortasse refellerem, nisi hæ disceptationes haberentur cū viris liberaliter institutis. Vnde quid opus est vt diuti* laborēm*, ac non ipsos potius percōtemur, quo modo poterāt gubernare atque augere rempublicam, quam ex parua & inopi,

G inopi, magnam opulentámque fecerunt, qui accepta iniuria ignoscere quàm persequi malebant? Quo modo Cæsari administratori vtique reipublicæ mores eius extollens Cicero dicebat, quòd nihil obliuisci soleret nisi iniurias? Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator. Sed si laudator, talem Cæsarem nouerat. Si autem adulator, talem esse debere ostendebat principem ciuitatis, qualem illum fallaciter prædicabat. Quid est autem non reddere malum pro malo, nisi abhorrere ab vlciscendi libidine? Quid est accepta iniuria ignoscere malle quàm persequi, & nihil nisi iniurias obliuisci? Hæc cùm in eorum leguntur authoribus, exclamatur & plauditur, describi atque prædicari mores videntur, quibus dignum esset exurgere ciuitatẽ, quæ tot gẽtibus imperaret, quòd accepta iniuria ignoscere quàm persequi malebant. Cùm verò legitur præcipiente authoritate diuina, non reddendum malum pro malo, cùm hæc tam salubris admonitio congregationibus populorum tanquam publicis vtriusque sexus, atque omnium ætatum & dignitatum scholis de superiore loco personat, accusatur religio tanquam inimica reipublicæ. Quæ si vt dignum est au-
H diretur, longè melius Romulo, Numa, Bruto, cæterisq; illis Romanæ gentis præclaris viris constitueret, consecraret, firmaret, augerétque rempublicã. Quid enim est respublica nisi res populi? Res ergo communis, res vtique ciuitatis. Quid est autem ciuitas, nisi multitudo hominum, in quoddam vinculum redacta concordię? Apud eos enim ita legitur: Breui multitudo diuersa atque vaga, concordia ciuitas facta erat. Quæ porrò præcepta concordiæ in suis templis vnquã illi legẽda censuerunt, quandoquidem miseri quærere cogebantur, quó nam modo sine offensione cuiusquam eorum discordes inter se deos suos colere possent? Quod si imitari discordantes vellent, rupto concordiæ vinculo ciuitas laberetur, quod postea paulatim decoloratis corruptísque moribus, agi cœpit per bella ciuilia. Quanta verò præcepta concordiæ non humanis disputationibus exquisita, sed diuina authoritate cõscripta in Christi ecclesiis lectitentur, quis vel ab illa religione alienus, ita surdus est vt ignoret? Ad hoc enim & illa pertinẽt quæ malunt exagitare quàm discere, al-
I teram percutienti præbendam esse maxillam: volenti auferre tunicam dandum etiam pallium: cũ angariante duplicandam viam. Hoc quippe fit, vt vincatur bono malus, imò in homine malo, vincatur bono malũ, & homo liberetur à malo, non exteriore & alieno, sed intimo ac suo, quo grauius & perniciosius, quam cuiusuis hostis extrinsecus immanitate vastatur. Qui ergo vincit bono malum, patienter amittit temporalia commoda, vt doceat quàm pro fide atque iusticia cõtemnenda sint, quæ ille nimis amando fit malus, ac sic iniuriosus ab eo ipso cui fecit iniuriã, discat qualia sint propter quæ fecit iniuriã atque inconcordiã qua nihil est vtilius ciuitati, pœnitens acquiratur, victus non sæuientis viribus, sed beneuolentia patientis. Tunc enim rectè fit, cum videtur ei profuturum esse propter quem fit, ad operandam in eo correctionẽ atque concordiã. Hoc certè animo faciendum est, etiã si alius exitus cõsequatur, nec corrigi velit atque pacari propter quem corrigendum atque pacandum, velut curãdum & sanandum adhibita est ista medicina. Alioquin si verba attenderimus, eorumq; proprietati seruiendum putauerimus, non est præbenda maxilla dextera, si sinistra fuerit percussa. Quoniam si quis te, inquit, percusserit in maxillam dexteram, præbe illi & sinistram. Magis autem sinistra percutitur, quod in eã potius partẽ, quàm ad dexteram, ferientis facilior ictus est. Sed sic intelligi
K solet, ac si dictum esset: Si quis in te meliora fuerit persequutus & inferiora ei præbe, ne vindictæ potius, quã patientiæ studens, contemnas æterna pro temporalibus, cùm potius temporalia pro æternis contemnenda sint, tanquam sinistra pro dextris. Hæc semper fuit sanctorum martyrũ intentio: vindicta enim vltima iustè poscitur, quãdo nullus iã restat correctionis locus, extremo scilicet, summoq; iudicio. Nunc verò cauendũ est ne vindicandi cupiditate amittatur, vt nihil aliud dicam, ipsa patientia, quę pluris est habenda, quã omne quod potest etiam inuito inimicus auferre. Namque alius Euangelista in eadem sententia nullã fecit dexteræ mentionem, sed tantum maxillam & alteram nominauit, vt aliquãto distinctius intelligeretur in altero, ipsum alterum simpliciter eandem patientiam cõmendare. Paratus itaque debet esse homo iustus & pius patienter eorum maliciam sustinere, quos fieri bonos quærit, vt numerus potius crescat bonorum, non vt pari malicia se quoque numero addat malorum.
L Denique ista præcepta magis ad præparationem cordis quę intus est pertinere, quàm ad opus quod in aperto fit, vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia, in manifesto autem id fiat quod eis videtur prodesse posse, quibus bene velle debemus, hinc liquidò ostenditur, quòd ipse dominus Iesus exemplum singulare patientiæ cùm perculeretur in faciem, respondit: Si malè dixi, exprobra de malo: si autem bene, quid me cædis? Nequaquam igitur præceptum suum si verba intueamur impleuit: neque enim præbuit percutienti alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui fecerat iniuriam augeret: & tamen paratus venerat, non solùm in faciem percuti, verumetiam pro his quoque à quibus hæc patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens: Pater, ignosce illis quia nesciunt quid faciant. Nec Paulus Apostolus præceptũ domini & magistri sui videtur implesse, vbi etiam ipse percussus in faciem dixit principi sacerdotum: Percutiet te deus paries dealbate, sedens iudicas † me secundum legem, & contra legem iubes me percuti. Et
M cùm à circunstantibus diceretur: Iniuriam facis principi sacerdotum, incidenter † eos admonere voluit quid dixerit, vt qui saperent intelligerent iam destruendum esse aduentu Christi parietem dealbatum, hoc est, hypocrisim sacerdotij Iudæorum. Ait quippe: Nesciui fratres quia princeps est, Scriptum est enim, Principi populi tui non maledices. Cùm proculdubio qui in eodem populo creuerat, atque ibi lege fuerat eruditus, illum principem sacerdotum nescire non posset, nec eos quibus ita notus erat, vllo modo falleret quo † nesciret. Sunt ergo ista præcepta patientiæ semper in cordis præparatione retinenda, ipsaque beneuolentia ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa, etiam cum inuitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius vtilitati cõsulendum est quàm voluntati, quod in principe ciuitatis luculentissimè illorum literæ laudauerunt. Nam in corripiendo filio quamlibet aspere, nunquam profecto amor paternus amittitur. Fit tamen quod nolit & doleat, qui etiam inuitus videtur dolore sanandus. Ac per hoc si terrena ista respublica

Margin notes: χ῀μα — *Lib. 1. de ser. domini in monte. cap. 20. & 21.* — *Luca. 6.* — *Ioan. 18.* — *Luc. 23.* — † *sedes iudicare.* — † *irridenter* — *Exod. 22.* — † *quod.*

A blica præcepta Christiana custodiat, & ipsa bella sine beneuolentia non gererentur, vt ad pietatis iustitiæque pacatam societatem victis facilius consulatur. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur, Quoniam nihil est infœlicius fœlicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Sed peruersa & aduersa corda mortalium, fœlices res humanas putant, cùm tectorum splédor attenditur, & labes non attenditur animorum: cùm theatrorum moles extruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum: Cùm gloriosa est effusionis insania, & opera misericordiæ deridentur: Cùm ex his quæ diuitibus abundant, luxuriantur histriones: & necessaria vix habent pauperes. Cùm deus qui doctrinæ suæ publicis vocibus contra hoc malum publicum clamat, ab impus[populis] blasphematur, & dij tales requiruntur, in quorum honorem ea ipsa theatrica corporum & animorum dedecora celebrêtur. Hæc si deus pollere permittat, tunc indignatur grauius. Hæc si impunita dimittat, tunc punit infestius, Cùm verò euertit subsidium viciorum, & copiosas libidines inopes reddit, misericorditer aduersatur. Mi-

B sericorditer enim si fieri posset etiam bella gererentur à bonis, vt licentiosis cupiditatibus domitis, hæc vicia perderentur, quæ iusto imperio vel extirpari vel deprimi debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in Euangelio diceretur, vt abijcerent arma, séque militiæ omnino subtraherent. Dictum est autem eis: Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit. Proinde qui doctrinam Christi aduersam dicunt esse reipublicæ, dent exercitū talem quales doctrina Christi esse milites iussit, dent tales prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parêtes, tales filios, tales dominos, tales seruos, tales reges, tales iudices, tales denique debitorum redditores & exactores ipsius fisci, quales esse præcepit doctrina Christiana, & audeant eam dicere aduersam esse reipublicæ, imò verò [non] dubitent eam cōfiteri magnam si ei obtemperetur salutem esse reipublicæ. Vt quid autem ad illud respondeam quod dicunt per quosdam Imperatores Christianos multa mala imperio accidisse Romano? Hæc generalis conquæstio calumniosa

C est. Nam si apertius certè de præteritis Imperatoribus aliqua commemorarent, possem similia vel fortasse etiam grauiora de Imperatoribus non Christianis & ego commemorare, vt intelligerent vel hominum hæc esse vicia non doctrinæ, vel non Imperatorum, sed aliorum sine quibus Imperatores agere nihil possunt. Ex quo enim tēpore pessum ire cœperit Romana respublica, satis liquet, literæ loquuntur ipsorum, longè antequam Christi nomen eluxisset in terris, dictum est: O vrbem venalem, & maturè perituram, si emptorem inuenerit. In libro etiam belli Catilinæ, ante aduentum vtique Christi, idem nobilissimus historicus eorum, non tacet quando primùm insueuerit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa cælata mirari, & ea priuatim & publicè rapere, delubra spoliare, sacra prophanaque omnia polluere. Quando ergo nec hominibus nec ipsis etiam quos deos putabant morum corruptorum & perditorum auaricia rapacitásque parcebat, tunc cœpit perire laudabile illud decus salúsque reipublicæ. Quos deinde

Belli patrocinium. *Luc.3.* *4. de Ciuitate dei. cap.2.* *2. de Ciuitate dei.c.18.* *Salustius.*

vicia pessima successus habuerint, & quanto humanarum rerum malo illa iniquitas prosperata sit, nunc longum est dicere. Audiant satyricum suum garriendo vera dicentem, Seruabat castas humilis fortuna Latinas Quondam, nec viciis contingi parua sinebat Tecta labor, somniq; breues, & vellere Thusco, Vexatæ durçq; manus, ac proximus vrbi Hannibal, & stantes Collina in turre mariti. Nunc patimur longæ pacis mala, sæuior armis Luxuria incubuit, victúmque vlciscitur orbem. Nullum crimen abest, facinúsque libidinis, ex quo Paupertas Romana perit. Quid ergo expectas, vt ego exaggerem, quanta mala importauerit successu prospero iniquitas sublæuata, quandoquidem & ipsi qui aliquanto prudentius attéderunt, plus dolendam viderunt paupertatem, quàm opulentiam perisse Romanam? In illa enim morum integritas seruabatur, per hanc autem non muros vrbis, sed mentes ipsius ciuitatis dira nequicia omni hoste peior irrupit. Gratias domino deo nostro, qui cōtra ista mala misit nobis adiutorium singulare. Quò enim non tolleret, quem non inuolueret, in quod profundum non demergeret fluuius iste horrendæ nequiciæ generis humani, nisi crux Christi in tanta

E velut mole authoritatis eminentius firmiúsque figeretur, cuius apprehenso robore, stabiles essemus, ne malè suadentium vel in mala impellentium, tam vasto huius mundi gurgite abrepti sorberemur? In ista enim colluuie morum pessimorum, & veteris perditæ disciplinæ, maximè venire ac subuenire debuit cœlestis authoritas, quæ voluntariam paupertatem, quæ continentiam, beneuolentiam, iustitiam atque concordiam, verámque pietatem persuaderet, cæterásque vitæ luminosas validásque virtutes, nō tantùm propter istam vitam honestissimè gerendam, nec tantùm propter ciuitatis terrenæ concordissimam societatem, verumetiam propter adipiscendam sempiternam salutem, & sempiterni cuiusdam populi cœlestem diuinámque rempublicam, cui nos ciues adscificit fides, spes, charitas: vt quandiu inde peregrinamur, feramus eos, si corrigere non valemus, qui viciis impunitis volunt stare rempublicam, quā primi Romani constituerunt, auxerúntque virtutibus, & si non habentes veram pietatem, erga deum verum, quæ etiam illos in æternam ciuitatem posset salubri religione† perducere, custodientes tamen quandam sui generis probitatem, quæ posset terrenæ ciuitati constituendæ, au-

F gendæ, conseruandæque sufficere. Deus enim sic ostendit in opulentissimo & præclaro imperio Romanorum, quantùm valerent ciuiles, etiam sine vera religione virtutes, vt intelligeretur hac addita fieri homines ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas. Quis autem vel risu dignum non putet, quòd Apollonium & Apuleium cæterósque magicarum artium peritissimos, conferre Christo, vel etiam præferre conantur? quanquam tolerabilius ferendum sit, quando istos ei potius comparant, quàm deos suos? Multo enim melior (quod fatendum est) Apollonius fuit, quàm tot stuprorum author & perpetrator, quem Iouem nominant. Ista inquiunt fabulosa sunt. Adhuc ergo laudent reipublicæ luxuriosam, licentiosam, planèque sacrilegam fœlicitatem †, quæ ista deorum probra confinxit, quæ non solum in fabulis audienda posuit, verumetiam in theatris spectanda proposuit: vbi crimina plura essent quàm nomina†, quæ ipsi dij sibi exhiberi habebāt

Iuuenalis satyr.6. *† religione.* *† saeculi att.* *† numina.*

G ri habebant libenter, qui in suos cultores vindicare debuerunt, quòd ea saltem viderent patienter, Sed non sunt ipsi, inquiunt, qui talium fabularum mendacio celebrantur. Qui ergo sunt isti, qui talium turpitudinũ celebratione placantur? Horum dæmonum peruersitatem atque fallaciam, per quos & magicæ artes, humanas mẽtes decipiunt, quia prodidit Christiana doctrina, quia mundo vniuerso patefacit, quia angelos sanctos ab eorum malignitate distinxit, quia cauendos potius, & quemadmodum cauerentur, admonuit, reipublicæ dicitur inimica, quasi non si omnino per istos esset temporalis obtinenda fœlicitas, quælibet potius fuerit infœlicitas eligenda. Sed neque hinc deus voluit dubitari, qui primum populum vnum verum deum colentem, deos autem falsissimos contemnentem, quandiu oportuit testamentum vetus vbi velamentum testamenti noui est, obumbrari, tanta rerum terrenarum fœlicitate honestauit, vt quiuis intelligat, nec ipsam esse in dæmonũ potestate, sed in illius vnius, cui angeli seruiunt, quem dæmones contremiscunt.

Apuleius magus. Apuleius enim vt de illo potissimum loquamur, qui nobis Afris Afer est notior, non dico ad regnum, H sed nec ad aliquam quidem iudiciariam reipublicæ potestatem, cum omnibus suis magicis artibus potuit peruenire, Honesto patriæ suæ loco natus, & liberaliter educatus, magnáque præditus eloquentia. An fortè ista, vt philosophus voluntate contempsit, qui sacerdos prouinciæ pro magno fuit, vt munera ederet, veneratorésque vestiret, & pro statua sibi apud Coënses locanda, ex qua ciuitate habebat vxorem, aduersus contradictionem quorumdam ciuium litigaret? Quod posteros ne lateret, eiusdem litis orationẽ scriptam, memoriæ commendauit. Quod ergo ad istam terrenam pertinet fœlicitatem, fuit magus † ille quoad potuit. *† magnus.* Vnde apparet eum nihil amplius fuisse, non quia noluit, sed quia non potuit. Quanquam & aduersus quosdam, qui ei magicarum artium crimen intenderent, eloquentissimè se defendit. Vnde miror laudatores eius, qui eum nescio quæ fecisse miracula illis artibus prædicant, contra eius defensionem testes esse conari. Sed viderint vtrùm verum ipsi perhibeant testimonium, & ille falsam defensionem. Illud si sapiunt, attendant, qui magicas artes, non vtique nisi I pro fœlicitate terrena vel damnabili curiositate conquirunt, vel ab eis innocentes, periculosa tamen eas admiratione collaudant, & videant Dauid nostrum sine vllis talibus artibus ex pastore ouium peruenisse ad regiam dignitatem: cuius & peccata & merita fidelis scriptura non tacuit, vt sciremus & quibus modis non offenderetur deus, & quibus modis placaretur offensus. Quantùm autem attinet ad miracula, quæ humanis sensibus stupenda monstrantur, multum errant qui prophetis sanctis miraculorum magnorum nobilitate præstantibus magos comparant: quantomagis si eos comparent Christo, quem prophetæ illi quibus magi quilibet nullo modo sunt comparandi, prænunciauerunt esse venturum, & secundum carnem, quam suscepit † ex virgine, *† sumpsit.* & secundum diuinitatem, qua nunquam separatur à patre? Video me fecisse prolixissimam epistolam, nec tamen de Christo dixisse omnia, quæ vel eis, qui tardiore ingenio diuina non valent assequi, vel eis, qui licet acutè moueantur, contentiosum tamen studium & præoccupatio diuturni erroris ab intelligendo impedit, sufficere vtcunque possint. Veruntamen cognosce, quid eos contra moueat, atque rescribe, vt vel epistolis, vel libris, si ad- K iuuerit deus, ad omnia respondere curemus. Sis in domino fœlix: gratia & misericordia eius domine eximie & meritò insignis, charissime ac desyderantissime fili.

Augustinus Italicæ viduæ consolans illam super obitu mariti, ac refellens eorum opinionem, qui dicebant deum videri corporeis oculis.

Epistola VI.

DOMINAE eximiæ & meritò præstantissimæ atque in Christi charitate honorandæ filiæ Italicæ: Augustinus Episcopus in domino, salutem. Non solùm literis tuis, verumetiam ipso referente qui pertulit, comperi, multùm te flagitare literas meas, credentem quòd ex eis consolationem habere plurimam possis. Tu itaque videris quid exinde capias, ego tamen eas negare vel differre nõ debui. Consoletur autem te fides & spes tua, & ipsa charitas quæ diffunditur in cordibus piorum, per spiritum sanctum, cuius nũc aliquid pro pignore accepimus, vt ipsam plenitudinem desyderare nouerimus. Non enim te desolatam putare debes, cùm in interiore homine L habeas præsentem Christum per fidem in corde tuo: Aut sic te contristari oportet quemadmodum gentes, *1. Thes. 4.* quæ spem non habent, cùm veracissima promissione speremus nos in † hac vita, *† de.* vnde migraturi quosdam nostros migrantes non amisimus, sed præmisimus, ad eam vitam esse venturos, vbi nobis erunt quanto notiores, tanto vtique chariores, & sine timore vllius dissensionis † amabiles. *† discessionis.* Hic autem & † cóiunx tuus, cuius abscessu vidua diceris, tibi notissimus erit: † (qui quãuis & hic tibi notus esset,) sibi tamen notior erat quàm tibi. *† etsi. † erat.* Et vnde hoc cùm tu eius corporalem faciem videres, quam ipse vtique non videbat, nisi quia noticia nostri certior intus est, vbi nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: *1. Corin. 2. & 4.* sed cùm venerit dominus & illuminauerit abscondita tenebrarum, & manifestauerit cogitationes cordis, tunc nihil latebit proximum in proximo, nec erit quod suis quisque aperiat, abscondat alienis, vbi nullus erit alienus. Lux verò ipsa qua illuminabuntur, hæc omnia quæ modo in cordibus reconduntur, qualis aut quanta sit, quæ † *† quis.* lingua proferat, quis saltem infirma mente contingat? Profecto lux illa deus ipse est quoniam deus lux est. & M tenebræ in eo non sunt vllæ, sed lux mentium purgatarum, nõ istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc mens idonea, quæ illam lucem videat, quod nunc videndum non † est. *† quod nũc nondum.* Hoc autem oculus videre corporis neque nunc potest, neque tunc poterit. Omne quippe quod oculis corporis conspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec vbique sit totum, sed minore sui parte minorem locum occupet, & maiore maiorem. Nõ ita est deus inuisibilis, & incorruptibilis qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quẽ nemo hominum vidit nec videre potest. *1. Timo. 6.* Per hoc enim videri ab homine non potest, per quod videt homo corpore * corpora. **aliàs, corporeus corporea.* Nam etsi mentibus piorum esset inaccessibilis, non diceretur: Accedite ad eum & illuminamini. *Psal. 33.* Etsi mentibus piorum esset inuisibilis nõ diceretur: Videbimus eum sicuti est. Nam perspice totam ipsam in epistola Ioannis sententiam: Dilectissimi, inquit, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. *1. Ioan. 3.* Scimus quoniam cùm apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. In tantum

ergo

A ergo videbimus, inquantum similes ei erimus, quia & nunc intantum non videmus, inquantum dissimiles sumus. Inde igitur videbimus, vnde similes erimus. Quis autem dementissimus dixerit, corpore nos vel esse, vel futuros esse similes deo. In interiore igitur homine ista similitudo est, qui renouatur in agnitionem *Colos. 3.* dei, secundum imaginem eius qui creauit illum. *2. Cor. 4.* Et tanto efficimur similiores illi, quanto magis in eius cognitione & charitate proficimus, quia & si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem: Ita sanè vt in hac vita quantuscunque profectus sit, longè absit ab illa perfectione similitudinis, quæ idonea erit ad videndum deum, sicut dicit Apostolus, facie ad faciem. In quibus certè verbis si corporalem faciem voluerimus accipere, consequens erit, vt etiam deus talem habeat faciem: & sit aliquod interuallum inter nostram & ipsius cùm eum videbimus facie ad faciem. Et si interuallum, vtique finis & membrorum habitus terminatus, & cætera absurda dictúque & cogitatu impia: quibus animalis homo non percipiens ea quæ sunt spiritus dei, fallacissimis B vanitatibus luditur. Dicunt enim quidam eorum qui talia garriunt, quantum † ad me potuit peruenire, nos deum videre nunc mente, tunc corpore, ita vt etiam impios eum pari modo asseuerent esse visuros. Vide quantum in peius proficiunt, cùm sine limite timoris vel pudoris, hac atque illac vagabunda fertur impunita loquacitas. Antea dicebant carni suæ tantum hoc præstitisse Christum, vt corporeis oculis videret deum: Deinde addiderunt etiam omnes sanctos receptis in resurrectione corporibus, eodem modo deum esse visuros. Nunc iam istam possibilitatem etiam impiis donauerunt. Donent sanè quãtum volunt & quibus volunt: quis audeat contradicere hominibus, de suo donantibus? Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur. Tu autem cum iis qui sanam doctrinam tenent, nihil istorum audeas vsurpare de tuo: Sed cùm legis: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt, intellige impios non visuros: neque enim beati & mundo corde † sunt impij. Item cum legis. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: Intellige inde nos tunc visuros facie ad faciem, vnde videmus nunc per speculum in C ænigmate. Hoc autem vtrunque interioris hominis munus est, siue cum in ista peregrinatione adhuc per fidem ambulatur in qua vtitur speculo & ænigmate, siue in illa patria cùm per speciem contemplabitur. Pro qua visione positum est: Facie ad faciem. Audiat caro carnalibus ebria cogitationibus. Spiritus est deus, & ideo qui adorant deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Si adorare, quanto magis videre? Quis enim audeat affirmare dei substantiam corporaliter videri, cùm eam noluerit corporaliter adorari? Sed argutè sibi videntur dicere, & quasi interrogando premere: potuit Christus carni suæ præstare, vt oculis corporeis videret patrem, an non potuit? Vt si non potuisse responderimus, omnipotentiæ dei nos derogasse proclament: Si autem potuisse concesserimus, argumentationem suam ex nostra responsione concludant. Quanto iam tolerabilius desipiunt, qui carnem asserunt conuersum iri in substantiam dei, & hanc † futuram esse quod deus est, vt sic eam saltem videndo deo faciant idoneam, non tanta diuersitate dissimilem. Quam vanitatem credo istos abigere à fide sua fortasse & ab auribus. Et tamen si interrogatione de hoc similiter vrgeantur, possit ne deus hoc, an non efficere possit, D vtrum eios potestati detrahent si non posse responderint, an hoc futurum fatebuntur, si posse concesserint? Quo modo ergo exierint de hoc laqueo alieno, sic exeant de suo. Deinde cur solis oculis corporeis Christi, hoc donum attributũ esse contendunt, num etiam cæteris sensibus? Sonus ergo erit deus, vt possit eius etiam auribus percipi? Et halitus erit vt sentiri possit eius olfactu? Et liquor aliquis erit vt possit & bibi? Et moles erit vt possit & tangi? Non, inquiunt. Quid ergo? An illud potest deus, & hoc non potest? Si non posse dixerint, cur derogant omnipotentiæ dei? Si posse & nolle responderint, cur solis oculis fauent, inuident autem cæteris sensibus corporis Christi? An quousque volunt desipiunt? Quanto nos melius, qui non eorum insipientiæ terminos figimus, sed vt desipiant prorsus nolumus? Multa proferri possunt, ad istam dementiam refutandam: Sed si aliquando irruerint auribus tuis hæc interim eis lege, & quid respondeant non pigeat te rescribere vt potes. Ad hoc enim fide corda nostra mundantur, quia nobis fidei merces visio dei promittitur. Quæ si per corporis oculos erit, E frustra ad eam percipiendam sanctorum animus exercetur: Imò verò tam peruerse sentiens animus non in se exercetur, sed totus in carne est. Vbi enim tenacius habitabit & fixius, nisi vnde se deum visurum esse præsumit? Quod certè quantum malum sit, intelligẽtiæ potius dimitto tuæ, quàm longo sermone moliar explicare. In protectione domini semper habitet cor tuum domina eximia & meritò præstãtissima, atque Christi charitate honoranda filia. Honorabiles tecum nobísque in domino dilectissimos filios tuos debito meritis nostris officio resaluta.

Margin notes: *Colos. 3.* — *2. Cor. 4.* — *† sicut.* — *Ioan. 8.* — *Math. 5.* — *1. Cor. 13.* — *† mundicordes.* — *Ioan. 4.* — *† hoc.*

Augustinus Marcellino, respondens quæstiuncula: mox ostendens, quantum suis scriptis tribui vellet, explicans locum taxatum ex libris de libero arbitrio. Deinde tractat varias opiniones de origine animarum. Postremò reiicit quorundam argumentum, qui ideo non credebant Mariam virginem peperisse, quod id nunquam aliàs factum sit. *Epistola VII.*

DOMINO eximio, & meritò insigni, multúmque charissimo filio Marcellino: Augustinus in domino salutem. F Epistolam tuam quam per sanctum fratrem & coëpiscopum meũ Bonifacium accepi, quæsiui vt † rescriberem, nec inueni. *† cum.* Recolui tamen te in ea quæsisse, quo modo inuenerint magi Pharaonis, conuersa in sanguinem tota aqua Aegypti, vnde simile aliquid facerent. Quæ duobus modis solui quæstio solet: Siue cùm † marina aqua potuerit offerri, *† quod.* siue (quod est credibilius) quia in ea regione in qua erant filij Israël, istæ plagæ non fiebant. Hoc enim quibusdam scripturę illius locis apertissimè expressum, admonet etiam vbi non dictũ est quid intelligi debeat. Illæ autẽ literæ tuæ, quas presbyter Vrbanus attulit, habent quæstionem mihi propositam ex libris non diuinis, sed meis, quos scripsi de libero arbitrio. In talibus autem quæstionibus non multum laboro, quia etsi defendi sententia mea liquida ratione non potest, mea est, nõ eius authoris cuius sensum improbare fas non est, † etiam † cùm in eo non intelligo hoc vnde † sentitur quod improbandũ est. *† cũ eo non intellecto hoc inde.* Ego proinde fateor, me ex eorũ numero esse conari, qui proficiendo scribunt, & scribendo proficiunt. Vnde si aliquid vel

incautius,

G incautius, vel indoctius à me positum est, quod non solùm ab alijs qui videre id possunt meritò reprehendatur, verumetiam à me ipso, quia & ego saltem postea videre debeo si proficio, nec mirandum est, nec dolendum, sed potius ignoscendum atque gratulandum, non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis peruersè seipsum amat, qui & alios vult errare, vt error suus lateat. Quanto enim melius & vtilius, [vt] vbi ipse errauit, alij non errant, quorum admonitu errore careat. Quòd si noluerit, saltem comites erroris non habeat. Si enim mihi deus quod volo præstiterit, vt omnium librorum meorum quæcunque mihi rectissimè displicent, opere aliquo ad hoc ipsum instituto colligam atque demonstrem: tunc videbunt omnes homines quàm non sim acceptor personæ meæ. Vos autem qui me multùm diligitis, si talem me asseritis aduersus eos, quorum malicia vel imperitia, vel intelligentia reprehendor, vt me nusquam scriptorum meorum errasse dicatis; frustra laboratis, non bonam causam suscepistis, facilè in ea me ipso iudice superamini: Quoniam non mihi pla-
H cet, cùm à charissimis meis talis esse existimor qualis non sum. Profectò enim non me, sed pro me alium sub meo nomine diligunt, si non quod sum, sed quod non sum diligunt. Nam inquantum me nouerunt, vel de me verum credunt, ego ab eis diligor: Inquantum autem mihi tribuunt quod in me non cognoscunt, alium talem qualem me putant, pro me diligunt. Romani maximus author Tullius eloquij, nullum vnquam verbũ inquit quod reuocare vellet emisit. Quæ quidem laus quamuis præclarissima videatur, tamen credibilior est de nimium fatuo, quàm de sapiẽte perfecto. Nam & illos, quos vulgo moriones vocãt, quãto magis à sensu communi dissonant, magisque absurdi & insulsi sunt, tanto magis nullum verbum emittunt, quod reuocare velint, quia dicti mali vel stulti vel incommodi pœnitere, vtique cordatorum est. Sed si in bonam partem accipiatur, vt quempiam talem fuisse credamus, qui cùm sapienter omnia loqueretur, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet, emisit: Hoc potius de hominibus dei, qui spiritu sancto acti, loquuti sunt, quàm de illo, quem sic Cicero laudat, saluberrima pietate credendum est. Ab hac ego excel-
I lentia tam longè absum, vt si nullum verbum quod reuocare vellem protulero, fatuo sum quàm sapienti similior. Illius quippe scripta summa sunt authoritate dignissima, qui nullum verbum non quod reuocare vellet, sed quod reuocare deberet emisit. Hoc quisquis nondum est assequutus, secundas habeat partes modestiæ, quia primas non potuit habere sapientiæ, quia nõ valuit omnia non pœnitenda diligenter dixisse, pœniteat quæ cognouerit dicenda non fuisse. Cùm ergo non sicut quidam charissimi mei putant, nulla vel pauca, sed potius plura fortasse quàm etiam maledici opinantur verba dixerim, quæ mallem reuocare, si possem, non mihi Tulliana illa blanditur sententia, qua dictum est, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet, emisit: sed angit me planè Horatiana sententia, Nescit vox missa reuerti. Hinc est quod periculosissimarum quæstionum libros, de Genesi scilicet, & de Trinitate, diutius teneo quàm vultis & fertis, vt si non potuerint nisi habere aliqua quæ meritò reprehendantur, saltem pauciora sint quàm esse possent, si præcipiti festinatione inconsultiùs ederentur. Vos enim vt vestræ indicant literæ (nam hoc mihi etiam sanctus frater & coëpiscopus meus scripsit Florentius) ideo vt e- K dantur vrgetis, quo possint à me dum in hac carne viuo, defendi, cùm vel ab inimicis mordentibus, vel etiam ab amicis parum intelligentibus, fortasse in quibusdam cœperint accusari. Quod vtique propterea dicitis, quia non putatis esse in eis aliquid quod vera possit ratione culpari. Alioquin non me ad eorum editionem, sed ad diligentiorem emendationem potius hortaremini. Ego autem iudices veros, & veritate seueros, magis intueor, inter quos & meipsum primitus constituere volo, vt ad illos ea tantum reprehendẽda perueniant, quæ à me quãuis sedulò perscrutante minimè videri potuerunt. Quæ cùm ita sint, hoc tamen quod in tertio libro de Libero arbitrio, cùm de substantia rationali agerem, sic à me positum est vt dicerem, In corporibus autem inferioribus anima post peccatum ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio, sed sicut leges vniuersitatis sinunt: diligenter aduertant, qui putant me aliquid de anima humana velut certum statuisse atque fixisse, quod vel ex parentibus per propaginem veniat, vel in actibus vitæ superioris atque cœlestis peccauerit, vt L corruptibili carni mereretur includi: & videant sic à me verba fuisse perpensa, vt retento eo quod certum habeo, post peccatum primi hominis, natos esse atq; nasci cæteros homines in carne peccati, cui sananda venit in domino similitudo carnis peccati, ita omnia sonarent, vt nulli præiudicarent opinioni quatuor illarum, quas postea digessi atque distinxi, non confirmans aliquam, sed interim quod agebam sequestrata illarum discussione determinans, vt quæcunque illarum vera esset, deus sine dubio laudaretur. Siue enim ex illa vna omnes animæ propagentur, siue singillatim in singulis fiant, siue extra creatæ mittãtur, siue in corpora sponte mergantur, proculdubio creatura ista rationalis, id est, humanæ animæ natura, in corporibus inferioribus, hoc est terrenis, post peccatum ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio interim quod constat [post] peccatum primi hominis. Non enim dictum est, post peccatum suum, aut postea quàm peccauit: sed dictum est, post peccatum: vt quodlibet postea si fieri posset, discussa ratio declararet, siue peccatum eius, siue peccatum parentis carnis eius, rectè dictum intelligeretur quod dictum est: Post peccatum in inferioribus corporibus M ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro suo arbitrio, quia & caro concupiscit aduersus spiritum, & ingemiscimus grauati, & corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Et quis omnia enarret carnalis infirmitatis incommoda? Quæ vtique non erunt, cùm corruptibile hoc induerit corruptionem, vt absorbeatur mortale à vita. Tunc itaque spiritale corpus reget omnimodo pro libero arbitrio, nunc verò nõ omnimodo, sed sicut leges vniuersitatis sinunt, per quas constitutũ est, vt corpora orta occidant, & aucta senescant. Nam illius primi hominis anima, ante peccatũ etiam si nondũ spiritale corpus sed animale, tamẽ pro arbitrio regebat. Post peccatum autem, id est, postea quàm peccatũ in illa carne cõmissum est, ex qua deinceps ppagaretur caro peccati, anima rationalis sic est in inferioribus corporibus ordinata, vt non omnimodo pro arbitrio regat corpus suũ. Quod si nondum acquiescunt in paruulis, qui nulla adhuc peccata propria cõmiserunt, iam tamen esse carnẽ peccati, quia & huic sanandæ cùm baptizantur necessaria est medicina, similitudo

Luciani versus.

Secunda partes modestia.

Gala.5.

2.Cor.5.

Sap.9.

A militudo illa carnis peccati, nec sic istis * verbis nostri
*aliàs, ipsi. habent quod succenseant. Constat quippe, nisi fallor,
eandem carnem etiam si non vicio, sed natura infirma
est, tamen post peccatum cœpisse nasci, quia neque ita
creatus est Adam, neque aliquem genuit ante pecca-
tum. Quærant ergo alia, quæ recte reprehendant, non
solum in aliis festinantius editis, verumetiam in hisip-
sis libris meis de lib. arbitrio. Neque enim eos inuentu-
ros nego vnde mihi beneficium conferant, quoniam si
illi (quòd iam in multorum manus exierunt) corrigi
non possunt, ego certe quoniam viuo adhuc possum.
Hæc autẽ verba tam cautè à me posita, vt nulli de ani-
mæ exortu, quatuor illarum opinioni ratione ve præferi
berem, hi tantum reprehendant, qui reprehendendam
putant eandem ipsam de re tam obscura cũctationem
meam: contra quos me nõ defendo, quod recte faciam
in hac quæstione cunctari, cum omnino non dubitem
& immortalem esse animam, non ita vt deus, qui solus
habet immortalitatem, sed modo quodam sui generis,
& eam esse creaturam non substantiam creatoris, & si
quid aliud de natura eius certissimum teneo. Sed quia
hoc me facere compellit de animæ exortu caliginosis-
B simæ quæstionis obscuritas, manum potius porrigant
confitenti, & quicquid illud est nosse cupienti, & do-
ceant si possunt, vel ostendant si quid de hac re vel cer-
ta ratione didicerunt, vel apertissimo diuino eloquio
crediderunt. Si enim ratio contra diuinarum scriptu-
rarum authoritatem redditur, quàmlibet acuta sit, fallit
verisimilitudine, nam vera esse nõ potest. Rursus si ma-
nifestissimæ certæq; rationi velut scripturarum sancta-
rum obiicitur authoritas, non intelligit qui hoc facit: &
non scripturarum illarum sensum ad quem penetrare
non potuit, sed suum potius obiicit veritati, nec quod
in eis sed quod in seipso velut pro eis inuenit opponit.
Exempli gratia: Diligenter attende quod dicam. Scrip-
tum est prope finem libri qui vocatur Ecclesiastes, cum
de solutione hominis, quæ fit per mortem istam, qua
dirimitur anima à corpore, scriptura loqueretur: Et
Eccle. 12. conuertatur puluis in terram sicut fuit, & spiritus reuer
1. Retrac. 1. tatur ad deum qui dedit eum. Sententia huius autho-
ritatis proculdubio certa est, nec quenquam decipit fal
sitate, sed si quispiam voluerit eam sic interpretari, vt
inde animarum propaginem, quod ex illa vna quam
C deus primo homini dedit omnes cæteræ veniant, co-
netur astruere, videtur illi suffragari quod ibi de car-
ne dictum est pulueris nomine. Nam vtique puluis &
spiritus nihil aliud hoc loco, quàm caro & anima intel
ligitur: vt eo modo affirmet animam reuerti ad deum,
quod sit de traduce illius animæ quam primo homini
dedit deus, quemadmodum cõuertitur caro in terram,
cum sit etiam ipsa de traduce illius carnis, quæ in pri-
mo homine de terra facta est: ac si contendat, ex hoc
quod de carne notissimum est, debere nos credere il-
lud quod de anima occultum est. De traduce quippe
carnis non ambigitur, sed de animæ ambigitur. Vtrun
que autem ita positum est in hoc testimonio, velut sin-
gula singulis parili ratione reddantur: caro scilicet con
uertatur in terram sicut fuit. Inde enim sumpta est quã-
do factus est primus homo. Et spiritus reuertatur ad
deum qui dedit eum, quando insufflauit in faciem ho-
minis, quem finxerat flatum vitæ, & factus est homo in
animam viuam, vt deinceps ex vtraque re vtriusque rei
propago decurreret. Veruntamen si illud est verum,
quod animas non ex illa vna propagatas, sed alibi cre-
atas singulis singulas deus dat, etiã huic sententiæ con-
gruit, quod dictum est: Spiritus reuertatur ad deum, qui D
dedit eum. Solæ ergo reliquæ duæ opiniones videntur
excludi: quia si fierẽt in singulis hominibus animæ pro-
priæ cum creantur, non putaretur dici debuisse: Spiri-
tus reuertatur ad deum qui dedit eum, sed ad deũ qui
fecit eum. Dedit enim veluti sic sonat, quasi iam extra
fuerit, quod dari posset. Deinde quod dictum est, Re-
uertatur ad deum, vrgent verbo & premunt dicentes,
Quo modo reuertetur vbi nunquam antea fuerit? Po-
tius enim dici debuisse asseruot, & ad deum vel pergat,
vel vadat ad deum, quàm reuertatur ad deum, si nun-
quam illic antea spiritus iste fuisse credendus est. Item
quo modo animæ sponte labãtur in corpus, cum scrip-
tum sit, Dedit eum, non tam in promptu est explicare:
ac per hoc vt dixi duæ istæ opiniones sub verbis huius
testimonij laborant, Vna qua putantur singulæ quæque
animæ in singulis suis corporibus fieri singulæ: alia
qua putantur in corpora sponte demergi. Duabus au-
tem illis siue de traduce illius vnius veniant, siue antea
iam creatæ & apud deum constitutæ, singulis corpori-
bus dentur, sine labore verba ista coaptantur. Et tamen
si assertores eius sententiæ, qua creduntur animę in suis
singulis corporibus fieri, affirment, ita esse dictum de E
spiritu, qui pro anima positus est, deus dedit eum,
quemadmodum recte dicitur dedisse nobis oculos, vel
aures, vel manus, vel quodlibet aliud, quæ membra vti-
que non extra iam fecerat & alicubi reposita habebat,
quæ cum opus esset, daret, hoc est, adderet & adiunge-
ret: sed illic ea fecit in corpore cui dedisse illa dicitur:
quid ei respondeatur nõ video, nisi forte alia vel alia
testimonia proferantur, vel certa ratio vnde ista opi-
nio refellatur. Itémque illi qui putant animas in cor-
pora sponte defluere, sic accipiunt dictum: deus dedit
eum, quo modo dictum est: tradidit illos deus in con-
cupiscentiam cordis eorum. Proinde vnum verbum
relinquitur, quod dictum est: Reuertatur ad deum, pro
peccato accipi possit reuerti vbi ante non fuit, si animæ
in suis quæque corporibus fiunt, quo solo verbo vna il-
larum quatuor angustatur opinio. Sed neque propter
hoc vnum verbum temere existimo illam sententiam
esse refutandam, ne forte possit ostendi aliquo genere
locutionis, quo sancta scriptura vti solet, hoc quoque
recte dici potuisse, vt reuerti intelligatur ad deum spi-
ritus creatus, tanquam ad authorem à quo creatus est, F
non tanquam ad eum apud quem primitus fuit. Hæc
ideo scripsi, vt quisquis illarum quatuor de anima sen-
tentiarum aliquam voluerit astruere atque defendere,
talia proferat vel de scripturis in authoritatem ecclesi-
asticam receptis, quæ non possint aliter accipi, sicuti est,
quod deus hominem fecit: vel rationem tam certam vt
contradictio aut nulla existat, aut insaniæ similis meri-
to iudicetur: velut si quisquam dicat, nec veritatem co-
gnoscere, nec falli quenquam posse nisi viuentem. Ne-
que enim vt videamus, quàm sit hoc verum, scriptura-
rum authoritas necessaria est, ac non sensus ipse com-
munis ita verum esse perspicua ratione proclamet, vt
quisquis contradixerit, dementissimus habeatur. Hoc 1. Retrac. 1.
si in ista obscurissima quæstione quæ de anima est præ- 2. Retr. 23.
stare aliquis potest, adiuuet imperitiam meam. Quod
si non potest, non culpet cunctationem meam. De vir-
ginitate autem sanctæ Mariæ, si hoc quod scripsi non
persuadet fieri potuisse, neganda sunt omnia, quæ mi-
rabiliter in corporibus acciderunt. Quod si propterea
non creditur, quia semel factum est, quære ab amico
quem hoc adhuc mouet, vtrum nihil inueniatur in li-
teris

G teris ſecularibus,quod & ſemel factum ſit,& tamen cre
ditum non fabuloſa vanitate,ſed ſicut exiſtimant hiſto
rica fide,quære obſecro te. Si enim tale aliquid in illis
literis inueniri negauerit, admonendus eſt:ſi autem faſ
ſus fuerit,ſoluta quæſtio eſt.

Auguſtinus Hieronymo: de noua poſt lxx. veteris teſtamenti verſione, deque Petro reprehenſo à Paulo Galat.2. ventilans quæſtionem de mendacio officioſo. Hæc epiſtola nõ eſt reddita Hierony. quòd is cui tradita fuerat mutato conſilio non eſt profectus, cum ſcripſerat adhuc presbyter.

Epiſtola VIII.

DOMINO dilectiſsimo & cultu ſynceriſsimo
charitatis obſequendo,atque amplectẽdo fra-
tri & compresbytero Hieronymo, Auguſti-
† quicquam facile. nus. Nunquam æque quiſquam tam facie †
cuilibet innotuit, quàm mihi tuorum in domino ſtu-
diorũ quieta lætitia,& vere exercitatio liberalis.Quan-
† ergo. quam ego † percupiam omnino te noſſe, tamen exiguũ
quiddã mi munus habeo,præſentiam videlicet corpo-
ris, quam ipſam etiam poſtea quàm te beatiſsimus nũc
epiſcopus,tunc vero iam epiſcopatu dignus,frater Aly-
H pius vidit, remeánſque à me viſus eſt, negare non poſ-
ſum magna ex parte mihi eſſe relatu eius impreſſam, &
ante reditum, cum te ille ibi videbat, ego videbam ſed
oculis eius. Non enim animo me atque illum,ſed cor-
pore duos, qui nouerit, dixerit, concordia duntaxat &
familiaritate fidiſsima,non meritis quibus ille antecel-
lit. Quia ergo me primitus communione ſpiritus, quo
† nectimur. in vnum nitimur,† deinde illius ex ore iam diligis,ne-
quaquam impudenter quaſi aliquis ignotus commen-
do germanitati tuæ fratrem Profuturum,quem noſtris
conatibus adiutorio tuo vere profuturum ſperamus, ni
ſi forte quod talis eſt vt ipſe tibi per eum fiam commen
datior,quàm ille per me. Hactenus fortaſſe ſcribere de-
buerim,ſi eſſe vellem epiſtolarum ſolennium more cõ-
tentus: Sed ſcatet animus in loquelas communicandas
tecum de ſtudiis noſtris quæ habemus in Chriſto Ieſu
domino noſtro, qui nobis multas vtilitates & viatica
quædam demonſtrati à ſe itineris etiam per tuam cha-
ritatem non mediocriter miniſtrare dignatur.Petimus
ergo & nobiſcum petit omnis Africanarum eccleſia-
rum ſtudioſa ſocietas, vt interpretandis eorum libris,
I qui Græce ſcripturas noſtras quàm optime tractauerũt,
curam atque operam impendere non graueris. Potes
enim efficere, vt nos quoq; habeamus tales illos viros,
& vnum potiſsimum quem tu libẽtius in tuis literis ſo-
nas.De vertendis autem in Latinam linguam ſanctis li
teris canonicis, laborare te nollem, niſi eo modo quo
Iob interpretatus es, vt ſignis adhibitis quid inter hanc
tuam & Septuaginta, quorum eſt grauiſsima authori-
tas, interpretationem diſtet, appareat. Satis autem ne-
queo mirari, ſi aliquid adhuc in Hebræis exemplaribus
inuenitur, quod tot interpretes illius linguæ periti ſſi-
18. De ciuit. dei cap. 42.43. mos fugerit. Omitto enim ſeptuaginta, de quorum vel
conſilij vel ſpiritus maiore concordia quàm ſi vnus ho
mo eſſet nõ audeo in aliquam partem certam ferre ſen-
tentiam,niſi quod eis præminentẽ authoritatem in hoc
munere ſine controuerſia tribuendam exiſtimo.Illi me
plus mouent, qui cum poſteriores interpretarentur, &
verborum locutionúmque Hebræarum viam atque re-
Prouerb. ἀδλέξ. Dilemma. gulas mordicus vt fertur,tenerent,non ſolum inter ſe-
non conſenſerunt, ſed etiam reliquerunt multa, quæ
tanto pòſt eruenda & prodenda remanerent. ◊ Et aut
obſcura ſunt aut manifeſta. ◊ Si enim obſcura ſunt, te K
quoque in eis falli potuiſſe,† ◊ non immerito◊ creditur. † poſſe.
Si autem manifeſta: ſuperfluum eſt te voluiſſe explana-
re, quod illos latere non potuit. † Huius igitur rei pro † manifeſta: illos in eis falli potuiſſe non creditur.
tua charitate, expoſitis cauſis, certũ me facias obſecra-
uerim. Legi etiam quædã ſcripta quæ tua dicerentur,in
epiſtolas Apoſtoli Pauli, quarum vnã ad Galatas, cum
enodare velles, venit in manus locus ille quo Apoſto-
lus Petrus à pernicioſa ſimulatione reuocatur. Ibi pa- Pernicioſa ſimulatio.
trocinium mendacij ſuſceptum eſſe vel abs te tali viro,
vel à quopiam ſi alius illa ſcripſit, fateor, non medio-
criter doleo, donec refellantur, ſi forte refelli poſſunt
ea quæ me mouent. Mihi enim videtur exitioſiſsime
credi aliquod in libris ſanctis eſſe mendacium, id eſt,
eos homines per quos nobis illa ſcriptura miniſtrata
eſt atque conſcripta, aliquid in libris ſuis fuiſſe menti-
tos. Alia quippe quæſtio eſt, ſit ne aliquando mentiri
viri boni. Et alia quæſtio eſt, vtrum ſcriptorem ſancta-
rum ſcripturarum mentiri oportuerit:Immò vero non
alia, ſed nulla quæſtio eſt. Admiſſo enim ſemel in tan-
tum authoritatis faſtigium officioſo aliquo mendacio,
nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non
vtcunque † videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fi- † vt cuique aliàs, vtrũque.
dem incredibilis, eadẽ pernicioſiſsima regula ad men-
tientis authoris conſilium, officiúmque referatur. Si e-
nim mentiebatur Apoſtolus Paulus, cum Apoſtolum L
Petrum obiurgans diceret: Si tu cum ſis Iudæus, gen-
tiliter & non Iudaice viuis,quemadmodum gentes co- Galat.2.
gis Iudaizare?& recte illi videbatur Petrus feciſſe,quem
non recte feciſſe, & dixit & ſcripſit, vt quaſi animos tu-
multuantium deliniret: quid reſpondebimus, cum ex-
urrexerint peruerſi homines,prohibentes nuptias,quos
futuros ipſe prænũciauit, & dixerint totum illud quod
idem Apoſtolus de matrimoniorum iure firmando lo-
cutus eſt, propter homines qui dilectione coniugum
tumultuari poterãt fuiſſe mentitum, ſcilicet non quod
hoc ſenſerit, ſed vt illorum placaretur aduerſitas?Non
opus eſt multa commemorare. Poſſunt enim videri
etiam de laudibus dei eſſe officioſa mendacia, vt apud
homines pigriores dilectio eius ardeſcat,atque ita nuſ-
quam certa erit in libris ſanctis caſtæ veritatis authori-
tas. Nónne attendimus eundem Apoſtolum, cum in-
genti cura commendandæ veritatis dicere: Si autem 1. Corin. 15.
Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, M
inanis eſt & fides noſtra. † Inuenimur autem & falſi te- † veſtra.
ſtes dei,quia teſtimoniũ diximus aduerſus deum, quod
ſuſcitauit Chriſtum quem non ſuſcitauit? Si quis huic
diceret,quid in hoc mendacio perhorreſcis,cum id di-
xeris, quod etiam ſi falſum ſit ad laudem dei maxime
pertinet? Nónne huius deteſtatus inſaniam,quibus poſ
ſet verbis & ſignificationibus in lucem penetralia ſui
cordis aperiret,clamans non minore aut fortaſſe etiam
maiore ſcelere, in deo laudari falſitatem, quàm vitu-
perari veritatem? Agendum eſt igitur, vt ad cognitio-
nem diuinarum ſcripturarum talis homo accedat, qui
de ſanctis libris, tam ſancte & veraciter exiſtimet, vt
nolit aliqua eorum parte delectari per officioſa men-
dacia, potiúſque id quod non intelligit tranſeat, quàm
cor ſuum præferat illi veritati. Profecto enim cum † † qui.
hoc dicit, credi ſibi expetit, & id agit vt diuinarũ ſcrip-
turarum authoritatibus non credamus.Et ego quidem
qualibuſcunque viribus quas dominus ſuggerit, omnia
illa teſtimonia quæ adhibita ſunt aſtruendæ vtilitati
mendacij, aliter oportere intelligi oſtenderem, vt vbi-
que eorũ firma veritas doceretur. Quàm enim teſtimo-
nia men-

A nia mendacia esse non debent, tam non debent fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ relinquo tuæ. Admota enim lectioni diligentiori consyderatione, multo id fortasse facilius videbis quàm ego. Ad hanc autem consyderationem coget te pietas, qua cognoscis fluctuare authoritatem scripturarum diuinarum, † vt in eis quod vult quisque credat, quod nō vult non credat, si semel fuerit persuasū aliqua illos viros per quos nobis hæc ministrata sunt, in scripturis suis officiosè potuisse mentiri: Nisi fortè regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus vbi oporteat mētiri, vbi nō oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubiisq; rationibus id explices quæso, nec me onerosum, aut impudentem iudices, per humanitatem veracissimam domini nostri. Nam vt non dicam nulla, certè non magna culpa meus error veritati fauet, si rectè in te potest veritas fauere mendacio. Multa alia cum sincerissimo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio conferre, sed huic desyderio meo nulla epistola satis est. Vberius idipsum possum per fratrem, quem miscendum & alendum dulcibus atque vtilibus sermoci-

† scripturū diuinorū.

B nationibus tuis, misisse me gaudeo: Et tamen quantum vellem, nec ipse (quod pace eius dixerim) forsitan capit, quanquā nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorē, sed ipsum video fieri pleniorem, quo me sine dubitatione antecellit: & posteaquam redierit (quod domino adiuuante prosperatum iri spero) cùm eius pectoris abs te cumulati, particeps fuero, non est impleturus quod in me adhuc vacuum erit atque auidum sensorum tuorum. Ita fiet vt & ego etiam tunc egentior sim, ille copiosior. Sanè idem frater, aliqua scripta nostra fert secum, quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam sinceram atque fraternam seueritatem adhibeas quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est: Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum: nisi quia magis amat obiurgator sanans, quàm adulator vngēs caput. Ego autem difficillimè bonus iudex lego quod scripserim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vitia mea, sed hæc malo audire à melioribus, ne cùm

Psal. 140.

C me rectè fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar, & meticulosam potius mihi videar in me quàm iustā tulisse sententiam.

Augustinus Hieronymo. De titulo libri De scriptoribus ecclesiasticis. Deinde de Petro reprehenso, de quo supra, hortatur illum, vt prodat Origenis & singulorum hæreticorum errata. *Epistola IX.*

DOMINO dilectissimo & cultu sincerissimo charitatis obseruando, atque amplectendo, fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus. Habeo gratiam quòd pro subscripta † salutatione, plenam mihi epistolam reddidisti, sed breuiorem multò, quàm ex te vellem sumere tali viro, à quo tempora quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est. Quāquam itaq; nos negociorum alienorum, eorumq; secularium curis circunstemur ingentibus, tamen epistolæ tuæ breuitati facilè non ignoscerem, nisi cogitarem quàm paucioribus verbis meis redderetur. Quare aggredere quæso istam nobiscum literariam colloqutionem, ne multū ad nos disiungendos liceat absentiæ corporali, quāquam simus in domino spiritus vnitate coniūcti, etiam si ab stylo quiescamus & taceamus. Et libri quidem quos de horreo dominico elaborasti, penè totum te nobis exhibent. Si enim propterea te non

† prorsus scripta.

nouimus, quia faciem tui corporis non vidimus, hoc D modo nec ipse te nosti. Nam tu quoq; non vides eam. Si autem tibi nō ob aliud notus es, nisi quia nosti animum tuum, & nos eum nō mediocriter nouimus in literis tuis, in quibus benedicimus domino, quòd tibi & nobis, omnibusq; fratribus qui tua legunt, te talem dedit. Liber quidem tuus inter cætera non diu est vt venit in manus nostras, quæ sit eius inscriptio, nescimus adhuc. Nō enim hoc codex ipse, vt assolet, in liminari pagina prætendebat. Epitaphium tamen appellari dicebat frater, apud quem inuentus est. Quod ei nomen tibi placuisse vt inderetur, crederemus, si eorum tantū hominum vel vitas vel scripta ibi legissemus, qui iam defuncti essent. Cùm verò multorum & eo tempore quo scribebatur, & nunc vsque viuentium ibi commemorētur opuscula, miramur cur hunc ei titulū vel imposueris, vel imposuisse credaris. Sanè vtiliter à te conscriptum eundem librum satis approbamus. In expositione quoque epistolæ Pauli Apostoli ad Galatas, inuenimus aliquid quod nos multum moueat. Si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint, velut officiosa mendacia, quid in eis remanebit authoritatis? Quæ tandem E de scripturis illis sententia proferetur, cuius pōdere cōtentiosæ falsitatis obteratur improbitas? Statim enim vt protuleris, si aliter sapit qui contra nititur, dicit illud quod prolatū erit, honesto aliquo officio scriptorē fuisse mentitum. Vbi enim hoc non poterit, si potuit in ea narratione, quam exorsus Apostolus ait: Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo quia non mentior, credi, affirmariq; mentitus, eo loco vbi dixit de Petro & Barnaba: Cùm viderem quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij. Si enim rectè illi ingrediebantur, iste mentitus est: si autem ibi mentitus est, vbi verum dixit? An ibi verum dixisse videbitur, vbi hoc dixerit quod lector sapit? Cùm verò contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio deputabitur. Non enim deesse potuerunt causæ, cur existimetur non solum potuisse, verūetiam debuisse mentiri, si huic regulæ cōceditur locus. Non opus est hāc causam multis verbis agere, præsertim apud te, cui sapienter prouidenti dictum sat est. Nequaquam verò mihi arrogauerim, vt ingenium tuum diuino dono aureū, meis obolis ditare contendam, nec quisquam te magis idoneus, F qui opus illud emendet. Neq; enim à me docendus es quo modo intelligatur quod idem dicit: Factus sum Iudæis tanquā Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem, & cætera, quæ ibi dicuntur cōpassione misericordię, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquā ægrotus, qui ministrat ægroto: non cùm se febres habere mentitur, sed cū animo condolentis cogitat quemadmodū sibi ministrari vellet, si ipse ægrotaret, & sic ipse aliis ægrotantibus ministrando compatitur. Nam vtique Iudæus erat, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq; susceperat ea celebranda, cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum Christo credidissent: non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per dominum Iesum salus ipsa, quæ illis sacramentis significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus quòd insuetos à fidei reuocarēt onere graui & non necessario, nullo modo imponēda esse censebat. Quapropter nō ideo Petrū emēdauit, quòd paternas traditiones obseruaret, quod si facere vellet,

Galat. 1. *Gala. 2.* *1. Corin. 9.* *Gala. 2.*

G nec mendaciter, nec incongruè faceret: quamuis enim iam superflua, tamen solita non nocerent. Sed quoniam gētes cogebat Iudaizare, quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret, tanquam adhuc etiam post domini aduentum necessaria saluti forent, quod vehementer per Apostolatum Pauli † veritas dissuasit. Nec Apostolus Petrus hoc ignorabat, sed id faciebat, timēs eos qui ex circuncisione erant. Itaq; & ipse verè correctus est, Et Paulus vera narrauit, ne sancta scriptura quæ ad fidem posteris edita est, admissa authoritate mendacij, tota dubia nutet & fluctuet. Non enim potest aut oportet literis explicari, quanta & quàm inexplicabilia mala consequantur, si hoc concesserimus. Posset autem opportunè minúsque periculosè demōstrari, si coram inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorum Paulus dimiserat quod malum habebant, & in primis illud quod ignorantes dei iusticiam, & suam iusticiam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi, datò ac manifestato sacramento gratiæ, secundum or- H dinem Melchisedech, adhuc putabant sacramenta vetera, non ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuosè atque inaniter pro eis Maccabæi martyres fierent. Postremò illud quod prædicatores gratię Christianos, Iudæi tanquam hostes legis persequebantur. Hos itaque atque huiusmodi errores & vicia dicit se damnare, & vt stercora arbitratum, vt Christū lucrifaceret, non obseruationes legis si more patrio celebrarentur, sicut & ab ipso celebratæ sunt sine vlla salutis necessitate, sicut Iudæi celebrandas putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat. Nā si propterea illa sacramenta celebrauit, quia simulauit se Iudæum, vt illos lucrifaceret: cur non etiam sacrificauit cum gentibus, quia & iis qui sine lege erant tanquam sine lege factus est, vt eos quoque lucrifaceret, nisi quia & illud fecit, vt natura Iudæus, & hoc totum dixit, non vt fallaciter se fingeret esse quod non erat, sed vt misericorditer eis ita subueniendū esse sentiret, ac si ipse in eodem errore laboraret, non scilicet mentientis astu, sed compatientis affectu. Sicut eo ipso loco generaliter intulit: Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem, vt sequens conclusio: Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem, ad hæc referenda intelligatur, vt cuiusque infirmitatem tanquam in seipso miseratus appareat. Non enim & cùm diceret: Quis infirmatur, & ego non infirmor? infirmitatem alterius simulasse [se] potius quàm condoluisse volebat intelligi. Quare arripe obsecro te ingenuam & verè Christianam cum charitate seueritatem, ad illud opus corrigendum atque emendandum, & παλινῳδίαν, vt dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulchrior est veritas Christianorū, quàm Helena Græcorum. Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam, quàm pro illa illi heroës aduersus Troiam dimicauerunt. Neque hoc ideo dico, vt oculos cordis recipias, quos absit vt amiseris, sed vt aduertas, quos cùm habeas sanos & vigiles, nescio qua dissimulatione auertisti, vt non intenderes, quæ consequātur aduersa, si semel creditum fuerit, posse honestè atq; piè accipi, scriptorem diuinorum librorum in aliqua sui operis parte mentiri. Scripseram hinc iam aliquando ad te epistolam, quæ non perlata est, quia nec perrexit cui perferendam tradideram. Ex qua mihi illud suggestum est, cùm istam dictarem, quod in hac quoq; prætermittere non debui, vt si alia est sententia tua, eademque est melior, timori meo libenter ignoscas. K Si enim aliter sentis, verúmque tu sentis (Nam nisi verum sit, melius esse non potest) vt non dicam nulla, certè nō magna culpa, meus error veritati fauet, si rectè in quoquam veritas potest fauere mendacio. De Origene autem quod rescribere dignatus es, iam sciebam, nō tantum in Ecclesiasticis literis, sed in omnibus recta & vera quæ inuenerimus approbare atque laudare, falsa verò & praua improbare atque reprehēdere. Sed illud de prudentia doctrináque tua desyderabam, & adhuc desydero, vt nota nobis facias ea ipsa eius errata, quibus à fide veritatis ille vir tantus recessisse conuincitur. In libro etiam quo cunctos quorū meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos, & eorum scripta cōmemorasti, cōmodius vt arbitror fieret, si nominatis eis, quos hæresiotas esse nosti (quando ne ipsos quidem prætermittere volueris) subiungeres etiam in quibus cauēdi essent, quanquam nonnullos etiam præterieris, quod scire cuperem quo consilio factum sit. Aut si illud volumen fortè onerare noluisti, vt commemoratis hæreticis, nō L adderes in quibus eos catholica dānauit authoritas. † Peto ne graue sit literario labori tuo, quo non mediocriter per domini dei nostri gratiam in Latina lingua sanctorum studia, & accendisti & adiuuisti, id quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, vt si occupationes tuæ sinunt, omnium hæreticorum peruersa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianæ, vsque ad hoc tempus, vel imprudētia, vel peruicacia deprauare conati sunt, vno libello breuiter digesta edas in noticiam eorum, quibus aut non vacat, propter alia negocia, aut non valent, propter alienam linguam, tam multa legere atque cognoscere. Diu te rogarem, nisi hoc soleret esse indicium minus præsumentis de charitate. Hunc interea fratrem nostrum Paulum in Christo, multum commendo benignitati tuæ, cuius in nostris regionibus existimationi bonum coram deo testimonium perhibemus.

Hoc nūquā fecit Petr⁹, nec tamē mētitus est Paulus. — *† Apostolū Paulum.* — *Roma. 10.* — *Fallax simulatio.* — *1. Corin. 9.* — *Helena causa belli.* — *Origenes.* — *† ecclesia.*

Augustinus Hieronymo, dehortans à libris testamenti veteris ex Hebræo vertendis, & exhortans vt Septuaginta versionem mirè deprauatam ac variantē reddat suæ veritati. Nouum testamentū ab eo castigatū probat. M

Epistola X.

DOMINO venerabili & desyderabili sancto fratri, & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Ex quo cœpi ad te scribere, aut tua scripta desyderare, nunquam mihi melior occurrit occasio, quàm vt per dei seruum ac ministrum fidelissimum, mihiq; charissimum, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certè ita spero literas tuas, vt certius in hoc rerum genere quicquam sperare non possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit, nec gratia in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis: tantum si aliquo modo merear, adiuuet dominus, & assit cordi tuo & desyderio meo, vt fraternam voluntatē nulla maior voluntas impediat. Quia ergo duas iam epistolas misi, nullam autem tuam postea recepi, easdē ipsas rursus mittere volui, credens eas non peruenisse. Quæ etsi peruenerunt, ac fortasse tuæ potius ad me peruenire minimè potuerunt, ea ipsa scripta, quæ iam misisti, iterū mitte, si fortè reseruata sunt. Sin minus, rursus dicta quod legā, dū tamen

A men his respondere ne graueris, quod iá diu est, vt expecto. Primas etiam, quas ad te adhuc presbyter literas præparaueram, mittendas per quendam fratrem nostrum Profuturū, qui postea collega nobis factus iam ex hac vita migrauit, nec eas tunc ipse perferre potuit, quia continuo dum proficisci disponit, episcopatus sarcina detentus, ac deinde in breui defunctus est, etiam nunc mittere volui: vt scias in tua colloquia quàm olim inardescam, & quam vim patiar, quòd à me tam longè absunt sensus corporis tui, per quos adire possit ad animum tuum, animus meus, mi frater dulcissime, & in domini † membris honorande. In hac autem epistola, hoc addo, quod postea didicimus, Iob ex Hebræo à te interpretatum, cùm iam quandam haberemus interpretationem tuam eiusdē prophetæ ex Græco eloquio versam in Latinum, vbi tamen asteriscis notasti quæ in Hebræo sunt, & in Græco desunt, obeliscis † autem quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo nō sunt, tam mirabili diligentia, vt quibusdam in locis ad verba singula, stellas significantes videamus eadem verba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porrò in hac posteriore interpretatione, quæ versa est ex He-

† Christi. *† obelis.*

B bræo, non eadem verborum fides occurrit, nec parum turbat cogitantem, vel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci, vt minimas etiam particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in Hebræis: vel cur in hac altera quæ ex Hebræis est, negligentius hoc curatum sit, vt non eædem particulæ locis suis inuenirentur. Aliquid inde, exempli gratia, volui ponere. Sed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebræo est. Veruntamen quia præuolas ingenio, non solùm quid dixerim, verumetiam quid dicere voluerim, satis vt opinor, intelligis, vt causa reddita, quod mouet edisseras. Ego sanè te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari scripturas, quæ ras, quæ lxx. interpretum authoritate perhibentur. Perdurum erit enim, si tua interpretatio, per multas Ecclesias frequētius cœperit lectitari, quod à Græcis Ecclesiis Latinæ Ecclesię dissonabunt: maximè quia facilè contradictor conuincitur Græco prolato libro, id est, linguę notissimæ. Quisquis autem in eo quod ex Hebræo trāslatum est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimen intenderit, vix aut vnquam ad Hebræa testimonia per-

C uenitur, quibus defendatur obiectum. Quòd si etiam peruentum fuerit, tot Latinas & Græcas authoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiam consulti Hebræi, possunt aliud respondere, vt tu solus necessarius videaris, qui etiam ipsos possis conuincere: sed tamen qui iudicet, † mirum si potueris inuenire. Nam quidam frater noster episcopus, cùm lectitare instituisset in Ecclesia cui præest, interpretationem tuam, mouit quiddam lōgè aliter abs te positum apud Ionam prophetam, quàm erat omnium sensibus ꝑ ibi ꝑ memoriæq; inueteratum, & tot ætatum successionibus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe, maximè Græcis arguentibus & inflammantibus calumniam falsitatis, vt cogeretur episcopus (ea quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia an malicia, hoc esse in Hebræis codicibus respōderunt, quod & Græci & Latini habebant atque dicebant. Quid plura? Coactus est homo velut mendositatem corrigere, volens post magnum periculum nō remanere sine plebe. Vnde etiam nobis videtur, aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse. Et vide hoc quale sit in eis literis, quæ non possunt collatis vsitata-

† quo iudice.

rum linguarum testimoniis emendari. Proinde non D paruas deo gratias agimus de opere tuo, quòd Euangelium ex Græco interpretatus es, quia penè in omnibus nulla offensio est, cùm scripturam Græcam contulerimus. Vnde si quispiam veteri falsitati contentiosus fauerit, prolatis collatisq; codicibus, vel docetur facillimè, vel refellitur. Etsi quædam rarissima meritò mouent, quis tam durus est, qui labori tam vtili, non facilè ignoscat, cui vicē laudis referre non sufficit? Quid tibi autem videatur, cur in multis aliter se habeat Hebræorum codicum authoritas, aliter Græcorū quæ dicitur lxx. vellem dignareris aperire. Neque enim paruum pōdus habet illa, quæ sic meruit diffamari, & qua vsos Apostolos non solùm res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini. Ac per hoc plurimum profueris, si eam Græcam scripturam, quam lxx. operati sunt, Latinæ veritati reddideris, quæ in diuersis codicibus ita varia est, vt tolerari vix possit: & ita suspecta ne in Gręco aliud inueniatur, vt inde aliquid proferri aut probari dubitetur. Breuem putabam futuram hanc epistolam, sed nescio quo modo ita mihi dulce factum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per dominum, ne te pigeat ad omnia respōdere, & præsta- E re mihi, quantum potueris, præsentiam tuam.

Nunc non ignoscunt. *Et hodie variant.*

Hieronymus Augustino respondens ad officiosi mendacij calumniam, déque translatione veteris testamenti, ac de hedera vocabulo apud Ionam. Epistola XI.

DOMINO verè sancto & beatissimo papæ Augustino, Hieronymus in domino † salutem. Tres simul epistolas, imò libellos breues, per diaconum Cyprianum tuæ dignationis accepi, diuersas vt tu nominas quæstiones, vt ego sentio reprehensiones opusculorum meorum continentes. Ad quas si respondere voluero, libri magnitudine opus erit. Tamen conabor quantum facere possum, modum non egredi longioris epistolæ, & festinanti fratri moram nō facere, qui ante triduum quàm profecturus erat, à me epistolas flagitauit, vt penè in procinctu, hæc qualiacunque sunt, effutire cōpellerer, & tumultuario respondere sermone, non maturitate scribentis, sed dictantis temeritate, quæ plerunque non in doctrinam, sed in casum vertitur, vt fortissimos quosque milites, subita bella conturbāt, & antè coguntur fugere, quàm possint ar- F ma corripere. Cæterùm nostra armatura Christus est, & Apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: Assumite arma dei, vt possitis resistere in die malo. Et rursum: State succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iusticiæ, & calciati pedes in præparationem Euangelij pacis, super omnia accipientes scutū fidei, in quo possitis vniuersa tela maligni ignita extinguere, & galeam salutis accipite, & gladium spiritus, quod est verbum dei. His quōdam telis, rex Dauid armatus, procedebat ad prælium, & quinque lapides de torrente accipiens lęuigatos, nihil asperitatis & sordiū inter huius seculi turbines in sensibus suis esse mōstrabat, bibens de torrente in via, & idcirco exaltatus caput superbissimum Goliam, suo potissimùm mucrone truncauit, percutiens in fronte blasphemum, & in ea parte corporis vulnerans, in qua & præsumptor sacerdotij Ozias lepra percutitur, & sanctus gloriatur in domino, dicens: Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Dicamus igitur & nos: Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea. Exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo:

† Christo. *Alienius exordium.* *1. Reg. 17.* *Psal. 109.*

G vt in nobis possit impleri, Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. Et dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Te quoque ipsum orare non dubito, vt inter nos contendentes, veritas superet. Non enim tuam quæris gloriam, sed Christi. Cumque tu viceris, & ego vincam, si meum errorem intellexero: & econtrario, me vincente, tu superas, quia non filij pa-
2.Corin. 12. rentibus, sed parentes filiis thesaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus, quòd filij Israël ad pugnandũ processerint mente pacifica, inter ipsos quoque gladios & effusiones sanguinis, & cadauera prostratorum, non suam, sed pacis victoriam cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia, ac multiplices quæstiones, si Christus iusserit, breui sermone soluamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput, taceo de blandiciis, quibus reprehensionem mei niteris consolari, Ad ipsas causas veniam. Dicis accepisse te librum meum à quodam fratre, qui titulum non ha-
De claris beret, in quo scriptores Ecclesiasticos, tã Græcos quàm
scriptorib⁹. Latinos enumerauerim. Cúmque ab eo quæreres, vt tuis verbis vtar, cur liminaris pagina non esset inscrip-
H ta, vel quo censeretur nomine, respondisse, appellari epitaphium. Et argumentaris, quod rectè sic vocaretur, si eorum tantùm vel vitas, vel scripta ibi legisses, qui iam defuncti essent. Cùm verò multorum, & eo tempore quo scribebatur, & nunc vsque viuentium commemorarentur opuscula, mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & Græcos & Latinos, qui vitas virorum illustrium descripserunt, quòd nunquam epitaphium huic operi scripserint, sed de illustribus viris: Verbi gratia, ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poëtis, epicis, tragicis, comicis. Epitaphium autem propriè scribitur mortuorum. Quod quidem in dormitione (sanctæ memoriæ) Nepotiani presbyteri olim fecisse me noui. Ergo hic liber vel de illustribus viris, vel propriè de scriptoribus Ecclesiasticis appellandus est, licet à plerisque emendatoribus imperitis, de authoribus dicatur inscriptus. Secundo loco quæris, cur
Gala.2. dixerim in commentariis epistolæ ad Galatas, Paulum id in Petro non potuisse reprehendere quod ip-
I se fecerat, nec in alio arguere simulationem cuius ipse tenebatur reus. Et asseris reprehensionem Apostolicam non fuisse dispensatoriam sed veram, & me non debere docere mendacium, sed vniuersa quæ scripta sunt ita sonare vt scripta sunt. Ad quę primum respondeo, debuisse prudentiam tuam præfatiunculæ commentariorum meorum meminisse dicentis ex persona mea. Quid igitur? ego stultus aut temerarius, qui id pollicear, quod ille non potuit? Minimè. Quin potius in eo mihi videor cautior atque timidior, quòd imbe-
Origenes su cillitatem virium mearum sentiens, Origenis commen-
per ad Gal. tarios sequutus sum. Scripsit enim ille vir in epistolam Pauli ad Galatas quinque propriè volumina, & decimum stromatum suorum librum, cõmatico super explanationem eius sermone compleuit. Tractatus quoque varios & excerpta, quæ vel sola possent sufficere
Didym⁹ vi composuit. Prætermitto Didymum videntem meum,
dens. & Apollinarem Laodicenum, de Ecclesia nuper e-
Apollina- gressum, & Alexandrum veterem hæreticum, Eusebi-
ris. um quoque Emisenum, & Theodorum Heracleotem,
Alexãder. qui & ipsi nonnullos super hac re commentarios re-
Eusebius. liquerunt. E quibus vel si pauca decerperem, fieret ali-
Theodor⁹. quid quod non penitus contemneretur. Itaque vt simpliciter fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plu- K
rima coaceruans, accito notario, vel mea vel aliena dictaui, nec ordinis, nec verborum interdum, nec sensuũ memor. Iam domini misericordiæ est, ne per imperitiam nostram ab aliis bene dicta dispereant, & non placeant inter extraneos, quæ placent inter suos. Si quid igitur reprehensione dignum putaueras in explanatione nostra, eruditionis tuæ fuerat quærere, vtrum ea quę scripsimus haberentur in Græcis, vt si illi non dixissent, tunc meam propriè sententiam condẽnares: præsertim cùm libere in pręfatione confessus sim, Origenis commentarios me esse sequutum, & vel mea vel aliena
dictasse, † & in fine eiusdem capituli quod reprehen- *† dicta esse*
dis, scripserim, Si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostenditur arguisse maiorem, debet exponere, qua consequentia Paulus in altero reprehendat quod ipse cõmisit. Ex quo ostendi me non ex definito id defendere, quod in Græcis legeram, sed ea expressisse quæ legeram, vt lectoris arbitrio derelinquerem, vtrum probanda essent an improbanda. Tu igitur ne quod ego petieram non faceres,
nouum argumentum reperisti: vt assereres gentiles qui L
in Christum credidissent, legis onere liberos, eos autẽ qui ex Iudæis crederent legi esse subiectos, vt per vtro-
rumq; personam, & Paulus rectè reprehenderet eos qui *Gala.2.*
legem seruarent, quasi doctor gentium, & Petrus iure reprehenderetur, qui princeps circuncisionis id imperauerit gentibus, quod soli qui ex Iudæis erant debue-
rint obseruare. Hoc si placet, imò quia placet, vt quicũ- *Gala.5.*
que credunt ex Iudæis debitores sint legis faciendæ, tu vt episcopus in toto orbe notissimus, debes hanc promulgare sententiã, & in assensum tuũ omnes coëpisco-
pos trahere. Ego in paruo tuguriolo, † cum monachis, *† tugurian-*
id est, cum cõpeccatoribus meis, de magnis statuere nõ *culo.*
audeo, nisi hoc ingenuè confiteri, me maiorum scripta legere, & in commentariis secundum omnium consuetudinem varias ponere explanationes, vt è multis sequatur vnusquisq; quod velit. Quod quidem te puto & in seculari literatura, & in diuinis libris legisse & pro-
basse. Hanc autem explanationem, † quã primus Ori- *† expositio-*
genes in decimo stromatum libro, vbi epistolam Pau- *nem.*
li ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps inter- *Origenes.*
pretes sunt sequuti, illa vel maximè causa subintrodu- M
cunt, vt Porphyrio respondeant blasphemãti, qui Pau- *Porphyr⁹.*
li arguit procacitatem, quòd principem Apostolorum Petrum ausus est reprehendere, & arguere in faciem, ac ratione constringere quod malè fecerit, id est, in eo errore fuerit, in quo fuit ipse qui aliũ arguit delinquen-
tem. Quid dicam de Ioanne, qui dudum in pontifica- *Ioan. Chry-*
li gradu Constantinopolitanã rexit Ecclesiam, & pro- *sostomus.*
priè super hoc capitulo latissimum exarauit librum, in quo Origenis & veterũ sententiam est sequutus: Si igitur me reprehendis errantem, patere me quæso errare cum talibus, & cùm me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu veritatis tuæ saltem vnum adstipulatorem proferre debebis. Hæc de explanatione vnius capituli epistolæ ad Galatas. Sed ne videar aduersus rationem tuam niti testium numero, & occasione virorum illustrium subterfugere veritatem, nec manum audere cõserere, breuiter de scripturis exempla propo-
nam. In Actibus Apostolorum, vox facta est ad Petrum *Acto.10.*
dicens: Surge Petre, occide & manduca, id est, omnia animalia quadrupedum & serpentium terræ, & volatilium cœli. Quo dicto, ostenditur nullum hominem secundum naturam esse pollutum, sed æqualiter omnes ad

A nes ad Christi Euangelium prouocari. Ad quod respōdit Petrus: Absit, quia nunquam manducaui commune & immundum. Et vox ad eum de cœlo secundò facta est dicens: Quæ deus mundauit,† tu ne commune dixeris. Iuit itaque Cæsaream, & ingressus ad Cornelium aperiens os suum dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur iusticiam, acceptus est illi. Denique cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerunt ex circuncisione fideles qui venerant cum Petro, quod & in nationes gratia spiritus sancti esset effusa. Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest, vt non baptizentur ij qui spiritum sanctum acceperūt sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. *Acto. 11.* Audierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quia & gentes recepissent verbum dei. Cùm autem ascēdisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione dicentes: Quare introisti ad viros præpucium habentes, & manducasti cum illis? Quibus omni ratione expo-

† purificauit.

B sita, nouissime orationem suam hoc sermone conclusit. Si ergo eandem gratiam dedit illis deus sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere deum? His auditis tacuerunt, & glorificauerunt deum, dicentes: Ergo & gētibus, deus pœnitentiam ad vitam dedit. *Acto. 14. & 15.* Rursum cum multo pòst tēpore: Paulus & Barnabas venissent Antiochiam, & congregata ecclesia, retulissent quanta fecisset deus cum illis, & quia aperuisset ‡ deus ‡ gentibus ostium fidei, quidam descendentes de Iudæa docebant fratres atque dicebant: Nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis salui fieri. Commota igitur seditione non minima aduersus Paulum & Barnabam, statuerunt ascendere & ipsi qui accusabantur, & ij qui accusabant, ad Apostolos & presbyteros Hierosolymam super hac quæstione. Cunque Hierosolymam perrexissent, exurrexerunt quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderant in Christum dicētes: Oportet circuncidi eos & præcipere illis, vt seruent legem Moysi. Et cū magna super hoc verbo oriretur quæstio, Petrus solita libertate, Viri, inquit, fratres, vos scitis

C quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os meum audire gentes verbum Euangelij & credere: & qui nouit corda, deus testimonium perhibuit, dans illis spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc autem quid tentatis deum, imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo, & in sententiam eius Iacobus Apostolus & omnes simul presbyteri transierunt. Hæc non debent molesta esse lectori, sed & illi & mihi vtilia, vt probemus ante Apostolum Paulum non ignorasse Petrum, imò principem huius fuisse decreti, legem post Euangelium non esse seruandam. Denique tantæ Petrus authoritatis fuit, vt Paulus in epistola sua scripserit, *Gala. 1.* Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus XV. Rursumq́; in consequentibus: Post annos XIIII. ascendi iterum Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito: *Gala. 2.* Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui eis Euangelium quod prædico inter gentes: ostendens se non habuisse securitatem Euangelij prædicandi, nisi Petri & qui cum eo erant fuisset senten-

tia roboratum. Statimque sequitur: Separatim autem D iis qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem aut cucurrissem. Quare separatim & non publicè? † Ne fortè fidelibus ex numero Iudæorum, qui legem putabant esse seruandam, & sic credendum in domino saluatore, fidei scandalum nasceretur. *† in publico* Ergo & eo tempore cum Petrus venisset Antiochiam, licet hoc Apostolorum acta non scribant, sed affirmanti Paulo credendum sit, in faciem illi Paulus restitisse se scribit, quia reprehensibilis erat. Prius enim quàm venirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat, cum autem venissent, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circuncisione erant. Et consenserunt cum illo cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas adduceretur ab his in illam simulationem. Sed cum vidissem, inquit, quòd non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & non iudaice viuis, quo modo cogis gentes iudaizare? Et cætera. Nulli ergo dubium est, quòd Petrus Apostolus sententiæ huius cuius nunc præuaricator arguitur, primus author extiterit. Causa autem præ- E uaricationis, timor est Iudæorum. Dicit enim scriptura, quòd primum edebat cum gentibus, cùm autem venissent quidam à Iacobo, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circuncisione erant. Timebat autem Iudæos quorum erat Apostolus, ne per occasionem gentilium à fide Christi recederent, & imitator pastoris boni, perderet gregem sibi creditum. Sicut ergo ostendimus Petrum bene quidem sensisse de abolitione legis Mosaicæ, sed ad simulationem obseruandæ eius timore compulsum, videamus an ipse Paulus qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam confirmās ecclesias, peruenitque in Derben, & Listram, & ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre autem gentili, Huic testimonium reddebant qui Listris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci, & assumēs circuncidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. *Acto. 15. & 16.* Sciebant enim omnes quòd pater eius gentilis esset. O beate Apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem quare subtraxisset se à gentibus propter metum Iudæorum, qui à Iacobo ve- F nerant, cur Timotheum filium hominis gentilis vtique & ipsum gentilem (neque enim Iudæus erat qui non fuerat circuncisus) contra sententiam tuam circuncidi coëgisti? Respondebis mihi: Propter Iudæos qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circuncisione discipuli venientis ex gentibus, ignosce & Petro præcessori tuo, quòd aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum. Rursum scriptum est: Paulus verò cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus vale dicens nauigauit Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, & totondit sibi in Cenchreis caput, votum enim habuerat. Esto vt ibi timore Iudæorum compulsus sit facere quod nolebat, quare comam nutriuit ex voto, & postea eam in Cenchreis totondit ex lege, quod Nazaræi qui se deo vouerint iuxta præceptum Moysi facere consueuerunt. Verum hæc ad comparationem eius rei quæ sequitur, parua sunt. Refert Lucas sacræ historiæ scriptor: Cùm venissemus Hierosolymam, libenter susceperunt nos fratres, & sequenti die Iacobus & omnes seniores qui cum eo erant, Euangelio illius comprobato, dixerunt ei: *Acto. 21.* Vides frater quot milia sunt in Iudæa qui crediderūt in Christo, & hi om-

G nes æmulatores sunt legis. Audierũt autem de te quod discessionem doceas à Moyse, eorum qui per gentes sunt Iudæorum, dicens non debere eos circũcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtique oportet conuenire multitudinem, Audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se, his assumptis, sanctifica te cum ipsis, & impende in eos vt radant capita, & scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. Tunc Paulus assumptis viris, postera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio. O Paule & in hoc te rursus interrogo, Cur caput raseris, cur nudipedalia exercueris de ceremoniis Iudæorũ, cur obtuleris sacrificia, & secundum legem hostiæ pro te fuerint immolatæ? Vtique respondebis: Ne scandalizarentur qui ex Iudæis crediderant. Simulasti ergo Iudæum, vt Iudæos lucrifaceres, & hanc ipsam simulationem Iacobus & cæteri te docuere presbyteri, sed ta-
H men euadere non potuisti. Orta enim seditione cùm occidendus esses, raptus es à tribuno, & ab eo missus Cæsaream, sub custodia militum diligenti, ne te Iudæi quasi simulatorem ac destructorem legis occiderent, atque inde Romam perueniens, in hospitio quod tibi conduxeras, Christum & Iudæis & gentibus prædicasti, & sententia tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus quod propter metum Iudæorum, & Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehendat quod ipse commisit? Ego imò alij ante me exposuerunt causam quam putauerant, non

Mendaciũ officiosum. officiosum mendacium defendentes sicut tu scribis, sed docentes honestam dispensationem, vt & Apostolorum prudentiam demonstrarent, & blasphemantis Porphyrij imprudentiam coërcerent, qui Petrum & Paulum puerili dicit inter se pugnasse certamine, imò exarsisse Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ vel non fecerit, vel si fecerit, procaciter fecerit, id in alio reprehendens quod ipse commiserit. Interpretati sunt illi vt potuerunt, tu

I quo modo istum locum edisseres, vtiq; meliora dicturus qui veterum sententiam reprobasti. Scribis ad me in epistola tua, Neque enim à me docendus es, quo

1.Corin.9. modo intelligatur quod idem Apostolus dicit: Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem, & cætera quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquam æger qui ministrat ægroto, non cum se febres habere mentitur, sed cum animo condolentis, cogitat quemadmodum sibi seruiri vellet, si ipse ægrotaret. Nam vtique Iudæus erat, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat, Ideoque suscepit ea celebranda cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent sicut à parentibus per legem acceperant custodire, etiam cùm in Christo credidissent, non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per dominum Iesum salus ipsa quæ illis sacramentis significabatur aduenerat: Totius sermonis tui, quem disputatione longissima protraxisti hic sensus est, vt Petrus non errauerit in eo quod iis qui ex Iudæis crediderant, putauerit legem esse seruandam, sed in eo à recti linea deuiarit, quod gentes coëgerit iudaizare. Coëgerit autem K
non docentis imperio, sed conuersationis exemplo. Et Paulus non contraria sit loquutus iis quæ ipse gesserat, sed quare Petrus eos qui ex gentibus erant iudaizare compelleret. Hæc ergo summa est questionis, imò sententiæ tuæ, vt post Euangelium Christi bene faciant Iudæi credentes si legis mandata custodiant, hoc est si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatum seruent, vt Paulus in Timotheo, & omnes obseruauère Iudæi. Si hoc verum est, in Cherinthi & Hebionis hæresim dilabimur, qui credentes in Christo, propter hoc solum à patribus anathematizati sunt quod legis ceremonias Christi Euangelio miscuerunt, & sic noua confessi sunt, vt vetera non amitterent. Quid dicam de Hebionitis qui Christianos esse se simulant? Vsque hodie per totas orientis synagogas inter Iudæos hæresis est quæ dicitur Mineorum, & à pharisæis nũc vsque damnatur, quos vulgo Nazareos nuncupant, qui credunt in Christum filium dei natum de virgine Maria, & eum dicunt esse qui sub Poncio Pilato passus est & resurrexit, in quem
& nos credimus. Sed dum volũt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudæi sunt nec Christiani. Oro ergo te, vt L
qui nostro vulnusculo medendum putas, quod acu foratum, imò punctum, ° vt ° dicitur, huius sententiæ mederis vulneri, quod lancea, & (vt ita dicam) phalaricæ mole percussum est. Neque enim eiusdem est criminis in explanatione scripturarum diuersas maiorum sententias ponere, & hæresim sceleratissimam rursum in ecclesiam introducere. Sin autem hæc nobis incumbit necessitas, vt Iudæos cum legitimis suis suscipiamus, & licebit eis obseruare in ecclesiis Christi quod exercuerũt in synagogis Sathanæ, dicã quod sentio, non illi Christiani fient, sed nos Iudæos facient. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat, quod in tua epistola continetur: Iudæus erat Paulus, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat, Ideoque suscepit celebranda ea cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent sicut à parentibus per legem acceperant custodire? Rursum ob-
secro te, vt pace tua meum dolorem audias. Iudæorum M
Paulus ceremonias obseruabat, cum iam Christi esset Apostolus, & dicis eas non esse perniciosas iis qui eas velint sicut à parentibus acceperant custodire? Ego econtrario loquar, & reclamante mundo, libera voce pronunciem, ceremonias Iudæorum & perniciosas esse & mortiferas Christianis. Et quicunque eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, eum in bara-
thrum diaboli deuolutum. Finis enim legis Christus *Roma.10.*
[est] ad iusticiam omni credenti, Iudæo scilicet atque gentili. Neque enim omni credenti erit finis ad insti-
ciam, si Iudæus excipitur. [Et] in Euangelio legimus: *Lucæ 16.*
Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem Baptistam. Et in *Ioan.5.*
alio loco: Propterea ergo magis quærebant eum Iu- *Ioan.1.*
dæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat ° esse ° deum, æqualem se faciens deo. Et iterum: De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Pro legis gratia quæ præterijt gratiam Euangelij accepimus permanentem, & pro vmbris & imaginibus veteris instrumenti, veritas per Iesum Chri-
stum facta est, Hieremias quoque ex persona dei va- *Hiere.31.*
ticinatur:

A ticinatur: Ecce dies veniũt dicit dominus, & consummabo domui Israel & domui Iuda testamentũ nouum, nõ secundum testamentũ quod disposui patribus eorũ, in die quando apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Obserua quid dicat, quòd nõ populo gentilium ei, qui ante non receperat † testamentum, sed populo Iudæorũ cui legem dederat per Moysem, testamentum nouum Euangelij repromittat, vt nequaquam viuant in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus. *† cũ quo ante non fecerat.* Paulus autem super cuius nomine nunc quæstio ventilatur, crebras huiuscemodi ponit sententias, è quibus breuitatis studio pauca subnectam: Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil prodest. *Gala. 5.* Et iterũ: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Et infra: Si spiritu ducimini, iam non estis sub lege. Ex quo apparet, qui sub lege est, non dispensatiue vt nostri voluere maiores, sed verè vt tu intelligis, eum spiritum sanctum non habere. Qualia sint autem præcepta legalia, deo docente discamus. *Ezech. 20.* Ego, inquit, dedi eis pręcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuant in eis. B Hæc dicimus, non quo legem iuxta Manichæum & Marcionem destruamus, quam & sanctam & spiritalem iuxta Apostolum nouimus: sed quia postquam fides venit, & temporum plenitudo, misit deus filium suum natum † ex muliere factum sub lege, *† factum.* vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus, & nequaquam sub pædagogo, sed sub adulto & domino & hærede viuamus. Sequitur in epistola tua: Non ideo Petrum emendauit quod paternas traditiones obseruaret, quod si facere vellet, nec mendaciter nec incongrue faceret. Iterum dico: Episcopus es ecclesiarum Christi magister: vt probes verum esse quod asseris, suscipe aliquem Iudæorum qui factus Christianus, natum sibi filium circuncidat, qui obseruet sabbatum, qui abstineat à cibis quos deus creauit ad vtendum cum gratiarum actione, qui quartodecimo die mensis primi agnum mactet ad vesperam, & cum hoc feceris, imò non feceris (scio enim te Christianum, & rem sacrilegam non esse facturum) velis nolis tuam sententiam reprobabis, & tunc scies † opere difficilius esse confirmare sua, quàm aliena reprehendere. *† disces.* C Ac ne forsitan tibi non crederemus, imò non intelligeremus quid diceres (Frequenter enim in longum sermo protractus, caret intelligentia, & dum non sentitur, ab imperitis minus reprehenditur) inculcas & replicas, hoc ergo Iudæorum Paulus dimiserat quod malum habebant. *Prolix^o Augustin^o & subobscur^o* Quod est malum Iudæorum, quod Paulus dimiserat? Vtique illud quod sequitur, quòd ignorantes, inquit, dei iusticiam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. *Roma. 10.* Deinde quòd post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ, secundum ordinem Melchisedech: adhuc putabant vetera sacramenta non ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Maccabæi martyres fierent. Postremo illud, quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanquam hostes legis persequerentur. Hos atque huiusmodi errores & vicia, dicit se damnare, & vt stercora arbitratur, vt Christum lucrifaceret. *Philip. 3.* Didicimus per te, quæ Apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorum: Rursum te docente discamus, quæ bona eorum tenuerit. Obseruationes inquies legis quas more patrio celebrant, sicut ab ipso Paulo celebratæ sunt, sine vlla salutis necessitate. D Id quid velis dicere, sine vlla salutis necessitate, non satis intelligo. Si enim salutem non afferunt, cur obseruantur? Si autem obseruanda sunt, vtique salutem afferunt, maxime quæ obseruata martyres faciunt. Non enim obseruarentur, nisi salutem afferrent. Neque enim indifferentia sunt inter bonum & malum, sicut philosophi disputant. Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter vtrunque indifferens ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamenta proiicere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonum nec malum est. Siue enim feceris siue non feceris, nec iusticiam habebis nec iniusticiam. Obseruare autem legis ceremonias, non potest esse indifferens, sed aut malum est, aut bonum est. Tu dicis bonum, ego assero malum, & malum non solum iis qui ex gentibus, sed & iis qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc nisi fallor loco, dum aliud vitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemantem, in Hebionis incurris laqueos, iis qui credunt ex Iudæis obseruandam legem esse decernens. Et quia periculosum intelligis esse quod dicis, rursum illud superfluis verbis temperare conaris: E sine vlla salutis necessitate, sicut Iudæi celebranda putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat Paulus. *Fallax simulatio.* Petrus igitur simulauit legis custodiam, iste autem reprehensor Petri, audacter obseruauit legitima. Sequitur enim in epistola tua: Nam si propterea illa sacramenta celebrauit, quia simulauit se Iudæum, vt illos lucrifaceret: cur non etiam sacrificauit cum gentibus, quia & iis qui sine lege erant, tanquam sine lege factus est, vt eos quoque lucrifaceret, nisi quia & illud fecit, vt natura Iudæus, & hoc totum dixit, non vt Paulus se fingeret esse, quod non erat, sed vt misericorditer ita subueniendum esse sentiret, ac si ipse in eo errore laboraret, non scilicet mentientis astu, sed compatientis affectu. Bene defendis Paulum, quod non simulauerit errorem Iudæorum sed verè fuerit in errore. Neque imitari voluerit Petrum mentientem, vt quod erat metu Iudæorum dissimularet, sed tota libertate Iudæum se esse diceret. Noua clementia Apostoli, dum Iudæos Christianos vult facere, ipse Iudæus factus est. Non enim poterat luxuriosos ad frugalitatẽ reducere, nisi se luxuriosum F probasset, & misericorditer vt ipse dicis subuenire miseris, nisi se miserum ipse sentiret. Verè enim miselli, & misericorditer deplorandi, qui contentione sua & amore legis abolitæ, Apostolum Christi fecere Iudæum. Nec multum interest, inter meam, & tuam sententiam, quia ego dico & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorũ, legis exercuisse, imò simulasse mandata. Tu autem asseris, hoc eos fecisse clementer, non mentientis astu, sed compatientis affectu, dummodo illud constet vel metu, vel misericordia, eos simulasse se esse, quod non erant. Illud autem argumentum, quo aduersus nos vteris, quod & gentilibus debuerit gentilis fieri, si Iudæis Iudæus factus est, magis pro nobis facit. *βλαπμ.* Sicut enim non fuit verè Iudæus, sic nec verè gentilis erat: & sicut non fuit verè gentilis, sic nec verè Iudæus erat. In eo autem imitator gentilium est, quia præpucium recipit in fide Christi, & indifferenter permittit vesci cibis, quos damnant Iudæi, non cultum vt tu putas idolorum. In Christo enim Iesu nec circuncisio est aliquid, nec præpucium, sed obseruatio mandatorum dei. *Galat. 5. & 6.* Quæso igitur te & iterum atque iterum deprecor, vt ignoscas disputatiunlæ meæ,

G & quod modum meum egressus sum, tibi imputes qui
coëgisti vt scriberem, & mihi cum Stelichoro oculos
abstulisti. Nec me putes magistrum esse mendacij, qui
sequor Christum dicentem: Ego sum via, veritas, &
Ioan.14. vita. Nec potest fieri, vt veritatis cultor mendacio col-
la summittam. Neque mihi imperitorum plebeculam
concites qui te venerantur vt Episcopum, & in eccle-
sia declamantem sacerdotij honore suscipiunt, me au-
tem ætatis vltimæ, & penè decrepitum, ac monasterij
& ruris secreta sectantem, paruipendunt, & quæras ti-
Declamare bi quos doceas siue reprehendas. Ad nos enim tantis
maris atque terrarum à te diuisos spaciis, vix vocis
tuæ sonus peruenit. Et si forsitan literas scripseris, ante
eas Italia ac Roma suscipient, quàm ad me cui mit-
tendæ sunt deferantur. Quod autem in aliis quæris epi-
stolis, cur mea prior in libris canonicis interpretatio
asteriscos habeat, & virgulas prænotatas, & postea ali-
am translationem absque his signis ediderim, pace
tua dixerim, videris mihi non intelligere, quod quæ-
sisti. Illa enim interpretatio septuaginta interpretum
est, & vbicunque virgulæ, id est obeli sunt, significa-
H tur, quòd septuaginta plus dixerint, quàm habetur in
Hebræo: vbi autem asterisci, id est, stellæ prælucentes,
ex Theodotionis editione ab Origene additum est.
Et ibi Græca transtulimus, hic de ipso Hebraico quod
intelligebamus expressimus, sensuum potius verita-
tem, quàm verborum interdum ordinem conseruan-
tes. Et miror quo modo septuaginta interpretum li-
bros legas, non puros vt ab eis editi sunt, sed ab Ori-
gene emendatos, siue corruptos per obelos & asteri-
scos, & Christiani hominis interpretatiunculam non
sequaris, præsertim cùm ea quæ addita sunt ex homi-
nis Iudæi atque blasphemi post passionem Christi e-
ditione transtulerit. Vis amator esse verus sepuagin-
ta interpretum, non legas ea quæ sub asteriscis sunt,
immò rade de voluminibus, vt veterum te fautorem
probes. Quod si feceris, omnes ecclesiarum bibliothe-
cas condemnare cogeris. Vix enim vnus, aut alter
inuenietur liber, qui ista non habeat. Porrò quod di-
cis, non debuisse me interpretari post veteres, & no-
uo veteris syllogismo, Aut obscura fuerunt quæ inter-
pretati sunt L X X. aut manifesta. Si obscura, te quo-
I que in eis falli potuisse credendum est. Si manifesta,
illos in eis falli non potuisse perspicuum est. Tuo tibi
sermone respondeo. Omnes veteres tractatores qui
nos in domino præcesserunt, & qui scripturas sanctas
interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt, aut ma-
nifesta. Si obscura, quo modo tu post eos ausus es dis-
serere, quod illi explanare non potuerunt? Si mani-
festa, superfluum est te voluisse disserere, quod illos
latere non potuit, maxime in explanatione Psalmo-
rum, quos apud Græcos interpretati sunt multis vo-
luminibus, Primus Origenes, Secundus Eusebius Cæ-
sariensis, Tertius Theodorus Heracleotes, Quartus
Asterius Scythopolitanus, Quintus Apollinaris Lao-
dicenus, Sextus Didymus Alexandrinus, Feruntur &
diuersorum in paucos psalmos opuscula, Sed nunc de
integro psalmorum corpore dicimus. Apud Latinos
autem Hilarius Pictauiensis, & Eusebius Vercellen-
sis episcopi, Origenem & Eusebium transtulerunt,
Quorum priorem & noster Ambrosius in quibusdam
Ambros. sequutus est. Respondeat mihi prudentia tua, quare tu
post tantos & tales interpretes in explanatione psal-
morum diuersa senseris? Si enim obscuri sunt psalmi,
te quoque in eis falli potuisse credendum est. Si ma-
nifesti, illos in eis falli potuisse non creditur: ac per K
hoc vtroque modo superflua erit interpretatio tua: &
hac lege post priores nullus loqui audebit, & quodcū-
que alius occupauerit, alius de eo scribendi non habe-
bit licentiam: quin potius humanitatis tuæ est, in quo
veniam tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego enim nō
tam vetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ ho-
minibus emendate de Græco in Latinum transtuli,
quàm ea testimonia quæ à Iudæis prætermissa sunt
vel corrupta, proferre in medium, vt scirent nostri
quid Hebræa veritas contineret, si cui legere non pla-
cet, nemo compellit inuitum. Bibat vinum vetus cum
suauitate, & nostra musta contemnat, quæ in expla-
natione priorum edita sunt, vt sicubi illa non intelli-
guntur, ex nostris manifestiora fiant. Quod autem ge-
nus interpretationis in scripturis sanctis sequendum
sit, liber quem scripsi de optimo genere interpretandi,
& omnes præfatiunculæ diuinorum voluminum quas
editioni nostræ præposuimus explicant, ad illasq; pru-
dentem lectorem remittendum puto. Et si me vt dicis
in noui testamenti emendatione suscipis, exponisque
causam cur suscipias, quia plurimi linguæ Græcæ ha- L
bentes scientiam, de meo possent opere iudicare, ean-
dem integritatem debueras etiam in veteri credere te-
stamento, quod nō nostra cōfinximus, sed vt apud He-
bræos inuenimus, diuina transtulimus. Sicubi dubitas,
Hebræos interroga. Sed fortè dices: Quid si Hebræi
aut respondere noluerint, aut mentiri voluerint? To-
ta frequentia Iudæorum in mea interpretatione reti-
cebit, nullusque inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ
habeat notionem: aut omnes imitabuntur illos Iu-
dæos, quos dicis in Africæ repertos oppidulo in me-
am conspirasse calumniam? Huiuscemodi enim in epi-
stola tua texis fabulam. Quidam frater noster coëpi-
scopus, cum lectitare instituisset in Ecclesia cui præest
interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter
à te positum apud Ionam prophetam, quàm erat om-
nium sensibus memoriæq; inueteratum, & tot ætatum
successionibus decantatum. Factus est tantus tumultus
in plebe, maximè Græcis arguentibus & inflamman-
tibus calumniam falsitatis, vt cogeretur Episcopus (ea
quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagitare.
Vtrum autem illi imperitia, an malicia, hoc esse in He- M
bræis codicibus responderunt, quod & Græci & Lati-
ni habebant atque dicebant. Quid plura? Coactus est
homo velut mendositatem corrigere, voleos post ma-
gnum periculum nō remanere sine plebe. Vnde etiam
nobis videtur aliquando te quoque in nonnullis falli
potuisse. Dicis me in Iona propheta male quiddam in-
terpretatum, & seditione populi conclamante, propter
vnius verbi dissonantiam, Episcopum pene sacerdo-
tium perdidisse. Et quid sit illud quod male interpre-
tatus sim subtrahis, auferens mihi occasionem defen-
sionis meæ, ne quicquid dixeris me respondente solua-
tur: nisi fortè vt ante annos plurimos cucurbita venit
in medium, asserente illius temporis Cornelio & Asi- Vide Hie.
nio Pollione, me hederam pro cucurbita transtulisse. in 4. cap.
Super qua re in commentario Ionæ prophetæ, plenius Ionæ.
respondimus. Hoc tantum nunc dixisse contēti, quod
in eo loco vbi L X X. interpretes cucurbitam, & Aqui-
la cum reliquis hederam transtulerunt, id est, κιττόρ, in
Hebræo volumine ciceion scriptum habetur, quā vul-
go Syri ciceiam * vocant. Est autem genus virgulti, * In cōmēt.
lata habens folia, in modum pampini. Cumq; planta- Iona habe-
tum fuerit, cito consurgit in arbusculam, absq; vllis ca- tur elkeroa
lamorum

A lamorum & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hederæ indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo verbum de verbo edisserẽs, si ciceion transferre voluissem, nullus intelligeret: si cucurbitam, id dicerem quod in Hebraico non habetur: hederam posui, vt cæteris interpretibus cõsentirem. Sin autem Iudæi vestri, vt ipse asseris, malicia, vel imperitia, hoc dixerunt esse in voluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur, manifestum est eos aut Hebræas ignorare literas, aut ad irridendos cucurbitarios voluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, vt quiescentem senem, olimq; veteranum, militare non cogas, & rursum de vita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine constitutus, doceto populos, & nouis Africæ frugibus Romana tecta locupleta. Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monasterij susurrare.

Augustinus Hieronymo, negans se scripsisse librum in eum: in hoc errans, quod aliquis prolixam epistolam librum appellasset. *Epistola XII.*

B DOMINO charissimo & desyderantissimo & honorando in Christo fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Audiui peruenisse in manus tuas literas meas, sed quod adhuc rescripta non merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ. Aliquid proculdubio impedimenti fuit. Vnde agnosco à me dominum potius deprecandum, vt tuæ voluntati det facultatem mittendi quod rescripseris. Nam rescribẽdi iam dedit, quia cum *Vnū .p an.* volueris facillimè poteris. Etiam hoc ad me sanè perlatum, vtrum quidem crederem dubitaui, sed hinc quoque tibi aliquid vtrum scriberem dubitare non debui. Hoc autem breue est, suggestum esse charitati tuæ, à nescio quibus fratribus, mihi dictum est, quod librum aduersus te scripserim, Romámque miserim. Hoc falsum esse noueris, deum nostrum testor, hoc me non fecisse. Sed si fortè aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid quàm tu sensisse reperiar, non contra te dictum, sed quod mihi videbatur à me scriptum esse, puto te debere cognoscere, aut si cognosci non potest, credere debere. Ita sanè hoc dixerim, vt ego non tantũ paratissimus sim si quid te in meis scriptis mouerit, fratérne accipere quid contra sentias, aut C de correctione mea, aut de ipsa tua beneuolentia gauisurus, verumetiam hoc à te postulem ac flagitem. O si licuisset, & si non cohabitante, saltem vicino te in domino perfrui, ad crebrum & dulce colloquium. Sed quia id nõ est datum, peto vt hoc ipsum, quod in Christo qua possumus simul sumus, cõseruari studeas, & augeri, ac perfici, & rescripta quanuis rara, non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecum, ac de te, in domino gaudent. Memor nostri exaudiaris à domino in omni sancto desyderio tuo, domine charissime & desyderantissime & honorande in Christo frater.

Hieronymus Augustino, iam accepta epistola quæ calumniatur de mendacio officioso, sed dubitãs etiamnum an sit Augustini, negans se responsurum, nisi certus de authore. Meminit & Ruffini ficto nomine.

Epistola XIII.

DOMINO verè sancto, ac beatissimo papæ Augustino, Hieronymus in Christo salutem. In ipso profectionis articulo, sancti filij nostri Asterij hypodiaconi necessarij mei, beatitudinis tuæ literæ superuenerunt, quibus satisfacis, te D contra paruitatem meam librum Romam non misisse. Hoc nec ego factum audieram, sed epistolæ cuiusdam quasi ad me scriptæ, per fratrem nostrum Sysinnium diaconum, huc exemplaria peruenerunt. In quibus hortaris me vt παλινῳδίαν super quodam Apostoli capitulo canam, & imiter Stesichorum inter vituperationes & laudes Helenæ fluctuantem, vt qui detrahendo oculos perdiderat, laudando receperit. Ego simpliciter fateor dignationi tuæ, licet stylus & ἐπιχειρήματα tua mihi viderentur, tamen non temere exemplaribus literarum credendum putaui, ne fortè me respondente læsus iustè expostulares, quod probare ante debuissem tuũ esse sermonem, & sic rescribere. Accessit ad moram sanctæ & venerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assedimus, penè epistolæ tuæ, vel eius qui sub tuo nomine scripserat, obliti sumus, memores illius versiculi: Musica in luctu importuna narratio. *Eccle. 22.* Itaque si tua est epistola, aperte scribe, vel mitte exemplaria veriora, vt absque vllo rancore stomachi, in scripturarum disputatione versemur, & vel nostrum emendemus errorem, vel alium frustra re- E prehendisse doceamus. Absit autem à me, vt quicquam de libris beatitudinis tuæ attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. Cæte- *70. dist. vtinam.* rum optime nouit prudentia tua, vnumquenque in suo sensu abundare, & pueriles esse iactantiæ (quod olim adolescentuli facere consueuerant) accusando illustres viros, suo nomini famam quærere. Nec tam stultus sum, vt diuersitate explanationum tuarum me lædi putem, quia nec tu læderis, si nos contraria senserimus. Sed illa est vera inter amicos reprehensio, si nostram peram non videntes, aliorum iuxta Persium manti- *Persius* cam consyderemus. Superest vt diligas diligentem, & *Sed præcedēti spectatur mãtica tergo.* in scripturarum campo, iuuenis senem non prouoces. Nos nostra habuimus tempora, & cucurrimus quantum potuimus. Nunc te currente, & longa spacia transmeante †, nobis debetur ocium: simulque vt cum ve- *† transmittente.* nia & honore tuo dixerim, ne solus mihi de poëtis aliquid proposuisse videaris, memento Daretis & Entelli: & vulgaris prouerbij, quod bos lassus fortius figat *Virgil. 5. Aeneid.* pedem. Tristes hæc dictauimus. Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua vel disceremus. Misit mihi temeritate solita, ma- F ledicta sua Calpburnius cognomento Lanarius, quæ *Ruffinus.* ad Africam quoque studio eius didici peruenisse. Ad quæ breuiter ex parte respondi, & libelli eius vobis missi exemplaria, latius opus cum opportunum fuerit primo missurus tempore, In quo illud caui ne in quoquam existimationem læderem Christianam, sed tantum vt delirantis imperitique mendacium ac vecordiam confutarem. Memento mei sancte ac venerabilis papa. Vide quantum te diligam, vt ne prouocatus quidem voluerim respondere, nec eredam tuum esse quod in altero fortè reprehenderem. Frater Communis suppliciter te salutat.

Hieronymus Augustino, expostulans de epistola seu libro illius per Italiam sparso, quo taxabatur locus non rectè expositus in epistola ad Galatas, hortans Augustinum, vt si pruriat amore gloriæ, iuuenes iuuenis potius ad certamen prouocet, senem emeritum sinat quiescere.

Epistola XIIII.

DOMINO verè sancto & beatissimo papę Augustino, Hieronymus in domino † salutem. *† Christo.* Crebras ad me epistolas dirigis, & sæpe cõpellis

G pellis vt respondeam cuidam epistolæ tuæ, cuius ad me vt ante iam scripsi, per fratrem Sysinnium diaconum exemplaria peruenerunt, absque subscriptione tua, & quæ primum per fratrē Profuturum, secundo per quendam alium te misisse significas, & interim Profuturum retractum de itinere, & episcopum constitutum, veloci morte subtractum: illum cuius nomen retices, maris timuisse discrimina, & nauigationis mutasse consilium. Quæ cum ita sint, satis mirari nequeo, quo modo ipsa epistola, & Romæ & in Italia haberi à plerisque dicatur, & ad me solum non peruenerit, cui soli missa est: præsertim cum idem frater Sysinnius inter cęteros tractatus tuos dixerit eam se non in Africa, non apud te, sed in insula Adriæ ante hoc fermè quinquennium reperisse. De amicicia omnis tollenda suspicio est, & sic cum amico quasi cum altero se est loquendum. Nonnulli familiares mei & vasa Christi, quorum Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est, suggerebant non simplici à te animo factum, sed laudem atque rumusculos & gloriolam populi requirente, vt de nobis cresceres, vt multi cognoscerent, te prouocare, me timere: te scribere vt doctum, me tacere vt imperitum:
H & tandem reperisse qui garrulitati meæ modum imponeret. Ego autem vt simpliciter fatear, dignationi tuæ, primum idcirco respondere nolui, quia tuam liquido epistolam non credebam, nec vt vulgi de quibusdam *Litus melle gladius.* prouerbium est, litum melle gladium. Deinde illud cauebam, ne episcopo communionis meæ, viderer procaciter respondere, & aliqua in reprehēdentis epistola reprehendere, præsertim cum quædam in illa hæretica iudicarem. Ad extremum ne tu iure expostulares & diceres: Quid enim? Epistolam meam videras, & notæ tibi manus in subscriptione signa deprehenderas, vt tam facile amicum lęderes, & alterius maliciā in meam verteres contumeliam? Igitur vt ante iam scripsi, aut mitte eandem epistolam tua subscriptam manu, aut senem latitantem in cellula lacessere desine. Sin autem tuam vis vel exercere vel ostentare doctrinam, quære iuuenes & disertos & nobiles, quorum Romæ dicuntur esse quamplurimi, qui possint & audeant tecum congredi, & in disputatione sanctarum scripturarum iugum cum episcopo ducere. Ego quōdam miles, nunc veteranus, & tuas & aliorum debeo laudare victorias,
I non ipse rursus effœto corpore dimicare, ne si me frequenter ad rescribendum impuleris, illius recorder *Titus li.* historiæ, quòd Hannibalem iuueniliter exultantem *Virgil.* Q. Maximus patientia sua fregerit. Omnia fert ætas, *Aeglo. 9.* animum quoque: sæpe ego longos Cantando puerum memini me condere soles. Nunc oblita mihi tot car- *2. Reg. 19.* mina, vox quoque Mœrim Iam fugit ipsa. Et vt magis de scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaaditès, regis Dauid beneficia, omnèsque delicias iuueni delegans filio, ostendit senectutem hæc appetere non debere nec oblata suscipere. Quod autem iuras te aduersum me librum non scripsisse, neque Romam misisse quem non scripseris, sed si fortè aliqua in tuis scriptis reperiantur, quæ à meo sensu discrepent, non me à te læsum, sed à te scriptum quod tibi rectum videba- *Epistolam appellas librum.* tur. Quæso, vt me patienter audias. Non scripsisti librum, & quo modo mihi reprehensionis à te meæ, per alios scripta delata sunt? Cur habet Italia, quod tu non scripsisti? Qua ratione poscis vt rescribam ad ea quæ scripsisse te denegas? Nec tam habes sum, vt si diuersa senseris, me à te læsum putem. Sed si mea cominus dicta reprehendas, & rationem scriptorum expetas, & quæ scripserim emendare compellas, & ad παλινῳδίαν K prouoces, & oculos mihi reddas, in hoc læditur amicicia, in hoc necessitudinis iura violantur: Ne videamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem vel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi, hæc scribo, quia te pure & Christiane diligere cupio, nec quicquam in mea mente retinere, quod distet à labiis. Non enim conuenit, vt ab adolescentia vsque ad hanc ætatem, in monasteriolo cum sanctis fratribus labore desudans, aliquid contra episcopum communionis meæ scribere audeam, & eum episcopum, quem ante cœpi amare quàm nosse, qui me prior ad amiciciam prouocauit, quem post me orientem in scripturarum eruditione lætatus sum. Igitur aut tuum negato librum, si fortè non tuus est, & desine flagitare rescriptum ad ea quæ non scripsisti: aut si tuus est, ingenuè confitere, vt si in defensionem mei aliqua scripsero, in te culpa sit qui prouocasti, non in me qui respondere compulsus sum. Addis præterea te paratum esse, vt si quid me in tuis scriptis mouerit, aut corrigere voluero, fraterne accipias, & non solum mea in te beneuolentia gauisurum, sed vt hoc ipsum faciam deprecaris. L
Rursum dico quod sentio. Prouocas senem, tacentem stimulas, videris iactare doctrinam. Non est autem ætatis meæ putari maleuolum erga eum, cui magis fauorem debeo. Etsi in Euangeliis ac prophetis peruersi homines inueniunt, quod nitantur reprehendere, miraris si in tuis libris & maxime in scripturarum expositione, quæ vel obscurissimæ sunt, quædam à recti linea discrepare videantur. Et hoc dico, non quod ope- *Obscuritas scripturarū* ribus tuis quædam reprehendenda iam censeam. Neque enim lectioni eorum vnquam operam dedi, nec horum exemplariorum apud nos copia est, præter soliloquiorum tuorum libros & quosdam commentarios in psalmos, quos si vellem discutere, non dicam à me (qui nihil sum) sed à veterum Græcorum docerem interpretationibus discrepare. Vale mi amice charissime, ætate fili, dignitate parens, & hoc à me rogatus obserua, vt quicquid mihi scripseris, ad me primum facias peruenire.

Augustinus Hieronymo, Offensus aculeis quibusdam literarum Hieronymi, de quibus multa argutatur, blandiciis leniens sententiarum asperitatem, multis verbis deplorans inter Ruffinum & Hieronymum, tam amicos doctos, celebres, senes, & monachos, tam amarulentam discordiam incidisse, non sine graui totius ecclesiæ scandalo. M

Epistola XV.

DOMINO venerando & desyderantissimo fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Quāuis existimem antequam istas sumeres, venisse in manus tuas literas meas, quas per dei seruum filium [nostrum] Cyprianum diaconum misi, quibus certissime agnosceres meam esse epistolam, cuius exemplaria illuc peruenisse commemorasti, Vnde iam me arbitror rescriptis tuis *Virgil. Aeneid. 5.* velut Entellinis grandibus atque acribus cestibus, tanquam audacem Daretam cœpisse pulsari atque versari. Nunc tamen eis ipsis respondeo literis tuis, quas mihi per sanctum filium nostrum Asterium mittere dignatus es. In quibus multa in me comperi tuæ beneuolentissimæ charitatis, & rursus quædam nonnullius à me tuæ offensionis indicia. Itaque vbi mulcebar legens, ibi continuo feriebar, hoc sane vel maxime admirans,

quòd

A quòd cum dicas te exemplaribus literarũ mearum ideo temere non putasse credendum, ne fortè te respondente læsus iustè expostularem, quòd probare ante debuisses, meum esse sermonem, & sic rescribere, postea iubeas si mea est epistola, aperte me scribere, aut mittere exemplaria veriora, vt absque vllo rãcore stomachi in scripturarum disputatione versemur. Quo pacto enim possumus in hac disputatione sine rancore versari, si me lædere paras? Aut si non paras, quo modo ego te nõ lædente, abs te læsus iustè expostularẽ, quòd probare ante debuisses, meum esse sermonem, & sic rescribere? Hoc est & sic lædere. Nisi enim rescribendo læsisses, ego iustè expostulare non possem. Proinde cum ita rescribis vt lædas, quis locus nobis relinquitur in disputatione scripturarum, sine vllo rancore versandi? Ego quidem absit vt lædar, si mihi certa ratione volueris & potueris demonstrare illud ex epistola Apostoli, vel quid aliud scripturarum sanctarum te verius intellexisse quàm me. Imò verò absit, vt non cum gratiarum actione lucris meis deputem, si fuero te docente instructus, aut emendante correctus. Veruntamen tu mihi frater charissime, nisi te putares læsum scriptis meis, non me pu- *ὡς φλυαρῶ.*

B tares lædi posse rescriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero, quòd non te arbitraris læsum, si sic tamen rescribis vt lædas. Aut si te non sic rescribente, ego propter nimiam stulticiam meam lædi posse putatus sum, hoc ipso læsisti planè, quòd de me ita sensisti. Sed nullo modo tu me, quem nunquam talem expertus es, temere talem crederes, qui literarum mearum exemplaribus etiam cum stylum meũ nosses, temere credere noluisti. Si enim non immeritò vidisti, me iustè expostulaturum fuisse, si temere crederes esse literas meas, quæ non essent meæ: quanto iustius expostularem meipsum temere putatum talem, qualem me expertus non esset qui putauisset? Nequaquam ergo ita prolabereris, vt te non rescribente quo læderer, me tamen existimares nimis insipientem, etiam tali tuo rescripto lædi potuisse. Restat igitur vt lædere me rescribendo disponeres, si certo documento meas esse illas literas nosses. Atque ita, credo quod iniustè me lædendum putares, superest vt agnoscam peccatum meum, quòd prior te illis literis læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaque conor contra fluminis tractum, ac

C non potius veniam peto? Obsecro te ergo per mansuetudinem Christi, vt si læsi te, dimittas mihi, nec me vicissim lædendo malum pro malo reddas. Lædes autem me, si mihi tacueris errorem meum, quem fortè inueneris in factis vel dictis meis. Nam si ea in me reprehenderis quæ reprehendenda non sunt, te lædis magis quàm me: quod absit à moribus & sancto proposito tuo, vt hoc facias voluntate lædendi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente veridica esse scis non culpandum. Ac per hoc aut beneuolo corde arguas, etiam si caret delicto, quem arguendum putas: aut paterno affectu mulceas, quem abiicere nequeas. Potest enim fieri vt tibi aliud videatur quàm veritas habet, dum tamen abs te aliud non fiat quàm charitas habet: vt & ego amicissimam reprehensionem gratissime accipiam, etiam si reprehendi non meruit quod rectè defendi potest, aut agnoscam simul & beneuolentiam tuam, & culpam meam; & quantum dominus donat in alio gratus, in alio emendatus inueniar. Quid ergo, fortasse dura, sed certè salubria verba tua, tanquam cestus Entelli pertimescam? Cædebatur ille, non curabatur: & ideo vincebatur, non sanabatur. Ego autem si

D medicinalem correptionem tuam tranquillus accepero, non dolebo: si verò infirmitas velit humana mea, etiam cùm veraciter arguor, non potest nisi aliquantulum contristari, melius tumor capitis dolet dum curatur, quàm dum ei parcitur & non sanatur. Hoc est enim quod acute vidit, qui dixit: Vtiliores esse plerunque inimicos iurgantes, quàm amicos obiurgare metuentes. Illi enim dum rixantur, dicunt aliquando vera quæ corrigamus: isti autem minorem quàm oportet exhibent iusticiæ libertatem, dum amiciciæ timent exasperare dulcedinem. Quapropter etsi bos, vt tibi videris, lassus senectute fortè corporis, non vigore animi, tamen in area dominica fructuoso labore desudans, ecce sum, si quid perperam dixi, fortius fige pedem. Non mihi esse debet molestum pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desyderij suspiro vel lego vel recolo. Vtinam, inquis, mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus. Ego autem dico, vtinam saltem propinquis terrarum locis habitaremus, vt si non possent misceri nostra colloquia, literæ

E possent esse crebriores. Nunc verò tanto locorum interuallo absumus à sensibus nostris, vt de illis verbis Apostoli ad Galatas, iuuenem me ad tuam sanctitatem scripsisse meminerim, & ecce iam senex necdum rescripta meruerim, faciliùsque ad te exemplaria epistolæ meæ peruenerint, nescio quia occasione perueniente, quàm ipsa epistola me curante. Homo enim qui eam tunc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autem mihi in literis tuis, quæ in manus nostras venire potuerunt, apparent res, vt nihil studiorum meorum mallem si possem, quàm inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquem nostrorum in domino filiorum erudiendum ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero. *Fatetur verum.* Nam neque in me tantum scientiæ scripturarum diuinarum est, aut esse iam poterit, quantum inesse tibi video. Et si quid in hac re habeo facultatis, vtcunque impendo populo dei. Vacare autem studiis diligentius quàm quæ populi audiunt instruendis, propter ecclesiasticas occupationes omnino non possum. Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Africam peruenisse audiuimus. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, il-

F lis respondens maledictis. Quo perlecto, fateor, multum dolui inter tam charas familiarésque personas, *Ruffinus.* cunctis penè ecclesiis notissimo amiciciæ vinculo copulatas, tantum malum extitisse discordiæ. Et tu quidem quantum tibi modereris, quantúmque teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis literis eminet. Veruntamen eas ipsas cum legissem, contabui dolore; & obrigui timore: quid de me illa facerent, quæ in te ille scripsit, si in manus meas fortè venissent? Væ mundo ab scandalis. Ecce fit, ecce prorsus impletur quod veritas ait: Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Quæ tibi enim iam fida pectora tuto refundantur? *Legendũ arbitror;* In cuius sensus tota se proiiciat secura dilectio? *In cuius sinũ totam:* Quis denique amicus non formidetur quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymũ & Ruffinum hoc quod plangimus exoriri? O misera & miseranda conditio. O infida in voluntatibus amicorum scientia præsentium, vbi nulla est præscientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemẽdum putem, quando nec ipse quidem sibi homo est notus in posterum? Nouit enim

vtcunque

G vtcunque vix fortè nunc qualis sit, qualis autem postea
futurus sit ignorat. Hæc porrò non tantum sciẽtia qua-
lis quisque sit, verumetiam præscientia qualis futurus
sit, si est in sanctis & beatis angelis, quo modo fuerit
diabolus beatus aliquando, cum adhuc angelus bonus
esset, sciens futuram iniquitatem suam & sempiternum
Quæstio cuiosa. supplicium, omnino non video. De qua re, si tamen
eam nosse opus est, vellem audire quid sentias. Vide
quid faciant terræ ac maria, quæ nos corporaliter di-
rimunt. Si hæc epistola mea, quam legis ego essem, iam
mihi diceres quod quæsiui. Nunc verò quando rescri-
bes? quando mittes? quando perueniet? quando acci-
piam? Et tamen vtinam quandoque fiat, quod tam ci-
to fieri non posse quàm volumus, quanta possumus to-
lerantia sustinemus. Vnde recurro ad illa verba episto-
læ tuæ dulcissima, sanctique desyderij tui plenissima, &
ea facio vicissim mea. Vtinam mereremur complexus
tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua vel di-
sceremus, si tamen esse vllo modo posset quod ego te
docerem. In his autem verbis non iam tuis tantum, sed
etiam meis vbi delector & reficior, & ipso quãuis pen-
H dente & non attingente, vtriusque nostrum desyderio
non parua ex parte consolor: Ibi rursus acerrimis do-
lorum stimulis fodior, dum cogito inter vos, quibus
deus hocipsum quod vterque nostrum optauit, largum
prolixúmque concesserat, vt coniunctissimi & familia-
rissimi mella scripturarum sanctarum pariter lambere-
tis, tantæ amaritudinis irrepsisse perniciem, quando
non, vbi non, cui non homini formidandam, cum eo
tempore quo abiectis iam sarcinis secularibus, iam ex-
pediti dominum sequebamini, & in ea terra viuebatis
Ioan.14. simul, in qua dominus humanis pedibus ambulans: Pa-
cem meam, inquit, do vobis, pacem meam relinquo vo
bis, viris ætate maturis, & in eloquio domini habitanti-
Iob.7. bus vobis accidere potuit? Verè tentatio est vita huma-
na super terram. Heu mihi, qui vos alicubi simul inne-
nire non possum, fortè vt moueor, vt doleo, vt timeo,
prociderem ad pedes vestros, flerem quantum vale-
rem, rogarem quantum amarem: nunc vnumquenque
vestrum pro seipso, nunc vtrunque pro alterutro, & pro
aliis & maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus
est, qui vos tanquam in theatro vitę huius cum magno
sui periculo spectant: ne de vobis ea conscribẽdo spar-
I gatis, quæ quandoque concordantes delere non pote-
ritis, qui nunc concordare nolitis, aut quæ concordes
legere timeatis, ne iterum litigetis. Verum dico chari-
tati tuæ, nihil me magis quàm hoc exemplum tremuis-
se, cum quædam ad me in epistola tua legerem tuæ in-
dignationis indicia, non tam illa de Entello & boue
lasso, vbi mihi potius hilariter iocari, quàm iracunde
minari visus es, q illud quod serio te scripsisse satis appa
ret: Vnde supra eloquutus sum, plus fortasse quàm de-
bui, sed non plus quàm timui, vbi aisti, ne fortè læsus
iuste expostulares. Rogo te, si fieri potest vt inter nos
quæramus & differamus aliquid, quo sine amaritudine
discordiæ corda nostra pascantur, fiat. Si autem non
possum dicere quid mihi emendandum videatur in
scriptis tuis, nec tu in meis, nisi cum suspicione inuidię,
aut læsione amicitiæ, quiescamus ab his, & nostræ vitæ
salutique parcamus. Minus certè assequatur illa quæ in-
flat, dum non offendatur illa quæ ędificat. Ego me lon-
gè esse sentio ab illa perfectione, de qua scriptum est: Si
Iacobi.3. quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Sed
planè in dei misericordia puto me posse facilè abs te
petere veniam, si quid offendi: quod mihi aperire de-
bes, vt cum te audiero, lucreris fratrem tuum. Neque e- K
nim quia hoc propter longinquitatẽ terrarum non po-
tes facere inter me & te, propterea debes sinere errare
me. Prorsus quod ad ipsas res quas nosse volumus, atti-
net, si quid veri me tenere vel scio vel credo vel puto,
in quo tu aliter sentis, quantum dat dominus sine tua
iniuria conabor asserere. Quod autem pertinet ad of-
fensionẽ tuam, cum te indignatum sensero, nihil aliud
quàm veniã deprecabor. Nec omnino arbitror te suc-
censere potuisse, nisi aut hoc dicerem quod non debui,
aut nõ sic dicerem vt debui, quia nec miror minus nos
scire inuicem, quàm scimus à cõiunctissimis & familia-
rissimis nostris. In quorum ego charitatem, fateor, faci-
le me totum proiicio, pręsertim fatigatum scandalis se-
culi, & in ea sine vlla solicitudine requiesco. Deũ quip-
pe illic esse sentio, in quem me securus proiicio, & in
quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate cra-
stinum illud humanæ fragilitatis incertum, de quo su-
perius gemui, omnino formido. Cùm enim hominem
christiana charitate flagrantem, eaq; mihi fidelem ami-
cum factum esse sentio, quicquid ei consiliorum meo-
rum cogitationumq; committo, non homini commit- L
to, sed illi in quo manet vt talis sit. Deus enim charitas *1.Ioan.4.*
est, & qui manet in charitate, in deo manet: quam si de-
seruerit, tantum faciat necesse est dolorem, quantum
manens fecerat gaudium. Veruntamen ex amico inti-
mo factus inimicus, quęrat sibi potius quod fingat astu-
tus, non inueniat quod prodat iratus. Hoc autem vnus-
quisque facile assequitur, non occultando quod fecerit,
sed non faciendo quod occultare velit. Quod miseri-
cordia dei bonis piisq; cõcedit, vt inter inimicos quos-
libet futuros liberi securique versentur, aliena peccata
sibi commissa non prodant, quę prodi timeant ipsi nul-
la committant. Cum enim falsum quid à maledico fin-
gitur, aut omnino non creditur, aut certè integra salu-
te sola fama vexatur. Cum autem malum perpetratur,
hostis est intimus, etiam si nullius intimi loquacitate
aut lite vulgetur. Quapropter quis prudentium non vi-
deat, etiam tu quàm tolerabiliter feras amicissimi quõ-
dam & familiarissimi incredibiles nunc inimicicias,
consolante conscientia, & quemadmodum vel quod
iactitat, vel quod à quibusdam forsitan creditur, in sini-
stris armis deputes, quibus non minus quàm dextris
contra diabolum dimicatur? Veruntamen illum ma- M
luerim aliquo modo mitiorem, quàm te isto modo ar-
matiorem. Hoc magnum & triste miraculum est, ex a-
micicus talibus ad has inimicicias peruenisse: lętum erit
& multo maius, ex inimicicus talibus ad pristinam cõ-
cordiam reuertisse.

Augustinus Præsidio, quem consacerdotem appellat quum Hieronymus appellet Diaconum, si tamen idem est.
Epistola XVI.

DOMINO beatissimo, & meritò venerando fratri & consacerdoti Præsidio, Augustinus in domino salutem. Sicut præsens rogaui synceritatem tuam, nunc quoque commoneo, vt literas meas sancto fratri & cõpresbytero nostro Hieronymo mittere non graueris. Vt autem noueris charitas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea causa scribere debeas, misi exemplaria literarum & mearum ad ipsum, & ad me ipsius, quibus lectis pro tua sancta prudentia facilè videas, & modum meum quem seruandum putaui, & motum eius quem non fru-
stra

A stra timui. Aut si ego quod non debui, vel quo modo non debui, aliquid scripsi, non ad illum de me, sed ad meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem, quo correctus petam vt ignoscat, si meam culpam ipse cognouero.

Hieronymus August. commendans illi Præsidium, & salutare iubens Alipium. *Epistola XVII.*

DOMINO verè sancto & beatissimo Papę Augustino Hieronymus in Christo salutem. Anno præterito per fratrem nostrum Asterium hypodiaconum dignationi tuæ epistolam miseram, promptum reddēs salutationis officium, quam tibi arbitror redditā. Nunc quoque per sanctum fratrem meum Præsidium diaconum obsecro primùm vt memineris mei. Deinde vt baiulum literarū habeas commendatum, & mihi scias germanissimum, & in quibuscunque necessitas postulauerit, foueas atque sustentes, non quo aliqua re (Christo tribuente) indigeat, sed quòd bonorum amicicias auidissimè expetat, & se in his coniungendis maximum putet beneficium consequutum. Cur autem ad Occidentem nauigauerit, ipso poteris narrante cognoscere. Nos in monasterio cō-
B stituti, variis hincinde fluctibus quatimur, & peregrinationis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego vici mundum, quod ipso tribuente & præsule, contra hostem diabolum victoriam consequamur. Sanctum & venerabilem fratrem nostrum papam Alipium vt meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres, qui nobiscum in monasterio domino seruire festināt, oppidò te salutant. Incolumem te & memorem mei, Christus dominus noster tueatur omnipotēs, domine verè sancte & suscipiende papa.

Hieronymus Augustino, hoc agens, quanquam illi respondit de mendacio & cucurbita, tamen amiciciam oportere manere incolumem, rogatq; vt posthac abstineant ab huiusmodi quæstionibus, quæ ferè in contentionem exeunt.

Epistola XVIII.

DOMINO verè sancto & beatissimo papę Augustino Hieronymus in domino salutem. Cùm à sancto fratre nostro Firmo solicitè quęrerem quid ageres, sospitem te lætus au-
C diui. Rursum cùm tuas literas non dico sperarem, sed exigerem, nesciente te de Africa se profectum esse dixit. Itaque reddo tibi per eum salutationis officia, qui te vnico amore complectitur, simulq; obsecro vt ignoscas pudori meo, quòd diu præcipienti vt rescriberem, negare non potui. Nec ego tibi, sed causę causa respondit. Et si culpa est respondisse, quæso vt patienter audias, multo maior est prouocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniæ. Sit inter nos pura germanitas, & deinceps non quæstionum, sed charitatis ad nos scripta mittamus. Sancti fratres, qui nobiscum domino seruiunt, affatim te salutant. Sanctos, qui tecum Christi leue trahunt iugum, præcipuè sanctum & suscipiendum papam Alipium vt meo obsequio salutes, precor. Incolumem te & memorem mei Christus deus noster tueatur omnipotens. Domine verè sancte & beatissime papa, si legisti librum explanationū in Ionam, puto quòd ridiculam cucurbitæ non recipias quæstionem. Si autem amicus qui me primus gladio petiit, stylo repulsus est, sit humanitatis tuæ atque iusticię accusantem reprehendere, non respondentem. In scripturarum campo si placet, sine nostro inuicem dolore ludamus.

Augustinus Hieronymo, accuratius respondet de mendacio officioso, docens Petrum verè errasse, atque à Paulo verè iureq; reprehensum: deprecaturq; veniam quòd dictis quibusdam inc autoribus Hieronymi animum offenderit, excusans quòd nulla sua culpa epistola per multorum obambularit manus, priusquam ad eum, cui scripta erat, peruenerat. D

Epistola XIX.

DOMINO dilectissimo, & in Christi visceribus honorando, sancto fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Iam pridem tuæ charitati prolixam epistolam misi, respōdens illi tuæ, quam per sanctum filium tuum Asterium, nunc iam non solum fratrem, verumetiam collegam meū misisse te recolis. Quæ vtrum in manus tuas peruenire meruerit, adhuc nescio, nisi quòd per fratrem syncerissimum Firmum scribis, Si ille qui me primum gladio petiit, stylo repulsus est, vt sit humanitatis meæ atque iusticiæ accusantem reprehendere non respondentem. Hoc solo tenuissimo indicio vtcunque coniicio, legisse te illam epistolam meam. In ea quippe deploraui tantam inter vos extitisse discor- E
diam, de quorum tanta amicicia, quaquauersum eam fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo in aliquo germanitatem tuam, cuius in ea re aliquam culpam me cognouisse non ausus sum dicere, sed dolendo humanam miseriam, cuius in amiciciis mutua charitate retinendis, quantalibet illa sit, incerta permansio est. Verùm illud malueram tuis nosse rescriptis, vtrum mihi veniam quam poposceram dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quamuis hilarior quidam vultus literarum tuarum etiam hoc me impetrasse significare videatur, si tamen post lectam illam missæ sunt, quod in eis minimè apparet. Petis vel potius fiducia charitatis iubes, vt in scripturarum campo, sine nostro inuicem dolore ludamus. Equidē quantum ad me attinet, serio nos ista quàm ludo agere mallem. Quod si hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate virium tuarum, prudentiáque tam docta & ociosa, annosa, studiosa, ingeniosa diligentia, hæc tibi non tantum donāte, verumetiam dictante spiritu sancto, vt in magnis & laboriosis quæstionibus, non tanquam ludentem in campo scripturarum, sed in monti- F
bus anhelantem adiuues. Si autem propter hilaritatem, quam esse inter charissimos differentes decet, putasti dicendum esse, ludamus: siue illud apertum & planum sit vnde colloquimur, siue arduum atque difficile: hoc ipsum edoce obsecro te, quo nam modo assequi valeamus, vt cùm fortè aliquid nos mouet, quod nobis etsi non cautius attendentibus, certè tardius intelligentibus non probatum est, & quid nobis videatur contra conamur asserere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus, nō incidamus in suspicionem puerilis iactantię, quasi nostro nomini famam, viros illustres accusando quæramus. Si autem aliquid asperum quod refellendi necessitate depromptum fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circunfundamus eloquio, ne litum melle gladium stringere iudicemur. Nisi fortè ille modus est, quo vtrūque hoc vicium vel vicij suspicionem caueamus, si cū doctiore amico sic disputemus, vt quicquid dixerit, necesse sit approbare, nec quærendi saltem causa liceat aliquantulum reluctari. Tum verò sine vllo timore offensionis tāquam in campo luditur, sed mirum Dis. 9. cap.
si nobis nō illuditur. Ego enim fateor charitati tuæ, so- Ego solis.

lis eis

G lis eis ſcripturarum libris qui iam canonici appellãtur,
“ didici hunc timorẽ honoremq; deferre, vt oullum eo-
“ rum authorem ſcribẽdo aliquid erraſſe firmiſsimè cre-
“ dam, Ac ſi aliquid in eis offerendo literis, quod videa-
“ tur contrarium veritati, oihil aliud quàm vel mendo-
“ ſum eſſe codicem, vel interpretem non aſſequutum eſſe
“ quod dictum eſt, vel me minime intellexiſſe non am-
“ bigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet ſanctitate
“ doctrinàque præpolleant, nun ideo verum putem quia
“ ipſi ita ſenſerũt, ſed quia mihi vel per illos authores ca-
“ nonicos, vel probabili ratione quod à vero nõ abhor-
reat, perſuadere potuerunt. Nec te mi frater ſentire ali-
quid aliter exiſtimo, prorſus, inquam, nõ te arbitror ſic
legi tuos libros velle, tanquam prophetarum vel Apo-
ſtolorum, de quorum ſcriptis quod omni errore ca-
reant, dubitare nefarium eſt. Abſit hoc à pia humilitate
& veraci de temetipſo cogitatione, qua niſi eſſes prædi-
tus, non vtique diceres: Vtinam mereremur complexus
tuos, & collaoone mutua vel doceremus aliqua vel di-
ſceremus. Quod ſi teipſum, cõſyderatione vitæ ac mo-
rum tuorum, noo ſimulatẽ, non fallaciter dixiſſe cre-
do, quantomagis æquom eſt me credere Apoſtolũ Pau-
H lum ooo aliud ſenſiſſe quàm ſcripſerit, vbi ait de Petro
Gala.2. & Barnaba: Cùm viderem quia noo rectè ingrediun-
ὀρθοποδοῦσι tur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omni-
bus: Si tu cùm ſis Iudæus, gentiliter & noo Iudaicè vi-
Galat.4. uis, quo modo gẽtes cogis Iudaizare? De quo enim cer-
Galat.1. tus ſim quòd me ſcribendo vel loquendo non fallat, ſi
fallebat Apoſtolus filios ſuos, quos iterum parturiebat,
donec in eis Chriſtus, id eſt veritas formaretur? Quibus
cùm præmiſiſſet dicens: Quæ autem ſcribo vobis, ecce
coram deo quia noo mentior, non tamen veraciter
ſcribebat, ſed neſcio qua diſpenſatoria ſimulatione fal-
lebat, vidiſſe ſe Petrum & Barnabã non rectè ad Euan-
gelij veritatem ingredientes, ac Petro in faciem reſti-
tiſſe, non ob aliud, niſi quòd gentes cogeret Iudaizare.
At enim ſatius eſt credere Apoſtolum Paulum aliquid
non verè ſcripſiſſe, quàm Apoſtolum Petrum non re-
ctè aliquid egiſſe? Hoc ſi ita eſt, dicamus (quod abſit) ſa-
tius eſt credere mentiri Euangelium, quàm negatum eſ-
ſe à Petro Chriſtum: & mentiri regnorum librum,
quàm tantum prophetam à domino deo tam excellen-
ter electum, & in concupiſcenda atque abducẽda vxo-
re aliena, commiſiſſe adulterium, & in marito eius ne-
cando tam horrẽdum homicidium. Imò verò ſanctam
ſcripturam in ſummo & cœleſti authoritatis culmine
I collocatam, de veritate eius certus ac ſecurus legam, &
in ea homines vel approbatos, vel emẽdatos, vel dam-
natos veraciter diſcam, potius quàm facta humana,
dum in quibuſdam laudabilis excellentiæ perſonis ali-
quando credere timeo reprehendenda, ipſa diuina elo-
quia mihi ſiot vbique ſuſpecta. Manichæi plurima di-
uinarum ſcripturarum, quibus eorum oefarius error
clariſsima ſententiarum perſpicuitate cõuincitur, quia
in alium ſenſum detorquere nõ poſſunt, falſa eſſe con-
tendunt: ita tamen, vt eandem falſitatem non ſcriben-
tibus Apoſtolis tribuant, ſed neſcio quibus codicum
*† aliàs nec corruptoribus. Quod tamen quia nec pluribus ſiue * †
antiquioribus exemplaribus, nec præcedeotis linguæ
authoritate (vnde Latini libri interpretati ſuot) proba-
re aliquando potuerunt, notiſsima omnibus veritate
ſuperati confuſiq; diſcedunt. Itàne non intelligit pru-
dentia ſancta tua, quanta maliciæ illorum pateſcat oc-
caſio, ſi non ab aliis Apoſtolicas literas eſſe falſatas, ſed
ipſos Apoſtolos falſa ſcripſiſſe dicamus? Non eſt, in-
quis, credibile, hoc in Petro Paulum, quod ipſe Paulus K
fecerat, arguiſſe. Non nũc inquiro quid fecerit, ſed quid
ſcripſerit quæro: hoc ad quæſtionem quam ſuſcepi ma-
ximè pertinet, vt veritas diuinarum ſcripturarũ, ad no-
ſtram fidem ædificandam memoriæ commẽdata, non
à quibuſlibet, ſed ab ipſis Apoſtolis, ac per hoc in cano-
nicum authoritatis culmen recepta, ex omni parte ve-
rax atque indubitanda perſiſtat. Nam ſi hoc fecit Petrus
quod facere debuit: mẽtitus eſt Paulus quòd enim vide-
rit non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij.
Quiſquis enim hoc facit quod facere debet, rectè vtiq;
facit. Et ideo falſum de illo dicit, qui dicit eum noo re-
ctè feciſſe, quod eum nouit facere debuiſſe. Si autem ve-
rum ſcripſit Paulus, verum eſt quòd Petrus non rectè
tunc ingrediebatur ad veritatem Euangelij. Id verò † fa- † ergo.
ciebat quod facere non debebat: & ſi tale aliquid Pau-
lus ipſe iam fecerat, correctum potius etiam ipſum cre-
dam coapoſtoli ſui correctionem potuiſſe negligere,
quàm mendaciter aliquid in ſua epiſtola poſuiſſe, & e-
piſtola qualibet, quantomagis in illa, in qua præloqui-
tus ait: Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram deo quia Galat.1.
non mentior. Ego quidem illud Petrum ſic egiſſe cre-
do, vt gentes cogeret iudaizare. Hoc enim lego ſcrip- L
ſiſſe Paulum, quem mentitũ eſſe nõ credo, & ideo non ὀρθοποδοῦσι (σὐληθόρ.)
rectè agebat hoc Petrus. Erat enim contra Euãgelij ve-
ritatem, vt putareot, qui credebant in Chriſtum, ſine il-
lis veteribus ſacramentis ſaluos ſe eſſe non poſſe. Hoc
enim cootendebant Antiochiæ, qui ex circũciſione cre-
diderant: contra quos Paulus perſeueranter acritèrque
confligit. Ipſum verò Paulũ oon ad hoc id egiſſe, quod
vel Timotheum circuncidit, vel Cenchreis votum per-
ſoluit, vel Hieroſolymis à Iacobo admonitus, cum eis
qui vouerant, legitima illa celebranda ſuſcepit, vt puta-
ri videretur per ea ſacramenta etiam Chriſtianam ſalu-
tem dari, ſed ne illa quæ prioribus vt congruebat tem-
poribus, in vmbris rerum futurarum deus fieri iuſſerat,
tanquam idololatriam gentilium damnare crederetur.
Hoc eſt enim quod illi Iacobus ait, auditum de illo eſſe
quod diſciſsionem † * doceat à Moyſe. Quod vtique ne- † diſceſsionem.
fas eſt vt credentes in Chriſtum diſcindantur à pro-
pheta Chriſti, tanquam eius doctrinam deteſtantes at- * Nõ eſt diſciſsio ſed ἀποστασία hoc eſt diſceſsio ſiue defectio.
que damnantes, de quo ipſe Chriſtus dicit: Si crederetis
Moyſi, crederetis & mihi, de me enim ille ſcripſit. At-
tẽde enim obſecro ipſa verba Iacobi: Vides, inquit, fra-
ter quot milia ſunt in Iudæa qui crediderunt in Chri-
ſtum, & hi omnes æmulatores ſunt legis. Audieruot au-
tem de te quia diſciſsionem † doces à Moyſe, eorum qui M
per gentes ſunt Iudæorum, dicens non debere circunci- † diſceſsionem.
dere eos filios ſuos, neque ſecundum cõſuetudinem in-
gredi. Quid ergo eſt? Vtique oportet conuenire multi-
tudinem, audierunt enim te ſuperueniſſe: hoc ergo fac
quod tibi dicimus, Sunt oobis viri quatuor votum ha-
bentes ſuper ſe, his aſſumptis ſanctifica te cum ipſis, &
impende in eos vt radant capita, & ſcient omnes quia
quæ de te audierũt, falſa ſunt, ſed ſequeris & ipſe, cuſto-
diens legem: de gentibus autẽ qui crediderũt, nos man-
dauimus, iudicantes nihil eiuſmodi ſeruare illos, niſi vt
ſe obſeruent ab idolis immolato, & à ſanguine, & à for-
nicatione. Non, vt opinor, obſcurum eſt & Iacobũ hoc Omittis ſuffocatum.
ideo monuiſſe, vt ſcirent falſa eſſe quæ de illo audierãt,
ij qui cùm Chriſtum ex Iudæis credidiſſent, tamẽ æmu-
latores erant legis: ne per doctrinam Chriſti velut ſa-
crilega, nec deo mandante conſcripta damnari puta-
rentur, quæ per Moyſem patribus fuerant miniſtrata:
hoc enim de Paulo iactauerant, non illi qui intellige-
bant quo

A bant quo animo à Iudæis fidelibus obſeruari tunc iſta deberent, propter commendandam ſcilicet authoritatem diuinam, & ſacramentorum illorum propheticam ſanctitatem, non propter adipiſcendam ſalutem, quæ iam in Chriſto reuelabatur, & per baptiſmi ſacramentum miniſtrabatur, Sed illi hoc de Paulo ſparſerant, qui ſic ea volebât obſeruari, tanquam ſine his in Euangelio ſalus credentibus eſſe nô poſſet. *Ceremoniæ.* Ipſum enim ſenſerant vehementiſsimum gratiæ prædicatorem, & intentioni eorum maximè aduerſum, docentem non per illam hominem iuſtificari, ſed per gratiam Ieſu Chriſti, cuius prænunciandæ cauſa illæ vmbræ in lege mandatæ ſunt. Et ideo illi inuidiam & perſequutionem mohentes concitare, tanquam inimicum legis mandatorumq; diuinorum criminabantur: cuius falſæ criminationis inuidiã congruentius deuitare non poſſet, quàm vt ea ipſe celebraret, quæ damnare tanquam ſacrilega putabatur: atque ita oſtenderet nec Iudæos tunc ab eis tanquam à nefariis prohibendos, nec gentiles ad ea tanquam ad neceſſaria compellendos. Nam ſi reuera ſic ea reprobaret, quemadmodũ de illo auditum erat,
B & ideo celebranda ſuſciperet, vt actione ſimulata ſuam poſſet occultare ſententiam, non ei diceret Iacobus, Et ſcient omnes, ſed diceret, Et putabũt omnes, quoniam quæ de te audierunt falſa ſunt: præſertim quia in ipſis Hieroſolymis Apoſtoli iam decreuerant, ne quiſquam gentes cogeret iudaizare: non autẽ decreuerãt, ne quiſquam tunc Iudæos iudaizare prohiberet, quãuis etiam ipſos iam doctrina Chriſtiana non cogeret. Proinde ſi poſt hoc Apoſtolorum decretum Petrus habuit illam in Antiochia ſimulationẽ, qua gentes cogeret iudaizare, quo iam nec ipſe cogebatur, quanuis propter commendãda eloquia dei, quæ Iudæis ſunt credita, nô prohibebatur: quid mirum ſi conſtringebat eum Paulus libere aſſerere, quod cum cęteris Apoſtolis ſe Hieroſolymis decreuiſſe meminerat? Si autẽ hoc (quod magis arbitror) ante illud Hieroſolymitanum concilium Petrus fecit, nec ſic mirum eſt, quòd eum volebat Paulus nô timidè obtegere, ſed fidenter aſſerere quod eum pariter ſentire iam nouerat: ſiue quod cum eo côtulerat Euangelium: ſiue quod in Cornelij Centurionis vocatione etiam diuinitus eum de hac re admonitum acceperat: ſiue quod antequam illi, quos timuerat, veniſſent An-
C tiochiam, cum gentibus eum conueſci viderat. Neque enim negamus in hac ſententia fuiſſe iam Petrum, in qua & Paulus fuit. Non itaque tunc eum quid in ea re verum eſſet docebat, ſed eius ſimulationem, qua gentes iudaizare cogebantur, arguebat: non ob aliud, niſi quia ſic illa omnia ſimulatoria gerebantur, tanquam verum eſſet quod illi dicebant, qui ſine circunciſione prępucij atque aliis obſeruationibus vmbræ futurorum putabãt, credentes ſaluos eſſe non poſſe. *33.q.9.ſententiam.* Ergo & Timotheum circuncidit propterea, ne Iudæis, & maximè cognationi eius maternæ ſic viderentur qui ex gentibus in Chriſtum crediderant, deteſtari circunciſionem, ſicut idololatria deteſtanda eſt, cùm illam deus fieri præceperit, hanc Satanas perſuaſerit. Et Titum propterea non circuncidit, ne occaſionem daret eis, qui ſine vlla † circunciſione dicebant credentes ſaluos eſſe non poſſe, & *† illa* ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum ſentire iactarent. Quod ipſe ſatis ſignificat, vbi ait: Sed neque Titus, qui mecum erat, cùm eſſet Gręcus, compulſus eſt circuncidi: *Gala.2.* propter ſubintroductos autem falſos fratres, qui ſubintroierant perſcrutari libertatem noſtram, vt nos in ſeruitutem redigerent, quibus nec ad horam ceſsimus ſubiectioni, vt veritas Euangelij permaneat apud nos, D Hic apparet quid eos captare intellexerit, vt non faceret quod in Timotheo fecerat, & quòd ea libertate facere poterat, qua oſtenderat illa ſacramenta nec tanquam neceſſaria debere appeti, nec tanquam ſacrilega debere damnari. Sed cauendum eſt videlicet in hac diſputatione, ne ſicut philoſophi quædam facta hominum media dicamus inter rectè factum & peccatum, quæ neque in rectè factis, neque in peccatis numerentur, & vrgeamur eo, quod obſeruare legis ceremonias, non poteſt eſſe indifferens, ſed aut bonum, aut malum: Vt ſi bonum dixerimus, eas nos quoque obſeruare cogamur: ſi autem malum, non verè, ſed ſimulatè ab Apoſtolis obſeruatas eſſe credamus. Ego verò Apoſtolis non tam exemplum philoſophorum timeo, quando & illi in ſua diſputatione veri aliquid dicunt, quàm forenſium aduocatorum, quando in alienarum cauſarum actione mentiuntur. Quorum ſimilitudo, ſi in ipſa expoſitione epiſtolæ ad Galatas ad confirmandam ſimulationem Petri & Pauli putata eſt decenter induci, quid ego apud te timeam nomen philoſophorum: qui non propterea vani ſunt, quia omnia falſa di- E cunt, ſed quia & falſis pleriſque confidunt, & vbi vera inueniuntur dicere, à Chriſti gratia, qui eſt ipſa veritas, alieni ſunt. Cur autem non dicam præcepta illa veterum ſacramentorum nec bona eſſe, quia non eis homines iuſtificantur: *Sacramẽta legis non ſunt bona.* vmbræ enim ſunt, prænunciantes gratiam qua iuſtificamur: nec tamen mala, quia diuinitus pręcepta ſunt, temporibus perſoniſque congruentia, cum me adiuuet etiam prophetica ſententia, qua dicit deus ſe illi populo dediſſe præcepta nô bona. Fortè enim propterea non dixit mala, ſed tantum non bona, id eſt non talia, vt illis homines boni fiant, aut ſine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna ſynceritas tua, vtrum ſimulatè quiſquam ſanctus orientalis, cùm Romam venerit, ieiunet ſabbato, excepto illo die paſchalis vigiliæ? Quod ſi malum eſſe dixerimus, non ſolum Romanam Eccleſiam, ſed etiam multa ei vicina, & aliquãto remotiora damnabimus, vbi mos idem *Diſ.12. Illa.* tenetur & manet. Si autem non ieiunare ſabbato malum putauerimus, tot eccleſias orientis, & multo maiorem orbis Chriſtiani partem, qua temeritate criminabimur? Placet ne tibi vt medium quiddam eſſe dicamus, quod tamen acceptabile ſit ei, qui hoc non ſimu- F latè, ſed congruenti ſocietate atque obſeruantia fecerit? Et tamẽ nihil inde legimus in canonicis libris præceptum eſſe Chriſtianis: quantomagis illud malum dicere non audeo, quod deum præcepiſſe ipſa Chriſtiana fide negare non poſſum, qua didici, non eo me iuſtificari, ſed gratia dei, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum? Dico ergo circunciſionem prępucij, & cętera huiuſmodi, priori populo per teſtamẽtum quod vetus dicitur, diuinitus data, ad ſignificationem futurorum, quę per Chriſtum oportebat impleri, quibus aduenientibus, remanſiſſe illa Chriſtianis legenda tantum ad intelligentiam præmiſſæ prophetiæ, non autem neceſſariò facienda quaſi adhuc expectandum eſſet, vt veniret fidei reuelatio, quæ his ſignificabatur eſſe ventura. Sed quanuis gentibus imponenda non eſſent, non tamen ſic debuiſſe auferri à conſuetudine Iudęorum, tanquam deteſtanda atque damnanda. Senſim proinde atque paulatim feruente ſanè prædicatione gratiæ Chriſti, *Ob ſcãdalum poſt erat neceſſe damnare.* qua ſola noſſent credentes ſe iuſtificari ſaluoſque fieri, non illis vmbris rerum antea futurarum, tunc iam venientium atque præſentium, vt in illorum Iudæorum vocatione,

G vocatione, quos præsentia carnis domini, & Apostolica tempora sic inuenerant, omnis illa actio cõsumeretur vmbrarum: hoc eis suffecisse ad commẽdationem, vt non tanquam detestãda, & similis idololatriæ vitaretur, vltra verò non haberet progressum, ne putaretur necessaria tanquam vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset. Quod putauerunt hæretici, qui dum volunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudæi nec Christiani esse potuerunt. Quorum sentẽtiam mihi cauendam, quanuis in ea nunquam fuerim, tamen beneuolentissimè admonere dignatus es. In cuius sententiæ non consensionem sed simulationem Petrus timore inciderat, vt de illo Paulus verissimè scriberet, quod eum vidisset non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eique verissimè diceret quod gẽtes iudaizare cogebat: Quod Paulus vtique non cogebat, ob hoc illa vetera veraciter vbi opus esset obseruans, vt damnanda non esse monstraret: prædicans tamen instanter non eis, sed reuelata gratia fidei, fideles saluos fieri, ne ad ea quenquam velut necessaria † suscipienda † compelleret. Sic autem credo Apostolum Paulum veraciter cuncta illa gessisse, nec tamen nunc quenquam factum ex Iudæo Christianum, vel cogo vel sino talia veraciter celebrare, sicut nec tu cui videtur Paulus ea simulasse, cogis istum

H vel sinis talia simulare. An vis vt etiam ego dicam hanc esse summam quæstionis, imò sententiæ tuæ, vt post Euangelium Christi, bene faciant credentes Iudæi, si sacrificia offerant quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatum obseruent, vt Paulus in Timotheo, & omnes obseruare Iudæi, dum hæc simulatè ac fallaciter agant? Hoc si ita est, non iam in hæresim Hebionis, vel eorum quos vulgo Nazaræos nuncupant, vel quamlibet aliam veterem, sed nescio in quam nouam delabimur, quæ sit eo perniciosior, quo non errore sed proposito est ac voluntate fallaci. Quod si respondeas, vt te ab hac purges sententia, tunc Apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandalizarẽtur infirmi qui ex Iudæis multi crediderant, & ea respuenda nondum intelligebant. Nunc verò confirmata per tot gentes doctrina gratiæ Christianæ, † confirmata etiam per omnes Christi ecclesias lectione legis & prophetarum, quo modo hæc intelligenda non obseruanda recitentur, quisquis ea simulando agere voluerit, † videatur † insanire: cur mihi non licet dicere Apostolum Paulum, & alios rectæ fidei Christianos, tunc illa vetera sacramenta paululum obseruando veraciter commendare debuisse, ne putarẽtur illæ propheticæ significationis obseruationes à piissimis patribus custoditæ, tanquam sacrilegia diabolica à posteris detestatæ? Iam enim cum venisset fides quæ prius illis obseruationibus prænunciata, post mortem & resurrectionem domini reuelata est, amiserant tanquam vitam officij sui. Veruntamen sicut defuncta corpora necessariorum officiis deducẽda erant quodam modo ad sepulturã, nec simulatè sed religiosè, non autem deserenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanquam canum morsibus proiicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quamuis sit ex Iudæis similiter ea celebrare voluerit, tanquam sopitos cineres eruens, non erit pius deductor vel baiulus corporis, sed impius sepulturæ violator. Fateor sanè in eo, quod epistola mea continet, quod ideo sacramenta Iudæorũ Paulus celebranda susceperat, cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire: minus me posuisse, illo duntaxat tempore, quo primum fidei gratia reuelata est. Tunc enim

K hoc non erat perniciosum, progressu vero temporis erat perniciosum, nisi † illæ obseruationes ab omnibus Christianis desererentur: ne si tunc fierent, non discerneretur quod deus populo suo per Moysem præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorum spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est negligentia mea, quia hoc non addidi, quàm obiurgatio tua. Verùntamen longe antequam literas tuas accepissem, scribens contra Faustum Manichæum quo modo eundem locum, quanuis breuiter explicauerim, & hoc illic non prætermiserim, & legere poterit si non dedignetur benignitas tua, & à charissimis nostris, per quos nunc hæc scripta misi, quo modo volueris tibi fides fiat, illud me ante dictasse: mihique de animo meo crede, quod coram deo loquens iure charitatis exposco, nunquam mihi visum fuisse, etiam nunc Christianos ex Iudæis factos, sacramenta illa vetera quolibet affectu celebrare, & quouis animo debere ab eis nullo modo coli: † cum illud de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi literæ innotuerunt, sicut nec tibi videtur hoc tempore, cuiquam esse simulanda ista, cum hoc fecisse Apostolos credas. Proinde sicut tu è cõtrario loqueris, & licet re-

L clamante (sicut scribis) mundo, libera voce pronuncias ceremonias Iudæorum, & perniciosas & mortiferas Christianis, & quicũque eas obseruauerit, siue ex Iudæis siue ex gẽtibus eum in barathrum diaboli deuolutum, ita ego hanc vocem tuam omnino confirmo, & addo: Quicunque eas obseruauerit, † siue ex Iudæis siue ex gentibus, † non solum veraciter, verumetiam simulatè, eum in barathrum diaboli deuolutum. Quid quæris amplius? Sed sicut tu simulationem Apostolorum ab huius temporis ratione secernis, ita ego Pauli Apostoli veracem tunc in his omnibus cõuersationem ab huius temporis, quanuis minime simulata ceremoniarum Iudaicarum obseruatione secerno: quoniam tunc fuit approbanda, nunc detestanda. Ita quanuis legerimus: Lex & prophetæ vsque ad Ioannem baptistã, & quia propterea quærebant Iudæi Christum interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciẽs deo: & quia gratiam pro gratia accepimus, & quoniã lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est, Et per Hieremiam promissum est daturũ deum testamentum

M nouum domui Iuda, non secundum testamentum quod disposuit patribus eorum: non tamen arbitror ipsum dominum fallaciter à parentibus circuncisum. Aut si hoc propter ætatem minime prohibebat, nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproso, quem certè non illa per Moysem præcepta obseruatio, sed ipse mundauerat: Vade & offer pro te sacrificiũ quod præcepit Moyses in testimonium illis. Nec fallaciter ascẽdit ad diem festum, vsqueadeo non causa ostentationis coram hominibus, vt non euidenter ascenderit, sed latenter. At enim dixit idem Apostolus: Ecce ego Paulus dico vobis quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Christum? An quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit: nec ait, Si circuncidamini veraciter, sicut nec fallaciter, sed sine vlla exceptione dixit: Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiæ tuæ, vt velis subintelligi nisi fallaciter, ita non impudenter flagito, vt etiam nos illic intelligere sinas eis dictum: Si circuncidamini, qui propterea volebant circuncidi,

Marginal notes: † Christi. — 2. Retra. 7. — † affectu celebrari debere, aut eis vllo modo licere. — Luc. 16. — Ioan. 5. — Ioan. 1. — Hiere. 31. — Galat. 5.

A cuncidi, quod aliter se putabant in Christo saluos esse nõ posse. Hoc ergo animo, hac voluntate, ista intentione quisquis tunc circumcidebatur, Christus ei nihil omnino proderat. *Gal. 2.* Sicut alibi aperte dicit: Nam si per legem iusticia, ergo Christus gratis mortuus est? Hoc ergo declarat, & quod ipse commemorasti: Euacuati estis à Christo, qui lege iustificamini, à gratia excidistis. Illos itaque arguit qui se iustificari in lege credebant, non qui legitima illa in eius honore, à quo mandata sunt, obseruabant, intelligentes & qua * prænunciandæ veritatis ratione mandata sint, & quousque debeant perdurare. **al. quia.* Vnde est illud quod ait: Si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege: vnde velut colligis apparere, qui sub lege est, non dispensatiue, vt nostros putas voluisse maiores, sed vere vt ego intelligo, eum spiritum sanctum non habere, magna mihi videtur quæstio, quid sit esse sub lege sic, quemadmodum Apostolus culpat. Neque enim hoc eum propter circuncisionem arbitror dicere, aut illa sacrificia, quę tunc facta à patribus, nunc à Christianis non fiunt, & cætera huiusmodi, sed hoc ipsum etiam quod lex iubet: Non concupisces: quod fatemur certè Christianos de-B bere obseruare, atque Euangelica maximè illustratione prædicari. Legem dicit esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum, & bonum. *Roma. 7.* Deinde subiungit: Quod ergo bonum est mihi factum est mors? Absit, Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modum peccator aut peccatum, per mandatum. Quod autem hic dicit, peccatum per mandatum fieri supra modum, hoc alibi ait: *Roma. 5.* Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et alibi, cùm superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa iustificet: velut interrogans ait: Quid ergo lex? Atque huic interrogationi continuo respondit: *Gala. 3.* Præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est. Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem, dum non intelligendo gratiæ beneficium ad facienda dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione præsumunt. Plenitudo enim legis charitas. *Roma. 13.* Charitas vero dei diffusa est in cordibus nostris, *Roma. 5.* non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quantum satis est explicandæ, C prolixior fortasse & sui proprij voluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet, & præuaricatorem potius damnat, quàm liberat peccatorem, quanto magis illa quæ significationis causa præcepta sunt, circuncisio & cætera, quæ reuelatione gratiæ latius innotescente necesse fuerat aboleri, iustificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cùm ipsa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat prænunciata: sed permittenda paululum eis maximè qui ex illo populo cui data sunt venerant. Postea verò tanquam cum honore sepulta sunt, à Christianis omnibus irreparabiliter deserenda. *Dispēsatio.* Hoc autem quod dicis, non dispensatiue vt nostri voluere maiores, quid sibi vult oro te? Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendacium, vt hæc dispensatio sit officium velut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino non video, nisi fortè addito nomine dispensationis fiat, vt mendacium non sit mendacium. Quod si absurdum est, cur ergo non apertè dicis officiosum mendacium defendendum, nisi D fortè nomen te mouet, quia non tam vsitatum est in Ecclesiasticis libris vocabulum officij, quod Ambrosius noster non timuit, *Ambrosius* qui suos quosdam libros vtilium præceptionum plenus, de officiis voluit appellare? An si officiose mentiatur quisque culpandus est, si dispensatiue approbandus? Rogo te mentiatur vbi legerit qui hoc putat, quia & in hoc magna quæstio est, sit ne aliquando mentiri viri boni, immo viri Christiani, qualibus dictum est, Sit in ore vestro, est est, non non, vt non sub iudicio decidatis. *Matth. 5.* Et qui cùm fide audiunt: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. *Psal. 5.* Sed vt dixi & alia & magna quæstio est: eligat quod voluerit qui hoc existimat vbi mentiatur, dum tamen à scribentibus authoribus sanctarum scripturarum & maxime canonicarum, inconcusse credatur & defendatur omnino abesse mendacium: ne dispensatores Christi de quibus dictum est, Hic iam quæritur inter dispensatores, *1. Cor. 4.* vt fidelis quis inueniatur, tanquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur, pro veritatis dispensatione mentiri, cùm ipsa fides, *Fides.* in Latino sermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi vnque E non est locus. Fidelis igitur dispensator Apostolus Paulus, proculdubio nobis exhibet in scribendo fidem quia veritatis dispensator erat, non falsitatis, Ac per hoc verum scripsit vidisse se Petrum non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eique in faciem restitisse, quod gentes cogeret Iudaizare. Ipse verò Petrus, quod à Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis, sancta ac benigna pietate humilitatis accepit: atque ita rarius & sanctius exemplum posteris præbuit, quo non dedignarentur, sicubi forté recti tramitem reliquissent, etiam à posterioribus corrigi, quàm Paulus, quo confidenter auderent etiam minores maioribus pro defendenda Euangelica veritate salua fraterna charitate resistere. Nam cùm satius multo sit à tenendo itinere in nullo quàm in aliquo declinare, multo est tamen mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigentem, quàm audacter corrigere deuiantem. Est laus itaque iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro: quæ quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat aduersus calumniantem Porphyrium defendenda, quàm vt ei daretur obtrectandi maior occasio, qua multo mordacius crimi- F naretur Christianos fallaciter vel suas literas scribere, vel dei sui sacramenta tractare. Flagitas à me vt aliquem saltem vnum ostendam, cuius in hac re sententiam sim sequutus, cùm tu tam plures nominatim commemoraueris, qui te in eo quod adstruis, præcesserunt, *Immo non adstruit.* petens vt in eo, si te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus: quorum ego fateor, neminem legi, sed cùm sint fermè sex vel septem, horum quatuor authoritatem tu quoque infringis, Nam Laodicenum, cuius nomen taces, de ecclesia dicis nuper egressum, Alexandrum autem veterem hæreticum: Origenem verò ac Didymum, reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis, & non mediocriter, nec de mediocribus quæstionibus, quamuis Origenem mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto quia nec teipse patieris, quamuis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententia non errauerint. Nam quis est qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant, Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulopost commemoras, Ioannes, qui dudum in pontificali gra-

G du Constantinopolitanā rexit ecclesiam. Porrò si quæ-
ras vel recolas quid hinc senserit noster Ambrosius,
quid noster itidem Cyprianus, inuenies fortasse nec
" nobis defuisse, quos in eo quod asserimus sequeremur:
" quanquam sicut pauloante dixi, tantummodo scriptu-
" ris canonicis hanc ingenuam debeam seruitutem, qua
" eas solas ita sequar, vt conscriptores earum nihil in eis
" omnino errasse, nihil fallaciter posuisse non dubitem.
" Proinde cùm quæro tertium, vt tres etiam ego tribus
opponam, possem quidem (vt arbitror) facilè reperi-
re si multa legissem, veruntamen ipse mihi pro his om-
nibus, imò supra hos omnes Apostolus Paulus occur-
† ab õibus. rit. Ad ipsum confugio, ad ipsum omnes † qui aliud
† literarum sentiunt literalibus suis tractatibus† prouoco, ipsum in-
eius tracta- terrogans interpello & requiro, in eo quod scriptum
toribus. est* ad Galatas, vidisse se Petrum non rectè ingredi-
* scripsit. entem ad veritatem Euangelij, eique in faciem prop-
terea restitisse, quod illa simulatione gentes iudaizare
cogebat. Vtrum verum scripserit, an fortè nescio qua
dispensatiua falsitate mentitus sit. Et audio eum paulo
superius in eiusdem narrationis exordio, religiosa vo-
ce mihi clamantem, Quæ autem scribo vobis, ecce co-
H ram deo quia non mentior. Donet veniam quilibet a-
Galat. 1. liud opinantes, ego magis credo tanto Apostolo in suis
& pro suis literis iuranti, quàm cuiquam doctissimo de
alienis literis disputanti. Nec dici timeo sic Paulum de-
fendere, quod non simularit errorem Iudæorum, sed
verè fuerit in errore: quoniam neq; simulabat errorem,
qui libertate Apostolica, sicut illi tempori congruebat,
vetera illa sacramenta, vbi opus erat agendo, commen
dabat ea, non Satanæ versutia decipiendis hominibus,
sed dei prouidentia prænunciandis rebus futuris pro-
pheticè cõstituta. Nec verè fuerat in errore Iudæorum,
qui non solum nouerat, sed etiam instanter & acriter
prædicabat eos errare, qui putabant gentibus imponen-
da, vel iustificationi quorumcunque fidelium necessa-
ria. Quod autem dixi eum factum Iudæis tanquam Iu-
dæum, & tanquam gentilem gentilibus, non mentien-
tis astu, sed compatientis affectu, quemadmodum di-
xerim parum mihi visus es attendisse, immò ego for-
tasse non satis hoc explanare potuerim. Neque enim
hoc ideo dixi, quod misericorditer illa simulauerit, sed
quia sic ea non simulauit, quæ faciebat similia Iudæis
I quemadmodum nec illa, quæ faciebat similia genti-
bus, quæ tu quoque commemorasti, atq; in eo me quod
non ingrate fateor adiuuisti. Cùm enim abs te quæsis-
sem in epistola mea, quo modo putetur, ideo factus Iu-
dæis tanquam Iudæus, quia fallaciter suscepit sacramen
ta Iudæorum, cùm & gentibus tanquam gentilis factus
sit, nec tamen suscepit fallaciter sacrificia gentium: tu
respondisti, in eo factum gentibus tanquam gentilem,
quod præputium receperit, quòd indifferenter permi-
serit vesci cibis, quos damnant Iudæi: Vbi ego quæro,
vtrum & hoc simulatè fecerit? Quod si absurdissimum
atque falsissimum est: Sic ergo & illa, in quibus Iudæo-
rum consuetudini congruebat libertate prudenti, non
necessitate seruili, aut quod est indignius dispensatio-
ne fallaci potius quàm fideli. Fidelibus enim & iis qui
cognouerunt veritatem, sicut ipse testatur, nisi fortè &
hic fallit omnis creatura dei bona est, & nihil abiicien-
dum, quod cum gratiarum actione accipitur. Ergo &
ipsi Paulo non solùm viro, verumetiam dispensatori
maxime fideli, non solum cognitori, verumetiam do-
ctori veritatis, omnis vtique in cibis creatura dei non
simulatè sed verè bona erat. Cur igitur nihil simulatè
suscipiendo sacrorum ceremoniarûmque gẽtilium, sed K
de cibis & præpucio vera sentiendo atque docendo, ta-
men tanquam gentilis factus est gentibus, & non po-
tuit fieri tanquam Iudæus Iudæis, nisi fallaciter susci-
piendo sacramenta Iudæorum? Cur oleastro inserto
seruauit dispensationis veracem fidem, & naturalibus
ramis, non extra, sed in arbore constitutis, nescio quod
dispensatoriæ simulationis velamen obtendit? Cur fa-
ctus tanquam gentilis gẽtibus, quod sentit docet, quod
ait sentit: Factus autem tanquam Iudæus Iudæis, aliud
in pectore claudit, aliud promit in verbis, in factis, in
scriptis? Sed absit hoc sapere. Vtrisque enim debebat 1. Corin. 9.
charitatem de corde puro & conscientia bona, & fide
non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, vt om
nes lucrifaceret, non mentientis astu, sed compatien-
tis affectu, Id est, non omnia mala hominum fallaci-
ter agendo, sed aliorum omnium malis omnibus, tan-
quam si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam
procurando. Cùm itaque illa testamenti veteris sacra-
menta etiam sibi agenda minimè recusabat, non mi-
sericorditer fallebat, sed omnino non fallens, atque
hoc modo à domino deo illa vsque ad certi temporis
dispensationem iussa esse commendans, à sacrilegis sa-
cris gentium distinguebat. Tunc autem non mentien- L
tis astu, sed compatientis affectu, Iudæis tanquam Iu-
dæus fiebat, quando eos ab illo errore, quo vel in Chri-
stum credere nolebant, vel per vetera sacerdotia sua
ceremoniarúmque obseruationes, se à peccatis posse
mundari fierique saluos existimabant, sic liberare cu-
piebat, tanquam ipse illo errore teneretur, Diligens vti-
que proximum tanquam seipsum, & hæc aliis faciens,
quæ sibi ab aliis fieri vellet, si hoc illi opus esset. Quod Matth. 22.
cùm dominus monuisset adiunxit: Hæc est enim lex Gala. 6.
& prophetæ. Hunc compatientis affectum, in eadem
epistola ad Galatas præcipit dicens: Si præoccupatus
fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis,
instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, attendens te-
ipsum ne & tu tenteris. Vide si non dixit, fieri tanquam
ille, vt illum lucrifacias. Non vtique vt ipsum deli-
ctum fallaciter ageret, aut se id habere simularet, sed
vt in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset,
attenderet, atque ita alteri tanquam sibi ab altero vellet,
misericorditer subueniret, hoc est, non mentientis astu,
sed compatientis affectu: sic Iudæo, sic gentili, sic cuili- M
bet homini Paulus in errore, vel peccato aliquo consti-
tuto, non simulando quod non erat, sed compatiendo
quia esse potuisset, tanquam qui se hominem cogitaret,
omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret. Teip-
sum si placet obsecro te paulisper intuere, teipsum in-
quam erga memetipsum & recole, vel si habes conscrip
ta re lege verba tua in illa epistola quam mihi per fra-
trem nostrum, iam collegam meum Cyprianum bre-
uiorem misisti, quàm veraci, quàm germano, quàm ple-
no charitatis affectu, cùm quædam me in te commisisse
expostulasses grauiter subiunxisti, In hoc læditur ami-
cicia, In hoc necessitudinis iura violantur, ne videa-
mur certare pueriliter, & fautoribus inuicem, vel de-
tractoribus nostris tribuere materiam contendendi.
Hæc abs te verba, non solum ex animo dicta sentio, ve-
rumetiam benigno animo ad consulendum mihi. De-
niq; addis quod etiam si nõ adderes appareret, & dicis:
Hæc scribo quia purè & Christianè diligere te cupio,
nec quicquam in mea mente retinere quod distet à la-
biis. O vir sancte mihique (vt deus videt animã meam)
veraci corde dilecte, hoc ipsum quod posuisti in literis
tuis,

A tuis, quod te mihi exhibuiſſe non dubito, hoc ipſum omnino Apoſtolum Paulum credo exhibuiſſe in literis ſuis, non vni cuilibet homini, ſed Iudæis & Græcis, & omnibus gentibus filiis ſuis quos in Euangelio genuerat, & quos[iterum] pariendos parturiebat, & deinde poſterorum tot milibus fidelium Chriſtianorum, propter quos illa memoriæ mandabatur epiſtola, vt nihil in ſua mente retineret, quod diſtaret à labiis. Certè factus es etiam tu tanquam ego, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, cùm cogitares tam me non reliquendum in ea culpa in quam me prolapſum exiſtimaſti, quàm nec te velles, ſi eo modo prolapſus eſſes. Vnde agens gratias beneuolæ menti erga me tuæ, ſimul poſco vt etiã mihi non ſuccenſeas, quod cum in opuſculis tuis aliqua me mouerent, motum meum intimaui tibi, hoc erga me ab omnibus ſeruari volens, quod erga te ipſe ſeruaui, vt quicquid improbandum putant in ſcriptis meis, nec laudent ſubdolo pectore, nec ita reprehendant apud alios, vt taceant apud me, Hinc potius exiſtimans lædi amiciciam & neceſſitudinis iura violari. Neſcio enim vtrum Chriſtia- B næ amiciciæ putandæ ſint, in quibus magis valet vul- *Terentius.* gare prouerbium: Obſequium amicos, veritas odium *Prouer.27.* parit, quàm eccleſiaſticum: Fideliora ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici. Proinde chariſsimos noſtros qui noſtris laboribus ſynceriſſimè fauent, hoc potius quanta poſſumus inſtantia doceamus, quo ſciant fieri poſſe, vt inter chariſſimos aliquid alterutro ſermone contradicatur, nec tamen charitas ipſa minuatur, nec veritas odium pariat, quæ debetur amiciciæ, ſiue illud verum ſit quod contradicitur, ſiue corde veraci qualecunque ſit dicitur, non retinendo in mente quod diſtet à labiis. Credant itaque fratres noſtri familiares tui, quibus teſtimonium perhibes quod ſint vaſa Chriſti, me inuito factum, nec mediocrem de hac re dolorem ineſſe cordi meo, quod literæ meæ prius in multorum manus venerunt, quàm ad te ad quem ſcriptæ ſunt peruenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longum eſt enarrare, & niſi fallor ſuperfluum, cùm ſufficiat ſi quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo quo putatur, nec omnino meæ fuiſſe voluntatis aut diſpoſitionis aut conſenſionis aut ſaltem cognitionis vt fieret. Hoc ſi non credunt, C quod teſte deo loquor, quid amplius faciam non habeo. Ego tamen, abſit vt eos credam hæc tuæ ſanctitati maleuola mente ſuggerere, ad excitandas inter nos inimicicias, quas miſericordia domini dei noſtri auertat à nobis, ſed ſine vllo nocendi animo, facilè de homine humana vicia ſuſpicari. Hoc enim me de illis æquum eſt credere, ſi vaſa ſunt Chriſti, non in contumeliam, ſed in honorem facta & diſpoſita in domo magna à deo in opus bonum. Quod ſi poſt hanc atteſtationem meam, ſi in noticiam eorum venerit facere voluerint, quàm non rectè faciant, & tu vides. Quod ſanè ſcripſeram nullum me librum aduerſus te Romam miſiſſe, ideo ſcripſeram, quia & libri nomen, ab illa epiſtola diſcernebam. Vnde omnino neſcio quid aliud te audiſſe exiſtimaueram, nec Romam ipſam epiſtolam, ſed tibi miſeram, & aduerſus te non eſſe arbitrabar, quod ſynceritate amiciciæ, ſiue ad admonendum, ſiue ad te, vel me abs te corrigendum feciſſe me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipſum obſecro per gratiam qua redempti ſumus, vt quæcun- *†benitate.* que tua bona quæ tibi pietate† domini conceſſa ſunt, in literis meis poſui, non me exiſtimes inſidioſo blandiloquio poſuiſſe. Si quid autẽ in te peccaui, dimittas mi- D hi. Nec illud quod de te, neſcio cuius poëtæ factum, ineptius fortaſſe quã literatius à me commemoratum eſt, amplius quam dixi, ad te trahas, cum continuo ſubiecerim, nõ hoc ideo me dixiſſe, vt oculos cordis reciperes, quos abſit vnquam vt amiſeris, ſed vt aduerteres quos ſanos ac vigiles haberes. Propter ſolã ergo παλινῳδίαν, ſi aliquid ſcripſerimus, quod ſcripto poſteriore deſtruere debeamus, imitandam, non propter Steſichori cæcitatem, quam cordi tuo nec tribui, nec timui, attingendum illud exiſtimaui: atq; identidem rogo, vt me fidenter corrigas, vbi mihi hoc opus eſſe perſpexeris. Quanquam enim ſecũdum honorum vocabula, quæ iam eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus presbyterio maior ſit: tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt, licet etiã à minore quolibet, non ſit refugienda vel dedignanda correctio. De interpretatione tua iam mihi perſuaſiſti, qua vtilitate, ſcripturas volueris transferre de Hebræis, vt ſcilicet ea quæ à Iudæis prætermiſſa, vel corrupta ſunt, proferres in medium. Sed inſinuare digneris peto, à quibus Iudæis, vtrum ab eiſipſis, qui ante aduentum domini interpretati ſunt, & ſi ita eſt, qui- E bus, vel quo nam eorũ: an ab iſtis poſterius, qui propterea putari poſſunt, aliqua de codicibus Græcis, vel ſubtraxiſſe vel in eis corrupiſſe, ne illis teſtimoniis de Chriſtiana fide conuincerentur: Illi autem anteriores, cur hoc facere voluerint, non inuenio. Deinde nobis mittas obſecro, interpretationẽ tuam de ſeptuaginta, quam te edidiſſe neſciebam. Librum quoque tuũ, cuius mentionem feciſti, de optimo genere interpretandi, cupio legere, & adhuc noſſe, quo modo coæquanda ſit in interprete peritia linguarum, coniecturis eorum, qui ſcripturas ediſſerendo pertractant, quos neceſſe eſt etiam ſi rectæ atque vnius fidei fuerint, varias parere in multorum locorum obſcuritate ſententias, quamuis nequaquam ipſa varietas ab eiuſdem fidei vnitate diſcordet. Sicut etiam vnus tractator ſecundum eandem fidem, aliter, atq; aliter, eundem locum poteſt exponere, quia hoc eius obſcuritas patitur. Ideo autem deſydero interpretationem tuam de ſeptuaginta, vt & tanta Latinorum interpretum, qui qualeſcunque hoc auſi ſunt, quantum poſſumus imperitia careamus: & ij qui me inuidere putant vtilibus laboribus tuis, tandem aliquando, ſi fieri poteſt, intelligant, propterea me nolle tuam ex He- F bræo interpretationem in eccleſiis legi, ne contra ſeptuaginta authoritatem, tanquam nouum aliquid proferentes, magno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti, quarum aures & corda illam interpretationem audire conſueuerunt, quæ etiam ab Apoſtolis approbata eſt. Vnde illud apud Ionam virgultum, ſi in Hebræo nec hedera eſt, nec cucurbita, ſed neſcio quid aliud, quod trunco ſuo nixum, nullis ſuſtentandum adminiculis erigatur, mallem iam in omnibus Latinis, cucurbitam legi. Non enim fruſtra hoc puto ſeptuaginta poſuiſſe, niſi quia & huic ſimile ſciebant. Satis me, imò fortaſſe plus quàm ſatis, tribus epiſtolis tuis reſpondiſſe arbitror, quarum duas per Cyprianum accepi, vnam per Firmum. Reſcribe quod viſum fuerit ad nos vel alios inſtruendos. Dabo autem operam diligentiorem, quãtum me adiuuat dominus, vt literæ quas ad te ſcribo, prius ad te perueniant, quàm ad quenquam à quo latius diſpergantur. Fateor enim, nec mihi hoc fieri velle, de tuis ad me, quod de meis, ad te factum iuſtiſsimè expoſtulas. Tamen placeat nobis inuicem, non tantum charitas, verum etiam libertas amiciciæ, ne apud me

 taceas,

G taceas, vel ego apud te, quod in nostris literis vicissim
nos mouet, eo scilicet animo qui oculis dei in fraterna
dilectione nõ displicet. Quod si inter nos fieri posse si-
ne ipsius dilectionis perniciosa offensione nõ putas, nõ
fiat. Illa enim charitas, quam tecũ habere vellem, profe-
cto maior est, sed melior hæc minor, quàm nulla est.

Augustinus Longiniano Pagano philosopho, prouocans illum ad scribendum quæ sit optima ad fœlicitatem via, indicans quæ sit apud Christianos.

Epistola XX.

LONGINIANO Augustinus. Solere, aiunt
quendam veterum dicere, quibus satis per-
suasum esset, vt nihil mallent se esse quàm vi
ros bonos, his reliquam facilem esse doctri-
nam. Hæc sententia, si rite recolo, Socratica est: longè
antiquior prophetica præcesserat, præcipiens homini-
bus breuiter & simul, non tantum vt se nihil malint es-
se quàm bonos, verumetiam, vnde fiant boni. Diliges,
Matth.22. inquit, dominum deum tuum, ex toto corde tuo, & ex
tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proxi-
mum tuum, tanquam teipsum. Hoc cui persuasum es-
H set, non et reliquam facilem, sed eam totam esse doctri-
nam duntaxat vtilem ac salubrem. Multæ enim doctri-
næ sunt, si tamen doctrinæ dicendæ sunt, vel superfluæ
vel noxiæ. Veterum libris Christus attestans: In his,
inquit, duobus præceptis, tota lex pendet & prophetæ.
Proinde quia mihi videor inspexisse tanquam in spe-
culo sermocinationis [mecum] tuæ, nihil te esse mal-
le, quàm virum bonum, deum quo nihil est melius, &
vnde humanus animus haurit vt bonus sit, quo nã mo-
do colendum credas, audeo percontari: nã quod eum
colendum credas, iam teneo: Quæro etiã quid de Chri
sto sentias. Quod enim eum non paruipendas, aduerti:
sed vtrum ea, & sola via, quæ ab illo demonstrata est,
ad vitam beatam perueniri posse existimes, & aliqua
ex causa non eam negligas ire, sed differas, an & aliam
vel alias, ad tam optimam, & pre omnibus appetendam
possessionem vias esse arbitreris, & aliquam earum, iam
te ingredi credas, nosse cupio, vt opinor, non impuden
ter. diligo enim te, propter id quod supra dixi, mèque
abs te diligi non temere existimo, nec vlla de re alia in-
ter eos qui se beneuole nouerũt, sermo fructuosior, vel
impenditur, vel reposcitur, vel accipitur, vel recipitur,
I quàm vnde boni beatique simus.

Longinianus Augustino ad id respondens iuxta Trimegistũ & Platonicos, per minores deos perueniri ad summũ deum, sed non sine sacris purificatorus.

Epistola XXI.

DOMINO venerando & verè ac meritô per-
colendo sancto patri Augustino, Lõginianus.
Beatus sum & relucentis puræ virtutis tuæ lu-
mine admodum illustratus, qui dignum me diuini tui
affaminis honore cumulandum esse duxisti. Sed gra-
ue mihi onus, & difficillimam respondendi prouiden-
†prouinciã. tiam † domine venerande, satis imponis, & præcipuè
tuis contationibus, & sub hoc tempore in talibus expli-
candis, per meæ opinionis sententiam, id est, à Pagano
homine: quæstionibus siquidem abundet, quod ex par-
te vel iamdudum inter nos conuenerit, vel nunc iden-
tidem literĩs magis magisque conueniat præceptis, nõ
dicam tãtum Socraticis, nec tuis Romanorum vir ve-
rè optime propheticis, aut paucis Hierosolymiticis, sed
etiam Orpheicis atque Ageticis, & Trimegisticis: lon-
gè ante illis antiquioribus, & penè rudibus adhuc secu-
lis, diis authoribus enatis, & toti orbi terræ certis limi-
tibus partiti trifariam diuinitus ostensis, priusquam no K
men aut Europa caperet, aut Asia acciperet, aut Libya
possideret, virum bonum, vt tu mediusfidius & eris &
fuisti. Siquidem adhuc post hominum memoriam, ni-
si Xenophontis figmentis compositæ fabulæ schema
concedas, audhuc audierim, legerim, viderim nemi-
nem, aut certè post vnum nullum, quod deo teste bo-
no periculo certòque dixerim, nisi te, deũ conniti sem-
per agnoscere, & posse puritatem animi corporisque
proiecta grauedine sectari facillimè, & spe perfectæ cõ-
scientiæ non dubia credulitate tenere. Verum qua via
effici possit magis est vt tu non nescias, & mihi non in-
sinuato extrinsecus aliquo differas, quàm vt à me do-
mine percolende scias. Qua tunc fateor huius boni in
sedem profecturus sufficiens, vt mea expetunt sacerdo-
tia, minimè necdum, & si tamen potuero, viaticum
colligo. Verum quid traditum sancte atque antiquitus
teneam atque custodiam, vt potuero paucis edicam. Via
est in deum melior qua vir bonus, piis, iustis, puris, ca-
stis, veris dictis factisque suis, sine vlla temporum mu
tatorum captata iactatione probatus, & deorum comi- L
tatu vallatus, dei vtique potestatibus emeritus, † id est e-
ius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & ineffabi- *†emeritis.*
lis infatigabilisque creatoris impletus virtutibus: Quod
(vt verum † est) angelos dicitis, vel quid alterum post *†vestrum.*
deum vel cum deo, aut à deo, aut in deum intentio-
ne animi mentisque ire festinat. Via est inquam qua
purgati antiquorum sacrorum, piis præceptis expiano-
nibusque purissimis & obscœnis † obseruationibus de- *†abstemiis.*
cocti, anima & corpore constantes deproperant. De
Christo autem tuæ iam credulitatis carnali & spiritu *†spiritus do*
dei, † per quem in illum summum beatum virum † & *no al. deo.*
patrem omnium ire securus es domine pater percolen- *†uerum.*
de, non audeo nec valeo, quid sentiam exprimere, quia
quod nescio difficillimum credo definire. Vt autem
me cultorem tuarum virtutum, dignatus es iam olim
scienti insinuare, quod diligas, satis ad bonæ vitæ te-
stimonium habeo, quòd cum oe tibi displiceam, qui
deo per te animámque tuam quotidie insinuas custo-
dio, intelligis proculdubio quòd & ego te delectabili-
ter diligam, cùm tui iudicij de me habiti normam li-
neámque accipiens teneam. Sed ante omnia quæso te,
vt exiguæ opinioni meæ veniam concedas, & sermo-
ni meo ad te, quia coëgisti, remisso fortè incongruo fa- M
cile indulgeas, & me quid de his existimes, vel tu quid
sentias, sanctis scriptis tuis, vt ille ait, iam non melle,
sed nectare dulcioribus, si mereor informare digneris.
Dei pietate perfruaris domine pater, ac perpetua sancti-
tate deo placeas quod necesse est.

Augustinus Longiniano, cætera probans, hoc tantum explanari quærens, quur putaris opus sacrificiis ei, qui iam diuinis virtutibus sit circumuallatus.

Epistola XXII.

LONGINIANO Augustinus. Cepi fru-
ctum scripti mei, rescriptum scilicet beneuo-
lentiæ tuæ. Vnde iam video exortum & exor-
sum inter nos magnæ hac de re magna disputationis
quasi sementem, hoc est quod volebam prius, deinde
quod adhuc volo, deus adiuuabit. Id autem est vt hoc
cœptũ debito ac salubri fine claudatur. Proinde quod
de Christo nihil temere tibi vel negandum vel affir-
mandum putasti, hoc in Pagani animo temperamen-
tum non inuitus acceperim. Quod verò etiam scriptis
meis doceri te cupis de hac re, nequaquam abnuam
neque desistam huic tam bonæ mihique charissimæ
seruire

A seruire voluntati tuæ. Sed prius opus est eliquare, quo
† eliquare quodã modo, perspicuamq; facere. modo recipiam † sententiam tuam de antiquis sacris.
Cùm enim dixisses eam viam in deum esse meliorem
qua vir bonus, pius, iustis, puris, castis, veris dictis factísque sine vlla temporum mutatorum captata iactatione probatus, & deorum comitatu vallatus, dei v-
† emeritis. tique potestatibus emeritus, † id est, eius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & infatigabilis, ineffabilis-
† vestrum. que creatoris adimpletus virtutibus, quos, vt verum †
est, angelos dicitis, vel quid alterum post deum vel à
deo vel cum deo, in deum intentione animi mentisq;
ire festinat. Quæ verba ex epistola tua recogooscis,
† postea. cum † addidisti & aisti: Via est, inquam, qua purgati
antiquorum sacrorum piis præceptis, expiationibús-
† abstemiis. que purissimis, & obscœnis † obseruationibus decocti,
anima & corpore constantes deproperant. In his verbis sentio, ni fallor, videri tibi non sufficere ad viam
qua itur ad deum, vti vir bonus, piis, iustis, puris, castis,
veris, dictis factísque promereanir deos, quorum comitatu vallatus in illum summum deum omnium creatorem ire festinet, nisi etiam sacrorum antiquorum piis
B præceptis expiationibúsque purgetur. Quamobrem velim scire quid arbitreris esse per sacra purgandum, in
eo qui piè, iustè, purè veracitérque viuendo promeretur
deos, & per eos vnum illum deorum deum. Si etiam adhuc sacris purgandus est, vtique mundus noo est, & si
mundus noo est, piè, iustè, purè, castèque non viuit. Si
enim iam ita viuit, iam mũdus est. Porrò iam mundum
atq; purum, quid opus est sacris expiando purgari? Itaque hic nodus est disputationis nostræ, quo soluto consequentia videbimus: Viuat ne homo bene vt sacris purgetur? An sacris purgetur vt beoe viuat? An ipse quantuscunq; bene viueodi in homine modus oondum sit
idoneus ad beatam vitam quæ ex deo capitur, nisi accedant adiumenta sacrorum? An bene viuendi quædam
velut portio sit etiam sacra percipere, scilicet vt noo aliud sit bene viuere, aliud sacratè viuere, sed bene viuen-
† terminis. di termious † etiam sacrata vita claudatur. Horum quatuor quæ proposui quod potissimũ probes, quæso te literis aperire non pigeat. Plurimum quippe interest ad id
quod suscepimus inter nos colloquendo peragere, ne
cùm multa non necessaria, tanquam ea sentias quæ fortè non sentis, refellere molior, tempus necessariũ in su-
C perfluis insumatur. Onerare te itaq; epistola nolui, vt te
cito rescribente cætera contexamus.

Augustinus Bonifacio episcopo, respondens qui fiat vt infantibus in baptismo prosit parentum fides, quum post baptismum non noceat illis parentũ impietas. Deinde quo modo susceptores in baptismo respondeant illos credere, quum paruuli reuera nõ credant, & incertum sit, an sint credituri.

Epistola XXIII.

De cõs. dist. 4. quæris. BONIFACIO coëpiscopo, Augustinus in domino salutem. Quæris à me vtrum parentes baptizatis paruulis suis noceant, cùm eos
dæmoniorum sacrificiis sanare conantur. Et si non noceot, quo modo eis prosit cùm baptizantur parentum
fides, quorũ eis non potest obesse perfidia. Vbi respondeo tantam illius sacramenti, hoc est baptismi salutaris esse virtutem in sancta compage corporis Christi,
vt semel generatus per aliorum carnalem voluptatem
cùm semel regeoeratus fuerit, per aliorũ spiritalem voluntatem, deinceps non possit vinculo alienæ iniquitatis obstringi, cui nulla sua voluntate consentit. Et ani-

ma enim patris mea est, inquit, & anima filij mea est: D
Anima quæ peccauerit ipsa morietur: non autem pec- *Ezech. 18.*
cat ipsa, cum parentes ei omnino nescienti, vel quilibet alius adhibet sacrilegia dæmoniorum. Sed ideo ex
Adam traxit, quod sacramenti illius gratia solueretur,
quia nondum erat anima separatim viuens, id est, altera anima de qua diceretur: Et anima patris mea est, *1. q. 4. nã itaq;*
& anima filij mea est. Iam itaque cùm homo in seipso
est, ab eo qui genuit alter effectus, peccato alterius sine
sua consensiooe nõ tenetur obnoxius. Traxit ergo reatum, quia vnus erat cũ illo & in illo à quo traxit, quando quod traxit admissum est. Non autem trahit alter
ab altero, quando sua vnoquoque propria vita viuente iam est vnde dicatur: Anima quæ peccauerit, ipsa
morietur. Vt autem possit regenerari per officium voluntatis alienæ, cum offertur consecrandus, facit hoc
vnus spiritus, ex quo regeneratur oblatus. Noo enim
scriptum est: Nisi quis reoatus fuerit, ex parentum voluotate, aut ex offerentium vel ministrantium fide: sed,
nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu. Aqua igitur *Ioan. 3.*
exhibens forinsecus sacramentum gratiæ, & spiritus
operans iotrinsecus beneficium gratiæ, soluens vincu- E
lum culpæ, reconcilians bonum naturæ, regenerat † *† regenerãt.*
hominem io vno Christo, ex vno Adam generatum.
Regenerans ergo spiritus in maioribus offerentibus,
& paruulo oblato renatóque communis est. Ideo per
hanc societatem, vnius eiusdemque spiritus prodest offerentium voluotas paruulo oblato. Quando autem *De cõs. dist.*
in paruulum maiores peccant, offerentes eum, atque *4. c. quæris.*
obligare conantes dæmonum sacrilegis vioculis, non
est anima vtrorumque commuois, vt etiam culpam
possint habere communem. Non eoim sic communicatur culpa, per alterius voluntatem, quemadmodum
communicatur gratia per sancti spiritus vnitatem. Potest enim, & in hoc, & in illo homine esse vnus spiritus sanctus, etiam si inuicem nesciant, per quem fit † *† fit.*
vtriusque gratia commuois. Non autem potest spiritus hominis esse & huius & illius, per quem peccante altero, & altero non peccante, sit tamen culpa communis. Ac per hoc potest paruulus semel ex parentum
carne generatus, dei spiritu regeoerari, vt & illius † ob- *† ex illis.*
ligatio contracta soluatur. Non potest autem semel
dei spiritu regeneratus ex parentum carne regenerari, vt obligatio quæ soluta est, iterum contrahatur. Et F
ideo semel perceptam paruulus Christi gratiam, non
amittit nisi propria impietate, si ætatis accessu, tam
malus euaserit. Tunc enim etiam propria incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, sed
alia curatione sanentur. Veruntameo rectè dicuntur
parentes, vel quicunque maiores, filios seu quoslibet
paruulos baptizatos dæmoniorum sacrilegiis obligare conantes, spiritaliter homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est interfectores fiunt. Rectèque illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur, Nolite occidere par- *1 Thess. 5.*
uulos vestros. Dicit enim & Apostolus: Spiritum nolite extinguere, non quia ille extingui potest: sed quantum in ipsis est, extinctores eius meritò dicuntur, qui
sic agunt vt extinctum veliot. Isto sensu rectè iotelligi potest, quod scripsit beatus Cyprianus, in epistola *Cyprianus*
delapsis, cùm eos qui tempore persecutionis, idolis im- *excusatur.*
molauerant, arguens, Ac ne quid deesset, inquit, ad
criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus impositi vel attrectati, amiserunt paruuli, quod in
primo statim natiuitatis exordio, fuerant consequuti.

G Amiserunt, dixit, quantum attinuit ad illorum scelus, à
quibus amittere coacti sunt. Amiserunt in eorum men
te ac voluntate, qui in illos tantum facinus commise-
runt. Nam si in seipsis amisissent, remansissent vtique
diuina sentẽtia, sine vlla defensione damnandi. Quod
Etiã infantib⁹ dabatur Eucharistia.
si sanctus Cyprianus arbitraretur, non eorum defen-
sionem continuo subiiceret, dicens: Nónne illi, cùm
iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec de-
relicto cibo & poculo domini, ad prophana contagia
sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, pa-
rentes sensimus parricidas. Illi nobis ecclesiam matrẽ,
illi patrem deum negauerunt, vt dum parui & impro-
uidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium
criminis iungimur, aliena fraude caperemur. Hanc de-
fensionem non subnecteret, nisi iustissimam crederet,
& in dei iudicio paruulis profuturam. Si enim verè di-
citur: Nos nihil fecimus, anima quæ non peccaue-
rit, ipsa cur morietur? nec illi peribunt sub dei iusto
iudicio, quos parentes suo scelere, quantum ad seip-
sos attinet, perdiderũt. Illud verò quod in eadem com-
memoratur epistola, quandam paruulam turbatis in
H fugam parentibus, nutrici derelictam, atque ab eadem
nutrice dæmonum sacrilegiis impactam, postea in ec-
clesia illatam sibi Eucharistiam, miris motibus respuisse:
Ideo mihi videtur diuinitus factum, ne maiores puta-
rent nihil se in paruulos in illa iniquitate peccare, sed
potius intelligerent, per illum significantem quodam
modo gestum corporis eorum qui loqui non pote-
rant, se mirabiliter admoneri quid ipsi facere debe-
rent, qui post tantum illud nefas sacramentis saluta-
† gratia sacramẽtis salutaris.
ribus † irruebant, vnde se vtique pœnitendo absti-
nere deberent. Nec cum tale aliquid diuina prouiden-
tia per infantulos agit, ipsos id agere scientia vel ra-
tione credendum est. Neque enim quia cuiusdam pro-
phetæ dementiam deus voluit, etiam asina loquen-
te coërcere, ideo admiranda est asinorum sapientia.
† sicut.
Porrò si † per animal irrationale sonuit aliquid homi-
ni simillimum, quod miraculo diuino non cordi asini-
no tribuendum sit, Ita potuit omnipotens per infan-
tis animam, non vbi ratio nulla erat, sed vbi adhuc so-
pita erat, gestu corporis eius ostendere, quid illi qui &
in se, & in paruulos suos peccauerant, curare deberent.
Cæterùm cùm infans non redeat in parentem, vt cum
illo, & in illo, vnus homo sit, sed omnino alter sit, ha-
I bens carnem suam, & animam suam: Anima quæ pec-
cauerit, ipsa morietur. Nec illud te moueat, quod qui-
dam non ea fide ad baptismum percipiendum paruu-
los ferunt, vt gratia spiritali, ad vitam regenerentur
æternam, sed quod eos putant hoc remedio, tempora-
lem retinere, vel recipere, sanitatem. Non enim pro-
pterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac in-
tentione offeruntur. Celebrantur enim per eos neces-
De cõs. dist. 4. queris.
saria ministeria. Filios autem seu quoslibet paruulos,
dæmoniorum sacrilegiis obligare conantes, spiritaliter
sunt homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem
nõ faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt.
Et rectè illis dicitur, quando ab hoc scelere prohiben-
tur, Nolite occidere paruulos vestros. Non autem rectè
his dicitur: Nolite verba sacramentorum, sine quibus
consecrari paruulus non potest, recitare. Spiritus au-
tem ille sanctus, qui habitat in sanctis, ex quibus vna
illa columba deargentata charitatis igne conflatur, a-
git quod agit etiam per seruitutem, aliquando non so-
lùm simpliciter ignorantium, verumetiam damnabili-
ter indignorum. Offeruntur quippe paruuli, ad perci-
piendam spiritalem gratiam, non tam ab eis, quorũ ge- K
stantur manibus, quamuis & ab ipsis, si & ipsi boni fide-
les sunt, quàm ab vniuersa societate sanctorum atq; fi-
delium. Ab omnibus nanq; offerri rectè intelliguntur, *Societas sanctorum.*
quibus placet quod offeruntur, & quorum sancta atque
indiuidua charitate, ad communicationem sancti spi-
ritus adiuuantur. Tota hoc ergo mater ecclesia, quæ in
sanctis est, facit, quia tota omnes, tota singulos parit. Nã
si Christiani baptismi sacramentum, quod vnum atque
idipsum est, etiã apud hæreticos valet & sufficit ad con
secrationem, quamuis ad vitæ æternæ participationem
non sufficiat, quæ consecratio reum quidem facit hæ-
reticum extra domini gregem habentem dominicum
characterẽ, corrigendum tamen admonet sana doctri-
na, non iterum similiter consecrandum: quanto potius *Character.*
in catholica ecclesia, etiam per stipulæ ministerium, fru
menta purganda portãtur, vt ad massæ societatem, me-
diante area perducantur? Illud autem nolo te fallat, vt
existimes reatus vinculum, ex Adam tractum, aliter nõ
posse dirumpi, nisi paruuli ad percipiendam Christi gra
tiam, à parentibus offerantur. Sic enim scribens dicis,
vt sicut parentes fuerunt authores ad eorum pœnam, L
per fidem parentum identidem iustificentur, cùm vi-
deas multos non offerri à parentibus, sed etiam à qui-
buslibet extraneis, sicut à dominis seruuli aliquando
offeruntur: Et nonnunquam mortuis parentibus suis,
paruuli baptizantur ab eis oblati qui [in] illis huiusmo-
di misericordiam præbere potuerunt. Aliquando etiam
quos crudeliter parentes exposuerunt, nutriendos à
quibuslibet, nonnunquam à sacris virginibus colligun
tur, & ab eis offeruntur ad baptismum. Quæ certè pro-
prios filios non habuerũt vllos, nec habere disponunt:
ac per hoc nihil aliud hic fieri vides, nisi quod in Eu-
angelio scriptum est, cùm dominus interrogasset, quis
illi à latronibus sauciato, & semiuiuo in via derelicto
proximus fuisset. Responsum est enim, Qui in illum *Luca. 10.*
fecit misericordiam. Difficillimam sanè quæstionem
tibi proposuisse visus es, in extremo inquisitionis tuæ,
ea videlicet intentione qua soles vehementer cauere
mendacium. Si constituam, inquis, ante te paruulum,
& interrogem, vtrum cùm creuerit, futurus sit castus,
vel fur non sit futurus, sine dubio respondebis, nescio.
Et vtrum in eadem paruula ætate constitutus, cogitet
aliquid boni vel mali, dices, nescio. Si itaque de mo- *Susceptorũ fideiussio.*
ribus eius futuris nihil audes certi promittere, & de e-
ius præsenti cogitatione, quid est illud quod quando M
ad baptismum offeruntur, pro eis parentes tanquam fi-
dei doctores † respondent, & dicunt illos facere, quod *† fidedictores.*
illa ætas cogitare non potest, aut si potest, occultum est?
Interrogamus enim eos à quibus offerũtur, & dicimus,
credit in deum, de illa ætate, quæ vtrum sit deus igno-
rat: respondent, credit, & ad cætera sic respondetur sin-
gula quæ geruntur. Vnde miror parentes in istis rebus
tam fidenter pro paruulo respondere, vt dicant eũ tan-
ta bona facere quæ ad horam qua baptizatur, baptiza-
tor interrogat, tamen eadem hora si subiiciam: erit ca-
stus qui baptizatur, aut non erit fur, nescio vtrum audet
dicere aliquis, aliquid horum erit, aut nõ erit, sicut mihi
sine dubitatione respõdet, quòd credat in deũ, & quòd
se conuertat ad deum. Deinde scripta tua concludens
adiungis & dicis. Ad istas ergo quæstiones peto breui-
ter respondere digneris, ita vt non mihi de consuetu-
dine præscribas, sed rationem reddas. His literis nus le-
ctis & relectis, & quantum temporis angustiæ sinebant
consyderatis, recordatus sum Nebridium amicum me- *Nebridi⁹.*
um,

A uum, qui cùm esset rerum obscurarũ ad doctrinam pietatis maxime pertinentium diligentissimus & acerrimus inquisitor, valde oderat de quæstione magna responsionem breuem. Et quisquis hoc poposcisset, egerrime ferebat, eumq; si eius persona pateretur, vultu indignabundus & voce cohibebat, indignum deputans qui talia quæreret, cùm de re tanta, tam multa dici possent, deberéntque, nesciret. Sed ego tibi non similiter, vt solebat ille, succenseo. Es enim Episcopus, multis curis occupatus, vt ego. Vnde nec tibi facilè vacat prolixum aliquid legere, nec mihi scribere: Nam ille tunc adolescens qui talia breuiter volebat audire, & multa in nostra sermocinatione quærebat, ab ocioso quærebat ociosus. *De cõs. dist. 4. quæris.* Tu vero cogitans nunc, quis, & à quo ista flagites, breuiter de re tanta rẽspondere me iubes. Ecce facio quantum possum, dominus adiuuet, vt quod postulas possim. Nempe sæpe ita loquimur, vt pascha propinquante, dicamus, crastinam vel perendinam [esse] domini passionẽ, cum ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipso die dominico dicimus: Hodie dominus resurrexit, B cùm ex quo resurrexit tot anni transierunt. Cur nemo tam ineptus est, vt nos ita loquẽtes arguat esse mentitos, nisi quia istos dies secundum illorum quibus hæc gesta sunt similitudinem nuncupamus, vt dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed reuolutione temporis similis eius: & dicatur illo die fieri, propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed iam olim factum est? *Eucharistia* Nònne semel immolatus est Christus in seipso, & tamen in sacramento non solùm per omnes paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur: nec vtique mentitur qui interrogatus eum responderit immolari? Si enim sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. *4. di. si vero. 4. sen. dist. 4. c. nec tã.* Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramẽtum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est ita sacramẽtum fidei, fides est. Nihil est autem aliud credere, quàm fidem habere. Ac per hoc cum respõdetur paruulus credere, qui fidei nondum habet affectum, respondetur fidem habere, C propter fidei sacramentum, & conuertere se ad deum, propter conuersionis sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti. Sicut de ipso baptismo Apostolus: *Roma. 6.* Consepulti, inquit, sumus Christo per baptismum in mortem. *De cõs. dist. 4. nihil est.* Non ait, sepulturam significamus, sed prorsus ait, consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei non nisi eiusdem rei vocabulo nuncupauit. Itaque paruulum, etsi nondum fides illa quæ in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere respondetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipsa mente annuendo, sed ipsius rei sacramentum percipiendo. *De cõs. dist. 4. quæris.* Cùm autem homo sapere cœperit, non illud sacramentum repetit, sed intelligit, eiúsque veritati consona etiã voluntate coaptabitur. Hoc quandiu non potest, valebit sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates: & tantum valebit vt si ante rationis vsum ex hac vita emigrauerit, per ipsum sacramentum commendante ecclesiæ charitate, ab illa condemnatione quæ per vnum hominem intrauit in mũdum, Christiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, & fieri non posse arbitratur, profectò infidelis est, & si habeat fidei sacramentum: longèque melior est ille par-

uulus, qui etiam si fidem nondum habeat in cogitatione, non ei tamen obicem contrariæ cogitationis opponit, vnde sacramentum eius salubriter percipit. D *Obex.* Respondi sicut existimo quæstionibus tuis, quãtum attinet ad minus capaces & ad contentiosos non satis, quantum autem ad pacatos & intelligentes plus fortè quàm sat est. Nec tibi ad excusationem meam obieci firmissimam consuetudinem, sed saluberrimæ consuetudinis reddidi quam potui rationem.

Hieronymus Augustino & Alypio, Aduersus Hieronymi libros, quos scripsit contra Pelagianos, rescripserat Anianus quidam Diaconus, hortatur itaque Augustinum vt ipse potius illi respondeat.

Epistola XXIIII.

DOMINIS verè sanctis atque omni affectione ac iure venerandis, Alipio & Augustino episcopis Hieronymus in Christo salutem. Sanctus Innocentius presbyter qui huius sermonis est portitor anno præterito quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationem vestram scripta nõ sumpsit. Tamen deo gratias agimus, quòd ita euenit, vt nostrum silentium, vestris epistolis vinceretis. E Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo vestræ reuerentiæ, testem inuocans deum, quod si posset fieri, assumptis alis columbæ, vestris amplexibus implicarer: semper quidem pro merito virtutum vestrarum, sed nunc maximè quia cooperatoribus & authoribus vobis hæresis Celestina iugulata est: quæ ita infecit corda multorum, *Celestini iidem qui Pelagiani.* vt cum superatos damnatósque esse se sentiant, tamen venena mentium non omittant, & quod solum possunt nos oderint, per quos putant se libertatem docendæ hæreseos perdidisse. Quòd autem quæritis vtrum rescripserim contra libros Aniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissime pascitur vt alienæ blasphemiæ verba friuola subministret, sciatis me ipsos libros in schedulis missos à sãcto fratre Eusebio presbytero suscepisse, nõ ante multum temporis, & exinde vel ingruentibus morbis, vel dormitione sanctæ & venerabilis filiæ vestræ Eustochij ita doluisse, *Eustochij mors.* vt propemodum contemnendos putarem. In eodem enim luto hæsitat, & exceptis verbis tinnulis atque emendicatis nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus, vt dum epistolæ meæ respõdere conatur, apertius se proderet, F & blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Diospolitana dixisse se denegat, in hoc opere profitetur, nec grãde est ineptissimis næniis respondere. Si autem dominus vitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis respondebimus, non vt conuincamus hæresim emortuam, sed vt imperitiam atque blasphemiam eius nostris sermonibus confutemus. Meliúsque hoc faceret sanctitas vestra, ne compellamur contra hæreticum nostra laudare. Sancti filij communes Albina Pinianus & Melania plurimum vos salutant. Has literulas de sancta Bethleem sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis vestra Paula miserabiliter precatur, vt memores eius sitis, & multum vos salutat. Incolumes vos & memores mei domini nostri Iesu Christi tueatur clementia, domini verè sancti atque omni affectione venerabiles patres.

Hieronymus Augustino gratulans illi quod hæreticorum omnium meruerit odium, quod quidem gaudet sibi cum illo esse commune. De Donatistis potissimum sentit.

Epistola XXV.

G DOMINO sancto ac beatissimo papæ Augustino, Hieronymus. Omni quidem tempore beatitudinem tuam eo quo decet honore veneratus sum, & habitantem in te dilexi dominum saluatorem, sed nunc si fieri potest cumulo aliquid addimus,& plena complemus,vt absq; tui nominis mentione ne vnam quidem horã præterire patiamur,qui contra flantes ventos ardore fidei perstitisti, maluistique, quãtum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quàm cũ pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudẽtia tua. Macte virtute in orbe celebraris, catholici te conditorem antiquæ rursum fidei venerantur,atq; suspiciunt:& quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur: & me pari persequuntur odio , vt quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi domini clementia tueatur domine venerande & beatissime papa.

Hieronymus Augustino per ænigma significans illi Romam esse captam à Gothis, nec tamen agnoscere manum dei , sed accersitis auxiliis,moliri rebellionem.

Epistola XXVI.

H MVLTI vtroq; claudicant pede,& nec fractis quidem ceruicibus inclinantur,habentes affectum erroris pristini,cùm prædicandi eandẽ non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate, præcipuè sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ suppliciter te salutant.Fratres tuos dominũ meum Alipium, & dominum meũ Euodium,vt meo nomine salutes,precor coronam tuam.Capta Hierusalem tenetur à Nabuchodonosor, nec Hieremiæ vult audire consilia , quin potius Aegyptum desyderat vt moriatur in Taphnes,& ibi seruitute pereat sempiterna.

Hieronymus Marcellino & Anapsychiæ, exponens diuersas & veterũ & recentium sententias de origine animarum, hortans vt reliqua petãt ab Augustino,indicansq́, quibus ipse sit occupatus studiis.

Epistola XXVII.

DOMINIS verè sanctis atq; omni officiorum charitate venerandis filiis Marcellino & Anapsychiæ , Hieronymus in Christo salutem. Tandem ex Africa vestræ literas vnanimitatis , accepi, & me non pœnitet impudentiæ,qua tacentibus vobis epistolas meas frequẽter ingessi, vt rescriptum me-

I rerer & vos esse sospites non aliis nunciantibus,sed vestro potissimum sermone cognoscerem. Super animæ

Anima à cœlo lapsa. statu memini vestræ quæstiunculæ , imò maxime ecclesiasticæ quæstionis: Vtrum lapsa de cœlo sit , vt Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, & Origenes putant,anima. An à propria dei substantia,vt Stoici,Manichæus & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspicantur , An in thesauro habeantur dei olim conditæ, vt quidam ecclesiastici stulta persuasione cõfidunt. An quotidie à deo fiant , & mittantur in corpora , secundum illud quod in Euangelio scriptum est: Pater meus

Ioan.5. *Tertullian.* vsque modo operatur, & ego operor. An certè ex tra-

Apollinaris. duce,vt Tertullianus, Apollinaris,& maxima pars Occidentalium autumant,vt quo modo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis animantibus conditione subsistant. Super quo quid mihi videatur,in opusculis contra Ruffinum [olim]scripsisse me noui aduersus eum libellum, quem sanctæ me-

†dedit. moriæ Anastasio episcopo Romanæ ecclesiæ edidit,† In quo lubrica & subdola, imò stulta confessione,dum auditorũ simplicitati illudere nititur,suæ fidei,imò perfidiæ illusit, quos libros reor sanctum parentem vestrũ K habere Oceanum . Olim enim editi sunt multis Ruffini libris aduersus[nos]calumnias respondentes.† Cer- *†respondetis.* tè habes ibi virum sanctum & eruditum Augustinum episcopum,qui viua,vt aiunt, voce docere te poterit, & suam imò per se nostram explicare sententiam.Et Ezechielis volumen olim aggredi volui, & sponsionẽ creberrimam studiosis lectoribus reddere, sed in ipso dictandi exordio , ita animus meus Occidentalium prouinciarum,& maximè vrbis Romanæ vastatione confusus est, vt iuxta vulgare prouerbium, proprium quoque ignorarem vocabulum , diúque tacui , sciens tempus esse lachrymarum . Hoc autem anno cùm tres explicassem libros, subitus impetus Barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius? Latéque vagantes Barcæi, & *Virgilius.* sancta scriptura de Ismahel contra faciem omnium fratrum suorum habitabit,sic Aegypti limitem, Palæstinæ, Phœnici, Syriæ percurrit ad instar torrentis cuncta secum trahens , vt vix manus eorum misericordia Christi potuerimus euadere . Quòd si iuxta inclytum ora- *Cicero.* torẽ silent inter arma leges, quanto magis studia scripturarum , quæ & librorum multitudine & silentio , ac librariorum sedulitate , quòdque vel proprium est se- L curitate & ocio dictantium indigent ? Duos itaque libros misi sanctæ filiæ meæ Fabiolæ , quorum exempla si volueris, ab ipsa poteris mutari . Pro angustia quippe temporis alios describere non potui , quos cùm legeris & vestibula videris, facilis coniectura erit , qualis ipsa sit futura domus . Sed credo in dei misericordia qui nos adiuuit in difficillimo principio supradicti operis, quod ipse adiuuet & in penè vltimis prophetæ partibus , in quibus Gog & Magog bella narrantur, & in extremis in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio , varietas mensuráque describitur . Sanctus frater noster Oceanus , cui vos cupitis commendari,tantus & talis est,& sic eruditus in lege domini,vt absque nostro rogatu instruere vos possit, & nostram super cunctis quæstionibus scripturarum pro modulo communis ingenij explicare sentẽtiam. Incolumes vos & prolixa ætate florentes, Christus deus noster tueatur omnipotens domini verè sancti.

Augustinus Hieronymo,recensens varios de animarum origine sententias,cupit doceri quæ potissimum tenenda sit, aduersus Pelagianos.

Epistola XXVIII. M

DEVM nostrum qui nos vocauit in suum regnum & gloriam , & rogaui & rogo, vt hoc quod ad te scribo sancte frater Hieronyme,cõsulens te de iis quæ nescio,fructuosum esse nobis velit. Quanquam enim te multo quàm ego sum ætate maiorem,tamen etiam ipse iam senex consulo:sed ad discendum quod opus est,nulla mihi ætas sera videri potest, quia & si senes magis decet docere quàm discere,magis tamẽ discere quàm quid doceant ignorare. Nihil equidem molestius fero in omnibus angustiis meis quas patior in difficillimis quæstionibus,quàm in tam longinqua tuæ charitatis absentia , vt vix possim meas dare, vel recipere literas tuas, per interualla non dierum, nõ mensium,sed aliquot annorum:cùm si fieri posset, quotidie præsentem te habere vellem, cum quo loquerer quicquid vellẽ. Nec ideo tamen non debui facere quod potui,si non potui totum quod volui. Ecce venit ad me religiosus iuuenis,catholica pace frater, ætate filius, honore compresbyter noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio , flagrans studio , vtile vas in domo domini

A mini esse desyderans, ad refellēdas falsas perniciosasq; doctrinas, quæ animas Hispanorum multo infelicius quàm corpora barbaricus gladius trucidarūt. Nam inde ad nos vsque ab Oceani litore properauit, fama excitus, quòd à me posset de iis quæ scire vellet, quicquid vellet audire. Neque oullum cœpit aduentus sui fructum. Primò ne de me multum famę crederet. Deinde docui hominem quod potui, quod autem non potui, vnde discere posset admonui, atque vt ad te iret hortatus sum. Qua in re consilium vel præceptū meum cum libenter & obedienter acciperet, rogaui eum vt abs te veniens, per nos ad propria remearet. Quam eius pollicitationem tenens, occasionem mihi credidi à domino esse concessam, qua tibi scriberem de iis quæ per te scire cupio. Quęrebam enim quem ad te mitterem, nec mihi facilè occurrebat idoneus & fide agendi, & alacritate obediendi, & exercitatione peregrinandi. Vbi ergo istum iuuenem expertus sum, eūipsum esse qualem *Diuisio epistolæ.* à domino petebam, dubitare non potui. Accipe igitur quæ mihi peto aperiri, ac disserere non graueris. Quæstio de anima multos mouet, in quibus & me esse confiteor. Nam quid de anima firmissime teneam, non ta-

B cebo. Deinde subiūgam, quid mihi adhuc expediri velim. Anima hominis immortalis est, secundum quendam modum suum. Non enim omnimodo sicut deus, de quo dictum est, quia solus habet immortalitatem. *Solus deus vere immortalis.* Nam de animæ mortibus sancta scriptura multa commemorat. Vnde illud est: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Sed quod ita moritur alienata à vita dei, vt tamē in natura sua viuere nō omnino desistat: ita mortalis ex aliqua causa inuenitur, vt etiā immortalis non *Anima nō est pars dei.* sine ratione dicatur. Non est pars dei anima. Si enim hoc esset, omnino incommutabilis atque incorruptibilis esset. Quod si esset, nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius: nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere quod non habebat, vel desineret habere quod habebat, quantum ad eius ipsius affectiones pertinet. Quàm vero aliter se habeat, non opus est extrinsecus testimonio, quisquis seipsum aduertit, agnoscit. Frustra autem dicitur ab eis qui animam dei partem esse volunt, hanc eius labem ac turpitudinem quam videmus in nequissimis hominibus, hanc denique infirmitatem & ægritudinem quam sentimus in omnibus hominibus, non ex ipsa illi esse, sed ex corpore. Quid interest

C vnde ægrotet, quæ si esset incommutabilis aliquo modo, vndelibet ægrotare non posset. Nam quod verè incommutabile & incorruptibile est, nullius rei accessu commutari vel corrumpi potest. Alioquin non Achil- *Achilles inuulnerabilis.* lea tantum, sicut fabulæ ferunt, sed omnis caro esset inuulnerabilis, si nullus ei casus accideret. Non est itaque natura incommutabilis, quæ aliquo modo, aliqua causa, aliqua parte mutabilis est. Deum autem nefas est, nisi vere summèque incommutabilem credere. Non est *Anima incorporea.* igitur anima pars dei. Incorpoream quoque esse animam, etsi difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi controuersiam vel superfluo faciam vel merito patiar, quoniam cū de re constat, non est opus certare de nomine si corpus est, omnis substantia vel essentia, vel si quid aptius nuncupatur id quod aliquo modo est in seipso, corpus est anima. Item si eam solam incorpoream placet appellare naturam, quæ summè incommutabilis & vbique tota est, corpus est anima, quoniā tale aliquid ipsa non est. Porrò si corpus non est, nisi quod per loci spacium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur vel mouetur, vt maiore sui parte maiorem locū oc- D cupet, & breuiore breuiorē, minusq; sit in parte, quàm in toto, nō est corpus anima. Per totum quippe corpus quod animat, non locali diffusione, sed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes eius particulas, tota simul adest, nec minor in minorib*, & in maioribus maior, sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est. Neque enim aliter quod in corpore etiam non toto sentit, tamē tota sentit. Nam cum exiguo puncto in carne viua aliquid tangitur, quamuis locus ille non solum totius corporis non sit, sed vix in corpore videatur, animam tamen totam non latet: neque id quod sentitur per corporis cuncta discurrit, sed ibi tantum sentitur vbi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit, quod non in toto fit, nisi quia & ibi tota est vbi fit, nec vt tota ibi sit, cætera deserit? Viuunt enim & illa ea præsente, vbi nihil tale factum est. Quod si fieret & vtrunque simul fieret, simul vtrunque totam pariter nō lateret. Proinde & in omnibus simul, & in singulis particulis corporis sui, tota simul esse non posset, si per illas ita diffunderetur vt videmus corpora diffusa, per spacia locorum, minoribus suis partibus minora occupare, & amplioribus amplioria. Qua- E propter si anima corpus esse dicenda est, non est certè corpus quale terrenum est, nec quale humidum, aut aëreum, aut æthereum. Omnia quippe talia maiora sunt, in maioribus locis, & minora, in minorib* locis, & nihil eorum in aliqua sui parte totum adest, sed vt sunt partes locorum, ita occupantur partibus corporum. Vnde intelligitur anima, siue corpus, siue incorporea dicenda sit, propriam quandam habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellētiore substantia creatam, quæ veraciter non possit in aliqua phātasia corporalium imaginum quas per carnis sensus percipimus cogitari, sed mente intelligi, vitaq; sentiri. Nec hæc perinde * loquor, vt te quæ tibi nota sunt do- **al. pinde.* ceam, sed vt aperiam quid firmissimè de anima teneā, *Ala sua culpa lapsa sola dei misericordia liberatur.* ne me quisquam cum ad ea venero quæ requiro, nihil de anima vel scientia vel fide tenere arbitretur. Certus etiam sum animam nulla dei culpa, nulla dei necessitate vel sua, sed propria voluntate in peccatum esse collapsam: nec liberari posse de corpore mortis huius vel suæ voluntatis virtute tanquam sibi ad hoc sufficiente, vel ipsius corporis morte, sed gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum: nec omnino esse F animam vllam in genere humano, cui non sit necessarius ad liberationem mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Quæcunque autem sine gratia mediatoris & sacramento eius in qualibet corporis ætate de corpore exierit, & in pœnam futuram & vltimo iudicio recepturam corpus ad pœnam. * Si autem post ge- **Ad pœnā damni.* nerationem humanam quæ facta est ex Adam, regeneretur in Christo, ad eius pertinens societatem, & requiem post mortem corporis habituram, & corpus ad gloriam recepturam. Hæc sunt quæ de anima firmissime teneo. Nunc accipe quæso quid requiram, & noli me spernere, ne † te spernat qui pro nobis dignatus *†sic non.* est sperni. Quæro vbi contraxerit anima reatum, quo *Animæ reatus vnde.* trahitur in condemnationem, etiam infantis morte præuenti, si ei per sacramentum quo etiam paruuli baptizantur, Christi gratia non subuenerit. Non enim es ex illis qui modo noua quædam garrire cœperunt, dicentes nullum reatum esse ex Adam tractum, qui per *Pilagiū notat.* baptismum in infante soluatur. Quod te sapere si scirem, immo nisi te id non sapere scirem, nequaquam hoc

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

G hoc abs te quærerem aut quærẽdum putarem. Sed quia tenemus de hac re sententiam tuam concinentem catholicæ fundatissimæ fidei, quia † * & Iouiniani vaniloquia redarguẽs adhibuisti testimonium ex libro Iob, Nemo mundus in conspectu tuo, nec infans cuius est diei vnius vita super terram. Deinde subiunxisti, Tenemurque rei in similitudinem præuaricationis Adæ, Et liber tuus in Ionam prophetam satis hoc insigniter dilucideq; declarat, vbi ieiunare paruulos propter ipsum originale peccatum, merito coactos esse dixisti: nõ inconuenienter abs te quæro, hunc reatũ anima vbi contraxerit, vnde oporteat eam etiã in illa ætate per sacramentum Christianæ gratiæ liberari. Ego quidem ante aliquot annos cum libros quosdam scriberem de libero arbitrio, qui in multorum manus exierunt, & nunc habentur à plurimis, quatuor opiniones de animæ incarnatione, Vtrum ex illa vna quæ primo homini data est cæteræ propagentur: An singulis quibusque nouæ etiam modo fiant: An alicubi iam existentes vel mittantur diuinitus, vel sponte labantur in corpora: ita putaui esse tractandas, vt quælibet earum vera esset, non impediret intentionem meam qua tũc aduersus eos quantis poteram viribus agebam, qui naturam

*†*al. qua.* — *Iob.15.* — *Li.3. de lib. arbi.* — *Quælibet p quæcũque. ita frequenter loquitur*

H mali suo principio præditam, aduersus deum conãtur inducere, id est contra Manichæos. Nam de Priscillianistis adhuc nihil audieram qui non multum ab istis dissimiles blasphemias fabulantur. Ideo quintam opinionem nõ addidi, quam in tua epistola inter cæteras commemorasti, ne aliquam præterires, vbi de hac quæstione interroganti, rescripsisti religiosæ memoriæ viro nobisq; in Christi charitate gratissimo Marcellino, quòd anima ‖ non ‖ sit pars dei. Primo, quia non de incarnatione eius sed de natura quæritur cum hoc quæritur. Deinde quia hic hoc sentiunt illi cõtra quos agebam, & id maximè agebam, vt creatoris inculpabilem inuiolabilemq; naturam à creaturæ vitiis & labe secernerem, cum illi à substantia mali cui proprium principium principesq; tribuunt, ipsam boni dei substantiam ex parte qua capta est corruptam & oppressam, & ad peccandi necessitatem perductã esse contendunt. Hoc itaque excepto hereticæ opinionis errore, ex quatuor reliquis opinionibus, quænam sit eligenda scire desydero. Quæcunque enim eligẽda est, absit vt impugnet hanc fidem de qua certi sumus, omni animæ etiã paruuli infantis necessariam esse liberationem ex obliga-

I tione peccati, eamq; nullã esse nisi per Iesum Christum & hunc crucifixum. Proinde ne longum faciamus, hoc certè sentis quòd singulas animas singulis nascentibus etiã modo deus faciat. Cui sententiæ ne obiiciatur quod omnes creaturas sexto die cõsummauerit deus, & septimo die requieuerit, adhibes testimonium ex Euangelio: Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor. Sic enim ad Marcellinum scripsisti: In qua epistola etiam mei commemorationem beneuolentissime facere dignatus es, quod hic me haberet in Africa, qui ei ipsam facilius possem explicare sententiam. Quod si potuissem, non ille hoc abs te tam longe posito inquireret, si tamen id tibi ex Africa scripsit. Nam quando scripserit nescio, tantum scio quòd de hoc bene cognouerit cunctationem meam. Vnde me inconsulto facere voluit, quanquam etiam si consuleret magis hortarer, & gratias agerẽ quòd nobis conferre omnibus posset, nisi tu breuiter rescribere quàm respondere maluisses. Credo ne superfluo laborares vbi ego essem quem putabas id optime scire quod ille quæsiuerat. Ecce volo vt illa

Singulorũ animæ singulæ. — *Ioan.5.*

sententia etiam mea sit, sed nondum esse cõfirmo. Misisti ad me discipulos, vt ea doceam quæ nondum ipse didici. Doce ergo quod doceam. Nã vt doceam multi à me flagitant, eisq; me sicut alia multa & hoc ignorare confiteor. Et fortasse quamuis in os meum verecundentur, tamen apud se dicunt: Tu es magister in Israël & hæc ignoras? Quod quidem dominus ei dixit qui erat vnus illorum quos delectabat vocari Rabbi. Vnde etiam ad verum magistrum nocte venerat, quia fortassis erubescat discere, qui docere consueuerat: me autem potius magistrum audire, quàm velut magistrum delectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis quos præ cæteris elegit, Vos autem, inquit, nolite vocari ab hominibus Rabbi, vnus enim est magister vester Christus. Nec alius docuit Moysem per Ietro, nec alius Cornelium etiam per priorem Petrum, nec alius Petrum etiam per posteriorem Paulum. A quocunque enim verum dicitur, illo donante dicitur qui est ipsa veritas. Quid si ideo adhuc ista nescimus, & ea neque orando, neque legendo, neque cogitando & ratiocinando inuenire potuimus, vt probemur non solum indoctos quanta charitate doceamus, verũ à doctis etiam quãta humilitate discamus? Doce ergo quæso quod doceam, doce quod teneam, & dic mihi si animæ singillatim in singulis (hodieq;) nascentibus fiunt, vbi in paruulis peccent, vt indigeant in sacramento Christi remissione peccati, peccantes in Adam, ex quo caro est propagata peccati. Aut si non peccãt, qua iustitia creatoris ita peccato obligantur alieno, cum exinde propagatis membris mortalibus inseruntur, vt eas nisi per Ecclesiã subuentum fuerit, damnatio consequatur, cum in earum potestate nõ sit, vt eis possit gratia baptismi subueniri. Tot igitur animarũ milia quæ in mortibus paruulorũ sine indulgentia Christiani sacramenti de corporibus exeunt, qua æquitate damnantur, si nouæ creatæ nullo suo præcedente peccato, sed voluntate creatoris singulæ singulis nascentibus adhæserunt, quibus eas animãdis ille creauit & dedit, qui vtique nouerat quod vnaquæque earum nulla sua culpa sine baptismo Christi de corpore fuerat exitura? Quoniam igitur neque de deo possumus dicere, quod vel cogat animas fieri peccatrices, vel puniat innocentes, neque negare fas nobis est, eas quæ sine Christi sacramento de corporibus exierint, etiam paruulorum nõ nisi in damnationem trahi,

K — *Ioan.3.* — *Matt.23.* — *Argumẽtũ Pelagianorum.* — L

M Obsecro te quo modo hæc opinio defenditur, qua credunt animæ nõ ex illa vna primi hominis fieri omnes, sed sicut illa vna vni, ita singulis singulæ? Ea verò quæ dicuntur alia contra hanc opinionem, facilè puto me posse refellere, sicuti est illud, quo eam sibi quidam videntur vrgere, quo modo consummauerit deus omnia opera sua sexto die, & septimo requieuit, si nouas adhuc animas creat? Quibus si dixerimus quod ex Euangelio in supradicta epistola posuisti: Pater meus vsque nunc operatur. Respõdent, operatur, dictum est institutas administrando, non nouas instituendo naturas, ne scripturæ Geneseos contradicatur, vbi apertissimè legitur, consummasse deum omnia opera sua. Nam & quod eum scriptum est requieuisse, vtique à creandis nouis creaturis intelligendum est, non à gubernandis, quia tunc ea quæ non erant, fecit, à quibus faciendis requieuit: quia consummauerat omnia, quæ antequam essent, vidit esse facienda, vt deinceps nõ ea, quæ non erant, sed ex iis quæ iam erant, crearet & faceret quicquid faceret. Ita vtrunque verum esse monstratur, & quod dictum est, requieuit ab operibus suis

Gene.2. — *Ioan.5.*

&

A & quod dictum est, vsque nūc operatur, quoniam Genesi non potest Euangelium esse contrarium. Verum iis qui hæc ideo dicūt, ne credatur modo deus, sicut illam vnam, nouas animas, quæ non erant, facere, sed ex illa vna quæ iam erat eas creare, vel ex fonte aliquo, sine thesauro quodam, quem tunc fecit, eas mittere, facilè respōdetur, etiam illis sex diebus multa deum creasse ex iis naturis quas iam creauerat, sicut ex aquis alites & pisces, ex terra autem arbores, fœnum, animalia: sed quod ea quæ non erant tunc fecerit, manifestum est. Nulla enim erat auis, nullus piscis, nulla arbor, nullum animal: & bene intelligitur ab iis creatis requieuisse quæ nō erant, & creata sunt, id est cessasse, ne vltra quæ non erant, crearentur. Sed nunc quod dicitur animas non in (nescio quo) fonte iam existentes mittere, nec de seipso tanquam suas particulas irrorare, nec de illa vna originaliter trahere, nec pro delictis ante carnem cōmissis, carneis vinculis cōpedire, sed nouas creare singulas, singulis suam cuique nascenti: non aliquid facere dicitur, quod ante non fecerat. Iam enim sexto die fecerat hominem ad imaginem suam, quod vnque secundum animam rationalem fecisse intelligitur. [Tādem post longam disputationem ecclesiasticam cōfirmasti sententiam,] Hoc & nunc facit, non instituendo quod non erat, sed multiplicando quod erat. Vnde & illud verum est quod à rebus quæ non erant instituendis requieuit. Et hoc verum est quod nō solum gubernando quæ fecit, verumetiam aliquid non quod nondum, sed quod iam creauerat numerosius creando vsq; nunc operatur. Vel sic ergo, vel alio modo quolibet eximus ab eo quod nobis obiicitur de requie dei ab operibus suis, ne propterea non credamus nunc vsque fieri animas nouas, non ex illa vna, sed sicut illam vnam.

Animarū fons.

B

Nam quod dicitur, quare facit animas eis, quos nouit cito morituros? Possumus respondere, parentum hinc peccata vel conuinci vel flagellari. Possumus etiam rectè illius moderationi ista relinquere, quē scimus omnibus temporaliter transeuntibus rebus, vbi sunt etiam animalium ortus & obitus, cursum ornatissimum atq; ordinatissimum dare, sed nos ista sentire nō posse, quæ si sentiremus delectatione ineffabili mulceremur. Non enim frustra per Prophetam qui hæc diuinitus inspirata didicerat, dictum est de deo. Qui profert numerosè seculum. Vnde Musica, id est scientia sensusve benè modulandi, ad admonitionem magnæ rei, etiam

Anima cur datur mox morituris.

Vniuersi cōcentus.

Est apud Esa. ca. 40. Iuxta edit. 70.

C mortalibus rationales habentibus animas dei largitate concessa est. Vnde si homo faciendi carminis artifex, nouit, quas, quibus moras vocib⁹ tribuat, vt illud quod canitur, decedentibus ac succedentibus sonis pulcherrime currat ac transeat: quanto magis deus cuius sapiētia per quam fecit omnia, longe omnibus artibus præferenda est, nulla in naturis nascentibus & occidentibus temporum spacia, quæ tāquam syllabæ ac verba ad particulas huius seculi pertinent, in hoc labentium rerum tanquam mirabili cantico, vel breuius, vel productius, quàm modulatio præcognita & præfinita deposcit, præterire permittit? Hoc cum etiam de arboris folio dixerim, & de nostrorum numero capillorum, quāto magis de hominis ortu & occasu, cuius temporalis vita breuius productiúsve non tenditur, quàm deus dispositor tēporum nouit vniuersitatis moderamini cōsonare? Id etiam, quod aiunt: Omne quod in tempore cœpit esse, immortale esse nō posse, quia omnia orta occidunt, & aucta senescūt, vt eo modo credi cogāt animum humanū ideo esse immortalē, quod ante omnia tempora sit creatus, nō mouet fidem nostram. Vt enim alia taceam, cœpit esse in tempore immortalitas carnis Christi, quæ tamen iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Illud vero quod in libro aduersus Ruffinum posuisti, quosdam huic sentētiæ calumniari, quod deum dare animas adulterinis cōceptibus videatur indignum, vnde conantur adstruere meritis gestæ ante carnē vitæ, animas quasi ad ergastula huiusmodi iustè posse perduci, non me mouet multa cogitantem, quibus hæc posset calumnia refutari. Et quod ipse respondisti, non esse vicium seminis in tritico, quod furto dicitur esse sublatum, sed in eo qui frumenta furatus est, nec idcirco terram non debuisse gremio suo semina confouere, quia sator immunda ea proiecerit manu, elegantissima similitudo est. Quam, & antequam legerem, nullas mihi obiectio ista de adulterinis fœtibus in hac quæstione faciebat angustias, generaliter intuenti multa bona deum facere etiam de nostris malis, nostrisq; peccatis. Animalis autem cuiuscūque creatio, si habeat pium prudentemq; consyderatorem, ineffabilem laudem creatori excitat, quanto magis creatio non cuiuslibet animalis, sed hominis? Si autem causa creandi quæritur, nulla citius & melius respondetur, nisi quia omnis creatura dei bona est. Et quid dignius, quàm vt bona faciat bonus deus, quæ nemo potest facere nisi deus? Hæc & alia quæ possum, sicut possum dico, aduersus eos qui hanc opinionē qua creduntur animæ sicut illa vna singulis fieri labefactare conantur.

Epiph. D

Roma. 6.

Plannis sententia.

E

Sed cum ad pœnas vētum est paruulorum, magnis mihi crede coarctor angustiis, nec quid respōdeam prorsus inuenio, nō solum eas pœnas dico, quas habet post hanc vitam illa damnatio, quò necesse est trahantur si de corpore exierint sine Christianæ gratiæ sacramento, sed eas ipsas quæ in hac vita dolentibus nobis, versantur ante oculos, quas enumerare si velim, prius tempus quàm exempla deficient. Languescunt ægritudinibus, torquentur doloribus, fame & siti cruciantur, debilitantur membris, priuantur sensibus, vexantur ab immundis spiritibus. Demonstrandum est vtiq; quo modo ista sine vlla sua mala causa iustè patiantur. Non enim dici fas est, aut ista ignorante deo fieri, aut eum non posse resistere facientibus, aut iniuste ista vel facere vel permittere. Nunquid nā sicut illa animalia irrationabilia rectè dicimus in vsus dari naturis excellentioribus, etsi viciosis, sicut apertissime in Euangelio videmus, porcos ad vsum desyderatum cōcessos esse dæmonib⁹, hoc & de homine rectè possumus dicere? Animal est enim, sed rationale, etsi mortale: Anima est rationalis in illis membris, quæ tantis afflictionibus pœnas luit. Deus bonus est, deus iustus est, deus omnipotens est: hoc dubitare omnino dementis est. Tantorum ergo malorum quæ fiunt in paruulis, causa iusta dicatur, Nempe cum maiores ita † patiuntur, solemus dicere, aut sicut in Iob merita examinari, aut sicut in Herode peccata puniri. Et de quibusdam exemplis quæ deus manifesta esse voluit, alia quæ obscura sunt hominum coniecturæ cōceditur, sed hoc in maioribus. De paruulis autem quid respondeamus edissere, si pœnis tantis nulla in eis sunt punienda peccata. Nam vtique nulla est in illis ætatibus examinanda iusticia. De ingeniorum vero diuersitate quid dicam, quæ quidem in paruulis latet, sed ab ipsis exordiis naturalibus ducta, apparet in grandibus, quorum nonnulli tam tardi & obliuiosi sunt, vt ne prima quidem discere literarum elementa potuerint: Quidam vero tantæ sunt fatuitatis,

F

Mat. 8.

† ista.

vt non

G vt non multum à pecoribus differant, quos Moriones
vulgo vocant. Respondetur fortasse, corpora hoc fa-
ciunt. Sed nunquid secundum hanc sententiam quam
defendi volumus, anima sibi corpus elegit, & in eligē-
do cum falleretur errauit? Aut cum in corpus cogere-
tur intrare necessitate nascendi, alia corpora præoccu-
pantibus animarum turbis, ipsa aliud non inuenit? Et
sicut in spectaculo aliquo locum, ita carnem nō quam
voluit, sed quam valuit occupauit? Nunquid hæc & ta-
lia vel dicere possumus vel sentire debemus? Doce igi-
tur quid sentire, quid dicere debeamus, vt constet no-
bis ratio nouarum animarū sigillatimq; factarum sin-
gulis corporibus. Ego quidem non de ingeniis, sed sal-
tem de pœnis paruulorum quas in hac vita patiūtur, di-
Lib. 3. de libero arbitrio. xi aliquid in libris illis de libero arbitrio. Quod qua-
le sit, & cur mihi in ista quam habemus in manibus
quæstione nō sufficiat, intimabo, & eum ipsum de ter-
tio libro locum secerptum his literis inseram. Nam ita
se habet. De cruciatibus autem corporis quibus affligū-
tur paruuli, quorum per ætatem nulla peccata sunt, si
animæ quibus animantur, non priusquam ipsi homi-
nes esse cœperunt, maior querela & quasi misericors
H depromi solet, cum dicitur, quid mali fecerunt vt ista
paterentur? Quasi possit esse meritum innocentiæ, an-
† al. quisque. tequam quisquam† nocere aliquid possit. Cum autem
boni aliquid operatur deus in emēdatione maiorum,
cum paruulorum suorum qui eis chari sunt doloribus
ac mortibus flagellantur, cur ista non fiant, quando cū
transierint, pro non factis erunt in quibus facta sunt:
Propter quos autem facta sunt, aut meliores erunt si tē-
poralibus incommodis emendati, rectius elegerint vi-
uere, aut excusationem in futuri iudicij supplicio non
habebunt, si vitæ huius angoribus, ad æternā vitam de-
syderium cōuertere noluerint? Quis autem nouit, quid
paruulis de quorum cruciatibus duricia maiorum con-
tūditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur.
Quis inquam ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto
iudiciorum suorum bonę cōpensationis reseruet deus?
Quoniam quanquam nihil rectè fecerint, tamen nec
peccantes aliquid ista perpessi sunt. Non enim frustra
etiā infantes illos, qui cum dominus noster Iesus Chri-
stus necandus ab Herode quæreretur, occisi sunt, in ho
nore martyrum receptos cōmendat Ecclesia. Hæc tunc
dixi, cum hanc ipsam de qua nunc agitur vellem com-
I munire sentētiam. Sicut enim paulo ante commemo-
raui, quæcunque illarum de animæ incarnatione qua-
tuor opinionū vera esset, inculpatam substātiam crea-
toris, & à nostrorum peccatorum societate remotissi-
mam nitebar ostendere. Et ideo quæcūque illarum ve-
ritate posset conuinci & repudiari, ad curam intentio-
nis meæ quam tunc habebam non pertinebat: quādo-
quidē cunctis diligentiore disputatione discussis, quæ-
cunque illarum rectè vinceret cæteras, me securissimo
fieret, quando etiam secūdum omnes id quod agebam
inuictum persistere demonstrabam. Nunc vero vnam
volo si possum ratione recta eligere ex omnibus: &
propterea huiusipsius de qua nūc agimus defensionem
in iis quæ commemoraui de illo libro verbis meis at-
tentius intuens, validam firmamq; nō video. Nam ve-
lut firmamentum eius illud est quod ibi dixi: Quis au-
tem nouit quid paruulis de quorum cruciatibus duri-
cia maiorum contunditur, aut exercetur fides, aut mi-
sericordia probatur, Quis, inquam, ergo nouit quid ip-
sis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonæ com-
pensationis reseruet deus? Quoniam quanquam nihil
rectè fecerint, tamen nec peccantes aliquid ista perpes- K
si sunt. Sed hoc non immerito dici video, de iis qui vel
pro Christi nomine ac vera religione tale aliquid etiā
nescientes patiuntur, vel sacramento Christi iam im-
buti sunt, quia sine societate vnius mediatoris liberari
à damnatione non possunt, vt possit eis etiam pro illis
malis quæ hic in diuersis afflictionibus pertulerunt, cō-
pensatio ista præstari. Nunc autem cum ista quæstio
non possit absolui, nisi etiam de iis paruulis responde-
atur, qui post grauissimos cruciatus sine sacramēto Chri
stianæ societatis expirant, quæ circa eos compensatio
cogitanda est, quibus insuper & damnatio præparata
est? Nam & de baptismo paruulorum in eodem libro,
non quidem sufficienter, sed quantum illi operi satis
esse videbatur vtcunque respondi, quod etiam nescien
tibus, & fidem suam nondum habentibus prodest: non
tamen de damnatione eorum paruulorum, qui sine il-
lo ex hac vita emigrant tunc aliquid dicendum putā-
ui, quia non quod nunc agitur agebatur. Sed vt omit-
tamus & contemnamus ea quæ breui tempore patiun-
tur, nec transacta reuocantur, nunquid similiter con-
temnere possumus, quod per vnum hominem mors, &
per vnum hominē resurrectio mortuorum? Sicut enim L
in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes 1. Cor. 15.
viuificabuntur. Per hanc enim Apostolicam diuinam
claramq; sententiam, satis euidenter elucet, neminem
ire in mortem nisi per Adam, neminem ire in vitam
æternam nisi per Christum. Hoc est quippe omnes &
omnes, quia sicut omnes homines per primam, hoc est
per carnalem generationem pertinent ad Adam: sic
omnes homines ad secundam, id est spiritalem rege-
nerationem veniunt, quicunque ad Christum perue-
niūt. Ideo ergo dictum est, & hic omnes, & ibi omnes,
quia sicut omnes qui moriuntur, nō nisi in Adam mo-
riuntur, ita omnes qui viuificabuntur, non nisi in Chri
sto viuificabuntur. Ac per hoc, quisquis nobis dixerit,
quēquam in resurrectione mortuorum viuificari pos-
se nisi in Christo, tanquam pestis communis fidei de-
testandus est. Item quisquis dixerit quod in Christo vi-
uificabuntur etiam paruuli, qui sine sacramēti eius par-
ticipatione de vita exeunt: hic profecto & contra Apo-
stolicam prædicationem venit, & totam condemnat
Ecclesiam, vbi propterea cum baptizandis paruulis fe-
stinatur & curritur, quia sine dubio creditur aliter eos
in Christo viuificari omnino non posse. Qui autē non M
viuificatur in Christo, restat vt in eadem damnatione
maneat, de qua dicit Apostolus: Per vnius delictum in Roma. 5.
omnes homines ad cōdemnationem. Cui delicto ob-
noxios paruulos nasci, & omnis credit Ecclesia, & ipse
iam contra Iouinianum disputans, & exponens Ionam
prohetam, sicut pauloante commemoraui, fide veracis-
sima definisti, credo & in aliis locis opusculorum tuo-
rum, quæ vel non legi, vel in præsentia non recordor.
Huius igitur damnationis in paruulos causam requiro,
quia neque animarum si nouæ fiunt singulis singulæ,
video esse vllum in illa ætate peccatum, nec à deo dā-
nari aliquam credo, quam videt nullum habere pec-
catum. An fortè dicendum est in paruulo carnem solā
causam esse peccati, nouam vero illi animam fieri, qua
secundū dei præcepta viuēte in adiutorio gratiæ Chri-
sti, & ipsi carni edomitæ ac subiectæ† possit incorrup- † subiugatæ.
tionis meritum comparare? Sed quia in paruulo anima
nondum id agere potest, nisi Christi acceperit sacra-
mentum, per hanc gratiam carni eius acquiritur, quod
illius moribus nondum potuit. Si autem sine vllo † sa- † illo.
cramento

A cramento anima paruuli exierit, ipsa quidem in æterna vita erit, vnde eam nullum peccatum potuit separare, caro vero eius non resurget in Christo, non percepto ante mortem illius sacramẽto? Hanc opinionem nunquam audiui, nunquam legi. Sed planè audiui & credidi, propter quod & locutus sum, quia veniet hora quádo omnes qui in monumentis sunt audient vocẽ eius, & procedent qui bene fecerũt in resurrectionem vitæ. Ipsa est de qua dicitur: Et per vnum hominem resurrectio mortuorum. Ipsa est qua in Christo omnes viuificabuntur. Qui autem male egerunt, in resurrectionem iudicij. Quid hic ergo de illis infantibus intelligendum est, qui priusquam possent agere vel bene vel male, sine baptismo corpore exuti sunt? Nihil hic de talibus dictum est. Sed si caro eorum ideo non resurget quia nec boni aliquid egerũt nec mali, nec illorum resurrectura est, qui percepta baptismi gratia, in illa ætate defuncti sunt, in qua nihil bene vel male agere potuerunt. Si autem illi inter sanctos resurgent, id est inter eos qui bene egerunt, inter quos & illi resurrecturi sunt, nisi inter eos qui male egerunt, ne aliquas humanas animas credamus corpora sua non recepturas, siue

Ioan. 5. *1. Cor. 15.*

B in resurrectionem vitæ, siue in resurrectionem iudicij? Quæ sententia priusquam refellatur, ipsa nouitate iam displicet. Deinde quis ferat si credant se illi qui ad baptismum cum suis paruulis currunt, propter carnes eorum, non propter animas currere? Beatus quidem Cyprianus non aliquod decretum condens nouũ, sed Ecclesiæ fidem firmissimam seruans, ad corrigendum eos qui putabant ante octauum diem natiuitatis non esse paruulum baptizandum, nõ carnem, sed animam dixit (non) esse perdẽdam, & mox natum rite baptizari posse, cum suis quibusdam coëpiscopis censuit. Sed contra Cypriani aliquam opinionem, vbi quod vidẽdum fuit fortasse non vidit, sentiat quisque quod libet, tantum cõtra Apostolicam manifestissimam fidem nemo sentiat, qui ex vnius delicto omnes in condemnationem duci prædicat, ex qua condemnatione non liberat nisi gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, in quo vno omnes viuificãtur quicunq; viuificantur. Cõtra Ecclesiæ fundatissimum morem nemo sentiat, vbi ad baptismum si propter sola paruulorũ corpora curreretur, baptizandi offerrentur & mortui. Quæ cum ita sint: quærenda causa est atque reddenda, quare damnẽ-

Cyprianus. *Roma. 5.*

C tur animæ quæ nouæ creantur singulis quibusque nascentibus, si præter Christi sacramentum paruuli moriantur. Damnari enim eas si sic de corpore exierint, & sancta scriptura, & sancta est testis Ecclesia. Vnde illa de animarum nouarum creatione sentẽtia, si hanc fidem fundatissimam non oppugnat, sit & mea: si oppugnat, non sit & tua. Nolo mihi dicatur pro hac sententia debere accipi quod scriptum est: Qui finxit spiritum hominis in ipso, & qui finxit sigillatim corda eorum. Aliquid fortissimum atque inuictissimum requirendum est, quod nõ cogat* deum credere vllarum animarum sine culpa aliqua damnatorem. Nam vel tantundem valet vel plus est fortitan creare quàm fingere: & tamen scriptum est: Cor mundum crea in me deus. Nec ideo putari potest anima hoc loco optare se fieri priusquam aliquid esset. Sicut ergo iam existens creatur innouatione iusticiæ, sic iam existẽs fingitur & conformatione doctrinæ. Nec illud quod in Ecclesiaste scriptum est: Tunc conuertetur in terram puluis sicut fuit, & spiritus reuertetur ad dominum qui dedit illum. Istam confirmat sententiam, quam volumus

Psal. 32. *Coniunctio non, videt̃ superesse.* *Sermo pertinet ad argumẽtionẽ Pelagiani* *Si aīæ singulis nouæ creantur, non traxerunt peccatũ ex aīa Adæ. iniustè igit̃ damnãtur.*

esse nostram. Plus enim hoc suffragatur eis, qui ex vna D putant omnes esse animas. Nam sicut conuertitur, inquiunt, puluis in terram sicut fuit, & tamen caro de qua hoc dictum est, ad hominẽ non reuertitur ex quo propagata est, sed ad terram vnde primus homo fact⁹ est: sic & spiritus ex illius vnius spiritu propagatus non tamen ad eum reuertitur, sed ad dominum à quo illi datus est. Verum quia hoc testimonium ita pro istis sonat, vt non omnimodo huic opinioni quã defendi volo, videatur esse contrarium, admonendam tãtum credidi prudẽtiam tuam, ne talibus testimoniis ex his angustiis me coneris eruere. Nam licet nemo faciat optãdo vt verum sit quod verum non est, tamen si fieri posset optarem vt hæc sententia vera esset, sicut opto vt si vera est, abs te liquidissime atq; inuictissime defendatur. Hæc autem difficultas etiam illos sequitur, qui iam existentes alibi animas & ab initio diuinorum operum præparatas, à deo mitti opinantur in corpora. Nam & ab his hoc idem quæritur, si animæ inculpatæ obediẽter veniunt quò mittuntur, cur in paruulis si non baptizati vitam istam finierint, puniuntur? Eadem prorsus in vtraque sententia difficultas est. Illi sibi videntur de hac facilius exire quæstione, qui animas asseue- E rant pro meritis vitæ prioris singulas singulis corporibus implicari. Hoc enim putant esse in Adam mori, in carne scilicet quæ propagata est ex Adam supplicia pẽdere. A quo reatu, inquiunt, gratia Christi liberat pusillos cum magnis. Hoc quidẽ rectè, veraciter, optimeq;, quod gratia Christi liberat à reatu peccatorum pusillos cum magnis. Sed in alia superiore vita peccare animas, & inde præcipitari in carceres carneos, nõ credo, non acquiesco, nõ consentio. Primo quoniam nescio per quos fieri circuitus id aiunt isti, vt post nescio quãta volumina seculorum iterum ad istam sarcinam corruptibilis carnis & supplicia pendenda redeundum sit. Qua opinione quid horribilius cogitari possit ignoro: Deinde quis tandem iustus defunctus est, de quo non si isti vera dicunt, soliciti esse debeamus, ne in sinu Abrahæ peccans in flammas illius diuitis deiiciatur? Cur enim nõ & post hoc corpus peccari possit si & ante potuit? Postremo, longe aliud est in Adam peccasse, Vnde dicit Apostolus: In quo omnes peccauerũt: & aliud est extra Adam nescio vbi peccasse, & ideo in Adã, id est in carnem, quæ ex Adam propagata est, tanquã in carcerem trudi. Illam vero opinionem quod ex vna fiant F omnes animæ, nõ discutere volo nisi necesse sit. Atque vtinam ista de qua nũc agimus, si vera est, sic abs te defendatur, vt hoc necesse iam non sit. Quamuis autem desyderem, rogem, votis ardentibus exoptem & expectem, vt per te mihi dominus huius rei auferat ignorantiam, tamen si, quod absit, minime meruero, patientiam mihi petam à domino deo nostro: in quẽ sic credimus, vt aliqua nobis non aperiri etiam pulsantibus nullo modo aduersus eũ murmurare debeamus. Memini prius ipsis Apostolis dictum: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. In his quãtum ad me attinet etiam hoc deputem. Neque qui hoc sciam me indigner indignum, nec hoc ipso etiam cõuincar indignior. Multa enim alia similiter nescio, quæ commemorare vel enumerare non possum. Et hoc tolerabiliter ignorarem, nisi metuerem ne aliqua istarum opinionũ contra illud quod firmissima retinemus fide, incautis obreperet mentibus. Sed antequam sciam quænam earum potius eligẽda sit, hoc me non temere sentire profiteor, eam quæ vera est non aduersari robustissimæ

11. de ciuit. dei, ca. 23. *Roma. 5.*

G ſimę ac fundatiſsimę fidei, qua Chriſti eccleſia nec paruulos homines recentiſsimè oatos à damnatione credit, niſi per gratiam nominis Chriſti quam in ſuis ſacramentis commeodauit, poſſe liberari.

Auguſtinus Hieronymo, de loco qui eſt Iacobi ſecundo: Qui offenderit in vno, factus eſt omniũ reus, multa obiter admiſcens de Stoicis, qui docebãt omnia peccata eſſe paria, & quiſquis haberet vnam virtutum, habere omnes: qui careret vna, nullã habere. *Epiſtola XXIX.*

QVOD ad te ſeripſi honoraode mihi in Chriſto frater Hieronyme, quærens de anima humana, ſi naſcẽtibus ſingulis nouæ ſingulæ nũc vſq; fiunt, vbi peccati vinculum contrahant, quod per ſaeramẽtum gratiæ Chriſti etiam in infantibus receoter natis, ſoluendum eſſe nõ dubitamus, cum in non paruum volumen procederet, nolui vlla alia onerare quæſtione, ſed quod vrget acrius, multo minus eſt negligẽdum. Proinde quæro, & per deum obſecro, vt exponas mihi quod multis exiſtimo profuturum, aut ſi iam vel abs te vel ab alio aliquo expoſitum habes, dirigas nobis, quo modo accipiẽdum ſit, quod in epiſto-
H la Iacobi Apoſtoli ſcriptum eſt: Quicunq; enim totam legem ſeruauerit, offendat autẽ in vno, factus eſt omnium reus. quæ res talis ac tãta eſt, vt quod hinc tibi nõ iam olim ſcripſi, multum me pœniteat. De agenda náq; præſenti vita, quo modo ad vitam perueniamus æternam, non de præterita perſcrutanda, quam penitus demerſit obliuio, ſicut eſt illud quod de anima quęrẽdum putaui, hæc vertitur quæſtio. Eleganter autem dictum eſſe narratur, quod huic rei ſatis apte conuenit. Cum quidam ruiſſet in puteum, vbi aqua tanta erat, vt eum magis exciperet ne moreretur, quàm ſuffocaret ne loqueretur, acceſsit alius, & eo viſo admirans *† ait: Quo modo huc cecidiſti? Ait ille, Obſecro, inquit, cogita quo modo hinc me liberes, non quo modo huc ceciderim quæras. Ita quoniam fatemur & fide catholica teoemus, de reatu peccati tanquam de puteo, etiam paruuli infantis animam Chriſti gratia liberandam, ſatis eſt ci, quòd modum quo modo ſalua fiat, nouimus, etiam ſi nunquam quo modo in mãlum illud deuenerit nouerimus. Sed ideo putaui eſſe quærendum, ne forte ex illis opinionibus incaroationis animæ aliquam teneamus incautius, quæ liberandã prorſus animam paruuli
I contradicat, negans eam eſſe in iſto malo. Hoc igitur firmiſsime retento, quod anima paruuli de reatu peccati liberanda eſt, oec alio modo liberanda niſi gratia dei per Ieſum Chriſtum domioum noſtrum, ſi poſſumus etiam ipſius mali cauſam & originem noſſe, vaniloquis nõ diſputatoribus ſed litigatoribus paratius inſtructiusq; reſiſtimus. Si autem non poſſumus, non quia latet miſeriæ principium, ideo pigreſcere miſericordiæ debet officium. Aduerſus eos autem qui ſibi videntur ſcire quod neſciunt, hoc tutiores ſumus, quod hanc ignorantiam noſtram ooo ignoramus. Aliud eſt enim quod neſcire malum eſt, aliud quod ſciri vel non poteſt, vel non opus eſt, vel ad vitam quam quærimus indifferens eſt. Hoc vero quod de literis Apoſtoli Iacobi nunc requiro, in hac ipſa qua viuimus, & vt ſemper viuamus deo placere ſtudemus, actione verſatur. Quo modo igitur intelligendum eſt obſecro te: Quicunque totam legem ſeruauerit, offendat autem in voo, factus eſt omnium reus? Ita ne † qui furtum fecerit, imò vero qui dixerit diuiti: ſede hic, pauperi autem: tu ſta illic, & homicidij & adulterij & ſacrilegij reus eſt? Quod ſi nõ eſt, quo modo qui in vno offendit, factus eſt omnium reus? An illud quod dixit de diuite & paupere ad iſta K
nõ pertinet, quorum ſi quis in vno offenderit, fiet omnium reus? Sed recolendum eſt vnde venerit illa ſententia, & quæ illam ſuperiora pepererint, quibusq; connexa dependeat? Fratres mei nolite inquit in perſonarum acceptione habere fidem domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Etenim ſi introierit in conuentum veſtrum vir annulum aureum habens in veſte cãdida, introierit autem & pauper in ſordido habitu, & intẽdatis in eum qui indutus eſt veſte præclara, & dicatis ei: Tu ſede hic bene, pauperi autem dicatis, tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meorum. Nónne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationũ iniquarum? Audite fratres mei dilectiſsimi, oonne deus elegit pauperes in hoc mũdo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit deus diligentibus ſe? Vos autem exhonoraſtis pauperem, propter illum ſcilicet cui dictum eſt: ſta illic, cum habeoti annulum aureum dictum eſſet: tu ſede hic bene. Ac deinde ſequitur eandem ipſam ſententiam latius verſans & explicans: Nónne, inquit, diuites per potentiam opprimunt vos, & trahunt ad iudicia? Nónne ipſi blaſphemant bonum nomen quod inuocatum eſt ſuper vos? Si quidem legem perficitis rega- L
lem ſecundum ſcripturam? Diliges proximum tuum ſicut teipſum, bene facitis. Si autem perſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quaſi tranſgreſſores [legis]. Vide quemadmodum tranſgreſſores legis appellat, qui dicunt diuiti: ſede hic, & pauperi: ſta illic. Vnde ne putarent cootemptibile eſſe peccatum, in hac vna re legẽ tranſgredi, ſequutus adiunxit: Quicunque totam legem ſeruauerit, offendit autem in voo, factus eſt omnium reus. Qui enim dixit: non mœchaberis, dixit & ooo occides. Quod ſi non occidis, mœcharis autem, factus es tranſgreſſor legis: propter id quod dixerat, redarguti à lege, quaſi tranſgreſſores. Quæ cum ita ſint, conſequens videoir, niſi alio modo intelligendum oſtendatur, vt qui dixerit diuiti: ſede hic, & pauperi: ſta illic, huic non honorem, quem illi deferens, & idololatra & blaſphemus & adulter & homicida, & ne, quod longum eſt, cuncta commemorem, reus omnium criminum iudicandus ſit. Offendens quippe in vno, factus eſt omnium reus. At enim qui voam virtutem habet, omnes habet, & qui vnam non habet, nullam habet. Hoc ſi verum eſt, confirmatur iſta ſenten-
tia. Sed ego eam exponi volo, non confirmari, quæ per M ſeipſam apud nos omnibus philoſophorum authoritatibus firmior eſt. Et illud quidem de virtutibus & viciis, ſi veraciter dicitur, non eſt conſequens, vt propter hoc omnia peccata ſint paria. Nam illud de inſeparabilitate virtutum, niſi forſitan fallor, tamen ſi verum memini, quod vix memini, omnibus philoſophis placuit, qui eaſdem virtutes agendæ vitæ oeceſſarias eſſe dixerunt. Hoc autem de parilitate peccatorum ſoli Stoici auſi ſunt diſputare, contra omnem ſenſum generis humani: quam eorum vanitatem in Iouiniano illo, qui in hac ſententia Stoicus erat, in aucupandis autem & defenſandis voluptatibus Epicureus, de ſcripturis ſanctis dilucidiſsime conuiciſti. In qua tua ſuauiſsima & præclariſsima diſputatione ſatis euidenter apparuit, non placuiſſe authoribus noſtris, vel ipſi potius quæ per eos loquuta eſt veritati, omnia paria eſſe peccata. Quo modo autem fieri poſsit, vt etiam ſi hoc de virtutibus verum eſt, non tamen ideo cogamur fateri æqualitatem omniũ peccatorum, quãtum poſſum adiuuaote domino aperire conabor. Quod ſi effecero, approbabis: vbi vero

Iaco. 2. *2. Retract. cap. 45.* *Facetum.* **† eoq; viſo miſerans.* *† Item.* *Stoici peccata faciũt paria.*

A verò causæ defuero, tu supplebis. Certè hinc persuadẽt, qui vnam virtutem habuerit, habere omnes: & omnes deesse cui vna defuerit, quod prudẽtia nec ignaua, nec iniusta, nec intemperãs potest esse. Nam si aliquid horum fuerit, prudentia non erit. Porrò si prudentia tunc erit, si & fortis & iusta & temperans sit, profectò vbi fuerit, secum habet cæteras. Sic & fortitudo imprudens esse non potest vel intemperans vel iniusta: sic temperantia necesse est vt prudens, fortis, & iusta sit: sic iusticia non est nisi sit prudens, fortis, & temperans. Ita vbi est vna vera aliqua earum, & aliæ similiter sunt. Vbi autem aliæ desunt, vera vna illa non est, etiam si aliquo modo similis esse videatur. Sunt enim vt scis quædam vicia virtutibus aperta discretione contraria, vt imprudentia prudẽtiæ. Sunt autem quædam tantum quia vicia sunt, ideo contraria, quadam tamen specie fallaci similia, vt eidem prudentię, non imprudentia, sed astutia. Nunc enim eam dico astutiam, quæ vsitatius in maliciosis intelligi & vocari † solet, non sicut nostra loqui scriptura consueuit, quæ sæpe astutiam in bono ponit. Vnde: Estote astuti vt serpentes. Et illud, Vt & inno-
B centibus det astutiam: quanquam & apud illos Romanæ linguæ disertissimus dixerit, neque illi tamẽ ad cauendum dolus, aut astutia deerant: astutiam ponens in bono: sed apud illos rarissimum, apud nostros frequentissimum est. Itemq; in partibus temperantiæ apertissime contraria est effusio parsimoniæ: ea verò quæ tenacitas dici vulgo solet, vicium quidem est, tamẽ parsimoniæ simile, nõ natura, sed fallacissima specie. Item dissimilitudine manifesta contraria est iniusticia iusticiæ. Solet autem quasi imitari iusticiam vindicandi se libido, sed viciũ est. Ignauia fortitudini perspicuè contraria est, duricia vero distat natura, fallit similitudine. Constantia pars quædam virtutis est. Ab hac inconstantia longè abhorret, & indubiè cõtrasistit. Pertinacia vero constantia dici affectat, & non est, quia illa est virtus, hoc vicium. Vt ergo non iterum hęc eadem cõmemorare necesse sit, exempli gratia, ponamus aliquid, vnde possint cætera intelligi. Catilina, vt de illo scripserunt qui nosse potuerũt, frigus, sitim, famem ferre poterat, eratq; patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm
C cuiquam credibile est, ac per hoc & sibi & suis magna præditus fortitudine videbatur. Sed hæc fortitudo prudens non erat, mala enim pro bonis eligebat. Temperans non erat, corruptelis enim turpissimis fœdabatur, Iusta non erat, nam contra patriam coniurauerat. Et ideo nec fortitudo erat, sed duricia sibi, vt stultos falleret, nomen fortitudinis imponebat. Nam si fortitudo esset, non vicium, sed virtus esset. Si autem virtus esset, à cæteris virtutibus tanquam inseparabilibus comitibus nunquam relinqueretur. Quapropter dum quæritur etiam de viciis, vtrum ipsa similiter omnia sint vbi vnum erit: aut nulla sint vbi vnum nõ erit: laboriosum est id ostendere, propterea quia vni virtuti duo vicia opponi solent, & quod apertè contrarium est, & quod specie similitudinis adumbratur. Vnde illa Catilinæ quia fortitudo non erat, quæ ‖ esset, cum ‖ secum virtutes alias non habebat, facilius videbatur. Quod vero ignauia fuerit, vbi exercitatio quaslibet grauissimas molestias perpetiendi atque tolerandi, supra quàm cuiquã credibile est, fuit: ægre persuaderi potest. Sed forte acutius intuentibus, ignauia apparet ipsa duricia, quia laborem bonorum studiorum quibus vera acquiritur fortitudo neglexerat. Veruntamen quia sunt audaces qui timidi non sunt, & rursus timidi quibus abest audacia, cum sit vtrunque vicium, quoniam qui vera vir-
D tute fortis est, nec temere audet, nec inconsulte timet: cogimur fateri vicia plura esse virtutibus. Vnde aliquãdo vicium vicio tollitur, vt amore laudis, amor pecuniæ. Aliquando vnum cedit vt plura succedant, velut qui ebriosus fuerit, si modicum biberit, & tenacitatem & ambitionem didicerit. Possunt itaq; vicia etiam cedere viciis succedentibus non virtutibus, & ideo plura sunt. Virtus vero quò vna ingressa fuerit, quoniam secum cæteras ducit, profectò vicia cedẽt omnia quæcunq; inerant. Non enim omnia inerant, sed aliquãdo totidem, aliquãdo plura paucioribus, vel pauciora pluribus succedebant. Hæc vtrum ita se habeant, diligentius inquirendum est. Non enim & ista diuina sententia est qua dicitur: Qui vnam virtutem habuerit, omnes habet, eique nulla inest, cui vna defuerit: sed hominibus hoc visum est, multum quidẽ ingeniosis, studiosis, sed tamẽ hominibus. Ego vero nescio quemadmodum dicam, nõ dico virum à quo denominata dicitur virtus, sed etiam mulierem, quæ viro suo seruat thori
E fidem, si hoc faciat propter præceptum & promissum dei, & quæ primitus sit fidelis, non habere pudiciciam, aut pudiciciam nullam vel paruam esse virtutem. Sic & maritum qui hoc idem seruat vxori. Et tamen sunt plurimi tales, quorum sine aliquo peccato esse neminẽ dixerim, & vtique illud qualecunque peccatum ex aliquo vicio venit. Vnde pudicicia coniugalis in viris fœminisq; religiosis cum proculdubio virtus sit, nõ enim aut nihil aut vicium est, nõ tamen secum habet omnes virtutes. Nam si omnes ibi essent, nullum esset vicium: si nullum vicium, nullum omnino peccatum. Quis autem sine aliquo peccato? Quis ergo sine aliquo vicio, id est fomite quodã vel quasi tine radice peccati, cum clamet qui supra pectus domini recũbebat: Si dixerimus quia † peccatum non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis non est? Neq; hoc apud te diutius agẽdum est, sed propter alios qui forte hoc legerint [hæc] dico. Nam tu quidem in eodem ipso opere splendido contra Iouinianum etiam hoc de scripturis sanctis diligenter probasti. Vbi etiam ex hac ipsa epistola, cuius verba sunt, quorum nunc intellectum requirimus, po-
F suisti quod scriptũ est: In multis enim offendimus omnes. Non enim ait, Offenditis, sed offendimus omnes, cum Christi loqueretur Apostolus. Et cum hoc loco dicat: Quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Ibi non in vno sed in multis, nec quosdam sed omnes dixit offendere. Absit autem vt quisquam fidelis existimet tot milia seruorũ Christi, qui veraciter dicunt se habere peccatum, ne seipsos decipiant, & veritas in eis non sit, nullam habere virtutem, cum virtus magna sit sapientia. Dixit autem ipsa sapientia homini: Ecce pietas est sapientia. Absit ergo vt dicamus tot ac tantos fideles & pios homines dei nõ habere pietatem, quam Græci vel εὐσέβειαν, vel expressius & plenius θεοσέβειαν vocant. Quid autem est pietas nisi dei cultus? Et vnde ille colitur nisi charitate? Charitas igitur de corde puro & cõscientia bona & fide nõ ficta, magna & vera virtus est quia ipsa est & finis præcepti. Merito dicta est fortis sicut mors, siue quia nemo eam vincit sicut mortem, siue quia in hac vita vsque ad mortem est mensura charitatis, Sicut dominus ait: Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animã suam ponat [quis] pro amicis suis: siue potius, quia sicut mors animã auellit à sensibus carnis, sic charitas à concupiscentiis carnalibus.

Huic

Marginal notes: *Virtutum catena.* — *† notari.* — *Matth. 10.* — *Dolus & astutia in bonum.* — *Salustius.* — *1. Ioan. 1.* — *† quod.* — *Iacobi 3. & 2.* — *1. Timo. 1.* — *Canti. 8.* — *Ioan. 15.*

G Huic subseruit scientia cum est vtilis, nam sine illa in-
flat. Quod verò illa ædificãdo impleuerit, nihil ibi ista
inane quod inflet inueniet. Vtilem porrò sciẽtiam de-
finiendo mõstrauit, vbi cùm dixisset: Ecce pietas est sa-
pientia, cõtinuo subiũxit: Abstinere vero à malis, scien-
tia est. Cur ergo non dicimus, qui hanc virtutem habet
habere omnes, cũ plenitudo legis sit charitas? An quãto
magis est in homine, tanto magis est virtute præditus?
†inest. Quanto autem minus, tanto minus est † virtus, quia ip-
sa est virtus: & quanto minus est virtus, tanto maius
est vicium? Vbi ergo illa plena & perfecta erit, nihil ex
vicio remanebit. Proinde mihi videntur Stoici falli,
quia proficientem hominem in sapientia nolunt om-
nino habere sapiẽtiam: sed tunc habere cum in ea om-
nino perfectus fuerit: non quia illum perfectũ negant,
sed nisi ex profundo quodam emergendo repẽte emi-
cet in auras sapientiæ liberas, nulla ex parte esse sapien-
tem. Sicut enim nihil interest ad hominem præfocan-
dum, vtrum aquam stadiis multis super se habeat altã,
aut vnum palmum aut digitum, sic illos qui tẽdunt ad
sapientiam proficere quidem dicunt, tanquam ab imo
gurgitis surgentes in aërem, sed nisi totam stulticiam
H velut opprimentem aquam proficiendo velut emergẽ-
do euaserint, nõn habere virtutem nec esse sapientes.
Vbi autẽ euaserint, mox habere totam, nec quicquam
stulticiæ remanere, vnde omnino vllum peccatũ pos-
sit existere. Hæc similitudo vbi stulticia velut aqua, &
sapientia velut aër ponitur, vt animus à præfocatione
stulticiæ tanquam emergens in sapientia repente respi-
ret, non mihi videtur satis accommodata nostrarum
scripturarum authoritati. Sed illa potius, vt vicium vel
stulticia tenebris, luci autem virtus & sapientia compa-
retur, quantum ista similia de corporalibus ad intelli-
gibilia duci possunt: Nõ itaque sicut de aquis in aërem
surgens, vbi earum summum transierit repente quan-
tum sufficit inspiratur, sed sicut de tenebris in lucem
procedens, paulatim progrediẽdo illuminatur. Quod
donec plenissime fiat, iam eum tamẽ dicimus tanquam
de abditissima spelunca egredientem, vicinia lucis af-
†appropin- flatum tanto magis, quanto magis propinquat egres-
quat egres- sus: †vt illud quod in eo lucet, sit vtique ex lumine quò
sui. progreditur. Illud autem quod adhuc obscurum est, sit
Psal.142. ex tenebris vnde egreditur. Itaque & non iustificabitur
Abac.2. in conspectu dei omnis viuens, & tamen iustus ex fide
I viuit. Et induti sunt sancti iusticia, alius maius, † alius
††magis. minus. Et nemo hic viuit sine peccato, & hoc alius ma-
ius, † alius minus, Optimus autem est qui minimum.
†ago. Sed quid ego†tanquam oblitus cui loquor, doctori si-
milis factus sum, cum proposuerim quid abs te discere
velim? Sed quia de peccatorum parilitate, vnde in id
quod aiebam incidit quæstio: examinandam tibi sen-
tentiam meam promere statueram, iam eam tandem
†est. aliquando concludam. Quia & si verum esset†eum qui
habet vnam, omnes habere virtutes: eum qui vnam nõ
habet, nullam habere, nec sic peccata sunt paria: quia
vbi virtus nulla est, nihil quidem rectum est, nec tamẽ
ideo non prauo prauius est, distortoq; distortius. Si au-
tem, quod puto esse verius sacrisq; literis congruentius,
ita sunt animæ intentiones, vt corporis membra, non
quod videantur locis, sed quod sentiãtur affectibus, &
aliud illuminatur amplius, aliud minus, aliud omnino
caret lumine & tenebroso inumbratur obstaculo, pro-
fecto ita vt quisque illustratione piæ charitatis affectus
est, in alio actu magis, in alio minus, in alio nihil: sic po
test dici habere aliam, & aliam non habere, aliam ma-
gis, aliam minus habere virtutem. Nam & maior est in K
isto charitas quàm in illo, rectè possumus dicere, & ali-
qua in isto, nulla † in illo, quantum pertinet ad charita- †aliqua.
tem quæ pietas est: & in ipso vno homine quod maio-
rem habuit pudiciciam quàm patientiam, & maiorem
hodie quàm heri si proficit: & adhuc non habeat con-
tinentiam, & habeat non paruam misericordiam. Et vt
generaliter breuiterq; complectar, quam de virtute ha-
beam notionem, quod ad rectè viuendum attinet: vir-
tus est charitas, qua id quod diligendum est diligitur:
hæc in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est. Ple-
nissima vero quæ iam non possit augeri, quandiu hic
homo viuit est in nemine, quandiu autem augeri po-
test, profecto illud quod minus est quàm debet, ex vi- 3.Reg.8.
cio est. Ex quo vicio non est iustus in terra qui faciat
bonum & non peccet. Ex quo vicio non iustificabitur Psal.142.
in conspectu dei omnis viuens. Propter quod vicium, 1.Ioan.1.
si dixerimus, quia†peccatum non habemus, nosmetip- †quod.
sos seducimus, & veritas in nobis nõ est. Propter quod
etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est no-
bis dicere: Dimitte nobis debita nostra, cum iam om- Matt.6.
nia in baptismo dicta, facta, cogitata, dimissa sint. Quis L
itaque qui rectè videt, vnde & quãdo & vbi speranda† †quærẽda.
sit illa perfectio cui non sit quod adiici possit? Si autem
præcepta non essent, non vtique esset vbi se homo cer-
tius inspiceret & videret, vnde auerteretur, quò cona-
retur, quare gratularetur, quid precaretur. Magna est er
go vtilitas præceptorum, si libero arbitrio tantum de-
tur, vt gratia dei (plena) amplius honoretur. Quæ si ita Solutio quæ
se habent, vnde fiet omnium reus, si in vno offendat, stionis.
qui totam legem seruauerit? An forte quia plenitudo le
gis charitas est, qua deus proximusq; diligitur, in qui-
bus præceptis charitatis tota lex pendet & prophetæ,
merito fit reus omnium qui contra illam facit, in qua
pendent omnia? Nemo autem peccat nisi aduersus il- Roma.13.
lam faciendo, quia non adulterabis, non homicidium
facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est a-
liud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo
quod diligis proximum tuum tanquam teipsum. Dile-
ctio proximi malum non operatur. Plenitudo autem
legis (est) charitas. Nemo autem diligit proximum, nisi
diligens deum, & hoc quantum potest, proximo impẽ-
dat, quem diligit tanquam semetipsum vt & ille dili-
gat deum, quem si ipse non diligit, nec se nec proximũ
diligit. Ac per hoc qui totam legem seruauerit, si in vno M
offenderit, fit omnium reus, quia contra charitatem fa-
cit, vnde tota lex pendet. Reus itaq; fit omnium, faciẽ-
do contra eam in qua pendent omnia. Cur ergo non
dicantur paria peccata? An forte quia magis facit cõtra
charitatem, qui grauius peccat, minus qui leuius? Et hoc
ipso quod amittit, fit quidem omnium reus, sed grauius
peccans, vel in pluribus peccans magis reus: Leuius au-
tem vel in paucioribus peccans minus reus, tanto ma-
iore scilicet reatu, quanto amplius: tanto minore quan-
to minus peccauerit, tamen etiam si in vno offenderit,
reus (omnium) est, quia contra eam facit, in qua pẽdent
omnia. Quæ si vera sunt, eo modo & illud absoluitur Iac.3.
quod ait homo etiam Apostolicæ gratiæ. In multis e-
nim offendimus omnes. Omnes enim offendimus, sed
vnus grauius, alius leuius. Quãto quisq; grauius leuiusq-
que peccauerit, tanto in peccato committendo maior,
quãto in diligẽdo deo & proximo minor. Et rursus, tã-
to minor in peccati perpetratione, quãto maior in dei
& proximi dilectione. Tanto itaq; plenior iniquitatis,
quanto inanior charitatis. Et tunc perfecti sumus in
charitate,

A charitate, quando nihil restat ex infirmitate. Nec sanè
quantum arbitror putãdum est leue [esse] peccatum in
personarum acceptione habere fidẽ domini nostri Ie-
Stare sedere quid sit pce. su Christi, si illam distantiam sedendi ac standi ad ho-
nores ecclesiasticos referamus. Quis enim ferat eligi di
uitem ad sedem honoris Ecclesiæ contempto paupere
instructiore atq; sanctiore? Si autem de quotidianis cõ
sessibus loquitur, quis non hic peccat, si tamen peccat,
nisi cum apud seipsum intus ita iudicat, vt ei tanto me-
lior quanto ditior illo esse videatur? Hoc enim videtur
Iaco. 2. significasse cum dicit: Nónne iudicatis apud vosmetip
sos, & facti estis iudices iniquarum cogitationum? Lex
itaq; libertatis, lex charitatis est, de qua dicit: Si tamen
legem perficitis regalem secundum scripturas: Diliges
proximum tuum sicut teipsum, bene facitis. Si autem
personas accipitis, peccatum operamini, redargути à le
ge tanquam transgressores. Et post illam sentẽtiam ad
intelligendum difficillimam de qua satis dixi, quod di
cendum putaui, eandem legem libertatis commemo-
rans: Sic loquamini, inquit, & sic facite, sicut per legem
libertatis incipientes iudicari. Et quoniam quid paulo
ante dixerit, nouit, quoniam in multis offendimus om
nes, suggerit dominicam tanquam quotidianam quo-
B tidianis, & si leuioribus, tamẽ vulneribus medicinam.
Iudicium enim, inquit, sine misericordia illi, qui non
Luc. 6. facit misericordiam. Hinc enim & dominus: dimitti-
κατακαυχᾶται. te, inquit, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. Su
perexultat autem misericordia iudicium: [Nõ dictum
est, Vincit misericordia iudicium:] non enim est aduer
sa iudicio, sed superexultat: quia plures per misericor-
diam colliguntur, Sed qui misericordiam præstiterũt.
Beati enim misericordes, quia ipsis miserebif deus. Et
hoc vtique iustum est: vt dimittatur eis, quia dimiserũt:
& detur eis, quia dederunt. Inest quippe deo & miseri-
Psal. 100. cordia iudicanti, & iudicium miseranti. Propter quod
ei dicitur: Misericordiam & iudicium cantabo tibi do
mine. Nam quisquis velut nimium iustus iudicium si-
Psal. 142. ne misericordia quasi securus expectat, iram iustissimã
prouocat, quam timẽs ille dicit: Ne intres in iudicium
Hiere. 2. cum seruo tuo. Vnde dicitur populo contumaci: Quid
vultis mecum iudicio contendere? Cum enim rex iu-
stus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habe-
C re cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato?
Quę igitur spes est, nisi superexultet misericordia iudi-
cium? Sed erga illos qui misericordiam fecerunt vera-
citer dicendo: Dimitte nobis sicut & nos dimittimus,
& sine murmuratione dando: Hilarem enim datorem
diligit deus. Denique sanctus Iacobus iam ex isto loco
de misericordiæ operibus loquitur, vt quos vehemen-
ter illa sententia terruerat, consoletur, cum admonet,
quo modo etiam quotidiana peccata sine quibus hic
non viuitur, quotidianis remediis expientur, ne homo
qui cum in vno offenderit fiat omnium reus in multis
offendendo, quia in multis offendimus propter mag-
num aggerem reatus sui minutatim collectum, ad tri-
bunal tanti iudicis perueniat, & eam quam non fecit
misericordiam non inueniat, sed potius dimittendo
† debita. atq; dãdo mereatur sibi dimitti peccata, † reddiq; pro-
missa. Multa dixi quibus tibi tædium fortassis inferrẽ,
qui hęc quę tamen approbas, non expectas discere, quod
ea docere consueuisti. Si quid autem est in eis, quãtum
ad rem ipsam pertinet, nã quali eloquio explicata sint,
non nimis curo: Si quid ergo in eis est quod eruditio-
nem offendat tuam, quæso vt rescribendo admoneas,
& me corrigere non graueris. Infælix est enim qui nõ

tantos etiam † sanctos tuorũ studiorum labores, & dig- D
ne honorat, & de his domino deo nostro, cuius mune *† & tam.*
re talis es, gratias agit. Vnde cum libentius debeam à
quolibet discere, quod inutiliter ignoro, q̃ promptius
quoslibet docere quod scio, quanto iustius hoc abs te
charitatis debitum flagito, cuius doctrina in nomine
& adiutorio domini tãtũ in Latina ligua ecclesiasticæ
literæ adiutę sunt, quantũ vnquã † antea potuerunt. Ma *† nunquã.*
xime tamen istã sententiã: Quicũq; totã legẽ seruaue-
rit, offendat autẽ in vno, factus est omnium reus: si quo
alio modo exponi melius posse nouit dilectio tua, per
dominũ obsecro, vt id nobiscũ cõmunicare digneris.

Hieronymus Augustino, laudans quidem illius duos libellos, sed excusans cur non responderit. Epistola XXX.

DOMINO verè sãcto, & omni mihi affectio-
ne venerabili papæ Augustino, Hieronymus
in Christo salutẽ. Virum honorabilem fra-
trẽ meũ, filium dignationis tuæ Orosiũ presbyterũ, &
sui merito & te iubẽte suscepi, Sed incidit tempus diffi
cillimũ, quando mihi tacere melius fuit q̃ loqui, ita vt
nostra studia cessarẽt, & iuxta Appiũ canina exercere- *Vide chiliades Erasmi.*
tur facũdia. Itaq; duobus libellis tuis quos meo nomini
dedicasti, eruditissimis & omni eloquẽtię splẽdore ful
gentibus, ad tẽpus respõdere non potui. Nõ quo quicq̃ E
in illis reprehendendũ putẽ, sed quia iuxta apostolum: *Roma. 14.*
Vnusquisq; in suo sensu abũdet, alius quidem sic, alius
autẽ sic. Certe quicquid dici potuit, & sublimi ingenio
de scripturarũ sanctarũ hauriri fontibus, à te positum
atq; dissertũ est. Sed quęso reuerentiã tuã, parũper pa-
tiaris me tuũ laudare ingeniũ. Nos enim inter nos eru-
ditionis causa disserimus. Cæterum æmuli & maxime
hęretici si diuersas inter nos sententias viderint, de ani
mi calũniabuntur rãcore descẽdere. Mihi autẽ decretũ
est te amare, te suscipere, colere, mirari, tuaq; dicta qua-
si mea defẽdere. Certe & in dialogo quẽ nuper edidi,
tuæ beatitudinis vt dignum fuerat recordatus sum: ma
gisq; demus operã vt perniciosissima hæresis de eccle-
siis auferatur quæ semper simulat pœnitentiã, vt docen
di in ecclesiis habeat facultatẽ, Ne si aperta se luce pro-
diderit, foras expulsa moriatur. Sanctæ ac venerabiles
filiæ tuæ Eustochiũ & Paula, & genere suo & exhorta-
tione tua digne gradiuntur, specialiterq; salutãt beati-
tudinem tuam: Omnis quoq; fraternitas quæ nobiscũ
domino saluatori seruire conatur. Sãctum presbyterũ
Firmũ, anno præterito ob rem earũ Rauennã, & inde
Africam Siciliamq; direximus, quem putamus iam in F
Africæ partibus commorari. Sanctos tuos adhærentes
lateri, vt meo obsequio salutes, precor. Literas quoque
meas ad sanctũ presbyterum Firmũ direxi, quæ si ad te
venerint, ei dirigere nõ graueris. Incolumem te & mei
memorẽ, Christus dominus custodiat, domine verè sã
cte & beatissime papa. Grãdẽ Latini sermonis in ista
prouincia notariorũ patimur penuriã, & idcirco præ-
ceptis tuis parere nõ possum°, maxime in editione Sep
tuaginta quæ asteriscis verubusq; distincta est. Pleraq;
enim prioris laboris ob fraudem † cuiusdam amisimus. *† fraude.*

Paulinus episcopus Augustino gratias agit pro libris quinque quos aduersus Manichæos scripserat, dono missis, prędicans illius eruditionem, ac vicissim panem dono mittit, amicicia & eiusdem communionis symbolum. *Epistola XXXI.*

DOMINO fratri vnanimo & venerabili Au-
gustino, Paulinus & Therasia peccatores.
Charitas Christi quæ vrget nos etiam ab-
sentes, licet per vnitatẽ fidei alligat, ipsa fidu-
ciam ad te scribendi, pudore depulso præstitit, teq; per

G literas tuas visceribus meis intimauit, quas & de scholasticis facultatibus affluẽtes, & de cœlestibus fauis dulces, vt animæ meæ medicas & altrices, in quinq; libris interim teneo, quos munere benedicti & venerabilis nobis episcopi nostri Alipij, nõ pro nostra instructione tantum, sed etiam pro ecclesiæ multarum vrbium vtilitate suscepimus. Hos igitur nunc libros lectioni habeo, in his me oblecto, de his cibum capio, nõ illum qui perit, sed qui operatur vitæ æternæ substantiam per fidem nostram qua adcorporamur in Christo Iesu domino nostro, cum fides nostra quæ visibilium negligens, inuisibilibus inhiat, per charitatem omnia secundum veritatem omnipotentis dei credentem, literis & exemplis fidelium roboretur. O vere sal terræ, quo præcordia nostra ne possint seculi vanescere errore condiuntur. O lucerna digne supra cãdelabrum ecclesię posita, *Lino forte.* quæ late catholicis vrbibus de septiformi lignu pastum oleo læticiæ lumen effundens, densas licet hæreticorum caligines discutis, & lucẽ veritatis à cõfusione tenebrarum splendore clarifici sermonis enubilas. Vides frater vnanime, admirabilis in Christo domino & suscipiende, quàm familiariter agnouerim te, quanto H admirer stupore, quàm magno amore complectar, qui quotidie colloquio literarum tuarum fruor, & oris tui spiritu vescor. Os enim tuũ fistulam aquæ viuæ & *Ioan. 4.* venã fontis æterni merito dixerim, quia fons vitæ aquæ salientis in vitam æternam Christus effectus est. Cuius desyderio sitiuit in te anima mea, & vbertate tui fluminis inebriari terra mea concupiuit. Ideoque cum hoc Pentateucho tuo contra Manichæos me satis armaueris, si qua in alios quoque hostes catholicæ fidei munimina comparasti, quia hostis noster cui mille nocendi artes, tam variis expugnandus est telis quam oppugnat insidiis, quæso promere mihi de armamentario tuo, & conferre non abnuas arma iusticiæ. Sum enim laboriosus, & iam nunc sub magno honore† peccator, *† onere.* veteranus in numero peccatorum, sed æterno regi nouus in corpore tyro militiæ. Sapientiam mundi miser hucusque miratus sum, & per inutiles literas reprobatamq; prudentiam deo stultus & mutus fui. Postquam inueteraui inter inimicos meos, & euanui in cogitationibus meis, leuaui oculos meos in mõtes, ad præcepta legis & gratię dona suscipiens: vnde mihi auxilium venit à domino, qui non secundũ iniquitates retribuens, I illuminauit cæcum, soluit cõpeditum, humiliauit erectum male, vt erigeret humiliatum pie. Sequor igitur non æquis adhuc passibus magna iustorum vestigia, si possim orationibus vestris apprehẽdere, in quo dei miserationibus apprehensus sum. Rege ergo paruulum in terra reptantem, & tuis gressibus ingredi doce. Nolo enim in me corporalis ortus magis quàm spiritalis exortus ętatem consyderes, Quippe ætas mihi secundum *Act. 3. & 4.* carnem ea [iam] est, qua fuit ille ab Apostolis in porta speciosa verbi potestate sanatus. *Dicitur annorum amplius q̃ 40.* In natalibus autem animę, illius adhuc mihi tempus infantiæ est, quæ intentatis Christo vulneribus immolata digno sanguine agni victimam præcucurrit, & dominicam auspicata est passionem. Atque ideo vt infantem adhuc verbo Dei & spiritali ætate lactentem, educa verbis tuis, vberibus fidei sapientiæ charitatis inhiantem. Si officium commune consyderas frater es, si maturitatem ingenij tui & sensuum, pater mihi es, etsi forte sis æuo iunior, quia te ad maturitatem meriti honor seniorem prouexit, & iuuenem cana prudentia. Foue igitur & corrobora me in sacris literis & spiritalibus studiis, tempore (vt dixi) recentem, & ob hoc post longa discrimina, post multa naufragia, vsu rudem, vix dũ à fluctibus seculi emer- K gentem, tu qui iam solido litore constitutus, tuto† excipe sinu, *† constitisti, toto.* vt in portum salutis, si dignum putas, pariter nauigemus. Interea me de periculis vitæ istius & profundo peccatorum euadere nitentem, orationibus tuis tanquam tabula sustine, vt de hoc mũdo quasi de naufragio nudus euadam. Idcirco enim me leuare sarcinis, & vestimentis onerantibus exuere curaui, vt vndosum hoc, quod inter nos & deum peccatis interlatrantibus separat, præsentis vitæ salum, omni amictu carnis, & cura diei sequentis, iubente & adiuuante Christo & expeditus enatem: neq; id me perfecisse glorior, quod & si gloriari possem, in domino gloriarer, cuius est perficere quod nobis adiacet velle. Sed concupiscit adhuc anima mea desyderare iudicia domini. Vide quando assequatur effectum dei volũtatum, qui adhuc ipsum desyderare desiderat. Quod in me tamen est, dilexi decorem domus sanctæ, & quantum in me fuit, elegerã abiectus esse in domo domini. Sed cui placuit segregare me ab vtero matris meæ, & ab amicicia carnis & sanguinis ad gratiam suam trahere, eidẽ placuit inopem me omnis boni meriti, suscitare de terra, & de L lacu miseriarum, ac de luto fecis educere, vt collocaret me cũ principibus populi sui, & partem meam in tua sorte poneret, vt te præstante meritis, officio sociatus æquarer. Præsumptione igitur non mea, sed placito & ordinatione domini, fraternitatis tuę mihi fœdus vsurpãs, tanto indignus honore me dignor, quia te pro tua sanctitate certo scio, nam veritate sapis, non alta sapere, sed humilibus congruere. *Roma. 12. συναπαγόμενοι.* Ideoq; prompte & intime recepturũ spero charitatem humilitatis nostræ. Quam quidem iam recepisse te per beatissimum sacerdotem Alipiũ, quia dignatur patrem nostrum, cõfido. Is enim sine dubio de se tibi exemplum præbuit nos ante noticiam, & supra meritum diligendi, qui incognitos tibi nos & lõginqua [soli &] sali intercapedine disparatos, spiritu veræ dilectionis, qui vbiq; & penetrat & effunditur, & videre diligendo potuit, & alloquendo pertingere. His nobis prima affectus sui documenta, & charitatis tuæ pignora in supradicto munere librorũ dedit. Et quanto studuit impendio, vt sanctitatem tuam non M ipsius tantum verbis, sed plenius eloquentia & fide tua cognita non possemus amare mediocriter, tantopere curasse eundem credimus, vt nos vicissim ipsius imitatione plurimum diligas. Gratia dei tecũ, vt est, in æternum maneat, optamus frater in Christo domino vnanime, venerabilis, desyderantissime. Totam domum, & omnem comitem, & æmulatorem in domino sanctitatis tuæ plurimo fraternitatis vnanimæ salutamus affectu. Panem vnum, quem vnanimitatis indicio misimus charitati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.

Augustinus Paulino, amplectens illius beneuolentiam & mutuum declarans amorem: nonnulla de Licentio, cuius ætati metuebat, ne vergeret ad ea quæ sunt mundi.

Epistola XXXII.

DOMINO verè sancto & venerabili, & eximia in Christo laude prædicando, fratri Paulino, Augustinus in domino salutem. O bone vir & bone frater, latebas animam meam, & ei dico vt toleret, quid adhuc lates oculos meos, & vix [mihi] obtẽperat, imò non obtemperat. An verò tolerat? Cur ergo me excruciat desyderium tui apud ipsam intus animã? Nã si molestias corporis paterer, & si nõ perturbarent æquitatem animi mei, recte illas tolerare dicerer. Cum autem

A autem non æquo animo fero quod te non video, intolerabile est istam appellare tolerantiam. Sed quando tu talis es, esse sine te fortasse intolerabilius toleraretur. Bene est ergo quia æquo animo ferre nō possum, quod si æquo animo ferrem, æquo animo ferendus non essem. Mirum est, sed tamen verum quod mihi accidit: doleoq; quod te non video, & meipsum cōsolatur dolor. Ita mihi displicet fortitudo, qua patienter fertur absentia bonorum, sicuti es. Nam & Hierusalem futuram desyderamus vtique, & quanto patientius † desyderamus ipsam, tanto patientius sustinemus omnia propter ipsam. Quis igitur potest non gaudere te viso, vt posset quamdiu te non videt, non dolere? Ergo neutrum possum, & quoniā si possem, immaniter possem, non posse delector, atque in eo quod delector nonnullū solatium est. Dolentem itaque me non sedatus, sed consyderatus consolatur dolor. Ne reprehendas quæso sanctiore grauitate qua præuales, & dicas non rectè me dolere quod adhuc te non nouerim, cū animū mihi tuum, hoc est teipsum interiorem aspiciēdum patefeceris. Quid enim si vspiā (te) vel in terrena tua ciuitate

B didicissem fratrem & dilectorem meum, & tantum in domino ac talem virum, nullum ne me dolorem sensurum fuisse arbitrareris, si nō sinerer nosse domum tuam? Quo modo ergo non doleam quod nōdum faciem tuam noui, hoc est domum animę tuæ, quam sicut meam noui? Legi enim literas tuas fluentes lac & mel, præferentes simplicitatem cordis tui, in qua quæris dominum, sentiens de illo in bonitate, & afferens ei claritatem & honorem. Legerunt fratres & gaudent infatigabiliter & ineffabiliter, tam vberibus & tam excellētibus donis dei, bonis tuis. Quotquot eas legerūt, rapiunt, qui † rapiūtur cum legunt. Quàm suauis odor Christi, & quàm fragrat ex eis: dici non potest, illæ literę cum te offerunt vt videaris, quantum nos excitent vt quæraris: nam & perspicabilem faciunt & desyderabilem. Quanto enim præsentiam tuam nobis quodam modo exhibēt, tanto absentiam nos ferre non sinunt. Amant te omnes in eis, & amari abs te cupiunt. Laudatur & benedicitur deus, cuius gratia tu talis es. Ibi excitatur Christus, vt ventos & maria tibi placare tendenti ad stabilitatem suam dignetur. Ibi coniunx excitatur † non dux ad molliciem viro suo, sed ad fortitudinē redux in ossa viri sui: quam in tuam vnitatem redactā & redditam, & spiritalibus tibi tanto firmio-

C ribus, quanto castioribus nexibus copulatā, officiis vestrę sanctitati debitis in te vno ore salutamus. † Ibi cedri Libani ad terram depositæ, & in arcæ fabricam cōpagine charitatis erectæ, mundi huius fluctus imputribiliter secant. Ibi gloria vt acquiratur, contemnitur: & mundus vt obtineatur, relinquitur. Ibi paruuli, siue etiā grandiusculi filij Babylonis elidūtur ad petram, vicia scilicet confusionis superbiæq; secularis. Hæc atque huiusmodi suauissima spectacula, literæ tuæ præbent legentibus, literæ illę literæ fidei, non fictæ, literæ spei bonæ, literę purę charitatis. Quo modo nobis anhelant sitim tuam, & desyderiū defectumq; animę tuæ in atria domini? Quid amoris sanctissimi spirant? Quantā opulentiam synceri cordis exæstuant? Quas agunt gratias deo? Quas impetrant à deo? Blandiores sunt, an ardentiores: luminosiores, an fœcundiores? Quid enim est quod ita nos mulcent, ita accendunt: ita compluunt, & ita serenæ sunt? Quid est quæso te, aut quid tibi pro eis rependam, nisi quia totus sum tuus in eo, cuius totus es tu. Si parum est, plus certe non habeo. Tu autem fecisti vt non mihi parum videatur, qui me in illa episto-

D la tātis laudibus honorare dignatus es, vt cum tibi me refundo, si parum hoc tibi putem, non credidisse conuincar. Pudet me quidem tantum boni de me credere, sed plus piget tibi non credere. Est quod faciam. Non me credam talem qualem putas, quoniā non agnosco: & credam me abs te diligi, quoniam sentio & planè percipio: Ita nec in me temerarius, nec in te ingratus extitero. Et cum me tibi totum offero, paruum non est: offero enim quem vehementissime diligis: & offero, si non qualem me esse arbitraris, eum tamen, pro quo vt talis esse merear deprecaris. Hoc enim magis iam peto facias, ne minus optes mihi adiici ad id quod sum, dū me existimas iam esse quod nō sum. Ecce charissimus meus est, & ab ineunte adolescentia mihi familiariter amicissimus, qui hanc eximietati tuæ ac præstātissimæ charitati epistolam apportat. Huius nomē est in libro de ‹ vera › religione, quem tua sanctitas (quantum literis indicas) libētissime legit. Factus est enim tibi etiam tanti viri, qui tibi eum misit, commendatione iucundior. Neque enim † huic tam familiari amico meo ve-

E lim credas, quæ de me forte laudans dixerit. Sēsi enim etiam ipsum sæpe non mentiendi studio, sed amandi propensione falli iudicantem, & arbitrari iam me accepisse quædam, quibus accipiendis à domino patente ore cordis inhiarem. Et si hoc in os meum, quis non coniiciat quanta de me absente meliora q̄ veriora lætus effundat? Librorum autem nostrorum copiā faciet venerabili studio tuo: nā nescio me aliquid, siue ad eorum qui extra ecclesiam dei sunt, siue ad aures fratrum scripsisse, quod ipse non habeat. Sed tu cū legis mi sancte Pauline, non te ita rapiant, quæ per nostram infirmitatem veritas loquitur, vt ea quæ ipse loquor, minus diligenter aduertas: ne dum auidus auris bona & recta, quæ data ministro, non ores pro peccatis & erratis quæ ipse cōmitto. In iis enim si aduerteris quæ tibi rectè displicebunt, ego ipse conspicior: in iis autem quæ per donum spiritus, quod accepisti, rectè tibi placent in libris meis, ille amandus, ille prædicandus est, apud quē est fons vitę, & in cuius lumine videbimus lumen, & sine ænigmate & facie ad faciem, nunc autem in ænigmate videmus. In iis ergo quæ ipse de veteri fermēto eructaui, cum ea legens agnosco, me iudico cum dolore: in iis verò quę de azymis synceritatis & veritatis

F (dono dei) dixi, exulto cum tremore. Quid enim habemus quod non accepimus? Apud deum enim † melior est, qui maioribus & pluribus, q̄ qui minoribus & paucioribus donis dei diues est, quis negat? Sed rursus melius est vel de paruo dei dono gratias ipsi agere, q̄ sibi agi velle de magno. Hæc vt ex animo semper cōfitear, meūq; cor à lingua mea non dissonet, ora pro me frater: Ora obsecro, vt non laudari volēs, sed laudans inuocem dominum, & ab inimicis meis saluus fiam. Est etiam aliud, quo istum fratrem amplius diligas: nam est cognatus venerabilis, & vere beati episcopi Alipij, quem toto pectore amplecteris, & merito: nā quisquis de illo viro benigne cogitat, de magna dei misericordia, & de mirabilibus dei muneribus cogitat. Itaque cum legisset petitionem tuam, qua desyderare te indicasti, vt historiam suam tibi scriberet, & volebat facere propter beneuolentiam tuam, & nolebat propter verecundiam suam. Quem cum viderem inter amorem pudoremq; fluctuantem, onus ab illo in humeros meos transtuli: nam hoc mihi etiam per epistolam iussit. Cito ergo, si dominus adiuuerit, totum Alipium inseram

Marginal notes: † ipatientius — † quia. — † Videt à legētib⁹ ibi coniunx. — † mēte vna resalutam⁹ — † tamen. — id est, bona potius quàm vera. Sic aliquoties loquī, Linus imitatus. — † At enim.

G præcordiis tuis:Nam hoc sum ego maxime veritus, ne ille vereretur aperire omnia,quæ in eum dominus cõtulit,ne alicubi minus intelligenti (Non enim abs te so lo illa legerentur) non diuina munera concessa hominibus,sed seipsum prædicare videretur, & tu qui nosti quo modo hæc legas,propter aliorum caueodam infirmitatem, fraternæ noticiæ debito fraudareris. Quod iam fecissem, iamq; illum legeres,nisi profectio fratris improuisa repente placuisset. Quem sic cõmendo cordi & linguæ tuæ, vt ita comitem ei te præbeas, quasi non nunc illum,sed mecũ ante didiceris. Si enim cordi tuo nõ dubitauerit aperire seipsum, aut ex omni aut ex magna parte sanabitur per linguam tuã. Volo enim eum numerosius cõtundi eorum vocibus,qui amicom non seculariter diligunt. Filium autem eius filium nostrum, cuius etiam nomen in aliquibus nostris libris inuenies: & si ad tuæ charitatis præsentiam ipse non *al. statuerat. pergeret, statuerat * literis in manu tua tradere,consolandum,exhortandum,instruendum,non tam oris sono,quàm exemplo roboris tui.Ardeo quippe, vt dum adhuc ætas eius in viridi fœno est, zizania conuertat H in frugem, & credat expertis,quod experiri periculose desyderat. Nunc ergo ex eius carmine, & ex epistola, quam ad eum misi,intelligit beoeuolentissima & man suetissima prudentia tua,quid de illo doleam, quid timeam, quid cupiam. Nec despero affuturum dominũ, vt per te ministrum eius tantis curarum æstibus liberet. Sanè quia multa scripta nostra lecturus es, multo erit mihi gratior dilectio tua,si ex iis quæ tibi displicuerint, emendaueris me iustus in misericordia,& argueris me. Non enim talis es,cuius oleo timeam impinguari caput meum. Fratres non solum qui nobiscum habitant,& qui vbilibet habitantes,deo pariter seruiũt, sed propè omnes qui nos in Christo libenter nouerunt, salutant,venerantur,desyderant germanitatem, beatitudinem, humaoitatem tuam. Noo audeo petere,sed si ti †vacat. vides. bi ab ecclesiasticis muneribus vacat, venias & videas† quid mecum sentiat Africa.

Paulinus Augustino,non recepto ab eo responso,denuò per alium scribit eadem quæ prius. *Epistola XXXIII.*

DOMINO fratri sancto & vnanimo Augustino, Paulinus & Therasia peccatores. Iam dudum frater in Christo domino mi voanime, vt te in sanctis & piis laboribus tuis nesciente I agnoui, absentemq; vidi, tota mente complexus, alloquio quoque familiari atque fraterno per literas audire properaui. Et credo in manu & in gratia domini sermonem meum ad te fuisse perlatum: sed moraote adhuc puero, quem ad te aliosq; dilectos æque deo salutandos, ante hyemem miseramus,non potuimus vltra & officium oostrum suspeodere,& desyderium sermonis tui cupidissimum temperare. Scripsimus itaque iterato nũc, si priores ad te literę nostrę peruenire meruerunt: aut primo, si illis in manus tuas perueniendi fœlicitas non fuit. Sed tu frater spiritaliter omnia iudicans, amorem in te nostrum ne pẽdas officio solo, aut tempore literarum. Dominus enim testis est, qui vnus atque idem operatur in suis vbique charitatem suam, iam abinde nobis,ex quo te beneficio veoerabiliũ episcoporũ Aurelij & Alipij, per tua in Maoichæos opera cognouimus,ita inditam dilectionem tuam, vt nobis non nouam aliquam amiciciam sumere,sed quasi veterem charitatem resumere videremur. Denique nunc & si sermone, non tamen tanquã & affectu rudes scribimus, teq; vicissim in spiritu per interiorem hominẽ quasi recognoscimus. Nec mirũ si & absentes assumus K vobis,& ignoti nosmet nouimus, cum vnius corporis membra simus, vnum habeamus caput,vna perfundamur gratia, vno pane viuamus,vna incedamus via,eadem habitemus domo. Deniq; in omne quod sumus, tota spe ac fide qua stamus in præsenti, nitimur in futurum, tam in spiritu quàm in corpore domini vnum sumus,ne simus nihil si ab vno excidamus. Quãtulum ergo est quod absentia corporalis nobis inuidet nostri,nisi sanè fructum istum,quo pascuntur oculi temporalium expectatores? quãuis nec corporalis quidem gratia, temporalis in spiritalibus dici debeat, quibus etiam corporum æternitatem resurrectio largietur, vt audemus in virtute Christi & bonitate dei patris vel indigoi præsumere. Quare vtinam boc quoque oobis munus annueret gratia dei,per dominum nostrum Iesum Christum,vt etiam in carne faciem tuam videremus:non solum desyderiis nostris magnum conferretur gaudium,sed etiã mentibus lumẽ accresceret,& ex tua copia locupletaretur inopia nostra. Quod quidẽ & absentibus largiri potes, hac præsertim occasione, quæ filij nostri vnanimes & charissimi nobis in domino, Romanus & Agilis,quos vt nos alios* tibi commenda L mus, in nomine domini reuertentur, opere charitatis *al. pro alteros. impleto, in quo tuæ charitatis affectu specialiter vtantur rogamus. Nosti enim quàm celsa promittat altissimus fratri,fratrem adiuuanti. Per hos,si quo me gratię, quæ tibi data est, dono remunerari voles, tutò facies. Sunt enim, velim credas, vnum cor,& vna nobiscum in domino anima. Gratia dei tecum,vt est,in ęternum maneat frater in Christo domino vnanime, venerabilis,dilectissime,& desyderabilis. Omnes in Christo sanctos,quales tibi cohærere non dubium est, à nobis saluta. Commenda nos omnibus sanctis,vt tecum pro nobis orare dignentur.

Augustinus Paulino, ad proximam epistolam respondet: nam superiorem nondum acceperat.

Epistola XXXIIII.

DOMINIS dilectissimis & syncerissimis, verè beatissimis,atque abundantissima dei gratia præstantissimis fratribus Paulino & Therasiæ, Augustinus io domioo salutem. Cum literas M meas, quibus respondi prioribus vestris, si tamen vestris literis vllo modo à me responderi potest, celerrime optauerim venire in vestræ charitatis manus, vt quo pacto absens cito possem esse vobiscum, lucrum mihi vestrę epistolæ contulit tarditas mea. Bonus dominus,qui nõ tribuit sæpe quod volumus,vt quod malimus attribuat. Aliud est enim quod accepta epistola mea scripturi estis,aliud quod non accipieodo scripsistis. Quod cũ lætissime legeremus, defuisset nobis certa ista lætitia, si vt optauimus maximeq; voluimus, cito ad vestram sanctitatem nostræ literæ permeassent. Nunc verò & hęc habere scripta,& illa sperare rescripta, gaudio cumulatiore delectat. Ita nec nostra culpa accusari potest, & domini largior benignitas fecit qđ nostro desyderio conducibilius esse iudicauit. Sanctos fratres Romanum & Agilem, aliam epistolam vestrã audientem voces atque reddentem, & suauissimam partem vestræ præsentiæ, quia † vobis viseodis inhiaramus † auidius, cum magna in domino iucunditate †qua. †hiarem*. suscepimus. Vnde, aut quando, aut quo modo vel vos prę stare, vel oos possemus exigere, vt nos de vobis tanta scribendo doceretis, quanta eorum ore didicimus? Aderat etiam quod nulli chartæ adesse potest, tantum

in

A in narrantibus gaudium, vt per ipsum etiam vultum oculosq; loquentum, vos in cordibus eorum scriptos cum ineffabili lætícia legeremus. Hoc quoque amplius erat, quod pagina qualibet quantacumq; bona scripta contineat, nihil ipsa proficit, quãuis ad profectum explicetur aliorum. Hanc autem epistolam vestram, fraternam scilicet animam, sic in eorum colloquio legebamus, vt tanto beatior appareret nobis, quanto vberius conscripta esset ex vobis. Itaque illam ad eiusdem beatitatis imitationem, studiosissime de vobis omnia percontando, in nostra corda trãscripsimus. Nec ideo tamen eos tam cito à nobis, licet ad vos remeãtes, sine molestía passi sumus. Videte enim quæso vos quibus quatiebamur affectibus: tanto vtique dimittendi erant velocius, quanto vobis impẽsius obedire cupiebãt. Sed quanto id cupiebant magis, tãto vos nobis præsentius exhibebant: eo quippe indicabant quàm chara vestra viscera essent. Tanto igitur eos minus dimittere volebamus, quãto iustius vt dimitterentur, instabãt. O rem non ferendam, nisi à nobis ista discessione non discederemus, nisi vnius essemus corporis membra, vnũ ha-
B beremus caput, vna perfunderemur gratia, vno pane viueremus, vna incideremus via, eadẽ inhabitaremus domo. Cur enim non eisdem etiam verbis vteremur? Agnoscis enim credo hæc esse ex epistola vestra. Sed cur potius hæc vestra sint verba quàm mea, quę vtique quàm vera sunt, tam à nobis ab eiusdem capitis communione proueniunt. Et si aliquid proprium vobis donatum habent, tanto magis ea sic dilexi, vt obsiderent viam pectoris mei, neque à corde ad linguam meam verba transire sinerent, donec tanto priora, quãto sunt vestra, procederent. Sancti fratres & dilecti deo, nostraq; inuicem membra, quis dubitet nos vno spiritu vegetari, nisi qui non sentit qua nobis dilectione vinciamur? Vellem tamen scire, vtrum hanc absentiam corporalem, vos patientius q̃ nos facilius toleretis? Si ita est, fateor non amo istam fortitudinem vestrã, nisi forte quia nos tales sumus, vt minus à vobis desyderari, quàm vos desyderare debeamus. In me certe si esset patientia vestræ absentiæ perferendæ, displiceret mihi: segniter enim agerem, vt vos viderem. Quid autem absurdius, quàm fortitudine fieri segniorem? Sed qua ecclesiæ cura tenear, ex hoc vestra charitas oportet attendat, quod beatissimus pater Valerius, qui vos nobiscũ quantum salutet, quantum sitiat, audietis ex fratribus, nec presbyterum me esse suum passus est, nisi maiorem
C mihi coëpiscopatus sarcinam imponeret. Quod quidẽ quia tanta eius charitate, tantoq; populi studio dominum id velle credidi, nonnullis iam exemplis præcedẽtibus, quibus mihi omnis excusatio claudebatur, vehementer timui excusare. Sed quamquã iugum Christi per seipsum lene sit, & sarcina leuis, tamen propter nostram asperitatem atque infirmitatem, si quid me mordet hoc vinculum, atque vrget hoc onus, ineffabiliter mihi aliquanto vestræ præsentiæ solatio, tolerabilius & portabilius redderetur. Vos audio curis einsmodi expeditiores liberioresq; viuere, quare nõ impudenter ego rogo vos, & postulo, & flagito, vt in Africam maiore talium hominum siti, q̃ siccitatis nobilitate laborantem, venire dignemini. Scit deus quia non solum propter desyderium meum, neque solum propter eos qui vel per nos vestrum propositum, vel vndecũque fama prædicante didicerunt, sed etiam propter cæteros, qui partim nõ audiunt, partim audita non credunt, tamen possint comperta diligere, vos istis terris

Valerij Episcopi Augustinus συνεργός.

etiam corporaliter adesse cupimus. Quamuis enim se- D
dulo atque misericorditer id agitis, tamẽ etiam coram hominibus regionum nostrarum luceãt opera vestra, vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem vestrũ qui in cœlis est. Piscatores vocante domino, quod nauiculas & retia dimiserunt, omnia se dimisisse, & dominum sequutos esse, etiam cõmemorãdo lætati sunt. Et reuera omnia contemnit, qui non solum quantum potuit, sed etiam quantum voluit habere, contemnit. Sed in eo quod cupiebatur, oculi dei testes sunt, in eo quod habebatur etiam hominum. Nescio quo autem modo, cũ superflua & terrena diliguntur, arctius adepta q̃ concupita constringunt. Nam vnde tristis ille discessit, qui consilium vitæ æternæ consequendæ quærebat à domino, cum audisset vendenda esse omnia sua, *Luc.18.*
& distribuenda esse pauperibus, & habendum thesaurum in cœlo, si vellet esse perfectus: nisi quia magnas, vt Euangelium loquitur, habebat diuitias? Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa velut cibi repudiantur, illa velut mẽbra præciduntur. Quanto igitur & quantum mirabili gaudio nostris temporibus christiana charitas conspicit, per domini Euangelium cum lætícia fieri, quod ex E
ore domini cum tristicia diues audiuit? Quamquam nullis verbis explicem cõceptionem ac parturitionem cordis mei, tamen quia prudenter & pie intelligitis nõ esse istam vestram, hoc est humanam, sed in vobis domini gloriam. Nam & inimicum cautissime innemini, deuotissimèque agitis, vt tanquam discipuli Christi humiles corde & mites sitis, Vtilius enim terrena opulentia tenetur humiliter, quàm superbe relinquitur. Quia ergo rectè intelligitis non hanc esse vestram, sed domini gloriam: videtis q̃ parua & exigua dixerim. Dixi enim de laudibus Christi, quibus sunt linguæ impares angelorum. Hanc ergo Christi gloriam etiam oculis nostrorum hominum cupimus admoueri, in vno coniugio proposita vtrique sexui calcandæ superbiæ, non desperandæ perfectionis exempla. Nescio si quicquam misericordius agitis, quàm si tantum velitis† latere, quod tales estis, quãtum tales esse voluistis. Vetustinum impiis quoq; miserabilem puerum vestræ benignitati charitatiq; commendo: causas calamitatis & *†nolitis.*
peregrinationis eius audietis ex ipso. Nam & proposi- F
tum eius, quo seruiturum se esse pollicetur deo, tempus prolixius, & ętas robustior, & transactus timor certius iudicabunt. Tres libros, atque vtinam tam grandis quæstionis ita explicatores vt grandes, tanto minus metuens in te laborem legendi, quanto ardorem perspicio diligendi, misi sanctitati & charitati tuæ: nam quæstio eorum de libero arbitrio est. Hos autem non habere, aut omnes non habere fratrem Romanianum scio, per quem propè omnia, quæ quibuslibet auribus accõmodata scribere potui, studio in nos tuo non apportanda dedi, sed ad legẽda indicaui. †Habebat enim iam ille omnia, secúmque gestabat: per eum autem prima rescripta transmisi. Credo iam expertam sanctitatem tuam sagacitate spiritali, quam tibi dominus tribuit, quid ille vir boni animo gerat, & quę in illo infirmitate pars claudicet. Vnde humanitati & charitati tuę tam ipsum q̃ filium eius, legisti, vt spero, qua sollicitudine commendauerim, & quanta mihi necessitudine copulati sint. Aedificet eos per te dominus, quod ab illo magis petendum est: nam id tu quàm velis noui. Aduersus Paganos te scribere didici ex fratrib⁹: si quid de tuo pectore meremur, indifferenter mitte vt lega- *†legenda indicaui.*

G mus:nam pectus tuum tale domini oraculum est, vt ex
eo nobis placita contra implicita,& aduersus loquacis-
simas quæstiones explicatissima dari responsa præsu-
mamus. Libros beatissimi papæ Ambrosij credo habe-
Ambros°. re sanctitatẽ tuam, eos autem multum desydero, quos
aduersus nonnullos imperitissimos & superbissimos,
qui de Platonis libris dominũ profecisse contendunt,
Nõ extant. diligentissime & copiosissime scripsit. Beatissimus fra-
ter Seuerus de condisciplinatu nostro Milenitanæ an-
tistes Ecclesiæ, bene apud eandem ciuitatem fratribus
cognitus, debito nobiscum officio sanctitatem vestrã
salutat. Fratres quoque omnes nobiscum domino ser-
uientes, tam id faciunt, quàm vos desyderant:tam vos
desyderant,quàm vos diligunt:& tam diligunt, quàm
estis boni. Panis quẽ misimus, vberior benedictio fiet,
dilectione accipientis vestræ benignitatis. Custodiat
vos dominus ab ista generatione in æternum, domini
dilectissimi & syncerissimi vere benigni & abundan-
tissima domini gratia præstantissimi fratres.

Paulinus Alipio Episcopo, de libris Augustini quos recepit, ex-
H *cusans quod seruus miserit ad illum Eusebij Chronica. Cupit*
edoceri de statu Alipij, ipse vicißim de suo nonnulla aperit, ve-
luti significans se velle Alipij vitã in literas mittere. Tres panes
dono mittit. Hoc argumentum præcedit epistolam trigesimam se-
cundam.

Epistola XXXV.

DOMINO meritò honorabili, & beatissimo
patri Alipio, Paulinus & Therasia peccatores.
Hæc est vera charitas, hæc perfecta dile-
ctio, quam tibi circa humilitatem nostram inesse do-
cuisti, domine verè sancte & merito beatissime ac de-
syderabilis. Accepimus enim per hominem nostrum
Iulianum de Carthagine reuertentem literas, tantam
nobis sanctitatis tuæ lucem afferentes, vt nobis chari-
tatem tuam non agnoscere, sed recognoscere videre-
mur. Quia videlicet ex illo, qui nos ab origine mundi
prædestinauit sibi, charitas ista manauit:in quo facti su
mus antequam nati, quia ipse fecit nos, & non ipsi nos,
Psalm. 99. qui fecit quæ ventura sunt. Huius igitur præscientia &
opere formati in similitudinem voluntatum, & vnita-
tem fidei, vel vnitatis fidem, præueniente noticiam cha
ritate connexi sumus, vt nos inuicem ante corporales
conspectus reuelante spiritu nosceremus. Gratulamur
I itaque & gloriamur in domino, qui vnus atque idem
vbiq; terrarum operatur in suis dilectionem suam spi-
ritu sancto, quem super omnem carnem effudit, flu-
minis impetu lætificans ciuitatem suam. In cuius te ci-
uibus principalem cum principibus populi sui, sede a-
postolica meritò collocauit:nosq; etiam, quos erexit e-
lisos, & de terra inopes suscitauit, in vestra voluit sorte
numerari. Sed magis gratulamur in eo domini mune-
re, quo nos in pectoris tui habitatione constituit: quo-
que ita visceribus tuis insinuare dignatus est, vt pecu-
liarem nobis charitatis tuæ fiduciam vendicemus, his
officiis atque muneribus prouocati, vt nos diffidenter
aut leuiter te amare non liceat. Accepimus enim insig-
ne & præcipuum dilectionis & solicitudinis tuæ opus,
sancti & perfecti in domino Christo viri, fratris no-
stri Augustini libris quinque confectum, quod ita mi-
**al. suspi-* ramur atque suspicimus, * vt dictata diuinitus verba
pimus. credamus. Itaque fiducia suscipiendæ nobis vnanimi-
tatis tuæ, & ad ipsum scribere ausi sumus, dum nos illi
per te, & de imperitia excusandos, & ad charitatẽ com
mẽdandos præsumimus, sicut & omnibus sanctis, quo-
rum nos & absentium officiis sospitare dignatus es, pa
ri proculdubio curaturus affectu, vt per sanctitatẽ tuã, K
nostris inuicem saluẽtur obsequiis, & in clero sancti-
tatis tuæ comites, & in monasteriis fidei ac virtutis tuæ
æmulatores. Nam & si in populis, ac super populum
agas oues pascuæ domini, regens solicitus vigil pastor
excubiis, tamen abdicatione seculi, & repulsa carnis ac
sanguinis, desertum tibiipsi fecisti, secretus à multis, vo
catus in paucis. Sanè vicario aliquatenus munere, licet
per omnia tibi impar, vt iusseras prouidi illam Eusebij
venerabilis episcopi Constantinopolitani, de cunctis
temporibus historiam. Sed in hoc fuit obtemperandi
mora, quod in fructu † tuo, quia ipse non haberem hũc *† instructu.*
codicem, Romæ reperi apud parentem nostrum vere
sanctissimum Dõnionem qui proculdubio promptius
mihi paruit in hoc beneficio, quod tibi deferẽdum iu-
dicauit. † Verumtamen quia & loca tua mihi significa- *† indicauis*
re dignatus es, vt ipse monuisti, ad venerabilem sociũ
coronæ tuæ, patrem nostrum Aurelium ita scripsimus,
vt si nũc Hippona regione degeres, illò tibi literas no-
stras, & transcribendam in Chartagine membranam
mittere dignaretur. Quod & sanctos viros quos indi-
ces charitatis ipsorum tuo sermone cognouimus, Co- L
mitem & Euodium rogauimus, vt hæc scribere ipsi cu-
rarẽt, ne vel parenti Domnioni diutius codex suus de-
foret, & tibi trãsmissus sine necessitate redhibendi ma-
neret. Specialiter autem hoc à te peto, quoniã me im-
merentem & inopinantem magno tui amore comple-
sti, vt pro hac historia temporum, referas mihi omnẽ
tuæ sanctitatis historiam: vt quod genus, vnde sis do-
mo, tanto vocatus à domino, quibus exordiis segrega-
tus ab vtero matris tuæ, ad matrem filiorum dei prole
lætantem, abiurata carnis & sanguinis stirpe transieris,
& in genus regale & sacerdotale sis translatus, edisse-
ras. Quod enim indicasti, iam de humilitatis nostræ
nomine apud Mediolanum te didicisse, cum illic ini-
tiareris, fateor curiosius me velle cõdiscere, vt ex omni
parte te nouerim, quo magis gratuler, si à suspiciendo
mihi patre nostro Ambrosio, vel ad fidem inuitatus es,
vel ad sacerdotium consecratus, vt eundem ambo ha-
bere videamur authorem. Nam ego & si à Delphino *Paulinus*
Burdegalæ baptizatus, à Lampio apud Barcilonam in *familiaris*
Hispania, per vim inflammatæ subito plebis sacratus *Ambrosio.*
sim, tamen Ambrosij semper & dilectione ad fidem *hinc sump-*
nutritus sum, & nunc in sacerdotij ordine consoueor. *si, ece a so-*
Denique suo me clero vendicare voluit, vt & si diuer- *rem, qui*
sis locis degam, ipsius presbyter censear. Sed de me ne *scripsit vitã*
quid ignores, scias antiquissimum peccatorem, nõ ita *Ambrosij.*
olim de tenebris & vmbra mortis eductum, spiritum M
auræ vitalis hausisse, nec ita olim posuisse in aratro ma
num, & crucem domini sustulisse, quam vt in finem
perferre valeamus, orationibus tuis adiuuemur. Accu-
mulabitur hæc meritis tuis merces, si interuentu tuo o-
nera nostra releuaueris. Sanctus enim laborantem ad-
iuuans, quia fratrem non audemus dicere, exaltabitur
sicut ciuitas magna. Et tu quidem super montem ci-
uitas ædificata es, vel accensa super candelabrum lu-
cerna in septiformi claritate colluces, nos sub modio
peccatorum delitescimus: visita literis tuis, & profer
in lucem in qua ipse versaris, super aurea candelabra
conspicuus. Eloquia tua lumen semitis nostris erunt,
& oleo lucernæ tuæ impinguabitur caput nostrum. Et
accendetur fides, cum de spiritu oris tui cibum mentis
& lumẽ animæ sumpserimus. Pax & gratia dei tecum,
& corona iusticiæ tibi maneat in die illo, domine pa-
ter meritò dilectissime, & venerabilis & exoptatissime.

Benedictos

A Benedictos sanctitatis tuæ comites & æmulatores in domino fratres, si dignantur, nostros, tam in Ecclesiis quàm in monasteriis Chartagini, Thagastæ, Hippone regio, & totis parœciis tuis atque omnibus cognitis tibi per Africam locis, domino catholice seruientes, multo affectu & obsequio salutari rogamus. Si ipsam membranam sancti Domnionis acceperis, transcriptã nobis remittere dignaberis. Et hoc rogo scribas mihi quem hymnum meum cognoueris. Panem vnum sanctitati tuæ vnitatis gratia misimus, in quo etiam trinitatis soliditas continetur. Hunc panem eulogiam esse, tu facies dignatione sumendi.

Panis dono missus.

Paulinus Romaniano, gratulans ecclesiæ Hipponensi quod Augustinum meruit episcopi collegam. Licentium pro quo scripserat Augustinus, hortatur & prosa & carmine, vt contempto aulæ fastu, se dedicet Christo. *Epistola XXXVI.*

DOMINO meritò prædicabili & honorando fratri Romaniano, Paulinus & Therasia. Pridie quàm has daremus, reuersis ex Africa fratribus nostris, quorum expectatione nos pendere vidisti, optatissime sanctorum & charissimorum B viroru inde epistolas receperamus, id est Aurelij, Alipij, Augustini, Profuturi, Seueri, iam omnium pariter episcoporum. Ergo tot sanctarum talium recentissimis sermonibus gratulantes, properauimus ad te nostram referre lęticiam, vt tibi quoque expectatum in peregrinatione solicita gaudium festiuissimis cõferremus indiciis. Si forte eadem de venerabilibus & amãtissimis viris per aliarum aduentus nauium comperisti, per nos etiam repetita accipe, & quasi renouata hilaritate rursus exulta, Quod si primus hic à nobis tibi nuncius veniet, gratulare tantam [nobis] in tua patria charitatem Christo donante partam, vt quicquid illic diuina prouidẽtia gerat, mirabilis semper, vt scriptum est, in sanctis suis, vel primi, vel cum primis sciamus. Nõ autem tantum hoc scribimus gratulandum, quod episcopatũ Augustinus acceperit, sed quod hãc dei curam meruerint Africanę ecclesiæ, vt verba cœlestia Augustini ore perciperent, qui ad maiorem dominici muneris gratiam nouo more prouectus, ita consecratus est, vt non succederet in cathedra episcopo, sed accederet. Nã incolumi Valerio Hipponensis ecclesiæ episcopo, coëpiscopus Augustinus est. Et ille beatus senex, cui purissimam mentem nulla vnquam liuentis inuidiæ macula suffudit, dignos sui cordis pace nunc ab altissimo fructus capit, vt quem successorem sacerdotij sui suppliciter † optabat, hunc mereretur tenere collegam. Credi C ne hoc potuit antequam fieret? Sed in hoc quoque omnipotentis opere dici euangelicum illud potest: Hominibus hæc ardua, apud Deum autem omnia possibilia. Exultemus itaque & lætemur in eo qui facit mirabilia solus, & qui facit vnanimes habitare in domo, quoniã ipse respexit humilitatem nostram, & visitauit in bono plebem suam: qui erexit cornu in domo Dauid pueri sui, & nunc exultauit cornu Ecclesię suæ in electis suis, vt cornua peccatorum (sicut per prophetam spondet) hoc est Donanstarum Manichæórumque confringat. Vtinam hæc nunc domini tuba, qua per Augustinum intonat, filij nostri Licentij impulset auditus, sed vt illa audiat aure, qua Christus ingreditur, de qua non rapit dei semen inimicus. Tunc vere sibi summus Christi pontifex Augustinus videbitur, quia se nunc & exaudinum sentiet ab excelso, si quem tibi dignum genuit in literis, hunc & sibi digne filium pariat in Christo. Nam & nunc, velim credas, flagrantissima de ipso no-

Gratulatio. Hoc fieri vetuit in eo quem sibi συνεργὸν ex populi cõsensu designauit. Extat actum. † simpliciter.

bis solicitudine scripsit. Credimus in omnipotentem D Christum, quod adolescentis nostri votis carnalibus spiritalia vota Augustini præualeant: Vincetur vel inuitus (mihi crede) vincetur piissimi parentis fide, ne mala victoria vincat, si maluerit in perniciem suam vincere, quàm pro salute superari. Ne vacuum fraternæ humanitatis officium videretur, de buccellato christianę expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi pariter & filio nostro Licentio misimus. Non enim potuimus à benedictione secernere, quem cupimus eadẽ nobis gratia penitus annectere. Paucis tamen & ad ipsum loquamur, ne neget sibi scriptum, quod de se tibi scriptum est. Aeschino enim dicit, quod audit Mitio. Sed quid de alienis loquar, cum de proprio cuncta possimus, & aliena loqui non soleat esse sani capitis, quo dei gratia sano & saluo sumus, quibus caput est Christus. Incolumem te ætate quàm plurima, & beatum semper cum tota domo tua, vt cupimus, habeamus in Christo, domine frater meritò honorandissime & desyderantissime. Audi ergo fili legem patris tui, id est fidem Augu- E stini, & noli repellere consilia matris tuæ, quod æque nomen in te Augustini pietas iure sibi vendicat, qui te tantillum gestauit sinu suo, & à paruulis primo lacte sapientiæ secularis imbutum, nunc etiam spiritalibus lactare & enutrire domino gestit vberibus. Quoniam te adultum ætate corporea, in spiritalibus adhuc cunabulis vagientem, videt adhuc infantem verbo dei vix dũ in Christo primis passibus & vestigio titubante repentem, si tamen Augustini doctrina tanquam manus matris, & vlna nutricis instabilem regat paruulum. Quem si audias & sequaris, vt rursum te sermone Salomonis alliciam, Fili coronam accipies gratiarum tuo vertici. Et tunc vere eris ille non phantasmate somniatus, sed ab ipsa veritate formatus consul & pontifex, vacuas imagines falsi operis implente Christo solidis suæ operationis effectibus. Vere enim pontifex & vere consul Licenti eris, si Augustini vestigiis Propheticis & Apostolicis disciplinis, vt sacrato beatus Helisæus Heliæ, vel illustri Apostolo Timotheus adolescens adhæreas, indiuulso per itinera diuina comitatu, vt & sacerdotium corde perfecto discas mereri, & populis ad salutẽ magistri ore consulere. Sat hoc monitis & hortatui, Mo- F dico enim sermone & labore te arbitror mi Licenti ad Christum posse incitari, iam à pueris semper ad studia veritatis & sapiẽtiæ, quod vtrumque vere est Christus, & omnis boni summum [bonum,] venerabilis Augustini spiritu & ore flammatum. Qui si parum apud te pro te valuit, quid ego tanto interuallo posterior, & omnium illius opum pauper, efficiã? Sed quia & illius facultatis potentia, & tui ingenij humanitate confisus, pleniora atque maiora in te spero elaborata quàm elaboranda, ausus sum hiscere duplici gratia, vt & illi viro deuincta charitate compararer in solicitudine tui, & inter eos qui salutem tuam diligunt, vel contestato numerarer affectu. Nam effectus in tui perfectione palmam Augustino potissimum destinatam scio. Vereor fili ne aures tuas asperitate temerarij sermonis offenderim, & per aures animo etiam tuo tædij mei vulnus intulerim. Sed in mentem venit epistola tua qua te musicis familiarem modis intellexi, A quo studio ego æui quondam tui non abhorrui. Itaque mihi ad tuam mentem, si in aliquo exulcerassem, deliniendam, remedium literas tuas recordatus reperi, vt te ad dominum harmoniæ omniformis artificem, modulamine carminis

Panes benedicti.

G euocarem. Quæso te vt aure audias, neque causam salutis tuæ in verbis meis spernas, sed piam curam & mentem paternam, etiam in despiciendis sermonibus libēter accipias, quibus insitum Christi nomen, quod est supra omne nomen, hanc deberi venerationem facit, vt non possit à credente contemni,

Carmen Elegiacum Paulini ad Licentium.

Quare age rumpe moras, & vincla tenacia secli,
Nec metuas placidi mite iugum domini.
Pulchra quidem, sed mira vagis præsentia rerum,
Mentibus: at sapiens non stupet ista animus.
Nunc te solicitat varius male suada figuris,
Heu validos etiam vertere Roma potens.
Sed tibi nate precor, semper pater Augustinus
Occurset, cunctas vrbis ad illecebras.
Illum tanta inter fragilis discrimina vitæ
Aspiciens, & habens pectore, tutus eris.
Hoc tamen & repetens iterumq; iterumq; monebo,
Vt fugias duræ lubrica militiæ.
Odit longā seruitutem. Blandum nomen honos, mala seruitus, exitus æger,
Quem nunc velle iuuat, mox voluisse piget.
Scandere celsa iuuat, tremor est descendere celsis,
Si titubes, summa peius ab arce cades.
H Nūc tibi falsa placent bona, nunc rapit omnibus auris
Ambitus, & vitreo fert caua fama sinu.
Ast vbi te magno damnosus cinxerit æstu
Balthæus, & sterilis fregerit inde labor,
Serus & incassum spes accusabis inanes,
Et modo quæ nectis rumpere vincla voles.
Tunc reminisceris frustra patris Augustini
Contempsisse dolens veridicos monitus.
Quare si sapiens, & si pius es puer audi,
Et cape verba patrum, consiliumq; senum.
Quid retrahis fera colla iugo: mea sarcina leuis,
Suaue iugum Christi est, vox pia, crede deo:
Et caput adde iugis, da mollibus ora capistris,
Demissosq; leui subde humeros oneri.
Nunc potes hoc dum liber agis, dum nulla retentant
Vincula, nulla thori cura, nec altus honor.
Hæc bona libertas Christo seruire, & in ipso
Omnibus esse supra: non dominis hominum,
Non vicius seruit, non regibus ille superbis,
Tantum qui Christo se dederit domino.
I Nec tibi nobilitas videatur libera, quam nunc
Sublimem attonita conspicis vrbe vehi.
Quam cernis tanta sibi libertate videri,
Vt dedignetur flectere colla deo.
Multis ille miser mortalibus & quoque seruis
Seruit, & ancillas vt dominetur emit.
Norunt eunuchos & magna palatia passi,
Et quisquis Romam, sponte miser, patitur:
Quanto sudoris precio, damnôque decoris
Constet, ibi chlamydis, hic honor officij.
Nec tamen ipse potens, qui celsior omnibus esse
Emerit, vt nulli seruiat, assequitur.
Cum bene se tota dominum iactauerit vrbe,
† si. Seruit dæmoniis, ac† simulachra colit.
Prohdolor hos proprer remoraris in vrbe Licenti,
Et regnum Christi spernis, vt his placeas.
Hos vocitas dominos, curua & ceruice salutas,
Quos ligni seruos conspicis & lapidis.
Nomine diuino argentum venerantur & aurum,
Religio est quod amat morbus auariciæ.
Imprecor hos vt amet, qui non amat Augustinum,
Non colat & Christum, cui placet hos colere.
Inde ait ipse deus, dominis non posse duobus
Seruiri, quoniam mens placet vna deo. K
Vna fides, deus vnus, & vnicus è† patre Christus, *† a.*
Haud duplex, vni seruitus est domino.
Quanta etenim cœlo ac terris distantia, tanta est
Cæsaris & Christi, rebus & imperiis.
Tollere humo, sed nunc dum spiritus hos regit artus,
Mente polum penetra, nil mora carnis obest.
Corporeis iam nunc morere actibus, & bona vitę
Cœlestis liquido præmeditare animo.
Spiritus es, quamquam tenearis corpore, si nunc
Mente pia victor carnis opus perimas.
Hæc tibi chare puer fidei † compulsus amore *† fido.*
Scripsi, si recipis, suscipiere deo.
Crede Augustinum tibi nunc in me geminatum.
Sume duos vnà cum pietate patres.
Spernimur, abstraheris maiore dolore duobus
Audimur, pignus dulce duobus eris.
In te læta patrum sudauit cura duorum,
Et tibi magnus honos lætificasse duos.
Sed me Augustino cum copulo, non meritorum
Iacto parem, solo comparo amore tui.
Nam quid ego effundam, rorans tibi paupere riuo? L
Me præter gemino flumine prolueris,
Frater Alipius est, Augustinusq; magister,
Sanguinis hic consors, hic sator ingenij.
Tanto fratre vales & præceptore Licenti,
Et dubitas pennis talibus astra sequi?
Quicquid agas (nam te nec speret mundus amicum)
Non daberis terræ, debita Christo anima.
Tu thalamos licet & celsos mediteris honores
Nunc, olim domino restituere tuo.
Credo vnum vincent iusti duo peccatorem,
Et tua fraternę vota preces abigent.
Ergo redi, qua voce parens, qua sanguine frater,
Ambo sacerdotes te remeare iubent.
Ad tua te retrahunt, nam nunc aliena petisses,
Hæc mage quæ retinent regna tui tua sunt.
Hæc repete, his inhia, externis ne contere tempus,
Si tua nolueris, quisquam aliena dabit?
Non eris ipse tuus, missusq; per extera longe
Sensibus heu proprij pectoris exul ages.
Solicitum satis hæc nato cecinisse parentem,
Dum tibi quæ mihimet, vel volo, vel metuo.
Hæc tibi, si recipis, feret olim pagina vitam.
Si renuis, eadem hæc pagina testis erit.
Incolumem mihi te fili charissime, Christus M
Annuat, & seruum det sibi perpetuo.
Viue precor, sed viue deo, nam viuere mundo
Mortis opus, viua est viuere vita deo.

Seuerus Augustino è secessu, prouocans illum ad scribendum. An hic sit Seuerus Sulpitius incertum.

Epistola XXXVII.

VENERABILI ac desyderabili & toto sinu charitatis amplectēdo Episcopo Augustino, Seuerus. Deo gratias frater Augustine, cuius donum est quicquid in nobis bonorum gaudiorū est. Fateor bene mihi tecum est, multum te lego: mirū dicam, sed verum plane, quàm mihi absens solet esse præsentia, tam præsens facta est absentia tui. Nullæ se nobis interponunt turbulentæ actiones temporalium rerum. Ago quantum possum, & si nō tantum possum quantum volo, quid ego dicam quantum volo? Nosti optime quàm auarus sim tui: nec tamē murmuro, quia nō tantū ago quantū volo, quoniam rursus nō minus ago quātū possum. Deo ergo gratias frater dulcissime bene

A bene mihi tecum est, gaudeo tecum arctius cõuinctus & vt ita dicam, vnisimé quantum potest adhærens tibi, redundantiam vberum tuorum suscipiés vires comparo, si possim idoneus effici ad ea cócutienda & exprimẽda: vt quicquid secretius & interius clausum custodiunt, remotis pellibus quas adhuc lactenti sugendas inserunt, ipsa mihi viscera si possibile est dignentur effundere. Viscera inquam, mihi vt refundantur cupio: ô viscera tua, viscera pinguia sagina cœlesti, & cõdita omni dulcedine spiritali: viscera tua viscera pura, viscera simplicia, nisi quod duplici sunt vinculo redimita geminæ charitatis: viscera tua viscera perfusa lumine veritatis, & refulgentia veritatem, Horum me manationi vel resultationi subiicio, quo nox mea in lumine tuo deficiat, vt in diei claritate simul ambulare possimus. O vere artificiosa apis dei, construens fauos diuini nectaris plenos, manantes misericordiam & veritatẽ, per quos discurrens deliciatur anima mea, & vitali pastu quicquid in se minus inuenit, aut imbecillũ sentit, resarcire & suffulcire molitur. Benedicitur domin⁹ per præconium oris tui, & fidele ministerium: quod sic concinere & respondere facis canenti tibi domino, vt B quicquid de eius plenitudine ad nos vsq; redundat, iucundius efficiatur, & gratius per tuã elegantem famulatum, & succinctã mũdiciam, & fidele ac castum simplèxque ministerium: quod ita resplendere facis per argutias tuas, & vigilantiam tuam, vt perstringat oculos & in se rapiat, Nisi tu idem innuas dominum, vt quicquid in te delectabile lucet, referentes nos ad illum ipsius esse agnoscamus, de cuius bonitate tam bonus es, & de cuius puritate & simplicitate & pulchritudine, purus simplex & pulcher es: Et illi agẽtes gratias de bono tuo domino, qui suo dignatus est † nos tibi adiungere, vel quoquo modo subiungere, vt plenius subiiciamur illi, cuius te ductu ac moderatione talem gaudemus, vt tibi contingat gaudere de nobis: quod non diffido fore, si tuis me orationibus adiuues, cuius imitatione nõ nihil iam profeci, vt talis esse desyderem. Vides quid facias quod sic bonus es, quoniam † nos rapias in amorẽ proximi, qui nobis primus ad dilectionem dei & vltimus gradus est, & quasi limes quo sibi vterq; annectit dei & proximi: in quo nos, vt dixi, quasi limite stantes, amborum calore tangimur, & amborum flagramus aC more. Sed quantum nos iste ignis exusserit & purgauerit proximi, tantum nos in illum puriorem dei ire cõpellit. In quo iam nullus nobis amandi modus imponitur, quando ipse ibi modus est sine modo amare. Non ergo verendum est ne plus amemus dominũ nostrum, sed ne nimis timendum. Hęc epistola superior, quæ tibi me quasi abstersa tristicia facilitate actionum, de liberali ocio quod tecum mihi agere licuit in hoc rure posito, nã ita licere potuit, lætiorẽ offert, antequã sanè venerabilis episcopus nos visitare dignaretur, quasi meta illorum gaudiorum scripta est, & quod verè miror eodem die venit quo scripta est. Quid hoc est quæso anima mea, nisi forte quod nos delectat, tamen & si honestum est, non tamen satis vtile, quia in parte est: Interim licet vniuerso hãc ipsam partem, id est nosipsos quantũ pro peccatis nostris nobis cedit materia, id est, nosipsi cedimus nobis elimatiores, & cõpaginabiliores, si tamen admittis hoc verbum, aptare moliamur. Habes epistolã non pro tua magnitudine, sed pro mea paruitate longiorem, quã & prouocaueris, vt iam nõ pro mea paruitate, sed pro tua magnitudine mihi epistola mittatur. Quæ tamen quantacũq; erit, mihi longa non erit, cui totum tempus breue est ad legendum. D Rescribe mihi quando aut vbi occurrere debeã, propter illam causam qua me iussisti occurrere. Quod si est integra, & non fortè aliud melius placuit, tunc occurram: sin minus, rogo te, nolo me à cursu reuoces meo. Illa enim sola via est, quam præponerem mihi. Fratres omnes, qui nobis in domino conserui sunt, & desydero multum & saluto.

Augustinus Leto, qui perfectum mundi contemptum aggressus, videbatur solicitari per Satanam ad repetenda quæ reliquerat. Hunc animat, vt contemptus cognatorum affectibus fortiter pergat. Est quidem & erudita, nec infans epistola, cæterum plurimum dissonans à phrasi Augustini: Videtur Paulini.

Epistola XXXVIII.

DOMINO dilectissimo & desyderantissimo fratri Leto, Augustinus in domino salutem. Legi epistolam, quam misisti fratribus consolari te cupiens, quod multis tentationibus tua tyrocinia quatiantur. In qua etiam insinuasti desyderare te literas nostras. Condolui frater, & cessare à scribendo non potui, ne nõ solum tuo, sed etiam meo desyderio E negarem, quod me videbam officio debere charitatis. Si te igitur tyronem Christi profiteris, castra ne deseras, in quibus tibi etiã ædificanda turris est, illa de qua in Euangelio dominus loquitur: In ea quippe stantem, & sub armis verbi dei militantem, nulla ex parte penetrare vllæ tentationes valent. Inde & iacta in aduersarium tela, graui pondere veniunt, & prospecta firmo munimine deuitantur. Cõsydera etiam dominum nostrum Iesum Christum cum sit rex noster, tamen à societate qua etiam frater esse dignatus est, reges appellasse milites suos, & vnumquemq; ab bellandum cum rege qui habet viginti milia, instructione decem milium idoneum esse debere pręmonuit. Sed paulo antequam de turre, & de rege exhortatorias similitudines poneret, attẽde quid dixerit: Si quis venit ad me, & nõ odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & *Luca.14.* fratres, & sorores, adhuc & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et si non tulerit crucem suam, & venerit post me, nõ potest meus esse discipulus. Deinde subiungit: Qui ex vobis volens turrim ædificare, non primo sedet & computat si sumptus habet ad consummationẽ, ne quando cùm posuerit fundamentum, F non possit ædificare. Et omnes qui transeunt & vident incipiant dicere: Hic homo cœpit ædificare, & non potuit perficere? Aut quis rex vadens committere bellum cum alio rege, non primum sedet & cogitat, si potens est cũ decem milibus ei occurrere, qui cum viginti milibus venit ad illum? Cæterum dum adhuc longè est, mittit legationem, rogans pacem. Quò autem pertinerent istæ similitudines, ipsa conclusione satis aperuit. Ait enim: Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus quæ sunt eius, non potest meus esse discipulus. Itaq; & sumptus ad turrim ædificandam, & bellantium † decem milium aduersus regem qui viginti habet, nihil est aliud quàm vt renunciet vnusquisque om *† valentia.* nibus quæ sunt eius. Præloquutio autem superior cum extrema cõclusione concordat. In eo enim quod vnusquisq; renunciat omnibus quæ sunt eius, etiã illud continetur, vt oderit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam. Omnia enim hæc propria eius sunt, quæ plerumq; implicant, & impediunt ad obtinenda, non ista propria temporaliter transitura, sed in æternum mansura communia.

† mo. dono suo dignet.

† quadam.

G munia. Quo enim tibi modo nunc quædã mulier ma-
ter est, hoc ipso vtiq; non est & mihi. Quapropter hoc
temporale ac transitorium est: sicut transisse iam vides
quod te concepit, quod gestauit vtero, quod peperit,
quod lacte nutriuit. Quod autem soror in Christo est,
& tibi est & mihi, & omnibus quibus vna cœlestis hæ-
reditas, & pater deus, & frater Christus, in eadem chari
tatis societate promittitur. Hæc æterna sunt, hæc nulla
temporis labe deteruntur, hæc tanto firmius tenenda
sperantur, quanto minus priuato, sed communi potius
iure obtinenda prædicantur. Potes hoc facillimè in ip
sa tua matre cognoscere. Nam vnde te nunc irretitum
inuoluit, & ab instituto cursu retardatum inflectit &
curuat, nisi ex quo tua propria mater est? Nam ex quo
soror est omnium, quibus est pater deus, & mater eccle
sia, tam te non impedit, quàm neque me, neque omnes
fratres nostros, qui eam non priuata, sicut tu in domo
vestra, sed publica in domo Dei charitate diligimus.
Quod ergo tu illi etiam carnali necessitudine annecte
ris, ad sortem valere debet familiarius colloquendi, &
apertiore ianua consulendi, vt hoc ipsum quo te priua
tim diligit, interficiatur in ea, ne quod ex vtero suo te
H genuit pluris pendat, q̃ quod ex vtero ecclesiæ genita
est tecum. Quod autem de matre dixi, hoc de tali cæte-
ra propinquitate intelligendum est. Hoc etiam quisq;
de anima sua cogitet, vt etiã in ipsa priuatum affectum
oderit, qui proculdubio temporalis est. Diligat autem
in ea communionem societatémque illam [de] qua di-
Acto. 4. ctum est: Erat illis in deum anima vna & cor vnũ. Sic
enim anima tua nõ est propria, sed omnium fratrum,
quorum etiam animę tuæ sunt, vel potius quorum ani-
mæ cũ tua non animæ, sed anima vna est Christi vni-
ca, quæ de manu canis vt eruatur, canitur † in psalmis.
† cantat. Inde ad cõtemptum mortis facillimè peruenitur. Nec
succenseant parentes hoc præcipere dominum, vt eos
oderimus, quando nobis hoc de anima nostra præcipi
tur. Nam sicut nunc de anima iubetur, vt eam propter
Christum cum parentibus oderimus, ita quod alio lo-
co de anima idem dominus dicit, in parentes quoque
potest cõgruentissime conuenire. Qui amat, inquit, ani
Ioan. 12. mam suam, perdet eam. Dicam etiam fidenter: Qui a-
mat parẽtes suos, perdet eos. De anima quippe hoc ibi
dixit, oderit: quod hic, perdat. Sicut autem hoc præcep
tum quo perdere iubemur animam nostram, non ad
I id valet vt se quisq; interimat, quod inexpiabile nefas
est: & tamen valet vt interimat in se carnalem animæ
affectum, quo cum impedimento futurę vitæ præsens
vita delectat. Hoc est enim quod dictum est, oderit ani
mam suam, & perdat eam, Quod tamen diligendo fit,
quandoquidem apertissimè fructum eiusdem animæ
acquirẽdæ, in eodem præcepto commemorat dicens:
Qui perdiderit eam in isto seculo, in vita æterna inue-
niet eam. Ita de parentibus rectissime dicitur, vt qui
eos amat perdat eos, non more parricidarum interfi-
ciens, sed spiritali gladio verbo dei carnalem affectum
eorum, quo & seipsos, & eos quos genuerunt irritamẽ-
tis huius seculi obligare conantur, piè fidentérque per-
cutiens & occidens, illud in eis viuere faciat quo fra-
tres sunt, quo cum filiis suis temporalibus, parentes æ-
ternos deum ecclesiamq; cognoscunt. Ecce rapit te stu
dium veritatis cognoscendę atq; percipiendæ volunta
tis dei in scripturis sanctis. Rapit Euangelicæ prædica-
tionis officium. Dat signum dominus vt vigilemus in
castris, vt ædificemus turrim, de qua hostẽ sempiternæ
vitæ & prospicere & propellere valeamus. Rapit mili-

tem Christi, tuba cœlestis ad prælium, & retinet ma- K
ter. Non planè talis, qualis Maccabæorum fuit, nec sal-
tem similis Lacedæmoniis matribus, de quibus memo-
rię proditum est, quod filios suos, vt pro terrena patria
sanguinem funderent, multo amplius atque ardentius
in certamina bellica, quàm signorum sonitus excita-
bant. Nam mater quæ te ad discendam vitam remo- *ἢ τὰν ἢ*
ueri à curis secularibus non permittit, satis ostendit *ἐπὶ τᾶν.*
quemadmodum te, si opus esset, ad obeũdam mortem
penitus seculum repudiare permitteret. Sed quid dicit,
aut quid allegat? Forte decem illos menses, quibus vi-
scera eius onerasti, & dolores parturitionis ac labores
educationis? Hoc hoc interfice verbo salutari, hoc per-
de matris vt in vitã æternam inuenias eam. Hoc me-
mento vt oderis in ea, si diligis eam, si tyro Christi es, *Luc. 14.*
si turris fundamenta posuisti, ne dicant transeũtes: Hic
homo cœpit ædificare, & non potuit perficere. Carna-
lis enim affectus est iste, & adhuc veterem hominem
sonat. Hunc carnalem affectũ, & in nobis & in nostris,
militia Christiana vt perimamus hortatur: nec tamen
ita vt ingratus sit quisq; parentibus, & eadem ipsa be-
neficia, quibus in vitam hanc editus, susceptus, atq; nu-
tritus est, enumerata derideat: seruet potius vbique pie-
tatem. Habent hęc locum vbi maiora non vocant. Ma L
ter Ecclesia, mater est etiam matris tuæ. Hæc nos de
Christo concepit, hæc martyrum sanguine parturiuit,
hæc in sempiternam lucem peperit, hæc fidei lacte nu-
triuit & nutrit, cibosq; maiores præparãs, quod adhuc
paruuli, & sine dentibus vagire vultis, horrescit. Hæc
mater toto orbe diffusa, tam variis & multiplicibus er-
rorum infestationibus agitatur, vt abortiui iam filij e-
ius aduersus eam infestis armis belligerare non dubi-
tent. Ignauia etiam atq; torpore quorundam quos gre-
mio continet, membra sua frigescere plurimis locis &
fouendis paruulis minus idonea fieri dolet. Vnde nisi
per alios filios, vnde nisi per alia membra, quorum è
numero es, iustum ac debitum poscit auxilium? Huius
ne tu necessitates deserens, ad carnalia verba conuerta
ris? Nonne hęc grauioribus querelis insonat auribus?
Nonne hæc chariora viscera, & cœlestia vbera osten-
tat? Adde viri eius susceptionem carnis, ne carnalibus
inhæreres, & à verbo æterno vniuersa, quæ tibi mater
improperat, ne his implicareris assumpta: adde contu-
melias, flagella, mortem, mortem autem crucis. Tali- M
bus concepit te seminibus, taliq; in vitam nouam con-
nubio procreat: languescis & contabescis in veterem
hominem? Itane matrem terrenam, non habebat impe
rator tuus? Quæ tamen cum ei nunciaretur agenti cœ-
lestia, respondit: Quæ mihi mater, aut qui fratres? Et *Matt. 12.*
extendens manum in discipulos suos dixit, non perti-
nere ad cognationem suam, nisi qui facerent volunta-
tem patris eius. In quo numero profecto etiam ipsam
sanctam Mariam benignus inclusit: Faciebat enim &
illa voluntatem patris eius. Ita optimus magister atque
diuinus, & maternum nomen quod ei quasi priuatum
propriumq; nunciauerant, quia terrenum erat, in com
paratione cœlestis propinquitatis abiecit: & eandẽ cœ-
lestem propinquitatem, in discipulis suis commemo-
rans, quo sibi rursum consortio generis, cũ cæteris san-
ctis virgo sancta cohæreret ostendit. Et ne isto saluber
rimo magisterio, quo contemni carnalem affectum
in parentibus docuit, adminiculum error acciperet,
quo matrem habuisse à quibusdam negatur, alio loco
discipulos monuit, ne se patrẽ in terris dicant habere,
vt quo modo illos manifestum est habuisse patres, sic
se

A se habuisse matrem manifestaret, cuius tamen terrena cognatione contempta, contemnendarum talium necessitudinum discipulis præberet exemplum. Hæc ergo interrumpuntur vocibus matris tuæ, & inter hæc locum inuenit commemoratio prægnantis atque lactantis, vt de Adam & Eua, alius Adam nascereris & nutrireris. Respice potius, respice Adam secundum de cœlo, & porta iam cœlestis imaginem, sicut terreni portasti, Immo & hic habeant locum materna ipsa beneficia, quæ tibi ad eneruationem cordis enumerantur. Habeant prorsus locum, noli esse ingratus, repende gratiam matri tuæ, repende spiritalia pro carnalibus, pro temporalibus sempiterna. Sed qui non vult sequi, non impediat. Qui non vult conuerti in melius, caueat† ne in deterius peruertat & euertat. (*† traue.*) Quid interest vtrum in vxore, an in matre, dum tamen Eua in qualibet muliere caueatur? Nam ista vmbra pietatis de foliis illius arboris venit, quibus se primum parentes, nostri in ista damnabili nuditate texerunt. Et quicquid in illis verbis atque suggestione, quasi officium tibi charitatis obtendit, vt à germanissima atque syncerissima Euange-
B lij charitate te detorqueat, ad astutiam serpentis pertinet, & ad duplicitatem regis illius qui habet viginti milia, quam nos docemur decem milium, hoc est cordis, in qua deum quærimus, simplicitate superare. His potius intende charissimè, & tolle crucem tuam & sequere dominum. Nam cum te præsens animaduerterem domesticis curis à diuino studio retardari, ferri te potius & duci à cruce tua, non eam te ferre ac ducere sentiebã. Crucem enim nostram dominus quam portari à nobis iubet, vt eum expeditissimi sequamur, quid aliud quàm mortalitatem carnis huius significat? Ipsa enim nos cruciat donec absorbeatur mors in victoriam. Crux ergo hæc ipsa crucifigenda est, & transfigenda est clauis timoris Dei, ne solutis & liberis membris reluctantem portare nõ possis. Sequi enim dominum nisi eam portans, omnino non vales. Nam quo modo eum sequeris, si non es eius? Qui autem Iesu Christi sunt, ait Apostolus, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & desyderiis. (*Gala. 5. παθήμασι σὺν ἐπιθυμίαις.*) Si quid sanè pecuniæ res tua familiaris habet, cuius te implicari negocio nec oportet nec decet, reuera tribuendum est matri & domesticis tuis. Horum quippe indigentia si pauperibus vt sis perfectus instituisti distribuere talia, tui primum apud
C te locum obtinere debent. Si quis enim suis & maxime domesticis, ait Apostolus, non prouidet, fidem negauit, & est infideli deterior. (*1. Timo. 5.*) Quibus ordinandis rebus, si vt collum exueris induendum sapientiæ vinculis, profectus à nobis es, quid tibi nocẽt, aut quo pacto te peruellunt matris lachrymæ fluentes carnem, aut serui fuga, aut mors ancillarum, aut fratrum morbosa valetudo? Si est in te charitas ordinata, sciens præponere maiora minoribus, & misericordia moueri, vt pauperes euangelizentur, ne messis domini copiosa operariorum inopia in prædam volucribus iaceat, & paratum habere cor ad sequendam domini voluntatem, in eo quod vel flagellãdo vel parcendo agere statuerit cum seruis suis: hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit in omnibus. Obsecro te vt caueas ne maiorem tristiciam des bonis fratribus torpore tuo, quàm lætitiam alacritate iam dederas. Commendare te autem literis quibus voluisti, tã superfluum putaui, quàm si quisquam te mihi eodem modo commendare voluisset.

Augustinus Licentium iuuenem nobilem & doctum, quõdam ipsius discipulum, hortatur ad mundi contemptum, abutens ad hoc ipsius Licentij carmine, quod olim ad præceptorem scripserat. Parum attentus aliquis ex vnica epistola fecit tres. Nam Augustinus carmen Licentianum suæ epistolæ intexuit. Nos tamen numeros reliquimus, ne dissentiant priorum editionum codices. D

Epistola XXXIX.

Vix reperi occasiõnem scribẽdi tibi. Quis credat? Sed mihi tamen Licentium necesse est credere. Nolo te causas rationésque rimari, quæ etiam si reddi possent, fidei tamen qua mihi credis non eas debeo. Nam & literas tuas nõ per eos accepi, per quos possem scripta redhibere. Quæ autem petisti vt peterem, curaui per epistolam quantum promendum videbatur, sed quid effecerim tu videris. Quod si nondum effectum est, vel cum sciero, agam instantius, vel cùm rursus ipse admonueris. Hactenus quæ huius vitæ vincula perstrepũt tecum locutus sim, nunc paucis accipe pectoris mei æstus de spe tua non transitoria, quonam modo via tibi patescat in Deum.
E Mi Licenti, etiam atq; etiam recusantem & formidantem compedes sapientię, timeo te rebus mortalibus validissimè & perniciosissimè compediri. Nam sapientia quos primo alligauerit, & exercitatoriis quibusdam laboribus edomuerit, soluit postea, liberatisq; sese donat ad fruendum: & quos primo temporalibus nexibus erudiuerit, post æternis amplexibus alligat. Quo vinculo, nec iucũdius, nec solidius cogitari quicquã potest. prima hæc aliquantulum dura esse confiteor, Illa verò vltima, nec dura dixerim, quia dulcissima sunt, nec mollia quia firmissima. Quid igitur nisi quod dici nõ potest, sed credi, tamẽ & sperari & amari potest? Vincula verò huius mundi, asperitatem habent veram, iucunditatem falsam: certum dolorem, incertam voluptatẽ: durum laborem, timidam quietem: rem plenam miseriæ, spem beatitudinis inanem. His ne tu inseras & collum & manus & pedes, cum & honoribus huiuscemodi subiugari affectas, & facta tua non aliter fructuosa existimas, & ambis inhęrere, quò non modo inuitatus, sed nec compulsus quidem ire debuisti. Hic tu fortasse Terentiani serui mihi responsum dederis: Ohe, tu verba fundis hic sapientia. (*Terentius.*)
F Cape igitur vt fundam potius quàm effundam. Aut si ego canto, tu autem ad aliam vocem saltas, nec sic quidem me pœnitet. Habet enim suam hilaritatem ipsa cantatio, etiam cum ad eam mẽbra non mouet, cui plena charitatis modulatione cantatur. Verba quædam in epistolis tuis me mouerunt,† sed de his tractare cum factorum vitæq; totius tuæ cura excoquat, ineptum putaui. (*† tuis memorauerim.*)

CARMEN HEROICVM LICENTII AD AVGVSTINVM DECLARANS beneuolentiam erga præceptorem, nullis casibus intermorituram.

Arcanum Varronis iter scrutando profundi
Mens habet, aduersamque fugit conterrita lucem.
Nec mirum, iacet omnis enim mea cura legendi
Te non dante manum, & consurgere sola veretur. (*Orbium cœlestium concentus.*)
Nam simul, vt perplexa viri compendia tanti
Voluere suasit amor, sacrósque attingere sensus,
Quis numerum dedit ille tonis, mundúmque tonanti (*Quis pro quibus.*)
Disseruit canere, & pariles agitare choreas,
Implicuit varia nostrum caligine pectus, (*Geometria.*)

Induxitque

G Induxitq; animo rerum violentia nubem.
Inde figurarum positas in puluere formas
Posco amens, aliasq; graues offendo tenebras.
Astrologia Ad summam, astrorum causas clarosq; meanis.
Periphrasi Obscuros quorum ille situs per nubila monstrat.
significauit Sic iacui nutans, vt talem omnino ruinam,
deum ac Nec qui nos prohibet latebras agnoscere cœli,
Beelzebub. Nec persona daret functorum freta cauernis.
Protea namq; ferunt veterum commenta Pelasgûm,
Georgi.4. Qui dum solicitis non vult aperire futura.
Alludit Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, sibilat anguis:
ad Ari- Captum aliquando tamẽ in munera parua volucrum.
steum. At mihi qui nimium curis grauioribus angor,
Dulcia quiq; animæ, sed dulcia pabula quæro,
Varronis responsa latent: quod supplice cantu
Præsidium nympham, regemq; & flumina poscam?
An te voce vocem, clari quem rector Olympi
Fontibus infantum præfecit, & abdita iussit
Vbertate animi longè ructare fluenta.
H Ferto magister opem, ac tu ne desere vires
Inualidas, mecumq; sacras subuertere glebas
Incipe, tempus enim, nisi me mortalia fallunt,
Labitur, in seniumq; trahit: tibi noster Apollo
Corda replet, patremq; suum patremq; deorum
Conciliat, legemq; bonam pacemq; cruentam
Monstrat, & abducto velamine singula pandit.
Viginti emensus nam longos forsitan orbes
Solis eras, cum te ratio pulcherrima mundi,
Ditior imperiis, & nectare dulcior omni
Corripuit, statuitq; vagum, medióq; locauit,
Omnibus vnde aciem posses intendere rebus.
O bone carpe iter annorum, sapientia quantum
Crescit amore sui, inueniens noua culmina semper.
Perge viam qua te soboles præclara tonantis
Perducit, sternens in planos ardua campos.
Et cum luciferos præcordia vesper in ortus
Distulerit, sanctúmque super benedixeris ignem,
Sis memor ipse mei: bibulam qui ponitis aurem
Legibus inuictis, contundite pectora palmis.
Sternite membra solo, meritósque ciete dolores,
Et prohibete nefas, deum imperat omnibus vnum.
† fulmina. Admonet antistes, venturáq; flumina † terrent.
I O mihi transactos reuocet si pristina soles
Lætificis aurora rotis, quos libera tecum
Ocia tentantes, & candida iura bonorum
Duximus Italiæ medio, montésq; per altos.
Non me dura gelu prohiberent frigora cano.
Nec fera tempestas Zephyrûm, fremitúsque Borini,
Quin tua solicito premerem vestigia passu.
Hoc opus vt iubeas tantum, cruor irriget artus,
Solstitio Neuros, bruma sectabimur Istrum.
† gentis. Ignotus Garamas soluet mihi vincula gerris. †
† Hipanis Exampleósque lacus fugiens Hypanis vbi amarus †
amnis. Calipidum Scythicas resonat spumosus ad vndas.
Ihimus & Leucos, qua Leucia solis in ortus
Tenditur: & vasti deserta cacumina Casi,
Quis Epidamneas æquat sibi casia rupes,
Vnde quiescentem auroram, currúsque solutos,
Sopitámque diem media sub nocte viderem,
Te suadente petam: nec enim labor aut metus vllus
Terret, vbi insontes precibus deus audit apertis.
Et nunc Romulidum sedes & inania tecti
Culmina, bacchatásque domos vanósque tumultus
Desererem, & totus semel in tua corda venirem,
Ni mens coniugio incumbens retineret euntem.

Crede meis, ò docte, malis, veróque dolori, K
Quod sine te nullos promittunt carbasa portus,
Erramúsque procul turbata per æquora vitæ.
Præcipites densa veluti caliginæ nautæ,
Quos furor Australis, stridens & flatus ab Euro
Perculit, & raptis priuauit turbo magistris.
Protinus abruptis miseri voluuntur in vndis.
Non forus aut proræ, non lintea deinde procellas
Ferre valent, ratióque iacet stupefacta regendi.
Sic me ventus agit, voluúntque cupidinis æstus
In mare letiferum, nec terræ protinus absunt.
Sed mecum reputans, tua candida verba magister
Hæc magis esse reor, tibi credere callida res est.
Decipit, atque animis molitur retia nostris.
Præteritos (oblitus enim præsentia) præsto
Nunc tibi charo nos †, nos nunc de pectore lapsi.
Hei mihi quò ferar, vnde velim tibi pandere mentem. *† chara tuo &c.*
Ante sub Aegeo optabunt pia tecta palumbes,
Et versa halcyone componat in arbore nidos,
Esuriens vitulos alet ante leæna sequaces,
Atque impasta diu teneros lupa nutriat agnos,
Mutantésque suis diuisum partibus orbem,
Aut Barcęus alet Taurum, aut Hyrcania tauros. † *† Sauros.*
Ante Thyesteis iterum male territa mensis, L
Interrupta dies refugos vanescat in ortus.
Ante dabunt imbres Nilum, super æthera damæ
Errabunt, montésque canant & flumina laudent, † *† plaudent.*
Quàm mihi post tergum veniant tua dona magister.
Arcet amor, copulámque tenet communis honesti.
Hic hic regnat amicitiæ decus hoste fugato.
Nam neque propter opes vitreas, aurúmque rebelle,
Iungimus assensus animorum, nam neque vulgi
Nos fortuna ruens, quæ separat ardua, iunxit.
Sed labor interiora legens, vulgata libellis,
Atque animis inuenta tuis, & nobile dogma
Indictum, contráque bonos responsa relatus.
Et mea Calliope, quamuis te cominus altum
Horreat, & vultus abscondat, inutile tractans:
Hoc tamen hoc animi vinclum, nexúsq; fideles,
Non qui montosis firmatas rupibus alpes
Fregit, & Italicas pressit cum mœnibus vrbes,
Rumperet, aut nostro terreret robore quicquam.
Ite procul latices tumidis anfractibus Oxi,
Aut ab Arempharis Ripheos aut oppida Caspi M
Cimmeriásque domos se iungere flumine largo:
Mæotidúmque plagæ, pontus quas obruit Helles,
Europæ atque Asiæ longè discrimina tendant.
Nonne boum per vtrumque latus armenta fatigans
Finibus abscidit lateri Dodona Molossos,
Cognatósq; Arabas? nec pacis fœdus amicum
Sidonios inter mansit regnúmque Pelopum,
Sacrilegósque Phryges: quamuis pro tempore cunctis
Hospitio commune fuit. quid denique fratrum
Dissidium, pugnásque canam? quid honesta parentum
Verbera? quid matrum furias, natósque superbos?
Est etiam superum concors discordia rerum,
Tótque fluunt ritus, quot dat sententia leges.
Nec tenet vnus amor. non si mihi murmura centum
Det Boreas, totidémque animas centúmque per ora
Lingua rigens adamante fremat, memorare valebo
Quæ sociata prius veterum natura locorum
Distulit, & tereti limauit glarea mundo.
Sed nos præterea qui † ab vna exurgimus vrbe, *† al. Sed*
Quòd domus vna tulit, quòd sanguine tangimur vno *nos præter-*
Seclorum, Christiana fides connexuit: & quòd *ea quod.*

Nos

A Nos iter immensum disterminat, & plaga ponti
Interfusa coërcet, amor contemnit vtrumque.
Gaudia qui spernens oculorum, semper amico
Absenti fruitur, quoniam de corde profundo
Pendet, & internæ rimatur pabula fibræ.
Interea venient quæcumque futura bonorum
Scripta salutiferi sermonis, & illa priorum
Aequiparanda fanis, reputans quę pectore in alto,
Conceptum in lucem vomuisti nectareum mel,
Præsentem ipsa mihi te reddent, si mihi morem
Gesseris, & libros quibus in te lenta recumbit
Libri de Musica. Musica tradideris, nam ferueo totus in illos,
Annue, sic nobis verum ratione patescat,
Sic plus Eridano fluat, & contagia mundi.
Ne quicquam volitent nostri circum arua coloni.

RELIQVVM SVPERIORIS EPISTOLAE AVGVSTINI.

Si versus tuus momentis inordinatis peruersus esset, si suis legibus non staret, si mensuris imparibus aures auditoris offenderet, puderet te certè, nec differres B nec desisteres donec ordinares, corrigeres, statueres, æquares versum tuum, discendo & agendo artem metricam acerrimo studio, & labore quolibet. Quod cũ inordinatus ipse peruerteris, cum legibus dei tui ipse non stas, neq; in agenda vita honestis tuorum votis, & huic ipsi eruditioni tuæ cõcinis, abiiciendum, post tergum putas, & negligendum, quasi prę sono linguę tuæ sis tibi & voce vilior: & incompositis moribus quod offendis aures dei leuius sit, quàm [si] incompositis syllabis tuis grammatica succenseret authoritas. Scribis: O mihi transactos reuocet si pristina soles Lætificis aurora rotis, quos libera tecum Ocia tentantes, & candida iura bonorum Duximus Italiæ medio, montésque per altos. Non me dura gelu prohiberent frigora cano, Nec fera tempestas Zephyrûm fremitúsque Borini, Quin tua solicito premerem vestigia passu. Hoc opus vt iubeas tantum. Me miserum, si ego non iubeo, si nõ cogo atque impero, si non rogo atque supplico. Sed si aures tuæ aduersus meas voces clausæ sunt, ori tuo pateant, pateant carmini tuo, exaudi teipsum durissime, immanissime, surdissime. Qui mihi linguam auream & cor ferreum, quibus ego non carminibus, sed lamẽ C tationibus sufficiam plangere carmina tua? In quibus video, quam animam, quod ingenium non mihi liceat apprehendere, & immolare deo nostro? Expectas vt ego iubeam, sis bonus, sis quietus, sis beatus, quasi quiddam mihi dierum gratius illucescat, quàm vt ingenio tuo fruar in domino, aut verè tu nescias quàm † te esuriam & sitiam, aut non hoc ipso id carmine fatearis. *† quid.* Reuoca animum quo ista scripsisti, nũc mihi dic: Hoc opus vt iubeas tantum. Ecce iussum meum, da mihi te, si hoc opus est tantum, da domino meo te, qui omnium nostrum dominus est, qui tibi illud donauit ingenium. Nam ego quid sum, nisi seruus tuus per ipsum, & conseruus sub ipso. An ipse non iubet? audi Euangelium: Stabat, inquit Iesus & clamabat: Venite ad me *Mat. 11.* omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum lene est, & sarcina mea leuis. Si hæc non audiuntur, aut vsque ad aures audiuntur, expectas ne Licenti, vt Augustinus iubeat conseruo suo, & non plangat potius frustra iubere dominum suum, imò non iubere, sed inuitare & rogare D quodã modo, vt qui laborant reficiantur ab eo. Sed videlicet fortissimo & prędidenti collo, iugum mundi iugo Christi est iucundius, qui si laborare nos cogeret, vide quis cogeret, qua mercede cogeret. Vade in Campaniam, disce Paulinum egregium & sanctum dei seruum quàm grandem fastum seculi huius, tanto generosiore, quanto humiliore ceruice incunctanter excusserit, vt eam subderet Christi iugo, sicut subdidit: & nunc illo moderatore itineris sui quietus & modestus exultat. Vade disce, quib⁹ opibus ingenij sacrificia laudis ei offerat, refundens illi quicquid boni accepit ex illo, ne amittat omnia, si non in eo reponat à quo hæc sunt †. Quid æstuas? quid fluctuas? quid imaginationi- *† habet.* bus mortiferarum voluptatum aurem accommodas, & auertis à nobis? Mentiuntur, moriuntur, in mortem trahunt. Mentiuntur Licenti, sic nobis, sicuti optas, Verum ratione patescat, Sic plus Eridano fluat. Non dicit verum, nisi veritas, quia Christus est veritas. Veniamus ad eum ne laboremus. Vt ipse nos reficiat, tollamus iugum eius super nos & discamus ab eo, quoniam E mitis est & humilis corde, & inueniemus requiem animabus nostris. Iugum enim eius lene est, & sarcina eius leuis est. Ornari abs te diabolus quærit. Si calicem aureum inuenisses in terra, donares illum ecclesiæ dei. Accepisti à deo ingenium spiritaliter aureum, & ministras inde libidinibus, & in illo satanæ propinas teipsum. Noli obsecro, sic aliquando sentias, quàm misero & miserãdo pectore hæc scripserim, & miserearis iam mei, si tibi viluisti.

Augustinus Madaurenses idololatras hortatur, vt ab impietate se conuertant ad veram religionem, ostendens illis mysterium sacræ trinitatis, & orbem miris incrementis iuxta prophetarum & euangeliorum oracula Christo subiectum.

Epistola XLII.

DOMINIS prædicabilibus & dilectissimis fratribus Madaurẽsibus, quorum per fratrem Florentium epistolam accepi, Augustinus. Si *Idololatras* forte illi qui inter vos catholici Christiani sunt talia *fratres vo-* mihi scripta miserunt, hoc tantum miror, quod non *cat & do-* suo potius q̃ ordinis nomine. Si autem re vera omnes *minos præ-* aut propè omnes ordinis viri ad me dignati estis lite- *dicabiles* ras dare, miror quod patri, & in domino salutem scripsi- *& fratres* stis, quorum mihi superstitiosus cultus idolorum, con *charis.* tra quæ idola facilius, templa vestra quàm corda claudũtur, vel potius quæ idola non magis in tẽplis quam F in vestris cordibus includuntur, cum magno est dolore notissimus: nisi fortè iam de salute ipsa, quę in domino est, per quam me salutare voluistis, tandem prudenti consyderatione cogitetis. Nam si non ita est, quæso vos, quid læsi, quid offendi beneuolentiam vestram, vt me titulo epistolæ vestræ irridendum potius q̃ honorandum esse putaretis: domini prædicabiles & dilectissimi fratres. Quod enim scripsistis: Patri Augustino in domino æternam salutem, cũ legerem tanta spe subito erectus sum, vt crederem vos ad ipsum dominum, & ad ipsam æternam salutem, aut iam esse conuersos, aut per nostrum ministerium desyderare cõuerti. Sed vbi legi cætera, refriguit animus meus. Quæsiui tamen ab epistolæ perlatore, vtrum iam vel essetis christiani, vel esse cuperetis. Cuius responsione postea quàm cõperi, nequaquã vos esse mutatos, grauius dolui, quod Christi nomen, cui iam totum orbem subiectũ esse conspicitis, non solum à vobis repellendum, sed etiam in nobis irridendũ esse credidistis. Nõ enim potui cogitare

alterum

G alterum dominum secundum quem posset Episcopus
pater à vobis vocari præter donunum Christum. Et si
esset hinc aliqua de interpretatione vestræ sentẽtiæ du
bitatio, subscriptione epistolæ tolleretur, vbi aperte po
suistis: Optamus te domine in deo & Christo eius, per
multos annos semper in clero tuo gaudere. Quib⁹ om
nibus perlectis atq; discussis, quid mihi aliud occurre-
re potuit, aut cuilibet homini potest, nisi aut veridico
aut fallaci scribentiũ animo, hęc esse conscripta. Sed si
veridico animo ista scribitis, quis vobis ad hanc veri-
ratem interclusit viam? Quis aspera dumeta substrauit?
Quis rupium prærupta inimicus opposuit? Postremo
quis basilicæ ianuam ingredi cupientibus clausit, vt in
eodem domino per quem nos salutatis, eandem salu-
tem nobiscum habere nolitis? Si autem fallaciter atque
irridenter hęc scribitis, ita ne tandem mihi negocia ve
stra curanda imponitis, vt nomen eius per quem ali-
quid possum, audeatis non veneratione debita attolle-
re, sed insultatione adulatoria vẽtilare? Sciatis me cha-
rissimi cum ineffabili pro vobis tremore cordis hoc di
cere. Noui enim quanto grauiorem & perniciosiorem
H causam sitis habituri apud deũ, si frustra vobis hoc di-
xero. Omnia quæ præteritis temporibus erga humanũ
genus maiores nostri gesta esse meminerunt, nobisque
tradiderunt: omnia etiam quæ nos videmus, & poste-
ris tradimus, quæ tamen pertinent ad veram religionẽ
quærendam & tenendam, diuina scriptura non tacuit,
sed ita omnino cuncta transeunt, vt trãsitura esse præ-
Iudęi sparsi. dicta sunt. Videtis certè populum Iudæorum auulsum
à sedibus suis, per omnes ferè terras disseminatum atq;
diffusum, Et origo eiusdem populi & incrementa &
** prædicta est.* regni amissio & per cuncta dispersio*] sicut prædicata
ita facta sunt.] Videtis certè ex ipso populo verbũ Dei,
Nam tale quiddã de esse videt. legemq; prodeuntem per Christum, qui ex illis mirabi
liter natus est, omnium gentium fidem occupasse atq;
tenuisse, Ita hæc omnia prænunciata legimus vt vide-
mus. Videtis certè multos præcisos à radice Christia-
næ societatis, quæ per sedes Apostolorum, & successio-
nes Episcoporum, certa per orbem propagatione dif-
funditur, de sola figura originis, sub Christiano nomi-
ne, quasi arescentia sarmenta gloriari, quas hæreses &
schismata nominamus: Præuisa, prædicta, scripta sunt
omnia. Videtis certè simulacbrorum templa, partim
I sine reparatione collapsa, partim diruta, partim clausa,
partim in vsus alios commutata. Ipsaque simulachra,
vel confringi, vel incendi, vel includi, vel destrui: atq;
ipsas huius seculi potestates, quæ aliquando pro simu-
lachris populum Christianum persequebantur, victas
& domitas, non à repugnantibus, sed à morientibus
Christianis, & contra eadem simulachra pro quibus
Christianos occidebant, impetus suos legesq; vertisse,
& imperij nobilissimi eminentissimum culmen ad se-
pulchrum piscatoris petri, submisso diademate, sup-
Sepulchrũ Petri. plicare. Hæc omnia scripturæ diuinæ, quæ in manus
omnium iam venerunt, ante longissima tempora fu-
tura esse testatæ sunt. Hæc omnia tanto robustiore fi-
de lætamur fieri, quanto maiore authoritate pręedicata
esse in sanctis literis inuenimus. Nunquid nam obse-
cro vos, nunquid nam solum iudicium dei, quod inter
fideles atque infideles futurum esse in eisdem literis le-
gimus, cum illa omnia sicut prædicta sunt venerint,
nunquid nam solum iudicium dei venturum non esse
putabimus? Immo vere veniet, sicut illa omnia vene-
runt. Nec quisquam erit homo nostrorum temporum
qui se in illo iudicio, de sua possit infidelitate defen-
dere, cum Christum cantet & iustus ad æquitatem, & K
periurus ad fraudem: & rex ad imperium, & miles ad
pugnam: & maritus propter regimen, & vxor propter
obsequiũ: & pater propter præceptum, & filius propter
obedientiam: & dominus per † dominationem, & ser- *†† propter.*
uus per† famulatũ: & humilis ad pietatem, & superbus
ad æmulationem: & diues vt porrigat, & pauper vt su-
mat: & ebriosus ad phialam, & mendicus ad ianuam:
& bonus vt præstet, & malus vt fallat: & Christianus
venerator, & Paganus adulator: Omnes Christum cã-
tant, & qua voluntate atq; ore cantẽt, eidem ipsi quem
cantant rationem sine dubio reddituri sunt. Est quid-
dam inuisibile, ex quo creatore principio sunt omnia
quæ videmus, summum, æternum, incommutabile &
nulli effabile nisi tantum sibi. Est quiddam quo se ipsa
summitas maiestatis narrat & prædicat, nõ impar gig-
nenti atque narranti verbum, quod illi † qui verbum *† quo ille.*
gignit ostenditur. Est quædam sanctitas omnium quæ
sancta fiunt sanctificatrix, ipsius incommutabilis verbi
per quod narratur illud principium, & ipsius principij
quod pari se verbo narrat, inseparabilis & indiuisa cõ-
munio. Quis autem hoc totum quod non dicendo di L
cere conatus sum, & dicendo non dicere, quis hoc pos
sit serenissima & syncerissima mente contueri, eoq; cõ
tuitu beatitudinem ducere, atque in id quod intuetur
deficiẽs quodam modo se obliuisci, & pergere in illud
cuius visione inuisibilis est, quod immortalitate est in-
dui, [&] obtinere æternam salutem, per quam me salu-
tare dignamini? Quis hoc possit nisi qui omnes super-
biæ suæ toros inanes, peccata sua confitens complana-
uerit, seq; substrauerit mitem atque humilem ad acci-
piendum deum doctorem? Quoniam ergo à vanitate
superbię, prius ad humilitatem deponendi sumus, vt
inde surgentes solidam celsitudinem teneamus, nõ po-
tuit hic nobis tanto magnificentius, quanto blandius
inspirari, vt nostra ferocitas non vi, sed persuasione se-
daretur, nisi verbum illud per quod se angelis indicat
deus pater, quod virtus & sapientia eius est, quod cor-
de humano visibilium rerum cupiditate cæcato, videri
non poterat, personam suam in homine agere atque
ostendere dignaretur, vt magis homo timeret extolli
fastu hominis, q̃ humiliari exemplo dei. Itaq; nõ Chri- M
stus regno terreno decoratus, nec Christus terrenis o-
pibus diues, nec Christus vlla terrena fœlicitate pręful-
gens, sed Christus crucifixus, per totum terrarum or-
bem prædicatur. Quod riserunt prius populi superbo-
rũ, & adbuc rident reliquiæ. Crediderunt autem prius
pauci tunc populi, quia tunc ad fidem paucorum & cõ
tra irrisionem populorũ cum Christus crucifixus præ-
dicaretur, claudi ambulabant, multi loquebãtur, surdi
audiebant, cæci videbant, mortui resurgebant. Sic tan-
dem animaduertit terrena superbia, nihil in ipsis terre-
nis esse potentius humilitate diuina, vt etiam saluberri
ma humilitas humana, contra insultantem sibi super-
biam, diuinę imitationis patrocinio tueretur. Expergis
cimini aliquando fratres mei & parentes mei Madau-
renses, hãc occasionem scribendi vobis deus mihi ob-
tulit: Quantum potui quidem in negocio fratris Flo-
rentij, per quem literas misistis, sicut deus voluit, affui
& adiuui: Sed tale negocium erat quod etiam sine ope
ra mea facile peragi posset. Prope omnes enim domus
ipsius homines qui apud Hipponẽ sunt, nouerunt Flo-
rentium & multum eius orbitatem dolẽt. Sed epistola
mihi à vobis missa est vt non impudens esset Epistola
mea, cum occasione à vobis accepta, idolorũ cultori-
bus

A bus de Christo aliquid loqueretur. Sed obsecro vos, si
ita. eum non inaniter in mea †epistola nominastis, [vt non
inaniter vobis ista scripserim. Si autem me irridere vo
luistis] timete illum quem prius iudicatũ irrisit super-
bus orbis terrarũ, & nunc iudicem subiectus expectat.
Erit enim testis affectus in vos cordis mei, per hanc,
quantum potui, paginam expressus. Erit testis vobis in
iudicio eius, qui credentes sibi confirmaturus est, & in-
†vnum credulos confusurus. Deus viuus † & verus, vos ab
omni huius seculi vanitate liberatos conuertat ad se,
domini prædicabiles & dilectissimi fratres.

Maximus Madaurensis Augustino, excusans à Paganis vnum deum variis nominibus coli, indignãs mortuos homines coli pro diis, irridens Punica quædam nomina, perstringens opinor christianos, quod venerarentur sepulchra martyrum, ac notans quòd clanculum sua sacra peragerent. *Epistola XLIII.*

†auens. HABENS † crebro tuis affatibus lætificari, &
instinctu tui sermonis, quo me pauloante iu-
cundissime salua charitate pulsasti, paria red-
hibere non destiti, ne silentium meum pœni-
tudinem appellares. Sed quæso vt si hæc quasi seniles ar
B tus esse duxeris, benignarum aurium indulgentia pro-
sequaris. Olympum mõtem deorum esse habitaculum,
sub incerta fide Græcia fabulatur. At verò nostræ vrbis
forum salutarium numinum frequentia possessum nos
cernimus & probamus. Equidẽ vnum esse deum sum-
mum, sine initio, sine prole, naturæ ceu patrem mag-
num atque magnificum quis tam demens, tam mente
captus neget esse certissimum? Huius nos virtutes per
mũdanum opus diffusas, multis vocabulis inuocamus:
quoniam nomen eius cuncti proprium videlicet igno
ramus. Nam deus omnibus religionibus commune no
men est. Ita fit, vt dũ eius quasi quædam membra carp-
tim, variis supplicationibus prosequimur, totum co-
lere profecto videamur. Sed impatientem me esse tan-
ti erroris dissimulare non possum. Quis enim ferat Io-
ui fulmina vibranti præferri Mygdonem: Iunoni, Mi-
neruę, Veneri Vestęq; Sananem: & cunctis, proh nefas,
diis immortalibus archimartyrem Namphanionem,
inter quos Lucitas etiã haud minore cultu suscipitur,
atque alij interminato numero, diis hominibúsque o-
*al. numĩa diosa nomina, * qui conscientia nefandorum facino-
C rum, specie gloriosæ mortis, scelera sua sceleribus cu-
mulantes, dignum moribus factísque suis exitum ma-
culati repererunt. Horum busta si memoratu dignum
†relictis. est, reiectis †templis, neglectis maiorum suorum mani-
bus, stulti frequentant, ita vt præsagium vatis illius in-
digne ferentis emineat: Inque Deûm templis iurauit
Lucanus. Roma per vmbras. Sed mihi hac tẽpestate propemo-
dum videtur bellum Actiacum rursus exortum, quo
Aegyptia monstra in Romanorum deos audeant tela
vibrare, minime duratura. Sed illud quæso vir sapien-
tissime, vti remoto facundiæ robore atque exploso,
qua cunctis clarus es, omissis etiam quibus pugnare so-
lebas Chrysippeis argumentis, postposita paululũ Dia-
lectica, quæ neruorum suorum luctamine nihil certi
cuiquam relinquere nititur, ipsa re approbes, quis sit
iste deus, quem vobis Christiani, quasi proprium ven-
dicatis, & in locis abditis præsentem vos videre com-
ponitis. Nos etenim deos nostros luce palam ante ocu
los § omnium, ‡ atque aures omnium mortalium piis
precibus adoramus, & per suaues hostias propicios no
bis efficimus, & à cunctis hæc cerni & probari conten-
dimus. Sed vlterius huic certamini me senex inualidus
Vir. 3 buco. subtraho, & in sententiam Mantuani rhetoris libenter
pergo: Trahit sua quemque voluptas. Post hæc non du D
bito vir eximie, qui à mea secta deuiasti, hãc epistolam
aliquorum furto detractam, flammis vel quolibet pa-
cto perituram. Quod si acciderit, erit damnum chartu
læ, non nostri sermonis, cuius exemplar penes omnes
religiosos perpetuo retinebo. Dij te seruent, per quos
& eorum atque cunctorum mortalium communem
patrem, vniuersi mortales quos terra sustinet, mille mo
dis concordi discordia veneramur & colimus.

Augustinus Maximo Grammatico respondet ad superiora, sed sic vt ostẽdat indigna quibus respõdeatur, digna quæ rideanť.
Epistola XLIIII.

SERIVM ne aliquid inter nos agimus, an io-
cari libet? Nam sicut tua epistola loquitur, v-
trum causæ ipsius infirmitate, an morum tuo-
rum comitate sit factum, vt malles esse face-
tior, quam paratior, incertum habeo. Primo enim O-
lympi montis, & fori vestri comparatio facta est quæ
nescio quò pertinuerit, nisi vt me cõmonefaceret in il-
lo monte Iouem castra posuisse, cum aduersus patrem
bella gereret, vt ea docet historia, quam vestri etiam sa Sacra histo
cram vocant: & in isto foro recordarer esse in duobus ria.
simulachris, vnum Martem nudum, alterũ armatum, E
quorum dæmonium infestissimũ ciuibus, porrectis tri
bus digitis cõtra collocata statua humana comprime-
ret. Ergo ne vnquam ego crediderim, mentione illius
fori facta, numinum talium memoriam mihi te reno-
uare voluisse, nisi iocari potius q̃ serio agere maluis-
ses. Sed illud planè quod tales deos quędam dei vnius
magni membra esse dixisti, admoneo, quia dignaris, vt
ab huiusmodi sacrilegis facetiis te magnopere absti-
neas. Siquidẽ illum deum dicis vnum, de quo, vt dictũ
est à veteribus, docti indoctíque consentiunt, huius ne
tu membra dicis esse, quorum immanitatem, vel, si hoc
maius, potentiam, mortui hominis imago compescit?
Plura hinc possem dicere. Vides enim pro tua pruden-
tia, quàm locus late iste pateat reprehensioni. Sed meip
se cohibeo, ne à te rhetorice potius, q̃ veridice agere
existimer. Nam quod nomina* quædam Punica mor- *al. numĩa
tuorum collegisti, quibus in nostram religionem, festi-
uas, vt tibi visum est, cõtumelias iaciendas putares, nes- F
cio vtrũ refellere debeam, an silentio pręterire. Si enim
res istæ videntur tam leues tuæ grauitati q̃ sunt, iocari
mihi non multũ vacat. Si autẽ graues tibi videntur, mi
ror q̄ nominum absurditate cõmoto, in mentem non
venerit habere tuos, & in sacerdotibus Eucaddires, &
in numinibus Abeddires. Nam puto ego ista tibi cum
scriberes in animo nõ fuisse, sed more humanitatis &
leporis tui, commonefacere nos voluisti ad relaxandũ
animum quanta in vestra superstitione ridenda sint.
Neq; enim vsq; adeo teipsum obliuisci potuisses, vt ho
mo Afer scribens Afris, cum simus vtrique in Africa
constituti: Punica nomina † exagitanda existimares. †numina.
Nam si ea vocabula interpretemur, Namphanio quid
aliud significat quàm boni pedis hominem, id est, cu-
ius aduentus afferat aliquid fœlicitatis: sicut solemus
dicere, secundo pede introisse, cuius introitũ prosperi-
tas aliqua consecuta sit. Quæ lingua si improbatur abs
te, nega Punicis libris, vt à viris doctissimis proditur,
multa sapienter esse mandata memoriæ. Pœniteat te
certè ibi natum, vbi huiusmodi linguę cunabula reca-
lent. Si verò & sonus nobis non rationabiliter displi-
cet, & me bene interpretatum illud vocabulum recog
noscis, habes quod succenseas Virgilio tuo, qui Her- Virgil. 8.
culem vestrum ad sacra quæ illi ab Euandro celebran- Aeneid.
tur,

G tur, inuitat hoc modo: Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo. Secũdo pede optat vt veniat. Ergo venire Herculem optat, non Phanionem, de quo tu multum nobis insultare dignaris. Verumtamen si ridere delectat, habes apud nos magnam materiam facetiarum. *Ven' calua* Deum Stercutium, deam Cloacinam, Venerem caluam, deum Timorem, deum Pallorem, deam Febrem, & cætera innumerabilia huiuscemodi, quibus Romani antiqui simulacrorum cultores templa fecerũt, & colenda censuerunt, Quæ si negligis, Romanos deos negligis, ex quo non intelligeris non Romanis initiatus sacris, & tamen Punica numina tanquam numinum Romanorum altaribus dedita, † contemnis ac despicis. *† deditus.* Sed mihi videris omnino plusquam nos fortasse illa sacra nihili pendere, sed ex eis nescio quam captare ad huius vitæ transitum voluptatẽ, quippe qui etiam non dubitaueris ad Maronem cõfugere, vt scribis, & eius versu te tueri, quo ait: Trahit sua quemq; voluptas. *Virg. in bucolicis.* Nam si tibi authoritas Maronis placet, sicut placere significas, profectò etiam illud placet: Primus ab æthereo venit Saturnus olympo, Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis. *Virgil 3. Aeneid.* Et cætera, quibus eum atque huiuscemodi deos vestros vult intelligi homines fuisse. Legerat enim ille multam historiam, vetusta authoritate

H roboratam, quam etiam Tullius legerat, qui hoc idem in dialogis plus q̃ postulare auderemus, commemorat, & perducere in hominum noticiam, quantum illa tempora patiebantur, molitur. Quod autem dicis eo nostris vestra sacra præponi, quod vos publice colitis deos, nos autem secretioribus conuenticulis vtimur, Primum illud abs te quæro, quo modo oblitus sis Liberum illum, quem paucorum sacratorum oculis committẽdum putaris: *Bacchanalia.* deinde tuipse indicas nihil aliud te agere voluisse, cum publicam sacrorum vestrorum celebrationem commemorares, nisi vt vobis † decuriones & primates ciuitatis per plateas vestræ vrbis bacchantes ac furentes ante oculos quasi spectacula poneremus. *† nobis.* In qua celebritate siue numine inhabitamini, certe videtis quale illud sit quod adimit mentem. Si autem fingitis, quæ sunt ista etiam in publico vestra secreta, vel quò pertinet tam turpe mendacium? deinde cur nulla futura canitis si vates estis, aut cur spoliatis circunstantes, si sani estis? Cum igitur hæc nos & alia quæ nũc prætermittenda existimo, per epistolam tuam feceris recordari, quid nos non derideamus deos vestros quos abs te ipso subtiliter derideri nemo non intelligit, qui & ingenium tuũ nouit, & legit literas tuas? Itaq; si aliquid inter nos de his rebus vis agamus quod ætati tuæ prudentiæq; congruit, quod denique de nostro proposito iure à charissimis nostris flagitari potest, quære aliquid † nostra discussione dignũ: & ea pro vestris numinibus cura dicere, in quibus non te causæ præuaricatorem putemus, quo nos magis commoneas, quæ contra illos dici possunt q̃ pro eis aliquid dicas. *† aliud.* Ad summam tamen, ne te hoc lateat, & in sacrilega cõuicia imprudentem trahat, scias à Christianis catholicis, quorum in vestro oppido etiam ecclesia constituta est, nullum coli mortuorum, nihil denique vt numen adorari quod sit factum & conditum à deo, sed vnum ipsum deum, qui fecit & condidit omnia. Differentur ista latius, ipso vero & vno deo adiuuante, cum te graniter agere velle cognouero.

Augustinus Armentarium Riparium, & huius vxorem hortatur ad perfectum mundi contemptum quem iam vouerant, vetans tamen ne coniunx votum exequeretur absque coniugis consensu: pia & erudita epistola, sed cuius phrasis nihil habet Augustini, videtur eiusdem, cuius est 38. Epistola XLV.

K

DOMINIS eximiis, meritòque honorabilibus ac desyderabilibus filiis Armentario & Pauline, Augustinus in domino salutẽ. Vir egregius filius meus Ruferius affinis vster retulit mihi quid domino voueritis. Qua eius narratione hilaratus, & ibidem metuens, ne aliud suadeat ille tentator, qui bonis talibus antiquitus inuidet, exhortandã paucis credidi charitatem tuã domine eximie meritoq; honorabilis & desyderabilis fili, vt cogites quod in diuinis eloquiis legitur, Ne tardes conuerti ad dominũ, neq; differas de die in diẽ atq; arripias curesq; reddẽdum, quod *Eccli. 5.* ei te vouisse nosti, qui & debita exigit, & promissa persoluit. Nam & hoc scriptũ est: Vouete & reddite domino deo vestro: quamquam & si nõ vouisses, quid aliud *Psalm. 75.* tibi suadendum fuit, aut quid melius ab homine fieri potest, q̃ vt ei se restituat, à quo institutus est, præsertim quia charitatis erga nos, dei tantum apparuit atque illuxit indiciũ, vt filium suum vnigenitum mitteret, qui pro nobis moreretur? Restat ergo vt fiat quod Aposto L lus ait, propterea mortuũ esse Christum, vt qui viuunt, *1. Cor. 5.* non sibi iam viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit: tibi fortè adhuc mundus amandus est, tanta rerum labe contritus, vt etiam speciem seductionis amiserit. Nam quantum illi laudandi atq; prædicandi, qui dignati nõ sunt etiam cum mundo florente florere: tantum increpandi & accusandi sunt, qui perire cum pereũte delectat. Labores & pericula & exitia huius transitoriæ vitæ, si pro eadem vita quandoq; finienda subeuntur, vt mors eius non omnino auferatur, sed paulatim differatur: quanto magis pro æterna subeunda sunt, vbi mortẽ nec natura solicite cauet, nec ignauia turpiter timet, nec sapientia fortiter sustinet? Nulli quippe erit quæ non erit. Habeat igitur te vita æterna in dilectoribus suis. Nonne cernis, hæc vita miserabilis & egena, q̃ vehementes habeat, quantumq; sibi obliget amatores suos? qui tamen periculo eius sæpe turbati, citius eam finiunt, eo ipso quod finire formidãt, & mortem dum declinant, accelerant, veluti si quisquam fluuio rapiendus irruat, latronem bestiámve fugiendo. Iactant in mare tempestate sęuiente aliquando & alimẽta, & vt viuant proiiciunt vnde viuãt, ne cito finiantur, M quod vel in labore viuitur. Quantis laboribus agitur, vt longiore tempore laboretur, & mors cum impendere cœperit, ideo cauetur, vt diutius timeatur? Nam inter tot casus fragilitatis humanæ, quàm multę mortes timentur, quarum certè vna cum venerit, restat cæteras non timeri, & tamen fugitur vna, cum omnes timeantur. Quibus excruciantur doloribus, qui curãtur à medicis & secantur? Nunquid vt non moriantur, sed vt aliquanto serius moriantur? Multi cruciatus suscipiuntur certi, vt pauci dies adiiciantur incerti. Et nõnunquam ipsis doloribus victi, continuo moriuntur, quos mortis timore susceperunt, Et cum omnino non eligãt vitam finire ne doleant, sed dolere ne finiant, accidit eis vt doleant & finiant: non solum quia & sanati vtique vitã finiũt post dolores, quæ tantis pœnis cõparata nec sempiterna esse potest quia mortalis est: nec diu turna quia tota breuis est: nec de ipso breui spacio sui secura quia semp incerta est, verùetiã quod aliquando eã dolore finierũt quam ne finirent dolere voluerunt. Habet etiã hoc magnũ malum ac vehemẽter execrandum & horrendũ nimius amor vitę istius, quod multi dum

A dum volunt paulo diutius viuere, grauiter offendunt deum, apud quem est fons vitæ. Atque ita dum ab eis frustra qui necessariò futurus est vitæ finis metuitur, illinc prohibentur vbi sine fine viuitur. Huc accedit quia vita misera etiam si posset esse perpetua, nullo modo beatæ vitæ etiam breuissimæ comparanda est, & tamē isti amando miserrimam atque breuissimam, perdunt beatissimam ac sempiternam, cum in hac ipsa quam male diligunt hoc velint quod in altera perdunt: quia vtique in ista nec miseriam diligūt, nam beati esse volunt, nec breuitatem, nam eam finiri nolunt, sed tantum quia vita est sic amatur, vt sæpe propter eam, licet miseram & breuem, beata & sempiterna amittatur. His consyderatis, quid magnum vita æterna iubet amatoribus suis, cum se iubet sic amari, quemadmodum hæc amatur à suis? An verò dignum est vel ferendum, cum contemnuntur omnia quæ amantur in mundo, vt vita post paululum finienda, saltem ipsum paululum teneatur in mundo: & non contēnitur mundus, vt obtineatur vita, quæ sine fine apud illum est, per quem factus est mundus? Modo cùm ipsa Roma domicilium clarissimi imperij Barbarico vastaretur B incursu, quàm multi huius vitæ temporalis amatores vt eam vel infœliciter producendam nudamque redimerent, dederunt omnia quæ illi non solum oblectandæ & obtinendæ,† verumetiam sustentandæ tuendæque seruabant. Solent certè amatores illis quas amant, vt eas habeant, multa conferre: Isti amatam suam non haberent, nisi amando inopem reddidissent, nec ei multa conferrent, sed cuncta potius auferrent, ne sibi eam hostis auferret. Nec eorum reprehendo consiliū. Quis enim nesciat perituram fuisse ipsam, si non ea perissent, quæ recondita fuerant propter ipsam? quamuis & quidam perdiderint prius illa, & mox ipsam: quidam verò licet parati cuncta perdere propter ipsam, prius perdiderint ipsam. Sed hinc admonendi sumus, quales æternæ vitæ dilectores esse debeamus, vt propter eam contēnamus cuncta superflua, cum pro hac transitoria vita contempta sint quæ illi fuerant necessaria. Neque enim amatam nostrā, sicut illi suam, vt teneamus, expoliamus, sed illi æternæ adipiscendæ, istā temporalem velut famulam expeditiorem seruire facimus. C Sic eam † nec ornamentorum vanorum vinculis alligemus, nec curarum noxiarum sarcinis oneremus, audiamusque dominum qui nobis illam vitam summo ardore desyderandam fidelissime pollicetur, velut in totius mundi concione clamantem: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam, Tollite iugum meum super vos & discite à me quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meum lene, & onus meum leue est. Hæc disciplina piæ humilitatis, ventosam & turbidam cupiditatem, auidam rerum extra nostram potestatem constitutarum pellit ex animo, & quodam modo expirat. Ibi enim labor, vbi multa quæruntur & diliguntur, quibus adipiscendis atque retinendis voluntas non satis est, quia consequentem non habet facultatem. Iusta verò vita, cum voluntas adest, quia eam ipsam plene velle, iusticia est. Nec plus aliquid perficienda iusticia † est, † quàm perfectam voluntatē requirere. † Vide si labor est, vbi velle satis est: vnde diuinitus dictum est, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Vbi pax, ibi requies: vbi requies, ibi finis appetendi, vt nulla causa laborandi. Sed hæc voluntas vt plena sit, oportet vt sana sit, Erit autem sana si medi-

Margin notes: Psal. 35. — 2. Retra. 43 — † tornanda. — † facimus, sicam. — Matth. 11. — χρυσόν. — † requirit. — Luca 2.

cum non refugiat, cuius solius gratia sanari potest à D morbo desyderiorum noxiorum. Ipse est ergo medicus qui clamat: Venite ad me omnes qui laboratis, iugum suum lene, & onus leue dicens: quia diffusa per spiritum sanctum charitate in cordibus nostris, profectò amabitur quod videbitur, & non erit asperum nec onerosum, si sub hoc vno iugo, quantominus tumida, tantomagis libera ceruice seruiatur. Et hæc est vna sarcina, qua eius baiulus non premitur, sed leuatur. Diuitiæ si diliguntur, ibi seruentur, vbi perire non possunt. Honor si diligitur, illic habeatur vbi nemo indignus honoratur. Salus si diligitur, ibi adipiscenda desyderetur, vbi adeptæ nihil timetur. Vita si diligitur, ibi acquiratur vbi nulla morte finitur. Reddite igitur quod vouistis, quia vosipsi estis, & ei vos redditis à quo estis, reddite obsecro. Neque enim quod redditis, reddendo minuetur, sed potius seruabitur & augebitur. Benignus enim exactor est, non egenus: & qui non crescit ex redditis, sed in se crescere faciat redditores. Huic ergo quod non redditur perditur: quod autem redditur, reddendo † additur, Immò verò in eo cui redditur, ipse reddens seruatur. Idipsum E quippe erit redditum & redditor, quia idipsum erat debitum & debitor. Deo namque seipsum debet homo, eique reddendus est vt beatus sit, à quo accepit vt sit. Hoc significat quod in Euangelio dominus ait: Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & deo quæ dei sunt. Hoc enim dixit, cum sibi demōstrato nummo, & quæsito cuius haberet imaginem, responsum esset, Cæsaris: vt hinc intelligerent, quod deus exigeret ab homine imaginem suam in homine ipso, sicut suam Cæsar exigebat in nummo. Quantomagis ergo reddenda est cum promittitur, cui etiam non promissa debetur. Quapropter charissime, possem quidem pro mea quantulacūque facultatula, sancti propositi quod deo vouisse vos comperi, vberius laudare fructum, ac demonstrare quid distet inter Christianos dilectores mundi huius, & contemptores, quamuis fideles vtrique dicantur. Eodémque vtrique lauacro sacri fontis abluti sunt, eiusdem † imbuti consecratique mysteriis, vtrique eiusdem Euangelij, non auditores tantum, verum etiam prædicatores: nec vtrique tamen regni dei F lucisque participes, & vitæ æternæ, quæ sola est beata, cohæredes. Dominus enim Iesus non ab eis qui non audiunt, sed eos inter se auditores verborum suorum, latissimo limite, non tenui distinctione discreuit. Qui audit, inquit, verba mea hæc & facit ea, similabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam supra petram: Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti & impegerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra petram. Qui autem audit verba mea hæc, & non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suam super harenam: Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam & cecidit, & facta est ruina eius magna. Audire ergo illa verba, ædificare est. In hoc vtrique pares sunt. In faciendo autem & nō faciendo quod audiunt, intantum dispar est, quantum ædificium petræ solidatæ fundatum, dispar est ei, quod sine vllo fundamento facili harenæ mobilitate subuertitur. Nec ideo quisquis omnino non audit, tutius sibi aliquid comparat. Nihil enim ædificans, sine vllo tecto multo facilius obruendus, rapiendus, & dispergendus imbribus, fluuiis ventisque donatur. Possim etiam pro modulo meo eosdem ipsos perti-

Margin notes: † reddenti. — Matth. 22. — Hæc oratio suspensa est vsque ad illa verba: Sed quia iam, &c. — † eisdem. — Matth. 7. — Luca 6.

G nentes ad dexteram regnúmq; cœlorum in suis gradibus meritisq; distinguere, atque ostendere quo differat vita coniugalis filios procreantium, patrum matrumq; familiàs, verũtamen religiosorum ac piorum, à beata † (*† ab ea.*) vita, quam vos deo vouistis, si nũc ad eam vouendam exhortandus esses: sed quia iam vouisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esses voti reus, liberũ fuit, quo esses inferior, quamuis non sit gratulanda libertas, qua fit vt non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud deum sponsio tua, non te ad magnã iusticiam inuito, sed à magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, si non feceris quod vouisti, qualis mansisses, si nihil tale vouisses. Minor enim tunc esses, non peior. Modo autem tantum, quod absit, miserior si fidem deo fregeris, quanto beatior si persolueris. Nec ideo te vouisse pœniteat, immò gaude iam tibi sic non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis: ipse adiuuabit, qui vota tua expetit. Fœlix (*33.q.5. vna. 4. sen. dis. 32. cap. 1.*) est necessitas, quæ in meliora compellit. Vna sola esse causa posset, qua te id quod vouisti, non solũ non hortaremur, verumetiam prohiberemus implere, si fortè
H tua coniunx hoc tecum suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. (*Matrimonium consummatum & ratum.*) Nam & vouenda talia non sunt à coniugatis, nisi ex consensu & voluntate communi. Et si præproperè factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quàm persoluenda promissio. Neque enim deus exigit, siquis ex alieno aliquid vouerit, sed potius vsurpare vetat alienum. Diuina quippe de hac re per Apostolum est prolata sententia. (*1. Corin. 7.*) Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier: sexum nomine corporis nuncupauit. Sed cum illam tam paratam esse audiam, deo dicare continentiam, vt eo solo impediatur, si tibi debitum reddere coniugali iure compellitur, ambo deo reddite, quod ambo vouistis, vt illi persoluatur quod ab alterutro non exigitis. Si continentia virtus est, sicuti est, cur ad eam sit promptior sexus infirmior, cum virtus à viro potius cognominata videatur, sicut similitudo vocabuli resonat? Noli ergo vir aberrare † (*† abhorrere*) à virtute, quam mulier est parata suscipere. Sit vester consensus oblatio ad supernum altare creatoris, & victa concupiscentia, tanto fortius
I quanto sanctius vinculum charitatis. Gaudeamus de vobis in abundanti gratia Christi, domini eximij meritoq; honorabiles & desyderabiles filij.

Augustinus Valentino, in cuius contubernio quidam erat, qui videbatur non rectè sentire de libero arbitrio, Docens nec liberum arbitrium sic asserendum, vt nihil tribuamus gratiæ, nec gratiam ita prædicandã, vt negemus liberum hominis arbitrium. — —

Epistola XLVI.

DOMINO dilectissimo, & in Christi membris honorando fratri Valentino, & fratribus qui tecum sunt, Augustinus in domino salutem. Venerunt ad nos duo iuuenes, Cresconius & Felix, (*2. Retra. 66*) de vestra congregatione se esse dicentes, qui nobis retulerunt monasterium vestrũ nonnulla dissensione turbatũ, eo quod quidam in vobis sic gratiam prædicent, vt negent hominis esse liberũ arbitriũ: & quod est grauius, dicant quòd in die iudicij non sit vel redditurus deus vnicuique secundum opera eius. Etiam hoc tamen indicauerunt, quòd plures vestrum non ita sentiant, sed liberum arbitrium adiuuari fateantur per dei gratiam, vt recta sapiamus atq; faciamus, vt cum venerit dominus reddere vnicuiq; secun- K
dum opera eius, inueniat opera nostra bona, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Hoc qui sentiunt, bene sentiunt. Obsecro itaque vos fratres, sicut Corinthios obsecrauit Apostolus, per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Primò enim dominus noster Iesus Christus, sicut scriptũ est in Euangelio Ioãnis Apostoli, (*Ioan. 3.*) nõ venit vt iudicaret mundũ, sed vt saluaretur mundus per ipsum. Postea verò sicut scribit Apostolus Paulus, iudicabit deus mundũ quando venturus est, sicut tota Ecclesia in symbolo cõfitetur: iudicare viuos & mortuos. Si igitur nõ est dei gratia, quo modo saluat mundum? Et si non est liberũ arbitrium, quo modo iudicat mundũ? Proinde librum vel epistolam meã, quam secum ad vos supradicti attulerunt, secundũ hanc fidem intelligite, vt neque negetis dei gratiam, neq; liberum arbitrium sic defendatis, vt à dei gratia separetis, tanquam sine illa vel cogitare aliquid vel agere secundũ deum vlla ratione possimus, quod omnino non possumus. Propter hoc enim dominus cũ de fructu iusticiæ loqueretur, ait discipulis suis: Sine me nihil potestis fa- L
cere. (*Ioan. 15.*) Vnde supradictam epistolã ad Sixtum Romanæ Ecclesiæ presbyterum, cõtra nouos hæreticos Pelagianos (*De gratia & liber. arbi. cap. 5.*) noueritis esse conscriptam, qui dicunt gratiam dei secundũ merita nostra dari, vt qui gloriatur, non in domino, sed in seipso glorietur, hoc est in homine, nõ in domino. (*1. Corin. 1.*) Quod prohibet Apostolus dicens: Nemo glorietur in homine. Et alio loco: Qui gloriatur, inquit, in domino glorietur. Illi verò hæretici seipsos, à seipsis, iustos fieri putantes, quasi hoc eis non dederit deus, sed ipsi sibi, nõ vtiq; in domino, sed in semetipsis gloriantur. (*1. Corin. 4. Noua interpretatio.*) Talibus enim dicit Apostolus: Quis enim te discernit? Quod ideo dicit, quia de massa illius perditionis quæ facta est ex Adam, non discernit hominem, vt eum faciat vas in honorem non in contumeliam, nisi deus. Sed quoniam homo carnalis & inaniter inflatus cum audisset: Quis enim te discernit, posset respondere vel voce, vel cogitatione & dicere: Discernit me fides mea, discernit me oratio mea, discernit me iusticia mea. Mox Apostolus occurrit cogitationibus eius, & dixit: Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Sic autem gloriantur, quasi non acceperint, qui se à seipsis M
iustificari putant, ac per hoc in semetipsis, non in domino gloriantur. Propter quod ego in hac epistola, quæ ad vos peruenit, probaui per testimonia sanctarum scripturarum, quæ ibi potestis inspicere, & bona opera nostra, & pias orationes, & rectam fidem nullo modo in nobis esse potuisse, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iacobus: (*Iacobi. 1.*) Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descendens à patre luminum. Nec quisquam dicat meritis operum suorum, vel meritis orationum suarum, vel meritis fidei suæ, sibi traditam dei gratiam, & putetur verum esse quod illi hæretici dicunt, gratiam dei secundum merita nostra dari: quod omnino falsissimum est. Non quia nullum est meritum, vel bonum piorum, vel malum impiorum: alioquin quo modo iudicabit deus mundum? Sed misericordia & gratia dei conuertit hominem, de qua psalmus dicit: (*Psal. 58.*) Deus meus misericordia eius præueniet me, vt iustificetur impius, hoc est, ex impio fiat iustus, & incipiat habere meritum bonum, quod deus † (*† dominus.*) coronabit quando iudicabitur mundus. Multa erant quæ vobis mittere cupiebã,

quibus

A quibus lectis, totam ipsam causam quæ conciliis Episcopalibus acta est aduersus eosdem Pelagianos hæreticos, diligentius & plenius nosse possetis: sed festinauerunt fratres qui ex numero vestro ad nos venerunt, per quos vobis non rescripsimus ista, sed scripsimus. Nullas enim ad nos vestræ charitatis literas attulerunt, tamen suscepimus eos, quoniam simplicitas eorum satis indicabat nihil illos nobis potuisse confingere. Ideo autem festinauerunt, vt apud vos agerent pascha, quo possit adiuuante domino tam sanctus dies vestram pacem quàm dissensionem potius inuenire. Melius autem facitis quod multum rogo, si ipsum à quo dicunt se fuisse turbatos, ad me mittere non grauemini. Aut enim non intelligit librum meum, aut forte ipse non intelligitur, quando difficillimam quæstionem & paucis intelligibilem soluere atque enodare conatur. Ipsa est enim quæstio de gratia dei, quæ fecit vt homines non intelligentes, putarent Apostolum Paulum dicere: Faciamus mala, vt veniant bona. Vnde Apostolus Petrus in secunda epistola sua: Quapropter, inquit, charissimi, hæc expectantes satagite, inuiolati & immacu-
B lati apud eum reperiri in pace, & domini nostri cum patientia † salutem existimantes. *[† nostri patientiam.]* Sicut & dilectissimus frater noster Paulus, secundum eam quæ data est sapientiam scripsit vobis, vt & in omnibus epistolis loquens in eis de iis in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles homines peruertunt, sicut & cæteras scripturas ad proprium suum interitum. Cauete ergo quod tantus Apostolus tam terribiliter dicit, & vbi sentitis vos non intelligere, interim credite diuinis eloquiis, quia & liberum est hominis arbitrium, & gratia dei, sine cuius adiutorio, liberum arbitrium nec conuerti potest ad deum, nec proficere in deo. Et quod pie creditis, vt etiam sapienter intelligatis orate. Et ad hoc ipsum enim, id est, vt sapienter intelligamus, est vtique liberum arbitrium. Nisi enim libero arbitrio intelligeremus atque saperemus, non nobis præciperetur dicente scriptura: Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. *[Psal. 93.]* Eoipso quippe, quo præceptum & imperatum est vt intelligamus atque sapiamus, obedientiam nostram requirit, quæ nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed
C si posset hoc ipsum sine adiutorio dei gratiæ fieri per liberum arbitrium, vt intelligeremus atque saperemus, non diceretur deo: Da mihi intellectum, vt † discam mandata tua. *[Psal. 118. † et.]* Neque in Euangelio scriptum esset, Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. *[Lucæ 24.]* Nec Iacobus Apostolus diceret: Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. *[Iacobi 1.]* Potens est autem dominus, qui & vobis donet & nobis, vt de nostra † pace & pia consensione, nunciis celerrimis gaudeamus. *[† vestra.]* Saluto vos, non solum meo nomine, sed etiam fratrum qui mecum sunt, & rogo vt pro nobis concorditer atque instanter oretis. Sit vobiscum dominus.

Augustinus Valentino de eodem argumento. Hæ duæ epistolæ, præferuntur duobus libris, quorum alter habet titulum, De gratia & libero arbitrio, alter De correptione & gratia. *Epistola XLVII.*

DOMINO dilectissimo, & in Christi membris honorando fratri Valentino, & fratribus qui tecum sunt, Augustinus in domino salutem.

Cresconium Felicem & alium Felicem dei seruos, qui ex vestra congregatione ad nos venerunt, nobiscum egisse pascha nouerit charitas vestra. Quos ideo

tenuimus aliquanto diutius, vt instructiores ad vos redirent, aduersus nouos hæreticos Pelagianos, in quorum errorem cadit, qui putat aliquo merito humano gratiam dei dari, quæ sola hominem liberat per dominum nostrum Iesum Christum. *D* Sed rursum, qui putat, quando ad iudicium dominus venerit, non iudicari hominem secundum opera sua, qui iam per ætatem vti potuit libero voluntatis arbitrio: nihilominus in errore est. *[Roma. 2.]* Soli enim paruuli, qui nondum habent opera propria, vel bona vel mala, secundum solum originale peccatum damnabuntur, quibus per lauacrum regenerationis non subuenit gratia saluatoris. Cæteri autem omnes, qui iam vtentes libero arbitrio, sua propria peccata, originali peccato insuper addiderunt, si de potestate tenebrarum per gratiam dei non eruuntur, nec transferuntur ad Regnum Christi, non solum secundum originis verumetiam secundum propriæ voluntatis merita, iudicium reportabunt. Boni verò etiam ipsi quidem, non solum secundum suæ bonæ voluntatis merita præmium consequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem, per dei gratiam consequuti sunt:
E ac sic impletur quod scriptum est: Ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. *[Roma. 2.]* De qua difficillima quæstione, hoc est de voluntate & gratia, non opus habui etiam in hac epistola diutius disputare, quoniam & aliam iam eis dederam, tanquam citius redituris. Et scripsi ad vos etiam librum, quem si, adiuuante domino, diligenter legeritis, & viuaciter intellexeritis, nullas existimo inter vos de hac re dissensiones vlterius iam futuras. Portant autem secum & alia, quæ vobis dirigenda esse credidimus, quibus cognoscatis, quemadmodum catholica Ecclesia, in dei misericordia Pelagianæ hæresis venena repulerit. Quod enim scriptum est ad papam Innocentium Romanæ vrbis Episcopum, de concilio prouinciæ Carthaginensis, & de concilio Numidiæ, & aliquanto diligentius à quinque Episcopis, & quæ ipse ad tria ista rescripsit, Item quod papæ Zosimo de Africano concilio scriptum est, eiusque rescriptum ad vniuersos totius orbis Episcopos missum, *[Innocentius Zosimus papa.]* & quod posteriori concilio plenario totius Africæ contra ipsum errorem breuiter constituimus, & supra memoratum li-
F brum meum, quem modo ad vos scripsi: hæc omnia & in præsenti legimus cum ipsis, & per eos misimus vobis. Legimus eis etiam librum beatissimi martyris Cypriani, de oratione dominica: & ostendimus quemadmodum docuerit omnia quæ ad mores nostros pertinent, quibus recte viuimus, à patre nostro qui in cœlis est, esse poscenda, ne de libero præsumentes arbitrio, à diuina gratia decidamus. *[Li. de gratia & libero arbitrio. cap. 13.]* Vbi etiam demonstrauimus, quo modo admonuerit idem gloriosissimus martyr, etiam pro inimicis nostris, qui nondum in Christum crediderunt, nos vt credant orare debere. Quod vtique inaniter fieret, nisi Ecclesia crederet etiam malas atque infideles hominum voluntates, per dei gratiam in bonum posse conuerti. Sed hunc librum sancti Cypriani, quia dixerunt etiam illic apud vos esse, non misimus. Meam quoque epistolam ad Sixtum Romanæ Ecclesiæ presbyterum datam, quam secum ad nos attulerunt, legimus cum eis, & ostendimus aduersus eos esse conscriptam, qui dicunt gratiam dei secundum merita nostra dari, hoc est aduersus eosdem Pelagianos. Quantum ergo potuimus,

G egimus cum istis & vestris & nostris fratribus, vt in fide sana catholica perseuerent, Quæ neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam, neque tantum ei tribuit, vt sine gratia dei valeat aliquid, siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseueranter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat, vbi iam non timeat ne deficiat. Vos quoque charissimi etiam in hac epistola exhortor, *Roma.12.* quod nos omnes exhortatur Apostolus: Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut vnicuique deus partitus est mensuram fidei. Attendite quid per Salomonem moneat spiritus sanctus: *Prouer.4.* Rectos cursus, inquit, fac pedibus tuis, & vias tuas dirigere, ne declines in dexterã, neque in sinistram, auerte autem pedem tuũ à via mala. Vias enim quæ à dextris sunt nouit domin⁹, peruersæ verò sunt, quæ à sinistris sunt. Ipse autẽ rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet. In his verbis sanctæ scripturæ considerate fratres, quia si non esset liberum arbitrium, non diceretur: Rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige: ne declines in dexteram, neque in sinistram. Et tamen sine dei gratia si posset hoc fieri, non H postea diceretur: Ipse autem rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Nolite ergo declinare neque in dexteram neque in sinistram, quanuis laudentur viæ quæ à dextris sunt, & vituperẽtur quæ sunt à sinistris. Hoc est enim propter quod addidit: Auerte autem pedem tuum à via mala, hoc est à sinistra. Quod manifestat in consequẽtibus dicens: Vias enim *† deus.* quæ à dextris sunt nouit dominus, † peruersæ verò sunt quæ à sinistris sunt. Eas vtique vias ambulare debemus quas nouit dominus, † de quibus in psalmo legi- *Psal.1.* tur: Nouit dominus viam iustorum, & via impiorum peribit. Hanc enim non nouit dominus, quia sinistra est. Sicut dicturus est etiam illis ad sinistram constitutis: Non noui vos. Quid autem quod ille non nouit, qui vtique nouit omnia, siue bona hominum siue mala? Sed quid est: Non vos noui: nisi, tales vos ego non feci? Quemadmodum illud quod dictum est de ipso domino Iesu Christo, quia nõ nouerat peccatum: quid est nisi [non nouerat] nisi quia non fecerat? Ac per hoc quod dictum est: Vias quæ à dextris sunt no- I uit dominus, quo modo intelligendum est, nisi quia ipse fecit vias dextras, id est, vias iustorum, quæ sunt vtique opera bona, quæ præparauit deus (sicut dicit Apostolus) vt in illis ambulemus. Vias autem sinistras peruersas, id est, vias impiorum, non vtique nouit, quia *† fecit homini.* non eas ipse fecit in homine, † sed homo sibi. Propter quod dicit: Odiui autem ego peruersas vias malorum, ipsæ sunt à sinistris. Sed respondetur nobis, Cur ergo dixit: Ne declines in dexteram neque in sinistram: cum potius dicere debuisse videatur: Tene dexteram, & ne declines in sinistram? Si bonæ sunt viæ quæ à dextris sunt, cur putamus, nisi quia ita viæ sunt bonæ quæ à dextris sunt, vt in dexteram tamen declinare non sit bonum? Declinare quippe ille est intelligendus in dexteram, qui bona ipsa opera quæ ad vias dexteras pertinent, sibi vult assignare non deo. Et ideo cum dixis- *† deus.* set: Vias enim quæ à dextris sunt nouit dominus, † peruersæ autem sunt quæ à sinistris sunt, tanquam diceretur ei: Quo modo ergo non vis vt declinemus ad dexteram, sequutus adiunxit: Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera tua in pace producet. Sic ergo intellige, quod tibi præceptum est, Rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige: vt noueris cum hoc facis, à domino deo tibi præstari vt hoc facias, & non K declinabis ad dexteram, quanuis ambules in viis dextris, non confidens in virtute tua: & ipse erit virtus tua qui rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Quapropter dilectissimi, quicunque dicit, voluntas mea mihi sufficit ad facienda opera bona, declinat in dexteram. Sed rursus illi qui putant bonam vitam esse deserendam, quando audiunt sic dei gratiam prædicari, vt credatur & intelligatur voluntates hominum ipsas † ex malis bonas facere, ipsas etiam *† ipsa.* quas fecerit custodire, & propterea dicunt: Faciamus mala vt veniant bona, in sinistram declinant. Ideo vo- *Roma.3.* bis dixit: Non declinetis in dexteram neque in sinistram. Hoc est, Non sic defendatis liberum arbitrium, vt ei bona opera sine dei gratia tribuatis: nec sic defendatis gratiam, vt quasi de illa securi, mala opera diligatis, quod ipsa gratia dei auertat à vobis. Talium quippe verba sibi præponens Apostolus ait: Quid *Roma.6.* ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Atque his verbis hominum errantium, & dei gratiam non intelligentium, respondit vt debuit dicens: Absit. Si enim mortui sumus peccato, quo modo viuemus in eo? Nihil potuit dici breuius & melius. L Quid enim nobis gratia dei vtilius cõferet in hoc præsenti seculo maligno, nisi vt moriamur peccato? Ac per hoc ipsi inuenietur ingratus, qui propter illam vult viuere in peccato per quam morimur peccato. Deus autem qui diues est in misericordia, det vobis & sanum sapere, & vsque in finem proficienter in bono proposito permanere. Hoc pro vobis, hoc pro nobis, hoc pro omnibus qui vos diligũt, & pro eis qui vos oderunt, instanter in pace fraterna & vigilanter orate, vt deo viuatis. [Si quid de vobis mereor, veniat ad me frater Florus.]

Augustinus Vincentio ex hæresi Rogatiana, docens se fuisse aliquando eius sententia, vt arbitraretur cum hæreticis nullatenus, sed solo dei verbo agẽdum, verum aliorum sententiis & exemplis superatum mutasse sententiam, & arbitrari leges principũ rectè implorari aduersus hostes fidei, modo id fiat animo corrigẽdi non studio vindicãdi, aliaq́ multa cõtra anabaptismũ Donatistarum, & pertinaciam illorum. Epistola XLVIII.

DILECTISSIMO fratri Vincentio, Augu- M stinus. Accepi epistolam quam tuam esse nõ mihi incredibile visum est. Attulit enim eam, quem catholicum Christianum esse cõstaret, qui vt opinor mihi mentiri non auderet. † Sed & si fortè *† audere nõ posset.* non sunt literæ tuæ, ego ei qui scripsit rescribendum putaui: Nunc me potius quietis esse auidum & petentem, quàm tunc cum me adolescentẽ viuo adhuc Rogato cui successisti & apud Carthaginem noueras. Sed Donatistæ nimium inquieti sunt, quos per ordina- *23.q.4. nimium.* tas à deo potestates cohiberi atque corrigi mihi non videtur inutile. Nam de multorum iam correctione *1.Retra.5.* gaudemus, qui tam veraciter vnitatem catholicam tenent atque defendunt, & à pristino errore se liberatos esse lætantur, vt eos cum magna gratulatione miremur. Qui tamen nescio qua vi consuetudinis nullo *De verbis dñi.ser.6. Cogi ad fidem quare nõ expedit.* modo mutari in melius cogitarẽt, nisi hoc terrore perculsi, solicitam mentem ad considerationem veritatis intenderent, ne fortè non pro iusticia, sed pro peruersitate & præsumptione hominum ipsas temporales molestias, infructuosa & vana tolerãtia paterẽtur, & apud deum postea non inuenirent nisi debitas pœnas impiorum, qui eius tam lenem admonitionem, & paterna flagella

A flagella contempſerint: Ac ſic iſta cogitatione dociles
facti, non in calumniis & fabulis humanis, ſed in di-
uinis libris promiſſam per omnes gentes inuenirẽnt
Eccleſiam, quam ſuis oculis reddi conſpicerẽt, in qui-
bus & Chriſtum prænunciatum, etiam non viſum, ſu-
per cœlos eſſe minime dubitarent. Nunquid nam ego
iſtorum ſaluti inuidere debebam, vt collegas meos ab
huiuſmodi paterna diligentia reuocarem, per quam
factum eſt vt multos videamus accuſare ſuam praſti-
nam cæcitatem: qui cum ſuper cœlos exaltatum Chri-
ſtum etiam non videntes credebant, gloriam tamen
eius ſuper omnem terram, etiam videntes negabant,
cum propheta vtrunq; vna ſententia tanta manifeſta-
Pſal. 107. tione complexus ſit, dicens: Exaltare ſuper cœlos de-
us; & ſuper omnem terram gloria tua: Iſtos ergo a-
troces quondam inimicos noſtros, pacem & quietem
noſtram variis violentiarum & inſidiarum generibus
grauiter infeſtantes, ſi ſic contemneremus & tolera-
remus, vt nihil omnino quod ad eos terrendos ac cor-
33. q. 4. mi- rigendos valere poſſet, excogitaretur & ageretur à no-
nimum. Pro bis, verè malum pro malo redderemus. Si enim quiſ-
bello. quam inimicum ſuum periculoſis febribus phreneti-
B cum factum, currere videret in præceps, nónne tunc
potius malum pro malo redderet, ſi eum ſic currere
permitteret, quàm ſi corripiendum ligandúmque cu-
raret, & tamen tunc ei moleſtiſsimus & aduerſiſsimus
videretur, quãdo vtiliſsimus & miſericordiſsimus ex-
titiſſet? Sed planè ſalute reparata, tanto vberius ei gra-
tias ageret, quanto ſibi eum minus pepercisse ſenſiſſet.
Circumcel- O ſi poſſem tibi oſtendere ex ipſis Circumcellionibus,
liones. quàm multos iam catholicos manifeſtos habeamus
dãmnantes ſuam priſtinam vitam & miſerabilem er-
rorem, quo ſe arbitrabantur pro Eccleſia dei facere
quicquid inquieta temeritate faciebant, qui tamen ad
hanc ſanitatem non perducerentur niſi legum iſta-
rum quæ tibi diſplicent vinculis tanquam phrenetici
ligarentur. Quid illud alterum genus morbi grauiſsi-
mi eorum, qui turbulentam quidem audaciam non
habebant, ſed quadam vetuſta ſocordia premebantur,
dicentes nobis, Verum quidem dicitis, non eſt quod
reſpõdeatur, ſed durum eſt nobis traditionem paren-
tum relinquere. nónne ſalubriter regula temporalium
moleſtiarum excutiendi erant, vt tanquam de ſomno
C lethargico emergerent, & in ſalutem vnitatis euigila-
rent? Quàm multi ex ipſis nunc nobiſcum gaudentes,
priſtinum pondus pernicioſi ſui operis accuſant, & fa-
tentur nos ſibi moleſtos eſſe debuiſſe, ne tanquam mor
tifero ſomno, ita morbo veternoſæ conſuetudinis in-
terirent. At enim quibuſdam iſta non proſunt, nun-
quid ideo negligenda eſt medicina, quia nõnullorum
eſt inſanabilis peſtilentia? Tu non attendis niſi eos
qui ita duri ſunt, vt nec iſtam recipiant diſciplinam.
De talibus enim ſcriptum eſt, Fruſtra flagellaui filios
veſtros, diſciplinam non receperunt. Puto tamen quia
dilectione non odio flagellati ſunt. Sed debes etiam
tam multos attendere, de quorum ſalute gaudemus.
Si enim terrerentur & non docerentur, improba qua-
ſi dominatio videretur. Sed rurſus ſi docerentur &
Terrorem non terrerentur, vetuſtate conſuetudinis obdurati, ad
probat cum capeſſendam viam ſalutis pigrius mouerentur: quan-
doctrina doquidem multi (quos bene nouimus) reddita ſibi ra-
coniunctũ, tione & manifeſtata ex diuinis teſtimoniis veritate,
non acriſi- reſpondebãt nobis, cupere ſe in Eccleſiæ catholicæ cõ-
nẽ ſine do- munionem tranſire, ſed & violentas perditorum ho-
ctrina. minum inimicicias formidare, quas quidẽ pro iuſticia

& pro æterna vita vtique contemnere debuerunt. Sed D
talium infirmitas donec firmi efficiantur ſuſtinenda
eſt non deſperanda. Nec obliuiſcendum quod ipſe do
minus adhuc infirmo Petro ait: Non potes me modo
ſequi, ſequẽris autẽ poſtea. Cum verò terrori vtili do-
ctrina ſalutaris adiungitur, vt non ſolum tenebras er-
roris lux veritatis expellat, verumetiam malæ conſue-
tudinis vincula vis timoris abrumpat, de multorum
(ſicut dixi) ſalute lætamur, benedicentium nobiſcum,
& gratias agentium deo, quod ſua pollicitatione com-
pleta, qua reges terræ Chriſto ſeruituros eſſe promiſit,
ſic curauit morbidos, ſic ſanauit infirmos. Non omnis
qui parcit amicus eſt, nec omnis qui verberat inimi-
cus. Meliora ſunt vulnera amici, quàm volũtaria oſcu-
la inimici. Melius eſt cum ſeueritate diligere, quàm le-
nitate decipere. Vtilius eſurienti panis tollitur, ſi de ci-
bo ſecurus iuſticiam negligebat, quàm eſurienti panis
frangitur, vt iniuſticiæ ſeductus acquieſcat. Et qui phre
neticum ligat, & qui lethargicũ excitat, ambobus mo-
leſtus, ambos amat. Quis nos poteſt amplius amare
quàm deus? Et tamen nos non ſolum docere ſuauiter,
verumetiam ſalubriter terrere non ceſſat. Fomentis
lenibus quibus conſolatur, ſæpe etiam mordaciſsimum E
medicamentum tribulationis adiungens, exercet fa-
me patriarchas etiam pios & religioſos, populum con-
tumacem pœnis grauioribus agitat. Non aufert ab A-
poſtolo ſtimulum carnis tertio rogatus, vt virtutem in
infirmitate perficiat. Diligamus etiam inimicos no- *Math. 5.*
ſtros, quia hoc iuſtum eſt, & hoc præcepit deus, vt ſi-
mus filij patris noſtri qui in cœlis eſt, qui facit ſolem
ſuum oriri ſuper bonos & malos: & pluit ſuper iuſtos
& iniuſtos. Sed ſicut iſta dona eius laudamus, ita etiam
flagella eius in eos quos diligit cogitemus. Putas ne-
minem debere cogi ad iuſticiam, cum legas patremfa-
miliàs dixiſſe ſeruis: Quoſcunque inueneritis cogite
intrare? Cum legas etiam ipſum primo Saulum, poſt-
ea Paulum, ad cognoſcendam & tenendam veritatem,
magna violentia Chriſti cogentis eſſe compulſum, ni-
ſi fortè chariorem putas hominibus eſſe pecuniam, vel
quamlibet poſſeſsionem, quàm lucem iſtam quæ ocu-
lis carpitur. Hanc ille cœleſti proſtratus lumine † ſubi- *† voce.*
to amiſſam non recuperauit, niſi cum ſanctæ incorpo-
raretur eccleſiæ, Et putas nullam vim adhibendam eſ-
ſe homini, vt ab erroris pernicie liberetur? cum ipſum F
deum quo nemo nos vtilius diligit certiſsimis exem-
plis hoc facere videas, & Chriſtum audias dicentem:
Nemo venit ad me niſi quem pater attraxerit, quod fit *Ioan. 6.*
in cordibus omnium qui ſe ad eum diuinæ iracundiæ
timore conuertunt: & noueris aliquando furem auer-
tendis pecoribus pabulum ſpargere, & aliquando pa-
ſtorem flagello ad gregem pecora errantia reuocare.
Nónne contumacem ancillam data ſibi poteſtate, Sa- *Gene. 16.*
ra potius affligebat? Et vtique non eam quam ſuperius
beneficio ſuo matrem fecerat crudeliter oderat, ſed in
ea ſuperbiam ſalubriter edomabat. Nõ autem ignoras
quod iſtę duę mulieres Sara & Agar, & duo filij earum
Iſaac & Iſmaël, pro ſpiritalib⁹ & carnalibus figurentur,
Et cum legamus ancillam & filium eius à Sara paſſos
graues moleſtias, Paulus tamen Apoſtolus dicit, quod
ab Iſmaële perſequutionẽ ſit paſſus Iſaac. Sed ſicut tũc, *Gala. 4.*
inquit, ille qui erat ſecundũ carnem, perſequebatur eũ
qui erat ſecundum ſpiritum, ita & nunc: vt qui poſſunt
intelligant, magis eccleſiam catholicam perſequutio-
nem pati ſuperbia & impietate carnalium, quos tẽpo-
ralibus moleſtiis atque terroribus emendare conatur.

G Quicquid ergo facit vera & legitima mater, etiam si
asperum amarúmque sentiatur, non malum pro malo
reddit, sed bonum disciplinæ expellendo malum ini-
quitatis apponit, non odio nocendi, sed dilectione sa-
nandi. Cum boni & mali eadem faciunt, eademq; pa-
tiuntur, non factis & pœnis, sed causis vtique discer-
nendi sunt. Pharao populum dei duris laboribus atte-
rebat, Moyses eundem populum impie agentem duris
coërcitionibus affligebat: similia fecerunt, sed nō simi-
liter prodesse voluerunt, Ille dominatione inflatus, iste
† dilectiōe. zelo † inflammatus est. Iezabel occidit prophetas, He-
lias occidit pseudoprophetas, Puto quod diuersa sint
merita facientium, & diuersa passorum. Aspice etiam
tempora noui testamenti, quando iam ipsa mansue-
tudo charitatis, non solum in corde erat seruanda, ve-
Petri gladius. rumetiam in luce monstranda, quando Petri gladius
in vaginam reuocatur à Christo, & ostenditur nō de-
buisse de vagina eximi nec pro Christo. Legimus ta-
men non solum quod cæciderunt Iudæi Paulum Apo-
stolum, verumetiā quod cæciderunt & Græci pro Pau
lo Apostolo Sosthenem Iudæum, Nónne similitudo fa
H cti quasi vtrosque coniungit, & tamen eos causæ dissi-
militudo discernit? Nempe deus proprio filio non pe-
Roma. 8. percit, sed pro nobis omnibus tradidit illū. Nempe de
Gala. 2. filio ipso dicitur: Qui me dilexit & tradidit semetip-
Ioan. 13. sum pro me. Nempe & de Iuda dicitur, quod introie-
rit in eum Sathanas, vt traderet Christum. Cum ergo
& pater tradiderit filium suum, & ipse Christus cor-
pus suum, & Iudas dominum suum, cur in hac tradi-
tione deus est pius, & homo reus, nisi [quia] in re vna
quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt.
Tres cruces in loco vno erant, In vna latro liberādus,
in alia latro damnandus: in media Christus, alterum
liberaturus, alterum damnaturus. Quid similius istis
Acto. 16. crucibus? quid dissimilius istis pendentibus? Traditus
est Paulus includendus & colligādus, sed quolibet cu-
stode carceris peior est vtique Sathanas, cui tamen ipse
1. Corin. 5. Paulus tradidit hominem in interitum carnis, vt spiri-
tus saluus sit in die domini Iesu. Et hic quid dicimus?
Ecce mitiori tradidit crudelis traditor, crudeliori tra-
didit misericors traditor. Discamus frater in similitu-
dine operum discernere animos operantium, ne clau-
I sis oculis calumniemur, & beneuolos pro nocentibus
1. Timo. 1. accusemus. Item cum ait Apostolus, tradidisse se quos-
dam Sathanæ vt discerent non blasphemare: malum
pro malo reddidit, an potius malos etiam per malum
Matth. 5. emendare, bonum opus esse indicauit? Si semper esset
23. q. 4. nō- laudabile persecutionem pati, sufficeret domino dice-
mium. re: Beati qui persecutionē patiuntur, nec adderet, prop-
Psal. 100. ter iusticiam. Item si semper esset culpabile persecu-
tionem facere, non scriptum esset in sanctis libris: De-
trahentē proximo suo occulte, hunc persequebar. Ali-
quando ergo & qui eā patitur, iniustus est, & qui eā fa
cit, iustus est. Sed planè semper, & mali persequuti sunt
bonos, & boni persequuti sunt malos. Illi nocendo per
iniusticiam, illi consulendo per disciplinam. Illi imma-
niter, illi temperanter. Illi seruientes cupiditati, illi
charitati. Nam qui trucidat, non consyderat quemad-
modum laniet: qui autem curat, consyderat quemad-
modum secet. Ille enim persequitur sanitatem, ille pu-
tredinem. Occiderunt impij Prophetas, occiderunt
impios & prophetæ. Flagellauerunt Iudæi Christum,
Iudæos flagellauit & Christus. Traditi sunt Apostoli
ab hominibus potestati humanæ, tradiderunt & Apo-
stoli homines potestati Sathanæ. In his omnibus quid
attenditur, nisi quis eorum pro veritate, quis pro ini- K
quitate, quis nocendi causa, quis emendandi? Non in-
uenitur exemplum in Euangelicis & Apostolicis lite- 23. q. 4. non
ris, aliquid petitum à regibus terræ pro Ecclesiā & con inuenitur.
tra inimicos Ecclesiæ, quis negat non inueniri? Sed
nondum implebatur illa prophetia. Et nunc reges in-
telligite, & erudimini qui iudicatis terram: Seruite do- Psal. 2.
mino in timore. Adhuc enim illud implebatur, quod
in eodem psalmo paulo superius dicitur: Quare fre-
muerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Asti-
terunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum
aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Ve-
runtamē si facta præterita in propheticis libris, figuræ
fuerunt futurorum, in rege illo qui appellabatur Nabu-
chodonosor, vtrūq; tempus figuratum est, & quod sub
Apostolis habuit, & quod nunc habet Ecclesia. Tem-
poribus itaque Apostolorum & martyrum illud im-
plebatur quod figuratum est quando rex memoratus
pios & iustos cogebat adorare simulacra, & recusan-
tes in flammas mittebat. Nunc autem illud imple-
tur quod paulo post in eodem rege figuratum est, cum
conuersus ad honorandum deum verum, decreuit in L
regno suo, vt quicunque blasphemaret deum Sidrac Danie. 3.
Misac & Abdenago, pœnis debitis subiaceret. Prius
ergo tempus illius regis, significabat priora tempo-
ra regum infidelium, quos passi sunt Christiani pro
impiis. Posterius verò tempus illius regis, significa-
uit tempora posteriorum regum iam fidelium, quos
patiuntur impij pro Christianis. Sed planè in eis qui
sub nomine Christi erant † seducti à peruersis, ne for- † errant.
tè oues Christi sint errantes, & ad gregem aliter re-
uocandæ sint, temperata seueritas & magis mansue-
tudo seruatur, vt coërcitione exiliorum atque damno-
rum tribulatione admoneantur consyderare quid &
quare patiantur, & discant præponere rumoribus &
calumniis hominum scripturas quas legunt. Quis e- Lex aduersus Paganos.
nim nostrum, quis vestrum non laudat leges ab im-
peratoribus datas aduersus sacrificia Paganorum? Et
certè longe ibi pœna seuerior cōstituta est, illius quip-
pe impietatis capitale supplicium est. De vobis autem
corripiendis atque coërcendis, habita ratio est, qua
potius admoneremini ab errore discedere, quàm pro
scelere puniremini. Potest enim fortasse etiam de vo- M
bis dici, quod ait Apostolus de Iudæis: Testimonium Roma. 10.
illis perhibeo, quia zelum dei habent, sed non secundū
scientiam. Ignorantes enim dei iusticiam, & suam vo-
lentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Quid
enim aliud & vos quàm vestram iusticiam vultis con-
stituere, quando non dicitis iustificari nisi eos qui à vo
bis potuerunt baptizari? In hac ergo Apostolica sen-
tentia quam de Iudæis protulit, hoc distatis à Iudæis,
quod vos habetis sacramenta Christiana, quibus illi
adhuc carent. Cæterum ad hoc quod ait: Ignorantes
dei iusticiam, & suam volentes constituere, & quod
zelum dei habent, sed non secundum scientiam, pa-
res estis omnino, exceptis duntaxat illis, quicunque
in vobis sunt, scientes quid verum sit, & pro animosi-
tate suæ peruersitatis, contra veritatem etiam sibi no- † veritatē e-
tissimam dimicantes. Horum quippe impietas, eti- tiam impie
am idololatriam † forsitan superat. Sed quia non fa- tatē defen-
cile conuinci possunt (in animo nanque latet hoc ma- dūtq; idolo
lum) omnes tanquam non à nobis minimis † * alieni latriā &c.
leuiori seueritate coërcemini. Et hoc quidem vel de * nimis legē
omnibus hæreticis qui Christianis sacramentis im- dū arbitror
buuntur, & à Christi veritate siue vnitate dissentiunt, † minimum.
vel Do-

A vel Donatistis omnibus dixerimus. Quod autem ad vos attinet, qui non solum cum illis communiter Donatistis à Donato, verumetiam propriè Rogatistæ à Rogato appellamini, mitiores quidem esse videmini, quia cum Circuncellionum immanissimis gregibus non sæuitis, sed nulla bestia si neminem vulneret propterea mansueta dicitur, quia dentes & vngues non habet. Sæuire vos nolle dicitis, ego non posse arbitror. Ita enim estis numero exigui, vt mouere vos contra aduersarias vobis multitudines non audeatis, etsi cupiatis. Sed ponamus vos etiam nolle, quod non valetis, ponamus vos Euangelicam sententiam qua scriptum est: Si quis tibi voluerit tunicam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium, sic intelligere, sic tenere, vt persequentibus vos non solum nulla iniuria, verumetiam nullo iure resistendum putetis, hunc certè intellectum Rogatus author vester, aut non habuit, aut non impleuit. Qui de nescio quibus rebus vt dicitis vestris acerrima perseuerantia etiam forensi disceptatione conflixit. Cui si diceretur, quis vnquam Apostolorum in causa fidei, res suas in-

B dicio publico defendit, sicut tu in epistola tua posuisti, quis vnquam Apostolorum in causa fidei res alienas inuasit? nullum quidem in diuinis literis huius facti reperiret exemplum, sed tamen fortè inueniret aliquam veram defensionem, si veram Ecclesiam retineret, & non sub Ecclesiæ vero nomine impudenter aliquid possideret. Quod autem pertinet ad terrenarum potestatum iussa, contra schismaticos aut hæreticos, vel impetranda vel exerenda, illi quidem à quibus vos separastis acerrimi fuerunt, & contra vos, quantum audire potuimus, & contra Maximianistas, quod gestorum etiam certis documentis probamus: sed tamen nondum ab eis separati eratis, quando Iuliano imperatori in sua petitione dixerunt, quod apud eum sola iusticia locum haberet, quem certè apostatam nouerant, & idololatriis deditum sic videbant, vt aut iusticiam esse idololatriam faterentur, aut se sceleratè mentitos, negare non possent, vt apud eum dicerent solam locum habere iusticiam, apud quem magnum locum cernerent habere idololatriam. Sed fuerit error in verbo, de facto ipso quid dicis? Si nihil iustum ab imperatore petendum est, cur à Iuliano pe-

C titum est, quod iustum putatum est? An hoc petendum est, vt sua quisque recuperet, non vt aliquem quo ab imperatore coërceatur, accuset? Interim & in suarum rerum recipiendarum repetitione ab Apostolicis exemplis receditur, quia hoc fecisse nemo inuenitur illorum. Sed tamen cum maiores vestri ipsum Cæcilianum tunc Ecclesiæ Carthaginensis episcopum, cui tanquam criminoso communicare noluerunt, apud principem Constantinum per Anulinum proconsulem accusauerunt, non res suas amissas repetiuerunt, sed innocentem, sicut existimamus, & sicut ipse iudiciorum exitus docuit, calumniose appetiuerunt: Quo quid sceleratius ab eis fieri potuit? Si autem, sicut falso arbitramini, verè criminosum iudicandum terrenis potestatibus tradiderunt, quid nobis obiicitis quod vestrorum præsumptio primitus fecit: quod eos non argueremus quia fecerunt, si non animo inuido & noxio, sed emendandi & corrigendi voluntate fecissent. Vos autem indubitanter arguimus, quibus crimen videtur de inimicis communionis nostræ Christiano imperatori aliquid conqueri, cum libellus à maioribus vestris Anulino proconsuli datus, & Constantino

Circuncelliones.

Matth. 5.

Iulianus apostata.

Cæcilianus

imperatori mittendus, ita superscriptus sit: Libellus D Ecclesiæ catholicæ, criminum Cæciliani, traditus à parte maiori. Illos autem magis hinc arguimus, quia cum apud imperatorem vltrò Cæcilianum accusassent, quem primo vtique apud collegas transmarinos conuincere debuerant, ipso autem imperatore longè ordinatius agête vt episcoporum causam ad se delatam, ad episcopos mitteret, nec victi pacem cum fratribus habere voluerunt: sed rursus ad eundem imperatorem venerunt, rursus non Cæcilianum tantum, verumetiam datos sibi episcopos iudices, apud terrenum regem accusauerût, Rursus ab alio episcopali iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt: Nec eo ipso inter partes cognoscente atque iudicante, vel veritati vel paci cedendum esse dixerunt. Quid autem aliud statueret Constantinus aduersus Cæcilianum & socios eius, si essent vestris maioribus accusantibus victi, quàm quod statuit in eosipsos, qui cum vltrò accusassent, nec ea quæ intendebant probare potuissent? Noluerunt enim veritati consentire, nec victi. Illi quippe imperator primus côstituit in hac causa, vt res conuictorum, & vnitati peruicaciter resistentium, fisco vendicaren- E tur. Sed videlicet si vestris maioribus accusantibus atque superantibus, contra communionem Cæciliani imperator tale aliquid decreuisset, prouisores Ecclesiæ, defensores pacis & vnitatis nominari velletis. Cum verò in eos qui vltro accusantes nihil probare potuerunt, nec oblato sibi gremio pacis, quo correcti exciperentur, consentire voluerunt, ab imperatoribus talia decernuntur, indignum facinus clamitatur, neminem ad vnitatem esse cogendum, malû pro malo reddendû nemini esse contenditur. Quid est aliud quàm id quod de vobis quidam scripsit: Quod volumus sanctum est? Et nunc non erat magnum neque difficile consyderare atque cogitare Constantini iudicium atque sententiam contra vos vigere, quæ vestris maioribus Cæcilianum apud imperatorem toties accusantibus & non conuincentibus, aduersus vos promulgata est: eam necessario sequi cæteros imperatores, maxime catholicos Christianos, quotiês de vobis aliquid agere vestræ obstinationis necessitas cogit. Facile erat ista cogitare, & vobiipsis aliquando diceretis: Si Cæcilianus vel innocens fuit, vel nocens & conuinci non potuit, quid in hoc negocio tam longe latèque diffu- F sa societas Christiana peccauit? Cur orbi Christiano non licuit ignorare, quod non potuerunt qui accusauerant demonstrare? Cur illi quos Christus in agro suo, id est, in hoc mundo seminauit, & inter zizania crescere vsque ad messem præcepit, cur tot milia fidelium in omnibus gentibus, quorum multitudinem stellis cœli & harenę maris dominus comparauit, quos in semine Abrahæ benedicendos promisit & reddidit, propterea negantur esse Christiani, quia in hac causa in qua discutienda non interfuerunt, iudicibus potius suo periculo iudicantibus, quàm victis litigatoribus credere maluerunt? Certè nullus crimen maculat nescientem. Quo modo fideles toto orbe diffusi, crimen traditorum cognoscere poterant, quod accusatores etiam si nouerant, tamen eis ostendere nô valebant? Hos ergo ab hoc crimine innocentes esse, nempe ipsa ignorantia facillime ostendit. Cur ergo innocentes falsis criminibus accusantur, quia crimina aliena, seu falsa seu vera nescierunt? Quis locus innocentiæ reseruatur, si crimen est proprium, nescire crimen alienum? Porrò si tot gentium popu-

Libellus criminum.

23.q.4.nimium.

πάντα ἀντισέρεα.

Hemistichium Ticonij

23.q.4.nimium.1.q.4.nullus.

G los, ipsa ignorantia, sicut dictum est, innocentes ostendit, quàm magnum crimen est ab istorum innocentium communione separari? Nam & facta nocentium, quæ innocentibus demonstrari, vel ab innocentibus credi non possunt, non inquinant quenquam, si propter innocẽtium consortium etiam cognita sustinentur.

23.q.4. nimiũ. & ca. quam magnum.

Non enim propter malos boni deserendi, sed propter bonos mali tolerandi sunt: sicut tolerauerunt prophetæ contra quos tanta dicebãt, nec communionem sacramentorum illius populi relinquebant: sicut ipse dominus nocentem Iudam vsque ad condignum eius exitum tolerauit, & eum sacram cœnam cum innocentibus communicare permisit: sicut tolerarunt Apostoli eos qui per inuidiam (quod ipsius diaboli vicium est) Christum annunciabant: sicut tolerauit Cyprianus collegarum auariciam, quam secundum Apostolum appellat idololatriam. Postremò quicquid tunc inter illos episcopos gestum est, etiam si fortè ab aliquibus eorum sciebatur, si nõ sit acceptio personarum, nunc ab omnibus ignoratur. Cur ergo non ab omnibus pax amatur? Hæc facillimè cogitare possetis, aut

H fortasse etiam cogitatis. Sed melius erat vt amaretis possessiones terrenas, quas timendo perdere cognitæ veritati consentiretis, quàm vt amaretis vanissimam hominum gloriam, quam vos putatis perdere si cognitæ veritati consenseritis. Vides itaque iam (vt opinor) non esse consyderandum quod quisque cogitur, sed quale sit illud quò cogitur, vtrum bonum an malum: non quo quisque bonus possit esse inuitus, sed timendo quod non vult pati, vel relinquit impedientem animositatem, vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem, vt timens vel respuat falsum de quo contendebat, vel quærat verum quod nesciebat, & volens teneat iam quod nolebat.

23.q.6. vides.

Superfluo hoc fortasse diceretur quibuslibet verbis, si non tam multis ostenderetur exemplis. Non illos aut illos homines, sed multas ciuitates videmus fuisse Donatistas, nunc esse catholicas, detestari vehementer diabolicam separationem, diligere ardenter vnitatem. Quæ tamen timoris huius, qui tibi displicet, occasionibus catholicæ factæ sunt per leges imperatorum, à Constãtino apud quem

I primum vestri vltro Cæcilianum accusauerunt, vsque ad præsentes imperatores, qui iudicium illius quem vestri elegerunt, quẽ iudicibus episcopis prætulerunt, iustissime contra vos custodiendum esse decernunt. His ergo exẽplis à collegis meis mihi propositis cessi, Nam mea primitus sentẽtia erat neminem ad vnitatẽ Christi esse cogendum, verbo esse agẽdum, disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos haberemus, quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea, non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis: nam primo mihi opponebatur ciuitas mea, quæ cum tota esset in parte Donati, ad vnitatem catholicam timore legum imperialium conuersa est, quam nunc videmus ita huius vestræ animositatis perniciem detestari, vt in ea nunquã fuisse credatur.

Prior Aug. sentẽtia cõsentiebat cũ Lutherana

Ita aliæ multæ, quæ mihi nominatim cõmemorabantur, vt ipsis rebus agnoscerẽ etiã in hac causa rectè intelligi posse, quod scriptum est: Da sapienti occasionem, & sapientior erit.

Prouer. 9.

Quàm multi enim, quod certo scimus, iam volebant esse catholici, manifestissima veritate commoti, & offensionem suorũ reuerendo quotidie differebant. Quàm multos non veritas, in qua nunquam præsumpsistis, sed obduratę cõsuetudinis graue vinculum colligabat, vt in eis complerretur diuina illa sententia: Verbis non emendabitur K seruus durus: si eni & intellexerit, non obediet.

Prouer. 29. Phryx plagis.

Quàm multi propterea putabant veram Ecclesiam esse partẽ Donati, quia eos ad cognoscendam catholicam veritatem, securitas torpidos, fastidiosos, pigrosq; faciebat. Quàm multis aditum intrandi obseruabant rumores maledicorum, qui nescio quid aliud nos in altare dei ponere iactitabant. Quàm multi nihil interesse credentes in qua quisq; parte Christianus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, & eos inde discedere, atque ad catholicam nemo transire cogebat. His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges seruiũt domino in timore, ita profuit, vt nũc alij dicãt: Iam hoc volebamus: Sed deo gratias, qui nobis occasionem præbuit iamq; faciendi, & dilationum morulas amputauit. alij dicant, Hoc esse verum iã sciebamus, sed nescio qua consuetudine tenebamur: Gratias domino, qui vincula nostra dirupuit, & nos ad pacis vinculum transtulit. Alij dicant: Nesciebamus hic esse veritatem, nec eam discere volebamus, sed nos ad eam cognoscendam metus fecit attentos, quo timuimus ne fortè sine vllis rerum æternarum lucris dam- L no rerum temporalium feriremur: Gratias domino, qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit, vt saltem soliciti quęreremus, quod securi nunquam nosse curauimus. Alij dicant: Nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, nisi intraremus: nec intraremus, nisi cogeremur: Gratias domino, qui trepidationem nostram flagello abstulit, expertos docuit quàm vana & inania de Ecclesia sua mendax fama iactauerit. Hinc iam credimus & illa falsa esse, quæ authores huius hæresis criminati sunt, quando posteri eorum tam falsa & peiora finxerunt. Alij dicant: Putabamus quidem nihil interesse vbi fidẽ Christi teneremus: sed gratias domino, qui nos à diuisione collegit, & hoc vni deo congruere, vt in vnitate colatur, ostendit. His ergo dominicis lucris impediendis, ad contradicendum me opponerem collegis meis, ne in montibus & collibus vestris, id est, in tumoribus superbiæ vestræ, Christi oues errantes, in pacis ouile colligerentur, vbi est vnus grex & vnus pastor. Ita sanè huic prouisioni contradicere debui, ne res quas dicitis vestras, perderetis, & securi Christum proscriberetis:

Mire argumentatur à minore ad maius.

M vt iure Romano testamenta conderetis, & iure diuino patribus conditum testamentum, vbi scriptum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes, calumniosis criminationibus rumperetis: vt in emptionibus & venditionibus liberos contractus haberetis, & vobis diuidere quod Christus emit venditus auderetis: vt quod quisque vestrum cuiquã donasset, valeret, & quod donauit deus deorum, à solis ortu vsque ad occasum vocatis filiis nõ valeret: vt de terra corporis vestri in exilium nõ mitteremini, & de regno sanguinis sui, à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terræ Christũ exulem facere conaremini? Imò verò seruiant reges terræ Christo, etiã leges ferẽdo pro Christo.

Regũ leges Christo seruiunt.

Maiores vestri Cæcilianũ & socios eius regibus terræ puniẽdos falsis criminibus obiecerũt: Cõuertãtur leones ad cõminuẽda ossa calumniantiũ, nec Daniël ipse intercedat innocens cõprobatus, & de lacu quo illi pereunt liberatus. Qui enim parat proximo suo foueam, ipse iustius cadet in eam. Eripe te frater, dum in hac carne viuis, ab ira quæ ventura est pertinacibus & superbis. Terror temporalium potestatum, quando veritatem oppugnat, iustis fortibus gloriosa probatio est:

infirmis

A infirmis periculosa tentatio: quando autem veritatem
prædicat errantibus & discordantibus, cordatis vtilis
admonitio est, & insensatis inutilis afflictio. Non est
Roma.13. tamen potestas nisi à deo. Qui autem resistit potestati,
dei ordinationi resistit. Principes enim non sunt timori
bono operi, sed malo. Vis autem non timere potestatem?
Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Siue enim
potestas veritati fauens aliquem corrigat, laudem
habet ex illa qui fuerit emendatus: siue inimica veritati
in aliquem sæuiat, laudem habet ex illa qui victor
fuerit coronatus. Tu autem non bonum facis, vt timere
non debeas potestatem, nisi fortè bonum est sedere,
& non aduersus fratrem detrahere, sed aduersus fratres
omnes in omnibus gentibus constitutos, quibus testimonium
perhibent prophetæ, Christus, Apostoli,
Gene.26. cum legitur: In semine tuo benedicentur omnes gen-
Malach.1. tes. cum legitur: Ab ortu solis vsque ad occasum sacrificium
mundum offertur nomini meo, quoniam glorificatum
est nomen meum in gentibus, dicit dominus.
Audi, dicit dominus, non dicit Donatus, aut Rogatus,
aut Vincentius aut Hilarius, aut Ambrosius, aut Augu-
B stinus, sed dicit dominus. cum legitur: Et benedicen-
† eo. tur in te † omnes tribus terræ, omnes gentes magnifi-
Psal.71. cabunt eum: Benedictus dominus deus Israël, qui fecit
mirabilia solus: Et benedictum nomen gloriæ eius
in æternum, & in seculum seculi: Et replebitur gloria
eius omnis terra, fiat fiat. Et tu sedes Cartennis, & cum
decem Rogatistis, qui remansistis, dicitis: Non fiat non
Luca 24. fiat. Audis loqui Euangeliũ: Oportebat impleri omnia
quæ scripta sunt in lege & prophetis & psalmis de me:
Et tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas,
& dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat
pati Christum, & resurgere à mortuis tertia die, &
prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem
peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab
Hierusalem. Legis etiam actus Apostolorum, quemadmodum
hoc Euangelium cœperit ab Hierusalem, vbi
primo illos centum viginti spiritus sanctus impleuit,
atque inde in Iudæam atque Samariam, & in omnes
gentes exierit, sicut eis dixerat ascensurus in cœlum:
Actuũ.1. Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa &
Samaria, & vsque in fines terræ, quia in omnem terram
exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba
C eorum. Et tu contradicis diuinis testimoniis tanta firmitate
roboratis, tanta luce manifestatis, & ad istam
proscriptionem Christi hæreditatem perducere conaris:
vt cum in eius nomine, sicut dixit, prædicetur pœnitentia
in omnibus gentibus, quisquis hac fuerit prædicatione
commotus, in qualibet parte orbis terrarum,
nisi quæsierit & inuenerit latentem in Mauritania Cæsariensi
Cartennensem Vincentium, aut aliquem ex eius
nouem aut decem consortibus, dimitti ei peccata
Typhus pro fastu frequẽs apud Augustinũ non possint. Quid non audeat typhus morticinæ pelliculæ,
quò non se præcipitet præsumptio carnis & sanguinis?
Hoccine est bonum opus tuum, propter quod
non timeas potestatem? Tantum scandalum ponis aduersus
filium matris tuæ, paruulum scilicet, & infirmum,
propter quem Christus est mortuus, nondum cibo
paterno idoneum, sed adhuc materno lacte nutriendum:
& Hilarij libros mihi opponis, vti neges Ecclesiam
crescenté in omnibus gentibus vsque in finem
seculi, quam deus contra incredulitatem vestram cum
iuratione promisit? Et cum essetis infœlicissimi, si tunc
quando promittebatur resisteretis, nunc etiam cum
redditur contradicitis. Sed historicus doctus magnum
aliquid inuenisti, quod contra dei testimonia profe- D
rendum putares. Dicis enim quantum ad totius mun- *Christiano-*
di pertinet partes, modica pars est in compensatione *rũ angusta*
totius mundi, in qua fides Christiana nominatur: nec *ditio.*
vis attendere, aut te nosse dissimulas, in quàm multas
iam barbaras nationes tam paruo tempore venerit
Euangelium, vt nec inimici Christi dubitare iam possint
breui tempore futurum, quod discipulis respondit
de seculi fine quærentibus: Et prædicabitur hoc Euãgelium
in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus,
& tunc veniet finis. Nunc & clama & contende
quantum potes, etiam si apud Persas & Indos Euangelium
prædicetur, vbi quidem iam diu prædicatur, nisi
quisquis hoc audierit Cartennas venerit, vel in viciniam
Cartennensium, mundari omnino à delictis suis
non poterit: ita ne si carueris ista voce, rideri te metuis:
& cum ea non careas, fleri te non vis? Acutum autem
aliquid videris dicere, cum catholicæ nomen non ex
totius orbis communione interpretaris, sed ex obseruatione
præceptorum omnium diuinorum, atque omnium
sacramentorum, quasi nos etiam, si fortè hinc sit
appellata catholica, quod totum veraciter teneat, cuius E
veritatis nonnullæ particulæ etiã in diuersis inueniuntur
hæresibus, huius nominis testimonio nitamur ad
demonstrandum ecclesiam in omnibus gentibus, &
nõ promissis dei, & tam multis tamq; manifestis oraculis
ipsius veritatis. Sed nempe hoc est totũ quod nobis
persuadere conaris, solos remansisse Rogatistas, qui
catholici rectè appellandi sunt, ex obseruatione præceptorum
omnium diuinorum, atque omnium sacramentorum:
& vos esse solos, in quibus inueniat fidem
cum venerit filius hominis. Da veniam, non credimus. *Euangelij.*
Licet enim & hoc audeas forsitan dicere, vt in vobis
possit inueniri fides, quam se in terra non inuenturum
dominus dixit, & non vos in terra sed in cœlo esse deputandos:
nos tamen Apostolus ita cautos reddidit, vt
etiam angelum de cœlo nobis aliud euangelizantem,
præterquam quod accepimus, anathema debere esse
præceperit. Quo modo autem confidimus ex diuinis
literis accepisse nos Christum manifestum, si non inde
accepimus & ecclesiam manifestam: quaslibet quisque
ansas & vncos aduersus simplicitatem veritatis intexat,
quaslibet nebulas callidæ falsitatis offundat, sicut ana- F
thema erit, quis annunciauerit Christum neque passum
esse, neque tertia die resurrexisse, quoniam in veritate
euangelica accepimus: Oportebat Christum pati, & *Luca 24.*
resurgere à mortuis tertia die: sic erit anathema quisquis
annunciauerit ecclesiam præter communionem
omnium gentium: quia eadem veritate consequenter
accepimus & prædicari in nomine eius pœnitentiam
& remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus
ab Hierusalem: Et inconcusse tenere debemus,
quisquis vobis annunciauerit, præterquam quod
accepistis, anathema sit. Si autem vniuersos Donatistas
non audimus, se pro ecclesia Christi supponentes, quia
nullum pro se testimonium de diuinis libris proferunt,
quo id doceant: quanto minus rogo te Rogatistas
audire debemus, qui nec illud pro se interpretari conabuntur,
quod scriptum est: Vbi pascis, vbi cubas in
Meridie? Si enim hoc loco scripturarum Meridies Africa
intelligenda est, in parte Donati, quæ sub cœli feruentiori
plaga est, omnes vos Maximianistæ superabunt,
quorum schisma in Byzantio, & in Tripoli exarsit.
Sed confligant cum eis Arzuges, & hoc magis ad
se pertinere contendãt, Mauritania tamen Cæsariensis,

Occidentali

G Occidentali quàm Meridianæ parti vicinior, quando
nec Africam se vult dici, quo modo de Meridie glo-
riabitur? non dico aduersus orbem terrarum, sed ad-
uersus ipsam partem Donati, vnde pars Rogati, bre-
uissimum frustum de frusto maiore præcisum est. Quis
autem non impudentissime nitatur aliquid in allego-
ria positum pro se interpretari, nisi habeat & manife-
sta testimonia, quorum lumine illustrentur obscura?
Quod autẽ omnibus Donatistis dicere solemus, quan-
to vobis fortius dicimus, si possunt, quod fieri non po-
test, aliqui habere causam iustam, qua communionem
suam separẽt à communione orbis terrarum, eamq; ap-
pellant ecclesiam Christi, quòd se iuste ab omnium
gentium cõmunione separauerint, vnde scitis in Chri-
stiana societate, tam longe lateq; diffusa, ne fortè ante-
quam vos separaretis, iam se aliqui iusta causa separa-
uerint in longinquissimis terris, vnde ad vos eorum
iusticiæ fama non potuerit peruenire? Quo modo in
vobis potest esse ecclesia potius quàm in illis, qui se
priores fortè separauerunt? Ita fit vt cum hoc nescitis,
incerti vobismetipsis sitis, quod necesse est contingat
omnibus, qui pro sua societate vtuntur testimonio non
H diuino sed suo. Neque enim potestis dicere, si hoc con-
tigisset, nos latere non posset, cum in Africa ipsa, quot
iam partes factæ sint ex parte Donati, si interrogemini
non dicatis, prçsertim quia tanto sibi videntur qui hoc
faciunt iustiores, quanto fuerint pauciores, & vtique
tanto sunt latentiores. Ac per hoc incerti estis, ne fortè
aliqui pauci iusti & ideo minime noti, alicubi longè
contra Africæ Meridiem, antequam pars Donati iusti-
ciam suam à cæterorum hominum iniquitate secerne-
ret, se primitus causa æquissima separauerint in latere
Aquilonis, & ipsa sit potius ecclesia Dei tanquam Syon
spiritalis, quæ vos omnes iusta separatione præuenit,
multoq; præsumptius pro se interpretetur quod scrip-
Psal.47. tum est: Mons Syon latera Aquilonis, ciuitas regis ma-
gni, quam pro se interpretatur pars Donati: Vbi pascis,
vbi cubas in Meridie? Et tamen vereris, ne cũ imperia-
libus legibus ad vnitatem cogimini, nomẽ dei à Iudæis
& Paganis diutius blasphemetur, quasi nesciant Iudæi
quemadmodum primus populus Israël etiam bello de-
lere voluerit duas illas tribus & dimidiam, quæ vltra
Iordanem terras acceperant, quando eas putauerunt se
I ab vnitate sui populi separasse. Pagani verò magis nos
blasphemare possunt de legibus, quas contra idolorum
cultores Christi imperatores tulerunt, & tamen ex eis
multi correcti, & ad deum viuum verumque conuersi
sunt, & quotidie conuertuntur. Sed planè & Iudæi &
Pagani, si tam paucos putarent esse Christianos, quàm
pauci vos estis, qui solos vos Christianos esse perhibe-
tis, nec blasphemare vos dignarentur, sed & nunquam
ridere cessarent. Non timetis ne vobis dicant Iudæi:
Vbi est quod Paulus vester ecclesiam vestram intelligit
Galat.4. vbi dictum est: Lætare sterilis quæ non paris, erum-
pe & exclama quæ non parturis, quoniam multi filij
desertæ magis quàm eius quæ habet virum: præponens
multitudinem Christianorum multitudini Iudæorum,
si Christi ecclesia est paucitas vestra? Hoccine illis di-
cturi estis: Ideo magis iusti sumus, quia pauci sumus,
quodlibet nec attenditis eos responsuros, quodlibet vos esse dica-
pro quod- tis, non tamen estis illi de quibus dictum est: Multi fi-
cunque. lij desertæ si tam exigui numero remansistis? Hic tu op-
positurus es exemplum iusti illius in diluuio, qui cum
domo sua solus liberari dignus inuentus est. Vides er-
go adhuc quàm longe sis à iusticia prorsus, donec ad

septem remaneas, quibus tu sis octauus, iustum te esse K
non dicimus: si tamen non istam iusticiam sicut dice-
bam præripuit aliquis ante partem Donati, & cum suis
septem iusta aliqua causa commotus, se longe alibi se-
parauit, & à mundi huius diluuio liberauit. Quod cum
ignoretis an factum sit, atque ita vobis inauditum, si-
cut multis populis Christianorum in longinquis terris
constitutorum nomen Donati inauditum est, incerti
estis vbi sit ecclesia. Ibi enim erit, vbi primùm forsitan
factum est quod postea vos fecistis, si potuit esse vlla iu-
sta causa, qua vos à communione omnium gẽtium se-
parare possetis. Nos autem ideo certi sumus neminem
se à communione omnium gentium iustè separare po-
tuisse, quia non quisque nostrum in iusticia sua, sed in
scripturis diuinis quærit ecclesiam, & vt promissa est,
reddi conspicit. Ipsa est enim de qua dicitur: Sicut li- Canti.2.
lium in medio spinarum, ita proxima mea in medio fi-
liarum. quæ nec spinæ dici possent, nisi malignitate mo-
rum: nec filiæ, nisi communione sacramentorum. Ipsa
est quæ dicit: A finibus terræ ad te clamaui, cum anxia- Psal.60.
retur cor meum. Quæ & in alio psalmo dicit: Tædium Psal.118.
detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem
tuam, & vidi insensatos, & tabescebam. Ipsa est quæ di- L
cit sponso suo: Vbi pascis, vbi cubas in Meridie? ne for- Canti.1.
tè fiam sicut operta super greges sodalium tuorum. Id
est quod alibi dicitur: Dexteram tuam notam fac mihi, Psal.89.
& eruditos corde in sapientia. In quibus luce fulgenti-
bus & charitate fruentibus, quasi in Meridie requiescis,
ne fortè velut operta, id est occulta & ignorata, irruam
non in gregem tuum, sed in greges sodalium tuorum,
id est hæreticorum. Quos ita sodales dicit, sicut spinas
illas filias propter communionem sacramentorum. De Psal.54.
quibus alibi dicitur: Tu verò vnanimis meus, & dux
meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas
cibos, in domo domini ambulauimus cum consensu.
Veniat mors super illos, & descendant in infernum vi-
uentes, sicut Dathan & Abiron, impiæ separationis au-
thores. Ipsa est cui continuo respondetur: Nisi cogno- Canti.1.
ueris temetipsam ô pulchra inter mulieres, exi tu in ve-
stigiis gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pa-
storum. O responsio dulcissimi sponsi: Nisi cognoue-
ris temetipsam, inquit. Quia vtique non potest ciuitas Matth.5.
abscondi supra montem constituta: & ideo non es o-
perta, vt incurras in greges sodalium tuorũ. Ego enim M
sum mons paratus in cacumine montium, ad quem ve-
nient vniuersæ gentes. Nisi ergo cognoueris temetip-
sam, non in verbis calumniosorum, sed in testimoniis
librorũ meorum, Nisi cognoueris temetipsam, quia de Esa.54.
te dictum est: Porrige longius funiculos, & palos vali-
dos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque si-
nistram extende. Semen enim tuum hæreditabit gen-
tes, & ciuitates quæ desertæ erant, inhabitabis. Non est Quæ sit hæc
quod metuas, præualebis enim, nec erubescas quod de- versio ne-
testabilis fueris. Confusionem enim in æternum obli- scio.
uisceris, ignominiæ viduitatis tuæ nõ eris memor. Ego
enim sum dominus qui facio te, dominus nomen ei:
Et qui eruit te, ipse deus Israel vniuersæ terræ vocabi-
tur. Nisi cognoueris temetipsam ô pulchra inter mulie-
res, quia de te dictum est: Cõcupiuit rex speciem tuam, Psal.44.
quia de te dictum est: Pro patribus tuis nati sunt tibi fi-
lij, constitues eos principes super omnem terram. Nisi
ergo cognoueris temetipsam, exi tu, non ego te eiicio,
sed exi vt dicatur de te: Ex nobis exierunt, sed nõ erant
ex nobis. Exi tu in vestigiis gregum, non in vestigiis
meis, sed in vestigiis gregum: nec vnius gregis, sed gre-
gum diuer-

A gum diuersorum & errantium. Et pasce hædos tuos,
non sicut Petrus, cui dicitur: Pasce oues meas, sed pa-
sce hædos tuos in tabernaculis pastorum, non in ta-
bernaculo pastoris, vbi est vnus grex, & vnus pastor.
Cognoscit enim semetipsam, ne hoc ei contingat, quia
eis contingit hoc, qui se in illa non cognouerunt. Ipsa
est, de cuius paucitate dicitur in comparatione pluri-
morum malorum, quia angusta & arcta via est quæ du-
Matth. 7. cit ad vitam, & pauci sunt qui ambulant in ea. Et rur-
Gene. 22. sus ipsa est, de cuius multitudine dicitur: Sic erit semen
tuum, sicut stellæ cœli, & sicut arena maris. Iidem quip-
pe fideles sancti & boni, & in comparatione plurimo-
rum malorum pauci sunt, & per seipsi multi sunt: quia
multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum.
Galat. 4. Et multi ab Oriente & Occidente venient, & recum-
Matth. 8. bent cum Abraham, Isaac, & Iacob, in regno cœlorum:
& quia exhibet sibi deus populum abundantem æmu-
latorem bonorum operum. Et multa milia quæ nume-
rare nemo potest, videntur in Apocalypsi, ex omni tri-
Psal. 10. bu & lingua in stolis albis palmisque victricibus. Ipsa
est quæ aliquando obscuratur, & tanquam obnubilatur
B multitudine scandalorum, quando peccatores inten-
dunt arcum, vt sagittent in obscura luna rectos corde.
Sed etiam tunc in suis firmissimis eminet. Et si aliqua
in his verbis diuinis distributio facienda est, fortasse non
frustra dictum sit de semine Abrahæ, Sicut stellæ cœli,
& sicut harena quæ est ad oram maris: vt in stellis cœli
pauciores, firmiores, clarioresque intelligantur, in ha-
rena autem maritimi litoris magna multitudo infir-
morum atque carnalium. Quæ aliquando tranquillita-
te temporis quieta & libera apparet, aliquando autem
tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque
turbatur. Tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hila-
rius, vnde putasti insidiandum contra testimonia tot
diuina, tanquam perierit ecclesia de orbe terrarum. Po-
tes hoc modo dicere, nec tot ecclesias Galatiæ tũc fuis-
Galat. 3. se, quando dicebat Apostolus: O stulti Galatæ, quis vos
fascinauit, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne con-
Calumniar summemini? Sic enim calumniaris docto viro, qui tar-
tibi. dicordes & timidos grauiter increpabat, quos iterum
parturiebat, donec Christus formaretur in eis. Quis e-
nim nescit illo tempore obscuris verbis multos parui
sensus fuisse delusos, vt putarent hoc credi ab Arrianis,
C quod etiam ipsi credebant: alios autem timore cessisse
& simulate consensisse, non rectè ingredientes ad veri-
tatem Euangelij, quibus tu postea correctis sic quemad-
† ignotum. modum notum † est, nolles ignosci? Prorsus non nosti
literas dei. Lege enim quid de Petro scripserit Paulus,
& quid inde etiam senserit Cyprianus, & non tibi dis-
pliceat Ecclesiæ mansuetudo, quæ membra Christi dis-
persa colligit, non collecta dispergit: quanquam & illi
qui tunc firmissimi fuerunt, & verba hæreticorum insi-
diosa intelligere potuerunt, pauci quidem in compara-
tione cæterorum, sed tamen etiam ipsi quidam pro fide
fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant. Ac sic
Ecclesia, quæ per omnes gentes crescit, in frumentis do
minicis conseruata est, & vsque in finem, donec om-
nino gentes omnes, etiam barbaras teneat, conseruabi-
tur. Ipsa est igitur Ecclesia in bono semine, quod semi-
nauit filius hominis, & vsque ad messem crescere inter
zizania, prænunciauit. Ager autem mundus est, messis
finis est seculi. Hilarius ergo decem prouinciarũ Asia-
narum, aut zizania non triticum arguebat, aut ipsum
etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur,
quanto vehementius, tanto vtilius arguendum puta-
bat. Habent enim etiam scripturæ Canonicæ hunc ar- D
guendi morem, vt tanquam omnibus dicatur, & ad
quosdam verbum perueniat. Quod etiam Apostolus
dicit ad Corinthios: Quo modo dicunt quidam in vo *1. Cor. 15.*
bis, quia resurrectio mortuorum non est? Manifestat
vtique non omnes esse tales, veruntamen & tales non
extra, sed in eis fuisse testatur, à quibus ne illi seduce-
rentur, qui non ita sentiebant, paulo pòst monuit di-
cens: Nolite seduci, Corrumpunt mores bonos collo-
quia mala. Sobrij estote iustè, & nolite peccare. Igno-
rantiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vo-
bis loquor. Quod autem dicit: Cum enim sint inter *1. Cor. 3.*
vos æmulatio & contentio, nónne estis carnales, & se-
cundum hominem ambulatis: tanquam omnibus di-
cit. Et vides quàm sit graue quod dicit. Proinde nisi in
ipsa epistola legeremus: Gratias ago deo meo semper *1. Cor. 2.*
pro vobis in gratia dei, quæ data est vobis in Christo
Iesu, quia in omnibus ditati estis in illo in omni verbo
& scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est
in vobis, ita vt nihil desit vobis in vlla gratia: putare-
mus omnes Corinthios carnales & animales, non per-
cipientes quæ sunt spiritus dei, contentiosos, æmulos, E
secundum hominem ambulantes. Itaque & totus mun- *1. Ioan. 5.*
dus in maligno positus est, propter zizania quæ sunt
per totum mundum, & Christus propiciator est pecca-
torum nostrorum, non tantum nostrorum, sed totius
mundi, propter triticum quod est per totum mundum.
Refrigescet autem charitas multorum propter scanda- *Matth. 24.*
lorum abundantiam, quanto magis magisq; glorifica-
to Christi nomine cõgregabuntur in communionem
sacramentorum eius etiam maligni, & perseuerabunt
omnino peruersi, sed tamen tanquam palea de area do-
minica non nisi vltima ventilatione separandi: non
extinguent isti frumenta dominica, in eorum quidem
comparatione pauca sed multa per seipsa, non extin-
guent electos dei congregandos in fine seculi, sicut
Euangelium loquitur à quatuor ventis, à summis cœlo-
rum vsque ad terminos eorum. Ipsorum enim vox est:
Saluum me fac domine, quo modo † defecit sanctus?
Quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominũ. De *† quoniam.*
quibus & dominus dicit inter abundantiam iniquita- *Psal. 11.*
tis: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. *Matth. 24.*
Denique non vnum hominẽ, sed plures in eodem psal-
mo loqui consequentia docent, vbi dicitur: Tu domi- F
ne seruabis nos, & custodies nos à generatione hac in
æternum. Propter hanc enim abundantiam iniquita-
tis, quam dominus futuram esse prædixit, etiã illud po-
situm est: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fi- *Luca. 18.*
dem in terra†? Dubitatio enim cuncta scientis nostram *† super ter-*
in illo dubitationem præfigurauit, quando ecclesia ex *ram.*
multis, de quibus multum sperauit, sæpe decepta, quod
aliter quàm credebantur inuenti sunt, sic perturbatur
in suis, vt de nullo facilè boni aliquid velit credere. Ip-
sos tamen, quorum inuẽturus est fidem in terra, per to-
tum agrum cum zizaniis crescere dubitare fas non est.
Ipsa est ergo ecclesia, quæ intra sagenam dominicam
cum malis piscibus natat, à quibus corde semper & mo
ribus separatur atque discedit, vt exhibeatur viro suo
gloriosa, non habẽs maculam neque rugam. Corpora- *Ephe. 5.*
lem autem separationem in litore maris, hoc est in fine
seculi expectat, corrigens quos potest, tolerãs quos cor-
rigere non valet: non tamen propter eorum quos non
corrigit, iniquitatem, ipsa bonorum deserit vnitatem.
Noli ergo frater contra diuina tam multa, tam clara, *Dis. 9. noli*
tam indubitata testimonia colligere velle calumnias ex *frater.*
episcoporum

G episcoporum scriptis, siue nostrorum, sicut Hilarij, siue antequam pars Donati separaretur, ipsius vnitatis, sicut Cypriani & Agrippini: Primo, quia hoc genus literarum ab authoritate canonis distinguendum est. Non enim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, vt contra sentire non liceat, sicubi fortè aliter sapuerint quàm veritas postulat. In eo quippe numero sumus, vt non dedignemur etiam nobis dictum ab Apostolo accipere. Et si quid aliter sapitis, id quoque deus vobis reuelauit. Veruntamen in id quod peruenimus in eo ambulemus, in illa via scilicet, quæ est Christus. De qua via ita psalmus loquitur: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, Vt cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Deinde si sancti Cypriani Episcopi & gloriosi martyris, te delectat authoritas, quam quidem sicut dixi, à canonica authoritate distinguimus, cur in eo te non delectat, quod vnitatem orbis terræ atque omnium gentium, & diligendo tenuit, & disputando defendit: quod eos qui se tanquam iustos ab ea separare voluissent, arrogantissimos & superbissimos iudicauit, irridens eos hoc sibi assumere,

Philip. 3.
ἀποκάλυψε.
Psal. 66.

H quod nec Apostolis concessit dominus, vt ante tempus zizania colligerent, aut tanquam ipsis paleam ferre, & aream purgare concessum sit, paleas conarentur à tritico separare: quod vnumquenque peccatis alienis maculari non posse monstrauit, quam sibi omnes impiæ seditionis authores solam causam separationis assumunt: quod in eoipso in quo aliter sapuit, collegas diuersa sentientes, nec iudicandos, nec à iure communionis amouendos esse decreuit: Quod in ea ipsa epistola ad Iubaianum quæ in concilio, cuius authoritatem ad rebaptizandum sequi vos dicitis, primitus recitata est, cum fateatur in præteritum sic esse admissos in ecclesiam qui fuerant alibi baptizati, vt denuo non baptizarentur, vnde illos sine baptismo fuisse arbitratur. Tantum tamē ponit vtilitatis & salubritatis in pace ecclesiæ, vt propter illam non eos credat ab ecclesiæ muneribus separari. Qua in re sicut ingenium tuum noui, facillime perspicis totam causam vestram penitus euersam & extinctam. Si enim sacramenta cum peccatoribus communicando, sicut putatis, periit ecclesia quæ fuerat in orbe terrarum, nam vos ideo separa-

Paleas à tritico separare dei est.
ἀναβαπτισμός.

I stis: iam prius tota perierat, cum sicut dicit Cyprianus, in eam sine baptismo admittebantur, ac sic nec ipse Cyprianus habebat in qua ecclesia nasceretur, quanto magis multo posterior vester author paterque Donatus? Si autem illo tempore, cum in eam sine baptismo admittebantur, erat tamen ecclesia quæ pareret Cyprianum, pareret & Donatum, manifestum est non contaminari iustos alienis peccatis, quando cum eis sacramenta communicant. Ac per hanc separationem qua existis ab vnitate, qua excusatione possitis abluere non habetis, impleturque in vobis sanctæ scripturæ illud oraculum: Filius malus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non abluit. Meritis autem Cypriani sic non æquatur, qui propter paria sacramenta nec ipsos hæreticos audet rebaptizare, sicut nun æquatur meritis Petri, quisquis non cogit gentes iudaizare. Sed illa Petri non tantum claudicatio, verumetiam correctio in scripturis canonicis continetur. Cyprianus autem sensisse aliter de baptismo, quàm forma & consuetudo habebat ecclesiæ, non in canonicis, sed in suis & in concilij literis inuenitur. Correxisse autem istam sententiam non inuenitur: non incongruenter tamen de tali viro existimandum est quod correxerit, & fur- K tasse suppressum sit ab eis qui hoc errore nimium delectati sunt, & tanto velut patrocinio carere noluerunt: quanquam non desint, qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant, sed sub eius nomine à præsumptoribus atque mendacibus fuisse confictum. Neque enim sic potuit integritas atque noticia literarum, vnius quamlibet illustris Episcopi custodiri, quemadmodum scriptura canonica, tot linguarum literis & ordine & successione celebrationis ecclesiasticæ custoditur, contra quam tamen non defuerunt qui sub nominibus Apostolorum multa cōfingerent: Frustra quidem, quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota est. Verum quid possit aduersus literas, non canonica authoritate fundatas, etiam hinc demonstrauit impiæ conatus audaciæ, quod & aduersus eas quæ tanta noticiæ mole firmatæ sunt, sese erigere non prætermisit. Nos tamen duas ob res, non negamus illud sensisse Cyprianum: quod & stylus eius habet quandam propriam faciem qua possit agnosci: & quod ibi magis contra vos nostra causa monstratur inuictior, vestræque separationis præsumptio, videlicet ne macularemini peccatis alienis, tota facilitate subuertitur, cum ap- L paret in literis Cypriani, communicata esse cum peccatoribus sacramenta, cum admissi sunt in ecclesiam, qui secundum vestram, & sicut vultis, illius sententiam, baptismum non habebant, & tamen ecclesiam non perisse, sed in sui generis dignitate per totum orbem sparsa dominica frumenta mansisse. Ac per hoc si perturbati tanquam ad aliquem portum, sic ad authoritatem Cypriani confugitis, videtis quem illic scopulum vester error offendat. Si autem iam nec illuc confugere audetis, sine vllo luctamine naufragatis. Porrò autem Cyprianus, aut non sensit omnino quod eum sensisse recitatis: aut hoc postea correxit in regula veritatis: aut hunc quasi næuum sui candidissimi pectoris cooperuit vbere charitatis, dum vnitatem ecclesiæ toto orbe crescentis, & copiosissime defendit, & perseuerantissime retinuit vinculum pacis. Scriptum est enim: Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Accessit huc etiam, quod tanquam sarmentum fructuosissimum, si quid in eo fuerat emendandum, purgauit pater falce passionis. Sarmentum autem, ait dominus, quod in me facit fructum, purgat illud pater meus, vt maiorem fru- M ctum afferat. Vnde? nisi quia hærens in diffusione vitis, radicem non deseruit vnitatis? Nam etsi traderet corpus suum ita vt arderet, charitatem autem nō haberet, nihil ei prodesset. Attende adhuc paululum in literas Cypriani, vt aduertas quàm inexcusabilem ostenderit, qui se voluerit ab vnitate ecclesiæ, quam deus in omnibus gentibus promisit & reddidit, quasi iusticię suę causa separare: magisque intelligas quàm sit vera sententia pauloante à me commemorata: Filius malus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non abluit. Posuit in quadam epistola sua, quam scripsit ad Antonianū, rem quandam satis rei de qua nunc agimus necessariam, sed melius eius verba inserimus. * Antecessores, inquit, nostri quidem de episcopis isthinc, in prouincia nostra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt: non tamen à coëpiscoporum suorum collegio recesserūt, aut catholicæ ecclesiæ vnitatem vel duriciæ, vel censuræ suæ obstinatione ruperunt, vt quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur, manente concordię vinculo, & perseuerante catholicę ecclesiæ

Ex stylo indicium.
1. Petri. 4.
4. senten. dis. 6. sunt tamen.
* Locus est in libri 4. epi. 2. vnde hæc depravatissima restituimus.
* scribas impios.

A ecclesiæ indiuiduo sacramento: Actum suum disponit & dirigit vnusquisque episcopus, rationem propositi sui domino redditurus. Quid ad hæc dicis frater Vincenti? nempe intueris hunc tantum virum pacificum episcopum, & fortissimum martyrem nihil vehementius sategisse, quàm ne vnitatis vinculum rumperetur, Vides eum parturientem, non solum vt paruuli in Christo concepti nascantur, verumetiam ne iam nati, de sinu matris excussi, moriantur. Porrò autem ipsam rem, quam contra impios separatores commemorauit, attende. Si adulteris communicabant, qui pœnitentibus adulteris pacem dabant, nunquid illi qui hoc non faciebant, collegio maculabantur istorum? Si autem quod veritas habet, & quod ecclesia merito tenet, recte pœnitentibus adulteris pax dabatur, illi qui in totum locum pœnitentiæ contra adulteros claudebant, impie vtique agebant, qui membris Christi sanitatem negabant, & claues ecclesiæ pulsantibus subtrahebant, & misericordissimæ patientiæ dei, quæ illos propterea sinebat viuere, vt pœnitendo sanarentur sacrificio contriti spiritus & contribulati cordis oblato, dura crude-
B litate contradicebant. Nec tamen istos misericordes & pacificos, cum eis Christiana sacramenta communicantes, & eos intra vnitatis retia tolerantes, donec ad litus perducti, separarentur, tam immanis eorum error & impietas inquinabat, vt si inquinaret, iam tunc ecclesia malorum communione delata esset, nec erat quæ pareret ipsum Cyprianum. Si autem, quod certum est, permansisset ecclesia, certum est etiam peccatis alienis in vnitate Christi neminem posse maculari, non malorum factis consentientem, ne ipsis peccatis communicando pollueretur, sed propter societatem bonorum, malos tanquam paleas vsque ad vltimam ventilationem in area dominica tolerantem. Quę cum ita sint, vbi est præsumptio separationis vestræ? Nónne filij mali estis, qui ipsi vos iustos dicitis, exitum autem vestrum non abluitis? Iam si velim & illa commemorare quæ Tychonius homo communionis vestræ scriptis suis inserit, qui magis contra vos pro ecclesia catholica scripsit, frustra se ab Afrorum, quasi traditorum communione secernens, quo vno eum Parmenianus suffocat, quid respondere poteritis, nisi quod de vobis idem Tychonius dixit, & ego paulo-
C ante recolui, quod volumus sanctum est? Scribit enim

Tychonius Donatista.

ille Tychonius homo, vt dixi, vestræ communionis à ducentis & septuaginta episcopis vestris, concilium Carthagini celebratum. In quo concilio per septuaginta & quinque dies postpositis omnibus præteritis, limatam esse sententiam atque decretam, vt traditoribus immensi criminis reis, si baptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium autem Macrinensem Episcopum communionis vestræ, dicit traditorum plebem congregatam, ecclesiæ miscuisse, & secundum statuta illius concilij à ducentis & septuaginta episcopis vestris facti, fecisse cum traditoribus vnitatem, eique Deuterio post hoc factum iugiter communicasse Donatum: nec solum huic Deuterio, sed etiam vniuersis Maurorum Episcopis per quadraginta annos, quos dicit vsque ad persequutionem per Macharium factam, traditoribus sine baptismo communicasse. Sed dicis: Quis mihi est ille Tychonius? ille est Tychonius, quem Parmenianus rescribendo compescit, & eum deterret ne talia scribat, non tamen refellit ea ipsa quæ scribit: sed vno, sicut supra dixi, eum premit, quod cum talia diceret de ecclesia toto orbe diffusa, & quod neminem in eius vnitate macularent aliena peccata, ab D Afrorum se tamen quasi traditorum contagione remouebat, & erat in parte Donati. Posset autem dicere Parmenianus, ista eum omnia esse mentitum, sed sicut idem Tychonius commemorat, adhuc viuebant multi, per quos hæc certissima & apertissima esse ostenderentur. Sed de his taceo, contende Tychonium esse mentitum, ad Cyprianum te reuoco, cuius mentionem ipse fecisti. Prorsus secundum scripta Cypriani, si peccatis alienis in vnitate quisque maculatur, iam ante Cyprianum periit ecclesia, nec erat vnde existeret ipse Cyprianus. Si autem hoc sentire sacrilegum est, & certum est ecclesiam permanere, nemo alienis peccatis in eius vnitate maculatur: frustra filij mali iustos vos esse dicitis, exitum vestrum non abluitis, non purgatis. Cur ergo inquis, nos quæritis, cur sic suscipitis quos hæreticos dicitis? Vide quàm facilè breuitèrque respondeam. Quærimus vos quia peristis, vt de inuentis gaudeamus, de quibus perditis dolebamus. Hæreticos autem vos esse dicimus, sed antequam ad pacem catholicam conuertamini, antequam errore quo irretiti estis exuamini, Cum autem transitis ad nos, prius vtique relin- E quitis quod eratis, ne ad nos hæretici transeatis. Baptiza ergo me inquis. Facerem si baptizatus non esses, aut si Donati vel Rogati, non Christi baptismo baptizatus esses. Non sacramenta Christiana faciunt te hæreticum, sed praua dissensio. Non propter malum quod processit ex te, negandum est bonum quod remansit in te, quod malo tuo habes, si non ibi habes vnde est bonum quod habes. Ex catholica enim ecclesia sunt omnia dominica sacramenta, quæ sic habetis & datis, quemadmodum habebantur & dabantur, etiam priusquam inde exiretis. Non tamen ideo non habetis quia ibi non estis vnde sunt quæ habetis. Non in vobis mutamus in quibus nobiscum estis: In multis enim estis nobiscum. Nam & de talibus dictum est, Quoniam in multis erant mecum. Sed ea corrigimus in quibus nobiscum non estis, & ea vos hic accipere volumus, quæ non habetis illic vbi estis. Nobiscum autem estis in baptismo, in symbolo, in cæteris dominicis sacramentis. In spiritu autem vnitatis, & vinculo pacis, in ipsa denique catholica ecclesia, nobiscum non estis. Hæc si accipiatis, non tunc aderunt, sed tunc proderunt ea quæ habetis. Non ergo sicut putatis suscipimus ve- F stros, sed suscipiendo efficimus nostros qui recèdunt à vobis, vt suscipiantur à nobis. Et vt incipiant esse nostri, prius desinunt esse vestri. Nec nobis coniungi compellimus (operarios quidem erroris detestamur) sed ideo nobis illos homines coniungi volumus, ne hoc sint quod detestamur. Sed baptizauit, inquis, post Ioannem Paulus Apostolus, Nunquid post hæreticum? Aut si fortè audes illum amicum sponsi hæreticum dicere, & in vnitate ecclesiæ non fuisse: volo & hoc scribas. Si autem hoc dementissimum est, vel sentire, vel dicere, iam tuæ prudentiæ est considerare, quare post Ioannem Paulus Apostolus baptizauerit. Si enim post æqualem, omnes post vos baptizare debetis. Si post maiorem, debes & tu post Rogatum. Si post minorem, debuit post te Rogatus cum presbyter baptizasses. Si autem baptismus, qui nunc datur, ideo pariter valet in eis quibus datur, quamuis sint imparis meriti per quos datur, quia Christi & non eorum est à quibus ministratur, puto quod iam intelligas, ideo Paulum dedisse quibusdam baptismum Christi, quia Ioannis baptismo fuerant baptizati, non Christi. Ioannis quippe

1.q.1 ex catholica.

Psal.54.

G quippe baptismus ille dictus est, sicut multis locis diuina scriptura testatur, quod & ipse dominus dicit: *Matth. 21.* Baptismus Ioannis vnde erat, de cœlo an ex hominibus? Baptismus autem quem dedit Petrus, non erat Petri, sed Christi: & quem dedit Paulus, non erat Pauli, sed Christi: & quem dederunt qui tempore Apostolorum non caste, sed per inuidiam Christum annunciabant, non erat eorum sed Christi: Et quem dederunt qui tempore Cypriani fundos insidiosis fraudibus rapiebant, vsuris multiplicantibus fœnus augebant, non erat eorũ sed Christi. Et quia Christi erat, ideo quanuis non per æquales daretur, eis tamen quibus dabatur æqualiter proderat. Nam si tanto melius quisque baptizatur, quanto à meliore fuerit baptizatus, non rectè gratias agit Apostolus, quod neminem Corinthiorum baptizauerit, nisi Crispum & Caium, & Stephanæ domum. Tanto enim melius baptizarentur, quanto erat Paulus melior, si ab ipso baptizarentur. Denique cum dicit: Ego plantaui, Apollo rigauit: videtur significare, se euangelizasse, illum baptizasse. Nunquid melior Apollo quàm Ioannes? H Cur ergo post istum non baptizauit, qui post Ioannem baptizauerat, nisi quia iste baptismus per quemlibet datus, Christi erat: ille autem per quemlibet datus, quanuis Christo viam præpararet, tamen Ioannis erat? Inuidiose dici videtur post Ioannem baptizatum est, & post hæreticos non baptizatur. Sed potest & hoc inuidiose dici, Post Ioannem baptizatum est, & post ebriosos non baptizatur. Melius enim hoc vicium commemoro, quod nec occultare possunt in quibus regnat, & quàm multi vbique sint, quis vel cęcus ignorat? *Hoc nimiũ crebro fit apud vestrates.* Et tamen inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum dei non possidebunt etiam hoc ponit Apostolus, vbi etiam hæreses enumerat. *Galat. 5.* Manifesta autem, inquit, sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immundiciæ, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimiciciæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Hac ergo ratione, quanuis baptizatum sit post Ioannem, non baptizatur post hæreticum, qua ratione quanuis baptizatum sit post Ioannem: non baptizatur post ebriosum: quoniam & hæreses & ebrietates in eis operibus sunt, quæ opera I qui agunt, regnum dei non possidebũt. Nonne tibi videtur quasi intolerabiliter indignum, vt cum baptizatum fuerit post eum, qui non sobrie vinum habens†, *†bibens.* sed vinum omnino non bibens, regno dei viam parauit, non baptizetur post ebriosum, qui regnum dei non possidebit? Quid hic respondetur, nisi quia ille baptismus erat Ioannis, post quem Christi baptismo baptizauit Apostolus: iste autẽ baptismus Christi est, quo baptizauit ebriosus? Inter Ioannem & ebriosum à contrario multum interest: inter baptismum Christi & baptismum Ioannis non à contrario, sed tamen multum interest. Inter Apostolum & ebriosum multum interest: inter baptismum Christi, quem dedit Apostolus, & baptismum Christi quem dedit ebriosus, nihil interest. Sic inter Ioannem & hæreticum, à contrario multum interest, & inter baptismum Ioannis & inter baptismum Christi, quem dat hæreticus, non à contrario, sed multum interest. Inter baptismum autem Christi, quem dedit Apostolus, & baptismum Christi quem dat hæreticus, nihil interest. Agnoscitur enim sacramentorum species æqualis, etiam cùm magna differentia est in hominum meritis. Sed da veniam, erraui quando te volui de ebrioso baptizante conuincere, ex- K ciderat mihi cum Rogatista me rem habere, non cum qualicunque Donatista. Potes enim tu in tam paucis collegis tuis, & in omnibus clericis vestris nullum inuenire forsitan ebriosum. Vos enim estis, qui non ex totius orbis communione, sed ex obseruatione præceptorum omnium diuinorum atque omnium sacramentorum tenetis catholicam fidem: in quibus eam solis inuenturus est, cum venerit filius hominis, quando non inueniet fidem in terra: quia nec terra estis, nec in terra, sed cœlestes in cœlo habitatis: nec timetis nec attenditis, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Iacobi. 4.* Nec vos Euangelij locus ipse compungit, vbi dominus ait: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? *Lucæ. 18.* Continuo quippe tanquam præsciens nonnullos sibi superbe arrogaturos hanc fidem, dixit ad quosdam, qui sibi iusti videbantur, & spernebant cæteros, similitudinem hanc: Duo quidam ascẽderunt in templum orare, vnus pharisæus, & alter publicanus, & cætera. Iam tibi quæ sequuntur, ipse responde. L Inspice tamen diligentius ipsos paucos vestros, vtrum nullus illic baptizet ebriosus. Tam enim late vastat hæc pestilentia animas, & tanta libertate dominatur, vt multum mirer, si non etiam vestrum gregiculum penetrauit: *Ebrietas regnabat in Africa.* quanuis ante ipsum aduentum filij hominis vnius boni pastoris, iam vos oues ab hædis separasse iactetis. Audi sanè per me vocem dominicorum frumentorum, in area dominica vsque ad vltimam ventilationem inter paleam laborantium per totum scilicet mundum, qua deus vocauit terram à Solis ortu vsque ad occasum, vbi etiam pueri laudant dominum: quicunque vos ex occasione legis huius imperialis, non dilectione corrigendi, sed inimicandi odio persequitur, displicet nobis. *23. q. 7. ca. quicunque.* Et quanuis res quæq; terrena rectè à quoquam possideri non possit, nisi vel iure diuino, quo cuncta iustorum sunt: vel iure humano, quod in potestate regum est terræ: ideoque res vestras falso appellatis, quas nec iusti possidetis, & secundum leges regum terrenorum amittere iussi estis: frustraque dicatis, nos eis congregandis laborauimus: cum scriptum legatis, Labores impiorum iusti edent. Sed tamen quisquis ex occasione huius legis, quam reges terræ Christo seruientes, ad emendandam vestram impietatem promulgauerunt, res proprias vestras cu- M pide appetit, displicet nobis. *24. q. 1. quisquis.* Quisquis denique ipsas res pauperum, vel basilicas congregationum, quas sub nomine ecclesiæ tenebatis, quæ omnino non debentur nisi ei ecclesiæ, quæ vera Christi ecclesia est, non per iusticiam sed per auariciam tenet, displicet nobis. Quisquis pro aliquo flagitio vel facinore proiectum à vobis ita suscipit, sicut suscipiuntur qui excepto errore quo à nobis separamini, sine crimine apud vos vixerunt, displicet nobis. Sed nec facile ista monstratis, & si monstretis, nonnullos toleramus, quos corrigere vel punire non possumus: neque propter paleam relinquimus aream domini, neque propter pisces malos rumpimus retia domini, neque propter hædos in fine segregandos, deserimus gregem domini, neque propter vasa facta in contumeliam, migramus de domo domini. Tu autem frater quantum mihi videtur, si vanam gloriam hominum non attẽdas, & insensatorum contemnas opprobrium, qui dicturi sunt, quare modo, sine dubio transies ad ecclesiam, quam veram sentire te intelligo, nec huius sententiæ tuæ testimonia longe peto, Tu quippe in eiusdem tuæ epistolæ principio, cui

A pio, cui nunc respondeo, hæc verba posuisti: Cum optime, inquis, nouerim te, longe adhuc à fide Christiana sepositum, & studiis olim deditum literarum, quietis & honestatis fuisse cultorem, Cumq; postea conuersus ad Christianam fidem, vt ex multorum relatione cognoui, disputationibus legalibus operam dares. Certè si tu ad me illam epistolam misisti, hæc verba tua sunt. Cum ergo fatearis me côuersum ad Christianam fidem, cum nec ego ad Donatistas, nec ad Rogatistas conuersus sim, sine vlla dubitatione confirmas, & præter Rogatistas, & præter Donatistas esse Christianam fidem. Hæc ergo fides, sicut diximus, in omnibus gentibus dilatatur, quæ secundum dei testimonium in semine Abrahæ benedicuntur. Quid igitur adhuc dubitas tenere quod sentis, nisi quia id quod non sentis, vel aliquando sensisse vel aliud defendisse confunderis, & dum erubescis corrigere errorem, non erubescis permanere in errore, *Eccle. 4.* quod vtique potius erubescendum fuit? Hoc est illud quod scriptura non tacuit. Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gratiam & gloriam. Côfusio adducit peccatum, cum erubescit quisque praB uam mutare sententiam, ne aut inconstans putetur, aut *Psal. 54.* diu errasse seipso iudice teneatur, Ita descendunt in in- *Nume. 16.* fernum viuentes, id est suam perditionem sentientes, quos Dathan & Abiron & Chore hiatu terræ absorpti, tanto ante futuros figurauerunt. Côfusio autem adducit gratiam & gloriam, cum erubescit quisque de propria iniquitate, & pœnitendo in melius commutatur: quod te facere piget illa perniciosa coofusione superatum, ne tibi ab hominibus nescientibus quid loquatur, *Gala. 2.* obiiciatur illa Apostolica sententia: Si enim quæ destruxi, hæc eadem iterum ædifico, præuaricatorem meipsum constituto. Quæ si dici posset etiam in eos qui veritatem correcti prædicant, quam peruersi oppugnabât, in ipsum Paulum primitus diceretur, in quo ecclesiæ Christi magnificabant deum, audientes quòd euan- *De pœni.* gelizaret fidem, quam aliquando vastabat. Nec quen- *dis. 1. Neminem.* quam putes ab errore ad veritatem, vel à quocunque seu magno seu paruo peccato ad correctionem sine pœnitentia posse transire. Sed nimis impudens error est, hinc velle calumniari ecclesiam, quam tot diuinis testimoniis constat esse ecclesiam Christi, quod aliter tractat illos qui eam deserunt, si hoc ipsum, pœnitêdo corC rigant, aliter illos qui in ea nondum fuerunt, & tunc primum eius pacem accipiunt, illos amplius humiliando, istos lenius suscipiendo, vtrosq; diligendo, vtrisque sanandis materna charitate seruiendo. Habes epistolam prolixiorem fortasse quàm velles, Esset autê multo breuior, si te tantum in respondendo cogitarem. Nunc verò (etiam) si tibi nihil prosit, non puto nihil eis profuturam, qui eam legere cû dei timore, & sine personarum acceptione curauerint. Amen.

Augustinus Deogratias presbytero, respondens ad quæstiones à quodam Pagano ipsi propositas, admouês vt ipse potius illi respondeat, quandoquidem ei quæstiones erant proposita, propriumq; librum suo nomine mittat ad Paganum. Cæterùm Augustini librum communicet tantum Christianis. Epistola XLIX.

2. Retra. 31. SYncerissimo fratri & côpresbytero Deogratias, Augustinus in domino salutem. Quæstiones tibi propositas mihi delegare maluisti, non vt opinor pigricia, sed quod ea quoque ipsa quæ nosti, libentius per nos audis, dum nos nimis diligis. At ego propterea malebâ à te illas aperiri, quod D ille ipse amicus, qui eas proposuit, quantû ex hoc côiicidatur, quod mihi ad quasdam epistolas non rescripsit, quasi nos verecûdatur sequi, viderit quam ob causam. Hoc tamen suspicor, nec suspicio mea vel maleuola est vel absurda, cum & optime noueris quantum eum diligam, quantoq; mihi dolori sit quod nondum Christianus est, & vtiq; non incôuenienter arbitrer eum, quem video mihi rescribere noluisse, nihil sibi à me scribi voluisse. Proinde obsecro te, vt quemadmodum ego tibi parui, atque inter meas arctissimas occupationes tuam sanctam mihiq; charissimâ voluntatê offendere timui, si nô facerê quod petisti, ita tu quoq; facias quod peto. Hoc est autem, vt breuiter quemadmodû à te, sicut mihi indicasti, postulauit, ad omnia illi respûdere nô graueris, quod & ante facere potuisti. Scies enim cû legeris, nihil penè à me dictum, quod ipse non noueras, aut quod me tacête nosse nô poteras. Sed hoc opus meum rogo habeas cum cæteris, quorû studio scis conuenire: Tuum verò illud, quod flagito, habeat ipse cui hoc potissimum congruit, & cæteri quos nô parum ista delectant, quemadmodum dici possunt abs te, inter quos & E ipse sum. Viuas semper in Christo nostri memor.

Quæstionem primam soluens, docet resurrectionem mortuorum talem fore, qualis fuit non Lazari, sed Christi: & quòd Christus post resurrectionem comedit, & cicatrices vulnerum habuit, non fuisse fictitium, nec necessitatis sed voluntatis.

MOuet quosdam, & requirunt de duabus resur- *Quæstio.* rectionibus, quæ conueniat promissæ resurrectioni, vtrûnam Christi, an Lazari? Si Christi, inquiunt, quo modo potest hæc conuenire resurrectioni natorum ex semine, eius qui nulla seminis conditione natus est? Si autem Lazari resurrectio côuenire asseritur, nec hæc quidê congruere videtur. Siquidem Lazari resurrectio facta sit de corpore nondum tabescente, de eo corpore quo Lazarus dicebatur: nostra autem multis seculis pòst ex côfuso eruetur. Deinde si post resurrectionê status beatus futurus est, nulla corporis iniuria, nulla necessitate famis, quid sibi vult cibatû Christum fuisse, & vulnera monstrauisse? Sed si propter incredulum fecit, finxit: si autem verum ostendit, ergo in resurrectione accepta futura sunt vulnera. Quibus re- *Solutio.* spondetur, ideo non Lazari resurrectionem, sed potius F Christi congruere promissæ resurrectioni, quia Lazarus ita resurrexit, vt iterum moreretur: Christus autem, sicut de illo scriptû est, surgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur. Quod etiam *Roma. 6.* promissum est resurrecturis in fine seculi, & cû illo regnaturis in æternum. Sic autem non pertinet ad resurrectionê, differentia natiuitatis Christi & nostræ, quod ille sine virili semine, nos autem non sine viro & † fœ- *† aliàs, nos autê ex viro &, &c.* mina creati sumus, sicut etiam non pertinet ad ipsius mortis differentiam. Non enim propterea illius nô vera mors fuit, quia sine virili semine natus est: sicut nec ipsius primi hominis aliter exorta caro quàm nostra, quandoquidem ille sine parentibus de terra creatus est, nos verò ex parentibus, aliquid attulit ad differentiam mortis, vt aliter ille moreretur, aliter nos. Sicut autem ad mortis, sic nec ad resurrectionis differentiam valet diuersa natiuitas. Sed si nec hoc quod scriptum est de prioro homine, similiter infideles homines volunt credere, quæraot vel animaduertant, si vel hoc possunt, quàm multorum animalium genera sine parentibus ex terra procreentur, quæ tamen coëundo pariant etiam

ipsa

G ipſa ſui ſimile, nec propter diuerſitatem natiuitatis in-
terſit aliquid ad naturam eorum, quæ procreata ſunt ex
terra, & eorum quæ illis coëuntibus orta ſunt. Simili-
ter enim viuunt, ſimiliterq; moriuntur, quanuis diſsi-
militer nata ſint. Ita non eſt abſurdum, vt ſimiliter re-
ſurgant corpora, quæ diſsimiliter orta ſunt. Huiuſmodi
autem homines non valentes intueri, ad quam rem in-
terſit aliquid diuerſum, & ad quã nõ interſit, vbi non
aduerterint aliquam diſtantiam primordiorum, etiam
omnia conſequentia diſtare oportere contendunt: poſ-
ſunt tales putare oleum ex adipibus non debere natare
ſuper aquam, ſicut illud quod ex oliua eſt, quoniã lon-
ge eſt vtriuſque origo diſsimilis: quãdo illud ex ligno,
hoc ex carne profluxerit. Quantum autem attinet ad il-
lam differentiam, quod Chriſti corpus, nõ diſſolutum
tabe atque putredine, die tertio reſurrexit, noſtra verò
poſt longum tempus, ex[quadam] quo ſoluta diſceſſe-
rant confuſione, reparabũtur: humanæ facultati vtrun-
que impoſsibile eſt, diuinæ autem poteſtati vtrũque fa-
cillimum. Vt enim radius oculi noſtri, non citius per-
uenit ad propinquiora, quàm ad lõginquiora, ſed vtra-
H que interualla, parili celeritate contingit: ita cum in
ictu*oculi, ſicut Apoſtolus dicit, fit reſurrectio mortuo- * al. nictu. 1.Cor.15.
rum, omnipotentiæ dei & ineffabili nutui tam facile eſt
quæque recentia, quàm diuturno tempore dilapſa ca-
dauera ſuſcitare. Incredibilia ſunt hęc quibuſdam, quia
inexperta, cum omnis natura rerum, tam ſit plena mi-
raculis, vt non quaſi facili perueſtigatione rationis, ſed
videndi conſuetudine mira non ſint, atque ob hoc, nec
conſyderatione, nec inquiſitione digna videãtur. Nam
ego & mecum quicunque inuiſibilia dei per ea quæ fa-
cta ſunt intelligere moliuntur, aut non minus aut am-
plius admiramur, in vno ſeminis tam paruulo grano,
omnia quæ laudamus in arbore tanquam liciata latuiſ-
ſe, quàm mundi huius tam ingẽtem ſinum, quæ de cor-
poribus humanis dum dilabuntur aſſumit, reſurrectio-
ni futuræ tota & integra redditurũ, Quo modo autem
contrarium eſt, & Chriſtum poſt reſurrectionem ciba-
tum, & in reſurrectione quæ promittitur ciborũ indi-
gentiã non futuram, cum & angelos legamus eiuſdem
modi eſcas eodemq; modo ſumpſiſſe, non ficto & ina-
ni phantaſmate, ſed manifeſtiſsima veritate, nec tamen
neceſsitate, ſed poteſtate? Aliter enim abſorbet terra a-
I quam ſitiens, aliter ſolis radius candẽs. Illa indigentia,
iſte potentia. Futuræ ergo reſurrectionis corpus, imper-
fectæ fœlicitatis erit, ſi cibos ſumere nõ potuerit, Imper-
fectæ fœlicitatis, ſi cibis eguerit. Poſſem hic de commu-
tationibus corporalium qualitatum, & de præpotenti
valẽtia in inferiora corpora corporum ſuperiorum la-
tius diſputare: Sed breuiter mihi reſpõdere propoſitum
eſt, & talibus ingeniis hoc ſcribitur, quæ admonere ſuf-
fecerit. Sciat ſanè qui has propoſuit quæſtiones, Chri-
ſtum poſt reſurrectionem cicatrices non vulnera de-
monſtraſſe dubitantibus, propter quos etiam cibum ac
potũ ſumere voluit, non ſemel ſed ſæpius, ne illud non
corpus, ſed ſpiritum eſſe arbitrarentur, & ſibi non ſoli-
de, ſed imaginaliter apparere. Tunc autem illæ falſæ ci-
catrices fuiſſent, ſi nulla vulnera præceſsiſſent, & tamen
nec ipſæ eſſent, ſi eas eſſe noluiſſet. Voluit autem certæ
diſpenſationis gratia, vt eis quos ędificabat in fide non
ficta, non aliud pro alio, ſed hoc quod crucifixum vi-
derant, reſurrexiſſe monſtraret. Quid eſt ergo quod di-
citur: Si propter incredulum fecit, finxit: quaſi verò ſi
quiſquam vir fortis pro patria dimicans, multa aduerſa
vulnera exciperet, & peritiſsimo medico, qui hæc ita
curare valeret, vt cicatrices nullæ apparerent, ipſe po- K
tius diceret, ſic ſe velle ſanari, vt magis eſſent in corpo-
re ſuo veſtigia vulnerum tanquã tituli gloriarum, ideo
ille medicus cicatrices finxiſſe diceretur: quia cum per
artem efficere potuerit, vt non eſſent, certa exiſtente
cauſa, per artem effecit potius vt eſſent, quæ vno ſolo
modo, ſicut ſuperius dixi, falſæ conuincerentur, ſi nulla
vulnera ſanarentur.

*Quæſtionem ſecundam ſoluens docet, & ante aduentum
Chriſti pios ſeruatos fuiſſe per Chriſtum, cuius gratia
nulli genti, nullo ſeculo vnquam defuit, nec ideo diuer-
ſam eſſe religionem, ſi culturæ modus conſilio diuino,
prout expedit hominum ſaluti, variatur.*

ITem alia propoſuerunt, quæ dicerent de Porphy- *Quæſtio.*
rio contra Chriſtianos, tanquam validiora decre-
ta†. Si Chriſtus ſe, inquiunt, ſalutis viam dicit, gra- † *decerpta.*
tiam & veritatem, in ſeque ſolo ponit animis ſibi cre-
dentibus reditum, quid egerũt tot ſeculorum homines
ante Chriſtum? Vt dimittam, inquit, tempora ante La-
tium regnatum, ab ipſo Latio quaſi principium huma-
ni nominis ſumamus: In ipſo Latio ante Albam dij cul-
ti ſunt: in Alba æquè religiones ritúſque valuêre tem- L
plorum. Non paucioribus ſeculis ipſa Roma, longo ſe-
culorum tractu, ſine Chriſtiana lege fuit. Quid, inquit,
actum de tam innumeris animis, qui omnino in cul-
pa nulla ſunt, ſiquidem is cui credi poſſet, nondum ad-
uentum ſuum hominibus commodarat? Orbis quoque
cum ipſa Roma in ritibus templorum caluit. Quare,
inquit, ſaluator, qui dictus eſt, ſeſe tot ſeculis ſubduxit?
Sed ne, inquit, dicant, lege Iudaica vetere hominum
curatum genus, longo pòſt tempore lex Iudæorum ap-
paruit ac viguit anguſta Syriæ regione, poſtea verò
prorepſit etiã in fines Italos, ſed poſt Cæſarem Caium,
aut certè ipſo imperante. Quid igitur actum de Roma-
nis animabus vel Latinis, quæ gratia nondum adue-
nientis Chriſti viduatæ ſunt, vſque in Cæſarum tem-
pus? Huic propoſitioni reſpondetur, vt primo ipſi di- *Reſponſio.*
cant, vtrum profuerint hominibus deorum ſuorum ſa-
cra, quæ conſtat certis temporibus inſtituta. Quæ ſi ne-
gãt aliquid profuiſſe ad animarum ſalutem, nobiſcum
ea deſtruunt, & eſſe inania confitentur. Nos quidem
etiam pernicioſa monſtramus, ſed paruum non eſt vt
ipſi interim prius inania fateantur. Si verò ea defen-
dunt, & ſapienter atque vtiliter aſſerũt inſtituta, quæro M
quid actum ſit de iis qui antequam hęc inſtituta eſſent,
morte obierunt, hac enim vtiq; ſalute atq; vtilitate frau- *Iugulat il-*
dati ſunt. Si autem potuerunt alio modo purgari, cur *los ſuo gla-*
non idem modus perſeuerauit in poſteros? Quid opus *dio.*
erat inſtituere nouicias conſecrationes, quæ antiquitus
non fuerunt? Hic ſi dicunt deos quidẽ ipſos ſemper fuiſ-
ſe & ad liberandos cultores ſuos pariter vbiq; valuiſſe,
ſed pro varietate rerũ temporalium ac terrenarum, quę
ſcirent certis temporibus locisq; congruere, in his aliâs
atque aliâs, alibi atque alibi, aliter atq; aliter ſibi voluiſ-
ſe ſeruiri, cur hanc quæſtionẽ Chriſtianæ religioni in-
gerunt, in qua nobis ipſi pro diis ſuis aut reſpondere
non poſſunt, aut ſi poſſunt in eoipſo ſibi etiam pro no-
ſtra religione reſpondeant: Ita nihil intereſſe pro di-
uerſa temporum locorumq; congruentia, quàm diuer-
ſis ſacramentis colatur, ſi quod colitur ſanctum eſt: ſi-
cut nihil intereſt pro diuerſa linguarum auditorumq;
congruẽtia, quàm diuerſis ſonis dicatur, ſi quod dicitur
verũ eſt: dum hoc ſanè interſit, quod linguæ ſonos qui-
bus inter ſe ſua ſenſa cõmunicent, etiã homines pacto
quodã ſocietatis ſibi inſtituere poſſunt, Quibus autem
ſacris

A sacris diuinitati congruerent, voluntatem dei sequuti sunt, qui rectè sapuerunt. Quæ omnino nunquam defuit ad salutem iusticiæ pietatisque mortaliũ, & si qua in aliis atque aliis populis, vna eademque religione sociatis variè celebrantur, quatenus fiat plurimum refert, quo & humana exhortentur vel tolerentur infirmitas, & diuina non oppugnetur authoritas. Quãobrem cum Christum dicamus verbum dei, per quod facta sunt omnia, & ideo filium, quia verbum nec verbum dictum, atque transactum, sed apud incommutabilem patrem incõmutabile ipsum atque incõmutabiliter manens, sub cuius regimine vniuersa creatura spiritalis & corporalis, pro congruẽtia temporum locorumque administratur, cuius moderandæ & gubernandæ, quid, quãdo & vbi, circa eam fieri oporteat, sapientia & scientia, penes ipsum est, Profectò & antequam propagaret Hebræorũ gentem, per quam sui aduentus manifestationem congruis sacramentis præfiguraret, & ipsis temporibus Israëlitici regni, & deinde cũ se in carne de virgine accepta mortalibus mortaliter monstrauit, & deinceps vsque nunc, cum implet omnia quæ per prophetas ante
B prædixit, & abhinc vsque in finẽ seculi, quo sanctos ab impiis diremptturus est, & sua cuique retributurus, idem ipse est filius dei, patri coæternus, & incommutabilis sapientia, per quam creata est vniuersa natura, & cuius participatione omnis rationalis anima fit beata. Itaque ab exordio generis humani, quicunque in eum crediderunt, eumque vtcunque intellexerũt, & secundum eius præcepta pie & iustè vixerunt, quãdolibet & vbilibet fuerint, per eum proculdubio salui facti sunt. Sicut enim nos in eum credimus & apud patrem manẽtem, & qui in carne iam venerit: sic credebant in eum antiqui, & apud patrem manẽtem, & in carne venturum. Nec quia pro temporum varietate nunc factum annunciatur, quod tunc futurum prænunciabatur, ideo fides ipsa variata, vel salus ipsa diuersa est. Nec quia vna eadẽque res, aliis atque aliis sacris & sacramentis vel prædicatur aut prophetatur, ideo alias atque alias res, vel alias atque alias salutes oportet intelligi. Quid autem quando fiat quod ad vnam eandemque fidelium & piorum liberationem pertineat, consilium deo tribuamus, nobis obedientiam teneamus. Proinde aliis

Consiliũ dei.

C tunc nominibus & signis, aliis autem nũc, & prius occultius, postea manifestius, & prius à paucioribus, postea à pluribus, vna tamen eademque religio vera significatur & obseruatur. Nec nos eis obiicimus, quod aliter Numa Pompilius deos colẽdos Romanis instituit, atque aliter ab eis vel Italis antea colebantur, nec quod Pythagoreis temporibus illa philosophia celebrata est, quæ antea vel omnino non erat, vel in paucissimis eadem sentientibus, non tamen eodem ritu viuentibus fortasse latitabat: sed vtrum illi dij veri aut colendi sint, & vtrum illa philosophia animarum saluti aliquid profuit, hoc cum eis agimus, hoc in quæstionem vocamus, hoc disputando cõuellimus. Desinant igitur obiicere nobis, quod omni sectæ, & omni nomini religionis obiici potest. Cum enim non fortuito labi, sed diuina prouidentia tempora ordinari fateãtur, quid cuique tempori aptum & opportunum sit, humanum consilium prætergreditur, & illinc dispergitur, vnde ipsa prouidentia rebus consulit. Si enim dixerint propterea non semper nec vbique fuisse Pythagoricam disciplinam, quia Pythagoras homo fuit, neque hoc in potestate habere potuit: nunquid hoc etiam dicere possunt, eo ipso tempore quando fuit, & in his terrarũ locis vbi illa philosophia viguit, omnes qui eum audire D potuerunt, etiam credere sectarique eum voluisse? Ac per hoc magis si tantæ potestatis fuisset Pythagoras, & vbi vellet, & quando vellet, sua dogmata prædicaret: & si haberet etiam cum ea potestate summam rerum præscientiam, nusquam & nunquam appareret, nisi vbi & quando sibi homines crediturος esse prænosceret. Proinde cũm Christo non obiiciãt, quod eius doctrinam non omnes sequuntur: sentiunt enim & ipsi, nequaquam hoc rectè obiici posse, vel philosophorum sapiẽtiæ vel etiam numini deorum suorum: quid respondebunt si excepta illa altitudine sapientiæ & scientiæ dei, vbi fortassis aliud diuinum consilium longe secretius latet, sine præiudicio etiam aliarum fortè causarũ, quæ à prudentibus inuestigari queunt, hoc solum eis breuitatis gratia, in huius quæstionis disputatione dicamus, tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos prædicari doctrinam suam, quãdo sciebat & vbi sciebat esse qui in eum fuerant credituri? His enim temporibus & his locis, quibus Euangelium eius non est prædicatum, tales omnes in eius prædicatione E futuros esse præsciebat, quales non quidem omnes, sed tamen multi in eius corporali præsentia fuerunt, qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt: quales etiam nunc multos videmus, cum tanta manifestatione de illo compleãtur præconia prophetarum, nolle adhuc credere, & malle humana astutia resistere, quàm tam claræ atque perspicuæ tamque sublimi & sublimiter diffamatę diuinę credere †authoritati. Quãdiu paruus & infirmus est intellectus hominis, diuinæ debet credere † veritati. Quid ergo mirum si tam infidelibus plenum orbem terrarum Christus prioribus seculis nouerat, vt eis apparere, vel prædicari merito nollet, quos nec verbis nec miraculis suis credituros esse præsciebat? Neque enim incredibile est tales fuisse tunc omnes, quales ab eius aduentu vsque ad hoc tempus, tam multos fuisse & esse miramur: & tamen ab initio generis humani, aliàs occultius, aliàs euidentius, sicut congruere temporibus diuinitus visum est, nec prophetari destitit, nec qui in eum crederent defuerũt, ab Adam vsque ad Moysem, & in ipso populo Israël, qui speciali quodam mysterio gens prophetica fuit, & F in aliis gentibus antequam venisset in carne. Cum enim nonnulli commemorantur in sanctis Hebraicis libris, iam ex tẽpore Abrahæ, nec de stirpe carnis eius, nec ex populo Israël, nec ex aduentitia societate in populo Israël, qui tamen huius sacramenti participes fuerunt, cur nõ credamus etiam in cæteris hac atque illac gentibus, aliàs alios fuisse, quamuis eos commemoratos in eisdem authoritatibus nõ legamus? Ita salus religionis huius, per quam solam veram salus vera veraciterque promittitur, nulli vnquam defuit qui dignus fuit, & cui defuit dignus non fuit: Et ab exordio propagationis humanæ, vsque in finem, quibusdam ad prẽmiũ, quibusdam ad iudiciũ prædicatur. Ac per hoc & quibus omnino annunciata non est, nõ credituri præsciebantur, & quibus non credituris tamẽ annunciata est, in illorum exemplo demonstrãtur. Quibus autem credituris annunciatur, hi regno cœlorum & sanctorum angelorum societati præparantur.

† aliàs credere.

Quæstionem tertiam soluens docet, immolationem pecudum, & incendium thuris non reprehensum in Iudæis, quoniã hæc vero deo immolabantur. Latriã nec hominibus piis, nec ange-

G *lis bonis exhibendam, multo minus saxis ac dæmoni-*
bus. Denique non ideo religionem apud Christianos
aliam esse quam fuit apud Iudæos aut pios ante legem,
quod ritus sacrificiorum sunt nouati.

Quæstio. IAm videamus eam quæ sequitur quæstionem. Accu
sant, inquit, ritus sacrorum, hostias, thura, & cæte-
ra quæ templorum cultus exercuit, cùm idem cul-
tus ab ipsis, inquit, vel à deo quem colunt exorsus est
temporibus priscis, cũ inducitur deus primitus eguisse.
Huic respondetur: quoniam ex illo scripturarum no-
Responsio. strarũ loco hæc quæstio proposita agnoscitur, vbi scrip
Gene. 4. tum est, Cain ex fructibus terræ, Abel autem ex pri-
mitiuis ouium obtulisse munus deo, Hinc potius esse
intelligendum quàm sit res antiqua sacrificium, quod
non nisi vni deo vero offerri oportere, veraces & sacræ
literæ monent, non quòd illo egeat deus, cùm in eis-
Psal. 15. dem ipsis literis apertissime sit scriptum: Dixi domi-
no, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non
eges: sed quòd etiam in his, vel acceptandis vel repro-
bandis vel percipiendis, non nisi hominibus consulat:
Nobis enim prodest colere deum, non ipsi deo. Cùm
H ergo inspirat & docet quo modo colẽdus sit, non solũ
sua nulla indigentia facit, sed nostra maxima vtilitate.
Significatiua sunt autem omnia talia sacrificia, & qua-
rundam rerum similitudines, quibus admoneri nos o-
porteat ad ea ipsa quorum similitudines sunt, siue scru-
tanda, siue noscenda, siue recolenda. De qua re quantũ
satis est disserenda, non breuis sermo flagitandus est,
quo nunc respondere nobis propositum nõ est, præser-
10. de ciuitate dei, ca. 19. & 20. tim quia in aliis opusculis nostris, de hac re multa iam
diximus. Et qui ante nos dei eloquia tractauerũt, de si-
militudinibus sacrificiorum veteris testamenti, tanquã
vmbris figurisque futurorum copiose loquuti sunt.
Hoc sanè nec in ista breuitate prætereundum est, quod
templum, sacerdotem, sacrificium, & alia quæcunq; ad
hæc pertinẽtia, nisi vni vero deo deberi nossent dij fal-
si, hoc est dæmones, qui sunt præuaricatores angeli, nũ-
quam hæc sibi à cultoribus suis quos decipiunt expetis-
sent. Verum hæc cùm exhibentur deo, secundum eius
inspirationem atq; doctrinam, vera religio est: cum au-
tem dæmonibus secundum eorum impiam superbiam
I noxia superstitio. Quapropter qui Christianas literas
vtriusque testamenti sciunt, non hoc culpant in sacri-
legis ritibus Paganorum, quod construant templa, &
instituant sacerdotia, & faciant sacrificia, sed quòd hęc
idolis & dæmoniis exhibeant. Et idola quidem omni
sensu carere, quis dubitet? Veruntamẽ cum his locan-
tur sedibus, honorabili sublimitate, vt à precantibus at-
que immolantibus attendantur, ipsa similitudine ani-
matorum membrorum atq; sensuum, quamuis insensa-
ta & exanima afficiunt infirmos animos, vt viuere ac
spirare videantur, accedente præsertim veneratione
multitudinis, qua tãtus eis cultus dei impenditur. Qui-
bus morbidis & pestilentiosis affectibus medetur scrip-
tura diuina, quæ rem quidẽ notam, sed tamen salubri
Psal. 113. remedio admonitionis inculcat, dicens: Oculos habẽt
& non vident, aures habent & non audiunt, & cætera
talia. Hæc enim verba quo magis aperta & populari-
ter vera sunt, eo magis incutiunt salubrem pudorem
illis, qui cum talibus simulachris diuinum cum timore
cultum exhibent, eaq; viuentibus similia venerantes,
adorantesq; contuentur, eisq; velut præsentibus preces
allegant, victimas immolant, vota persoluunt, sic affi-
ciuntur omnino vt ea sensu carentia putare non aude-
ant. Ne arbitrentur autem isti hoc solum nostros li- K
bros velle sonare, quod huiuscemodi affectus humano
cordi ex idolis innascitur, apertissime scriptũ est: quo-
niam omnes dij gentium dæmonia. Vnde & Aposto- *Psal. 95.*
lica disciplina nõ solum dicit, quod apud Ioannem le-
gitur, Fratres cauete à simulachris, verumetiam quod
apud Paulum, Quid ergo? Dico quod idolis immola-
tum sit aliquid, aut idolum est aliquid? Sed quæ immo-
lant gentes, dęmoniis & non deo immolant: nolo autẽ
vos socios fieri dæmoniorum. Vnde satis intelligi po-
test, nũ tam ipsam immolationem (nam vero deo pri-
sci sancti immolauerunt) sed quod diis falsis & impiis
dæmoniis immolatur, reprehendi à vera religione, in
superstitionibus gentium. Sicut enim veritas hortatur
homines fieri socios sanctorũ angelorũ, ita seducit im-
pietas ad societatem dæmoniorũ, cui præparatur ignis
æternus, sicut regnum æternum societati sanctorum.
Neq; illinc excusant impij sua sacrilega sacra & simu-
lachra, quod eleganter interpretãtur quid quæq; signi-
ficent. Omnis quippe illa interpretatio ad creaturã re-
fertur, non ad creatorem, cui vni debetur seruitus reli-
gionis, illa quæ vno nomine Latria Græce appellatur, *λατρεία.*
Nec nos dicimus terram, maria, cœlum, solem, lunam, L
stellas, & quasdam non in promptu sitas cœlestes pote-
states esse dæmonia: sed cũ omnis creatura partim cor-
poralis sit, partim verò incorporalis, quam etiam spiri-
talem vocamus, manifestum est, id quod à nobis pie ac
religiose fit, à voluntate animi proficisci, quæ creatura
spiritalis est, & omni corporali præponẽda. Vnde col-
ligitur corporali creaturæ non esse sacrificandum. Re-
stat spiritalis, quæ vel pia, vel impia est. Pia scilicet in
hominibus & angelis iustis & deo rite seruientibus, im
pia verò in hominibus & angelis iniquis, quos etiam
dæmones dicimus. Ac per hoc nec spiritali, quamuis iu
stæ creaturæ sacrificandum est. Quoniam quanto ma-
gis pia est & subdita deo, tãto minus se tali honore di-
gnatur, quem scit nõ deberi nisi deo. Quanto ergo per-
niciosius est sacrificare dæmoniis, hoc est iniquæ spiri-
tali creaturæ, quæ in hoc proximo & caliginoso cœlo
inhabitans, tanquam in aëreo carcere suo prædestinata
est supplicio sempiterno? Quamobrem etiam, cum se
homines superioribus cœlestibus potestatibus, quę non
sunt dęmonia, sacrificare dicunt, & solius nominis in- M
teresse arbitrantur, quod illi deos, nos eos angelos ap-
pellamus, non se opponunt eis ludificandis multiplici
fallacia, nisi dæmones qui errore delectantur & quo-
dam modo pascuntur humano, quoniam sancti ange-
li non approbant sacrificiũ, nisi quod ex doctrina verę
sapiẽtiæ veræque religionis offertur vni vero deo, cui
sancta societate deseruiunt. Proinde sicut impia super-
bia, siue hominum, siue dæmonum, sibi hos diuinos
honores exhiberi vel iubet vel cupit, ita pia humili-
tas vel hominum vel angelorum sanctorum, hæc sibi
oblata recusauit, & cui deberetur ostẽdit. Cuius rei ma-
nifestissima in sacris literis nostris exempla monstran-
tur, Dispertita autem diuinis eloquiis sacrificia pro tẽ-
porum congruentia, vt alia fierent ante manifestatio-
nem noui testamenti, quod ex ipsa vera & in vnius sa-
cerdotis victima, hoc est effuso Christi sanguine mini-
stratur, & aliud nunc quod huic manifestationi est cõ-
gruum, qui iam declarato nomine Christiani appella-
mur offeramus, non solũ Euangelicis, verumetiã pro-
pheticis literis demõstratur. Mutatio quippe nõ dei nõ
ipsius religionis, sed sacrificiorum & sacramentorum
impudenter nunc videretur prædicata, nisi fuisset ante
prædi-

A perdicta. Quemadmodum enim vnus idemq; homo, si deo mane aliud offerat, aliud vespere, pro congruentia diurni temporis, nō deum mutat, non religionem, sicut nec salutem, qui alio modo mane, alio vespere salutat, Ita[in]vniuerso tractu seculorū, cum aliud oblatum est ab antiquis sanctis, aliud ab eis qui nunc sunt offertur, non humana præsumptione, sed authoritate diuina temporibus congrua sacra mysteria celebrātur, non deus aut religio commutatur.

Quæstionē quartā soluēs ostendit quo modo perpendēda peccatorum & æternæ pœnæ proportio, quódque iuste deus pro temporariis delictis reddat æterna supplicia.

Quæstio. IAm nunc deinde videamus, quale sit quod de mensura peccati atque supplicij proposuit, sic Euangelio calumniatus. Minatur, inquit, Christus sibi non credentibus æterna supplicia. Et alibi ait: In qua mensura Matth. 7. mensi fueritis,[in ea]remetietur vobis. Satis, inquit, ridicule atq; contrarie. Nam si ad mensuram redditurus est pœnā, & omnis mēsura circumscripta est fine temporis, quid sibi volunt minæ infiniti supplicij? Istā quæ Solutio. stionem à qualicunq; philosopho esse obiectā atq; propositā difficile est credere. Quippe qui ait, omnis mensura circumscribitur tempore, quasi nō soleat nisi tem- B porum esse mēsura, sicut horarū, & dierum, & annorū, Vel sicut dicimus breuē syllabam simplū habere temporis, ad syllabam longā. Puto enim modios, & rabones, vrnas & amphoras, non temporum esse mensuras. Rabo. Quo modo ergo omnis mensura circumscribitur tempore? Nonne ipsi dicunt, solem istum sempiternum esse, qui tamen quanuis sit ad terram, mensuris geometricis perscrutari audent & renunciare? Quod siue possint siue non possint, constat eum tamen propriam sui orbis habere mensuram. Quia & si cōprehendūt quantus sit, mensuram eius comprehendunt, & si hoc non assequuntur, mensurā eius vtiq; non cōprehendūt, nec ideo nulla est, quia homines eam nosse nō possunt. Potest igitur aliquid & sempiternum esse, & certam sui modi habere mensuram. Secundum ipsos enim de solis æternitate loquutus sum, vt sua sententia conuincantur atq; concedant esse posse aliquid cum mensura sempiternum. Ac sic non ideo putent non esse credendum de supplicio sempiterno, quod minatus est Christus, quia idem dixit, In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Si enim dixisset, quod mēsi fueritis, hoc C metietur vobis, etiam sic non omnino ad eandem rem ex omni parte necesse esset referre sententiā. Possumus enim rectē dicere, quod plātaueris, hoc decerpes, quāuis nemo plantet pomum sed lignum, decerpit autem pomum magis quàm lignum, sed illud dicimus secundum arboris genus, quia non ficum plantat, vnde nucem decerpat. Ita dici posset, quod feceris patieris, non vt si stuprum fecerit, stuprum patiatur, sed quod pecca to isto fecit legi, hoc ei lex faciat, id est, quia legem talia prohibētem desua vita abstulit, auferat eum etiam ipsa lex de hominum vita, quam regit. Item si dixisset quantum mensi fueritis, tantum remetietur vobis, nec sic esset consequēs, vt omnimodo æquales peccatis pœnas intelligere deberemus. Neque enim æqualia sunt, verbi gratia, triticum & hordeū. Et profectò dici posset, quantum mensi fueritis, tantum remetietur vobis, hoc est, quantum tritici tantum hordei. Quod si de doloribus ageretur atque diceretur, quantum dolorem ingesseritis, tantus ingeretur vobis, fieri posset, vt tantus dolor esset, quanuis tempore diuturnior, hoc est, mora maior, vi par. Neque enim si de duabus lucernis

dicamus, tantum ignis iste caluit quantum ille, ideo D falsum erit quia vna earum fortè citius extincta est. Non itaque si aliquid secundum aliud tantum est, secū dum aliud non est tantum, quia non omnino †tantum † omni mo- est, ideo falsus est modus in quo tantum est. Cum ve- do. rò dixerit, In qua mensura mensi fueritis, remetietur Matth. 7. vobis, quumq; manifestum sit, aliud esse mensuram in qua metitur aliquid, aliud ipsam rem quæ metitur, iam fieri potest, vt in qua mēsura homines mēsi essent, verbi gratia, modium tritici, in ea illis metiantur milia modiorum, vt & tam multum interesset in quantitate frumenti & nihil in mensura: vt taceam de ipsarum rerum diuersitate, quia non solum fieri potest, vt in qua mensura quis mensus fuerit hordeum, in ea illi metiatur triticum, sed qua mensus fuerit frumentum, in ea illi metiatur aurum, & frumenti sit vnus modius, auri quamplurimi. Ita cum sine comparatione rerum ipsarum, & genus & quantitas differat, dici tamen rectissime potest, In qua mensura mensus est, in ea illi metitum * est. Vnde autem hoc dixerit Christus, paulo su- *aliàs mē- perius satis elucet. Nolite, inquit, iudicare vt nō iudice- sum. mini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Nunquid si iniquo iudicio iudicabunt, iniquo iudicabuntur? Absit. Nulla quippe iniquitas apud deum. Sed ita dictum est, In quo iudicio iudicaueritis, in eo iudicabimini, tanquam diceretur, In qua volūtate bene- E feceritis, in ipsa liberabimini, vel in qua voluntate malefeceritis, in ipsa puniemini. Velut si quispiam ad turpem concupiscentiam oculis vtens excæcari iuberetur, rectè vtique audiret, In quibus oculis peccasti, in eis supplicium meruisti. Iudicio enim quisque animi sui, seu bono seu malo vtitur, vel ad benefaciendum, vel ad peccandum. Vnde non iniquum est, vt in quo iudicat, in eo iudicetur, Hoc est vt in ipso animi sui iudicio pœnas luat, cùm ea mala patitur, quæ male iudicantem animum consequuntur. Alia nanque sunt manifesta tormenta, quæ post futura præparantur, etiam ipsa ex eodem malæ voluntatis cardine extracta. In ipso autem animo, vbi appetitus voluntatis hominum est, humanorum mensura factorum continuo pœna sequitur culpam, plerúque maior non sentientis cæcitate gratiore. Ideo cum dixisset, In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini, sequutus adiunxit: Et qua mensura mensi fueritis metietur vobis. In voluntate quippe F propria metitur bonus homo bona facta, & in ea metietur ei beatitudo. Itemq; in[mala] voluntate propria, metitur malus homo mala opera, & in ea metietur ei miseria: quoniam ibi quisq; bonus est, cum bene vult, ibi etiam malus cum male vult. Ac per hoc ibi etiam fit vel beatus vel miser, hoc est in ipso suæ voluntatis affectu, quæ omnium factorum meritorumq; mensura est. Ex qualitatibus quippe voluntatum, non ex temporum spaciis, siue rectè facta siue peccata metimur. Alioquin maius peccatum haberetur, arborē deiicere quàm hominem occidere. Illud enim fit longa mora, ictibus multis, hoc vno ictu breuissimo tēpore: pro quo tamen exigui temporis tam grandi peccato, si perpetua deportatione homo puniretur, etiam mitius cum illo actum, quàm dignus fuerat diceretur, quāuis in spacio tēporali longitudo pœnæ, cū breuitate facinoris nullo modo sit comparanda. Quid ergo contrariū est, si erunt pariter longa, vel etiā pariter æterna supplicia, sed alius alia miniora, vel acriora: vt quibus tēpus æquale est, non sit æqualis asperitas, propter mensurā etiam peccatorū, nō in productione temporū, sed in voluntate peccantiū?

G Voluntas quippe ipsa punitur, siue animi supplicio siue corporis, vt quæ delectatur in peccatis, ipsa plectatur in pœnis, vt & qui iudicat sine misericordia, sine misericordia iudicetur. Et in hac quippe sententia, ad hoc solum eadem mensura est, vt quod non præstitit, non ei præstetur. Atque ita quod ipsa iudicatur æternũ erit, quanuis quod iudicauit, ęternum esse nequiuerit. In eadem igitur mensura, quanuis non æternorum malefactorum, ęterna supplicia remetiuntur, vt quia ęternam voluit haberi peccati perfruitionem, æternam vindictæ inueniat seueritatem. Non autẽ sinit proposita breuitas responsionis meæ, vt colligam omnia, vel certè quamplurima quæ de peccatis, & de peccatorũ pœnis, sancti libri habent, atq; ex his vnã eruam sine vlla ambiguitate sententiam, si tamẽ id valeam viribus mentis etiam si congruum nanciscar ocium. Nunc tamen arbitror satis esse monstratum, non esse contrarium æternitati suppliciorum, quòd in eadem mensura redduntur, in qua peccata commissa sunt.

Quæstionem quintam soluens doceat à Salomone fieri mentionem filij dei.

Quæstio. H *Solutio.* *Prouer. 8.* POst hanc quæstionem, qui eas ex Porphyrio proposuit, hoc adiunxit. Sanè etiã de illo, inquit, me dignaberis instruere, si verè dixit Salomon: Filiũ deus non habet. Cito respondetur. Non solum hoc nõ dixit, verumetiam dixit, quòd deus habeat filiũ. Apud *Prouer. 30.* eum enim sapientia loquens, ait: Ante omnes colles genuit me. Et quid est Christus, nisi dei sapientia? Item quodam loco prouerbiorum, Deus, inquit, docuit me sapientiam, & scientiam sanctorum cognoui. Quis ascendit in cœlum & descendit? Quis collegit ventos in sinum? Quis conuertit aquam in vestimento? Quis tenuit fines terræ? Quod nomen est ei, aut quod nomẽ est filij eius? Horum duorum quæ in extremo cõmemoraui, vnum retulit ad patrem, id est, quod nomen est ei, propter quod dixerat, deus docuit me sapientiam. Et alterum euidenter ad filium, cum ait, aut quod nomẽ est filij eius, propter cætera quæ de filio magis intelliguntur, hoc est, quis ascendit in cœlum & descẽdit. Quod *Ephe. 4.* Paulus ita commemorat. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos. Quis collegit vẽtos in sinum, id est, animas credentium in occultum atque secretum. Quibus dicitur: *Coloss. 3.* Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. *Galat. 3.* Quis cõuertit I aquam in vestimẽto, vt dici posset, Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis, Quis tenuit fines terræ, *Acto. 1.* qui dixit discipulis suis: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & vsque in fines terræ.

Quæstionem sextam dissoluens, ostendit miracula sacris prodita scripturis, aut credenda omnia, aut negligenda omnia, aperiens allegoriam de Iona à ceto absorpto, de hedera, & verme matutino, Deum factis loqui, postremò in iis quæ Christus interpretatus est, non esse liberam hominum diuinationem.

Quæstio. POstrema quæstio proposita est de Iona, nec ipsa quasi ex Porphyrio, sed tanquã ex irrisione paganorũ. Sic enim posita est, Deinde quid sentire, inquit, debemus de Iona, qui dicitur in ventre ceti triduo fuisse, quod ἀπίθανον † est & incredibile, *† al. satis. aptũ nõ est.* transuoratum cum veste hominem, fuisse in corde piscis, Aut si figura est, hanc dignaberis pandere. Deinde quid sibi etiam illud vult, supra euomitum Ionam cucurbitã natam, quid causæ fuit vt hæc nasceretur. Hoc enim genus quæstionis, multo cachinno à Paganis grauiter irrisum animaduerti. Ad hoc respondetur, quod aut om- K nia diuina miracula credenda non sint, aut hoc cur nõ *Solutio.* credatur causa nulla sit. In ipsum autem Christũ, quod tertio die resurrexerit nõ crederemus, si fides Christianorum cachinnum metueret Paganorum. Cum autẽ hinc quæstionem non proposuerit amicus noster, vtrũ credendum sit, vel Lazarum resuscitatũ esse quarto die vel ipsum Christum tertio die resurrexisse, multum miror hoc quod factum est de Iona, eum pro incredibili posuisse, nisi fortè facilius putat mortuum de sepulchro resuscitari, quàm viuum in tam vasto ventre belluæ potuisse seruari. Vt enim omittam commemorare, quanta magnitudo belluarum marinarũ, ab eis qui experti sunt indicetur, venter quem costæ illæ muniebant, quę *Costæ ceti.* Carthagine in publico fixæ populo notæ sunt, quot homines in spacio suo capere posset? quis nõ cõiiciat, quãto hiatu patebat os illud, quod velut ianua speluncæ illius fuit: nisi fortè vt posuit, vestis esset impedimento, ne Ionas deuorari posset illæsus: quasi per angusta sese coarctauerit, qui per abruptũ aëris præcipitatus, sic exceptus est, vt prius reciperetur ventre bestię, q̃ dente laceraretur, Quanquã scriptura neq; nudũ, neq; vestitum in illud antrum deiectũ esse dixerit, vt possit intelligi L illuc etiã nudus irruisse, si fortè opus erat tanq̃ ouo corium, ita illi vestẽ detrahi, quo facilius sorberetur. Sic enĩ sunt homines de prophetæ huius veste soliciti, quasi aut per fenestrã paruã repsisse, aut in balneas intrasse dicatur, quo etiam si necesse esset intrare vestitum, vix molestum esset, non tamen mirum. Sed habent reuera quod non credant in diuino miraculo, vaporem ventris quo cibi madescunt potuisse ita temperari, vt vitã hominis conseruaret, Quanto incredibilius ergo proponerent tres illos viros, ab impio rege in caminũ missos, deambulasse in medio ignis illæsos? Quapropter si nulla isti diuina miracula volunt credere, alia disputatione refellendi sunt. Neq; enim debent vnum aliquid tanquam incredibile proponere, & in quæstionem vocare, sed omnia quæ vel talia, vel etiam mirabiliora narrantur, Et tamen si hoc quod de Iona scriptum est, Apuleius Madaurensis, vel Apollonius Tyaneus fecis- *Apuleius Apolloni⁹.* se diceretur, quorum multa mira, nullo fideli authore iactitant, quanuis & dæmones nonnulla faciant [sanctis] angelis similia, non veritate, sed specie, non sapientia, sed planè fallacia, Tamen si de istis vt dixi, M quos magos vel philosophos laudabiliter nominant, tale aliquid narraretur, non iam in buccis creparet risus, sed typhus. *τύφος.* Ita rideant scripturas nostras quantum possunt rideant, dum per singulos dies rariores pauciorèsque se videant, vel moriendo, vel credẽdo, dum implentur omnia quæ prædixerunt, qui hos contra veritatem inaniter pugnaturos, vanè latraturos, paulatim defecturos, tanto ante riserunt, nobisque posteris suis, non solum ea legenda dimiserunt, verum experienda promiserunt. Non sanè absurde, neque importune requiritur, quid ista significent, vt cùm hoc expositum fuerit, non tantum gesta, sed etiam propter aliquam significationem conscripta esse credantur. Prius ergo non dubitet, Ionam prophetam in aluo ingenti marinæ belluæ triduo fuisse, qui vult scrutari, cur nam hoc factum sit, Non enim frustra factum est, sed tamen factum est. Si enim mouent ad fidem quæ figurate tantum dicta nõ facta sunt, quanto magis mouere debent, quę figurate nõ tantum dicta, sed facta sunt? Nam sicut *Deus factis loquitur.* humana cõsuetudo verbis, ita diuina potentia etiam factis loquitur. Et sicut sermoni humano, verba noua, vel

minus

A minus vsitata, moderate ac decenter aspersa, splendorem addunt, ita in factis mirabilibus congruenter aliquid significantibus, quodam modo luculentior est diuina eloquentia. Proinde quid figurauerit, quod prophetam belua illa deuoratum, tertio die viuũ reddidit, cur à nobis quæritur cum hoc Christus exponat? Generatio, inquit, praua & adultera signum quærit, & signũ non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti, tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. De ipso autem triduo mortis domini nostri Iesu Christi, quo modo ratio reddatur, cum à parte totum intelligitur, in die primo & nouissimo, vt toti tres dies idem cũ suis noctibus computentur, longum est disserere, & in aliis sermonibus iam sæpissime dictum est. Sicut ergo Ionas ex naui in aluum ceti, ita Christus ex ligno in sepulchrum, vel in mortis profundum. Et sicut ille pro iis qui tempestate periclitabantur, ita Christus pro iis qui in hoc seculo fluctuãt. Et sicut primo visum † est vt prædicaretur Niniuitis à Iona, sed non ad eos peruenit prophetia Ionę, nisi posteaquã eum cetus euomuit: ita prophetia præmissa est ad gen-

Math. 12.

De quæstionibus Euã gelij lib. 1. cap. 8.

Triduum Christi.

† iussum.

B tes, sed nisi post resurrectionem Christi non peruenit ad gentes. Iam verò quod tabernaculum sibi constituit, & consedit ex aduerso ciuitatis Niniue, quid ei futurum esset expectans, alterius significationis personam propheta gestabat. Præfigurabat enim carnalem populum Israël. Nam huic erat & tristicia de salute Niniuitarum, hoc est de redemptione & liberatione gentium. Vnde venit Christus vocare, non iustos sed peccatores in pœnitentiam. Vmbraculum ergo cucurbitæ super caput eius, promissiones erant veteris testamenti, vel ipsa iam munera, in quibus erat vtique, sicut dicit Apostolus, vmbra futurorum, tanquã ab æstu temporalium malorum in terra promissionis defensaculum præbens. Vermis autem matutinus quo rodente cucurbita exaruit, idem ipse rursus Christus occurrit, ex cuius ore Euangelio diffamato, cuncta illa quæ temporaliter apud Israëlitas velut vmbraculi † prius significatione viguerunt, euacuata marcescunt. Et cunctus † ille populus amisso Hierosolymitano regno, & sacerdotio & sacrificio (quod totum vmbra erat futuri) in captiua dispersione magno æstu tribulationis aduritur sicut Ionas, quod scriptum est, à solis ardore, & dolet

Lucæ. 5.

Coloss. 2.

† vmbraculi

† nunc.

C grauiter, & tamen dolori eius atque vmbræ quam diligebat, salus gentium pœnitentiumq; præponitur. Adhuc cachinnent Pagani, etiam vermem Christum, & hanc interpretationem prophetici sacramenti superbiore garrulitate derideant, dum tamen & ipsos sensim paulatimque consumat. Nam de omnibus talibus Esaias prophetat, per quẽ nobis dicit deus: Audite me qui scitis iudicium populus meus, in quorum corde lex mea est, opprobria hominum nolite metuere, & detractione eorũ ne superemini, nec quod vos spernant magni duxeritis: sicut enim vestimentum ita per tempus absumentur, & sicut lana à tinea comedentur, iusticia autem mea in æternum manet. Nos ergo agnoscamus vermem matutinum, quia & in illo psalmo cuius titulus inscribitur: Pro susceptione matutina, hoc seipse nomine appellare dignatus est. Ego, inquit, sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis. Hoc opprobrium de illis opprobriis est, quæ iubemur non metuere per Esaiam dicentem: Opprobria hominum nolite metuere. Ab isto verme tanquam à tinea comeduntur, qui sub eius dente Euangelico, per singu-

Christus vermis bifariã intelligitur

Psal. 21.

los dies paucitate sua deficiendo minorãtur. Nos hũc D agnoscamus, & pro salute diuina, humana opprobria sufferamus. Vermis est propter humilitaté carnis, fortassis etiam propter virginis partum. Nam hoc animal plerunque de carne, vel de quacunque re terrena, sine vllo concubitu nascitur. Matutinus est, quia diluculo resurrexit. Poterat vtiq; illa cucurbita & sine vllo vermiculo arescere. Postremo si habebat deus adhuc † vermem necessarium, quid opus erat addere matutinum, nisi vt ille vermis agnosceretur, qui cantat pro susceptione matutina: Ego autem sum vermis & non homo? Quid ista prophetia, iam ipso rerum affectu & adimpletione lucidius? Si irrisus est vermis iste cum penderet in cruce, sicut in eodem psalmo scriptũ est: Loquuti sunt labiis & mouerunt caput: Sperauit in deum, eruat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Cum completa sunt quæ (ibi) prædixit: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerũt omnia ossa mea: Ipsi verò non consyderauerũt, & conspexerũt me, diuiserũt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem: quod tanta manifestatione futurum in libro antiquo prophetatur, quãta manifestatione factum id nouo Euangelio recitatur? Sed si in hac humilitate, vt E dicere cœperam, iste vermis irrisus est, nunquid adhuc irridendus est, cum ea compleri cernimus, quæ consequentia psalmus ipse habet: Commemorabuntur & cõuertentur ad dominũ vniuersi fines terræ: Et adorabũt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium: Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Sic commemorati sunt Niniuitæ, & conuersi sunt ad dominũ: hanc salutem pœnitentiæ gentiũ tanto ante præfiguratam in Iona, dolebat Israël, sicut nunc dolet vmbra nudatus & æstu sauciatus liceat sanè cuilibet quãlibet aliter, dum tamen secundum regulam fidei, cætera omnia quæ de Iona propheta mysteriis operta sunt, aperire. Illud planè quod in ventre ceti triduo fuit, fas non est aliter intelligere, quàm ab ipso cœlesti magistro in Euangelio commemorauimus reuelatũ. Proposita exposuimus vt potuimus, Sed ille qui proposuit, iam sit Christianus, ne fortè cum expectat ante librorum sanctorum finire quæstiones, prius finiat vitam istam, quàm transeat à morte ad vitã. Fieri † enim potest, quod antequã Christianis sacramentis imbuatur, quęrit de resurrectione mortuorũ. Concedendũ etiam F fortassis quod de Christo quæsiuit, cur tãto pòst venerit, vel si quæ sunt aliæ paucæ & magnæ quæstiones, quibus cætera inseruiunt. Si autem qualis est illa, In qua mensura mensi fueritis, metietur vobis: vel qualis ista de Iona, etiam omnes tales antequam sit Christianus finire cogitat, perparum cogitat vel conditionem humanam, vel ætatem iam suam. Sunt enim innumerabiles, quæ non sunt finiendæ ante fidem, ne finiatur vita sine fide. Sed planè retẽta iam fide, ad exercendam piã delectationem mentium fidelium studiosissimè requirendæ, & quod in eis eluxerit, sine typho arrogantiæ communicandum, quod autem latuerit, sine salutis dispendio tolerandum.

† adhuc.

† Ferri.

Augustinus Bonifacio viro militari de Cæsaris comitatu, commonstrans illi Donatistarum hæresim nihil habere commune cum Arriana, & qua moderatione per metũ legum imperialiũ hæretici possunt ad Ecclesiæ societatem reduci, tum de Donatistarum & Circuncellionum immanitate, postremò de peccato in spiritum sanctũ non remittendo. Idem argumentum tractauit epistola 48. *Epistola L.*

G GAVDEO & gratulor & admiror fili dilectissi-
me Bonifaci, quod inter curas bellorum & ar
morum, vehementer desyderas ea nosse quæ
dei sunt. Vere hinc te apparet etiam dei ipsa virtute mi
litari, fidei seruire quam habes in Christo. Vt ergo bre-
uiter insinuem dilectioni tuę, inter Arrianorum & Do
nastarum, quid intersit errorem, Arriani patris & filij
& spiritus sancti, diuersas substátias esse dicunt. Dona-
tistæ autem non hoc dicunt, sed vnã trinitatis substan-
tiam confitentur. Etsi aliqui ipsorũ minorem filium es-
se dixerunt q̃ pater est, eiusdem tamen substantiæ non
negarunt. Plurimi verò in eis hoc se dicũt omnino cre
dere de patre & filio & spiritu sancto, quod catholica
credit Ecclesia. Nec ipsa cũ illis vertitur quæstio, sed de
sola cõmunione infœliciter litigant, & contra vnitatẽ
Christi rebelles inimicicias peruersitate sui erroris ex-
ercent. Aliquando autẽ sicut audimus, nonnulli ex ipsis
volentes sibi Gotthos conciliare, quãdo eos vident ali-
quid posse, dicũt hoc se credere, quod & illi credũt. Sed
maiorum suorũ authoritate vincũtur, quia nec Dona-
tus ipse sic credidisse asseritur, de cuius parte se esse glo
H riantur, Non te autem ista conturbent fili dilectissime.
Hæreses enim & scandala futura prædicta sunt, vt in-
ter inimicos erudiamur, ac sic & fides & dilectio no-
stra posit esse probatior. Fides vtiq;, ne ab eis decipia-
mur, dilectio autem, vt etiã ipsis corrigendis quantum
possumus consulamus, non solum instãtes ne infirmis
noceant, atque vt ab errore nefario liberentur, sed etiã
orantes pro eis, vt aperiat dominus illis sensum, & in-
telligant scripturas, quia in sanctis libris, vbi manife-
Preter scrip statur dominus Christus, ibi & eius Ecclesia declaratur.
turas, pro Isti autem mirabili cæcitate, cum ipsum Christum præ-
nisi ex scrip ter scripturas nesciant, eius tamen Ecclesiam non diui-
turis. narum literarum authoritate cognoscunt, sed huma-
narum calumniarum vanitate confingunt. Agnoscunt
nobiscum Christum, in eo quod legitur: Foderunt ma
nus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa
mea: Ipsi verò cõsyderauerunt & conspexerunt me, di-
uiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meã mi-
serunt sortem. & nolũt agnoscere Ecclesiã, in eo quod
post paululum sequitur: Commemorabuntur & cõuer-
I tentur ad dominum, vniuersi fines terræ: Et adorabunt
in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium, Quoniam
domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.
Psal. 2. Agnoscunt nobiscũ Christum, in eo quod legitur: Do-
minus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui
te: & nolunt agnoscere Ecclesiam in eo quod sequitur:
Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &
possessionem tuam terminos terræ. Agnoscũt nobiscũ
Christum, in eo quod ipse dominus in Euãgelio loqui
Lucæ 24. tur: Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis
tertia die: & nolunt agnoscere Ecclesiã, in eo quod se-
quitur: & prædicari in nomine eius pœnitentiã & re-
missionem peccatorum per omnes gentes, incipienti-
bus ab Hierusalem. Et innumerabilia sunt testimonia
librorum sanctorum, quæ in hunc librũ coarctare non
debui. In quibus sicut apparet, dominus Christus siue se
cundum diuinitatẽ qua æqualis est patri, qui in princi-
Ioan. 1. pio erat verbum, & verbũ erat apud deum, & deus erat
verbum, siue secundum susceptæ carnis humilitatem,
qua verbum caro factum est, & habitauit in nobis: sic
apparet etiam eius Ecclesia, non in sola Africa, sicut
isti impudentissima vanitate delirant, sed toto orbe
2. Retra. 28 terrarum diffusa. Testimoniis enim diuinis, lites suas
præferunt, qua in causa Cæciliani quondam Ecclesiæ
Carthaginensis episcopi, cui crimina obiecerunt quæ K
nec potuerunt probare nec possunt, se ab Ecclesia ca- *24. q. 1. §*
tholica, hoc est ab vnitate omnium gentium diuise- *forte.*
runt. Quamuis & si vera essent quæ ab eis obiecta sunt
Cæciliano, & nobis possent aliquando monstrari, ip-
sum iam mortuum anathematizaremus: sed tamen Ec-
clesiam Christi quæ non litigiosis opinionibus fingi-
tur, sed diuinis attestationibus comprobatur, propter
quemlibet hominem relinquere non debemus, quia bo
num est confidere in domino, quàm confidere in ho-
mine. Neque enim, quod sine iniuria innocentiæ illius
dixerim, si peccauit Cæcilianus, ideo hæreditatem suã
perdidit Christus, Facile est homini, seu vera seu fal-
sa de altero homine credere, sed sceleratæ impuden-
tiæ est, propter crimina hominis, quæ orbi terrarum
non posis ostendere, communionem orbis terrarum
velle damnare. Vtrum Cæcilianus à traditoribus diui-
norum codicum fuerit ordinatus, nescio, non vidi, ab
inimicis eius audiui, Non mihi de lege dei, non de prę-
conio prophetarum, non de sanctitate psalmorum, nõ
de Apostolo Christi, non de Christi eloquio recitatur.
Ecclesiam verò toto terrarum orbe diffusam, cui non L
communicat pars Donati, vniuersarum scripturarum
testimonia consona voce proclamant: In semine tuo *Gene. 26.*
benedicentur omnes gentes, Lex dei dicit: Ab ortu so- *Mala. 1.*
lis vsque ad occasum sacrificium mundum offertur no
mini meo: quoniam glorificatum est nomen meum in
gentibus, Per prophetam deus dixit. Dominabitur à *Psal. 71.*
mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos
orbis terrarum, Per psalmum dominus † dixit. Fructi- *† deus.*
ficans & crescens in vniuerso mundo, Per Apostolum
dominus dixit. Eritis mihi testes in Hierusalem, & in *Colos. 1.*
tota Iudæa & in Samaria, & vsque ad fines terræ, Fi- *Lucæ 24.*
lius dei ore suo dixit. Cæcilianus Ecclesiæ Carthaginẽ- *Acto. 1.*
sis Episcopus humanis litibus accusatur. Ecclesia Chri-
sti in omnibus gentibus constituta diuinis vocibus cõ-
mendatur. Ipsa pietas, veritas, charitas, nos non per-
mittit contra Cæcilianum eorum hominum accipere
testimoniũ, quos in Ecclesia nõ videmus, cui deus per-
hibet testimonium. Qui enim diuina testimonia non
sequuntur, pondus humani testimonij perdiderunt.
Addo quod Cæciliani causam, ipsi ad imperatoris Cõ *Constătin⁹.*
stantini iudicium accusando miserunt, immò verò ip- *Cæcilian⁹.*
sum Cæcilianum post episcopalia iudicia, vbi eum op- M
primere nõ potuerunt, ad supradicti imperatoris exa-
men, pertinacissimis persequutoribus perduxerunt. Et
quod in nobis modo reprehendunt vt decipiant im-
peritos dicentes, non debere Christianos contra inimi
cos Christi aliquid à Christianis imperatoribus po-
stulare: ipsi priores fecerunt. Quod etiam in collatio- *2. Retract.*
ne, quam simul apud Carthaginem habuimus, nega- *40.*
re non ausi sunt, immò & gloriari ausi sunt, quòd apud
imperatorem maiores eorum criminaliter Cæcilia-
num fuerint insequuti, insuper addentes mendacium,
quòd eum illic vicerint fecerintq; damnari. Quo mo-
do ergo nunc ipsi nõ sunt persequutores, qui cum accu
sando persequuti sint Cæcilianum, & ab eo fuerint su-
perati, falsam sibi gloriam impudentissimo mendacio
arrogare voluerunt, non solum culpam non putantes,
verumetiam pro sua laude iactantes, si probarent Cæ-
cilianum maioribus suis accusantibus fuisse damnatũ: *2. Retra. 39*
Quemadmodum autem in ipsa collatione modis om-
nibus victi sint, quoniam valde prolixa sunt gesta, &
tibi aliis rebus Romanæ pacis necessariis occupato,
multum est vt legantur, breuiarium eorum tibi legi
forsitan

A forsitan poterit, quod credo habere fratrem & coëpiscopum meum Optatum: *Optatus.* Aut si non habet, potest facillime accipere de Ecclesia Sitiuensi, quandoquidem liber iste iam sua prolixitate curis tuis forsitan onerosus est. Hoc enim contigit Donatistis, quod accusatoribus sancti Danielis. Sicut enim in illos leones, sic in istos cõuersæ sunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, nisi quod propter misericordiam Christi, magis pro eis sunt istæ leges, quæ illis videntur aduersæ: quoniam multi per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur, & se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt, Et qui oderant diligunt, molestásque sibi fuisse saluberrimas leges quantum in insania detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur, & in residuos cum quibus fuerant perituri, iam simili dilectione nobiscum vt pariter instemus ne illi pereant, excitantur. *23.q.4. ipsa pietas.* Molestus est enim & medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio, ille ligando, iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem illos negligant & perire permittant, ista potius mansuetudo falsa, crudelitas est. Si enim equus & mulus, qui-

B bus non est intellectus, morsibus & calcibus resistunt hominibus, à quibus eorum curanda vulnera contrectantur, & cum inter dentes eorum & calces sæpe homines periclitentur, & aliquando vexentur, non tamẽ eos deserunt, donec per dolores & molestias medicinales, reuocent ad salutem: quanto magis homo ab homine, & frater à fratre, ne in æternum pereat non est deserendus, qui correctus intelligere potest, quantum sibi præstabatur beneficium, quãdo se persequutionem perpeti querebatur? *Gala.6.* Sicut ergo Apostolus dicit, infatigabiles cùm tempus habemus operemur bonũ ad omnes, qui possunt catholicorum præceptorum † sermonibus, *† aliàs prædicatorum.* qui possunt catholicorum principũ legibus, partim per eos qui diuinis admonitionib⁹, partim per eos qui iussis imperialibus parent, omnes ad salutem vocentur, omnes à pernicie reuocentur. *Dis.9. cap. ĩperatores, & duobus sequen. 11.q.3. imperatores.* Quia & imperatores, quando pro falsitate contra veritatẽ constituunt malas leges, probantur bene credentes, & coronantur perseuerantes. Quando autem pro veritate contra falsitatem constituunt bonas leges, terrentur sæuientes & corriguntur intelligentes. Quicunque ergo legibus imperatorum, quæ contra veritatem dei feruntur, obtem-

C perare non vult, acquirit grande præmium. Quicunque autem legibus imperatorum, quæ pro dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. Nam & temporibus prophetarũ, omnes reges qui in populo dei non prohibuerunt, nec euerterũt quę contra dei præcepta fuerant instituta, culpantur: & qui prohibuerunt & euerterunt, super aliorum merita laudantur. *Danie.3.* Et rex Nabuchodonosor, cum seruus esset idolorum, constituit sacrilegam legem, vt simulachrum adoraretur: sed eius impiæ constitutioni qui obedire noluerunt, pie fideliterq; fecerunt. Idem tamen rex, diuino correctus miraculo, piam & laudabilem legem pro veritate constituit, vt quicunque diceret blasphemiam in deum verum Sidrac, Misac, & Abdenago, cum domo sua penitus interiret. Hanc legẽ si qui cõtempserũt, & id quod fuerat constitutum merito perpessi sunt, debuerunt dicere, quod isti dicunt, se iustos esse, quia ex lege regis persequutionem patiebãtur: quod vtique dicerent si ita insanirent sicuti isti insaniunt, qui diuidunt membra Christi, exufflant sacramenta Christi, & de persequutione gloriantur, quia prohibẽtur ista facere legibus imperatorum, quas constituerunt pro vnitate Christi, & iactant fallaciter innocentiam suam, & quã

D non possunt à domino accipere, ab hominibus quærũt martyrum gloriam. Veri autem martyres illi sunt, de quibus dominus ait: Beati qui persequutionem patiuntur propter iusticiam. *Matth.5.* Non ergo qui propter iniquitatem, & propter Christianæ vnitatis impiã diuisionem, sed qui propter iusticiam persequutionem patiũtur, hi martyres veri sunt. *Li.1. de ser. domini in mõte. ca.4.* Nam & Agar passa est persequutionem à Sara, & illa erat sancta quæ faciebat, illa iniqua quæ patiebatur. Nunquid & huic persequutioni, quam passa est Agar, comparandus est sanctus Dauid, quem persequutus est iniquus Saül? Valde vtique distat, non quia patiebatur, sed quia propter iusticiam patiebatur. Et ipse dominus cũ latronibus crucifixus est. Sed quos passio iungebat, causa separabat. Ideo in psalmo vox illa intelligenda est verorum martyrum, volentium se discerni à martyribus falsis: Iudica me deus & discerne causam meam de gente non sancta: *Psal.42.* Non dixit, discerne pœnam meam, sed discerne causam meam. Potest enim esse impiorum similis pœna, sed dissimilis est martyrum causa, quorum & illa vox est: Iniuste persequuti sunt me, adiuua me. *Psal.118.* Ideo se dignum existimauit, qui adiuuaretur iustè, quia illi persequebantur iniuste.

E Nam si iuste illi persequerentur, non fuerat adiuuandus, sed corrigendus. Si autem putant quod nemo possit iuste aliquem persequi, sicut in collatione dixerunt, illam esse veram Ecclesiam quæ persequutionem patitur, non quæ facit. Omitto dicere quod superius commemoraui, quia si ita est, vt dicunt, Cæcilianus ad veram Ecclesiam pertinebat, *Cæcilian⁹.* quando eum maiores illorum vsque ad imperatoris iudicium accusando persequebãtur. Nos enim dicimus, ideo illum ad veram Ecclesiam pertinuisse, non quia persequutionem patiebatur, sed quia propter iusticiam patiebatur. Illos autem ideo fuisse alienatos ab Ecclesia, non quia persequebantur, sed quia iniuste persequebantur. Nos itaque hoc dicimus. Illi verò si non quærunt causas quare quisq; faciat persequutionem vel quare patiatur, sed hoc putant esse signum veri Christiani, si persequutionem non faciat, sed patiatur, sine dubio Cæcilianum in ea definitione constituunt, qui non faciebat, sed patiebatur. Maiores autem suos ab ea definitione foras mittunt, qui faciebant non patiebantur. Sed hoc, vt dixi, omitto:

F illud dico, si Ecclesia vera ipsa est quæ persequutionem patitur, nõ quæ facit, quærant ab Apostolo quam Ecclesiam significabat Sara, quando persequutionem faciebat ancillæ. *23.q.4. si Ecclesia.* Liberam quippe matrem nostram cœlestem Hierusalem, id est, veram, dei Ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quæ affligebat ancillam. *Ecclesiã reperit ex veteri testamẽto.* Si autem melius discutiamus, magis illa persequebatur Saram superbiendo, quàm illam Sara coërcendo. Illa enim dominæ faciebat iniuriam, ista imponebat superbiæ disciplinam. Deinde quæro, si boni & sancti nemini faciunt persequutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putant esse in psalmo vocem, vbi legitur: Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant? *Psal.24.* Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persequutio iniusta quam faciunt impij Ecclesiæ Christi: & est iusta persequutio, quam faciunt impijs Ecclesiæ Christi. Ista itaque beata est, quę persequutionem patitur propter iusticiam: illi verò miseri qui persequutionem patiuntur propter iniusticiam. Proinde ista persequitur diligendo, illa sæuiendo. Ista vt corrigat, illi vt euertant. Ista vt reuocet ab errore, illi vt præcipitent

G in errorē. Deniq; ista persequitur inimicos, & comprehendit donec deficiant in vnitate, & in veritate proficiant. Illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis consulimus ad æternam salutem, etiam temporalem nobis conãtur auferre, sic amantes homicidia, vt in seipsis ea perficiant, quando in aliis perpetrare non possunt. Sicut enim charitas laborat Ecclesiæ sic eos ab illa perditione liberare, vt eorum nemo moriatur: sic eorum laborat furor, aut nos occidere vt suæ crudelitatis pascant libidinem, aut etiam seipsos, ne perdidisse videantur occidendorum hominum potestatem. Qui autem nesciunt consuetudinem illorum, putant eos modo seipsos occidere, quando ab eorum insanissima dominatione per occasionem legum istarũ quæ pro vnitate sunt constitutæ, tanti populi liberantur. Qui autē sciunt, & ante ipsas leges quid facere soleant, non eorum mirãtur mortes, sed recordantur mores: maxime quando adhuc cultus fuerat idolorum, ad paganorum celeberrimas solennitates ingentia turbarum agmina veniebant, non vt idola frangerēt, sed vt interficerentur à cultoribus idolorum. Nam illud si accepta legitima potestate facere vellent, si quid eis accidisset, pos-

Prodigiosa mortis cupiditas.

H sent habere qualemcunq; vmbram nominis martyrũ, sed ad hoc solum veniebant, vt integris idolis ipsi perimerentur. Nam singuli quique valentissimi iuuenes cultores idolorum, quis quot occideret, ipsis idolis vouere consueuerant. Quidam etiam se trucidandos armatis viatoribus ingerebant, percussuros eos se, nisi ab eis perimerentur terribiliter comminantes. Nonnunquam & à iudicibus transeuntibus extorquebant violenter, vt à carnificibus vel ab officio ferirentur. Vnde quidam illos sic illusisse perhibetur, vt eos tanquã percutiendos ligari & dimitti iuberet, atq; ita eorum impetum incruentus & illæsus euaderet. Iam verò per abrupta præcipitia, per aquas & flammas occidere seipsos, quotidianus illis ludus fuit. Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, vt mori volentes, quando non inueniebant quem terrerent, vt eius gladio ferirentur, per saxa se mitterent, aut ignibus gurgitibúsque donarent. Quis autem illos hæc docuisse credẽdus est possidens cor eorum, nisi ille qui & saluatori nostro, vt se de pinna templi præcipitaret, tanquam de lege suggessit? Cuius suggestionem à se vtique prohiberent, si

Luca 4.

I magistrum Christum in corde portarent. Sed quia in se diabolo potius dederunt locum, aut sic pereunt quẽadmodum grex ille porcorum, quem de monte in mare turba dæmonum diecit: aut illis mortibus erepti, & pio matris catholicæ gremio collecti, ita liberantur, quemadmodum est à domino liberatus, quem pater eius à dæmonio sanandum obtulit dicens, quod aliquãdo cadere in aquam, aliquando in ignem soleret. Vnde magna in eos fit misericordia, cum etiam per istas imperatorum leges, ab illa secta, vbi per doctrinas dæmoniorũ mendaciloquorum mala ista didicerũt, prius eripiuntur inuiti, vt in catholica postea bonis præceptis & moribus sanentur assueti. Nam multi eorum quorum iam in vnitate Christi, pium fidei feruorem charitatémque miramur, cum magna lætitia deo gratias agunt, quod illo errore caruerunt vbi mala ista bona putauerunt. Quas gratias modo volentes non agerent, nisi prius etiam nolentes ab illa nefaria societate discederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie confitentur, quod iam olim volebant esse catholici, sed inter eos habitabãt, inter quos & id quod volebant esse non poterant per infirmitatem timoris, vbi

Marci. 5.

Math. 17.

si vnum verbum pro catholica dicerent, & ipsi & domus eorum funditus euerterentur? Quis est tam demens, qui neget istis debuisse per iussa imperialia subueniri, vt de tanto eruerentur malo, dum illi quos timebant timere coguntur, & eodem timore aut etiam ipsi corriguntur, aut certè cum se correctos esse confingunt, correctis parcunt, à quibus antea timebantur. Si autem seipsos occidere voluerint, ne illi qui liberandi sunt liberentur, & eo modo liberantium terrere pietatem, vt dum timetur ne quidam perditi pereant, non eruantur perditioni, qui vel iam nolebant perire, vel coërciti poterant non perire, quid hic agit charitas Christiana, præsertim cum illi qui suas mortes voluntarias & furiosas minantur, in populorum liberandorum comparatione perpauci sint? Quid agit ergo fraterna dilectio: vtrum dum paucis transitorios ignes metuit caminorum, dimittit omnes æternis ignibus gehennarum: & tam multos vel iam volentes, vel postea non valentes per catholicam pacem ad vitam venire perpetuam, relinquit in interitum sempiternum, cauendo ne quidam voluntario moriantur interitu, qui viuunt ad impedimentum salutis aliorum, quos L non permittunt secundum Christi doctrinam viuere, vt eos doceant quocunque tempore secundum consuetudinem doctrinæ diabolicæ ad eas quæ in illis modo timentur mortes voluntarias festinare: an potius conseruat quos potest, & si sponte pereant quos conseruare non potest? Vt enim omnes viuant ardenter exoptat, sed omnes ne pereant plus laborat. Gratias autem domino, quod & apud nos, non quidem in omnibus, sed valde in pluribus locis, & per alias Africæ partes, sine vllis istorum insanorum mortibus, pax catholica cucurrit & currit. Ibi autem illa funesta contingunt, vbi est tam furiosum & inutile hominum genus, qui & aliis temporibus eadem facere consueuerunt. Et prius quidem quàm istæ leges à catholicis imperatoribus mitterentur, pacis atque vnitatis Christi paulatim doctrina crescebat, & in eam quisque sicut discebat & volebat & poterat ex ipsa parte transibat, cùm tamen apud illos perditorum hominum dementissimi greges, in diuersis causis quietem innocentium perturbabant. Quis non dominus seruum suum timere compulsus est, si ad illorum patrocinium confugisset? Quis euersori minari saltem audebat authori? Quis M consumptorem apothecarum: quis quemlibet poterat exigere debitorem, auxilium eorum defensionémque poscētem, timore fustium & incendiorum mortisque præsentis? Pessimorum seruorum vt liberi abscederent tabulæ frangebantur, extorta debitoribus chirographa reddebantur. Quicũque dura illorum verba contempserunt, durioribus verberibus quod iubebant facere cogebantur, innocentium qui eos offenderãt domus, aut deponebantur ad solum, aut ignibus cremabantur. Quidam patresfamiliàs honesto loco nati, & generoso cultu educati, vix viui post eorum cędes ablati sunt, vel vincti ad molam, & eam in gyrum ducere, tanquã iumenta cōtemptibilia verbere adacti sunt. Quod enim de legibus auxiliũ, à ciuilibus potestatibus aduersus eos aliquid valuit: quis in præsentia eorum officialis anhelauit, quisque quod illi noluissent exactor exegit? Quis eos qui eorum cædibus extincti sunt vindicare tentauit, nisi quod propria de illis pœnas poscebat insania, cum alij prouocandis in se gladiis hominum, quos vt ab eis ferirentur morte terrebant, alij per varia præcipitia, alij per aquas, alij per ignes se in mortes volunta-

rias

A rias vſquequaque mittebant, & animas ferales, à ſe ſibi illatis ſupplicijs proiiciebant? Horrebant iſta plurimi in ipſa ſuperſtitione hæretica conſtituti, & cum innocentiæ ſuæ ſufficere arbitrarentur, quod ſibi talia diſplicerent, dicebatur eis à catholicis: ſi innocentiá veſtram mala iſta non polluunt, quo modo dicitis orbem Chriſtianum, vel falſis, vel certe ignotis Cæciliani peccatis eſſe pollutum? Quo modo vos nefario ſcelere, ab vnitate catholica, tanquam ab area dominica ſeparatis, quæ vſque ad tempus ventilationis, neceſſe eſt vt habeat & frumentum in horreo recondendum, & paleam ignibus conſumendam? Atque ita quibuſdam ratio reddebatur, vt aliqui ad vnitatem catholicham etiam inimicicias perditorum parati ſuſtinere tranſirent, ſed plures quantis id vellent, eos tamen homines quibus tanta fuerat licentia ſæuiendi, inimicos facere non audebant. Nonnulli quippe illos cum ad nos tranſiſſent crudeliſsimos paſsi ſunt. Accidit etiam vt apud Carthaginem quẽdam diaconum ſuum nomine Maximianum, contra Epiſcopum ſuum ſuperbiẽtem, quidam epiſcoporum eiuſdem partis facto ſchiſmate, & in plebe Car-
B thaginis diuiſa parte Donati, ordinarent Epiſcopum contra Epiſcopum. Quod cum eorum pluribus diſpliceret, eundem Maximianum cum alijs duodecim, qui eius ordinationi præſentes affuerant, damnauerunt, cęteris autem ad eandem ſocietatem ſchiſmaticis pertinentibus, die conſtituto facultatem redeundi dederũt. Sed poſtea ex ipſis duodecim quoſdam, & ex illis quibus dilatio data fuerat, poſt diem poſitum redeuntes propter pacem ſuam in ſuis honoribus ſuſceperunt, & quoſcunque extra ipſorum communionem damnati baptizauerant, rebaptizare nõ auſi ſunt. Cœpit hoc eorum factum contra illos pro catholica multum valere, vt ora eorum penitus clauderentur. Quæ res cum, ſicut oportebat, ad ſanãdos ab ſchiſmate animos hominum ſpargeretur inſtantius, & quaqua verſum poterat, catholicorum ſermonibus ac diſputationibus monſtraretur, eos pro pace Donati & damnatos ſuos in honorem ſuum integrum ſuſcepiſſe, & baptiſmũ quem damnati vel etiam dilati foris ab eccleſia eorum dederant, non auſos fuiſſe reſcindere, & orbi terrarum cõtra pacem Chriſti contaminationem, neſcio quorum, obiicere peccatorum, & euacuare baptiſmum in illis quoque
C eccleſijs datum, vnde in Africam venit ipſum Euangelium, plurimi confundebantur, & manifeſtæ veritati erubeſcentes, corrigebantur, ſolito crebrius, & multomagis vbicunque ab eorum ſæuicia reſpirabat aliquanta libertas. Tum verò illi ſic exarſerunt, & tantis ſunt odiorum ſtimulis incitati, vt contra eorum inſidias atque violentias, & apertiſsima latrocinia, vix vllę noſtrę communionis eccleſiæ poſſent eſſe ſecuræ, vix vlla via tuta, qua iter agerent quicunque aduerſus eorũ rabiem pacem catholicam prædicarent, eorumq́; dementiam perſpicua veritate conuincerent. Vſque adeo prorſus non ſolum laicis, vel quibuſlibet clericis, ſed ipſis quoque epiſcopis catholicis, quodam modo proponebatur dura conditio. Aut enim tacenda erat veritas, aut eorum immanitas perferẽda. Sed ſi veritas taceretur, non ſolum nemo fuerat eius ſilentio liberandus, ſed molti etiam illorum ſeductione perdendi. Si autem veritatis prædicatione furor eorum ad ſæuiendum prouocaretur, aliquibus liberatis noſtriſque firmatis, rurſus à ſequẽda veritate, formido impediret infirmos. Cum igitur his anguſtijs affligeretur eccleſia, quiſquis exiſtimat omnia potius ſuſtinenda, quàm dei auxilium, vt per Chriſtianos imperatores ferretur, fuiſſe poſcẽdum, D parum attendit non bonam de hac negligentia reddi potuiſſe rationem. Quod enim dicunt qui contra ſuas impietates leges iuſtas cõſtitui nolunt, non petiſſe à regibus terræ Apoſtolos talia, non cõſyderant aliud fuiſſe tunc tempus, & omnia ſuis tẽporibus agi. Quis enim tunc in Chriſtum crediderat imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo ſeruiret, quando adhuc illud propheticum complebatur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania: Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius. Nondum autem agebatur, quod paulò pòſt in eodem pſalmo dicitur: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quo modo ergo reges domino ſeruiunt in timore, niſi ea quæ contra iuſſa domini fiunt, religioſa ſeueritate próhibẽdo atque plectendo? Aliter enim ſeruit quia homo eſt, aliter quia etiam & rex eſt. Quia homo eſt, ei ſeruiuit viuendo fideliter: quia verò etiam rex eſt, ſeruit leges iuſta præcipientes & contraria prohibentes, conuenienti vigore ſanciendo: Sicut ſeruiuit E Ezechias, lucos & templa idolorum, & illa excelſa quæ contra præcepta dei fuerant conſtructa deſtruendo. Sicut ſeruiuit Ioſias, talia & ipſe faciendo. Sicut ſeruiuit rex Niniuitarum, vniuerſam ciuitatem ad placandum dominum compellendo. Sicut ſeruiuit Darius, idolum frangendum in poteſtatem Danieli dando, & inimicos eius leonibus ingerẽdo. Sicut ſeruiuit Nabuchodonoſor, de quo iam diximus, omnes in regno ſuo poſitos à blaſphemando deo lege terribili prohibendo. In hoc ergo ſeruiunt domino reges, inquãtum ſunt reges, cum ea faciunt ad ſeruiendum illi, quæ non poſſunt facere niſi reges. Cum itaque nondum reges domino ſeruirent temporibus Apoſtolorum, ſed adhuc meditarentur inania, aduerſus eum & aduerſus Chriſtum eius, vt prophetarum prædicta omnia complerentur, non vtique tunc poſſent impietates legibus prohiberi, ſed potius exerceri. Sic enim ordo temporũ voluebatur vt & Iudæi occiderent prædicatores Chriſti, putantes ſe officium deo facere, ſicut prædixerat Chriſtus: & gẽtes fremerent aduerſus Chriſtianos, & omnis potentia † martyrum vinceret. Poſtea verò quàm cœpit impleri quod ſcriptum eſt: Et adorabunt eum omnes reges terrę, om- F nes gentes ſeruient illi: Quis mente ſobrius regibus dicat: Nolite curare in regno veſtro à quo tueatur † vel oppugnetur eccleſia domini veſtri: non ad vos pertineat in regno veſtro, quis velit eſſe ſiue religioſus ſiue ſacrilegus, quibus dici non poteſt, non ad vos pertineat in regno veſtro, quis velit pudicus eſſe quis impudicus? Cur enim cum datum ſit diuinitus homini liberum arbitrium, adulteria legibus puniantur, & ſacrilegia permittantur? An fidem non ſeruare leuius eſt animã deo, quàm fœminam viro? Aut ſi ea quæ non cõtemptu, ſed ignorantia religionis committuntur, mitius vindicanda, nunquid ideo negligenda ſunt? Melius eſt quidem, quis dubitauerit, ad deum colẽdum doctrina homines duci, quàm pœnę timore vel dolore compelli? Sed non quia iſti meliores ſunt, ideo illi qui tales nõ ſunt, neglignẽdi ſunt. Multis enim profuit, quod experimẽtis probauimus, prius timore vel dolore cogi, vt poſtea poſſint doceri, aut quod iam verbis didicerãt opere ſectari. Proponunt nobis quidam ſententiam cuiuſdam ſecularis authoris, qui dixit: Pudore & libertate † liberos retinere, ſatius eſſe credo quàm metu. Hoc quidem ve-
rum

23. q. 4. §. eccleſia. — *Pſal. 2.* — *4. Reg. 18.* — *4. Reg. 22.* — *Iona. 3.* — *Daniel. 14.* — *Danie. 3.* — *† patientia* — *† teneatur.* — *Teren. in Adel.* — *† liberalitate.*

G rum est, sed sicut meliores sunt quos dirigit amor: ita
Miror vbi plures sunt quos corrigit timor. Nam vt de ipso autho-
hoc sit in re istis respondeatur, apud illum etiam legunt, Tu nisi
Terentio. malo coactus, rectè facere nescis. Porrò autē scriptura
Prouer. 23. diuina & propter illos meliores dixit: Timor non est in
charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Et
propter hos inferiores qui plures sunt, ait, Verbis non
emendabitur seruus durus, si enim & intellexerit non
obediet. Cum dixit, verbis eum nō emendari: non eum
iussit deseri, sed tacite admonuit vnde debeat emēdari,
Alioquin non diceret, verbis non emēdabitur, sed tan-
tummodo diceret: non emēdabitur. Alio quoque loco
dicit: Non solum seruum, sed etiam filiū indisciplina-
tum plagis esse coërcendū. Et magno fructu. Nā tu qui-
dem inquit percutis eum virga, animā verò eius libera-
bis à morte. Et alibi dicit: Qui parcit baculo, odit filiū
Prouer. 13 suum. Dauid enim qui recta fide veroq; intellectu, totis
† aliàs, Da animæ suę viribus dicit: Sitiuit † anima mea ad deū fon-
enim qui tem viuum, quādo veniā & apparebo ante faciem dei?
&c. dicat: Et huic tali non solum temporalium pœnarum, vel im-
Sitiuit. perialium legum, sed nec gehennarum timor est neces-
sarius: cui tam desyderabile bonū est adhærere deo, vt
H non solum ab illa fœlicitate alienari, tāquam magnum
supplicium perhorrescat, verumetiam differri moleste
ferat. Sed tamen antequam dicant boni filij: Concupis-
centiam habemus dissolui & esse cum Christo: multi
prius tanquā mali serui & quodam modo improbi fu-
gitiui, ad dominum suum temporalium flagellorū ver-
23. q. 4. bere reuocantur. Quis enim nos potest amplius amare
Quis nos. quàm Christus, qui animā suam posuit pro ouibus suis?
Et tamen cum Petrum & alios Apostolos solo verbo
vocasset, Paulum prius Saulum, ecclesiæ suæ postea ma-
gnum ędificatorem, sed horrendum antea vastatorem,
non sola voce compescuit, verumetiam potestate pro-
strauit, atque infidelitatis tenebris sæuientem, ad desy-
derandum lumen cordis vt surgeret, prius corporis cę-
citate percussit. Si pœna illa non esset, non ab ea post-
modum sanaretur: Et quando apertis oculis nihil vide-
bat, si eos saluos haberet, non ad impositionem manus
Ananiæ, vt eorum aperiretur obtutus, tanquā squamas
quibus clausus fuerat inde cecidisse, scriptura narraret.
Vbi est quod isti clamare cōsueuerunt, liberum est cre-
I dere vel non credere. Cui vim Christus intulit? quem
23. q. 6. coëgit? Ecce habent Paulum Apostolum: agnoscant in
schismati- eo prius cogentem Christum, & postea docētem: prius
ci. ferientem, & postea cōsolantem. Mirum est autem quo
modo ille qui pœna corporis ad Euangelium coactus
intrauit, plus illis omnibus qui solo verbo vocati sunt
in euangelio laborauit: Et quem maior timor compulit
ad charitatem, eius perfecta charitas foras misit timo-
rem. Cur ergo nō cogeret ecclesia perditos filios vt re-
dirent, si perditi filij coëgerunt alios vt perirent? Quan-
uis etiam illos quos non coëgerunt, sed tantummodo
seduxerūt, si per terribiles, sed salubres leges in eius gre-
mio reuocentur, blandius pia mater amplectitur, & de
illis multo amplius quàm de iis quos nunquam perdi-
derat gratulatur. An nō pertinet ad diligentiam pasto-
ralem, etiam illas oues quæ non violenter ereptæ, sed
blande leniterq; seductæ, à grege aberrauerint, & ab a-
lienis cœperint possideri, inuētas ad ouile dominicum,
si resistere voluerint flagellorum terroribus vel etiam
doloribus reuocare? præsertim quoniam si apud fugiti-
uos & prædones seruos fœcūditate multiplicentur, plus
habet iuris quod in eis dominicus character agnosci-
tur, qui in eis quos suscepimus, nec tamē rebaptizamus
minime violatur. Sic enim error corrigendus est ouis, K
vt non in ea corrumpatur signaculum redemptoris.
Neque enim si quisquam regiu charactere assignato † * *† * à signa-*
desertore signetur, & accipiat indulgentiam, atque ille *to.*
redeat ad militiam, ille autem esse in militia in qua nō-
dum erat incipiat, in aliquo eorū character ille rescin-
ditur, an non potius in ambobus agnoscitur, & honore
debito quoniam regius est approbatur? Quia ergo non
possunt malum esse ostendere quò cogūtur, nec ad bo-
num se cogi oportere cōtendūt, sed à Christo coactum
ostendimus Paulum. Imitatur itaque ecclesia in istis co-
gēdis dominum suum, quæ prius vt neminem cogeret
expectauit, vt de fide regum atque gentium prædicatio
prophetica compleretur. Etiam hinc enim non absurde
intelligitur illa Apostolica sententia, vbi Paulus beatus
dicit: Parati vlcisci omnem inobedientiam [vestram] *2. Cor. 10.*
cum completa fuerit prior obedientia vestra. Vnde & *Luca. 14.*
ipse dominus ad magnam cœnam suam prius adduci
iubet conuiuas, postea cogi. Nam cū ei serui sui respon-
dissent, Domine factum est quod iussisti, & adhuc est
locus: Exite, inquit, in vias & sepes, & quoscunque inue-
neritis cogite intrare. In illis ergo qui leniter primo ad- L
ducti sunt, completa est prior obedientia: In istis autem
qui coguntur, inobedientia coërcetur. Nam quid est,
cogite intrare, cum primo dictum esset, adducite, & re-
sponsum esset, factum est quod iussisti & adhuc est lo-
cus? Si miraculorum terroribus cogendos voluisset in-
telligi, magis ad eos qui prius vocati sunt diuina mira- *† ad Iu-*
cula multa facta sunt, maxime ad eos † de quibus dictū *daeos.*
est, Iudæi signa petunt. In ipsis quoque gentilibus talia *σκληρὸμ.*
temporibus Apostolorum miracula Euangelium com-
mendauerunt, vt si talibus cogi iuberentur, priores, vt
dixi, potius conuiuæ coacti esse merito crederentur.
Quapropter si potestate quam per religionem ac fidem
regum, tempore quo debuit, diuino munere accepit ec-
clesia, ij qui inueniūtur in viis & in sepibus, id est, in hę-
resibus & schismatibus coguntur intrare, non quia co-
guntur reprehēdant, sed quò cogantur attēdant. Con-
uiuium domini vnitas est corporis Christi, non solum
in sacramēto altaris, sed etiam in vinculo pacis. De ip-
sis sanè possumus verissime dicere quod neminem co-
gant ad bonum. Quoscunque enim cogunt, non cogūt *Mutauit sē-*
nisi ad malum. Verūtamen antequam istæ leges, quibus *tentiam.*
ad conuiuium sanctum coguntur intrare, in Africam M
mitterentur, nōnullis fratribus videbatur, in quibus &
ego eram, quamuis Donatistarum rabies vsquequaque
sæuiret, non esse petendum ab imperatoribus, vt ipsam
hæresim iuberent omnino non esse, pœnam cōstituen-
do eis qui in illa esse voluissent: sed hoc potius cōstitue-
rent, vt eorū furiosas violentias non paterentur qui ve-
ritatem catholicam vel prædicarent loquēdo, vel lege-
rent cōstituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus pos- *Lex in hæ-*
se arbitrabamur, si legem piissimę memoriæ Theodosij *reticos mo-*
quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt *derata.*
quisquis eorum episcopus vel clericus vbilibet esset in-
uentus, decem libris auri mulctaretur, expressius in Do-
natistas, qui se negabant hæreticos, ita confirmarent, vt
non omnes ea mulcta ferirentur, sed in quorum regio-
nibus aliquas violentias à clericis vel à Circuncellio-
nibus vel populis eorum ecclesia catholica pateretur: vt
scilicet post protestationem catholicorum, qui fuissent
ista perpessi, iam cura ordinum ad persoluendam mul-
ctam episcopi siue ministri cæteri tenerentur. Ita enim
existimabamus eis territis, & nihil tale facere audenti-
bus posse libere doceri & teneri catholicam veritatem,
vt ad

A vt ad eam cogeretur nemo, sed eam qui vellet sine formidine sequeretur, ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quamuis aliis fratribus aliud videretur, iam ætate grauioribus, vel multarum ciuitatum & locorum exempla currentibus, vbi firmam & veram catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus beneficiis dei constituta esset atque firmata, dum per priorum imperatorum leges ad communionem homines catholicam venire cogerentur, obtinuimus tamen vt illud potius quod dixi ab imperatoribus peteretur, decretum est in concilio nostro, legati ad comitatum missi sunt. Sed dei maior misericordia, qui sciret, harum legum terror & quædam medicinalis molestia quàm multorum esset prauis vel frigidis animis necessaria, & illi duriciæ quæ verbis emendari non potest, sed tamen aliquantula seueritate disciplinæ potest, id egit vt legati nostri quod susceperant obtinere non possent. Iam enim nos præuenerant ex aliis locis quædam episcoporum querelæ grauissimæ, qui mala fuerant ab ipsis multa perpessi, & à suis sedibus exturbati: præcipue horrenda & incredibilis cædes Maximiani episcopi catholici ecclesiæ Vagiensis effecit, vt nostra legatio iam quid ageret non B haberet. Iam enim lex fuerat promulgata, vt tantæ immanitatis hæresis Donatistarum, cui crudelius parci videbatur quàm ipsa sæuiebat, non tantum violenta esse, sed omnino esse non sineretur impune, Non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam circa indignos mansuetudinem Christianã, sed pecuniariis damnis propositis, & in episcopos vel ministros eorum exilio constituto. Supradictũ quippe episcopum Vagiensem, quoniam apud ordinarium iudicem dicta inter partes sentẽtia, obtinuerat basilicam quam illi cùm catholica esset inuaserunt, stantem ad altare irruẽtes horrendo impetu & furore crudeli, fustibus & huiuscemodi telis, lignis denique eiusdem altaris effractis immaniter ceciderunt, pugione etiam percusserunt in inguine, quo vulnere sanguis effluens cum exanimem redderet, nisi ei ad vitam maior sæuicia eorum profuisset. Nam cum grauiter sauciatum per terram insuper traherent, exundãti venæ puluis obstrusus sanguinem obtinuit, cuius effusione ibat in mortem. Deinde cum ab eis tandem relictum, nostri cum psalmis auferre tentarent, illi ira ardentiore succensi, eum de portantium C manibus abstulerunt, male mulctatis fugatisque catholicis, quos ingenti multitudine superabant & facilè sæuiendo terrebant. Inde in quandam turrem leuatum, iam defecisse arbitrantes, cum ille adhuc viueret abiecerunt. Sed quodam molli aggere exceptus, & à quibusdam nocte transeuntibus per lucernã conspectus, agnitus atque collectus, & ad religiosam domum apportatus, adhibita magna cura post multos dies cum ab illa desperatione recreatus esset, occisum eum tamen fama scelere Donatistarum etiam trans mare nunciauerat: Quò postea quàm venit, & vita eius inopinatissima apparuit, cicatricibus suis tam multis tam ingentibus tam recentibus, non frustra fama mortuũ se nunciasse monstrauit. Auxilium ergo petiuit ab imperatore Christiano, non tam sui vlciscendi causa, quàm tuendæ ecclesię sibi creditæ. Quod si prętermisisset, non eius fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda. Neque enim & Apostolus Paulus vitæ suæ trãsitoriæ consulebat, sed ecclesiæ dei, quando contra illos qui eum occidere conspirauerant, consilium illorum tribuno vt proderetur effecit. Vnde factum est vt eum ad locum quo fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne

Lex pecuniaria in Donatistas latrones.

23. q. 3. Maximianus.

Acto. 21.

illorum pateretur insidias. Romanas etiam leges im- D plorare minime dubitauit, ciuem Romanũ se esse proclamans, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itęq; ne Iudæis eum interimere cupientibus traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem principis sed non Christiani. Vbi satis ostendit quid facere deberent postea Christi dispensatores, quãdo imperatores Christianos periclitante ecclesia reperirent. Hinc ergo factum est, vt imperator religiosus & pius perlatis in noticiam suam talibus causis, mallet piissimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos qui contra Christum Christi signa portarent, ad vnitatem catholicam terrendo & coërcendo redigere, quàm sæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere. Iam verò cum ipsæ leges venissent in Africam, præcipue illi qui quærebãt occasionem, aut sæuiciam furentium metuebant, aut suos verecundabantur offendere, ad ecclesiam continuo transierunt. Multi etiam qui sola illic à parentibus tradita consuetudine tenebãtur, qualem verò causam ipsa hæresis haberet nunquam antea cogitauerant, nunquam quærere & consyderare voluerant, mox vbi cœperunt aduertere, & nihil in ea dignum inuenire propter quod tan- E ta damna paterentur, sine vlla difficultate catholici facti sunt. Docuit enim eos solicitudo, quos negligentes securitas fecerat. Istorum autem omnium præcedentium authoritatem & persuasionem sequuti sunt multi, qui minus idonei erant per seipsos intelligere, quid distaret inter Donatistarum errorem, & catholicam veritatem: Ita cùm magna agmina populorũ vera mater in sinum gaudens reciperet, remanserunt turbæ duræ, & in illa peste infœlici animositate resistentes: Ex his quoque plurimi simulando communicauerunt, alij paucitate latuerunt. Sed illi qui simulabant paulatim assuescendo, & prædicationem veritatis audiendo, maxime post collationem & disputationem quæ inter nos & Episcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti sunt. In quibusdam verò locis, vbi pertinacior & impacatior præualuit multitudo, cui resistere non poterant pauciores quorum erat melior de communione sententia, aut turbæ authoritati paucorum potentiorum subditæ in malam partem, obtemperarunt, aliquanto diutius laboratum est. Ex iis sunt in quibus adhuc laboratur, in quo labore multa catho- F lici, & maxime Episcopi & clerici horrenda & dura perpessi sunt, quæ commemorare longum est, quando quorundam & oculi extincti sunt, & cuiusdam Episcopi manus & lingua præcisa est, nonnulli etiam trucidati sunt. Taceo crudelissimas cædes, & domorũ deprædationes, per nocturnas aggressiones, & incendia, non solum priuatorum habitaculorum, verumetiam ecclesiarum, in quas flammas non defuerunt qui & codices dominicos mitterent. Sed nos huiusmodi afflictos malis, consequens consolatus est fructus. Nam vbicunque à perditis ista commissa sunt, ibi feruentius atque perfectius vnitas Christiana profecit, & vberius laudatur dominus qui donare dignatus est vt serui eius passionibus suis lucrarentur fratres suos, & oues eius mortifero errore dispersas in pacem salutis æternæ suo sanguine congregarent. Potens est dominus & misericors, quem quotidie rogamus vt etiam cæteris det pœnitentiam, & resipiscant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundum ipsius voluntatem, qui non quęrunt nisi vnde nobis calumnientur, & retribuant mala pro bonis: quia nec intelligere nouerunt, quem cir-

Acto. 23.

Donatistarum immanitas.

ca eos

G ca eos animum delectationemq; seruemus, & quo mo-
do eos velimus secũdum domini præceptum, quod per
Ezechielem prophetam pastoribus dedit, reuocare er-
rantes, & perditos inuenire. Illi autem, quod & alibi ali-
quando diximus, & quod nobis faciunt, sibi non impu-
23.q.5. tant, & quod sibi faciunt, nobis imputant. Quis enim
quis enim. nostrum velit non solum aliquẽ illorum perire, verum-
etiam aliquid perdere? Sed si aliter non meruit pacem
habere domus Dauid, nisi Absalon filius eius in bello
quod contra patrem gerebat fuisset extinctus, quanuis
magna cura mandauerat suis vt eum quantum possent
viuum saluumq; seruarent, vt esset cui pœnitenti pater-
nus affectus ignosceret, quid ei restitit, nisi perditum fle
re, & sui regni pace acquisita suam mœsticiam conso-
lari? Sic ergo catholica mater bellãtibus aduersus eam,
quid aliud quàm filiis suis, quia vtique ex ipsa magna
arbore, quæ ramorum suorum porrectione toto orbe
diffunditur, iste in Africa ramusculus fractus est, cum
eos charitate parturiat vt redeant ad radicem, sine qua
veram vitam habere non possunt, si aliquorum perdi-
tione cæteros tam multos collegit, præsertim quia isti
H non sicut Absalon casu bellico, sed spõtaneo magis in-
teritu pereunt, dolorem materni cordis lenit & sanat
tantorum liberatione populorum. Quorum si videas
in Christi pace læticias, frequentias, alacritates, & ad
hymnos audiendos & canẽdos, & ad verbum dei per-
cipiendum celebres hilaresq; conuentus, multorúmque
in eis cum dolore magno recordationem præteriti er-
roris, & cum gaudio consyderationem cognitæ veri-
tatis, & cum indignatione & detestatione mendacium
magistrorum, quod modo cognoscant de nostris sa-
cramentis quàm falsa iactauerint, multorum etiam in
eis cõfessiones, quod olim vellent esse catholici, nec in-
ter homines tanti furoris auderent: horum ergo popu-
lorum congregationes per plurimas Africæ regiones,
ab illa perditione liberatorum, si sub vno cõspectu vi-
deres, tunc diceres nimiæ fuisse crudelitatis, si dum ti-
meretur ne homines desperati & istorum innumerabi-
li multitudini nulla æstimatione cõparandi suis & vo-
luntariis ignibus cremarentur, isti in æternum perden-
23.q.4. di & sempiternis ignibus cruciandi relinquerentur. Si
ipsa pietas. enim duo aliqui in vna domo habitarent quam certis-
sime sciremus esse ruituram, nobisque id prænuncian-
I tibus nollent credere, atque in ea manere persisterent,
si eos inde possemus eruere vel inuitos, quibus immi-
nentem illam ruinam postea demonstraremus, vt re-
dire vlterius sub eius periculum non auderent: puto nisi
faceremus non immerito crudeles iudicaremur. Por-
rò si vnus illorum nobis diceret, quando intraueritis
eruere nos, memetipsum continuo trucidabo: alter au-
tem nec exire quidem inde, nec erui vellet, sed neque
necare se auderet, quid eligeremus: *vtrum ambos rui-
næ opprimendos relinquere, an vno saltem per miseri-
cordiæ nostram operam liberato, alterum non nostra
culpa, sed sua potius interire? Nemo est tam infœlix, qui
non quid fieri in talibus rebus oporteat facillime iudi-
cet. Et de duobus hominibus, vno scilicet perdito, &
vno liberato, similitudinem istam proposui. Quid ergo
sentiendum est de quibusdam paucis perditis, & innu-
merabili multitudine populorum liberatorum? Non e-
nim vel tot sunt illi homines qui sua volũtate pereunt,
quot liberantur per istas leges ab illa pestifera æternaq;
pernicie fundi, pagi, vici, castella, municipia, ciuitates.
23.q.4. Si autem diligentius rem de qua loquimur cogitemus,
ipsa pietas. puto quod si plurimi essent in domo ruitura, & inde
saltem vnus liberari posset, atque id cum facere cona- K
remur, alij seipsos præcipitio necarent, dolorem de cæ-
teris nostrum, de vnius saltem salute cõsolaremur, non
tamen ne seipsos alij perderent, perire vniuersos nullo
liberato permitteremus. Quid igitur de opere miseri-
cordiæ, quod pro vita æterna adipiscẽda & pœna æter-
na vitanda hominibus debemus impendere, iudican-
dum est, si pro salute ista nõ solum temporali, sed etiam
breui, ad ipsum tempus exiguum liberanda, sic nos ho-
minibus subuenire, ratio vera & benigna compellit?
Quod autem nobis obiciunt, quod res eorum concu- 23.q.7.
piscamus & auferamus: Vtinam catholici fiant, & non *quod aut.*
solum quæ dicunt sua, sed etiam nostra in pace nobis-
cum & charitate possideant. Vsqueadeo autem calum-
niandi cupiditate cæcantur, vt non attendant, quàm
sint inter se contraria quæ loquuntur. Ipsi certe dicunt
& inuidiosissime sibi conqueri videntur, quod eos in
nostram communionẽ violento legum imperio coar-
ctamus. Hoc vtique nullo modo faceremus, si res eorũ
possidere vellemus. Quis auarus quærit cõpossessorem?
Quis dominandi cupiditate inflammatus, vel fastu do-
minationis elatus desyderat habere consortem? Ipsos L
certe attendant quondam suos iam nostros socios, &
fraterna nobis dilectione coniunctos, quemadmodum
sua teneant, non solum quæ habebant, sed etiam nostra
quæ non habebãt, quæ tamen si pauperum compaupe-
res sumus & nostra sunt & illorum. Si autem priuatim *Sacerdotes*
quæ nobis sufficiant possidemus, non sunt illa nostra *dispensato-*
sed pauperum, quorũ procurationem quodam modo *res nõ pro-*
gerimus, non proprietatem nobis vsurpatione damna- *prietarij.*
bili vendicamus. Quicquid ergo nomine ecclesiarum
partis Donati possidebatur, Christiani imperatores le-
gibus religiosis cum ipsis ecclesiis ad catholicam trans-
ire iusserũt. Cum ergo nobiscum sint plebes earundem
ecclesiarum, nobiscum pauperes qui ab eisdem posses-
siunculis alebãtur, ipsi potius foris positi, desinant con-
cupiscere aliena, sed intrent in vnitatis societatem, vt
pariter gubernemus, non illa tantum quæ dicunt sua,
verumetiam quæ dicũtur & nostra. Scriptum est enim: 1.Cor.3.
Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem
dei. Sub illo capite in vno eius corpore vnum simus, &
de istis talibus rebus faciamus quod scriptũ est in acti-
bus Apostolorum: Erat illis anima vna & cor vnum, *Act.4.*
& nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis om- M
nia communia. Amemus quod cantamus: Ecce quàm *Psal.132.*
bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum,
vt sic experiantur, & sciant quàm veraciter ad eos cla-
met mater catholica, quod scribit beatus Apostolus ad
Corinthios: Non quæro quæ sunt vestra, sed vos. Si au- 2.Cor.12.
tem consyderemus quod scriptum est in libro sapien- *Sapien.10.*
tiæ: Ideo iusti tulerunt spolia impiorum. Item quod le- 23.q.7.
gitur in Prouerbiis: Thesaurizantur autem iustis diui- *quẽadmo-*
tiæ impiorum: tunc videbimus nõ esse quærendum qui *dum.*
habeant res hæreticorum, sed qui sint in societate iusto-
rum. Scimus quidem illos tantam sibi arrogare iusti-
ciam, vt eam se iactant nõ solum habere, sed etiam aliis
hominibus dare. A se quippe dicunt iustificari eum,
quem baptizauerint, vbi nihil eis restat, nisi dicere illi
qui baptizatur ab eis vt in baptizatorem suum credat.
Cur enim non faciat, quando Apostolus dicit: Credẽti *Roma.4.*
in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iu-
sticiam? In ipsum ergo credat, ii eũ ipse iustificat, vt de-
putetur fides eius ad iusticiam. Sed puto quod etiã ipsi
seipsos horreant, si tamen ista vel cogitare dignantur.
Iustus enim & iustificans nõ est nisi deus. Potest autem
& de

A & de istis dici quod dicit Apostolus de Iudæis, quia
Roma.10. ignorantes dei iusticiam & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Absit autem vt quisquam nostrum ita se iustum dicat, vt aut suam iusticiam velit constituere, id est, quasi à seipso sibi datam, cum dicatur
1.Cor.4. ei: Quid enim habes quod non accepisti? aut sine peccato se esse iactare audeat in hac vita, sicut ipsi in nostra collatione dixerunt in ea se esse ecclesia quæ iam non
Ephe.5. habet maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi: ne-
1.Retra.6. scientes hoc modo in eis compleri, qui vel post baptismum continuo vel dimissis debitis quæ dimittenda in oratione poscuntur de hoc exeunt corpore, in tota vero ecclesia tunc futurum vt sit omnino non habēs maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi, quando dicendum erit: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus enim mortis est peccatum. In hac autem vita vbi corpus quod corrumpitur aggrauat animam, si ecclesia eorū iam talis est, non ergo dicant deo, quod dominus nos orare docuit, Dimitte nobis debita nostra. Cum enim in baptismo cuncta dimissa sunt, vt quid hoc poscit ecclesia, si iam etiam in hac vita nō habet maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi? Con-

Ecclesia quo modo sine macula & ruga.

B temnant & Apostolum Ioannem clamātem in episto-
1.Ioan.1. la sua: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus, qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniqui-
Matth.6. tate. Propter hanc spem dicit vniuersa ecclesia, Dimitte nobis debita nostra: vt non superbientes sed confitentes mundet nos ab omni iniquitate, atq; ita sibi dominus Christus exhibeat in illa die gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi, quam modo mundat lauacro aquæ in verbo: quia neque aliquid remanet in baptismo, quod non dimittatur omnium præteritorum peccatorum, si tamen ipse baptismus non frustra foris habeatur, si aut intus detur, aut si iam foris datus est, non foris cum illo remaneat: & quicquid ab eis qui post acceptum baptismum hic viuunt infirmitate humana contrahitur quarumcunque culparum, propter ipsum lauacrum dimittitur. Neque enim aliquid prodest non baptizato dice-
Ephe.5. re, Dimitte nobis debita nostra. Ita modo mundat ecclesiam suam lauacro aquæ in verbo, vt tunc eam sibi
C exhibeat non habentem maculam neque rugam, aut aliquid eiusmodi, totam scilicet pulchram atque perfectam, quando absorbebitur mors in victoriam. Nunc ergo inquantū viget in nobis quod ex deo nati sumus, ex fide viuentes, iusti sumus. Inquātum autem reliquias mortalitatis ex Adam trahimus, sine peccato non su-
1.Ioan.3. mus. Et illud enim verum est: Qui natus est ex deo non
1.Ioan.1. peccat. Et illud vērum est: Si dixerimus quia peccatum
Roma.3. non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis
23.q.7. non est. Dominus itaque Christus, & iustus est & iusti-
quēadmodum. ficans, nos autem iustificati gratis per gratiam ipsius. Non autem iustificat nisi corpus suum, quod est ecclesia. Et ideo si corpus Christi tollit spolia impiorum, & corpori Christi thesaurizantur diuitiæ impiorum, non debet impij foris remanere, vt calumnientur, sed intrare potius vt iustificentur. Vnde & illud quod de die iu-
Sapien.5. dicij scriptū est: Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerūt, & abstulerunt labores eorum, non vtique sic intelligēdum est, quia stabit Chananæus aduersus Israël, cum Chananæi abstulerit labores Israël, sed stabit Nabuthæus aduersus Achab, quoniam labores Nabuthæi abstulit Achab Chananæus quippe impius, Nabuthæus iustus. Eodem mo- D
do non stabit Paganus aduersus Christianum qui abstulit labores eius, quando idolorum expoliata vel donata sunt templa: sed stabit Christianus aduersus Paganum, qui abstulit labores eius, quando martyrum prostrata sunt corpora. Sic ergo non stabit hæreticus aduersus catholicum qui abstulit labores eius quādo præualuerunt leges catholicorum imperatorum: sed stabit catholicus aduersus hæreticū, qui abstulit labores eius, quando furores præualebant impiorum Circumcellionum. Ipsa quippe scriptura soluit quæstionem, quæ non ait: Tunc stabunt homines, sed tunc stabunt iusti. Et ideo in magna constantia, quia in bona cōscientia. Iustus autem hic nemo est iusticia sua .i. tanquam sibi à seipso facta, sed vt dicit Apostolus: sicut vnicuique deus *Roma.12.*
partitus est mensuram fidei. Sequitur autem & adiungit: Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eosdem actus habent, Ita multi vnum corpus sumus in Christo. Ac per hoc nemo poterit esse iustus quādiu fuerit ab vnitate huius corporis separatus. Quemadmodum enim membrum, si præcidatur ab hominis viui corpore, nō potest tene- E
re spiritum vitæ: Sic homo qui præciditur de Christi iusti corpore, nullo modo potest spiritum tenere iusticiæ, etiam si figuram membri teneat quam sumpsit in corpore. In huius ergo compagem corporis veniant, & labores suos non dominandi cupiditate, sed bene vtendi pietate possideant. Nos autem voluntatem nostram, vt iam dictum est, ab huius cupiditatis sordibus, quolibet inimico iudicante purgamus, quādo eos ipsos quorum labores dicuntur, vt nobiscum & illis & nostris in societate catholica vtantur, quantum valemus inquirimus. Sed hoc est, inquiunt, quod nos mouet. Si iniusti sumus, quare nos quæritis? Quibus respondemus: Quæ- *Lucæ.15.*
rimus vos iniustos, ne permaneatis iniusti. Quærimus perditos, vt de inuētis gaudere possimus dicentes: Mortuus erat frater & reuixit, perierat & inuentus est. Quare ergo me, inquit, non baptizas, vt abluas me à peccatis? Respondeo: Quia non facio iniuriam characteri imperatoris, cum errorem corrigo desertoris. Quare, inquit, apud te vel pœnitentiā non ago? Immo nisi egeris saluus esse nō poteris. Quo modo enim gaudebis te esse correctum, nisi doleas fuisse peruersum? Quid ergo, inquit, apud vos cum ad vos transimus accipimus? Re- F
spondeo: Non quidem accipitis baptismum, qui vobis extra cōpagem corporis Christi inesse potuit, prodesse non potuit: sed accipitis vnitatem spiritus in vinculo pacis, sine qua nemo poterit videre deū, & charitatem, quæ sicut scriptum est, cooperit multitudinem pecca- *1.Petri.4.*
torū. Quod tam magnū bonum, sine quo nec linguas hominū & angelorum, nec sciētiam omniū sacramentorum, nec prophetiam, nec tantam fidem qua montes transferantur, nec omnia quæ possidet homo distributa pauperibus, nec corporis in ignibus passionem prodesse aliquid, Apostolus testis est, Hoc ergo tam magnū *1.Cor.13.*
bonum, si parum vel nullum putatis, merito infœliciter erratis, merito si in vnitatem catholicā non transitis, peritis. Si ergo, inquiunt, oportet vt nos extra ecclesiam & aduersus ecclesiam fuisse pœniteat, vt salui esse possimus, quo modo post istam pœnitentiam apud vos clerici vel etiam episcopi permanemus? Hoc non fieret quoniam reuera, quod fatendum est, fieri non deberet, nisi pacis ipsius cōpensatione sanarentur. Sed sibi hoc dicant & multo maxime humiliter doleant, qui in tanta morte præcisionis iacēt, vt isto quodam vulnere matris

G matris catholicæ reuiuiscant. Cum enim præcisus ramus inseritur, fit aliud vulnus in arbore, quo possit recipi vt viuat, qui sine vita radicis peribat. Sed cum receptus recipienti coaluerit, & vigor consequetur, & fructus. Si autem non coaluerit, ille quidem arescit, sed vita arboris permanebit. Est enim & tale inserēdi genus, vt nullo præciso ramo qui intus est, ille qui foris est inseratur, non tamen nullo sed vel leuissimo arboris vulnere. Ita ergo & isti cum ad radicem catholicam veniunt, nec eis quanuis post erroris sui pœnitentiam honor clericatus aut episcopatus aufertur, fit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris contra integritatem seueritatis. *1. Cor. 3.* Veruntamen quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, ad dei misericordiā precibus fusis coalescente insitorum pace ramorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum. *Dis. 50. vt constitueretur.* Vt enim constitueretur in ecclesia, ne quisquam post alicuius criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, nō desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Alioquin contra claues datas ecclesiæ disputabitur, de quibus dictum est: *Matth. 16.* Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cœlo: sed ne forsitan etiam de cæteris † criminibus, *† delictis.* spe honoris H ecclesiastici animus intumescens superbe ageret pœnitentiam, seuerissime placuit vt post actam de crimine damnabili pœnitentiam, nemo sit clericus: vt desperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior esset humilitatis. Nam & sanctus Dauid de criminibus mortiferis pœnitentiam egit, & tamen in honore suo perstitit. Et beatum Petrū quando amarissimas lachrymas fudit, vtique dominum negasse pœnituit, & tamen Apostolus mansit. Sed non ideo superuacua putanda est posteriorum diligentia, qui vbi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur, experti credo aliquorum fictas pœnitentias per affectatas honorum potentias. *23 q. 4. ipsa pietas.* Cogunt enim multas inuenire medicinas, multorum experimenta morborum. *Dis. 50. vt constitueretur.* Verum in huiusmodi causis vbi per graues dissensionum scissuras nō huius aut illius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahēdum est aliquid seueritati, vt maioribus † malis sanandis charitas syncera subueniat. *† aliàs, maiorum.* Habeant ergo isti de præterito detestabili errore, sicut Petrus habuit de mendaci timore amarum dolorem, & veniant ad ecclesiam Christi I veram, hoc est matrem catholicam, Sint in illa clerici, sint Episcopi vtiliter, qui contra illam fuerunt hostiliter. Non inuidemus, imò amplectimur, optamus, hortamur, & quos in viis & sepibus inuenimus, intrare cogimus, & sic nōdum quibusdā persuademus, quia non res eorū, sed ipsos quærimus. Apostolus Petrus quando saluatorem negauit & fleuit & Apostolus mansit, nondum acceperat promissum spiritum sanctum. Sed multo magis isti eum non acceperunt, vbi à corporis compage diuisi, quod solū corpus viuificat spiritus sanctus, extra ecclesiam, & contra ecclesiam, ecclesiæ sacramenta tenuerunt, & tanquam ciuili bello nostris cōtra nos erectis signis armisque pugnauerunt. Veniant, fiat pax in virtute Hierusalem, quæ virtus charitas est. Cui sanctæ ciuitati dictum est: *Psal. 121.* Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Non se extollant aduersus maternam solicitudinem, quam pro ipsis & pro tantis populis quos decipiunt vel decipiebant colligendis & habuit & habet: non superbiant, quia sic eos suscipit: non referant ad elationis suæ malum quod facit ipsa propter pacis bonum. Sic multitudinibus per schismata & hæreses pereuntibus subuenire cōsueuit. Hoc displicuit K Lucifero, quia factum est in eis suscipiendis atque sanandis, qui veneno perierant Arriano: & cui displicuit in tenebras cecidit schismatis, amisso lumine charitatis. Hoc ergo istos ab initio seruauit Africam catholica & † Episcoporum sententia, *† ex.* qui in ecclesia Romana inter Cæcilianum & partem Donati iudicauerunt, damnatoq; vno quodam Donato, qui author schismatis fuisse manifestatus est, cæteros correctos etiam si extra ecclesiā ordinati essent in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt: non quo etiam foris ab vnitate corporis Christi possent habere spiritum sanctum, sed maxime propter eos quos foris positi possent decipere, & à susceptione illius muneris impedire. Deinde vt etiam ipsorum infirmitas lenius excepta intus sanabilis fieret, iam nulla pertinacia claudente oculos cordis aduersus euidentiam veritatis. Quid autem aliud etiam ipsi cogitauerunt, quando Maximianistas quos in sacrilego sicut eorum concilium indicat schismate damnauerant, & in quorum iam locum alios ordinauerant, postea quàm viderunt ab eis populos non recedere, ne omnes perderent in suis honoribus receperunt, & baptismo quem foris ab eis damnati dederant, nullam contradictionem quæstionemq; mouerunt? Quare ergo miran- L tur, aut queruntur, aut calumniantur quod eos sic suscepimus pro vera pace Christi, & non recordantur quid ipsi fecerint pro vana quæ contra Christū est pace Donati? Quod eorum factum si contra eos teneatur & intelligenter asseratur, quid omnino respōdeant non habebunt. Quod autem dicunt: si peccauimus in spiritum sanctum, quia exufflauimus baptismum vestrum, vt quid nos quæritis, cum remitti nobis hoc peccatū omnino non possit, dicēte domino: *Peccatū in spiritū sanctum irremissibile.* Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro: non attendunt, quia secundum istum sensum nemo liberandus est. Quis enim non loquitur aduersus spiritum sanctū & peccat in eum, siue qui nōdum est Christianus, siue qui est hæreticus Arrianus, aut Eunomianus, aut Macedonianus qui eum dicūt esse creaturam, aut Photinianus qui eius omnino negat aliquam esse substantiam, *Substantiā dixit p. persona.* sed vnum tantummodo esse deum patrem: siue alij hæretici quos commemorare lōgum est? Nulli ergo istorum liberandi sunt? Aut ipsi Iudæi quibus dominus hoc obiecit, si in eū crederent non erant baptizandi? M Non enim ait Saluator: In baptismo remittetur: sed non remittetur, inquit, neque in hoc seculo neque in futuro. *4. senten. dist. 43.* Intelligant ergo non omne, sed aliquod significatū esse peccatum in spiritum sanctum, *De fide & operibus. ca. 28.* quod omnino non remittetur. Sicut enim cum dixisset: Si nō venirem peccatum non haberent: vtique non omne peccatum intelligi voluit, quandoquidem pleni erant multis magnisq; peccatis, sed aliquod proprium peccatum, quod si non haberent possent illis omnia dimitti quæ habebant: id est, quod in eum venientem non crediderunt: Hoc enim non haberent peccatum, si non veniret. Sic etiā cum dixit, Qui peccauerit in spiritum sanctum, vel qui verbum dixerit aduersus spiritum sanctum, non vtique omne quod in spiritum sanctum peccatur facto siue dicto, sed aliquod certum & proprium intelligi voluit. *ἀμετά- νοια.* Hoc est autem duricia cordis vsque ad finem huius vitæ, qua homo recusat in vnitate corporis Christi, quod viuificat spiritus sanctus, remissionem accipere peccatorū. Cum enim dixisset discipulis: Accipite spiritum sanctum, continuo subiecit: Si cui dimiseritis peccata, dimittentur ei: si cui tenueritis, tenebuntur.

A tur. Huic ergo dono gratię dei quicunq; restiterit & repugnauerit, vel quoquo modo fuerit ab eo alienus, vsq; in finem huius temporalis vitæ nõ remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro: hoc scilicet tam grande peccatũ vt eo teneantur cuncta peccata, quod non probatur ab aliquo esse commissum, nisi cum de corpore exierit. Quandiu verò hic viuit, eum sicut dicit Apostolus patientia dei ad pœnitentiã adducit. Sed si ipse perseuerantissima iniquitate, sicut consequenter adiungit Apostolus, Secũdum duriciam cordis sui, & cor impœnitẽs thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, nõ remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Isti autem cum quibus agimus vel de quibus agimus non sunt desperandi, Adhuc enim sunt in corpore: sed non quærant spiritum sanctũ nisi in Christi corpore, cuius habent foris sacramẽtum, sed rem ipsam nõ tenent intus cuius est illud sacramentũ, & ideo sibi iudicium manducant & bibunt. Vnus enim panis sacramentum est vnitatis: quoniam sicut Apostolus dicit: Vnus panis vnum corpus multi sumus. Proinde ecclesia catholica sola corpus est Christi, cuius ille caput
B est saluator corporis sui. Extra hoc corpus neminẽ viuificat spiritus sanctus: quia sicut ipse dicit Apostolus: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinæ charitatis, qui hostis est vnitatis. Nõ habent itaque spiritum sanctum, qui sunt extra ecclesiam. De illis quippe scriptum est: Qui seipsos segregãt animales, spiritum non habẽtes. Sed nec ille eum percipit, qui fictus est in ecclesia, & quo modo deinde † scriptum est: Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum. Qui ergo vult habere spiritum sanctum, caueat foris ab ecclesia remanere, caueat in eam simulate intrare. Aut si iam talis intrauit, caueat in eadem simulatione persistere, vt veraciter coalescat arbori vitæ. Prolixum tibi librum direxi, & tuis fortasse occupationibus onerosum. Si ergo potuerit tibi vel partibus legi, dabit tibi dominus intellectum, vt habeas quid respondeas eis corrigendis atque sanandis, quos etiam tibiipsi tanquam fideli filio, mater ecclesia vbi potueris, & quo modo potueris, siue ipse loquendo & respondendo, siue ad doctores ecclesiæ perducendo, in adiutorio domini corrigendos sa-
C nandósque commendat.

† quoniam & inde.

Macedonius Iudex Cæsareus Augustino, testans se statim fecisse quod ille petierat, eo quod verecunde peteret, seq; legisse libros quos ad se miserat, & eorum ingenium ac sententiam prædicat. *Epistola LI.*

DOMINO meritò venerabili, & vere suscipiendo patri Augustino Episcopo, Macedonius. Mirò modo afficior sapientia tua, & in illis quæ edidisti, & in iis quæ interueniens pro solicitis mittere non grauaris. Nam & illa tantum habent acuminis, scientiæ, sanctitatis, vt nihil supra sit. Et hæc tantum verecundiæ, vt nisi faciã quod mandas, culpam penes me remanere, nõ in negocio esse diiudicem, domine meritò venerabilis, & vere suscipiẽde pater. Non enim instas, quod plerique homines istius loci faciunt, vt quodcunque solicitus volueris, extorqueas: sed quod tibi à iudice tot curis obstricto petibile visum fuerit, admones subseruiente verecundia, quæ maxima difficiliũ inter bonos efficacia est. Proinde statim commendatis effectum desyderij tribui: nam sperandi viam ante patefecerã. Explicui tuos libros (neque enim tam languidi aut inertes erant, vt me aliud quàm se cu- D
rare paterentur) iniecerunt manum, ereptumq; aliis solicitudinum causis, suis vinculis illigauerunt. Ita enim mihi deus propicius sit, vt ego anceps sum quid in illis magis mirer, sacerdotij perfectionẽ, philosophiæ dogmata, historiæ plenam noticiam, an facundiæ plenam iucunditatem, quę ita imperitos etiam illicere potest, vt donec explicent, nõ desistant, & cum explicauerint, adhuc requirant. Conuicti nanq; sunt impudenter pertinaces, iam inde à bonis quæ memorant seculis, pro naturæ rerum obscuritate cõtigisse peiora, falsosq; omnes illitis quadam dulcedine fœlicitatibus suis, per quas nõ ad beatitudinem, sed ad prærupta sunt ducti: Hæc verò nostra præcepta, & simplicis veriq; dei mysteria, præter vitam perpetuam quam purissimis virtutibus pollicentur, etiam hæc secularia & necessariò qui nati sumus euẽtura mitigare: & vsus es validissimo exemplo recentis calamitatis, quo licet firmissime causam muniueris, tamen si vtrumuis licuisset, id tibi noluissem suffragari. Sed quando orta inde fuerat conuincendorum stulticiæ querela, necesse erat inde argumẽta veritatis accersere. Hæc interim occupatus aliis curis, quæ & si vanæ E
sunt, cum rerum exitum cogitamus, tamen quasi necessariæ pro nascendi conditione, rescripsi. Si ocium fuerit & superstes vita, etiam de Italia rescribam, vt tantæ doctrinæ opus debitis, & si non satisfacientibus remuneretur officiis. Incolumem lætámque sanctitatem tuam deus omnipotens æuo largissimo tueatur, domine meritò desyderabilis & vere suscipiende pater.

Augustinus Macedonio, docens nec Epicureos nec Stoicos rectè docuisse viam ad veram fœlicitatem. Nõ enim esse virtutes nisi relatas ad charitatem dei & proximi, quæ à deo donatur, complectens omnes virtutes, nec in hac vita contingere perfectam fœlicitatem, sed in futura. *Epistola LII.*

AVGVSTINVS Episcopus famulus Christi familiæq; eius, dilecto filio Macedonio in domino salutem. Quanuis sapientiam, quam mihi tribuis, in me non agnoscã, tantæ tamen erga me beneuolentiæ tuæ, tamq; syncerę gratias ago
F debeoq; plurimas, & meorum studiorũ labores, tali ac tãto viro placuisse delector. Multo verò amplius, quod animũ tuum charitate æternitatis & veritatis atque ipsius charitatis affectu diuinæ illi cœlestique reipu. cuius regnator est Christus, & in qua sola semper beateq; viuẽdum est, si rectè hic pieq; viuatur, agnosco inhiantẽ, video propinquantem, eiusq; potiundæ amplector ardentẽ. Inde quippe manat etiam vera amicicia, nõ pensanda temporalibus cõmodis, sed gratuito amore potienda. Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis, nisi fuerit ipsius primitus veritatis: quod si gratis nõ fiat, nullo fieri pacto potest. De qua re etiam philosophi multa dixerũt, sed apud eos vera pietas, id est verax veri dei cultus, vnde omnia rectè viuẽdi duci oportet officia, non inuenitur: non ob aliud, quantum intelligo, nisi quia beatam vitam, ipsi sibi quodam modo fabricare voluerunt, potiusq; patrandam quàm impetrandam putauerunt, cum eius dator non sit nisi deus. Neque enim facit beatum hominẽ, nisi qui fecit hominem: nam qui tanta creaturæ suæ bona, bonis malisq; largitur, vt sint, vt homines sint, vt vigentes sensibus, valentes viribus, affluentes opibus sint, seipsum bonis dabit vt beati sint, quia eius etiam hoc munus est vt boni sint. Illi verò, quis

Grò, qui in hac ærumnosa vita, in his moribūdis membris, sub hac sarcina corruptibilis carnis, authores suæ beatæ vitæ & quasi cōditores esse voluerunt, velut propriis eam virtutibus appetentes, iamq; retinentes, nō ab illo fonte virtutum petentes atque sperantes, deum superbiæ suæ resistentem sentire minime potuerūt. Vnde in errorem absurdissimum lapsi sunt, vt cum asseuerāt,

Phalaris. etiam in Phalaridis tauro beatū esse sapientem, cogantur fateri vitam beatam aliquando esse fugiendam. Exaggeratis enim malis corporis cedunt, atque in eorum molestiis grauissimis abscedēdū ex hac vita esse decernunt. Vbi nolo dicere quantum sit scelus † seipsum hominem occidere insontē, cum omnino non debeat vel nocētem. († nefas.) (De vita beata libro. 1.) Vnde in primo libro trium illorum, quos benignissime & studiosissime perlegisti, multa iam diximus. Sed certe consyderetur, nec superbe sed sobrie iudicetur, quo modo vita beata sit, qua nō sapiens retenta fruitur, sed illatis sibi manibus carere compellitur. Est apud Ciceronē in extrema, vt scis, parte quinti Tusculanarū libri locus, propter hoc quod dico animaduertendus. Cum enim de cæcitate corporis ageret, atq; af-

H firmaret etiam cæcum beatum esse posse sapientē, multa dixit quæ per aures percipiendo gauderet. Itemque si surdus esset, ea quibus oblectaretur ad oculos trāstulit. Si autē vtroq; sensu orbaretur, & cæcus surdusq; fieret, nō est ausus hinc ferre sententiam, eumq; beatū dicere. Sed addidit etiā dolores grauissimos corporis, qui eū si nō interemerint, ipse se interimat, & ad portum non sentiendi hac liberatus virtute perueniat. Cedit igitur sapiēs immanissimis cladibus, atque succumbit, intantum vt eis cogatur & in seipsum homicidiū perpetrare. Cui iam parcat vt illis careat malis, qui sibi ipse non parcit? Certe semper beatus est, certe beatam vitam in sua potestate constitutam, nulla vi potest vllius calamitatis amittere. Ecce in cæcitate & surditate & atrocissimis cruciatibus corporis, aut amisit beatā vitam: aut si & in istis afflictionib' adhuc beata est, fit per huiusmodi doctissimorum hominū disputationes, vt sit aliquādo beata vita, quā sapiens ferre non possit: vel quod est absurdius, quam sapiens ferre non debeat, eamq; fugiat, abrumpat, abiiciat, seseq; ab ea ferro etiam seu veneno, vel alia voluntaria morte subducat: vt in portu nō sentiendi vel nullus omnino sit, quod Epicurei & si qui alij

I simili stulticia putauerunt, vel ideo beatus quoniā fuerit ab illa beata vita, tanquam ab aliqua peste liberatus. O nimium iactās superbia, * † si beata vita est in cruciatibus corporis, cur in ea non manet sapiēs vt fruatur? si autē misera est, quid obsecro te, nisi typhus impedit ne fateatur, ne oret deū, ne iusto & misericordi supplicet, qui potens est & vitæ huius mala vel auertere vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omnimodo liberare, & post hæc verè beatā vitam dare, quò nullum malum admittatur, & vbi summum bonum nunquā amittatur? (* † aliàs superba iactātia.) Hoc piorum præmiū est, cuius adipiscendæ spe vitam istam temporalē atq; mortalem, non tam delectabiliter quàm tolerabiliter ducimus, & mala eius tunc bono cōsilio & diuino munere fortiter ferimus, cum bonorū æternorum fideli dei promissione, & fideli nostra expectatione gaudemus. Ad hoc nos

Roma. 12. Apostolus exhortatus, ait: Spe gaudentes, in tribulatione patiētes. Ostēdit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, spe gaudētes. Ad hanc spem exhortor per Iesum Christum dominū nostrum. Hoc enim deus ipse magister, latente maiestate diuinitatis, & carnis infirmitate apparente, non solū sermonis oraculo docuit verumetiā suæ passionis & resurrectionis exemplo roboraüit. K

In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus sperare mōstrauit. Cuius & illi gratiam mererentur, nisi elati inflatiq; superbia, inaniter conarētur istam vitam beatam ipsi sibi facere, quod solus deus veraciter cultoribus suis post hanc vitam se largiturum esse promisit. Sanior quippe est eiusdem Ciceronis illa sententia, vbi ait: Nam hæc vita quidem mors est, quam lamentari possem si liberet. Quo modo ergo si rectè lamentatur, beata comprobatur, ac non potius quoniam rectè lamentatur, misera esse conuincitur? Quare assuesce, obsecro te vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiam re, cùm pietati perseuerātissimæ retribuetur merces fœlicitatis æternę. Si prolixa epistola, onerosus sum, tute hoc impetrasti tibi, qui me sapientem appellasti. Hinc enim ausus sum hæc ad te loqui, vt tibi sapiētiam, non qualis mihi sit, ostentarem, sed qualis esse debeat ostenderem. Hæc est autem in pręsenti seculo verus veri dei cultus, vt sit eius in futuro seculo certus atque integer fructus. Hic constantissima pietas, ibi sempiterna fœlicitas. Ex ista sapientia quæ vna & vera est, si quid habeo, à deo sumpsi, non à me præsumpsi: atque ab illo in L

me perfici fideliter spero, à quo inchoatum esse humiliter gaudeo, nec in eo quod adhuc non donauit incredulus, nec in eo quod iam donauit ingratus. Non enim meo vel ingenio vel merito, sed eius dono sum si quid laudabiliter sum. Nam quędam acutissima & excellentissima ingenia tanto in maiores errores ierunt, quanto præfidentius tanquam suis viribus cucurrerunt, nec suppliciter ac veraciter deum, vt viam sibi ostenderet, petiuerunt. Merita verò quorumlibet hominum quæ sint, quandoquidem ille qui non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber atque liberator inuenit. Si ergo nos virtus vera delectat, ei dicamus, quod in eius sacris literis legimus: Diligam te domine virtus mea. Psal. 17. Et si verè beati esse volumus (quod nolle non possumus) id quod in eisdem literis didicimus, fido corde teneamus. Beatus vir, Psal. 39. cuius est nomen domini spes eius, & nō respexit in vanitates & insanias mendaces. Quanta est autem vanitas, quanta insania, quantumq; mendacium, hominem mortalem, ærumnosam vitam mutabili & spiritu & carne ducentem, tot peccatis oneratum, tot tentationibus subditum, tot corruptionibus obnoxium, pœnisq; M

iustissimis destinatū, in seipso fidere vt beatus sit, quando ne illud quidem, quod habet in naturæ suæ dignitate præcipuum, id est mentem atque rationē, potest vendicare ab erroribus, nisi deus assit lux mentium? Abiiciamus itaque, obsecro te, falsorum philosophorum vanitates & insanias mēdaces: quia nec virtus nobis erit, nisi assit ipse quo iuuemur, nec beatitudo, nisi assit ipse quò fruamur, & totum mutabile atque corruptibile nostrum, quod per seipsum imbecille & quędam materies miseriarum est, dono immortalitatis atque incorruptionis absorbeat. Quoniam verò te reipub. scimus amatorem, non aliunde esse beatum hominem, aliunde ciuitatem, vide quàm sit in illis sacris literis clarum. Nam quidam in eis sancto spiritu plenus hæc loquitur orans: Psal. 143. Exime me de manu filiorum alienorum, quorum os loquutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: Quorum filij velut nouellæ constabilitæ in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ & ornatæ sicut similitudo templi. Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis, boues eorum crassæ. Non est

ruina

A ruina maceriæ neque transitus, neque clamor in pla-
teis eorum: Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt,
beatus populus cuius dominus deus ipsius. Vides ex-
aggeratione terrenæ fœlicitatis, beatum populum non
dici, nisi à filiis alienis: id est non pertinentibus ad re-
generationem, qua efficimur filij dei, à quorum manu
iste se eximi precatur, ne ab eis in hanc opinionem at-
que in peccata impia pertrahatur. Loquendo quippe
vanitatem, beatum dixerũt populum, cui hæc sunt, quæ
supra commemorauit, quibus ea fœlicitas cõstat, quam
solam dilectores huius mundi inquirunt. Et ideo dex-
tera eorum dextera iniquitatis, quia hæc præposuerunt
quæ fuerant postponẽda, sicut sinistræ præponitur dex-
tera. Si enim habentur, non in eis beata vita ponen-
da est, sed subdita debent esse, non prædita: sequen-
tia, non ducentia. Huic autem qui sic orabat, & à fi-
liis alienis, qui beatum dixerunt populum cui hæc sunt,
eximi discernique cupiebat, tanquàm diceremus: Ipse
quid sentis? quem beatum populum dicis? Non ait: Bea-
tus populus, cuius est virtus animi eius. Quod si dixis-
set, discreuisset quidem etiam istum populum ab illo
qui beatam vitam in ista visibili & corporali fœlicita-
B te constituit, sed nondum transcendisset omnes vani-
Hiere.17. tates & insanias mendaces. Maledictus enim omnis,
sicut alibi eædem literæ docent, qui spem suam ponit
in homine. Ergo nec in seipso quisquam debet, quia
& ipse homo est. Proinde vt transiret omnium vanita-
tum & insaniarum mendacium limites, atque ibi bea-
tam vitam poneret, vbi verè est: Beatus, inquit, popu-
lus, cuius dominus deus ipsius. Cernis igitur vnde pe-
tendum sit, quod omnes docti indoctíq; desyderãt, &
multi errando ac superbiendo vnde petatur, & vbi ac-
Psal.48. cipiatur ignorant. Vtrique autem in quodam diuino
psalmo simul reprehenduntur, & qui confidunt in vir-
tute sua, & qui in abundantia diuitiarum suarum glo-
riantur: id est & philosophi huius seculi, & abhorren-
tes vel à tali philosophia beatúmque dicẽtes populum,
cui suppetit terrena opulentia. Ac per hoc à domino
deo nostro, à quo facti sumus, & virtutem petamus,
qua huius vitæ mala superemus, & beatam vitam, qua
post istam vitam in eius æternitate perfruamur, vt & in
2.Cor.10. virtute & in præmio virtutis, sicut Apostolus dicit: qui
gloriatur, in domino glorietur. Hoc nobis velimus,
hoc ciuitati cuius ciues sumus. Non enim aliunde bea-
C ta ciuitas, aliunde homo, cùm aliud ciuitas non sit,
quàm concors hominum multitudo. Itaque si omnis
prudentia tua, qua consulere conaris rebus humanis: si
omnis fortitudo, qua nullius iniquitate aduersante ter-
reris: si omnis temperantia, qua in tanta labe nequis-
simæ consuetudinis hominum te à corruptionibus ab-
stines: si omnis iusticia, qua rectè iudicando sua cui-
que distribuis, id laborat, id nititur, vt ij quibus vis vt
bene sit, salui sint corpore, & ab omni cuiusquam im-
probitate tuti atque pacati habeant filios sicut nouellas
constabilitas, filias ornatas sicut similitudinem templi,
cellaria plena eructantia ex hoc in hoc, fœcundas o-
ues, crassos boues, nec maceriæ ruina deformet præ-
dium, nec litigantium clamor personet in plateis eo-
rum: ita non erunt verè virtutes tuæ, sicut nec istorum
beatitudo. Hic enim ad verum dicendum, illa mea ve-
recundia quam in tua epistola benigno sermone lau-
dasti, me impedire non debet, si quælibet, inquam, ad-
ministratio tua, illis quas commemoraui instructa vir-
tutibus, hoc intentionis fine determinatur, vt homi-
nes secundum carnem nullas iniquas molestias patien-

tur: nec ad te existimas pertinere, quò istam quietem D
quam præstare niteris, referant, id est vt verbis non am
biam, quo modo deum verum, vbi est quietæ vitæ om-
nis fructus, colant, nihil tibi prodest ad vitam verè bea-
tam tantus labor. Inuerecundius hoc dicere videor, &
oblitus quodam modo cõsuetudinem intercessionum
mearum. Sed si nihil est verecundia, nisi quidam dis- Verecũdia
plicendi metus, ego in hac causa metuendo non vere- quid.
or. Metuo enim ne primùm deo, deinde ipsi amicitiæ,
quam mecum inire dignatus es, iure displiceam, si mi-
nus liber in admonendo fuero, quàm me admonere
saluberrimè existimo. Sum certe verecundior, cum ti-
bi pro aliis intercedo: Cùm verò pro teipso, tanto li-
berior quanto amicior, quia tanto amicior quanto fi-
delior: quanquam hæc ipsa non dicerem, nisi verecun-
dius agerem. Quæ si maxima est, vt ipse scripsisti, diffi-
cilium inter bonos efficacia, adiuuet me pro te apud te,
vt in illo te fruar, qui mihi hãc ad te ianuam fiduciám-
que præstitit: præsertim quia id quod suggero, iam faci-
le arbitror esse animo tuo tot diuinis muneribus adme
niculato & instructo. Si enim virtutes quas accepisti, à
quo acceperis sentiens, eique gratias agens, eas ad ipsius
cultum etiam in tuis istis secularibus honoribus confe- E
ras, tuæq; potestati subditos homines ad eum colen-
dum exemplo religiosæ tuæ vitæ, & ipso studio consu-
lendi, seu fouendo seu terrendo erigas & adducas, ni-
hilque aliud in eo, quod per te securius viuunt, velis, ni-
si vt hinc illum promereantur, apud quem beate viuant:
& veræ illæ virtutes erunt, & illius opitulatione, cuius
largitate donatæ sunt, ita crescent & perficientur, vt
te ad vitam verè beatam, quæ non nisi æterna est, sine
vlla dubitatione perducant: vbi iam nec prudenter di-
scernantur à bonis mala, quæ non erunt: nec fortiter to
lerentur aduersa, quia non ibi erit, nisi quod amemus,
non etiam quod toleremus: nec temperãter libido fræ-
netur, vbi nulla eius incitamenta sentiemus: nec iuste
subueniatur ope indigentibus, vbi inopem atque indi-
gum non babebimus. Vna ibi virtus erit, & idipsum e-
rit virtus, præmiúmque virtutis, quod dicit in sanctis e-
loquiis homo qui hoc amat: Mihi autem adhærere deo Psal.72.
bonum est. Hæc ibi erit plena & sempiterna sapientia,
eadémque varaciter vita iam beata. Peruentio quippe
est ad æternum ad summum bonum, cui adhærere in
æternum est finis nostri boni. Dicatur hæc & pruden-
tia, quia prospectissime adhærebit bono quod non a- F
mittatur: & fortitudo, quia firmissime adhærebit bono
vnde non auellatur: & temperantia, quia castissime ad-
hærebit bono, vbi iam non corrumpatur: & iusticia,
quia rectissime adhærebit bono, cui merito subiiciatur.
Quanquam & in hac vita virtus non est, nisi diligere
quod diligendum est. Id eligere, prudentia est: nullis
inde auerti molestiis, fortitudo est: nullis illecebris, tem
perantia est: nulla superbia, iusticia est. Quid autem e-
ligamus quod præcipue diligamus, nisi quo nihil me-
lius inuenimus? Hoc deus est, cui si diligendo aliquid
vel præponimus, vel æquamus, nosipsos diligere ne-
scimus. Tanto enim nobis melius est, quantomagis
in illum imus, quo nihil melius est. Imus autem non
ambulando, sed amando. Quem tanto habebimus
præsentiorem, quanto eundem amorem, quo in eum
tendimus, potuerimus habere puriorem. Nec enim lo-
cis corporalibus vel extenditur vel includitur. Ad eum
ergo, qui vbique præsens est, & vbique totus, non pe-
dibus ire licet, sed moribus. Mores autem nostri non
ex eo quod quisque nouit, sed ex eo quod quisque dili-

G git, diiudicari solent. Nec faciunt bonos vel malos mores, nisi boni vel mali amores. Prauitate ergo nostra à rectitudine dei longè sumus. Vnde rectum amando corrigimur, vt recto recti adhærere possimus. Ad illum ergo quāta opera possumus, etiam illi vt perueniant agamus, quos tanquā nosmetipsos diligimus, si nosmetipsos diligere illum diligendo iam nouimus. Christus
Matth. 22. nanque, id est veritas, dicit: In his duobus præceptis totam legem prophetásque pendere, vt diligamus deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & diligamus proximos tanquam nosmetipsos. Proximus sanè hoc loco non sanguinis propinquitate, sed rationis societate pensandus est, in qua socij sunt omnes homines. Nam si pecuniæ ratio socios facit, quanto magis ratio naturæ, non negociandi, sed nascendi lege communis? Hinc & ille Comicus (sicut luculenti ingeniis non desit resplendentia veritatis) cùm ab vno sene alteri seni dictum componeret. Tantúmne ab re tua est ocij tibi, aliena vt cures, ea quæ nihil ad te attinent? Responsum ab altero reddidit: Homo sum, humani nihil à me alienum puto. Cui sententiæ ferunt etiam theatra tota plena stultis, indoctísque applausisse. Ita quippe omnium affectum naturaliter attigit societas humanorum animorum, vt nullus ibi hominum nisi cuiuslibet hominis proximum se esse sentiret. Cùm ergo illa dilectione, quam diuina lex imperat, debeat homo diligere deum, & seipsum, & proximum, non tamen ex hoc tria præcepta data sunt: nec dictum est, in his tribus, sed in his duobus præceptis tota lex pēdet & prophetæ: id est, in dilectione dei ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, & proximi tanquam seipsius: videlicet vt intelligeretur nullam esse aliam dilectionem, qua quisque diligit seipsum, nisi quod diligit deum. Qui enim aliter se diligit, potius se odisse dicendus est. Fit quippe iniquus, priuatúrq; luce iustiticiæ, qui à potiore ac præstantiore bono auersus, atque inde vel ad seipsum cōuersus, ad inferiora & egena vtique conuertitur: fitque in ipso quod veracissimè scriptum est:
Psal. 10. Qui autem amat iniquitatem, odit animam suam. Quia igitur nemo nisi deum diligendo, diligit seipsum, non opus erat vt dato de dei dilectione præcepto, etiam seipsum homo diligere iuberetur: cùm in eo diligat seipsum quod diligit deum. Debet ergo & proximum
23. q. 4. debet. diligere tanquam seipsum, vt quem poterit hominem vel beneficentiæ consolatione, vel informatione doctrinæ, vel disciplinæ coërcitione adducat ad colendum deum, sciens in his duobus præceptis totam legem prophetásque pendere. Hoc qui sobria discretione eligit, prudens est: qui nulla hinc afflictione auertitur, fortis est: qui nulla alia delectatione, temperans est: qui nulla elatione, iustus est. His virtutibus diuinitus inspiratis †, per gratiam mediatoris dei cum patre, & nobiscum hominis Iesu Christi, per quem post inimicicias iniquitatis reconciliamur deo in spiritu charitatis: His, inquam, virtutibus diuinitus impartitis, & bona vita nunc agitur, & postea præmium eius, quæ nisi æterna esse non potest, beata vita persoluitur. Hic enim sunt eædem virtutes in actu, ibi in effectu: hic in opere, ibi in mercede: hic in officio, ibi in fine. Itaque omnes boni & sancti, etiam in tormentis quibuslibet diuino fulti adiutorio, spe illius finis beati vocantur, quo fine beati erunt. Nam si in eisdem tormentis & atrocissimis doloribus semper essent cum quibuslibet virtutibus, eos esse miseros nulla sana ratio dubitaret. Pietas igitur, id est, verus veri dei cultus ad omnia prodest, & quæ molestias huius vitæ auertat aut leniat, & quæ ad illam vitam salutémque perducat, vbi nec aliquid iam mali patiamur, & bono summo sempiternóque perfruamur. Ad hanc te perfectius assequendam & perseuerantissime retinendam exhortor, vt meipsum: cuius nisi iam particeps esses, tuósque istos honores temporales et seruire oportere iudicares, non Donatistis hæreticis ad eos in vnitatem Christi pacémque redigendos, per edictum diceres: Pro vobis hoc agitur, pro vobis sacerdotes incorruptæ fidei, pro vobis imperator Augustus, pro vobis nos quoque eius iudices laboramus. Et alia multa quæ in eodem edicto ita posuisti, vt te appareat in terreni iudicis cingulo, non parua ex parte cœlestem rempublicam cogitare. Quare si de veris virtutibus & vera beata vita volui diutius loqui tecum, quæso ne onerosus deputer tuis occupationibus: Immo verò me non esse confido, quando tu adeò magnum animum & mirabiliter laudandum geris, vt nec illas curas deferas, & his libentius ac familiarius occuperis.

Tertul. in Heaut. [margin note beside the Comicus quotation: Terent. in Heaut.]

Macedonius Augustino, quærens num ex pietate sit, quod index precibus Episcoporum condonat pœnam reis, præsertim si probabile sit illos iterum peccaturos.

Epistola LIII.

DOMINO meritò venerabili, & vnice colendo patri Augustino, Macedonius. Optatas admodum sanctitatis tuæ literas accepi per Bonifacium venerandæ legis antistitem, quem eo magis receptum dilexi, quod ad me desyderatum pertulerat sermonem sanctitatis tuæ, & incolumitatem, domine meritò venerabilis, & vnice colende pater. Itaque sine mora quod optabat† obtinuit, verùm quoniam exstitit occasio, hoc ipsum quantulumcunque est quod admonitus indulsi, nolo sine mercede remanere. Cupio enim accipere eam, quæ mihi commodet sine pendentis incommodo, imò quæ mihi cōmodet cum gloria dependentis. Officium sacerdotij vestri esse dicitis, interuenire pro reis, & nisi obtineatis, offendi quasi quod erat officij vestri, minime reportetis. Hic ergo vehementer ambigo, vtrum istud ex religione descendat. Nam si à domino peccata adeò prohibentur, vt ne pœnitendi quidem copia post primam pœnitentiam tribuatur: quemadmodum nos possumus ex religione contendere, vt nobis qualecunq; illud crimen fuerit, dimittatur? quod vtiq; cùm impunitum volumus, probamus. Et si constat non minus authorem quam probatorem teneri in omnibus quæ peccantur, certum est eos culpæ societate vinciri, quoties eum impunitū esse cupimus, qui culpæ tenetur obnoxius. Tum præterea accedit hoc quod grauius est, nam omnia peccata videntur veniabiliora, cùm is qui reus est correctionem promittit. Verùm nunc vt mores nostri sunt, & sceleris pœnam cupiunt homines sibi relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere. Pro his quoq; interueniendum putat sacerdotium vestrum, de quibus adeò futuri nulla spes est, vt etiam in præsenti eadem criminis ratio perseueret. Nam qui tam pertinaciter tenet propter quæ crimen admisit, ostendit se vbi licentia fuerit, similia peccaturum. Ob hæc igitur consulo prudentiam tuam, & me hoc ambiguo quo laboro absolui desydero, nec ob aliam causam cōsultum te putes. Cæterum hoc mihi propositum est, vt intercessoribus, præsertim talis meriti qualis tu es, etiam gratiam

[Margin notes: K, L, M (section letters right); H, I (left); † petebat; Non iteratur pœnitentia. (right margin); † impartitis (left margin).]

A tiam agam. Pleraq; enim quæ ſponte facere videri nolo, remiſsio ſeueritatis alios armet in crimina, opto bonis interceſſoribus relaxare, vt quod libens concedo, ſalua ſeueritate iudicij alterius merito videatur indultũ. De ſcriptis ſanctitatis tuæ aliqua mihi promiſeras, & nõ accepi, quæſo vt vel nunc mittas, & ad hanc meã epiſtolam reſpondeas, vt quia ſanctitatẽ tuam interim videre nõ datur, ſaltem ſermonibus tuis paſcar. Incolumẽ ſanctitatem tuam diuinitas æterna tueatur æuo largiſsimo, domine meritò venerabilis & verè colende pater.

Auguſtinus Macedonio, declarans ſacerdotes piè intercedere pro promittentibus pœnitentiam eccleſiaſticam, & quare hæc pœnitentia non ſoleat niſi ſemel concedi, quin & profani iudicis ſeueritatem clementia temperatam eſſe debere. Multa obiter de reſtitutione fraude quæſitorum.

Epiſtola LIIII.

AVGVSTINVS Epiſcopus famulus Chriſti familiæq; eius, dilecto filio Macedonio in domino ſalutem. Negociosiſsimum in repu- B blica virum, & non ſuis, ſed aliorum vtilitatibus attentiſsimum, qualem te eſſe, & tibi gratulamur & rebus humanis, nec deſerere debemus alloquio, nec occupare procemio. Accipe itaq; quod per me vel noſſe voluiſti, vel vtrum ipſe noſſem experiri. Quod ſi paruum aut ſuperfluũ iudicares, nullo modo inter tam magnas tamq; neceſſarias curas tuas curandum eſſe cenſeres. *Quæſtio.* Quæris à me cur officij ſacerdotij noſtri eſſe dicamus interuenire pro reis, & niſi obtineamus offendi, quaſi quod erat officij noſtri minime reportemus: Vbi vehementer te dicis ambigere vtrum iſtud ex religione deſcendat. Deinde adiungis, qua ratione ita mouearis. Nam ſi à domino peccata, inquis, adeò prohibentur, vt nec pœnitendi quidem copia poſt primam pœnitentiam tribuatur, quemadmodum nos poſſumus ex religione contendere, vt nobis qualecunque illud crimen fuerit, dimittatur? Adhuc grauius vrges, & dicis nos probare quod volumus impunitum: & ſi conſtat non minus authorem quàm probatorem teneri in omnibus quæ peccantur, certum eſſe nos culpæ ſocietate vinciri, quoties eum impunitum eſſe volumus, qui cul- C pæ tenetur obnoxius. His verbis quem non terreas tuæ lenitatis & humanitatis ignarum? Vnde nos qui te nouimus, & hæc quærendi gratia non decernendi ſcripſiſſe minime dubitamus, aliis verbis tuis ad iſta citius *Solutio.* reſpondemus. Tanquam enim nos hæſitare in hac quæſtione nolueris, aut præuidiſti quid dicturi eſſemus, aut admonuiſti quid dicere deberemus. Et aiſti: Tum præterea accidit hoc quod grauius eſt. Nam omnia peccata videntur veniabiliora, cum is qui reus eſt, correctionem promittit. Antequam ergo diſcutiam, quid ſit illud grauius, quod in epiſtola tua ſequitur, hoc interim quod dediſti accipiam, eòque vtar ad molem hanc amouendum, qua noſtræ interceſsiones poſſe reprimi videbantur. Ideo quippe quantum facultas datur pro peccatis omnibus intercedimus, quia omnia peccata videntur veniabiliora, cùm is qui reus eſt correctionem promittit. Hæc tua eſt, hæc & noſtra ſententia. Nullo modo ergo culpas quas corrigi volumus, approbamus, nec quod perperam committitur, ideo volumus impunitum eſſe, quia placet: ſed hominem miſerantes, facinus autem ſeu flagitium deteſtantes, quanto magis nobis diſplicet vicium, tanto minus volumus inemendatum interire vicioſum. Facile enim eſt atque procliue malos odiſſe, quia mali ſunt, rarum autem & pium eoſ-

dem ipſos diligere quia homines ſunt, vt in vno ſimul D & culpam improbes, & naturam approbes, ac propterea culpam iuſtius oderis, quod ea fœdatur natura quam diligis. Non eſt igitur iniquitatis, ſed potius humanitatis *23. q. 5. non eſt iniquitatis.* ſocietate deuinctus, qui propterea eſt criminis perſecutor, vt ſit hominis liberator. Morum porrò corrigendorum, nullus alius quàm in hac vita locus: nam poſt hanc quiſque id habebit, quod in hac ſibimet conquiſierit. Ideo compellimur humani generis charitate interuenire pro reis, ne iſtam vitam ſic finiant per ſupplicium, vt ea finita non poſsint finire ſupplicium. Noli ergo dubitare hoc officium noſtrum ex religione deſcendere, cùm deus apud quem nulla eſt iniquitas, cùius ſumma poteſtas eſt, qui non tantum qualis quiſque ſit videt, verumetiam qualis futurus ſit præuidet, qui ſolus poteſt iudicando non labi, quia in cognoſcendo non poteſt falli, facit tamen ſicut Euangelium loquitur, ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Cuius mirabilis bonitatis vt ſimus imitatores, dominus Chriſtus exhortans: Diligi- *Matth. 5.* te, inquit, inimicos veſtros, & benefacite eis qui vos o- E derunt, & orate pro eis qui vos perſequuntur, vt ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Hac indulgẽtia & lenitate diuina multos abuti ad perniciem ſuam quis neſciat? Quos arguens Apoſtolus, & grauiter increpans, dicit. Exiſtimas autẽ ô homo *Roma. 2.* omnis, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiã te adducit? Secundum autem duriciam cordis tui & cor † impœnitens, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera eius. Nunquid quoniam iſti in ſua nequicia perſeuerãt, ideo deus in ſua patientia non perſeuerat, per pauca in hoc ſeculo puniens, ne diuina prouidentia nõ eſſe credatur, & multa ſeruans vltimo examini, vt futurũ iudicium cõmendetur? Non, vt opinor, magiſter ille cœleſtis impietatẽ nos diligere præcepit, cùm præcepit vt noſtros diligamus inimicos, benefaciamus eis qui nos oderũt, oremus pro eis qui nos perſequuntur, cũ proculdu- F bio ſi piè deum colimus, inimicos atq; odiis aduerſum nos acerrimis incitatos ac perſequutores, niſi impios habere nõ poſſimus. Num igitur diligẽdi ſunt impij? Num impiis benefaciendum eſt? Num pro impiis etiam orandum eſt? Ita plane. Qui enim hoc præcepit, deus eſt: nec tamẽ nos hoc pacto ſocietati adiungit impiorum quibus & ipſe parcendo, & vitam ſalutemq; largiendo, nõ vtiq; ſociatur. Conſiliũ quippe eius, quantũ homini pio noſſe donatũ eſt, exponit Apoſtolus dicẽs: Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Ad hanc volumus adduci pro quibus interuenimus, non eorum peccatis vel parcimus vel fauemus. Nam quoſdã, quorum crimina manifeſta ſunt, à veſtra ſeueritate liberatos, à ſocietate tamen remouemus altaris, vt pœnitendo placare poſsint, quem peccando contempſerant, ſeq; ipſos puniendo. Nam nihil aliud agit, quem veraciter pœnitet, niſi vt id quod mali fecerit, impunitum eſſe non ſinat. Eo quippe modo ſibi non parcenti ille parcit, cuius altum iuſtumq; iudicium nullus cõtemptor euadit. Quod ſi iniquis & ſceleſtis ille parcendo, eiſq; vitam ſalutemq; largiendo, etiam pleriſq; eorum, quos nouit nõ acturos pœnitentiam, tamen exhibet patientiam: quanto magis nos in eos, qui correctionem promittunt, &

† aliàs duriciã tuam, & cor &c.

G vtrum faciant quod promittunt, incerti sumus, mise-
† vestrum. ricordes esse debemus, vt rigorem nostrum † pro eis
intercedēdo flectamus, pro quibus & dominum, quem
nihil de moribus eorum etiam futuris latet, non ta-
De pœnitē. men impudenter, quia hoc ipse præcepit, oramus? In
distin.3. In tantum autem hominum aliquando iniquitas progre-
tātū 4. sen. ditur, vt etiam post actam pœnitentiam, post altaris
dist. Quod reconciliationem, vel similia vel grauiora commit-
verò.14.ca. tant: & tamen deus facit etiam super tales oriri solem
suum, nec minus tribuit quàm ante tribuebat largissi-
ma munera vitæ ac salutis. Et quamuis eis in ecclesia lo-
Iterata pœ- cus humillimæ pœnitentiæ non concedatur, deus ta-
nitentia. men super eos suæ patientiæ non obliuiscitur. Ex quo-
rum numero si quis nobis dicat: Aut date mihi eun-
dem iterum pœnitendi locum, aut desperatum me per-
mittite, vt faciam quicquid libuerit, quantum meis o-
pibus adiuuor, & humanis legibus non prohibeor, in
scortis omníque luxuria damnabili quidem apud do-
De pœnitē. minum, sed apud homines plerosque etiam laudabili.
di.3. In tan Aut si me ab hac nequicia reuocatis, dicite vtrum mihi
tum. aliquid prosit ad vitam futuram, si in ista vita illecebro-
sissimæ voluptatis blandimenta contempsero, si libidi-
H num incitamenta frænauero, si ad castigandum cor-
pus meum multa mihi etiam licita & concessa subtra-
xero, si me pœnitendo vehementius quàm prius exci-
tauero, si miserabilius ingemuero, si fleuero vberius, si
vixero melius, si pauperes sustentauero largius, si cha-
ritate, quæ operit multitudinem peccatorum, flagraue-
Dis. 50. ro ardentius: quis nostrum ita desipit, vt huic homini
Quanuis. dicat, Nihil tibi ista proderunt in posterum, vade sal-
De pœ. di 3. tem vitæ huius suauitate perfruere? Auertat deus tam
Quanuis. immanem sacrilegámque dementiam. Quanuis ergo
4. sent. dist. caute salubritèrque prouisum sit, vt locus illius humilli-
14. illud. mæ pœnitentiæ semel in ecclesia concedatur, ne medi-
Non daba cina vilis minus vtilis esset ægrotis, quæ tantomagis
tur secūdus salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit, quis
pœnitentiæ tamen audeat dicere deo: Quare huic homini, qui post
publicæ lo- primam pœnitentiam rursus se laqueis iniquitatis ob-
cus. stringit, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere erga
Roma.2. istos non agi quod Apostolus ait: Ignoras quia patiētia
dei ad pœnitentiam te addducit? Aut istis exceptis esse
definitum quod scriptum est: Beati omnes qui confi-
Psal.30. dunt in eum? Aut ad istos non pertinere quod dicitur:
I Viriliter agit & confortetur cor vestrum, omnes qui
speratis in dominum? Cùm igitur super peccatores tan
ta sit patientia, tanta misericordia dei, vt in hac tem-
porali vita, moribus emendatis, non damnentur in æ-
ternum, qui nullius quæ sibi præbeatur expectat miseri-
cordiam, quoniam nemo est illo beatior, nemo poten-
tior, nemo iustior, quales nos esse oportet homines er-
ga homines, qui hanc vitam nostram, quantacunque
† tametsi eam laude commendemus †, eam sine peccato esse non di-
cimus? Quòd si dixerimus, nosipsos, sicut scriptum est,
1. Ioan. 1. decipimus, & veritas in nobis nō est. Proinde licet ac-
cusatoris alia persona sit, alia defensoris, alia intercesso-
ris, alia iudicis, de quorum propriis officiis nimis lon-
gum est & non necessarium hoc sermone disserere, Sic
tamen etiam ipsos criminum vltores, atque in hoc
officio non ira propria concitatos, sed legum mini-
stros, nec suarum sed alienarum examinatarum iniu-
riarum vindices, quales iudices esse debent, terruit cen-
sura diuina vt cogitarent sibi propter sua peccata dei
misericordiam necessariam, nec putarent ad culpam
sui officij pertinere, si quid erga eos misericorditer a-
gerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam po-
testatem. Nam cùm ad dominum Christum Iudæi K
adduxissent mulierem in adulterio comprehensam, *Misericor-*
eúmque tentantes dicerent, quòd iussa esset lege lapi- *dia domi-*
dari, ac deinde quærerent, quid de illa ipse præciperet: *ni.*
Respondit eis: Qui sine peccato est vestrum, prior in *Ioan. 8.*
eam lapidem iaciat. Ita nec legem improbauit, quæ hu-
iusmodi ream iussit occîdi, & illos terrendo ad mise-
ricordiam reuocauit, quorum iudicio hæc posset oc-
cîdi. Puto quod hac sententia domini audita, si præ-
sens fuit etiam maritus ipse qui violatam sui thori fi-
dem vindicari postulabat, exterritus animum ad vo-
luntatem parcendi ab vlciscendi cupiditate deflexit.
Nam quo modo est admonitus accusator ne suas per-
sequeretur iniurias, quando ipsi iudices ita sunt à iudi-
cando prohibiti, qui in adultera punienda, non priua-
to dolori compellebantur seruire, sed legi? Vnde Io-
seph cui virgo Maria domini mater fuerat desponsa- *Suspicio Io-*
ta, cùm eam comperisset esse prægnantem, cui se no- *seph de Ma*
uerat non esse commistum, & ob hoc nihil aliud quàm *ria.*
adulteram credidisset, puniri tamen eam noluit, nec
approbator flagitij fuit. Nam hæc voluntas eius etiam
iusticiæ deputatur. Ita quippe de illo scriptum est, Et *Matth. 1.*
cum esset homo iustus, & nollet eam diuulgare, statuit L
eam occulte dimittere. Hæc eo cogitante, apparuit il- *Traducere.*
li angelus, qui doceret esse numinis, quod ille putaue-
rat criminis. Si ergo cogitata infirmitate communi, &
accusatorius dolor, & iudicatorius rigor frangitur,
quod tandem censes pro reis esse debere, vel defenso-
ris vel intercessoris officium: quandoquidem & vos
viri boni qui nunc iudices estis, & in foro aliquādo ver
sati causas hominum suscepistis, satis † quàm libentius *† scitis.*
defendere quàm accusare soletis? Et tamen defensor
ab intercessore plurimum distat. Nam ille diluendis
vel obtegendis criminibus operam maxime impendit,
Intercessor autem etiam cùm de culpa constat, pro pœ-
na remouenda vel temperanda curam gerit. Hoc sunt
apud deum pro peccatoribus iusti, hoc pro se ipsi pec-
cantes inuicem vt faciant admonentur. Nam scriptum
est: Confitemini inuicem peccata vestra, & orate pro *Iacobi.5.*
vobis. Has sibi partes humanitatis, vbi potest, omnis
homo apud hominem vendicat. Nam quod ipse quis-
que domi suæ puniret admissum, in alterius domo
vult impunitum. Siue enim adhibeatur apud amicum,
siue ille cuiquam in quem potestas vlciscendi est se M
præsente succenseat, siue irascenti fortuito superue-
niat, non iustissimus sed inhumanissimus iudicatur,
si non interueniat. Scio ego teipsum cum aliis ami-
cis tuis in ecclesia Carthaginensi intercessisse pro cle-
rico, cui meritò succensebat episcopus, & vtique nul-
lum ibi discrimen sanguinis, sub incruenta discipli-
na timebatur. Nec cùm id quod etiam vobis displi-
cebat inultum esse velletis, tanquam delicti approba-
tores vos iudicabamus, sed tanquam humanissimos
intercessores audiebamus. Si ergo vobis fas est eccle-
siasticam correptionem intercedendo mitigare, quo
modo episcopus vestro gladio non debet intercede-
re, cùm illa exeratur, vt in quem exeritur bene viuat,
iste ne viuat? Postremò ipse dominus, apud homines *Ioan. 8.*
intercessit ne lapidaretur adultera, & eo modo nobis
intercessionis commendauit officium, nisi quia ille ter-
rendo fecit, quod nos petendo. Ille enim dominus, nos
serui sumus. Veruntamen ille sic terruit vt omnes ti-
mere debeamus. Quis enim est nostrum sine peccato?
Quod cùm illis dixisset, à quibus ei offerebatur puni-
enda peccatrix, vt qui sciret se esse sine peccato, prior
in illam

A in illam lapidem mitteret: cecidit sæuicia, tremēte conscientia. Tunc enim ex illa iam congregatione dilapsi, solum misericordi miserum reliquerunt. Cedat huic sententiæ pietas Christianorum, cui cessit impietas Iudæorum. Cedat humilitas obsequentium, cui cessit superbia persequentium. Cedat confessio fidelis, cui cessit simulatio tentatoris. Malis parce vir bone: quanto melior, tanto esto mitior: quanto sis celsior potestate, tanto humilior fias pietate. Ego quidem intuens mores tuos, appellaui te virum bonum: sed tu in-
Marci.10. tuens verba Christi, dic tibiipsi: Nemo bonus nisi vnus deus. Quod cùm verum sit (hoc enim veritas dixit) nec ego tamen illud existimari debeo fallaci assentatione dixisse, & dominicis verbis quasi contrarius extitisse, vt cum ille dicat, Nemo bonus nisi vnus deus, ego te appellauerim virum bonum. Non enim & ipse
Lucæ 6. dominus contraria sibi locutus est, vbi ait: Bonus ho-
De quo mo mo de bono thesauro cordis sui profert bona. Deus
do solus bo ergo singulariter bonus est, & hoc amittere non po-
nus. test. Nullus enim boni participatione bonus est, quoniam bonum quo bonus est, ipse sibi est: homo autem cùm bonus est, ab illo bonus est, quod à seipso
B esse non potest. Illius enim spiritu boni fiunt, cuius capax creata est nostra natura per propriam voluntatem. Pertinet ergo ad nos vt boni simus, accipere & habere quod dat, qui de suo bonus est. Quo quisque neglecto, de suo malus est. Proinde inquantum homo rectè agit, id est scienter & amanter, & piè bonum operatur, intantum bonus est: inquantum autem peccat, id est à veritate & charitate & pietate deuiat, intantum malus est. Quis autem est in hac vita sine aliquo peccato? Sed eum dicimus bonum, cuius præualent bona: eúmque optimum, qui peccat minimum. Idcirco ipse dominus, quos dicit bonos propter participationem gratiæ diuinæ, eosdem etiam malos dicit propter vitia infirmitatis humanæ, donec totum quo cōstamus, ab omni vitiositate sanatum, transeat in eam vitam, vbi nihil omnino peccabitur. Nam vtique bonos docebat orare, non malos, quibus præcepit vt di-
Matth.6. cerent: Pater noster qui es in cœlis. Ex hoc enim boni, quo filij dei non natura geniti, sed grana facti, tan-
Ioan.1. quam ij quibus recipientibus eum, dedit potestatem filios dei fieri. Quæ generatio spiritalis more scriptura-
C rum etiam adoptio nominatur, vt distinguatur ab illa
Esa.53. generatione dei de deo, coæterni de coæterno. Vnde scriptum est: Generationem eius quis enarrabit? Cùm ergo bonos esse demonstrauerit, quos voluit deo veraciter dicere: Pater noster qui es in cœlis præcepit tamen
Matth.6. vt in eadem oratione inter cætera dicerent: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quæ debita, esse peccata quanuis manifestum sit, postea tamen manifestius declarauit, dicens: Si enim dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis & pater vester peccata vestra. Hanc orationem baptizati orant, nec est prorsus præteritorum aliquid peccatorum, quod non baptizatis in sancta ecclesia dimittatur. Sed postea viuendo in hac fragilitate mortali, nisi contraherent quod dimittendum esset, non veraciter dicerent: Dimitte nobis debita nostra. Boni ergo inquantum non peccant, filij dei sunt: inquantum autem peccant (quod sua non mendaci confessione testantur) vtique mali sunt. Nisi forte quis dicat, alia bonorum, alia malorum esse peccata: quod non vsquequaque improbabiliter dicitur. Veruntamen dominus Iesus sine vlla ambiguitate malos appellauit eosdem ipsos quorum patrem dicebat deum. Nam in eodem sermo- D
ne, vbi illam docet orationem, alio loco exhortans ad precandum deum, ait: Petite & accipietis, quærite & in- Matth.7.
uenietis, pulsate & aperietur vobis: Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Et paulo post: Si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Num igitur deus pater malorum est? Absit. Quo modo ergo dicitur pater vester cœlestis, quibus dicitur, Cum sitis mali: nisi quia vtrunque veritas monstrat, quid simus dei dono†, † bono.
quid humano vitio, hoc cōmendans, illud emendans? Seneca ad
Meritò ait Seneca (qui temporibus Apostolorum fuit, Paulum.
cuius etiam quædam ad Paulum Apostolum leguntur epistolæ) Omnes odit qui malos odit: & tamen ideo diligendi sunt mali, vt non sint mali: quemadmodum non vt permaneant, sed vt sanentur, diliguntur ægroti. Quicquid autem post eam quæ fit in baptismo ablutionem peccatorum in hac vita manendo peccamus, etiam si non tale sit, quod à diuinis remouere compellat altaribus, non dolore sterili, sed misericordiæ sacrificiis expiatur. Quod ergo agimus vt faciatis intercedentibus nobis, deo nos† noueritis offerre pro vobis. † vos.
Indigetis enim misericordia quam præbetis: Et videte E
quis dixerit: Dimittite & dimittetur vobis, (Date & da- Lucæ 6.
bitur vobis.) Quanquam etiam si ita viueremus, vt non Matth.6.
esset quare diceremus, Dimitte nobis debita nostra: quanto à nequicia purior animus esset, tanto clementia plenior esse deberet, vt si non compungeremur sententia domini dicentis, Qui vestrum est sine peccato, prior Ioan.8.
in illam lapidem iaciat: Ipsius qui hoc dixit sectaremur exemplum, qui cum esset vtique sine peccato, ait mulieri quam perterriti illi reliquerant: Nec ego te condemnabo, vade iā deinceps noli peccare. Potuit enim metuere flagitiosa mulier, ne illis discedētibus qui sua peccata cognouerant vt peccato parceret alieno, illam iustissime iam ipse damnaret qui erat sine peccato. At ille non conscientia pauidus, sed plenus clemētia, cum illa respondisset à nemine se fuisse damnatam: nec ego te, inquit, damnabo. Tanquam diceret: Si malicia tibi parcere potuit, quid metuis innocentiam? Et ne delicti non doctor † sed ‡ ne: approbator videretur, vade ait, † donator.
iam deinceps noli peccare: vt se homini pepercisse, non hominis culpā sibi placuisse monstraret. Iam vides igi- F
tur de religione descendere, nec nos societate criminū obstringi, quod intercedimus plerunque etiam pro sceleratis, & si non sceleratis, tamen pro peccatoribus peccatores, & quod veraciter potius quàm iniuriose dictū accipias, puto quod apud peccatores. Nec ideo sanè 23.q.5. non
frustra instituta sunt potestas regis, vis gladij cognito- frustra.
ris, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiam boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cum timentur, & coërcentur mali, & quietius inter malos viuunt boni: non quia boni pronunciandi sunt, qui talia metuendo non peccant. Non enim bonus est quispiam timore pœnæ, sed amore iustitiæ) veruntamen non inutiliter etiam metu legum humana coërcetur audacia, & vt tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis dū formidato supplicio frænatur facultas, inuocato deo sanetur voluntas. Sed huic ordinationi rerum humanarum, contrariæ non sunt intercessiones Episcoporum, Imò verò nec causa, nec locus intercedēdi vllus esset, si ista nō essent. Tanto enim sunt intercedentium & parcentium beneficia gratiora, quanto peccantium iustio-

ra sup-

G ra supplicia. Nec ob aliud quantum sapio, in veteri testamento, antiquorum temporibus prophetarum seuerior legis vindicta feruebat, nisi vt ostenderetur, rectè iniquis pœnas constitutas: vt quod eis parcere noui testamenti indulgentia commonemur, aut remedium sit salutis quo peccatis parcatur & nostris, aut commendatio mansuetudinis, vt per eos qui parcunt veritas prædicata, non tantum timeatur, verumetiam diligatur. Plurimum autem interest, quo animo quisque parcat. Sicuti enim est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens. Nam, vt exempli gratia manifestum aliquid ponam, quis non crudelem verius dixerit eum, qui puero pepercerit volenti obstinatissime de serpentibus ludere? quis autem non misericordem, qui talia prohibent, contemptorem verborum etiam verberibus emendauerit? Et ideo non vsque ad mortem protendenda est disciplina, vt sit cui prodesse posit, quanquam etiam cùm homo ab homine occiditur, multum distet, vtrum fiat nocendi cupiditate, vel iniuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut à latrone: an vlciscendi vel obediendi ordine, sicut à iudice, sicut à carnifice: an euadendi vel subueniendi necessitate, sicut interimitur latro à

Crudelitas parcens.

23.q.5.cum homo.

H viatore, hostis à milite. Et aliquando qui causa mortis fuit, potius in culpa est, quàm ille qui occidit: velut si quisquam decipiat fideiussorem suum, atque ille pro isto supplicium legitimum luat: nec tamen omnis qui causa alienæ mortis est, reus est. Quid si etiam quisquam stuprum petat, seseque si non impetrauerit interimat? Quid si filius timens patris pia verbera, præcipitio pereat? Quid si alius homine liberato, vel ne alius liberetur, sibipse mortem inferat? Num propter istas alienarum mortium causas, aut sceleri consentiendum est, aut vindicta peccati quæ non fit nocendi, sed corrigendi studio, etiam paterna tollenda, aut opera misericordię cohibenda sunt? Hæc cùm accidunt, debemus eis humanum dolorem, non propter illa ne accidant, rectè factorum reprimere voluntatem. Sic etiam cùm intercedimus pro peccatore damnando, sequuntur aliquando quæ nolumus, siue in ipso, qui nostra intercessione liberatur, vt vel immanius impunita grassetur audacia, subdita cupiditati, ingrata lenitati,

I atque vnus morti ereptus plurimos necet, vel ipso per beneficium nostrum in melius commutato, moribusque correpto, alius malè viuendo pereat, sibique huius impunitate proposita, talia vel grauiora committat: non vt opinor hæc mala imputanda sunt nobis, cum intercedimus vobis, sed potius illa bona, quæ cùm id facimus, intuemur & volumus, id est commendatio mansuetudinis, ad conciliandam dilectionem verbo veritatis: & vt qui liberantur à temporali morte, sic viuant, ne in æternam, vnde nunquam liberentur, incurrant. Prodest ergo & seueritas vestra, cuius ministerio quies adiuuatur & nostra: prodest & intercessio nostra, cuius ministerio seueritas téperatur & vestra. Non vobis displiceat, quòd rogamini à bonis, quia nec bonis displicet quod timemini à malis: nam hominum iniquitatem etiam Apostolus Paulus non tantum de iudicio futuro, verumetiam de potestatibus vestris secularibus † terruit asserens & ipsas ad dispensationem diuinæ prouidentiæ pertinere. Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit, Non est enim potestas nisi à deo. Quæ autem sunt, à deo ordinata sunt. Quapropter qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt.

23.q.5.prodest.

† præsentib⁹ vestris securibus.

Roma.13.

Principes enim non sunt timori boni operis, sed mali. K
Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quòd si malum feceris, time: non enim frustra gladium portat: dei enim minister est, vindex in ira ei qui malè agit. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed & propter conscientiam: ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt, in hoc ipsum perseuerantes. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem, nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Hæc verba Apostoli vtilitatem vestræ seueritatis ostendunt. Proinde sicut dilectionem iussi sunt terrentibus debere qui timent, ita dilectionem iussi sunt timentibus debere qui terrent. Nihil nocendi cupiditate fiat, sed omnia consulendi charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumaniter. Ita formidetur vltio cognitoris, vt nec intercessoris religio contemnatur: quia & plectendo & ignoscendo hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur, Quòd si tanta est peruersitas & impietas, vt ei corrigendæ nec disciplina posit prodesse nec venia, à bonis tamen intentione atq; conscientia, quam deus cernit, siue seueritate, siue lenitate, non nisi officium dile- L

Iram pœnā vocat.

23.q.5.prodest.

ctionis impleatur. Quod autem in epistola tua sequitur, vbi dicis: Verùm nunc vt mores nostri sunt, & sceleris pœnam cupiunt sibi homines relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere: pessimum hominum genus commemoras, cui pœnitendi medicina omnino non prodest. Si enim res aliena, propter quam peccatum est, cùm reddi posit non redditur, nó agitur pœnitentia, sed fingitur: si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum: sed vt dixi, cùm restitui potest. Plerunque enim qui aufert, amittit, siue alios patiendo malos, siue ipse male viuendo, nec aliud habet vnde restituat. Huic certe non possumus dicere, redde quod abstulisti, nisi cũ habere credimus & negare. Vbi quidem si aliquos sustinet repente cruciatus, dum existimatur habere quod reddat, nulla est iniquitas: quia & si non est vnde luat ablatam pecuniam, meritò tamen, dum eam per molestias corporales redhibere compellitur, peccati quo male ablata est, pœnas luit. Sed inhumanum non est etiam pro ta- M
libus intercedere, tanquam pro reis criminum: non ad hoc vt minime restituantur aliena, sed ne frustra homo in hominem sæuiat, ille præsertim, qui iam remisit culpam, sed quærit pecuniam, & si fraudari meruit, non expetit vindicari. Denique in talibus causis, si persuadere potuerimus, eos pro quibus interuenimus, non habere quod poscitur, cõtinuò nobis eorum molestiæ relaxantur. Aliquando autem misericordes, & in ipso dubio nolunt homini pro incerta pecunia, certa inferre supplicia: ad hanc misericordiam etiam nos prouocare & exhortari decet: Melius enim etiam si habet, amittis, quàm si non habet, aut excrucias aut occîdis. Sed pro istis magis apud eos qui repetunt, quàm apud eos qui iudicant intercedere conuenit, ne ipse videatur auferre, qui cum habet potestatem non cogit reddere, quanuis in cogendo ita debeat adhibere integritatem, ne amittat humanitatem. Illud verò fidentissimè dixerim, eum qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem quantum honeste potest ad restituendum non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quam impendimus. Non

14.q.6.capit.1.De rsu-rs.cũ tu.De reg.iu.li.6. peccatum.

enim

A enim opem fert qui ad peccandum adiuuat, ac non potius subuertit atq; opprimit. Sed nunquid iden nos aut exigere aut ad exigendum tradere vel possumus vel debemus? Agimus quantum episcopalis facultas datur, & humanũ quidem nonnunquam, sed maximè ac semper diuinum iudicium comminantes. Nolentes autem reddere, quos nnuimus & male abstulisse, & vnde reddant habere arguimus, increpamus, & detestamur, quosdam clàm, quosdam palam, sicut diuersitas personarum diuersam videtur posse recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad maiorem insaniam concitari.

Quare parcēdum magnatib⁹ interdum. Aliquandn etiam si res magis curanda non impedit, sancti altaris communione priuamus. Verùm sæpe accidit vt nos fallant, vel negando se abstulisse, vel affirmando se vnde restituant non habere. Sæpe etiam & vos fallimini putando vel nos nnn agere vt reddant, vel ipsos habere vnde reddant: & omnes aut penè nmnes homines amamus nostras suspicinnes vel vocare vel existimare cognitinnes, quandn credibilibus rerum signis mouemur, cùm credibilia nnnnulla sint falsa, sicut incredibilia nõnulla sunt vera. Ideo qunsdam commemorans, qui & sceleris pœnam sibi cupiunt relaxa-
B ri, & id propter quod scelus admissum est possidere, addidisti & aisti: Pro his quoq; interueniendum putat sacerdotium vestrũ. Fieri enim potest, vt tu scias quod ego nescio, & propterea putem pro aliquo interueniendum, quod si me fallere potuit, cùm te nnn potuerit, vt egn eum nõ credam possidere quod tu possidere nnsti. Ita fit, vt cũ de reo sententia non vna sit nnstra, neutri tamen nnstrum placeat, quòd res non redditur aliena. De homine vt homines, diuersa sentimus, sed in ipsa iusticia simul sumus. Eo mndo etiam fieri potest, vt quod scin aliquem nõ habere, hoc eum tu habere non certissime teneas, sed credibiliter suspiceris, & ob hoc tibi videar interuenire pro eo, qui & sceleris pœnã sibi cupiat relaxari, & id propter quod scelus admissum est possidere. Ad summam igitur neque apud tales, si qui reperiuntur qualem te esse gaudemus, neque apud ipsos qui magno studio aliena ac nihil profutura, multoq; etiam periculosa ac perniciosa petunt, neque apud cor meum, cui testis est deus, ausim dicere, sentire, decernere, interueniendum esse pro aliquo, vt quod scelere
C abstulit, sceleris impunitate possideat: Sed vt remissa iniuria, quod iniurinsè abstulit reddat, si tamen habet
14.q.5.non sanè. quod abstulit, vel aliud vnde illud restituat. Nnn sanè quicquid ab inuito sumitur, iniurinsè aufertur. Nam plerique nec medico volunt reddere hnnnrem suum, nec operario mercedem, nec tamen hæc qui ab inuito accipiunt, per iniuriam accipiunt, quæ potius per iniu-
11.q.3.non licet. riam nnn darentur. Sed non ideo debet iudex vendere iustum iudicium, aut testis verum testimonium, quia vendit aduocatus iustum patrocinium, & iurisperitus verum cõsilium. Illi enim inter vtranq; partem ad examina adhibentur: isti ex vna parte consistunt. Cùm autem iudicia & testimonia, quæ nec iusta nec vera vendenda sunt, iniqua & falsa vẽduntur, multn sceleratius vtique pecunia sumitur, quia sceleratè, etiam quanuis à vnlentibus datur. Ille tamen solet tanquam malè sibi ablatam pecuniam repetere, qui iustum iudicium emit: quoniam venale esse non debuit. Qui verò prn iniqun iudicin dedit, vellet quidem repetere, nisi timeret vel puderet emisse. Sunt aliæ persnnæ inferioris loci, quæ ab vtraque parte nnn insolenter accipiunt, sicut officialis, & à quo amouetur, & cui admouetur officiũ, ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data per tolerabilem consuetudinem nñ snlent, D
magisque reprehendimus, qui talia inusitatè repetiuerunt, quàm qui ea de more sumpserunt: quoniam multæ necessariæ personę rebus humanis, vel inuitantur huiusmodi commodis, vel tenentur. Isti si viam vitæ mutauerint, aut excellentioris conscenderint sanctitatis gradum, facilius ea quę hoc modo acquisierunt, tanquã sua pauperibus largiuntur, quàm eis à quibus accepta sunt tanquam aliena restituant. Qui verò contra ius societatis humanæ, furtis, rapinis, calumniis, oppressionibus, inuasionibus abstulerit, reddenda potius quàm donanda censemus, Zachæi publicani Euangelico exem- *Luca.19.*
plo, qui cum hospitin dominum suscepisset, in vitam sanctam repente mutatus, Dimidium, inquit, rerũ mearũ do pauperibus, & si cui aliquid abstuli, quadruplum reddn. Veruntamen si iusticia syncerius consulatur, iustius dicitur aduocato: Redde quod accepisti, quandn contra veritatem stetisti, iniquitati affuisti, iudicem fefellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti, Quod vides multos hnnestissimos & disertissimos viros, non solum impune, verumetiam glorinsè videri sibi committere, quàm cuiquam in quolibet officio militanti, Redde qund accepisti, quãdo iubente iudice cui- E
cunq; causæ necessarium hnminem tenuisti, ne resisteret vinxisti, ne fugeret inclusisti, postremò aut permanẽte lite exhibuisti, aut finita dimisisti. Sed illud cur aduocatn nnn dicatur in promptu est, quia scilicet ita nõ vult hnmo repetere, quod patronn vt male vinceret dedit: sicut non vult reddere, quod ab aduersario, cum male vicisset, accepit, Quis tandem aduocatus, aut ex aduocato ita vir optimus facilè reperitur, qui susceptn suo, dicat: Recipe quod mihi cum tibi male adessem dedisti, & redde aduersario tun, quod me agente inique abstulisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ, rectissimè pœnitet, etiam hnc facere debet, vt si ille qui inique litigauit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi fortè restituendum est alienum, quod per furtum clanculn aufertur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro vbi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumuentis legibus obtinetur? Quid *14.quæst.4. quid dicã.*
dicam de vsuris, quas etiam ipsæ leges & iudices reddi iubent? An crudelior est qui subtrahit aliquid vel e- F
ripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnnre? Hæc atque huiusmodi male vtique possidentur; & vellem vt restituerentur, sed non est quo iudice repetantur. Iam verò si prudenter intueamur, quod scriptum est: Fidelis hnminis totus mundus diuitiarum est, infidelis autem nec obolus: nõnne omnes qui sibi videntur gaudere licite conquisitis, eisque vti nesciunt, aliena possidere cnnuincimus? Hoc enim certè alienum non est, quod iure possidetur: hoc autem iure quod iuste, & hnc iuste quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est: malè autem possidet, qui male vtitur. Cernis ergo quàm multi debeant reddere aliena, si vel pauci quibus reddantur reperiuntur, qui tamen [vbi] vbi sunt tanto magis ista cõtemnunt, quanto ea iustius possidere potuerunt. Iusticiam quippe & nemo male habet, & qui non dilexerit nnn habet. Pecunia verò & à malis male habetur, & à bonis tantn melius habetur, quantn minus amatur. Sed inter hæc toleratur iniquitas male habentium, & quædam inter eos iura constituuntur, *Leges ciuiles mediæ inter Christũ & diabolũ.* quæ appellantur ciuilia, non quod hinc fiat vt bene vtentes sint, sed vt male vtentes minus molesti sint: donec fideles & pij, quorum iure sunt omnia, qui vel ex

G illis fiunt, vel inter illos tantisper viuentes, malis eorum non obstringũtur, sed exercentur, perueniant ad illam ciuitatem, vbi hæreditas æternitatis est, vbi nõ habet nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, vbi possidebunt quicunq; ibi erunt, verè sua. Sed tamen etiã hic non intercedimus, vt secundum mores legesq; terrenas non restituantur aliena: quamuis placabiles nos † velimus malis, non vt placeant vel permaneant mali, sed quia ex illis fiunt quicunque fiunt boni, & sacrificio misericordiæ placatur deus, quem nisi propicium haberét mali, nulli essent boni. Diu est, quòd occupationibus tuis loquendo videor onerosus, cum tibi homini acuto & docto citò solui potuerit quod quærebas. Iam dudum autem finire deberem, si te tantum scirem fuisse lecturum quod flagitasti vt rescriberem. Fœlix in Christo viuas fili charissime.

† vos.

Dioscorus Augustino proponit multas quæstiones ex libris de philosophia Ciceronis, & ex oratore eiusdem, orans vt maturè ad eas respondeat.

Epistola LV.

H PRoœmiare apud te nõ solum superfluum est, sed etiam molestum, qui rem non verba desyderas. Ideoque simpliciter audi. Senex Alipius rogatus à me, sæpius pollicitus erat, tecum respondere dialogorum pauculis interrogatiunculis: & quoniam in Mauritania dicitur hodieque esse, peto viribus omnibus & rogo, vt tu solus respondere digneris, quod etiam præsente ipso fratre tuo, sine dubio facturus eras. Non est pecunia, non est aurum, quod pro quouis datu rus eras proculdubio si haberes, nunc verò sine labore loqueris, quod requiro. Possem te plus & per multos charos tuos exorare, sed noui animum tuum, qui non rogari desyderat, sed omnibus præstare, si tantum absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris: tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. Nosti quàm mihi molestissimum est oneri esse, non dico synceritati tuæ, sed cuipiam. Solus autem deus nouit, quoniam nimia necessitate impulsus hoc feci. Vobis etiam saluis & fauente domino nauigaturus sum, & mores hominum non ignoraris, qui procliues sunt ad vituperandum. & quoniam † si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putabitur. Vides ergo obsecro te ad omnia sine cunctatione responde, ne me tristem dimittas. Sic videam parentes meos, quia propter hoc solum Cerdonem misi, & ipsum expecto solum. Frater Zenobius, magister memoriæ factus est, & misit nobis euectionem cum annonis. Si ego dignus non sum, vt respondeas interrogatiunculis meis, saltem timeantur annonæ. Incolumem te summa diuinitas longe nobis tueatur ætate. Papas plurimum dignationem tuam salutat.

† quam &c. patetur.

I

Augustinus Dioscoro, docens eiusmodi quæstiones nec decorè tractari ab Episcopo, nec vtiliter disci à Christiano, præsertim cùm iam aduersus Ethnicos nobis non sit conflictatio, atque hoc studiorum genus vbique frigeat: hortatur autem ad Christi philosophiam, quæ sola docet verum, sed non percipitur nisi ab iis, qui posuerunt fastum humanum.

Epistola LVI.

TV me innumerabilium quæstionum turba repente circumuallandum, vel potius obruendum putasti, etiam si vacantẽ ociosumq; credidisti. Quãdo enim ego in quolibet ocio, tot rerum nodos tam festinanti, & vt scribis, iam penè proficiscenti possem dissoluere? Numero enim rerum ipsarum impedirer, etiam si non difficiles † ad soluendum forent. Tanta sunt autem perplexitate inuoluti, & tenacitate constricti: vt etiam si pauci essent, ociosissimum me occupantes, magna mora temporis fatigarent intentionem, atq; attererent vngues meos. Ego autẽ vellem te abripere de medio deliciosarũ inquisitionum tuarũ, & constipare inter curas meas, vt vel disceres non esse inaniter curiosus, vel curiositatem tuam cibandam atque nutriendam imp[o]nere nõ auderes eis, quorum inter curas vel maxima cura est reprimere ac refrænare curiosos. Quanto enim melius, quantòque fructuosius, si in dandis vllis[ad te] literis tempus atque opera impenditur, ad hoc potius impenditur vt resecentur vanæ atque fallaces cupiditates tuæ, quæ tanto magis cauendæ sunt, quanto facilius decipiunt, nescio qua vmbra honestatis & liberalium studiorũ nomine velatæ atq; palliatæ, quàm vt nostro ministerio, atq; (vt) ita dixerim, satellitio induratæ, † quo tam bonam tuam mentem premant vehementius excitentur. Ecce enim tot dialogi lecti, si ad videndum finẽ & capessendum omniũ actionum tuarum nihil te adiuuerũt, quid prosunt dic mihi? Nam vbi finem constitueris totius huius flagrantissimi studij tui, & tibi infructuosi & nobis molesti, epistola tua satis indicas. Cùm enim de soluendis quæstionibus quas misisti tu ad me†, per literas satageres, ita scripsisti. Possem te, inquis, plus & per multos charos tuos exorare, sed noui animum tuum, qui non rogari desyderat, sed omnibus præstare, si tantũ absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris: tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. In his verbis epistolæ tuæ rectè quidem de me existimas, quod omnibus præstare desyderem, si absit quod dedecet. Sed in hac re nihil esse dedecoris, non mihi videtur. Non enim decora facies rerum attingit sensum meum, cum cogito Episcopum ecclesiasticis curis circunstrepentibus districtum atque distentum, repente quasi obsurdescentem cohiberi ab his omnibus, & dialogorum Tullianorum quæstiunculas, vni scholastico exponere. Quod quantũ dedeceat, quanquam tuorum studiorum raptus ardore prorsus, nolis attendere, tu etiam sentis tamen. Quid enim aliud indicat, quod cum dixisses, in hac re penitus nihil esse dedecoris, statim adiunxisti: tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. Hoc enim sonat, videri tibi quidem nihil in hac re esse dedecoris, tamen quodcunque est dedecoris petere te, vt præstem nauigaturo. Sed quid est quæso te, quod addidisti nauigaturo? An ego, nisi nauigaturus esses, præstare tibi aliquid dedecoris non deberem? Nimirũ putas, quòd aqua marina dedecus abluatur. Quod si ita esset, mecum† certè qui nauigaturus non sum, inexpiatum remaneret. Scribis etiam nosse me, quàm tibi molestissimum sit oneri esse cuipiam, & attestaris solum deũ nosse, quod nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic sanè cum epistolam tuam legerem, satis aduerti animum cognoscere necessitatem tuam. Cùm ecce mihi affers & dicis, mores hominum non ignoratis, qui procliues sunt ad vituperandum, & quoniam † si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putabitur. Hoc loco verò exarsisti mihi pectus, & irrupisti in curas meas, vt dissimulare non possem, quãtum me deus adiuuaret medeei tibi, non vt de tuis quæstionibus enodandis explicandisq; cogitarem, sed vt fœlicitatem tuam pẽdentem ex linguis hominum atque nutantem à tam infœlici retinaculo abrumpere, & cuidam sedi omnino inconcussæ stabilique religarem. Tu ne ô Dioscore nec Persium tuum

† nodi faciles.

K

† in dominatum.

L

† misisti apud me.

M

† meum.

† quam &c. patetur.

Persius.

A tuum respicis insultantem tibi contorto versiculo, sed planè puerile caput, si sensus assit, idoneo colapho cótundentem atque coërcentem: Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Tot vt superius dixi, legisti dialogos, tot philosophorũ altercationibus cor inseruisti, Dic mihi quis eorum finem actionum suarum constituerit io fama vulgi, aut in lingua hominum vel bonorum atque sapientum? Tu autem, & quod magis pudendum est, iam nauigaturus, satis præclarè te in Africam proficisci testaris, cum aliam ob causam te oneri non esse asseris negociosissimis, & in alia longe distãtia intentis episcopis, vt tibi exponant Ciceronem, nisi quia times homines procliues ad vituperãdum, ne interrogatus ab eis, si non responderis, indoctus & hebes puteris. O rem dignam vigiliis & lucubrationibus episcoporum. Non mihi videris aliunde dies noctesq; cogitare, nisi vt in studiis tuis atque doctrina (æquè) lauderis ab hominibus. Quod & si semper ad certa & recta tendentibus, periculosum esse iudicaui, nunc tamẽ in te maxime experior. Non enim aliunde quàm ex eadem pernicie nõ vidisti, qua tãdem re possemus moueri, vt tibi quod petebas daremus. Quàm enim per-

B uerse tuipse non ob aliud ad ea discenda quæ interrogas raperis, nisi vt lauderis, aut non vitupereris ab hominibus, tam peruerse etiam nos putas in tua petitione talibus causis allegatis moueri: & vtinã possemus efficere, vt tu quoque tam inani atque fallaci humanæ laudis bono minime mouereris, cũ tibi nos indicaremus non ad præstandum tibi quod petis, quoniam hæc de te scribis, sed ad te corrigendum moueri. Mores hominum, inquis, procliues sunt ad vituperaodum. Quid deinde? Si interrogatus quis non responderit, inquis, indoctus & hebes putabitur. Ecce ego te interrogo nõ de Ciceronis libris aliquid, cuius sensum fortasse legẽtes indagare non possunt, sed de Epistola ipsa tua, & de sententia verborum tuorum. Quæro enim cur non dixeris, qui noo responderit, indoctus & hebes manifestabitur, sed potius dixeris, qui non responderit, indoctus & hebes putabitur, nisi quia satis etiam ipse intelligis, eum qui talia non responderit, non esse indoctum & hebetem, sed putari. At ego te admoneo eum, qui talium putatorum linguis tanquam falcibus concidi timet, lignum esse aridum, & ideo non putari tãtum indoctum & hebetem, sed verè esse atque conuinci. For-

C tasse dixeris, Sed cum hebes animo non sim, & præcipue nõ esse studeam, nolo hebes animo vel putari. Recte, sed quo fine nobis, id quæro. Quod enim illis quęstionibus aperiendis tibi & explicandis, nec nobis oneri esse dubitasti, hanc causam & hunc finem esse dixisti, & tam necessarium vt eam nimiam necessitatem appellares, ne scilicet de his interrogatus neque respondens, ab hominibus ad vituperandum procliuibus, hebes indoctusq; puteris. Ego autẽ quæro, hoccine totum sit, cur à nobis ista desyderes, an etiam indoctus & hebes putari propter aliud aliquid nolis? Si hoc totũ est, cernis vt arbitror hunc esse finem tam vehementis intentionis tuæ, qua nobis quoq; oneri es, vt fateris. Quid autẽ à Dioscoro potest nobis esse oneri, nisi quòd ipsum Dioscorum etiam nescientem onerat, quod non sentiet nisi cum surgere voluerit: atque vtinam non sic alligarent hæc onera, & frustra etiam humeros conetur excutere: quod non ideo dico, quia istæ discuntur

Nõ dãnat studium Ciceronis. quæstiones, sed quia tali fine discuntur. Hunc enim finem iam certe sentis esse nugatorium, inanem, ventosum: Habet & tumorem, sub quo etiam tabes gignitur, & pupilla mentis ad non videndam opulentiam veri- D tatis offunditur. Crede sic est mi Dioscore, ita te fruar in ipsa cuius voluntate & in ipsa vmbra auerteris dignitate veritatis. Vnde enim tibi, nisi vel hoc modo de hac re fidem faciam, non inuenio. Non enim vides eã, aut vllo modo quandiu linguis humanis ruinosa gaudia construis, potes eam videre. Si autem ibi non finis est harum actionum, atque intentionis oiæ, sed propter aliud aliquid indoctus & hebes non vis putari, quæro quid illud sit: si propterea ne angustior tibi aditus ad acquirendas temporales diuitias, vxorem impetrandam, honores capessendos, & cętera huiusmodi, præcipiti fluxu transcurrentia, atque in se lapsos in vnum rapientia? Neque ad hunc finem tibi seruire nos decet, immo decet etiam hinc te amouere. Non enim sic te prohibemus in incerto famæ finẽ ponere, vt tanquam de Mintio in Eridanum emigres, quò te ipse fortasse Mintius etiam non emigrantem impingeret. Cõ enim non satiauerit auidum spiritum vanitas laudis humanæ, quia nihil ad cibandum affert nisi inane & inflatum, cogetur eam ipsa auiditas referre in aliud, quasi vberius atque fructuosius, quod nihilominus si temporali lapsu præterfluit, ita est quasi fluuius ducat in flu- E uium, vt non sit finis miseriæ, quãdiu finis officiorum nostrorum in re instabili collocatur. In aliquo igitur firmo atque incõmutabili bono te figere volumus constantissimæ intentionis dominum, & securissimam requiem omnis bonæ atque honestæ actionis tuæ. Aut fortè istam ipsam terrenam felicitatem quam commemoraui, si prosperi rumoris aura, aut etiam flatibus vela pandendo ad eam potueris peruenire, hanc etiam cogitas referre in aliud certum & verum & plenum bonum? At mihi non videtur atque omnino ipsa veritas negat, vel tantis ad se anfractibus, quæ tam proxima est, vel tantis sumptibus, quæ tam gratuita est, perueniri. An ipsa humana laude, tanquam instrumento vtendum existimas, vt aditum per hanc præpares ad animos hominum, persuadendo vera atque salubria, & caues te ne cum indoctum atque hebetem putauerint, indignum arbitrarẽtur, cui aurem vel intentissimam vel patientissimam præbeant, siue ad rectè facta quẽquam exhorteris, siue maliciam atque nequiciã peccantis obiurges? Hunc tu finem iusticiæ ac beneficentiæ, si in illis interrogandis quæstionibus cogitasti, nos de te male meruimus, quibus in epistola tua, non id potius quo F moueremur posuisti, vt aut libenter daremus quod petebas, aut ideo non daremus, quia causa quælibet alia fortasse prohiberet, Non tamen quia tuæ vanæ cupiditati, non solum seruire, verumetiam non resistere puderet. Quanto enim melius atque salubrius quæso te ipsas veritatis regulas, multo certius & breuius per seipsas accipis, quibus falsa omnia possis ipse refellere, ne quod falsum & pudendum est, si multorum annosas & decrepitas falsitates, studio iactantiore quàm prudentiori didiceris, doctum atque intelligentem te esse arbitreris, quod iam non existimo tibi videri, Non enim frustra tam diu tam vera Dioscoro diximus, ex quo in hac Epistola gradimur. Quapropter iam illud videamus, cum te istarum rerum ignorantia nequaquam indoctum atque hebetem iudices, sed ipsius potius veritatis, vt quisquis de his rebus scripsit, vel scripserit, aut ea sint quæ iam certus, tenes, aut si falsa sunt, securus ignores, neque de diuersitate cognoscenda sententiarũ alienarum, ne quasi indoctus & hebes remaneas, inani solicitudine macereris: Cum ergo hæc ita sint, etiam il-

G Illud si placet videamus, vtrum aliorum falsa existima-
tio, qui sunt vt scribis, ad vituperandum procliues, ita
vt si te ista ignorare persenserint, indoctum atque he-
betem, falsò quidem, sed tamē putent, sic te mouere de-
beat, vt etiam ab episcopis tibi hæc exponi non incon-
gruenter petas: quandoquidem eo fine iam te ista cu-
pere credimus, quo illis consulas ad persuadēdam ve-
ritatem vitámque eorum corrigendam, qui te si in illis
Ciceronis libris indoctum hebetémque putauerint, in-
dignum habebunt, à quo aliquid vtilis salubrisq; scien-
tiæ sibi accipiendum esse arbitrētur? Quod non ita ast,
mihi crede. Primum quia esse aliquos in illis terris, vbi
imperitus minimeq; acutus videri times, qui te de istis
quæstionibus quicquam interrogent omnino non vi-
deo: quandoquidem hic quò ad ea discenda venisti, &
Romæ expertus es, quàm negligenter habeantur, & ob
hoc neque doceantur neque discantur, & in Africa
vsque adeò de his interrogatorem pateris neminem, vt
nec teipsum qui patiatur inuenias, eaq; inopia Episco-
pis exponenda ea mittere cogaris: quasi vero Episcopi
isti etiam si adolescentes eodem quo tu raperis animi
ardore, vel potius errore, quasi aliquid magnum hæc
H discere curarunt, vsque ad canos episcopales, & vsque
ad cathedras Ecclesiasticas, ea sibi in memoria durare
† pateretur. putarentur: † aut si ipsi vellent, non illa, etiam de inui-
torum cordibus, curæ maiores grauioresq; secluderēt:
aut si aliqua ex eis in animis eorum nimia consuetudi-
ne remanerent, non etiam ipsa obliuione sepelire mal-
lent recordata, quàm ineptia respondere quæsita: cum
in ipsa etiam scholari leuitate & rhetoricis cathedris,
ita obmutuisse atque obtorpuisse videantur, vt à Car-
thagine Hipponem, quo exponi possint mittenda exi-
stimentur: vbi tam insolita atque omnino peregrina
sunt, vt si vellem respondendi curam inspicere, aliquid
volens videre, quo modo ad sententiam quæ mihi ex-
ponenda esset, desuper veniatur, aut ab ea deinceps quę
contexeretur oratio, codicē prorsus inuenire non pos-
sem. Illi autem Carthaginēses rhetores, si huic tuo stu-
dio defuerunt, nō modo à me non reprehēduntur, sed
etiam approbantur, si fortè iam recolunt, non Roma-
norum fororum, sed Græcorum gymnasiorum ista so-
lere esse certamina. Tu vero cum & in gymnasia cogi-
tationem iniecisti, & ea quoque ipsa inuenisti talibus
rebus nuda atque frigida, vbi has curas tuas depone-
I res, Christianorum tibi basilica Hipponensis occurrit,
quia in ea nunc sedet Episcopus, qui aliquādo ista pue-
ris vendidit: sed nec te volo esse adhuc puerum, & me
iam esse puerilium rerum, sicut non vēditorem, ita nec
largitorem decet. Quæ cum ita sint, id est, cum duæ tā-
tæ vrbes Latinarum literarum artifices, Roma atque
Carthago, nec tædio tibi sint, vt à te ista perquirāt, nec
tædia tua curent, vt te ista perquirentem exaudiāt, mi-
ror tantum quantū dici non potest, vereri te tam boni
ingenij iuuenem, ne in Græcis atque Orientalibus vr-
bibus quenquā de his rebus molestum interrogatorem
feras. Facilius quippe corniculas in Africa audieris,
quàm in illis partibus hoc genus vocis. Deinde si fal-
lor, & quisquam ibi fortè huiusmodi quæstionum tan-
to vtique odiosior, quanto in illis locis ineptior percō-
tator extiterit, nōnne magis caues ne multo facilius
existant, qui te Græci homines in Græcia constitutum,
& Græca imbutum primitus lingua, de ipsis philoso-
phorum libris aliqua interrogent, quæ Cicero in suis
literis non posuit? Quod si acciderit, quid responsurus
es, potius te ista in Latinorum authorum libris, quàm
in Græcorum nosse voluisse? Qua responsione, primò K
Græciæ facies iniuriā, & nosti quàm illi homines hoc
non ferant. Deinde iam exulcerati & irati, quàm cito
te, quod nimis non vis, & hebetē iudicabunt, qui Græ-
corum philosophorum dogmata, vel potius dogmatū
particulas quasdam discerptas atque dispersas in Lati-
nis dialogis, quàm in ipsorum authorum libris Græ-
cis tota atque contexta discere maluisti, & indoctum,
qui cum tam multa in tua lingua nescias, earum rerum
frustra in aliena colligere ambisti. An fortè illud re-
spondebis, non te Græcos de his rebus libros cōtemp-
sisse, sed prius Latinos curasse cognoscere, nunc autem
velle te in Latinis doctum, iam Græcè quærere? Si hoc
non pudet hominem Gręcum Latina puerum didicis-
se, nunc velle discere Græca barbatum, pudebit ne tan-
dem in ipsis Latinis ignorare aliqua quæ quàm multi
Latini docti tecum nesciant? Vel hoc ipso sentis, quod
te nobis magna necessitate dicis onerosum, in tāta do
ctorum multitudine apud Carthaginem constitutus.
Postremò fac te de omnibus quæ à nobis quæris inter-
rogatum, respōdere potuisse, ecce iam doctissimus at-
que acutissimus diceris, ecce iam te laudibus in cœlum
Græculus flatus attollit, tu tantum memēto grauitatis L
tuæ, & illam mereri laudē quo fine volueris, vt scilicet
eos leuiter leuia ista miratos, & beneuolētissime atque
auidissime iam in tua ora suspēsos, grauissimū aliquid
& saluberrimum doceas: idipsum quicquid est grauis-
simum & saluberrimum, vtrum teneas, & rectè trade-
re noueris, vellem cognoscere. Ridiculū est enim cum
propterea superflua multa didiceris, vt tibi aures ho-
minum ad necessaria præparentur, ipsa necessaria non
tenere, quibus excipiendis eas per superflua præparaue-
ris: & dum occuparis vt discas vnde facias intentos,
nolle discere quod infundatur intentis. Sed si hoc te
scire iam dicis, idq; ipsum Christianam doctrinam es-
se respondes, quam te omnibus pręponere nouimus, &
in ea sola esse præsumere spem salutis æternæ, nō opus
est ei cognitione dialogorū Ciceronis, & collectione
emendicatarum discordantium sententiarum aliena-
rum procurari auditores, vt oribus tuis intēti fiant, qui
abs te aliquid tale accepturi sunt. Nolo prius aliquid
doceas, quod dediscendum est, vt vera doceas. Nam si
alienarum sententiarum dissidentiū & repugnantium
cognitio aliquid adiuuat insinuatorem Christianæ ve-
ritatis, vt nouerit quo modo aduersantes destruat falsi- M
tates, ad hoc dūtaxat, ne quis contra disserens, non nisi
in refellendis tuis figat oculum, sua verò sedulo occul-
tet. Nam cognitio veritatis, omnia falsa, si modo pro-
ferantur, etiam quæ prius inaudita erant, & diiudicare
& subuertere idonea est. Sed vt non solum aperta fe-
riantur, sed etiam abscondita eruantur, si alienos opus
est cognoscere errores, erige oculos auresq; oro te, &
vide atque ausculta, vtrū aliquis aduersus nos de Ana-
ximene & de Anaxagora proferat aliquid: quādo iam
ne ipsorum quidem multò recentiorum, multumq; lo-
quacium Stoicorum aut Epicureorum cineres caleant,
vnde aliqua contra fidem Christianam scintilla exci-
tetur: sed circuli atque conuenticula partim fugacia,
partim etiam audacter prompta, vel Donatistarum, vel,
Maximianēsium, vel Manichæorum, vel etiam ad quo-
rum greges turbamq; venturus es Arrianorum, Euno-
mianorum, Macedonianorum, Cataphrygarum, cæte-
rarumq; bestiarum † innumerabiliter perstrepant: quo- † pestium.
rum omnium errores si cognoscere piget, quid nobis
est propter defensionem Christianę religionis, quęrere
quid

A quid senserit Anaximenes, & olim sopitas lites inani curiositate recoquere, cum quorundam etiam hæreticorum, qui nomine Christiano gloriari voluerunt, vt Marcionistarum & Sabellianorum, multorumq; præterea iam dissensiones quæstionesq; sileantur: tamen si opus est vt dixi, veritati aduersantes prægnoscere aliquas, & prætractatas habere sentẽtias, de hæreticis potius qui se Christianos vocant, quàm de Anaxagora & Democrito nobis cogitandum fuit. Ille autem quisquis abs te quæsierit, quæ tu à nobis quæris, audiat quòd ea doctius & prudentius nescias. *Themistocles.* Si enim Themistocles non curauit quod est habitus indoctior, cum canere neruis in epulis recusasset, vbi cum se nescire illa dixisset, atque ei dictum esset, quid igitur nosti? respondit, Rempublicam ex parua magnam facere: dubitandum est tibi dicere, te ista nescire, cum ei qui rogarit *† quo modo* quid noueris, respondere possis, nosse te, quoniã † etiam sine istis homo esse possit beatus? Quod si adhuc nõ tenes, tam peruerse ista cõquiris, quàm peruerse si aliquo corporis periculo morbo grauareris, deliciosas & tenerrimas vestes potius quàm medicamẽta medicosq; conquireres. Non enim vllo modo differenda est ista cog- B nitio, aut illa huic, à te præsertim iam in hac ætate, vel discendi ordine præferenda est. Vide autem quàm facilè posses hoc scire si velles. Qui enim quærit quo modo ad beatam vitam perueniat, nihil aliud profecto quærit, nisi vbi sit finis boni, hoc est vbi cõstitutum sit, non praua opinione atque temeraria, sed certa atque inconcussa veritate summum hominis bonum, quod à quolibet vbi cõstituatur non inuenitur, nisi aut in corpore, aut in animo, aut in deo, aut in duobus aliquibus horum, aut certè in omnibus. Quod si didiceris, neque summum bonum, nec aliquam partem summi boni omnino esse in corpore, duo restabũt, animus & deus, quorum vel in vno, vel in ambobus sit. Si autem adieceris & didiceris hoc idẽ de animo quod de corpore, quid aliud iam nisi deus occurret, in quo summum hominis bonum constitutum sit, non quo alia bona non sint, sed summum id dicitur quò cuncta referuntur. Eo enim fruendo quisque beatus est propter quod cætera vult habere, cum illud iam nõ propter aliud, sed propter seipsum diligatur. Et ideo finis ibi dicitur, quia iam quò excurrat, & quò referatur nõ inuenitur. Ibi requies appetendi, ibi fruendi securitas, ibi tranquillissimum C gaudium optimæ volũtatis. Da igitur qui cito videat, non corpus esse animi bonum, sed animum potius esse corporis bonum. Recedetur iam ab inquirẽdo, vtrum summum illud bonum, vel aliqua eius pars sit in corpore. Quod enim stultissime negatur meliorem esse animum corpore, item stultissime negatur meliorẽ esse eum qui dat beatam vitam vel partem aliquam beatæ vitæ, quàm eum qui accipit. Non igitur accipit animus à corpore vel summum bonum vel partem aliquam summi boni. Hoc qui non vident, cæcati sunt dulcedine carnalium voluptatum, quam ex indigentia sanitatis venire non intuentur. Sanitas autem perfecta corporis, illa extrema totius hominis immortalitas erit. Tam potẽti enim natura deus fecit animam, vt ex eius plenissima beatitudine quæ in fine temporum sanctis promittitur, redundet etiam in inferiorem naturam quod est corpus, non beatitudo, quæ fruentis & intelligentis est propria, sed plenitudo sanitatis, id est, incorruptionis vigor. Quod qui non vident, vt dixi, bellant inquietis altercationibus, varie pro suo quisque captu, in corpore constituentes summum hominis bonum, & carnalium seditiosorum turbas cõcitant, inter quos D Epicurei apud indoctam multitudinem excellentiore authoritate viguerunt. *Epicurei.* Da itẽ qui cito videat animum quoque ipsum non suo bono beatum esse, cum beatus est, Alioquin nunquã esset miser, & recederetur à quærendo, vtrum in animo sit summum illud, atque, vt ita dixerim, beatificum bonum, vel aliqua pars eius. Nam cum seipso sibi quasi suo bono animus gaudet, superbus est. Cum vero perspicit se esse mutabilem, vel hoc vno saltẽ quod de stulto sapiens efficitur, sapientiamq; esse incommutabilem cernit, simul oportet cernat esse illam supra suam naturam, eiusq; participatione atque illustratione se vberius & certius gaudere, quàm seipso: ita cessans atque detumescens à iactatione atque inflatione propria, inhęrere deo, atque ab illo incommutabili refici & reformari nititur à quo esse iam capit, non solum omnem speciem rerum omnium, siue quæ sensu corporis, siue quæ intelligentia mentis attinguntur, sed etiã ipsam capacitatem formationis ante formationem, cum vel informe aliquid dicitur quod formari potest. Itaque tanto minus se esse stabilem sentit, quanto minus hæret deo qui summe est. Et ideo illum summe esse, quia nulla mutabilitate proficit seu deficit, E sibi autem illam commutationem expedire qua proficit, vt perfectè illi cohæreat, eam vero commutationẽ quæ in defectu est, esse viciosam, omnem autem defectum ad interitum vergere, quò vtrum aliqua res perueniat, tametsi non appareat, tamen apparere omnibus eò ducere interitum, vt non sit quod erat. Vnde colligit nõ ob aliud res deficere, vel posse deficere, nisi quod ex nihilo factæ sunt, vt quod in eis est quod sunt & manent, & pro defectibus etiam suis ad vniuersitatis complexum ordinãtur, ad eius bonitatem omnipotentiãq; pertineat qui summe est & cõditor, qui potẽs est etiam ex nihilo, non tantum aliquid, sed etiam magnum aliquid facere. Primum autem peccatum, hoc est primum voluntarium defectum esse, gaudere ad propriam potestatem. Ad minus enim gaudet, quàm si ad potestatem dei gaudeat, quæ vtique maior est. Hoc nõ videntes, & potentias intuentes animi humani, magnámque pulchritudinem factorum atque dictorum, etiam si in corpore piduit ponere summum bonum, in ipso tamẽ animo ponentes, infra vtiq; posuerunt, quàm vbi syncerissima ratione ponendum est. Inter hos qui ita sentiunt apud Græcos philosophos, & numero & dispu- F tandi subtilitate Stoici præualuerunt, *Stoici.* qui tamen in naturalibus corporea omnia esse arbitrantes, magis à carne quàm à corpore animum auertere potuerunt. Inter eos autem qui fruendum deo, à quo & nos & omnia facta sunt, vnum atque summum bonum nostrum esse dicunt, apud illos eminuerunt Platonici, *Platonici.* qui non immerito ad officium suum pertinere arbitrati sunt, Stoicis & Epicureis maxime & propè solis omnino resistere. Iidem quippe Academici qui Platonici, *Academici* quod docet auditorum ipsa successio. Archesilas enim qui primus *Archesilas.* occultata sententia sua, nihil aliud istos quàm refellere statuit, quære cui successerit, Polemonem inuenies, *Polemon.* Quære cui Polemon, Xenocratem. Xenocrati autem *Xenocrates.* discipulo Academiam scholam suam reliquit Plato. *Plato.* Quantum igitur pertinet ad quæstionem de summo hominis bono, remoue personas hominum, atque ipsam disceptationem constitue, profecto reperies duos errores inter se aduersa fronte collidi, Vnum constituẽtem in corpore, alium constituentẽ in animo summum bonum. Rationẽ autem veritatis, qua summum

bonum

G bonum nostrum, deus esse intelligitur, [vtrique] resistere, sed non prius docentem vera quàm praua dedocentem. Idipsum rursum adiunctis personis constitue, reperies Epicureos & Stoicos inter se acerrime dimicantes. Eorum vero litem conantes diiudicare Platonicos, occultantes sentētiam veritatis, & illorum vanam in falsitate fiduciam conuincentes & redarguentes: sed non sicut illi errorum suorum, ita Platonici veræ rationis personam implere potuerūt. Omnibus enim defuit diuinæ humilitatis exemplum, quod opportunissimo tempore per dominum nostrum Iesum Christum illustratum est: cui vni exemplo in cuiusuis animo ferociter arrogantis, omnis superbia cedit & frangitur & emoritur. Ideoq; non valentes illi authoritate turbas terrenarū rerum delectatione cæcatas ad inuisibilium fidem ducere, cum eas viderent Epicureis maxime cōtentionibus commoueri, non solum ad hauriendam, quā vltro ferebantur, sed etiam ad defensitādam corporis voluptatem, vt in ea summum bonum hominis constitueretur, Eos autem qui aduersus hanc voluptatem, virtutis laude mouerentur, minus difficulter eam contemplari in animis hominum, vnde facta bona, de
H quibus vtcunque poterant iudicare, procederent: simul videbant si eis conarentur insinuare aliquam rem diuinam, & super omnia incommutabilem, quæ nullo attingeretur corporis sensu, sed sola mente intelligeretur, quæ tamen etiam naturam ipsius mentis excederer, eúmque esse deum propositum animo humano ad fruendum, purgatum ab omni labe humanarum cupiditatum, in quo vno acquiesceret omnis beatitudinis appetitus, & in quo nobis vno bonorum omnium finis esset, non eos intellecturos, sed repugnantibus vel Epicureis vel Stoicis, multo quàm sibi facilius palmam daturos: id est † vera salubrisq; sententia, quod perniciosissimum est generi humano, imperitorum populorum irrisione sordesceret: & hoc in moralibus. In naturalibus autem quęstionibus si isti dicerent effectricem omnium naturarum esse incorpoream sapientiam, Illi autem à corpore nusquam discederent, cum alij atomis, alij quatuor elementis, in quibus ad efficienda omnia ignis præualeret, principia rerum darent, quis non videret stultorum abundantiam corpori deditam, cum incorpoream potentiam conditricem rerum nequaquam valeret intueri, in quorum potius suffragium ra-
I peretur? Restabat pars rationalium quæstionum. Nosti enim quicquid propter adipiscēdam sapientiam quæritur, aut de moribus, aut de natura, aut de ratione quęstionem habere. Cum ergo Epicurei nunquam sensus corporis falli dicerent, Stoici autē falli aliquando concederent, vtriq; tamen regulam comprehendendę veritatis in sensibus ponerent, quis istis contradicentibus audiret Platonicos? Quis non modo in sapientium sed omnino in hominum numero habendos putaret, si ab eis prompte diceretur, nō solum esse aliquid quod neque tactu corporis, neque olfactu vel gustatu, neq; his auribus aut oculis percipi possit, neque omnino talium rerum quæ ita sentirentur aliqua imaginatione cogitari: sed id solum vere esse atque id solum posse percipi, quia † incommutabile & sempiternum est, percipi autem sola intelligentia qua vna veritas quo modo attingi potest attingitur? Cum ergo talia sentirent Platonici quæ neque docerēt carni deditos homines, neque tanta essent authoritate apud populos, vt credēda persuaderent, donec ad eum habitū perduceretur animus quo ista capiuntur, elegerunt occultare sentētiam suam, & contra eos disserere, qui verum se inuenisse ia- K ctarent, cum inuentionem ipsam veri in carnis sensibus ponerent: & eorum quidem consilium quale fuerit, quid attinet quærere? diuinum certè vel diuina aliqua authoritate præditum non fuit. Tantum illud attende, quoniam Plato à Cicerone multis modis apertissime ostenditur in sapientia non humana, sed plane diuina, vnde humana quodam modo accenderetur, in illa vtique sapientia prorsus immutabili atque eodem modo semper se habente veritate constituisse, & finem boni & causas rerum & ratiocinandi fiduciam, Oppugnatos autem esse nomine Epicureorum & Stoicorum à Platonicis eos, qui in corporis vel in animi natura ponerent & finem boni & causas rerum: & ratiocinandi fiduciam eorum successione temporum esse deuolutā, vt cum Christianæ etiam ætatis exordio, rerum inuisibilium atque æternarum fides per visibilia miracula salubriter prædicaretur hominibus, qui nec videre nec cogitare aliquid præter corpora poterant, beato Apostolo Paulo, qui eandem fidem gentibus præseminabat, iidem ipsi Epicurei & Stoici in Actibus Apostolorum contradixisse inueniātur. Qua in re satis mihi vi-
L detur demonstratum esse, errores gentium, siue de moribus, siue de natura rerum, siue de ratione inuestigandæ veritatis, qui quamuis essent multi atque multiplices, in his tamen maxime duabus sectis eminebant, expugnātibus doctis & tanta disserendi subtilitate atque copia subuertentibus, durasse tamen vsque in tempora Christiana. Quos iam certè nostra ætate sic obmutuisse conspicimus, vt vix iam in scholis Rhetorum commemoretur tantum quæ fuerint illorum sententiæ, certamina tamen etiam de loquacissimis Gręcorum gymnasiis eradicata atque compressa sunt, ita vt si qua nūc erroris secta contra veritatem, hoc est, contra Ecclesiam Christi emerserit, nisi nomine cooperta Christiano, ad pugnandum prosilire non audeat. Ex quo intelligitur ipsos quoque Platonicæ gentis philosophos, paucis mutatis quæ Christiana improbat disciplina, inuictissimo vni regi Christo, pias ceruices oportere submittere, & intelligere verbum dei homine indutū, qui iussit & creditum est, quod illi vel proferre metuebant. Huic te mi Dioscore vt tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam & obtinendam veritatem viam munias, quàm quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum tāquam deus vider infirmitatem. M
Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem, nō quo alia non sint præcepta quæ dicantur, sed nisi humilitas omnia quæcunque benefacimus & præcesserit & comitetur & cōsecuta fuerit, & proposita quam intueamur, & apposita cui adhæreamus, & imposita qua reprimamur, iam nobis de aliquo bono facto gaudentibus, totum extorquet de manu superbia: vicia quippe cætera in peccatis, superbia vero etiam in rectè factis γνώμη. timēda est, ne illa quæ laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur. Itaque sicut Rhetor ille nobilissimus cum interrogatus esset, quid ei primū videretur in eloquentiæ præceptis obseruari oportere, pronunciationem dicitur respōdisse: cum quæreretur quid secundo, eandem pronunciationem: quid tertio, nihil aliud quàm pronunciationem dixisse. si interrogares, & quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem liberet, & si forte alia dicere necessitas cogeret. Huic humilitati saluberrimæ quā dominus noster Iesus Christus, vt

Margin notes: † ita vt. — † quod. — Demosthenes.

A ſtus, vt doceret humiliatus eſt, huic inquam, maxime aduerſatur quædam, vt ita dicam, imperitiſsima ſcientia, dum nos ſcire gaudemus, quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus ſenſerit, & cæteri huiuſmodi, vt docti eruditiq; videamur, cum hoc à vera doctrina & eruditione lõge abſit. Qui enim didicerit deum non diſtendi atque diffundi per locos neque finitos neq; infinitos, quaſi in aliqua parte maior ſit, in aliqua minor, ſed totum vbique eſſe præſentem, ſicut veritatem, cuius nemo ſobrie dicit partem eſſe in iſto loco, & partem in illo, quoniã veritas vtiq; deus eſt, nequaquã eum mouebit quod de infinito aëre ſenſit, quicunque ſenſit quod ipſe deus eſſet. Quid ad illum ſi neſciat quam dicant iſti corporis formam, eam quippe dicunt quæ vndique finita ſit. Et vtrum refellẽdi cauſa tãquam Academicus Anaximeni Cicero obiecerit, formam & pulchritudinẽ deum habere oportere, quaſi corpoream ſpeciem cogitans, quia ille corporeum deum eſſe dixerat, Aër enim corpus eſt: an ne ipſe ſentiebat eſſe formam & pulchritudinem incorpoream veritati, qua ipſe animus informatur, & per quam omnia ſapientis facta pulchra eſſe iudicamus: vt
B non tantum refellendi gratia, ſed etiam veriſsime dixerit, quod deum pulcherrima ſpecie deceat eſſe, quia nihil eſt pulchrius ipſa intelligibili atque incommutabili veritate. Quod autem ait ille gigni aërem, quem tamen deum eſſe cenſebat, nullo modo mouet hunc virum, qui intelligit non ſicut aër gignitur, id eſt, aliqua cauſa vt ſit efficitur, cum omnino deus non ſit, ita genitum eſſe verbum dei, deum apud deum, ſed lõge alio modo, quem nemo niſi cui ipſe deus inſpirarit, intelligit. Illum autem etiam in ipſis corporalibus deſipere quis non videat, cum aërem gigni dicat, & deum velit, eum autem à quo aër gignitur, non enim à nullo gigni poteſt, non dicat deum? Cum autẽ dicitur aër eſſe ſemper in motu, nequaquam cõturbat hominem, vt propterea illum deum putet, qui nouit omnis corporis motum inferiorem eſſe, quàm eſt motus animi, Motũ autem animi longe pigriorem, quàm eſt motus ſummæ atque incommutabilis ſapientiæ. Item Anaxagoras ſiue quilibet, ſi mentem dicit ipſam veritatem atque ſapientiam, quid mihi eſt de verbo cum homine contendere? Manifeſtum eſt enim omnium rerum deſcriptionem & modum de illa fieri, eamq; non incongrue dici infi-
C nitam, non per ſpacia locorum, ſed per potentiam quæ cogitatione humana comprehendi non poteſt. Neque quod informe aliquid ſit ipſa ſapientia, hoc enim corporum eſt vt quæcunque infinita fuerint, ſint & informia. Cicero autem ſtudio refellendi quantum videtur propter aduerſarios corporaliter ſentientes, negat infinito aliquid iungi poſſe, quia ex ea parte qua quicquã adiungitur, neceſſe eſt eſſe in corporibus aliquẽ finem. Ideo ait nõ eum vidiſſe atque motum ſenſui iunctum & continentem, id eſt, continua copulatione adhærẽtem infinito, id eſt, infinitæ rei vllum eſſe potuiſſe, quaſi de corporibus ageret, quibus nihil iungi, niſi per fines locòrum poteſt. Sic autẽ addidit. Neque ſenſum omnino quo non tota natura pulſa ſentiret, quaſi ille dixiſſet mentem illam ordinatricem & moderatricem rerum omnium habere ſenſum, qualem haberet anima per corpus. Nã manifeſtum eſt totam ſentire animam, cum per corpus aliquid ſentit. Nam totam vtique non latet, quicquid illud eſt quod ſentitur. Ad hoc autem dixit totam naturam ſentire, vt illi quaſi auferret, quod ait mentem infinitam. Quo modo enim tota ſentit, ſi infinita eſt? Senſus enim corporis ab aliquo loco inci- D
pit, nec percurrit totum niſi ad cuius finem peruenerit, quod in infinito dici nõ poteſt. Sed neque ille de ſenſu corporis aliquid dixerat. Et aliter dicitur totũ quod incorporeum eſt, quia ſine finibus locorũ intelligitur, vt & totum & infinitum dici poſsit: totum propter integritatem, infinitum propter hoc, quia locorũ finibus non ambigitur. Deinde inquit: Si mentem ipſam quaſi animal aliquod eſſe voluit, erit aliquid interius ex quo illud animal nominetur, vt mens iſta quaſi corpus ſit, & habeat intus animam vnde animal appelletur. Vide quẽadmodum corporali conſuetudine loquitur. Quo modo enim ſolent videri animalia propter ſenſum † *† al. craſſũ.* groſſum, vt opinor eorum contra quos diſſerit, & tamẽ dixit rem quę illos ſi euigilare poſſent ſatis admoneret, omne quod ſicut corpus viuum animo occurrit, magis animam habere & eſſe animal, quàm animam eſſe cogitari oportere. Hoc eſt enim quod ait: Erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur, ſed adiungit: Quid autem interius mẽte? Non ergo poteſt mens habere interiorem animam vt ſit animal, quia ipſa eſt interior. Ergo corpus habeat extrinſecus cui ſit interior, vt ſit animal. Hoc eſt enim quod ait: Cingatur igitur E
corpòre externo: quaſi Anaxagoras dixerit, niſi animalis alicuius eſſet, mentem eſſe non poſſe. Si mentem ipſam ſolam ſapientiam eſſe ſentiebat, quæ nullius quaſi animantis propria eſt, quia omnibus animis ſe frui valentibus veritas communiter præſto eſt. Et ideo vide quàm vrbane concludat. Quod quoniam non placet, inquit, hoc eſt non placet Anaxagoræ, vt illa mens quã dicit deum, cingatur corpore externo quo animal eſſe poſsit, aperta ſimplexq; mẽs nulla re adiuncta qua ſentire poſsit, id eſt, nullo corpore adiuncto per quod ſentire poſsit, fugere intelligẽtiæ noſtræ vim & notionem videtur. Nihil verius, quàm fugere hoc vim & notionem intelligentiæ Stoicorum & Epicureorum, qui niſi corporalia cogitare nõ poſſunt. Quod autẽ ait: Noſtræ, humanæ intelligi voluit: & bene non ait fugit, ſed fugere videtur. Hoc enim illis videtur, neminẽ hoc poſſe intelligere, & ideo nihil tale eſſe arbitrãtur. Sed quorundam intelligentiam quãtum homini datum eſt, nõ fugit eſſe apertam ſimplicemq; ſapientiam atq; veritatem, quæ nullius animantis ſit propria, ſed qua communiter omnis quæ id poteſt anima, ſapiens & verax efficitur. Quam ſi ſenſit eſſe Anaxagoras, eamq; deum eſ- F
ſe vidit mentemq; appellauit, non ſolum nomen Anaxagoræ, quod propter literatam vetuſtatem, omnes, vt militariter loquar, literatiores libenter ſufflant, nos doctos & ſapiẽtes non facit, ſed ne ipſa quidem eius cognitio qua id verũ eſſe cognouit. Non enim mihi propterea veritas chara eſſe debet, quia non latuit Anaxagoram, ſed quia veritas eſt, etiam ſi nullus eam cognouiſſet illorum. Si igitur nec eius hominis qui verũ forſitan vidit, cognitio nos inflare debet, vt ea quaſi docti eſſe videamur, ſed ipſius veri ſoliditate, qua vere docti eſſe poſſumus, quãto minus eorum hominum, qui falſa ſenſerunt, nomina & dogmata, noſtram poſſunt adiuuare doctrinam, & latentia cognita facere? Cum ſi homines ſumus, magis nos contriſtari deceat, tot & tam nobilitatorum hominum erroribus, ſi eos audire contigerit, quàm hæc propterea ſtudioſe quærere, vt inter eos qui illa neſciunt, iactatione inaniſsima vẽtilemur. Quanto enim melius ne audiſſem quidem nomẽ Democriti, quàm cum dolore cogitarem, neſcio quẽ ſuis *Democritus* temporibus magnũ putatum, qui deos eſſe arbitraretur *de deo.*
imagines,

G imagines, quæ de solidis corporibus fluerent, solidæq;
ipsæ non essent, easq; hàc atque hàc motu proprio cir-
cumeundo atque illabēdo in animos hominum face-
re vt vis diuina cogitetur, cum profectò illud corpus
vnde imago flueret, quāto solidius est, præstātius quo-
que esse iudicetur? Ideoq; fluctuauit eius, sicut isti dicūt
mutauitq; sententia, vt aliquando naturam quandam
de qua fluerent imagines, deum esse diceret, qui tamen
cogitari non posset, nisi per eas imagines quas fundit
ac emittit, id est, quæ de illa natura, quam nescio quam
corpoream & sempiternam, ac etiam per hoc diuinam
putat, quasi vaporis similitudine continua velut ema-
natione ferrentur, & venirent atque intrarent in ani-
mos nostros vt deum vel deos cogitare possemus. Nul
lam enim aliam causam cuiuslibet cogitationis nostræ
opinantur isti, nisi cum ab his corporibus quæ cogita-
mus, veniunt atque intrant imagines in animos no-
stros: quasi non multa ac propè innumerabilia cogitē-
tur incorporabiliter atque intelligibiliter ab eis qui ta-
lia cogitare nouerunt, sicut ipsa sapientia & veritas.
Quam si isti non cogitant, miror quo modo de illa
vtcunque disputent. Si autem cogitant, vellem mihi di
H cerent, vel de quo corpore, vel qualis in eorum animos
veniat imago veritatis. Quanquam Democritus etiam
hoc distare in naturalibus quæstionibus ab Epicuro di-
citur, quod iste sentit inesse cōcursioni atomorum vim
quandam animalem & spiritalem: qua vi eum credo &
imagines ipsas diuinitate præditas dicere, non omnes
omnium rerum, sed deorum, & principia mentis esse
in vniuersis quibus diuinitatem tribuit, & animantes
imagines quæ vel prodesse nobis soleant vel nocere.
Epicurus vero neque aliquid in principiis rerum ponit
præter atomos, id est, corpuscula quædam tam minuta,
vt etiam diuidi nequeant, neque sentiri, aut visū, aut ta-
ctu possint: quorum corpusculorum concursu fortui-
to, & mundos innumerabiles, & animantia, & ipsas a-
nimas fieri dicit, & deos quos humana forma non in
aliquo mundo, sed extra mundos, atque inter mundos
constituit: & non vult omnino aliquid præter corpora
cogitare: que tamen vt cogitet, imagines dicit ab ipsis
rebus, quas atomis formari putat defluere, atque in ani-
mum introire subtiliores quàm sunt illæ imagines quæ
ad oculos veniunt. Nam & videndi causam hanc esse
dicit, ingentes quasdā imagines, ita vt vniuersum mun
I dum complectantur extrinsecus. Intelligis autem iam,
vt arbitror, quas isti opinentur imagines. Miror non
admonuisse Democritum, vel hoc ipso falsa esse quæ
dicit, quia venientes tam magnæ imagines in tam bre-
uem animum nostrum, si corporeus, vt illi volunt, tam
paruo corpore includitur, totæ illum tangere non pos-
sunt. A magno enim corpore cum paruum corpus at-
tingitur, à toto simul attingi nullo pacto potest. Quo
modo igitur totæ simul cogitantur, si intantū cogitan-
tur, inquantum venientes atque intrantes animum at-
tingunt, quæ nec totæ intrare possunt per tam paruum
corpus, nec totæ tam paruum animum attingere? Me-
mento me secundum illos hæc dicere: non enim ego
talem animum sentio: aut si incorporeum Democritus
animum existimat, Epicurus quidem solus ista ratione
vrgeri potest. Sed etiam ille quare non vidit, non opus
esse nec fieri posse, vt incorporeus animus aduentu at-
que contactu corporearum imaginum cogitet. De vi-
su certè oculorum, ambo pariter redarguuntur, Tam
breues enim oculos, tam grandium imaginum corpo-
ra tota attingere nullo modo possunt. Cū autem quæ-
ritur ab eis, quare vna imago videatur corporis alicu- K
ius, à quo innumerabiliter imagines fluunt, Respon-
dent, eoipso quo frequenter fluunt & transeunt ima-
gines, quasi quadam earum constipatione & densitate
fieri, vt ex multis vna videatur. Quam vanitatem Ci-
cero ita refellit, vt eoipso neget æternum deum eorum
posse cogitari, quo innumerabiliter fluentibus & labē-
tibus imaginibus cogitatur. Et quoniam innumerabi-
litate atomorum suppeditante, dicūt fieri formas deo-
rum sempiternas, cum ita discedunt quædam corpu-
scula de diuino corpore vt alia succedant, & dissolui
illam naturam eadem successione non sinant, Omnia
ergo, inquit, æterna essent, quia nulli deest ista innume-
rabilitas atomorum, quæ perpetuas ruinas subinde sup
pleat, Deinde quo modo non vereatur iste deus ne in-
tereat, cum sine vlla intermissione pulsetur, agiteturq;
atomorum incursione sempiterna? Pulsari enim dicit
illud corpus, quod irruentibus atomis feriatur, & agi-
tari quod penetretur, Deinde cum ex ipso imagines de
quibus iam satis dictum est, semper affluant, quo modo
potest de immortalitate confidere? † In quibus omni- † esse secur.
bus deliramentis hæc opinantium, illud præcipue do- L
lendum est, quod non sufficit enarrari, vt nulla cuius-
quam disputatione aduersante respuantur. Sed acutis-
simorum hominum ingenia, id etiam negocium su-
sceperunt, vt copiose ista refellerent, quæ statim dicta
etiam à tardissimis derideri abiicique debuerunt. Si e-
nim concesseris esse atomos, si concesseris etiam con-
cursu fortuito seipsas pellere & agitare, num & illud
eis fas est concedere, vt inter se atomi fortuito concur-
rentes, rem aliquam ita conficiant, vt eam forma mo-
dificent, figura determinent, æqualitate poliant, colore
illustrent, anima vegetent: quæ omnia nullo modo ni-
si arte diuinæ prouidentiæ fieri videt quisquis magis
mente quàm oculis amat videre, idque ab eo expetit à
quo factus est. Nam nec ipsas atomos esse vllo modo
concedendum est, quod omissa subtilitate quę de diui-
sione corporum à doctis traditur, vide quàm facilè se-
cundum ipsorum opinionē possit ostendi. Certè enim
ipsi dicūt omnia quæ sint naturæ, nihil esse aliud quàm
corpora & inania quæq; his accidant, quod credo mo-
tum & pulsum dicere & consequentes formas. Dicant
ergo in quo genere ponant imagines, quas de corpori-
bus solidioribus affluere putant, ipsas minime solidas, M
ita vt tactu nisi oculorum cum videmus, & animi cum
cogitamus, sentiri non possint, si & ipsa corpora sunt?
Nam ita censent, vt exire à corpore & venire ad ocu-
los vel ad animum possint, quem nihilominus dicunt
esse corporeum. Quæro vtrum etiam ab ipsis atomis
affluant imagines? Si affluunt, quo modo iam sunt ato-
mi à quibus aliqua corpora separantur? Si nō affluunt,
aut potest aliquid sine imaginibus cogitari quod vehe-
menter nolunt, aut vnde norunt atomos quas nec co-
gitare potuerunt? Si iam pudet me ista refellere, cum
eos non puduerit ista sentire. Cum vero ausi sint etiam
defendere, non iam eorum, sed ipsius generis humani
me pudet, cuius aures hæc ferre potuerunt. Cum igitur
tanta sit cæcitas mentium per ingluuiem peccatorum
amorémque carnis, vt etiam ista sententiarum porten-
ta doctores † conterere disputando [non] potuerint, † ocia do-
dubitabis tu Dioscore, vel quisquam vigilanti ingenio ctorum.
præditus, vllo modo ad sequendam veritatem melius
consuli potuisse generi humano, quàm vt homo ab ip-
sa veritate susceptus ineffabiliter atque mirabiliter, &
ipsius in terris personam gerens, recta præcipiendo, &
diuina

A diuina faciendo, salubriter credi persuaderet, quod nõdum prudenter posset intelligi? Huius nos gloriæ sumus, † huic te immobiliter atque constanter credere hortamur, per quem factum est, vt non pauci, sed populi etiam qui noo possunt ista diiudicare ratione, fide credãt, dnnec salutaribus præceptis adminiculati euadant ab his perplexitatibus in auras purissimæ atque syncerissimæ veritatis. Cuius authoritati tanto deuotius obtemperari oportet, quãto videmus nullum iam errorem se audere extollere, ad congregandas sibi turbas imperitorum, qui non Christiani nominis velamenta conquirat. Eos autem solos ex veteribus præter Christianum nomen in conuenticulis suis aliquanto frequentius perdurare, qui scripturas eas tenent, per quas annunciatum esse ipsum dominum Iesum Christum, se intelligere & videre dissimulant. Porro illi qui cum in vnitate atque communione catholica nõ sint, Christiano tamen nomine gloriãtur, coguntur aduersari credentibus, & audent imperitos quasi ratinne traducere, quandn maxime cum ista medicina dominus venerit, vt fidem populis imperaret. Sed hoc facere coguntur, vt dixi, quia iacere se abiectissime sentiunt, si

† seruimus.

B eorum authoritas cum authoritate catholica conferatur. Conantur ergo authoritatem stabilissimam fundatissimæ Ecclesiæ quasi rationis nomine & pollicitatione superare. Omnium enim hæreticorum quasi regularis est ista temeritas. Sed ille fidei imperator clementissimus, & per cõuentus celeberrimos populorum atque gentium, sedesq; ipsas Apostolorum arce authoritatis muniuit Ecclesiam, & per pauciores pie doctos & vere spiritales viros copiosissimis apparatibus etiam inuictissimæ rationis armauit. Verum illa rectissima disciplina est, in arcem fidei quàm maxime recipi infirmos, vt pro eis iam tutissime positis, fortissima ratinne pugnetur. Platonici vero, qui falsorum philosophorum erroribus illo tempore circumlatrantibus, non habentes diuinam personam qua imperarent fidem, sententiam suam tegere quærendã, quàm polluendam proferre maluerunt, cum iam Christi nnmen terrenis regnis admirantibus perturbatisq; crebresceret, emergere cœperant, ad proferendum atq; aperiendum quid Plato sensisset. Tunc Plotini schola Romæ floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos & solertissimos viros. Sed aliqui eorum magicarũ artium curio-

C sitate deprauati sunt, aliqui dominum Iesum Christum ipsius veritatis atque sapientiæ incommutabilis quam conabantur attingere cognoscẽtes gestare personam, in eius militiam transierunt. Itaque totum culmen authoritatis lumenq; rationis in illo vno salutari nomine atque in vna eius Ecclesia, recreando atque reformando humano generi constitutum est. Hæc me tibi diutissime in hac Epistola locutum, & si alia forte tu malles, omnino nno pœnitet: Probabis enim hæc magis quanto magis in veritate proficies, & tunc probabis consilium meum, quod nunc vtilitati studiorum tuorum minus obsecutum putas. Quanquam etiam illis ipsis quæstionibus tuis, nnn solum quibusdam in hac epistola, sed etiam cæteris penè omnibus in ipsis membranis, in quibus eas misisti, vt ponui breuiter annotando respònderim. In quibus me si parum egisse, aut aliud quàm volebas egisse arbitraris, non rectè cogitas mi Dioscore, à quo nunc ista quæsieris. Oratoris autem libros, & quæ sunt de oratore, omnes prætermisi. Nescio quis enim nugator mihi esse visus sum, si ea exponenda persequerer. Nam de cæteris possem etiam decenter interrogari, si mihi quisquam res ipsas, non de libris Ciceronis, sed per seipsas tractandas dissoluendasque proferret. Io illis autem res ipsæ nunc nostræ professioni minus congruunt. Hæc autẽ omnia non facerem, nisi me post ægritudinem in qua eram cum homo tuus venisset, aliquantum ab Hippone remouerem. Quibus item diebus perturbatione valetudinis febribusq; repetitus sum. Inde factum est vt tardius quàm possent, tibi hæc mitterentur. Quæ quo modo acceperis, rescripta flagito. D

Augustinus Dardano respondet ad duas quæstiones, ostendens quo modo deus dicatur alicubi esse, aut non esse, & quo modo Christus non sit vbique, & rursus sit vbique. *Epistola LVII.*

FAteor me frater dilectissime Dardane, illustrior mihi in charitate Christi, quàm in huius seculi dignitate, literis tuis tardius respoodisse quàm debui. Cuius rei causas nollem quæreres, ne molestius me feras diutius excusantem, quàm pertulisti tardius rescribentem. Cum ergo te malim offensioni meæ facilè ignoscere, quàm de mea defensione E iudicare, quæcunque illæ causæ fuerint, crede nullum tui apud me esse potuisse contemptum. Immo enimuero citissime rescripsissem, si te contempsissem. Nec modo quia tandem aliquando rescripsi, ideo saltem tandem aliquando dignum aliquid te lectore molitus sum, & quod merito possim tuo nomine prænotare. Sed rescribere vtcunque iam malui, quàm pati & hanc ætatem me huius officij debitore trãsire. Nec tua me dignitas terruit fecitque cunctantem, cum sit humanitas tua gratior, quàm illa suspectior. Sed vnde te magis amo, hinc difficilius vnde sufficiam tantæ auiditati religiosi tui amoris inuenio. Huc accessit quos præter mutuæ charitatis flammam, qua fit vt etiam eos quos nunquam vidimus diligamus, dum eos habere quod diligimus credimus, vbi me vtique præuenisti, fecistique vt verear in me decipi opinionem atque expectationem tuam. Præter hoc ergo mihi tales quæstiones in tua epistola proposuisti, quæ si à quolibet propositæ forent, ocio quoque meo quod mihi deest, non paruum negocium facerent. Cum vero abs te proponuntur, cui profunda rimanti solutiones earum superficies nequaquam sat est, & proponuntur occupa- F tissimo aliarumque curarum molibus vallato & obstricto, tuæ prudentiæ est & beneuolentiæ cogitare, quàm te placidum habere debeam, vel quod diu non respondi, vel si etiam nunc pro tuæ intentionis granditate non respondero. Quæris igitur: Mediator dei & hominum homo Christus Iesus, quo modo nunc esse credatur in cœlo, cum pendens in ligno, iàmque moriturus latroni credenti dixerit: Hodie mecum eris in paradiso. Et hinc fortasse intelligendum dicis paradisum, quasi in aliqua cœli parte compositum, aut quia vbique deus sit, hominem quoque illum qui in deo sit vbique diffusum, ex hoc nimirũ intelligi volens, etiam in paradiso esse potuisse qui vbique sit. Vbi ergo quæro vel potius agnosco, quemadmodum accipias hominem Christum, non vtique sicut quidam hæretici verbum dei & carnem, hoc est sine anima humana, vt verbum esset carni pro anima, vel verbum dei & animam & carnem, sed sine mente humana, vt verbum dei esset animæ pro mente humana. Noo vtique sic accipis hominem Christum, sed sicut superius locutus es,

Quæstio. 1. *1. Timo. 2.* *Lucæ. 23.* *Solutio.*

G tus es,vbi aisti , Christum omnipotentem deum , ea te
ratione credulitatis accipere vt deum non crederes,
nisi perfectum etiam hominem credidisses , profecto
cum dicis hominem perfectum , totam illic naturam
humanam vis intelligi . Non est autem homo perfe-
ctus , si vel anima carni , vel animæ ipsi mens humana
defuerit . Si ergo secundum hominem quem verbum
deus suscepit,putamus dictum esse : Hodie mecum eris
in paradiso,non ex his verbis in cœlo existimandus est
esse paradisus . Neque enim ipso die in cœlo futurus e-
rat homo Christus Iesus,sed in inferno secundum ani-
mam , in sepulchro autem secundum carnem . Et de
carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita , ma-
nifestissimum est Euangelium . Quod vero illa anima
in infernum descenderit , Apostolica doctrina prædi-
Acto.2. cat. Quandoquidem beatus Petrus ad hanc rem testi-
monium de Psalmis adhibet , vbi de ipso prædictum
Psal.15. esse demonstrat : Quoniam non derelinques animam
meam in inferno , neque dabis sanctum tuum videre
corruptionem . Illud de anima dictum est , quia non
ibi est derelicta vnde tam cito remeauit : illud de cor-
pore quod in sepulchro corrumpi celeri resurrectio-
H ne non potuit . Sed in sepulchro paradisum nullus in-
telligit . Et si quisquam esset ita absurdus, vt hoc sapere
conaretur,eo quod illud sepulchrum in horto erat,cer
tè hinc ab ista opinione reuocaretur , quod ille cui di-
ctum est : Hodie mecum eris in paradiso , non illo die
fuit cum Christo in illo sepulchro : nec eius fidei pro
magno munere offerretur sepultura carnis , nihil gau-
dij vel doloris in morte sentienus , cum ille de requie
vbi sensus est , cogitaret . Restat igitur vt si secundum
hominem dictum est : Hodie mecum eris in paradiso,
in inferno intelligatur esse paradisus, vbi erat eo die fu
turus secundum humanam animam Christus . Vtrum
autem sinus ille Abrahæ vbi diues impius cum in tor-
mentis esset inferni , requiescentem pauperem vidit,
vel paradisi censendus vocabulo , vel ad inferos perti-
nere existimandus sit,non facilè dixerim.De illo quip-
Luca.16. pe diuite legimus dictum esse : Mortuus est autem &
Aliter dissi diues , & sepultus est in inferno : Et cum apud inferos
gnāt Græci in tormentis esset. In pauperis autem morte vel requie
non sunt inferi nominati : Sed contigit , inquit , mori
Abrahā in inopem illum & auferri ab angelis in sinum Abrahæ.
inferno. Deinde arderiti diuiti dicit Abraham: Inter nos & vos
I chaos magnum firmatum est , tanquam inter inferos
sedésque beatorum . Non enim facilè alicubi scriptu-
rarum inferorum nomen positum inuenitur in bono.
Vnde etiam quæri solet , si non nisi pœnalia rectè in-
telliguntur inferna,quo modo animam domini Chri-
sti pie credamus fuisse in inferno ? Sed bene responde-
tur , ideo descendisse , vt quibus oportuit subueniret.
Acto.2. Vnde beatus Petrus eum dicit soluisse dolores infer-
ni,in quibus impossibile erat teneri eum. Porrò si vtra-
que regio & dolentium & requiescentium , id est , &
vbi diues ille torquebatur , & vbi pauper ille lætabatur,
in inferno esse credenda est,quis audeat dicere Domi-
num Iesum ad pœnales inferni partes venisse tantum-
modo , nec fuisse apud eos qui in Abrahæ sinu requie-
scunt ? vbi si fuit,ipse est intelligendus paradisus, quem
latronis animæ illo die dignatus est polliceri . Quæ si
ita sunt,generale paradisi nomen est,vbi feliciter viui-
tur . Neque enim quia paradisus est appellatus vbi Adā
fuit ante peccatum , propterea scriptura prohibita est
etiam Ecclesiam vocare paradisum cum fructu pomo-
rum . Est autem sensus multo expeditior,& ab his om-

nibus ambiguitatibus liber , si non secundum id quod K
homo erat,sed secundum id quod deus erat[Christus]
dixisse accipiatur:Hodie mecum eris in paradiso. Ho- *3.sen. dist.*
mo quippe Christus illo die secundum carnem in se- *22.ca.Hic*
pulchro , secundum animam in inferno futurus erat, *quæritur.*
deus vero idem ipse Christus vbique semper est . Est e- *Christus*
nim lux quæ lucet etiam in tenebris , quamuis eam te- *vbique.*
nebrę non comprehendant. Est virtus & sapientia dei, *Ioan.1.*
de qua scriptum est , quod attingat à fine vsque ad fi- *Sapien.8.*
nem fortiter , & disponat omnia suauiter , & attingat *Sapi.7.*
vbique propter suam mundiciam, & nihil inquinatum
in eam incurrat . Vbicunque ergo sit paradisus , quis-
quis beatorum ibi est , cum illo ibi est qui vbique est.
Cum enim sit Christus deus & homo , deus vtique vn-
de dicit, Ego & pater vnum sumus,homo autem vnde *Ioan.10.*
dicit , Pater maior me est , idémque filius dei vnigeni- *Ioan.14.*
tus à patre , & filius hominis ex semine Dauid secun-
dum carnem , vtrunque in illo obseruandum est cum
loquitur,vel cum de illo scriptura loquitur , & quid se-
cundum quid dicatur intuendum.Nam sicut vnus ho-
mo est anima rationalis & caro , sic & vnus Christus
est verbum & homo . Proinde quod ad verbum atti- L
net,creator est Christus , Omnia enim per ipsum facta *Ioan.1.*
sunt . Quod vero ad hominem , creatura est Christus. *Roma.1.*
Factus est enim ex semine Dauid secundum carnem, *Christ' quo*
& in similitudinem hominum factus. Item quia in ho- *modo crea-*
mine duo sunt,anima & caro; secundum animam tri- *tura.*
stis fuit vsque ad mortem,secundum carnem passus est
mortem . Nec tamen cum filium dei Christum dici-
mus,hominem separamus, aut cum eundem Christum
filium hominis dicimus, separamus deum . Secundum *Secundum*
hominem nanque in terra erat , non in cœlo vbi nunc *hominē ꝙ*
est,quando dicebat , Nemo ascendit in cœlum,nisi qui *eo quod est*
de cœlo descendit , filius hominis qui est in cœlo: quā- *secundū hu*
uis secundum id quod filius dei erat , esset in cœlo , se- *manam na*
cundum id vero quod filius hominis erat , adhuc esset *turam:*
in terra , nondúmque ascendisset in cœlum . Similiter *Ioan.3.*
cum secundū id,quod filius dei est sit dominus gloriæ,
secundum id autem quod est filius hominis crucifixus
sit,ait tamen Apostolus: Si enim cognouissent,nunquā *1.Cor.2.*
dominum gloriæ crucifixissent.Ac per hoc & filius ho
minis secundum deum erat in cœlo,& filius dei secun-
dum hominem crucifigebatur in terra. Sicut ergo po-
tuit rectè dici,dominus gloriæ crucifixus , cū ad solam
carnem illa passio pertineret, ita recte dici potuit, Ho- M
die mecum eris in paradiso : cum iuxta humanam hu-
militatem , per carnem in sepulchro, per animā in in-
ferno illo die futurus esset , iuxta diuinam vero immu-
tabilitatem nunquā de paradiso, quia vbiq; est semper,
recessisset . Noli itaque dubitare ibi nūc esse hominem
Christum Iesum , vnde venturus est , memoriterq; re-
cole & fideliter tene Christianam confessionem,quo-
niam resurrexit à mortuis,ascendit in cœlum, sedet ad
dexteram patris , nec aliunde quàm inde venturus est
ad viuos mortuosq; iudicandos. Et sic venturus est illa
angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in
cœlum,id est in eadem carnis forma atq; substātia , cui
profecto immortalitatem dedit,naturam non abstulit.
Secundum hanc formam non est putandus vbiq; dif-
fusus.Cauēdum est enim, ne ita diuinitatē adstruamus
hominis,vt veritatem corporis auferamus.Non est au-
tem cōsequens, vt quod in deo est, ita sit vbiq; vt deus, *Christus nō*
Nam & de nobis verissima scriptura dicit,quod in illo *vbique.*
viuimus,mouemur & sumus, nec tamen sicut ille vbiq;
sumus , sed aliter homo ille in deo , quoniam aliter & *Acto.17.*
deus

A deus ille in homine proprio quodam & ſingulari modo. Vna enim perſona deus & homo eſt, & vtrunque eſt vnus Chriſtus Ieſus, vbique per id quod deus eſt, in cœlo autem per id quod homo. Quãquam & in eo ipſo quod dicitur deus vbique diffuſus, carnali reſiſtendum eſt cogitationi, & mens à corporis ſenſibus auocãda, ne quaſi ſpacioſa magnitudine opinemur deum per cũcta diffundi, ſicut humus, aut humor, aut aër, aut lux iſta diffunditur: *1.ſen.di.37 ſateamur.* omnis enim huiuſcemodi magnitudo minor eſt in ſui parte quàm in toto, ſed ita potius ſicuti eſt magna ſapientia etiam in homine cuius corpus eſt paruum. Et ſi duo ſint ſapientes, quorum ſit alter corpore grandior, neuter ſapientior, non eſt illa in maiore maior, minor in minore, aut minor in vno quàm in duobus, ſed tanta in hoc quanta in illo, & tanta in vnoquoque quanta in vtroque. Neque enim ſi æqualiter ſunt omnino ſapientes, plus ſapiunt ambo q̃ ſinguli, quemadmodum ſi æqualiter ſint immortales, non plus viuunt [ambo] quàm ſinguli. Ipſa denique immortalitas corporis, quæ in Chriſti carne præceſsit, nobiſq; in fine futura promittitur, cũ magna ſit res, nõ B eſt profecto mole magna. Sed licet corporaliter habeatur, incorporea quædam excellentia eſt. Nam cum ipſum immortale corpus minus ſit in parte quàm in toto, immortalitas eius tam plena eſt in parte quàm in toto: & cum ſint aliis alia maiora, non tamen aliis alia immortalia ſunt membra. Sicut nunc quando ex omni parte ſani ſumus ſecundum modum præſentis in corpore ſanitatis, nõ quia maior eſt manus tota quàm digitus, ideo manus totius ſanitatem maiorem dicimus eſſe quàm digiti: ſed in illis inæqualibus æqualis eſt ipſa, quando ita breuiora grandioribus comparantur, vt quod tam magnum eſſe non poteſt, quàm eſt aliud, poſsit tamen eſſe tam ſanum. Eſſet autem maior ſanitas in maioribus membris ſi eſſent maiora ſaniora. Cum verò non eſt ita, ſed maiora atque minora tam ſana ſunt, diſpar eſt profecto in membrorum molibus quantitas, ſed par eſt in diſparibus ſanitas. Cum ergo ſit corpus aliqua ſubſtantia, quantitas eius eſt in magnitudine molis eius: ſanitas verò eius non quantitas, ſed qualitas eius eſt. Non ergo potuit obtinere quan- C titas corporis, quod potuit qualitas. Nam ita diſtantibus partibus quæ ſimul eſſe non poſſunt, quoniam ſua quæq; ſpacia locorum tenent, minores minora, & maiora maiores, non potuit eſſe in ſingulis quibuſq; partibus tota vel tanta, ſed amplior eſt quantitas in amplioribus partibus, breuior in breuioribus, & in nulla parte tanta quanta per totum. Qualitas verò corporis quæ ſanitas dicitur, cum ſanum corpus eſt totum, tanta eſt in maioribus, quanta in minoribus partibus. Non enim quæ minus magnæ ſunt, ideo minus ſanæ ſunt, aut quæ ampliores, ideo ſaniores. Abſit ergo, vt quod poteſt in corpore qualitas creati corporis, non poſsit in ſeipſa ſubſtantia creatoris. Eſt ergo deus per *Hiere. 23.* cuncta diffuſus. Ipſe quippe ait per prophetam: Cœlum *Sapien. 8.* & terram ego impleo. Et quod pauloante poſui de ſapientia eius: Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & *Sapien. 1.* diſponit omnia ſuauiter. Itémque ſcriptum eſt: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Eique dicitur *Pſalm. 138.* in quodam pſalmo: Quò abibo à ſpiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu ibi es: ſi deſcendero ad infernum, ades: quia ſubſtantialiter Deus vbique diffuſus. Sed ſic eſt deus per cuncta diffuſus, vt non ſit qualitas mundi: ſed ſubſtantia creatrix mundi, ſine labore regens, & ſine onere continens

mundum. Non tamen per ſpacia locorum, quaſi mole D diffuſa, ita vt in dimidio mundi corpore ſit dimidius, *1.ſen.di.37 ſateamur.* & in alio dimidio dimidius: atque ita per totum totus, ſed in ſolo cœlo totus, & in ſola terra totus, & in cœlo & in terra totus ſolus: & nullo contentus loco, ſed in ſeipſo vbique totus. Ita pater, ita filius, ita ſpiritus ſanctus, ita trinitas vnus deus. Neque enim mundum inter ſe in tres partes diuiſerunt, quas ſingulas ſinguli implerent, quaſi non haberet vbi eſſet filius, aut ſpiritus ſanctus in mundo, ſi totum occupaſſet pater. Non ita ſe habet vera, incorporea, immutabiliſque diuinitas. Non enim corpora ſunt, quorum amplior ſit in tribus quàm in ſingulis magnitudo: nec loca ſuis molibus tenent, vt diſtantibus ſpaciis ſimul eſſe non poſſint. Si enim anima in corpore conſtituta, non ſolum nullas anguſtias, verumetiam quandam latitudinem inuenit: non corporalium locorum, ſed ſpiritalium gaudiorum, cum ſit quod ait Apoſtolus, Neſcitis *1.Cor. 6.* quoniam corpora veſtra templum in vobis ſpiritus ſancti eſt, quem habetis à deo: nec dici niſi ſtultiſsime *1.ſen.di.37 ſcitendum.* poteſt, non habere locum in noſtro corpore ſpiritum ſanctum, quod totum noſtra anima impleuerit. quan- E to ſtultius dicitur illis anguſtiis impediri alicubi trinitatem, vt pater & filius & ſpiritus ſanctus, vbique ſimul eſſe non poſsint? Verum illud eſt multo mirabilius, quod cum deus vbique ſit totus, non tamen in omnibus habitat. *Deus quomo alicubi non eſt.* Non enim omnibus dici poteſt, quod ait Apoſtolus, vel quod iam dixi, vel etiam illud: Neſcitis quia templum Dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Vnde econtrario de quibuſdam idem dicit: Quiſquis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non *Roma. 8.* eſt eius. Quis porrò audeat opinari, niſi quiſquis inſeparabilitatem penitus Trinitatis ignorat, quod in aliquo habitare poſsit pater aut filius, in quo non habitat ſpiritus ſanctus: aut in aliquo ſpiritus ſanctus, in quo non & pater & filius? Vnde fatendum eſt vbique eſſe deum per diuinitatis præſentiam, ſed non vbique per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, vbi proculdubio gratia dilectionis eius agnoſcitur, non dicimus, Pater noſter qui es vbique: cum & hoc verum ſit: ſed, Pater noſter qui es in cœlis: vt *Matt. 6.* templum eius potius in oratione commemoremus, quod & noſipſi eſſe debemus: & inquantum ſumus, intantum ad eius ſocietatem, & adoptionis familiam F pertinemus. Si enim populus Dei nondum factus æqualis angelis eius adhuc in iſta peregrinatione dicitur templum eius, quantomagis eſt templum eius in cœlis vbi eſt populus angelorum, quibus aggregandi & coæquandi ſumus, cum finita peregrinatione quod promiſſum eſt ſumpſerimus? Cum igitur qui vbique eſt non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat non æqualiter habitat. Nam vnde eſt illud quod *4.Reg. 2.* Heliſæus popoſcit, vt dupliciter in eo fieret ſpiritus Dei, qui erat in Helia. Et vnde in omnibus ſanctis ſunt alij aliis ſanctiores, niſi abundantius habendo habitatorem deum? Quo modo ergo verum ſupra diximus, quod Deus vbique ſit totus, quando in aliis eſt amplius, in aliis minus? Sed non eſt negligenter intuendum quod diximus, in ſeipſo eſſe vbique totum. Non ergo in eis, quia alij plus eum capiunt, alij minus. Ideo enim vbique eſſe dicitur, quia nulli parti rerum abſens eſt. Ideo totus, quia non parti rerum partem ſuam præſentem præbet, & alteri parti alteram partem, æquales æqualibus, minori verò minorem, maiorique maiorem, ſed non ſolum vniuerſi-

h tati

G tati creaturæ, verumetiam cuilibet parti eius totus pa-
riter adest. Hiq; ab eo longe esse dicuntur, qui peccan-
do dissimillimi facti sunt: & hi ei propinquare, qui eius
similitudinem pie viuendo recipiunt. Sicut rectè dicũ-
tur oculi tanto esse ab hac luce longius, quanto fuerint
cæciores. Quid enim tam longe est à luce quàm cæ-
citas, etiam si lux præsto sit, atque oculos perfundat
extinctos? Propinquare autem luci merito perhiben-
tur oculi, qui sanitatis accessu aciem recipiendo lucem
†alias, aciẽ recipiendo proficiunt. recipiunt†. Porrò autem quod parum distinctè puta-
uimus posse intelligi, cum diceremus deum esse vbiq;
totum, nisi adderemus in seipso, video diligentius ex-
ponendum. Quomodo enim vbique, si in seipso? Vbi-
que scilicet, quia nusquam est absens. In seipso autem,
quia non continetur ab eis quibus est præsens tan-
quam sine eis esse non possit. Nam spacia locorum tol
le corporibus, nusquam erunt: & quia nusquam erunt,
nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum,
non erit vbi sint: & ideo necesse est vt non sint. Etenim
cum per totam suam molem corpus æqualiter sanum
est, aut æqualiter candidum, non est in vna quàm in
H alia parte eius sanitas maior, aut candor, nec maior in
toto quàm in parte eius: quia non sanius aut candidius
totum constat esse quàm partem. Si autem inæquali-
ter sit sanum aut inæqualiter candidum, fieri potest vt
in minore parte sit sanitas maior aut candor, cùm
minora quàm maiora saniora vel candidiora sint
membra: vsqueadeo non mole constat quod in qua-
litatibus magnum dicitur esse vel paruum. Veruntа-
men si moles ipsa corporis, quantacunque vel quan-
tulacunque sit, penitus auferatur, qualitates eius non
erit vbi sint, quamuis non mole metiendæ sint. At ve-
rò deus non si minus capitur ab illo cui præsens est,
ideo ipse minor est. Totus enim in seipso est, nec in
quibus est, ita est vt indigeat eis, tanquam non possit
esse nisi in eis. Sicut autem nec ab illo abest in quo nõ
habitat, & totus adest quamuis eum ille non habeat: ita
& illi in quo habitat, totus est præsens, quamuis eum
non ex toto capiat. Neque enim ad habitandum diui-
dit se per hominum corda seu corpora, aliam sui par-
tem huic tribuens, illi aliam, sicut lux ista per aditus
Li.83.q.42 & per fenestras domorum: sed potius si quemlibet so-
I num cum corporea res sic ac transitoria surdus non
capit, surdaster non totum capit, atque in iis qui au-
diunt cum pariter ei propinquent, tantomagis alius a-
lio capit, quanto est acutioris, tanto autem minus, quã-
to est obtusioris auditus, cum ille non varie magis mi-
1.sen. dist. 37. ne autẽ. núsue insonet, sed in eo loco in quo sunt, omnibus æ-
qualiter præsto sit: quanto excellentius deus natura
incorporea & immutabiliter viua, qui non sicut sonus
per moras temporum tendi & diuidi potest, nec spa-
cio aëreo tanquam loco suo indiget, vbi præsentibus
præsto sit, sed æterna stabilitate in seipso manens, to-
tus adesse rebus omnibus potest & singulis totus: quã-
uis in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacita-
tis diuersitate, alij amplius, alij minus, quos ipse sibi di-
lectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat?
Et donationum quidem dictæ sunt diuisiones tan-
quam per partes & membra vnius corporis, vbi & si-
mul omnes vnum templum, & singuli singula tem-
pla sumus, quia non est deus in omnibus quàm in sin-
gulis maior. Et fit plerunque vt plures eum minus ca-
piant, vnus amplius: Sed cum dixisset Apostolus, Di-
uisiones autem donationum sunt, continuo subiecit:
1.Cor.12. Idem autem spiritus. Item cum ipsas donationum di-
uisiones commemorasset, Omnia autem hæc inquit, K
operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria
vnicuique prout vult. Diuidens ergo non ipse diuisus,
quia ipse vnus atque idem. Illæ verò diuisiones dictæ
sunt, sicut membrorum in corpore: quia non idem va-
lent aures quod oculi, atque ita membra cætera diuer-
sis officiis concorditer distributa: quæ tamen cum sa-
ni sumus, vna neque diuersa, nec alibi maiore, alibi mi
nore, sed cum sint ipsa disparia communi & pari sa-
lute congaudent. Huius corporis caput est Christus,
huius corporis vnitas nostro sacrificio commenda-
tur, Quod breuiter significauit Apostolus dicẽs: Vnus
panis vnum corpus multi sumus. Per caput nostrum 1.Cor.10.
reconciliamur deo, quia in illo est diuinitas vnigeni-
ti facta particeps mortalitatis nostræ, vt & nos par-
ticipes eius immortalitatis essemus. Hoc sacramen-
tum longe est à cordibus sapientium superborum, &
ideo non Christianorum, ac per hoc nec vere sapien-
tium. Illorum etiam dico sapientium, qui cognoue-
runt deum, quia cognoscentes deum, sicut dicit Apo-
stolus, non sicut deum glorificauerunt aut gratias ege- Rom.1.
runt. Nosti autem in quo sacrificio dicatur, Gratias a- L
gamus domino deo nostro. A cuius sacrificij humilita-
te longe abest typhus & cothurnus illorũ. Et ideo mul τύφος κόθορνος pro arrogãtia.
tum mirabilis res est, quemadmodum quorundã non-
dum cognoscẽtium deum sit inhabitator deus, & quo-
rundam cognoscẽtium non sit. Nec illi enim ad tem- 1.sen. dis. 37 capite illud.
plum dei pertinent, qui cognoscentes deum non sicut
deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: & ad tem-
plum dei pertinent paruuli sanctificati sacramento Baptismus paruulorũ.
Christi, regenerati spiritu sancto, qui certè regenerati
per ætatem nondum possunt cognoscere deum. Vnde
quem potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerũt ha-
bere antequam nosse. Beatissimi autem sunt quibus
hoc est deum habere quod nosse. Ipsa quippe noticia
plenissima, verissima ei, fœlicissima est. Hinc iã opor-
tet etiam illam quam post epistolæ tuæ subscriptio-
nem addidisti, pertractare quæstionem, Si adhuc igno Secunda quæstio.
rant paruuli deum, quomodo Ioãnes etiam antequam
nasceretur, ad aduentum & præsentiam matris domi-
ni, in suæ matris vtero potuit exultare: Cum enim cõ-
memorasses te legisse librum meum de baptismo par-
uulorum: addidisti & aisti, de prægnantibus quid sen M
tias opto cognoscere, cum credulitatis fidem pro pue-
ro mater Ioannis Baptistæ responderit. Hæc sunt cer- Solutio.
tè verba Helizabet matris Ioannis: Beata tu inter mu- Lucæ.1.
lieres, & beatus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi,
vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt fa-
cta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit
in gaudio infans in vtero meo. Hoc autem vt diceret,
sicut Euangelista prælocutus est, repleta est spiritu san-
cto, quo proculdubio reuelãte cognouit quid illa ex-
ultatio significasset infantis, id est illius venisse ma-
trem, cuius præcursor ipse & demonstrator esset futu-
rus. Potuit ergo esse ista significatio rei tantę à maiori- 4.sen dis.6 cap. illud.
bus cognoscendæ, non à paruulo cognitæ. Nam ne-
que cum hoc ante in Euãgelio narraretur dictum est,
credidit infans in vtero eius, sed exultauit. Neque ip-
sa dixit, exultauit in fide infans in vtero meo, sed ex-
ultauit in gaudio. Videmus autem exultationem non
solum paruulorum, sed etiam pecorum, non vtique de
aliqua fide vel religione, vel quacunque rationali co-
gnitione venientem. Sed hæc planè inusitata & no-
ua extitit, quia in vtero & ad eius aduentum, quæ ho-
minum saluatorem fuerat paritura. Ideo mira, ideo
in magnis

A in magnis signis deputanda. Ideo hæc exultatio, & tanquam matri domini reddita resalutatione, sicut solent miracula fieri, facta est diuinitus in infante, nõ humanitus ab infante. Quanquã etiam si vsq; adeo est in illo puero acceleratus vsus rationis & voluntatis, vt intra viscera materna iam posset agnoscere, credere, cõsentire, quod in aliis paruulis ætas expectatur vt possint, etiam hoc in miraculis habendũ diuinæ potentię, non ad humanæ trahendũ est exemplar naturæ. Nam quando deus voluit, etiam iumẽtum mutum rationabiliter est locutum: Nec ideo sunt admoniti homines in deliberationibus suis, etiam asinina expectare consilia. Quocirca nec quod factum est in Ioanne contẽno, nec inde regulam quid sentiendum sit de paruulis figo. Immo id in illo propterea mirabiliter prædico, quia in aliis non inuenio. Habet quidem aliquid simile etiam illa in Rebeccæ vtero lucta geminorum. Verum & hoc vsqueadeo prodigium fuit, vt diuinũ propterea mulier oraculum quæreret, & audiret duobus illis infantulis, duos populos fuisse figuratos. Scire† autem diuina paruulos qui nec humana adhuc nouerint,

Num. 22. Super Gene. ad literam. 11. capite. 29.
Gene. 25.
† Nescire

B si verbis velimus ostendere, vereor ne ipsis sensibus nostris facere videamur iniuriam, quando id loquendo suademus, vbi omnes vires † officiúmque sermonis facillime superat euidentia veritatis. An non videmus etiam cum articulatæ vocis qualiacunque signa edere cœperint, atque ad initium fandi transire ab infantia, adhuc eos talia sentire ac dicere, in quibus si remãsissent, annísque accedentibus tales esse persisterẽt, nullus eos vel fatuus, nimium fatuos esse dubitaret? Nisi forte id restat, vt in vagitu infantiæ, vel in ipso adhuc vteri silentio credamus paruulos fuisse sapientes, postea verò quàm nobiscum cœperunt loqui, ad hãc ignorantiam quam ridemus crescendo venisse. Quod opinari, vides quàm sit absurdum, cum puerorum sensus in qualiacũque verba prorumpens, qui certè ad ea quæ maiores sapiunt penè nullus est, tamen comparatus illi in quo nascuntur intelligentia dici potest. Vnde autem in ipso tanto salutis præsidio, quãdo eis Christiana gratia subuenitur, quod vocibus quibus possunt & motibus reluctantur, nõ eis imputatur, atq; omnis te-

† aures

C nisus ipsorum nihili penditur, donec in eis sacramenta peragantur, quibus id quod de originali damnatione tractum est expietur, nisi quia in tantũ nesciũt quid faciunt, vt nec facere iudicentur? Porrò si iam vterentur rationis & voluntatis arbitrio, quo illi sanctificationi adhiberi deberet assensus, quantum mali esset resistere tantæ gratiæ, quamq; non solum nihil prodesset quod fieret, verumetiam inde reatus accresceret, quis Christianus ignoret? Dicimus ergo in baptizatis paruulis, quamuis id nesciant, habitare spiritum sanctum. Sic enim eum nesciunt quamuis sit in eis, quemadmodum nesciunt & mentem suam: cuius in eis ratio qua vti nõdum possunt, velut quædam scintilla sopita est, excitãda ætatis accessu. Neque hoc in paruulis mirum debet videri, cum Apostolus quibusdam etiam maioribus dicat: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? De qualibus paulo ante dixerat: Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei: quos etiam paruulos vocat, non carnis ætate, sed mentis. Non itaque percipiebant cognitione spiritum sanctum qui habitabat in eis, & habitãte in se spiritu sancto, adhuc animales nondum spiritales erant, quia nondum poterant inhabitatorem suum spiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo & in tali-

1. Cor. 6.
1. Cor. 2.

bus dicitur, quia in eis occulte agit, vt sint templum D eius, idque in proficientibus & proficiendo perseuerãtibus perficit. Spe enim salui facti sumus, sicut Apostolus dicit, cùm alio loco dicat: Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Cũ ergo hic dicat, saluos nos fecit: tanquam salus ipsa iam data sit, quemadmodum intelligendum sit, illic exponit, vbi ait: Spe enim salui facti sumus. Spes autẽ quę videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Multa itaque dicuntur in scripturis tanquam facta sint, cum in spe adhuc esse intelligãtur. Vnde est & illud quod dominus discipulis ait: Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Quod vsqueadeo secundum spem dictum est futurorum, vt eis postmodum dicat: Multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis illa portare modo. Agit ergo in quibus mortalibus adhuc habitat, ipsam ædificationem habitaculi sui, quam non in ista, sed in alia post hanc vitã perficit, quando absorbebitur mors in victoria, dicetúrque illi: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Quid est autem mortis aculeus nisi peccatum? Propter quod nunc etiam renati ex aqua & spiritu, omnibusq; peccatis siue origi- E nis ex Adam, in quo omnes peccauerunt, siue factorũ, dictorum, cogitationúmque nostrarum, in illius lauacri mundatione deletis, tamen quia manemus in hac vita humana, quæ tentatio est super terram, merito dicimus: Dimitte nobis debita nostra. Et hanc orationem dicit vniuersa ecclesia, quam mundat Saluator lauacro aquæ in verbo, vt eam sibi exhibeat gloriosam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi. Tunc vtiq; [cum] perficietur in re, vbi nunc proficiẽdo ambulatur in spe. Nam quo modo est nunc non habens maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi, quæ vel in omnibus ad eam pertinentibus hominibus, qui iam ratione mentis vtuntur, & voluntatis arbitrio, mortalísque carnis sarcinam portant, vel certè quod etiam ipsos contentiosos necesse est fateri, in multis suis membris veraciter dicit: Dimitte nobis debita nostra? Cum itaque proficientes in quibus mortalibus habitat dum de die in diem renouatur, magis magísque iustificet, exaudiat orantes, mundet confi- F tentes, vt exhibeat sibi templum immaculatum in æternum, merito dicitur non habitare in eis qui cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt, vel gratias egerunt. Colendo enim & seruiendo creaturæ potius quàm creatori, non vnius veri dei templum se esse voluerũt. Atque ita dum volunt eum habere cum multis, facilius effecerunt vt eum non haberent, quàm vt diis multis, falsísue miscerent. Et merito dicitur habitare in eis, quos secundum propositum vocatos, iustificãdos glorificandósque suscepit, etiam antequam incorpoream quæ vbique tota est valeant eius nosse naturam, quantum nosci ex parte per speculum & in ænigmate ab homine in hac vita cum plurimum profecerit, potest. Sunt enim in quibus habitat, multi tales, qualibus dicit Apostolus: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. His quippe etiam illud dicit: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Hos tales si etiam antequam perueniant ad spiritalem mentis ætatem, vbi non lacte alantur, sed solido cibo, dies vitæ huius extremus inuenerit, perficiet in eis habi-

Roma. 8.
Titum. 3.
Facta quæ sperantur.
Ioan. 15.
Ioan. 16.
1. Cor. 15.
Matth. 6.
Ephes. 5.
Roma. 1.
1. Cor. 3.
1. Cor. 6.

G tator illorum, quicquid hic intelligétiæ minus habuerunt: quoniam & ab vnitate corporis Christi, qui nobis via factus est, & à templi dei societate non recesserunt. Vnde vt non recedant, regulam fidei pusillis magnisq; communem in ecclesia perseuerantes tenent, & in quod peruenerunt in eo ambulant, donec eis deus reuelet, si quid aliter sapiunt, cogitationes suas carnales non dogmatizant: quia non obdurant contentiosis defensionibus immanêdo, sed quodam modo ambulando, id est proficiendo desudant, intelligétiæ perspicuitatem impetrantes per fidei pietatem. Quæ cum ita sint, duo ista quæ in vno fiunt homine, nasci & renasci, ad duos homines pertinêt. Vnum ad illum primum Adam, alterum ad secundum qui dicitur Chri-
1.Cor.15. stus. Sed nô prius, ait Apostolus, quod spiritale est, sed quod animale postea spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus tales & terreni, & qualis cœlestis tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo est. Item dicit: Per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio
H mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabûtur. Omnes & omnes ideo dixit: quia in mortem nemo nisi per illum, in
† quid. vitam nemo nisi per istum. In primo patuit quod† hominis arbitrium valeret ad mortem, in secundo autem quod† dei adiutorium valeret ad vitam. Denique primus homo non nisi homo, secundus verò deus & homo. Peccatum enim factum est relicto deo, iusticia nô fit sine deo: ac per hoc nec moreremur nisi per carnalem propaginem de membris illius veniremus, nec viueremus, nisi per spiritalem connexionem membra huius essemus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci, Illi autem propter nos tantummodo nasci. Nos enim à peccato ad iusticiam renascendo transimus, Ille autem à nullo peccato ad iusticiam transitum fecit: sed in eo quod baptizatus est, nostræ regenerationis sacramentum, sua humilitate altius commendauit: Veterem tamen hominem nostrum passione, nouum autem resurrectione significans. Inobedientia nanque concupiscentiæ quæ habitat in carne mortali, qua fit vt eadem membra etiam propter voluntatis moueantur arbitrium, ad eum modum redigitur iusticia coniugali,
I vt licite copulatis parentibus generentur, quibus sit necessarium regenerari. Non tamen per huiusmodi cô uenientiam maris & fœminæ venire voluit carnem suam Christus, sed de virgine nihil tale in eius côceptu concupiscente, similitudinem carnis peccati sumpsit ille pro nobis, qua caro peccati mundaretur in no-
Rom.5. bis. Sicut enim per vnius delictum, ait Apostolus, in omnes homines ad condemnationem, ita per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ. Nemo enim nascitur nisi operante concupiscentia carnali, quæ tracta est ex primo homine qui est Adam: & nemo renascitur nisi operante gratia spiritali, quæ data est per secûdum hominem qui est Christus.
4.fec. dif. Quapropter si ad illum nascêdo pertinemus, ad hunc
4.c.illud. renascêdo, nec renasci quisquam potest antequam natus sit, profectò ille singulariter natus est, cui renasci non opus fuit: quia non ex peccato in quo nunquam fuit, transitum fecit, neque in iniquitate conceptus est, aut eum in delictis mater eius in vtero aluit: quia spi-
Luca.1. ritus sanctus superuenit in eam, & virtus altissimi obumbrauit eam: vnde quod natum est ex ea sanctum vocatur filius dei. Nuptiarum enim bonum non extinguit, sed modificat inobedientium membrorum malum, vt limitata quodam modo côcupiscentia carnalis, fiat saltem pudicicia coniugalis. Virgo autem Maria cui dictum est: Et virtus altissimi obumbrabit tibi, in sanctam concipiendo prolem, sub tali vmbraculo nullo ardore concupiscentiæ huius æstuauit. Hoc ergo excepto lapide angulari, non video quo modo ædificentur homines in domum dei ad habendum in se inhabitantem deum, nisi cum fuerint renati, quod nô possunt esse antequam nati. Quamlibet itaque sententiam de prægnantibus, immo de hominibus habeamus adhuc intra materna viscera constitutis, vtrum existimemus eos nec ne donari posse aliquo significationis modo: Vel propter Ioannem, qui nondum in hanc e- Luc.1.
ditus lucem, tamê exultauit in gaudio, quod vtique nisi operatione spiritus sancti fieri potuisse quis credat? Vel propter Hieremiam cui dominus dicit: Priusquâ Hiere.1.
exires de vulua, sanctificaui te: Tamen illa sanctifica- † fec.dif.4
tio qua efficimur, & singuli templa dei, & in vnum om c.illud etiâ
nes templum dei, nô est nisi renatorum, quod nisi nati homines esse nô possunt. Nullus autem vitam in qua natus est bene finiet, nisi renatus antequâ finiat. Quod L
si quisquam dicit iam esse natum hominê, etiam cum adhuc est in vtero matris, testimoniumq; adhibet ex Euangelio, quia dictum est ad Ioseph de prægnante virgine domini matre: Quod enim in ea natum est, Natus pro
de spiritu sancto est. Nunquid nam huic natiuitati ac- conceptus.
cedit secunda natiuitas? Alioquin non erit iam secun- Matth.1.
da, sed tertia. Dominus autem cum hinc loqueretur: Nisi quis, inquit, renatus fuerit denuo, eam scilicet cô- Ioan.3.
putans primam natiuitatem, quæ fit matre pariête, nô concipiente atque prægnante, quæ fit ex ea, non quæ fit in ea. Neque enim renatum dicimus hominem quê mater peperit, tanquam iterum natus sit, qui iam semel natus fuerat in vtero. Sed illa natiuitate non côputata quæ grauidam facit, natus dicitur homo partu, vt possit renasci ex aqua & spiritu. Secundum quam ex matre natiuitatem, etiam ipse dominus in Bethle- Matth.2.
em Iudæ dicitur natus. Si igitur homo regenerari per gratiam spiritus in vtero potest, quoniâ restat illi adhuc nasci, renascitur ergo antequam nascitur, quod fieri nullo modo potest. Proinde in compagem corporis Christi tanquam in viuam structuram templi M
dei quæ est eius ecclesia, nati homines non ex operibus iusticiæ quæ fecerunt, sed renascendo per gratiam transferuntur, tanquam de massa ruinæ ad ædificij firmamentum. Præter hoc enim ædificium, quod beatificandum construitur ad æternam habitationem dei, vita hominis omnis infœlix, & mors est potius appellanda quàm vita. Quisquis ergo inhabitabitur à deo, ne ira dei maneat super eum, ab hoc corpore, ab hoc templo, ab hac ciuitate non erit alienus. Omnis autem non renatus alienus est. Sacramentum porrò regenerationis nostræ manifestum esse voluit, manifestatus mediator. Erat autem antiquis iustis aliquod occultum, cum tamen & illi eadem fide salui fierent, quę fuerat suo tempore reuelanda. Non enim audemus fideles temporis nostri præferre amicis dei per quos nobis ista prophetata sunt, cum deum Abraham, & deum Isaac, & deum Iacob, ita se deus esse commendet, vt hoc dicat suum nomen æternum. Quod si circuncisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur, quid respondebitur de iis, qui antequam hoc præceptum esset, deo placuerunt, non tamen sine fide? Quia sine fide, vt scriptû est ad Hebræos, impossibile est deo pla- Hebr.11.
cere. Ha-

A cere. Habentes autem, inquit Apostolus, eundem spiritum fidei, propter quod scriptum est: Credidi propter (2.Cor.4.) quod & locutus sum: & nos credimus, propter quod & (Psal.115.) loquimur. Non diceret eundem, nisi & illorũ idem ipse esset spiritus fidei. Sicut autem illi quando idem sacramentum occultum erat, credebãt Christi incarnationem futuram, sic & nos credimus factam. Et à nobis autem & ab aliis, futurus expectatur ad iudiciũ eius (1.Cor.15.) aduentus. Non est enim aliud dei mysteriũ nisi Christus, in quo oportet viuificari mortuos in Adam, quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur, quemadmodum superius disseruimus. Quamobrem deus qui vbique præsens est, & vbique totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum quos efficit beatissimum templum suũ, vel beatissima templa sua, eruens eos à potestate tenebrarum, & transferens in regnum filij charitatis suæ, quod incipit à re- (Colos.1.) generatione. Aliter autem dicitur templum eius in significatiõe, cum fit per manus hominum de rebus inanimis, sicut tabernaculum, lignis, velis, pellibus atque huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonem regem, templum lapidibus, lignis, metallis constructum: B Aliter verò re ipsa vera, quæ illis significationibus figu- (1.Pet.2.) rata est. Vnde dicitur: Et vos tanquã lapides viui, ædificamini domus spiritalis. Et vnde item scriptum est: (2.Cor.6.) Nos enim templa dei viui sumus, sicut de⁹ dicit: Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorũ deus, & ipsi erunt mihi plebs. Nec mouere nos debet quod per quosdam ad hoc templum non pertinentes vel nondum pertinentes, id est in quibus non habitat, vel nondum habitat deus aliquid virtutis operatur: sicut per illum qui in nomine Christi expellebat dæmonia, cum Christum non sequeretur, quem permitti iussit propter multis vtilem commendatione nominis sui. (Matth.7.) Multos quoque ait sibi in nouissima die dicturos: In nomine tuo virtutes multas fecimus, quibus vtiq; non respondet: Nos vos noui, si ad templum dei quod in- (Actio.10.) habitando beatificat, pertinerêt. Cornelius etiam Centurio antequã regeneratione incorporaretur huic templo, missum ad se angelũ videt, auditq; dicentẽ, quod exauditæ sint orationes eius, & eleemosynæ acceptæ. (4.sen.di.6. cap.illud.) C Agit enim hæc deus tanquam vbique præsens, vel per sanctos angelos suos. Nam illa priusquã exiret de vulua sanctificatio Hieremiæ, quanquam nõnulli hoc in typom saluatoris accipiãt, qui regeneratione nõ eguit, tamen etiam si de ipso propheta accipiatur, potest & (Ioan.11.) secundum prædestinationẽ non inconuenienter intelligi: sicut filios dei appellat Euangelium nondum regeneratos, vbi Cayphas cum de domino dixisset: Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat, mox Euangelũ secutũ adiunxit: Hoc autem à semetipso non dixit, sed cũ esset pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gẽte, & non tantum pro gente sed vt filios dei, qui erant dispersi cõgregaret in vnum. Filios dei appellauit vtique præter Hebræam gentem, in cæteris etiam omnibus gentibus constitutos, nondum fideles, nõdum baptizatos. Quo modo ergo dei filios, nisi secundum prędestinationem, secundum quam & Apostolus dicit, (Ephe.1.) quod nos elegerit deus in Christo, ante constitutionẽ mundi? Illa verò in vnũ congregatio, factura eos erat filios dei. Neque enim in vnum dictum est aliquem corporalem locum, cum de tali vocatione gentiũ propheta prædixerit: Et adorabunt eum vnusquisque de loco suo, omnes insulæ gentium: Sed congregaret in vnum dictum est, in vnum spiritum, & in vnum cor- D pus, cuius vnum caput est Christus. Talis congregatio ædificatio est templi dei. Talem congregationem non generatio carnalis, sed regeneratio spiritalis facit. Habitat itaque in singulis deus tanquam in tẽplis suis, & in omnibus simul in vnum congregatis, tanquã in templo suo. Quod templum quãdiu sicut arca Noë in hoc seculo fluctuat, fit quod in psalmo scriptũ est: Dominus diluuium inhabitat. Quamuis & propter mul- (Psal.28.) tos in omnibus gentibus populos fidelium, quos aquarum nomine Apocalypsis significat, possit intelligi cõgruenter: Dominus diluuium inhabitat. Sequitur autem: Et sedebit dominus rex in æternũ, Vtique in ipso templo suo iam in vita sua æterna post fluctuationem huius seculi cõstituto. Deus igitur vbique pręsens est, & vbique totus pręsens, nec vbique habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est & propicius. Capitur autem habitans ab aliis amplius, ab aliis minus. De ipso verò capite nostro Apostolus ait: Quia in (Colo.2.) ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. (σωματικῶς.) Non ideo corporaliter, quia corporeus est deus, sed aut verbo translato vsus est, tanquam in templo E manufacto non corporaliter sed vmbraliter habitauerit, id est pręfigurantibus signis. Nam illas omnes obseruationes, vmbras futurorum vocat, etiam ipso translato vocabulo. Summus enim deus, sicut scriptum est, non in manufactis templis habitat: Aut certè corpora- (Actio.17.) liter dictum est, quia & in Christi corpore quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat deus. Hinc est enim quod Iudæis signum petentibus, cum dixisset: Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo (Ioan.2.) illud, Euangelista quid hoc esset consequẽter exponẽs ait: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Quid ergo est? Hoccine interesse arbitramur inter caput & membra cætera, quod in quolibet quamuis præcipuo membro, velut in aliquo magno Propheta aut Apostolo, quamuis diuinitas habitet, non tamen sicut in capite, quod est Christus omnis plenitudo diuinitatis? Nam & in nostro corpore inest sensus singulis mem- (3.sen.dist.13.cap.1.) bris, sed non tantus quantus in capite, vbi prorsus omnis est quinquepartitus. Ibi enim & visus, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus. In cæteris autem solus est tactus: An etiam præter hoc quod tanquam in F templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis, est aliud quod interest inter illud caput, & cuiuslibet membri excellentiam? Est planè, quod singulari quadam susceptione hominis illius vna facta est persona cum verbo. De nullo enim sanctorum dici potuit, aut potest, aut poterit: Verbum caro factum (Ioan.1.) est. Nullus sanctorum, qualibet præstantia gratiæ, vnigeniti nomen accepit, vt quod est ipsum dei verbum ante secula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis est ergo illa susceptio, nec cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia & sanctitate præstantibus, vllo modo potest esse communis, vbi diuinæ gratiæ satis perspicuum clarumque documentum est. Quis enim tam sit sacrilegus, vt audeat affirmare, aliquam posse animam per meritum liberi arbitrij, vt alter sit Christus efficere? Vt ergo ad personam verbi vnigeniti pertineret, quo pacto per liberum arbitrium communiter omnibus & naturaliter datũ vna sola anima meruisset, nisi hoc singularis gratia præstitisset, quam fas est prædicare, de qua nefas est velle iudicare. Hæc si pro viribus nostris quantum dominus adiuuit rite tractauimus, quando deum vbique præ-

G præsentem, & non spaciis distantibus, quasi aliqua mo-
le vel distentione diffusum, sed vbique totum cogitare
te extendis, auerte mentem ab omnibus imaginibus
corporum, quas humana cogitatio voluere consueuit.
Non enim sic sapientia, non iusticia, non sic denique
I. Ioan. 4. charitas cogitatur, de qua scriptum est: Deus charitas
est. Cum verò habitationem eius cogitas, vnitatem co
gita congregationemq; sanctorum, maxime in cœlis:
† fit vbi propterea præcipuè dicitur habitare, quia ibi fit †
voluntas eius perfecta eorum in quibus habitat obedi-
entia. Deinde in terra, vbi ædificans habitat domum
suam, in fine seculi dedicandam. Christum autem do-
minum nostrum vnigenitum dei filium æqualem pa-
tri, eundemq; hominis filium, quo maior est pater, &
vbique totum præsentem esse non dubites tanquam
deum, & in eodem templo dei esse tanquam inhabitã-
tem deum, & in loco aliquo cœli propter veri corpo-
ris modum. Sed cum me delectat loqui tecum, nescio
vtrum seruauerim sermonis sufficientis modum, quasi
diuturnum silentium loquacitate compensem. Verùm
quia religione & beneuolentia qua me præoccupasti,
ita inuisceratus es cordi meo, vt tanquam cum amico
H vere colloquar, quicquid in opere styli nostri vtiliter
elaboratum esse cognoscis, deo gratias age. Si qua au-
tem vicia mea perspicis, [illegible]i charissimus amicus ignos-
ce, eadem scilicet synceritate dilectionis mihi optans
medicinam, qua concedis & veniam.

*Paulinus Augustino proponit nouem quæstiones ex diuer-
sis scripturarum locis. In hac epistola comperi quiddam ri-
diculum. Paulinus in loco quo Paulus refert alios datos
prophetas, alios Apostolos, non putat eum sentire de prophe-
tis veteris testamenti, sed de alio genere prophetarum. Hic
quidam assuerat pannum, veluti pro Augustino respon-
dens, quo nihil vidi stultius. Intrant enim hæc verba: Vt*
Tria vetu-stissima ex-emplaria quæ habui-mus, carebant hoc assumēto. *enim ad vim termini proficiscar, Apostolus Græcum dici-
tur ab apo, quod notat argumentum vel præminentiam,
& stolon, quod est missio, quasi præminenter missus ad
augmentationem scilicet fidei catholicæ. Habes gustum
optime lector, vnde reliqua conijcies, leonem vt aiunt, ab
vnguibus. Assumentum ridicule fuerat interiectum in-
ter nomen appellatiuum & epitheton, temporis videlicet &
sequentis. Hæc portenta quum deprehendantur in libris
I orthodoxorum, tamen quidam indignantur nobis, quod
audemus quædam restituere.*

Epistola LVIII.

DE paucis quæ nunc iam ad nauem currente
literarum perlatore, & mihi in ipsius festina-
tione properanti in mentem venerunt, ne si-
ne corollario mihi rescribas, aliqua proponam: Quæ
si forte lucida sunt & mihi videtur obscura, nemo pru
dentiū filiorū, qui fortè de nostris in hora lectiunculæ
huius circa te steterint, de insipiētia mea rideat, sed po-
tius beneuolentia fraternæ charitatis faueat instruen-
do, vt efficiar videntiū particeps, & ex doctrina tua il-
luminatis mentibus consyderātium mirabilia de lege
domini. Dic ergo mihi benedicte doctor Israël, quid
Psal. 15. sit quod dicitur in psalmo. 15. Sāctis qui in terra sunt e-
ius, mirificauit omnes volūtates suas inter illos. Multi-
plicatæ sunt enim omnes infirmitates eorum, postea
accelerauerunt. Quos ait sanctos qui in terra sint san-
cti. Num illos Iudæos, qui filij carnis Abrahæ, & nō fi-
lij repromissionis excluduntur à semine quod in Isaac
vocatū est? Ideo sāctos in terra, quia sancti genere car-
nali, vita autē sensuq; terreni sunt, qui terrena sapiunt,
& carnali obseruantia in vetustate literæ cōsenescunt: K
non renascentes in nouam creaturam, quia non rece-
perunt eum per quem vetera transierunt, & facta sunt
omnia noua. Sic enim fortè eos in hoc psalmo san-
ctos appellat, quo modo in Euāgelio iustos, vbi dicit:
Non veni vocare iustos, sed peccatores: id est illos iu- Matth. 9.
stos, qui in sanctitate † generis & litera legis glorian- † sanctifi-
tur. Quibus dicitur: Nolite gloriari in patre Abraham: catione.
quia potens est deus de lapidibus istis excitare filios A- Matth. 3.
brahæ: Quorum forma in illo Pharisæo proponitur,
qui iusticias suas tanquam nescienti domino recolens,
prædicabat in templo: non orans vt exaudiretur, sed
exigens quasi debitum mereri pro operibus bonis qui-
dem, sed ingratis deo, Quia quod iusticia ædificaue-
rat, superbia destruebat: nec idipsum silentio sed vo-
ce clamabat, vt appareret eum non diuinis auribus lo-
qui, qui & ab hominibus vellet audiri. Atque ideo nō
placuit deo, qui† placebat sibi. Quoniam dissipauit do † quia
minus ossa hominum sibi placentium. Cōfusi sunt, in- Psal. 52.
quit, quia spreuit illos, qui cor humile & contribulatū
non spernit. Deniq; & in ipsa Euangelij parabola, qua
Pharisæi & Publicani persona cōfertur, euidēter ostē- Luc. 18.
dit ipse dominus quid in homine suscipiat, quid repel L
lat, sicut scriptum est: Quia deus superbis resistit, hu- Iaco. 4.
milibus autem dat gratiam. Ideo protestatur magis iu-
stificatum abiisse è templo Publicanum de confessio-
ne peccatorum suorum, quàm Pharisæum de imputa-
tione iusticiarum suarū. Merito autem ille laudator sui
repudiatus abscessit à facie dei, qui cum ipso nomine
etiam peritiā legis præferret, oblitus fuerat in pro-
pheta dicentem dominum: Super quem habitabo ni- Esa. 66.
si super humilem & quietum, & trementem sermones
meos? Ille autem in corde contrito sui accusator acci-
pitur, & obtinēt veniam de confessis peccatis propter
gratiam humilitatis, sancto illo Pharisæo, quales Iudæi
sancti sunt, reportante sarcinam peccatorū de iactan-
tia sanctitatis. Ipsius nimirum sunt forma Iudæi illi,
(de) quibus Apostolus ait: quod suam iusticiam statue- Rom. 10.
re cupientes, quæ ex lege est, iusticiæ dei nō sunt subie-
cti, quæ est ex fide, quæ reputata est patri nostro Abra-
ham ad iusticiam, nō ex operibus, quia secundū omni-
potentiam dei credidit deo: Apud quem ille verè iu-
stus est, qui ex fide viuit: nec sanctus in terra est, sed in
cœlo: quia non carne, sed spiritu ambulat: cuius cōuer- M
satio in cœlis est, nō gloriantis in circūcisione carnis,
sed in circūcisiōe cordis, quę nō litera, sed spiritu agi-
tur inuisibiliter, vnde laus eius non ex hominibus, sed
ex deo. Deinde quod iungit in eodem versiculo: Miras Psal. 15.
fecit voluntates suas inter illos: credo ex eo dicit, quod
ipsis primùm lucernam legis accendit, & præcepta vi-
uendi dedit. Notas enim inquit, fecit vias suas Moysi,
& filiis Israël voluntates suas. Deinde ipsum pietatis
suæ sacramentum in ipsis operatus est, natus in carne
ex virgine deus in gēte ipsorum, & de carne ipsorum
factus ex semine Dauid homo: Deinde virtutes sanita-
tum, quas in ipsis & coram ipsis perfecit. Qui per hæc † † Quippe
non modo creditus non est, sed & blasphematus est ab hæc.
eis, cum dicerent: Hic homo si à deo esset, non curaret
sabbatis: Et nō eiicit dæmonia nisi in Beelzebub prin- Ioan 9.
cipe dæmoniorum. Propter hanc mentem obdura- Matth. 12.
ta impietate cæcatam, multiplicatæ sunt infirmitates
& tenebræ eorum. Sed quid est quod ait: Postea ac-
celerauerunt? Vtrum in pœnitentiam, sicut illi in a-
ctibus Apostolorum, cap. 2. qui beati Petri prædica-
tione compuncti, crediderunt in eum quem crucifixe-
rant: &

A rant: & festinantes tanto expiari peccato, ad domum
†domum gratiæ cócurrerunt †? An verò quia virtutes animæ ex
gratiæ cu- fide & charitate dei roborãtur, illis impiis vtroque va-
currerunt. cuis multiplicatæ sunt infirmitates animæ ex impieta-
te scelerum mortiferis languoribus occupatæ? Chri-
stus etenim lumen & vita credentium est, & sanitas sub
pennis eius. Vnde nó mirum si & teoebrę & infirmita-
tes eorum multiplicatæ sunt in interitum, qui vitam &
lucem noo receperunt, neq; sub pẽnis eius manere vo-
luerunt. Quos & ipse flens in Euãgelio protestatur, sæ-
pe valuit coogregare ipsos sub alas suas, sicut gallina
congregat pullos suos, & noluerunt. Multiplicatis er-
go infirmitatibus quò accelerauerunt, fortè in crucem
domini conclamandam, & inuito Pilato nefariis vo-
cibus extorquendam, vt adimplerent mensuram pa-
trum suorum, vt isti dominum prophetarum occide-
rent, quorum patres ipsos prophetas interfecerunt, à
quibus hic mundi Saluator esse venturus nunciabatur.
Psal.13. Postea accelerauerunt. Veloces enim pedes eorum ad
effundendum sanguinem. Contritio & infœlicitas in
B viis eorum, & viam pacis nó cognouerunt, id est Chri
Ioan.14. stum, qui dicit: Ego sum via. In consequenti psalmo il-
Psal.16. lud mihi exponi desydero, quid dicat: De absconditis
ὑιῶν filiis tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt porci-
ὑῶν suib⁹ na, vel sicut in quibusdam psalteriis scriptũ audio, Sa-
Hieronym⁹ turati sunt filiis, & reliquerunt quæ superfuerunt par-
tamen ex uulis suis. Rursus in alio psalmo admirari soleo, filium
Hebræo ad patrem loqui intelligens, in psalmo quinquagesi-
vertit fi- mooctauo, vbi de Iudæis inimicis, de quibus supra di-
liis. xerat: Ecce ipsi loquentur in ore suo, & gladius in la-
Psal.58. bus eorum, Paulo infra dicit: Ne occideris eos, ne quá-
do obliuiscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute
tua, & destrue eos domine. Quod in his vsque in ho-
diernum diem videmus impleri. Destructi sunt enim
à veteri sua gloria sine templo & sine sacrificiis, ac sine
prophetis in omnium gentium dispersione viuentes.
Sed quid miramur quod iam per prophetam pro eis
non occidendis rogabat, pro quibus & sub ipso tem-
pore passionis iam ad crucem eum ducentibus preca-
Luc.23. batur, dicens: Pater dimitte eis, non enim sciunt quid
faciunt. Verùm quod adiecit: Ne vnquam obliuiscan-
tur legis tuæ, tanquam propter hoc necessaria esset etiã
C sine fide Euangelij vita eorum, obscurum mihi fateor.
Quid enim iis ad salutem, quæ sola fide quæritur, pro-
dest in legis memoria & meditatione versari, nisi for-
tè propter honorem legis ipsius, vel generis Abraham,
vt etiam in parte terrena carnalis seminis eius, qua vi-
dentur secũdum harenam maris computati, legis an-
tiquæ litera perseueret, ne fortè aliqui legendo legem,
illuminentur ad fidem Christi, qui & legis & prophe-
tarum finis est, & in omnibus eorum libris præfigura-
tus ac prophetatus elucet? Aut quia ex ipsis impiis eo-
rum, generatio ventura est electorum, qui de singulis
tribubus electi, in duodenis milibus signabuntur, qui-
bus ipsa reuelatio beati Ioannis ex voce angeli prænũ-
ciantis hoc testimonium perhibet, quia comitatui re-
gis æterni familiarius adhærebunt penitus immacula-
ti, & humanę coniunctioois expertes? De quibus spe-
Apo.14. cialiter ait: Sequuntur agnum quocunque ierit, quia
cum mulieribus se nó coinquinauerũt, virgines enim
Psal.67. sunt. In sexagesimoseptimo præter alia illud mihi ob-
scurissimum est, quod ait: Veruntamen deus con-
quassauit capita inimicorum suorum, verticem capil-
li perambulantium in delictis suis: quid sit verticem
capilli perambulantium in delictis. Non enim dixit:

Verticem capitis, sed verticẽ capilli, qui sine sensu est. D
An repletum peccatis hominem vult ostendere? Scrip-
tum est: Omne cor in dolore à pedibus vsque ad ca-
put. Et paulo infra quod ait. Lingua caoum tuorum ex
inimicis ab ipso. A quo ipso? Et nunquid canes dei di-
ci possunt geotiles, quos ipse io Euaogelio caoes nomi Matth.15.
nat? Aut ne fortè ipsos caoes dei dicat, quales æstima-
ri possint, ii qui in nomine Christiano gentiliter vi-
uant, quorum pars cum infidelibus ponitur, quia deũ
quem verbis colunt, factis negãt? Hæc interim de psal-
mis, nũc & de Apostolo, quodcunque proponam. Di-
cit ad Ephesios, quod io alia epistola dixerat de gradi- Ephe.4.
bus vel ordinibus dispositionum dei operante spiri- 1.Cor.12.
tu sancto diuisiones gratiarum: Et quosdam quidẽ de-
dit Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò
euangelistas, alios autem pastores & doctores (vsque)
ad cósummationem sanctorum, & reliqua. Hoc opto
distinguas mihi in hac diuersitate oominum, quæ sit
cuique nomini officiorum vel gratiarum proprietas.
Quid proprium sit Apostolorum, quid prophetarum,
quid Euãgelistarum, quid pastorum, quidve doctorũ. E
In omnibus enim his diuersis nominib⁹ simile & pro-
pè vnum doctrinæ officium video fuisse tractatũ. Hos
autem prophetas, quos post Apostolos posuit, nó puto
illos esse, qui ordine temporũ ante Apostolos fuerunt,
sed istos, quibus iam sub Apostolis per gratiam dona-
batur, aut interpretatio scripturarum & inspectio mé-
tium, aut prædictio tẽporis secuturi, vt Agabus cerne- Act.11.
bat, qui & famem instantem prædixit, & quæ beatus & 21.
Paulus in Hierosolymis passurus esset, & verbo denũ-
ciauit, & signo zonæ eius osteodit. Inter pastores spe- 1.Timo.2.
cialiter & doctores quid intersit dinoscere volo, quia
præpositis ecclesiæ vtruoque oomẽ adscribi solet. Item
quod ait ad Timotheum: Obsecro igitur primũ om-
nium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gra-
tiarum actiones pro omoibus hominibus: quæso expo
nas mihi quod discrimen sit in hac diuersitate verbo-
rum, cum omnia mihi quæ geréda dixit, oratioois of-
ficio conuenire videãtur. Item quod ad Romanos ait, Cap.2.
interrogo & rogo vt edisseras mihi. Multũ eoim ex-
cutire me fateor in hac Apostoli sententia de Iudæis
quod ait: Secundum Euãgelium quidem inimici prop- Roma.11.
ter vos, secundum electionem autem charissimi prop- F
ter patres, quo modo idem inimici propter nos, qui
credidimus ex gentibus, tanquam non potuerint gen-
tes credere, nisi Iudæi non credidissent? Aut ipse vnus 1.Timo.1.
omnium creator deus, qui omnes homines saluos fieri
vult, & ad agnitionem veritatis venire, capax non fuit
acquisitionis vtriusque, nisi alterum pro altero possi-
deret? Deinde si charissimi propter patres, quo modo
aut vnde charissimi, si non credant, & inimici deo esse
persistant? Nonne. inquit: Qui oderant te deus, oderam Psal.138.
illos, & super inimicos tuos tabescebam, perfecto odio
oderam illos? Certè hoc puto, paterna vox loquitur ad
filium per prophetam in eodem psalmo, vbi supra de
parte credentium dixerat: Mihi autem nimis honorifi-
cati sunt amici tui deus, nimis confortatus est † princi- †confortati sunt.
patus eorum. Quid autẽ illis prodest ad salutem, quæ
non nisi per fidem & gratiam Christi capitur, si prop-
ter fidem patrum deo charissimi sunt, cui bono dili-
gũtur quos necesse est propter hoc dãnari, quod prop-
ter suam infidelitatem à prophetarum & patriarcha-
rum parentum fide discrepãtes, inimici sunt Euange-
lio Christi? Si ergo charissimi deo, quo modo peribũt?
& si nó credunt, quo modo nó peribũt? Si propter pa-

G tres ſine ſuo merito diliguntur, quo modo & propter
†propter patres. quid † non ſaluabuntur? ſed & ſi fuerint Noë, Daniel,
& Iob in medio eorum, filios impios non ſaluabunt,
Ezech. 14. ſoli ſalui erũt. Adhuc aliud obſcurius mihi erue de pro-
fundo & in vadum profer. In epiſtola Coloſſenſium
Colo. 2. omnino colligere non poſſum quod ait: Nemo vos ſe-
ducat, volens in humilitate & religione angelorũ, quæ
non vidit, ambulans fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ,
& non tenens caput, de quibus angelis dicit: ſi de ini-
micis & malis, quæ illorum religio, aut quæ humilitas,
aut quis ſit magiſter ſeductionis huius, qui per obten-
tum neſcio cuius angelicæ religionis quaſi viſa & cõ-
perta doceat quę nõ vidit. Sine dubio hæretici, qui do-
ctrinas dæmoniorum & ſequuntur, & promunt con-
ceptis ab eorum ſpiritu adinuentionibus, quæ non vi-
derunt phantaſmata quaſi viſa fingentes, & peſtiferis
diſputationibus in corda male credula ſeminantes, ij
ſunt qui non tenent caput, id eſt Chriſtum fontem ve-
ritatis, cuius doctrinæ quicquid aduerſatur, inſanũ eſt.
Matth. 15. Et hi cęci duces cæcorum, de quibus dici puto. Me de-
Hiere. 2. reliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi lacus
H contritos, qui non tenent aquam. Deinde in ſequenti
capite adiecit: Ne tetigeritis, neque guſtaueritis, neque
cõtrectaueritis, quæ ſunt omnia in interitum ipſo vſu
ſecundum præcepta & doctrinas hominum, rationem
quidem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione & humili-
tate ad non parcendũ corpori, nõ in honore aliquo ad
ſaturitatem carnis. Qui ſunt iſti, quibus rationem ſapi-
entiæ ineſſe teſtatur magiſter veritatis, & tamen ipſam
veritatem religionis ineſſe abneget. Ne forte de tali-
2. Tim. 3. bus loquitur, de quibus ad Timotheum dicit: Haben-
tes autem ſpeciem pietatis, virtutem eius abnegantes?
Rogo ergo ſpecialiter hæc capitula duo de Coloſſen-
ſiũ epiſtola per ſingula mihi verba diſſoluas, quia lau-
dabilibus execrãda permiſcuit. Quid eſt enim tam lau
dabile, quàm ratio ſapientiæ? & quid tam execrabile,
quã ſuperſtitio erroris? Humilitas quoque & deo pla-
cita, & maxime in vera religione laudabilis, cum ra-
Colo. 2. tione ſapientiæ ipſis datur, De quorum doctrinis & a-
Roma. 14. ctibus dicitur nobis: Non tetigeritis, neque guſtaue-
Pſal. 32. ritis quæ ſunt in interitũ, quia non ſunt ex deo: & om-
Rom 8. ne quod non eſt ex fide, peccatũ eſt. Deus autem diſsi-
Pſal. 93. pauit conſilia ſapientum, qui deo ſtulti ſunt per pru-
I dentiam carnis, quæ non poteſt legi dei eſſe ſubiecta.
Scit enim cogitationes hominũ quoniam vanæ ſunt.
Qualem humilitatem, qualémque rationem ſapientiæ
ſuperſtitioni ex hominum doctrinis venienti ineſſe di
Colo. 2. cat, requiro. Et quod ait: Ad non parcendum corpo-
ri, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis. Pror-
ſus hęc parum intelligo, quia in eadem ſententia mag-
na mihi videtur eſſe diſcretio: arbitror enim eum de
abſtinentia qualibet ficta vel inutili, qualis ſolet ab hæ-
reticis affectari, hoc dicere, Ad non parcendum corpo
ri. Quod autem adiecit: Non in honore aliquo, quia
ſancti operis ſpeciem, non in fide veritatis exercentes,
nullius gloriæ honore vel fructu agunt, quod in mag-
na erroris peruerſi reprehenſione conficiunt: transfi-
gurantes ſe in miniſtros iuſticiæ. Sed quod adiecit, Ad
ſaturitatem carnis: contrarium mihi videtur illi quod
dicit, Ad non parcendum corpori: videtur enim mihi
1. Cor. 9. ille non parcere corpori, qui carnem ieiuniis domat,
Liuidũ facio. ſicut Apoſtolus dicit: Liuidum facio corpus meum, &
in ſeruitutem redigo: à quo opere ſaturitas carnis alie-
breuiũ'o. na eſt: niſi forte & ipſam ſaturãdæ carnis curam, quæ
1. Theſſ. 4. maxime obſeruantiam religionis prætẽdentibus pro-

broſa eſt, non parcere corpori, dixit ſecundũ illud ho- K
neſtatis præceptum, quod alibi dicit, vt vnuſquiſque
ſuum vas honorifice poſsidere nouerit, vt hoſtiam vi-
uam & placentem deo ſuum corpus exhibeat: non in
ſaturitate carnis, quia diſſenſio † corporis animæ ſobrie †diſſenſio.
tatem necat, & inimica eſt caſtitati. Reſtat vt aliquid
& de euangelicis locis ſuggeram beatitudini tuæ: non
quidẽ quanta legenti per ocium occurrere ſolent, nec
enim nunc vacabat diſperſa per libros quærere, aut in
reminiſcẽdis memoriam ventilare, ſed vel pauca, quæ
ad horam dictationis huius in mẽtem veniunt, ſciſci-
tabor. De reſurrectionis forma non grandem, ſed ple-
nam fidei inſtructione epiſtolam, qua ſecũdæ cõſulta-
tioni meæ, dum Carthagini hyemarem, reſcripſeras, ſi
habes relictã † in ſchedis, rogo vt mittas, aut certè rete- †relatam.
xas eam mihi, quod tibi facile eſt. Nam & ſi ſcripta † nõ †ſcriptura.
extat, quia fortè breuis epiſtola vt tumultuaria tibi in-
ter libros tuos haberi præſtò † ſit, renoua eam mihi in †ſpreta.
eodem ſenſu promptam de theſauro cordis tui, & mit-
te ad me inter alia reſponſa quæ reddes mihi, vt ſpero,
præſtante mihi ac tibi commeatum dierum Chriſto,
vt eam, quo labor tuus in me fructificet, accipiam. Se- L
cundum hæc capitula ſcripturarum, de quibus te qui
vides quaſi per deum interrogaui, vt audiam quid in
te vel ex te mihi loquatur deus. Hoc autem rogo luce-
re mihi facias, quo modo vel qua ratione dominus
poſt reſurrectionem vel mulieribus, quæ primæ ad ſe-
pulchrum venerunt, vel poſtea illis duobus in via, de-
inde diſcipulis ſuis, & non agnitus ſit, & agnitus. In eo-
dẽ enim corpore reſurrexit, in quo & paſſus eſt. Et quo
modo non eadem erat eiuſdem corporis forma quæ
fuerat: aut ſi eadem erat, quo modo non agnoſcebatur
ab iis, qui eum nouerant. Illud verò ſacramẽti eſſe cre- Luc. 24.
do: quod qui in via ambulantibus non fuerat agnitus,
in fractione panis reuelatus eſt. Idipſum tamẽ tuo ſen-
ſu volo tenere, non meo. Et quod ad Mariam ait: Noli Ioan. 20.
me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem: Si co-
minus ſtantem nõ ſinebatur attingere, quo modo eum
tangeret cum aſcendiſſet ad patrẽ, niſi fortè fidei pro-
fectu & mentis aſcenſu, qua deus homini fit longin-
quus aut proximus, & illa dubitauerat de Chriſto, quẽ
hortulanum putauerat. Ideo fortaſsis audire meruit:
Noli me tangere. Indigna enim iudicabatur vt tange-
ret manu Chriſtum, quem necdum fide apprehende- M
rat, nec intellexerat deum, cum hortulanum putaſſet:
de quo pauloante ab angelis audierat: Quid quæritis Luc. 24.
viuentem cum mortuis? Noli (ergo) me tangere, quia
tibi nondum aſcendi ad patrem, cui adhuc tantum ho
mo videor: poſtea me tanges, cum ad agnoſcendũ me
credendo conſcenderis. De illis etiam beatiſsimi Sy-
meonis verbis quid ſentias, ediſſere mihi, vt ſequar ſen
ſum tuũ, quibus cum ad videndũ ex oraculo dei Chri-
ſtum agente ſpiritu veniſſet in templum, & acceptum Luc. 2.
ſinu benedixiſſet infantẽ dominum *, ait ad Mariam: *Legendũ arbitror, Accepto in ſinu infante, benedixiſſet dominum.
Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem mul-
torum in Iſraël, & in ſignum cui contradicetur: & tuam
ipſius animam pertranſibit gladius, vt reuelentur mul-
torum cordium cogitationes. Nunquid de paſsione
Mariæ, quæ nuſquam ſcripta eſt, hoc prophetaſſe cre-
dẽdus eſt? An verò de materno eius affectu, quo poſt-
ea in tempore paſsionis aſsiſtens cruci, qua hoc erat fi-
xum quod ipſa pepererat, maternorum viſcerum do-
lore confixa eſt, & animam illius, [illa] quæ eius ſecun-
dum carnem filium ipſa ſpectante confoderat, crucis
rhomphæa penetrabat. Video enim & in pſalmis de

Ioſeph ita

A Ioſeph ita dictum eſſe: Humiliauerunt in compedibus
Pſal.104. pedes eius, ferrum pertranſiit animã eius: ſicut in Euãgelio dixit Symeon: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Non ait carnem, ſed animam, in qua pietatis affectio continetur, & doloris aculeus quaſi gladius operatur: cum aut aliqua carnis ſuæ iniuria afficitur, vt in Ioſeph, qui non mortis, ſed iniuriarum pertulit paſsiones, in ſeruum venditus, & in reum vinculatus, & carceri datus. Aut cum affectionis maternæ triſticia vel dolore cruciatur, vt in Maria, quam vtique ad crucem domini, in quo tunc ſui tantum corporis filium cogitabat, materna mens duxerat, vt cum eum vidiſſet mortuum, humana infirmitate lugeret, ſepeliendũq; colligeret, nihil ſibi de ipſius reſurrectione præſumens, quia ſubſecuturæ admirationis fidem, in oculis
σκληρὸν. poſita paſsionis pœna cæcabat. Quanuis eandẽ aſtantem cruci ſuæ, dominus nõ morientis infirmitate trepidans conſolatus ſit, ſed ipſam, qua obibat volens, in poteſtate habens mortem, plena virtute viuentis, & cõſtantia reſurrecturi de cruce admonet dicens de beato Apoſtolo Ioanne: Mulier ecce filius tuus. Itemque illi
B ibidem conſiſtenti: Ecce mater tua. Iam ſcilicet ab hu-
Ioan.19. mana fragilitate, qua erat natus ex fœmina, per crucis mortem demigrans in æternitatem dei, vt eſſet in gloria dei patris, delegat homini iura pietatis humanæ, & ex diſcipulis [adoleſcentior] ſuis adoleſcentiorem elegit, vt conuenienter aſsignet virgini Apoſtolo virginẽ matrem: Duo pariter in eadem ſententia docens, formam pietatis relinquens nobis, cum eſt de matre ſolicitus, vt quam relinquebat corpore, nõ relinqueret cura. Sed nec corpore relictura, [quia] quem videbat morientem, mox erat viſura rediuiuum. Et illud quod ad fidem omnium pertineret, ſalutiferum pietatis ſuæ ſacramentum, arcana diuini ratione conſilij ſub hac voce deſignans, vt & alij matrem delegaret pro matre habendam, & vice ſua conſolandam, atque illi viciſsim nouum filium vice corporis ſui traderet, immo, vt ita dixerim, gigneret quo oſtenderet eam præter ſe, qui ex ea virgine natus eſſet, nec habuiſſe filium, nec habe-
†de ſolatio re: quia nec ſaluator tãtopere curam deſolationis † habuiſſet eius, ſi illi vnicus non fuiſſet. Sed redeamus ad
C verba Symeonis, in quorũ clauſula intellectum meum
Luc.2. caligare fateor: Et tuam, inquit, animam pertranſibit framea vel gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Secundum literam hoc mihi penitus obſcurum eſt, quia nec Mariam beatiſsimam vſquam legimus occiſam, vt de corporali gladio ſanctus ille ei futuram paſsionem prophetaſſe videatur. Sed quod & ſubiecit: Vt reuelentur multorum cordium cogitatio-
Pſal.7. nes. Scrutans enim, inquit, corda & renes deus. Et de
1.Corin.4. futuro iudicio Apoſtolus ait: Quia tunc manifeſtabit deus operta cordium & occulta tenebrarum. Itidem
Ephe.6. Apoſtolus, ſpiritaliter exprimens arma cœleſtia, quibus in interiori noſtro debeamus armari, gladium ſpi-
Hebr.4. ritus dicit verbum dei. De quo ad Hebræos ait: Viuus ſermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens, inquit, vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus: & reliqua quæ noſti. Quid ergo mirum, ſi iſtius verbi ignita vis, & ancipitis gladij penetrabilior acies, & ſancti Ioſeph olim, & poſtea beatæ Mariæ animam pertranſiuit? Nam neque in illius, neque in huius corpore ferrum tranſiiſſe cognouimus: atque vt magis pateat ibi prophetam ferrum pro verbi gladio po-
Pſal.104. ſuiſſe, ſtatim ſubſequente verſiculo ait: Sermo domini igniuit illum. Sermo enim dei & ignis & gladius eſt, verbo ipſo deo vtrunque dicẽte de ſe: Ignem enim, in- D
quit, veni mittere in terrã, & quid volo niſi iam accendatur? Item alibi dicit: Non veni pacem mittere, ſed *Matth.10.*
gladium. Vides eum vnam vim doctrinæ ſuæ diuerſo ignis & gladij nomine deſignaſſe. Aut quo modo Mariæ illata per gladiũ paſsio vel tribulatio perſtaret. Itaque hoc ſcire cupio quid ad mariam pertineret, vt reuelarentur multorum cordium cogitationes: aut vbi apparuit, quia ex eo quod animam eius ſiue carnalis in ferro, ſiue ſpiritalis gladius in verbo dei pertranſiuit, exinde multorum cordium cogitationes reuelatæ ſint? Expone ergo hanc maxime de verbis Symeonis clauſulam mihi, quia lucem † non dubito ſanctæ animæ *†lucere*
tuæ, quæ de interioris oculi puritate meruit illuminationem ſpiritus ſancti, per quam ſcrutari & inſpicere poſsit etiam alta dei. Deus miſereatur mei per orationes tuas, & illuminet vultum tuum ſuper me per lucernam verbi tui, ſancte domine beatiſsime frater in domino Chriſto vnanimis magiſter meus in fide veritatis, & ſuſceptor meus in viſceribus charitatis [Chriſti.] E

Auguſtinus Paulino reſpondet ad nouem propoſitas quæſtiones. Epiſtola LIX.

Beatiſsimo & venerabiliter deſyderabili, & deſyderabiliter venerabili ſancto ſanctèque chariſsimo fratri & coëpiſcopo Paulino, Auguſtinus in domino ſalutem. Quod de peruentione tam proſpera fratris & compresbyteri noſtri Quinti, & qui cum eo nauigauerunt, cito nos dominus exhilarauit, nũciantibus literis ſanctitatis tuæ, gratias agens ei qui recreat afflictos, & humiles cõſolatur, & ſynceritati cordis tui occaſiõe filij & cõdiaconi noſtri Ruffini, quæ proxima occurrit, nũc reſcripta perſoluo. De litore nanq; Hipponenſi profectus eſt: & approbo miſericordiæ conſilium, quod tibi dominus inſpirauit, mihiq; inſinuare dignatus eſt †. Ipſe & hoc adiuuet, ipſe *†eſt.*
proſperet, qui iam curam noſtram ex magna parte leniuit, quia peruectus & commendatus eſt chariſsimus homo non ſolum bonis operibus, ſed etiã ſanctis orationibus tuis. Literæ ſanè venerationis tuæ, vbi multa quæſiſti, & quærenda admonuiſti, & quærendo docuiſti, ad me peruenerunt. Sed quas ipſe continuo reſcrip- F
ſi per homines eorundem ſanctorum ſolatiorum noſtrorum, ſicut his tuis recentioribus comperi, non ſunt redditæ venerationi tuæ. In quibus quidem, quatenus ad interrogata reſponderim, recolere non valui: nec earum exẽplum cum requiſiſſem, vbi hæc omnia poſſem recognoſcere, inueni. Ad nonnulla tamen me reſpondiſſe certus omnino ſum, & ideo non ad omnia, quæ vt cito finirem, feſtinatio perlatoris vrgebat. Simul etiam miſerã, ſicut inſeras, & illius epiſtolę exemplum, quam tuæ charitati apud Carthaginem de corporum reſurrectione ſcripſeram, vbi de vſu membrorum exorta erat quæſtio. Nunc ergo & hoc miſi, & alterum alterius, quia nec ipſam in manus tuas perueniſſe conieci, eo quod iterum interrogaſti quædam, quæ iam me in ea reſpondiſſe lego & agnoſco. Sed iſta per quem dixerim neſcio. Scripta quippe charitatis tuæ, quibus ea reddidi, ſicut etiam ipſa indicant, miſſa ſunt mihi ab Hippone à noſtris, cum eſſem apud ſanctum fratrem & coëpiſcopum noſtrum Bonifacium: nam eorum perlatorem non vidi, & continuo reſcripta nõ *Solutio primæ quæſtionis.*
diſtuli. Quia ergo, tunc ſicut ſcripſi, non potueram inſpicere codices Græcos propter quædam pſalmi xvj. inſpexi poſtea quos inueni. Et vnus habebat, quod & *Pſal.16.*

Latini

Augustin⁹ consulit Græcos codices.

G Latini nostri:Domine perdens de terra dispertire eos. Alius sicut ipse posuisti:A paucis de terra: Et illud quidem apertum habet sensum: Perdẽs de terra quam eis dedisti, dispertire eos in gentibus, quod & factum eis est, cùm graui bello expugnati atque subuersi sunt. Illud autem alterum quo modo accipiẽdum sit, nõ mihi occurrit, nisi quia in comparatiooe perditæ multitudinis,eorum reliquiæ saluę factæ sunt vtique in paucis, à quibus eos dispertiendos, hoc est diuidendos atque separandos, scriptura prænunciauit dicens:Domine à paucis,id est à reliquiis,quas ex illa gente saluas fecisti, de terra dispertire eos, vt terram intelligamus ecclesiam hæreditatemq; fidelium atque sanctorum, quæ dicitur terra viuentium,& quę etiam illo loco rectè intelligi potest:Beati mites,quooiam ipsi hæreditate possidebunt terram. *Matth.5.* Cum autem dictum esset,A paucis de terra diuide eos.additum est,io vita eorum:vt in manifesto futurum intelligeretur,dum hic viuunt. Separantur enim multi ab ecclesia, sed cum moriuntur, qui tamen cum viuunt per sacramentorum communionem vnitatisq; catholicæ, videntur ecclesiæ copulati.Isti ergo diuisi sunt à paucis, qui diuisi suot de terra,† quaoi sicut agrum suũ excolit pater agricola. Diuisi autem in vita sua,id est hic io manifesto sicut videmus. H Sequitur autẽ: Et de abscõditis tuis adimplet⁹ est venter eorum:id est præter hoc quod io manifesto diuisi sunt,etiam de absconditis tuis, quæ in occulto reddis,retributiooe† malorum, adimpletus est venter eorum. Ventrem posuit pro interoorum latentiumq; secretis.Quod verò sequitur:Saturati sunt porcina: Iam quid mihi ex hoc videretur, aperui.Sed quod alij codices habent, & verius habere perhibentur,[quia]diligeotiora exemplaria per accẽtus ootam eandem verbi Græci ambiguitatem Græco scribendi more dissoluunt,obscurius est quidẽ, sed electiori sententiæ videtur aptius conuenire. Quia enim dixerat: Et de abscõditis tuis adimpletus est venter eorum : quibus verbis occulta dei iudicia sigoificata sunt.Occulti quippe sũt miseri,qui etiam gaudent in malis, quos tradidit deus in cõcupiscentias cordis eorum: velut quæreretur vnde possint cognosci,qui in abscõdito ira dei adimpleti sunt: & respõderetur quod in Euangelio dictum est: *Matth.7.* Ex fructibus eorum ◊ cognoscetis eos: ◊ continuo subI iunctum est, Saturati sunt filiis:hoc est fructibus: quod euidẽtius dicitur operibus suis. Vode alibi legitur:Parturiuit iniusticiam, coocepit dolorem, & peperit iniquitatem. *Psal.7.* Et alibi:Dein concupiscentia cũ cooceperit, parit peccatum. *Iaco.1.* Mali ergo filij,mala opera, quib⁹ cognoscuntur: & qui de absconditis dei iudicijs internis cogitationum suarum tanquã in ventrem adimpleti sunt.Bona opera boni filij sunt. Vode ad sponsam ecclesiam dicitur: Dentes tui sicut grex detonsarũ ascendeos de lauaero,quę omnes geminos creant,& sterilis non est in illis. *Cant.4.* Io quo gemino fœtu,geminum opus dilectionis agnoscitur,dei scilicet & proximi. In quibus duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. *Matth.22.* Iste autem sensus quo ita exponitur quod scriptum est, Saturati sunt filiis:non mihi occurrerat,cum ante rescriberem, sed receosui breuissimam quãdam eiusdẽ psalmi expositionem quam iam olim dictaueram, & hoc satis breuiter à me positum reperi. Inspexi etiam codices Græcos,vtrum datiuus casus esset quod dictum est, filiis,an genitiuus,quo illa lingua vtitur pro ablatiuo, & inueni genitiuum. Quod si ad verbũ interpretaretur, scriptum esset, Saturati sunt filiorum, sed rectè interpres sententiam secutus est, & Latino more dixit, Saturati sunt filiis. K Quod verò sequitur, Et reliquerunt reliquias paruulis suis: Existimo paruulos accipiendos manifestos carnis filios. Vnde etiam secundum istam, non de porcina,sed de filiis expositionem, manet illa sententia qua dixerunt : Sanguis huius super nos & super filios oostros. *Matth.27.* Ita enim reliquerunt operũ suorum reliquias paruulis suis.In quintodecimo autem psalmo *Psal.15.* quod scriptum est:Mirificauit,vel mirificet omnes voluntates suas inter illos:nihil prohibet intelligi, immo & conuenientius videtur non inter illos, sed in illis. *Solutio quæstionis secunda.* Sic enim & Græci codices habent. Sæpe autem quod habet illa lingua io illis, nostri interpretantur ioter illos,vbi videtur sententiæ cõuenire. Accipiamus ergo, Sanctis qui sunt io terra eius, mirificauit omnes volũtates suas in illis:quod plerique codices habent, Et intelligamus voluntates eius, munera gratiæ, quæ gratis data est,id est,quia voluit, non quia debebatur. Vnde est:Scuto bonæ volũtatis tuæ custodisti † nos. *Psal.5.* Et, In voluntate tua deduxisti me. *Psal.72.* Et, Volũtarie genuit oos verbo veritatis. *Iaco.1.* Et, Pluuiam voluntariam segregans deus hæreditati tuæ. *†coronasti.* *Psal.67.* Et, Diuidens propria vnicuique prout vult : & alia innumerabilia. *1 Corin.12.* Proinde, Mirificauit omoes voluotates suas in illis, io quibus oisi io sanctis qui in terra sunt eius? *Psal.15.* L Si enim terra, sicut supra ostendimus, potest accipi in bono, & vbi non additum est eius,quanto magis vbi dicitur terra eius? Miras ergo fecit omnes voluntates suas in illis. Miras omoino fecit, quia eos ex desperatione mirabiliter liberauit. Ex hac admiratiooe exclamat Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. *Roma.11.* Supra quippe dixerat: Conclusit enim deus omnes in infidelitate, vt omniũ misereatur. *Psal.15.* Nam hoc etiam hic sequitur: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Infirmitates posuit pro peccatis:sicut ad Romanos Apostolus dicit,Si enim Christus cùm infirmi essemus,adhuc iuxta tempus pro impiis mortuus est: hos dixit infirmos quos impios. Deinde paulo post eaodem sententiam repetens, Commendat, inquit, suam charitatem deus in nobis, quoniã cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro oobis mortuus est. *Rom.5.* Quos infirmos supra, eos hic peccatores appellauit. Item in consequeotibus hoc idem aliis verbis versans. Si enim cùm inimici essemus,inquit,recoociliati sumus deo per mortem filij M eius. Ac per hoc in eo quod dictum est: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum:iotelligũtur multiplicata peccata eorum. Lex enim subintrauit, vt abundaret delictum,Sed quoniã vbi abuodauit delictum,superabundauit gratia,ideo postea accelerauerunt. Non enim venit ille vocare iustos,sed peccatores:quia non est opus sanis medicus,sed ægrotantibus, *Matth.9.* quorum scilicet multiplicatæ sunt infirmitates,vt eis sanandis esset oecessaria tantæ gratiæ medicioa, & cui dimittuntur peccata multa, diligeret multum. Hoc ciois vaccæ & aspersio sanguinis,& cruentarum multiplicatio victimarum significabat,non efficiebat. *Psal.15.* Ideo deinceps dicit:Noo cõgregabo conuenticula eorum de sanguinibus:id est illorum sacrificiorum, quæ immolabãtur in figura sanguinis Christi. Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Nomina quippe illorum erant in multiplicatione infirmitatum : fornicatores, idolis seruientes, adulteri,molles,masculorum concubitores,fures, auari,raptores,ebriosi,maledici,& quicunque alij regnum dei nõ possidebuot. *Ephes.5.* Sed vbi abundãte peccato,superabuodauit gratia,postea accelerauerunt. Hæc quidem fuerunt,

A fuerunt, sed abluti sunt, sed sanctificati sunt, sed iustificati sunt in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Ideo non memor erit nominum illorum per labia sua. Sanè codices emendatiores & electioris authoritatis, nō habent voluntates suas, sed voluntates meas, quod tantundem valet, quia ex persona filij dei dicitur. Ipse quippe loquitur, quem verba illa euidenter ostendunt, quibus & Apostoli vsi sunt: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Eadem sunt vtique munera gratiæ patris & filij & spiritus sancti. Et ideo rectissime & filius eas potest dicere voluntates suas.

Nostri cētra habēt, ἀυτῦ

Acta. 2.

Psal. 58.

Quod verò in psalmo lviij. de Iudęis intelligitur, dicēte: Ne occideris eos, ne quādo obliuiscantur legis tuæ: conuenienter mihi videtur intelligi ita esse prænūciatum, eandem gentem etiam debellatam atque subuersam, in populi victoris superstitiones non fuisse cessuram, sed in veteri lege mansurā, vt apud eam esset testimonium scripturarum toto orbe terrarū, vnde ecclesia fuerat euocanda. Nullo enim euidentiore documento ostenditur gentibus, quod saluberrime aduer-B titur, non inopinatum & repentinum aliquid institutum spiritu præsumptionis humanæ, vt Christi nomē in spe salutis æternæ tanta authoritate præpolleat, sed olim fuisse prophetatum atque conscriptum. Nam ipsa prophetia quid aliud nisi à nostris putaretur esse cōficta, si non de inimicorum codicib⁹ probaretur? Ideo ne occideris eos, ne ipsius gentis nomen extinxeris, ne quando obliuiscantur legis tuæ. Quod vtique fieret, si ritus & sacra gentilium colere compulsi penitus qualecunq; nomen religionis suę minime retinerent. Quod in eorum figura etiam de Cain scriptum est, quod cōstituit in eo dominus signum, ne quis occideret eum.

Gene. 4.

Psal. 48.

Denique cum dixisset: Ne occideris eos, ne quādo obliuiscantur legis tuæ: velut quæreretur quid de illis esset faciendum, vt in aliquos vsus testimonij veritatis non occidantur, id est non consumantur, neque obliuiscantur legis dei, continuo subiunxit: Disperge illos in virtute tua. Si enim in vno loco essent terrarum, nō adiuuarent testimonio prædicationem Euangelij, quæ fructificat toto orbe terrarum. Ideo disperge illos in C virtute tua, vt eius ipsius, cuius fuerunt negatores, persecutores, interfectores, vbique sint testes per ipsam legem, quam non obliuiscuntur, in qua est ille prophetatus quem non sequuntur. Neque enim eis aliquid prodest, quòd eam non obliuiscuntur. Aliud est enim legē dei habere in memoria, aliud in intellectu & effectu.

Quæstionis 3. solutio.

In LX. autem VIII. psal. quod quæris quid sit, Veruntamen deus cōquassabit capita inimicorū suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis: non mihi videtur aliud dictum, quàm deus cōquassabit capita inimicorum suorū nimium superbientiū, nimium se extollentium in delictis suis. Per hyperbolen quippe significauit superbiam tantū se extollentem, & tanta elatione incedentem quasi capilli verticem perambulando calcaret. Item in eodem psal. quod scriptum est: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso: non semper in malo accipiendi sunt canes, Alioquin non reprehenderentur apud prophetam canes nescientes latrare, & amantes dormitare. Profectò enim laudabiles canes essent, si & latrare scirent, & vigilare amarent. Et certè illi trecenti in numero per crucis literam sacratissimo non eligerentur ad victoriam faciendam, qui tanquam canes lamberent aquam, nisi aliquid magnum significarent. Vigilant enim & latrant boni canes, & pro domo & pro domino, & p grege, D & pro pastore. Denique & hinc in ecclesiæ laudibus, cùm prophetia exereretur, lingua canū est commemorata non dentes. Tuorum autem canum dixit ex inimicis, id est vt qui erant inimici tui fierent canes tui, & latrarent pro te qui sæuiebant in te. Addidit autem, Ab ipso: vt non à seipsis hoc factum intelligerent, sed ab ipso, id est misericordia eius & gratia.

Hyperbole.

Esa. 56.

Iudic. 7.

Quæstio. 4. solutio.

Ephe. 4.

De prophetis quod ait Apostolus: Quosdam quidem dedit deus in ecclesia Apostolos, quosdam autem prophetas: hoc ita intelligo quod ipse scripsisti, prophetas eos dictos isto loco ex quibus Agabus erat, non illos qui venturum in carne dominum prophetauerunt: Euangelistas verò inuenimus, quos Apostolos fuisse nō legimus, Sicut fuerunt Lucas & Marcus. Pastores autem & doctores quos maxime vt discernerem voluisti, eosdem puto esse sicut & tibi visum est, vt nō alios pastores, alios doctores intelligamus, sed ideo cum prędixisset, pastores, subiunxisse doctores, vt intelligerent pastores ad officium suum pertinere doctrinam. Ideo enim non ait: Quosdam autem pastores quosdam verò doctores: E sed cum superiora ipso locutionis genere distingueret dicendu, quosdam autem Apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam verò Euangelistas, hoc tanquam vnum aliquid duobus nominibus amplexus est, quosdam autem pastores & doctores.

Episcopus doctor.

Quæstio. 5.

1. Timo. 2.

Græca laudantur.

Illa planè difficillime discernuntur, vbi ad Timotheum scribens ait: Obsecro itaque primū omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones. Secūdum Græcū enim eloquium discernenda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur, qui ea diligenter & scienter transferre curauerint. Ecce enim sicut ea ipse posuisti: Obsecro fieri obsecrationes: non eodem verbo vtrunque dixit Apostolus, qui vtiq; Græce illam scripsit epistolam, sed pro eo quod in Latino est obsecro, ille Græce dixit παρακαλῶ. Pro eo verò quod Latinus vester obsecrationes, ille posuit δεήσεις. Proinde alij codices in quibus & nostri sunt, non habent obsecrationes, sed deprecationes. Tria porrò quę sequuntur, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, pleriq; Latini codices sic habent. Vnde si velimus secundum La-F tinæ linguæ proprietates ista discernere more loquendi, nostram vel qualencunque scientiam fortasse tenebimus, sed mirum si sententiam Græci sermonis vel consuetudinis obtinebimus. Precationem & deprecationem, multi nostri idem putant, & hoc quotidiano vsu iam omnino præualuit: Qui autem distinctius Latine locuti sunt, precationibus vtebantur in optandis bonis, deprecationibus verò in deuitandis malis. Precari enim dicebant esse precando & bona optare: Imprecari mala: quod vulgo iam dicitur maledicere. Deprecari autem mala precando depellere. Sed vsitatum iam loquendi modum potius sequamur, & siue precationes siue deprecationes inuenerimus, quod Græci δεήσεις vocant, non putemus emendandum esse. Orationes verò, quas Gręcus habet προσευχὰς, distinguere à precibus vel precationib⁹ omnino difficile est. Quod verò quidam codices nō habent orationes sed adorationes, quia non dictū est in Græco, εὐχὰς, sed προσευχὰς non arbitror scienter interpretatum, προσευχὰς enim orationes dici à Græcis notissimum est. Et vtique aliud est orare, aliud est adorare. Denique nō isto verbo, sed alio legitur in Græco: Dominum deū tuum adorabis. Et, Adorabo ad templum sanctum tuum: & siqua similia. Pro interpellationibus autem quod nostri ha-

Math. 4.

Psal. 5.

G stri habent, secundum codices credo vestros postulationes posuisti. Hęc interim duo, id est quod alij postulationes, alij interpellationes interpretati sunt, vnum verbum transferre voluerunt quod Græcus habet ἐντεύξεις.

Postulationes. Et profecto aduertis, Sed nosti aliud esse interpellare, aliud postulare, Non enim solemus dicere, postulant interpellaturi, sed interpellant postulaturi. Veruntamen ex vicinitate verbum vsurpatum, cui propinquitas ipsa impetrat intellectum, non est velut censoria notatione culpandum. Nam & de ipso domino

Roma. 8. Iesu Christo dictum est, quod interpellat pro nobis. Nunquid interpellat, & non etiam postulat? Immo verò quia postulat, pro eo positum est interpellat. Euidẽ-

1. Ioan. 2. ter quippe alibi de eo dicitur: Et si quis peccauerit, aduocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustum, ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quanquam fortassis codices apud vos etiã in eo loco de domino Iesu Christo non habent interpellat pro nobis, sed postulat pro nobis. In Gręco enim quo verbo hic positę sunt interpellationes, quas ipse posuisti postulatiões, ipsum & illic verbum est, vbi scriptum est, interpellat pro nobis.

H Cum igitur & qui precatur [oret] & qui orat precetur, & qui interpellat deum ad hoc interpellet, vt oret & precetur, quid sibi vult quod ista ita posuit Apostolus, vt non sit eorũ negligenda distinctio? Excepto itaque nomine generali, & salua loquẽdi consuetudine, secundũ quam siue dicas precationem, siue orationẽ, siue interpellationem, vel postulationem, vna eademq; res intelligitur, aliqua etiam singulorum istorum proprietas inquirenda est, sed ad eam liquidò peruenire difficile est. Multa quippe hinc dici possunt quæ improbanda nõ sint, sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel penè omnis frequentat ecclesia, vt

Preces ante cõsecrationem. precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in domini mensa, incipiat benedici: orationes cum benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, quã totam petitionem ferè omnis ecclesia dominica oratione concludit. Ad quem intellectũ etiam verbi Græci origo nos adiuuat. Nam eam quam dicunt εὐχὴν raro ita scriptura ponit vt intelligatur oratio, sed plerunque & multo vsitatius votum appellat εὐχήν. προσευχὴν verò, quod verbum ita positum est,

I vnde tractamus, semper orationem vocat. Vnde hanc verbi originem, sicut superius dixi, nõnulli minus erudite intuentes, προσευχὴν non orationem sed odorationem dicere voluerunt, quæ potius προσκύνησις dicitur. Sed quia oratio interdum dicitur, quæ vocatur εὐχὴ, adoratio putata est προσευχή. Porrò si vsitatius, vt dixi, in scripturis votum appellatur εὐχὴ, excepto nomine generali orationis, ea proprie intelligenda est oratio, quam facimus ad votum, id est πρὸς εὐχήν. Vouentur autem omnia quæ offeruntur deo, maxime sancti altaris oblatio, quo sacramẽto prædicatur nostrum

†illud. aliud† votum maximum, quo nos vouimus in Christo esse mansuros, vtique in compage corporis Christi.

1. Cor. 10. Cuius rei sacramentum est, quod vnus panis, vnũ corpus multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & distributionis præparatione, existimo Apostolum iussisse proprie fieri προσευχάς, id est orationes, vel, vt nonnulli minus perite interpretati sunt, adorationes: hoc est enim ad votum, quod vsitatius in scripturis nuncupatur εὐχή. Interpellationes autem, siue, vt vestri co-

Benedictio sacerdotis. dices habẽt, postulationes, fiunt cum populus benedicitur. Tunc enim antistites velut aduocati, susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati. Quibus peractis & participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus. K

Hæc autem causa præcipua fuit ista dicẽdi, vt his breuiter perstrictis atque significatis, non putaretur negligendum esse quod sequitur: Pro omnibus homini- *1. Timo. 2.* bus, pro regibus, & iis qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate: ne quisquam sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas, existimaret non esse ista facienda pro his, à quibus persecutionẽ patiebatur ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Vnde adiungit & dicit: Hoc enim bonum & acceptum est coram saluatore nostro deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quisquam diceret posse esse salutis viam in bona cõuersatione, & vnius dei omnipotentis cultu, sine participatione corporis & sanguinis Christi, Vnus enim deus, inquit, & vnus mediator dei & ho- *Ibidem.* minum homo Christus Iesus: vt illud quod dixerat, L

Omnes homines vult saluos fieri: nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorem, non deum quod semper verbum erat, sed hominem Christum Iesum, cum verbum caro factum est & habitauit in no- *Ioan. 1.* bis. Vnde nec illud moueat te, quod de Iudęis idẽ Apostolus ait: Secundum Euangeliũ quidem inimici prop- *Roma. 11.* ter vos, secundum electionem autem dilecti propter patres. Altitudo quippe illa diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, & illa inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius hinc fidelibus cordibus magnam ingerunt admirationẽ, qui de illius sapientia pertingente à fine vsq; ad finẽ fortiter & omnia suauiter disponente non dubitant, quid sit quod ei placet, vt nascantur, crescant ac multiplicentur ij, quos & si malos ipse non fecit, tamen malos futuros esse præsciuit. Nimis enim consilium eius in abdito est, quo etiam malis benè vtitur ad profectum bonorum, etiam in hoc mirificans omnipotentiam bonitatis suæ: quia sicut illorum nequiciæ est male vti bonis operibus eius, sic illius sapientiæ est bene vti malis operibus eorum. Hanc igitur altitudinem sacramenti sic commẽdat Apostolus:

Nolo vos ignorare fratres hoc sacramentum, vt non M sitis vobis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Ex parte dixit, quia non omnes excæcati sunt, Erant enim ex illis qui Christum cognouerunt. Plenitudo autem gentium in his intrat, qui secundum propositum vocati sunt: & sic omnis Israël saluus fiet, quia & ex Iudæis & ex gentibus qui secundũ propositum vocati sunt, ipsi verus sunt Israël. De quo dicit idem Apostolus: Et super Israël dei. Illos autem dicit Israël secũdum carnem: Videte, inquit, Israël secundum carnem. Deinde interponit testimoniũ prophetæ: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impieta- *Esa. 59.* tem ab Iacob, & hoc illis à me testamentum cum abstulero peccata eorum, nõ vtique omnium Iudæorum sed electorum. Hinc adiungit ea quæ inquirenda posuisti, Secundum Euãgelium quidem inimici propter vos. Precium quidem redemptionis nostræ sanguis est Christi, qui vtique non nisi ab inimicis potuit occidi. Hic est ille vsus malorũ in profectum boniorũ. Quod verò adiungit, Secundum electionem autem dilecti propter patres, hinc ostendit non illos inimicos, sed electos esse dilectos. Sed scripturæ mos est ita loqui de

patte

A parte tanquam de toto, ſicut Corinthios in primis epi-
Generalis ſtolæ ſuæ partibus, ita laudat tãquam omnes tales ſint,
ſermo par- cum eſſent laudabiles quidam eorum: & poſtea in nõ-
tẽ dũtaxat nullis epiſtolæ ipſius locis, ita reprehendit tanquã om-
deſignans. nes culpabiles eſſent propter quoſdam qui tales erant.
Iſtam diuinarum ſcripturarum conſuetudinem per
omne corpus literarum eius creberrime ſparſam, quiſ-
quis diligenter aduertit, multa diſſoluit quæ inter ſe
videntur eſſe contraria. Inimicos ergo alios dicit, a-
lios dilectos. Sed qui in vno populo erant velut eoſ-
dem ipſos dicere videtur, quanquam & ex ipſis inimi-
cis qui crucifixerunt dominum plerique conuerſi ſunt
& apparuerunt electi. Tunc electi quando conuerſi
quantum ad ſalutis initium: quantum verò ad dei pr̨-
ſcientiam non tunc electi, ſed ante conſtitutionem
Ephe.1. mundi, ſicut idem dicit Apoſtolus, quod elegerit nos
ante mundi conſtitutionem. Duobus itaque modis, ip
ſi inimici qui dilecti, ſiue quia in vno populo vtrique
fuerant, ſiue quia ex inimicis ſæuientibus vſque ad ſan-
guinem Chriſti, quidam eorũ dilecti facti erant ſecũ-
dum electionem quæ latebat in præſciẽtia dei. Ad hoc
enim addidit, propter patres, quia id quod patribus
B promiſſum eſt, oportebat impleri, ſicut circa finem epi
Roma.15. ſtolæ ad Romanos ait: Dico enim Chriſtum miniſtrũ
fuiſſe circuncisionis propter veritatem dei ad confir-
mandas promiſsiones patrum, gentes autem ſuper mi-
ſericordia glorificare deum. Secundum iſtam miſeri-
cordiam dictum eſt: Inimici propter vos, quod & ſu-
Roma.11. pra dixerat, illorum delicto ſalus gẽtibus. Cum autem
dixiſſet: Secũdum electionem propter patres: addidit:
Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio dei. Vides
certè illos ſignificari, qui pertinent ad numerum præ-
Rom.8. deſtinatorum, De quibus alio loco dicit: Scimus quia
diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, iis
Matth.22. qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Multi e-
nim ſunt vocati, pauci verò electi. Qui verò electi, ipſi
ſunt ſecundum propoſitum vocati, in quibus dei pro-
culdubio præſcientia falli non poteſt. Hos pr̨ſciuit &
prædeſtinauit conformes imaginis filij ſui, vt ſit ipſe
primogenitus in multis fratribus: Quos autem præde-
ſtinauit, illos & vocauit. Hæc vocatio eſt ſecundum
propoſitum, hæc eſt ſine pœnitentia. Quos autem vo-
cauit, illos & iuſtificauit, Quos autem iuſtificauit, illos
& glorificauit, Si deus pro nobis, quis contra nos? Nõ
C ſunt in iſta vocatione, qui in fide quæ per dilectionem
operatur, etiam ſi aliquantum ambulant, non perſeue-
Sapi.4. rant vſque in finem: & vtique potuerunt rapi, ne mali-
cia mutaret intellectum eorum, ſi ad illam pr̨deſtina-
tionem & vocationem, quæ ſecundum propoſitum &
ſine pœnitẽtia eſt, pertinerent. At ne quiſquã præſump-
tor ita de occultis iudicet alienis, vt dicat: Ideo nõ rap-
ti ſunt ex hac vita, antequã eſſent fidei deſertores, quia
in eadem vita non fideliter ambulabant, & hoc in eo-
rum cordibus nouerat dominus, quamuis hominibus
aliter appareret: quid dictur⁹ eſt de infantulis paruulis,
qui plerique accepto in illa ætate Chriſtianæ gratiæ
ſacramento, cum ſine dubio pertinerent ad vitam æ-
ternam regnúmque cœlorum, ſi continuo ex hac vita
emigrarent, ſinuntur creſcere, & nonnulli etiam apo-
ſtatæ fiunt. Vnde? niſi quia non pertinent ad illã præ-
deſtinationem, & ſecundum propoſitum ac ſine pœ-
nitentia vocationem. Cur autem ad eam alij pertine-
ant, alij non pertineant, occulta cauſa eſſe poteſt, iniu-
ſta non poteſt. Nunquid enim iniquitas apud deum?
Abſit. Nam & hoc ad illam pertinet altitudinem iudi-
ciorum, quam mirans tanquã expauit Apoſtolus. Ideo D
quippe illa iudicia vocat, ne quiſquam talia fieri putet, *Quæſtionis*
ſiue iniquitate, ſiue temeritate facientis, ſiue caſu & for- *9. ſolutio.*
tuito labentibus illis partibus tam diſpoſitorum ſub
tanta ſapientia dei ſeculorum. In epiſtola porrò ad
Coloſſenſes, quod ſcriptum eſt: Nemo vos ſeducat *Coloſ.2.*
volens in humilitate, & cætera quæ ſequuntur, quouſ-
que tibi obſcura eſſe dixiſti, nec ego adhuc ſine caligi-
ne intelligo, atque vtinam præſens de me iſta quæliſ-
ſes. In eo quippe ſenſu, quem mihi in his verbis habe-
re videor, adhibẽda eſt quædam pronunciatio in vul-
tu & modo vocis qui exprimi literis non poteſt, vt ex
aliqua parte aperiatur, quod ideo fit obſcurius, quia
nõ rectè ſicut exiſtimo pronũciatur. Quod enim ſcrip
tum eſt: Ne tetigeritis, ne guſtaueritis, ne attaminane-
ritis: tanquam præceptum putatur Apoſtoli, neſcio
quid tangere, guſtare, attaminare prohibentis. Contra
eſt autem, ſi tamen in tanta obſcuritate iſta non fal-
lor. Per irriſionem quippe verba poſuit eorum, à qui- *μιμητι-*
bus eos nolebat decipi atque ſeduci, qui diſcernentes *κῶς.*
cibos ſecũdum culturam angelorum, atque ita de hoc
mundo decernentes, dicunt: Ne tetigeritis, ne guſtaue-
ritis, ne attaminaueritis, cum ſint omnia munda mun- E
dis, & omnis creatura dei bona ſit. Quod in alio loco
ipſe euidenter commendat. Totam ergo ipſius ſenten-
tiæ circunſtantiam videamus. Ita enim Apoſtoli intẽ-
tione perſpecta, ſenſum eius quantum valemus, fortaſ-
ſe tenebimus. Quibus enim ita ſcribit, metuebat eos ſe-
duci vmbris rerum dulci nomine ſcientiæ, & auerti à
luce veritatis, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro.
Hanc autem ſub nomine ſapientiæ vel ſcientiæ curam
vanarum ſuperfluarúmve obſeruationum, & de ſuper-
ſtitiõe gẽtilitatis, maximeq; ab eis qui Philoſophi ſunt
nuncupati, & à Iudaiſmo cauendam eſſe cernebat, vbi
erant vmbræ futurorum remouendæ, quoniam lumen
earum iam Chriſtus aduenerat. Cum ergo commemo- *Coloſ.2.*
raſſet & commendaſſet quantum certamen pro eis ha-
beret, & pro iis qui Laodicææ fuerant, & quicunque
non viderant faciem eius in carne, vt cordibus conſo
larentur copulati in charitate, & in omnibus diuitiis
plenitudinis intellectus, ad cognoſcendum myſteriũ
dei, quod eſt Chriſtus, in quo ſunt omnes theſauri ſa-
pientiæ & ſcientiæ abſconditi, Hoc dico, inquit, vt ne- *πιθανο-*
mo vos circũueniat in veriſimili ſermone: quia verita- *λογίᾳ.*
tis amore ducebãtur, veriſimilitudinem illis timuit ne F
deciperentur, Et ideo commendauit in Chriſto quod
dulciſsimum habebant theſaurũ, ſcilicet ſapientiæ &
ſcientiæ, cuius nomine & promiſsione induci pote-
rant in errorẽ. Nam & ſi corpore, inquit, abſens ſum,
ſpiritu vobiſcũ ſum, gaudens & videns veſtram ordi-
nationẽ, & id quod deeſt fidei veſtræ in Chriſto. Ideo
illis timebat, quoniam quid eis adhuc deeſſet, videbat.
Sicut ergo accepiſtis, inquit, Ieſum Chriſtum dominũ
noſtrũ, in ipſo ambulate radicati & ſuperædificati in
ipſo, & cõfirmati in fide, ſicut & didiciſtis, abundantes
in ea gratiarũ actione. Vult eos fide nutriri, vt capaces
fiant participandorũ theſaurorũ ſapientiæ & ſcientiæ,
qui ſunt abſconditi in Chriſto, ne antequã ſint ad hęc
idonei, veriſimili ſermone capiantur, & à veritatis iti-
nere deuient. Deinde apertius quid eis timeat oſten-
dens: Videte, inquit, ne quis vos decipiat per philoſo-
phiam & inanem ſeductionem ſecundum traditionẽ
hominum ſecundum elementa mundi, & non ſecun-
dum Chriſtum, quia in ipſo habitat omnis plenitudo
diuinitatis corporaliter. Ideo corporaliter dixit, quia
illi vm-

G illi vmbraliter seducebant, translato verbo vsus, sicut etiam vmbræ nomen in his rebus non est vtique verbum proprium, sed quadã similitudinis ratione translatum. *Colos. 2.* Et estis in illo inquit repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. Per principatus enim & potestates superstitio gentiliũ vel philosophi seducebant, prædicantes illam quam vocant theologiam per elementa huius mundi. Caput autem omnium Christum, principium omnium voluit intelligi, sicut ipse ait cum *Ioan. 8.* ei dictum esset: Tu quis es? Respondit: Principium qui & loquor vobis. *Ioan. 1.* Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Mirabiliter autẽ vult eos esse horum mirabilium contemptores, cum eos ostendit corpus factos illius capitis, dicendo: Et estis in illo repleti, *Colos. 2.* qui est caput omnis principat⁹ & potestatis. Hinc iam ne vmbris Iudaismi seducantur adiungit: In quo etiam circuncisi estis, circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis. Vel sicut aliqui habent, In expoliatione corporis peccatorũ carnis circuncisione Christi, consepulti ei in baptismum, in quo & consurrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum à mortuis. Vide quemadmodũ & hic corpus Christi eos ostendit, vt ista contemnant, H cohærentes tanto capiti suo, mediatori dei & hominum Christo Iesu, & nullum falsum vel inualidum medium per quod deo cohæreant requirentes. Et vos, inquit, cum essetis mortui in delictis & præpucio carnis vestræ, Præpuciũ vocauit quod significatur præpucio, hoc est, delicta carnalia quibus expoliãdi sumus, Viuificauit, inquit, cum illo donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat contrarium nobis, quia reos lex faciebat, quæ subintrauerat vt abundaret delictum. *Exemplare ἐδειγμάτισεν.* Tollens, inquit, illud de medio & affigens illud cruci, exuens se carne principatus & potestates exemplauit, fiducialiter triumphans eos in semetipso: non vtiq; bonos sed malos principatus & malas potestates, diabolicas scilicet & dæmoniacas exemplauit, id est exemplũ de illis dedit, vt quemadmodum ipse se exuit carne, sic suos ostenderet exuendos carnalibus viciis, per quę illi eis dominabantur. Iam hic diligenter attende quemadmodum inferat propter quod cuncta ista cõmemorauimus. Nemo ergo vos, inquit, I iudicet in cibo, tanquam propterea omnia illa dixerit, quia isti per huiusmodi obseruationes seducebantur à veritate qua liberi fiebant. De qua dictum est in euangelio: *Ioan. 8.* Et veritas liberabit vos, id est liberos faciet. *ἐλευθερώσει.* Nemo ergo vos, inquit, iudicet in cibo aut in potu aut in parte diei festi, aut neomenię, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum: hoc propter Iudaismũ. Deinde sequitur propter superstitiones gẽtilium, Corpus autem *καταβραβευέτω.* Christi, inquit, nemo vos conuincat. Turpe est, inquit, & nimis incongruum, & à generositate vestræ libertatis alienum, vt cum sitis corpus Christi, seducamini vmbris, & conuinci videamini veluti peccantes, si hæc *ἐθελόσοφος* obseruari negligitis. Corpus ergo Christi, nemo vos conuincat volens in humilitate cordis. *mista est vox Græca Latina, sicut in compresbyter, coepiscopus, subdiaconus, cõdiaconus.* Hoc si per verbum Græcum diceretur, etiam in Latina consuetudine populari, sonaret vsitatius. Sic enim & vulgo dicitur, qui diuitem affectat thelodiues, & qui sapientem thelosapiens, & cætera huiusmodi. Ergo & hic thelohumilis, quod plenius dicitur thelon humilis, id est volẽs humilis, affectans humilitatem, quod intelligitur, volens videri humilis, affectans humilitatem. Hoc enim in talibus obseruationibus agitur, vt cor hominis velut religione humile reddatur. Addidit autem & culturam angelorum, vel sicut vestri codices habent, religionem angelorum, quæ Græce θρησκεία dicitur, *K* *τεθαρρηκεναι, salens quidam.* angelos volẽs intelligi principatus, quos elementorũ mundi huius præpositos, in his obseruationibus colendos esse arbitrantur. *Inculcans ἐμβατεύων.* Nemo ergo vos, inquit, cõuincat cum sitis corpus Christi, volens videri humilis corde in cultura angelorum, quæ nõ vidit inculcans. Vel sicut quidam codices habent: Quæ vidit inculcans. Aut enim sic dicere voluit: Quæ non vidit inculcans, quia homines ista suspicionibus & opinionibus agunt, non quod viderint ista esse facienda, Aut certè quæ vidit inculcans, ideo magna existimans quia vidit ea quibusdam locis obseruari alibi ab hominibus quorum authoritati haberet fidem etiam ratione non reddita: & ideo sibi magnus videtur, quia ei contigit quorũdam sacrorum videre secreta. Sed plenior sensus est, quæ non vidit inculcans, frustra, inflatus mente carnis suæ. Mirabiliter ibi eum dixit inflatũ mente carnis suæ, vbi thelohumilem supra dixerat. Fit enim miris modis in anima hominis vt de falsa humilitate magis infletur, quàm si apertius superbiret. *Colos. 2.* Et non tenens, inquit, caput, quod vult Christũ intelligi, ex quo omne corpus cõpactum, † & connexum subministratũ & copulatum *† per contactum.* crescit in incrementum dei. L Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? His dictis inserit verba eorum qui decernunt de hoc mũdo, per has obseruationes quasi rationabiles affectata vanitate humilitatis inflati, Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis. Recolamus quod dictũ est superius, vt hoc intelligamus. Non vult enim eos in his obseruationibus iudicari vbi dicitur: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis, quæ sunt omnia, inquit, in corruptionem per abusionem. Omnia hæc, inquit, magis ad corruptionem valẽt, cum superstitiose ab his abstinetúr, vt eis homo abutatur, id est non eis vtatur secundum præcepta & doctrinas hominũ. Hoc planum est, *ἐνδηλέω ἀφειδίᾳ.* sed quod sequitur multum requiris. Quæ sunt quidem rationem habẽtia sapientiæ in obseruatione & humilitate cordis & vexatione corporis. Vel sicut alij interpretati sunt: Ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis: Cur, inquis, hæc dicit rationem habere sapientiæ, quæ ita reprehendit? M Dicam quod & ipse in scripturis potes aduertere, sæpe sapientiam positã etiam in sedibus mũdi huius, quam dicit expressius sapientiam huius mundi. *1. Corin. 2.* Nec moueat quod hic non addidit, mundi. Non enim & in alio loco, cum ait: Vbi sapiens vbi scriba, addidit huius mundi, vt diceret vbi sapiẽs huius mundi, & tamẽ hoc intelligitur, Sic & ista ratio sapientiæ. Nihil enim ab eis dicitur in huiusmodi superstitiosis obseruationibus, vbi non mũdi huius elemẽta naturamq; rerum, ratio quædam sapientiæ reddi videatur. Nam & cum dicit: Cauete ne quis vos decipiat per philosophiam: nõ ait, huius mundi. Et quid est philosophia Latine nisi studium sapientiæ? Sunt ergo, inquit, ista rationem quidem habentia sapientiæ, id est de quibus aliqua ratio redditur, secundum elementa mundi huius, & principatus ac potestates in obseruatione & humilitate cordis. Id enim agunt ista, vt superstitionis vicio cor humilietur ad nõ parcendum corpori, dũ fraudatur istis escis, quibus compellitur abstinere, non in honore aliquo ad saturitatẽ carnis: non quod honoratius illo magis quàm illo cibo caro saturetur, cum ad eius necessitatem non pertineat, nisi quolibet valetudini apto alimento refici atque

A ei atque fulciri. De Euangelio inquisitio tua solet multos mouere, quo modo dominus post resurrectionem, cum in eodem corpore surrexerit, à quibusdam qui eũ nouerant, vtriusque sexus hominibus & agnitus non sit, & agnitus sit. Vbi primum quæri solet, vtrũ in eius corpore, an potius in illorum oculis aliquid factũ sit, quo non posset agnosci? Cum enim legitur: Tenebantur oculi eorum ne agnoscerent eum, impedimentum quoddam agnoscendi videtur in luminibus factũ esse cernentium. Cum verò aperte alibi dicitur: Apparuit eis in alia effigie, vtique in ipso corpore, cuius alia erat effigies, aliquid factum fuisse, quo impedimẽto tenerentur, id est, moram agnoscendi paterentur oculi eorũ. Sed ego miror cum duo sint in corpore, quibus cuiusque species agnoscatur, lineamenta & color, cur ante resurrectionem, quod in monte ita trãsfiguratus est, vt fieret vultus eius splendidus sicut sol, neminem mouet eum vsque ad tantam excellentiam fulgoris & lucis colorem sui corporis mutare potuisse: & post resurrectionem mouet aliquatenus lineamenta mutata esse vt non posset agnosci: & rursum eadem potentiæ

Quæstionis 8. solutio.
Lucæ. 24.
Marci. 16.

B facultate, sicut nunc pristinum colorem, sic & post resurrectionem pristina liniamenta reuocasse. Nam & illi tres discipuli, ante quorum oculos in monte transfiguratus est, non eum agnoscerent, si ad eos talis aliũde venisset: sed quia cum illo erant ipsum esse certissime retinebant. At enim corpus ipsum erat in quo resurrexit. Quid hoc ad rem? Nam illud vtique ipsum corpus erat, in quo in monte trãsfiguratus est, & ipsum erat iuuenis in quo natus est: & tamen si quis eum repente iuuenem vidisset, qui non nisi infantulum nosset, non vtique agnosceret. An verò ad liniamenta mutanda nõ potest celeriter dei potestas, quod potest per annorum moras hominis ætas? Quod autem Mariæ dixit: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem: nihil aliud noueris me intelligere quàm tu. Ita enim significare voluit tactum spiritalem, id est accessum fidei se requirere, qua crederur eum excelsum esse cum patre. Et quod ab illis duobus in fractione panis est agnitus, sacramentum esse, quo nos in agnitionem suam congregat, nullus debet ambigere. De verbis Symeonis, vbi ait virgini matri domini: Et tuam ipsius

Ioan. 20.
Quæstionis 9. solutio.

C animam pertransibit framea: In alia epistola, cuius exemplũ etiã modo misi, dixi quid mihi videatur, quod etiam tibi inter cætera visum est. Et quod adiunxit: Vt denudentur multorum cordium cogitationes: hoc intelligendum puto, quia per domini passionem, & insidiæ Iudæorum, & discipulorum infirmitas patuit. Tribulationem igitur, gladij nomine significatã esse, credibile est, quo materna anima vulnerata est doloris affectu. Ipse fuit gladius in ore persecutorum, de quibus in psalmo dicitur: Et gladius in ore eorum. Ipsi enim erant filij hominum, quorum dẽtes arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Nam & ferrũ quod pertransiit animam Ioseph, pro dura tribulatione positum ferrum mihi videtur. Aperte quippe dicitur: Ferrum pertransiit animam eius donec veniret verbum eius, id est, tandiu fuit in dura tribulatione, donec fieret quod prædixit. Hinc enim magnus est habitus, & ab illa tribulatione liberatus. Sed ne humanæ sapientiæ tribueretur quod venit verbum eius, id est factum est quod prædixit, more suo scriptura sancta deo inde dat gloriam. Et continuo subiungit: Eloquium domini ignitit eum. Vt potui nõ desij interrogationibus tuis adiutus orationibus tuis, & ipsis quas misisti disputationibus tuis. Cum enim interrogando disputas, & quæris acriter, & doces humiliter. Vtile est autem vt de

Psal. 58.
Psal. 56.
Psal. 104.

D obscuritatibus diuinarum scripturarum, quas exercitationis nostræ causa deus esse voluit, multæ inueniantur sententiæ, cum aliud alij videtur, quæ tamen omnes sanæ fidei doctrinæq; concordent. Dabis sanè veniam stylo meo multum festinanti, vt iam in naui constituto occurrerem perlatori. Filium autem nostrum Paulinum in Christi charitate dulcissimum, in hac potius epistola resaluto, & paucis vt festinus exhortor, vt misericordiæ domini, qui sciens dare auxilium de tribulatione, eum turbulentissima tempestate misit in portum, quo tu pelago tranquilliore permeasti, ipsi marinæ tranquillitati minime credens, & qui eius rudimentis excipiendis atque nutriendis te dedit, gratias agat quantas potest, & omnia ossa eius dicant, Domine quis similis tibi? Non enim vberiore fructu legit vel audit me docentem ac differentem, vel quibuslibet exhortationibus accedentem, quàm inspicit te viuentem. Resalutant sanctam & syncerissimam benignitatem tuam conserui mei qui mecum sunt. Condiaconus autem noster Peregrinus, ex quo

E à me profectus est cum sancto fratre nostro Vrbano, quando episcopatus sarcinam subire perrexit, nondum remeauit Hipponem. Saluos eos tamen in nomine Christi, & literis eorum & fama nunciante cognoscimus. Compresbyterum Paulinum, & omnes qui tua præsentia in domino perfruuntur germano salutamus affectu.

Augustinus Cæciliano præsidi, vt suo edicto coerceat Donatistas iuxta Hipponem, quemadmodum alibi fecerat.

Epistola LX.

DOMINO eximio, & in Christi charitate vere merito honorabili ac suscipiendo filio Cæciliano, Augustinus. Administrationis tuæ claritas & fama virtutum, pietatis quoque Christianæ laudanda diligentia & fida synceritas, quæ tibi diuina munera eo donante gaudes tributa, à quo speras promittente potiora, excitauerunt me, vt hoc epistolari alloquio, æstus causarum mearum excellentiæ aperirem tuæ†. Quantum enim per alias Africæ terras te vnitati catholicę mirabili efficacia consuluisse gaudemus, tantum dolemus regionem Hipponensium, &

† alias, cum excellentia partiretur

F ei vicinas partes cõfines Numidiæ, prçsidiali edicti tui vigore nondum adiuuari meruisse, domine eximie & in Christi charitate (vere) meritóque honorabilis ac suscipiende fili. Quod ne meæ potius negligentiæ deputetur, qui episcopalem sarcinam Hippone sustineo, tuæ magnificentiæ non tacendum putaui. Quantum etiam in campo Hipponensi hæretica præsumat audacia, si ex fratribus & collegis meis, qui hæc tuæ sublimitati narrare potuerint, vel ex presbytero, quem cum literis misi, fueris audire dignatus, adiuuante domino deo nostro, procul dubio prouidebis vt tumor sacrilegæ vanitatis, terrendo sanetur potius, quàm vlciscendo resecetur.

Augustinus Dulcitio Tribuno, vt Donatistas edicto suo corrigat, non occidat, deq; mira vesania quorũdam qui sibi necem consciscebant.

Epistola LXI.

DOMINO eximio & honorabili filio Dulcitio, Augustinus salutem in domino. Non debui contemnere petitionem tuam, qua desyderasti à me institui, quemadmodũ te oporteat hæreticis respõdere, quorũ salus in domini misericordia,

De isto Dulcitio vide. 2. retract. 59. & 63.

instantia

G instantia quoque tuæ strenuitatis inquiritur. Quanuis enim ingentes eorum multitudines, vnde plurimum gratulamur, quidam tamen eorum & deo & hominibus miserabili instinctu furoris ingrati, nisi suis cædibus nos vastare nō possunt, suo nos exitio terrere se credunt, aut lætitiam suam quærētes de mortibus nostris, aut tristitiam nostram de mortibus suis. Sed non debet tot tantorumq; populorum salutem, furiosus error hominum impedire paucorum: quid eis velimus, non solum deus & prudentes homines, verumetiam ipsi cū sint nobis inimicissimi, sentiunt. Cum enim suæ prouinciæ terrendos putant, non dubitent nos timere ne pereant. Sed quid faciamus, videntes quod multi adiuuāte domino per occasionem vestram viam pacis inueniant? Nunquid prohibere nos possumus vel debemus ab hac vnitatis instantia, dum metuimus ne quidam durissimi & in seipsos crudelissimi, nō nostra sed propria voluntate se perdant? Optaremus quidem vt omnes qui contra Christum portant signum Christi, & contra Euangelium de ipso Euāgelio quod non intelligunt gloriantur, à sua peruersitate discederēt. Sed
H quoniam deus occulta satis dispositione, sed tamē iusta, nōnullos eorū pœnis prædestinauit extremis, proculdubio melius incomparabili numerositate plurimis ab illa pestifera diuisione & dispersione redintegratis atq; collectis, quidam suis ignibus pereūt, quàm pariter vniuersi sempiternis ignibus gehennarum merito sacrilegæ dissensionis ardebunt. Sic enim pereuntes dolet ecclesia, quemadmodum rebellem filium sanctus Dauid, de cuius salute seruanda solicita dilectione mandauerat. Nam eum merito nefandæ impietatis ex tinctum, etiā cum testimonio lachrymosæ vocis ingemuit. Veruntamen superbo & maligno discedente in locum suum, populus dei qui fuerat illius tyrannide diuisus, agnouit regem suum, Et de amisso filio mœrorem patris, perfectio consolata est vnitatis. Non itaque reprehendimus domine eximie & honorabilis fili, quod tales homines apud Tamugadē, prius edicto admonendos existimasti. sed quod ibi dixisti, noueritis vos debitę neci dandos: putauerūt sicut eorū rescripta indicant, hoc te fuisse comminatum, quòd tu illos apprehensos fueras occisurus, non intelligētes de illa nece, quam ipsi tibi volunt ingerere te locutū. Non enim tu in eos ius gladij vllis legibus accepisti, aut imperialibus constitutis, quorum tibi iniuncta est exe- *Mira in hæreticos clementia.*
I cutio, hoc præceptum est vt necentur. Secundo sanè edicto dilectionis tuæ planius quid volueris aperuisti. Quòd autem etiam ipsum episcopum illorum putasti literis alloquendum, humanissime ostendisti, quanta mansuetudine tēperati sint in catholica ecclesia, etiam qui potestate Christiani imperatoris, siue terrendo siue plectendo corrigendis præficiuntur erroribus, nisi quod honorificentioribus eum verbis tractasti quàm decebat hæreticum. Sed quod eius responsioni me respondere voluisti, credo te arbitratum etiā hoc Tamugadensibus debere præstare, vt fallax doctrina ipsius à quo seducebantur, aliquanto diligētius refellatur: verùm nos & occupatissimi sumus, & iam plurimis opusculis nostris huiusmodi vaniloquia refutamus. Iam enim nescio quotiens disputando & scribendo monstrauimus, nō eós posse habere martyrum mortem, quia Christianorum non habent vitam, cum martyrem non faciat pœna, sed causa. Docuimus etiā liberum arbitrium sic homini datum, vt tamē & diuinis legibus & humanis rectissime grauiū supplicia constituta sint peccatorum: & pertinere ad religiosos re- K
ges terræ, non solum adulteria, vel homicidia, vel huiusmodi alia flagitia seu facinora, verumetiā sacrilegia seueritate congrua cohibere, Multumq; illos falli, qui putant à nobis istos tales suscipi, quales sunt, quia non eos rebaptizamus. Quomodo enim tales suscipiuntur quales sunt, cum sint hæretici, & ad nos transeundo fiant catholici? Neque enim propterea corda deprauata non licet corrigi, quia sacramenta semel data non licet iterari. De mortibus autem furiosissimis, quas qui- *Spontanea*
dam eorū ipsi sibi inferunt, de quibus solent detestabi- *mors.*
les & abominabiles esse multis, etiam suis quorum mētes dementia nō tanta possedit, eis secundum scripturas rationèmque Christianorum sæpe respondimus: *Ecclesiasti-*
quoniam scriptum est, Qui sibi nequam cui bonus? *ci.14.*
Aut certè in eisdem positum tentationibus, mori volèntem accidat & proximum, qui sibi expedire & licere putat occidere seipsum, quoniam scriptura dicit, Di-
liges proximum tuum tāquam teipsum. Nullis autem *Leuit. 19.*
iubentibus legibus vel legitimis potestatibus, non lice- *Matt. 22.*
re alterum occidere, etiam volentem & parentem, & viuere iam non valentem, satis indicat scriptura Re- *2.Reg.1.*
gnorum. Vbi rex Dauid regis Saulis interfectorē ius- L
sit occidi, cum ille dixisset ab eo iam saucio atq; semiuiuo petitum se fuisse vt hoc faceret, & animam corporis nexibus obluctantem soluiq; cupiētem, vno ictu vulneris ab illis cruciatibus liberaret. Proinde quia omnis qui sine vlla legitimæ potestatis authoritate hominem occidit, homicida est, quisquis seipsum occidit non sit homicida si non homo est. Hęc omnia multimodis in aliis plurimis nostris sermonibus & literis diximus. Veruntamen, quod fatendum, de isto Ra- *2.Mac.14.*
zio seniore, quem summa exemplorum inopia coarctati se in Maccabæorum libris, quasi ad authoritatem sceleris quo seipsos perdunt, perscrutatis omnibus ecclesiasticis authoritatibus, vix aliquādo inuenisse gloriantur, adhuc eis nunquam respondisse me recolo: sed quod tuæ charitati & prudentibus quibusque sufficiat ad istos redarguendos, si ad vitam Christianorum de Iudæa gente atq; illis literis parati sunt omnium sanctorum exempla transferre, tunc & hoc trāsferāt: Si autem illic sunt plurima eorum quoq; hominum, qui literarum illarum veritate laudati sunt, vel M
huic iam tempori non conuenientia, vel etiam illo tēpore non rectè facta, tale etiam hoc est quod in seipsum Razius iste commisit: qui cum esset & apud suos *Razius.*
nobilis, & multū in Iudaismo profecisset, quę sibi in cōparatione iusticiæ Christianæ, damna & stercora fuisse dicit Apostolus, & propter hoc idem Razius Iudæorum pater appellatur: quid mirum est si tanquam homini elato superbia subrepsit, vt mallet manu propria perimi, quàm post illā in suorum aspectibus celsitudinem, sustinere indignam in hostium manibus seruitutem, solent in literis gentium ista laudari. In his autem Maccabæorū libris, quamuis homo fuerit ipse laudatus, factum tamen eius narratum est non laudatum, & iudicandum potius quā imitandum, quasi ante oculos constitutum: non sanè nostro iudicio iudicandum, quod nos quoq; vt homines habere possumus, sed iudicio doctrinæ sobriæ, quæ in ipsis quoque libris veteribus clara est. Lōgè quippe fuit iste Razias à verbis illis
vbi legitur: Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, *Ecclesiastici.2.*
& in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe. Non ergo fuit iste vir eligendæ mortis sapiens, sed ferendæ humilitatis impatiens. Scriptum est, quod

valuerit

A voluerit nobiliter & viriliter mori, sed nunquid ideo sapienter? Nobiliter scilicet, ne libertatem sui generis captiuus amitteret. Viriliter autem, quod tantas vires animi haberet, quibus idoneus esset vt seipse perimeret, quod gladio cum implere non posset, de muro se præcipitem dedit, & sic adhuc viuus abruptam cucurrit ad petram, atque ibi exanguis intestina sua produxit, quę vtraque manu dissipata spargebat in populum, ac deinde postea defessus occubuit. Magna hæc sunt, nec tamen bona, Non enim bonū est omne quod magnum est, quoniam sunt magna etiam mala. Deus dixit, Innocentem & iustum ne occidas. *Exod. 23.* Si ergo iste innocens & iustus nō fuit, cur proponitur imitandus? Si autem innocens & iustus fuit, quare interfector innocētis & iusti, id est, ipsius Razij insuper putatur esse laudandus? Hæc interim, ne nimium prolixa fiat, huic epistolæ implendæ satis sint. *2. Retra. 59* Debeo autem Tamugadensibus eiusmodi ministerium charitatis, quoniam mihi & noto tuo & ab honorabili & charissimo filio meo Eleusino, qui tribunatum apud eos egit bene insinuati sunt, vt ambabus epistolis Gaudentij Donatistarum episcopi, & maxime posteriori, quam secundum scriptu B ras sanctas se fecisse arbitratur, ita respondeam ne aliquid prætermissum putetur.

Augustinus Cœlestino Diacono de mutua beneuolentia.

Epistola LXII.

DOmino venerabili nimiumque desyderabili, sancto fratri & condiacono Cœlestino, Augustinus in domino salutem. Quamuis longe absens fuerim, quando per Proiectum clericum ad me directa Hipponem sanctitatis tuæ scripta venerunt, tamen posteaquam veni, eisq; lectis, rescriptorum debitorem me factum esse cognoui, reddendi tempus operiebar: & ecce subito profecturi à nobis charissimi fratris nostri Albini acoluthi, gratissima occurrit occasio. De tua igitur, quę mihi exoptatissima est, salute lætat⁹, sanctitati tuæ salutationem debitā reddo. Semper autem debeo charitatem, quæ sola etiam reddita, semper detinet debitorem. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiam si reddita fuerit, quia nullum est tempus quando impendenda iam non sit: nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur: habendo enim redditur non carendo. Et cum reddi non possit nisi habeatur, nec haberi potest nisi reddatur: im C mo etiam cum redditur ab homine, crescit in homine, & tanto maior acquiritur, quanto pluribus redditur. Quo modo autem negetur amicis, quæ debetur & inimicis? Sed inimicis tanta † impenditur, amicis secura rependitur. *† cauta.* Agit tamen quantum potest, vt ab iis etiam quibus pro malis bona retribuit, id recipiat quod impendit. Optamus quippe fieri amicum, quem veraciter diligimus inimicum: quia non eum diligimus nisi velimus bonum, quod vtique non erit nisi amiserit inimicitiarum malum. Non ergo sic impenditur charitas vt pecunia. Excepto enim quod impendendo illa diminuitur, hæc augetur etiā illo inter se differunt: quod pecuniam cui dederimus tunc ei beneuolentiores erimus si recipere non quæramus: non autem potest esse verus charitatis impensor, nisi fuerit benignus exactor: quoniam pecunia cum recipitur accedit cui datur, sed recedit à quo datur, charitas verò nō solum apud eum crescit qui hanc ab eo quem diligit, exigit, etiam si non recipit, sed etiam ille à quo eam recipit tunc incipit habere cum reddit. Proinde domine frater mutuam tibi charitatem libēs, reddo gaudensq; recipio: quā recipio adhuc repeto, quam reddo adhuc debeo. Vnum enim D magistrum apud quē condiscipuli sumus, per eius Apostolū dociles audire debemus præcipientē ac dicentē, Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. *Roma. 13.*

Augustinus Cœlestino de triplici rerum ordine.

Epistola LXIII.

AVgustinus Cœlestino. O vtinam possem assidue tibi aliquid dicere, Id autē aliquid est, vt curis exueremur inanibus, & curis indueremur vtilibus. Nā de securitate nescio vtrū quicquam in hoc mūdo sperandum sit. Scripsi nec recepi vlla rescripta. Misi aduersum Manichæos libros quos paratos & emendatos mittere potui, nec quicquā ex illis iudicij motusq; nostri notum mihi factum est. Nunc eos repetere iam me, vos autem restituere conuenit. Peto itaque ne differatis eos remittere cum rescriptis, quibus nosse cupio quid de illis geritis, vel adhuc ad illum errorem expugnandum quid armaturæ vobis opus esse arbitremini. Sanè quoniam te noui, accipe hoc quoddam grande & breue. Est natura per locos & tēpora mutabilis, vt est corpus. Et est natura per E locos nullo modo sed tantum per tempora etiam ipsa mutabilis vt anima. *8. de Gene. ad literam c. 25. & 26* Et est natura quę nec per locos nec per tempora mutari potest, hoc deus est. Quod hic insinuaui quoquo modo mutabile, creatura dicitur: quod immutabile creator. *1. sen. dist. 37. cap. & duob. seq.* Cum autem omne quod esse dicimus, in quantum manet dicamus, & in quantum vnū est, omnis porrò pulchritudinis forma vnitas sit, vides profecto in ista distributione naturarum, quid summe sit: quid infime, & tamē sit: quid medie, maiusq; infimo & minus summo sit. Summū illud est ipsa beatitas. Infimum quod nec beatum esse potest nec miserum. Quod verò medium, viuit inclinatione ad infimum, misere, conuersione ad summū beate viuit. Qui Christo credit, non diligit infimum, non superbit in medio, atque ita summo inhærere fit idoneus: & hoc est totum quod agere iubemur, monemur, accendimur.

Augustinus presbyter Aurelio episcopo, lamentans temulentiam, contentiones ac dolos mire regnare apud Afros, etiam in solennibus conuiuiis in honorem martyrum fieri solitis, ostendens quibus modis possit illis mederi.

Epistola LXIIII.

F

AVrelio episcopo, Augustinus presbyter. Qua gratia responderem literis sanctitatis tuæ, cū diu hæsitans non reperirē: omnia enim vicit affectus animi mei, quem iam sponte surgentem lectio epistolæ tuæ multo ardentius excitauit: commisi me iam deo qui pro viribus meis operaretur in me, vt ea rescriberem, quæ vtrique nostrum studio in domino & curæ Ecclesiasticæ pro tua præstantia & mea obsecundatione congruerent. Atque illud primum, quod orationibus meis te adiuuari credis, non solum non defugio, verumetiam libenter amplector, Ita enim, & si non meis, certe tuis, me dominus nunc † exaudiet. *† noster.* Quod fratrem Alipium in nostra coniunctione mansisse, vt exemplo sit fratribus curas mundi huius vitare cupientibus, beneuolentissime accepisti, ago gratias quas nullis verbis explicare possim: dominus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaque fratrum cœtus qui apud nos cœpit coalescere, tanta tibi prærogatiua obstrictus est, vt locis terrarum tantum longe disiunctis ita nobis cōsulueris tanquam

G præsentissimus spiritu. Quapropter precibus quantum valemus incumbimus, vt locum † tibi commissum tecum dominus sustinere dignetur, nec te vspiam deserere, sed adesse adiutor in opportunitatibus, faciens cũ Ecclesia sua misericordiam per sacerdotium tuũ, qualẽ spirituales viri vt faciat, lachrymis eium gemitibusq; interpellant. Scias itaque domine beatissime & plenissima charitate venerabilis, non desperare nos, immo sperare vehementer, quòd dominus & deus noster per authoritatem personæ quam geris, quam non carni, sed spiritui tuo impositam esse confidimus, multas carnales fœlicitates & ægritudines, quas Africana Ecclesia in multis patitur in paucis gemit, consiliorum grauitate & tua possit sanare. Cum enim Apostolus tria breuiter genera viciorum detestãda & vitanda vno in loco posuerit, de quibus innumerabilium peccatorũ exurgit seges, vnum horũ quod secundo loco posuit acerrime in Ecclesia vindicatur, duo autem reliqua, id est, primum & vltimum, tolerabilia videntur hominibus, atque ita paulatim fieri potest, vt nec vicia iam putentur. Ait enim vas electionis: Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciciis, nõ in H contentione & dolo, sed induite vos dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in concupiscentiis. Horum ergo trium, cubilia & impudiciciæ, tã magnum crimen putatur, vt nemo dignus, non modo Ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato maculauerit. Et rectè omnino. Sed quare solum? Comessationes enim & ebrietates ita concessæ & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum, non solum per dies solennes, quod ipsum quis non lugendum videat qui hæc non carnis oculis inspicit, sed etiam quotidie celebrentur. Quam fœditatem, si tantum flagitiosa & non etiam sacrilega esset, quibuscunque tolerantiæ viribus sustentandam putaremus. Quanquam vbi est illud, quod cum multa vicia enumerasset idẽ Apostolus, inter quæ posuit ebriosos, ita conclusit, vt diceret cum talibus nec panem edere. Sed feramus hæc in luxu & labe domestica, & eorum conuiuiorũ quæ priuatis parietibus continẽtur, accipiamusq; cum eis corpus Christi cum quibus panem edere prohibemur, saltem de sanctorum corporum sepulchris, saltem de locis sacrorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur. Quis enim audet negare † priuatim, quod cũ I frequentatur in sanctis locis, honor martyrum nominatur? Hæc si prima Africa tentaret auferre à cæteris terris, imitatione digna esse deberet. Cum verò & per Italiæ maximam partem, & in aliis omnibus aut propè omnibus trãsmarinis Ecclesiis, partim quia nunquam facta sunt, partim quia vel orta vel inueterata, sanctorum & vere debita † futura cogitatione episcoporum diligentia & animaduersione extincta atq; deleta sint, dubitamus quo modo possimus tantam morum labem, vel proposito tam lato exemplo emendare? & nos quidẽ illarum partium hominem habemus episcopum, vnde magnas agimus gratias deo: quanquam eius modestiæ atque lenitatis est, eius denique prudentiæ & solicitudinis in domino, vt etiam si Afer esset, cito illi de scripturis persuaderetur curandum, quod licentiosa & male libera consuetudo vulnus inflixit. Sed tanta pestilentia est huius mali, vt sanari prorsus, quantum mihi videtur, nisi concilij authoritate non possit. Aut si ab vna Ecclesia inchoanda est medicina, sicut videtur audaciæ, tuutare conari quod Carthaginẽsis Ecclesia tenet, sic magnæ impudentiæ est, velle seruare K quod Carthaginẽsis Ecclesia correxit. Ad hanc autem rem quis alius episcopus esset optandus, nisi qui ea diaconus execrabatur? Sed quod erat tunc dolendum, nũc auferendum est, non aspere, sed sicut scriptum est, in spiritu lenitatis & mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam literæ tuæ indices grauissimæ † charitatis, vt † tecum tanquam mecum audeam colloqui. Non ergo aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Et si quid minamur cum dolore fiat, de scripturis comminãdo vindictam futuram, ne nosipsi in nostra potestate, sed deus in nostro sermone timeatur. Ita prius mouebuntur spirituales vel spiritualibus proximi, quorum authoritate & lenissimis quidem sed instãtissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Sed quoniam istæ in cœmiteriis ebrietates & luxuriosa conuiuia, non solum honores martyrum à carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi videtur facilius illis dissuaderi posse istam fœditatem ac turpitudi- L nem, si & de scripturis prohibeatur, & oblationes pro spiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare credendum est, super ipsas memorias non sint sumptuosæ, atque omnibus petentibus sine typho & cum alacritate præbeantur neque vendantur. Sed si quis [pro religione] aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præsenti pauperibus erogetur. Ita nec deserere videbuntur memorias suorum, quod potest gignere non leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in Ecclesia quod piè honestèque celebratur. Hæc interim de comessationibus & ebrietatibus dicta sint. De contentione autem & dolo quid me attinet dicere, quando ista vicia non in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt? Horum autem morborum mater superbia est, & humanæ laudis auiditas, quæ etiam hypocrisim sæpe generat. Huic non resistitur nisi crebris diuinorum librorum testimoniis incutiatur timor & charitas dei, si tamen ille qui hoc agit, seipsum præbeat patientiæ atque humilitatis exemplum, minus sibi assumendo quam offertur, sed tamen ab eis qui se honorant nec totum nec nihil accipiendo, & id quod accipitur laudis aut honoris, non propter se qui totus coram deo esse debet & humana contemnere, sed propter illos ac- M cipiatur quibus consulere non potest si nimia deiectione vilescat. Ad hoc enim pertinet quod dictum est: Nemo iuuentutem tuam contemnat: cum hoc ille dixerit, qui alio loco ait: Si hominibus placere vellem, Christi seruus non essem. Magnum est de honoribus & laudibus hominum non lætari, sed omnem pompam inanem præcidere, & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium salutẽmque conferre. Non enim frustra dictum est: Deus confringet ossa hominum placere volentium. Quid enim languidius, quid tam sine stabilitate ac fortitudine, quod ossa significant, quàm homo quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse quæ dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ viscera dilaniaret, si non amor laudis ossa eius confringeret. Præsumo de robore animi tui. Itaque ista quæ tecum confero, mihi dico, dignaris tamen credo mecum considerare, quàm sint grauia, quàm difficilia. Non enim huius hostis vires sentit, nisi qui ei bellum indixerit: quia &

† gregem. — Roma. 13. — 44. dist. ca. comessationes. — 1. Corin. 5. — Ebriosi in honorem martyrum. — † vetare. — † de vita. — Concilium contra ebrios. — Gala. 6. — † germanis — Cõsuetudo quo modo tollenda. — 44. dist. c. comessationes. — Sacrificia p mortuis. — Contentio & dolus. — Authoritas. — 1. Timo. 4. — Gala. 1. — Psal. 52.

A quia & si cuiquam facile est laude carere dum denegatur, difficile est ea nõ delectari cum offertur: & tamen tanta mentis in deum debet esse suspensio, vt si nõ merito laudemur, corrigamus eos quos possumus: ne arbitrentur aut in nobis esse quod non est, aut nostrum esse quod dei est, aut ea laudent, quæ quanuis non desine nobis, aut etiam supersint, nequaquam tamen sunt laudabilia: velut sunt bona omnia quæ vel cum pecoribus habemus communia vel cum impiis hominibus. Si autem merito laudamur, propter deum gratulemur eis quibus placet verum bonum: non tamen pro his quia placemus hominibus, sed si corã deo tales sumus quales nos esse credunt, & non tribuitur nobis sed deo, cuius dona sunt omnia quæ vere meritóq; laudãtur. Hæc mihi ipse canto quotidie, vel potius ille cuius salutaria præcepta sunt, quæcunq; siue in diuinis lectionibus inueniuntur, siue quæ intrinsecus animo suggeruntur: & tamen vehementer cum aduersario dimicans, sæpe ab eo vulnera capio, cum delectationẽ oblatæ laudis mihi auferre nõ possum. Hæc propterea scripsi, vt si tuæ sanctitati iam non sunt necessaria, siue quòd plura huiusmodi ipse cogites atque vtiliora, siue quòd tuæ sancti-

Laudes hominũ quo modo accipienda.

B tati medicina ista non opus sit, mala tamen mea nota sint tibi, sciasq; vnde pro mea infirmitate deum rogare digneris, quod vt impensissime facias, obsecro per humanitatem illius qui præceptum dedit, vt inuicem onera nostra portemus. Multa sunt quæ de vita nostra & conuersatiõne deflerem, quæ nollem per literas ad te venire, si inter cor meum & cor tuum, vlla essent ministeria præter os meum & aures tuas. Si autem venerabilis nobis omniumq; nostrum tota synceritate charissimus, cuius in te vere fraternam cum præsens essem benignitatem studiumq; perspexi, senex Saturninus dignatus fuerit, quando opportunũ videbitur ad nos venire, quicquid cũ eius sanctitate & speciali affectu colloqui potuerimus, aut nihil aut non multum distabit, ac si cum tua dignatione id ageremus. Quod vt nobiscum ab eo petere atque impetrare digneris, tantis precibus posco, quantis verba nulla sufficiunt. Absentiam enim meam tantam longe Hipponenses vehementer nimisq; formidant, neque vllo modo mihi sic volunt credere, vt & ego vobis. Agrum fratribus datum promissione & liberalitate tua didicimus ante epistolam tuam, per sanctum fratrem & conseruũ nostrum Parthe-

C nium, à quo multa alia quæ audire desyderabamus, audiuimus. Præstabit dominus vt etiam cętera quæ adhuc desyderamus impleantur.

Augustinus Paulino, cupiens ab illo plenius explicari quo modo voluntas hominis subditur volũtati diuinæ.

Epistola LXV.

SAnctis & deo dilectissimis meritò venerabilibus, & multum desyderabilibus fratribus, Paulino & Therasiæ, Augustinus in domino salutem. Charissimus frater Celsus cum rescripta repeteret, debitũ reddere festinaui. Sed vere festinaui. Cum enim eum putarem adhuc aliquot dies nobiscũ moraturum, repente comperta occasione nauigij, mihi pridianam suam profectionem iam nocte suggessit. Quid facerem cum eum tenere non possem, & quia ad vos cũ quibus ei melius esset properabat, nec si possem deberem. Proinde pauca ilico hęc arripui dictanda atque mittenda, prolixioris epistolæ me confitens debitorem, cum post reditum venerabilium fratrum nostrorum collegarum Therasij & Euodij, primum nostri † ex parte satiatus fuero. Vberius enim ad vos † in D eorum pectoribus & orationibus nos † esse venturos, iamiamq; in Christi nomine atq; adiutorio speramus. Cum hæc scriberemus, etiam per vnanimem filium nostrum Carthagustinensis Ecclesiæ presbyterum Fortunatianum Romam nauigaturum, aliam epistolã paucis ante diebus iam dederã. Nunc ergo quod soleo rogo, vt quod soletis faciatis. Oretis pro nobis vt videat deus humilitatem nostram & laborem nostrum, & dimittat omnia peccata nostra. Colloqui autem vobiscũ talia cupio, si dignemini literis, qualia colloqui possemus si coram vestris sensibus adessemus. Ecce illã quæstiunculam quam nuper proposueram, tanquam si pręsens præsenti inter dulces loquelas obderẽ, planè Christiano intellectu & deuotione soluisti, sed nimis cursim & breuiter: posset quippe ibi aliquanto diutius & vberius habitare gratia oris tui, si cũ dixisses ita te illo quo fœliciter vteris loco perseuerare decreuisse, vt si quid de te aliud domino placuerit, eius voluntatẽ præferas tuæ, idipsum aliquanto apertius explicares, quonam modo voluntatem dei quæ nostræ voluntati pręponenda est nouerimus. Vtrum tantum in ea re quam propterea præferre deberemus, quia & inuiti cogeremur. Ibi enim fit quidem quod nolumus. Sed ideo nos cogimur vt velimus, quia ille vult cuius voluntatis nec excellentiam fas est recusare, nec omnipotentiam licet euitare: sicut Petrum alter cinxit & tulit quò noluerat: veruntamen quò nollet iit, sed volens mortem subiit. Asperrimum est, ibi vbi est potestas, non mutare sententiam, quãuis aliud occurrat in quo potius appareat voluntas dei ad mutandam sententiam nos vocantis, non quia nostra mala erat, sed in qua rectè permaneretur, nisi ab illo in alteram vocaremur. Neque enim malum fuit Abrahæ nutrire & educare filium, quoad posset quantum in ipso esset vsq; ad finem vitæ suæ: sed repente iussus occidere, mutauit vtique non prius malam sententiam, sed quæ mala esset si potioribus † mutata non esset. Hinc quoque non dubito nihil aliud videri tibi, sed plerunq; non voce de cœlo, non per prophetam, non per reuelationem, vel somnij, vel excessus mentis, qui dicitur ecstasis, sed rebus ipsis accidentibus, & ad aliud quàm statueramus vocantibus cogimur agnoscere dei voluntatem aliam [esse] quàm erat nostra. Quod si proficisci statueremus, & aliquid orietur quod consulta de officio nostra veritas vetaret deserere, aut decernentibus ibi manere, nunciaretur aliquid quod eadem veritate consulta nos compelleret proficisci, de hoc tertio genere causarum mutandæ sententiæ, quid tibi videatur peto mecum plenius & enodatius colloquaris. Sæpe nos quippe conturbat, & difficile est nos aliquid quod magis faciendum erat omittere, dum illud mutare volumus, in quo prius permanere statueramus, nõ quidem malum, verum iam ideo malum, quia id quod potius agendum est occurrens deseritur. Quod si non occurreret, non solum sine vituperatione sed etiam cum laude, in illo priore perduraretur. Hic nõ falli difficile est, hic omnino vox prophetica præualet, Delicta quis intelligit? Hinc oro participem me facias cogitationum tuarum, quid in talibus vel facere soleas vel faciendum esse reperias.

† vestri. † nos. † orib^o vos.

† aliàs, sed quæ mala esset potius fi.

Psal. 18.

Augustinus Maximo medico, recens ad Ecclesiam catholicam conuerso, hortans illum vt studeat & alios eodem adducere, præsertim quum nonnullos in errorem adduxisset authoritate sua, Instruens illum aduersus eos, qui de trium personarum eadem essentia impie disputant. Epistola LXVI.

G DOmino eximio meritóque honorabili & religioso fratri Maximo, Alipius & Augustinus
in domino salutem. Cum à sancto fratre &
coëpiscopo nostro Peregrino de tua tuorúmque non corporali sed spiritali salute præcipue quæreremus, de tua quidem læros, de tuorum verò tristes
nos eius responsa fecerunt, quod non sunt Ecclesiæ catholicæ salubri correctione sociati. Et quia id cito futurum sperabamus, adhuc non esse factum [multum]
dolemus, domine eximie meritoq; honorabilis & religiose frater. Proinde charitatem tuam in domini pace
salutantes, & præcipimus & rogamus, vt eos quod didicisti docere non differas, vnum scilicet deum esse solum cui seruitus illa debetur, quæ latria Græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege vbi
Matth. 4. scriptum est: Dominum deum tuũ adorabis, & illi soli seruies: quem si deum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis, ergo latria filio nõ debetur:
quod nefas est dicere. Si autem debetur, quo modo ergo vni tantum debetur deo, si & patri & filio debetur,
nisi quia vnus cui per latriam seruire iussi sumus, ita
dicitur solus vt & pater intelligatur & filius, imò verò
H etiam spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus:
1. Corin. 6. Nescitis quia corpora vestra templũ sunt in vobis spiritus sancti, quem habetis à deo & non estis vestri. Empti enim estis magno precio, glorificate deum & portate in corpore vestro. Quem deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templum? Debetur ergo latria spiritui sancto. Nam si templum [ei]
fecere, sicut Salomon fecit de lignis & lapidibus iuberemur, vtique faciendo templum latriã exhibere conuinceremur, quanto magis latriam debemus cui non
templum facimus sed sumus? Ac per hoc si patri & filio & spiritui sancto latria debetur & exhibetur à nobis, de qua dictum est: Dominum deum tuum adorabis & soli illi seruies, proculdubio dominus deus noster cui soli per latriam seruire debemus non est pater
solus, nec filius solus, nec solus spiritus sanctus, sed ipsa
trinitas vnus deus solus, pater & filius & spiritus sanctus: non vt pater sit ipse qui filius, vel spiritus sanctus
ipse sit aut pater aut filius, cùm sit in illa trinitate pater filij solius, & filius patris solius, spiritus autem sanctus & patris & filij sit spiritus: sed propter vnam eandemq; naturam atque inseparabilem vitam, ipsa trini-
I tas quantum ab homine potest fide præcedente intelligitur vnus dominus deus noster, de quo dictum est:
Dominum deum tuum adorabis & illi soli seruies, &
Roma. 11. quem prædicat Apostolus. Ait enim: Quoniam ex ipso
& in ipso & per ipsum sunt omnia, ipsi gloria in secula seculórum, amen. Non enim sic ex deo patre vnigenitus filius, quemadmodum ex illo est vniuersa creatura quam ex nihilo creauit. Hunc quippe de sua substantia genuit non ex nihilo fecit: nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit. Quoniã
sicut flamma splendorem quem gignit tempore non
præcedit, ita pater nunquã sine filio fuit. Ipse est quip-
Sapien. 7. pe sapientia [dei patris,] de qua scriptum est: Splendor
est enim lucis æternæ. Luci ergo cuius candor est, id est
deo patri sine dubio coæterna est. Et ideo non sicut in
principio fecit deus cœlum & terram, ita in principio
fecit verbum, sed in principio erat verbum. Spiritus
quoque sanctus non sicut creatura ex nihilo est factus:
[sed sic à patre procedit, vt nec à patre nec à filio sit factus.] Hæc trinitas vnius est eiusdéq; naturæ atq; substantiæ, non minor in singulis quàm in omnibus, nec
maior in omnibus quàm in singulis, sed tanta in solo K
patre vel in solo filio, quanta in patre simul & filio, &
tanta in solo spiritu sancto, quanta simul in patre & filio & spiritu sancto. Neque enim pater vt haberet filiũ
de seipso, minuit seipsum, sed ita genuit de se alterum
se, vt totus maneret in se, & esset in filio tantus quantus
& solus. Similiter & spiritus sanctus integer de integro, non præcedit vnde procedit, sed tantus cum illo
quantus ex illo, nec minuit eum procedendo nec auget
hærendo. Et hæc omnia nec confuse vnũ sunt, nec di- *Commode*
stincte † tria sunt, sed cum sint vnum tria sunt, & cum *accipe, tria*
sint tria vnum sunt. Proinde qui tam multis cordibus *vnum cum*
fidelium suorum donauit vt essent cor vnum, quanto *tres sint vnũ*
magis conseruat in seipso vt sint hæc tria, & singula *† disiuncte.*
deus, & simul omnia nõ tres dij sed vnus deus? Hic est
vnus dominus deus noster, cui vniuersa pietate seruitur, cui soli latria illa debetur: qui cum in rebus quæ nascuntur in † tempore sua bonitate effecerit, vt suæ sub- *† ex.*
stantiæ prolem quęlibet res gignat, id est homo hominẽ, non alterius naturæ sed eius cuius ipse est, vide quã
impie dicatur ipse non genuisse id quod ipse est. Hæc
enim propinquitatis sunt nomina non naturæ, & ideo
ad aliquid vel relatiue dicuntur, quę aliquando eadem L
sunt, aliquando diuersa. Eadem scilicet cum frater refertur ad fratrem, amicus ad amicum, vicinus ad vicinum, cognatus ad cognatum, & si qua similia, quæ infinitum est velle omnia percurrere. In his enim quod est
iste ad illum, hoc est ille ad istum. Diuersa sunt autem,
sicut pater ad filium, filius ad patrem, socer ad generũ,
gener ad socerum, dominus ad seruũ, seruus ad dominum. Non est quidem hoc iste ad illum, quod ille ad
istum, sed ambo tantum homines sunt. Relatio diuersa est non natura: quoniam si attendas quid sit alter ad
alterum, non est hoc ad illum iste, quod ad istum ille:
quia iste pater, ille filius: aut iste socer, ille gener: aut iste
dominus, ille seruus. Si autem attẽdas quid quisque sit,
vel ad seipsum vel in seipso, hoc est ille [quod iste:]
quia ille homo est sicut iste. Vnde intelligit prudentia
tua non ab eis rationabiliter dici à quorum errore te
dominus liberauit, ideo dei patris & dei filij naturam
esse diuersam, quia iste pater est, ille filius. Et deum patrem non genuisse id quod est ipse, quia non genuit patrem filij sui, quod est ad illum ipse. Quis enim non videat ista vocabula non in seipsis demonstrare natu- M
ras, sed alterius ad alterum significare personas? Tale
est etiam illud quod simili loquuntur errore, Ideo filium alterius esse naturæ, diuersæq; substantiæ, quia pater deus non est de altero deo, filius autem deus est quidem sed de patre deo: & hic enim non iudicatur substantia sed origo, id est, non quid sit sed vnde sit quisque vel non sit. Neque enim Abel & Adam ideo non
vnius naturæ atque substantiæ fuerunt, quia iste fuit
homo de homine illo, ille de nullo. Si ergo vtriusque
natura quæratur, homo Abel, homo Adam. Si autem
origo, primus homo ex quo Abel, nullus homo ex quo
Adam. Item in deo patre & deo filio, si vtriusque natura quæratur, vterq; deus, nec magis magnus alter altero deus. Si autem origo, pater est deus de quo filius
deus, de quo autem pater, nullus est deus: frustra itaque
ad hoc respondere conãtes dicunt, sed homo cum passione generat, deus autem sine passione genuit filium.
Hoc enim nõ solum ipsos nihil, sed nos adiuuat plurimum. Nã si tẽporalibus & passibilibus rebus deus tribuit, vt quod sunt hoc generẽt, quãto magis ipse ęternus
& impassibilis, nõ aliud quàm est ipse generauit vnus

vnicum,

A vnicum, ideo nostra inenarrabili admiratione, quoniam sine passione, & tanta secum æqualitate, vt eũ nec potestate præcederet nec ætate. Sed ideo totum quod habet, quod potest, non tribuit sibi, sed patri, quia non est à seipso, sed à patre. Aequalis est enim patri, sed hoc quoque accepit à patre: nec sic accepit vnde esset æqualis, quasi prius fuerit inæqualis, sed natus æqualis, sicut semper natus, ita semper æqualis. Non itaque inæqualem genuit, & æqualitatem iam nato addidit: sed gignendo eam dedit, quia æqualem non imparẽ genuit. Ideo in forma dei æqualem esse deo, non ei rapina fuerat, sed natura: quoniam id nascendo sumpsit, non superbiendo præsumpsit. Propterea verò patrem dicit esse maiorem, quia seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, non amittens dei, propter quam formam serui, non tantùm patre, verumetiam seipso & spiritu sancto minor factus est. Nec tantum hac excellentissima trinitate, sed etiam minoratus est paulominus ab angelis, hominibus quoque minor fuit, quando parentibus subditus fuit. Propter hanc itaque formam serui quam veniente plenitudine temporis exinanitus accepit, dixit: Pater maior me est. Propter illam formam

B verò quam nec exinanitus amisit, dixit: Ego & pater vnũ sumus: & homo scilicet factus, & permanens deus. Homo enim assumptus est à deo, non in homine consumptus est deus. Ideo valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri æqualis est idem ipse deus Christus. Cum igitur huic rectæ atque catholicæ fidei præsentibus nobis cum magna exultatione populi dei consociatum te esse gaudeamus, quare adhuc de tuorum segnicia tristes sumus? obsecramus te per misericordiam dei, vt ipso adiuuante auferas istum mœrorem de cordibus nostris. Neque enim credendum est authoritatem tuam ad peruersitatem tuorum plurimum valere potuisse, & ad correctionem nihil valere posse. An forte contẽnunt te, quia in Ecclesiæ catholicæ participationem hac ætate venisti, cum te amplius debeant admirari atque venerari, quia vetustissimum errorem senili quadam iuuentute vicisti. Absit vt ipsi resistant tibi vera dicenti, cui consenserant à veritate deuianti. Absit vt nolint tecum recta sentire, cum quo eos delectauit errare: tu tantum ora pro eis & insta eis. Immo verò adhuc eos ad domũ dei tecum, qui in domo tua sunt tecum: vel te non pigeat in domum dei

C cum illis venire, qui in domũ tuam soliti fuerant conuenire, præsertim cùm catholica mater aliquos à te petit, aliquos repetit. Petit eos quos apud te inuenit, repetit eos quos per te perdidit. Non excrucietur damnis, sed potius lætetur lucris. Acquirat filios quos non habuit, non plangat quos habuit. Oramus ad deum vt facias quod hortamur, & speramus de misericordia eius, quod literis sancti fratris & coëpiscopi nostri Peregrini, & rescriptis dilectionis tuæ, cito de hac re gaudio replebitur cor nostrũ, & lingua nostra exultatione.

[Margin: 1.Cor. di.16 notandum. — Ioan.14. — Ioan.10.]

Augustinus Alipio seni, de Gabiniano miraculis conuerso ad Christianismum. Epistola LXVII.

AVgustinus Alipio seni. Frater Paulus hic est incolumis, apportat negociorum suorum secundas curas, præstabit dominus vt etiam ipsæ vltimæ sint: multũ vos salutat, & narrat gaudia de Gabiniano, quod ab illa sua causa, misericordia dei liberatus, nõ solũ Christianus, sed etiam fidelis sit valde bonus, per pascha proxime baptizatus, in corde atq; in ore habens gratiam quam percepit. Quantũ

eum desyderem, quando explicabo? Sed nosti vt eum D diligam. Architheater etiam Dioscorus Christianus fidelis est simul gratiam consecutus. Audi etiam quemadmodum, neq; enim ceruicula illa vel lingua nisi aliquo prodigio domarentur: filia eius in qua vnica acquiescebat ægrotabat, & vsque ad totam desperationẽ salutis temporalis, † eodẽ ipso patre renunciante peruenit. Dicitur ergo & constat, cum mihi hoc & ante fratris Pauli reditũ, comes Peregrinus vir laudabilis & bene Christianus, qui cum eis eodẽ tẽpore baptizatus est, indicaret: Dicitur ergo ille senex tandem conuersus ad implorandam Christi misericordiam, voto se obligasse Christianum fore si illam saluam videret. Factum est. At ille quod vouerat, dissimulabat exoluere, sed adhuc manus excelsa. Nam repentina cæcitate suffunditur, statimque venit in mentem vnde illud esset: exclamauit confitens, atque iterum vouit, se recepto lumine impleturum esse quod vouerat. Recepit, impleuit, & adhuc manus excelsa. Symbolum non tenuerat, aut fortasse tenere recusauerat & se non potuisse excusauerat, deus viderit. Iam tum post festa omnia receptionis suæ † in paralysim soluitur multis ac penè omnibus membris [& etiam lingua.] Tunc somno ad- E monitus confitetur per scripturam, ob hoc sibi dictum esse accidisse, quòd symbolum non reddiderit. Post illam confessionem redduntur officia omnium membrorum nisi linguæ solius: se tamen didicisse symbolum, ideoque memoria iam tenere nihilominus in eadem tentatione literis fassus est: sicq; omnis est ab eo deleta nugacitas, quæ vt scis multum decolorabat † naturalem quandam eius benignitatem, eúmque insultantem Christianis faciebat valde sacrilegum. Quid dicam, nisi domino hymnum canamus & superexaltemus eum in secula?

[Margin: † temporalis — † Iam tamẽ post cõfessa omnia deceptionis suæ. — † dedecorabat.]

Clerici Hippone catholici Ianuario primæ sedis episcopo, partis Donatianæ, De immanitate Circumcellionum aduersus catholicos. Stylus est Augustini, quanquam cõmuni clericorum nomine scripta est epistola.

Epistola LXVIII.

IAnuario Clerici catholici regionis Hipponensium. Clerici & Circumcelliones vestri noui generis & inauditæ crudelitatis persecutione in nos sæuiunt. Qui si malum pro malo redderent, etiam sic contra legem facerent Christi: Nunc F verò consyderatis omnibus factis nostris & vestris, inuenimur hoc pati quod scriptũ est: Retribuebant mihi mala pro bonis. Et in alio psalmo: Cum iis qui oderũt pacem eram pacificus, cum loquebar illis debellabant me gratis. Nam cum sis in tam grandi constitutus ætate, arbitramur te optime nosse, quod pars Donati quæ primò apud Carthaginem pars Maiorini dicebatur, vltro accusauit Cæcilianum tunc episcopum Ecclesiæ Carthaginensis, apud imperatorem illum antiquum Constantinum. Sed ne forte aut oblita hoc sit grauitas tua, aut te nosse dissimules, aut etiam, quod non putamus, forsitan nescias, exemplum relationis tũc Anulini Proconsulis, quem pars Maiorini tunc interpellauit, vt ea crimina quæ obiiciebat Cæciliano ad memoratum imperatorem ab eodem Proconsule mitterentur, his nostris literis inseruimus. Anulinus nunc Proconsul Africæ. Scripta cœlestia maiestatis vestræ, accepta atque adornata, Cæciliano & iis qui sub eodem agunt quiq; clerici appellãtur, deuotio [mea apud acta] paruitatis meæ insinuare curauit, eosdéq; hortata est, vt

[Margin: Psal.34. — Psal.119. — Exemplum epistolæ.]

G vnitate consensu omnium facta, cum omni omnino munere indulgentia maiestatis vestræ liberati esse videantur, catholica custodita sanctitati legis debita reuerentia ac diuinis rebus inseruiant. Verùm post paucos dies extiterunt quidam adunata secum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendū putarent, quiq; fasciculum in aluta signatum [& libellum sine signo] obtulerunt dicationi nostræ, atque impendio postularunt, vt ad sacrum & venerabilem comitatum numinis vestri dirigerem, quæ manente Cæciliano in statu suo, subiectis eorundem actis, quo cuncta maiestas vestra posit dignoscere, paruitas mea dirigere curauit. Trāsmissi libelli duo, vnus in aluta subscriptus ita, Libellus Ecclesiæ catholicæ criminum Cęciliani traditus à parte Maiorini. Item alius sine sigillo cohærēs eidem alutæ, datus die XVII. Kal. Maias Carthagine, domino nostro Constantino Augusto tertius. * † Post hanc relationem ad se missam iussit imperator venire partes ad episcopale iudicium in vrbe Roma faciendum, vbi quemadmodum causa dicta atque finita sit, & Cæcilianus innocens iudicatus sit, indicant gesta Ecclesiastica. Iam vtique post pacificum moderamen episcopalis iudicij, omnis contentionis & animositatis pertinacia debebat extingui.

Hactenus videtur exemplū epistolę

Suspicor fuisse scriptum, tertiū cons. vt subnotarint alium.

† III.

H Sed rursus maiores vestri ad imperatorem redierunt, & non rectè iudicatam neque omnem causam auditam esse conquesti sunt. Vnde ille alterum episcopale iudicium dedit habendum in Arelatensi Galliæ ciuitate, vbi multi vestri, vana diabolica dissensione damnata, cum Cæciliano in concordiam redierunt. Alij verò pertinacissimi & litigiosissimi ad eundem imperatorē appellauerunt, postea & ipse coactus episcopalem causam inter partes cognitā terminauit, & primus contra vestram partem legem constituit, vt loca congregationum vestrarum fisco vindicarentur, quarum omnium rerum documenta, si vellemus inserere, nimium longas literas faceremus. Illud tamen nullo modo prætermittendum est, quo modo Felicis Aptungensis, quem fontem [omnium] malorum in concilio Carthaginēsi, ab Secundo Tigisiano primate patres vestri fuisse dixerunt, vrgentibus apud imperatorem vestris, publico iudicio causa discussa atque finita sit. Nam memoratus imperator, in hac ipsa causa vestros apud se accusatores & assiduos interpellatores, literis suis fuisse testatur, quarum exem-

I plum infra scripsimus. Imperatores Cæsares Flauij, Constantinus Maximus, & Valerius Licinianus Licinius, ad Probianum Proconsulem Africæ. Helianus prædecessor tuus, merito dum vir perfectissimus, verus vicarius præfectorum tunc per Africam vestram, † incommoda valetudine teneretur, eiusdem partibus functus, inter cætera etiā id negocium vel inuidiam, quæ de Cæciliano episcopo Ecclesiæ catholicæ videtur esse commota, ad examen suum atque iussionem credidit esse reuocandam. Etenim cum iam Superium centurionem & Cæcilianum magistratum Aptunginorum & Saturninum Excuratorē & Calibium iuniorē eiusdem ciuitatis curatorem, atque solum seruum publicū suprascriptæ ciuitatis, præsentes esse fecisset, audiētiam præbuit competentem, adeò vt cùm Cæciliano fuisset obiectum, quod à Felice eidem episcopatus videretur esse delatus, cui [cum] diuinarum scripturarum proditio atque exustio videretur obiecta, innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Maximus Vigentium decurionem Ziquensium ciuitatis, epistolam Cæciliani ex diuino iure † falsasse contenderet, eundem ipsum Vigentium suspensum actis quæ suberāt peruidimus, & ideo minime certum † quod se decurionē Ziquensium [ciuitatis esse] asseuerauerit. Vnde volumus vt eundem ipsum Vigentiū sub idonea prosecutione ad comitatum meum Constantini Augusti mittas, vt illis qui in præsentiarum agunt, atque diurnis diebus interpellare nō desinunt, audientibus & coram assistentibus apparere & intimari posit, frustra eos Cæciliano episcopo inuidiam comparare, atq; aduersus eum violenter insurgere voluisse. Ita enim fiet vt omissis sicut oportet eiusmodi contentionibus, populus sine dissentione aliqua religioni propriç cum debita veneratione deseruiat.

Exemplū epistola.

† nostram.

† duū viris

K

† tortum.

Hæc cum videas ita se habere, quid est quod nobis de imperatorum iussionibus, quæ contra vos constituūtur inuidiam concitatis, cum hoc totum vos potius antea feceritis? Si nihil debēt in his causis imperatores iubere, si ad imperatores Christianos hæc cura pertinere non debet, quis vrgebat maiores vestros causam Cæciliani ad imperatorem per Proconsulem mittere, & episcopum, contra quem absentem iam sententiam quoquo modo dixeratis, iterū apud imperatorem accusare, quo innocente pronunciato, ordinatori eius Felici alias apud eundem imperatorē calumnias machinari? & nunc quid aliud quàm ipsius maioris Constantini iudicium contra vestram partem viuit, † quod maiores vestri elegerunt, quod assiduis interpellationibus extorserunt, quod episcopali iudicio prætulerunt, Si displicent imperialia iudicia, qui primitus imperatores ad ea vobis excitāda coëgerunt? Sic enim modo cōtra catholicam clamatis in iis quæ contra vos ab imperatoribus decernuntur, quemadmodum si vellent aduersus Daniēlem clamare, qui liberato illo, eisdem leonibus consumendi missi sunt, à quibus eum ipsi primitus consumi voluerunt. Scriptum est enim: Nihil interest inter minas regis & iram leonis. Daniēlem calumniosi inimici in lacum leonū mitti coëgerunt: vicit innocentia eius illorum maliciam, illæsus inde leuatus est, ipsi illuc missi perierunt. Similiter maiores vestri Cæcilianum & eius societatem, regiæ iræ consumendam obiecerunt, cuius innocentia liberata, ab eisdem regibus eadem vos patimini, quæ illos vestri pati voluerunt: quoniam scriptum est, Qui parat proximo foueam, ipse incidet in eam. De nobis ergo quod queramini nō habetis, & tamē Ecclesiæ catholicæ mansuetudo, etiam ab his imperatorum iussionibus omnino conquieuerat, nisi vestri clerici & Circumcelliones, per suas immanissimas improbitates furiosasq; violentias quietem nostram perturbantes atque vastantes, hæc in vos recoli & moneri coëgissent. Nam priusquam recentiores leges istæ, de quibus modo querimini, venissent in Africam, insidias in itineribus nostris episcopis tetenderūt, clericos nostros plagis immanissimis quassauerunt, laicis quoque & plagas grauissimas inflixerunt, & intulerunt eorum ædificiis incendia. Presbyterum etiam quendam, quia propria libera voluntate vnitatem nostræ communionis elegit, de domo sua raptum, & pro arbitrio immaniter cæsum, in gurgite etiam cœnoso volutatum, burda vestitum, cùm quibusdam dolendum, quibusdam ridendum in pompa sui facinoris ostentassent, abductum inde quò voluerunt, vix post dies duodecim dimiserunt. Vnde conuentus municipalibus gestis à nostro episcopo Proculianus, cum ab inquirenda causa dissimulasset, & iterum continuo conuentus esset, nihil se dicturum amplius gestis expressit.

Hactenus epistola.

L

† contra vos viuit.

Prouer. 19.

Eccle. 27.

M

Burda, al. Buda.

A presſit. Et hodie illi qui hoc fecerunt, presbyteri veſtri ſunt, adhuc nos inſuper territantes, & ſicut potuerunt perſequentes. Nec tamen de his iniuriis & perſecutionib⁹, quas Eccleſia catholica in regione noſtra tūc pertulit, imperatoribus conqueſtus eſt epiſcopus noſter. Sed facto concilio placuit vt pacifice conueniretini, quo, ſi fieri poſſet, haberetis inter nos collationē, & errore ſublato, fraterna charitas pacis vinculo lætaretur. Et in ipſa conuētione quid Proculianus primo reſpōderit quod concilium facturi eſſetis, & aliàs & illic viſuri quid reſpondere deberetis. Deinde quid poſtea cum propter ſuam promiſsionem denuo conuētus eſſet, actis expreſſerit, recuſans pacificam collationem, ipſa geſta inſtruāt grauitatem tuam. Deinde cum veſtrorum clericorum & circūcellionum notiſsima omnibus non ceſſaret immanitas, dicta cauſa eſt, cū Criſpinus iudicatus hæreticus, nec pœna decem librarum auri quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat conſtituta per manſuetudinem catholicam feriri permiſſus eſt, & tamen ad imperatores appellādum putauit. Cuius appellationi quod ita reſponſum eſt, nōnne veſtrorum præcedens improbitas, & eadem ipſius appellatio extorſit vt fieret: nec tamen etiam poſt ipſum reſcrip-

Pœna pecuniaria ī hæreticos.

B tum, intercedentibus apud imperatorem noſtris epiſcopis, eadem auri condemnatione multatus eſt. Ex concilio autem noſtri epiſcopi legatos ad comitatum miſerunt, qui impetrarent, vt non omnes epiſcopi & clerici partis veſtræ ad eandem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos conſtituta eſt tenerentur, ſed ij ſoli in quorum locis aliquas à veſtris violētias Eccleſia catholica pateretur. Sed cum legati Romam venerunt, iam cicatrices epiſcopi catholici Vagitani horrendæ ac recentiſsimæ imperatorem commouerant, vt leges tales mitterentur, quales & miſſæ ſunt. Quibus in Africam venientibus, cum vtique non ad malum ſed ad bonum cœpiſſetis vrgeri, quid facere debebatis niſi & vos mittere ad epiſcopos noſtros, vt quo modo vos ipſi conuenerant, ſic conuenirentur à vobis, & potius collatione veritas appareret? Non ſolum autem non feciſtis, ſed peiora mala nobis veſtri nunc faciunt, non tantum nos fuſtibus quaſſant ferroq; concidunt, verumetiam in oculos extinguēdos, calcem miſto aceto incredibili excogitatione

C ſceleris mittunt. Domus inſuper noſtras compilantes, arma ſibi ingentia & terribilia fabricarunt, quibus armati per diuerſa diſcurrunt cōminantes atq; anhelātes cædes, rapinas, incendia, cæcitates. Quibus rebus compulſi ſumus tibi primitus cōqueri (vt) conſyderet grauitas tua quàm multi veſtrum, immo vos omnes qui vos pati dicitis perſecutionem, ſub ipſis quaſi terribilibus imperatorum catholicorum legibus, in poſſeſsionibus veſtris & alienis ſecuri ſedeatis, & nos à veſtris tam inaudita mala patiamur. Vos dicitis pati perſecutiunem, & nos ab armatis veſtris fuſtibus & ferro concidimur. Vos dicitis pati perſecutionem, & noſtræ domus ab armatis veſtris compilando vaſtantur. Vos dicitis pati perſecutionem, & noſtri oculi ab armatis veſtris calce & aceto extinguuntur. Inſuper etiam ſi quas mortes ſibi vltro ingerunt, nobis volunt eſſe inuidioſas, vobis glorioſas. Quod nobis faciunt, ſibi non imputant, & quod ſibi faciunt, nobis imputant. Viuunt vt latrones, moriuntur vt Circuncelliones, honorantur vt martyres: & tamen nec latrones aliquando audiuimus eos quos deprædati ſunt exæcaſſe. Occiſos auferunt luci, viuis auferunt lucem. Nos interim ſi quando

Mira crudelitas Circūcellionū.

veſtros tenemus, cum magna dilectione ſeruamus illæſos, loquimur illis, & legimus omnia quibus error ipſe cōuincitur, qui fratres à fratribus ſeparat, facimus quod dominus per Eſaiam prophetā præcepit dicens: Audite qui pauetis verbum domini, dicite fratres noſtri eſtis iis qui vos oderunt, & qui vos execrantur, vt nomen domini honorificetur & appareat illis in iocunditate, ipſi autem erubeſcant. Ac ſic aliquos eorum conſyderantes euidētiam veritatis & pulchritudinem pacis, non baptiſmo quem iam ſicut regalē characterem tanquam deſertores acceperant, ſed fidei quæ illis deſuit, & ſpiritus ſancti charitati & Chriſti corpori ſociamus. Scriptum eſt enim: Fide mundans corda eorū. Itemq; ſcriptum eſt: Charitas cooperit multitudinem peccatorū. Si autem vel nimia duricia, vel pudore non ferentes eorum inſultationem, cum quibus contra nos tam multa falſa iactabant, & tam multa mala excogitabant, vel magis timore, ne qualia nobis antea faciebant, talia nobiſcū iam patiantur, vnitati Chriſti conſentire noluerunt, ſicut illæſi retenti ſunt, ſic à nobis dimittuntur illæſi: hoc quantum poſſumus monemus etiam laicos noſtros vt eos illæſos teneāt, & nobis corripiendos inſtruendosq; perducant. Sed aliqui nos au-

D

Act. 15.
1. Petri. 4.

E diunt, & ſi poſſunt faciunt. Alij cum illis quemadmodum cum latronibus agunt, quia eos re vera tales patiuntur. Aliqui ictus eorum ſuis corporibus imminentes feriendo repellunt, ne ab eis ante feriantur. Aliqui apprehenſos iudicibus offerunt, nec nobis intercedentibus eis parcunt, dum ab eis pati mala immmania pertimeſcunt. In quibus omnibus illi non deponunt facta latronum, & honorem ſibi exigunt martyrum. Hoc eſt ergo deſyderium noſtrum, quod tuæ grauitati per has literas & per fratres quos miſimus allegamus. Primum ſi fieri poteſt vt cum epiſcopis noſtris pacifice conferatis, vt in quibus fuerit inuentus, non homines ſed error ipſe tollatur, vt homines non puniantur ſed corrigantur, vt vos modo conueniatis, quia eorū conuentionem antea contempſiſtis. Quanto melius enim hoc inter vos facitis, vt quod egeritis conſcriptum & ſubſcriptum imperatori mittatis, quàm vt hæc apud terrenas poteſtates fiant, quæ non poſſunt niſi iam datis contra vos legibus ſæuire? Veſtri enim collegæ qui nauigauerant apud præfectos dixerunt ſe audiri veniſſe.

F Et nominauerunt ſanctum patrem noſtrum catholicum epiſcopum Valentinū, qui tunc in comitatu erat, dicentes cum illo ſe velle audiri: quod eis non poterat iudex concedere, qui iam ſecundum leges quæ contra vos conſtitutæ ſunt iudicabat: nec ille epiſcopus ita venerat, aut aliquod tale mandatum à ſuis epiſcopis acceperat. Quanto ergo melius ipſe imperator, qui non eſt eiſdem legibus ſubditus, & qui habet in poteſtate alias leges ferre, cum ei collatio veſtra fuerit recitata, de tota ipſa cauſa poterit iudicare, quamuis iam olim dicta fuerit terminata. Sed ideo nos † conferre volumus, [non vt cauſa iterum finiatur, ſed] vt eis qui neſciunt iam finita monſtretur. Quod ſi hoc facere veſtri epiſcopi voluerint: quid inde perditis, & non potius acquiritis, quia voluntas veſtra innoteſcit, ne diffidentia merito reprehendatur? An forte putatis non licere fieri, cum non vos lateat, quod dominus Chriſtus etiam cum diabolo de lege locutus eſt? Quod cum Paulo [Apoſtolo] non ſolum Iudæi, ſed etiam de hæreſi Stoicorum & Epicureorum philoſophi gentium contulerunt? An forte iſtæ leges imperatoris, vos non permittunt noſtros epiſcopos con-

Venit audiri vt audiatur.

Imperator ſupra leges, ſed non extra.

† vos.

G uenire? Ecce interim episcopos nostros qui sunt in regione Hipponensi, vbi à vestris tanta mala patimur, conuenite. Quanto enim licentius & liberius ad nos, per vestros vestra scripta quàm eorũ arma perueniunt? Postremo per istos ipsos fratres nostros quos ad vos misimus talia rescribite. Si autem & hoc non vultis, saltem cum vestris à quibus talia patimur nos audite. Ostẽdite nobis veritatem pro qua vos pati dicitis persecutionem, cum patiamur nos vestrorum tantam crudelitatem. Si enim nos esse in errore conuiceritis, forte conceditis nobis vt non rebaptizemur à vobis, iustum existimantes, vt nobis hoc præstetis, qui baptizati sumus ab eis quos nullo iudicio damnastis, quod præstitistis eis, quos Felicianus Musticanus, & Prætextatus Assuritanus per tam longum tempus baptizauerant, quãdo eos per iudicum iussa de Basilicis pellere conabamini, quia Maximiano communicabant, cum quo à vobis in concilio Bagaitano expresse nominatimque damnati sunt. Quæ omnia gestis iudicialibus & municipalibus demonstramus, vbi & ipsum concilium vestrum allegastis, dum vultis iudicibus ostendere, quod schismaticos vestros de Basilicis pelleretis. Et tamen qui ab ipso semine Abrahæ, in quo omnes gentes bene-
H dicuntur schisma fecistis, de Basilicis pelli non vultis, non per iudices sicut schismaticis vestris vos fecistis, sed per ipsos reges terræ qui completa prophetia Christum adorant, apud quos Cæcilianum accusantes victi recessistis. Si autem nec audire nec docere nos vultis, venite aut mittite nobiscum in regionem Hipponensium, qui videant armatum exercitum vestrum, quanuis nullus miles numero armorum suorum calcem & acetum addidit ad oculos Barbarorum. Si neque hoc vultis, saltem scribite ad illos, vt iam ista non faciant, vt iam se à cædibus nostris, à rapinis, ab excæcatione compescant. Nolumus dicere, damnate illos: Vos enim videritis quo modo vos nõ inquinẽt, quos modo ostẽdimus in vestra cõmunione latrones, & nos inquinent quos nunquã potuistis ostendere traditores. Ex his omnibus eligite quod volueritis. Si autẽ querelas nostras contempseritis, nos minime pœnitebit ordine pacifico agere voluisse. Aderit dominus Ecclesiæ suæ, vt vos potius humilitatem nostram contempsisse pœniteat.

I *Augustinus Restituto, Quatenus mali tolerandi in Ecclesia.* *Epistola LXIX.*

Domino desyderantissimo & honorifica syncceritate charissimo fratri & diacono Restituto, Augustinus in domino salutem. Aestus indicantes piam flammam cordis tui, indicauit mihi fidelissimus vt sis particeps eorum frater Deogratias. Lege itaque Tychonium quem bene nosti, nõ quidem omnia probaturus: nam quæ in illo cauenda sint, bene nosti. Hanc tamen quæstionem quo modo in Ecclesia dei si qua forte peruersa vel etiam scelerata corrigere atque extinguere non valemus, saluo vnitatis vinculo tolerãda sint, strenue videtur mihi tractauisse atq; soluisse: quanquam in eius literis tantummodo intentione correcta, ad ipsos diuinarum scripturarũ fontes † pauca. recurrere nos oportet, vt ibi videamus quàm plurima de hac re testimonia sententiarum, vel exempla gestorum [posuit,] & quoniam nemo possit omnia ponere, nisi qui penè omnes sanctorum librorum paginas in sua scripta transferre voluerit. Ita propè nulla est, quæ nos non admoneat intus in ipsa societate sacramento-

rum, quibus imbuimur ad vitam æternam, cum iis qui K oderunt pacem esse debere pacificos, donec ingemiscẽdo nostra longinqua peregrinatio transeat, atque † in † reque. virtute Hierusalẽ matris æternæ securissima pace perfruamur, & in turribus eius abundantia verorum fratrum, quorum nunc inter multos falsos gemimus paucitatem. Quæ est autem virtus illius ciuitatis, nisi deus eius deus noster? Vides igitur in quo solo fiat pax, & singulis hominibus qui secum sine illo bellum gerunt, & in nullo † extrinsecus oborto scandalo, [&] omnibus † illo. simul, qui quanquam in hac se vita diligant & amicitiæ fidæ nexibus teneãtur, tamen nec præsentia corporis nec confessione animi summe perfectæq; copulantur. Confortetur cor tuum in domino, memor nostri.

Augustinus Bonifacio Comiti, qui concepto prius voto monachismi, post ex ipsius consilio susceptis comitis potestatem, ac duxit vxorem, præter ipsius consilium, multisq; bellis feliciter gestis, in multis peccauit. Huic literis secretis hortatur ad vetus propositum, si per vxorem liceat, si non liceat, potestate mundana vtatur in bonum non malum. *Epistola LXX.*

Domino filio in præsentem & in æternam salutem dei misericordia protegendo & regẽ- L do Bonifacio, Augustinus. Fideliorem hominem & qui faciliores haberet accessus ad aures tuas ferens literas meas nunquã potui reperire, quàm nunc obtulit dominum seruum & ministrum Christi, diaconum Paulum, ambobus nobis charissimum: vt aliquid tibi loquerer, non pro potentia tua & honore quem geris in isto seculo maligno, nec pro incolumitate carnis tuæ corruptibilis atque mortalis, quia & ipsa transitoria est, & quandiu sit semper incertum est, sed pro illa salute quam nobis promisit Christus: qui propterea hic ἀτιμάσθη exhonoratus atque crucifixus est, vt doceret nos bona huius seculi magis contemnere quàm diligere, & hoc amare & sperare ab illo, quod in sua resurrectione mõstrauit. Resurrexit enim à mortuis, iam nec moritu- Roma. 6. rus, & mors ei vltrà non dominabitur. Scio non deesse homines, qui te secundum vitã mundi huius diligunt, & secundũ ipsam tibi dant cõsilia, aliquando vtilia aliquando inutilia, quia homines sunt, & sicut possunt ad præsens sapiunt, nesciẽtes quid contingat sequenti die. Secundũ autẽ deum ne pereat anima tua, nõ facilè tibi quisquã cõsulit, nõ quia desint qui hoc faciãt, sed quia M difficile est inuenire quando tecum ista possint loqui. Nam & ego semper desyderaui, & nunquam inueni locum vel tempus, vt agerẽ tecum, quod me agere oportebat cum homine quem multum diligo in Christo. Scis autem qualem me apud Hippone viderit, quando ad me venire dignatus es, quia vix loquebar imbecillitate corporis fatigatus. Nunc ergo fili audi me, saltem per literas tibi sermocinantem, quas in periculis tuis nunquam tibi mittere potui, periculum cogitans perlatoris, & cauens ne ad eos ad quos nollem, mea epistola perueniret. Vnde peto vt ignoscas si me putas plus timuisse quàm debui, tamen dixi quod timui. Audi ergo me, immo 'dominum [deum] nostrum per ministerium infirmitatis meæ: Recole qualis fueris adhuc in corpore constituta religiosæ memoriæ priore coniuge tua, & recenti eius obitu, quo modo tibi vanitas seculi huius horruerit, & quo modo concupieris seruitutem dei. Nos nouimus, nos testes sumus quid 17. q. 2. nos nouimus. nobiscum apud Tubunas de animo & voluntate tua fuerimus collocuti. Soli tecum eramus ego & frater Alipius.

A Alipius. Non enim existimo tantũ voluisse terrenas curas quibus impletus es, vt hoc de memoria tua penitus
Monachi.
delere potuerint. Nempe omnes actus publicos quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, & te in ocium sanctum conferre, atque in ea vita viuere io qua serui dei monachi viuunt. Vt autem non faceres, quid te reuocauit, nisi quia consyderasti ostendentibus nobis, quãtum prodesset Christi ecclesiis quod agebas, si ea sola intentione ageres, vt defensæ ab infestatiooibus Barbarorũ, quietam & tranquillam vitam agerent, sicut dicit Apo-
1.Timo.2.
stolus: In omni pietate & castitate. Tu autẽ ex hoc mundo nihil quæreres, nisi ea quæ oecessaria essent huic vitæ sustentãdæ tuæ ac tuorum, acciođtus baltheo castissimæ continentiæ, & ioter arma corporalia spiritalibus armis tutius fortiúsque munitus. Cùm ergo te esse in hoc proposito gauderemus, nauigasti, vxorémque duxisti: sed nauigasse obedientiæ fuit, quam secundum Apostolum debebas sublimioribus potestatibus: vxorem autem noo duxisses, oisi susceptam deserens continentiam concupiscentia victus esses: quod ego cum comperissem, fateor miratus obstupui: doloré autem meum
B ex aliqua parte consolabatur, quod audiui te illam ducere noluisse, nisi prius catholica fuisse facta: & tamen
Arriana hæresis.
hæresis eorum qui verum filium dei negant, tantũ præualuit in domo tua, vt ab ipsis filia tua baptizaretur. Iam verò si ad oos non falsa perlata suot, quæ vtinam falsa
† ancillæ deo dicatæ.
sint, quod ab ipsis hæreticis etiam ancillæ à deo datæ† rebaptizatæ sint, quantis tantum malũ plangendum est fontibus lachrymarum? ipsam quoque vxorem non tibi suffecisse, sed cõcubinarum nescio quarum commistione pollutum loquuntur homines, & forsitan mentiuntur. Ista omnibus patent, tot & tanta mala, quæ te posteaquam coniugatus es consequuta suot. Quid ergo dicam? Christianus es, cor habes, deũ times, tu ipse con-
† nolo.
sydera quæ volo † dicere, & inuenies de quantis malis debeas agere pœnitentiam, propter quam tibi credo dominum parcere, & à periculis omnibus liberare, vt agas eam sicut agenda est. Sed si illud audias quod scriptum
Eccle.5.
est: Ne tardes coouerti ad dominum, neque differas de die in diem: Iustam quidem dicis habere te causam, cuius iudex ego non sum: (quooiam partes ambas audire nõ possum.) Sed qualiscunque sit tua causa de qua modo quærere vel disputare oon opus est, nunquid coram
C deo potes negare, quod in istam necessitatem noo peruenisses, nisi bona seculi huius dilexisses, quæ tanquam seruus dei, quem te ante noueramus, cõtemnere omnino, & pro oihilo habere debuisti: & oblata quidem sumere vt eis vtereris ad pietatem, non autem negata vel delegata sic quærere, vt propter illa in istam necessita-
† bona.
tem perducereris: vbi cum amaotur vana, † perpetrantur mala, pauca quidẽ à te, sed multa propter te: & cum timentur quæ ad exiguum tempus oocent, si tamen nocent, committuntur ea quæ verè in æternum noceant? De quibus vt vnũ aliquid dicam, quis nõ videat, quod multi homines tibi cohæreant ad tuendã tuam potentiam vel saluté, qui etiam si tibi omnes fideles sint, nec aliquorum vllæ timeantur insidiæ, nempe tamen ad ea bona quæ ipsi quoque non secundum deum, sed secundum seculum diligunt, per te cupiunt peruenire: ac per hoc qui refrænare & compescere debuisti cupiditates tuas, explere cogeris alienas. Quod vt fiat, necesse est multa quę deo displicent fiant, nec sic tamen explentur tales cupiditates, Nam facilius resecantur, (in eis qui deum diligunt) quàm in eis qui mundum diligunt aliquando satiantur. Propter quod dicit diuina scriptura:

Nolite diligere mũdum, nec ea quæ in mundo sunt. Si D quis dilexerit mundũ, dilectio patris non est in eo, quia *1.Ioan.2.*
omne quod in mundo est, coocupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum & ambitio seculi, quæ nõ est à patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & coocupisceotia eius. Qui autem facit voluntatem dei, manet in æteroum, (sicut & deus manet in ęternum). Quando ergo poteris tot hominum armatorum quorum fouenda est cupiditas, timetur atrocitas. Quãdo, inquam, poteris eorum cõcupiscentiam qui diligunt mũdum, oon dico satiare, quod fieri nullo modo potest, sed aliqua ex parte pascere, ne vniuersa plebs pereat, nisi tu facias quæ deus prohibet, & facientibus cõminatur? Propter quod vides tam multa contrita, † vt iam vile aliquid quod *† contraria.*
rapiatur, vix inueniatur. Quid autem dicã de vastatione Africæ, quam faciunt Afri Barbari resisteote nullo, dum tu talis tuis necessitatibus occuparis, nec aliquid ordinas vnde ista calamitas auertatur? Quis autem crederet, quis timeret, Bonifacio domesticorum & Africæ comite in Africa constituto cum tam magno exercitu & potestate, qui tribunus cum paucis fœderatis omnes ipsas gentes expugnando & terrendo pacauerat, nunc E tantum fuisse Barbaros ausuros, tantum progressuros, tãta vastaturos, [tãta rapturos,] tãta loca quæ plena populis fuerãt, deserta facturos? Qui ooo dicebant quandocunque tu comitiuam sumeres potestatem, Afros Barbaros, oõ solum domitos, sed etiam tributarios futuros Romanæ reipublicæ? Et nunc quàm in cootrariũ versa sit spes hominum vides, nec diutius hinc tecum loqnẽdum est, quia plus ea tu potes cogitare quàm nos dicere. Sed fortè ad ista respondes, illis hoc esse potius imputandum qui te læserunt, qui tuis officiosis virtutibus non paria, sed contraria reddiderunt. Quas causas ego audire & iudicare non possum: tuam causam potius aspice & inspice, quam noo cum hominibus quibuslibet sed cum deo habere te cognoscis, quia io Christo fideliter viuis, ipsum debes timere ne offendas. Nam causas ego superiores potius attendo, quia vt Africa tãta mala patiatur, suis debent homines imputare peccatis. Veruntameo nolim te ad eorum numerum pertinere, per quos malos & iniquos deus flagellat pœnis temporalibus, quos voluerit. Ipsis nanq; iniquis si correcti oon fuerint, seruat æterna supplicia, qui eorum malicia iuste vtitur, vt aliis mala ingerat temporalia. Tu deum F atteode, Iesum Christum cõsydera, qui taota bona præstitit, & tãta mala pertulit. Quicunque ad eius regnum *Matth.5.*
cupiunt pertinere, & cum illo ac sub illo semper beate viuere, diligunt etiam inimicos suos, beoe faciunt illis qui eos oderunt, & orant pro eis à quibus persequutionem patiuntur. Et si quando adhibent pro disciplina molestam † seueritatem, non tameo amittunt syncerissimam charitatẽ. Si ergo tibi bona sunt præstita, quan- *† modestã.*
uis terrena, transitoria ab imperio Romano, quia & ipsum terrenum est oon cœleste, nec potest præstare nisi quod habet io potestate. Si ergo bona in te collata suot, noli reddere mala pro boois. Si autem mala tibi irrogata sunt, ooli reddere mala pro malis. Quid isto- *1.Thess.5.*
rum duorum sit, nec discutere volo, nec valeo iudicare, ego Christiano loquor. Noli reddere vel mala pro bonis, vel mala pro malis. Dicis mihi fortasse, in tanta necessitate quid [vis vt] faciam? Si consilium à me secundum hoc seculum quæris, quo modo ista salus tua transitoria (tuta) sit, & potentia atque opulentia, vel ista seruetur quam nunc habes, vel etiam maior addatur: quid tibi respondeam nescio. Incerta quippe ista, certum

G tum consilium habere non possunt. Si autem secundum deum me consulis, ne anima tua pereat, & times verba veritatis dicentis: Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum† patiatur, habeo planè quod dicam. Est apud me consilium quod à me audias. Quid autem opus est vt aliud dicam quàm illud quod supra dixi: Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Si quis autem dilexit mundum, non est charitas patris in illo: Qooniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi, quæ non est à patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem dei, manet in æternum, sicut & deus manet in æternum. Ecce consilium arripe, & age. Hic appareat si vir fortis es, vince cupiditates quibus iste diligitur mundus, age pœnitentiam de præteritis malis, quando ab eis cupiditatibus victus per desyderia bona trahebaris. Hoc consilium si acceperis, si tenueris, atque seruaueris, & ad bona illa certa peruenies, & cum salute animæ tuæ inter ista incerta versaberis. Sed forte iterum quæris à me,

Luc. 9. †*damnum.*

H quo modo ista facias tantis mundi huius necessitatibus implicatus. Ora fortiter & dic deo quod habes in psalmo: De necessitatibus meis erue me. Tūc enim finiuntur istæ necessitates, quādo vincuntur illæ cupiditates. Qui exaudiuit te, & nos pro te, vt liberareris de tot tātisque periculis, visibilium corporaliumq́; bellorum, vbi sola ista vita quādoq; finienda periclitaretur, anima verò non perit, si non malignis cupiditatibus captiua teneatur, ipse te exaudiet vt interiores & inuisibiles hostes, id est, ipsas cupiditates inuisibiliter & spiritaliter vincas, & sic vtaris hoc mundo tanquam non vtens, vt ex bonis eius bona facias, non malus fias, quia & ipsa bona sunt, nec dantur hominibus nisi ab illo qui habet omnium cœlestium & terrestrium potestatem. Sed ne putentur mala, dantur & bonis: ne putentur magna vel summa bona, dantur & malis. Itemq́; auferuntur ista & bonis vt probentur, & malis vt crucientur. Quis enim nesciat, quis ita sit stultus vt non videat, quod salus huius mortalis corporis, & membrorū corruptibilium virtus, & victoria de hominibus inimicis, & honor atque potentia temporalis, & cætera istius mundi bona terrena, & bonis dantur & malis, & bonis auferūtur & malis: Salus verò animæ cum immortalitate corporis, virtúsque iusticiæ, & victoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum non dantur nisi bonis. Ista ergo dilige, ista concupisce, ista omnibus modis quære. Propter hæc acquirenda & obtinenda fac eleemosynas, funde orationes, exerce ieiunia, quantum sine læsione corporis tui potes. Bona verò illa terrena noli diligere quantalibet tibi abundent. Sic eis vtere, vt bona multa ex illis, nullum autem malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt, sed bona opera non pereunt, etiam quæ de bonis parentibus fiunt. Si enim coniugem non haberes, dicerem tibi quod & tribuno† diximus, vt in sanctitate cōtinentiæ viueres. Adderem quod tunc fieri prohibuimus, vt iam te quātum rerum humanarum salua pace potuisses, ab rebus bellicis abstraheres, & ei vitæ vacares in societate sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, vbi in silentio pugnant milites Christi, non vt occidant homines, sed vt expugnent principes & potestates & spiritalia nequiciæ, id est, diabolum & angelos eius. Hos enim hostes sancti vincunt, quos videre non possunt, & tamen quos non vident vincunt, ista vincendo quæ sentiunt. Sed vt te

I

†*Tubunis locū intelligit.*

ad istam vitam non exhorter, coniunx impedimētō est, sine cuius consensione continenter tibi non licet viuere: quia etsi tu eam post illa tua verba Tubunēsia ducere non debebas, illa tibi tamen nihil eorum sciens, innocenter & simpliciter nupsit. Atque vtinam posses ei persuadere continentiam, vt sine impedimento redderes deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, serua saltem pudiciciam coniugalem, & roga deum, qui de necessitatibus eruit, vt quod non potes modo, possis aliquando. Veruntamen vt deum diligas, non diligas mundum, vt in ipsis bellis, si adhuc in eis te versari opus est, fidem teneas, pacem quæras, vt ex mundi bonis facias bona opera, & propter mūdi bona non facias opera mala, aut non impedit coniunx, aut impedire nō debet. Hæc ad te fili dilectissime vt scriberem, charitas iussit qua te secundum deum, non secundum hoc seculum diligo, quia & cogitans quod scriptum est, Corripe sapientem & amabit te: Corripe stultum & adiiciet odisse te: non vtique stultum sed sapientem debui cogitare. K

Prouer. 9.

Nebridius Augustino proponit quæstionem de intellectu & memoria quæ phantasias accipit à sensibus. L
Epistola LXXI.

AVGVSTINO Nebridius. Epistolas tuas perplacet ita seruare vt oculos meos. Sunt enim magnæ, nō quantitate, sed rebus, & magnarum rerum magnas continent probationes. Illæ mihi Christum, illæ Platonem, illæ Plotinū sonabunt. Erunt igitur mihi, & ad audiendū propter eloquentiam dulces, & ad legendum propter breuitatē faciles: & ad intelligendum propter sapientiam salubres. Curabis ergo quod tuæ menti sanctum bonumq́; fuerit visum, me docere. His autem literis respōdebis, cum de phantasia & memoria subtilius aliquid disputaris. Mihi enim ita videtur, quod quanuis non omnis phantasia cum memoria sit, omnis tamen memoria sine phātasia esse non possit. Sed dices, quid cū recordamur nos intellexisse aut cogitasse aliquid? Cōtra hæc ergo respondeo & dico, propterea hoc euenisse quia cum intelleximus vel cogitamus, corporeum aut temporale aliquid gerimus, †quod ad phantasiam pertinet. Nam aut verba intellectui cogitationibusq; nostris adiunximus, quæ verba sine tempore non sunt, & ad sensum vel phantasiam pertinent. Aut tale aliquid intellectus noster cogitatióve passa est, quod in animo phantasticam memoriam facere potuisset. Hæc ego incōsyderate ac perturbate, vt soleo, dixi: tu explorabis, & falso reiecto, veritatem in literis conferes. Audi aliud: Cur quæso te, non à se potius quàm à sensu phantasiam habere omnes imagines dicimus? Potest enim, quemadmodum (noster) animus intellectualis ad intelligibilia sua videnda à sensu admonetur potius quàm aliquid accipit, Ita & phantasticus animus ad imagines suas cōtemplandas, à sensu admoneri potius quàm aliquid assumere. Nam forte (inde) contingit, vt ea quæ sensus non videt, ille tamen aspicere possit: quod signum est in se & à se habere omnes imagines. De hac re quoque quid sentias respondebis.

†*gerimus* M

1.Cor.2.

Augustinus Nebridio, aperit triplicem phantasiarum naturam. Epistola LXXII.

AVGVSTINVS Nebridio. Procemio supersedebo, & cito incipiam quod (me) iamiamq́; vis dicere præsertim nō cito desiturus.

Memoria

A Memoria tibi nulla videtur esse posse sine imaginibus vel imaginariis visis, quæ phantasiarum nomine appellare voluisti. Ego aliud existimo. Primùm ergo videndum est, non nos semper rerum prætereuntium meminisse, sed plerunque manentium. [Quare] cum sibi memoria præteriti temporis vendicet tenacitatem: constat eam tamen partim eorum esse quæ nos deserũt, partim eorum quæ deserũtur à nobis. Nam cum recordor patrem meum, id vtique recordor quod me deseruit, & nunc non est: Cùm autem Carthaginem, id quod est & quod ipse deserui. In vtroque tamen generum horum, præteritum tempus memoria tenet. Nam & illum hominem & istam vrbẽ ex eo quod vidi, non ex eo quod video memini. Hic tu fortasse quæris, quorsum ista: præsertim cum animaduertas vtrumlibet horum nõ posse in memoriam venire, nisi viso illo imaginario. At mihi satis est sic interim ostendisse, posse dici earum etiam rerum quæ nondum interierunt memoriam. Verùm quid me adiuuet facito intentus accipias. Nonnulli calumniantur aduersus Socraticum illud nobilissimum inuentũ, quo asseritur, non nobis ea quæ discimus veluti B noua inseri, sed in memoriam [recordatione] reuocari: dicẽtes memoriam præteritarum rerum esse, hæc autem quæ intelligendo discimus, Platone ipso authore, manere semper, nec posse interire, ac per hoc non esse præterita: qui non attendunt illam visionem esse præteritam, qua hæc aliquando vidimus mente, à quibus quia defluximus, & aliter alia videre cœpimus, ea nos reminiscendo reuisere, id est per memoriam. Quamobrem si vt alia omittam, ipsa æternitas semper manet, nec aliqua imaginaria figmẽta requirit, quibus in mentem quasi vehiculis veniat, nec tamen venire posset nisi eius meminissemus, potest esse quarundam rerum sine vlla imaginatione memoria. Iam verò quod tibi videtur anima etiam non vsa sensibus corporis corporalia posse imaginari, falsum esse conuincitur isto modo. Si anima, priusquam corpore vtatur ad corpora sentienda, eadẽ corpora imaginari potest, & melius quod nemo sanus ambigit affecta erat antequam his fallacibus sensibus implicaretur, melius afficiuntur animæ dormientiũ quàm vigilantium, melius freneticorum quàm tali peste carentium: his enim afficiuntur imaginibus, C quibus ante istos sensus vanissimos nuncios afficiebantur: & [aut] verior erit sol quem vident illi, quàm ille quem sani atque vigilantes, aut erunt veris falsa meliora. Quæ si absurda sunt, [sicuti sunt,] nihil est aliud illa imaginatio mi Nebridi, quàm plaga inflicta per sensus quibus non vt tu scribis commemoratio quędam fit vt talia formẽtur in anima, sed ipsa huius falsitatis illatio, siue vt expressius dicatur impressio. Quòd sanè te mouet, quo fiat vt eas facies formásque cogitemus quas nũquam vidimus, acute mouet. Itaque faciam quod vltra solitum modum hanc epistolam porrigat, sed non apud te, cui nulla est pagina gratior, quàm quæ me loquaciorem apportat tibi. Omnes has imagines, quas phãtasias cum multis vocas, in tria genera commodissime ac verissime distribui video. Quorum est vnũ sensis rebus impressum, alterum putatis, tertium ratis. Primi generis exempla sunt, cum mihi tuam faciem, vel Carthaginem, vel familiarem quondam nostrum Verecundum, & si quid aliud manẽtium vel mortuarum rerum, quas tamẽ vidi atque sensi, in se animus format. Alteri generi subiiciũtur illa quæ putamus ita se habuisse vel ita se habere, velut cum disserendi gratia quędam ipsi fingimus nequaquam impedientia veritatem, vel qualia figuramus cum legitur historia, & cum fabulosa D vel audimus vel componimus vel suspicamur. Ego enim mihi vt libet atque vt occurrit animo, Aeneæ faciem fingo, ego Medeę cum suis anguibus alitibus iunctis iugo, ego Chremetis & alicuius Parmenonis. In hoc genere sunt etiã illa, quæ siue sapientes, aliquid veri talibus inuoluentes figuris, siue stulti variarum superstitionum conditores pro vero attulerunt, vt est tartareus Phlegethon, & quinque antra gentis tenebrarum, & stylus septentrionalis continens cœlum, & alia poëtarum atque hæreticorum mille portenta. Dicimus tamen & inter disputandum, puta esse tres superinuicem mũdos, qualis hic vnus est. Et, puta quadrata figura terram contineri, & similia. Hęc enim omnia vt se cogitationis tẽpestas habuerit, fingimus & putamus. Nam de rebus quod ad tertium genus attinet imaginum numeris maxime atque dimẽsionibus agitur: quod partim est in rerum natura, velut cum totius mundi figura inuenitur, & hanc inuentionem in animo cogitãtis imago sequitur: partim in disciplinis tanquam in figuris geometricis & rhythmicis musicis, & infinita varietate numerorum, quæ quãuis vera, sicut ego autumo, E comprehendũtur, gignunt tamen falsas imaginationes, quibus ipsa ratio vix resistit: tametsi nec ipsam disciplinam disserendi carere hoc malo facile est, cùm in diuisionibus & conclusionibus quosdã quasi calculos imaginamur. In hac tota imaginum sylua credo tibi non videri primum illud genus ad animam priusquam inhæreat sensibus pertinere, neque hinc diutius disserẽdum: de duobus reliquis iure adhuc quæri posset, nisi manifestum esset, animam minus esse obnoxiam falsitatibus, nondum passam sensibilium sensuumq; vanitatem. At istas imagines quis dubitauerit istis sensibilibus multo falsiores? Nam illa quæ putamus & credimus siue fingimus, & ex omni parte omnino falsa sunt, & certe longè vt cernis peiora †sunt quæ videmus atque sentimus. Iam in illo tertio genere quodlibet spaciũ corporale animo figurauero, quanquam id rationibus disciplinarum minimè fallẽtibus cogitatio peperisse videatur, ipsis rursum rationibus arguentibus, falsum esse conuinco. Quò fit vt nullo pacto animam credam nondum corpore sentientem, nondum per sensus vanissimos mortali & fugaci substantia verberatam, in tãta falsitatis ignominia F iacuisse. Vnde ergo euenit vt quæ non vidimus cogitemus? Quid putas esse nisi vim quãdam minuendi & augendi animę insitam, quam quocunque venerit necesse est afferat secũ? Quæ vis in numeris præcipue animaduerti potest: hac fit, verbi gratia, vt corui quasi ob oculos imago constituta, quæ videlicet aspectibus nota est, demendo & addẽdo quædam, ad quamlibet omnino nunquam visam imaginem perducatur. Hac euenit, vt per consuetudinem voluentibus sese in talibus animis, figuræ huiuscemodi velut sua spõte cogitationibus irruant. Licet igitur animæ imaginanti, ex iis quę illi sensus inuexit, demendo, vt dictum est, & addendo, gignere quæ nullo sensu attingit tota, partes verò eorum in alius atque aliis rebus attigerat†. Ita nos pueri apud mediterraneos nati atque nutriti, vel in paruo calice aqua visa, iam imaginari maria poteramus: cùm sapor fragorum & cornorum, antequam in Italia gustaremus, nullo modo veniret in mẽtem. Hinc est quod à prima natiuitate †cæci cum cum de luce coloribusq; interrogantur, quod respondeant non inueniunt. Non enim coloratas vllas patiuntur imagines, qui senserunt nullas. Nec mirere quo pacto ea quę in rerum natura figurantur

Scientia reminiscẽtia.

Phãtasiarũ triplex genus.

† veriora.

† aliàs, partes verò earum quæ in aliis atque aliis rebus assu gerãtur.

† ætate.

G tur & fingi possunt, non primò in anima quæ omnibus inest commista voluantur, cùm ea nunquam extrinsecus senserit. Nam etiam nos cum indignando aut lætando, cæterisq; huiuscemodi animi motibus, multos in nostro corpore vultus coloresque formamus, prius nostra cogitatio quod facere possumus tales imagines cócipit. Consequuntur ista miris illis modis, & cómittendis cogitationi tuæ, cū in anima sine vlla corporalium figura fallitatum numeri agitantur occulti. Ex quo intelligas velim, cum tam multos animi motus esse sentias expertes omniū de quibus nunc quæris imaginum, quolibet alio motu animam sortiri corpus, quàm sensibilium cogitatione formarum, quas eam, priusquā corpore sensibusque vtatur, nullo modo arbitror pati posse, Quamobrem pro nostra familiaritate, & pro ipsius diuini iuris fide sedulo monuerim charissime mihi ac iucundissime, nullam cum istis infernis vmbris copu-

† conflictis. les amiciciam, neve illam quæ copulata est cogaris † diuellere. Nullo enim modo resistitur corporis sensibus, quæ nobis sacratissima disciplina est, si per eos inflictis plagis vulneribusq; blandiunur.

Augustinus Possidio de cultu & fucis & inauribus, etiam
H *virorum. Epistola LXXIII.*

DOMINO dilectissimo & venerabili fratri & consacerdoti Possidio & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecum sunt fratres in domino salutem. Magis quid agas cum eis qui obtemperare nolūt cogitandū est, quam quemadmodum eis ostendas non licere quod faciunt. Sed nunc epistola sanctitatis tuæ, & occupatissimum me reperit, & celerrimus baiuli reditus, neque rescribere tibi, neque ad ea quæ consuluisti, ita vt oportet respondere permisit. Nolo tamen de ornamētis auri vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam: nisi in eos qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debeant quo modo placeant deo. Illi autem cogitant quæ sunt mundi, quo modo placeant vel viri vxoribus, vel mulieres maritis, nisi quod capillos nudare

1. Cor. 7. fœminas, quas etiam caput velare Apostolus iubet, nec

De cōse. dis. 5. fucare. maritatas decet. Fucari autem pigmentis, quo vel rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia est, qua nō dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi, quibus solis permittendæ sunt fœminæ ornari, secundum veniam, non secundum imperium. Nam verus ornatus maxime Christianorum & Christianarum, nō tantum nullus fucus mendax, verùm ne auri quidem vestisque pompa, sed mores boni sunt. Execranda autem superstitio ligaturarum, in quibus etiam inaures virorum, in summis ex vna parte auriculis suspensæ deputentur, non ad placendum hominibus, sed ad seruiendum dæmonibus adhibetur. Quis autem possit speciales nefariarum superstitionum prohibitiones in scripturis in-

1. Cor. 6. uenire, cum generaliter Apostolus dicat: Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Et iterum: Quæ enim consonantia Christi ad Belial? Nisi forte quia Belial nominauit, & generalem societatem dæmoniorum prohibuit, licet Christianos sacrificare Neptuno, quia nihil proprie de Neptuno vetitum legimus. Moneantur interim miseri, vt si obtemperare nolunt præceptis salubrioribus, saltem sacrilegia sua non defendant, ne maiori se

Inaures signum diaboli. scelere implicent. Quid autem cum eis agendum sit, si soluere inaures timent, & corpus Christi cum signo diaboli accipere non timent? De ordinando autem qui in parte Donati baptizatus est, author tibi esse non possum, Aliud est enim facere si cogaris, aliud consulere vt facias. K

Augustinus Deuterio episcopo significat se Victorinum hypodiaconū, qui clàm docuerat hæresim Manichæorum deprehensum è clericorum ordine submouisse, admonens ne illic recipiatur ad pœnitentiam, nisi prodat quotquot nouit eodem infectos errore. Docet autem qui apud Manichæos fuerunt auditores, qui electi.

Epistola LXXIIII.

DOMINO beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coëpiscopo Deuterio, Augustinus in domino salutem. Nihil melius me facere posse arbitratus sum, quàm vt tuæ sanctitati potissimum scriberem, ne per negligentiam in no-

stra † prouincia domini nostri Iesu Christi ouile vastet † vestra. inimicus, qui nō desinit insidiari, vt perdat animas tam magno precio comparatas. Mallianensem quendā subdiaconum Victorinum, apud nos constitit esse Manichæū, & in tam sacrilego errore sub nomine clerici latitabat: Nam est etiam ætate iam senex. Ita est autē manifestatus, vt etiam ipse à me interrogatus, antequàm à testibus coargueretur, negare non posset. Tot enim & tales iam esse sciebat, quibus se incautus effuderat, vt ni- L hil aliud si negare tentaret, quàm non dico impudētissimus, sed insanissimus appareret: auditorem sanè Ma-

nichæorum, nō electum se esse confessus est. Auditores Auditores & electi qui. autem qui appellantur apud eos, & carnibus vescuntur, & agros colunt, & si voluerint vxores, habent, quorum nihil faciunt qui vocantur electi. Sed ipsi auditores, ante electos genua figunt, vt eis manus supplicibus imponatur, non à solis episcopis vel presbyteris aut diaconis [eorum,] sed à quibuslibet electis. Solem etiā & lunam, cum eis adorant & orant. Die quoque dominico cum illis ieiunant & omnes blasphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæresis detestanda est, negantes scilicet Christum natū esse de virgine, nec eius carnem veram confitētes fuisse, sed falsam: ac per hoc & falsam eius passionem, & nullam resurrectionem fuisse contendunt: patriarchas prophetásque blasphemant, legem per famulum dei Moysem datā, non à vero deo dicunt sed à principe tenebrarum: animas non solū hominum sed etiam pecorū, de dei esse substantia, & omnino partes dei esse arbitrantur. Deum deniq; bonum & verum, dicunt, cum tenebrarum gente pugnasse, & partē suam tenebrarum principibus miscuisse, eamq; toto mundo M inquinatam & ligatam, per cibos electorum suorum ac per solem & lunam purgari asseuerāt: & quòd purgari de ipsa parte dei non potuerit, in fine seculi æterno ac pœnali vinculo colligari, vt non solū violabilis & corruptibilis & contaminabilis credatur deus, cuius pars potuit ad mala tanta perduci, sed non possit saltem totus à tanta coinquinatione & immūdicia & miseria vel in fine seculi purgari. Has cum illis intolerabiles blasphemias, subdiaconus iste quasi catholicus, non solum credebat, sed quibus viribus poterat edocebat. Nam docens patefactus est, cum se quasi discentibus credidit. Rogauit me quidem posteaquam se Manichæorum auditorem esse confessus est, vt eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ reuocarem. Sed fateor, eius fictionem sub clerici specie vehemēter exhorrui, eumq; coërcitum pellendum de ciuitate curaui. Nec mihi hoc satis fuit, nisi & tuæ sanctitati eum meis literis intimarem, vt à clericorum gradu congrue ecclesiastica seueritate deiectus, cauendus omnibus innotescat, Petenti autē pœnitentiæ locum, tunc credatur si & alios quos illic nouit esse manifestauerit nobis, † non solum in Malliana, † vobis.

sed in

A sed in ipsa omnino prouincia.

Augustinus senex Auxilio episcopo iuueni, vt aut anathematis sententiam rescindat, aut doceat quibus adductus causis putet ob vnius peccatum totam familiam excommunicari posse. *Epistola LXXV.*

DOMINO dilectissimo & venerabili fratri & consacerdoti Auxilio, Augustinus. Vir spectabilis filius noster Clasicianus, grauiter apud me literis questus est, quod sit anathematis iniuriam à tua sanctitate perpessus, Narrãs quod venerit ad ecclesiam, apparitione paucorum suæ potestati congrua comitatus, & egerit tecum, ne contra salutem suam faueres eis, qui per Euangelium peierãdo, adiutoriũ violandæ fidei, in ipsa fidei domo requirebãt. Quos tamen considerantes quid male fecerint, nõ inde violenter abductos, sed spõte dicit egressos, atque hinc venerationem tuam ita sibi succensuisse, vt ecclesiasticorum confectione gestorũ cum omni domo sua anathematis sententia feriretur.

24. q. 3. § habes. Quibus literis lectis, non mediocriter æstuans cogitationibus, magna cordis tempestate fluctuantibus, apud charitatẽ tuam tacere non potui: vt si habes de hac re sententiam, certis rationibus B vel scripturarum testimoniis exploratam, nos quoque docere digneris, quo modo rectè anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini seruus, aut quisquam etiam in domo nondum natus, si eodem tempore quo vniuersa domus est anathemate obligata nascatur, nec ei possit per lauacrum regenerationis, in mortis periculo subueniri. Neque enim hæc corporalis est pœna, qua legimus quosdam cõtemptores dei cum suis omnibus qui eiusdem impietatis participes non fuerunt pariter infectos: tunc quidem ad terrorem viuentiũ mortalia corpora perimebantur, quandoque vtique moritura. Spiritalis autem pœna, qua fit *Matth. 16.* quod scriptum est: Quæ ligaueris in terra erũt ligata & *Ezech. 18.* in cœlo: animas obligat, de quibus dictũ est: Anima patris mea est, & anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiã anathematizasse peccantium, sed forte si essent interrogati, reperirentur idonei reddere inde rationem. Ego autẽ, quoniam si quis ex me quærat vtrũ rectè fiat, quid ei respondeam non inuenio: nunquam hoc facere ausus sum, cum de C quorundam facinoribus immaniter aduersus ecclesiam perpetratis, grauissimè permouerer. Sed si tibi quàm iuste fiat, dominus reuelauit, nequaquam iuuenilem ætatem tuam, & honoris ecclesiastici rudimenta contemno. En assum, senex à iuuene coëpiscopo, & episcopus tot annorum à collega necdum anniculo paratus sum discere, quo modo vel deo vel hominibus iustam possimus reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno, ex quo non trahunt sicut ex Adam, in quo omnes peccauerunt, originale peccatum, spiritali supplicio puniamus. Etenim Clasiciani filius, etsi traxit ex parte primi hominis culpam, sacro fonte baptismatis expiandam tamen quicquid postea quàm genuit peccati pater eius admisit, vbi particeps ipse non fuit, ad eum nõ pertinere quis ambigit? Quid de tot animabus in vniuersa familia? Vnde si vna anima per istam seueritatem, qua tota domus ista anathematizata est, sine baptismate de corpore exeundo perierit, innumerabilium mors corporum, si de ecclesia homines innocentes violenter abstrahantur & interficiantur, huic damno non potest comparari. Si ergo de hac re potes reddere rationem, vtinam & nobis rescribendo præstes vt possimus & nos: si autem nõ potes, quid tibi est incon- D sulta commotione animi facere, vnde si fueris interrogatus, rectam rationem non vales inuenire? Hæc autem dixi, etiam si filius noster Clasicianus aliquid admisit, quod tibi anathemate plectẽdum iustissime videretur. Cæterùm si veras ad me literas misit, nec solus in domo sua debuit ista sententia coërceri. Sed hinc cum tua sanctitate nihil ago, nisi tantum peto ignoscas petenti veniam, si agnouerit culpam: si autem nihil eum peccasse prudenter agnoscis, quoniam ipse in domo fidei iustius flagitabat fidem debere seruari, ne ibi frangeretur vbi docetur: fac quod sanctum virum facere oportet, vt si sibi contigit tanquam homini, quod vtique homo dei dicit in psalmo: Turbatus est præ ira oculus *Psal. 6.* meus, exclames ad deum: Miserere mei domine, quoniam infirmus sum, vt porrigat dexteram suam, & cõprimat iracundiam tuam, & tranquillet mentem tuam ad videndam faciendamq; iusticiam, Sicut etiam scriptum est: Iracundia viri iusticiam dei non operatur. *Iacobi. 1.* Nec arbitreris ideo nobis non posse subrepere iniustã commotionem, quia episcopi sumus, sed potius cogitemus inter laqueos tentationum nos periculosissime viuere, E quia homines sumus. Aufer itaque gesta ecclesiastica, quæ perturbatior fortasse fecisti, & redeat inter vos charitas, quam cum illo & catechumenus habuisti. Aufer litem, & reuoca pacem, ne tibi pereat homo amicus, & de vobis gaudeat diabolus inimicus. Potens est autem misericordia dei nostri, quæ & me exaudiat orantem, ne mea tristicia de vobis augeatur, sed potius quæ est extorta sanetur, & erigat per gratiam suam, & lætificet iuuentutem tuam non contemnentem senectutem meam. Vale.

Augustinus Aurelio, disputans an monachi, qui sponte sua de monasteriis recesserunt, recipi debeant alibi in numerum clericorum. *Epistola LXXVI.*

DOMINO beatissimo & debita obseruantia venerabili, synceritèrque charissimo fratri & consacerdoti papæ Aurelio, Augustinus in domino salutem. Literas nullas tuæ venerabilitatis, ex quo ab inuicem corporaliter digressi sumus, accepi. Nunc verò legi epistolam benignitatis tuæ de Donato & fratre eius, & quid responderẽ, diu fluctuaui. *16. q. 1. legi epistolam.* Sed tamen etiam atque etiam cogitanti quid sit vtile saluti eorum quibus in Christo nutriendis seruimus, F nihil mihi aliud occurrere potuit, nisi non esse istam viam dandam seruis dei, vt se facilius putent eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsis enim facilis lapsus, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eligantur, cum ex iis qui in monasterio permanẽt, non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere soleamus: nisi forte, sicut vulgares dicunt: Malus „ choraula bonus symphoniacus est: ita iidem ipsi vulga- „ res de nobis iocabuntur dicentes: Malus monachus bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus, in quorum numero sumus, cùm aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia, & tamen desit instructio necessaria, aut personæ regularis integritas. Sed de istis credo arbitrata sit beatitudo tua, quod nostra voluntate, vt suis potius corregionalibus vtiles essent, de monasterio recessissent. Sed falsum est, sponte abierunt, spõte deseruerunt, nobis, quãtum potuimus, pro eorum salute renitentibus. Et de

Donato

G Donato quidem, quia iam factum est, vt antequam de hac re aliquid in concilio statueremus, ordinaretur, si forte à superbiæ peruersitate correctus est, quod vult prudẽtia tua de suo faciat: de fratre verò eius, cuius vel maxime causa de monasterio etiam ipse Donatus abscessit, cùm intelligas quid sentiam, nescio quid respondeam. Contradicere tamen prudentię, honori, charitatiq; tuæ non audeo, & sanè spero id te facturum, quod membris ecclesiæ salubre perspexeris.

Augustinus & Alipius Aurelio, gratulans de dono doctrinæ. Epistola LXXVII.

DOMINO beatissimo & venerabiliter suscipiendo, synceriſsimèque charissimo fratri, & verè sancto papæ Aurelio, Alipius & Augusti-
Psal.125. nus in domino salutem. Impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione, nunciantibus literis tuis sanctam cogitationem tuam, adiuuante domino, qui eam inspirauit, & ad effectum esse perductam, de omnibus ordinatis fratribus nostris, & præcipue de sermone presbyterorum, qui te præsente populo infunditur, per quorum linguas clamat charitas tua maiore
H voce in cordibus hominum, quàm illi in auribus. Deo gratias. Nam quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quàm Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri lętius, nec intelligi grãdius, nec agi fructuosius potest. Deo gratias, qui te & tã fideli pectore ditauit erga filios tuos, & id quod in intimo animæ habebas, quò humanus oculus nõ penetrat, eduxit in lucem, donando tibi non solum vt bene velles, verumetiam in quibus posset apparere quod velles. Ita planè fiat, luceant hæc opera coram hominibus, vt
Matth.5. videant, gaudeant, glorificent patrem qui in cœlis est.
quem. Talibus delecteris in domino, vt ipse te pro eis orãtem dignetur exaudire, quoniam tu per eos loquẽtem non dedignaris audire: Eatur, ambuletur, curratur in via domini, benedicantur pusilli cum magnis, iocundati in iis
Psal.121. qui dicunt eis: In domum domini ibimus: præcedãt illi, & sequantur isti, imitatores facti eorum, sicut & illi Christi: ferueat iter sanctarum formicarum, fragrent opera sanctarum apium, feratur fructus in tolerãtia cum
1.Cor.10. salute perseuerandi vsque in finem. Nec sinat dominus tentari supra quàm possumus ferre, sed faciat cum tentatione etiam exitum, vt possimus sustinere. Orate pro
I nobis digni exaudiri, cum tanto quippe sacrificio acce-
Forte, tacitis. ditis ad deum synceriſsimæ dilectionis & laudis eius in operibus vestris: orate vt & in nobis hęc luceãt, quoniam nouit ille quem oratis, cum quanto nostro gaudio in vobis luceant. Hæc sunt vota nostra, hę multitudines solatiorum, secundum multitudinem dolorum nostrorum in corde nostro, iocundant animam nostram. Ita est quia ita promissum est, ita erit quod restat sicut promissum est. Obsecramus te per eum, qui tibi ista donauit, & populũ cui seruis hac per te benedictione perfudit, vt iubeas singulos, quos volueris sermones eorum seorsum conscriptos & emẽdatos mitti nobis. Nam & ego quod iussisti nõ negligo, & de Tychonij septem regulis vel clauibus, sicut sæpe iam scripsi, cognoscere quid tibi videatur expecto.

Augustinus Hesychio, de die supremo mundi non inquirendo, déque Hebdomadibus Danielis. Epistola LXXVIII.

DOMINO beatissimo Hesychio, Augustinus. Ad sanctitatem tuam filio tuo compresbytero nostro remeante Cornuto, per quem literas tuæ venerationis accepi, quibus exiguitatem meam visitare dignatus es, & tandem rescripta persoluo, & K debitum resalutationis obsequiũ, multum me cõmendans acceptissimis domino precibus tuis domine beatissime frater. De propheticis autem dictis siue prædictis, de quibus voluisti vt aliquid scriberẽ, melius mihi visum est sancti Hieronymi hominis doctissimi expositiones eorundem verborum, ne illas forte nõ habeas, de opusculis eius excerptas, dirigere beatitudini tuæ. Si autem iam eas habebas, nec inquisitioni tuæ satisfaciebant, quid de his sentias, peto mihi rescribere non graueris, & quemadmodum ipse eadem prophetica oracula intelligas? Ego enim maxime illud de hebdomadibus Danielis secundum tempus, quod iam transactum est, intelligendum puto, nam de saluatoris aduentu, qui expectatur in fine, tempora dinumerare non audeo: nec aliquem prophetam de hac re numerum annorum existimo præfinisse, sed ille potius prævalere, quod ipse dominus ait: Nemo potest cognoscere, quod ipse domi- Act.1.
nus ait: Nemo potest cognoscere tempora, quæ pater posuit in sua potestate. Quod enim in alio loco ait: De Matth.24.
die autem illa & hora nemo scit, sunt qui sic accipiunt, vt putent se posse tempora computare, diem verò tan- L
tummodo ipsum & horam neminem scire: vbi omitto dicere quemadmodum soleant scripturæ diem vel horam etiã pro tempore ponere, Sed certè illud de ignorantia temporum apertissime dictum est, Nã cum hinc dominus interrogatus esset à discipulis suis: Nemo, inquit, potest cognoscere tempora, quæ pater posuit in sua potestate. Nõ enim dixit, diem vel horam, sed tempora, quæ in breui spacio non solent dici sicut dies vel hora, maxime si Græcum intueamur eloquium, ex qua lingua in nostrum eundem librum, vbi hoc scriptum est, scimus translatum, quamuis latine satis exprimi non potuerit. Ibi enim Græcè legitur χρόνους ἢ καιρούς. Nostri autem vtrunque hoc verbũ tempora appellant. siue χρόνους siue καιρούς, cùm habeant hæc duo inter se non negligendã differentiam. καιρούς quippe appellant Græci tempora quidem, non tamen quæ in spaciorum voluminibus transeunt, sed quæ in rebus ad aliquid opportunis vel importunis sentiuntur: sicut messis, vindemia, calor, frigus, bellum, & si qua similia. χρόνους autem ipsa spacia temporum vocãt. Et hoc certè ipsi Apostoli non ita quęsierũt, quasi vnũ nouissimũ diem vel horam M
exiguã diei partem scire voluissent, sed vtrum iam esset opportunum tempus, quo regnum repræsentaretur Israël. Tunc audierunt: Nemo potest cognoscere tempo- Act.1.
ra quæ pater posuit in sua potestate. i. χρόνους ἢ καιρούς, quod si latine diceretur, tempora aut opportunitates, nec sic quod dictũ est, esset expressum, quia siue opportuna siue importuna sint tempora καιροὶ dicũtur. Tempora ergo computare, hoc est χρόνους, vt sciamus quãdo sit finis huius seculi vel aduentus domini, nihil mihi aliud videtur, quàm scire velle quod ipse ait scire neminem posse. Opportunitas verò illius temporis profectò non erit antequam prædicetur Euangelium in vniuer- Matth.24.
so orbe in testimonium omnibus gentibus. Apertissima enim de hac re legitur sententia saluatoris dicentis: Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Tunc veniet, quid est, nisi ante nõ veniet? Quanto post ergo veniat, incertum nobis est, quod tamen non esse venturum dubitare nec vtique non debemus. Si ergo susciperent hunc laborem serui dei, vt peragrato orbe terrarum, quantum possent colligerent, quod remansit gentium, vbi nondum est Euangelium prædicatum, hinc

aduertere

A aduertere vtcunque possemus, quantū hoc tempus lōgè sit à fine seculi. Quod si propter quędā loca inaccessibilia & inhospita fieri posse non creditur, vt à seruis dei peragretur orbis, & quot quantæq; sint adhuc gentes sine Christi Euangelio, fideliter renuncietur: multo minus existimo in scripturis posse cōprehendi, quāta vsq; ad finem futura sint tempora, quandoquidē in eis legimus: Nemo potest cognoscere tēpora, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde si iam nobis certissimè nunciatū fuisset in omnibus gentibus Euangelium prędicari, nec sic possemus dicere quātum temporis remaneret vsque ad finē, sed magis magisq; iam appropinquare merito diceremus: Nisi quis fortè respondeat, tanta celeritate prædicato Euangelio, Romanas gentes & plerasq; Barbaras occupatas, atque ita nonnullas non paulatim, sed subito ad fidē Christi fuisse conuersas, vt non sit incredibile paucis annis, etsi non vitę nostræ, qui iam senuimus, certe iuuenum qui venturi sunt ad senectam, vniuersas omnino residuas gentes Euangelio posse cōpleri. Sed si ita erit, facilius cùm factum fuerit probari experiendo, quàm legendo antequam fiat inueniri potest.

B Hoc me compulit dicere cuiusdam opinio, quem presbyter quoque Hieronymus temeritatis notat, quòd ausus fuerit Danielis hebdomadas de aduentu Christi futuro, nō de præterito exponere. *Hieronym.* Si quid autem pro meritis potioribus sanctæ humilitati cordis tui dominus melius reuelarit, siue reuelauerit, peto nobiscum cōmunicare digneris, & hæc nostra rescripta sic accipere, tāquam hominis, qui mallem quidē eorum quæ à me inquisisti habere scientiam, quàm ignorantiam, [sed] quia id nondum potui, magis eligo tantam † ignorantiam confiteri, quàm falsam scientiam profiteri. *† tantam.*

Hesychius Augustino, docens diem supremum inquirendum esse. *Epistola LXXIX.*

DOMINO beatissimo & charitate syncerissima venerādo fratri & coëpiscopo Augustino, Hesychius in domino salutem. Desyderanti & expectanti mihi sanctus compresbyter noster Cornitus literas pertulit tuas, quæ me lętificauerunt, quia memoriam nostri bonā habere dignatus es, qui & mihi paucis sermone proprio sanctæ mentis tuæ de iis quę petierā in transitu significasti. Aliquāta autem de opusculis sancti cōpresbyteri Hieronymi

C adiunxisti, vt meam quæstionē lectione eius operis de sanctis scripturis explere possem. Et quia dignatus es id petere à nobis, vt quid sentiremus de ipsis quęstionibus per literas tuæ syncerissimæ charitati insinuaremus, ad ea de quibus scripta legi, prout intellectus exiguus meæ mediocritatis sentire potuit aut intelligere, infra scripsi. Cum dei omnipotētis conditoris totius creaturæ arbitrio & potestate cuncta gerantur, vel quæ facta sunt, vel quæ etiam futura sunt, sanctorum prophetarum vocibus cognoscuntur, qui priusquam fierent ea quę futura erant, voluntatè diuina hominibus sunt loquuti. Vnde satis admiratione plenum est, si ea deus, quæ prædici voluit ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit, secundum hoc capitulum, quod dominus beatis Apostolis loquutus est, dicens: *Acto.1.* Nemo potest cognoscere tempora [vel momenta] quæ pater posuit in sua potestate. Primùm quia in antiquissimis libris ecclesiarum non ita scriptum est: Nemo potest, sed scriptum est: Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate. Quæ ratio sermonis sequenti verbo rectè completur, cum dicit: Sed eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimū terræ. D Non ergo Apostolos testes consummationis mundi, sed nominis & resurrectionis suę voluit intelligi. Nam de temporibus cognoscendis ipse dominus monet: *Lucæ.12.* Quis nam est fidelis seruus & prudens quem cōstituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore. Sanctus † ille seruus, quem *† Beatus.* veniens dominus eius inuenerit sic facientem. Familia Christi verbo prædicationis pascitur, & fidelis famulus inuenitur, qui in tempore expectantibus dominum, necessariam escam credētibus præstat. Malus enim seruus sic reprehenditur: Quod si dixerit malus seruus, moram facit dominus meus venire, veniet dominus eius in die qua nescit, & hora qua ignorat: & reliqua. Item arguit quare tempus non cognoscatur, dicendo: Hypocritæ, faciem cœli nostis probare, tempus hoc quare non cognoscitis? Itē Apostolus: *2.Tim.3.* In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & reliqua. Item Apostolus: *1.Thess.5.* De temporibus autem & momentis non necesse habemus vobis scribere: Vos enim ipsi diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint, pax & securitas, tūc subitaneus illis apparebit interitus, quo modo dolores parturientis, & non effugient. E Item Apostolus: *2. Thess. 2.* Nō retinetis memoria, quia cum essem apud vos, hæc dicebam vobis, & nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iniquitatis iam operatur tantum, vt qui tenet modo teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Item dominus in *Lucæ.19.* Euangelio increpat Iudæos: Et tu si cognouisses tempus visitationis tuæ, forsitan permansisses, nunc autem absconsa sunt ab oculis tuis. Et dominus sic prædicat ad Iudæos: *Marci.1.* Pœnitētiam agite, completa sunt tempora, credite Euangelio. Et ad Iudæos quidem rectè completa dicebat, quia eorum tempora post eius prædicationem & triginta & quinq; vel quadraginta annos finita sunt. Et in Daniele: *Daniel.7.* Quoadusque interfecta est bestia, periit, & corpus eius datum est vt combureretur, & reliquarum bestiarum regnum translatum est: & magnitudo vitæ data est eis vsque ad tempus & tempus, quod Græcè dicitur ἕως χρόνου καὶ καιροῦ. Et insequitur: Et ecce cum nubibus cœli ‖ quasi ‖ filius hominis veniens. Mysterium bestiæ & reliquarum bestiarum translationem, intelligentibus scripturam manifestum est. Aduentus domini diligendus est & expectandus. F Est etiam magna beatitudo diligentibus eius aduentum, sicut testimoniū perhibet beatus Apostolus Paulus: *2.Time.4.* De cætero, inquit, reposita est mihi corona iusticiæ, quam reddet mihi dominus iustus iudex in illa die: non autem mihi solum, sed & iis qui diligunt aduentum domini. Et dominus in Euangelio: *Matth.13.* Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in regno patris sui. Item propheta: *Esaiæ.60.* Ecce enim tenebræ & caligo operient terram super gentes, in te verò apparebit dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item propheta: *Esaiæ.40.* Qui verò expectant dominum, exultabunt cum virtute, producent pennas sicut aquilæ, currēt & non laborabunt, ambulabunt & non esurient. Et plurima talia, quæ ad beatitudinem eorum pertinent, qui diligunt aduētum domini, inueniuntur. Quod autem nemo possit mensuras temporum colligere, manifestum est. Euangelium quippe dicit: *Matth.24.* De die illa & hora nemo scit: ego autem pro possibilitate intellectus mei dico, neque diem, neque mensem, neque annum aduentus ipsius sciri posse, sed signa quæ sunt aduentus videndo & credendo, & expectare me conuenit, & credentibus escam hanc retribuere, vt expectantes diligant aduentum eius, qui

dixit:

G dixit: Hæc omnia cum videritis, ſcitote quoniam pro-
pe eſt in ianuis. Signa ergo Euangelica & prophetica,
quæ in nobis completa ſunt, aduentum domini mani-
feſtant: nam fruſtra aut qui quærũt, aut qui calumnian-
tur dies & annos in computo comprehendere quærũt:
cum ſcriptum ſit: Quia niſi abbreuiati fuiſſent dies illi,
non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos breuia-
buntur dies illi. Certum eſt tempus carere computo,
quod breuiãdum eſt à domino, qui tempora conſtituit,
Appropinquaſſe autem aduentum eius, cuius ſigna ali-
qua videmus ex iis quæ facta ſunt eſſe completa: & ite-
Lucæ.21. rum dicit. His autem fieri incipientibus, reſpirabitis &
leuabitis capita veſtra, quoniã appropinquabit redẽp-
tio veſtra. Quæ autem ſigna dixit videnda, manifeſtum
eſt in Euangelio ſancti Lucæ: Et Hieruſalem calcabitur
à gentibus, donec impleantur tempora gentium: hoc
factum eſt, & fieri nulli dubium eſt. Et inſequitur: Et e-
runt ſigna in Sole & Luna & in ſtellis, & in terra preſ-
† aliàs ea quæ patimur confiteri & pœna &c. ſura gentium: cauſa quæ patimur & pœna†compellit, ſi
forte non curet volũtas. Nam in vno tempore & ſigna
in cœlo & preſſuram gentium in terris ab hominibus
videri & ſuſtineri manifeſtũ eſt. Et inſequitur: Areſcen-
tibus hominibus præ timore & expectatione, quæ ſu-
H peruenient vniuerſo orbi: nullam patriam, nullum lo-
cum noſtris temporibus non affligi aut humiliari cer-
tum eſt, ſicut dictũ eſt, præ timore & expectatione, quæ
ſuperueniẽt vniuerſo orbi: & omnia ſigna quæ ſuperius
Euangelium legentibus manifeſtat, ex maxima parte
Matth.24. completa ſunt. Quod autem dictum eſt, Et prædicabi-
tur Euangelium in vniuerſo mundo, & tunc veniet fi-
nis. Primum quod ipſius domini repromiſsio talis fuit,
vt ipſi Apoſtoli eius nominis & reſurrectionis teſtes fie-
rent in Hieruſalem, & in Iudæa, & in Samaria & vſque
ad extremum terræ, & Apoſtolus hac authoritate do-
Roma.10. cet: Sed dico nunquid non audierunt? In omnem ter-
ram exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eo-
Coloſſ.1. rum. Item, propter ſpem quæ repoſita eſt vobis, quam
ante audiſtis in verbo veritatis Euangelij, quod adue-
nit in vos, ſicut & in omni mundo eſt fructificans &
creſcens. Sed ab Apoſtolis nunciata fides in gentibus,
habuit multos perſequutores, vt retenta tardius inua-
leſceret, vt illud impleretur: Ante hæc omnia primum
in vos manus immittent ſuas, & perſequentur & tradẽt
vos in Synagogas & in cuſtodias, ducentes ad reges &
I ad præſides propter nomen meum, vt illud impleretur
quod ſcriptum erat: Et velociter reædificaberis à qui-
bus deſtructa es. Nam ex quo clementiſsimi imperato-
res, Chriſtiani dei voluntate eſſe cœperunt, quanquam
paulatim fides cauſa perſequutionis creſcebat in ſecu-
lis, factis regibus Chriſtianis vbique in paruo tempore
Chriſti Euangelium penetrauit. Expoſitio ſanè beati
Danielis de hebdomadibus, quam vir ſanctus cõpreſ-
byter noſter Hieronymus expoſuit, qualiter doctores
† lectorẽ attentũ quærit. eccleſiarum tradidiſſent, lectorem ſuſpendit.† Nam ſi
ipſe doctiſsimus vir compresbyter noſter ait periculo-
ſum eſſe de magiſtrorum eccleſiarum iudicare ſenten-
tiis, & alterum præferre alteri, quanto magis hoc lector
facere non poteſt, quod magiſter facere dubitauit. Nos
Matth.5. autem credimus quod dominus ait: Quia cœlũ & terra
tranſient, iota autem vnum vel vnus apex non tranſiet
à lege, donec omnia fiant. Quo modo ergo myſterium
hebdomadarum ſit impletum vſque ad natiuitatem &
paſsionem Chriſti, admiror, cum illud quod in dimi-
dio hebdomadæ propheta loquutus eſt, dicendo: In di-
midio hebdomadæ tolletur ſacrificium meum, & de-
ſolationum ſupplicatio interitus, & ad ſacrificium abo- K
minatio. Hæc ergo abominatio ſi iam completa fuerat, Daniel.9.
quo modo dominus monet & dicit: Cũ videritis abo- Matth.24.
minationem deſolationis, quod dictum eſt per Danie-
lem prophetam ſtantem in loco ſancto, qui legit intel-
ligat. Ego autem ne petitionis beatitudinis tuæ contẽp-
tor eſſem, hæc quemadmodũ ſenſi, ſcripſi ad tuam cha-
ritatem. Plenius autem dignare nos verbo gratiæ tuæ
reſcribendo inſtruere & lætificare.

Auguſtinus Heſychio, commonſtrans quo modo ſint intelligenda ſcripturæ loca, quæ variè loquuntur de fine ſeculi: quodq́; præſtat non inquirere diem illum, ſed hoc agere, vt vnuſquiſque ad ſua vita ſupremum diem ſit paratus.

Epiſtola LXXX.

DOMINO beatiſsimo & venerabiliter ſuſci-
piendo fratri & coëpiſcopo Heſychio, Augu-
ſtinus in domino ſalutem. Accepi literas
venerationis tuæ, quibus valde ſalubriter ex-
hortaris, vt Saluatoris noſtri diligatur & deſyderetur
aduentus. Facis hoc vt ſeruus bonus eiuſdem patrisfa-
miliâs, auidus lucrorum domini tui, & volens habere
plurimos ſocios dilectionis, qua ipſe præcipue & perſe-
ueranter accenderis. Intuentes igitur quod commemo- L
raſti de Apoſtolo, quia dominũ dixit redditurũ coro- 2.Tim.4.
nam iuſticiæ, non tantum ſibi, ſed & omnibus qui dili-
gũt manifeſtationẽ eius, ita rectè viuimus, & in hoc ſe-
culo tanquã peregrini agimus, cum ſe in hac dilectio-
ne cor noſtrum proficienter extẽdit, ſiue citius ſiue tar-
dius veniat quàm putatur, cuius manifeſtatio fideli cha
ritate diligitur, & pio deſyderatur affectu. Seruus quip- Lucæ.12.
pe ille, qui dicit: Morã facit dominus meus, & percutit
conſeruos ſuos, manducat & bibit cum ebrioſis, nõ vti-
que diligit manifeſtationem eius. Ex moribus enim ap-
paret animus eius, quos mores licet breuiter ideo magi-
ſter bonus curauit exprimere, id eſt, ſuperbiam atque lu-
xuriam, ne quod dicebat: Moram facit dominus meus,
deſyderio domini ſui dicere crederetur, quo ardebat
ille qui dicebat: Sitiuit anima mea ad deũ viuum, quan- Pſal.41.
do veniam, & apparebo ante faciem dei? Dicẽdo enim
quando veniam: moras ſe perpeti moleſte ferebat, quia
etiam quod tempore acceleratur, deſyderio tardum vi-
detur. Quo modo autem tardus eſt eius aduentus, vel
quo modo longè venturus eſt, cum ipſi Apoſtoli tem-
pore, quo adhuc erãt in carne, dixerint: Nouiſsima ho- M
ra eſt: quamuis à domino audierint: Nõ eſt veſtrum ſci-
re tempora? Hoc ergo neſciebãt quod neſcimus & nos,
quantum ad me attinet, dico, & eos qui hoc mecũ ne-
ſciunt: & tamen quibus dictum eſt: Non eſt veſtrum
ſcire tempora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate: dilige-
bant eius manifeſtationem, & dabant cõſeruis in tem-
pore cibaria, nec percutiebant eos dominando eis, nec
luxuriabantur cum amatoribus mundi dicẽtes: Moram
facit dominus meus. Alia eſt ergo ignorantia tempo-
rum, alia labes morum amorq́; viciorum. Nam & Apo-
ſtolus Paulus quando dicebat: Non cito moueamini 2.Theſſ.2.
mente, neq; terreamini, ſiue per verbum ſiue per epiſto-
lam, tanquam per nos miſſam, quaſi inſtet dies domi-
ni: nolebat vtique vt crederẽt eis, qui iam propinquare
domini arbitrantur aduentum: nec tamen volebat vt
tanquam ſeruus ille dicerent: Moram facit dominus Lucæ 12.
meus venire: & traderent ſe ſuperbiæ luxuriæq́; perden-
dos: ſed ſic eos nolebat de propinquante die nouiſsimo
falſis auſcultare rumoribus, vt tamen vellet eos paratos
ad aduentum domini ſui lumbis accinctis, & lucernis
ardentibus

A ardentibus operiri:quibus dicit: Vos autem fratres non *1.Thess.5.* estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij lucis estis & filij diei, non sumus noctis neque tenebrarum. Ille autem qui sic dicit: Moram facit dominus meus venire, vt percutiat conseruos suos, epuletur cum ebriosis, non est lucis, sed tenebrarum: & ideo eum tanquam fur dies ille comprehendet: quod vnusquisque debet etiam de die huius vitæ suæ nouissimo formidare. in quo enim quenque inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies: quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in die illo iudicabitur. Ad hoc pertinet quod in Euangelio secundum Marcum ita scriptum est: *Marci.13.* Vigilate ergo, quia nescitis quando dominus domus veniat, serò, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Quibus enim omnibus dicit, nisi electis & dilectis suis ad corpus eius pertinentibus, quod est ecclesia? Non solùm ergo illis dixit quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, & ad nosipsos, & qui erunt post nos vsque ad eius nouissi-
B mum aduentum. Nunquid autem omnes inuenturus est dies ille in hac vita, aut quisquam dicturus est quod ad defunctos etiã pertineat quod ait: Vigilate, ne cum repente venerit inueniat vos dormientes? Cur itaq; omnibus dicit, quod ad eos solos pertineat qui tunc erunt, nisi quia eo modo ad omnes pertinet, quo modo dixit? Tunc enim vnicuiq; veniet dies ille, cũ venerit ei dies vt talis hinc exeat, qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum inueniat eum domini aduentus. Imparatum autem inueniet ille dies quem imparatum inuenerit suæ vitę huius vltimus dies. Certè enim hoc saltem manifestum erat Apostolis, non eorum temporibus cum hîc in carne viuerent dominum esse venturum: & tamẽ quis dubitet eos præcipue vigilasse & seruasse, quod omnibus dixit, ne imparatos repente veniens inueniret? Nondũ sanè intelligo quònam modo accipi debeat quod scripsit sanctitas tua, propterea dixisse dominũ Apostolis: *Act.1.* Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate: quoniam sequutus adiunxit: Sed eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & in Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Quem scripturæ sensum sic exponis, vt dicas, ergo non Apostolos testes
C consummationis mundi, sed nominis & resurrectionis suæ voluit intelligi. Non quidem ille ait: Non est vestrum prædicare tempora: sed non est vestrum nosse. Verùm si ita vis intelligi quod ait: Non est vestrum scire: ac si diceret, non est vestrum scientes facere, id est, non est vestrum hoc docere: quis nostrum docere audeat, vel scire præsumat, quod deus ille magister nec eos discipulos docuit, à quibus præsentibus interrogatus est præsens, nec illi tam sancti magnique doctores ecclesiam docere potuerunt? An respondebitur, hæc non docuisse Apostolos, sed prophetas. Hoc enim aisti & verum est, quod ea quæ futura sunt, sanctorum prophetarum vocibus cognoscuntur, qui priusquam fierent, inquis, ea quæ futura erant voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Sed si veneratio tua satis admiratione plenum esse dicit, si ea deus quæ prædici voluit, ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit, quãto maiore admiratione plenum est, si ea quæ prophetæ hominibus sunt loquuti, hęc Apostoli vel scire sunt prohibiti vel docere? Quo modo autem pro-

D phetæ ista de quibus agitur tempora docentes, non intelligerentur ab Apostolis, si intelliguntur à nobis? Aut si eos Apostoli intellexerunt istam mensuram temporis prophetantes, quo modo non docerent quod intellexerunt, quando per eorum præconium & ipsi prophetæ innotescebant, qui eos suis libris ista docuerunt? Et ideo per quas literas ea ipsi didicerant, per easdem poterant alij quoque in his gentibus discere, in quibus Apostoli authoritatem propheticam commendabant. Cur ergo eis dictum est: Non est vestrum scire: vel si ita intelligendum est: Non est vestrum docere tempora, quæ pater posuit in sua potestate: quandoquidem sic ea docebant, cum ij in quorum literis discerentur per illos innotescebant? Vnde credibilius est, non deum noluisse scire, sed noluisse prædicari: quòd noluit prædicari quod videbat non vtiliter sciri. Cur ergo, inquis, de temporibus cognoscendis ipse dominus monet vbi dicit: Quis nam est fidelis seruus & prudens *Matth.24.* quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore? Imò verò monet, non vt bonus seruus cognoscat temporum finem, sed vt omni tempore in opere bono vigilet: quia nescit temporum
E finem. Non monet vt tempora quæ pater posuit in sua potestate assequamur super Apostolos, sed monet vt quoniam nescimus quando veniat dominus, in cordis præparatione imitemur Apostolos. Vnde iam supra satis loquutus sum. Arguit autem Iudæos, quare tempus non cognoscant, dicens: Hipocritæ faciem cœli *Luca.12.* potestis probare, & reliqua: quoniam illud tempus non cognoscebant, quod iam volebat cognosci, id est, primi aduentus sui quo in eum crederent, qui alterum eius aduentum vellent expectare, vigilantes quandocunque futurus esset. Qui enim aduentum domini non cognouerit primum, præparare se non potuit ad secundum, credendo in eum fideliterque vigilando, ne illum tanquam fur in tenebris comprehendat, siue tardius venerit, siue citius quàm speratur. Dicit etiam sicut admones, Apostolus Paulus. In nouissimis temporibus *2.Timo.3.* instabunt tempora periculosa, & reliqua. Sed nunquid ideo docet tẽpora quę pater posuit in sua potestate? Aut ideo quisquã nouit quàm longa vel breuia sint eadem ipsa quæ fatendum est, esse nouissima? Cogitare quippe debemus quàm olim dictum sit. Fratres nouissima hora *1.Ioan.2.* est. Rursus eundem Apostolum dixisse commemoras: De temporibus autem & † momentis non necesse habe- *†vel.* mus scribere vobis, vos enim ipsi diligenter scitis quia *1.Thess.5.*
F dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Et cũ dixerint, pax & securitas, tunc subitaneus illis apparebit interitus, quo modo dolores parturientis & non effugient. Et hic non dixit post quantum temporis hoc futurum sit, sed quo modo futurum sit: id est, non quanta erit ætatis breuitas vel prolixitas, sed quantumlibet interuallum sit spaciumq; temporis, non tamen eis hoc veniet malum nouissimum, nisi cum dixerint, Pax & securitas. Quibus verbis videtur Apostolus huius nouissimi diei vel spem vel timorem ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim videmus ipsos amatores huius seculi, quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere, Pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat, satis ipse demonstrat Apostolus, dicendo: De temporibus & momentis non opus habemus vobis scribere: vel sicut alij codices habent: Non opus habetis vobis scribi. Nec sequutus adiunxit: [Vos enim ipsi diligenter scitis quantũ temporis restet: sed ait,] Vos enim ipsi diligenter scitis quia hora domini sicut fur in nocte, ita veniet. Hoc ergo scire o-

G pus eſt, vt curent filij lucis eſſe, & parato corde vigila-
re, qui nolunt ab illa hora ſicut à nocturno fure com-
prehendi. Nam ſi ad cauendum hoc malum, id eſt, ne
hora domini tanquam fur inueniat imparatum, opus
eſſet noſſe temporum ſpacia, non diceret Apoſtolus
non opus eſſe vt hoc ſcriberet, ſed hoc potius eis eſſe
ſcribendum tanquam doctor prouidentiſſimus iudi-
caret. Nunc autem nec illis hoc opus eſſe monſtrauit,
quibus ſufficiebat vt ſcirent imparatis atque dormien-
tibus horam domini ſicut furem eſſe venturam, atque
hoc ſciendo eſſent ipſi vigilanter parati poſt quanta-
libet tempora veniet: & ſuum ſeruauit modum, vt li-
cet Apoſtolus, non tamen præſumeret alios docere,
quod Apoſtolis dominum dixiſſe cognouerat non eſt
veſtrum ſcire. Ponis etiam quod idem ipſe dixit Apo-
2.Theſſ.2. ſtolus: Non retinetis memoria, quia cum eſſem apud
vos hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat ſcitis,
vt reueletur in ſuo tempore. Nam myſterium iam o-
peratur iniquitatis, tantum qui tenet modo teneat, do-
nec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quē
20. De ciui- dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Quæ verba
tate dei, ca. Apoſtolica vtinam non tantummodo ponere, verum-
19. etiam exponere dignareris: Ita ſanè obſcura ſunt & my
H ſtice dicta, vt tamen appareat eum nihil de ſtatutis di-
xiſſe temporibus, nullúmque eorum interuallum ſpa-
ciúmque aperuiſſe. Ait enim: Vt reueletur in ſuo tem-
pore, nec dixit poſt quantum temporis hoc futurum
ſit. Deinde ſubiunxit: Iam enim myſterium operatur
iniquitatis. Hoc iniquitatis myſterium quomodolibet
intelligatur quid ſit, ab alio ſic, ab alio autem ſic, quan-
diu tamen operetur occultum eſt. Neque id expreſsit
Apoſtolus tanquam homo ex eorum numero, quibus
dictum eſt: Non eſt veſtrum ſcire tempora. Quanuis
enim nondum inter eos erat, quando eis hoc dictum
eſt, ad eorum tamen collegium atque ſocietatem etiam
ipſum non ambigimus pertinere. Item quod ſequi-
tur: Tantum qui modo tenet, teneat, donec de me-
dio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem domi-
nus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: docet nos Antichri-
ſtum manifeſtum futurum. Siquidem ipſum videtur a-
liquanto euidentiori ſignificatione tetigiſſe, interficien
dum ſpiritu oris domini Ieſu Chriſti, ſed poſt quan-
tum temporis iſtud erit, nec ſaltem obſcure loquutus
eſt. Quis nam ſit enim qui modo tenet, vel quid teneat,
I vel quid ſibi velit quod ait, de medio fiat: poteſt quiſque
ſe coarctare vt intelligat, vel aliquatenus ſuſpicetur, (q
quoniam) quoquo modo ſcriptū legit. Quandiu autem
teneat, & poſt quanta temporum ſpacia de medio fiat,
hoc omnino tacetur. Item dominus, inquis in Euange-
Lucæ.19. lio increpat Iudæos, dicens: Et tu ſi cognouiſſes tempus
viſitationis tuæ, forſitan permanſiſſes, nunc autem ab-
ſcondita ſunt ab oculis tuis. Sed hoc ad tempus primi
aduentus domini pertinet, non ſecundi, de quo nunc
quæſtio eſt. De ſecundo quippe aduētu ſuo dixit, Non
eſt veſtrum ſcire tempora, non de primo. De illo enim
ab eo quæſierunt diſcipuli quem ſperabant, non de iſto
1.Cor.2. quem iam videbant. Si enim primum eius aduentum
Iudæi cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ cru-
cifixiſſent: & ideo nō euerti ſed permanere potuiſſent.
Marci.1. Iam verò quod ait ad eos: Pœnitentiam agite, comple-
ta ſunt tempora, credite Euangelio: etiam ipſe firmaſti
de his temporibus dictum eſſe Iudæorum quæ conti-
nuo poſt paucos annos fuerāt tranſitura, & nunc noui-
mus iam eſſe tranſacta, euerſa ſcilicet ciuitate, in qua re-
gnum eorum fuerat cōſtitutum. Proinde quod ex Da-
niele de interfecta beſtia poſuit venerabilitas tua, & de K
reliquarum beſtiarum regno, & inter hęc de filio homi
nis veniente cum nubibus cœli, manifeſtū eſſe dixiſti in-
telligentibus ſcripturā. Sed ſi dignatus fueris exponere,
quo modo iſta pertineant ad cognoſcendum temporū
ſpacium, poſt quod erit ſaluatoris aduentus, ita vt inue-
niantur ſine vlla ambiguitate manifeſta, fatebor, etiam
ipſe cum magna actione gratiarū, illud quod ait domi-
nus, Non eſt veſtrum ſcire tempora, tantummodo Apo
ſtolis eſſe dictum, non poſteris eorū qui ea fuerant co-
gnituri. Diligendus ergo eſt & expectandus domini ſi-
cut ſanctè hortaris aduentus, magnamq; dicis eſſe bea-
titudinem diligentibus eius aduentum, & adhibes Apo
ſtoli teſtimoniū, cuius verba ſic ponis: De cætero repo- 2.Timo.4.
ſita eſt mihi corona iuſticiæ, quā reddet mihi dominus
iuſtus iudex in illa die. Non ſolum autē mihi, ſed & iis
qui diligunt aduentū domini. Tunc enim ſicut ex Euan Matth.13.
gelio cōmemoras, Iuſti fulgebunt ſicut Sol in regno pa
tris ſui. Et quod propheta dicit: Ecce enim caligo & te- Eſa.60.
nebræ operient terram ſuper gentes, in te vero appare-
bit dominus, & maieſtas eius in te videbitur. Item quod
ſcriptum eſt: Qui verò expectant dominum, exultabunt Eſa.40.
cum virtute, producent pennas ſicut aquilæ, current &
non laborabunt, ambulabunt & non eſurient. Hoc pla L
nè piiſſime & veriſſime dicis, cōmendans eorum bea-
titudinem, qui diligunt aduentum domini. Sed & illi
quibus dicebat Apoſtolus: Non cito moueamini men- 2.Theſſ.2.
te, quaſi inſtet dies domini, diligebant vtique aduētum
domini. Nec eos hoc docens doctor gentium ab illa
dilectione frangebat, qua vt inflammaretur volebat:
& ideo nolebat vt crederent eis, à quibus audiebant in-
ſtare diem domini, ne fortè cum tranſiſſet tempus, quo
eum crediderant eſſe venturum, & veniſſe non cerne-
rent, etiam cætera fallaciter ſibi promitti arbitrantes, &
de ipſa mercede fidei deſperarent. Non ergo ille dili-
git aduentum domini qui eum aſſerit propinquare, nec
ille qui eum aſſerit non appropinquare: ſed ille potius
qui eum ſiue prope ſiue longe ſit, ſynceritate fidei, fir-
mitate ſpei, ardore charitatis expectat. Nam ſi tanto ma
gis diligitur dominus, quanto magis creditur & præ-
dicatur citius eſſe venturus, magis eum diligebant qui
eius aduentum iam inſtare dicebant, quàm ij quos A-
poſtolus eis credere prohibebat, vel ipſe Apoſtolus qui
hoc vtique non credebat. Si autem oneroſa non eſt in-
firmitas mea ſanctitati tuæ, peto apertius non graueris M
exponere, quo modo dixeris neminem poſſe tempo-
rum menſuras colligere, ne fortè & hoc & mihi videa-
tur, quod etiam charitati tuæ, & fruſtra quilibet no-
ſtrum inſtrui expectet ab altero. Cum enim hoc dixiſ-
ſes, deinde ſubdidiſti & aiſti, Euangelium quidem di-
cit, De die & hora nemo ſcit. Ego autem, inquis, prò
impoſſibilitate intellectus mei dico, neq; menſem ne-
que annum aduentus ipſius ſciri poſſe. Ita enim hoc vi-
detur ſonare, tanquam non poſſit ſciri, quo anno ven-
turus ſit: ſed poſſit ſciri qua hebdomade annorum, vel
qua decade, tanquam dici poſſit atq; definiri intra illos
vel illos ſeptem annos, aut intra illos vel illos decē an-
nos. Quod ſi ne hoc quidem comprehēdi poteſt, quęro
vtrum ſic ſaltem poſſit definiri tempus aduentus eius, vt
eum venturū eſſe dicamus, intra iſtos, verbi gratia, quin-
quaginta vel centum annos, vel quotlibet ſeu maioris
numeri, ſeu minoris annorum, ſed in quo eorum, nos
ignorare. Hoc ſi iam comprehēdiſti, multum eſt quod
comprehendere potuiſti. Idipſum eſt autem quod ro-
go, vt nobis benignus impertias, adhibēs idonea docu-

menta

A menta, quibus id potueris indagare. Si autem neque hoc te comprehendisse præsumis, hoc sentis quod ego. Nouissima enim esse ista tempora, multis rerum signis apparentibus, quæ dominum prædixisse legimus, omnes qui ea credimus, cernimus. Sed & mille annorum tempus, si eorum finis esset seculi finis, posset vniuersum dici nouissimum tempus, vel etiam nouissimus dies, quia scriptum est: Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies vnus: vt quicquid per eosdem mille annos gereretur, nouissimo tempore vel nouissimo die diceretur geri. Iterum enim dico quod in hac causa sæpe dicendum est: Consyderemus ante quàm multos annos dixerit beatus Ioannes Euangelista: Nouissima hora est. Nam si tunc essemus hoc audito quando crederemus tot annos postea transituros, ac non potius ipso adhuc Ioanne in corpore constituto dominum speraremus esse venturum? Neque enim dixit, Nouissimum tempus est, aut nouissimus annus, aut mensis, aut dies, sed nouissima hora est. Et ecce ista hora quàm longa est, nec tamen est ille mentitus, sed vtique intelligendus est horam pro tempore posuisse. Quod nonnulli sic accipiunt, vt sex annoB rum milia constituant, velut vnum diem, eúmque in partes velut horas duodecim partiantur, vt sic quingentos annos postremos, hora videatur habere postrema. In quibus annis iam Ioannes, inquiunt, loquebatur quando nouissimam horam esse dicebat. Sed aliud est nosse aliquid, aliud suspicari. Cur enim non potius, si sex annorum milia deputandus est vnus dies, non duodecima, sed vicesimaquarta pars eius vna hora est: id est, non quingenti, sed ducenti quinquaginta anni? Totus enim dies, totus circumitus solis verius nuncupatur, non ab Oriente vsque in occidentem, sed ab Oriente vsque in Orientem, vnde toto die peracto, id est, viginti & quatuor horis, rursus exoritur: ac per hoc hora ista nouissima, ex quo tempore id loquutus est Ioannes, ante fermè septuaginta annos vt minimum [dicam,] iam reperitur esse transacta, & nondum venit terminus seculi. Huc accedit, quia inspecta diligenter ecclesiastica historia, reperitur Ioannes Apostolus longè ante fuisse defunctus, quàm quinque milia quingenti anni, à generis humani exordio complerentur. Nondum erat itaque hora nouissima, C si sex milium annorum pars duodecima, id est, quingenti anni, velut vnius horæ spacium deputatur. Porrò si secundum scripturas vnum diem mille annos esse ponamus, multo magis olim transiit tam longæ diei hora nouissima, non dico si vicesimaquarta pars eius, qui sunt anni paulo amplius quadraginta, sed si duodecima deputetur quæ illos annos duplos habet. Vnde conuenientius ille Apostolus creditur horam posuisse pro tempore, quæ hora quàm longa sit, ignoramus: quia non est nostrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate: quanuis eam nouissimam esse nouerimus, multomagis vtique nos, quàm qui fuerunt ante nos, ex quo esse vel dici cœpit hora nouissima. Quod autem ideo videtur venerationi tuæ comprehendi non posse temporum mansuras, vt definiatur quo anno futurus est finis, quia secundum promissionem domini breuiabuntur dies illi, prorsus non intelligo. Si enim sic breuiabuntur, vt fiant ex pluribus pauciores, quæro secundum quam veritatem futuri erant plures, nisi breuiarentur? Hebdomades enim sancti Danielis non ad primum domini aduentum, sicut pluribus visum est, sed ad secundum potius existimas pertinere. Itáne ergo breuiabuntur, vt vel vna in eis D hebdomada minus futura sit: & falsa erit prophetia, quæ tanta diligentia numerum hebdomadarum definire curauit, vt quiddam diceret etiam dimidio hebdomadis implendum? Miror si per prophetiam Christi, destruitur prophetia Danielis. Deinde quale est vt putemus ignorasse Danielem, vel potius angelum, à quo ista discebat, breuiaturum dominum dies illos, & errasse vt hoc diceret, vel scisse quidem, sed ei quem docebat fuisse mentitum? Quod si absurdum est, cur non potius credimus secundum id quod breuiaturus est dominus dies illos, tot hebdomadas prophetasse Danielem, si tamen ad secundum domini aduentum, quod nescio quemadmodum possit ostendi, ille numerus refertur annorum? Postremò multo certius securiúsque dicitur domini aduentum intra septuaginta, aut vt plurimum intra centum annos futurum, si hebdomades istæ ipsum prænunciant. Anni enim quadringenti nonaginta sunt in hebdomadibus septuaginta. A natiuitate autem domini hodie computantur anni fermè quadringenti viginti: à resurrectione autem vel ascensione eius, anni plus minus cccxc. Ac per hoc, si ex quo natus est computetur, septuaginta E sunt reliqui: si ex quo passus est, circiter centum remanent, intra quos Danielis omnes hebdomades, si de nouissimo eius aduentu prophetatæ sunt, implebuntur. Qui ergo dicit intra tot annos erit, tunc falsum dicit si vltra erit. Sed quia breuiabuntur, pauciores poterunt esse, non plures. Rectè itaque dicitur intra hos erit, quoniam quantumlibet breuientur verum erit. Ipsa nanque breuiatio si eo modo intelligéda est vt pauciores fiant, vltra eos diem domini venire non patitur, sed magis magísque intra eos quanto fuerint pauciores. Non igitur ista breuiatio turbat computatorē, qui eo modo definierit, vt dicat intra tot annos diem domini esse venturum, sed adiuuat potius, quoniam quanto magis ad paucitatem redigentur dies, tanto magis erit intra & vltra esse non poterit: atque ideo verum erit quod ita definitur, vt dicatur intra tot annos erit, quãuis nesciatur quo anno futurum sit. Proinde tota quæstio est, vtrum Danielis hebdomades primo adnentu domini impletæ sint, an finem seculi prophetauerint, an ad vtrunque pertineant. Neque enim qui etiam hoc saperent defuerunt, dicētes, tempore primi adnentus Christi esse completas, & inde vsque ad finem seculi totidem rursus esse complendas. Equidem video quia si primus eas non compleuit aduentus, necesse est vt secundus eas compleat: quoniam prophetia illa non potest esse falsa: quæ si tempore primi aduentus impleta est, non cogit intelligi quod etiam de fine seculi implebitur. Ac per hoc incertum est etiam si verum est, neque negandum quidem, sed neque præsumendum est id futurum. Relinquitur itaque, vt qui vult cogere istam prophetiam credi seculi fine complendam, cōtendat quantum potest, & ostendat si potest, primo aduentu domini non fuisse completam, contra tot expositores diuinorum eloquiorum, qui hanc non solum computatione temporū, verumetiam rebus ipsis completam fuisse demonstrant, maxime quod ibi scriptum est: Et vngetur sanctus sanctorum, vel propter quod in eadem prophetia Hebræi codices expressius habēt: Occidetur Christus & non erit eius,* id est, non erit eius ciuitatis, quoniā sic alienatus est à Iudeis, qui eum propterea saluatorē redemptorēmque suum non esse crediderunt, quia occidere potuerunt. Neque enim in fine seculi vngendus, aut occidendus

Psal. 89.

Danie. 9.

* Hieronymus legit et eius populus.

G dendus est Christus, vt ista prophetia Danielis tunc expectetur implenda, nondum credatur impleta. Quod autem de signis Euangelicis & propheticis quę fieri cernimus, propinquum domini aduentum sperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magisque fit proximus. Sed quanto interuallo propinquet, hoc, dictum est, non est vestrum scire. Vide quando dixit Apostolus: Nunc enim propior est nostra salus quam cum credidimus, Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Ecce quod anni transierunt, nec tamen quod dixit falsum est: Quanto magis nunc dicendum est propinquare domini aduentum, quando tantus est ad finem factus accessus? Apostolus certè: Spiritus, inquit, manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedant quidam à fide, Nondum vtique erant eadem tempora, hæreticorum scilicet & talium quales eodem sermone describit, sed iam venerunt, ac per hoc in nouissimis temporibus videmur etiam per ipsos de fine seculi commoneri. Itèmque alibi dicens: Hoc autem scitote quoniam in nouissimis diebus instabunt tempora sæua, vel sicut alij codices habent, periculosa. Deinde qualia futura sint exprimens, Erunt enim homines, inquit, seipsos amantes, amatores pecuniæ, elati, su-

Rom. 13.

1. Timo. 4.

2. Timo. 4. χαλεποὶ.

H perbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, irreligiosi, sine affectione, detractores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, procaces, cæcati, voluptatum amatores magis quàm dei, habentes speciem pietatis, virtutem eius abnegantes. Mirum si tales homines aliquando defuerunt. Denique quia & tunc erant, adiungit ac dicit: Et hos deuita, Ex his enim sunt qui penetrant domos. Non ait, Penetrabunt, tanquam & hic futurum prænuncians, sicut suprà dixerat, Instabunt tempora periculosa: sed ait, Penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas. Non ait, ducent vel ducturi sunt, sed iam ducunt. Nec putandus est hoc loco, pro temporis futuri verbis, præsentis temporis verba posuisse, quandoquidem illos ab eo cui scribit euitari admonebat. Nec tamen frustrà dixit, In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & hinc ea periculosa futura demonstrans, tales homines futuros esse prædixit, nisi quia tanto plures erunt, magisque abundabunt, quanto magis propinquatur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid si abundantiores erunt post nos, & omnino abundantissimi, quando iam iámque ipse finis instabit,

Acto. 2.

I qui quandiu aberit ignoratur? Nouissimi quippe dies dicti sunt, & in ipsis primis Apostolorum diebus, cum domini in cœlum recens esset ascensus quando die pentecostes misit promissum spiritum sanctum, & quidam stupebant admirantes eos qui linguis quas non didicerant loquebantur, quidam verò irridentes, musto plenos esse dicebant. Quo die Petrus loquens ad illos, qui de hac re varie mouebantur: Non enim sicut, inquit, suspicamini, ebrij sunt isti, cum sit hora diei tertia. Sed attendite, quoniam hoc est quod dictum est per prophetam: Erit in nouissimis diebus dicit dominus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & cætera. Iam tunc ergo erant dies nouissimi, quanto magis nūc, etiam si tantum dierum remansit vsque in finem, quantum ad hunc diem à domini ascensione transactum est, vel aliquid siue minus restet siue amplius, quod profectò nescimus: quia non est nostrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate, cum tamen sciamus in nouissimis temporibus, in nouissimis diebus, in nouissima hora nos agere sicut Apostoli: sed

Iohel. 2.

multo magis qui fuerunt post illos ante nos, & multo K magis nos, & magis quàm nos, qui erunt post nos, donec ad illos veniatur qui erunt, si dici potest, nouissimorum nouissimi, atque ad ipsum omnino nouissimum, quem vult intelligi dominus, vbi dicit: Et re- Ioan. 6. suscitabo eum in nouissimo die, qui quàm longe absit, comprehendi non potest. Signa quæ in Euangelio futura prædicta sunt, sicut commemorat sanctitas tua secundum Lucam, eadem sunt secundum Matthæum & secundum Marcum. Hi enim tres narrant quæ dixerit dominus, cum interrogatus esset à discipulis suis, quando futura essent quæ de templi euersione prædixerat, & quod signum esset aduentus eius & consummationis seculi. Non enim discrepant rebus, si alius aliquid dicit, quod alius tacet, aut alio modo dicit: magis autem collata inuicem iuuant, vt legētis intellectus regatur. Sed de omnibus disputare nunc longum est: Interrogantibus enim dominus, ea respondit quæ iam ex illo tempore fuerant secutura: siue de excidio Hierusalem, vnde orta est ipsius interrogationis occasio: siue de aduentu suo per ecclesiam, in qua vsque ad finem venire non cessat: in suis enim veniēs agnoscitur, L dum eius quotidie membra nascuntur. De quo aduen- Matth. 26. tu ait: Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus, de quibus nubibus dictum est per prophe- Esaia. 5. tam: Mandabo nubibus meis ne pluant super eam: siue de ipso fine, in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cùm itaque signa dicat, quæ ad ista tria pertinent, id est, ad excidium illius ciuitatis: ad aduentum eius in corpore suo, quod est ecclesia: ad aduentum eius in capite ecclesiæ, quod est ipse: quod eorum signorum, ad quod horum trium referendum sit, diligenti consyderatione cernendum est: ne fortè quod pertinet ad euersionem Hierusalem, ad finem seculi referēdum putemus: aut econtrario quod ad finem seculi pertinet, affirmemus ad ciuitatis illius excidium pertinere: aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo, quod est ecclesia, dicamus pertinere ad eius aduentum nouissimum in corpore suo, quod est caput ecclesiæ: aut rursus quod pertinet ad aduētum eius nouissimum per seipsum, ad eum pertinere asseueremus aduentum, qui est per ecclesiam. In quibus omnibus sunt quædam manifesta, quædam verò sic obscura, vt vel laboriosum sit ea diiudicare, vel temerarium, quandiu non intelliguntur, de his aliquid definire. Quis enim non videat ad M illam ciuitatem pertinere, quod dictum est: Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Item quis non videat ad aduentum domini nouissimum pertinere, quod dictum est: Cùm videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum dei? Illud autem quod dictum est: Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: Orate autem vt non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato: erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi neque fiet: sic est positum secundum Matthæum, & secūdum Marcum, vt incertum sit vtrùm de Marci. 13. excidio illius ciuitatis, an de seculi fine intelligi debeat. Sic enim hoc ipsum legitur apud Marcum: Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: Orate vt hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit deus vsque nunc, neque fient. Et nisi breuiasset dominus dies illos, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos, quos elegit, breuiabit dies. Nō dissimiliter & Matth. 24. Matthæus. Hoc autem Lucas ita posuit, vt appareat ad Luca. 21. illius

A illius ciuitatis excidium pertinere. Nam sic apud eum legitur: Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum. Vnde autem ad hoc ventum est, Matthæus ita scribit. Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus &c. Marcus verò ita, Cum videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui legit intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui super tectum ne descēdat in domum, nec introëat vt tollat quid de domo sua: & qui in agro erit, non reuertatur retro tollere vestimentum suum, Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: & reliqua. Lucas verò vt ostenderetur tunc factā fuisse abominationem desolationis, quæ à Daniele prædicta est, *Matth. 24.*

B quando expugnata est Hierusalem, hæc eodem loco domini verba commemorat: Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Apparet itaque tunc ibi positam desolationis abominationem, de qua duo illi Euangelistæ locuti sunt. Denique etiam iste similiter sequitur: Tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes. Et pro eo quod dixerunt illi, Et qui super tectum, ne descendat in domum, nec introëat, vt tollat quid de domo: Iste dixit, Et qui in medio eius sunt discedant: vt ostenderetur illis verbis apud alios Euangelistas positis festinationem fugæ fuisse præceptam: & pro eo quod illi posuerunt, Et qui in agro erit, non reuertatur retro tollere vestimentum suum, apertius iste ait, Et qui in regionibus non intrent in eam, quia dies vltionis hi sunt vt impleantur omnia quæ scripta sunt. Deinde similiter etiam iste sequitur, vt prorsus manifestum sit de hac ipsa re omnium trium esse hunc Euangelij locum, Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus, & cætera ad hæc pertinentia, quæ iam

C commemoraui superius. Lucas ergo patefecit quod esse posset incertum, non ad seculi finem, sed ad expugnationem Hierusalem pertinere id, quod dictum est de abominatione desolationis, & quod dictum est de dierum breuiatione propter electos, quia & si ea ipse non dixit, dixit tamen apertius cætera de hoc ipso, quò & ista pertinere monstrauit. Non enim debemus ambigere, quando euersa est Hierusalem fuisse in illo populo electos dei, qui ex circuncisione crediderant, siue fuerant credituri electi ante constitutionem mundi, propter quos breuiarentur dies illi, vt tolerabilia mala fierent. Nam quidam conuenientius intellexisse mihi videntur, mala ipsa significata nomine dierum, sicut dicti sunt dies mali in aliis diuinæ scripturæ locis. Neque enim dies ipsi mali sunt, sed ea quæ fiunt in eis. Ipsa ergo dicta sunt breuiari vt deo donante tolerantia minus sentirentur, ac sic quæ magna essent breuia fierent. Sed siue isto modo intelligenda sit dierum illa breuiatio, siue quod ad paucitatem redigerentur, siue quod cursu solis celeriore breuiarentur: non enim desunt qui & hoc existiment, ita scilicet dictos breuiores dies futuros, sicut fuit longior dies orante Iesu Naue. Tamen Lucas Euangelista & hanc dierum

breuiationem & abominationē desolationis, quæ duo ipse non dixit, sed Matthæus Marcúsque dixerunt, ad euersionem Hierusalem docuit pertinere, alia cum eis dicens apertius de hac eadem re, quæ illi posuerunt obscurius. Nam Iosephus qui Iudaicam scripsit historiam, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, vt vix credibilia videantur. Vnde non immerito dictum est, talem tribulationem nec fuisse à creaturæ initio nec futuram. Sed & si tempore Antichristi talis aut maior forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum, quod ei talis amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primitus & præcipue recepturi sunt, facturus est tunc idem populus tribulationem potius quàm passurus. Non est ergo cur putemus hebdomadas prophetæ Danielis, vel propter dierum breuiationem fuisse turbatas, vel illo iam tempore non fuisse completas, sed in fine seculi esse complendas. Non enim ante passionem domini impletæ sunt. Quod qui putant, rectissime tua sententia refelluntur: quia dixisti, Hæc ergo abominatio si iam completa fuerat, quo modo dominus monet & dicit: Cum videritis abominationem desolationis, quod dictum est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto, qui legit intelligat? His verbis beatitudinis tuæ illi meritò corrigendi sunt, qui dicunt eam cum hæc dominus loqueretur, vel ante passionem resurrectionémque eius fuisse completam. Qui autem dicunt, sicut apertissime etiam Lucas Euangelista testatur, tunc fuisse factam quando euersa est Hierusalem, quid eis respondeatur videre debent, qui in fine seculi vel circa finem existimant hæc futura: quanquam ipsa desolationis abominatio propter obscuritatem dicti non vno modo ab hominibus potuerit intelligi. Et quod dictum est, Qui est in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam: potest congruentius intelligi spiritaliter, quod in tribulationibus omnibus est cauendum, ne quisque deuictus ad carnalem vitam de spiritali sublimitate descendat, aut qui profecerat in anteriora se extendens, deficiendo in posteriora respiciat. Quod si in omni tribulatione, quanto magis in illa cauendum præcipi debuit, quæ talis futura prædicta est illi ciuitati, qualis non fuit ab initio neque fiet? Et si in ista, quanto magis in illa quæ nouissima futura est orbi terræ, id est, ecclesiæ toto orbe diffusæ? Nam & ipse Lucas, non quidem quando à discipulis suis de aduentu suo dominus interrogatus est, vbi hoc Matthæus commemorauit & Marcus, sed alio loco vbi Pharisæi quæsierunt ab illo, quādo veniet regnum dei, tale aliquid eum dixisse narrauit: In illa inquit, hora, qui fuerit in tecto & vasa eius in domo, & qui in agro similiter non redeat retro. Sed nunc propter computationem temporum de Danielis hebdomadibus agitur, quæ si circa tempora primi aduentus domini completæ non sunt, atque in fine complendæ sunt, Apostolos hoc ignorasse, vel scisse quidem, sed docere prohibitos fuisse quis credat? Quanquam si hoc ita est, vtiliter nesciunt gentes quod dominus docere prohibuit eos, quos gentium voluit esse doctores. Si autē iam completæ sunt, quia iam est vnctus sanctus sanctorum, iam occisus est Christus vt nō esset ciuitatis eius, iam de templo illo sublatū est sacrificium, sublata est vnctio, meritò Apostolis de fine quærentibus responsum est, Non est vestrum scire tempora quæ pater in sua potestate posuit: quoniam tempora quæ per Danielis prophetiam scire poterāt, non ad finem seculi de quo

D *Iosephus.* *Matth. 24.* E *Ibidem. Marci 13.* F *Lucæ 17.*

G de quo quæsierant pertinebant. Signa verò de cœlo & terra, nunquid maiora nos vidimus, quàm qui fuerunt ante nos? Nonne si gentium legatur historia, tanta mira reperiuntur extitisse de cœlo terràque, vt aliqua etiam non credantur? Sed vt multa omittam, quæ prosequi longum est, Duos soles quando nos vidimus? quos visos literis mandauerunt, qui tunc fuerunt antequam dominus venisset in carne. Quando nos vidimus Solem sic obscuratū quemadmodum obscuratus est cum lumen mundi penderet in ligno: nisi fortè defectus solis & lunæ, quos consueuerunt computatores syderum annotare atque prædicere, inter cœlestia prodigia numerabimus, quia Lunam sæpius in sua plenitudine, Solem verò rarius: sed tamen vidimus in fine Lunæ secundum eorum computum defecisse. Non erat talis Solis ille defectus quando crucifixus est Christus, & ideo verè mirabilis erat & prodigiosus. Pascha quippe fuerat Iudæorum, quod non nisi in plenitudine lunæ celebratur. Secundum Astrologorum autem numeros certum est solem quando luna plena est non posse deficere, sed quando finis est lunæ, non quidem semper, sed aliter nunquam cum secundum illos numeros de-H ficit. Quid ergo tale vnquam quisquam meminit apparuisse de cœlo ex quo dominus illa prædixit, quale apparuit quando passus est? Quare sic apparebunt etiam talia, si non spiritaliter potius intelligenda sunt? Tunc apparebunt, quando finis sic appropinquabit vt debeant apparere. Bellis antè per diuersa interualla temporum & locorum quando nō terra contrita est? Nam vt nimis antiqua prætercam, sub imperatore Galieno, cum Romanas prouincias Barbaries vsquequaque peruaderet, quam multos fratres nostros, qui tunc erant in carne, putamus propinquum finem credere potuisse, quoniam longè post ascensionem domini factum est: ac per hoc etiam ista qualia futura sint, cum fuerit omnino finis proximus, nescimus: si tamen hæc non ita prædicta sunt, vt in ecclesia potius intelligi debeant. Duæ quippe gentes sunt, & duo regna, unum scilicet Christi, alterum diaboli, de quibus dici potuit:

Marci.13. Exurget gens cōtra gentem, & regnum super regnum:
Matth.3. quod non desinit fieri, ex quo dictum est, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum. Quod vide quando dictum est, & ex illo quot anni I transierunt, & tamen verissime dictum est. Nouissimis enim diebus dominus per virginem venit. Nec diceretur ista hora nouissima, nisi regno appropinquante cœlorum, per quam totam horam fiunt, quæ dominus propinquante suo regno futura prædixit. Sed hæc hora quanto spacio protendatur, si Apostolis dictum
Acto.1. est: Non est vestrum scire: quanto magis quilibet homo, qualis ego sum, modum suum debet agnoscere, ne plus sapiat quàm oportet sapere? Sed confiteri nos iniquis, pœna nostra compellit, adesse iam finem dum impletur quod prænunciatum est: Arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient v-
Luca.21. niuerso orbi. Nullam inquis patriam, nullum locum nostris temporibus non affligi aut tribulari certum est, sicut dictum est: Præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Si ergo ista mala quæ nunc patitur genus humanum, certa sunt indicia iam dominum esse venturum, quid est quod ait Apostolus: Cùm
1.Thess.5. dixerint pax & securitas? Cum enim dixisset Euangelium, Arescentibus hominibus præ timore & expectatione, continuo subiunxit, Nam virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Videamus K itaque, ne forte melius intelligatur, non eo modo impleri, quæ prædicta sunt illis verbis, sed tunc potius esse ventura quando sic erat tribulatio vniuerso orbi, vt ad ecclesiam pertineat quæ vniuerso orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam. Ipsi enim dicturi sunt, Pax & securitas, vt repentinus illis superueniat interitus, & eos aduentus domini sicut fur in nocte comprehendat, quando è contrario gaudebunt & exultabunt, qui diligunt manifestationem domini. Nunc autem ista mala quæ tanquam summa & extrema creduntur, vtrique genti, & vtrique regno, & Christi scilicet & diaboli videmus esse communia. Pariter quippe his & boni affligimur & mali, nec est qui dicat, pax & securitas vbicunque contingunt, vel metuitur ne contingant. Inter quæ tamen mala adhuc vsquequaque frequentantur luxuriosa conuiuia, feruet ebriositas, auaricia grassatur, perstrepunt lasciui cantus, organa, tibiæ, lyræ, citharæ, tesseræ, multa & varia sonorum atque ludorum. Hoccine est arescere præ timore, an potius madescere præ libidine? Sed hæc filij tenebrarum abundantius habebunt, & exercebunt cum dixerint, pax & securitas. Quid ipsi filij lucis & filij dei, qui non sunt in tenebris, vt eos tanquam fur dies ille comprehendat? Nonne adhuc vtuntur hoc mundo tanquam L non vtentes? Quia & si ante multos annos Apostolorum temporibus dictum est, pia tamen solicitudine cogitant quod dictum est, Tempus breue est. Nonne à maxima parte eorum nouellatur, ædificatur, emitur, possidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur vxores? de iis loquor qui expectantes dominum suum, quando veniat à nuptiis, non se [tamen] abstinent à carnalibus nuptiis, sed obedientissima charitate audiunt Apostolum præcipientem, quemadmodum viuere debeant vxores cum viris, viri cum vxoribus, filij cum parentibus, parētes cum filiis, serui cum dominis, domini cum seruis. Nonne hi omnes in omnibus vtuntur hoc mundo? Arant, nauigant, comparant, generant, militant, administrant. Puto quod non erunt sic quando erunt quæ in Euangelio prędicta sunt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressuræ gentium præ confusione sonitus maris & fluctuum, arescētibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi, nam virtutes cœlorum mouebuntur. Hæc quippe in M ecclesia melius existimo intelligi, ne dominus Iesus appropinquāte secundo aduentu suo tā pro magno prædixisse videatur, quæ huic mundo, & ante primum eius aduentum consueuerant euenire, & irrideamur ab eis qui plura nobis in historia gentium, & multa maiora legerunt. Ecclesia est enim sol & luna & stellæ, cui dictum est: Speciosa sicut luna, electa sicut sol. Ab hac adoratur Ioseph noster in hoc mundo velut in Aegypto ex humillimo sublimatus. *Canti.6.* Nam illum Ioseph mater certe adorare non potuit, quæ antè defuncta est quàm Iacob venisset ad filium, vt illius somnij prophetici veritas adimplenda Christo domino seruaretur. Quādo enim sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo & virtutes cœlorum cōmouebuntur, sicut ab aliis duobus Euangelistis hic locus commemoratus est, ecclesia non apparebit, impiis tunc persecutoribus vltra modum sæuientibus, & remoto timore tanquam arridente mundi fœlicitate dicentibus: Pax & securitas: tunc stellæ cadēt de cœlo & virtutes cœlorum commouebuntur: quoniā multi qui gratia fulgere vide-

A videbantur perſequẽtibus, cedent & cadent, & quidam
fideles firmiſsimi turbabuntur. Idem autem ſecundum
Matthæum & Marcum, poſt tribulationem dierum il-
lorum dicitur hoc futurum, non quia tranſacta tota il-
la perſequutione accident iſta, ſed quia præcedet tribu-
latio, vt ſequatur quorundam defectio: & quia per om-
nes dies illos ita fiet, propterea poſt tribulationem die-
Lucæ.21. rum illorum, ſed tamen in eiſdem diebus fiet. Quod er
go dictũ eſt ſecundum Lucam, Et in terris preſſuræ gen
tium, gentes voluit intelligi non pertinentes ad ſemen
Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes, ſed gen-
tes quæ ad ſiniſtram ſtabunt, quando congregabuntur
ante iudicem viuorum & mortuorum omnes gentes.
Vtraq; pars enim erit in omnibus gẽtibus, vna quę pre-
mat, altera quæ prematur. Vna quæ dicat, Pax & ſecu-
ritas: altera in qua ſol obſcuretur, & non det luna lumẽ
ſuum, & de qua cadent ſtellæ, & in qua virtutes cœlo-
rũ moueãtur: & tunc videbunt filium hominis venien-
tem in nube cum poteſtate magna & maieſtate. Quod
video duobus modis accipi poſſe, ſiue in eccleſia tan-
quam in nube venientem, ſicut etiam nunc venire non
Matth.26. ceſſat, ſecundum id quod ait, A modo videbitis filium
B hominis ſedentem à dextris virtutis, & venientem in
nubibus cœli, Sed ideo tunc cum poteſtate magna &
maieſtate, quia maior poteſtas & maieſtas illius appare-
bit ſanctis, quibus magnam virtutẽ dabit, ne tanta per-
ſequutione vincantur: Siue in corpore ſuo, in quo ſe-
det ad dexteram patris, in quo etiam mortuus eſt, & re-
ſurrexit, & aſcendit in cœlum, ſecundum quod ſcriptũ
Act.1. eſt in actibus Apoſtolorum, His dictis nubes ſuſcepit
eum & ſublatus eſt ab eis. Et quia illic etiam dictum eſt
ab angelis: Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eũ eun-
tem in cœlum: meritò credendus eſt, non ſolum in eo-
dem corpore, verumetiam in nube venturus: quoniam
ſic veniet ſicut abijt, & nubes eum ſuſcepit abeuntem.
Sed horum duorum quid hic potius eligendum ſit, iu-
dicare difficile eſt. Promptior quidẽ ſenſus eſt, vt quiſ-
que cum audierit vel legerit, Et tunc videbunt filium
hominis venientem in nube cum poteſtate magna &
maieſtate: ipſum prorſus accipiat eius aduentum, non
C per eccleſiam, ſed per ſeipſum, quando venturus eſt ad
viuos & mortuos iudicandos. Sed quoniam ſcripturæ
ſcrutandæ ſunt, nec earum ſuperficie debemus eſſe con
tẽti, quæ ad exercitationẽ noſtram ita modificatæ ſunt,
vt altius ſe penetrari velint, diligenter ſunt inſpicienda
ſequentia. Cùm enim dixiſſet: Et tunc videbunt filium
hominis venientem in nube cum poteſtate magna, &
Lucæ.21. maieſtate, adiunxit atque ait: His autem fieri incipien-
tibus, reſpicite & leuate capita veſtra, quoniam appro-
pinquat redemptio veſtra. Et dixit illis ſimilitudinem:
Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt
iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam prope eſt æſtas: Ita
& vos cum videritis hæc fieri, ſcitote quoniam prope
eſt regnum dei. Cum ergo dicit, Cum videritis hæc
fieri: quæ intelligere poterimus, niſi ea quæ ſupra com-
memorata ſunt? In his eſt autẽ etiam quod ait: Et tunc
videbunt filium hominis venientem in nube cum po-
teſtate magna & maieſtate. Proinde etiam hoc cum
viſum fuerit, non iam erit regnum dei, ſed prope erit.
Hunc ordinem videmus & duos alios Euangeliſtas te-
Marci.13. nere. Apud Marcum enim cum dictum eſſet, Et vir-
tutes quæ ſunt in cœlis mouebuntur. Et tunc, inquit,
videbunt filium hominis venientem in nubibus cum
virtute multa & gloria. Deinde ſubiungit, quod Lu-
cas non dixit, Et tunc mittet angelos ſuos, & congre-

gabit electos ſuos à quatuor ventis, à ſummo terræ vſ- D
que ad ſummum cœli: quod ille de ficu & de alijs ar-
boribus, iſte de ſola ficu ponens. A ficu autem diſcite,
inquit, parabolam, cùm iam ramus eius tener fuerit,
& nata fuerint folia, cognoſcitis quia in proximo ſit
æſtas: ſic & vos cum videritis hæc fieri, ſcitote quod in
proximo ſit in oſtijs. Quid eſt, cum videritis hæc fieri,
niſi ea quæ ſupra dixit? In quibus eſt etiam illud quod
ait, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nu-
bibus cum virtute multa & gloria: Et tunc mittet an-
gelos ſuos & congregabit electos ſuos. Non itaq; tunc
erit finis, ſed tunc erit in proxima. An dicendum eſt,
non omnia quæ ſupra commemorata ſunt eſſe intelli-
genda, vbi ait, Cùm videritis hæc fieri, ſed aliqua eorũ,
hoc videlicet excepto quod dictum eſt: Et tunc vide-
bunt filium hominis venientem: & cætera. Ipſe quippe
finis erit, nõ tunc proximus erit. Sed Matthæus aperuit,
nullis exceptis, eſſe accipiẽdum, quod poſitum eſt, Cùm
videritis hæc fieri. Nam & apud ipſum cum dictum Matth.24.
eſſet, Et virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc appa-
rebit, inquit, ſignum filij hominis in cœlo, & tunc plan
gent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis E
venientem in nubibus cœli in virtute multa & maie-
ſtate, & mittet angelos ſuos cum tuba & voce magna,
& congregabunt electos eius à quatuor ventis, à ſum-
mis cœlorum vſque ad terminos eorum. Ab arbore au-
tem fici diſcite parabolam, Cùm iam ramus eius tener
fuerit, & folia nata, ſcitis quia prope eſt æſtas: Ita & vos
cum videritis hæc omnia, ſcitote quia prope eſt in ia-
nuis. Tunc ergo ſcimus prope eſſe cum viderimus, non
aliqua eorum ſed hęc omnia, in quibus & hoc eſt quod
videbitur filius hominis veniẽs, & mittet angelos ſuos,
& de quatuor mũdi partibus, id eſt de toto orbe terra-
rũ congregabit electos ſuos: quod tota hora nouiſsima
facit, veniens in ſuis membris tanquam in nubibus, vel
in tota ipſa eccleſia quod eſt corpus eius, tanquam in
nube magna fructificante atque creſcente in vniuerſo Matth.3.
mundo, ex quo cœpit prædicare & dicere: Agite pœni-
tentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum, Ita
vt fortaſſe omnia quæ ab his tribus Euangeliſtis dicta
ſunt de eius aduentu, diligentius inter ſe collata atque F
diſcuſſa, inueniantur ad hoc pertinere, quod quotidie
venit in corpore ſuo, quod eſt eccleſia, De quo aduentu Matth.26.
ſuo dixit: A modo videbitis filium hominis ſedentem
à dextris virtutis, & venientem in nubibus cœli, excep-
tis his locis, vbi ab eo ille aduentus vltimus in ſeipſo,
quando eſt viuos iudicaturus & mortuos, ita promitti-
tur vt propinquare dicatur. Et quod in vltimo ſermo-
nis ſecundum Matthæũ ipſe omnino aduentus euiden-
ter exprimitur, cuius ſuperius quibuſdam ſignis propin-
quitas intelligenda monſtratur. Ad hoc quippe apud Matth.25.
Matthæum ſermo ipſe concluditur: Cùm autem vene-
rit filius hominis, inquit, in maieſtate ſua, & omnes an-
geli cũ eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, tunc
congregabuntur ante eum omnes gentes: & cætera vſ-
que ad illud, vbi ait, Et ibunt hi in ſupplicium æternum,
iuſti autem in vitam æternam. Hoc enim nullus ambi-
git de Chriſti aduentu nouiſſimo, & de fine ſeculi præ-
dictum fuiſſe. Nam & illas quinque quinque virgi-
nes, non defuerunt qui non contemptibili diſputatio-
ne docere voluerint, ad hunc eius aduentum, qui nunc
fit per eccleſiam, pertinere. Sed hæc non ſunt temere
pollicenda, ne aliquid occurrat quod valide contradi-
cat, præſertim quia in talibus diuinorum eloquiorum
obſcuritatibus, quibus noſtras intelligẽtias deo placuit

G exercere, non ſolum alius alio mouetur acutius eorum
qui ſcripturas ſanctas non improbabiliter tractant, ſed
etiam quilibet vnus illorum, aliquando minus, aliquan
do melius intelligit. Neſcio tamen vtrum intueri ali-
quid certius in hac quæſtione poſſemus, ſi vlla ratio-
ne ſeu facultate poſſemus, quàm illud quod in epiſtola
priore iam poſui, quando Euangelio mundus vniuer-
ſus impleatur. Quod enim putat venerabilitas tua, iam
hoc per ipſos Apoſtolos factum, non ita eſſe certis do-
cumentis probaui. Sunt enim apud nos, hoc eſt, in A-
frica, Barbaræ innumerabiles gentes, in quibus non-
dum eſſe prædicatum Euangelium, ex iis qui ducun-
tur inde captiui, & Romanorum ſeruitiis iam miſcen-
tur, quotidie nobis addiſcere in promptu eſt. Pauci ta-
men anni ſunt, ex quo quidam eorum rariſsimi atque
paucisſimi, qui pacati Romanis finibus adhærent, ita
vt non habeant reges ſuos, ſed ſuper eos præfecti à Ro-
mano conſtituantur imperio, & illi ipſi eorum præfe-
cti Chriſtiani eſſe cœperunt. Interiores autem, qui ſub
nulla ſunt poteſtate Romana, prorſus nec religione
Chriſtiana in ſuorum aliquibus detinentur, neque vl-
H lo modo rectè dici poteſt, iſtos ad promiſsionem dei
non pertinere. Non enim Romanos, ſed omnes gen-
tes dominus ſemini Abrahæ, media quoque iuratione
promiſit. Ex qua promiſsione iam factum eſt, vt non-
nullæ gentes, quæ non tenentur ditione Romana, re-
ciperent Euangelium, & adiungerentur eccleſiæ, quæ
fructificat & creſcit in vniuerſo mundo. Adhuc enim
habet quò creſcat, donec fiat quod de Chriſto in Sa-
Pſal.71. lomonis figura prophetatum eſt: Dominabitur à mari
vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis
terræ. A flumine ſcilicet, vbi baptizatus eſt, quia inde
cœpit Euangelium prædicare. A mari autem vſque ad
mare totus eſt orbis cum omnibus gentibus, quoniam
mari Oceano cingitur vniuerſus. Quo modo autem
Pſal.85. implebitur aliter illa prophetia: Omnes gentes quot-
quot feciſti, venient, & adorabunt coram te domine?
Non enim de locis ſuis migrando venient, ſed in locis
ſuis credendo. De credentibus quippe dominus dixit:
Ioan.6. Nemo poteſt venire ad me, niſi datum fuerit ei à patre
meo. Propheta autem dicit: Et adorabunt eum vnuſ-
que de loco ſuo, omnes inſulæ gentium. Omnes inſu-
læ dixit, tanquam diceret, etiam omnes inſulæ, hinc o-
I ſtendens quàm nulla pars relinquatur orbis terrarum,
vbi non ſit eccleſia, quando nulla relinquitur inſularũ,
quarum nonnullæ etiam in Oceano ſunt conſtitutæ, &
quaſdam earũ Euangelium iã ſuſcepiſſe didicimus: atq;
ita & in inſulis ſingulis quibusq; impletur quod dictum
eſt, Dominabitur à mari vſque ad mare, quo vnaquæq;
inſula cingitur, ſicut in vniuerſo orbe terrarũ, quæ tan-
quam omnium quodam modo maxima eſt inſula, quia
& ipſam cingit Oceanus, ad cuius litora in occidenta-
libus partibus eccleſiã perueniſſe iam nouimus, & quo-
cũque litorum [eius] nondum peruenit, peruentura eſt
vtiq; fructificando atque creſcendo. Si ergo quia pro-
phetia veritatis mentiri non poteſt, neceſſe eſt vt om-
nes gẽtes quotquot fecit deus adorent eum, quo modo
adorabunt eum niſi inuocent eum? Quo modo autem
inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quo modo
Roma.10. credent ei, quem non audierunt? Quo modo autem au
dient ſine prædicante? Aut quo modo prædicabunt niſi
mittantur? Mittit enim angelos ſuos & congregat ele-
ctos ſuos à quatuor ventis, id eſt ab vniuerſo orbe ter-
rarum. In quibus ergo gentibus nondum eſt eccleſia, o-
portet vt ſit, non vt omnes qui ibi fuerint, credant: Om

nes enim gẽtes promiſſæ ſunt, nõ omnes homines om- K
nium gẽtium. Non enim omnium eſt fides. Credit ita-
que omnis gens in omnibus qui electi ſunt ante conſti
tutionem mundi, in cæteris non credit & credentes
odit. Quo modo enim & illud implebitur, Eritis odio Matth.24.
omnibus gentibus propter nomen meum: niſi in om-
nibus gẽtibus ſint, & qui oderint, & quos oderint? Quo
pacto igitur ab Apoſtolis eſt prædicatio iſta completa,
quando adhuc vſque ſunt gentes, quod certiſsimum eſt
nobis, in quibus modo cœpit, & in quibus nondum cœ
pit impleri? Non itaque ſic dictum eſt Apoſtolis, Eritis Acto.1.
mihi teſtes in Hieruſalem & in tota Iudæa & Samaria
& vſq; in extremum terræ, tanquam ipſi ſoli quibus tũc
loquebatur, tantum munus fuerint impleturi: ſed ſicut
eis ſolis videtur dixiſſe quod dixit, Ecce ego vobiſcum Matth.18.
ſum vſque in conſummationẽ ſeculi: quod tamen eum
vniuerſæ eccleſiæ promiſiſſe, quę aliis morientibus aliis
naſcentibus hic vſque in ſeculi conſummationem futu
ra eſt, quis non intelligat? ſicut eis & illud ait quod ad
eos omnino non pertinet, & tamen ſic dictum eſt, tan-
quam ad ſolos etiam pertineret, Cum videritis hæc om
nia, ſcitote quia prope eſt in ianuis. Ad quos enim hoc L
pertinet, niſi ad eos qui in carne tunc erunt cum om-
nia complebũtur? Quanto magis illud quod ex magna
parte per eos agendum fuit, quamuis & poſteris eorum
eadem actio ſeruaretur? Quod autem dixit Apoſtolus: Roma.10.
Nunquid non audierunt, In omnem terram exiit ſo-
nus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: quan-
uis loquutus ſit præteriti temporis verbis, tamen quod
futurum fuerat dixit, non quod iam factum atque com
pletum: ſicut ipſe propheta, quo vſus eſt teſte, non ait,
In omnem terram exiturus, ſed exiit, inquit, ſonus eo-
rum, quod vtique nondum factum erat: quale eſt etiam
illud, Foderunt manus meas & pedes meos: quod tam Pſal.21.
longè poſtea factum nouimus. Sed ne iſtas tãtum pro-
pheticas loquutiones non & Apoſtolicas fuiſſe creda-
mus, nónne idem Apoſtolus ait, Quæ eſt eccleſia dei vi- 1.Timo.3.
ni columna & firmamentũ veritatis. Et ſine dubio ma-
gnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum
eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis,
prædicatum eſt in gentibus, creditum eſt in mundo, aſ-
ſumptũ eſt in gloria, Nempe manifeſtum eſt hoc quod
in extremo poſuit, etiam nunc nondum eſſe comple- M
tum, quanto magis tunc quando iſta dicebantur eccle-
ſia, quippe tunc aſſumetur in gloria quando dicetur,
Venite benedicti patris mei percipite regnum: & ta- Matth.25.
men tanquam factum fuiſſet, hoc dictum eſt quod cer-
to ſciebatur futurũ. Multo minus mirandum eſt, quod
etiam verbis præſentis temporis vſus eſt in eo, quod il-
lum identidem dixiſſe memoraſti, propter ſpem quæ
repoſita eſt nobis, quam ante audiſtis in verbo verita-
tis Euangelij, quod aduenit in vos, ſicut & in omni
mundo eſt fructificans & creſcens, quamuis Euangeli-
um nondum [mundum] tenebat vniuerſum: ſed fru-
ctificare illud in vniuerſo mundo dixit & creſcere, vt
ita ſignificaret, quouſque fuiſſet fructificando & cre-
ſcendo venturum. Si ergo latet quando eccleſia fructi-
ficante atque creſcente vniuerſus omnino à mari vſ-
que ad mare orbis implebitur, proculdubio latet quan-
do finis erit, ante quippe non erit. Vt autẽ tibi tanquam
ſancto homini dei, & ſynceriſsimo fratri aperiam de
hac quæſtione quid ſentiam, error quidem in vtroq; vi-
tandus eſt, quantum ab homine vitari poteſt, ſiue citius
ſiue tardius quàm futurum eſt, dominus venturus eſſe
credatur. Sed mihi quiſquam non videtur errare, cum

aliquid

A aliquid nescire se scit, sed cum[se] putat scire quod nescit. Remoueamus itaque de medio seruum[illum] malum, qui dicēs in corde suo, Morā facit dominus meus venire, dominatur conseruis suis, & ebriosis conuiuando miscetur: iste quippe proculdubio domini sui odit aduentum. Quo seruo malo remoto, cōstituamus ante oculos tres seruos [bonos] familiam dominicam diligenter sobrieq; tractantes, aduentum domini sui sitiēter desyderantes, vigilanter expectātes, fideliter amantes. Si vnus eorum citius, alter tardius dominum putat esse venturum, tertius vero suam de hac re ignorantiam confitetur, quanquā omnes consonent Euangelio, quia omnes diligunt manifestationem domini, & eam desyderanter & vigilanter expectant, videamus tamen quis amplius consonet. Vnus dicit: vigilemus & oremus, quia citius venturus est dominus. Alter dicit, vigilemus & oremus, quia breuis & incerta est vita, quamuis tardius venturus sit dominus. Tertius dicit, vigilemus & oremus, quia & breuis & incerta est ista vita, & nescimus tempus quando venturus est dominus. Euangelium dicit, Videte, vigilate & orate, nescitis enim quando tempus sit. Obsecro te quid aliud dicere audi-

Luca. 12.

Mar. 13.

B mus hunc tertium quàm quod dicere audimus Euangelium? Omnes quidem præ desyderio regni dei hoc volunt esse verum quod putat † primus, sed hoc secundus negat, tertius vero non negat aliquid horum, sed ignorare se fatetur, quis verum dicat illorum. Proinde si hoc factum fuerit quod prædixerat primus, gaudebunt cum illo secundus & tertius. Omnes enim manifestationem domini diligunt. Exultabunt itaque citius venisse quod diligunt. Si autem factum non fuerit, & apparere cœperit, hoc potius esse verum quod dicebat secundus, metuendū est, ne inter ipsas moras perturbentur, qui crediderant quod dixerat primus, & incipiant domini aduentum non tardum putare sed nullum, qui vides quantus sit interitus animarum. Quod si tantæ fidei fuerint, vt se ad secundi prædicta conuertant, & dominum etiam tardātem fideliter & patienter expectent, abundabunt tamen opprobria & insultationes atque irrisiones inimicorum multos infirmos à Christiana fide auertentium, dicendo tam fallaciter eis regnum esse promissum, quàm fallaciter dicebatur cito esse venturum. Qui autem credunt quod secundus dicit, tardius dominum esse venturum, si falsum fuerit

† dicit.

C inuentum citius domino veniente, nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfruentur. Quapropter qui dicit dominum citius esse venturum, optabilius loquitur, sed periculosius fallitur. Vtinam ergo sit verum, quia erit molestum si non erit verum. Qui autem dicit dominum tardius esse venturum, & tamen credit, sperat, amat eius aduentū, profecto de celeritate eius, etiam si fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim maiorem patientiam, si hoc ita erit: maiorem lætitiam, si non erit. Ac per hoc ab eis qui diligunt manifestationem domini, ille auditur suauius, isti creditur tutius. Qui autem quid horum sit verum ignorare se confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut affirmat aut negat. Obsecro te vt me talem non spernas, quia & ego te diligo id affirmantem quod verum esse desydero, & tanto magis nollo fallaris, quanto magis amo quod polliceris, & quanto magis video periculosum si falleris. Da veniam si onerosus fui sanctis sensibus tuis. Quanto enim rarius prouenit, tanto me tecum saltem per literas loqui diutius delectauit.

Augustinus Eudoxio Abbati monachorum insulæ Capraræ, exhortans vt ocio ad pietatem non ad ignauiam vtantur, & si ubi Ecclesia requirat illorum operam, ne detrectent. D

Epistola LXXXI.

Domino dilecto & exoptatissimo fratri & cōpresbytero Eudoxio, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus, & qui mecum sunt fratres, in domino salutem. Quando quietem vestram cogitamus quam habetis in Christo, etiam nos, quamuis in laboribus varijs asperisque versemur, in vestra charitate requiescimus. Vnum enim corpus sub vno capite sumus, vt & vos in nobis negociosi, & nos in vobis ociosi simus. Quia si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. [Et si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra.] Admonemus ergo & petimus & obsecramus per Christi altissimā humilitatem & misericordissimam celsitudinem, vt nostri memores sitis in sanctis orationibus [vestris,] quas vos vigilantiores & magis sobrias habere credimus: Nostras enim sæpe sauciat & debilitat caligo & tumultus secularium actionum, quas etsi nostras non habemus, eorum tamen qui nos angariant mille passus, & iubemur ire cum eis alia duo, tantæ nobis ingeruntur, vt vix respirare possimus. Credentes tamen quòd ille in cuius conspectu intrat gemitus compeditorum, perseuerātes nos in eo ministerio, in quo dignatus est collocare cum promissa mercede, adiuuantibus orationibus vestris ab omni angustia liberabit. Vos autem fratres exhortamur in domino, vt propositum vestrum custodiatis, & vsque in finem perseueretis. Ac si qua operam vestram * mater Ecclesia desyderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis deo, cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mãsuetos vias suas. Nec vestrum ociū necessitatibus Ecclesiæ præponatis, cui parturiēti si nulli boni ministrare vellent, quo modo nasceremini nō inueniretis. Sicut autem inter ignem & aquam tenenda est via, vt nec exuratur homo nec demergatur: sic inter apicem superbiæ & voraginem desidiæ iter nostrum temperare debemus, sicut scriptum est, Non declinantes neque ad dexteram neque ad sinistram. Sunt enim qui dum nimis timent, ne quasi in dexteram rapti extollantur, in sinistram lapsi demerguntur. Et sunt rursus qui dum nimis se auferunt à sinistra, ne torpida vacationis mollicie sorbeantur, ex altera parte iactantiæ fastu corrupti atque cōsumpti in fauillam fumumq; vanescunt. Sic ergo dilectissimi diligite ocium, vt vos ab omni terrena delectatione refrænetis, & memineritis nullum locum esse, vbi non possit laqueos tendere qui timet ne reuolemus ad deum, & inimicū omnium bonorum cuius captiui fuimus vindicemus: nullamq; nobis esse perfectam requiem cogitemus, donec transeat iniquitas, & in iudicium iusticia conuertatur. Item cum aliquid strenue atque alacriter agitis, & impigre operamini, siue in orationibus, siue in ieiunijs, siue in eleemosynis, vel tribuētes aliquid indigentibus, vel donantes iniurias, sicut & deus in Christo donauit nobis, siue edomantes perniciosas cōsuetudines castigantésque corpus, & seruituti subijcientes, siue sufferentes tribulationem, & ante omnia vosipsos inuicem in dilectione: Quid enim sufferat qui fratrem non soffert, siue prospicientes astutiam atque insidias tentatoris, & scuto fidei iacula eius ignita repellentes & extinguentes, siue cantantes & psallētes in cordibus vestris domino, vel

1. Cor. 12.

E

Matt. 5.

16. q. 1. vos autem fratres.

* Scriptum erat opera vestra parū Latine. Operā fuisse scriptum, colligitur ex decretis, vbi glossa habet: Si clericus sit operas aliquas, illas tenetur præstare &c.

Prouer. 4.

F

G vel vocibus à corde nõ dissonis, omnia in gloriam dei facite, qui operatur omnia in omnibus. Ita feruentes spiritu, vt in domino laudetur anima vestra: ipsa est enim actio recti itineris, quæ oculos semper habet ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes. Talis actio nec frangitur negocio, nec frigida est ocio, nec turbulenta, nec marcida est, nec audax, nec fugax, nec præceps, nec iacens. Hæc agite, & deus pacis erit vobiscum. *2. Cor. 13.* Nec importunũ me existimet charitas vestra, quia vobis vel per epistolã loqui volui. Non enim hoc vos monui, quod vos non arbitror facere, sed credidi me non parum commendari deo à vobis, si ea quæ munere illius facitis, cum allocutionis nostræ memoria faciatis. Nam & ante iam fama & nunc fratres qui venerunt à vobis, Eustathius & Andreas, bonum Christi odorem de vestra sancta conuersatione ad nos attulerũt. *Alias Eustasius.* Quorum Eustathius in eam requiẽ præcessit, quæ nullis fluctibus sicut insula tunditur, nec Caprariam desyderat, quia nec cilicio iam quærit indui.

Augustinus Largo dira perpesso, admonet vt vel ex afflictione reddatur melior. *Epistola* LXXXII.

H DOMINO insigni & præstantissimo & desyderantissimo filio Largo, Augustinus in domino salutem. Accepi literas eximietatis tuæ, quibus me ad te petis vt scriberem. Quod quidem nõ desyderares, nisi & hoc quod me posse scribere existimasti, gratum haberes atque iucundum. Id autem est, vt vana seculi huius si inexperta concupisti, experta contemnas. Fallax est enim in eis suauitas etiam, & infructuosus labor, & perpetuus timor, & periculosa sublimitas. Initium sine prudentia, & finis cum pœnitentia. Ita se habent omnia quæ in ista mortalitatis ærumna cupidius quàm prudentius appetuntur. Alia est autem spes piorum, alius laboris fructus, alia periculorum merces. Nam in hoc mundo non timere, nõ dolere, non laborare, non periclitari, impossibile est. Sed plurimũ interest, qua causa, qua expectatione, quo termino ista quisque patiatur. Ego quidem cum amatores seculi huius intueor, nescio quãdo possit esse ad eorum animos sanandos opportuna sapientia. Quando enim res velut prosperas habent, fastu respuunt salubres monitus, & quasi anilem reputant cantilenam: Quando autẽ in aduersis agunt, † magis cogitant euadere vnde ad præsens anguntur, quàm capere vnde curentur, *† angũtur.* I & vnde perueniant vbi angi omnino non possint. Aliquando tamen quidam cordis aures admouẽt, atque adhibent veritati, rarius inter prospera, crebrius inter aduersa, sed tamen pauci sunt, ita enim prædicti sunt: inter quos te esse cupio, quia veraciter diligo domine insignis & præstantissime ac desyderantissime fili. Hæc admonitio tibi sit mea resalutatio, quia & si te deinceps talia perpeti qualia pertulisti nolo, plus tamen doleo hæc ipsa te sine aliqua in melius vitæ mutatione fuisse perpessum.

Augustinus Chrysino, consolans ne deficiat in aduersis. *Epistola* LXXXIII.

DOMINO vere ac merito charissimo & prædicando fratri Chrysino, Augustinus in domino salutem. Rumor ad me detulit, deus faciat vt non sit, te animo perturbatum: vt multum mirer prudẽtiam tuam, & Christianum animum parum cogitare rerum terrenarum cõditionem, nullo modo æquari posse cœlestibus, vbi cor nostrum & spes nostra collocãda est. Vir cordate, nunquid aut totum bonum tuum in his rebus erat, quas nunc videris amittere; aut tam magnum bonum illic deputabas, vt eo subtracto K sic tenebrescat mens nimia tristicia, quasi lumen eius, non deus, sed terra sit? Audiui enim, iam dixi, deus faciat vt falsum audierim, quod tibi manus etiam velles inferre, quod melius non credo, aut ascendisse in cor tuum, aut exisse de ore tuo. Sed tamen quia ita perturbatus es, vt hoc de te dici potuerit, grauiter de te contristatus, hoc literarum alloquio putaui consolandam charitatem tuam: quanquam non dubitem dominum deum nostrũ, in corde tuo loqui meliora. Noui enim quàm pio studio semper audieris verbum eius. Erige itaque animum frater in Christo charissime, deus noster non perit à suis, nec perdet suos, vult autem monere nos quàm sint hæc fragilia & incerta, quæ nimis diligunt homines, vt soluamus ab eis † vinculum cupiditatis, per quod implicatos nos trahunt, & totũ amorem nostrum consuefaciamus in eum currere, in quo nulla damna timeamus. *† vt soluat à nobis.* Ipse te hortatur per ministerium nostrum, viriliter cogites te fidelẽ esse Christianum, & eius redemptum esse sanguine, qui non solum æterna sapientia, sed etiam per mala præsentia, docuit nos temperanter prospera seculi huius contemnere, & fortiter aduersa tolerare, eius felicitatis mercedem polL liceos, quam nemo possit à nobis auferre. Scripsi sanè etiam ad virum laudabilem comitem, quam epistolam in tuo arbitrio sit si dare velis †. Nam per quem detur non dubito deesse non posse, adiuuante domino vel episcopum vel presbyterum vel quemlibet. *† alias in tuo erit arbitrio vtrum dari velis.*

Augustinus Caio, quem sua disputatione traxerat ad Ecclesiam. Mittit illi suos libros legendos & iudicãdos, adhortans vt perseueret in bono proposito.

Epistola LXXXIIII.

CAIO Augustinus. Vt abs te abscessimus, dici non potest quanta suauitate nos perfuderit recordatio tui, ac sæpe perfundat. Recolimus enim ardore inquisitionis tuæ, cum esset mirabilis, non fuisse perturbatam modestiam disputãdi. Nam neque flagrantius percontantem, neque tranquillius audientem, quenquam facile inuenerim. Vellem itaque tecum multum loqui, nõ enim multum esset, quantũcunque esset, si tecum loquerer. Sed quia difficile est, quid opus est causas quærere? Prorsus difficile est, Erit fortasse aliquando facillimum, ita deus velit, nũc certè aliud est. Dedi ergo negocium fratri, per quẽ literas misi, vt omnia nostra legenda præbeat pruden- M tissimæ charitati tuæ. Non enim aliquid meum inculcabit inuito. Noui enim quid benignitatis in nos animo geras, quæ tamen lecta probaueris, vera perideris, nostra esse non putes, nisi quia data sunt, eoq; te cõuertas licet, vnde tibi quoque est vt ea probares datum. Nemo enim quod legit, in codice ipso cernit verum esse, aut in eo qui scripserit, sed in seipso potius, si eius menti quoddam non vulgariter candidum, sed à fece corporis remotissimum lumen veritatis impressum est. Quod si falsa aliqua atque improbanda compereris, de humano nubilo irrorata scias, & ea vere nostra esse nõ dubites. Hortarer autem te ad quærendum, nisi videre mihi viderer hiantia quædam ora cordis tui: hortarer etiam, vt quod verum cognoueris viriliter teneas, nisi patefaceres euidentissimum robur animi & cõsilij tui. Totum eius se mihi breui tempore discussis corporeis tegumentis, quod in te viuit aperuit. Neque vllo modo siuerit domini nostri misericordissima prouidentia, vt catholico Christi gregi tu vir tam bonus & egregie cordatus alienus sis.

Augustinus

A *Augustinus Consentio, respondet deum omnium rerum esse simplicißimum, minimeq́; corporeum aut materialem.*

Epistola LXXXV.

AVgustinus Consentio. Cogitationis carnalis compositionem vanumq; figmentum, vbi vera ratio labefactare incipit, cõtinuo illo intus adiuuãte atque illuminante, qui cũ talibus dolis in cordibus nostris habitare non vult, ita ista cõfringere atque à fide nostra quodam modo excutere festinamus, vt ne puluerem quidem vllum phãtasmatum illic remanere patiamur. Quamobrem nisi rationem disputationis qua forinsecus admoniti, ipsa intrinsecus veritate lucente hæc falsa esse perspicimus, fides in corde nostro antecessisset, quę nos indueret pietate, incassum quæ vera sunt audiremus. Ac per hoc quoniam id quod ad eam pertinebat fides egit, ideo subsequens ratio aliquid eorum quæ inquirebat inuenit: falsæ itaque rationi, non solum ratio vera, qua id quod credimus intelligimus, verumetiam fides ipsa rerum nondum intellectarum sine dubio præferenda est. Melius est enim quamuis nondum visum credere quod verum
B est, quàm putare te verum videre quod falsum est. Habet nãque fides oculos suos, quibus quodam modo videt verum esse quod nondum videt, & quibus certissime videt nondum se videre quod credit. Porrò autem qui vera ratione iam quod tantũmodo credebat intelligit, profecto præponendus est ei qui cupit adhuc intelligere quod credit: si autem nec cupit, & ea quæ intelligenda sunt, credenda tantummodo existimat, cui rei fides prosit ignorat. Nam pia fides sine spe & sine charitate esse non vult. Sic igitur homo fidelis debet credere quod nondum videt, vt visionem & speret & amet. Et visibilium quidem rerum præteritarum quæ temporaliter transierunt sola fides est, quoniam non adhuc videnda sperantur, sed facta & transacta creduntur: sicut est illud quod Christus semel pro peccatis nostris mortuus est & resurrexit, nec iam moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Ea vero quæ nondum sunt, sed futura sunt, sicut nostrorum spiritalium corporum resurrectio, ita credũtur vt etiam videnda sperentur, sed ostendi modò, nullo possunt modo. Quæ vero ita sunt, vt neque prætereant neque futura sint,
C sed æterna permaneant, partim sunt inuisibilia, sicut iusticia, sicut sapiẽtia: partim visibilia, sicut Christi immortale iam corpus. Sed inuisibilia intellecta conspiciuntur, ac per hoc & ipsa modo quodam sibi congruo videntur: & cum videntur, multo certiora sunt quàm ea quæ corporis sensus attingit: sed ideo dicuntur inuisibilia, quia oculis istis mortalibus videri omnino non possunt. At illa quæ visibilia sunt permanentia, possunt si ostendantur etiam his mortalibus oculis cõspici, sicut se discipulis post resurrectionem dominus ostendit, sicut & iam post ascensionem Apostolo Paulo & Stephano diacono. Proinde ista visibilia permanentia credimus, vt etiam si non demonstrentur, speremus ea nos quandoque visuros. Nec ea tenemur ratione intellectuq; comprehendere, nisi vt ea quia visibilia sunt ab inuisibilibus distinctius cogitemus: & cũ cogitatione qualia sint imaginamur, satis vtique nouimus ea nobis nota non esse. Nam & Antiochiam cogito incognitam, sed non sicut Carthaginem cognitam. Illam quippe visionem cogitatio mea fingit, hanc recolit: nequaquam tamen dubito siue quod de illa testibus multis, siue quod de ista meis aspectibus credidi. Iusticiam vero & sapiẽtiam, & quicquid eiusmodi est, non aliter imaginamur, aliter contuemur: sed hæc in-
D uisibilia simplici mentis atque rationis intentione intellecta conspicimus, sine vllis formis & molibus corporalibus, sine vllis liniamentis figurisq; membrorum, sine vllis localibus finibus, sine spaciis infinitis. Ipsumque lumẽ quo cuncta ista discernimus, in quo nobis satis apparet, quid credamus incognitum, quid cognitũ teneamus, quam formam sensu corporis recordemur, quam cogitatione fingamus, quid corporis sensus attingat, quid imaginetur animus simile corpori, quid certum & omnium corporum dissimile intelligentia contempletur. Hoc ergo lumen vbi hęc cuncta diiudicantur, non vtique sicut huius Solis & cuiusq; corporei luminis fulgor per localia spacia circũq; diffunditur, mentemq; nostram quasi visibili candore illustrat, sed inuisibiliter & ineffabiliter, & tamen intelligibiliter lucet: tamq; nobis certũ est, quàm nobis efficit certa quæ secundum ipsum cuncta conspicimus. Cum igitur tria sint rerum genera quæ vidẽtur, vnum corporalium, sicut hoc cœlũ & terra, & quicquid in eis corporeus sensus cernit & tangit. Alterum simile corporalibus, sicut sunt ea quæ spiritu cogitata imaginamur, siue recorda-
E ta vel oblata quasi corpora contuemur: vnde sunt etiã visiones quæ vel in somnis, vel in aliquo mentis excessu, his localibus quantitatibus ingeruntur. Tertium ab vtroque discretum, quod neque sit corpus, neque habeat vllam similitudinem corporis: sicut est sapientia, quæ mente intellecta cõspicitur, & in cuius luce de his omnibus veraciter iudicatur, in quo istorũ genere credendum est esse istam quam nosse volumus trinitatem? Profecto aut in aliquo, aut in nullo. Si in aliquo, eo vtique quod est aliis duobus præstantius, sicut est sapientia. Quod si donum eius in nobis est, & minus est quàm illa summa & incommutabilis quæ dei sapientia dicitur, puto quod non debemus dono suo inferius cogitare donantem. Si autem aliquis splendor eius in nobis est, quæ nostra sapiẽtia dicitur, quantúmque eius per speculum & in ænigmate capere possumus, oportet eam & ab omnibus corporum similitudinibus secernamus. Si autem in nullo istorum genere esse putanda est ista trinitas, & sic est inuisibilis vt nec mente videatur, multo minus de illa huiusmodi opinionem ha-
F bere debemus, vt eam rebus corporalibus vel corporalium rerum imaginibus similem esse credamus. Non enim corpora pulchritudine molis aut magnitudine superat, sed dissimilitudine aut disparilitate naturæ: Et si discreta est à comparatione bonorum animi nostri, qualia sunt sapientia, iusticia, charitas, & cætera talia, quæ profecto nõ mole corporis pendimus, nec eorum quasi corporeas formas cogitatione figuramus, sed ea quando rectè intelligimus sine aliqua corpulentia vel similitudine corpulentiæ in luce mentis aspicimus, quanto est ab omnium qualitatum & quãtitatum corporalium comparatione discretior: non eam tamen à nostro intellectu omnino abhorrere Apostolus testis est, vbi ait, Inuisibilia enim à constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus ac diuinitas. Ac per hoc cum eadem trinitas fecerit & corpus & animam, sine dubitatione est vtroque præstantior. Anima ita consyderata maxime humana & rationalis atque intellectualis, quæ ad eius imaginẽ facta est, si cogitationes nostras & intelligentias non euicerit, sed eius quod habet pręcipuũ, id est, ipsam mentem atque intelligentiam, mente atque intelligentia potuerimus apprehendere, nõ erit for

tassis

Fides adhæret charitati.

1. Pet. 3.

Roma. 6.

Roma. 1.

Ibidem.

12. de Gen. ad literam, ca. 6. & 7.

G tasis absurdum, vt eam ad suum quoque creatorē intelligēdum ipso adiuuante meditemur attollere. Si autem in seipsa deficit sibiq; succumbit, pia fide contenta sit quandiu peregrinatur à domino, donec fiat in homine quod promissum est, faciente illo qui potens est,
1.Cor.5. sicut ait Apostolus, facere supra quàm petimus aut in-
Ephe.3. telligimus. Restat itaque vt ita credamus vnius substātiæ trinitatem, vt ipsa essentia non aliud sit quàm ipsa trinitas. Ad quam videndam quantumlibet in hac vita proficiamus, per speculum erit & in ænigmate quod videbimus. Cum vero quod in resurrectione promittitur spiritale corpus habere cœperimus, siue illam mēte, siue mirabili modo, quoniam ineffabilis est spiritalis corporis gratia, & corpore videamus, non tamē per locorum interualla, nec in parte minorem, in parte maiorem, quoniam non est corpus, & vbique tota est, pro nostra capacitate videbimus. Quod vero posuisti in epistola tua, videri tibi, vel potius quod videbatur tibi, nihil viuum secundū substantiam inesse iusticiæ, ideoq; te non posse adhuc deum, id est, viuentem naturam iusticiæ similem cogitare: quia iusticia sicut dicis, non in se sed in nobis viuit, immo nos potius secundum illam
H viuimus, ipsa vero per se iusticia nequaquam viuit. Ad hoc vt tibiipse respondeas, illud intuere, vtrum rectè dici possit, vitā ipsam non viuere, qua fit vt viuat quicquid non falsò dicimus viuere. Puto enim absurdū tibi videri, vt per vitam viuatur, & vita non viuat. Porrò si vita ipsa præcipue viuit, qua viuit omne quod viuit, recole obsecro quas dicit scriptura diuina animas mortuas, profecto inuenies iniustas, impias, infideles. Nam licet per illas viuant corpora impiorum, de quibus dictum est, quòd mortui sepeliant mortuos suos, &
Matt.8. ibi intelligantur etiam iniquæ animæ non esse sine aliqua vita. Nō enim aliter ex eis possent corpora viuere, nisi qualicunque vita qua omnino animæ carere non possunt, vnde immortales merito vocantur: non tamē ob aliud amissa iusticia dicuntur mortuæ, nisi quia & animarum, licet immortaliter vita qualicunque viuentium, verior & maior vita iusticia est tāquam vitarum: Quæ cum sunt in corporibus, etiam ipsa corpora viua sunt, quæ per seipsa viuere nequeūt. Quapropter si animæ non possunt nisi etiam in seipsis vtcunque viuere, quia ex eis viuunt & corpora, à quibus deserta moriuntur: quanto magis vera iusticia etiam in seipsa viuere
I intelligenda est, ex qua sic viuunt animæ, vt hac amissa mortuæ nuncupentur, quamuis quantulacunque vita non desinant viuere. Ea porrò iusticia quæ viuit in seipsa, proculdubio deus est atque incōmutabiliter viuit. Sicut autem cum sit in seipsa vita, etiam nobis fit vita cum eius efficimur participes: ita cum in seipsa sit iusticia, etiam nobis fit iusticia, cum ei cohærendo iuste viuimus: & tanto magis minúsve iusti sumus, quanto magis illi minúsve cohæremus. Vnde scriptum est de
1.Cor.1. vnigenito filio dei, cum sit vtique patris sapientia atque
Hiere.9. iusticia, & semper in seipso sit, quòd factus sit nobis à
2.Cor.10. deo sapientia & iusticia, & sanctificatio & redemptio. Vnde quēadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur. Quod quidem & ipse vidisti addēdo atque dicendo, nisi forte non hæc humanæ æquitatis, sed illa quæ deus est, sola esse asseratur iusticia. Est planè ille summus deus vera iusticia, vel ille verus deus summa iusticia, quam profecto esurire & sitire debemus, ea nostra est in hac peregrinatione iusticia, & qua postea saturari, ea nostra est in æternitate plena iusticia. Non ergo deū nostræ iusticiæ similem cogitemus, sed cogitemus nos potius tanto similiores deo, quanto K
esse poterimus eius participatione iustiores. Si ergo cauendum est ne iusticiæ nostræ similem putemus deum, quoniam lumē quod illuminat, incomparabiliter, excellentius est illo quod illuminatur: quanto magis caueri oportet, ne aliquid inferius & quodā modo decoloratius eum esse credamus, quàm est nostra iusticia. Quid est autem aliud iusticia cum in nobis vel qualibet virtus qua rectè sapienterq; viuitur, quàm interioris hominis pulchritudo? Et certè secundum hanc pulchritudinē magis quàm corporis, facti sumus ad imaginem. Vnde nobis dicitur, Nolite cōformari huic se- Roma.12.
culo, sed renouamini in nouitate mētis vestræ, ad probandum vos quæ sit voluntas dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum. Si ergo non in mole neque in distantibus per loca sua partibus sicut corpora siue cernuntur siue cogitantur, sed in virtute intelligibili qualis est iusticia, mētem dicimus seu nouimus seu volumus pulchram, & secūdum hanc pulchritudinem reformamur ad imaginē dei, profecto ipsius dei qui nos reformauit & reformat ad imaginem suam, nō aliqua mole corporea suspicanda est pulchritudo, eoq; iustorum mētibus credendus est incōparabiliter pulchrior, L
quo est incomparabiliter iustior.

Augustinus Casulano presbytero, de ieiunio sabbati ac reliquorum dierum aduersus Vrbicum quendā, qui stultissime de hac re scripserat. Epist. LXXXVI.

Dilectissimo & desyderātissimo fratri & compresbytero Casulano, Augustinus in domino salutem. Nescio vnde sit factum, vt primis tuis literis meas non redderem, non tamē tui cōtemptu id me fecisse scio. Nam & studiis tuis & ipso sermone delector, teque in ista ætate iuuenili proficere in verbo dei & abūdare ad ædificationem Ecclesiæ, & opto & exhortor. Nunc vero scriptis tuis alteris sumptis, quibus tibi tandem aliquando respondeam iure charitatis, in qua vnum sumus, fraterno & æquissimo flagitas, differendum tuę dilectionis vlterius desyderium non putaui, & inter arctissimas occupationes meas suscepi isto me debito apud te absoluere. Quod ergo me consulis, vtrum liceat sabbato ieiunare, Respondeo, si nullo modo liceret, profecto quadraginta continuos dies, nec Moyses nec Helias, nec ipse dominus ieiunasset. Verum ista ratione concluditur etiam dominico die nō illicitum esse ieiunium. Et quisquis tamen hunc M
diem ieiunio decernendum putauerit, sicut quidam ieiunantes sabbatum obseruant, non paruo scādalo erit Ecclesiæ. Nec immerito: In his enim rebus de quibus Dist.12.ca.
nihil certi statuit scriptura diuina, mos populi dei vel in his.
instituta maiorum pro lege tenenda sunt. De quibus si disputare voluerimus, & ex aliorum cōsuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore sermocinationis cum certa documenta nulla veritatis insinuet, vtique cauendum est, ne tēpestate contentionis serenitas charitatis obnubiletur. Quod periculum vitare neglexit, cuius mihi proximam † disputationem †prolixam.
vt ei responderem cum tuis prioribus literis existimasti esse mittendam. Non autem vsque adeò mihi spacia temporum larga sunt, vt ea refellendis singulis sententiis eius impendam, quæ aliis operibus magis vrgētibus explicandis habeo necessaria. Sed de eo quo te mihi in tuis epistolis ostendis ingenio quod in te donum dei admodum diligo, eundem sermonem cuiusdam vt scribis Vrbici paulò diligentius ipse consyderа, & videbis eum penè vniuersam Ecclesiam Christi,

ab ortu

A ab ortu ſolis vſque ad occaſum ſcilicet verbis iniurioſiſsimis nequaquam lacerare timuiſſe. Nec dixerim penè vniuerſam, ſed planè vniuerſam. Nam neque ipſis quorum conſuetudinem ſibi videtur defendere, inuenitur peperciſſe Romanis, ſed quo modo in eos quoq; redundet conuiciorum eius impetus neſcit, quoniam non aduertit. Nam cum eum argumenta deficiũt quibus probet ſabbato ieiunandum, in luxurias epularum & temulenta conuiuia & nequiſsimas ebrietates inſultabundus inuehitur, quaſi non ieiunare, hoc ſit inebriari. Quod ſi hoc eſt, quid ergo prodeſt Romanis ſabbato ieiunare: quando quidem aliis diebus quibus non ieiunant, neceſſe eſt eos ſecundum diſputationem huius ebrioſos & ventricolas iudicari. Porrò ſi aliud eſt grauare corda in crapula & ebrietate, quæ ſemper eſt malum, aliud eſt autem modeſtia & temperantia cuſtodita relaxare ieiunium, quod certè cum ſit die dominico reprehenſorem non habet Chriſtianum, prandia prius ſanctorum à voracitate & ebrioſitate ventricolarum † ipſos. iſte diſcernat, ne Romanos epiſcopos † quando non ieiunant ventricolas faciat, & tunc inquirat, non vtrum liceat inebriari ſabbato, quod nec die dominico licet, B ſed vtrum nec ſabbato ieiunandum ſit, ſicut dominico non ſolet. Quod vtinam ſic quæreret, aut ſic affirmaret, vt toto terrarum orbe diffuſam, exceptis Romanis, & adhuc paucis Occidentalibus, apertiſsime non blaſphemaret Eccleſiam. Nunc verò quis ferat per omnes Oriẽtales, & multos etiam Occidentales populos Chriſtianos de tot tantisq; famulis famulabusq; Chriſti, ſabbato ſobrie modeſteq; prandentibus, ab iſto dici, quod in carne ſint & deo placere non poſsint, & quod de illis ſit ſcriptum: Recedãt iniqui à me, viam eorum noſſe nolo, & quod ſint ventricolæ, Iudæam Eccleſiæ præponentes, & ancillæ filios, & lege non iuſta, ſed voluptuaria, conſulentes ventri, non diſciplinæ ſuccumbentes, & quod caro ſint, & mortem ſapiant, & cætera huiuſmodi. Quæ ſi de vno quopiam dei famulo diceret, quis eum audire, quis non deuitare deberet? Cum ergo his opprobriis atque maledictis inſectatur Eccleſiã per totum mundum fructificantem atque creſcentem, & die ſabbati penè vbique prandẽtem, admoneo quiſquis eſt, vt ſeſe cohibeat. Nã cuius me nomen ignorare voluiſti, profectò de illo me iudicare noluiſti. *Matt. 12.* Filius hominis, inquit, ſabbati dominus eſt. In quo maxime beC ne quàm male facere licet. Si ergo male facimus quando prãdemus, nullo die dominico bene viuim*. Quod autem fatetur Apoſtolos ſabbato manducaſſe, & dicit vt tunc ieiunaretur temporis non fuiſſe, propter quod *Matth. 9.* ait dominus: Venient dies vt auferatur ſponſus ab eis, & tunc ieiunabũt filij ſponſi, quia tunc tempus gaudij, & nunc tempus eſt luctus. Primum attendere debuit, quod illic dominus de ieiunio non de ſabbati ieiunio loquebatur. Deinde cum vult intelligi luctum ieiunio, cibo gaudium deputandum, cur non cogitat quicquid eſt illud quod ſignificare deus voluit in eo quod ſcrip*Gene. 2.* tum eſt, eum die ſeptimo requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis, non ibi luctum ſignificatum eſſe ſed gaudiũ: niſi forte dicturus eſt, in illa requie dei & ſanctificatione ſabbati gaudium Iudæis, luctum ſignificatum eſſe Chriſtianis. Et tamen nec quando ſanctificauit deus diem ſeptimũ, quia in illo requieuit ab omnibus operibus ſuis, aliquid de ieiunio vel prãdio ſabbati expreſſit: nec cum poſtea populo Hebræo de ipſius diei obſeruatione mandauit, aliquid de alimentis vel ſumendis vel non ſumendis locutus eſt. Vacatio tantum hominum à ſuis, vel à ſeruilibus operibus imperatur, quam D prior populus in vmbra accipiens futurorum, ſic vacauit ab operibus, quemadmodum nunc Iudæos vacare conſpicimus, non, vt putatur, Iudęis carnalibus non recte intelligentibus quod non rectè intelligunt Chriſtiani. Neq; enim melius hoc intelligimus quàm prophetæ, qui tamen in eo tempore quo ita fieri oportuit, ſeruauerunt hanc ſabbati vacationem quam Iudæi putant adhuc eſſe ſeruandam. Vnde illud eſt, quod lapi- *Nume. 15.* dare deus hominẽ iuſsit, qui ſabbato ligna collegerat: nuſquam autem legimus lapidatũ, vel aliquo dignum ſupplicio iudicatum, ſiue ieiunãtem ſabbato ſiue prandentem. Quid tamen horum duorum quieti cõueniat, quid labori, iſte ipſe viderit, qui gaudium manducantibus, luctum ieiunantibus deputauit, (vel intellexit à domino deputari) vbi de ieiunio reſpondens ait: Non *Matt. 9.* poſſunt lugere filij ſponſi quandiu cum eis eſt ſponſus. Quod autem propterea dicit ſabbato Apoſtolos manducaſſe, quia nondum erat tempus vt ſabbato ieiunarent, quod ſcilicet veterum traditio prohibebat. Nunquid ergo erat tempus vt ſabbato non vacarent? Nón- *Matt. 12.* ne & hoc traditio veterum prohibebat, & vacare cogebat, & tamẽ eo ipſo ſabbato die, quo Chriſti legimus E manducaſſe diſcipulos, vulſerunt vtique ſpicas quod ſabbato non licebat, quia veterum traditio prohibebat? Videat igitur ne cõgruentius ei reſpondeatur, Ideo dominum die illo à diſcipulis hæc duo fieri voluiſſe: vnum de ſpicis vellendis, alterum de alimentis ſumendis: vt illud eſſet aduerſus eos qui ſabbato volunt vacare, hoc autem aduerſus eos qui cogunt ſabbato ieiunare: cum illud mutato tempore iam ſuperſtitioſum eſſe ſignificaſſet: hoc autem vtroque tempore liberum eſſe voluiſſet. Neque id confirmando dixerim, ſed quid ei multo aptius, quàm ſunt ea quæ loquitur reſponderi poſsit oſtenderim. Quo modo, inquit, non cum phari- *Luca. 18.* ſæo damnabimur bis in ſabbato ieiunantes? tanquam phariſæus ideo damnetur, quia bis in ſabbato ieiunabat, & non quia ſuper publicanum ſe tumidus extollebat. Poteſt autem iſte dicere etiam illos qui omnium fructuum ſuorum decimas dant pauperibus cum phariſæo damnari, quia hoc quoq; ille inter ſua opera prędicabat, quod cupimus à multis fieri Chriſtianis, & vix paucisſimos inuenimus: Aut vero qui non fuerit iniuſtus, adulter & raptor, cum phariſæo damnabitur, quia ille ſe talem non eſſe iactabat, quod certè quiſquis F ſentit, inſanit. Porrò ſi hæc ſine dubio bona quæ ſibi phariſæus ineſſe commemorabat, non habenda ſunt cum ſuperbiente iactantia quæ in illo apparebat, ſed tamen habenda ſunt cum pietate humili, quę in illo non erat: ſic & bis in ſabbato ieiunare in homine qualis fuerat ille phariſæus, infructuoſum eſt: in homine autem humiliter fideli vel fideliter humili, religioſum eſt, quamuis Euangelica ſcriptura, non dixerit damnatum phariſæum, ſed magis iuſtificatum dixit publicanum. Verum ſi hoc modo putat iſte intelligendum quod ait dominus: Niſi abundauerit iuſticia veſtra plus quàm *Matt. 5.* ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum, vt niſi amplius quàm bis in ſabbato ieiunemus, hoc præceptum nõ poſsimus implere bene, quod ſeptem dies ſunt qui volumine temporum per ſua veſtigia reuocantur. Cum ergo ex his biduum quiſque detraxerit, ne ſabbato dominicóque ieiunet, remanent dies quinque, in quibus phariſæum ſuperare poſsit bis in ſabbato ieiunantem. Puto enim quod ſi ter in ſabbato quis ieiunat, iam ſuperat phariſæum qui bis in ſabbato

G bato ieiunabat. Quod si & quater, vel etiam vt nullus dierum excepto sabbato & dominico prætermittatur, in hebdomade quinquies ieiunatur, quod multi in † vita sua faciunt, maxime in monasteriis constituti, non solum pharisæus qui bis in sabbato ieiunabat, verumetiam Christianus qui quarta & sexta feria & ipso sabbato ieiunare cõsueuit, quod frequẽter Romana plebs facit, in labore ieiunij superabitur: & tamen nescio quis iste, vt dicis, Vrbicus disputator, etiam si quis quinque continuis præter sabbatum & dominicum diebus ita ieiunet, vt nullo † die omnino reficiat corpus, eum carnalem vocat, quasi cibus & potus cæteris diebus non pertineat ad carnem: & ventricolam iudicat, quasi solius sabbati prandium descendat in ventrem. Huic sanè non sufficit quod ad vincendum pharisæum iam sufficit, vt ter in sabbato ieiunetur, sed excepto dominico sex cæteris diebus ita ieiunare compellit, vt dicat, antiqua remota labe, duo in carne vna Christi iam sub disciplina manentes, non debent cum filiis sine lege & cum principibus Sodomorum, & cum plebe Gomorræ sabbatorum voluptaria conuiuia exercere, sed cum sanctimoniç incolis ac deo deuotis solenni & ec-

H clesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare, vt sex dierum vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemosynæ fontibus abluatur, quo possimus dominica alogia refecti omnes æquali corde digne cantare: Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem. Ista dicens, & à frequentia ieiunandi solum diem dominicum excipiens, non tantum Orientis & Occidentis populos Christianos in quibus sabbato nemo ieiunat, verum & ipsam Romanam ecclesiam improuidus & incautus accusat. Cum enim dicit: sub disciplina Christi manentes non debere cum filiis sine lege, cum principibus Sodomæ, cum plebe Gomorræ voluptaria sabbatorum exercere conuiuia, sed cum sanctimoniæ incolis ac deo deuotis, solenni & ecclesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare: [ac deinde definiens quid sit legitime ieiunare,] subiungit & dicit, vt sex dierum vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemosynæ fontibus abluatur: profecto eos qui minus quàm sex diebus in hebdomade ieiunant, non putat legitime exercere ieiunium, nec deo esse deuotos, nec maculas erroris, quæ de ista mortalitate contrahuntur, abluere. Videant ergo Romani quid agant, quia etiam

I ipsi nimium contumeliose huius disputatione tractantur, apud quos omnibus istis sex diebus præter paucissimos clericos aut monachos quotus quisque inuenitur qui frequenter quotidiana ieiunia, maxime quia ibi ieiunandum quinta sabbati non videtur. Deinde quæro: si vniuscuiusque diei vel leuis error ipsius diei ieiunio soluitur vel abluitur. Sic enim dicit, vt sex dierum vel leuis error ieiunij quoque fontibus abluatur: quid faciemus de illo errore qui subrepserit dominico die, in quo scandalum est ieiunare? Aut si die ipso nullus Christianis error obrepit, videat homo iste qui ventricolas tanquam magnus ieiunator accusat, quantum honoris & vtilitatis ventribus tribuat, si tunc non erratur quando prandetur. An forte in ieiunio sabbati tantum bonum constituit, vt aliorum sex dierum, hoc est ipsius etiam dominici, vel leuem sicut dicit errorem solum ieiunium sabbati possit abolere, & solo ipso die non erretur, quo toto vtique ieiunatur? Quid est ergo quod diem dominicum sabbato velut Christiano iure præponit? Ecce secundum ipsum dies sabbati multo sanctior inuenitur, in quo & non erratur cum eius toto spacio ieiunatur: & eodem ieiunio sex cæterorum K dierum, ac per hoc ipsius dominici error abluitur: puto quod tibi non placet ista præsumptio. Iam vero cum se hominem spiritalem videri velit, & tanquam carnales pransores sabbati accuset, attende quemadmodum dominici diei non parco prandio reficiatur, sed alogia delectetur. Quid est autem * alogia, quod verbum ex Græca lingua vsurpatum est, nisi cum epulis indulgetur vt à rationis tramite deuietur? Vnde animalia ratione carentia dicuntur aloga, quibus similes sunt ventri deditis, propter quod immoderatum cõuiuium, quo mens in qua ratio dominatur ingurgitatione vescendi ac bibendi quodam modo obruitur, alogia nũcupatur. Insuper etiam propter cibum ac potum non mentis sed ventris alogia diei dominici dicit esse cantandum, Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem. O virum spiritalem, O carnalium reprehensorem, O magnum ieiunatorem & non ventris cultorem. Ecce qui nos admonet ne lege ventris, legem domini corrumpamus, ne panem cœli vendamus esca terrena. Et adiungit: Quia esca Adam paradiso periit, esca Esaü primatus amisit. Ecce quid dicit: Est enim satanæ vsitata calumnia, tentatio ventris, L cui modicum suadet vt auferat totum. Et horum, inquit interpretatio præceptorum ventricolas minus incuruat. Nonne his verbis suis id agere videtur, vt etiam die dominico ieiunetur? Alioquin sanctior erit sabbati dies, quo dominus in monumẽto requieuit, quàm dominicus quo à mortuis resurrexit. Sanctius est enim profecto sabbatum, si secundum verba huius in sabbato per ieiunium peccatum omne vitatur, & quod diebus aliis contractum est, aboletur: In dominico autem per escam ventris tentatio non cauetur, & diabolicæ calumniæ locus datur, & paradiso peritur, & primatus amittitur. Quid ergo est quod rursus sibiipse contrarius admonet, vt non prandio modesto, sobrio, Christiano, reficiamur dominico die, sed in alogia lætantes plaudentesq; cantemus: Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem? Nempe si tunc non erramus quando ieiunamus, & aliorum sex dierum errores tunc abluimus cum sabbato ieiunamus, nullus erit die dominico deterior, nullus sabbato melior. Crede dilectissime frater, nemo legẽ sicut iste intelligit, nisi qui non intelligit. Si enim Adam non cibus sed prohibitus cibus perdidit, & Esaü nepotem san- M cti Abrahæ non esca, sed vsque ad contemptum sacramenti, quod in primatu suo habuit, concupita esca dãnauit: sic à sanctis & fidelibus pie prandetur, quemadmodum à sacrilegis & incredulis impie ieiunatur. Præponitur ergo dies dominicus sabbato fide resurrectionis, non consuetudine refectionis, aut etiam vinolentæ licentia cantionis. Moyses, inquit, quadraginta diebus panem non manducauit, nec bibit aquam. Cur autem hoc dixerit subiunxit atq; ait: Ecce Moyses amicus dei, nubis inquilinus, delator legis, & populi dux, ter bina sabbata ieiunio celebrans, non offensam, sed meritum collocauit. Nunquid attendit quid huic possit consequenter opponi? Quia vtique si Moysi ieiunãtis propterea ponit exemplum, quoniam in illis quadraginta diebus, ter bina, sicut loquitur, sabbata ieiunauit, & ex hoc vult persuadere, vt sabbato ieiunetur: ex hoc ergo persuadeat, vt & dominico ieiunetur, quia in illis quadraginta diebus nihilominus Moyses ter binos dominicos ieiunauit. Sed addit ac dicit: Et adhuc cum Christo dominicus dies imminenti Ecclesiæ seruabatur.

† tota.

† vt in illo.

* ἀλογία. Apparet hoc scribæ vicio accidisse, qui ex logia fecerit alogia, decepto sono pducta vocalis quæ præcedit in dñica. vtitur hoc verbo Paulus. 1. Corin. 16.

A uabatur. Quod cur dixerit neſcio. Si enim propterea quia multo magis ieiunandum eſt, poſtea quàm venit cum Chriſto dominicus dies: ergo, quod abſit, etiam ipſo dominico ieiunetur. Si autem timuit ne propter dierum quadraginta ieiunium obiiceretur etiam dominico ieiunandum, & ideo addidit, quod adhuc cum Chriſto imminenti Eccleſiæ dies dominicus ſeruabatur, vt videlicet ea cauſa intelligatur ieiunaſſe Moyſes etiam die qui ſequitur ſabbatum: quia nondum venerat Chriſtus, per quem factus eſt ipſe dies dominicus, quo non expediat ieiunari. Cur ipſe Chriſtus quadraginta diebus ſimiliter ieiunauit? Cur non in illis diebus quadraginta ter binis qui ſequebantur ſabbatum, ieiunium ſoluit, vt iam dominici diei prandium commendaret etiam ante reſurrectionem ſuam, ſicut ſanguinem ſuum potandum dedit ante paſsionem? Vides certè dierum quadraginta ieiunium, quod iſte cõmemorat, ſic ad rem non pertinere vt ſabbato ieiunemus, quo modo ad rem non pertinet vt dominico ieiunemus. Prorſus non attendit, quid ei de die dominico poſsit opponi, quãdo ſicut accuſanda ſunt ebrioſa conuiuia, & omnis vorax ac temulenta luxuries, B ſic accuſat prandia ſabbatorum, cum poſsint & ipſa eſſe modeſtorum atque ſobriorum. Et ideo non eſt illi ad ſingula reſpondendum, quoniam pro ſabbati prandio vicia luxuriæ reprehendendo, eadem atque eadem ſibi † dicit, aliud non inueniendo quod dicat, niſi quod inaniter & ad rem non pertinens dicit. *† ſæpe.* Vtrum non ſit ſabbato ieiunandum quæritur, non vtrum ſabbato non ſit luxuriandum: quod nec dominico faciunt qui deum timent, quanuis in illo vtique nõ ieiunent. Quis autem diceret quod iſte auſus eſt dicere? Quo modo, inquit, pro nobis, aut per nos rata erunt deo aut digna, quæ nos ſanctificata die ad peccatum cogunt? Sãctificatam diem ſabbati confitetur, & ad peccatum dicit cogi homines quia prandetur. Ac per hoc ſecundum iſtum, aut dies dominicus ſanctificatus non eſt, & incipit eſſe ſabbatum melius: aut ſi eſt & dominicus dies ſanctificatus, ad peccatum cogimur, quia prandemus: & conatur teſtimoniis probare diuinis, ſabbato ieiunandum. Sed vnde hoc probet omnino nõ inuenit. *Exo. 32.* Manducauit, inquit, & bibit Iacob vinum & ſatiatus eſt, & receſsit à deo ſalutari ſuo, & ceciderunt vna die viginti tria milia: *Deut. 32.* quaſi dictum ſit, Prandit C ſabbato Iacob, & receſsit à deo ſalutari ſuo. Et Apoſtolus quando commemorauit cecidiſſe tot milia, non ait, *1. Cor. 10.* Neque prandeamus ſabbato ſicut illi pranderunt, ſed ait, Neque fornicemur ſicut quidam eorum fornicati ſunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia. Quid ſibi etiam vult quod ait, Sedit autem populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Poſuit quidem & Apoſtolus hoc teſtimonium, ſed vt à ſeruitute idolorum non à ſabbati prandio prohiberet. Sabbato autem illud factum eſſe iſte non probat, ſed vt libitum eſt ſuſpicatur. Sicut autem fieri poteſt vt ieiunetur, & cum ieiunium ſoluitur ſi quis ebrioſus eſt, tunc inebrietur. Ita fieri poteſt vt non ieiunetur, & ſi temperantes ſunt homines, modeſtiſsime prandeatur.

Quid eſt ergo quod ſabbati volens perſuadere ieiunium, *Ephe. 5.* adhibet Apoſtolum teſtem dicentem, Nolite inebriari vino in quo eſt omnis luxuria: quaſi diceret, Nolite prandere ſabbato, quia ibi eſt omnis luxuria. Sicut autem hoc præceptum Apoſtolicum ne inebrientur vino in quo eſt omnis luxuria, obſeruatur à Chriſtianis deum timentibus quando prandetur die dominico, ita obſeruatur quando prandetur & ſab D bato. Vt expreſsius, inquit, errantibus contradicam, nemo ieiunio & ſi non promeretur offendit, porrò & non offendere promereri eſt. Quis hoc diceret niſi qui nollet conſiderare quid diceret? Ergo Pagani quãdo ieiunant, non ideo magis offendunt deum? Aut ſi de Chriſtianis voluit quod dixit intelligi, quis non deum offendet, ſi velit cum ſcandalo totius quæ vbique dilatata eſt Eccleſiæ, die dominico ieiunare? Deinde ſubiicit teſtimonia de ſcripturis ad cauſam quam ſuſcepit nihil valentia. Ieiunio, inquit, Helias paradiſo donatus in corpore regnat: quaſi ieiunium non prædicent qui ſabbato non ieiunant, ſicut ieiunium prædicant, qui tamen die dominico non ieiunant. Aut Helias eo tempore ieiunauerit, quo populus dei etiam ſabbato ieiunabat. Quod autem reſpondimus de quadraginta diebus ieiunij Moyſi, hoc deputa eſſe reſpondendum & de quadraginta diebus Heliæ. Ieiunio, inquit, Daniel leonum ſiccam rabiem illæſus euaſit: quaſi legerit quod ſabbato ieiunauerit, aut etiam cum ipſis leonibus ſabbato fuerit, vbi tamen legimus quod & pranderit. Ieiunio, inquit, trium fida germanitas ignibus coruſcanti carceri dominata regi hoſpitio ſuſcep- E tum dominum adorauit. Hæc exempla ſanctorum, nec ad perſuadendum cuiuſcunque diei ieiunium valent, quanto minus ſabbati, quandoquidem non ſolum non legitur tres viros ſabbato fuiſſe miſſos in caminum ignis ardentem, ſed ne illud quidem legitur, tandiu illic eos fuiſſe, vt poſsit quiſquam dicere eos ieiunaſſe, immo vero vix vnius horæ ſpacium eſt, quo eorum confeſsio hymnusq; cantatur. Nec amplius inter illas flammas innoxias deambulauerunt, quàm canticum illud terminauerũt. Niſi forte ab iſto etiam vnius horæ ſpacium ieiunio deputatur. Quod ſi ita eſt, non habet quod ſuccenſeat pranſoribus ſabbati. Vſque ad horam enim prandij multo quàm in illo camino prolixius ieiunatur. Adhibet & illud Apoſtoli teſtimonium, *Roma. 14.* vbi ait: Non eſt regnum dei eſca & potus, ſed iuſticia & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Et regnum dei Eccleſiã vult intelligi in qua dominus regnat. Obſecro te, nunquid hoc agebat Apoſtolus, cum iſta loqueretur, vt ſabbato à Chriſtianis ieiunaretur? Sed nec de ipſo cuiuſcunque diei ieiunio loquebatur cum hæc diceret. Dictum eſt enim aduerſus eos qui more Iudæorum ſecundum veterem legẽ in obſeruatione quo- F rundam ciborum putabant eſſe mundiciam, & ad eorum fratrum admonitionem, per quorum eſcam & potum indifferenter acceptum ſcandalizabantur infirmi. Ideo cum dixiſſet: Noli illum in eſca tua perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt. Et, non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. tunc adiunxit: Non enim eſt regnum dei eſca & potus, & cætera. Nam ſicut verba hæc Apoſtoli intelligit, vt regnum dei quod eſt Eccleſia, non ſit in eſca & potu, ſed in ieiunio: non dico ſabbatis ieiunare, ſed nunquam omnino cibum ac potum ſumere deberemus, ne de iſto dei regno vnquam recederemus. Puto autem quia iſto conferente † aliquanto *† conſitente.* religioſius die dominico ad Eccleſiã pertinemus, quãdo tamen & ipſo concedente prandemus. Cur, inquit, ſacrificium potiori domino charum murmuramus † *† curamus.* offerre, quod ſpiritus deſyderat & angelus laudat? Deinde adiungit angeli teſtimonium dicentis: *Tobia. 12.* Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna. Quid dixerit, potiori domino, neſcio, niſi forte ſcriptor errauit, & te fugit, vt quod mihi legendum miſiſti non emendares.

Sacrificiũ

G Sacrificium ergo domino charum ieiunium vult intelligi, quasi de ieiunio versetur hæc quæstio, & non de ieiunio sabbati. Neque enim dominicus dies sine sacrificio quod deo charum est peragitur, quia non ieiunatur. Sequitur adhuc, & ingerit testimonia à causa quam defendendam susceperit penitus aliena. Immola, inquit, deo sacrificium laudis, & istam vocem diuini psalmi, volens ad quod agitur nescio quo modo connectere: vtique, inquit, non sanguinis aut ebrietatis conuiuium, quo non laudes debitæ deo, sed blasphemiæ diabolo suffragante sylvescunt. O improuidam præsumptionem. Non ergo immolatur sacrificium laudis dominico die quia non ieiunatur, sed agitur ebrietatis conuiuium, & blasphemiæ diabolo suffragante sylvescunt. Quod si nefas est dicere, intelligat non

Psal.49. ieiunium significare in eo quod scriptum est, Immola deo sacrificium laudis. Ieiunium quippe certis diebus & maxime festis non agitur. Sacrificium vero laudis ab Ecclesia toto orbe diffusa diebus omnibus immolatur. Alioquin quod nullus, non dico Christianus, sed nec insanus dicere auderet, dies illi quinquaginta post Pascha vsque ad Pentecostem, quibus non ieiuna-

H tur, erunt secundum istum à sacrificio laudis alieni, quibus tantummodo diebus in multis Ecclesiis, in omnibus autem maxime cantatur hallelu ia: quam vocem laudis esse nullus Christianus qualibet imperitus ignorat. Confitetur tamen etiam ipso die dominico non in ebrietate, sed in iucunditate prandere, cum dicit, debere nos ex Iudæis & gentibus multis Christiani nominis fide paucos electos, vespertino sabbatorum incenso, pro pecudum victimis ieiunium deo placitum laudibus immolare, cuius feruore cremata deficiant opera delictorum. Et mane, inquit, exaudiet nos à nobis auditus, & erunt nobis domus ad manducandum & bibendum, non in ebrietate, sed in iucunditate dominica celebritate perfecta. Tunc enim eulogia, non, vt superius ait, alogia celebratur. Sed quid eum offendit sabbati dies, quem dominus sanctificauit, ignoro, vt in eo non putet posse manducari & bibi cum tali iucunditate quæ careat ebrietate, cum sic ante sabbatum ieiunare possimus, quo modo dicit ante dominicum sabbato ieiunandum: an continuo biduo prandere nefas esse arbitratur? Videat ergo quanta afficiat contumelia ipsam quoque Romanam Ecclesiam, vbi & his

I hebdomadibus, in quibus quarta & sexta & sabbato ieiunatur, tribus tamen diebus continuis, dominico scilicet ac deinde secunda & tertia prandetur. Quum vitam certum est, inquit, arbitrio pendere pastorum. Sed

Esa.5. væ qui dicunt, quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucē tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum. Quid sibi velint hæc verba eius, non satis intelligo. Si enim hæc scribis sicut Vrbicus dicit, in vrbe plebs pendens ex pastoris arbitrio cum episcopo suo ieiunat sabbato. Si autem ad te ista scripsit, quia in Epistola tua & ipse quiddam tale scripsisti, non tibi persuadeat vrbem Christianam sic laudare sabbato ieiunantem, vt cogaris orbem Christianum damnare prandentem. Cum enim dicit: [Væ qui dicunt] quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum: ieiunium sabbati volens intelligi bonum & lucem & dulce: prandium vero malum & tenebras & amarum, quis eum dubitat in omnibus Christianis sabbato prandentibus vniuersum orbem damnare terrarum? Nec seipse respicit, nec quibus dicat attendit, vt scriptis suis ab ista præcipiti co-

hibeatur audacia? Continuo quippe subiunxit: Nemo K ergo vos iudicet in esca, aut in potu: quod ipse vtique Coloss.2. facit qui sabbato sumentes escam potúmque sic arguit: quantum erat vt hinc ei veniret in mentem, etiam illud quod idem Apostolus alibi dicit: Qui manducat Roma.14. non manducantem non spernat, & qui non manducat manducantem non iudicet. Isto modo hoc temperamentum quo scandala deuitaret inter ieiunātes sabbato & manducantes teneret, vt & ipsum non manducantem manducans quisque non sperneret, & ipse non manducans manducantem non iudicaret. Petrus etiam, inquit, Apostolorum caput, cœli ianitor & Ecclesiæ fundamentum, extincto Simone, qui fuerat diaboli non nisi ieiunio vincendi figura, idipsum Romanos edocuit, quorum fides annunciatur vniuerso orbi terrarū. Nunquid ergo cæteri Apostoli prandere Christianos contra Petrum docuerūt in vniuerso orbe terrarum? Sicut itaque inter se vixerunt concorditer Petrus & condiscipuli eius, sic inter se concorditer viuant sabbato ieiunantes quos plantauit Petrus: & sabbato prandentes, quos plantauerunt condiscipuli eius. Est quidem & hæc opinio plurimorum, quamuis eam perhibeant esse falsam plerique Romani, quod Apostolus L Petrus cum Simone mago die dominico certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem vrbis Ecclesia ieiunauerit, & consecuto tam prospero gloriosóque successu, eūdem morem tenuerit, eumq; imitatæ sint nonnullę Occidentis Ecclesiæ. Sed sicut iste dicit, Simon magus figura erat diaboli: non planè sabbatarius aut dominicarius, sed quotidianus est ille tentator. Nec tamen aduersus eum quotidie ieiunatur, quando & diebus dominicis omnibus, & quinquaginta post Pascha, & per diuersa loca diebus solennibus martyrum & festis quibusque prandetur: & tamen diabolus vincitur, si oculi nostri sint semper ad dominum, vt ipse euellat de laqueo pedes nostros: & siue manducamus, siue bibimus, siue quodcunque facimus, omnia in gloriam dei faciamus, & quantum in nobis est sine offensione simus Iudæis & Græcis & Ecclesiæ dei. Quod parum cogitant qui cum offensione manducant, vel cum offensione ieiunant, & per vtramlibet intemperantiam scandala concitant, quibus non superatur diabolus, sed lætatur. Quod si respondetur, hoc docuisse Iacobum Hierosolymis, Ephesi Ioannem cæterósque aliis locis, quod docuit Romæ M Petrus, id est, vt sabbato ieiunetur: sed ab hac doctrina terras cæteras deuiasse, atque in ea Romam stetisse. Et econtrario refertur Occidentis potius aliqua loca, in quibus Roma est, non seruasse quod Apostoli tradiderunt. Orientis vero terras, vnde cœpit ipsum Euangelium prædicari, in eo quod ab omnibus [simul] cum ipso Petro Apostolis traditum est, ne sabbato ieiunetur, sine aliqua varietate mansisse. Interminabilis est ista contentio generans lites, non finiens quæstiones. Sit ergo vna fides vniuersæ quæ vbique dilatatur Ecclesiæ, tanquam intus in membris, etiam si ipsa fidei vnitas quibusdam diuersis obseruationibus celebratur, quibus nullo modo quod in fide verum est, impeditur. Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinsecus, illæ autem obseruationes, quæ variæ celebrantur, in eius veste intelliguntur. Vnde ibi dicitur, In fimbriis aureis circumamicta varietate. Sed ea quoque vestis ita diuersis celebrationibus varietur, vt non aduersis contentionibus dissipetur. Postremo, inquit, si Iudæus sabbatum colendo dominicum negat, quo modo Christianus

[Right margin notes: Sabbati ieiunii vnde (beside "diaboli non nisi ieiunio"); Psal.44. (beside "per ad dominum"); 1.Cor.10. (beside "stros: & siue manducamus"); Psal.44. (beside "veste intelliguntur"); Hoc nunc fit. (beside "reis circumamicta")]

A ſtianus obſeruat ſabbatum? Aut ſimus Chriſtiani &
dominicum colamus, aut ſimus Iudæi vt ſabbatum ob-
Math.6. ſeruemus: Nemo enim poteſt duobus dominis ſerui-
re. Nônne ita loquitur tanquam ſabbati alius domi-
Luca 6. nus ſit, alius dominici? Nec illud audit quod & ipſe cõ-
memorauit, Dominus eſt enim ſabbati filius hominis.
Quod autem ita nos vult eſſe à ſabbato alienos, ſicut
Iudæi ſunt à dominico alieni, nônne tantum errat vt
poſsit etiam dicere, ita nos non debere accipere legem
nec prophetas, ſicut Iudæi non accipiunt Euangelium
nec Apoſtolos? Quod qui ſapit, quid mali ſapiat vti-
que intelligis. Sed vetera, inquit, omnia tranſierunt, &
in Chriſto facta ſunt noua. Hoc verum eſt. Nam prop-
terea ſicut Iudæi ſabbatis non vacamus, etiam ſi ad ſi-
gnificandam requiem, quæ illo die ſignificata eſt,
Chriſtiana ſobrietate & frugalitate ſeruata, ieiunij vin
culum relaxamus. Et ſi aliqui fratres noſtri requiem
ſabbati relaxatione ieiunij ſignificandam eſſe non pu-
tant, nequaquam de veſtis regiæ varietate litigamus,
ne ipſius reginæ vbi vnam fidem etiam de ipſa requie
retinemus, interiora membra vexemus. Etſi enim
B quia vetera tranſierunt, cum eis tranſiit etiam carna-
lis vacatio ſabbati: non tamen quia ſabbato [& domi-
nico] ſine ſuperſtitioſa vacatione prãdemus, ideo duo-
bus dominis ſeruimus, quia & ſabbati & dominici v-
nus eſt dominus. Iſte autem qui vetera tranſiſſe ſic di-
cit, vt in Chriſto cederet ara altari, gladius ieiunio, pre-
cibus ignis, pani pecus, poculo ſanguis, neſcit altaris no
men magis legis & Prophetarum literis frequentatum,
& altare deo prius in tabernaculo, quod per Moyſem
factum eſt collocatum: Aram quoque in Apoſtolicis
literis inueniri vbi martyres clamant ſub ara dei. Di-
cit ceſsiſſe ieiunio gladium, non recordans illum quo
milites Euangelici armãtur ex vtroque teſtamento gla
dium bis acutum. Dicit ceſsiſſe precibus ignem, quaſi
non & nunc preces deferebantur in templum, & nunc
à Chriſto ignis eſt miſſus in mundum. Dicit ceſsiſſe
pani pecus, tanquam neſciens & tunc in domini men-
ſa panes propoſitionis poni ſolere, & nunc ſe de agni
immaculati corpore partem ſumere. Dicit ceſsiſſe po-
culo ſanguinem, non cogitans etiam nunc ſe accipere
in poculo ſanguinẽ. Quanto ergo melius & congruẽ-
C tius vetera tranſiſſe, & noua in Chriſto facta eſſe, ſic di-
ceret, vt cederet altare altari, gladius gladio, ignis igni,
panis pani, pecus pecori, ſanguis ſanguini. Videmus
quippe in his omnibus carnalem vetuſtatem ſpiritali
cedere nouitati. Sic ergo intelligendum eſt, ſiue in iſto
die volubili ſeptimo prandeatur, ſiue à quibuſdã etiam
ieiunetur, tamen ſabbato ſpiritali ſabbatũ carnale ceſ-
ſiſſe, quando in iſto ſempiterna & vera requies conco-
piſcitur, in illo vacatio tẽporalis iam ſuperſtitioſa con
temnitur. Cætera quæ ſequuntur quibus ſuam diſpu-
tationem iſte concludit, ſicut alia quædam quæ inde
commemoranda non arbitratus ſum, multo magis ad
cauſam non pertinẽt, in qua de ieiunio ſabbati vel prã
dio diſputatur. Sed ea tibi ipſi maxime, ſi in iis quæ à
me dicta ſunt aliquid admiraris, aduertenda & iodi-
canda dimitto. Si autem quoniam huic quantum po-
tui ſufficienter reſpondiſſe me puto, de hac re ſenten-
tiam meam quæris, ego in Euangelicis & Apoſtolicis
Inſtrumẽtũ literis, totoq; inſtrumento quod appellatur teſtamentũ
nouum, animo id reuoluens, video præceptum eſſe ie-
iunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiuna-
re, & quibus oporteat, præcepto domini vel Apoſtolo-
rum non inuenio definitum. Ac per hoc ſentio, non

quidem ad obtinendam quã fides obtinet iuſticiam, in D
qua eſt pulcbritudo filiæ regis intrinſecus, ſed tamẽ ad
ſignificandam requiem ſempiternam, vbi eſt verũ ſab-
batum relaxationẽ, quàm contritionem † ieiunij aptius *† cõſtrictio-*
cõuenire. Verũtamen in huius ſabbati ieiunio ſiue prã- *nem.*
dio, in his nihil mihi videtur tutius pacatiusq; ſeruari,
quàm vt qui manducat, non manducantem non ſper- *Roma.14.*
nat: & qui non manducat, manducantem non iudicet:
quia neq; ſi manducauerimus abundabimus, neq; ſi nõ
manducauerimus egebimus: cuſtodita ſcilicet eorũ in-
ter quos viuimus, [& cum quibus deo viuimus,] in his
rebus inoffenſa ſocietate. Sicut enim quod ait Apoſto-
lus verũ eſt, malũ eſſe homini qui per offenſionẽ man-
ducat, Ita malum eſt homini qui per offenſionem ieiu-
nat. Nõ itaq; ſimus eis ſimiles, qui videntes Ioannẽ non
manducantem nec bibentem dixerunt: Dæmonium
habet. Sed ne rurſus eis qui videntes Chriſtum man-
ducãtem & bibentẽ dixerunt: Ecce homo vorax & vi- *Math.11.*
noſus, amicus publicanorũ & peccatorum. Rem quip-
pe valde neceſſariam his dictis dominus ipſe ſubiecit
atq; ait: Et iuſtificata eſt ſapientia in filiis ſuis. Qui ſint
autem iſti, ſi requiris, lege quod ſcriptum eſt: Filij ſapi- E
entiæ etiam † iuſtorũ, ij ſunt qui quãdo manducant, nõ *† eccleſia.*
manducantes non ſpernunt, quando non manducant
manducantes nõ iudicant: ſed eos planè qui per offen-
ſionem non manducant, ſiue manducant, vel ſpernũt,
vel iudicãt. Et de die quidem ſabbati facilior cauſa eſt,
quia & Romana ieiunat Eccleſia, & aliæ nõnullæ, etiã-
ſi paucæ ſiue illi proximæ ſiue longinquæ: Die autẽ do-
minico ieiunare ſcandalum eſt magnũ, maxime poſt-
eaquam innotuit deteſtabilis multumq; fidei catholicæ
ſcripturiſque diuinis apertiſsime contraria hæreſis Ma *Manichæi*
nichæorum, qui ſuis auditoribus ad ieiunandum iſtum *ieiunãt die*
tanquam conſtituerunt legitimum diem, per quod fa- *dominico.*
ctum eſt, vt ieiunium diei dominici horribilius habe-
retur. Niſi fortè aliquis idoneus ſit nulla refectione in-
terpoſita vltra hebdomadam perpetuare ieiunium, vt
ieiunio xl. dierum quantum potuerit appropinquet, ſi-
cut aliquos feciſſe cognouimus. Nam & ad ipſum qua-
dragenarium numerum perueniſſe quendã, à fratribus
fide dignisſimis nobis aſſeueratum eſt. Quemadmodũ
enim veterum patrum temporibus, Moyſes & Helias
nihil contra prandia ſabbatorum fecerunt, cum die- F
bus quadraginta ieiunauerunt: Ita qui potuerit ſeptem
dies ieiunando tranſire, non ſibi ad ieiunandum eli-
git dominicum diem, ſed in iis eum inuenit quos ie- *Ieiuniũ vo*
iunaturum ſe vouit plurimos dies. Ieiunium tamen e- *tiuum mul*
tiam continuatum, ſi in hebdomade ſoluẽdum eſt, nul- *torũ dierũ.*
lo congruentius quàm dominico die ſoluitur. Si au-
tem poſt hebdomadem corpus reficitur, nõ vtique ad
ieiunandum dies dominicus eligitur, ſed in numero
quem voueri placuit inuenitur. Nec illũ moueat quod
Priſcillianiſtæ Manichæorum ſimillimi ad ieiunan-
dum die dominico ſolent teſtimonium de Apoſtolo-
rum actibus adhibere, cum eſſet Apoſtolus Paulus in
Troade. Sic enim ſcriptum eſt: In vna autem ſabbati
congregatis nobis frangere panem. Paulus diſputabat *Acto.20.*
[illis] exiturus alia die, produxitque ſermonem vſ-
que ad medium noctis. Deinde cum deſcendiſſet de
cœnaculo, vbi congregati erant ad reſuſcitandum a-
doleſcentem, qui grauatus ſomno de feneſtra cecide-
rat & mortuus ferebatur, de ipſo Apoſtolo ſcriptura
ſic loquitur, Aſcendens autem, inquit, cum fregiſſet
panem atque guſtaſſet ſatiſque eſſet alloquutus vſque
ad diluculum, ſic profectus eſt: abſit vt hoc ſic acci-

G piatur, tanquam solerent Apostoli dominico die solẽniter ieiunare. Quia † enim sabbati tunc appellabatur dies, qui nunc dominicus appellatur, quod in Euangeliis apertius inuenitur. Nam dies resurrectionis domini, prima sabbati à Matthæo, à cæteris autem tribus, vna sabbati dicitur: quem constat eum esse, qui dominicus postea appellatus est. Aut ergo post peractum diem sabbati, noctis initio fuerant congregati, quæ vtique nox iam ad diem dominicum, hoc est, ad vnam sabbati pertinebat: & ita eadem nocte fracturus panẽ sicut frangitur in sacramento corporis Christi, produxit sermonem vsque ad medium noctis, vt post sacramenta celebrata, rursus vsque ad diluculum alloquens congregatos, quoniam multum festinabat lucescente proficisceretur dominico die. Aut certe si in vna sabbati non per noctem sed per diem hora dominici fuerant congregati, eoipso quod dictũ est, Paulus disputabat illis exiturus alia die, expressa est causa producendi sermonis, quia fuerat exiturus, & eos sufficienter instruere cupiebat. Non ergo solenniter die dominico ieiunabant, sed necessarius sermo, qui studij

† *Vna.*

H feruentissimi audiebatur ardore, reficiendi corporis causa interrumpendus esse non visus est profecturo Apostolo, qui eos propter alios suos vsquequaque discursus, vel aliàs nunquam, vel rarissime visitabat, præsertim quia tunc ex illis terris sicut consequentia docent, ita discessurus erat, vt iam non esset eos in carne visurus. Ac per hoc magis ostẽditur dominicis diebus solita illis non fuisse ieiunia, quia ne hoc crederetur curauit scriptor libri causam producendi sermonis exponere: vt sciremus si aliqua necessitas oriatur, vrgentiori actioni non esse prandium præferendum: quanuis ab istis auidissime audientibus, & ipsum fontem cogitantibus profecturum, atque ideo magna siti non aquæ, sed verbi sine satietate, quicquid influebat haurientibus, non tantum carnale prandium, verumetiam cœna contempta est. Sed tunc quanuis dominico die solita illis ieiunia non fuissent, non erat tamen Ecclesiæ tam insignis offensio, si aliqua tali necessitate, qualem Apostolus Paulus habuit, die toto dominico, vsque ad medium noctis, vel etiam vsque ad diluculum reficere corpora non curarent. Nunc verò posteà quàm hæretici maximè impiissimi ieiunia

I diei dominici non aliqua necessitate occurrenti peragere, sed quasi sacra solennitate statuta dogmatizare cœperunt, & innotuerunt populis Christianis, profecto nec tali necessitate qualem Apostolus habuit, existimo faciendum esse quod fecit: ne maius malum incurratur in scandalo, quàm bonum percipiatur ex verbo. Quicquid tamen causæ vel necessitatis extiterit, cur homo Christianus die dominico ieiunare cogatur, sicut etiam illud in actibus Apostolorum inuenimus, in naufragij periculo, vbi & ipse Apostolus nauigabat, quatuordecim diebus, ac per hoc duobus dominicis ieiunatum, nullo modo dubitare debemus, dominicum diem quando non plures dies sine vlla refectione continuandi vouentur, inter ieiuniorum dies non esse ponendum. Cur autem quarta & sexta maxime ieiunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quòd consyderato Euangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, consilium reperiuntur ad occidendum dominum fecisse Iudæi. Intermisso autem vno die, cuius vespera dominus Pascha cum discipulis manducauit, qui finis fuit eius diei, quem vocamus quintam sabbati: deinde

Acto. 27.

traditus est ea nocte, quæ iam ad sextam sabbati, qui K dies passionis eius manifestus est, pertinebat. Hic dies primus azymorum fuit à vespera incipiens. Sed Matthæus Euangelista, quintam sabbati dicit fuisse primam diem azymorum, quia eius vespera sequente futura erat cœna Paschalis, qua cœna incipiebat azymum & ouis immolatio manducari. Ex quo colligitur, quartam sabbati fuisse, quando ait dominus: Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Ac per hoc dies ipse ieiunio deputatus est: quia sicut Euangelista sequitur & dicit, Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: & consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent & occiderent. Intermisso autem vno die, de quo dicit Euangelium: Prima autem azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Hoc ergo die intermisso passus est dominus, quod nullus ambigit, sexta sabbati: quapropter & ipsa sexta rectè ieiunio deputatur. Ieiunia quippe humilitatem significant. Vnde dictum est: Et humiliabam in ieiunio a- L nimam meam. Sequitur sabbatum, quo die caro Christi in monumento requieuit, sicut in primis operibus mundi requieuit deus [illo die] ab omnibus operibus suis. Hinc exorta est ista in regia illa veste varietas, vt alij sicut maxime populi Orientis propter requiem significandam mallent relaxare ieiunium: alij propter humilitatem mortis domini ieiunare, sicut Romana & nonnullæ Occidentis Ecclesiæ. Quod quidem vno die quo Pascha celebratur propter renouandam rei gestæ memoriam, quia discipuli humanitus mortem domini doluerunt, sic ab omnibus ieiunatur, vt etiam illi sabbati ieiunium deuotissime celebrent, qui cæteris per totum annum sabbatis prandẽt, vtrumque videlicet significantes, & in vno anniuersario die luctum discipulorum, & cæteris sabbatis quietis bonum. Duo quippe sunt, quæ iustorum beatitudinem & omnis miseriæ finem sperari faciunt, mors & resurrectio mortuorum. In morte requies est, de qua dicitur per prophetam: Plebs mea intra in cellaria tua, abscondere pusillum, donec transeat ira domini, In resurrectione autem in homine toto, id est, in carne & spiritu perfecta fœlicitas. Hinc factum est vt M horum duorum vtrunque non significandum putaretur labore ieiunij, sed potius refectionis hilaritate, excepto Paschali vno sabbato, quo discipulorum, sicut diximus, luctus propter rei gestæ memoriã fuerat ieiunio prolixiore significandus. Sed quoniam non inuenimus, vt iam suprà commemoraui, in Euangelicis & Apostolicis literis quæ ad noui testamenti reuelationem proprie pertinent, certis diebus aliquibus euidenter præceptum obseruanda esse ieiunia: & ideo res quoque ista sicut aliæ plurimæ, quas enumerare difficile est, inuenit in veste illius filiæ regis, hoc est, Ecclesiæ varietatis locum, indicabo tibi quid mihi de hoc requirenti responderit venerandus Ambrosius, à quo baptizatus sum, Mediolanensis episcopus. Nam cum in eadem ciuitate mater mea mecum esset, & nobis adhuc catechumenis, parum ista curantibus, illa solicitudinem gereret, vtrum secundum morem nostræ ciuitatis sibi esset sabbato ieiunandum, an Ecclesiæ Mediolanẽsis more prandendũ, vt hac eam cũctatione liberarem, interrogaui hoc supradictum hominem dei. At ille, Quid possum, inquit, hinc docere amplius quàm ipse fa-

Matth. 26.

Psal. 34.

Esaia. 26.

Ambrosius Dist. 12. illa

A ipse facio: Vbi ego putaueram nihil eum ista responsio-
ne præcepisse, nisi vt sabbato pranderemus. Hoc quip-
pe ipsum facere sciebam, sed ille secutus adiecit. Quan-
do hic sum non ieiuno sabbato, quando Romæ sum
ieiuno sabbato: & ad quancunque Ecclesiam veneritis,
inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non vul-
tis aut facere. Hoc responsum retuli ad matrem, eique
sufficit, nec dubitauit esse obediendum, hoc etiam nos
secuti sumus. Sed quoniã contingit maxime in Africa,
vt vna Ecclesia vel vnius regionis Ecclesiæ: alios habe-
ant sabbato prandentes, alios ieiunantes, mos eorũ mi-
hi sequendus videtur, quibus eorum populorum con-
gregatio regenda commissa est. Quapropter si consi-
lio meo, præsertim quia in hac causa plus forte quàm
satis fuit te petente atque vrgente locutus sum, libenter
acquiescis, episcopo tuo in hac re noli resistere, & quod
facit ipse, sine vllo scrupulo vt disceptatione sectare.

Augustinus Fœlicitati & Rustico de malis & fraterna correptione patienter tolerandis.
Epistola LXXXVII.

B DILECTISSIMAE & sanctissimæ matri Fœ
licitati, & fratri Rustico, & sororibus quæ vo
biscum sunt, Augustinus & qui mecum sunt
in domino salutẽ. Bonus est dominus & misericor-
dia eius vbique diffusa, quæ nos de vestra charitate in
suis visceribus consolatur. Quantum enim diligat cre-
† æque. dentes & sperantes in se, & illum atque † inuicem dili-
gentes, & quid eis in posterum seruet, hinc maxime o-
stendit, cum infidelibus & desperatis [& peruersis] qui-
bus in mala voluntate vsque in finem perseueranti-
bus, ignem cum diabolo æternum minatur, in hoc ta-
men seculo bona tanta largitur: qui facit oriri solem
Matth. 5. suum super bonos & malos, & pluit super iustos, & in-
iustos: breuiter [enim] aliquid dictum est vt plura co-
gitentur. Quàm multa enim habeant impij in hac vita
munera & dona gratuita ab illo quem contemnunt,
enumerare quis potest? Inter quæ illud magnum, quod
exemplis interpositarum tribulationum, quas huius se-
culi dulcedini tanquam bonus medicus miscet, admo-
net eos si attendere velint, fugere ab ira vẽtura, & cum
C in via sunt, id est, in hac vita, concordare cum sermo-
† aliàs, ad- ne dei, quem sibi aduersarium habent male viuendo. †
uersarium Quid ergo non misericorditer præstatur hominibus
male viuẽ- à domino deo, à quo etiam tribulatio beneficium est?
do fecerit. Nam res prospera donum est consolantis, res autem
γνώμη. aduersa donum est admonentis dei. Et si hæc præstat
vt dixi etiam malis, quid præparat sustinentibus se?
quorum in numero vos per illius gratiam congrega-
tos esse gaudete, sustinentes inuicem in dilectione, stu-
dentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Non
Ephe. 4. enim deerit quod in vobis inuicem sufferatis, nisi cum
1. Corin. 15. vos ita portauerit dominus absorpta morte in victo-
riam, vt sit deus omnia in omnibus. Dissensiones au-
tem nunquam debent amari, sed aliquando tamen aut
à charitate nascuntur, aut charitatem probant. Quis
enim facile inuenitur qui velit reprehendi? & vbi est
Prouer. 9. ille sapiens de quo dictum est: Corripe sapientem &
amabit te? nunquid tamen ideo non debemus repre-
hendere & corripere fratrem, ne securus tẽdat in mor-
tem? Solet enim fieri & frequenter accidit, vt ad ho-
ram contristetur cum reprehenditur & resistat & con-
tendat, & tamen postea considerêt secum in silentio,
vbi nemo est nisi deus & ipse, & timet displicere homi
nibus, quia corripitur, sed timet displicere deo, quia
non corrigitur, & deinceps non faciat illud in quo iu- D
ste reprehensus est, & quantum odit peccatum suum,
tantum diligat fratrem, quem sensit hostem peccati
sui. Si autem de illo numero est, de quo dictũ est, Cor-
ripe stultum & adiiciet vt oderit te, non de charitate
illius dissensio nascitur, sed tamen charitatem repre-
hensoris sui exercet & probat, quia non ei rependitur
odium, sed dilectio, quę cogit reprehendere, impertur-
bata perdurat, etiam cum ille qui reprehensus est odit.
Si autem ille qui corripit, reddere vult malum pro ma-
lo ei qui corripienti indignatur, non fuit dignus qui
corriperet, sed dignus planè qui etiam ipse corripi de-
beret. Hęc agite vt inter vos aut non existant indignα-
tiones, aut exortæ statim celerrima pace perimantur.
Maiorem date operam concordandis vobis quàm re-
darguendis: quia sicut acetum corrumpit vas, si diu-
tius ibi fuerit, sic ira corrumpit cor, si in alium diem
durauerit. Hæc ergo agite, & deus pacis erit vobiscum,
orantes simul & pro nobis, vt ea quæ bene monemus,
alacriter impleatis.

Hilarius Augustino proponens illi quæstiones aliquot, de quibus cupit edoceri. E
Epistola LXXXVIII.

DOMINO sancto iure ac meritò venerabili, &
per omnia colendo Augustino episcopo, Hi-
larius. Sanctitatis tuæ gratia, quæ omnibus
nota est, paruitati meæ persuasit, vt vestris de Syracu-
sano Hipponem remeantibus, has ad laudandam mi-
hi venerabilitatem tuam literas erogarem, poscẽs sum-
mam trinitatem, vt incolumis & vegetus dei nostri fa-
uore hoc meum scriptum ad recensendum suscipias,
domine sancte iure ac meritò venerabilis, & per om-
nia colende. Proinde rogo vt mei memor in sanctis
orationibus tuis esse digneris, atque imperitiam no-
stram informare de eo quod quidam Christiani apud
Syracusas exponunt, dicentes: posse esse hominem si-
ne peccato, & mandata dei facile custodire si velit. In-
fantem non baptizatum morte præuentum non posse
perire meritò, quoniam sine peccato nascitur. Diuitem
manentem in diuitiis suis, regnum dei non posse in-
gredi, nisi omnia sua vendiderit, nec prodesse eidem
posse, si forte ex ipsis diuitiis fecerit mandata. Non de- F
bere iurare omnino. Et de Ecclesia quæ sit de qua scrip
tum est, non habere rugam neque maculam, vbi hæc
sit, an in qua nunc congregamur, an illa quam spera-
mus. Quidam autem putant Ecclesiam hanc esse, quæ
nunc frequentatur populis, & sine peccato esse nõ pos-
se. De his omnibus rogo quantis valeo precibus sancti-
tatem tuam, vt iubeas nos apertius instrui, quo noueri-
mus, quatenus sentire debeamus. Dei nostri miseri-
cordia sanctitatem tuam incolumem conseruet annis
innumeris opto, domine sancte iure ac meritò vene-
rabilis & per omnia colende.

Augustinus Hilario respondens ad illius percontationes.
Epistola LXXXIX.

AVGVSTINVS episcopus seruus Christi &
eius Ecclesiæ, dilectissimo filio Hilario in do
mino salutem. Ex literis tuis didici, non so
lùm incolumitatem tuã, sed etiã religiosum
studium tuũ circa verbum dei, & piam curam pro salu
te tua quæ est in Christo Iesu domino nostro. Vnde
gratias deo agens non distuli rescripta persoluere. Quæstio. 1.
Si ergo quæris in hac vita, vtrum quisquam ita iusti- ἀναμαρ-
tiæ perfectione proficiat, vt hic sine vllo viuat omni- τησ.

G no peccato: attende quid dixerit Ioannes Apostolus,
quem dominus inter discipulos suos præcipue dilige-
1.Ioan.1. bat. Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus,
nosipsos decipimus: & veritas in nobis non est. Si er-
go illi de quibus mihi scripsisti, se dicunt esse sine pec-
cato, vides quia seipsos decipiunt, & veritas in eis non
est. Si autem se esse peccatores fatentur vt dei miseri-
cordiam possint mereri, compescant se ab aliis etiam
decipiendis, quibus hanc superbiam persuadere conan
tur. Omnibus enim necessaria est oratio dominica,
quam etiam ipsis arietibus gregis, id est, Apostolis suis
Math.6. dominus dedit, vt vnusquisque deo dicat: Dimitte no-
bis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus
nostris. Cui enim hæc in oratione verba necessaria nõ
fuerint, ipse hic sine peccato viuere pronunciãdus est.
An beata virgo orauerit. Quales si aliquos futuros dominus præuideret, melio-
res vtique quàm extiterunt eius Apostoli, aliam ora-
tionem illos doceret, qua non peterent dimitti sibi pec
cata, quibus in baptismo fuerant omnia iam dimissa.
Nam si Daniël sanctus non coram hominibus (quasi
humilitate fallaci, sed coram deo,) id est, in oratione
H qua deum precabatur, nõ solum peccata populi sui, sed
etiam sua cõfitebatur, sicut eius ore veridico expressum
est: nihil aliud mihi videtur dicendum istis, nisi quod
per prophetam Ezechiëlem cuidam superbo dominus
Ezech.28. mandat: Nunquid tu sapiẽtior quàm Daniël? Sed pla-
nè qui misericordia dei adiutus & gratia se ab eis pec-
catis abstinuerit, quæ etiam crimina vocantur, atque
illa peccata sine quibus non hic viuitur mundare ope-
ribus misericordiæ & piis orationibus non neglexerit,
merebitur hinc exire sine peccato, quamuis cum hic vi-
ueret habuerit nonnulla peccata: quia sicut ista nõ de-
fuerunt, ita etiam remedia quibus purgarentur affue-
runt. Quisquis autem hac velut occasione comperta,
cum audierit neminẽ hic arbitrio suo sine peccato vi-
uere, dederit se libidinibus, & criminibus nefariis obli
gauerit, atque (in his criminosis consceleratisque mo-
ribus) vsque in diem suum vltimũ perdurauerit, quas-
libet inter hæc eleemosynas faciat, & infœliciter ducit
vitam, & infœlicius finit. Sed isti vtcunque tolerandi
sunt, quando dicunt vel esse vel fuisse hic aliquem prę-
ter vnum sanctũ sanctorum qui nullum haberet om-
Secũda de libero arbitrio. nino peccatum. Illud verò quod dicunt sufficere ho-
mini liberũ arbitrium ad dominica præcepta implen-
da, etiam si dei gratia & spiritus sancti dono ad opera
I bona non adiuuetur, omnino anathematizandum est,
& omnibus execrationibus detestandum. Qui enim
hoc asserunt, à gratia dei penitus alieni sunt: qui igno-
Roma.10. rantes dei iusticiam, sicut de Iudæis dicit Apostolus, &
suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subie-
Roma.13. cti: Plenitudo quippe legis non est nisi charitas. Et vtiq;
Roma.5. charitas dei diffusa est in cordibus nostris, nõ per nos-
ipsos nec viribus propriæ voluntatis, sed per spiritum
sanctum, qui datus est nobis. Valet itaque liberum ar-
bitrium ad opera bona, si diuinitus adiuuetur, quod fit
humiliter petendo & faciendo. Desertum verò diuino
adiutorio qualibet scientia legis excellat, nullo modo
† soliditatẽ habebit iusticiæ solicitudinem, † sed inflationem im-
pię superbię, & exitiosum tumorem. Docet hoc eadem
ipsa dominica oratio. Frustra enim rogantes deum di-
Math.6. cimus: Ne nos inferas in tentationem, si hoc in nostra
sic positum est potestate, vt nullo illius adiutorio id va
† inferas. leamus adimplere. Dictum est enim: Ne nos inducas †
in tentationem: quod intelligitur ne nos inferri dese-
1.Corin.10. rendo permittas. Fidelis enim deus, ait Apostolus, qui
non vos permittit tentari supra id quod potestis, sed fa K
ciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustine-
re. Vt quid hoc dixit deum facere, si hoc sine ipsius ad-
iutorio in sola nostra est potestate? Nam & ipsa lex in
hoc adiutorium data est illis, qui ea legitime vtuntur,
vt per illam sciant, vel quid iusticiæ iam acceperint,
vnde gratias agant, vel quid adhuc eis desit, quod in-
stanter petant. Qui autẽ sic audiunt quod ait lex: Non Roma.7.
concupisces, vt hoc quia didicerint, sufficere sibi arbi-
trentur, nec adiutorio gratię dei ad faciendũ quod ius-
sum est dari sibi virtutem credant & petant, ad hoc eis
lex subintrauit, vt abundaret delictum, quod dictũ est
de Iudæis: Parũ enim est, quia non implent quod præ- Hoc aliter exponunt quidam.
cepit lex. Non concupisces, sed insuper superbiunt, &
ignorantes dei iusticiam, id est, quam deus dat, qui iu-
stificat impium, & suam volentes constituere tanquam
suæ voluntatis viribus factã, iusticiæ dei non sunt sub-
iecti. Finis enim legis Christus ad iusticiam omni cre-
denti, qui vtique ideo venit, vt vbi abũdauit delictum,
superabundet gratia. Cui gratiæ si fuerunt inimici, dei
ignorantes iusticiam, & suam volẽtes constituere, qua-
re sunt & isti inimici, si in eum crediderunt, quem illi
occiderunt? An vt illi accipiant præmium, qui occiso L
Christo suam impietatẽ accusauerunt, & se illius gra-
tiæ cognitæ subdiderunt: & isti portent iudicium, qui
sic in Christum volunt credere, vt eius ipsam gratiam
conentur occidere? Ad hoc quippe in eum credũt qui
rectè credunt, vt esuriant sitiantq; iusticiam, & eius gra
tia saturentur. Omnis enim, sicut scriptum est, qui in-
uocauerit nomen domini saluus erit. Non vtique salu- Ioelis.2.
te corporis quam multi habent, & qui non inuocãt no Roma.10.
men domini, sed illa salute de qua ipse dicit: Non est
opus sanis medicus sed ægrotantibus: & quid dixerit
consequẽter exponens, Non veni, inquit, vocare iustos Math.9.
sed peccatores. Iustos ergo sanos, peccatores autem di-
xit ægrotos. Non itaq; de suis viribus præsumat ægro-
tus, quia in multitudine virtutis suæ non erit saluus. Psal.32.
nam si inde præsumit, videat ne vires istæ nõ sint qua-
les solent esse sanorum, sed quales solent esse phrene-
ticorum: qui cum sint insani, adeo se sanos putant, vt
nec medicum quærant, & tanquam importunum in-
super cædant: sicut isti Christum insana superbia quo-
dam modo cædunt, cuius gratiæ tam benignum adiu-
torium ad faciendam iusticiã dato legis præcepto ne-
cessarium non esse contendunt. Desinant ergo sic insa-
nire, & ad hoc se intelligant habere quantum possunt M
liberum arbitrium, non vt superba voluntate respuant
adiutorium, sed vt pia voluntate inuocent dominum.
Hæc enim voluntas libera tanto erit liberior, quanto
sanior: tanto autem sanior, quanto diuinæ misericor-
diæ gratięq; subiectior. Ipsa quippe fideliter orat & di-
cit: Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne Psal.118.
dominetur mihi omnis iniquitas. Quo modo enim
libera est, cui dominatur iniquitas? Vt ei autem nõ do-
minetur, vide ab illa quis inuocetur. Non enim ait: Iti-
nera mea dirige secundum liberum arbitriũ, quia non
dominatur mihi omnis iniquitas: sed, Itinera mea, in-
quit, dirige secundum verbum tuum, & ne dominetur
mihi omnis iniquitas. Precatur, non pollicetur: cõfite-
tur, nõ profitetur: optat plenissimã libertatẽ, non iactat
propriã potestatem. Non enim omnis qui viribus suis
confidit, sed omnis qui inuocat nomen domini, saluus
erit. Quo modo autẽ inuocabũt, inquit, in quẽ non cre Roma.10.
diderũt? Ad hoc ergo credũt, qui rectè credũt vt inuo-
cẽt in quẽ crediderũt, & valeãt facere quod in præcep-
tis

A tis legitimis acceperunt: quoniam id quod lex imperat, fides impetrat. † Nam vt interim omittamus legis multa præcepta, & hoc inde cōmemoramus, quod ad commemorandū elegit Apostolus, cum dicit lex, Non concupisces: quid videtur aliud imperare, nisi ab illicitis cupiditatibus continentiam? Animus quippe velut pondere, amore fertur quocūq; fertur. Iubemur itaque detrahere de pondere cupiditatis, quod accedat ad pōdus charitatis, donec illud cōsumatur, hoc perficiatur. Plenitudo enim legis est charitas, & tamē de ipsa continentia vide quid scriptum sit: Et cum scirem, inquit, quia nemo potest esse continēs nisi deus det: & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donū, adij dominum & deprecatus sum illum. Nunquid dixit: Et cum scirem quia nemo potest esse continens, nisi per proprium liberum arbitrium, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire à meipso esse hoc bonum? Non planè hoc dixit, quod quidam in sua vanitate dicunt, sed quod fuit in sanctæ scripturæ veritate dicendum. Cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi deus det. Iubet ergo deus continentiam, & dat continentiā: iu-

B bet per legem, dat per gratiam: iubet per literā, dat per spiritum. Lex enim sine gratia facit abundare delictū, & litera sine spiritu occidit. Iubet ideo, vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus, & si quid facere potuerimus operis boni, ei qui adiuuat, nō simus ingrati, hoc & iste fecit. Id enim eum sapientia docuit cuius esset hoc donum. Neq; enim voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia iuuatur: sed ideo iuuatur, quia non tollitur. Qui enim deo dicit, adiutor meus esto, confitetur se velle implere quod iussit, sed ab eo, qui iussit, adiutorium poscere, vt possit. Sic & iste, cum sciret neminem esse posse continentem, nisi deus det, adiit dominū, & deprecatus est: vtiq; volens adiit, volens deprecatus est, nec petisset nisi esset voluntas. Sed nisi petisset, quantū posset voluntas? Quia & si possit antequam petat, quid ei prodest, nisi illi agat gratias ex eo quod potest, à quo petendum est quod nondū potest? Vnde etiam qui iam continens est, non habet vtiq; continentiam, nisi adsit volūtas: sed nisi accepisset, quid haberet volūtas? Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem acce-

C pisti, quid gloriaris quasi nō acceperis? Id est, quid gloriaris quasi à teipso habeas: quod si non accepisses, à teipso habere non posses. Hoc autem dictum est, vt qui gloriatur, nō in seipso, sed in domino glorietur: & qui nondum habet vnde glorietur, non à seipso speret, sed dominum precetur. Satius est enim minus quenq; habere quod à deo petat, quàm plus habere quod sibi tribuat: quoniam expedit ab imo surgere, quàm ex alto cadere. Deus enim, scriptum est, superbis resistit, humilibus autē dat gratiam. Ad abundantiā igitur delictorum lex nos docet quid velle debeamus, nisi adiuuet gratia, vt quod volumus, valeamus: & quod valuerimus, impleamus. Adiuuabit autē, si nō de nostris præsumentes, alta sapiamus, sed humilibus consentiētes, & de iis quæ iam possumus, gratias agamus, & pro iis quæ nondum possumus, deū suppliciter inhiante voluntate poscamus, adminiculantes orationem nostram nunc fructuosis operibus: dando, vt detur nobis: dimittendo, vt dimittatur nobis. Quod autem dicūt infantē morte præuentum, non baptizatum perire non posse, quoniam sine peccato nascitur: non hoc dicit Apostolus: & arbitror esse melius vt Apostolo potius quàm istis credamus. Dicit enim ille doctor gentiū, in quo Christus loquebatur: Per vnum hominem peccatum intra- D uit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerūt. Et paulo post dicit: Nam iudicium quidem ex vno delicto in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Proinde isti, quem forte inuenerint infantē non ex illius vnius hominis concupiscentia procreatum, ipsum dicant illi damnationi non esse obnoxium, nec per Christi gratiam ab illa damnatione esse liberandum. Quid est enim ex vno delicto in condemnationē, nisi illo delicto quo deliquit Adā? Et quid est ex multis delictis in iustificationem, nisi quia Christi gratia nō solum illud delictū soluit, quo obstringūtur infantes, ex illo vno homine procreati, sed etiam multa delicta, quæ cum creuerint homines, addunt malis moribus suis? Tamen & illud vnum quo est obligata propago carnalis, quæ ab illo primo homine originem ducit, sufficere dicit ad condemnationē. Ideo nō est superfluus baptismus paruulorum, vt qui per generationem illi condēnationi obligati sunt, per regenerationem [ab eadē condēnatione] liberentur. † Et sicut non inuenitur homo, qui ab eadem condēnatione sol- E uatur, sic † non inuenitur homo, qui præter Christū spiritaliter regeneretur. Carnalis autem generatio delicto illo vni & damnationi eius obnoxia est: spiritalis verò regeneratio non solum illud vnū, propter quod baptizantur infantes, sed multa delicta facit aboleri, quæ homines male viuendo ad illud in quo generati sunt addiderūt. Ideo sequitur & dicit: Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnū, multo magis qui abundantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt, in vita regnabūt per vnum Iesum Christum. Itaque sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationē, ita per vnius iustificationē in omnes homines ad iustificationem vitæ: sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituuntur multi. Quid ad ista dicturi sunt, aut quid eis restat, nisi vt Apostolum errasse contendāt? Clamat vas electionis, doctor gentiū, tuba Christi, Iudicium ex vno in condemnationē. Et reclamant isti, asserentes paruulos, quos ex illo vno homine, de quo loquitur, ducere propaginem confitētur, nō ire in condemnationē, etiam si non fuerint baptizati. F Iudicium, inquit, ex vno in condemnationē. Quid dicit ex vno, nisi delicto? sequitur enim: Gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Ergo inde iudicium etiam ex vno delicto ducit in condemnationem: hinc autem gratia etiam ex multis delictis ducit in iustificationem. Quapropter si non audent resistere Apostolo, exponant nobis quare iudicium ex vno delicto ducat in condemnationem, cum ex multis delictis homines dānandi veniant ad iudicium? Aut si propterea ita dictū putant, quia initium peccati ex Adam factum est, quod imitati cæteri sunt, vt sic ex vno illo delicto in iudicium condemnationēmque traherentur, qui eum imitando multa peccarunt, Cur non etiam de gratia & iustificatione sic dictum est? Cur non dixit similiter: Et gratia ex vno delicto in iustificationem? Sicut enim hominum multa delicta, inter illud vnum quod imitati sunt, & iudicium quo puniuntur, media reperiuntur: ab vno quippe ad multa venerūt, vt à multis ad iudicium damnationēmque ducerentur: sic eadem multa delicta inter hoc ipsum vnum, cuius imitatione cōmissa sunt, & gratiam qua dimittuntur, eodē modo media sunt, quoniā ex illo vno ad multa venerunt

Marginal notes (left): † impetrat. — Roma. 13. — Sapien. 8. — 2. Corin. 3. — 1. Corin. 4. — Iacobi. 4. — Quæstio tertia de peccato originis. — Roma. 5.

Marginal notes (right): † soluantur. — † aliàs, Sicut enī non inuenitur homo qui præter Adā carnaliter generetur sic, &c. — Roma. 5.

G nerunt,vt ex multis ad gratiam iustificandi venirent.
Cũ ergo in vtroq;,id est,& iudicio & gratia, quod attinet ad vnũ & multa delicta,vna eademq; ratio sit,dicant isti nobis quare iudicium dixerit ex vno delicto ducere in condemnationem , gratiam verò ex multis delictis in iustificationem: aut acquiescant ideo sic esse dictum,quia in hac causa duo constituuntur homines: Adam,ex quo consistit generatio carnalis:& Christus, ex quo regeneratio spiritalis . Sed quia tantùm ille homo,iste autem & deus & homo, nõ quo modo illa generatio vno delicto obligat, quod est ex Adam, ita ista regeneratio vnũ delictum solũ soluit,quod est ex Adã. Sed illi quidem generationi sufficit ad condẽnationẽ vnius delicti cõnexio : quicquid enim postea homines ex malis suis operibus addunt,nõ pertinet ad illam generationem,sed ad humanã conuersationem: huic autem regenerationi non sufficit illud delictũ tantũmodo soluere,quod ex Adam trahitur, sed quicquid etiã postea ex iniquis operibus humanæ cõuersationis accedit.Ideo iudicium ex vno in condẽnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem . Si enim
H ob vnius delictum mors regnauit per vnũ , à quo delicto paruuli per baptismum expiantur , multo magis qui abundantiam gratiæ & iusticiæ accipiunt,in vita
Roma.5. regnabunt per vnum Iesum Christum : multo magis vtique in vita regnabunt, quia æternæ vitæ regnũ erit, mors autem in eis temporaliter transit, non in æternũ regnabit.Itaque sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationẽ , de qua condẽnatione paruuli per sacramentum baptismi liberandi sunt , ita per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ . Et hic omnes dixit, & ibi, non quia omnes homines venirent ad gratiam iustificationis Christi, cum tam multi alienati ab illa, in æternum moriantur : sed quia omnes qui renascuntur in iustificationem,non nisi per Christũ renascuntur:sicut omnes qui nascuntur in condemnationẽ, non nisi per Adam nascuntur . Nemo quippe est in illa generatione , præter Adam : nemo in ista regeneratione, præter Christum: ideo omnes & omnes, eosdẽ autem omnes etiã multos postea dicit,adiungens:Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi , sic &
I per vnius hominis obedientiã iusti constituũtur multi. Qui multi:nisi quos iã paulo ante omnes dixerat. Vide quemadmodũ commendat vnũ & vnum,id est,Adam & Christum: illum ad condemnationem, hunc ad iustificationem,cum tanto post Adam venerit Christus in carne,vt sciamus etiam antiquos iustos,quicunq; esse potuerunt,non nisi per eandem fidem liberatos, per quã liberamur & nos, fidẽ scilicet incarnationis Christi,quæ illis prænunciabatur,sicut à nobis facta annunciatur:Ideo idem Christum hominem dicit, cum sit & deus, ne quis existimet antiquos iustos per deum tantummodo Christum, id est, per verbum quod erat in principio,non etiam per fidem incarnationis eius, qua & homo Christus dicitur, potuisse liberari . Sententia quippe ista destrui non potest,de qua & alibi dicit: Per
1.Corin. 15. vnum hominem mors, & per vnum hominẽ resurrectio mortuorũ.Sicut enim in Adam omnes moriũtur, ita & in Christo omnes viuificabuntur . Vtique resurrectionem dicit iustorũ,vbi est vita æterna : non resurrectionem iniquorũ, vbi mors erit æterna . Ideo ait viuificabuntur,quia illi dãnabũtur . Hinc & in veteribus sacramẽtis circuncisio paruulorũ octaua die fieri præcepta est,quoniam Christus, in quo fit delicti carnalis expoliatio, quam significat circuncisio, die dominico K resurrexit,qui post septimũ sabbati octauus est.Hęc ergo fides etiam antiquorũ iustorum fuit.Vnde & Apostolus dicit. Habentes autem eundẽ spiritũ fidei, propter quod scriptum est : Credidi propter quod locutus 2.Corin. 4.
sum:& nos credimus propter quod & loquimur:nõ diceret eundem spiritum fidei, nisi admonens etiam antiquos iustos habuisse ipsum spiritũ fidei,hoc est,incarnationis Christi.Sed quia illis futura prænunciabatur, quæ iam facta à nobis annunciatur, & tempore veteris testamenti velabatur,quæ tempore noui testamenti reuelatur, ideo eius sacramenta variata sunt, vt alia essent in veteri testamento,alia in nouo, cum fides varia nõ sit,sed vna sit:quia sicut in Adam omnes moriũtur, sic & in Christo omnes viuificabũtur . Quod vero illis verbis quæ tractabamus adiungit & dicit : Lex autem subintrauit,vt abũdaret delictũ, [iam nõ pertinet ad illud delictũ]quod trahitur ex Adã,de quo dicebã superius,Mors regnauit per vnũ:legẽ quidem siue naturalẽ intelligamus,quæ in eorũ apparet ætatibus, qui iam ratione vti possint:siue cõscriptã, quæ data est per Moysẽ,quia nec ipsa viuificare potuit, & liberare à lege pec- L
cati & mortis,quæ tracta est ex Adã,sed magis addidit præuaricationis augmenta: Vbi enim lex nõ est, ait idẽ Apostolus, nec præuaricatio. Proinde quoniam lex est etiam in ratione hominis , qui iam vtitur arbitrio libertatis naturaliter in corde cõscripta , qua suggeritur ne mali aliquid faciat quisque alteri, quod pati ipse nõ vult:secundũ hanc legem præuaricatores sunt omnes,etiam qui legẽ per Moysem datam nõ acceperunt, de quibus in psalmo legitur : Præuaricatores æstimaui Psal.118.
omnes peccatores terræ . Non enim omnes peccatores terrę legẽ per Moysem datam præuaricarunt,sed tamẽ nisi aliquam præuaricassent,non appellarentur præuaricatores.Vbi enim lex nõ est,nec præuaricatio.Præuaricata ergo lege,quæ in paradiso data est, nascitur homo ex Adam cũ lege peccati & mortis, de qua dicitur, Video aliã legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuũ me ducentem in legẽ peccati, quæ est ex mẽbris meis:quæ tamẽ nisi mala postea consuetudine roboretur, facilius vincitur, non tamen nisi gratia dei:lege autẽ alia præuaricata , quæ est in vsu rationis animæ rationalis in ætate hominis iam ratione M
vtentis, præuaricatores fiunt omnes peccatores terræ: præuaricata verò lege etiam illa,quæ data est per Moysem,multo amplius abundat delictũ.Si enim data esset lex,quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iusticia. Gala.3.
Sed cõclusit scriptura omnia sub peccato,vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus . Hæc verba si agnoscis,Apostolica sunt,de qua lege iterum dicit:Lex præuaricationis gratia posita est,donec veniret semen, cui promissum est dispositũ per angelos in manu mediatoris:Christum cõmendans,cuius gratia salui fiunt omnes siue paruuli à lege peccati & mortis , cum qua nati sumus:siue maiores , qui male vtentes arbitrio voluntatis , præuaricati sunt legem naturalem ipsius rationis:siue qui legẽ acceperunt, quæ data est per Moysem,eamq; præuaricantes litera occisi sunt.Cum verò etiam euangelica præcepta homo præuaricatur , velut quatriduanus mortuus putet : nec de illo tamen desperandũ est propter eius gratiã,qui nõ lente dixit, sed ma- Ioan.11.
gna voce clamauit : Lazare veni forâs . Lex ergo subintrauit vt abundaret delictum, siue cum homines negligunt,quod deus iubet, siue cum de suis viribus præsumentes,adiutorium gratiæ non implorant, & addũt

infirmitati

A infirmitati superbiam. Cum autem vocatione diuina
intelligant cur sit ingemiscendum, & inuocant eum in
Psal. 50. quem rectè credunt, dicentes: Miserere mei deus secun
dum magnam misericordiam tuam. Et, Ego dixi do-
mine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui
Psal. 40. tibi: in tua iusticia viuifica me. Et, Viã iniquitatis amo-
Psal. 118. ue à me, & lege tua miserere mei. Et, Non veniat mihi
& 35. pes superbiæ, & manus peccatorum non moueant me.
Psal. 36. Et, Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne
dominetur mei omnis iniquitas. A domino enim gres
sus hominis diriguntur, & viam eius volet. Et alia mul
ta, quæ propterea scripta sunt, vt nos admonerent ad
implenda ea quæ nobis iubentur, [ab illo petendũ ad-
iutorium in quo iubentur.] Cum ergo se homo ad illũ
Roma. 5. extenderit, & sic ingemuerit, fiet quod sequitur. Vbi
Luca 7. abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et di-
mittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.
Et diffunditur in corde charitatis dei, vnde fiat legis
plenitudo non per vires arbitrij, quod est in nobis, sed
per spiritum sanctũ, qui datus est nobis. Nouerat quip-
Roma. 7. pe ille legem, qui dicebat: Condelector enim legi dei
secundum interiorem hominem: & tamen adiunge-
B bat, Video autem aliam legem in membris meis re-
pugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducen-
tem in legem peccati, quæ est in membris meis. Infœ-
lix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hu-
ius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrũ.
Cur non dixit potius, per meum liberum arbitrium,
nisi quia libertas sine gratia non est libertas, sed con-
Roma. 5. tumacia. Cum ergo dixisset Apostolus: Lex subintra-
uit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit deli-
ctum, superabundauit & gratia. Secutus adiunxit: Vt
quemadmodum regnauit peccatum in morte, sic &
gratia regnet per iusticiam in vita æterna per Iesum
Christum dominum nostrum. Modo cum dixisset, vt
quemadmodum regnauit peccatum in morte, non ait,
per vnum hominem, [aut per primum hominem,]:
aut per Adam, quia iam dixerat: Lex subintrauit vt
abundaret delictum, quæ abundantia delicti non per-
tinet ad primi hominis propaginem, sed ad conuersa-
tionis humanæ præuaricationem, quæ illi vni deli-
cto, quo solo obstricti tenentur infantes, iam in ma-
ioribus ætatibus ex abundantia iniquitatis adiecta est.
Sed quoniam hoc totum, etiam quod non pertinet ad
C illius vnius delicti originem, tamen idonea est soluere
gratia Saluatoris. Ideo cum dixisset: Sic & gratia re-
gnet per iusticiam in vita æterna: addidit, per Iesum
Christum dominum nostrum. Nullæ itaque argumen-
tationes contra hæc Apostolica verba prolatæ, impe-
diant paruulos ad salutem, quæ est in Christo Iesu do-
mino nostro. Tanto magis enim pro eis loqui debe-
mus, quanto ipsi pro se loqui non possunt. Per vnum
hominem intrauit peccatum in mundum, & per pec-
catum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in
quo omnes peccauerunt. Sicut ab illo vno homine, sic
ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt,
nisi ab eius reatu per Christi baptismum resoluantur.
Vsque enim ad legem peccatum in mundo fuit. Non
quia deinceps in nemine fuit, hoc dictum est, sed quia
non poterat per literam legis auferri, quod solo pote-
rat spiritu gratiæ. Ne quisquam ergo fidens de viribus
non dico voluntatis, sed potius vanitatis suæ putaret
libero arbitrio legem potuisse sufficere, & Christi gra-
tiam derideret, ideo ait Apostolus: Vsque enim ad le-
gem peccatum in mundo fuit: peccatum autem nõ de-

putabatur, cũ lex non esset. Non dixit, non erat, sed nõ D
deputabatur: quia lex non erat qua arguente demõstra-
retur, siue lex rationis in paruulo, siue lex literæ in popu
lo. Sed regnauit, inquit, mors ab Adam vsque ad Moy
sem, quia nec lex data per Moysem potuit regnũ mor-
tis auferre, quod sola Christi abstulit gratia. In quos au
tem regnauerit vide: in eos, inquit, qui non peccauerũt
in similitudine præuaricationis Adæ. Regnauit ergo
& in eos qui non peccauerunt. Sed cur regnauerit, ostẽ
dit cum ait, In similitudine præuaricationis Adæ. Iste
est enim melior intellectus horum verborum, vt cum
dixisset: Regnauit mors in eos qui non peccauerunt,
quasi nos moneret, quare in eos regnauerit qui nõ pec-
cauerũt, addidit, in similitudine præuaricationis Adæ,
id est, quia inerat eorum in membris similitudo præua-
ricationis Adæ. Potest & sic intelligi: Regnauit mors
ab Adam vsque ad Moysem, & in eos qui non in simi-
litudine præuaricationis Adæ peccauerunt, quia in se-
metipsis cum iam nati essent, nec ratione adhuc vte-
rentur, qua ille vtebatur quando peccauit: nec præcep-
tum accepissent quod ille transgressus est, sed solo ori-
ginali vicio tenerentur obstricti, per quod eos regnum
mortis traheret ad condemnationem. Quod regnum E
mortis in eis tantum non est, qui Christi gratia rena-
ti, ad eius regnum pertinent: quoniam mors tempora-
lis, quamuis & ipsa de originali delicto propagata sit,
corpus in eis interimit: animam verò ad pœnam non
trahit, vbi voluit regnum mortis intelligi: vt anima re-
nata per gratiam, iam non moriatur in gehennam, id
est, à vita dei non alienetur, non separetur. Tempora-
lis autem mors corporis etiam in iis qui Christi morte
redimuntur, relinquatur interim ad exercitationem fi-
dei, & agonem præsentis luctationis, in quo & marty-
res certauerunt: absumatur verò & ipsa in renouatione
corporis, quam resurrectio pollicetur. Ibi enim penitus
absorbebitur mors in victoriã, cui modo gratia Chri-
sti adimit regnum, ne suorum animas ad pœnas tartari
trahat. Nonnulli sanè codices non habent, In eos qui
non peccauerunt, sed in eos qui peccauerunt in simili-
tudine præuaricationis Adę. Quibus quidẽ verbis nul-
lo modo iste sensus aufertur: secundũ hoc quippe intel
liguntur peccasse in similitudine pręuaricationis Adę,
secundũ quod suprà dictũ est, In quo omnes peccaue- Græci codi
runt. Sed tamẽ Græci codices, vnde in Latinũ scriptu- ces.
ra trãslata est, illud plures habẽt quod diximus. Quod F
non † adiunxit de Adam, qui est forma futuri. Neq; hoc † verò.
vno intelligitur modo: Aut enim forma Christi à con-
trario est, vt quẽadmodũ in illo omnes moriuntur, sic
& in Christo omnes viuificẽtur: & quo modo per ipsi*
inobediẽtiã peccatores cõstituti sunt multi, sic per isti*
obedientiã iusti constituantur multi. Aut formã futuri
eũ dixit, quod ipse inflixerit formã mortis posteris suis.
Ille tamẽ est melior intellectus, vt à cõtrario forma esse
credatur, quam multũ cõmendat Apostolus. Deniq; ne
omnino ex æquo in hac forma eadẽ contraria pensen-
tur, adiungit & dicit: Sed nõ sicut delictũ ita & dona- Roma. 5.
tio. Si enim ob vnius delictũ multi mortui sunt, multo
magis gratia dei, & donũ in gratia vnius hominis Iesu
Christi in multos abũdabit: vt intelligatur nõ in magis
multos, cũ iniqui magis multi sint, qui damnabũtur, sed
magis abundabit: quod in iis qui per Christũ redimun
tur, temporaliter valet forma mortis ex Adam: in æter-
num autẽ valebit vitæ forma per Christũ. Quamuis er-
go, inquit, Adã futuri forma sit à contrario, plus tamen
præstat Christus regeneratis, quàm eis nocuerat ille ge

G neratis:& non ſicut per vnū peccantem,† ita eſt & do- † *peccatum* num. Nam iudicium quidem ex vno in condēnationem,grana autem ex multis delictis in iuſtificationem. Non ſolum in hoc,inquit,non æqualis eſt forma, quia ille temporaliter nocuit eis, quos in æternum Chriſtus redemit:verumetiam quia illius vno delicto poſteri niſi à Chriſto redimantur,{tradantur} in condemnationem.Chriſti autē redemptio etiam multa delicta diſſoluit,quæ illi vni abundantia præuaricatricis iniquitatis adiecit, vnde iam ſuperius diſputauimus. Contra hæc Apoſtoli verba ſanúmque intellectum nemini acquieſcas, ſi vis Chriſto & in Chriſto viuere. Nam ſi, quemadmodū illi dicunt, propterea iſta commemoraſſet Apoſtolus, vt intelligeremus ad primum hominem peccatores ideo pertinere, quia non delictum ex illo naſcendo traximus,ſed eum imitādo peccauimus, diabolum potius poneret: quia & prior peccauit,& de quo nullam ſubſtantiæ propaginem traxit genus humanum,ſed eum ſola imitatio ſubſecuta eſt:vnde dicitur pater impiorum, ſicut noſter dicitur pater Abrahā propter imitationem fidei,non propter originem car-
H nis. Nam ideo de ipſo diabolo dictum eſt: Imitantur *Sapien.2.* autem illum,qui ſunt ex parte ipſius. Deinde ſi propter imitationem hoc loco Apoſtolus commemoraret primum hominem, quia primus peccator in hominibus fuit, vt ideo ad illum omnes homines peccatores diceret pertinere,cur non ſecundum†Abel poſuit,qui pri- † *Sanctum* mus in hominibus iuſtus fuit, ad quem iuſti omnes propter imitationem iuſticiæ pertinerent, ſed poſuit Adam, contra quem non poſuit niſi Chriſtum? Quia ſicut ille homo delicto ſuo viciauit poſteritatem ſuam, ſic iſte deus homo iuſticia ſua ſaluauit hæreditatem ſuam. Ille traiiciendo carnis immundiciam quod nō poterat impius diabolus, ille donādo ſpiritus gratiam quod poterat Abel iuſtus. Multa de iis quæſtionibus in aliis noſtris opuſculis & Eccleſiaſticis ſermonibus diximus, quoniam fuerunt etiam apud nos quidam, qui vbicunque poterant hæc ſui erroris noua ſemina ſpargerent,quorum nōnullos per miniſterium noſtrū fratrúmque noſtrorum miſericordia domini ab illa peſte ſanauit. Nec tamen hic deeſſe aliquos arbitror, maxime apud Carthaginem, ſed iam occulte muſſitant timentes Eccleſiæ fundatiſſimam fidem. Nam vnus eo- *Cœleſtius Pelagian⁹.* rum nomine Cœleſtius in eiuſdem ciuitatis Eccleſia iam ad presbyterij honorem ſurrepere cœperat,ſed fideliſſima libertate fratrum propter has ipſas contra Chriſti gratiam diſputationes vſque ad iudicium epiſcopale perductus eſt,tamen coactus eſt confiteri propter baptizandos paruulos, quod & ipſis redemptio ſit † *noluerit.* neceſſaria. Vbi quanquam voluerit † de originali pec- † *ducere.* cato aliquid expreſſius diſcere, † tamen ipſo redemptionis nomine non parum ſibi præſcripſit. Vnde enim redimendi ſunt niſi à diaboli poteſtate, in qua eſſe non poſſent,niſi originalis obligatione peccati? Aut *Matth.26.* quo precio rediimuntur, niſi Chriſti ſanguine, de quo apertiſſimè ſcriptum eſt, quod in remiſſionem effuſus ſit peccatorum?Sed quia magis conuictus & ab Eccleſia deteſtatus, quàm correctus & pacatus abſceſſit, † *veſtram.* veritus ſum,ne fortè ibi ſit ipſe qui noſtrā † fidem perturbare conatur. Ideo nominis ipſius commemorationem putaui eſſe faciendam. Sed ſiue ipſe ſit ſiue alij conſortes eius erroris, plures enim ſunt quàm ſperare poſſumus,& vbi non redarguuntur, etiam alios ad ſuam ſectam ſeducunt,& ſic crebreſcunt vt neſciam quò ſint erupturi: nos tamen malumus eos in Eccleſiæ com page ſanari, quàm ex illius corpore velut inſanabilia K membra reſecari, ſi tamen hoc permittit ipſa neceſſitas. Timendum eſt enim, ne plura putreſcant dum putribus parcitur. Potens eſt autem miſericordia domini noſtri,quę potius eos ab hac peſte liberet,quod ſine dubio faciet,ſi fideliter aduertant teneántque quod ſcriptum eſt: Qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit. *Ioelis 2.*
Audi iam pauca de diuitibus, quod in epiſtola tua ſe- *Quæſtio 4. de relinquē dis facultatibus.* quitur inquirendum. Hoc enim poſuiſti illos dicere: Diuitem manentem in diuitiis ſuis, regnum dei non poſſe ingredi, niſi omnia ſua vendiderit, nec ei prodeſſe, ſi fortè ex ipſis diuitiis mandata fecerit. Euaſerunt iſtorum diſputationes, patres noſtri Abraham & Iſaac, & Iacob, qui tanto anteex hac vita migrarunt. Habebant quippe hi omnes non paruas diuitias, ſicut fideliſſima ſcriptura teſtatur: multos tamen venturos ab Oriente & Occidente, & non ſupra ipſos vel extra ipſos, ſed cum ipſis recubituros in regno cœlorum,ille *Matth.9.* ipſe qui propter nos factus eſt pauper cùm verè diues eſſet, veraciſsima promiſsione prædixit. Et quanuis *Luca 16.* ſuperbus diues,qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide, mortuus apud inferos L torqueretur,tamen ſi pauperis vlceroſi, qui ante ianuā eius contemptus iacebat miſertus fuiſſet, mereretur & ipſe miſericordiam. Et ſi pauperi illi meritum eſſet inopia non iuſticia, non vtique ab angelis in Abrahæ gremiū,qui diues hic fuerat, tolleretur. Sed vt nobis oſtenderetur nec in iſto paupertatem per ſeipſam diuinitùs honoratam, nec in illo diuitias fuiſſe damnatas, ſed in iſto pietatem, in illo impietatem ſuos exitus habuiſſe, ſic ſuſcepit impium diuitem cruciatus ignis, vt tamen pium pauperem ſuſciperet ſinus diuitis. Qui ſanè cùm hic diues viueret, diuitias ſic habebat, & eas præ dei præceptis tam paruipendebat, vt etiam cū ipſius filij immolatione nollet offendere deū iubentem, quem ſuarum diuitiarum & ſperabat & optabat hæredem. Hic vtique dicunt, ideo patres antiquos non vendidiſſe omnia quæ habebant, & dediſſe pauperibus,quia hoc eis non præceperat dominus. Nōdum enim reuelato teſtamento nouo, quod non fieri niſi plenitudine temporis oportebat,nec eorum virtus fuerat reuelanda, qua virtute hoc eos facillimè poſſe, deus in eorum cordibus nouerat,qui teſtimonium illis M tam inſigne perhibebat, vt cùm ſit omnium ſanctorū deus, tanquam de præcipuis amicis ſuis dicere dignaretur: Ego ſum deus Abraham, deus Iſaac,deus Iacob, *Exod.3.* hoc mihi nomen eſt in æternum. Poſtea verò quàm magnum pietatis ſacramentum manifeſtatum eſt in carne,& vocandis omnibus gentibus Chriſti aduentus illuxit, in quem etiam illi patres crediderant, ſed huius fidei oliuam ſuo tempore manifeſtandam, in illius arboris,de qua Apoſtolus loquitur tanquam radice ſeruabant, dictum eſt diuiti: Vende omnia quæ habes,& *Matth.19* da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & veni ſequere me. Hæc ſi dicant, videntur aliquid rationabiliter dicere. Sed totum audiant, totum aduertant, non in parte aures aperiant, in parte ſurdeſcant. Cui enim dominus hæc præcepit?Profectò illi diuiti,qui vitæ æternæ conſequendæ conſilium quærebat accipere. Hoc enim domino dixerat: Quid faciam vt vitam æ- *Matth.19.* ternam conſequar? Ille autem non ei reſpondit: Si vis venire ad vitam, vade vende omnia quæ habes, ſed: Si vis venire ad vitam, ſerua mandata. Quæ iuuenis cum ſibi à domino ex lege cōmemorata ſe ſeruaſſe dixiſſet,& quęſiſſet quid adhuc ſibi deeſſet,reſpōſum accepit:Si

A pit: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes,
Matth. 19. & da pauperibus. Et ne se illa quæ multum amabat, hoc
Mar. 10. modo perdere existimaret: Et habebis, inquit, thesau-
Lucæ. 18. rum in cœlis. Deinde addidit: Et veni sequere me, ne
cuiquam, cum hæc fecerit, aliquid prodesse existimetur,
si non sequitur Christum. At ille quidem tristis abscessit,
qui viderit quemadmodum illa legis mandata seruauerat. Puto enim quòd se arrogantius quàm verius
seruasse respóderat. Veruntamen magister bonus mandata legis ab ista excellentiore perfectione distinxit. Ibi
enim dixit: Si vis venire ad vitam, serua mandata: hic
autem: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & cætera. Cur ergo negamus diuites, quamuis ab
illa perfectione absint, venire tamen ad vitam, si mandata seruauerint, & dederint vt detur illis, & dimiserint vt dimittatur illis? Credimus enim ministrum noui testamenti fuisse apostolum, cum scribens ad Timo-
1. Tim. 6. theum diceret: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in
deo viuo, qui prçstat nobis omnia abundáter ad fruendum. Bene faciant diuites, sint in operibus bonis, faci-
B lè tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam, de qua & illi adolescenti dictum est: Si vis venire
ad vitam. Puto quòd ista præcipiens, diuites instruebat,
Taliaquedā videtur deesse, quū nō diceret. non fallebat Apostolus: [qui non ait,] Præcipe diuitibus huius mundi, vt vendant omnia quæ habent, dent
pauperibus, & sequantur dominum: Sed non superbe
sapere, neque sperare in incerto diuitiarum. Ista super-
Lucæ. 16. bia diuitem illum, qui iacétem ante ianuam suam contemnebat pauperem iustum, & ista spes in incerto diuitiarũ, qua se propter purpuram, byssum & epulas splendidas beatum putabat, non ipsæ diuitiæ perduxerunt
ad inferni tormenta. An forte quia dominus adiunxit:
Matth. 19. Amen dico vobis, difficile diues intrabit in regnum
cœlorum: Et iterum dico vobis: Facilius intrabit camelus per foramen acus, quàm diues in regnum cœlorum:
ideo putant isti diuitem, etiam si faciat ista quæ diuitibus præcipienda scripsit Apostolus, in regnum cœlorum intrare non posse? Quid ergo est? Vtrum Apostolus contra dominum loquitur, an isti nesciunt quid loquuntur? Quid horum credat, eligat Christianus. Puto
melius nos credere istos nescire, quid loquantur, quàm
C Paulum contra dominũ loqui. Deinde cur non in consequentibus etiam ipsum dominum audiunt dicentem
discipulis pro miseria diuitum contristatis: Quod hominibus impossibile est, deo facile est? Sed ideo, inquiũt,
hoc dictum est, quia futurum erat, vt audito Euangelio,
diuites vẽdito patrimonio, erogatóque pauperibus, dominum sequerentur, & intrarent in regnum cœlorum,
atque ita fieret quod difficile videbatur, nõ vt manentes in diuitiis suis, præcepta Apostoli custodiendo, id
est, non superbe sapiendo, neque sperando in incerto
diuitiarum, sed in deo viuo, benefaciendo, facile tribuendo & communicando indigẽtibus, veram apprehendãt vitam, sed etiam ista præcepta Apostolica, venditis omnibus suis rebus implerent. Hæc si dicunt, Scio
quippe eos illa dicere, non attendunt primitus quemadmodum dominus contra eorum dogma, suam gratiam prædicauerit. Non enim ait: Quod hominibus impossibile videtur, facile est hominibus si voluerint: sed
quod hominibus, inquit, impossibile est, deo facile est:
ostendens quando ista recte fiunt, nõ fieri hominis potentia, sed dei gratia. Hæc ergo attendant isti, & si reprehendunt eos, qui gloriantur in diuitiis suis, caueant
ipsi in sua virtute confidere. Simul enim vtrique repre- D
henduntur in psalmo, qui confidunt in virtute sua, & Psal. 48.
qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Audiant itaque diuites: Quod hominibus impossibile est,
deo facile est, & siue manentes in diuitiis suis, [atque ex
eis bona opera facientes,] siue illis venditis, & per indigentias pauperum distributis intrent in regnum cœlorum, gratiæ dei tribuant, non propriis viribus bonum
suum. Quod enim hominibus impossibile est, non hominibus sed deo facile est. Audiant hoc & isti, & si iam
omnia sua vendiderunt, & pauperibus tribuerunt, vel
adhuc id agunt atque disponunt, & hoc modo præparant intrare in regnum cœlorum, nõ hoc tribuant virtuti suæ, sed eidem gratiæ diuinæ Quod enim hominibus impossibile est, non ipsis quia & ipsi homines sunt,
sed deo facile est. Hoc quippe illis & Apostolus dicit: Philip. 2.
Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus enim est, qui operatur in nobis, & velle &
operari pro bona voluntate. Certe ideo se dicunt de
suis rebus vendendis perfectionis à domino suscepisse
consilium vt sequantur dominum, quoniam illic additum est: Et veni sequere me. Cur ergo in iis bonis, quæ E
faciunt, de sua tantum voluntate præsumunt, nec audiunt dominum, quem sequi se dicũt increpantem atque testantem: Sine me nihil potestis facere? Si autem Ioan. 15.
Apostolus ita dixit: Prçcipe diuitibus huius mundi non 1. Tim. 6.
superbe sapere, neque [sperare] in incerto diuitiarum, vt
vendant omnia quæ possident, & ea precia distribuendo indigẽtibus, faciant quod sequitur: Facile tribuant,
communicent, thesaurizent sibi fundamẽtum bonum
in futurum, & aliter eos in regnum cœlorum intrare
posse nó credit. Fallit ergo eos quorum domos tam diligenter doctrinæ sanitate cóponit, admonens & præcipiens quales se prębere debeant vxores viris, viri vxoribus, filij parentibus, parentes filiis, serui dominis, domini seruis. Nam quo modo hæc agi possunt sine domo, & sine aliqua re familiari? An hoc eos mouet quod
ait dominus: Quicunque dimiserit omnia sua propter Matth. 19.
me, accipiet in hoc [seculo] centuplum, & in futuro vitam æternam possidebit. Aliud est dimiserit, aliud est
vendiderit. Nam & in iis quæ dimittenda mandauit,
etiam vxor commemorata est, quam nullis humanis legibus licet vendere, Christi autem legibus nec dimittere, excepta causa fornicationis. Quid sibi ergo volunt F
ista præcepta? Non enim possunt inter se esse contraria,
nisi quia occurrit aliquando necessitatis articulus, vbi
aut vxor dimittatur, aut Christus: vt alia omittam, si
ipsi vxori maritus displicuerit Christianus, eique proposuerit aut à se diuortium aut à Christo: Hic ille quid
eligat nisi Christum, & dimittat vxorem laudabiliter
propter Christum? Ambobus quippe Christianis dominus præcepit ne quisquam dimittat vxorem, excepta
causa fornicationis. Vbi autem quælibet ex eis persona
infidelis est, consilium Apostoli attendatur: Vt si infi- 1. Cor. 7.
delis consentit habitare cum viro fideli, vir non dimittat vxorem. Similiter & vxor fidelis virum, si cum illa
habitare consenserit. Quòd si infidelis, inquit, discedit,
discedat. Non est enim seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi, id est, si infidelis noluerit esse cũ coniuge fideli, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita
se subiectum deputet seruituti vt ipsam dimittat fidem,
ne coniugem amittat infidelem. Hoc & de filiis atque
parentibus, hoc de fratribus & sororibus intelligitur,
propter Christum omnes esse dimittẽdos, cum proponitur ista conditio vt Christum dimittat, si illos secum
habere

G habere desyderat. Hoc ergo & de domo atq; agris, hoc & de iis rebus quæ iure pecuniario possidentur hoc loco accipiendum est. Simul enim etiam de his non ait: Quicunque vendiderit propter me quæcunque licitum est vendere sed, quicunque dimiserit. Fieri enim potest vt dicatur Christiano ab aliqua potestate, aut Christianus non eris, aut si in hoc permanere volueris, domum possessionésque non habebis. Cùm verò etiam illi diuites qui in suis diuitiis sic statuerant permanere, vt ex earum bonis operibus promererentur deum, hæc dimittant potius propter Christum, quàm propter hęc Christum, vt accipiant in hoc seculo centuplum, cuius numeri perfectione significantur omnia: fideli quippe homini totus mundus diuitiarum est, fiuntq; hoc mundo, †quasi nihil habentes & omnia possidẽtes, vt in futuro seculo possideant vitam æternam, ne propter ista dimisso Christo in mortem præcipitentur æternam. Hac quippe lege & conditione, non illi tantũ qui mentis excellentia perfectionis consilium receperunt, vt vendita sua, pauperibus distribuerent, & humeris ab omni seculi huius sarcina liberioribus leuem Christi

† modo.

H sarcinam ferrent, sed etiam quisquis infirmior, & illi gloriosissimæ perfectioni minus idoneus, qui tamen se meminit veraciter esse Christianum, cum audierit sibi proponi, quod nisi hæc omnia dimiserit, dimissurus est Christum, apprehendet potius turrim fortitudinis à facie inimici: quia cum eam in sua ædificaret fide, computauit sumptus quibus perfici posset: id est, eo animo accessit ad fidem, vt huic seculo non solum verbis renunciaret: quia & si emit aliquid, tanquam non possidens erat: & si vtebatur hoc mundo, tanquam nõ vtens erat, non sperans in certo diuitiarum, sed in deo viuo. Cùm enim omnis qui renunciat huic seculo, sine dubio renunciet omnibus quæ sunt eius, vt possit Christi esse discipulus: ipse enim, cum de sumptibus ad turris ædificium necessariis, & de bello aduersus regem alterum præparando, similitudines præmisisset, adiunxit sic: Qui non renunciat omnibus quæ sunt eius, non potest meus esse discipulus: profecto renunciat etiam diuitiis suis, si quas habet: aut sic vt eas omnino non diligens, totas distribuat indigentibus, & superfluis exoneretur sarcinis: aut sic, vt plus† diligens Christum, spem ab eis transferat in ipsum, atque ita vtatur illis, vt facile tribuens & communicans, thesaurizet in cœlo: paratúsque sit quemadmodum parentes & filios & fratres & vxorem, hoc modo & istas relinquere, si talis conditio proposita fuerit, vt nisi dimisso Christo, eas habere non possit. Nam si aliter huic seculo renunciat, quando accedit ad fidei sacramentum, facit quod de lapsis beatus Cyprianus ingemuit, dicens: Seculo verbis solis renunciantes & non factis. De hoc quippe dicitur, cum veniente tentatione, magis ista metuit amittere, quàm Christum negare: Ecce homo qui cœpit ædificare, & non potuit perficere. †Ipse est etiam, qui cum adhuc longè esset aduersarius eius, misit legatos quærens pacem: id est, nondum affligente, sed adhuc imminente ac minante tentatione, vt iis non careat quæ plus diligit, ad relinquendum Christum negandumq; consentit. Et multi sunt tales, qui etiam putant sibi ad augendas opes suas & multiplicanda delectamenta terrena, religionem suffragari debere Christianam. Sed nõ sunt tales diuites Christiani, qui licet ista teneant, nõ tamen ab eis ita tenentur, vt hæc Christo anteponant, quia veraci corde seculo renunciarunt, vt nullam spem in talibus ponant. Hi vxores & filios vniuersasque familias

Lucæ.14.

† plus.

I

Cyprianus.

Lucæ.14.

† consummare.

ad Christianam religionem tenendam sana erudiunt K disciplina. Horum domus hospitalitate feruentes, recipiunt iustum in nomine iusti, vt mercedem iusti accipiant. Frangunt esurienti panem suum, nudum vestiũt, captiuum redimunt, thesaurizant sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Et si fortè pro fide Christi pecuniaria damna perpetienda sunt, oderunt diuitias suas: si suorum orbitates vel separationes pro Christo minatur hic mundus, oderunt parentes, fratres, filios, vxores: postremò si de ipsa huius corporis vita cum aduersario paciscendum est, ne desertus deserat Christus, oderunt insuper animam suam. De iis quippe omnibus mandatum acceperunt, quod aliter discipuli Christi esse non possint. Nec tamen quia præceptum est eis, vt oderunt pro Christo & animas suas, vendendas eas habent, aut illatis sibi manibus effundendas: sed parati sunt eas amittere pro Christi nomine moriendo, ne mortui viuãt Christum negando. Sic etiam diuitias, ad quas vendendas parati non fuerunt monente Christo, [ad perdendas eas debent parati esse pro Christo,] ne cum eis pereant perdito Christo: habemus hinc vtriusque sexus diuites clarissimásque personas martyrij gloria sublimatas. Ita mul- L ti, quos rerum suarum venditione piguerat antè perfici, Christi imitata passione sunt repente perfecti: & qui nonnullam infirmitatem carnis & sanguinis suis diuitiis perfecerunt, subito aduersus peccatum pro fide vsque ad sanguinem certarunt. Quibus autem non prouenit corona martyrij, neque illius perfectionis de vendendis rebus suis, consilium tam grande tamq; præclarum receperũt, & tamen à damnabilibus immunes criminibus esurientem Christum pauerunt, sitienti potum dederunt, nudũ vestierunt, peregrinantem susceperunt non sedebunt quidem cum Christo sublimiter iudicaturi, sed ad ipsius dexteram stabunt misericorditer iudicandi. Beati enim misericordes, quoniam ipsorum miserebitur deus. Et iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam. Superexultat autem misericordia iudicio. Proinde isti desinant contra scripturas loqui, & in suis exhortationibus ad maiora sic excitent, vt minora non damnent. Non enim & sanctam virginitatem aliter exhortando persuadere possunt, nisi coniugalia vincula damnauerint, cũ docente Apostolo vnusquisque donum propriũ habeat à deo, alius sic, alius autẽ sic. Ambulent itaque perfectionis viam, ven- M ditis omnibus suis rebus & misericorditer erogatis. Sed si verè pauperes Christi sunt, & nõ sibi sed Christo colligũt, infirmiora eius membra quare puniũt, antequam sedes iudiciarias acceperint? Si enim tales erunt qualibus dominus dicit: Sedebitis super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israël: & de qualibus Apostolus dicit, Nescitis quoniam angelos iudicabitis* †, præparent potius non criminosos sed religiosos diuites recipere in tabernacula æterna, à quibus amici facti sunt de mãmona iniquitatis. Puto enim quod quidam eorum qui hæc impudenter atq; impudenter garriunt, à diuitibus Christianis & piis in suis necessitatibus sustentãtur. Habet enim ecclesia quodam modo suos milites, & quodam modo prouinciales. Vnde dicit Apostolus: Quis militat suis stipendiis vnquam? Habet & vineam & plantatores, habet gregem & pastores. Vnde consequenter dicit: Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte eius non percipit? Quamuis talia disputare qualia isti disputant, non sit militare sed rebellare, non sit plantare vineam sed

Matth.5.

Iacobi.2.

1.Cor.7.

Matth.19.

1.Cor.6.

*†aliàs iudicabimus.

1.Corin.9.

A sed eradicare, non sit pascendos cōgregare, sed perdendos à grege separare. Sicut autem ipsi qui diuinum religiosis obsequiis aluntur atque vestiūtur: neque enim ad suas necessitates nihil accipiunt, nisi ab eis qui res suas vendunt, non tamen iudicantur atq; damnantur ab excellentioribus Christi membris, qui maiori virtute, quā multū commēdat Apostolus, suis se manibus transigūt: sic nec isti damnare debēt infirmioris meriti Christianos, quorum operibus transiguntur, sed rectè viuendo & rectè docendo magis eis dicere, Si nos [vobis] spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Multo quippe minori impudentia serui dei, qui manuum suarū honestis operibus vēditis viuunt, damnant istos à quibus nihil accipiunt, quàm isti qui propter aliquam corporis infirmitatem non valentes manibus operari, damnant eosipsos de quorum facultatibus viuunt. Ego qui hęc scribo perfectionem de qua dominus locutus est, quādo ait diuiti adolescenti: Vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me: vehemēter adamaui, & non meis viribus, sed gratia ipsius adiuuāte sic feci.

Matth. 19.

B Neque enim quia diues nō fui, ideo minus mihi imputabitur. Nam neque ipsi Apostoli qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt. Sed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere dimittit. Quantum autem in hac perfectionis via profecerim, magis quidem noui ego, quàm quisquam alius homo: sed magis deus quàm ego. Et ad hoc propositum quantis possum viribus [alios] exhortor, & in nomine domini habeo cōsortes, quibus hoc per meum ministerium persuasum est: sic tamen vt præcipue sana doctrina teneatur, nec eos qui ista non faciunt, vana cōtumacia iudicemus, dicētes [eis] nihil prodesse quod pudice quamuis coniugaliter viuunt, quod domos suas & familias Christiane regūt, quod operibus misericordiæ sibi thesaurizant in posterum, ne ista disputando non scripturarum sanctarum tractatores, sed eorū accusatores inueniamur. Quod ideo cōmemoraui, quoniā isti quando talia dicere prohibētur ab eis qui hoc domini consilium non ceperunt, respondēt eos talia disputari nolle, quoniam vitiis suis fauēt, & dominica præcepta implere detrectāt: quasi non, vt de iis taceam qui licet infirmiores, religiose tamen vtūtur diuitiis, etiam ipsi cu-

Augustin' omnia dimisit.

C pidi & auari male his vtētes, & in terreno thesauro cor luteum figētes, quia & ipsos necesse est vsque ad finem portet ecclesia, sicut illa retia vsque ad littus pisces malos, tolerabiliores in ea quàm isti sint, qui talia sermocinando & disseminando, ita se videri magnos volunt, quia diuitias suas, vel quantulacunque patrimonia ex præcepto domini vendiderūt, vt eius hæreditatem, quę vsque ad fines terræ dilatatur atque diffunditur, hac doctrina non sana perturbare atque euertere moliantur. Vnde quia ex hac quidē occasione, sed tamen iam breuiter dixi quid etiam de ecclesia Christi in hoc seculo sentiam, id est, quia vsque ad finem huius seculi necesse est portet bonos & malos, quoniam & hoc inter tuas quæstiones interrogasti: prolixam epistolam iam tandem aliquando concludam: Iurationē caue quantum potes. Melius quippe nec verum iuratur, quàm iurandi consuetudine, & in periurium sæpe caditur, & semper periurio propinquatur. Sed illi, quātum aliquos eorum audiui, quid sit iurare prorsus ignorant: putant enim se non iurare, quando in ore habent, Scit deus: &, Testis est deus: &, Testem deum inuoco super animā meam: quia non dicitur, Per deum: & quia talia reperiuntur in

Quæstio 5. de non iurando.

Apostolo Paulo. Sed etiam illa ibi contra eos inuenta D est, quam [non] cōfitentur esse iurationem, vbi ait Apostolus: Quotidie morior, per vestram gloriam fratres quam habeo in Christo Iesu domino nostro. In Græcis enim codicibus reperitur omnino esse hanc iurationē, ne quis in Latina lingua hoc sic intelligat dictum, per vestram gloriā, quo modo dictū est, per meum aduentum iterum ad vos, & multa similia, vbi dicitur per aliquid, & non est iuratio. Sed non ideo quia in suis literis iurauit Apostolus, vir infirmitate † firmissimus, ludus nobis debet esse iuratio. Multo enim tutius, vt dixi, quātum ad nos attinet, nunquam iuramus, vt sit in ore nostro, est est, non non, sicut dominus monet. Non quia peccatum est verum iurare, sed quia grauissimū peccatum est falsum iurare, quo citius cadit qui consueuit iurare. Accepisti quod mihi videtur, melius exponant ista meliores, non isti quorum noui iam sententiam reprobādam, sed alij qui veraciter possunt. Nā & ego paratior sum discere quàm docere, & tu magnum conferes beneficiū, si ea quæ illic à sanctis fratribus aduersus istorum vaniloquia disseruntur, non me facias ignorare. In domino rectè & fideliter viuas dilectissime fili. E

1. Cor 15. vū.

† in veritate.

Patres concilij Carthaginensis, Innocentio Pontifici Romano de actis aduersus Pelagium & Cœlestium.

Epistola XC.

DOMINO beatissimo & honorandissimo fratri sancto Innocentio papæ, Aurelius, Mundius, Rusticanus, Fidentius, Euagrius, Antonius, Palatinus, Adeodatus, Vincētius, Publianus, Theasius, Tutus, Panthonius, Victor, Restitutus, Rusticus, Fortunatianus, alius Restitutus, Ampelius, Animus, Felix, Donatianus, Adeodatus, Octauius, Serotinus, Maiorinus, Posthumanus, Trispulus, Victor, alius Victor, Leucius, Macianus, Fructuosus, Faustinianus, Quodvultdeus, Cādorius, Maximus, Megarius, Rusticus, Rufianus, Proculianus, Thomas, Ianuarius, Octauianus, Prætextatus, Sixtus, Quodvultdeus, Pēthadius, Quodvultdeus, Cyprian', Seruilius, Pelagius, Marcellus, Venantius, Didymus, Saturninus, Tiazacenus, Germanus, Germanianus, Iuuentius, Maiorinus, Iuuentius, Candidus, Cyprianus & Emilianus, Romanus, Africanus, & Marcellinus, qui in concilio ecclesiæ Carthagi- F nensis affuimus. Cum ex more ad Carthaginensem ecclesiā solenniter veniremus, atque ex diuersis causis cōgregata ex nobis synodus haberetur, compresbyter noster Orosius nobis literas sanctorum fratrum & consacerdotum nostrorum dedit Herodis & Lazari, quarum formam his constituimus esse subdendam. His ergo lectis, Pelagium & Cœlestium authores nefarij prorsus, & ab omnibus nobis anathematizandi erroris aduertimus. Vnde factum est, vt recēsendum peteremus, quid ante fermè quinquennium super Cœlestij nomine hic apud ecclesiam Carthaginensem fuerit agitatum. Quo recitato, sicut ex subsequentibus aduertere poterit sanctitas tua, quamuis iudicatio manifesta constaret, quia illo tēpore episcopali iudicio excisum hoc vulnus tantum ab ecclesia videretur, nihilominus tamen id communi deliberatione cēsuimus, & huiusmodi persuasionis authores, quamuis ad presbyterium idem Cœlestius postea peruenisse dicatur, nisi hæc apertissime anathematizauerint ipsos anathematizari oportere, vt si ipsorum nō potuerit, saltem eorum qui ab eis decepti sunt, vel decipi possunt, cognita sententia quę in eos lata est,

2. Retrac. 33. & 50.

sanitas

G sanitas procuretur. Hoc itaque gestum domine frater
sancte, charitati tuæ intimandum duximus, vt stantis
†nostræ mediocritatis. nostræ medio charitatis †etiam Apostolicæ sedis adhi-
beatur authoritas, pro tuenda salute multorum, & quo-
Apostolica sedes. rundam peruersitate etiam corrigenda. Id enim agunt
isti damnabilibus disputationibus suis, vt non defen-
dendo, sed potius in superbiam sacrilegam extollendo
liberum arbitrium, nullũ relinquant locum gratiæ dei
qua Christiani sumus, qua & ipsum nostræ voluntatis
arbitrium vere fit liberum, dum à carnalium concupis-
Ioan.8. centiarum dominatione liberatur, dicente domino, Si
vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis, quod auxi-
liũ fides impetrat, quæ est in Christo Iesu domino no-
stro. Isti autem asserũt sicut à fratribus qui etiam eorum
libros legerunt, cognouimus, in eo dei gratiam depu-
tandam, quòd talem hominis instituit creauitq; natu-
ram, quæ per propriam voluntatem legẽ dei possit im-
plere, siue naturaliter in corde conscriptam, siue in lite-
ris datam. Eandem quoque legem ad gratiam pertine-
re, quod illam deus in adiutorium hominibus dedit. Il-
lam verò gratiam qua, vt dictum est, Christiani sumus,
†istis. cuius Apostolus prædicator †est dicens, Condelector e-
Roma.7. nim legi dei secundum interiorem hominem. Video
H autem aliam legem in membris meis repugnantem le-
gi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ
est in membris meis. Miser ego homo, quis me libera-
bit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Chri
stum dominum nostrum, nolunt omnino cognoscere,
sed nec aperte quidẽ oppugnare audent. Sed quid aliud
agunt, cum hominibus animalibus non percipientibus
quæ sunt spiritus dei, persuadere nõ cessant ad operan-
dam perficiendamq; iusticiam, & dei mandata cõplen-
da, solam sibi humanam sufficere posse naturam, nõ at-
Roma.8.9. tendentes quod scriptum est, Spiritus adiuuat infirmi-
12. tatem nostram. Et, Non volentis est neque currẽtis, sed
miserentis est dei. Et quòd vnũ corpus sumus [in Chri-
sto,] singuli autem alter alterius membra, habentes do-
na diuersa secundum gratiam quæ data est nobis. Et,
Gratia dei sum, id quod sum, & gratia eius in me vacua
†abũdãti⁹. non fuit, sed plus † omnibus illis laboraui, non ego au-
1.Cor.15. tem, sed gratia dei mecũ. Et, Gratias deo qui dedit no-
bis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum.
Et, Quia non idonei sumus cogitare aliquid quasi ex
I nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est. Et, Ha-
2.Cor.3.4. bemus thesaurum istum in vasis fictilibus vt eminentia
virtutis sit dei & non ex nobis. Et innumerabilia quę de
†tempus. scripturis omnibus si colligere velimus, tomus † nõ suf-
ficit. Et veremur ne apud te ista commemorando quæ
maiore gratia de sede Apostolica prædicas, inconue-
niẽter facere videamur. Sed ideo facimus, quia eò quòd
infirmiores sumus, quaquauersum quisque nostrũ ver-
bo dei prædicando putatur attentior, crebrius eos pati-
2.Retrac. mur & audacius insurgẽtes. Si ergo Pelagius episcopa-
47. libus gestis quæ in oriente confecta dicuntur, etiam tuę
venerationi iuste visus fuerit absolutus, error tamen ip-
†iam. se & impietas quæ tam †multos assertores habet, per di-
uersa dispersos, etiam authoritate Apostolicę sedis ana-
thematizanda est. Consyderet ergo sanctitas tua, & pa-
storalibus nobis compatiatur visceribus, quàm sit pesti-
ferum & exitiabile ouibus Christi, quod istorum sacri-
legas disputationes necessariò sequitur, vt nec orare
debeamus, nec intremus in tentationem, quod domi-
nus & discipulos monuit, & posuit in oratione quam
Matth.6. docuit, aut ne deficiat fides nostra, quod pro Apostolo
Petro se rogasse ipse testatus est, Si enim possibilitate
naturæ, & arbitrio voluntatis in potestate sunt consti- K
tuta, quis non ea videat à domino inaniter peti, & fal-
laciter orari, cùm orãdo poscuntur quæ naturæ nostræ
iam ita conditæ sufficientibus viribus obtinentur? Nec
debuisse dicere dominum Iesum, Vigilate & orate: sed
tantummodo, Vigilate ne intretis in tentationem: nec Matth.26.
beatissimo Petro primo Apostolorum, Rogaui pro te, Lucæ 22.
sed moneo te, vel impero ac præcipio ne deficiat fides
tua. Contradicitur etiam istorum contentione benedi-
ctionibus nostris, vt incassum super populũ dicere vi-
deamur, quicquid eis à domino precamur, vt rectè ac
pie viuendo illi placeant: & illa quæ pro fidelibus pre-
catur Apostolus dicens, Flecto genua mea ad patrẽ do- Ephe.3.
mini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœ-
lo & in terra nominatur, vt det vobis secundum diui-
tias gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum eius. Si
ergo voluerimus benedicendo super populum dicere,
Da illis domine virtute corroborari per spiritũ tuum:
istorum nobis disputatio contradicit, affirmans negari
liberũ arbitrium, si hoc à deo poscitur quod in nostra
est potestate. Virtute enim corroborari si volumus, in-
quiunt, possumus ea possibilitate naturæ quã non nunc
accipimus, sed cum crearemur accepimus. Paruulos e-
tiam propter salutem quę per saluatorem Christum da- L
tur, baptizandos negãt, ac sic eos mortifera ista doctri-
na in ęternum necant: promittentes etiam si non bapti-
zentur, habituros vitam ęternam, nec pertinere ad eos,
de quibus dominus ait, Venit enim filius hominis quæ- Lucæ.19.
rere & saluare quod perierat: quia isti, inquiunt, non
perierant, nec est quod in eis saluetur, vel tanto precio
redimatur: quia nihil est in eis viciatũ, nihil tenetur sub
diaboli potestate captiuum, nec pro eis fusus est sanguis
qui fusus esse in remissionem legitur peccatorum: quã-
quam per baptismum Christi etiam paruulorum fieri
redemptionem libello suo Cœlestius in Carthaginensi
ecclesia iam confessus est. Sed multi qui eorum perhi-
bentur esse vel fuisse discipuli, hæc mala quibus funda-
menta Christianæ fidei conantur euertere, quantun-
cunque possunt affirmare non cessant. Vnde etiam si
Pelagius Cœlestiúsque correcti sunt, vel se ista nũquam
sensisse dicunt, & quæcunque scripta contra eos prola-
ta fuerint, sua esse negabunt: nec est quemadmodum de
mendacio conuincantur, generaliter tamen quicunque M
dogmatizat & affirmat, humanã sibi ad vincenda pec-
cata & dei mandata faciẽda sufficere posse naturam, &
eo modo gratiæ dei quæ sanctorum euidentius oratio-
nibus declaratur, aduersarius inuenitur. Et quicunq; ne-
gat paruulos per baptismum Christi, à perditione libe-
rari, & salutem percipere sempiternam, anathema sit.
Quæcunque autem alia ab eis obiiciuntur, non dubita-
mus venerationẽ tuam cum gesta episcopalia perspexe-
rit quæ in Oriente in eadem causa confecta dicuntur,
id indicaturam vnde omnes in dei misericordia gau-
deamus. Ora pro nobis domine beatissime papa.

*Innocentius Romanus Pontifex superiori respondet epi-
stola. In hac epistola & dictionem & ingenium & eru-
ditionem tali dignam præsule desyderare cogimur.*

Epistola XCI.

INNOCENTIVS, Aurelio & omnibus san- 2.Retra.50
ctis episcopis, vel cæteris qui in concilio Car-
thaginensis affuerũt ecclesiæ, dilectissimis fra-
tribus in domino salutem. In requirẽdis de
his †rebus quas omni cũ solicitudine decet à sacerdoti- †dei.
bus, maxime

A bus, maxime à vero iustoq; & catholico tractari concilio, antiquę tradinonis exempla seruantes & ecclesiasticæ memores disciplinæ, vestræ religionis vigorem non minus nunc in consulendo, quàm antea cum pronunciaretis vera ratione firmatis, qui ad nostrum referendum approbastis esse iudicium, scientes quid Apostolicæ sedi, cum omnes hoc loco positi ipsum sequi desyderemus Apostolũ, debeatur, à quo ipse episcopatus, & tota authoritas nominis huius emersit. Quem sequẽtes tam mala iam damnare nouimus quàm probare laudanda: vel id verò quod patrũ instituta sacerdotali custodientes officio non censetis esse calcanda, quod illi non humana, sed diuina decreuere sententia, vt quicquid de disiunctis remotisque prouinciis ageretur, non prius ducerent finiendum, nisi ad huius sedis noticiam perueniret: vbi tota huius authoritate iusta quæ fuerit pronunciatio firmaretur, indeq; sumerent cęterę ecclesiæ, velut de natali suo fonte, aquæ cunctæ procederent & per diuersas totius mundi regiones puri capitis incorruptæ manerent, quid præcipere, quos abluere, quos velut in cœno inemundabili sordidatos mundis digna

Sedes Apostolica.

B corporibus vnda vitaret. Gratulor igitur fratres charissimi, quòd per fratrem & coëpiscopum nostrũ Iulium literas ad nos destinastis, & cũ illis curam geritis, quibus præsidetis ecclesiis, solicitudinem vestrã pro omni vtilitate mõstratis, & per cunctas totius orbis terrarum ecclesias omnibus vnà quod prosit decernẽdũ esse deposcitis: vt suis cõstabilita regulis ecclesia, ex hoc quod illos caueat pronunciationis iustæ firmata decretalibus pauere non possit, qui peruersis instructi verborum argutiis, sub imaginæ catholicæ fidei disputãtes, velut pestiferum exhalantes virus, vt hominum rectè sentientium in deteriorem partem corda corrumpant, totam veri dogmatis quærunt euertere disciplinam. ϐ Hæresibus pullulantibus est celeriter obuiandum ϶, Sanandum ergo celerius ne longius execrãdus animis morbus inserpat, vt si medicus cum viderit huius terreni corporis aliquem esse languorem, magnum suæ artis æstimat documentum, si cito quis illius interuentu desperatus euadat: vel cùm putre vulnus aspexerit, adhibet fomenta vel cætera quibus illud possit quod natũ fuerat vulnus obduci: ac si id manens sanari non poterit, ne corpus reliquum sua tabe corrumpat, ferro amputat quod no-

ϐ Apparet hæc in margine fuisse.

C cebat, quod reliquum integrũ est, seruat intactum. Præcidendum id ergo est quod velut puro sanoq; nimium corpori vulnus obrepsit, ne cum tardius abstergitur, in ipsis penè visceribus huius mali non exhaurienda post sentina considat. Nam quid nos de his posthac rectum mentibus existimemus, qui sibi se putant debere quod boni sunt, nec illum consyderant cuius quotidie gratiam consequuntur? Sed item isti qui tales sunt, nullam dei gratiam consequentur, qui sine illo tantum se assequi posse confidunt, quantum vix illi qui ab illo postulant & accipiunt promerẽtur. Quid enim tam iniquum potest esse, tam Barbarum, tam totius religionis ignarum, tam Christianis mentibus inimicum, quàm huic te negare debere quicquid in quotidiana gratia consequeris, cui teipse confiteris debere quod natus es? Ergo eris tibi in prouidendo præstantior, quàm potest in te esse qui te vt esses effecit? Et cui putes debere quod viuis, quó modo te non putas illi debere quod quotidianam eius cõsequendo gratiam taliter viuis? Et qui nos adiutorio negas indigere diuino, quasi ex nostra in totum possibilitate perfecti: quo modo verò † adiutorium in nos, cum tales à nobis etiam esse possemus, prouocamus? Qui enim adiutorium dei negat, vellem interrogare quid dicat, non nos mereri, an illum hoc non posse præstare? An nihil esse propter quod vnusquisq; hoc debeat postulare? Posse hoc deũ, opera ipsa testantur: & adiutorio quotidiano nos egere negare non possumus. Hoc enim, seu bene viuimus, precamur, vt melius sanctiusq; viuamus, seu praua sentiẽtes, à bonis auertimur, vt ad rectam redeamus viam eius auxilio plus egemus. Nam quid tam mortiferum, tam præceps videatur ad casum, tam expositum ad omnia pericula, si hoc solum nobis putantes posse sufficere, quod liberum arbitrium cum nasceremur accepimus, vltra iam à domino nihil quæramus? Id est, authoris nostri obliti, eius potentiam vt nos ostendamus liberos, abiuremus, quasi iã amplius quod possit dare nõ habeat, qui te in tuo ortu liberum fecit: nesciẽtes quod nisi magnis precibus gratia in nos implorata descẽdat, nequaquam terrenæ labis & mundani corporis vincere conemur errores, cum pares nos ad resistendum non liberum arbitrium sed dei solum facere possit auxilium. Nam si ille clamat adiutorio sibi opus esse diuino, qui digne hoc non quæreret, si cui liberum arbitrium plus prodesset, quippe cum vir beatus

† non.

D

E & iam electus à domino nihil egeret, tamen ita deum deprecatur postulans: Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me deus salutaris meus. Nos nobis liberũ arbitrium, ille deum postulat adiutorem: quod nati sumus posse sufficere nos dicimus, ille deum ne derelinquatur exorat? Nos ergo dicimus manifeste, quid oremus? cum ille tantopere beatus, vt supra diximus, vir ne despiciatur exorat. Illi enim necesse est ita arguãt, qui ista confirmãt. Dauid enim orationis ignarus, & suæ naturæ nescius accusetur: qui cum sciat tantum in sua inesse natura, adiutorem sibi deum & assiduum adiutorem, * nec illi sufficit assiduum, sed ne aliquando illum despiciat orationibus pronus exoptat, & per corpus omne psalterij hoc & prędicat & clamat. Si ergo hoc illi tam magnum sit, vt assidue diceret, ita necessariũ est confessus vt doceret, quemadmodum Pelagius Cœlestiusq; seposita omni respõsione psalmorum, taliq; abdicata doctrina suasuros se aliquibus esse confidũt, nos adiutorium dei nec debere quærere nec egere, cũ omnes sancti nihil se sine hoc agere posse testentur. Liberum enim arbitrium olim ille perpessus, dum

Psal. 26.

** Inuocat, aut simile quippiã deest.*

F suis inconsultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demersus, nihil quemadmodum exinde surgere posset inuenit, suaq; in æternũ libertate deceptus, huius ruinæ iacuisset oppressus, nisi eum pòst Christi pro sua gratia reuelasset aduẽtus: qui per nouæ regenerationis purificationem, omne præteritum viciũ sui baptismatis lauacro purgauit, & eius firmãs statum quo rectius stabiliusq; procederet, tamen suam gratiam in posterum non negauit. Nam quãuis redemisset hominem à pręteritis ille peccatis, tamen sciens iterum posse peccare, ad reparationem sibi, quemadmodum posset illum & post ista corrigere, multa seruauit: quotidiana præstat ille remedia, quibus nisi freti confisiq; nitamur, nullatenus vincere humanos poterimus errores. Necesse est enim vt quo auxiliante vincimus, eo iterum non adiuuante vincamur. Sed possem plura dicere, nisi vos constaret cuncta dixisse. Quisquis ergo huic assentiens videtur esse sententiæ, quo dicat adiutorio nobis non opus esse diuino, inimicum se catholicæ fidei & dei beneficiis profitetur ingratum. Nec nostra communione sunt digni, quam prædicando taliter polluerunt. Sic enim sua sponte dum sequuntur illa quæ dicunt, lõgius

à vera

G à vera religione fugerunt. Cum enim hoc totum in nostra professione consistat, quotidianisq; precibus nihil agamus, nisi quemadmodum dei misericordiam consequamur, quemadmodum ferre possimus ista iactantes? Quis rogo tantus illorum pectora error obcæcat, vt si nullam gratiam sentiunt, quia nec digni sunt, nec merentur, nec de aliis consyderent quid quotidie singulis gratia diuina largitur? Sunt quidem isti omni cæcitate dignissimi, qui nec hoc sibi reliquerunt, vt se auxilio credant reuocari ab erroribus posse diuino. Negantes enim adiutorium, non aliis sed sibi hoc penitus abstulerunt, qui auellendi sunt longius, & ab ecclesiæ procul remouendi visceribus, ne diutius multa occupans insanabilis pòst error increscat. Si enim diu fuerint in hac impunitate versati, necesse est multos in hāc suæ prauitatem mentis inducant decipiantq; innocentes, vel potius imprudentes, qui fidem catholicam non sequuntur. Putabunt enim eos rectè sentire, quos adhuc viderint in ecclesia perdurare. Separetur ergo à sano corpore vulnus insanum, remotoq; morbi sæuientis afflatu cautius quæ sunt syncera perdurent, & grex purior ab hac mali pecoris contagione purgetur. Si totius
H corporis illibata perfectio, quā vos sequi & tenere hac in illos pronunciatione cognouimus, & vnà vobiscum pari assensione seruamus. Qui si tamē aliquod in se dei adiutorium quod hucusque negauerūt prouocauerint, & opus sibi eius auxilium esse cognouerint, vt de hac labe in qua sui cordis incuruatione corruerant liberentur, quasi in lucem de fœda tracti caligine, remotis abdicatisque omnibus quibus totus ne verū aspiceret fœdabatur & caligabat aspectus, damnent hæc quæ hucusque senserunt, & aliquando animum rectis disputationibus commodantes, ab hac aliquantulum labe correcti, veris se sanādos conciliis tribuant atque submittant. Quod si fecerint, erit in potestate pontificum, istis aliquatenus subuenire, & talibus aliquam curam prestare vulneribus, quam solet lapsis cum resipuerint ecclesia non negare: vt à suis reuocati præcipitiis, intra ouile domini redigantur, ne foris positi, & tanto præsidio à fide munitionis exclusi, periculis omnibus exponantur, deuorandi luporum dētibus atque vexandi, quibus obsistere hac qua illos in se irritauerant doctrinæ peruersitate non possunt. Sed satis vestris monitis, & sic satis
I abundantibus nostræ legis exemplis probatur esse responsum, nec quicquam superesse duximus quod dicamus, cum nihil prætermissum à vobis, nihil constet esse suppressum, quo illi refutati & penitus cognoscantur esse conuicti. Ideoque à nobis testimonia nulla ponuntur, quia & his plena relatio est, & satis constat vt doctissimos sacerdotes cuncta dixisse, nec decet credere vos aliquid quod ad causam possit proficere, præteriisse. Et alia manu, Bene valete fratres. [Et ad latus. 5. Calendas.]

παλινῳδία. (marginal note beside "dabatur & caligabat aspectus, damnent hæc quæ hucusque senserunt")

Augustinus & cæteri episcopi Mileuitani concilij, Innocentio, de cohibendis Pelagianis.

Epistola XCII.

DOMINO beatissimo meritoq; venerabili & in Christo honorando papæ Innocentio, Siluanus, Valentinus, Aurelius, Donatus, Restitutus, Lucianus, Alipius, Augustinus, Placentius, Seuerus, Fortunatus, Possidius, Nouatus, Secūdus, Maurētius, Leo, Faustinianus, Cresconius, Malcus, Litorius, Fortunatus, Donatus, Ponticanus, Saturninus, Christonius, Honorius, Lucius, Adeodatus, Processus, Cresconius Secundus, Felix, Asiaticus, Rufinianus, Faustinus, Seruus, Terentius, Cresconius, Sperantius, K
Quadratus, Lucillus, Sabinus, Faustinus, Cresconius, Victor, Gignātius, Posidonius, Antoninus, Innocētius, Prælidius, Crescentius, Felix, Antonius, Victor, Honoratus, Donatus, Petrus, Presidius, Cresconius, Lāpadius, Delphinus, ex cōcilio Mileuitano in domino salutem.

Quia te dominus gratiæ suæ præcipuę munere in sede Apostolica collocauit, talèmque nostris temporibus præstitit, vt nobis potius ad culpam negligentię valeat, si apud tuam venerationem, quæ pro ecclesia suggerenda sunt, tacuerimus, quàm ea tu possis vel fastidiose vel negligēter accipere, magnis periculis infirmorū membrorum Christi pastoralem diligentiam quæsumus adhibere digneris. Noua quippe hęresis & nimium perniciosa tempestas surgere inimicorum gratię Christi cœpit, qui nobis etiam dominicam orationem impiis disputationibus conantur auferre. Cū enim dominus docuerit vt dicamus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Isti dicūt posse hominē in hac vita præceptis dei cognitis ad tantam perfectionem iusticiæ sine adiutorio gratiæ Saluatoris, per solum liberum voluntatis arbitrium peruenire, vt ei nō L
sit iam necessarium dicere, Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendum tanquam diuinum adiutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum solam sufficere voluntatem hominis, tanquam frustra Apostolus dixerit, Nō volentis neque currentis, sed miserentis est dei: Et fidelis deus qui non permittet vos tentari super id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere: frustra etiam dominus dixerit Apostolo Petro, Rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Et omnibus suis, Vigilate & orate ne intretis in tentationem, si hoc totum est potestatis humanæ. Pueros quoque paruulos, si nullis innouentur Christianæ gratiæ sacramentis, habituros vitam æternam, nequam præsumptione cōtendunt, euacuantes quod dicit Apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Et alio loco, Sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Vt ergo alia omittamus, quę contra sanctas scripturas plurima disserunt, M
hæc interim duo, quibus omnino totū quod Christiani sumus nituntur euertere, quę fidelia corda sustinent, non esse rogandū deum, vt contra peccati malum atq; ad operandam iusticiā sit noster adiutor: & non opitulari paruulis ad consequendam vitam æternam Christianæ gratiæ sacramentum: hæc insinuantes Apostolico pectori tuo, non opus habemus multa dicere, & tantam impietatē verbis exaggerare, cum proculdubio te ita permoueant, vt ab eis corrigendis ne latius serpant multosq; contaminent, vel potius interimant, dum sub nomine Christi, à gratia Christi penitus alienant, omnino dissimulare non possis. Huius autem perniciosissimi erroris authores esse perhibentur, Pelagius & Cœlestius, quos quidem in ecclesia sanari maluimus, quàm desperata salute ab ecclesia resecari, si necessitas nulla compellat. Quorum vnus, id est, Cœlestius etiam ad presbyterium in Asia dicitur peruenisse. De quo ante paucos annos quid gestum fuerit sanctitas tua de Carthaginensi ecclesia melius instruetur. Pelagius verò sicut à quibusdam fratribus nostris missæ loquuntur epistolæ, Hierosolymis constitutus nonnullos fallere asseritur,

Matth. 6. (margin, beside "stra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem")
Roma. 9. (margin, beside "tanquam frustra Apostolus dixerit, Nō volentis neque")
1. Cor. 10. (margin, beside "currentis, sed miserentis est dei: Et fidelis deus qui non")
Luca. 22. (margin, beside "pro te, ne deficiat fides tua. Et omnibus suis, Vigilate &")
Matth. 26. (margin, beside "orate ne intretis in tentationem, si hoc totum est pote-")
Rom. 5. (margin, beside "tes quod dicit Apostolus, Per vnum hominem pecca-")
1. Corin. 15. (margin, beside "runt. Et alio loco, Sicut in Adam omnes moriuntur, sic")

A feritur, veruntamen multo plures qui eius sensus diligentius indagare potuerunt, aduersus eum pro gratia Christi & catholicæ fidei veritate confligunt, præcipue sanctus filius tuus frater & compresbyter noster Hieronymus. Sed arbitramur, adiuuante misericordia domini dei nostri Iesu Christi, qui te & regere consulentem, & orantem exaudire dignatur, authoritati sanctitatis tuæ, de sanctarum scripturarum authoritate depromptæ, facilius eos qui tam peruersa & perniciosa sentiunt esse cessuros, vt de correctione potius eorũ congratulemur, quàm contristemur interitu. Quodlibet autem ipsi eligant, certè vel aliis quos plurimos possunt si ab eis dissimuletur suis laqueis implicare, cernit venerabilitas tua instanter & celeriter prouidendũ. Hæc ad sanctitatem tuam de concilio Numidiæ scripta direximus, imitantes Carthaginensis ecclesiæ, Carthaginensis prouinciæ coëpiscopos nostros, quos ad sedem Apostolicã, quam beatus illustras de hac causa scripsisse comperimus. ¶ Et alia manu, Memor nostri in deum gratia augearis domine beatissime, meritóque venerabilis, & in Christo honorande sancte pater.

B *Innocentius Rom. Pont. patribus concilij Mileuitani comprobans illorum acta aduersus Pelagianos. Eiusdem genij epistola est.*

Epistola XCIII.

Romana ecclesia. INNOCENTIVS, Siluano seni, Valentino, & cæteris qui in Mileuitana synodo interfuerũt, dilectissimis fratribus in domino salutem. Inter cæteras Romanæ ecclesiæ curas, & Apostolicæ sedis occupationes, quibus diuersorum consulta fideli ac modica disceptatione tractamus, frater & coëpiscopus noster Iulius, dilectionis vestræ literas, quas ex Mileuitano concilio cura fidei propensiore misistis, mihi inopinanter ingessit, Carthaginensis etiam synodi querelæ parilis scripta subiungens. Nimirum exultat ecclesia tantam solicitudinem commissis gregibus exhibere *†neminem.* pastores, vt non solum ex his non† patiantur errare: sed si quas magis ouium obscœnæ delectationis herba seduxit, si in errore permanserint, aut segregari penitus velint, aut illicenter dudum petita vitãtes, custodiæ pristinæ circunspectione tutari, in vtraque parte videlicet consulentes, ne vel suscipiendo tales simili cæteræ ducantur exemplo, ver spernendo redeuntes luporũ mor-C sibus videantur ingestæ. Prudens admodum & catholicæ fidei plena consolatio. Quis enim aut tolerare possit errantem, aut non recipere corrigẽtem? Nam vt durum arbitror cohibentiam præbere peccantibus, ita impium iudico manum negare cõuersis. Diligenter ergo & cõgrue Apostolico consulitis honori, honori inquã illius, quem præter illa quæ sunt extrinsecus, solicitudo manet omnium ecclesiarum, super anxiis rebus quæ sit tenenda sententia, antiquæ scilicet regulæ formam secuti, quam toto semper ab orbe mecũ nostis esse seruatam. Verum hæc missa facio: neque enim hoc vestram credo latere prudẽtiam. Quid etiam actione firmastis, nisi scientes quòd per omnes prouincias de Apostolico fonte petentibus responsa semper emanent? præsertim quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & coëpiscopos nostros, non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris authorem referre debere, velut nunc retulit vestra dilectio, quod per totum mundum possit omnibus ecclesiis in cõmune prodesse. Fiãt enim necesse est cautiores, cum inuẽtores malorum ad duplicis relationem synodi sententiç vestræ statutis viderint ab ecclesiastica cõmunione seiunctos. Gemino igitur bono charitas vestra fungitur. Nam & canonum D potiemini gratia seruatorum, & beneficio vestro totus orbis vtetur. Quis enim catholicorum virorũ cum aduersariis Christi velit vlterius miscere sermonem? quis saltem ipsam lucem vitæ cõmunione partiri? Noui hæreseos nimirum fugiantur authores. Quid enim acerbius in deum fingere potuerunt, quàm cũ adiutoria diuina cassarent, causamq; diuinæ, id est, quotidianæ precationis auferrent, hoc est, dicere: quid mihi opus deo? Merito in hos dicat hymnidicus: Ecce homines qui nõ posuerunt deũ adiutorem sibi. Negantes ergo auxilium dei, inquiunt, hominem sibi posse sufficere, nec gratia hanc egere diuina, qua priuatus necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia vitę perficienda mandata, sola tantummodo libertate contendat. O prauissima mentiũ peruersa doctrina. Aduerte tandem quòd primum hominẽ ita libertas ipsa decepit, vt dum indulgẽtius frenis eius vtitur, in præuaricationem præsumptione cõciderit, nec ex hac potuit erui, nisi ei prouidẽtia regenerationis statum pristinæ libertatis Christi domini reformasset aduentus. Audi Dauid dicen- *Psal. 123.* tem: Adiutorium nostrum in nomine domini. Et, Ad- *26.* iutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me E deus salutaris meus: quæ incassum dixit, si tãtum in eius erat positum volũtate, quod à domino flebili sermone poscebat. Quę cum ita sint, cum in omnibus diuinis paginis voluntati liberæ nõ nisi adiutorium dei legamus esse nectẽdum, eamq; nihil posse cœlestibus auxiliis destitutam, quo nam modo huic soli possibilitatem hanc pertinaciter vt asseritis defendentes, sibimet, imò, quod est dignius dolore communi, plurimis Pelagius Cœlestiusq; persuadent. Multifariis equidem ad destruẽdum tale magisterium vti possemus exemplis, nisi sciremus sanctitatem vestram ad plenum scripturas omnes callere diuinas, præsertim cum vestra relatio tantis ac talibus testimoniis sit referta, vt his solis valeat præsens dogma rescindi, opusq; non esse reconditis, cum ex iis quæ facile vobis occurrentia posuistis, nec audeant obuiare nec possint. Ergo dei gratiam conantur auferre, quam necesse est etiam restituta nobis status pristini libertate quæramus: quippe nec alias diaboli machinas, nisi eadem possumus iuuante, vitare. Illud verò quod eos vestra fraternitas asserit prædicare, paruulos æter- F næ vitæ premiis etiam sine baptismatis gratia posse donari, perfatuum est. Nisi enim manducauerint carnem *Ioan. 6.* filij hominis, & biberint sanguinem eius, nõ habebunt *Etiam Romana eccle* vitam in semetipsis. Qui autem hanc eis sine regenera- *sia credidit* tione defendunt, videntur mihi ipsum baptismum vel- *Euchari-* le cassare, cum prædicant hos habere quod in eos credi- *stiã paruu-* tur non nisi baptismate cõferendum. Si ergo nihil vo- *lis necessa-* lunt officere non renasci, fateantur necesse est nec rege- *riam.* nerationis sacra fluenta prodesse. Verum vt superfluorum hominũ praua doctrina celeri veritatis possit ratione discindi, proclamat hoc dominus in Euangelio *Luca. 18.* dicens: Sinite infantes (venire ad me) & nolite eos prohibere: talium est enim regnum cœlorum. Quare Pelagium Cœlestiumq;, id est, inuentores vocum nouarum, quæ sicut dixit Apostolus, ædificationis nihilũ, sed ma- *1. Tim. 2.* gis vanissimas consueuerunt parere quæstiones, ecclesiastica cõmunione priuari, Apostolici vigoris† autho- *† rigoris.* ritate censemus, donec resipiscant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundũ ipsius voluntatem, eosq; interim dominico ouili non recipi, quod ipsi peruersæ viæ secuti tramitem deserere voluerunt. Abscindendi sunt enim qui vos conturbant, & volunt conuertere

Euangelium

G Euangelium Christi. Simul autem præcipimus vt qui-
cunque id pertinacia simili defensare nituntur, par eos
vindicta constringat. Non solum enim qui faciunt, sed
etiam qui consentiunt facientibus, quia non multum
interesse arbitror, inter committentis animum, & con-
sentientis fauorem. Addo amplius, plerunque dediscit
errare, cui nemo consentit. Hæc igitur fratres charissi-
mi in supradictos maneat fixa sententia, absint atriis do
mini, careant custodia pastorali, ne duarum ouium di-
ra contagia serpant forsitan per vulgus incautum, ra-
paciq; lupus corde lætetur intra ouile dominicum tan-
tas ouium fusas cateruas, dum à custodibus dissimulan-
ter habetur vulnus duarum. Prospiciendum est ergo ne
permittendo lupos mercenarij magis videamur esse
quàm pastores. Iubemus sanè, quoniam Christus domi-
nus propria voce significauit, nolle se mortem morien-
tis, tantum vt reuertatur & viuat, si vnquam sani depo-
sito praui dogmatis errore resipuerint, damnarintq; ea,
quorum se ipsi præuaricatione damnarunt, eis medici-
nam solitam, id est, receptaculum suum ab ecclesia non
negari: ne dum eos redeuntes forsitan prohibemus, † ve- († spreuerimus.)
re extra ouile remanentes, expectantis hostis rabidis fau
H cibus glutiantur, quos in semetipsis spiculis malæ dis-
putationis armauit. Bene valete, Datum VI. Calend.
Februarias. Honorio & Constantio viris clarissimis
consulibus.

Augustinus Hilario de Pelagio duobus conciliis damnato.

Epistola XCIIII.

DOMINO beatissimo & in Christi veritate
venerando fratri & consacerdoti Hilario, Au
gustinus in domino salutem. Honorabilis
filius noster Palladius, cũ de nostro littore na-
uigaret, beneficiũ poscendo magis dedit, vt non solum
eum benignitati tuæ, verumetiã meipsum tuis oratio-
nibus commendarem, domine beatissime & in Christi
charitate venerande frater. Quod cum facio, profecto
& sanctitas tua faciet, quod de te ambo præsumimus.
Quæ autem circa nos sint, quoniam scio dilectioné ve-
strã pro nobis, sicut & nostrã pro vobis esse solicitam,
à memorato perlatore audiet synceritas † tua. Verunta- († sanctitas.)
men quod maxime necessariũ est breuiter dicam: No-
ua quædã hæresis inimica gratiæ Christi contra eccle-
siam Christi conatur exurgere, sed nondum euidenter
I ab ecclesia separata est, hominum scilicet qui tãtum au-
dent infirmitati humanæ tribuere potestatis, vt hoc so-
lum ad dei gratiam pertinere cõtendant, quòd cum li-
bero arbitrio & nõ peccandi possibilitate creati sumus,
& dei mandata, quę à nobis implerétur accepimus. Cę-
terum ad eadem mandata seruanda & implenda nullo
diuino adiutorio nos egere. Necessariam verò nobis es-
se remissioné peccatorum, quia ea quæ à nobis in præ-
teritum malefacta sunt, infecta facere nõ valemus: Ca-
uendis autem futuris vincendisq; peccatis, omnibúsque
tentationibus virtute superandis, sine vllo deinceps ad-
iutorio gratiæ dei naturali possibilitate humanam suf-
ficere voluntatem: nec paruulos indigere gratia Salua-
toris, qua per eius baptismum à perditione liberentur,
eo quod nullum ex Adam cõtagium damnationis tra-
xerint. Quàm sint hæc inimica gratiæ Christi, quæ per
Iesum Christum dominũ nostrum humano generi in-
dulta est, & quemadmodũ totius fidei Christianæ fun-
damenta euertere moliantur, [peruidet nobiscum ve-
nerabilitas vestra, neque] apud vos tacere debuimus, vt
eiusmodi homines, quos quidé sanari in ecclesia quàm
ex illa resecari magis volumus & optamus, cura pasto-
rali caueatis. Iam enim cum ista scriberem cognouera- K
mus in ecclesia Carthaginensi aduersus eos episcopalis
concilij conditum fuisse decretum, per epistolam san-
cto & venerabili papæ Innocentio dirigendum, & nos
de concilio Numidiæ ad eandem Apostolicam sedem
iam similiter scripseramus. Omnes enim qui spem ha-
bemus in Christo, huic pestiferæ impietati resistere, eãq;
concorditer damnare & anathemanzare debemus: quę
contradicit etiam orationibus nostris, concedens qui-
dem vt dicamus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & *Matth. 6.*
nos dimittimus debitoribus nostris, & hoc ita conce-
dens, vt asserat hominem in hoc corruptibili corpore,
quod aggrauat animam, posse suis viribus ad tãtam iu-
sticiã peruenire, vt neq; hoc illi sit dicere necessarium:
Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur,
Ne nos inferas in tentationem: non sic accipiunt, tan-
quam deus orandus sit, quo nos ad superãdas tentatio-
nes adiuuet peccatorum, sed ne quisquam irruens cor-
poraliter nos humanus casus affligat, quoniam pecca-
torum tentationes vincere ita sit iam in nostra positum
potestate possibilitate naturæ, vt hoc inaniter impetrã-
dum orantibus arbitremur. Non possumus vna episto-
la breui omnia vel plurima tantæ impietatis argumen- L
ta colligere, præsertim quia cum ista cõscriberem, per-
latores nauigaturi me immorari diutius non sinebant.
Puto auté onerosum me non fuisse sanctis sensibus tuis,
quod de tanto malo omniumq; vigilantia domino ad-
iuuante vitando tacere non potui.

Aurelius aliique episcopi, inter quos Augustinus, Innocentio Papæ, de Pelagio quem audierat iam ad presbyterij honorem euectũ. Videtur Augustinus, cuius haud-dubie huius epistolæ stylus est, velle mitigare sententiam in Pelagium latam, ne irritatus excitaret maius incendium: ostendit autem quibus modis mederi posset scandalo per ipsum exorto, vel negando librum esse ipsius, vel dicendo quadam ab aliis admixta, vel explicando quæ discipuli perperàm interpretabantur.

Epistola XCV.

DOMINO beatissimo meritoq; honorandissi- *2. Retra. 50*
mo fratri Innocentio Papæ, Aurelius, Alipius,
Augustinus, Euodius, & Possidius salutem.
De conciliis duobus prouinciæ Carthagi-
nensis atque Numidiæ, ad tuam sanctitatem à non par-
uo episcoporum numero subscriptas literas misimus, M
contra inimicos gratiæ Christi, qui cõfidunt in virtute
sua, & creatori nostro quodam modo dicunt, Tu nos
fecisti homines: iustos auté ipsi nos fecimus. Qui natu-
ram humanam ideo dicũt liberam, ne quærant libera-
torem, ideo saluam vt superfluum iudicent saluatorem.
Tantum enim dicũt valentem, vt suis viribus in origi-
ne suæ creationis acceptis, possit per liberũ arbitrium,
nihil vlterius adiuuante illius gratia qui creauit, doma-
re & extinguere omnes cupiditates tentationésque su-
perare. Multiq; eorum insurgunt aduersum nos, & di-
cunt animæ nostræ non est salus illi in deo eius. Fami- *Psal. 3.*
lia Christi quæ dicit, quum infirmor tunc potens sum, *2. Cor. 12.*
& cui dicit dominus eius: Salus tua ego sum, suspenso *Psal. 34.*
corde cum timore & tremore adiutoriũ domini etiam
per charitatem tuæ venerationis expectat. Audiuimus
enim esse in vrbe Roma, vbi ille diu vixit, nonnul-
los, qui diuersis causis ei faueant, quidam scilicet quia
vos talia persuasisse perhibent: plures verò qui eum ta-
lia sentire non credunt, præsertim quia in Oriente vbi
degit, gesta ecclesiastica facta esse iactantur, quibus pu-
tatur esse purgatus: vbi quidem si episcopi eum catho-
licum

A licum pronunciarunt, nó ob aliud factum esse creden-
dum est, nisi quia se dixit dei gratiã confiteri, & ait pos-
se hominem suo labore ac voluntate iuste viuere, vt ad
hoc adiuuari dei gratia non negaret. His enim auditis
verbis, catholici antistites nullam aliam dei gratiam in-
telligere potuerunt, nisi quam in libris dei legere & po-
pulis dei prædicare consueuerunt: Eam vtique de qua
Gala.2. dicit Apostolus: Non irritam facio gratiam dei: Nam
si per legem iusticia, ergo Christus gratis mortuus est: si-
ne dubio gratiam qua iustificamur ab iniquitate, & qua
saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cũ pro-
pria voluntate. Nam si intellexissent illi episcopi eam il
lum dicere gratiam, quam etiam cum impiis habemus,
cum quibus homines sumus, negare verò eam qua Chri
stiani & filij dei sumus, quis eum patienter catholico-
rum sacerdotum non dicimus audiret, sed ante oculos
suos ferret? Quapropter nó culpandi sunt iudices, quia
ecclesiastica consuetudine nomẽ gratiæ audierunt, ne-
scientes quid huiusmodi homines, vel in suæ doctrinæ
libris, vel in suorum solent auribus spargere. Non agi-
tur de vno Pelagio qui iam fortasse correctus est, quod
vtinam ita sit, sed tam multis, quibus loquaciter con-
B tendentibus, & infirmas atque ineruditas animas velut
conuictas trahentibus, firmas autem & in fide stabiles
ipsa contentione fatigantibus vsquequaque iam plena
sunt omnia. Aut ergo à tua veneratione acciendus est
Romam, & diligenter interrogandus, quam dicat gra-
tiam qua fateatur, si tamen iam fateatur, ad non peccan
dum iusteq; viuendum homines adiuuari. Aut hoc ip-
sum cum eo per literas agendum, & cum inuentus fue-
rit hanc dicere, quam docet ecclesiastica & Apostolica
veritas, tũc sine vllo scrupulo ecclesiæ, sine latibulo am-
biguitatis vllius absoluẽdus est, tunc est re vera de eius
purgatione gaudendum. Siue enim gratiam dixerit esse
liberum arbitrium, siue gratiam esse remissioné pecca-
torum, siue gratiam esse legis præceptum, nihil eorum
dicit quod per subministrationé spiritus sancti pertinet
ad concupiscentias tentationesq; vincendas, qué ditis-
sime effudit in nos, qui ascendit in cœlum, & captiua-
uit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Hinc enim ora-
mus vt peccatorum tentationem superare possimus, vt
spiritus dei, vnde pignus accepimus, adiuuet infirmita-
Matth.6. tem nostram. Qui autẽ orat & dicit: Ne nos inferas in
tentationem: non vtique id orat vt homo sit quod est
C natura: neq; id orat vt habeat liberum arbitrium quod
iam accepit cum crearetur ipsa natura: neq; orat remis-
sionem peccatorum, quia hoc superius dicitur, Dimitte
nobis debita nostra: neq; orat vt accipiat mãdatum. Si
enim in tentationem inductus fuerit, hoc est, in tenta-
tione defecerit, facit vtiq; peccatũ quod est cótra man-
datum. Orat ergo vt non peccet, hoc est, ne quid faciat
mali, quod pro Corinthiis orat Apostolus Paulus, di-
2.Cor.13. cens: Oramus autem ad dominũ ne quid faciatis mali.
Vnde satis apparet quòd ad non peccandum, id est, ad
non male faciendum, quamuis esse non dubitetur arbi-
trium voluntatis, tamen eius potestas non sufficiat, nisi
adiuuetur infirmitas. Ipsa igitur oratio, clarissima est gra
tiæ testificatio. Hanc ille confiteatur, & eũ gaudebimus,
siue rectum siue correctum. Distinguenda est lex & gra
tia. Lex iubere nouit, gratia iuuare. Nec lex iuberet nisi
esset voluntas, nec gratia iuuaret si sat esset voluntas. Iu-
Psal.31.118 betur vt habeamus intellectum, vbi dicitur, Nolite esse
sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: & tamẽ
oramus vt habeamus intellectum, vbi dicitur: Da mi-
hi intellectum vt discam mandata tua. Iubetur vt ha-
beamus sapientiam, vbi dicitur: Si quis autem vestrum D
indiget sapientia, postulet à deo qui dat omnibus af- Iacobi.1.
fluenter, & non improperat & dabitur ei. Iubetur vt ha-
beamus cõtinentiam, vbi dicitur: Cum scirem quia ne- Sapien.8.
mo potest esse continẽs nisi deus det, & hoc ipsum erat
sapiẽtia scire cuius esset hoc donum, adij dominum &
deprecatus sum eum. Postremo ne nimium longum sit
cuncta percurrere, iubetur vt non faciamus malum, vbi
dicitur: Declina à malo: & tamen oratur vt non facia- Psal.36.
mus malum, vbi dicitur: Oramus autem ad dominum
ne quid faciatis mali. Iubetur vt faciamus bonum, vbi
dicitur: Et fac bonum: & tamẽ oramus vt faciamus bo-
num, vbi dicitur, Non cessamus pro vobis orantes & Colos.1.
postulantes. Atque inter cætera pro illis orans dicit: Vt
ambuletis digne deo in omne placitum, in omni ope-
re & sermone bono. Sicut ergo agnoscimus voluntaté
cum hæc præcipiũtur, sic & ipse agnoscat gratiam cum
petuntur. Misimus reuerentiæ tuæ librum, quem dede-
runt quidam religiosi & honesti adolescẽtes serui dei,
quorum etiam nomina non tacemus. Nam Timasius
& Iacobus vocantur: qui sicut audiuimus etiam nosse
dignaris ipsius Pelagij exhortatione spem quam habe-
bant in seculo, reliquerunt, & nunc cótinenter deo ser E
uiunt. Qui cum eodem errore tandem aliquando per
qualemcunq; operam nostram domino inspirante ca-
ruissent, protulerunt eundem librum Pelagij esse dicen
tes, & vt ei responderetur impendiò rogauerũt. Factum
est. Ad eosdem rescripta est ipsa responsio. Agentes gra
tias rescripserunt. Vtrunque misimus, & cui responsum
est, & quod responsum est. Et ne nimium essemus one-
rosi, signa fecimus his locis, vbi petimus inspicere non
graueris, quemadmodum sibi obiecta quæstione, quod
gratiam dei negaret, ita respondit, vt eam esse non di-
ceret nisi naturam in qua nos condidit deus. Si autem
hunc esse suum librum negat, aut eadem in libro loca,
non contendimus, anathematizet ea, & illam confitea-
tur apertissime gratiã, quam doctrina Christiana de-
móstrat, & prædicat esse propriam Christianorum, quę
non est natura, sed qua saluatur natura, non auribus so-
nante doctrina vel aliquo adiuméto visibili, sicut plan
tatur quòdã modo & irrigatur extrinsecus, sed submi-
nistratione spiritus & occulta misericordia, sicut facit
ille qui dat incrementum deus. Etsi enim quadam non Gratia na-
improbanda ratione dicitur gratia dei, qua creati su- tura dicit.
mus, vt nónihil essemus, nec ita essemus aliquid vt ca- F
dauer quod non viuit, & arbor quæ non sentit, aut pe-
cus quod non intelligit, sed homines qui & essemus, &
viueremus, & sentiremus, & intelligeremus, & de hoc
tãto beneficio creatori nostro gratias agere debeamus:
vnde merito & ista gratia dici potest, quia non præce-
dentium aliquorum operum meritis, sed gratuita dei
bonitate donata est: alia est tamen qua prædestinati vo
camur, iustificamur, glorificamur, vt dicere possimus,
Si deus pro nobis, quis cótra nos: Qui filio suo proprio Roma.8.
non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. De
hac gratia quæstio vertebatur, quando ab iis quos Pe-
lagius grauiter offendebat atque turbabat, dicebatur ei
quòd eam suis disputationibus oppugnaret: quibus as-
sereret non solum ad facienda, verumetiam ad perfi-
cienda mandata diuina per liberum arbitrium huma-
nam sibi sufficere naturam. Hanc Apostolica doctrina
gratiam isto nomine appellat, qua saluamur & iustifi-
camur ex fide Christi. De hac scriptum est, Non irri-
tam facio gratiam dei. Non si per legem iusticia, ergo
Christus gratis mortuus est? De hac scriptum est: Eua- Galat.2.5.

G cuati estis in Christo, qui in lege iustificamini à gratia
Rom. 11.4. excidistis. De hac scriptum est: Si autem gratia iam nó
ex operibus, alioquin gratia non est gratia. De hac scrip
tum est: Ei autem qui operatur merces non imputatur
secundum gratiã, sed secundum debitum. Ei autem qui
non operatur, credenti autem in eum qui iustificat im-
pium, reputatur fides eius ad iusticiã. Et multa alia, quæ
melius potes ipse meminisse, & intelligere prudẽtius &
illustrius prædicare. Illam verò gratiam qua creati su-
mus homines, etiã si ita appellandam nó immeritò in-
telligimus, mirum est tamen si ita appellatam in vllis le
ginmus, propheticis, Euangelicis, Apostolicisq; literis le
gimus. Cum itaque de hac gratia Christianis fidelibus
catholicisque notissima, illi obiiceretur quæstio, vt eam
oppugnare desineret, quid est quod cum hæc sibi in li-
bro suo velut aduersante persona idem ipse obiecisset,
vt se respondendo purgaret, nihil aliud respondit, nisi
naturam creati hominis referri gratiam creatoris: atque
ita se dicere sine peccato implere posse iusticiam per li-
berum arbitrium cum adiutorio diuinæ gratiæ, quòd
deus hoc dederit homini ipsa possibilitate naturæ: Cui
meritò respondetur, Ergo euacuatũ est scandalum cru-
H cis, ergo Christus gratis mortuus est. Non enim si non
moreretur propter delicta nostra, & resurgeret propter
Psal. 67. iustificationem nostram, nec ascendens in altum capti-
uans captiuitatem daret dona hominibus, ista naturæ
possibilitas quam defendit, in hominibus non esset. An
forte dei mandatum deerat, & ideo Christus mortuus
est: imò iam & hoc erat sanctum & iustum & bonum:
Exod. 20. Iam dictum fuerat: Non concupisces. Iam dictũ fuerat:
Leuit. 19. Diliges proximum tuum tanquam teipsum. In quo ser
Matth. 22. mone Apostolus omnẽ legem dicit impleri. Et quoniã
nisi diligat deum nemo diligit seipsum: ideo dominus
in iis duobus præceptis, totam legem prophetasq; dicit
pendere. Quæ duo præcepta iam erant hominibus di-
uinitus data. An æternũ præmium iusticiæ promissum
nondum erat? Hoc ipse non dicit, qui in suis literis po
suit etiam in vetere testamento regnum cœlorum esse
promissum. Si ergo ad faciendam perficiendámque iu-
sticiam, iam erat naturæ possibilitas per liberum arbi-
trium, iam erat legis dei sanctum & iustum bonúmque
mandatum, iam erat promissum præmium sempiternũ,
ergo Christus gratis mortuus est. Ergo neque per legem
iusticia neque per naturæ possibilitatem, sed ex fide &
I dono dei per Iesum Christum dominum nostrum, vnũ
mediatorem dei & hominum: qui nisi in plenitudine
temporis mortuus esset propter delicta nostra, & resur-
Abac. 2. rexisset propter iustificationẽ nostram, profecto & an-
Roma. 5. tiquorum fides euacuaretur & nostra. Fide verò eua-
cuata, quæ homini iusticia remaneat, cum iustus ex fi-
de viuat? Ex quo enim per vnum hominem peccatum
intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in
omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerũt,
proculdubio à corpore mortis huius vbi alia lex repu-
gnat legi mẽtis, neminem liberauit aut liberat sua pos-
sibilitas, quæ perdita redemptore indiget, saucia salua-
tore: sed gratia dei per fidem vnius mediatoris dei &
hominum, hominis Christi Iesu, qui & deus cum esset,
hominem fecit, & manens deus, homo factus refecit ip-
se quod fecit. Puto autem quod eum lateat fidem Chri-
sti, quæ postea in reuelationem venit, in occulto fuisse
temporibus patrum nostrorum, per quam tamen etiam
ipsi dei gratia liberati sunt, quicunque omnibus generis
temporibus liberari potuerunt, occulto iudicio dei, nó
2. Cor. 4. tamen vituperabili. Vnde dicit Apostolus: Habẽtes au-
tem spiritum fidei, vtique eundem quem & illi secun- K
dum quod scriptũ est: Credidi propter quod & locutus
sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Inde
est quod ait ipse mediator, Abrahã pater vester cócupi- Ioan. 8.
uit videre diem meũ, & vidit & gauisus est. Inde Mel-
chisedech prolato sacramento mensę dominicæ, nouit Gen. 14.
æternum eius sacerdotium figurare. Iam verò data in
literis lege, quam dicit Apostolus subintrasse vt abun-
daret delictum, & de qua dicit: Si ergo ex lege hæredi- Gala. 3.
tas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repro-
missionẽ donauit deus. Quid autem lex? Transgressio-
nis gratia proposita est, donec veniret semen, cui pro-
missum est dispositum per angelos in manu mediato-
ris. Mediator autem vnius non est, deus autem vnus est.
Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim data es-
set lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iusti-
cia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt pro-
missio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Nónne
satis ostenditur hoc actum esse per legem, vt peccatum
agnosceretur & præuaricatione augeretur? Vbi enim Roma. 4.
lex non est, nec præuaricatio, & sic aduersus victoriam
peccati ad diuinam gratiam quæ in promissionibus est
confugeretur: atque ita lex non esset aduersus promissa L
dei, quia ideo per illam fit cognitio peccati, & ex præ-
uaricatione legis abundantia peccati, vt ad liberationẽ
quærantur promissiones dei, quod est gratia dei, & in-
cipiat esse in homine iusticia, nó sua sed dei, hoc est, da-
ta dono dei. Quam etiã nunc quidam sicut tunc de Iu-
dæis dictum est. Ignorantes dei iusticiam, & suam vo-
lentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Per le- Roma. 10.
gem quippe & illi iustificari se arbitrantur, sufficiente
sibi ad eam custodiendam libero arbitrio, hoc est, iusti-
cia sua prolata ex natura humana, non donata ex gra-
tia diuina, propter quod iusticia dei dicitur. Vnde item
scriptum est, Per legem enim cognitio peccati. Nunc Roma. 3.
autem sine lege iusticia dei manifestata est, testificata
per legẽ & prophetas. Cum dicit manifestata est, osten
dit quia tunc erat, sed tanquã illa pluuia, quam Gedeon
impetrauit, tunc velut in vellere occulta, nunc autem
velut in area manifestata. Cum ergo lex sine gratia non
mors peccati potuisset esse, sed virtus: sic enim dictum
est: Aculeus mortis peccatum, virtus autem peccati lex.
Sicut confugiunt multi à facie regnantis peccati ad 1. Cor. 15.
gratiam velut aream nunc patentem, ita pauci ad eam
confugiebant velut in vellere tunc latentem. Hæc ve- M
rò temporum distributio refertur ad altitudinem di-
uitiarum sapientiæ & scientiæ dei, de qua dictum est,
Quàm inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles Roma. 11.
viæ eius. Quapropter si & ante tempus legis & tempore
ipso legis iustos patres, & ex fide viuentes, non possibi-
litas naturæ infirmæ & indignæ ac viciatæ & sub pecca
to venundatæ, sed dei gratia per fidem iustificat, & nũc
eadem in apertum iam veniens reuelata iustificat. Ana-
themet erga Pelagius scripta sua, vbi contra eam, & si
non per contumaciam, tamen per ignorantiam dispu-
tat, possibilitatem defendendo naturæ ad vincẽda pec-
cata & implenda mãdata. Aut si sua esse negat, aut scrip
tis suis ab inimicis suis dicit immissa quæ sua negat, a-
nathemet ea tamen & damnet paterna exhortatione,
& authoritate sanctimoniæ tuæ. Si vult, ergo onero-
sum sibi, & perniciosum ecclesiæ discat scandalum au-
ferre, quod scandalum auditores & in peruersum dile-
ctores eius vsquequaq; spargere nó quiescunt. Si enim
cognouerint eundem librum, quem illius vel putãt esse
vel norunt, episcoporum catholicorum authoritate &

A maxime sanctitatis tuæ, quam apud eum esse maioris ponderis minime dubitamus, ab eodem ipso anathematum atque damnatum, non eos vlterius existimamus ausuros loquendo contra gratiam dei, quæ reuelata est per passionem & resurrectionem Christi, pectora fidelia & simpliciter Christiana turbare: sed potius adiuuante misericordia domini, concertantibus nobiscum charitate ac pietate flagrantibus orationibus tuis, non solùm vt in æternum beati, verumetiam iusti & sancti sint, non in sua virtute, sed in eadem gratia confisuros. Vnde & ad ipsum scriptā ab vno nostrum epistolam, ad quem per quendam Orientalem diaconum, ciuem autem Hipponensem tanquam purgationis suæ quædam scripta transmisit, tuæ beatitudini potius credimus dirigendam, melius iudicantes & petentes vt eam ei mittere ipse digneris. Sic enim eam legere potius nō dedignabitur, magis in illa eū qui misit quàm qui scripsit attendens. Illud verò quod dicunt posse hominem esse sine peccato, & mandata dei facile custodire si velit, quanuis cum hoc per adiutorium gratiæ, quæ tamen per incarnationem vnigeniti eius reuelata atque donata est dicitur, tolerabilius dici videatur: tamē quoniam

B non immeritò mouere potest, vbi & quando per eandem gratiam id efficiatur in nobis, vt sine vllo prorsus peccato simus, vtrum in hac vita quando caro concupiscit aduersus spiritum, an in illa cum fiet sermo,

Gala. 5. qui scriptus est: Vbi est mors victoria tua, vbi est mors

1. Cor. 15. aculeus tuus? aculeus enim mortis est peccatum: diligentius pertractandum, propter alios quosdam qui sentiunt, atque in suis literis memoriæ mandauerunt, etiam in hac vita esse posse homines sine peccato, non ab initio natiuitatis suæ, sed conuersione à peccatis ad iustitiam, & à vita reproba ad bonam vitam. Sic enim

Luca. 1. intellexerunt quod de Zacharia & Helizabet scriptum est, ambulasse eos in omnibus iustificationibus domini sine querela. Hoc quod dictum est, sine querela, sine peccato dictum acceperunt, non quidem negātes, imò etiam quod aliis locis in literis eorū inuenitur, pie confitentes adiutorium gratiæ domini nostri, non per naturalem spiritum hominis, sed per principalem spiritum dei, qui parum videntur considerasse ipsum Zachariam fuisse vtique sacerdotem. Omnes autem tunc sacerdotes necesse habebant ex lege dei primitus pro peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo, si-

C cut nunc per orationis sacrificium conuincimur, non

Math. 6. esse sine peccato, quoniam iussi sumus dicere: Dimitte nobis debita nostra. Ita & tunc per sacrificia victimarū animalium conuincebantur, sacerdotes sine peccato non esse, qui pro suis peccatis iubebantur offerre. Quod si res ita se habet, vt per gratiam Saluatoris proficiamus quidem in hac vita, deficiente cupiditate, crescente charitate, perficiamur autē in illa vita, cupiditate extincta, charitate completa, profectò illud quod scriptum est:

1. Ioan. 3. Qui natus est ex deo non peccat: secundum ipsam charitatem dictum est, quæ sola non peccat. Ad nauiutatem quippe, quæ ex deo est, augenda & perficienda pertinet charitas, non ea quæ minuenda est & consumenda cupiditas, quæ tamen quandiu est in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi mentis. Sed natus ex deo, nec obediens desyderiis eius, nec exhibēs mem-

Roma. 7. bra sua arma iniquitatis peccato, potest dicere: Iam non ego operor illud, sed illud quod habitat in me peccatū. Sed quoquo modo se habeat ista quæstio, quia & si non

Error tolerabilis. inuenitur homo in hac vita sine peccato, id tamen dicitur posse fieri per adiutorium gratiæ & spiritus dei:

quod vt fiat conandum atque poscendum est, tolerabi- D liter in id quisque fallitur: nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiam si quod affirmat non possit ostendere. Id enim credit fieri posse quod certe laudabile est velle. Nobis autē sufficit quod nullus in ecclesia dei fidelium reperitur in quolibet profectu, excellentia atq; iusticia, qui sibi audeat dicere non necessariam precationē orationis dominicæ: Dimitte nobis debita nostra, & dicat se nō habere peccatum, ne seipsum decipiat, & veritas in eo non sit, quanuis tā sine querela viuat. Non enim quilecunq; etiam tentationis humanæ, sed graue peccatum est quod in querelā venit. Cætera quæ illi obiecta sunt, sicut gestis defensa peruiderit, ita de his proculdubio tua beatitudo iudicabit. Dabit sanè nobis veniam suauitas mitissima cordis tui, quod prolixiorem epistolam fortassis quàm velles tuæ misimus sanctitati. Non enim riuulum nostrum tuo largo fonti augēdo refundimus, sed in hac non parua tentatione temporis vnde nos liberet, cui dicimus: Ne nos inferas in tētationem: vtrum etiam noster licet exiguus ex eodem quo etiam tuus abundans emanet capite fluentorum, hoc à te probari volumus, tuisque rescriptis de communi participatio- E ne vnius gratiæ consolari.

Math. 6. 1. Ioan. 1.

Innocentius superiori respondet, suo more, sanus potius quàm eruditus, & ad damnandū quam docendum instructior. Epist. XCVI.

INNOCENTIVS Aurelio, Alipio, Augustino, Euodio, Possidio, episcopis salutem. 2. Retra. 50

Fraternitatis vestræ literas plenas fidei totoq; religionis catholicæ vigore firmatas à duobus missas conciliis per fratrem & coëpiscopum nostrū Iulium pergrato suscepimus animo, quod earum tēnor omnisque contextio est in consideratione quotidianæ gratiæ dei, & in eorum correctione, qui contra sentiunt, integra ratione consistit, vt & illis omnem tollere possit errorem, & idoneū dato cuiuis nostræ legis exemplo, quem sequi debeat dignum possint præbere doctorē. Sed de his iam satis, vt opinor, supra diximus, cū vestris relationibus respondentes rescripsimus, quid vel de illorū perfidia, vel de vestra sentētia sentiremus. Sed subinde contra eos subuenit & suppeditat quod dicatur, nec potest aliquando esse quod vincat, cum tam miserum impiúmque sit quod nostræ fidei virtute & ipsa plenius veritate vincatur. Qui enim omnem vitæ F spem respuit, atque contempsit, inimica damnabili cor suum disputatione confundens, cum credit nihil esse quod à deo accipiat, nec aliquid superesse quod petat ad sanandum se, qui sibi hoc abstulit vlterius quid relinquit? Si ergo sunt aliqui quos in sui defensionē peruersitas tanta deuinxit, qui huic se dogmati dant atq; coniugant, sperantes hoc ad catholicam pertinere doctrinam, quod abhorrēs longius & penitus approbatur aduersum, infecti illorum & monitis & verbis vt laberētur inducti, quatenus ad rectum viæ tramitem redeant festinabunt, ne diutius mentem obsidens, velut eorum sensibus pastus error inuadat. Nam si Pelagius quocunque restiuit loco, eorum animos qui facile vel simpliciter crederent disputanti hac affirmatione decepit: seu hac illi in vrbe sint, quod nescientes nec manifestare possumus, nec negare, cū & si sunt lateant, nec aliquando audeant, vel illum prædicantem ista defendere, vel talia aliquo nostrorum præsente iactare, & in tanta populi multitudine deprehendi aliquis facilè, nec alicubi possit agnosci: siue in quouis terrarum loco degant,

G dei nostri misericordia gratiaq; credimus, quod facile
corrigantur, audita eius damnatione, qui fuerit perti-
nax & resistens huius dogmatis author inuictus: nec in-
terest vbi isti fuerint, dum vbicunq; inueniri potuerint:
sint sanandi. Nobis tamen nec persuaderi potest eum
esse purgatum, quamuis ad nos à nostris quibusdam lai-
cis sint gesta perlata, quibus ille auditum se crederet &
absolutum: quę verũ vera sint dubitamus, quod sub nul-
la illius prosecutione venerunt, nec eorum aliquas ac-
cepimus de hac re literas apud quos istius rei iste præsti
tit causas. Quod si de sua ille potuisset purgatione con-
fidere, hoc magis credimus quod egisset, quod multo
verius esse potuerat, vt illos cogeret epistolis suis quid
iudicauerũt indicare verum: cum sint aliqua in ipsis po
sita gestis, quæ obiecta partim ille vitãdo suppressit, par-
tim multa in se verba retorquendo tota obscuritate cõ-
fudit, aliqua magis falsis argumentis quàm vera ratio-
ne, vt ad tempus poterat videri, purgauit negando, alia
falsa interpretatione vertendo. Sed vtinam, quod op-
tandum magis est, etiam se ille ad veram fidei viam, ab
illo sui tramitis errore conuertat, vt cupiat velitq; pur-
gari, considerans quotidianã dei gratiam, adiutoriúm-
H que cognoscens, vt videatur verum & approbetur ab
omnibus manifesta ratione correctus, nõ gestorum iu-
dicio, sed ad catholicam fidem orbe conuerso. Vnde
non possumus illorum nec culpare nec approbare iu-
dicium, cum nesciamus vtrum vera sint gesta, aut si ve-
ra sunt, illum constet magis subterfugisse, quàm se tota
veritate purgasse. Qui si confidit, nouitque non nostra
dignum esse damnatione, quod dicat iam totum hoc
se refutare quod dixerat, non à nobis accersiri, sed ipse
debet potius festinare vt possit absolui. Nam si adhuc
taliter sentit, quãdo se nostro iudicio quibusuis accep-
tis literis cum sciat damnandum esse, committet? Quod
si accersend⁹ esset, ab iis melius fieret, qui magis proxi-
mi & non longo terrarum spacio videntur esse disiun-
cti: sed non deerit cura, si medicinæ præbeat ille mate-
riam. Potest enim damnare quæ senserat, ac datis lite-
ris erroris sui, vt regressum ad nos decet, veniam postu-
lare. Librum sanè qui eius esse diceretur nobis à vestra
charitate transmissum euoluimus. In quo multa blasphe
mia, nihil quod placeret, nihil quod non penitus displi
ceret à quouis damnandum atq; calcandum, cui similia
I nisi qui ista scripserat, nemo alter in mentem reciperet
atq; sentiret. Nam hoc loco latius de lege disputare ve-
lut coram posito repugnanteq; Pelagio necessariũ esse
non duximus, cum vobiscum totum scientibus pariq;
nobiscum ascensione gaudentibus colloquamur. Tunc
enim melius hæc exempla ponuntur, quando cum iis
quos harum cõstat rerum imprudentes esse tractamus.
Nam de naturæ possibilitate, de libero arbitrio, & de
omni dei gratia & quotidiana gratia, cui non sit rectè
sentienti vberrimum disputare. Anathematizet ergo
ista quæ sensit, vt illi qui eius sermonibus fuerant præ-
ceptisq; collapsi, quid tandem habeat fides vera cogno
scant. Facilius enim reuocari poterunt, cùm ista à suo
senserint authore damnari. Quod si ille pertinaciter
in hac voluerit impietate persistere, agendum est qua-
liter vel iis possit subueniri, quos non scelus huc sed ma
gis error induxit: nec & illis hæc medicina pereat, cu-
ius iste talem non admittit nec postulat curam. Deus
vos incolumes custodiat fratres charissimi. Datum V.
Kalend. Februarias.

Innocentius Augustinum salutat tantum.
Epistola XCVII.

INNOCENTIVS Aurelio & Augustino e- K
piscopis. Acceptissimi mihi germani com-
presbyteri illò recursus vacuus officio vestro
esse non debuit. Per charos enim salutare charissimos,
naturale quodã modo videtur & consequens. Gaudere
ergo in domino vestrã germanitatẽ amantissimi cupi-
mus, & pro nobis paria ad deum vota rependere preca-
mur, quia vt bene nostis, communibus & alternis plus
agimus orationibus quàm singularibus aut priuatis.

Euodius Augustino proponit aliquot quæstiones.
Epistola XCVIII.

EVODIVS episcopus, Augustino episcopo.
Pridem quæstiones misi ad sanctitatẽ tuam.
Vnam de ratione & deo, (puto) per Iobinum‡
qui seruit ancillis dei. ‡ Alteram de corpore saluatoris,
de quo æstimatur quod substãtiam dei videat. Tertiam
dico nunc. Anima rationalis, quam saluator cum cor-
pore assumpsit, vtrũ in vna de opioionibus est illis quæ
proponũtur, cum de animæ origine quæritur, si qua ibi
potest veritate fulciri: an quanquam rationalis sit, non
tamen ex iis speciebus quæ de animalium anima dicun
tur, ‡ sed in alia habetur. ‡ Quartam interrogo, qui sunt
illi spiritus de quibus in epistola sua ponit Petrus testi- L
monium de domino dicens: Mortificatus carne, viui- 1. Petri. 3.
ficatus spiritu, in quo & eis qui in carcere erant spiriti-
bus veniens prædicauit, & cætera: hoc inserens quod
in inferno fuerunt, & descendens Christus omnibus
euangelizauit, omnèsque à tenebris & pœnis per gra-
tiam liberauit, vt à tempore resurrectionis domini, iu-
dicium expectetur exinanitis inferis. Quid ergo in hac
re sanctitati tuæ videatur, cupio nosse.

Augustinus Euodio, respondens ad duas quæstiones,
quarum altera est de loco obscuro, primæ Petri
tertio cap. altera de anima Christi.
Epistola XCIX.

DOMINO dilectissimo fratri & coëpiscopo
Euodio, Augustinus in domino salutẽ. Quæ-
stio, quã mihi proposuisti ex epistola Apostoli
Petri, solet nos vt te latere non arbitror, vehe-
mẽtissime commouere, quo modo illa verba accipien-
da sint tanquam de inferis dicta. Replico ergo tibi ean-
dem quæstionem, vt siue ipse potueris, siue aliquem qui
possit inueneris, auferas de illa atque finias dubitationẽ
meam. Quod si prior potuero cum id donauerit domi
nus, tibique impartiri valuero, non fraudabo dilectio- M
nem tuam: nunc autem quæ me ibi moueant intimabo,
vt secundum hæc de illis verbis Apostolicis, vel ipse co
gites, vel quem idoneum repereris consulas. Quum di-
xisset Christum mortificatũ carne, viuificatum spiritu, 1. Petri. 3.
continuo subiecit † in quo & iis qui in carcere erãt con † al. in eo ip
clusi spiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerũt so spiritib⁹
aliquando, quando expectabat dei patientia in diebus qui in carce
Noë, cũ fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo ani- re erãt cõcla
mæ saluæ factæ sunt per aquã. Deinde subiunxit & ait: si aduenientẽ
quod & vos nunc simili forma baptisma saluos fecit. prædicasse,
Mouet itaque si apud inferos dominus quando mor- qui spiritus
tuus est in carcere conclusis spiritibus prædicauit, quid aliquando
boni soli meruerint, vt dominus ad inferna descende- increduli fue
ret: & de istis tantum duobus dictum fuisse illi diuiti. rãt, cũ sustẽ-
Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, vt ij qui taretur die-
volunt hinc transire ad vos non possint, neq; inde huc b⁹ in quib⁹
transmeare: nescio vtrum quisquam sit cui non videa- adhuc expe
tur absurdum. Porrò si plures quàm duo ibi erant, quis ctabat &c.
audeat dicere non ibi fuisse patriarchas & prophetas, Lucæ. 16.
quibus in scripturis dei iusticiæ pietatisque tam insi-

A gne testimonium perhibetur, qui tunc infideles fuerũt,
cum fabricaretur arca? Etenim post tempora Noë, mul-
ta milia tot gentium vsque ad passionem Christi mor-
tua sunt, quæ potuit apud inferos inuenire: Non vtique
eorum qui in deum crediderant, sicut prophetæ & pa-
triarchæ de stirpe Abraæ, sicut ipse retro Noë & tota
domus eius, quæ salua facta est per aquam, excepto for-
tassis vno filio, qui postea reprobatus est, sicut etiã præ-
ter progeniem Iacob: alij fuerunt credentes in deum si-
cut Iob, sicut ciuitas Niniue, & si qui alij sunt qui vel
apparent in scripturis, vel in genere humano latent:
sed eorum dico multa milia hominũ, qui deum igno-
rantes, & dæmonum vel simulachrorum cultui dedi-
ti à temporibus Noë vsq; ad passionem Christi, ex hac
vita emigrarũt, quos apud inferos Christus inueniens,
quo modo illis non prædicauit, sed illis tantum qui in
diebus Noë increduli fuerunt cum fabricaretur arca?
Aut si omnibus prædicauit, cur illos solos Petrus com-
memorauit, prætermissa multitudine tam innumera-
bili cæterorum? Et dominum quidem carne mortifi-
catum venisse in infernum satis constat. Neque enim
B contradici potest, vel prophetiæ quæ dixit: Quoniam
Psal. 15. non derlinques animam meam in inferno. Quod ne
aliter quisquam sapere auderet, in actibus Apostolo-
Acto. 2. rum, idem Petrus exponit: Vel eiusdem Petri illis ver-
bis, quibus eum asserit soluisse inferni dolores, in qui-
12. de Gen. bus impossibile erat eum teneri. Quis ergo nisi infide-
ad literam. lis negauerit fuisse apud inferos Christum? Quod si
cap. 33. mouet aliquem, quemadmodum accipiendum sit in-
ferni ab illo solutos dolores. Neque enim cœperat in
eis esse tanquam in vinculis, & sic eos soluit tanquam si
catenas soluisset, quibus fuerat alligatus, facile est in-
telligere sic eos solutos, quemadmodum solui possunt
laquei venantium, ne teneant, non quia tenuerunt. Po-
test & sic, vt eos dolores eum soluisse credamus qui-
bus teneri ipse non poterat, sed quibus alij tenebantur,
quos ille nouerat liberandos. Verum qui nam isti sint,
temerarium est definire. Si enim omnes omnino dixe-
rimus tunc esse liberatos qui illic inuenti sunt, quis nõ
gratuletur si hoc possimus ostendere, præsertim propter
quosdam, qui nobis literario labore suo familiariter in-
notuerunt, quorum eloquium ingeniúmque miramur,
non solum poëtas & oratores, qui eosdem ipsos falsos
deos gentium, multis opusculorum suorum locis con-
C temnendos ridendosq; monstrarunt, & aliquando etiã
vnum deum verumq; confessi sunt, quamuis illa super-
stitiosa cum cæteris colerent: verumetiam illos qui hæc
non cantando vel declamando, sed philosophando di-
xerunt. Multos etiam quorum literas non habemus,
sed in illorum literis didicimus secundum quendam
modum laudabiles vitas, vt excepto dei cultu, in quo
errauerunt, colentes vana quæ publice colenda fue-
rant instituta, & creaturæ potius quàm creatori ser-
uientes: in cæteris moribus parsimoniæ, continentiæ,
castitatis, sobrietatis, mortis pro patriæ salute con-
temptu, seruatæque fidei, non solum ciuibus, verum
& hostibus imitandi meritò proponantur. Quæ qui-
dem omnia, quãdo non referuntur ad finem rectæ ve-
ræq; pietatis, sed ad fastum inanem humanæ laudis &
gloriæ, etiam ipsa inanescunt quodam modo, steriliaq;
redduntur: verumtamen quadam indole animi ita de-
lectant, vt eos in quibus hæc fuerunt vellemus vel
præcipue vel cum cæteris ab inferni cruciatibus libe-
rari, nisi aliter se haberet sensus humanus, aliter iusti-
cia creatoris. Quæ cum ita sint, si omnes inde soluit

saluator, & sicut requirens scripsisti exinaniuit infer- D
na, vt deinceps iudicium iam expectaretur extremum:
hæc sunt quæ in hac re non immerito mouent, quæ
mihi interim cogitanti solent occurrere. Primum qua
authoritate firmetur ista sententia. Quod enim scrip-
tum est in morte Christi factum solutis doloribus in-
ferni, vel ad ipsum potest intelligi pertinere, quod eos
hactenus soluerit, hoc est, irritos fecerit, ne ab eis ipse
teneretur, præsertim quia sequitur: In quibus impossi-
bile erat teneri eum. Vel si causa quæritur cur voluerit
venire in infernum, vbi dolores illi essent, quibus tene-
ri omnino non poterat, quia erat, vt scriptum est, in-
ter mortuos † liber, in quo princeps & præpositus mor- *Psal. 87.*
tis non inuenit aliquid quod supplicio deberetur, hoc *† in mortuis*
scilicet quod scriptum est, Solutis doloribus inferni, nõ
in omnibus, sed in quibusdam accipi potest, quos ille
dignos ista liberatione iudicabat: vt neque frustra il-
luc descendisse existimetur, nulli eorum profuturus qui
ibi tenebantur inclusi: nec tamẽ sit consequens, vt quod
diuina quibusdam misericordia iusticiáque concessit,
omnibus concessum esse putandum sit. Et de illo qui-
dem primo homine patre generis humani, quod eum E
ibidem soluerit, ecclesia ferè tota consentit: quod eam
non inaniter credidisse credendum est, vndecunque
hoc traditum sit, etiam si canonicarum scripturarum
hinc expressa non proferatur authoritas: quanquam
illud quod in libro sapientiæ scriptum est: Hæc illum *Sapien. 10.*
qui primus factus est patrem orbis terrarum, cum so-
lus esset creatus, custodiuit & eduxit illum à delicto
suo, & dedit ei virtutem continendi omnia: magis pro
hac sententia quàm pro vllo alio intellectu facere vi-
deatur. Addunt quidam hoc beneficium antiquis etiam
sanctis fuisse concessum, Abel, Seth, Noë, & domui e-
ius, Abraam, Isaac & Iacob, aliisque patriarchis & pro-
phetis, vt cum dominus in infernum venisset, illis do-
loribus soluerentur. Sed quo nam modo intelligatur
Abraam, in cuius sinum pius etiam pauper ille suscep-
tus est, in illis fuisse doloribus, ego quidem non vi-
deo: explicant fortasse qui possunt. Solos autem duos,
id est, Abraam & Lazarum, in illo memorabilis quie-
tis sinu fuisse, antequam dominus in inferna descende-
ret: & de istis tantum duobus dictum fuisse illi diui-
ti: Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, vt ij *Lucæ. 16.*
qui volunt hinc transire ad vos nõ possint, neque inde
huc transmeare, nescio vtrum quisquam sit cui non vi F
deatur absurdum. Porrò si plures quàm duo ibi erant,
quis audeat dicere non ibi fuisse patriarchas & prophe-
tas, quibus in scriptura dei iusticiæ pietatisque tam insi-
gne testimonium perhibetur? Quid is ergo præstiterit,
qui dolores soluit inferni, in quibus illi non fuerunt,
nondum intelligo: præsertim quia ne ipsos quidem in-
feros vspiam scripturarum locis in bono appellatos po
tui reperire. Quod si nusquam in diuinis authoritati-
bus legitur, non vtique sinus ille Abraæ, id est, secretæ
cuiusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse
credenda est: quanquam in his ipsis tanti magistri ver-
bis, vbi ait dixisse Abraam, Inter vos & nos chaos ma-
gnum firmatum est, satis, vt opinor, appareat non esse
quandam partem, & quasi membrum inferorum tan-
tæ illius fœlicitatis sinum. Chaos enim magnum, quid *χάσ.*
est nisi quidam hiatus, multum ea separans, inter quæ
non solum est, verumetiam firmatus est? Quapropter
si in illum Abrahæ sinum Christum mortuum venisse
sancta scriptura dixisset, non nominato inferno eiusq;
doloribus, miror si quisquam ad inferos eum descen-

 disse

G disse asserere auderet. Sed quia euidentia testimonia & infernum cõmemorant & dolores, nulla causa occurrit, cur illò credatur venisse saluator, nisi vt ab eius doloribus saluos faceret. Sed vtrum omnes quos in eis inuenit, an quosdam quos illo beneficio dignos iudicauit, adhuc requiro. Fuisse tamen eum apud inferos, & in eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitisse non dubito. Vnde illis iustis qui in sinu Abrahæ erãt, cum ille in inferna descẽderet, oondum quid contulisset inueni, à quibus eum secundum beatificam præseotiam suæ diuinitatis nunquam video recessisse. Sicut etiam eodem ipso die quo mortuus est, promisit latroni, quod cum illo in paradiso fuisset futurus, quando absoluendos inferni dolores fuerat descensurus.

Lucæ.23.

Profectò igitur in paradiso atque sinu Abrahæ, etiam ante iam erat beatificante sapientia, & apud inferos iudicante potentia. Vbi enim noo est, nullo loco obsessa diuinitas? veruntamen secundum creaturam, quam ex quodam tempore suscipiendo manens deus, homo factus est, hoc est, secuodum animam eum fuisse apud inferos, aperte scriptura declarat, & per prophetiam præmissa, & per Apostolicum intellectum satis exposi-

H ta, qua dictum est, Non derelinques animam meam in inferno. Scio quibusdam videri, morte domini Christi iam talem resurrectionem præstitam iustis, qualis nobis in fine promittitur, quoniam scriptum est, illo

Matth. 27. terræmotu, quo in eius passione petræ scissæ & monumenta aperta sunt, multa corpora resurrexisse iustorum, & visa cum illo quando resurrexit io sancta ciuitate: Qui vtique si noo iterum repositis corporibus dormierunt, videndum est quemadmodum intelliga-

Apoca.1. tur Christus primogenitus à mortuis, si eum in illa resurrectione tot præcesserunt, Quod si respondetur hoc dictum esse per anticipationem, vt monumenta quidem illo terræmotu aperta intelligantur, cum Christus in cruce penderet, resurrexisse autem iustorum corpora non tunc, sed cum ille prior resurrexisset, quamuis tunc vt dixi, anticipando fuisset adiunctum, vt & Christus primogeoitus à mortuis sine ambiguitate credatur, & illis iustis coonnuo concessum, vt ipso præeunte in æternam incorruptionem atque immortalitatem resurgerẽt. illud adhuc restat quod moueat, quo modo à Petro dici potuerit, quod vtique verissime dictum est, quando per illam prophetiam nõ de Dauid,

I sed de Christo asseruit fuisse prædictum, carnem eius

Acto.2. nõ vidisse corruptionem, & quod adiunxit de Dauid, apud eos esse mooumentum eius: vnde illos vtiq; oon conuincebat, si corpus eius ibi iam non erat, quia etsi ante in recenti sua morte resurrexisset, nec caro eius vidisset corruptionem, posset nihilominus illud monu-

David an resurrexerit mentum manere. Durum autem videtur, vt Dauid nõ fuerit in illa resurrectione iustorum, si eis iam æterna donata est, cuius Christus ex semine tam crebro, & tanta euidentia, tantaq; honorificentia commendatur. Periclitabitur etiam illud quod ad Hebræos de iustis an-

Hebræ.11. tiquis dicitur: Quia pro nobis meliora prouiderunt, ne sine nobis perfecti perficerentur, si iam in illa resurrectionis incorruptione constituti sunt, quæ nobis perfi-

1.Petri.3. ciendis in fine promittitur. Cur ergo Petrus eos tãtum cõmemorare voluerit, quibus in carcere inclusis Euangelium prædicatum est, qui in diebus Noë cum fabricaretur arca increduli fuerunt, vides quàm latebrosum sit, & quæ me moueant, ne affirmare hinc aliquid audeam. Huc accedit, quia cum dixisset Apostolus, quod & vos nunc simili forma baptisma saluos facit, nõ carnis depositio sordium, sed cõscientiæ bonæ interroga- K tio in deum per resurrectiooem Iesu Christi, qui est in dextera dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hære- *Irenæus.* des efficeremur, profectus in cœlos subiectis sibi angelis & potestatibus & virtutibus, cootinuo subiecit. Christo igitur in caroe passo, & vos eadem scientia arma- 1.Petri.4. mini, quia qui passus est in carne desiit à peccatis, in hoc, vt iam noo hominũ desyderiis, sed voluntate dei quod reliquum est in carne viuat tempus. Deinde ait, Sufficit enim præteritũ tempus ad voluntatem hominum consummatum ambulantes in libidinibus & concupiscẽtiis & ebrietate, comessationibus, potationibus, & illicitis idolorum seruitutibus, in quo stupescunt oõ concurrere vos in eandem luxuriæ confusionem blasphemantes, quoniam reddent rationem ei qui paratus est iudicare viuos & mortuos. His dictis subnectit, Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines in caroe, viuant autem secundum deum spiritu. Quem non moueat ista profunditas? Mortuis dicit euangelizatum, quos profectò si intellexerimus, qui de corpore exierunt, illi opinor erunt, de quibus supra dixit. Qui increduli fuerunt in diebus Noë, aut certe omnes quos apud ioferos Chri L stus inuenit. Quid sibi ergo vult vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secuodum deum spiritu? Quo modo iudicantur in carne, quã non habent, si apud inferos sunt, vel quam nondum receperunt, si etiam à doloribus inferni soluti sunt? Neq; enim si vt quærẽdo dicis, exinaniti sunt inferi, omnes etiam qui tunc ibi fuerunt in carne resurrexisse credẽdi sunt: aut qui resurgentes apparuerunt cum domino, ad hoc carnem receperunt, vt io ea iudicarẽtur secundum hominẽ: quod nec de illis video quo modo accipi possit, qui increduli fuerunt in diebus Noë: non enim eos in carne vixisse scriptum est, aut credi potest ideo solutos dolores inferni, vt qui inde liberarentur, carnem ad luendam pœnam reciperent. Quid est ergo vt iudicentur secundum homines in carne, viuant autem secundum deum spiritu? An forte hoc præstitum est eis, quos apud inferos Christus inuenit, vt per Euangelium viuificarentur spiritu, quamuis futura resurrectione in carne iudicandi sint, vt per aliquam carnis pœnam transeant in regoum dei? Quod si ita est, cur hoc tantum de illis qui quondam non crediderunt in diebus Noë, ac non etiam de cæteris, quos illi Christi visitatio cõperit M per Euangelij prædicatiooem spiritu reuixerunt, postea transitoria pœna io carne iudicãdi? Quod si de omoibus accepermus, manet quæstio, quare Petrus eos tantũ cõmemorauit qui tunc increduli fueruot, cum fabricaretur arca? Mouet etiam illud, quod ij qui de hac re conantur reddere rationem, ideo dicunt Christo ad inferos descendente, iis qui ibi inuẽti sunt illa loca pœnalia tanquã carceres exinanitos, quia non audierant Euangelium, quod illis viuentibus nondum toto orbe terrarum prædicabatur, & iustas habebant causas cur nõ crediderunt, quod eis non fuerat annunciatũ: deinceps autem non habituros excusationem, qui prædicationem Euangelij per omnes gentes celebratam diffusamq; contemnunt, & ideo illis tunc euacuatis carceribus iam iustum restare iudicium, quo cõtumaces & infideles etiã æterno igne puniantur. Nec attendũt qui hoc sentiunt hanc excusationem habere posse omnes, qui etiam post resurrectionem Christi, antequam ad eos Euangelium perueniret ex hac vita emigrarunt. Neque enim post- *Ita speraudum.* ea quàm dominus remeauit ab inferis, nemo permissus est

A sus est † iterum † ire ad inferos, nisi audito Euangelio, cum tam multi morerentur in toto orbe terrarum, antequam ad eos hæc annunciatio perueniret, qui omnes habebunt excusationem, quæ ablata dicitur eis, quibus dominus cum venisset, qui ante non audierant in inferno dicitur prædicasse. Vbi forte dicatur etiam istos, qui post domini resurrectionem, nondum sibi annunciato Euangelio mortui sunt siue moriuntur, illic apud inferos audire potuisse vel posse, vt illic credant quod de Christi veritate credendum est, & habeãt etiam ipsi remissionem ac salutem, quam illi meruerunt, quibus ipse Christus annunciauit. Neque enim quia rursus ascendit Christus ab inferis, ideo ibi fama eius extincta est, nam & hinc ascendit in cœlum, & tamen eius annunciatione, qui in eum crediderint salui erunt. Ideo *Philip. 2.* quippe exaltatus est, & donatum est ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, nõ solum cœlestium & terrestrium, verumetiam infernorum. Sed hanc opinionem si admittimus, qua putari potest homines, qui cum viuerent minime crediderunt, posse in Christum apud inferos credere, quis ferat? Quæ consequenter absurda fideique contraria? Primùm ne frustra dolere videamur eos qui sine ista gra-

B tia de corpore exierunt, frustráque curam gerere atque instanter hortari, vt eam homines priusquam moriantur percipiant, ne sempiterna morte puniantur: Aut si illi tantum apud inferos inutiliter atque infructuose credunt, qui Euangelio sibi annunciato hic credere noluerunt, illis autem proderit credere, qui non hic contempserunt quod audire minime potuerunt: aliud sequitur absurdius, vt hic non sit Euangelium prædicandum: quoniam omnes vtique morituri sunt, & sine vllo reatu contempti Euangelij venire ad inferos debẽt, vt eis prodesse possit, cum ibi crediderint. Quod sentire impiæ vanitatis est. Quamobrem teneamus firmissime quod fides habet fundatissima authoritate firmata, quia Christus mortuus est secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & cætera quæ de illo testante † veritate conscripta sunt. *† testatissima.* In quibus etiam hoc est, quod apud inferos fuit solutis eorum doloribus, quibus eum erat impossibile teneri, à quibus etiam rectè intelligitur soluisse & liberasse quos voluit, corpúsque quod in cruce reliquerat in sepulchro positum recepisse. In illa vero, quã

C proposuisti de verbis Petri Apostoli quæstione, quoniã quæ me moueant perspicis, & alia fortasse si diligentius discutiantur possunt mouere, vel apud nos ea cogitando, vel quos dignum est, & si possumus consulendo quæramus. Considera tamen ne forte totum illud, quod de conclusis in carcere spiritibus, qui in diebus Noë non crediderant, Petrus Apostolus dicit, omnino ad inferos non pertineat, sed ad illa potius tempora, quorum formam ad hæc tempora transtulit. Illa quippe res gesta, forma fuerat futurorũ, vt ij qui modo non credunt Euangelio, dum in omnibus gentibus ædificatur ecclesia, illis intelligantur esse similes, qui tunc non crediderunt cum fabricaretur arca. Illi autem qui crediderunt, & per baptismum salui fiunt, illis comparentur, qui tũc in eadem arca salui facti sunt per aquã. Vnde ait: Sic & vos simili forma baptisma saluos facit. Ad hanc igitur formæ similitudinem, cætera etiam de incredulis coaptemus, & nõ suspicemur quod apud inferos ad faciendos fideles atque liberandos Euangelium prædicatum sit, vel adhuc etiam prædicetur, quasi & ibi sit ecclesia cõstituta. Ad illum ergo sensum qui

te mouet, ideo videntur attracti qui hoc Petrum sen- D sisse crediderunt, quia dixit, conclusis in carcere spiritibus prædicatum, quasi animæ non possint intelligi spiritus, qui tunc erant in carcere, † atque ignorantiæ *† carne.* tenebris velut carcere claudebantur. De quali carcere se desiderat liberari ille qui dicit: Educ de carcere animam meam, vt confiteatur nomini tuo: *Psal. 141.* quæ alibi vmbra mortis appellatur. De qua non vtique apud inferos, sed hic liberati sunt, de quibus scriptum est: Qui sedebant in vmbra mortis, lumen ortum est eis. *Esa. 9.* Illis autem in diebus Noë frustra prædicatum est, quia non crediderunt, cum expectaret eos dei patientia per tempus centum annorum, quibus arca eadem fabricata est. Nam eius etiam fabricatio quodam modo prædicatio fuit. Sicut modo similes eorum non credunt, qui sub eadem forma ignorantiæ tenebris, velut carcere concluduntur, frustra intuẽtes ecclesiam toto mundo construi imminente iudicio tanquam diluuio, quo tunc *Luca. 17.* omnes increduli perierunt. Ait quippe dominus: Sicut in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Manducabant, bibebant, nubebant, vxores ducebant, donec intrauit Noë in arcam, venit diluuium & perdidit omnes. Sed quia ea res gesta etiam futuram rem E significabat, ideo ibi diluuium & baptismũ significauit fidelibus, & infidelibus pœnã. Sicut in figura non rei gestæ, sed tantummodo dictæ, quod de lapide scriptum est, quo significatus est Christus: duo quædam prænunciata sunt, & infidelibus offendiculum, & fidelibus ædificium. Aliquando autem in eadem figura vel gesta vel dicta, etiam duæ res aliquid vnum significant: sicut fideles significauerunt ligna, quæ in arcæ fabricam coaptata sunt, eosdémque etiam animæ octo, quæ in eadem arca liberatæ sunt: quo modo in illa Euangelica similitudine de ouili, idem ipse Christus est & pastor & ianua. Nec moueat ad impediendum istum intellectum, quod eundem Christum dixit Apostolus Petrus prędicasse illis in carcere conclusis, qui quondam non crediderant in diebus Noë, vt ideo nõ arbitremur hoc intelligendum, quia illo tempore nondum venerat Christus. Nondum enim venerat scilicet in carne, sicut venit quando post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est. *Baruch. 3.* Veruntamen ab initio generis humani, vel ad arguendos malos, sicut ad Cain, ac prius ad ipsum Adam vxoremq; eius, vel ad consolandos bonos, vel ad vtrosq; admonendos, vt alij ad salutẽ suam F crederent, alij ad pœnam suam nõ crederent, ipse vtiq; non in carne, sed in spiritu veniebat, visis congruis alloquens quos volebat sicut volebat. Quod autem dixi in spiritu veniebat. Et ipse quidem filius in substantia deitatis, quoniam corpus nõ est, vtique spiritus est. Sed quid facit filius sine spiritu sancto, vel sine patre, cum inseparabilia sunt omnia opera Trinitatis? Ipsa quoq; scripturæ verba, de quibus agitur, satis hoc vt puto indicant eis qui diligenter attendunt: Quia Christus, inquit, semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos adducat deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem spiritu. *1. Petri. 3.* In quo & iis qui in carcere conclusi erant spiritibus aduenieus prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quãdo expectabat dei patientia in diebus Noë, cum fabricaretur arca. Iam vt arbitror attenditur forma † verborum, *ἐξεῖχεν. † ordo.* Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu. In quo spiritu adueniens prædicauit & illis spiritibus qui increduli fuerant aliquãdo in diebus Noë: quoniam priusquã veniret in carne pro nobis moriturus, quod semel fecit, sępe

G antea veniebat in ſpiritu ad quos volebat, viſis eos ad-
monens ſicut volebat vtique in ſpiritu, quo ſpiritu & vi
uificatus eſt, cum in paſſione eſſet carne mortificatus.
Quid eſt enim quod viuificatus eſt ſpiritu, niſi quod
eadem caro qua ſola fuerat mortificatus, viuificante ſpi
ritu reſurrexit? Nam quod fuerat anima mortificatus
Ieſus, hoc eſt, eo ſpiritu qui hominis eſt, quis audeat di-
cere: cum mors animæ non ſit niſi peccatum, à quo ille
omnino immunis fuit cum pro nobis carne mortifica-
retur? Si enim omnium hominum animæ ex illa vna
ſunt quæ inſufflata eſt primo homini per quem pecca-
Roma.5. tum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita
Quæſtio 2. de anima Chriſti vnde ſit. in omnes homines pertranſiit: aut non eſt inde anima
Chriſti, quoniam nullum habuit omnino peccatũ, vel
originale, vel proprium, propter quod ei mors debita
videretur, pro nobis eam quippe quam nõ debebat ex-
oluit, in quo princeps mundi mortiſque præpoſitus ni-
hil inuenit. Neque enim abſurdum eſt, vt qui primo
homini animã creauit, crearet & ſibi: aut ſi & ipſa inde
eſt eam ſuſcipiendo mundauit, vt ſine vllo prorſus pec-
cato, vel perpetrato, vel traducto, ad nos veniẽs de vir-
gine naſceretur. Si autem animæ non ex illa vna pro-
H pagantur, & ſola ex Adam caro trahit originale pecca-
tum, ita ſibi creauit animam dei filius, vt cæteris creat,
quam non tamen carni peccati miſcuit, ſed ſimilitudi-
ni carnis peccati. Sumpſit enim ex virgine veram qui-
dem carnis ſubſtantiam, non tamen peccati carnem,
quia non ex carnali concupiſcentia, ſiue ſeminatam ſi-
ue conceptã, mortalem ſanè ac per ætates mutabilem,
tanquam carni peccati ſine peccato ſimillimam. Ac per
hoc quæcunque de anima opinio vera ſit, quarum nul-
lam temere affirmare adhuc audeo, niſi tãtum illam re-
pudiare qua creduntur animæ pro meritis neſcio quo-
rum ſuperiorum actuum ſuorum, ſingulæ in ſingula
corpora tanquam in carceres trudi. Certe anima Chri-
ſti non ſolum immortalis ſecundum cæterarum natu-
ram, ſed etiam nullo mortificata peccato vel damna-
tione punita eſt: quibus duabus cauſis mors animæ in-
telligi poteſt, & ideo non ſecundum ipſam dici potuit
Chriſtus viuificatus ſpiritu. In ea re quippe viuificatus,
eſt in qua fuerat mortificatus: ergo de carne dictum eſt:
Ipſa enim reuixit anima redeunte, quia ipſa erat mor-
tua anima recedẽte. Mortificatus ergo carne dictus eſt,
quia ſecundum ſolam carnem mortuus eſt: viuificatus
I autem ſpiritu, quia illo ſpiritu operante in quo ad quos
veniebat & prædicabat, etiam ipſa caro viuificata ſur-
rexit, in qua modo ad homines venit. Proinde etiam
illud quod poſtea dictum eſt de incredulis, qui reddant
rationem ei qui paratus eſt viuos & mortuos iudicare,
non eſt conſequens, vt eos hic intelligamus mortuos
qui de corpore exierunt. Fieri enim poteſt vt mortuos
dixerit infideles, hoc eſt in anima mortuos, de qualibus
Matth.8. dicitur, Dimitte mortuos vt ſepeliant mortuos ſuos.
Viuos autem qui credunt in eum non fruſtra audien-
Ephe.5. tes. Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illumina-
bit te Chriſtus. De qualibus etiam ipſe dominus dicit:
Ioan.5. Veniet hora & nunc eſt, quando mortui audient vo-
cem filij dei, & qui audierint viuent. Proinde etiã quod
1. Petri.4. ſequitur & dicit Petrus, Propter hoc & mortuis euan-
gelizatum eſt, vt iudicentur quidem ſecundum homi-
nes in carne, viuant autem ſecundum deum ſpiritu, nõ
cogit apud inferos intelligi. Propterea enim in hac vi-
ta & mortuis euangelizatum eſt, id eſt, infidelibus &
iniquis, vt cum crediderint, iudicentur quidem ſecun-
dum homines in carne, hoc eſt, in diuerſis tribulatio-
nibus, & in ipſa morte carnis. Vnde idem Apoſtolus a- K
lio in loco dicit, tempus eſſe vt iudicium incipiat à do-
mino domini: viuant autem ſecundum deum ſpiritu,
quia & in ipſo fuerant mortificati, cum morte infide-
litatis & impietatis detinerentur. Hæc expoſitio verbo-
rum Petri cui diſplicet, vel cui etiamſi nõ diſplicet, non
tamen ſufficit, quærat ea ſecundum inferos intelligere:
qui ſi valuerit illa quibus me moueri ſupra commemo-
raui ita ſoluere vt eorum auferat dubitationem, impar-
tiat & mihi: quod ſi factum fuerit, poterunt illa verba
vtroque modo intelligi: iſta ſententia de nulla falſitate
conuincitur. Ad illas autem quæſtiones, quas ante miſi-
ſti, excepta dei viſione per corpus, vnde maius opus mo
liendum eſt, vt potui reſpondi, & per Aſellum diaconũ
miſi quod te accepiſſe iam puto. In recenti autem com-
monitorio tuo, cui nunc reſpondi, duo quæſieras, quo-
rum vtrunq; tractatum eſt, vnum latius, alterũ breuius,
de Petri ſcilicet Apoſtoli verbis, & de anima domini.
Exemplum ſanè literarum tuarũ, quæ continent inter-
rogationem, vtrum dei ſubſtantia corporaliter velut in
loco videri poſſit, & apud nos neſcio quo modo aber-
rauerunt, nec inueniri cum diu quærerentur potuerũt,
iterum admoneo mittere ne graueris. L

Auguſtinus Euodio, de anima ſoluta corpore, & de viſis prodigioſis. Epiſtola C.

DOMINO beatiſſimo & venerabili fratri ac
conſacerdoti meo Euodio, & qui tecum ſunt
fratribus, Auguſtinus & qui mecũ ſunt fratres
in domino ſalutem. Frater iſte nomine Bar-
barus ſeruus dei, iam diu apud Hipponem cõſtitutus, &
verbi dei feruidus ac ſtudioſus auditor, deſyderauit ad
tuam ſanctitatem literas noſtras, in quibus tibi eum in
domino cõmendamus, tibiq; per eum ſalutem debitam
dicimus. Literis autem ſanctitatis tuæ, quibus ingentes
texuiſti quæſtiones, reſpondere operoſiſſimum eſt, etiã
ocioſis & multo maiore quàm nos ſumus præditis fa-
cultate diſſerendi & acrimonia intelligendi. Duarũ ſa-
nè epiſtolarum tuarum, quibus multa & magna cõqui-
ris, vna neſcio quomodo aberrauit, & diu quæſita non
potuit reperiri. Altera verò quæ inuenta eſt, habet com-
mendationẽ ſuauiſſimam ſerui dei & boni & caſti ado-
leſcentis, quo modo ex hac vita migrauerit, & quibus
viſionum fraternarum atteſtationibus meritum eius
nobis inſinuari potuerit. Deinde ex hac occaſione pro-
ponit, & verſas de anima obſcuriſſimam quæſtionem, M
vtrum cum aliquo corpore egrediatur è corpore, quo
poſſit ad corporalia loca ferri, vel locis corporalibus cõ
tineri. Huius igitur rei tractatus, ſi tamen ad liquidum
à talibus quales nos ſumus examinari poteſt, curam at-
que operam negocioſiſſimam poſtulat, ac per hoc men
tem ab his occupationibus ocioſiſſimam. Si autem bre-
uiter vis audire quid mihi videatur, nullo modo arbi-
tror animam è corpore exire cum corpore: viſiones au
tem illæ futurorumq; prædictiones quo modo fiant, il-
le iam explicare conetur, qui nouit qua vi efficiantur in
vnoquoque animo tanta cum cogitat. Videmus enim
planèque cernimus in eo fieri rerum multarum viſibi-
lium, & ad cęteros corporis ſenſus pertinentium, innu-
merabiles imagines: quæ non intereſt quàm ordinate
vel turbide fiant, ſed tantum quia fiunt, quod manife-
ſtum eſt, qua vi & quo modo fiant quiſquis potuerit ex-
plicare, quæ omnia certe quotidiana ſunt atque conti-
nua, audeat præſumere aliquid ac definire, etiam de il-
lis rariſſimis viſis. Ego autem tanto minus hoc audeo,
quanto minus id quoque in nobis quod vita continua
vigilantes

A vigilantes dormiētésque experimur, quo pacto fiat explicare sufficio. Nam cum ad te dictarem hanc epistolam, teipsum animo contuebar, te vtique absente atque nesciente, & quo modo possis his verbis moueri secū- dum noticiam quæ mihi de te inest imaginabar, atque id quo nam modo in animo meo fieret, capere ac inuestigare non poteram, certus tamen non fieri corporeis molibus, nec corporeis qualitatib⁹ cum corpori simillimum fieret. Hoc interim habeas, vt ab occupato & festinante dictatum. In duodecimo autem libro eorum quos de Genesi scripsi, versatur hæc quæstio vehemēter, & ex multis rerum expertarum atque credibiliter auditarum[exemplis] disputatio illa syluescit. Quid in ea potuerimus vel effecerimus cum legeris iudicabis si tamen dominus dignabitur donare, vt eos mihi libros quantum possum congruenter emendatos iam liceat edere multorum fratrum expectationi, non iam longa disputatione suspendere. Narrabo autem vnum aliquid breuiter vnde cogites: Frater noster Gēnadius notissimus, ferè omnib⁹, nobisq; charissimus medicus qui nunc apud Carthaginem degit, & Romæ suæ artis

De cura pro mortuis, cap. 11.

de Gene. ad literā, li. 12.

B exercitatione præpolluit, vt hominem religiosum nosti, atque erga pauperum curam impigra misericordia facillimoq; animo benignissimū: dubitabat tamen aliquando vt modo nobis retulit, cum adhuc esset adolescens & in his eleemosynis feruentissimus, vtrum esset vlla vita post mortem. Huius igitur mentem & opera misericordiæ quoniam deus nullo modo desereret, apparuit illi in somnis conspicuus iuuenis & dignus intendi, eiq; dixit, Sequere me: quem dum sequeretur venit ad quandam ciuitatem, vbi audire cœpit à dextera parte sonos suauissimæ cantilenæ vltra solitā notamq; suauitatem. Tunc intento, quid nam esset, ait, hymnos esse beatorum atque sanctorum. Sinistra autem parte quid se vidisse retulit, non satis memini. Euigilauit, & somnium vt fuit, †tantumq; de illo, quantum de somnio cogitauit. Alia vero nocte, ecce idem ipse iuuenis eidem rursus apparuit, atq; ab illo vtrum cognosceretur interrogauit, Respōdit iste, quod eum bene planeq; cognosceret. Tunc ille quæsiuit vbi se nosset. Nec memoriæ defuit quod iste identidem respōderet, totumq; visum illud hymnósque sanctorum ad quos audiēdos

Visio.

Vidit dexterā, putauit vt somnium fuit.

†al. & somniū fugit.

C eo duce venerat, qua recētissimos recordabatur facilitate narrauit. Hic ille percontatus est, vtrum nam id quod narrauerat in somnis vidisset, an vigilās? Respondit in somnis. At ille, Bene inquit recolis, verum est in somnis illa vidisti. Sed etiam nunc in somnis te viderē scias. Hic cum audisset ista, ita esse credidit, atque id responsione firmauit. Tunc qui hominem docebat, adiecit & ait: vbi est modo corpus tuum? Ille respondit, in cubiculo meo. Scis ne inquit ille in eodem corpusculo nunc illigatos esse & clausos & ociosos oculos tuos, nihilque illis oculis te videre? Respōdit, scio. Tunc ille, Qui sunt ergo inquit isti oculi quib⁹ me vides? Ad hoc iste non inueniens quid responderet, obticuit. Cui hæsitāti, ille quod his interrogationibus docere moliebatur aperuit, & continuo sicut, inquit, illi oculi carnis tuę vtique in dormiente atque in lectulo iacente nunc vacant, nec aliquid operantur, & tamen sunt isti quibus me intueris, & ista veris visione: ita cū defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuæ vita tibi inerit qua viuas sensusq; quo sentias. Caue iam deinceps ne dubites vitam manere post mortem. Ita sibi homo fidelis ablatam dicit huius rei dubitationem. Quo docēte, nisi prouidentia & misericordia dei? Ista narratione di-

D xerit aliquis tantæ rei nos non soluisse, sed auxisse quęstionem: veruntamen cum his verbis credere [vel non credere] liberum cuique sit, seipsum quisque habet quò se auocet ad profundissimam quæstionē. Et vigilat homo, [& dormit homo] quotidie, & cogitat homo: dicat vnde fiant ista similia formis, similia qualitatibus, similia motibus corporum, nec tamē materie corporali, dicat si potest. Si autem non potest, quid se præcipitat de rarissimis aut inexpertis quasi definitā ferre sentētiam, cū continua & quotidiana non soluat? Ego autē quanuis quo modo fiant ista velun corporea sine corpore, verbis prorsus explicare non possum, tamen sicut scio non ea corpore fieri, vtinam sic scirem quo modo discernerentur quæ videntur aliquando per spiritum, & per corpus videri putantur: quò ve modo distinguantur visa eorum, quos error vel impietas plerunque deludit, quādo visis piorum atque sanctorum similia pleraque narrātur: quorum exempla si commemorare voluissem, tempus mihi potius quàm copia defuisset. In domini misericordia vegeteris domine beatissime & venerabilis, & desyderabilis frater.

Augustinus Euodio, quo modo anima cernat sine corpore, déque visis prodigiosis. Epistola CI. E

DOMINO beatissimo & venerabili fratri & coëpiscopo [sancto] Euodio, & tecum fratribus, Augustinus & mecum fratres in domino salutem. Multa quæris ab homine multū occupato, & quod est grauius ea putas præcipitari debere dictando, quæ sunt tam difficilia, vt cum magna diligentia dictata vel scripta vix perduci possint ad intellectum, etiam talium qualis ipse es. Huc accedit, quia non tu & tales tantummodo cogitādi estis lecturi esse quod scribimus, sed vtique & illi qui minus acuto minusq; exercitato ingenio præditi, eo tamē studio ferūtur ad cognoscendas literas nostras, siue amico siue inimico animo, vt eis subtrahi omnino non possint. Ista cogitanti cernis quanta cura in scribendo esse debeat, præsertim de rebus ita magnis, vt in eis & magni laborent. Si autem cum aliquid in manibus habeo, intermittendum est & differendum, vt ad ea potius respōdeantur quæ superueniētia requiruntur, quid fiet si etiam ipsis dum respōdetur alia superuenerint? Num placet vt etiam his omissis illa suscipiantur, & semper priora fiant quæ posteriora oboriuntur, eáque sola terminare contingat, F quibus cum scribuntur non superuenerit aliquid quod quæratur? Quod vt mihi accidat difficillimum est, sed non opinor tibi hoc placere. Non ergo debui alia interrumpere cum tua superuenissent, sicut nec tua si alia rursus irruerint, & tameti seruare hanc iusticiam non sinor. Nam ecce vt tibi hæc ipsa rescriberem [quibus id admonerem] intermisi quæ agebam, & animum meum ad hanc epistolam ab alia magna intentione detorsi. Facile autem fuit hanc excusationem, vt arbitror, non iniquam literis inditam tibi remittere, respondere autem inquisitionibus tuis nō ita facile est, & puto in ipsis opusculis quæ me nunc intentissimum detinent, non defutura quædam loca vbi hæc ipsa expediam quæ requiris, si dominus fauerit. Iam etiam ex iis quæstionibus quas modò misisti, multa soluta sunt in eis libris quos nondum edidi, siue de Trinitate, siue de Genesi: quanquam & illa si relegas quæ tibi iam diu nota sunt, vel nisi fallor, fuerunt, quia ea fortasse oblitus es quæ te conferēnte mecum ac sermocinante conscripsi, siue de Animæ quantitate, siue de Libero Arbitrio, inuenies vnde dissoluas, & sine mea opera, dubitationes tuas,

2. Retra. ca. 15. & 24.

adhibito

G adhibito scilicet nonnullo labore cogitationis, vt iis
1. Retr. 7. 8 quæ [ibi] ad intellectum liquidum certúmque perducta sunt consequentia nectantur. Habes etiam in libro
1. Retr. 11. de Vera religione, quem si recoleres atque perspiceres, nunquam tibi videretur ratione cogi deum esse, vel ratiocinando effici deum esse debere. Quãdoquidem in ratione numerorum, quam certè in vsu quotidiano habemus, si dicimus septem & tria decem esse debent, minus consyderate loquimur, non enim decẽ esse debẽt, sed decem sunt. De quibus itaque rebus rectè dicatur, quod esse debeant, siue iam sint, siue vt sint, satis quantum arbitror disputauimus in eis libris quos commemoraui. Homo enim sapiẽs esse debet, si est vt maneat, si nondum est vt fiat: deus autem sapiens non esse debet, sed est. Illa quoq; de visis quæ tibi nuperrimè scripsi, & ea commemoras subtiliter dicta, sed maioribus te quæstionibus implicasse, recense etiam atque etiam, & cogita diligentius, nec pertranseat sed habitet in eis cõsyderatio tua, & inde fortasse vtcunque conijcies, quomodo sit anima præsens vel absens. In eis quippe visis demoratur in somnis, cum abest à sensu præsentiáque cernendi, quam præbet oculis vigilans: hanc [autem]
H ab oculis, hoc est, tanquam à luminaribus corporis animæ absentiam, quæ est cum dormimus, si vis maior augeat, vt totum quod est inde subtrahatur, mors est. Sicut ergo à cernendi sensu ad visa somniorum, non cum aliquo corpore abscedit, nisi forte ea quæ videntur in somnis corporea, nósque ipsos inter illa ferri ac referri cum aliquo corpore existimabimus, quod iam tibi arbitror nõ videri. Ita si tota penitus abstrahatur atque abeat, quod fit in morte, non secum putanda est auferre aliquod corpus ex corpore. Nam si auferret, profecto etiam cum dormimus & abscedit ab oculis, inquãtum eos relinquit, intãtum oculos secum auferret quælibet subtiliores, corporeos tamen, quod non facit: veruntamen aufert secum quosdam simillimos, sed non corporeos, quibus visa simillima cernit in somnis, sed nec ipsa corporea. Porrò si aliquis cum credit etiam visa somniorum, quæ similia corporibus apparent, non esse nisi corporea, videatur sibi aliquid dicere, nec ista ingenij tarditas facile conuincitur, multorum quippe est etiam non mediocriter acutorum, quoniam parum attendunt quantum videant imagines corporum, quæ fiunt in spiritu, nec omnino sunt corpora. Cum verò eas cognuntur intueri, si rectè aduerterint, atque compe-
I rerint nõ eas esse corporeas, sed corporum simillimas, rationem tamen de his non continuo valent reddere, quibus causis & quemadmodum fiant, qua denique natura sua subsistant, vel in quo subiecto sint: vtrum ita in animo fiant, vt in membrana ex atramento literæ, vbi vtraque substantia est membrana scilicet & atramentũ: an sicut sigillũ in cera, vel figura qualibet, cui cera subiectum est illa in subiecto: an vtroque modo fiant ista in spiritu nostro, aliquando sic, aliquando autem sic. Mouent enim nõ solum] vt cogitemus]ea, quæ absunt à sensibus corporis, & in nostra reperiuntur memoria, vel quæ nosipsi vt libitum est, facimus, disponimus, augemus, minuimus, [sed etiam]situ, habitu, motu, iounumerabilibus qualitatibus formisq; variamus. Talia sunt fortasis etiam illa quibus deludimur dormientes, quãdo non diuinitus admonemur, nisi quod hęc volentes agimus, illa præter arbitrium patimur. Non solum hæc mouent, quæ in animo de ipso animo fieri nõ absurde quis putat, quamuis & hoc causis occultioribus quibus agitur vt istud potius quàm illud in conspectu animi veniat, sed etiam quod ait propheta: Et dixit mihi an- K
gelus qui loquebatur in me. Neque enim forinsecus vo Zacha. 1.
ces ad aures corporeas prophetæ venisse credẽdum est, cum dicit, loquebatur in me, non ad me: vtrum voces erant de spiritu factæ, corporalibus similes quales agimus cum apud nos taciti multa memoriter, plerunque etiam cantando trãscurrimus, sed tamen editæ ab angelo sibi suggerẽte: Et quod in Euangelio scriptum est, Ecce angelus dei apparuit illi in somnis dicens, Quo Matth. 1.
modo enim apparuerit, vel corpus angelicum oculis clausis? Abrahæ quippe vigilanti sic apparuerunt, vt eos Gene. 18.
etiam cum pedes lauit eis contrectando sentiret: vel spiritus spiritui dormientis in specie aliqua simili corpori, sicut nosipsi nobis videmur tali figura etiam per loca moueri somniantes, longè aliter quàm membra in stratis iacentia mouentur. Hæc & ideo mira sunt, quia occultiorem habent rationem quàm vt videri vel reddi ab homine homini possit. Nam istæ causæ sunt admirationis, cum vel ratio cuiusque rei latet, vel eadem res vsitata non est, quod aut singularis, aut rara est. Ex illa ergo causa latẽtis rationis, ego dixi in epistola, quam te legisse commemoras, cum eis responderem qui ne- L
gant esse credendum, quod Christum virgo peperit, virgo permanserit. Si ratio quæritur, non erit mirabile. Hoc enim dictum est, non quod ratione res careat, sed quod eos lateat, quibus hoc deus voluit esse mirabile. Ex alia vero admirationis causa, quæ ideo est, quia insolitum aliquid occurrit, scriptũ est de domino, quod miratus sit Centurionis fidem. Neque enim eum rei vl- Luca. 7.
lius ratio potuit latere, sed admiratio pro laude posita est eius, cuius par in populo Hebræo non apparuerat. Vnde ipsa admiratio satis exposita est, cum dominus ait: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël. Quod autem adieci in eadem epistola, Si exemplum poscitur, non erit singulare: frustra tibi visus es velut exempla inuenisse de vermiculo qui in pomo nascitur, & aranea quæ filum textrinæ suæ corpore velut integro parit. Dicuntur enim aliqua argute cuiusdã similitudinis gratia, alia remotius, alia congruentius, sed solus Christus natus est ex virgine: vnde iam intelligis, quantum existimo cur hoc esse dixerim sine exemplo. Habent itaque omnia causas suas, atque rationes rectas & inculpabiles, quę deus vel vsitata vel inusitata operatur. Sed hæ causæ atque rationes cum latent, miramur quæ fiunt: cum autem patent, consequenter ea vel con- M
uenienter fieri dicimus, nec mirandum esse, quia facta sunt, quæ ratio exigebat vt fierent. Aut si miramur non inopinata stupẽdo, sed excellentia laudando miramur. Quo genere admirationis Centurio ille laudatus est. Nec ideo reprehendenda est sententia, qua dictum est, Si ratio quæritur non erit mirabile, quoniam est aliud genus admirationis etiam cum ratio manifesta est admiranti. Neque enim propterea culpatur sententia qua dictum est: Deus neminem tentat, quoniam est aliud Iaco. 1.
genus tentationis: propter quod rectè indem dictum est, Tentat vos dominus deus vester. Nec quisquam Deut. 13.
existimet ideo meritò posse dici, corporeis oculis à filio patrem videri, ac non potius sic, vt à patre filium quia illic qui hoc putant cum in reddenda ratione defecerint, possunt & ipsi dicere, si ratio quæritur, non erit mirabile: hoc enim dictum est, non quia non est ratio, sed quia latet, illius autem non miraculi, sed erroris, demonstrare debet nullam esse rationem, quisquis id opinãtes refellere aggreditur. Sicut enim nulla ratio est, qua dei natura moriatur, aut corrumpatur, aut peccet, &

A cet, & cum hoc deum non posse dicimus, non derogamus potestati eius, sed æternitatem veritatemq; laudamus. Ita cum dicimus nō posse videri oculis corporeis, non latet sed patet ratio bene intelligentibus, qua perspicuum est deum corpus non esse, nec aliquid corporeis oculis cerni posse, nisi quod alicuius interualli interpositione cernatur. Id autem non nisi corpus esse, eamq; substantiam quæ minor sit in parte quàm in toto, quod de deo credere nefas esse debet, etiam iis qui hoc intelligere nondum valēt. Latet ratio diuersarum commutationum: Hinc est omnium visibilium sylua miraculorum. Nunquid tamen ideo latet esse corpora, habere nos corpus, nullum esse, quātulumcunque corpusculum quod non pro suo modo loci occupet spacium? Nec in eo quod occupat vbique sit totum, sed minus sit in parte quàm in toto? Hæc quoniam non latēt, his contexenda sunt consequentia, quod nunc facere nimis longum est, quibus ostendatur non rationem latere, sed rationem omnino nullam esse qua credi debeat, vel possit intelligi, deum qui vbique totus est, per

B spacia locorum corporea mole diffundi, in qua necesse habeat partibus maioribus minoribúsque constare, cerni corporeis oculis posse. Vnde plura dicerē si hoc in epistola ista suscepissem, in cuius longitudinem, nū sentiens progressus sum, penè oblitus occupationum mearum, ita vt fortasse, quod non arbitrabar, attentioni tuæ satisfecerim, qui potes paucis admonitus plura cogitare quæ competunt. Sed nō etiam eorum in quorum manus non inaniter venire ista possunt, si diligentius & copiosius disserantur. [γνώμη.] Laborant autem hòmines in discendo, & breuia non valent intelligere, prolixa non amant legere. Laborant itidem in docendo, qui & pauca tardis, & multa pigris frustra ingerunt. Mitte & illius epistolæ exemplum, quæ apud nos aberrans, non potuit inueniri.

August. Euodio, de quæstionibus ad salutem non necessariis, de similitudinibus nō per omnia congruentibus rebus diuinis, de sacrosancta trinitate quid credere sufficiat.

Epistola CII.

AVGVSTINVS episcopus, Euodio episcopo. Si ea quæ me magis occupant, à quibus in aliud auerti nolo, sanctitas tua nosse tanti habet, mitte aliquem qui tibi describat. Iam e-

C nim plura perfecta sunt, quæ hoc anno ante Pascha propinquante quadragesima à nobis fuerant inchoata. [2. Retr. 43.] Nam tribus illis libris de ciuitate dei contra dæmonicolas inimicos eius, duos alios addidimus, quib⁹ quinque libris satis disputatum arbitror aduersus eos, qui propter præsentis vitæ fœlicitatem deos colendos putāt, eamq; fœlicitatem à nobis impediri opinātes, Christiano nomini infesti sunt. [Vox hybrida. δαιμονολάτρας.] [2. De ciuit. dei, ca. 36.] Deinceps dicendum est, sicut primo libro polliciti sumus, aduersus eos qui propter vitam post mortem futuram necessarium existimāt cultum deorum suorum, propter quam vitā nos Christiani sumus. Dictaui etiam trium psalmorū expositionem, nō paruis voluminibus, sexagesimi & septimi, septuagesimi & primi, septuagesimi & septimi. Reliqui nōdum dictati neq; tractati, vehementer à nobis expectātur atque flagitantur. Ab his me reuocari & retardari irruentibus de transuerso quibuslibet quæstionibus nollo ita vt nec libros de Trinitate, quos diu in manibus verso, nondumq; cōpleui, modo attendere velim, quoniam nimis operosi sunt, & à paucis eos intelligi posse arbitror, [2. Retra. 15] vnde magis vrgent quæ pluribus vtilia fore speramus. Non enim, vt scribis, qui ignorat ignorabitur, de hac re dixit Apostolus, tanquā ista pœna ille ple-

D ctendus sit, qui non valet intelligētia sic discernere ineffabilem trinitatis vnitatē, sicut discernitur in animo nostro memoria, intellectus, voluntas. [1. Cor. 14.] Aliunde hoc dicebat Apostolus: Lege, & videbis quod ea loquebatur, quæ fidem vel mores multorum ædificarent, non quæ vix ad paucorum, eamq; exiguam, quātulacunq; in hac vita de re tanta esse potest, intelligentiam peruenirent, id est, vt linguis prophetia præponeretur, vt nō perturbatè illa gererentur, quasi prophetiæ spiritus etiam inuitos loqui cogeret, vt mulieres in Ecclesia tacerent, vt omnia honeste & secundum ordinem fierent. Hæc cū ageret, ait: Si quis videtur esse propheta aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini est mandatum: si quis autem ignorat, ignorabitur. His verbis coërcens & ad pacificum ordinem reuocans inquietos, tāto ad seditionem faciliores, quanto sibi videbantur spiritu excellere, cum superbiendo cuncta turbarent. Si quis ergo videtur propheta esse aut spiritalis, cognoscat, inquit, quę scribo vobis, quia domini est mandatū.

E Si quis videtur esse, & vtique non est: nam qui est, sine dubitatione cognoscit, nec admonitione & cohortatione opus habet, quia omnia iudicat, & à nemine iudicatur. Illi ergo seditiones & perturbationes in Ecclesia faciebant, qui videbantur esse in Ecclesia, quod non erant. Hos docet cognoscere domini esse mandatum, quia non est seditionis deus sed pacis. Si quis autē ignorat, ignorabitur, id est, improbabitur. [Ibidem.] Non enim deus, si ad sciētiam referas, ignorat eos, quibus dicturus est, Nū noui vos, sed eorum improbatio hoc verbo insinuata est. Cum autē dominus dicat: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbūt: eáque visio nobis in fine summum præmium promittatur, omnino † est metuēdum, si nunc ad liquidū quæ de dei creatura † credimus conspicere non valemus, ne inde sit dictum, Qui ignorat, ignorabitur: [Matt. 5.] [† non.] [† natura.] [1. Cor. 1.] quia enim in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stulticiam prædicationis saluos facere credentes. Hęc stulticia prędicationis ac stultum dei, quod sapientius est hominibus, multos contrahit ad salutem, [Stulticia dei.] [τὸ μωρὸν.] vt non solū qui nondum certa valent intelligentia cōspicere naturam dei, quam fide tenent, verumetiam qui nondum in ipsa anima sua ita incorpoream substantiam à corporis generalitate discernunt, quemadmodum certi sunt se

F viuere nosse, velle, ideo sint alieni à salute, quam stulticia illa prædicationis fidelibus confert. Nam si propter eos solos Christus mortuus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, penè frustra in Ecclesia laboramus: si autem, quod veritas habet, infirmi populi credētium ad medicum currunt, sanandi per Christum, & hunc crucifixum, vt vbi abundauit peccatum, superabūdet gratia, miris fit modis per altitudinem diuinā † sapientiæ & scientiæ dei, & per inscrutabilia iudicia eius, [† diuitiarū.] vt & nonnulli à corporibus incorporea discernentes, cum sibi ex hoc magni videntur, & irrident stulticiā prædicationis, qua salui fiunt credētes, ab vnica via longè exirent, † quæ ad vitam æternam sola perducit, & multi in cruce iusti † gloriantes, & ab eadem via non recedentes, etiā si ista quę subtilissime disserūnt ignorant, quia non perit vnus ex illis pro quibus mortuus est, ad eandem perueniant [æternitatem, *] veritatem, charitatem, id est, ad stabilem, certam, plenàmque fœlicitatem, vbi manentibus, videntibus, amantibus, sunt cūcta perspicua. [† al. exirent.] [† Christi.] [* Stabilitatē aut simile verbū videtur deesse.] Proinde in vnum deum patrem & filium & spiritum sanctum firma pietate credamus: ita

vt nec

G vt nec filius credatur esse qui pater est, oec pater qui filius est, nec pater nec filius qui vtriusque spiritus est. Nihil putetur in hac trinitate temporibus locisve distare, sed hæc tria æqualia esse & coæteroa, & omnino esse vna natura: non à patre aliam, & à filio aliam, & à spiritu saocto aliam cooditam esse creaturam, sed omoia & singula, quæ creata sunt vel creantur, trinitate creaote subsistere: nec quenquam liberari à patre sine filio & spiritu sancto, aut à filio sine patre & spiritu sancto, aut à spiritu sancto sine patre & filio: sed à patre & filio & spiritu sancto vno, vero, verèque immortali, id est, omnimodo incommutabili solo deo. Multa autem etiam separatim in scripturis de singulis dici, vt insiouetur, quanuis inseparabilis trioitas, tamen trinitas: vt quemadmodum simul dici non possuot, cum soois corporalibus commemorantur, quanuis simul sint inseparabiliter. Ita & quibusdam scripturarum locis, & per quasdam creaturas sigillatim vicissimq; mosstrentur. Sicut pater in voce, qua sonuit, Tu es filius meus: & filius io homioe, quē suscepit ex virgine: & spiritus saoctus in columbæ specie corporali. Hæc separatim quidem, sed nullo modo separata tria illa demonstrant.

H Ad hoc vtcunq; iotelligēdum assumimus memoriam, intelligentiam, voluntatem. Quanuis enim hęc suis separatisq; temporibus sigillatim singula enūciemus, nihil tamē horum sine aliis duobus agimus aut dicimus. Nec ideo putanda sunt hæc tria trinitati sic comparata, vt omni ex parte conueniant. Cui enim similitudini in disputando cooueoieotia tanta conceditur, vt ei rei cui adhibēda est, ex omni parte coaptetur, vel quaodo ex creatura ad creatorem aliquid simile assumitur? Primo ergo [in hoc] inuenitur [ista] similitudo dissimilis, quod tria hæc, memoria, intelligeotia, voluntas animæ insunt, non eadem tria, est anima. Illa vero trinitas nō inest, sed ipsa deus est. Ideo ipsa mirabilis simplicitas commendatur, quia oon ibi aliud est esse, aliud intelligere, vel si quid [aliud] de dei natura dicitur. Aoima vero quia est, etiam dum ‡ noo ‡ intelligit, aliud est quidem esse, aliud est quod intelligit. Deinde quis audeat dicere patrem oō intelligere per seipsum, sed per filium sicut memoria oon intelligit per seipsam, sed per intellectum: vel potius anima ipsa, cui hæc insunt, per intellectum tantūmodo intelligit, sicut per memoriam tā-

I tummodo meminit, & per voluntatē taotūmodo vult? Ad hoc ergo adhibetur ista similitudo, vt quoquo modo intelligatur, quemadmodum horū trium io anima, cum † singula nomina eounciantur, quibus eadem singula demonstrātur: tamen vnumquodq; nomē his tribus cooperantibus enunciatur, cum & reminiscēdo & intelligendo & volēdo dicitur. Ita nullam esse creaturam, in qua vel solus pater, vel solus filius, vel solus spiritus saoctus demonstretur, quam oō simul trinitas operetur, quę inseparabiliter operatur. Ac per hoc nec vocē patris, nec animam, & carnem filij, oec columbā spiritus sancti esse factam, nisi eadem cooperante trinitate. Nec sanè soous ille vocis, qui cōtiouo esse destitit, coaptatus est in vnitatē [patris. Nec illa columbæ species corporalis coaptata est voitatem] personæ spiritus sancti. Nam ipsa quoq;, sicut oubes illa lucida, quæ operuit io monte cum tribus discipulis saluatorem, vel potius sicut ille ignis, qui eundem spiritum sanctum demonstrauit, officio significationis impleto, mox esse desinit: sed solus homo, quia propter ipsam naturā liberādam illa omnia fiebant, io vnitatem personæ verbi dei, hoc est vnici filij dei mirabili & singulari susceptiooe coaptatus [est,] permanente tamen verbo in sua natura K incommutabiliter, io qua oihil compositio cū quo subsistat vlla phantasia humani animi suspicaodum est. Legitur quidem & spiritus sapieotiæ multiplex, sed rectè dicitur etiam simplex. Multiplex enim, quoniam multa sunt quæ habet: simplex autem, quia noo aliud quàm quod habet est. Sicut dictus est filius habere vitā io semetipso, & eadem vita ipse est: homo autem verbo accessit, nō verbum in hominem coouertibiliter accessit: atque ita & filius dei simul cum homine suscepto dicitur vnde idem filius dei incōmutabilis est atq; coæternus patri, sed in verbo solo: & sepultus est filius dei, sed in caroe sola. Proinde quæ de filio dei verba dicuotur, videndum est secunduoi quid dicantur. Non enim homine assumpto personarū oumerus auctus est, sed eadem trinitas mãsit. Nam sicut in homioe quolibet pręter vnum illum, qui singulariter susceptus est, aoima & corpus vna persona est, ita in Christo verbum & homo vna persona est. Et sicut homo, verbi gratia, philosoph* non vtique, nisi secūdum animam dicitur: oec ideo tamen absurde, sed congruentissima & vsitatissima loquutione dicimus philosophum cæsum, philosophum mortuum, philosophum sepultum, cum totum secuo- L dum carnem accidat, non secūdum illud quod est philosophus: ita Christus deus dei filius, dominus glorię, & si quid huiusmodi secundum verbum dicitur, & tamē rectè dicitur deus crucifixus, cum hoc eum secundum caroem passum esse, oon secūdum illud quo dominus gloriæ est, noo habeatur incertum. Sonitus autem ille vocis & columbæ species corporalis, & linguæ diuisæ velut ignis, qui insedit super voumqueoque eorum, sicut illa in monte Syna, quæ terribili specie facta sunt, & sicut columna illa oubis per diem, & flammę per noctem, significatiua operatione acta atq; transacta sunt. Illud in his maxime cauendum est, ne cuiquam dei natura vel patris vel filij vel spiritus sancti commutabilis & conuertibilis esse credatur. Nec moueat quod aliquaodo res, quæ sigoificat nomen eius rei quam significat accipit. Spiritus sanctus dictus est corporali specie tanquam columba descendisse & mansisse super eum. Sic eoim & petra Christus, quia significat Christum. Miror autem tibi videri sonitum vocis illius, qua dictum est, Tu es filius meus, ooo mediante anima, sed diuino nutu sola corporali oatura sic fieri potuisse: & M ooo tibi videri eodem modo posse fieri animantis cuiuslibet speciem corporalem motūmque viuenti similem diuino outu, nullo animali ioterposito spiritu. Si enim obtemperat deo creatura corporea sine viuificātis animæ ministerio, vt edantur soni quales edi ex corpore animato solent, vt forma loquutioois articulatæ auribus inferatur, cur non obtemperet, vt sine animæ viuificantis ministerio figura motūsque volucris, eadem potentia creatoris, ingeratur aspectibus? An sensus audiendi hoc mereri potest, videndi noo potest, cū ex iaceoti materia corporis vtrūque formetur, & quod insonat [auribus, & apparet aspectibus,] & vocis articuli, & lineamenta membrorum, & audibilis & visibilis motus, vt & verum sit corpus quod sentitur corporis sensu, & nihil sit amplius quàm quod sentitur corporis sensu? Anima enim in illo † sensu corporis vel in aliquo animante sentitur. Noo igitur est opus quærere, quo modo apparuerit columbæ species corporalis, sicut oō quærimus quo modo sonuerint voces articulati corporis. Si enim potuit anima nō esse media, vbi vox noo quasi vox dicitur facta: quanto magis potuit

ὁμ·ιομ ατίμοιομ.

† per.

Coaptatus pro vnitus.

Sap. 7.

Simile.

Luca. 3.

Act. 2.

Exo. 19.

Exo. 13.

† cui nulla.

A tuit vbi dicitur colũba, hoc verbo significata sola specie corporali oculis reddita, non natura viuentis animantis expressa. Hoc modo etiam illud dicitur: Factus est subito de cœlo sonus quasi ferretur flatus vehemẽs, & visæ sunt illis linguæ diuisæ velut ignis, vbi dicitur species quædam quasi flatus, & velut ignis sensibilis visitatis similis ostisque naturis, non ipsæ visitatæ notęq; naturæ ad tempus factæ significari videtur. Si autem subtilior ratio vel excellentior rei vestigatio demonstrat eam naturam, quæ nec tẽporaliter nec localiter mouetur non moueri, nisi per illam quę temporaliter tantum, non localiter moueri potest: consequens erit vt omnia illa per ministerium creaturæ viuentis effecta sint, sicut per angelos fiunt. Vnde diligentius disserere & longum est, & non necessarium. Huc accedit, quia non sunt visiones quæ apparent spiritui tanquã corporis sensibus, non solum dormientibus vel furentibus, sed aliquando sanæ mentis vigilantibus: non per fallaciam illudentium dæmonum, sed per aliquam reuelationem spiritalem, quæ fit per formas incorporeas corporibus similes: quæ discerni omnino non possunt,
B nisi diuino adiutorio plenius reuelentur, & mentis intelligentia diiudicentur, vix aliquando cum fuerint, sed plerunque postea cum transierint. Quæ cum ita sint, siue in naturis corporeis, siue sola specie corporali, natura autem spiritali nostro spiritui tanquam sensibus corporis apparere videãtur, quãdo hęc sacra scriptura commemorat, cuius istorum duorum generis sint, & vtrum mediante viua creatura fiant, si corpore fiunt, iudicare temere non debemus: dum tamen creatoris, hoc est, summæ atque ineffabilis trinitatis inuisibilem, incommutabilemque naturam, & à mortalium carnalium sensibus, & ab omni conuertibilitate siue in melius, siue in deterius, siue in quodlibet aliud atque aliud, remotam atque discretam vel sine vlla dubitatione credamus, vel qualicunque etiam intelligentia capiamus. Hæc tibi de duabus quæstionibus, hoc est, de trinitate & columba, in qua spiritus sanctus non sua natura, sed significatiua specie demonstratus est, sicut &
Psal.109. filius dei non sua natiuitate, de qua pater dixit: Ante luciferum genui te: sed in homine suscepto ex vtero virginis, à Iudæis crucifixus est, videris quàm ocioso ego tamen occupatissimus scribere potui. Nec putaui omnia illa pertractanda quæ posuisti in literis tuis, verum
C ad illa duo, quæ ex me audire voluisti, me respondisse, & si non sufficienter auiditati tuæ, tamen charitati o-
1.Retra.45 bedienter existimo. Præter autem illos duos libros, quos tribus me adiunxisse supra commemoraui, & triũ psalmorum expositionem, scripsi etiam librum ad sanctum presbyterum Hieronymum de animæ origine, consulens eum quo modo defendi possit illa sententia, quam religiosæ memoriæ Marcellino suam esse scripsit, singulas animas nouas nascentibus fieri, vt non labefactetur fundatissima Ecclesiæ fides, qua incõcusse credimus, quod in Adam omnes moriuntur, & nisi Christi gratia liberentur, qui per suum sacramentum etiam in paruulis operatur, in condemnationem trahuntur. Scripsi alium ad eundem, quo modo illi videatur accipiendum esse quod scriptum est in epistola Ia-
Iaco.2. cobi: Quicunque autem totam legem seruauerit, offen-
2.Retra.45 dat autem in vno, factus est omnium reus. Sed in hoc dixi etiam quid mihi videatur: in illo autem de animæ origine tantũ quid ei videatur, consultatoria quadam disputatione quæsiui: Occasionem quippe cuiusdã sanctissimi & studiosissimi iuuenis presbyteri Orosij, qui ad nos ab vltima Hispania, id est, ab Oceani lit- D
tore solo sanctarum scripturarum ardore inflammatus aduenit, amittere nolui, cui vt ad illum quoque pergeret, persuasi. Huic etiam ipsi Orosio ad quædam interrogata, quæ illum de Priscillianistarum hæresi, & Origenis quibusdam opinionibus, quas nõ recepit Ecclesia, permouebant vno libro non grandi, quanta potui breuitate & perspicuitate respondi. Scripsi etiam grandem quendam librum aduersus Pelagij hæresim, cogentibus nonnullis fratribus, quibus contra gratiam Christi opinionem perniciosissimam ille persuaserat. Hæc omnia si habere volueris, aliquem mitte qui tibi cuncta describat. Me autem permitte his vacare quærẽdis atque dictandis, quæ quoniam multis sunt necessaria, præponenda esse arbitror ad valde paucos pertinẽtibus inquisitionibus tuis.]

Augustinus Quintiano, commendat matrem viduam cum filia virgine, quæ deferebant reliquias Stephani martyris.

Epistola CIII.

DOMINO Beatissimo & meritò venerabili fratri & coëpiscopo Quintiano, Augustinus in domino salutem. Honorabiles dei famulas, & præcipua † Christi membra Gallam viduam sancti propositi, & eius filiam Simpliciolam virginem sacram, matri ætate subditam, sanctitate prælatã, quas verbo domini aluimus vt potuimus, venerationi tuæ in Christi dilectione commendo, & tanquam mea manu per hanc epistolam trado consolandas, & in omnibus adiuuandas, quæ vtilitas earum vel necessitas postulat, quod & sine mea commendatione proculdubio faceret sanctitas tua. Si enim nos propter supernam Hierusalem, cuius nos omnes ciues sumus, & in qua cõ cupierunt habere excellentiorem sanctitatis locũ, non solum ciuicum, verumetiam fraternũ eis debemus affectum: quanto magis vos, apud quos earum etiam carnalis est patria, in qua secularem nobilitatem pro Christi amore contempserunt dominæ illæ. Officium quoque salutationis per illas meum ea charitate peto digneris sumere qua direxi: & meminisse [nostri] in orationibus tuis. Portant sanè [secum] reliquias beatissimi & gloriosissimi martyris Stephani, quas non ignorat sanctitas vestra, sicut & nos fecimus, quàm conuenienter honorare debeatis.

Vetera habet Quintiliano. *† precosa.* E

Augustinus Sixto presbytero, qui contra Pelagianos scripserat, vt pergat impudentes cohibere, distinendam autibus mederi. *Epistola* CIIII. F

DOMINO venerabili & in Christi charitate suscipiẽdo sancto fratri & cõpresbytero Sixto, Augustinus in domino salutem. Ex quo Hipponem literæ benignitatis tuæ per sanctũ fratrem nostrum Firmum presbyterum directæ me absente venerunt, postea quàm illas cum remeassem, quauis iam inde profecto earum perlatore legere potui, hæc prima eademq; gratissima rescribẽdi occurrit occasio per dilectissimum filium nostrum Albinum acoluthũ. Quod autem, quibus simul scripsi, tunc nõ eramus simul, ideo factum est, vt singulorum singulas non vnam amborũ epistolã sumeres. A me quippe digressus est perlator huius per venerabilem fratrem & coëpiscopum meũ Alipium qui tuæ sanctitati aliam rescriberet transiturus, ad quem etiam ipsas, quas ego iam legerã, literas tuas ipse portauit. Quę nos quanta lætitia perfuderint, quid homo nitatur loqui quod non potest eloqui: nec teipsum satis nosse arbitror, sed nobis crede, quantum boni feceris talia nobis scripta mittẽdo. Sicut enim tu testis es animi

2.Retr.42.

G animi tui, ita nos nostri, quemadmodum sit affectus illarum synceritate luculentisima literarum. Si enim breuissimam epistolam tuam, quam de hac ipsa re ad beatissimum senem Aurelium per Leonem acoluthum direxisti, exultanti alacritate descripsimus, & quibus poteramus magno studio legebamus, vbi nobis exposuisti, quid de illo perniciosissimo dogmate, vel quid contrà de gratia dei, quam pusillis magnisque largitur, cui est illud inimicissimum sentias: quanta nos putas ista tua prolixiora scripta, vel exultatione legisse, vel cura vt legantur, quibus valuimus aliis obtulisse, atque adhuc quibus valemus offerre. Quid enim gratius legi vel audiri potest, quàm gratiæ dei tam pulchra defensio aduersus inimicos eius, ex ore eius, qui eorundem inimicorum magni momenti patronus antè iactabatur? Aut vnde vberiores deo debemus agere gratias, quàm quod eius sic defenditur gratia, ab eis quibus datur aduersus eos, quibus vel nō datur, vel ingratum est quod datur? Quia vt eis gratum sit, occulto & iusto iudicio dei non datur. Quapropter domine venerabilis & in Christi charitate suscipiende sancte frater, quan-

H uis optime facias, cum de hac re scribis ad fratres, apud quos se illi de tua solent efferre amicicia, tamen hęc cura maior tibi restat, vt non solum salubri seueritate plectantur, qui errorem illū Christiano infestissimum nomini audent garrire liberius, sed etiam ij diligētissime caueantur vigilantia pastorali propter infirmiores & simpliciores dominicas oues, qui eum pressius, quidam autem timidius sed tamen insusurrare non cessant, penetrantes domos, sicut ait Apostolus, & cætera quæ sequuntur exercitata * impietate facientes: nec illi negligendi sunt, qui vsque ad profundum silentium supprimunt timore, quod sentiunt, sed tamē eandem peruersitatem sentire non desinunt. Nonnulli quippe eorum, antequam ista pestilentia manifestissimo etiam sedis Apostolicæ iudicio damnaretur, vobis innotescere potuerunt, quos nunc repente reticuisse perspicitis: nec vtrum sanati sint sciri potest, nisi cum non solum dogmata illa falsa tacuerint, verumetiam illis vera contraria, eo quo illa solent studio defensauerint, qui tamen lenius profectò sunt tractandi. Quid enim eos terreri opus est, quos satis territos ipsa taciturnitas monstrat? Nec ideo tanquā sani prætereundi sunt diligentia me-

* Forte exerta pro aperta.

Lenitas in hæreticos.

I dicinæ, quorum vulnus in abdito est. Etsi enim terrendi non sunt, tamen docendi sunt: & quātum existimo, facilius possunt, dum in eis timor seueritatis doctorem adiuuat veritatis, vt opitulante domino, gratia eius intellecta atque dilecta, etiam loquēdo expugnent quod iam loqui non audent.

Augustinus Sixto presbytero, instruens illum aduersus Pelagianorum argumenta.

Epistola CV.

2. Retra. 42

DOmino in domino dominorū dilectissimo sancto fratri & compresbytero Sixto, Augustinus in domino salutem. In epistola quam per charissimum fratrem nostrum Albinum acoluthū misi, prolixiorem me missurum esse promisi, per sanctum fratrem & compresbyterum nostrum Firmum, qui nobis literas attulit synceritatis tuæ, plenas fidei tuæ, quæ nobis tantum gaudium contulerunt, quātum magis possumus habere quàm dicere. Quod enim fatendum est charitati tuæ, tristes eramus animo [nimis] cum fama iactaret inimicus Christianæ gratiæ te fauere. Sed vt hæc tristicia de nostris cordibus tergeretur, primo te priorem anathema eis in populo frequentissime pronunciasse eadem fama nō tacuit. Deinde cum K literis Apostolicæ sedis de illorum dānatione ad Africam missis, tuæ quoque literæ ad venerabilem senē Aurelium consecutæ sunt, quæ tametsi breues erant, tuum tamen vigorem aduersus eorum errorem satis indicabant. Nunc vero cū apertius & latius quid de illo dogmate contraq; sentires, vt literis tuis fideles ipsa nobiscum ratione Ecclesiæ loqueretur, cui potissimum beatus Apostolus Paulus de gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, multa & multipliciter est locutus, non solum illud omne tristiciæ nubilum fugit de cordibus nostris, sed etiam tantum ibi læticiæ lumen infulsit, vt nihil egisse in nobis videretur ille mœror & timor, nisi successu horum, ampliorem flagrantiam gaudiorum. Itaque te frater charissime, quāuis non videamus nos oculis carnis, animo tamen in fide Christi, in gratia Christi, in membris Christi tenemus, amplectimur, osculamur, & remeante à nobis ad te nostrorum inuicem colloquiorum sanctissimo & fidelissimo perlatore, quem voluisti esse apud nos, non solū aduectorem scriptorum tuorum, verumetiam narratorem testemq; factorū, rescripta persoluimus, & aliquanto diu- L tius tecum sermocinamur, admonentes, vt docēdis instes, quibus terrendis satis quantum comperimus institisti. Sūt enim quidam, qui iustissime damnatas impietates adhuc liberius defendēdas putant: & sunt qui occultius penetrāt domos, & quod in aperto iam clamare metuunt, in secreto seminare non quiescūt. Sunt autem qui omnino siluerūt magno timore compressi, sed adhuc in corde retinent, quod ore iam proferre nō audent: qui tamen esse possunt fratribus ex priore ipsius dogmatis defensione notissimi. Proinde alij seuerius coërcendi, alij vigilantius vestigandi, alij tractādi quidem lenius sed non segnius sunt docendi, vt si non timentur, ne perdant, non tamen negligantur ne pereāt. Quod enim putant auferri sibi liberum arbitriū, si nec ipsam bonam volūtatem sine adiutorio dei hominem habere consenserint, non intelligunt, nō se firmare humanum arbitrium, sed impellere vt per inania feratur, non in domino tanquam in petra stabili collocetur. Paratur enim voluntas à domino. Quod autem personarum acceptorem deum se credere existimant, si credant quod sine vllis præcedentibus meritis, cuius vult miseretur, & quos dignatur vocat, & quem vult reli- M giosum facit, parum attendunt quod debita reddatur pœna dānato, indebita gratia liberato, vt nec ille se indignum queratur, nec dignum se iste glorietur, atq; ibi potius acceptionem nullam fieri personarum, vbi vna eademq; massa damnationis & offensionis inuoluit, vt liberatus de non liberato discat quod etiam sibi supplicium cōueniret, nisi gratia subueniret. Si autem gratia: vtique nullis meritis reddita, sed gratuita bonitate donata. Sed iniustum est, inquiunt, in vna eademq; mala causa, hunc liberari, illum puniri. Nempe ergo iustum est vtrunque puniri. Quis hoc negauerit? Agamus ergo gratias saluatori, dum nobis redditum non cernimus, quod in dānatione similium etiam nobis debitū fuisse cognoscimus. Si enim vtrique liberarentur, lateret quid peccato per iusticiam debeatur: si nemo, quid gratia largiretur. Vt ergo in hac difficillima quęstione verbis potius vtamur Apostoli: Volens deus ostendere irā, Roma. 9 & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quę perfecta sunt in perditionem: & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, cui non potest figmentum dicere, Quare sic me fecisti:

cum

A cum habeat potestatem ex eadẽ massa facere aliud vas
in honorem, aliud in contumeliam. Vbi quia vniuersa
ista massa merito damnata est, contumeliam debitam
reddit iusticia, honorem donat indebitum gratia, non
meriti prærogatiua, non fati necessitate, non temerita-
te fortunæ, sed altitudine diuitiarum sapientiæ, & sciẽ-
tiæ dei, quam non aperit, sed clausam miratur Aposto-
Roma.11. lus, clamans: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scien-
tiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuesti-
gabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini:
aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi
& retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in
ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen.
Roma.10. Nolunt autem vt sit ipsi gloria in iustificandis impijs
gratuita gratia, qui eius ignorantes iusticiam, suam vo-
lunt constituere, vel iam cõclamantium religiosorum
& piorum vocibus pressi, ita se fatentur ad habendam
seu faciendam iusticiam diuinitus adiuuari, vt sui præ-
cedat aliquid meriti, quasi priores volentes dare vt re-
Roma.11. tribuatur eis ab illo, de quo dictum est: Quis prior de-
dit illi & retribuetur ei? & suo putantes præire merito
B illum de quo audiunt, aut potius audire nolunt, Quo-
niam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Qua-
rum autem diuitiarum est altitudo sapientiæ & scien-
tiæ eius, ex his sunt diuitiæ gloriæ eius in vasa miseri-
cordiæ quæ vocauit in adoptionem, quas diuitias no-
tas vult facere, etiam per vasa iræ, quæ perfecta sunt in
perditionem. Et quæ sunt viæ inuestigabiles, nisi de qui-
Psal.24. bus in Psalmo can[illegible]: Vniuersæ viæ domini miseri-
cordia & veritas? Igitur inuestigabiles sunt misericor-
dia & veritas eius: quoniam cuius vult miseretur, non
iusticia sed misericordiæ gratia, & quem vult obdurat,
non iniquitate, sed veritate vindictæ. Quæ tamen mi-
sericordia & veritas ita sibi occurrunt, quia scriptum
Psal.84. [illegible] Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: vt nec mi-
[illegible]cordia impediat veritatẽ, qua plectitur dignus: nec
veritas misericordiã, qua liberatur indignus. Quæ igi-
tur sua merita iactaturus est liberatus, cui si digna suis
meritis redderentur non esset nisi damnatus? Nulláne
igitur sunt merita iustorum? Sunt planè, quia iusti sunt.
Sed vt iusti fierent, merita non fuerunt. Iusti enim fa-
cti sunt, cum iustificati sunt, sed sicut dicit Apostolus:
Roma.3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Cum igitur huic
C gratiæ inimici infestiq; sint isti, Pelagius tamen in Ec-
clesiastico iudicio Palæstino, (non enim aliter inde im-
punitus exisset) anathematizauit eos, qui dicunt gra-
tiam dei secundum merita dari. Sed nihil aliud in eo-
rum etiam posterioribus disputationibus inuenitur,
quàm meritis dari etiam gratiam. De cuius commen-
datione maxime ad Romanos Apostolica epistola lo-
quitur, vt inde se prædicatio eius velut à capite orbis
toto orbe diffunderet: Ea est enim qua iustificatur im-
pius, id est, fit iustus qui prius erat impius. Et ideo per-
cipiendæ huius gratiæ merita nulla præcedunt: quo-
niam meritis impij, non gratia sed pœna debetur. Nec
ista esset gratia si non daretur gratuita, sed debita red-
deretur. Sed cum ab istis quæritur, quam gratiam Pe-
lagius cogitaret sine vllis præcedentibus meritis dari,
quando anathematizabat eos qui dicunt gratiam dei
secundũ merita nostra dari: respondent sine vllis præ-
cedentibus meritis gratiam ipsam humanam esse na-
turam, in qua cõditi sumus. Neque enim antequam es-
semus, mereri aliquid poteramus vt essemus. Abijciatur
à Christianorum cordibus ista fallacia: Nam omnino
non istam gratiam commendat Apostolus qua crea-
ti sumus, vt homines essemus, sed qua iustificati sumus D
vt homines iusti essemus. Ista est enim gratia per Iesum
Christum dominum nostrum. Etenim Christus non
pro nullis vt homines cõderentur, sed pro impiis mor-
tuus est vt iustificarentur: quippe homo erat qui dice-
bat: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mor Roma.7.
tis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum no
strum. Possunt quidem dicere remissionem peccatorũ
esse gratiam, quæ nullis præcedentibus meritis datur.
Quid enim habere boni meriti possunt peccatores? Sed
nec ipsa remissio peccatorũ sine aliquo merito est, si fi-
des hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fi-
dei, qua fide ille dicebat: Deus propicius esto mihi pec- Luca.18.
catori, & descendit iustificatus merito fidelis humilia-
tus, quoniam qui se humiliat exaltabitur. Restat igitur
vt ipsam fidẽ vnde omnis iusticia sumit initium, prop-
ter quod dicitur ad Ecclesiam in Cantico canticorum,
Venies & pertransies ab initio fidei, non humano quo
isti extolluntur tribuamus arbitrio, nec vllis præceden-
tibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcun-
que sunt merita, sed gratuitum donũ dei esse fateamur
si gratiam veram, id est, sine meritis cogitamus. Quia E
sicut in eadem epistola legitur: Deus vnicuique parti- Roma 12.
tur mensuram fidei. Opera quippe bona fiunt ab homi-
ne, fides autem fit in homine, sine qua illa à nullo fiunt Roma.14.
homine. Omne enim quod non est ex fide, peccatum
est, Quapropter ne se vel ipsius orationis meritum ex-
tollat, etiam ad vincendas temporalium rerum cupidi-
tates, & diligenda bona æterna, atque ipsum fontem
omnium bonorum, dominũ adiutorium datur oranti,
fides erat quæ data est non oranti, quæ vtique nisi data
esset, orare non posset. Quo modo enim inuocabũt, in
quem non crediderunt? Quo modo credent quem nõ
audierunt? Quo modo audient sine prædicante? Igitur
fides ex auditu, auditus autẽ per verbum Christi. Pro- Roma.10.
inde minister Christi huius fidei prædicator, secũdum
gratiam quæ data est illi, plantator est & rigator. Nec 1.Cor.3.
tamen qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui
incrementum dat deus, qui vnicuique partitur mensu-
ram fidei. Vnde & alibi dicitur: Pax fratribus & chari- Ephe.6.
tas cum fide: quam ne sibi tribuerent, continuo subiun-
xit, A deo patre & domino nostro Iesu Christo: quia
nec omnium est fides, qui audiunt verbum, sed quibus F
deus partitur mensuram fidei: sicut nec omnia germi-
nant quæ plantantur & rigantur, sed quibus deus dat
incrementum. Cur autem ille credat, ille non credat,
cum ambo idem audiunt, & si miraculum in eorũ con-
spectu fiat, ambo idem vident? altitudo est diuitiarum
sapientiæ & scientiæ dei, cuius inscrutabilia sunt iudi-
cia, & apud quem non est iniquitas, dum cuius vult mi-
seretur, & quem vult obdurat: neque enim propterea
sunt ista iniusta, quia occulta. Deinde post remissionẽ
peccatorum, nisi mundatam domum habitet spiritus
sanctus, nonne cum aliis septem redit spiritus immuo- Matt.12.
dus, & erunt nouissima hominis illius peiora quàm Ioan.3.
erant prima? Vt autem habitet spiritus sanctus, nonne
vbi vult spirat, & charitas dei, sine qua nemo bene vi- Roma.5.
uit, diffunditur in cordibus nostris, nõ à nobis, sed per
spiritum sanctum qui datus est nobis? Hãc enim fidem
Apostolus definiuit dicens: Neque circuncisio est ali-
quid neque præputium, sed fides quæ per dilectionem Galat.5.
operatur. Ista quippe fides est Christianorum, non dæ-
moniorum: nam & dæmones credunt & cõtremiscunt Iac.2.
sed nunquid & diligunt? Nam si non crederẽt, non di- Luca.4.
cerent, Tu es sanctus dei: vel, Tu es filius dei: Si autem Matth.8.
diligerẽt,

G diligerent,non dicerent,Quid nobis & tibi? Fides igi-
tur ad Christum nos trahit, quæ nisi desuper gratuito
Ioan.6. munere nobis daretur, non ipse diceret: Nemo potest
venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum.
Vnde & paulò pòst ait: Verba quæ ego loquutus sum
vobis, spiritus & vita sunt, sed sunt quidã ex vobis qui
non credunt. Deinde Euangelista subiungit: Sciebat e-
nim ab initio Iesus qui essent credentes,& quis esset tra
diturus eum. Et ne quisquam existimaret credentes sic
ad eius præscientiam pertinere, quo modo non credẽ-
tes,id est,vt non eis fides ipsa desuper daretur, sed tan-
tummodo voluntas eorum prænosceretur, mox adie-
cit atque ait: Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia ne-
mo potest venire ad me,nisi fuerit ei datũ à patre meo.
Hinc erat, quod eorum qui audierunt loquentem de
carne sua & sanguine suo, quidam scandalizati abscel-
serunt,quidam credendo manserunt: Quia nemo po-
test venire ad illum, nisi cui datum est à patre, ac per
hoc & ab ipso filio,& à spiritu sancto. Neque enim se-
parata sunt dona vel opera inseparabilis trinitatis, sed
filius sic honorans patrem, non affert vllius distantiæ
documentum, sed magnum præbet humilitatis exem-
H plum. Hic iterum isti liberi arbitrij defensores, immo
deceptores quia inflatores,& inflatores quia præsump-
tores,non aduersum nos,sed aduersus Euangelium lo-
quuturi, quid aliud dicunt quàm id quod Apostolus
sibi,quasi à talibus diceretur obiecit: Dicis itaque mihi,
Roma.9. Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis re-
sistit? Hanc contradictionem sibimetipse tanquam ab
altero opposuit, velut ex eorum voce qui nolunt acci-
pere quod superius dixerat. Ergo cuius vult miseretur,
& quem vult obdurat. Talibus itaq; dicamus cum Apo
stolo, non enim melius illo inuenire possumus quid di
camus: O homo,tu quis es qui respondeas deo? Quæ-
rimus nanque meritum obdurationis, & inuenimus.
Meritò nanque peccati vniuersa massa damnata est,
nec obdurat deus impertiendo maliciam,sed non im-
1.sen. dist. pertiendo misericordiam. Quibus enim non imperti-
40.ca.qui- tur,nec digni sunt, nec merentur: at potius vt non im-
cunque. pertiatur,hoc digni sunt,hoc merentur. Quærimus au-
tem meritum misericordiæ, nec inuenimus, quia nul-
lum est,ne gratia euacuetur, si non gratis donatur, sed
meritis redditur. Si enim dixerimus fidẽ præcessisse,in
qua esset meritũ gratiæ, quid meriti habebat homo an-
1.Cor.4. te fidem,vt acciperet fidẽ? Quid enim habet quod non
I accepit? Si autem accepit,quid gloriatur quasi nõ acce-
perit? Sicut enim non haberet homo sapientiam,intel-
lectum,consilium,fortitudinem,scientiam, pietatem,ti
morem dei, nisi secundum propheticum eloquium ac-
cepisset spiritum sapientiæ & intellectus, consilij & for
titudinis,scientiæ & pietatis ac timoris dei: sicut nõ ha-
beret virtutem,charitatem,continentiam, nisi accepto
Roma.8. spiritu,de quo dicit Apostolus: Nõ enim accepistis spi-
ritum timoris, sed virtutis & charitatis & continen-
tiæ: Ita non haberet fidem nisi accepisset spiritum fidei,
de quo idem ipse dicit: Habentes autem eundem spiri-
tum fidei,secundum quod scriptum est: Credidi prop-
ter quod loquutus sum, & nos credimus propter quod
& loquimur. Nõ autem merito accepisse,sed misericor
dia eius qui cuius vult miseretur, manifestissime osten-
1.Time.1. dit,vbi de seipso ait: Misericordiam cõsequutus sum vt
De gratia fidelis essem. Si dixerimus meritum præcedere oratio-
& lib.arb. nis,vt donum gratiæ consequatur, Impetrãdo quidem
cap.30.& oratio quicquid impetrat, euidenter donum dei esse o-
31.& 32. stendit, ne homo existimet à seipso sibi esse, quod si in

potestate haberetur,nũ vtique posceretur: veruntamen K
ne saltem orationis putarentur præcedere merita, qui-
bus non gratuita daretur gratia, sed iam nec gratia es-
set,quia debita redderetur, etiam ipsa oratio inter gra-
tiæ munera reperitur. Quid enim oremus, ait doctor Roma.8.
gentium,sicut oportet nescimus,sed ipse spiritus inter-
pellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid est
autem interpellat,nisi interpellare nos facit? Indigentis Interpellat.
enim certissimum indicium est interpellare gemitib⁹.
Nullius autem rei esse indigentem fas est credere spiri-
tum[sanctum.] Sed ita dictum est interpellat, quia in-
terpellare nos facit, nobisque interpellandi & gemen-
di inspirat affectum,sicut illud in Euangelio: Nõ enim Matt.10.
vos estis qui loquimini,sed spiritus patris vestri qui lo-
quitur in vobis. Neque enim & hoc ita fit de nobis tan-
quam nihil facientibus nobis. Adiutorium igitur spiri-
tus sancti sic expressum est, vt ipse facere diceretur,
quod vt faciamus facit. Nam non esse intelligendum
spiritum nostrum de quo dictum est, Interpellat gemi-
tibus inenarrabilibus,sed spiritum sanctum quo nostra
infirmitas adiuuatur, satis ipse demonstrat Apostolus.
Inde enim cœpit: Spiritus,inquit,adiuuat infirmitatem Roma.8.
nostram: deinde ita subiunxit, Quid enim oremus, si- L
cut oportet nescimus: & cætera. De hoc quippe spiritu
apertius alibi dicit, Non enim accepistis spiritum ser-
uitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adop-
tionis filiorum in quo clamamus, abba pater. Ecce hic
non dixit quod ipse spiritus clamet orando,sed in quo
clamamus, abba pater,alio tamen loco ait: Quoniam Galat.4.
filij dei estis, misit deus spiritum filij sui in corda vestra
clamantem,abba pater. Non hîc ait,In quo clamamus,
sed ipsum spiritum [sanctum] clamantem dicere ma-
luit,quo efficitur vt clamemus,sicut sunt illa: Ipse spiri-
tus interpellat gemitibus inenarrabilibus, Et spiritus
patris vestri est qui loquitur in vobis. Sicut ergo nemo
rectè sapit, rectè intelligit, rectè consilio ac fortitudi-
ne præualet, nemo scienter pius est, vel piè sciens, ne-
mo timore casto deum timet, nisi acceperit spiritum sa
pientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ
& pietatis & timoris dei, nec habet quisquam virtutem
veram, charitatem synceram, continentiam religio-
sam, nisi per spiritum virtutis & charitatis & conti-
nentiæ. Ita sine spiritu fidei non est rectè quispiam cre- M
diturus, nec sine spiritu orationis salubriter oraturus.
Non quia tot sunt spiritus, sed omnia hæc operatur v- 1.Cor.12.
nus atque idem spiritus diuidẽs propria vnicuique pro Ioan.3.
vt vult: quia spiritus vbi vult spirat,sed quod fatendum
est, aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabi-
tans. Nam nondum inhabitans adiuuat vt sint fideles,
inhabitans adiuuat iam fideles: Quod est ergo meritũ
hominis ante gratiam quo merito percipiat gratiam
cum omne[bonum] meritum nostrum, non in nobis
faciat nisi gratia, & cum deus coronat merita nostra,
nihil aliud coronet quàm munera sua? Sicut enim ab
initio fidei misericordiam consequuti sumus, nõ quia 2.sen.di 23 ex muneribus.
fideles eramus, sed vt essemus: Sic in fine quod erit in
vita æterna,coronabit nos, sicut scriptum est, in mise- De gratia
ratione & misericordia. Non itaque frustra deo canta- & li. ar.c.
tur, Et misericordia eius præueniet me: Et misericor- 15.& 16.
dia eius subsequetur me. Vnde & ipsa vita æterna quæ Psal.102.
vtique in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præ- 58.& 22.
cedentibus redditur, tamen quia eadem merita quibus
redditur, non à nobis parata sunt per nostram suffici-
entiam,sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gra-
tia nuncupatur, non ob aliud nisi quia gratis datur,
nec

A nec ideo quia meritis non datur, ſed quia data ſunt & ipſa merita quibus datur. Vbi autē inuenimus etiam vitam æternam gratiā nuncupari, habemus apud eundem gratiæ magnificum defenſorem Apoſtolum Paulum: Stipendium, inquit, peccati mors eſt, gratia autem dei vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. Vide obſecro te, in quanta breuitate, quàm vigilanter verba poſuerit, quibus diligenter conſyderatis, quæſtionis huius aliquantulum dilucefcat obſcuritas. Cum enim dixiſſet: Stipendium peccati mors: quis non congruentiſſime & conſequenter addere iudicaret: Stipendium autem iuſticiæ vita æterna? Et verum eſt, quia ſicut merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito iuſticiæ tanquam ſtipendium vita æterna. Aut ſi nollet dicere iuſticiæ, diceret fidei: quoniam iuſtus ex fide viuit. Vnde etiam & merces appellatur plurimis ſanctarum ſcripturarum locis: nuſquam porrò dicta eſt merces iuſticia vel fides, quia iuſticiæ vel fidei redditur merces. Quod eſt autē merces operanti, hoc militanti ſtipendium. Sed beatus Apoſtolus aduerſus elationem, quæ vſqueadeo magis tentat irrepere, vt & ſibi propter ipſam dicat datum angelum ſatanæ, à quo colaphizaretur, ne verticē præſumptionis erigeret, Aduerſus hanc ergo elationis peſtem vigilantiſsime militans, Stipendium, inquit, peccati mors. Rectè ſtipendium, quia debetur, quia digne retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne iuſticia de humano ſe extolleret bono merito, ſicut humanum meritum malum nō dubitatur eſſe peccatum, non à contrario retulit, dicens: Stipendium iuſticiæ vita æterna, ſed gratia, inquit, dei vita æterna. Et hæc ne præter mediatorem aliqua alia via quæreretur, adiecit, In Chriſto Ieſu domino noſtro: tanquā diceret, Audito quod ſtipendiū peccati ſit mors, quid te diſponis extollere? O humana, non iuſticia, ſed nomine iuſticiæ planè ſuperbia, quid te diſponis extollere, & contrariam morti vitam æternam tanquam debitum ſtipendium flagitare? Cui debetur vita æterna, vera iuſticia eſt: Si autem vera iuſticia eſt, ex te non eſt, deſurſum eſt deſcendēs à patre luminum, vt haberes eam: [Si tamen habes eam] profecto accepiſti. Quid enim habes quod non accepiſti? Quapropter ô homo, ſi accepturus es vitam æternam, C iuſticiæ quidem ſtipendium eſt, ſed tibi gratia eſt, cui gratia eſt & ipſa iuſticia. Tibi enim tanquam debita redderetur, ſi ex te tibi eſſet iuſticia cui debetur. Nunc ergo de plenitudine eius accepimus non ſolum gratiā, qua nunc iuſte in laboribus vſque in finem viuimus, ſed etiam gratiam pro hac gratia, vt in requie poſtea ſine fine viuamus. Hoc nihil ſalubrius fides credit, quia nihil verius intellectus inuenit. Et debem⁹ audire prophetam dicentem: Niſi credideritis, non intelligetis: Sed excuſabunt ſe, inquit, homines, qui nolunt rectè & fideliter viuere, dicentes: Quid nos fecimus qui male viuimus, quandoquidem gratiam, vnde bene viueremus, non accepimus? Non poſſunt veraciter dicere nihil mali ſe feciſſe, quia male viuunt. Si enim nihil mali faciunt, bene viuunt. Si autem male viuunt, de ſuo male viuunt, vel quod originale traxerunt, vel quod inſuper addiderunt. Sed ſi vaſa ſunt iræ, quæ perfecta ſunt ad perditionem, quæ illis debita redditur, ſibi hoc imputent, quia ex ea maſſa facta ſunt, quam propter vnius peccatum, in quo omnes peccauerunt, merito deus iuſteque damnauit. Si autem vaſa ſunt miſericordiæ, quibus ex eadem maſſa factis ſupplicium debitū reddere noluit, non ſe inflent, ſed ipſum glorificent, qui eis miſericordiam non debitam præſtitit, & ſi quid aliter ſapiunt, & hoc quoque illis ipſe reuelauit. Poſtremo quónam ſe ſibi excuſabunt modo? Nempe illo quē breuiter tanquam ex eorum voce ſibi obiecit Apoſtolus, vt dicant: Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? Hoc eſt enim dicere: Quid de nobis fit querela quod deum offendamus male viuendo, cum illius voluntati nemo poſsit reſiſtere, qui nos obdurauit miſericordiam non præſtando. Si ergo illos non pudet hac excuſatione, non nobis ſed Apoſtolo contradicere, cur nos pigeat eis quod dixit Apoſtolus, hoc idem atque identidem dicere: O homo tu qui es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, Quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa vtique merito rectèque damnata facere, aliud vas in honorem indebitum propter miſericordiæ gratiam, aliud in contumeliam debitam propter iræ iuſticiam, & vt notas faciat diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, ſic oſtendens quid eis largiatur, cum id ſupplicium recipiēt vaſa iræ, quod pariter omnib⁹ debebatur. Satis ſit interim Chriſtiano ex fide adhuc viuenti, & nōdum cernenti quod E perfectum eſt, ſed ex parte ſcienti, noſſe vel credere quod neminem deus liberet, niſi gratuita miſericordia per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & neminem damnet, niſi æquiſsima veritate per eundem dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Cur autem illū potius quàm illum liberet aut nōn liberet, ſcrutetur qui poteſt iudiciorum eius tam magnum profundum, veruntamen caueat præcipitium. Nunquid enim eſt iniquitas apud deum? Abſit. Sed inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Et in maioribus duntaxat ætatibus merito dici poteſt: Hi noluerunt intelligere, vt bene agerent, hi quod grauius eſt, intellexerunt & non obedierunt: quia ſicut ſcriptum eſt: Verbis non emendabitur ſeruus doloſus: ſi enim & intellexerit, nō obediet. Vnde non obediet, niſi ſua peſsima voluntate, cui grauior damnatio diuina æquitate debetur? Cui enim plus datur, plus exigitur ab eo. Iſtos quippe ſcriptura dicit inexcuſabiles, quos non latet veritas, & in eis perſeuerat iniquitas. † Reuelatur enim ira dei de cœlo, ait Apoſtolus, ſuper omnem impietatē & iniuſticiam hominum eorum, qui veritatem in iniuſticia detinent: F quia quod notum eſt dei manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit: Inuiſibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt ſint inexcuſabiles. Si ergo iſtos inexcuſabiles dicit qui inuiſibilia illius per ea quæ facta ſunt intellecta conſpicere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, ſed iniqui & impij permanſerunt. Neque enim non cognouerunt, ſed cognoſcentes, inquit, deum, non vt deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: quanto magis inexcuſabiles ſunt, qui ex lege eius inſtructi confidunt ſeipſos duces eſſe cæcorum, & alios docentes, ſeipſos non docent: Qui prædicant non furandum & furantur, & cætera quæ de ipſis Apoſtolus loquitur. Eis quippe dicit: Propterea inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, teipſum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Dicit enim ipſe dominus in Euangelio: Si non veniſſem & eis locutus non fuiſſem, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Non vtique peccatum nullum haberent, qui pleni erant aliis magnis multiſq; peccatis: ſed hoc peccatum vult intel-

Marginal notes: De gratia & lib. ar. cap. 20. & 21. — Roma. 6. — Abac. 2. — 1. Corin. 4. — Eſa. 7. — σκληρ. — Roma. 9. — Prouer. 28. — † impietas. — Roma. 1. — Roma. 2. — Ioan. 15. — Peccatū nō habent.

G ligi non ens habituros fuisse, si non venisset, qui cum
audissent eum, non crediderunt in eum: hanc eos ex-
cusationem oon habere asserit qua possint dicere, non
audiuimus, ideo non credidimus. Humana quippe su-
perbia taoquam præsumens de viribus liberi arbitrij
excusatam se putat, quando ignorantiæ non volunta-
tis videtur esse quod peccat. Secundum hanc excusa-
tionem, inexcusabiles dicit scriptura diuina quoscun-
que scientes peccare conuincit: dei tamen iustum iudi-
Roma.2. cium, nec illis parcit, qui non audierunt. Quicunque e-
nim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quan-
uis se ipsi excusare videantur, noo admittit hanc excu-
sationem qui scit se fecisse hominē rectum, eique obe-
dientiæ ddisse præceptum, nec nisi eius quo male vsus
est libero voluntatis arbitrio, etiam quòd transiret in
posteros manasse peccatum. Neque enim damnantur,
πάντα ἐκληρά. qui non peccauerunt, quandoquidem illud ex vnn in
omnes pertransiit, in quo ante propria in singulis qui-
busque peccata omnes communiter peccauerunt. Ac
per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu o-
riginis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, si-
ue qui oouit, siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui
H non iudicat: quia & ipsa ignorantia, in eis qui intelli-
gere noluerunt, sine dubitatione peccatum est, in eis au
tem qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo io vtris-
que noo est iusta excusatio, sed iusta damnatio. Ideo au
tem diuina eloquia eos inexcusabiles dicunt, qui non
ignorantes sed scientes peccant, vt secundum iudiciū
superbiæ suæ quo multū confidunt de viribus propriæ
voluntatis se inexcusabiles videant, quia de igooran-
tia iam non habent excusationem, & nondum est iu-
sticia cui præsumebaot sufficere voluotatem. At verò
ille cui dominus & scieodi & obediendi largitus est
gratiam: Per legem enim, inquit, cogoitio peccati: &
peccatum non cognoui, oisi per legem. Nam coocupi-
sceotiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces:
Roma.3. nec vult intelligi hominem præceptricis legis igoa-
Roma.7. rum, sed liberatricis indignum gratiæ, vbi dicit: Con-
delector legi dei secundum interiorem homioem, &
cum hac non solum scientia, verumetiam & delecta-
tiooe legis. postea dicit: Miser ego homo, quis me li-
berabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum
I Christum dominum nostrum. Nemo itaque liberat à
vulneribus illius trucidatoris, nisi huius gratia salua-
toris. Nemo liberat venundatos sub peccato à vincu-
lis captiuantis, nisi gratia redimentis: ac per hoc vni-
uersi, qui se io nequiciis & iniquitatibus excusatos vo-
lunt, ideo iustissime puniuntur, quoniam qui liberen-
tur, non oisi gratia liberantur. Nam si excusatio illa iu-
sta esset, noo iode iam gratia, sed iusticia liberaret.
Cum verò oon liberat, nisi graria: nihil iustum inue-
nit in eo quem liberat, ooo voluntatem, oon operatio-
nem, ooo saltem ipsam excusationem: nam si hæc iu-
sta est, quisquis ea vtitur, merito non gratia liberatur.
Nouimus enim liberari per gratiam Christi quosdam
etiam eorum qui dicūt: Quid adhuc cōqueritur? Nam
Roma.9. voluntati eius quis resistit? Quæ si iusta est excusatio,
non iam gratuita gratia, sed propter huius excusatio-
nis iusticiam liberantur. Si autem gratia est, qua libe-
rantur, profecto hæc excusatio iusta noo est. Tunc e-
nim vera gratia est, qua homo liberatur, si non secun-
dum debitum iusticiæ retriboitur. Nihil ergo fit in eis,
qui dicunt: Quid adhuc cooqueritur? Nam voluota-
Prouer. 19. ti eius quis resistit? nisi quod legitur io libro Salomo-
nis: Insipientia viri violat vias eius, deum autem cau-
satur in corde suo. Quamuis itaque deus faciat vasa K
iræ io perditiooem, vt ostendat iram, & demōstret po-
tentiam suam, qua bene etiam vtitur malis, & vt no-
tas faciat diuitias gloriæ suæ io vasa misericordiæ, quæ
fecit in hnnorem, non damnabilis massæ debitum, sed
suæ gratiæ largitate donatum: tamen in eisdem iræ va-
sis propter meritum massæ in cootumeliam debitum
factis, id est, hominibus propter naturæ quidem bo-
num creatis, sed propter vicia supplicio destinatis, ini-
quitatem, quam rectissime veritas imprnbat, damna-
re nouit ipse non facere. Sicut enim voluntati eius tri-
buitur humana natura nullo dubitante laudanda, sic
hominis voluntati culpa tribuitur nullo recusante
damnanda. Quæ voluntas hominis aut hæreditari-
um vicium transmisit ad posteros, quos io se habuit
cum peccáret, aut acquisiuit etiam cætera vicia, cum
in seipso vnusquisque perdite viueret. Sed neque ab il-
lo, quod originaliter contrahitur, neque ab iis, quæ
vnusquisque in vita propria, vel intelligendo, vel no-
lendo intelligere, mala congregat, vel etiam instru-
ctus ex lege, additamento præuaricationis exaggerat,
quisquam liberatur & iustificatur, nisi gratia dei per L
Iesum Christum dominum nostrum, non solum re-
missione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fi-
dei & timoris dei, impartito salubriter orationis affe-
ctu & effectu, donec sanet omnes languores nostros, Psal.102.
& redimat de corruptione vitam nostram, & coronet
nos in miseratiooe & misericordia. Verum isti, qoi
personarum acceptorem fieri existimant deum, si in
vna eadèmque causa super alios veniat misericordia
eius, super alios verò maneat ira eius, nempe totas vi-
res argumentationis humanæ in paruulis perdunt.
Nam vt interim taceam, quod non est, præter paruu-
los quamlibet materno vtero recentissimos ea pœna,
de qua loquens Apostolus ait: Per vnius delictum in Roma.5.
omnes homines ad condemnationem, vnde non libe-
rat, nisi vnus ille, de quo idem ait: Per vnius iustifica-
tionem in omnes homines ad iustificationem vitæ: vt
ergo hoc interim omittam, & hoc solum de paruulis
dicam, quod ipsi quoque authoritate Euangelica ter-
riti, vel potius Christianorum populorum concordis-
sima fidei conspiratione perfracti, sine vlla excusatio-
ne concedunt, qood nullus paruulus, oisi renatus ex a- M
qua & spiritu, intrat in regnum cœlorum: quam quæso
allaturi sunt causam, quod alius sic gubernatur, vt bap-
tizatus hinc exeat, alius infidelium manibus traditus,
vel etiam fidelium, priusquam ab eis baptizandus offe-
ratur, expiret? An hoc fato vel fortunæ daturi sunt? Nō
opinor eos in tantam dementiam prodituros, quan-
tulumcunque nomen Christianum tenere cupientes.
Cur ergo in regnum cœlorum, non accepto regenera-
tionis lauacro, paruulus nullus intrabit? Nunquid nam
ipse sibi parentes infideles vel negligeotes, de quibus
nasceretur, elegit? Quid dicam de inopinatis & re-
pentinis innumerabilibus mortibus, quibus sæpe eti-
am religiosorum Christianorum præueniuntur & bap
tismo præripiuntur infantes, cum econtrario sacrile-
gorum & ioimicorum Christi aliquo modo in Chri-
stiaoorū manus venientes, ex hac vita non sine sacra-
mēto regenerationis emigrēt? Quid hinc dicturi sunt,
qui vt gratia dari possit nōnulla præcedere merita hu-
mana contendūt, ne sit personarū acceptor deus? Quæ
tandem hic merita præcesseruot? si eorūdem cogitaue-
ris paruulorum, nulla sunt propria, vtrisq; est illa massa
communis. Si parētum attenderis, bona sunt illa quo-
rum

A rum filij repentinis mortibus sine Christi baptismate
perierunt: Mala verò illa quorum filij per Christiano-
rum aliquam potestatem ad sacramenta Ecclesiæ per-
uenerunt. Et cur prouidentia dei cui nostri capilli nu-
merati sunt, sine cuius voluntate non cadit passer in
Matth. 10. terram, quæ nec fato premitur, nec fortuitis casibus im
peditur, nec vlla iniquitate corrumpitur, vt renascan-
tur ad hæreditatem cœlestem, non consulit omnibus
paruulis filiorum suorum, & nonnullis consulit etiam
paruulis impiorum? Iste infans de fidelibus coniugatis
ortus, lætitia parentum susceptus, matris vel nutricis
** aliàs, ex-* somnolentia suffocatus fit exterus * † & expers suorum
fors. fidei. Ille infans de sacrilego stupro nascitur, crudeli ti-
† externis. more matris exponitur, alienorum misericordi pietate
colligitur, eorum Christiana solicitudine baptizatur,
fit [æterni] consors & particeps regni. Ista cogitent, ista
considerent, hinc audeant dicere deum, vel acceptorū
in sua gratia personarum, vel remuneratorem præce-
dentium meritorum. Nam & si conabuntur maioris æ-
tatis aliqua merita suspicari, seu bona seu mala: quid de
istis infantibus dicent, quorum nec iste sibi vllis pro-
B priis meritis malis potuit acquirere violentiam suffo-
cantis, nec bonis ille diligentiam baptizantis? Nimiæ
vanitatis & cæcitatis sunt, si etiam his consyderatis
Roma. 11. nondum dignantur exclamare nobiscum: O altitudo
diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm inscrutabi-
† incompre- lia † sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Non
hensibilia. itaque misericordiæ gratuitæ dei pertinacissima aduer
Luca 19. sentur insania. Sinant filium hominis in qualiber æta-
te quærere & saluum facere quod perierat. Nec de in-
scrutabilibus iudiciis eius audeant iudicare, cur in vna
eadémque causa super alium veniat misericordia eius,
Roma. 9. super alium maneat ira eius. Qui enim sunt isti qui
respondeant deo, quandoquidem ille Rebeccæ haben-
ti geminos ex vno concubitu Isaac patris nostri, cum
illi nondum nati nihil egissent boni vel mali, vt se-
cundum electionem propositum eius maneret, electio-
nem scilicet gratiæ non debiti, electionem qua eligen-
dos facit ipse non inuenit, non ex operibus, sed ex vo-
cante dicit minori seruiturum esse maiorem. In quam
Malach. 1. sententiam beatus Apostolus etiam testimonium pro-
phetæ longe posterioris assumpsit, Iacob dilexi, Esaū
C autem odio habui: vt intelligeretur hoc apertum post-
ea per prophetam, quod antequam illi nascerentur e-
rat in dei prædestinatione per gratiam. Quid enim
diligebat in Iacob, antequam natus fecisset aliquid bo-
ni, nisi gratuitum misericordiæ suæ donum? Et quid
oderat in Esaū, antequam fecisset aliquid mali, nisi o-
riginale peccatum? Nam neque in illo diligeret iusti-
ciam, quam nullam ille fecerat: neque in isto odisset
naturam, quam bonam ipse perfecerat. Mirum autem
cum bis coarctantur * angustiis, in quanta se abrupta
** aliàs, co-* præcipitent metuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt,
arguantur. nondum natorum alium oderat, alium diligebat: quia
Hoc Am- eorum futura opera præuidebat. Quis istum acutissi-
brosius. mum sensum defuisse Apostolo non miretur? Hoc
quippe ille non vidit, quando sibi velut aduersantis
obiecta quæstione, non id potius tam breue, tam aper-
tum, tam, sicut isti putant, verum absolutúmque respon
dit. Cum enim rem stupendam proposuisset, quo mo-
do de nondum natis, nec aliquid agentibus boni aut
mali rectè dici potuerit, quòd vnum deus dilexerit, a-
lium odio habuerit, ipse sibi obiecta quæstione mo-
tum exprimens auditoris. Quid ergo dicemus? inquit.
Roma. 9. Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Hic ergo erat lo-

cus vt diceret quod isti sentiūt. Futura enim deus ope- D
ra præuidebat, quando minori maiorem seruiturum
esse dicebat. Non autem hoc Apostolus dicit, sed po-
tius ne quisquam de suorum operum audeat meritis
gloriari, ad dei gratiam, & gloriam commendandam
voluit valere, quod dixit. Cum enim dixisset, Absit vt
sit iniquitas apud deum: tanquam ei diceremus, Vnde
hoc ostendis cum asseras non ex operibus, sed ex vo-
cante dictum esse, Maior seruiet minori: Moyses enim
dicit, inquit, Miserebor cui misertus ero, & misericor-
diam præstabo, cui misericors fuero. Igitur non volen-
tis neque currentis, sed miserentis est dei. Vbi nunc
merita, vbi opera vel præterita vel futura tanquam li-
beri arbitrij viribus adimplera, vel adimplenda? Nón-
ne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ, hoc
est, veræ gratiæ commendatione sententiam? Nónne
stultam fecit deus hæreticorum sapientiam? Quid au-
tem agebatur, vt hoc Apostolus diceret, vt eorum ge-
minorum commemoraret exemplum? Quid persuade-
re moliebatur? Quid inculcare cupiebat? Nempe hoc
quod ipsorum oppugnet amentia, quod superbia non
capiunt, quod sapere nolunt. Qui ignorantes dei iusti- E
ciam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non *Roma. 10.*
sunt subiecti. De ipsa quippe gratia satis agebat Apo-
stolus, & ideo promissionis filios commēdabat. Quod
enim promittit deus, non facit nisi deus: habet nan-
que aliquid rationis & veritatis, vt homo promittat
& deus faciat: vt autē homo se facere dicat quod pro-
miserit deus, superbæ impietatis est reprobus sensus.
Commendans ergo filios promissionis, hoc primum
significatum ostendit, per Isaac filium Abrahæ. Eui-
dentius nanque opus dei apparet in eo, quem non ge-
nuit vsitatus ordo naturæ de sterilibus visceribus &
senectute confectis, vt in filiis dei qui futuri prænun-
ciabantur, hoc esset signum diuini operis non huma-
ni. In Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, hoc est, non *Roma. 9.*
qui filij carnis, ij filij dei, sed filij promissionis depu-
tantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est:
Ad hoc tempus veniam & erit Saræ filius. Non solum
autem illa, sed & Rebecca ex vno concubitu [habens
Isaac patris nostri: quo pertinuit vt adderet ex vno
concubitu,] nisi vt nō solū de suis, neque de parentum
meritis aliorum, sed ne de ipsius quidem vnius patris, F
mutata forte in melius voluntate gloriaretur Iacob di-
cens, ideo se à creatore non derelictum, quia pater eius
quando eum seminauit, melioribus laudabilior mori-
bus fuit. Ex vno, inquit, concubitu, vnum tunc ad eos
seminandos meritum patris, vnum ad concipiendos
meritū matris. Quia etsi mater eos donec pareret vi-
sceribus portauit inclusos, & forte voluntates affectio-
nésque variauit, non vni, sed ambobus vtique variauit,
quos pariter ventre portauit. Intentio igitur intuenda
est Apostoli, quo modo propter gratiam commendā-
dam nolit eum, de quo dictum est: Iacob dilexi: nisi
in domino gloriari: vt cum ex eodem patre, eadē ma-
tre, vno concubitu, antequam aliquid egissent boni
aut mali, alterum deus diligit, odit alterum, intelli-
gat Iacob ex illa massa orginalis iniquitatis, vbi fra-
trem suum, cum quo habuit communem causam, vi-
det per iusticiam meruisse damnari, non nisi per gra-
tiam se potuisse discerni. Nondum enim nascentibus,
nec agentibus bonū aut malum, vt secundum electio-
nem propositū dei maneret, nō ex operibus sed ex vo-
cante dictum est ei: Maior seruiet minori. Electionem
autem gratiæ nullis fieri operum præcedentibus me-

G ritis, alio loco apertissime idem Apostolus ostendens,
Roma.11. Sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Secundum hanc ergo gratiam etiam propheticum testimonium [consequenter] assumens. Sicut scriptum est, inquit, Iacob dilexi, Esaü autem odio habui: & con-
Roma.9. tinuo, Quid ergo dicemus, inquit, Nunquid iniquitas est apud deum? Absit. Sed quare absit? An propter opera quæ futura præsciebat amborum? Immo & hoc absit. Moyses enim dicit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Atque vt in vasis quæ perfecta sunt in perditionem, quæ damnatæ debita est massæ, agnoscant vasa ex eadem massa in honorem facta, quid eis misericordia diuina largita sit: Dicit enim, inquit, scriptura ad Pharaonem, Quia ad hoc te excitaui vt ostendam in te potentiam meam, & vt glorificetur nomen meum in vniuersa terra. Denique ad vtrunque concludit, Ergo cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Hoc facit apud quem non est iniquitas. Miseretur itaque gra-
H tuito dono, obdurat autem iustissimo merito. Sed dicat adhuc vel superbi infidelis elatio, vel puniri damnabilis excusatio, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Dicat & audiat quod inuenit homini: O homo tu quis es qui responde[illegible]o: & cætera, de quibus iam quantum potui satis ac sæpe disserui. Audiat hæc & non contemnat. Quod si contempserit, etiam vt contemneret se inueniat obduratum. Si non contempserit, etiam vt non contemneret esse credat adiutum, sed obduratum debito, adiutum gratia. Neque enim si duorum de Isaac patriarcha geminorum, quod quidem iam ostendimus quanta cæcitate dicatur, futura præuidit deus opera, quia vixerunt atque senuerunt: & propterea Iacob dilexit, Esaü
Roma.9. autem odio habuit: ideo moriturorum etiam paruulorum potest quisquam dicere, vt huic ad percipiendum baptismum non consulat, illi autem consulat, deum futura eorum opera præuidere. Quo modo enim futura dicũtur quæ nulla erunt? Sed deus, inquiunt, in eis quos hinc aufert præuidet, quemadmodum victurus esset quisque si viueret, & ideo quem nequiter nouit fuisse victurum, sine baptismo facit & mori: sic in eo puniens opera mala, non quæ fecit, sed quæ facturus fuit.
I Si ergo diuinitus etiam quæ commissa non sunt mala opera puniuntur. Primo attendant quàm falsò polliceantur in damnationem paruulos non ituros, qui sine baptismate moriuntur, qui propterea nõ baptizantur, quia mali victuri erant si viuerent: propter ipsam quippe malam vitam proculdubio damnabuntur, si etiam mala quæ fuerant futura damnantur. Deinde si eis ad percipiendum baptismatis consulitur sacramentum, quos nouit deus si viuerent bene fuisse victuros, cur nõ omnes tenentur in vita quam bonis operibus ornaturi sunt? Cur etiam eorum qui baptizantur quidam diu viuentes pessime viuunt, & vsque ad apostasiam aliquando perueniunt? Cur ipsum primum coniugium peccatorum, quos vtique nouerat deus peccaturos non de paradiso ante proiecit, ne ibi committerent quod tam sancto loco esset indignum, si iuste peccata etiam non-
Sapien.4. dum commissa puniuntur? Quid denique præstatur ei qui rapitur ne malicia mutet intellectum eius, & ne fictio decipiat animam eius: si iuste etiam illa puniuntur, quæ licet non fecerit, fuerat tamen viuendo facturus? Postremo cur non ad percipiendum regeneratio- K
nis lauacrum, ei magis consulitur morituro qui male fuerat victurus si viueret, vt ei peccata quæ fuerat commissurus remittantur in baptismo? Quis enim est tam vecors qui ea neget per baptismum posse dimitti, quæ sine baptismo dicit posse puniri? Sed disputando aduersus eos, qui vsquequaque conuicti etiam non commissorum peccatorum deum persuadere moliũtur vltorem, verendum est, ne nos in eos ista fingere existimemur, illi autẽ nullo modo tam hebetes esse credantur, vt hæc vel sentiant, vel cuiquam persuadere conentur: veruntamen nisi eos hæc dicere audissem, refellenda esse non arbitrarer. Circunstipantur enim & diuinarum authoritate lectionum, & antiquitus tradito & retento firmo Ecclesiæ ritu in baptismate paruulorum, vbi apertissime demonstrantur infantes, & cum exorcizantur, & cum eis per eos à quibus gestantur renunciare respondent, à diaboli dominatione liberari, & non inuenientes quà exeant, pergunt in præcipitem stulticiam dum nolunt mutare sententiam. Illud sanè sibi vidẽtur acutissime dicere, quo modo peccatũ transit in filios fidelium, quod in parentibus non dubitamus dimissum esse per baptismum, quasi propterea pos- L
sit non habere generatio carnalis, quod sola tollit regeneratio spiritalis. Aut vero in baptismo concupiscentiæ carnis infirmitas continuo sanatur, sicut continuo reatus eius aboletur, sed gratia renascendi, non conditione nascendi. Vnde quisquis per hanc concu- *De Gen. ad literã li.10 cap.13.*
piscentiam, etiam de renato nascitur, sine dubitatione oberit nato, nisi & ipse similiter renascatur. Verum quicquid est in hac quæstione difficultatis, ita in agro Christi non impedit operarios eius, quo minus ab eis in remissionem peccatorum baptizentur infantes, siue de fidelibus, siue de infidelibus nati sint, sicut agricolas non impedit, quo minus ab eis inserendi cura in oleas conuertantur oleastri, siue de oleastris, siue de oleis oriantur. Nam & hoc si vt respondeat rustico proponatur, quæ causa sit vt cum aliud sit olea, aliud oleaster, non tamen nisi oleaster de semine vtroque nascatur, non omittit inserendi curationem, † etiam si non *† operationem.*
possit istam soluere quæstionem. Alioquin dum ex oliuæ semine exorta virgulta non aliud quàm oleas esse existimant, efficit desidia vanitatis, vt totus ille ager amara sterilitate syluescat. Nam illud quod excogitauerunt cum veritatis pondere premerentur, quia fidelis dominus in verbis suis, & propterea eius Ecclesia nullo modo fallaciter paruulos in remissionem peccatorum baptizat, sed vt fide agatur quod agitur, M
vtique fit quod dicitur. Quod ergo excogitauerũt cum hæc eos apertissima moles veritatis vrgeret, quis non Christianus irrideat quamlibet versutissimum cernat? Dicunt enim, veraciter quidem respondere paruulos per ora gestantium, in remissionem se credere peccatorum, non tamen quia sibi remittuntur, sed quia credant quòd in Ecclesia, vel in baptismo remittantur in quibus inueniuntur, non in quibus nulla sunt. Ac per hoc nolunt eos ita baptizari in remissionem peccatorum, tanquam in eis fiat ipsa remissio, quos contendũt nullum habere peccatum. Sed quoniam licet sine peccato, in eo tamen baptismate baptizãtur, quo fit in quibusque peccatoribus remissio peccatorum, fieri quidẽ potest vt hæc versipellis astutia subtilius & acutius ex ocio refellatur: veruntamen secundum istam suã calliditatem non inueniunt quid ad hoc respondeãt, quòd exorcizãtur & exufflantur infantes, hoc enim procul-
dubio

A dubio fallaciter fit, si diabolus eis non dominatur. Si autem dominatur, & ideo non fallaciter exorcizantur & exufflantur, per quid dominatur, nisi per peccatum princeps vtique peccatorum? Proinde si iam erubescunt, nec audent dicere hęc in Ecclesia mendaciter geri, fateantur quod perierat etiam in paruulis quæri: neque enim nisi propter peccatum perierat, quod nisi per gratiam non potest quæri, nõ potest inueniri. Sed deo gratias, quod saltem cum argumentantur contra remissionem peccatorum, ne fieri credatur in paruulis, iam tamen quamuis per corda & ora malorum † credere paruulos confitentur. Sicut ergo audiunt dominum dicentem: Qui non renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non introibit in regnum cœlorum: propter quod eos baptizandos esse concedunt. Sic audiant eundem dominum dicentem: Qui non crediderit condẽnabitur: quia sicut eos renasci per ministerium baptizantium, ita etiam credere per corda & ora confitentium cõfitentur. Audeant ergo dicere, quòd à iusto deo innocens condẽnabitur, si nullo vinculo peccati originalis innectitur. Si sermo iste prolixus est & onerosius occupationibus tuis, da veniã: quia vt hæc ad te scriberem, B & occupatus literis tuis indicibus erga nos beneuolentiæ tuæ tecum ista colloquerer, etiam ego vim feci interrumpendis occupationibus meis. Si qua illos alia excogitare aduersus fidem catholicam scieritis, & quæcunque aduersus eos, ne dominici gregis infirma deuastẽt, vos quoque fideli & planè pastorali dilectione dißeritis, nota facite nobis. Hæreticorum quippe inquietudine, vt scripturas vigilantius perscrutemur, vnde ne ouili Christi noceãt, eis poßit occurri, tanquam de somno ignauiæ nostra excitatur industria: ita per multiplicem gratiam saluatoris etiam quod inimicus in perniciem machinatur, deus conuertit in adiutorium: Quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Semper in deo viuas, memor nostri frater charissime.

† maiorum. Ioan. 3. Marci. 16. Roma. 8.

Augustinus & Alipius Bonifacio, siue vt alij codices habebant, Paulino, laudans librum aduersus Pelagianos ab eo conscriptum, & plenius eum instruens aduersus eam hæresim. *Epistola CVI.*

C DOMINO beatissimo & in Christi visceribus [germanitus] amplectendo plusquam dici potest desyderabili fratri & coëpiscopo Paulino, Alipius & Augustinus. Tandem aliquando prouidit deus nobis literarum fidelissimum perlatorẽ omnium nostrum merito charissimum fratrem Ianuariũ, per quem etiamsi non scriberemus, omnia quæ circa nos sunt posset syncericas tua, tanquam per viuentem atque intelligentem epistolam noscere. Pelagium quẽ credimus, vt ab illo distingueretur qui Pelagius Tarẽti dicitur, Britonem fuisse cognominatum, quod vt seruum dei dilexeris nouimus. Nunc autem quemadmodum diligas ignoramus. Nam & nos non solum dileximus, verumetiam diligimus eum. Sed aliter nunc diligimus, aliter aliquãdo dileximus. Tunc enim quia nobis rectæ fidei videbatur, nunc autem vt ab iis quæ inimica & aduersa gratiæ dei sentire dicitur, illius misericordia liberetur. Nam cum hoc de illo aliquandiu fama iactaret, non vtique facile credendum fuit. Solet quippe fama mentiri. Sed propius vt crederemus accessit, quòd librum quendam eius, ea prorsus persuadere molientem, quæ gratiam dei per vnum mediatorem D dei & hominum hominem Iesum Christum generi humano impertitam, de fidelium cordibus creditam deleant, legimus, traditum nobis à famulis Christi, qui eum talia docentem studiosissime audierant, fuerantque sectati. Cui quidem libro, eisdem rogantibus, quia id fieri oportere videbamus, tacito nomine authoris, ne offensus insanabilior redderetur, vnius nostrum damnatione † responsum est, quod libro continetur & multipliciter, atque abundanter asseritur: quod etiam quibusdam literis agit ad tuam venerationem datis, vbi dicit se non debere existimari sine gratia dei defendere liberum arbitrium, cum possibilitatem volendi atque operandi, sine qua nihil boni velle atque agere valeremus à creatore nobis insitam diceret, vt videlicet hæc intelligatur doctore ipso gratia dei, quæ Paganis atque Christianis, impiis & piis, fidelibus atque infidelibus communis est. Hæc mala, quibus Saluatoris euacuaretur aduentus, vbi hoc possumus dicere, quod de lege dicit Apostolus, Si per naturam iusticia, ergo Christus gratis mortuus est, refellebamus vt poteramus in cordibus eorum qui ista sentirent, vt his cognitis, etiam ille si fieri posset non lacessitus ista emendaret, atque ita & pernicies destrueretur erroris, & hominis verecundiæ parceretur. Sed E postea quàm ad nos literæ de Oriente venerunt, eandem causam apertissime ventilantes, nullo modo iam qualicunque episcopali authoritate deesse Ecclesiæ debueramus. Missæ sunt itaque de hac re ex duobus conciliis, Carthaginensi & Mileuitano relationes ad Apostolicam sedem, antequam gesta Ecclesiastica, quibus apud episcopos prouinciæ Palestinæ Pelagius perhibetur esse purgatus, vel in manus nostras, vel in Africam peruenissent. Scripsimus etiam ad beatæ memoriæ papam Innocentium, præter conciliorum relationes, literas familiares, vbi de ipsa causa aliquanto diutius egimus. Ad omnia nobis ille rescripsit eodem modo, quo fas erat atque oportebat Apostolicæ sedis antistitem. Quæ omnia modo legere poteris, si eorum forte ad te vel nulla, vel non cuncta peruenerant: vbi videbis seruata erga hominem moderatione quæ debuit, ne damnaretur si praua damnaret, ipsum tamen nouellum & perniciosum errorem F sic Ecclesiastica authoritate compressum, vt multum miremur esse adhuc quosdam, qui per quemlibet errorem gratiæ dei conentur obsistere, si tamen hæc gesta didicerunt: quod gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, quod fides vera & catholica tenet, semper Ecclesia pusillos cum magnis à morte primi hominis, ad vitam secundi hominis transfert: non solum peccata delendo, verumetiam ad non peccandum rectèque viuendum, eos qui iam vti possunt voluntatis arbitrio sic adiuuando, vt nisi adiuuet nihil pietatis atque iusticiæ, siue in opere, siue etiam in ipsa voluntate habere possimus. Deus quippe operatur in nobis, & velle & operari pro bona voluntate. Nam quis nos nisi qui venit quærere & saluare quod perierat, ab illa perditionis massa & contentione † discernit? Vnde Apostolus interrogat dicens: Quis enim te discernit? Vbi si dixerit homo, Fides mea, voluntas mea, bonum opus meum: Respondetur ei, Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc vtique totum ideo, non vt homo nõ glorietur, sed vt qui gloriatur, in domino glorietur, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Non quia bona opera ista pia cogitatione frustran-

† disputatione. Gala. 2. Apostolica sedes. Philip. 2. † cõtentione. 1. Corin. 4. 1. Corin. 2.

G tur, cum deus reddat vnicuique secundum opera eius,
Roma.2. sitq; gloria & hunor & pax omni operanti bonum: sed
quia operæ ex gratia, non ex operibus gratia: quoniam
fides quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur,
Roma.5. nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in cordibus nostris
per spiritum sanctum, qui datus est oobis. Nec ipsa fi-
Roma.12. des esset in nobis, nisi deus vnicuique partiretur men-
suram fidei. Bonum est igitur homini, vt cum totis vi-
Psal.58. ribus liberi arbitrij sui veraciter dicat, Fortitudinem
meam ad te custodiam: quia ille qui putauit sine ipsius
Luca 15. adiutorio se posse custodire quod dedit, profectus in
longinquam regionem, & viuens prodige cuncta con
sumpsit, & miseria duræ seruitutis attritus, reuersus-
que in semetipsum dixit: Surgam & ibo ad patrem
meum. Quam cogitationem bonam quando haberet,
nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus
inspirasset? Quod intelligens minister ille noui testa-
menti. Non quia idonei sumus, inquit, cogitare aliquid
2.Corin.3. à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficiẽtia nostra ex
Psal.58. deo est. Vnde & ille cum dixisset: fortitudinem meam
ad te custodiam, ne vel hoc ipsum, quia custodit, suis
H viribus arrogaret, tanquam ei venisset in mentem, quia
Psal.126. nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant
qui custodiunt eam: & non dormit neque dormitat
qui custodit Israël, adiunxit causam, vnde fiat idoneus
custodire, vel quo potius custode seruetur. Quoniam
Psal.110. deus, inquit, susceptor meus es. Recolat igitur iste si po-
test merita sua, vnde factum sit, vt deus dignaretur eius
esse susceptor, ac si deus esset susceptus. Recolat vtrum
Luca 19. quæsierit an quæsitus sit, ab illo scilicet qui venit quæ-
rere & saluare quod perierat. Nam si quærere volue-
rit ante gratiam quid meruerit vt acciperet eam, ma-
la sua poterit homo inuenire non bona, etiam si eum
vnius diei vitam habentem super terram gratia Sal-
uatoris inuenerit. Quia si aliquid boni operatur ho-
mo, vt gratiam mereatur: non ei merces imputatur se-
Roma.4. cundum gratiam, sed secundum debitum. Si autem cre
dit in eum qui iustificat impiũ, vt deputetur fides eius
Abacc.2. ad iusticiam. Iustus enim ex fide viuit, profecto ante-
† id est. quam gratia iustificetur, vt † iustus efficiatur, impius
quid est nisi impius? Quem si debitum sequeretur,
I quid eius merito, nisi supplicium redderetur? Si ergo
Roma.11. gratia, iam non ex operibus est: alioquin gratia iam
non est gratia. Operibus enim debitum redditur, gra-
tia gratis datur, vnde etiam ouncupatur. Si quis au-
tem dixerit, quòd gratiam bene operandi fides me-
reatur, negare non possumus, immò verò gratissime
confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant, qua
impetrent charitatem, quæ sola vere bene operatur,
isti fratres nostri, qui multum de suis operibus glori-
antur. Charitas autem vsque adeo donum dei est [vt
deus dicatur: Qui ergo habent fidem] qua impetrent
iustificationem, per dei gratiam peruenerunt ad legem
2.Corin.6. iusticiæ. Vnde dicitur: Tempore acceptabili exaudi-
ui te, & in die salutis adiuui te. Proinde in iis qui per
electionem gratiæ salui fiunt, adiutor deus operatur,
Philip.2. & velle & operari pro bona voluntate: quoniam di-
Roma.8. ligentibus deum omnia cooperantur in boonm. Si
omnia, vtique & ipsam dilectionem, quam fide impe-
tramus, vt eum qui nos prior dilexit, vt in illum cre-
deremus, per eius gratiam diligamus, & diligamur
quod operati noo sumus. Qui verò suis meritis præ-
mia taoquam debita expectant, nec ipsa merita dei
gratiæ tribuunt, sed viribus propriæ voluntatis, sicut
dictum est de carnali Israël, persequentes legem iusti-
ciæ, in legem iusticiæ oon perueniunt, Quare? Quia K
non ex fide, sed tanquam ex operibus. Ipsa est enim
iusticia ex fide, quam gentes apprehenderunt, de qui-
bus dictum est. Quid ergo dicemus? Quia geotes quæ Roma.5.
non cognouerunt iusticiam apprehenderuot iustici-
am. Iusticiam autem quæ ex fide est: Israël autem
persequeos legem iusticiæ, in legem iusticiæ non per-
uenit. Quare? Quia oon ex fide, sed tanquam ex ope-
ribus. Offenderunt enim in lapidem offeosionis, si-
cut scriptum est: Ecce pono in Sioo lapidem offensio- Esa.28.
nis, & petram scandali: & qui crediderit in eum non
confundetur. Ipsa est iusticia ex fide, qua credimus oos
iustificari, hoc est, iustos fieri gratia dei, per Iesum Chri
stum dominum nostrum, vt inueniamur in illo non
habẽtes nostram iusticiam, quæ ex lege est: sed eam quę
est per fidem Christi. Quæ ex deo iusticia in fide? vti-
que in fide qua credimus nobis iusticiam diuinitus da-
ri, non à nobis in nobis nostris viribus fieri. Nam cur
illam iusticiam quæ ex lege est, suam dixit Apostolus,
non ex deo, quasi lex non sit ex deo? Quis hoc nisi im-
pius senserit? sed quia lex per literam iubet, non per
spiritum iuuat, quicunque sic audit literam legis, vt L
ei sufficere videatur cognouisse quid iubeat, aut pro-
hibeat, quo id se arbitrij sui virtute impletum esse con-
fidat: nec fide confugiat adiuuandus ad spiritum viui-
ficantem, ne reum factum litera occidat. Is profecto Roma.10.
zeluoi dei habet, sed non secuodum scientiam. Igno-
rans enim dei iusticiam, id est, eam quæ datur ex deo,
& suam volens constituere, vt tantum mudo ex lege
sit, iusticiæ dei non est subiectus. Finis enim legis Chri
stus ad iusticiam omni credenti, sicut idem Apostolus
dicit, vt nos simus iusticia dei in ipso. Iustificati igi- Roma.5.
tur ex fide pacem habemus ad deum per dominum oo 2.sen.di.26
strum Iesum Christum, Iustificati autem gratis per gra- cap.& si.
tiam ipsius, oe fides ipsa superba sit. Nec dicat sibi,
si ex fide quo modo gratis? Quod enim fides mere-
tur, cur non potius redditur quàm donatur? Non di-
cat ista homo fidelis, quia cum dixerit vt merear iusti-
ficationem, habeo fidem: respondetur ei, Quid enim 1.Corin.4.
habes quod non accepisti? Cum ergo fides impetrat 2.sẽ.di.26.
iustificationem, sicut vnicuique deus partitus est etiam cap.itaque.
ipsius mensuram fidei, non gratiam [dei] aliquid me-
riti præcedit humani, sed ipsa gratia [meretur] au- M
geri, vt aucta mereatur perfici, comitante non ducen-
te, pedissequa non præuia voluntate. Vnde ille qui di-
xit: Fortitudinem meam ad te custodiam: causam-
que reddit, dicens: Quoniam deus susceptor meus
es: tanquam requirens, quibus id meritis fuerit con-
secutus, nihilque in se inueniens aote gratiam dei,
Deus meus, inquit, misericordia eius præueniet me. Psal.58.
Quantumcunque, inquit, cogitauero antecedentia
merita mea, misericordia eius præueniet me. Pro-
inde ab illo attributam fortitudinem suam ad illum
custodiens, eodem seruatore noo perdit quod eodem
largitore suscepit. Nec ob aliud meretur ampliora, ni-
si pie fidelitèrque sciendo, à quo sibi bona sunt om-
nia, & hoc sciendo non ex seipso, ne vel hoc sit in eo
quod noo sit ex deo. Vnde optime Apostolus: Nos, 1.Corin.2.
inquit, oon spiritum huius mundi accepimus, sed spi-
ritum qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt
nobis, ac per hoc & ipsum hominis meritum donum
est gratuitum. Nec à patre luminum, à quo descendit
omne datum optimum, boni aliquid accipere quisquã
meretur, nisi acci ·iendo quod non meretur. Multum
est autem indulgentius & sine vlla dubitatione gratui-
tum, quod

A tum, quod dei gratia per Iesum Christum dominum
nostrum præstatur infantibus, vt eis non obsit ex Adã
generatio, & prosit in Christo regeneratio, in quibus
& ipsum accipiendi sensum tanto ante misericordia
dei præuenit: qui certè si in hac paruula ætate de cor-
pore exierint, vitam æternam regnúmque cœlorum
scientes accipiunt, eius muneris merito quod hic cum
vtique prosint nescierunt. Certè in iis post priorum do
ctrinam, ita non nisi priora sunt dona, in quibus do-
nandis dei gratia sic operatur, vt nec voluntas accipi-
entium vel præmittatur vel adiungatur vel subsequa-
tur. Quandoquidem tantum beneficium non solum
non libentibus, verumetiam reluctantibus datur, quod
eis ad magnum imputaretur sacrilegiũ, si iam in iis ali-
quid valeret voluntatis arbitrium. Hoc diximus prop-
ter eos qui non valentes in causa gratiæ inscrutabi-
lia dei iudicia perscrutari, cur ex Adam massa, quæ
profectò ex vno in condemnationem tota collapsa
est, illud vas faciat in honorem, illud in contumeliam:
tamen audent paruulos reos propriorum constituere
peccatorum, vt qui bona maláve cogitare nõ possunt,
B putentur per liberum arbitrium vel pœnam mereri
posse vel gratiam: cum potius Apostolica veritas di-
Roma.5. cendo, Ex vno omnes in condemnationem: satis osten
dat quòd nascantur in pœna, vt non merito sed mise-
Roma.11. ricordia renascantur in gratia. Alioquin gratia iam
non est gratia, si non diuinis operibus gratis datur, sed
humanis meritis redditur. Quæ sola sic discernit à
Pœna dãni pœna, vt cum pœna sit ex Adam omnibus debita, gra-
tia verò per vnum Iesum Christum nulli debita, sed
gratuita, vt vere sit gratia, inscrutabilia iudicia dei tan-
quam deus esse possint, cum paruulos ipse discernat,
quos merita nulla discernunt, sed iniqua esse non pos-
Psal.24. sint, quia vniuersæ viæ domini misericordia & veri-
tas. Vnde cum præbetur alteri misericordiæ gratia,
non habet quod de humano merito glorietur, quoni-
am non ex operibus, ne forte quis extollatur. Cum
verò alteri vindictæ redditur veritas, non habet cur
iuste queratur. Id enim redditur quod peccato iure de-
betur, quoniam vnus in quo omnes peccauerunt, vti-
que etiam in singulis quibusque punitur. In quorum
C pœna clarius ostenditur, quid vasis misericordiæ per
non debitam, sed veram gratiam: hoc est gratuitatem
conferatur. Vnde ergo argumentantur aduersus Apo-
Roma.5. stolum apertissime dicentem: Per vnum hominem
peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors,
& ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes
peccauerunt, dicentes etiam paruulos propria per li-
berum arbitrium habere peccata: tædet attendere, pi-
gètque proferre, sed magis compellimur [dicere.]
Quid enim potuerunt magna & acuta ingenia cogi-
tare, aut inopiæ est tacendo vitare, aut arrogantiæ con-
temnendo præterire. Ecce inquiunt Esaü & Iacob in-
ter viscera materna luctantur, & dum nascuntur, al-
ter supplantatur ab altero, atque in pede præcedentis
manus consequentis & tenentis inuenta, perseuerans
quodam modo lucta conuincitur. Quo modo ergo in
infantibus hæc agentibus, nullum est vel ad bonum,
vel ad malum propriæ voluntatis arbitrium: vnde
præmia siue supplicia meritis præcedentibus subse-
quantur? Ad hoc nos dicimus, ideo motus illos & tan-
quam litigium paruulorum signum rerum fuisse ma-
gnarum, quia non fuit arbitrium, sed prodigium: ne-
que enim daturi sumus & asinis liberum arbitrium
voluntatis, quoniam huius generis iumentum, sicut

scriptum est, & subiugale sine voce, hominis voce res- D
pondens vetuit prophetæ dementiam. Hi autem qui Nume. 22.
tales non prodigiosos motus, sed voluntarios actus,
nec de paruulis, sed à paruulis factos esse contendunt,
quid Apostolo responsuri sunt, qui cum & hos gemi-
nos ad documentum gratuitæ gratiæ commemoran-
dos videret: nondum enim natis, inquit, nec aliquid
agentibus boni aut mali, vt secundum electionem pro-
positum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante
dictum est, quia maior seruiet minori: Deinde adiun-
gens testimonium prophetæ longe post quidem ista
dicentis, sed tamen de hac re antiquum dei consilium
declarantis, sicut scriptum est, inquit, Iacob dilexi,
Esaü autem odio habui? Nempe doctor gentium in
fide & veritate istos geminos nondum natos nihil bo-
ni aut mali egisse testatur, vt gratia commendetur,
vt quod dictum est: Maior seruiet minori: non ex o- Roma.9.
peribus, sed ex vocante dictum intelligatur, vt secun- Mala.1.
dum electionem dei propositum maneret, non me-
ritum hominis anteiret. Non enim dicit, electionem
voluntatis humanæ siue naturæ, cum par esset in vtro-
que mortis damnationisque conditio, sed electionem E
proculdubio gratiæ, quæ non inuenit eligendos, sed
facit, de qua & in consequentibus eiusdem epistolæ
loquens ait: Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per Roma.11.
electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia,
iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gra-
tia. Cui loco satis locus iste concordat, vbi comme-
moratur, non ex operibus, sed ex vocante dictum,
Maior seruiet minori. Vt quid ergo præclarissimo
gratiæ commendatori de infantum libero arbitrio,
& nondum natorum actibus, tam impudenter resi-
stitur? Cur meritis præueniri gratia perhibetur, quæ
gratia non esset si secundum meritum imputaretur?
Cur contra salutem quæ missa est perditis, quæ ve-
nit indignis, quamlibet acuta, quamlibet copiosa &
ornata, mirum tamen si Christiana disputatione con-
tenditur? Sed quo modo, inquiunt, non est iniquitas
apud deum, si diligẽdo discernit, quos merita operum
nulla discernunt? Ita nobis hoc dicitur, tanquam id
Apostolus ipse non viderit: non proposuerit, non res-
ponderit. Vidit vtique quid iis auditis humana pos- F
set infirmitas vel ignorantia cogitare, & eandem quæ-
stionem sibiipse proponens, Quid ergo dicemus, in-
quit? Nunquid iniquitas apud deum? Continuo res- Roma.9.
pondit, Absit. Rationémque reddens cur absit, id est,
cur non sit iniquitas apud deum, non ait, Merita enim
vel opera iudicat etiam paruulorum, etiam si adhuc
sint in materno vtero cõstituti. Quo modo enim hoc
diceret qui iam dixerat de nondum natis, & de iis qui
nihil adhuc egerant boni vel mali, quod non ex ope-
ribus, sed ex vocante dictum sit, Maior seruiet mino-
ri? sed cum vellet ostendere, cur in iis non sit iniqui-
tas apud deum, ait, Moysi enim, inquit, Miserebor
cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui mi-
sericors fuero. Quid nos hic docuit, nisi ex illa mas-
sa primi hominis, cui merito mors debetur, non ad
merita hominum, sed ad dei misericordiam pertinere
quod quisque liberatur, atque ita non esse iniquitatem
apud deum, quia neque permittendo, neque exigendo
quod debetur iniustus est? Ibi enim grata est indul-
gentia, vbi iusta posset esse vindicta. Et hinc euiden-
tius apparet, à pœna debita liberato & gratis iusti-
ficato, quantum beneficij conferatur, quòd alter æqua-
liter reus sine punientis iniquitate punitur. Denique

G subiungit & dicit, Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei: hoc propter eos dictum est, qui per gratiam liberati iustificantur. Propter eos autem super quos ira dei manet, quia & ipsis deus bene vtitur ad docendos alios, quos liberare dignatur, subiunxit atque ait, Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui, vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Deinde ad vtrunq; concludẽs, Ergo, inquit, cuius vult miseretur & quem vult obdurat: profecto neutrum aliqua iniquitate, sed vtrunque misericordia & veritate. Et adhuc tamen audax mouetur infirmitas eorum scilicet, qui secundum coniecturas cordis † humani inscrutabilem altitudinem iudiciorum dei cogitare conantur. Hanc quæstionem sibi ex aduerso opponens Apostolus ait, Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Nobis hoc dictum putemus. Quid ergo aliud quàm quod respondit Apostolus, respondere debemus, aut si & nos talia mouent, quia & nos homines sumus, simul oportet omnes audiamus dicentem, O homo, tu quis es qui respondeas

† ingenij.

H deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Hæc massa si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit, proculdubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iusticiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed dei misericordiæ: quod verò in contumeliam, non iniquitati dei, quæ absit vt sit apud deum, sed iudicio deputandum est. Hoc quisquis cum Ecclesia sapit, non contra gratiam pro meritis disputat, sed misericordiam & iudicium domino cantat, vt nec misericordiam recuset ingratus, nec iudicium accuset inuitus. Alia est nanque illa conspersio, de qua idem dicit Apostolus, Si autem delibatio sancta est & conspersio: & si radix sancta est & rami. Illa est ex Abraham non ex Adam, id est, ex communione sacramenti & similitudine fi-

Roma.11.

I dei, non ex propagine mortali. Ista verò vel conspersio, vel sicut in plerisque codicibus legitur, massa, quoniam tota mortis est, cum per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerũt, misericordia ex illa fit aliud vas in honorem, iudicio autem in contumeliam. Neque ibi præcedunt merita gratiam liberantis, neque hic effugiunt peccata iusticiam punientis: quod quidem in ætatibus maioribus aduersus contentiosos non tam euidenter apparet, vbi pro meritis hominum qualicunq; velut protecti obscuritate confugiunt: sed ideo contra eorum contentionem illos inuehit Apostolus: in quibus nondum natis neque agentibus aliquid boni aut mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, maior seruiet minori. Qua in re nimis alta & inscrutabilia sunt iudicia dei & inuestigabiles viæ eius: interim teneat homo non esse iniquitatem apud deum, sed qua æquitate cuius vult miseretur, & quem vult obdurat, se tanquàm hominem ignorare fateatur. Ita sanè, vt propter illud quod inconcussum tenetur, non esse iniquitatem apud deum, quanuis nemo ab illo iustificetur meritis præcedentibus: neminem tamen obdurari, nisi merito, nouerit: pie nanque & veraciter creditur deus

φύραμα.
Roma.5.

nocentes atque impios iustificando à pœnis debitis li- K berare. Quenquam verò immeritum & nulli obnoxium peccato si deus damnare creditur, alienus ab iniquitate non creditur. Vbi ergo liberatur indignus, tanto debetur maior actio gratiarum, quanto pœna iustior debebatur: vbi autem damnatur dignus, nec misericordia, nec veritas damnatur. Quo modo inquiũt, Esaü non damnatur indignus, si non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Quia maior seruiet minori? Sicut enim illius nulla præcesserant opera bona vt ad gratiam pertineret, sic nec huius mala, vt ad pœnam pertinere deberet. Nulla planè in vtroque opera vel bona vel mala, sed propria: vterque autem illi vni obnoxius erat, in quo omnes peccauerunt, vt omnes in illo morerentur. Quicunque enim ex illo vno multi in seipsis futuri erant, (tunc in illo vnus erant:) proinde illud peccatum solius esset, si ex illo nullus exisset. Porrò autem in quo erat natura communis, ab eius vicio est nullus immunis: sed ambo, qui nondum propria vel bona vel mala operabantur, rei tamen ex origine nascebãtur. Laudet misericordiam qui liberatur, non culpet iudiciũ qui punitur. Hic si dixerimus, quã- L to melius ambo liberarentur: nihil nobis conuenientius dicetur, quàm, ô homo tu quis es qui respondeas Roma.9. deo? Nouit quippe ille quid agat, & quantus numerus esse debeat primitus omnium hominum, deinde sanctorum, sicut syderum, sicut angelorum: atq; vt de terrenis loquamur, sicut pecorum, piscium, volatilium, sicut arborum & herbarum, sicut denique foliorum capillorumq; nostrorum. Nam nos humana cogitatione adhuc possumus dicere, quoniam bona sunt cũcta ista quæ fecit, quanto melius illa duplicasset & multiplicasset, vt multo essent plura quàm sunt. Si enim non ea caperet mundus, nunquid non posset etiam ipsum facere quantum vellet ampliorem? Et tamen quantumcunque faceret, vel illa plura, vel istum capaciorem atque maiorem, nihilominus eadem de multiplicandis eis dici possent, & nullus esset immoderatus modus. Etenim etiam illud dici potest, siue sit gratia qua iustificantur iniusti, de qua nobis dubitare fas non est: siue vt quidam volunt, semper præcedat liberum arbitriũ, cuius meritum sequatur vel pœna vel præmium, cur M omnino creati sunt, quos deus ita peccaturos, vt æterno essent igne damnandi, sine dubitatione præsciuit? Quanuis enim peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, quæ per se ipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamẽ ex arbitrio voluntatis futura essent vicia peccatorum, & in multis talia quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi deus creauit? Quare? nisi quia voluit. Quare autem voluerit, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem cõspersione facere, aliud quidem vas in honorẽ, aliud autem in contumeliam? atque vtinam discamus quod sequitur, Si autem volens deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, pertulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Ecce etiam ratio reddita est homini, quanta debuit homini, si tamen vel istam capit qui pro sui arbitrij libertate infirmitatis seruitute contendit. Ecce dictæ sunt causę. Tu ergo quis es qui respõdeas deo, si volens deus ostendere iram, & demõstrare potentiam suam, quod & malis bene vti optime possit, malis duntaxat non conditione diuina, sed viciata volũtatis iniquitate natura,

A tura, quæ à deo conditore condita est bona, pertulit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum: non quòd illi essent necessaria, siue angelica, siue humana peccata, cui nec iusticia creaturæ cuiusquam est necessaria, sed vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, ne se in bonis operibus tanquam de propriis extollerent viribus, sed humiliter intelligerent, nisi illis dei gratia non debita sed gratuita subueniretur, id fuisse reddēdum meritis suis, quod aliis in eadem massa redditum cernerent. Certus est ergo dei præscientiæ definitus numerus, & multitudo sanctorum, quibus diligentibus deum quod eis donauit per diffusum in *Roma.8.* cordibus eorum spiritum sanctum, omnia cooperantur in bonum, iis qui secūdum propositum vocati sunt, quos ante præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit, Hic subaudire debemus, secundum propositum. Sunt enim & alij vocati, sed non electi, ac per hoc non secundum propositum vocati. Quos autem vocauit, hoc est, secūdum propositum, illos & iustificauit: Quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Hi sunt filij promissionis, B hi sunt electi, qui per electionem gratiæ salui fiunt, vbi *Roma.11.* dictum est: Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Hæc sunt vasa misericordiæ, in quibus deus etiam per vasa iræ notas facit diuitias gloriæ suæ. Horum fit per spiritum sanctū cor vnum & anima vna, quæ benedicit deum, & non obliuiscitur omnes retributiones eius, qui propicius fit om- *Psal.102.* nibus iniquitatibus eius, qui sanat omnes lāguores eius, qui redimit de corruptione vitam eius, qui coronat *Roma.9.* eam in misericordia: Quia non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Cæteri autem homines ad istam societatem non pertinentes, quorum tamen & animam & corpus dei bonitas operata est, & quicquid habet ipsa natura præter vicium, quod eidem inflixit superbientis voluntatis audacia, propter hoc à deo præsciente creati sunt, vt in his ostenderet liberum desertoris arbitrium sine sua gratia quid valeret, & in eorum iustis & debitis pœnis vasa misericordiæ, quæ non suorum operum meritis, sed gratuita dei gratia sunt ab illa concretione discreta, quid sibi collatum esset addi- C scerent, vt omne os obstruatur: & qui gloriatur, in do- *1.Cor.1.* mino glorietur. Quisquis aliter docet & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, qui *Luca.19.* dixit: Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat: Non enim ait quod periturum fuerat, sed quod perierat: quid ostendens nisi peccato primi hominis vniuersi generis humani perisse naturam? Qui ergo aliter docet & non acquiescens ei, quæ secundum pietatem est doctrinæ, contra gratiam Saluatoris, & contra sanguinem redemptoris tanquam saluam & liberam naturam defendit humanam, & Christiano tamen censeri vocabulo affectat, quid de paruulorum discretione dicturus est, cur alius in vitam secundi hominis assumatur, alius in morte primi hominis relinquatur. Si dixerit liberi arbitrij merita præcessisse, Respondet Apostolus, quæ supra diximus, de nondum natis neque aliquid agentibus boni aut mali. Si autem dixerit, quod adhuc in libris, quos nuperrime Pelagius perhibetur edidisse, defenditur, quamuis iam videatur anathematizasse in episcopali iudicio Palæstino eos qui dicūt quod peccatum Adæ ipsum solum læserit & non genus humanum. Si dixerit ambos sine iudicio natos, nec aliquid de primi hominis dānatione traxisse, profecto quoniam negare non audet in regnum cœlorum D adoptari eum qui fuerit regeneratus in Christo, respondeat quid de illo futurum sit, qui nulla sua culpa non baptizatus ista fuerit temporali morte præuentus, si non putamus esse dicturum, quod innocentem deus, nec habentem originale peccatum ante annos quibus habere poterat proprium, æterna morte damnauit? Cogitur itaque respondere quod Pelagius in ecclesiastico iudicio, vt aliquo modo catholicus pronunciaretur anathematizare compulsus est: infantes etiam si non baptizentur habere vitam æternam. Hac enim negata quid nisi mors æterna remanebit, ac per hoc contra sententiam domini disputabit dicentis: Patres vestri mandu- *Ioan.6.* cauerunt manna in deserto, & mortui sunt: Hic est panis qui de cœlo descendit, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur. Non enim de ista morte loquebatur, quam necesse est patiantur etiam qui de ipso pane manducant. Et paulopost, Amen amen dico vobis, nisi *Eucharistiā infantibus necessariam putat.* manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: vtique illam quæ post hanc mortem futura est: & contra Apostolicæ sedis authoritatem, vbi de hac ipsa re cum ageretur, hoc testimonium adhibitum est Euangelicum, ne E paruuli non baptizati vitam posse habere credantur, & contra ipsius Pelagij verba apud episcopos, à quibus audiebatur expressa: vbi anathematizauit eos, qui dicerent infantes non baptizatos habere vitam æternam. Quod propterea commemorauimus, quoniam quidem apud vos, vel in vestra potius ciuitate, si tamen verum est quod audiuimus, tanta pro isto errore quidam obstinatione nituntur, vt dicant facilius esse vt etiam Pelagium deserant atque contemnant, qui hæc sentientes anathematizauit, quàm ab huius sententiæ sicut eis videtur veritate discedant. Si autem cedunt sedi Apostolicæ, vel potius ipsi magistro & domino Apostolorum, qui dicit non habituros vitam in semetipsis, nisi manducauerint carnē filij hominis, & biberint sanguinem, quod nisi baptizati nō vtique possunt, nempe aliquando fatebuntur paruulos non baptizatos vitam habere non posse, ac per hoc quamlibet tolerabilius omnibus qui etiam propria peccata committunt, tamen æterna morte mulctari. Quæ cum ita sint, audeant disputare, & quibus possunt persuadere cōtendant, deum iustum F apud quem non est iniquitas, paruulos à peccatis propriis innocentes, si nec illo ex Adam obligati & obstricti sunt, morte perpetua damnaturum. Quod si absurdissimum est, & à iusticia dei penitus alienum, & tamē nullus qui se meminit catholicæ fidei Christianum, negat aut dubitat paruulos non accepta gratia regenerationis in Christo sine cibo carnis eius & sanguinis *Ob* potu, non habere in se vitam, ac per hoc pœnæ sempiternæ obnoxios: profecto restat, vt quia ipsi non egerunt aliquid boni aut mali, ideo mortis eorum iusta sit pœna, quia in illo moriuntur in quo omnes peccauerunt: vnde in isto solo iustificantur† à quo peccatū, nec *† viuificātur.* originale trahi potuit, nec proprium perpetrari. Ipse vocauit nos non solum ex Iudæis: verumetiam ex gentibus, quoniam & illius Hierusalem filios quæ interfecit prophetas, & lapidauit missos ad se, quāuis ipsa nolente collegit ipse quos voluit, & ante incarnationem suam ipsos prophetas, & postea quàm verbum caro factum est, sicut Apostolos & hominum milia, qui & precia rerum suarum ante pedes Apostolorum posuerunt. Omnes quippe illi filij sunt Hierusalem nolētis vt colligerentur, qui tamen illa nolente collecti sunt, de quibus

G bus dicit, Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij ve-
Matth. 12. stri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. de iia
prædictum erat: Si fuerint filij Israël, sicut arena ma-
Roma. 9. 11 ris, reliquiæ saluæ fient. Non potest excidere verbum
dei, nec repulit plebem suam quam præsciuit, quæ ta-
men reliquiæ per electionem [gratiæ] saluæ factæ sunt.
Si autem gratia, quod sæpe dicendum est, iam non ex
operibus, alioquin gratia iam non est gratia: non hæc
vtique nostra, sed Apostoli verba sunt. Quod ergo ad
Hierusalem nolentem colligi filios suos ille clamabat,
hoc nos clamamus aduersus eos, qui filios volentes ec-
clesiæ colligi, nolunt. Nec saltem post iudicium quod
de ipso Pelagio in Palæstina factum est, corriguntur:
de quo damnatus exisset, nisi obiecta sibi contra gra-
tiam dei dicta, quæ obscurare non potuit ipse damnas-
set. Præter illa enim quæ quo modo potuit ausus est
qualicunque ratione defendere, obiecta quædam sunt,
quæ nisi remoto omni tergiuersatione anathematizas-
† nō exisset. set, ipse anathematizatus esset.† Obiectū est enim eum
dicere, quia Adam siue peccaret siue non peccaret mo-
riturus esset: Et quòd peccatum eius ipsum solum læ-
H serit, & non genus humanum. Et quòd infantes nuper
nati in illo statu sint in quo Adam fuit ante præuari-
cationem. Et quòd neque per mortem vel per præuari-
cationem Adæ omne genus humanum moriatur, ne-
que per resurrectionem Christi omne genus humanum
resurgat. Et infantes etiam si non baptizentur, habere
vitam æternam. Et diuites baptizatos, nisi omnibus ab-
renuncient, si quid boni visi fuerint facere, non repu-
tari illis, nec eos habere posse regnum dei. Et gratiam
dei atque adiutorium non ad singulos actus dari, sed
in libero arbitrio esse, vel in lege atque doctrina. Et dei
gratiam secundum merita nostra dari. Et filios dei non
posse vocari, nisi omnino absque peccato fuerint effe-
cti. Et non esse liberum arbitrium, si dei indiget au-
xilio: quoniam in propria voluntate habet vnusquis-
que facere aliquid, vel non facere. Et victoriam no-
stram non ex dei adiutorio esse, sed ex libero arbitrio.
Et quòd pœnitentibus venia non detur secundum gra-
tiam & misericordiam dei, sed secundum meritum
& laborem eorum, qui per pœnitentiam digni fuerint
misericordia. Hæc omnia Pelagius sic anathematiza-
uit, quod satis gesta ipsa testantur, vt nihil ad ea quo-
I quo modo defendenda disputationis attulerit: vnde
fit consequens, vt quisquis sequitur illius episcopalis
authoritatem iudicij, & ipsius Pelagij confessionem,
hæc tenere debeat, quæ semper tenuit catholica eccle-
sia: Adam nisi peccasset, non fuisse moriturum. Quòd
peccatum eius non ipsum solum læserit, sed & genus
humanum. Et quòd infantes nuper nati non sint in il-
lo statu, in quo Adam fuit ante præuaricationem, vt
ad ipsos pertineat etiam quod breuiter ait Apostolus:
1. Cor. 15. Per vnum hominem mors, & per vnum hominem re-
surrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes
moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur:
vnde fit quod infantes non baptizati, non solum re-
gnum cœlorum, verumetiam vitam æternam habere
non possint. Confiteatur etiam diuites baptizatos, e-
tiam si diuitiis suis non careant, & sint tales quales ad
1. Tim 6. Timotheum describit Apostolus dicens: Præcipe di-
uitibus huius mundi non superbe sapere, neque spera-
re in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui præstat
omnia abundanter ad fruendum: diuites sint in operi-
bus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent
sibi fundamentum [bonum] in futurum, vt apprehen-
dant veram vitam, non eos regno dei posse priuari. Fa- K
teatur gratiam dei, & adiutorium etiam ad singulos
actus dari, eámque non dari secundum merita no-
stra, vt vera sit gratia, id est, gratis data per eius mise-
ricordiam, qui dixit: Miserebor cui misertus ero, & mi- *Exod. 33.*
sericordiam præstabo, cui misericors fuero. Fateatur
filios dei vocari posse illos, qui quotidie dicunt: Dimit- *Matth. 6.*
te nobis debita nostra: quod vtique veraciter non di-
cerent, si essent omnimodo sine peccato. Fateatur es-
se liberum arbitrium, etiam si diuino indiget adiuto-
rio. Fateatur quando contra tentationes concupiscen-
tiásque illicitas dimicamus, quamuis & illic habeamus
propriam voluntatem, non tamen ex illa, sed ex adiu-
torio dei nostram prouenire victoriam. Non enim ali-
ter verum erit quod Apostolus ait: Non volentis ne- *Roma. 9.*
que currentis, sed miserentis est dei. Fateatur secun-
dum gratiam & misericordiam dei veniam pœnitenti-
bus dari, non secundum merita eorum, quandoqui-
dem etiam ipsam pœnitentiam donum dei dixit Apo-
stolus, vbi ait de quibusdam: Ne forte det illis deus pœ- *2. Tim. 2.*
nitentiam. Hæc omnia simpliciter sine vllis fateatur
ambagibus, si quis in authoritatem catholicam, & in ip- L
sius Pelagij expressa ecclesiasticis gestis verba consen-
tit. Neque enim illa quæ his sunt contraria veraciter
anathematizata esse credēdum est, nisi hæc quibus sunt
contraria fideli corde teneantur, & aperta confessione
promantur. Nec in istis libris recentioribus, quos idem
Pelagius post illud iudicium dicitur edidisse, quamuis
adiutorio diuinæ gratiæ consentire videatur, quid de
hac re sentiat satis euidenter apparet. Aliquando enim
ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lan-
ce perpendit, vt aliquantum etiam ad non peccandum
valere definiat: quod si ita est, nullus locus adiutorio
gratiæ reseruatur, sine qua nos dicimus ad non peccan-
dum nihil voluntatis arbitrium valere. Aliquando au-
tem quotidiano gratiæ dei muniri nos confitetur au-
xilio, quamuis habeamus ad non peccandum forte, ac
firmum liberum arbitrium, quod vtique inualidum &
infirmum debuit confiteri, donec sanentur omnes lan-
guores animæ nostræ. Non enim pro infirmitate cor-
poris precabatur qui dicebat: Miserere mei domine, *Psal. 6.*
quoniam infirmus sum, sana me domine quoniam cō-
turbata sunt ossa mea. Nam vt ostenderet pro anima
se rogare, secutus adiunxit: Et anima mea turbata est M
valde. Videtur ergo auxilium gratię tanquam ex abun-
danti putare concedi, id est, vt etiam si non conceda-
tur, habeamus tamen ad non peccandum forte, ac fir-
mum liberum arbitrium. Quod ne existimemur de il-
lo temere suspicari, & fortasse quis dicat sic eum senti-
re forte ac firmum ad non peccandum liberum arbi-
trium, quamuis sine dei gratia id efficere atque adim-
plere non possit, sicut sanos oculos firmos dicimus ad
videndum, quod tamen nullo modo facere possunt, si
desit lucis auxilium: alio loco quid diceret, vel quid pu-
taret ostendit, vbi ait: Ideo dei gratiam hominibus da-
ri, vt quod facere per liberum iubentur arbitrium, fa-
cilius possint implere per gratiam: vtique cum dicit,
facilius, quid vult intelligi, nisi & gratia si desit, posse
per liberum arbitrium, vel facile vel etiam difficile quæ
diuinitus iubentur impleri? Vbi est ergo, Quid est ho- *Psal. 8.*
mo quod memor es eius? Vbi postremo illa testimo-
nia, quæ Hierosolymitanæ antistes ecclesiæ, sicut in
eisdem gestis legitur, ipsi Pelagio se dixisse comme-
morat, cum ad eum perlatum esset, quod sine gratia dei
diceret absque peccato hominem esse posse? Hæc sunt
enim

A enim ab illo dicta tria testimonia valde magna contra huiusmodi impiam præsumptionem, quòd Apostolus ait, Plus omnibus illis laboraui, nō ego autem, sed gratia dei mecum: Non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Et, Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Quo modo ergo quod deus iubet, sine adiutorio ipsius vel difficile impletur, cum si dominus non ædificet, in vanum ædificās laborasse dicatur? Neque scriptum sit, Est quidem volentis atque currentis, facilius autem miserentis dei: sed scriptum sit, Non volentis neque currentis, sed miserentis est dei: non quia in illa est hominis atque voluntatis concursus, sed quia nihil potest, nisi ille misereatur. Nec Apostolus dixerit. Et ego: sed dixerit, Non ego autem sed gratia dei mecum: Non quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret, si illa non adiuuaret. Quāquam illa posibilitas liberi arbitrij tam in bonum quàm in malum ex æqua lance perpensione huic facilitati locum relinquit, quam saltem videtur esse confessus, dicendo: facilius possunt implere per gratiam, facilius impletur, facillime autē sine gratia fit malum: profecto ista posibilitas non æqua lance perpenditur. Sed B quid plura? Non solum ad istos vitandos cauti esse debemus, verumetiam ad docendos vel monendos, si patiantur, pigrescere nō debemus. Plus eis tamen sine dubitatione præstamus, si vt corrigantur oremus, ne cum tantis ingeniis vel pereant, vel alios perdant præsumptione damnabili, quia zelum dei habent, sed nō secundum scientiam, id est, iusticiam quæ à deo est ignorantes, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Quibus vtique quoniam Christiani appellantur, magis obseruādum est quàm Iudæis, de quibus hæc dixit Apostolus: Ne offendant in lapidem offensionis, velut argute defendendo naturam & liberū arbitrium, quemadmodū philosophi huius mundi, qui vehementer egerunt, vt putarentur vel putarent sibi beatam vitam virtute propriæ voluntatis efficere. Caueant ergo isti ne per sapientiam verbi euacuent crucem Christi, & hoc sit eis offendere in lapidem offensionis. Natura enim humana, etiam si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret. Cum igitur sine dei gratia salutem non posset custodire quam accepit, quo modo sine dei gratia potest reparare quam perdidit? Nō autem C ideo pro istis non orare debemus, quia si nō corriguntur eorum imputandum est voluntati, qui nolunt credere etiam ad hoc ipsum sibi necessariam gratiam Saluatoris, quod putant cōsistere in solis viribus voluntatis. Nam & illi quibus sunt isti, in hac causa omnino simillimi, de quibus hoc dixit Apostolus, quod ignorantes dei iusticiam & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti: profecto suæ volūtatis vicio non credebant. Non enim vt essent infideles cogebantur in vicium, sed nolendo credere infidelitatis crimine non carebant. Et tamen quia voluntas, vt ad vera credenda moueatur, non nisi sufficit, nisi per gratiam dei opituletur, dicente ipso domino, cum de non credentibus loqueretur: Nemo venit ad me, nisi ei datum fuerit à patre. Propter hoc & Apostolus, quamuis eis instāter Euāgelium prædicaret, parum tamen esse credebat, nisi pro illis etiam oraret vt crederent. Ait enim, Fratres bona voluntas quidem cordis mei & deprecatio ad deum fit pro illis ad salutem: & nunc adiunxit illa quæ diximus: Testimonium enim illis perhibeo: quia zelum dei habent, sed non secundum scientiam, &c. Oremus ergo pro illis sancte frater. Cernis quippe nobiscum quàm D malo errore teneantur. Fragrāt enim epistolæ tuæ odore syncerissimo Christi, vbi germanissimus gratiæ ipsius dilector & confessor appares. Sed quod diu tecū ex hac re loquendum putauimus, primo, quia iucundissimum est fecimus. Quid enim debet esse iucundius, vel infirmis gratia, qua sanantur, vel pigris gratia qua excitantur, vel nolentibus gratia qua iuuantur? Deinde, vt si quid nostra disputatione deo adiuuante possemus, tua non fides, sed fidei contra tales adminiculetur assertio, sicut nos quoque in hanc facultatem tuæ germanitatis literis adiuuamur. Quid enim vberius & & veracissima confessione plenius, quàm illud est, in quadam epistola tua, vbi naturam nostram non mansi[...]condita est, sed viciatam esse per illum generis [...]trem, humiliter deplorasti dicens: Pauper ego &[...]lens, qui adhuc terrenæ imaginis squalore conc[...]sum, & plus de primo quàm de secundo Adam carnis sensibus & terrenis actibus refero, quo modo tibi audebo me pingere, cum cœlestis imaginis inficiator probet corruptione terrena? Vtrinq; me concludit pudor. Erubesco pingere quod sum, non audeo pingere quod E non sum: odi quod sum, & non sum quod amo. Sed quid misero mihi proderit odisse iniquitatem, & amare virtutem, cum id potius agam quod odi, nec elaborem piger id potius agere quod amo, ipse discors & intestino bello distrahor, dum spiritus aduersus carnem, caro aduersus spiritum dimicat, & lex corporis lege peccati legem mentis impugnat? Infœlix ego qui [in] me venenatum inimicæ arboris gustum, ne crucis ligno digessi. Durat enim mihi illud per Adam virus paternum quo vniuersitatem generis sui pater præuaricatus infecit. Et cætera, quæ de hac miseria multa connectis ingemiscendo, expectans redemptionem corporis tui, & nondum re, sed spe saluum te esse cognoscens. Sed fortasis tu alium in te transfigurasti cum hæc diceres, nec aliquas de carne concupiscente aduersus spiritum, quamuis ei non consentias, molestias importunas pateris & odiosas: Veruntamen & tu, & quisquis hæc patitur, & gratiam Christi per quam de corpore mortis huius liberari expectat, nondum quidem euidenter in seipso, sed in illo homine latenter ibi erat, quando cibus vetitus tangebatur, & concupiebatur † longe lateq; per cunctos itura perditio. De orando autem & gemitibus flagitando proficiendi, ac recte viuēdi adiutorio, quem F tua non feriret epistola? Quid est tui quantuncumque sermonis vbi nō sit sparsum gemebunda pietate quod in oratione dicimus, Ne nos inferas in tētationem? Inuicem itaque nos & consolemur in his omnibus & exhortemur, & quantum dat dominus adiuuemus. Quæ autem & de quibus audierimus quæ multum dolemus, & facile credere nolumus, audiet à cōmuni amico sanctitas tua, quo in dei misericordia cū salute remaneante speramus nos de omnibus fieri posse certissimos.

Margin notes: 2. Corin. 15. — Rom. 9. — Psal. 126. — Roma. 10. — Roma. 9. — Ioan. 6. — Roma. 10. — † concipiebatur.

Augustinus Vitali Carthaginensi, delato quod doceret non orādum pro incredulis, sed tantum illis impartiendam doctrinam: cui proponit duodecim regulas, minitans ni desinat obstrepere precibus ab ecclesia fieri solitis, se censuris ecclesiasticis cum eo acturum.

Epistola CVII.

AVGVSTINVS episcopus seruus Christi, & per ipsum seruus seruorum ipsius, Vitali fratri in ipso salutem. Cum de te mihi essent nunciata

G nunciata non bona, & rogaui dominum, & donec mihi bona nuncientur, adhuc rogo, vt literas meas, nec aspernanter sumas & salubriter legas. Si hanc exaudit pro te orationem meam, etiam de te gratiarum actionem donat vt offeram. Quod si impetro, proculdubio non contradices huic ipsi principio epistolæ meæ. Hoc enim pro te oro vt sis rectę fidei. Si ergo pro charis nostris non tibi displicet, vt oremus, si hanc orationem recognoscis esse Christianam, si & tu pro charis tuis talia vel orare te recolis, vel orare te debere cognoscis, quo modo dicis quod te audio dicere, vt recte credamus in deum & Euangelio consentiamus, non esse donum dei, sed hoc nobis esse à nobis, id est ex propria voluntate, quam in nobis in nostro corde non operatus est deus? Hoc cum audieris, quid est ergo quod ait Apostolus, Deus in nobis operatur & velle & perficere? respondes, per legem suam, per scripturas suas, deum operari vt velimus quas vel legimus vel audimus, sed eis consentire vel non consentire, ita nostrum est, vt si velimus fiat. Si autem nolimus, nihil in nobis operationem dei valere faciamus. Operatur quippe ille dicis quantum in ipso est, vt velimus, cum nobis nota fiunt

H eius eloquia, sed si eis acquiescere nolumus, nos vt operatio eius nihil in nobis prosit, efficimus. Quæ si dicis, profecto nostris orationibus contradicis. Dic ergo apertissime nos pro iis, quibus Euangelium prædicamus non debere orare, vt credant, sed eis tantummodo prędicare. Exerce contra orationes ecclesiæ disputationes tuas, & quando audis sacerdotem dei ad altare exhortantem populum dei, orare pro incredulis, vt eos deus conuertat ad fidem, & pro catechumenis, vt eis desyderium regenerationis inspiret, & pro fidelibus, vt in eo quod esse cœperunt eius munere perseuerent, subsanna pias voces, & dic te non facere quod hortatur, id est, deum pro infidelibus, vt eos fideles faciat non rogare, eo quod non sint ista diuinæ miserationis beneficia, sed humanæ officia voluntatis. Et homo in Carthaginensi eruditus ecclesia, etiã beatissimi Cypriani librum de dominica oratione condẽna, quem doctor ille cum exponeret, ea petenda esse ostendit à deo patre, quæ tu dicis esse homini ab homine, hoc est, à seipso. Quod si de precibus ecclesiæ, & de martyre Cypriano, parum

I putas esse quod dixi, audi maiora, reprehende Apostolum qui dixit: Oramus ad deum, ne quid faciatis mali. Neque enim dicturus es, nihil mali eum facere, qui non credit in Christum, aut qui fidem deserit Christi, ac per hoc qui dicit: Ne quid faciatis mali, nec ista vult fieri. Satisque illi non est præcipere, sed confitetur se deum rogare, ne fiant, sciens hominis voluntatem ab ipso corrigi ac dirigi, vt ista non faciat. A domino enim gressus hominis dirigũtur, & viam eius volet: Non dixit: Et viam eius discet, aut tenebit, aut ambulabit, aut aliquid huiusmodi, quod posses dicere à domino quidem dari, sed homini iam volenti, vt scilicet beneficium dei quo gressus hominis dirigit, vt viam eius discat, teneat, gradiatur, sua homo voluntate præcedat, & hoc dei donum præcedente sua voluntate mereatur. Sed ideo dixit: A domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet: vt intelligeremus ipsam voluntatem bonam, qua incipimus velle credere, quoniam dei via quid est nisi fides recta, illius esse donum qui gressus nostros propterea dirigit primitus vt velimus. Non enim ait scriptura, A domino gressus hominis diriguntur, quia viam eius voluit: sed diriguntur, inquit, & volet. Non igitur, quia voluit diriguntur, sed quia diriguntur volet. Hic tu rursus fortasse dicturus es, hoc K fieri à domino, dum doctrina eius legitur, vel auditur, si homo veritati quam legit vel audit, sua consentiat volũtate. Si enim lateret eum, inquis, doctrina dei, non dirigerentur gressus eius, quibus directis, vellet viam dei. Ac per hoc tantum putas à domino gressus hominis dirigi ad eligendam viam dei, quia sine doctrina dei non ei potest innotescere veritas, cui propria voluntate consentiat. Cui si cõsentit, inquis, [quod in eius libero arbitrio constitutum est,] recte vtique dicuntur ab illo dirigi gressus eius, vt viam eius velit, cuius doctrinam suasione præcedẽte, subsequente consensione sectatur, quod libertate naturali si vult facit, si non vult non facit, pro eo quod fecerit præmium vel supplicium recepturus. Hæc est illa Pelagianorum mala, male diffamata, meritóque reprobata, & ab ipso etiam Pelagio timente damnari in Orientalium episcoporum iudicio damnata sententia, qua dicunt gratiam dei non ad singulos actus dari, sed in [libero] arbitrio esse, vel in lege atque doctrina: & vsque adeo frater erimus graues corde, vt de gratia dei, immo aduersus gratiam dei eam Pelagianam sententiam teneamus, quam pectore quidem ficto, sed tamen catholicos iudi- L ces timens, Pelagius ipse damnauit? Et quo modo, inquies, respondebitur: quo modo censes facilius & apertius, quàm vt illud quod de orando deo superius egimus, sic amplectamur, vt hoc menti nostræ nulla subtrahat obliuionis irreptio, nulla calliditas argumẽtationis extorqueat. Si enim quod scriptum est: A domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. Et, Præparatur voluntas à domino. Et, Deus est enim qui operatur in nobis & velle. Et multa huiusmodi quibus cõmendatur vera dei gratia, hoc est, quæ non secundum merita nostra datur, sed dat merita ipsa cum datur, quia præuenit hominis voluntatem bonam, nec eam cuiusquam inuenit in corde, sed facit: Si ergo ita præpararet atque operaretur deus hominis voluntatem, vt tantummodo legem suam atque doctrinam libero eius adhiberet arbitrio, nec vocatione illa alta atque secreta sic eius ageret sensum, vt eidem legi atque doctrinæ accommodaret assensum, procũldubio eam legere vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac prędicare sufficeret, nec opus esset orare, vt deus ad fidem M suam infidelium corda conuerteret, & conuersis proficientem perseuerantiam eiusdem gratiæ suæ largitate donaret. Si ergo hæc à domino poscenda esse nõ renuis, quid restat frater Vitalis, nisi vt ab illo ea donari fatearis, à quo poscenda esse consentis? Si autem negas ab illo nos poscere ista debere, eidem doctrinæ ipsius contradicis, quia & hoc in ea didicimus, vt ab illo ista poscamus. Orationem dominicam nosti, nec dubito te deo dicere: Pater noster qui es in cœlis, &c. Lege expositorem eius beatissimum Cyprianum, & quemadmodum exposuerit quod ibi dicitur, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra, diligenter attende, & obedienter intellige, profecto docebit te orare pro infidelibus inimicis ecclesiæ secundum præceptum domini dicentis: Orate pro inimicis vestris, & hoc orate, vt fiat voluntas dei, sicut in eis qui iam fideles sunt & portant imaginem cœlestis hominis, & propterea cœli nomine digni sunt, ita & in eis qui per infidelitatem non nisi imaginem terreni hominis portant, & ob hoc terra merito nuncupantur. Nempe isti pro quibus inimicis dominus nos iussit orare, & gloriosissimus martyr sic exposuit quod in oratione dicimus: Fiat voluntas tua

Marginal notes: Philip. 2. — 2. Cor. 13. — Psal. 36. — Matth. 6. — Cyprianus. — Psal. 36. — Matth. 5.

A tas tua sicut in cœlo & in terra, vt ipsis etiam posca-
mus fidem quam fideles habent. Nempe ergo isti Chri-
stianæ pietatis inimici, legem dei atque doctrinam qua
† prædicatur. Christi meditatur † fides, vel omnino audire nolunt,
vel ad hoc audiunt siue etiam legunt, vt irrideant &
detestentur, & quanta possunt contradictione blasphe-
ment. Inaniter igitur & perfunctorie potius quàm ve-
raciter pro eis, vt doctrinæ cui aduersantur credendo
consentiant deo fundimus preces, si ad eius non perti-
net gratiam conuertere ad fidem suam ipsi fidei con-
trarias hominum voluntates. Inaniter etiam & perfun-
ctorie potius quàm veraciter magnas cum exultatio-
ne agimus deo gratias, quando aliqui eorum credunt,
si hoc in eis ipse non facit. Non fallamus homines,
nam deum fallere non valemus. Prorsus non oramus
deum, sed orare nos fingimus, si nosipsos nō illum cre-
dimus facere quod oramus. Prorsus non gratias deo
agimus, sed nos agere fingimus, si vnde illi gratias agi-
mus ipsum facere non putamus. Labia dolosa si in ho-
minum quibuscunque sermonibus sunt, saltem in ora-
tionibus non sint. Absit, vt quod facere deum roga-
mus oribus & vocibus nostris, eum facere negemus
B cordibus nostris. Et quod est grauius, ad alios etiam de-
cipiendos hoc non taceamus disputationibus nostris,
& dum volumus apud homines defendere liberum ar-
bitrium, apud deum perdamus orationis auxilium, &
gratiarum actionem non habeamus veram, dum ve-
ram non agnoscimus gratiam. Si vere volumus defen-
dere liberum arbitrium, non oppugnemus vnde fit li-
berum. Nam qui oppugnat gratiam, qua nostrum ad
declinandum à malo & faciendum bonum liberatur
arbitrium, ipse arbitriū suum adhuc vult esse captiuum.
Coloss. 1. Responde obsecro quo modo dicit Apostolus, Gratias
agentes patri idoneos facienti nos in parte sortis san-
ctorum in lumine, qui eruit nos de potestate tenebra-
rum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ, si non
ipse arbitrium nostrum, sed ipsum arbitrium se liberat?
Mendaciter ergo agimus gratias patri, tanquam ipse
faciat quod ipse non facit. Et errauit qui dixit, quod
ipse nos faciat idoneos in parte sortis sanctorum in lu-
mine, quia ipse nos eruit de potestate tenebrarum, &
transtulit in regnum filij charitatis suæ. Responde quo
modo ad declinandum à malo & faciendum bonum
C liberum habebamus arbitrium, quando erat sub pote-
state tenebrarum, vnde nos si quemadmodum dicit
Apostolus, deus eruit, ipse vtique illud liberum fecit:
quod tam magnum nostrum bonum, si per suæ do-
ctrinæ prædicationem tantummodo facit, quid de iis
dicemus, quos de ipsa tenebrarum potestate nondum
eruit, prædicanda tantum illis est doctrina diuina, an
etiam orandum pro eis, vt de tenebrarum potestate di-
uinitus eruantur? Si tantummodo prædicandum esse
dicis, iussioni domini & orationibus ecclesiæ contra-
dicis: si autem fateris pro eis orandum, id vtique oran-
" dum fateris, vt eidem doctrinæ arbitrio liberato à te-
" nebrarum potestate consentiant. Ita fit, vt neque fide-
" les fiant, nisi libero arbitrio, & tamen illius gratia fi-
" deles fiant, qui eorum à potestate tenebrarum libera-
" uit arbitrium. Sic & dei gratia non negatur, sed sine
vllis humanis præcedentibus meritis vera monstratur,
& liberum ita defenditur, vt humilitate solidetur, non
elatione præcipitetur arbitrium: & qui gloriatur, non
in homine, vel quolibet alio, vel seipso, sed in domi-
no glorietur. Potestas enim tenebrarum, quid est nisi
potestas diaboli & angelorum eius? qui cum fuissent
angeli lucis, in veritate per liberum arbitrium non stan- D
tes, sed inde cadentes facti sunt tenebræ? Non te ista do
ceo, sed quæ nosti, vt recorderis admoneo. Huic igi-
tur potestati tenebrarum, per illius ruinam cui primo
homini ab ea potestate præuaricatio persuasa est, & in
quo omnes cecidimus, subiectum est genus huma-
num, propter quod de hac potestate tenebrarum eru-
untur & paruuli, cum regenerantur in Christo. Neque
hoc apparet in eorum arbitrio liberato, nisi cum ad an-
nos peruenerint ratione vtentis ætatis, habentes con-
sentientem doctrinæ salutari in qua nutriti sunt vo-
luntatem, & in ea finientes istam vitam si electi sunt in
Christo ante constitutionem mundi, vt essent sancti
& immaculati in conspectu eius in charitate prædesti-
nati in adoptionem filiorum. Hæc autem potestas te- Ephe. 6.
nebrarum, id est, diabolus qui dicitur etiam princeps Coloss. 3.
potestatis aëris, operatur in filiis diffidentiæ, princeps
iste rector tenebrarum, id est, diabolus diffidentiæ fi-
liorum regens eos ad arbitrium suum, quod neque ip-
se habet liberum ad benefaciendum, sed ad maximam
maleuolentiam pœna sui sceleris obduratum: vnde ne-
mo sanæ fidei credit, aut dicit hos apostatas angelos E
ad pristinam pietatem correcta aliquando voluntate
conuerti. Quid ergo operatur hæc potestas in filiis dif-
fidentiæ, nisi opera sua mala, & in primis maximèque
ipsam diffidentiam & infidelitatem qua sunt inimici
fidei, per quam scit eos posse mundari, posse sanari,
posse perfectissime liberos, quod eis vehementer inui-
det, in æternitate regenerari†. Itaque aliquos eorum, † regnare.
per quos amplius decipere affectat, scit † habere non- † finit.
nulla velut opera bona, in quibus laudantur, per quas-
que gentes, præcipuèque in gente Romana, qui præ-
clare gloriosissimèque vixerunt. Sed quoniam sicut ve-
rissima scriptura dicit: Omne quod non est ex fide, pec-
catum est: Et sine fide impossibile est vtique placere Roma. 14.
deo, non hominibus, nihil sic agit hic princeps, quàm Heb. 11.
vt non credatur in deum, nec ad mediatorem à quo
soluuntur opera eius credendo veniatur. Sed ipse me-
diator intrat in domum fortis, id est, in hoc seculum
mortalium sub potestate diaboli, quantum ad ipsum
pertinet cōstitutum. De ipso quippe scriptum est, quod
potestatem habeat mortis: intrat in domum fortis, id
est, in suo dominatu habentis genus humanum, & F
prius alligat eum, id est, eius coërcet & cohibet pote-
statem potestatis suæ fortioribus vinculis, & sic eripit
vasa eius quæcunque prædestinauit eripere, arbitrium
eorum ab eius potestate liberans, vt illo non impedien-
te credant in istum libera voluntate. Proinde hoc opus
est gratiæ non naturæ. Opus est, inquam, gratiæ, quam
nobis attulit secundus Adam, non naturæ quam totam
perdidit in semetipso primus Adam. Opus est gratiæ
tollentis peccatum & viuificantis mortuum peccato-
rem, non opus legis ostendentis peccatum, nec à pec-
cato viuificantis. Nam ille magnus gratiæ prædicator,
Peccatum, inquit, non cognoui nisi per legem. Et si da- Roma. 7.
ta esset, inquit, lex quæ posset viuificare, omnino ex le-
ge esset iusticia. Opus est hoc gratiæ, quam qui acci-
piunt doctrina salutari scripturarum sanctarum, etsi
fuerunt inimici fiunt amici, non opus eiusdem doctri-
næ, quam qui audiunt & legunt sine gratia dei peio-
res eius efficiuntur inimici. Non est igitur gratia dei
in natura liberi arbitrij, & in lege atque doctrina, sicut
Pelagiana peruersitas desipit, sed ad singulos actus da- Psal. 67.
tur illius voluntate, de quo scriptum est, Animam† vo- † Pluuiam.
luntariam segregans deus hæreditati tuæ, † Quia & li- † suæ.
berum

G berum arbitrium ad diligendum deum primi peccati
granditate perdidimus,& lex dei atque doctrina,quan-
uis sancta & iusta & bona, tamen occidit si non viuifi-
cet spiritus,per quẽ fit, non vt audiẽdo,sed vt obedien-
do,neque vt lectione , sed vt dilectione teneatur. Qua-
propter vt in deum credamus,& pie viuamus, non vo-
lentis neque currentis, sed miserentis est dei , non quia
velle non debemus & currere , sed quia ipse in nobis &
velle operatur & currere . Vnde & ipse dominus Iesus
credentes à non credẽtibus, id est, ab iræ vasis vasa mi-
Ioan. 6. sericordiæ discernens. Nemo, inquit, venit ad me, nisi
fuerit ei datum à patre meo. Et vtique vt hoc diceret in
eius doctrina,fuerant scandalizati discipuli eius,qui eũ
postea non sunt secuti.Non ergo gratiam dicamus esse
doctrinã, sed agnoscamus gratiam , quæ facit prodesse
doctrinam,quæ gratia si desit,videmus etiam obesse do
ctrinam . Propterea deus vt omnia futura opera sua in
prædestinatione præsciuerit, sic illa disposuit , vt quos-
dam non credentes ad fidem suam orationes creden-
tium pro eis exaudiendo conuertat,vnde refutentur,&
si ille est eis propicius corrigantur qui putant gratiam
H dei esse naturam liberi arbitrij cum qua nascimur , aut
gratiam dei esse doctrinam , quanuis vtilẽ quæ per lin-
guas & literas prædicatur . Non enim hoc oramus pro
† natura. infidelibus, vt fiat eorum doctrina†, id est, vt homines
sint , aut vt doctrina eis prædicetur quam malo suo au-
diunt si non credunt. Et plerunque pro eis oramus qui
cum legant vel audiant nolunt credere.Sed oramus vt
voluntas corrigatur,doctrinæ consentiatur, natura sa-
netur. Iam verò vt perseuerent , in eo quod esse cœpe-
rũt,etiam pro se ipsis orant fideles : vtile est quippe om-
nibus vel penè omnibus propter humilitatem saluber-
1. Cor. 10. rimam, vt quales futuri sint scire non possint . Ad hoc
dicitur: Qui videtur stare, videat ne cadat:propter hu-
ius timoris vtilitatem , ne regenerati & pie viuere inci-
pientes,tanquam securi alta sapiamus , quidam nõ per-
seueraturi perseueraturis dei permissione vel prouisio-
nem ac dispositione miscentur , quibus cadentibus ter-
riti cum timore & tremore gradiamur viã iustam , do-
nec ex hac vita , quæ tentatio est super terram transea-
mus ad aliam, vbi iam non sit elatio comprimẽda, nec
contra eius suggestiones tentationesq; luctandum. Sed
de hac re, id est, cur quidam non permansuri in fide &
I sanctitate Christiana,tamen accipiant ad tempus hanc
gratiam, & dimittantur hic viuere donec cadant, cum
possint rapi de hac vita , ne malicia mutet intellectum
eorum,quod de sancto immatura ętate defuncto scrip-
Sapien. 4. tum est in libro Sapientiæ , quærat quisque vt potuerit,
& si inuenerit præter hanc , quæ à me reddita est aliam
probabilem rationem à recta fidei regula non recedẽs,
teneat eam,& ego cum illo si me non latuerit:verunta-
men in quod peruenimus, in eo ambulemus donec no-
bis deus reuelet si quid aliter sapimus , sicut Apostolicis
literis admonemur. Peruenimus autem in ea,quæ ad fi-
dem veram & catholicam pertinere firmissime scimus,
in quibus ita nobis ambulandum est adiuuante illo at-
Psal. 85. que miserante cui dicimus , Deduc me domine in via
Duodecim tua & ambulabo in veritate tua , vt ab eis nullo modo
sententiæ cõ deuiemus. Quoniam ergo propicio Christo Christiani
tra Pelagia catholici sumus , scimus nondum natos nihil egisse in
nos. vita propria boni seu mali,nec secundum merita prio-
1 ris alicuius vitæ , quæ nulla propria singuli habere po-
tuerunt,in huius vitę venire miserias.Sed tamen secun-
dum Adam carnaliter natos contagium mortis anti-
quæ prima natiuitate contrahere , nec liberari à suppli-

cio mortis æternæ , quod trahit ex vno in omnes tran- K
siens iusta damnatio , nisi per gratiam renascantur in
Christo . Scimus gratiam dei nec paruulis nec maiori- 2
bus secundum merita nostra dari.Scimus maioribus ad 3
singulos actus dari . Scimus non omnibus hominibus 4
dari,& quibus datur non solum secundum merita ope-
rum non dari, sed nec secundum merita voluntatis eo-
rum , quibus datur , quod maxime apparet in paruulis.
Scimus eis quibus datur , misericordia dei gratuita da-
ri.Scimus eis quibus non datur,iusto iudicio dei nõ da 5
ri.Scimus quod omnes adstabimus ante tribunal Chri- 6
sti, vt ferat vnusquisque secundum ea , quæ per corpus 7
gessit,non secundum ea,quæ si diutius viueret gesturus
fuit,siue bonum siue malum. Scimus etiam paruulos se- 8
cundum ea,quæ per corpus gesserũt, recepturos vel bo-
num vel malum.Gesserunt autẽ non per seipsos,sed per
eos quibus pro illis respondentibus & renunciare dia-
bolo dicuntur,& credere in deum: vnde & in numero
fidelium computantur , pertinentes ad sententiam do-
mini dicẽtis: Qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus Marci. 16.
erit. Propter quod & illis qui hoc sacramentum nõ ac-
cipiunt,contingit quod sequitur : Qui autem non cre- L
diderit,condemnabitur. Vnde & ipsi sicut dixi,si in illa
parua ætate moriuntur, vtique secundũ ea quæ per cor-
pus gesserunt , id est , tempore quo in corpore fuerunt,
quando per corda & ora gestantium crediderunt vel
non crediderunt , quando baptizati vel non baptizati
sunt, quando carnem Christi manducauerunt vel non Eucharistia
manducauerunt,quando & sanguinẽ biberunt vel non infantium.
biberunt: secundum hæc ergo quæ per corpus gesserũt,
non secundum ea quæ si diu hic viuerent , gesturi fue-
rant iudicantur. Scimus fœlices esse mortuos, qui in do 9
mino moriuntur,nec ad eos pertinere, quicquid acturi
fuerãt,si tempore diuturniore vixissent. Scimus eos qui 10
corde proprio credunt in dominum , sua id facere vo-
luntate ac libero arbitrio. Scimus pro eis qui nolũt cre- 11
dere, nos qui iam credimus recta fide agere cum deum
oramus vt velint. Scimus pro eis qui ex illis crediderũt 12
tanquam de beneficiis rectè atque veraciter , & debere
nos deo agere gratias & solere. Recognoscis me, vt pu-
to, in iis quæ nos scire dixi , non omnia quæ ad fidem
catholicam pertinent commemorare voluisse , sed ea
tantum , quæ ad istam quæ inter nos agitur de dei gra-
tia quæstionem , vtrum præcedat hæc gratia , an subse-
quatur hominis voluntatem, hoc est, vt planius id elo-
quar, vtrũ ideo nobis detur, quia volumus, an per ipsam
deus etiã hoc efficiat vt velim*. Si ergo istas duodecim
sentẽtias,quas nos dixi scire ad fidem rectam & catho- M
licam pertinere,etiã tu frater nobiscum tenes, ago deo
gratias,quas profecto non veraciter agerem, nisi gratia
dei fieret vt teneres . Quæ tibi tenenti nullum omnino
remanet nobiscum de hac quęstione certamen. Vt e-
nim eadẽ duodecim breui expositione percurrã . Quo
modo voluntatis humanæ,meritum sequitur gratia,cũ
detur & paruulis qui hoc nondũ possunt velle seu nol-
le? Quo modo gratiam vel in maioribus dicuntur prę-
cedere merita voluntatis,si gratia vt vera sit gratia non
secundum merita nostra datur? quam sententiã catho-
licam Pelagius ipse sic timuit, vt eos qui dicũt gratiam
dei secũdum merita nostra dari, sine dubitatione dam-
naret,ne à catholicis iudicibus damnaretur. Quo mo-
do dicitur gratia dei in natura esse liberi arbitrij , vel
in lege atque doctrina , cum & istam sententiam Pela-
gius ipse damnauerit, proculdubio confitetus gratiã dei
ad singulos actus dari eis vtique , qui iã libero arbitrio
vtuntur?

A vtuntur? Quo modo dicitur omnes homines eam fuisse accepturos, si non illi quibus non donatur eam sua voluntate respuerent, quoniam deus vult omnes homines saluos fieri, cùm multis non detur paruulis, & sine illa plerique moriantur, qui non habẽt contrariam voluntatem, & aliquando cupiẽtibus festinantibúsque parentibus, ministris quoque volentibus ac paratis, deo nolente non detur, cum repente antequam detur expirat pro quo vt acciperet currebatur? Vnde manifestum est eos, qui huic resistunt tam perspicuæ veritati, non intelligere omnino qua locutione sit dictum, quod omnes homines vult deus saluos fieri, cum tam multi salui nõ fiant, non quia ipsi, sed quia deus non vult, quod sine vlla caligine manifestatur in paruulis. Sed sicut illud quod dictum est: Omnes in Christo viuificabũtur, cum tam multi æterna morte puniantur, ideo dictũ est, quia omnes quicunque vitam ęternam percipiunt, non percipiunt nisi in Christo. Ita quod dictum est, omnes homines vult deus saluos fieri, cum tam multos nolit saluos fieri, ideo dictum est, quia omnes qui salui fiunt, nisi ipso volente non fiunt, & si quo alio modo illa verba

1.Tim.2.

1.Cor.15.

B Apostolica intelligi possunt: vt tamen huic apertissimæ veritati, in qua videmus tam multos volentibus hominibus, sed deo nolente saluos non fieri, contraria esse non possint. Quo modo vt detur gratia diuina, voluntas meretur humana, si eis quibus datur gratuita misericordia datur, vt vera sit gratia? Quo modo in hac re merita pensantur voluntatis humanæ, quandoquidem illis quibus gratia ista non datur, nullo plerunque merito, nulla voluntate distantibus, sed similem cum eis, quibus datur habentibus causam, iusto tamen iudicio dei non datur? Non enim est iniquitas apud deum, vt intelligant quibus datur, quam gratis eis detur, quando iuste vtique non daretur, quoniam similem habentibus causam iuste non datur. Quo modo non gratię dei est, non solum credendi voluntas ab initio, verumetiam perseuerandi vsque in finem, cum finis ipse vitæ huius non in hominis, sed in dei sit potestate, & possit vtique deus etiam hoc beneficium non perseueraturo conferre, vt rapiatur ex corpore, ne malicia mutet intellectum illius? Non enim recipiet homo, seu bonum seu malum: nisi secundum ea quæ per corpus gessit, non secundum ea quæ si diutius viueret, gesturus fuit. Quo modo dicitur propterea quibusdam non dari, quibusdam morituris paruulis dei gratia dari, quia eorum futuras præuidet voluntates, quas habituri essent si viuerent, cum

C secundum ea quæ per corpus gessit, nõ secundum ea quæ gesturus esset, si diutius fuisset in corpore, vnusquisque recipiat, siue bonum siue malum, sicut Apostolus definit? Quo modo secundum voluntates suas futuras homines iudicantur, quas habituri fuisse dicuntur, si diutius tenerentur in carne, cum dicat scriptura, fœlices mortui, qui in domino moriuntur? quorum sine dubio certa & secura fœlicitas non est, si & ea quę non egerũt, sed acturi fuerant, si esset eis hæc vita prolixior, iudicabit deus: nullúmque accipit beneficium, qui rapitur, ne malicia mutet intellectum eius, quia & pro illa malicia, cui forsitan iminenti subtractus est pœnas luit: nec gaudendũ est de iis, quos in fide recta & vita bona nouimus esse defunctos, ne secundum aliqua scelera iudicentur, quæ fuerant si viuerent, fortasse facturi: nec dolendi vel detestandi sunt ij, qui vitam istam in infidelitate ac perditis moribus finierũt, quia forte si viuerent, acturi fuerant pœnitentiam, pieq; victuri, & secundum ista sunt iudicandi: totusq; ille de mortalitate liber gloriosissimi martyris Cypriani reprobandus & abiiciendus est, in quo tota eius intentio est, vt sciamus bonis fidelibus gratulandum esse morientibus, quando huius vitæ tentationibus auferuntur, deinceps in beatissima securitate mansuri. Sed quoniam hoc falsum non est, & sine dubitatione fœlices sunt mortui, qui in domino moriuntur, ridendus est & execrandus error, quo putabatur quod homines secundum suas futuras, quæ morientium non sunt futuræ, iudicandi sunt voluntates.

Apoc.14.

D

Cyprianus de mortalitate.

Quo modo dicuntur negare liberum voluntatis arbitrium, qui confitentur omnem hominem quisquis suo corde credit in deum, nõ nisi sua libera credere voluntate, cum potius illi oppugnent [arbitrium liberum qui oppugnant] dei gratiam, qua vere ad bona eligenda & agẽda sit liberum? Quo modo dicitur quòd per legem dei atque doctrinam scripturarũ fiat, quod eadẽ scriptura dixit: Præparatur voluntas à domino, ac nõ potius per occultam inspirationem gratiæ dei: quãdoquidem pro eis qui eidem doctrinæ contradicentes nolunt ei credere, ipsum deum fide recta rogamus vt velint? Quo modo deus expectat voluntates hominum, vt præueniant eum, quibus det gratiam, cum gratias ei non immerito agamus, de iis quibus non ei credentibus & eius doctrinam voluntate impia persequentibus misericordiam prærogauit, eosq; ad seipsum omnipotentissima facilitate conuertit, ac volentes ex nolentibus fecit? vt quid ei inde gratias agimus, si hoc ipse nõ fecit? vt quid tantomagis eum magnificamus, quantomagis nolebãt credere, quos credidisse gaudemus, si gratia diuina voluntas in melius non mutatur humana? Apostolus Paulus, Eram, inquit, ignotus facie ecclesiis Iudææ quæ sunt in Christo, tantum autem audiebant, quia qui aliquando nos persequebatur, nunc euangelizat fidem, quam aliquando vastabat, & in me magnificabant deum. Vt quid magnificabant deum, si non deus ad seipsum cor illius viri suæ gratiæ bonitate conuerterat, quando vt ipse confitetur, misericordiam consecutus est, vt fidelis esset ea fide, quam aliquãdo vastabat? ipsum etiam verbum quod posuit, quem nisi deum hoc tantũ magnum bonum fecisse declarat? Quid est enim: in me magnificabant deum: nisi in me deum magnificum prædicabant? [Quo modo autem eum magnificum prædicabant], si magnum illud factũ de Pauli conuersione ipse non fecerat: & quo pacto ipse fecerat, si volẽtem credere ex nolente ipse non fecerat? Nempe manifestum est ex illis duodecim sententiis, quas pertinere ad catholicam fidem negare non sineris, non solum omnibus, verumetiam singulis id confici, vt confiteamur gratia dei præueniri hominum voluntates, & per hanc eas potius præparari, quàm propter eorum meritum dari. Aut si aliquid eorũ duodecim esse verum negas, quorũ propterea commendo etiam numerum, vt facilius memorię mandentur distinctiusq; teneantur, nõ te pigeat rescribere vt sciam, & ea quam mihi dominus dederit facultate respondeam. Ego enim hæreticum quidem Pelagianum te esse nõ credo, sed ita te esse volo, vt nihil illius ad te transeat, vel in te relinquatur erroris. Sed inter hæc duodecim reperies fortasse aliquid quod negãdum vel dubitandũ putes, & vnde nos operosius disputare compellas. Nunquid & orare prohibebis ecclesiam pro infidelibus, vt sint fideles, pro iis qui nolunt credere, vt velint credere, pro iis qui ab eius lege doctrinaq; dissentiunt, vt legi eius doctrinæq; consentiant, vt det illis deus quod per prophetã promisit, cor cognoscendi eum, & aures audiendi, quas vtique acceperant, de quibus

E

Galat.1.

Atqui Græce est ἐδό-ξαζον non μεγάλυ-νον.

F

G quibus saluator ipse dicebat: Qui habet aures audiendi *Matth. 13.* audiat? Nunquid vbi audieris sacerdotem dei ad eius altare populum hortantem ad deum orandum, vel ipsum clara voce orantem, vt incredulas gentes ad fidem suam venire compellat, non respondebis, Amen? An etiam huius fidei sanitati contraria disputabis? Nunquid beatissimum Cyprianum in hoc errasse clamabis vel susurrabis, vbi pro inimicis fidei Christianæ, vt etiam ipsi ad eam conuertantur orare nos docet? Nũquid postremo Apostolum Paulum pro Iudæis infidelibus ha- *Roma. 10.* bentem talia vota culpabis? de quibus ait: Bona voluntas quidem cordis mei & deprecatio ad deum pro illis *2. Thess. 3.* in salutem. Qui etiam Thessalonicẽsibus dicit: De cætero fratres orate pro nobis, vt verbum domini currat & glorificetur, sicut etiam apud vos, & vt eruamur ab iniquis & malis hominibus, Non enim omnium est fides. Quo modo curreret & glorificaretur verbum dei, nisi ad fidem conuersis eis quibus prædicaretur, quandoquidem iam credentibus dicit, quemadmodum & apud vos? Scit certe hoc ab illo fieri quem vult rogari, vt hoc faciat, vt etiã eruatur ab iniquis & malis hominibus, qui profecto & illis orantibus non erant credi- H turi. Propter quod addidit. Non enim est omniũ fides: tanquam diceret: Non enim apud omnes etiam nobis orantibus glorificabitur verbum dei, quia si v ique fuerant credituri, qui ordinati erant in vitam ęternam, prædestinati in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, & electi in ipso ante mundi cõstitutionem. Sed ideo deus per orationes credentium nõdum credentes credere facit[vt ostendat quia ipse facit.] Nemo est enim tam imperitus, tam carnalis, tam tardus ingenio, qui non videat deum facere quod rogari se præcepit vt faciat. Hęc & alia testimonia diuina quę cõmemorare longum est, ostendunt deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideũ & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum. Ita vt voluntas per antecedentem gratiam præparetur, non vt gratia merito voluntatis antecedente donetur: hoc est, gratiarum actio indicat quod oratio, oratio pro infidelibus, gratiarum actio pro fidelibus. Qui enim est orandus vt faciat, illi est actio gratiarum reddenda cum fecerit. Vnde idem *Ephe. 1.* dicit Apostolus ad Ephesios: Propter hoc & ego audita fide vestra in domino Iesu & in omnes sanctos, nõ ces- I so gratias agere pro vobis. Loquimur autem nũc de ipsis initiis, cum homines qui erant auersi & aduersi conuertuntur ad deum, & velle incipiunt quod nolebãt, & habere fidem quã non habebãt, quod vt fiat in eis oratur pro eis, quamuis nõ oretur ab eis. Ipsi enim quo mo- *Roma. 10.* do inuocabunt in quem non crediderũt? Cum verò factum fuerit quod oratur, ei qui fecit aguntur gratiæ & pro eis & ab eis. De orationibus autem iam fideliũ quas & pro se & pro aliis fidelibus faciunt, vt proficiãt in eo quod esse cœperunt, & de gratiarum actionibus, quia proficiunt, confligendum esse tecum non puto. Contra Pelagianos est iste conflictus tibi nobisq; communis. Illi quippe omnia ad fidelem piamq; vitam hominũ pertinentia ita tribuunt libero voluntatis arbitrio, vt habenda ex nobis, non à domino putent esse poscẽda. Tu autem si ea quæ de te audio vera sunt, initium fidei, vbi est etiam initium bonæ, hoc est, piæ voluntatis, non vis donum esse dei, sed ex nobis nos habere contendis vt credere incipiamus, cætera autem religiosæ vitæ bona deum per gratiam suam iam ex fide petentibus, quęrentibus, pulsantibus donare consentis. Nec attendis ideo pro infidelibus deum rogari, vt credant, quoniam deus donat & fidẽ. Ideo pro eis & qui crediderint deo gra- K tias agi, quoniam donat fidem. Quamobrem vt hũc ad te sermonem aliquando concludam, si negas orandum esse, vt qui nolunt credere velint credere, si negas agendas esse deo gratias, quoniam credere voluerũt qui nolebant credere, aliter tecum agendum est vt non sic erres, aut si errare persistis, ne mittas alios in errorem. Si autem quod de te magis credo, sentis atque consentis orare nos deum debere ac solere pro nolentibus credere, vt velint credere, & pro eis qui aduersantur & contradicunt legi eius atque doctrinæ, vt ei credant eamq; sectentur. Si sentis atque consentis debere nos etiam deo agere gratias, ac solere pro talibus, quod ad fidem eius doctrinamq; cõuersi volentes ex nolentibus fiant, oportet sine dubitatione fatearis voluntates hominum dei gratia præueniri, & vt bonũ velint homines quod nolebant, deum facere, qui rogatur vt faciat, & cui nos nouimus agere gratias dignum & iustum esse cum fecerit. Dominus tibi det intellectum in omnibus domine frater.

Augustinus Seleucianæ, de baptismo & pœnitentia Petri contra Nouatianos.

L

Epistola CVIII.

RELIGIOSISSIMAE & in Christi dilectione honorandæ famulæ dei Seleucianæ, Augustinus episcopus in domino salutem. Lectis literis tuis de salute vestra lætatus ad ea quæ scripsisti respondere non distuli. Et primum miratus sum quo modo dicat Nouatianus iste Petrum baptizatum non fuisse, cum paulo superius scripseris eum dixisse quòd Apostoli fuerũt baptizati. Vnde autem illi videatur quod inter Apostolos baptizatos Petrus non fuerit baptizatus, ignoro. Et ideo exemplum epistolæ tuæ ne forsitan tu non habeas, misi tibi, in quo diligentius considerares ad ea me respondere quę inueni in literis tuis. Si enim notarius non mendose excepit, aut scripsit, nescio quale cor habeat, qui cum Apostolos baptizatos dicat: Petrum baptizatum neget. Quod autem dicitur Petrum egisse pœnitentiam, cauendum est, ne ita putetur egisse quo modo agunt in ecclesia qui proprie pœnitentes vocantur. Et quis hoc ferat, vt pri- *Pœnitẽtes.* mum Apostolorum, inter tales pœnitentes numerandum putemus? Pœnituit enim eum negasse Christum, *Matth. 26.* quod eius indicant lachrymæ. Sic enim scriptum est: M Quia fleuit amare. Nondum enim fuerant resurrectione domini confirmati, & illo aduentu spiritus sancti, qui apparuit die Pentecostes, vel illa inspiratione quam demonstrauit dominus postea quàm resurrexit à mortuis, cum insufflauit in eorum faciem dicens: Accipite *Ioan. 20.* spiritum sanctum. Vnde recte dici potest, quia cum Petrus negauit dominum, nondum fuerant Apostoli baptizati, non tamen aqua, sed spiritu sancto. Hoc enim eis dixit postquam resurrexit, & conuersatus est cum eis, Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem spiritu *Acto. 1.* sancto baptizabimini, quem & accepturi estis non post multos hos dies. Aliqui autem codices habent: Vos autem spiritu sancto baptizabimini, quẽ & accepturi estis non post multos hos dies. Aliqui autem codices habẽt. Vos autem spiritu sancto incipietis baptizari. Sed siue *Incipietis. μέλλετε. Immo verbũ medium est.* dicatur baptizabimini, siue incipietis baptizari, ad rem nihil interest. Nam in quibuscunque codicibus inueniuntur, baptizabitis, aut incipietis baptizari, mendosi sunt, qui ex Græcis facillime conuincuntur. Si autem dicimus aqua non fuisse baptizatos, metuendum est ne grauiter in eis erremus, ne demus hominibus authori-

tatem

A taten contẽnendi baptiſmum, quem vſq; adeo nõ cõtemnendũ ipſa Apoſtolica diſciplina commendat, vt *Act.10.* Cornelius cẽturio & ij qui cũ illo erant, etiã iam accepto ſpiritu ſancto fuerint baptizati. Sicut antiqui iuſti ſi non circunciderentur, non erat eis peccatum: poſtea *Gene.17.* vero quàm iuſsit deus vt circũcideretur Abrahã, eiuſq; poſteritas, iam ſi nõ fieret, graue peccatũ fuit. Sic etiam poſtquã dominus Chriſtus in eccleſia ſua ſacramentũ noui teſtamenti pro circuncitione carnis ſanctum baptiſmum dedit, & apertiſsime dixit: *Ioan.3.* Si quis non renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nõ intrabit in regnum cœlorũ: iam nõ debemus quærere, quando quiſq; fuerit baptizatus, ſed quoſcũque legimus in corpore Chriſti, quod eſt eccleſia, pertinere ad regnum cœlorũ, non niſi baptizatos intelligere debemus, niſi forte quos anguſtia paſsionis inuenit, & nolentes negare Chriſtum, antequam baptizarentur, occiſi ſunt, quibus ipſa paſsio *Baptiſmus ſanguinis.* pro baptiſmo deputata eſt. Sed nũquid hoc poſſumus de Apoſtolis dicere, qui vſque adeo largum tempus habuerunt quo baptizarentur, vt alios etiã baptizauerint? Sed non omnia quæ facta ſunt, etiam ſcripta inueniũtur, veruntamen facta eſſe ex cæteris documentis pro-

B bantur. Scriptum eſt, quando baptizatus ſit Apoſtolus Paulus: & ſcriptum non eſt, quando baptizati ſint alij Apoſtoli: veruntamen etiam ipſos baptizatos intelligere debemus: quemadmodum ſcriptum eſt, quando baptizatæ ſunt plebes eccleſiarum in Hieruſalẽ & Samaria, quando autem baptizatæ ſint aliæ plebes gentium quibus Apoſtoli epiſtolas miſerunt, non eſt vtiq; ſcriptum: & tamen etiam ipſas baptizatas vtiq; minime dubitamus, propter illam domini ſententiam, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non intra- *Ioan.4.* bit in regnum cœlorum. Vtrunque autem de domino ſcriptum eſt, & quia baptizabat plures quàm Ioannes, & quia ipſe non baptizabat ſed diſcipuli eius, vt intelligeremus & ipſum quidem baptizaſſe præſentia maieſtatis, non tamen ipſum baptizaſſe manibus ſuis. Ipſius enim erat baptiſmi ſacramentum, ad diſcipulos autem baptizandi miniſterium pertinebat. Tunc ergo quãdo *Ioan.3.* dicit Ioannes euangeliſta in Euangelio ſuo, Poſt hæc exiit Ieſus & diſcipuli eius in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, & baptizabat. Tunc paulopoſt de *Ioan.4.* illo loquens ait: Vt ergo cognouit Ieſus quia audierunt phariſæi quod Ieſus plures diſcipulos faceret, & baptizaret plures quàm Ioannes, quãquam Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli eius, reliquit Iudæam & abiit iterum

C in Galilæam. Tunc ergo quãdo ab Hieroſolymis exiit cum diſcipulis ſuis in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, baptizabat non per ſeipſum, ſed per diſcipulos ſuos, quos intelligimus iam fuiſſe baptizatos, ſiue baptiſmo Ioannis ſicut nonnulli arbitrantur, ſiue quod magis credibile eſt, baptiſmo Chriſti. Neque enim miniſterio baptizandi defuit, vt haberet baptizatos ſeruos per quos cæteros baptizaret, qui non defuit memorabilis illius humilitatis miniſterio, quando eis lauit pedes, & petenti Petro, vt non tantum pedes, verumetiam manus & caput ei lauaret: Reſpondit: *Ioan.13.* Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus: vbi intelligitur quod iam Petrus baptizatus fuerat. Quo modo autem iſte dicat quod in epiſtola tua poſuiſti, quod Apoſtoli dederint pœnitentiam pro baptiſmo, non euidenter expreſſum eſt. Si enim pro baptiſmo ideo dicit, quia per pœnitentiam remittuntur peccata, habet aliquid rationis quod dicit. Sed talis pœnitentia poſt baptiſmũ poteſt vtilis eſſe, ſi quis

peccauerit. Iſte autem quoniam negat poſt baptiſmum D dari pœnitentiæ locum, cum dicit, ſicut ſcripſiſti, pœnitentiam ſolam ante baptiſmum eſſe, datur intelligi ſic eum dixiſſe, quod Apoſtoli dederint pœnitentiam pro baptiſmo, vt ante baptiſmum eam dederint, atq; ij quibus data ſit poſtea nõ fuerint baptizati: quia eis illa pro baptiſmo fuit, quod Nouatianos dicere nunquam audiui. Vnde quære diligenter, ne forte alicuius alterius erroris ſit, & Nouatianum ſe eſſe confingat vel putet. Aut ſi & hoc Nouatiani dicunt, neſcio. Illud tamẽ ſcio quoniã quiſquis hoc dicit, à regula fidei catholicę & à doctrina Chriſti & Apoſtolorũ, prorſus alienus eſt. A- *De conſ. diſtin.4. agũt homines.* gunt enim homines ante baptiſmum pœnitentiam de ſuis prioribus peccatis, ita tamen vt etiã baptizẽtur, ſicut ſcriptum eſt in actibus Apoſtolorũ, loquente Petro *Act.2.* ad Iudæos & dicente: Agite pœnitẽtiam, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum in nomine domini Ieſu Chriſti, & dimittentur vobis peccata veſtra. Agunt etiã homines *Peccata ob quæ excõicamur.* pœnitentiam, ſi poſt baptiſmũ ita peccauerint, vt excõmunicari & poſtea reconciliari mereantur. Sicut agũt in omnibus eccleſiis illi qui proprie pœnitentes appel-

E lantur. De tali enim pœnitentia loquutus eſt Apoſto- *2 Cor.12.* lus Paulus, vbi ait: Ne iterũ cum venero humiliet me deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & luxuria & fornicatione quam egerunt: Neque enim ſcribebat iſta, niſi eis qui iam baptizati fuerant. Habemus etiam in Actibus Apoſtolorum, Symonem *Act.8.* iam baptizatum, cum pecunia vellet emere, vt ei per *† al. vt per impoſitionẽ manus eius daretur &c.* impoſitionẽ manus daretur † ſpiritus ſanctus, admonitum à Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam. Eſt etiã pœnitẽtia bonorũ & humilium fidelium pœna† quotidiana in qua pectora tũdimus dicẽtes: Di- *† pend.* mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus de- *Matth.6.* bitoribus noſtris. Neque enim ea nobis dimitti volumus quæ dimiſſa, non dubitamus in baptiſmo, ſed illa vtique quæ humanæ fragilitati, quamuis parua tamen *Venialia multa obruunt.* crebra ſubrepunt. Quæ ſi collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimẽt ſicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim intereſt ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim ſubrepens aqua in ſentinam & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atque ſubmergat? Propter hæc ieiunia & eleemoſynæ *Matth.6.* & orationes inuigilant, in quibus cum dicimus, Di-

F mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus, manifeſtamus habere nos quod nobis dimittatur, atque in iis verbis humiliantes animas noſtras, quotidianam quodam modo agere pœnitentiam non ceſſamus. Ad ea quæ ſcripſiſti, puto me breuiter ſed ſufficicenter reſpondiſſe. Supereſt vt ille non ſit contentioſus propter quẽ lucrandum ad me tales literas deſtinãdas putaſti.

Auguſtinus monachas, quæ dum ſtudent mutare Præpoſitam indecenter fuerant tumultuatæ, reuocat ad concordiam præſcribens illis vitæ regulam.

Epiſtola. CIX.

SICVT parata eſt ſeueritas peccata quę inuenerit vindicare, ita non vult charitas quod vindicet inuenire. Hæc cauſa fecit, vt ad vos non venirẽ cum meã præſentiã quæreretis, non ad pacis veſtrę gaudiũ, ſed ad diſſenſionis veſtrę augmentũ. Quo modo enim cõtemnerẽ & impunitum relinquerem, ſi & me præſente tantus veſter tumultus exuleret, quãtus me abſente, etſi oculos meos latuit, tamen aures

G meas vestris vocibus verberauit? Nam fortafsis etiam maior esset vestra seditio in præsentia mea, quàm necesse esset vobis nō concedi, quæ in perniciosissimum exemplum contra sanam disciplinam, quod vobis nō expedit, petebatis: ac sic quales non volo inuenirē vos, & ipse inueniret à vobis qualem non volebatis. Cùm ergo scribat Apostolus ad Corinthios dicens, Testem deum facio super animam meam, quia parcens vobis nondũ veni Corinthum, non quia dominamur fidei vestræ, sed cooperatores sumus gaudij vestri, hoc ego etiam dico vobis, quia parcens vobis non ad vos veni. Peperci etiā mihi, ne tristiciam super tristiciā haberem, & elegi non vt exhiberem faciem meam vobis, sed effunderem cor meum deo pro vobis, & causam magni periculi vestri, non apud vos verbis, sed apud deum lachrymis agerem, ne conuertat in luctum gaudium meum, quo soleo gaudere de vobis, & inter tāta scandala, quibus vbique abundat hic mundus aliquando consolari, cogitans copiosam congregationē, & castā dilectionem, & sanctam conuersationem vestram, & largiorem gratiam dei, quæ data est vobis, vt non solum carnales nuptias contemneretis, verumetiam eligeretis in domo societatem vnanimes habitandi, vt sit vobis anima vna & cor vnum in deum. Hæc in vobis bona, hæc dei dona consyderans, inter multas tempestates, quibus ex alijs malis quatitur cor meum solet vtcunq; requiescere. Currebatis bene, quis vos fascinauit? Suasio illa non est ex deo qui vocauit vos. Modicũ fermenti nolo dicere quod sequitur. Hoc enim magis cupio & oro & hortor, vt ipsum fermentũ cōuertatur in melius, ne tota massa, sicut penè iam fecerat, cōuertatur in pei⁹. Si ergo repullulastis sanũ sacere, orate ne intretis in tentationē, ne iterum in contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, seditiones, susurrationes. Non enim sic plantauimus & rigauimus ortum dominicum in vobis, vt spinas metamus istas ex vobis. Si autem adhuc vestra tumultuatur infirmitas, orate vt eruamini de tentatione. Quæ autem conturbant vos, si adhuc conturbant vos, nisi correxerint portabunt iudiciũ quæcūq; illę fuerint. Cogitate quid mali sit, vt cum * deo natis in vnitate gaudeamus, interna schismata in monasterio lugeamus. Perseuerate in bono proposito, & non desyderabitis mutare Præpositam, quia in monasterio illo per tam multos annos perseuerante & numero & ætate creuistis, quę vos mater non vtero, sed animo suscepit. Omnes enim quę illuc venistis, ibi eam aut sanctæ Præpositæ sorori meæ seruientem, placentem, aut etiā ipsam Præpositam quæ vos suscepit, inuenistis: sub ipsa estis eruditæ, sub illa velatæ, sub illa multiplicatæ, & sic tumultuamini vt eam vobis mutetis, cum lugere deberetis, si eam vobis mutare vellemus. Ipsa est quam nostis, ipsa est ad quā venistis, ipsa est quam per tot annos habendo creuistis. Nouum non accepistis nisi Præpositum, aut si propter illum quæritis nouitatem, & in eius inuidiam contra matrem vestram sic rebellastis, cur non potius id petistis vt ipse vobis mutetur? Si autem hoc exhorretis, quia noui quo modo eum in Christo venerabiliter diligatis, cur non potius illam? In vobis nanque regendis sic præpositi rudimenta turbantur, vt magis velit vos ipse deserere, quàm istam ex vobis famā & inuidiam sustinere, vt dicatur nō vos aliā quæsituras fuisse Præpositam, nisi ipsum cœpissetis habere Præpositũ. Tranquillet ergo deus & componat animos vestros, non in vobis præualeat opus diaboli, sed pax Christi vincat in cordibus vestris: nec dolore animi quia non fit quod vultis, vel quia pudet voluisse quod velle nō debuistis, erubescendo curratis in mortem, sed potius pœnitendo resumatis, * nec habeatis pœnitentiam Iudæ traditoris, sed potius lachrymas Petri pastoris. Hæc sunt quæ vt obseruetis præcipimus in monasterio constitutæ. Primum propter quod estis in vnum congregatæ, vbi vnanimes habebitis in domo, & sit vobis cor vnũ & anima vna in deo. Et nō dicatis aliquid propriũ, sed sint vobis omnia cōmunia, & distribuatur vnicuiq; vestrũm à Præposita vestra victus & tegumentum: non æqualiter omnibus, quia non æqualiter valetis omnes, sed vnicuiq; sicut opus fuerit. Sic enim legitis in Actibus Apostolorum: Quia erant eis omnia communia & distribuebatur singulis prout cuique opus erat. Quæ aliquid habebant in seculo, quando ingressæ sunt monasterium, libenter velint illud esse commune. Quæ autem non habebant, non ea quærant in monasterio, quæ nec foris habere potuerunt: sed tamen earum infirmitati quod opus est tribuatur, & si pauperies earum quando foris erant, nec ipsa necessaria poterat inuenire: ac non ideo putent se esse fœlices, quia inuenerunt victum & tegumentum, quale foris inuenire non potuerunt: nec erigant ceruicem quia sociantur eis, ad quas foris accedere non audebant, sed sursum cor habeant, & terrena bona non quærant, ne incipiant monasteria esse diuitibus vtilia non pauperibus, si diuites illic humilantur, & pauperes illic inflantur. Sed rursus etiā illæ quæ aliquid esse videbantur in seculo, non habeant fastidio sorores suas, quæ ad illam sanctam societatem ex paupertate venerunt. Magis autem studeant non de parentum diuitum dignitate, sed de pauperum sororum societate gloriari. Nec extollantur si cōmuni vitæ de suis facultatibus aliquid cōtulerunt: nec de suis diuitijs magis superbiant, quia eas monasterio partiuntur, quàm si eis in seculo fruerentur. Alia quippe quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant: superbia verò bonis operibus insidiatur vt pereant. Et quid prodest dispergere dando pauperibus & pauperem fieri, si anima misera superbior efficiatur cōtemnendo quàm fuerat possidendo? Omnes ergo vnanimiter & concorditer viuite, & honorate in vobis inuicem deum, cuius templa factæ estis: orationibus instate horis & temporibus constitutis. In oratorio nemo aliquid agat nisi ad quod est factum, vnde & nomen accepit: Vt si aliquæ etiam præter constitutas, si eis vacat orare voluerunt, non eis sint impedimento quæ ibi aliquid agere voluerint. Psalmis & hymnis cũ oratis deũ, hoc versetur in corde quod profertur in voce, & nolite cantare nisi quod legitis esse cantandum: quod autem non ita scriptum est vt cantetur, nō cantetur. Carnem vestram domate ieiunijs & abstinentia escæ & potus quantum valetudo permittit. Quādo autem aliqua non potest ieiunare, non tamen extra horam prandij aliquid alimētorum sumat nisi cum ægrotat. Cũ acceditis ad mēsam, donec inde surgatis, quod vobis secundum consuetudinem legitur sine tumultu & contentionibus audite. Nec solæ vobis fauces sumāt cibum, sed & aures percipiant dei verbum. Quæ infirmæ sunt ex pristina consuetudine, si aliter tractantur in victu: nō debet alijs molestum esse nec iniustum videri quas fecit alia cōsuetudo fortiores. Nec illas fœliciores putent, quia sumũt quod nō sumũt ipsæ: sed sibi potius gratulētur, quia valent quod nō valent illę. Et si eis quæ venerunt ex moribus delicatioribus ad monasterium,

Marginal notes (left): 1.Cor.2. — ἀνδάλμα. — *Forte in dogmatis vnitate.

Marginal letters: H (beside "lum carnales nuptias"), I (beside "perseuerante & numero"), K (beside "vultis, vel quia pudet"), L (beside "victum & tegumentum"), M (beside "instate horis").

Marginal notes (right): *Forte recurratis vel respiratis. — Regula habeti Augustini quam dedit sanctimonialibus. 12.q.1.non dicatis. — Act.4. — Dist.42.in oratorio. — Cantus monacharũ.

A ſteriũ, aliquid alimentorũ, veſtimentorũ, ſtrameotorũ,
opermentorũ datur, quod aliis fortioribus, & ideo fœ
licioribus nõ datur, cogitare debẽt quibus non datur,
quantum de ſua ſeculari vita illæ ad iſtã deſcenderint,
quãuis vſq; ad aliarũ, quę ſunt corpore fortiores fruga-
litatẽ peruenire nequiuerint. Nec illæ debẽt conturba-
ri, quod eas vidẽt amplius, nõ quia honorãtur, ſed quia
tolerantur accipere, ne cõtingat deteſtãda peruerſitas,
vt in monaſterio, vbi quantũ poſſunt fiunt diuites labo
rioſæ, fiant pauperes delicatæ. Sanè quẽadmodũ ægro-
tantes neceſſe habent minus accipere ne grauẽtur: ita
poſt ægritudinẽ ſic tractãdæ ſunt, vt citius recreentur,
etiã ſi de humillima ſeculi paupertate venerũt, tanquã
hoc illis contulerit recentior ægritudo, quod diuitib⁹
anterior conſuetudo. Sed cum vires priſtinas recupe-
rauerint, redeant ad fœliciorẽ conſuetudinem ſuã, quę
famulas dei tanto amplius decet, quãto minus indigẽt:
nec ibi eas teneat voluntas iam vegetas, quo neceſſitas
leuarat infirmas. Illæ ſe exiſtiment ditiores, quę fuerint
in ſuſtinẽda parcitate fortiores. Melius eſt enim minus
Notabilis habitus. egere, quàm plus habere. Nõ ſit notabilis habit⁹ veſter,
nec affectetis veſtibus placere, ſed moribus. Nec ſint vo
bis tam tenera capitũ tegmina, ne retinla ſubter appa-
B reant. Capillos ex nulla parte nudos habeatis, nec foris
vel ſpargat negligentia vel cõponat induſtria. Quãdo
proceditis, ſimul ambulate, cũ veneritis quò itis ſimul
ſtate. In inceſſu, in ſtatu, in habitu, in omnibus motib⁹
veſtris nihil fiat quod illiciat cuiuſquam libidinẽ, ſed
quod veſtram deceat ſanctitatem. Oculi veſtri & ſi ia-
ciuntur in aliquem, figantur in neminem. Neq; enim
quando proceditis, viros videre prohibemini, ſed ap-
23. q. 5. nec ſolo. petere aut ab ipſis appeti velle criminoſum eſt. Nec ſo-
lo tactu, ſed affectu quoq; & aſpectu appetitur & appe-
tit fœmina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, ſi
habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus im-
pudici cordis eſt nuncius. Et cum ſeinuicem ſibi etiam
tacente lingua conſpectu mutuo corda nunciant im-
pudica, & ſecundũ cõcupiſcentiã carnis alterutro de-
lectantur ardore, etiam intactis ab immũda violatione
corporibus fugit caſtitas ipſa de moribus. Nec putare
debet quæ in maſculũ figit oculum, & illius in ſeipſam
diligit fixum, non ab aliis videri cum hoc facit, vide-
tur omnino & à quibus videri nõ arbitratur. Sed ecce
lateat, & à nemine hominũ videatur, quid faciet de il-
C lo ſuperno inſpectore, quẽ latere nihil poteſt? An ideo
putandus eſt nõ videre, quia tanto videt patiẽtius quã-
to ſapiẽtius? Illi ergo timeat ſancta fœmina diſplicere,
ne velit viro male placere: illum cogitet omnia vide-
re, ne velit viro male videri. Illius nanq; & in hac cau-
ſa cõmendatus eſt timor, vbi ſcriptũ eſt: Abominatio
eſt domino defigens oculũ. Quando ergo ſimul eſtis
in eccleſia, & vbicunq;, vbi & viri ſunt, inuicem veſtrã
pudiciciam cuſtodite. Deus enim qui habitat in vobis,
etiam iſto modo vos cuſtodiet ex vobis. Et ſi hanc de
qua loquor, oculi petulantiã in aliqua veſtrûm aduer-
teritis, ſtatim admonete ne cœpta progrediantur, ſed
ex proximo corrigãtur. Si autẽ & poſt admonitionem
iterum, vel alio quocũq; die idipſum eam facere vide-
ritis, iam velut vulneratã ſanandam prodat quæcunq;
inuenire potuit: hoc prius tamẽ & alteri vel tertiæ de-
monſtratam, vt duarũ vel trium poſſit ore conuinci,
& cõpetenti ſeueritate coërceri. Nec vos iudicetis eſſe
5. q. 5. non iudicetis. maleuolas, quãdo hoc indicatis. Magis quippe inno-
centes nõ eſtis, ſi ſorores veſtras, quas indicando cor-
rigere poteſtis, tacẽdo perire permittitis. Si enim ſoror

tua vulnus haberet in corpore quod vellet occultari, D
dum timeret ſecari, nõnne crudeliter abs te ſileretur, &
miſericorditer indicaretur? Quãto ergo potius eã de-
bes manifeſtare, ne perniciosius putreſcat in corde? Sed
antequam aliis demonſtretur, per quas conuincenda
eſt, ſi negauerit, prius Præpoſitæ debet oſtendi, ſi ad-
monita neglexerit corrigi, ne forte poſſit ſecreti⁹ cor- *μή.*
repta innoteſcere cæteris. Si autem negauerit, tunc ne-
ganti adhibẽdæ ſunt aliæ, vt iam coram omnibus poſ-
ſit, non ab vna teſte argui, ſed à duabus tribúſve con-
uinci. Conuicta verò ſecundum Præpoſitæ vel preſby-
teri arbitrium, debet emendatoriam ſuſtinere vindi-
ctam, quam ſi ferre recuſauerit, & ſi ipſa non abſceſſe-
rit, de veſtra ſocietate pronciatur. Non enim & hoc fit *Hoc nunc optarent.*
crudeliter, ſed miſericorditer, ne contagione peſtife-
ra plurimas perdat. Et hoc quod dixi de oculo non fi-
gendo, etiam in cæteris inueniendis, prohibẽdis, indi-
candis, conuincendis, vindicandiſq; peccatis diligẽ-
ter obſeruetur, cum dilectione hominũ & odio vitio-
rum. Quæcũq; autem in tantũ progreſſa fuerit malum, *12. q. 1. non dicatis.*
vt occulte ab aliquo literas vel quęlibet munuſcula ac-
cipiat, ſi hoc vltro cõfitetur, parcatur illi, & oretur pro
ea. Si autem deprehenditur atq; conuincitur ſecundũ
arbitrium Præpoſitæ vel presbyteri, vel etiam Epiſco- E
pi, grauius emendetur. Veſtes veſtras in vno loco ha-
bete ſub vno cuſtode, vel duabus, vel quot ſufficere po
tuerint ad eas excutiendas, ne à tinea lædantur. Et ſicut
paſcimini ex vno cellario, ſic induamini ex vno veſtia-
rio. Et ſi fieri poteſt, non ad vos pertineat quid vobis
induendum pro temporis congruentia proferatur, v-
trum hoc recipiat vnaquæq; veſtrûm quod depoſue-
rat, an aliud quod altera habuerat, dum tamẽ vnicuiq;
quod opus eſt non negetur. Si autẽ hinc inter vos cõ-
tentiones & murmura oriuntur, & conqueritur aliqua
deterius aliquid ſe accepiſſe, quàm prius habuerat: &
indignam ſe, quæ non ita veſtiatur ſicut alia ſoror eius
veſtiebatur, hinc vos probate quantũ vobis deſit in illo
interiore ſancto habitu cordis, quæ pro habitu corpo-
ris litigatis. Tamẽ ſi veſtra toleratur infirmitas, vt hoc
recipiatis quod poſueratis, in vno tamẽ loco ſub com-
munib⁹ cuſtodib⁹ habete quod ponitis, ita ſanè vt nul-
la ſibi aliquid operetur, ſiue vnde induatur, ſiue vbi ia-
ceat ſiue vnde cingatur vel operiatur, vel caput cõte-
gat: ſed omnia opera veſtra in commune fiant maiore
ſtudio, & frequẽtiori alacritate, quàm ſi vobis propria fa F
ceretis. Charitas enim, de qua ſcriptũ eſt, quod nõ quę- *1. Cor. 13.*
rit quę ſua ſunt, ſic intelligitur, quia cõmunia propriis,
nõ propria cõmunibus anteponit. Et ideo quanto am-
plius rem cõmunem quàm propriam curaueritis, tãto
amplius vos profeciſſe noueritis, vt in omnibus quib⁹
vtitur trãſitura neceſſitas, ſupereminent quæ permanet
charitas. Conſequens ergo eſt, vt etiam illud quod ſuis
vel filiabus, vel aliqua neceſſitudine ad ſe pertinenti-
bus in monaſteria conſtitutis aliquis vel aliqua con-
tulerit, ſiue veſtem, ſiue quodlibet aliud inter neceſ-
ſaria deputandũ, non occulte accipiatur, ſed ſit in pote
ſtate Præpoſitæ, vt in cõmune redactum, cum neceſſa-
rium fuerit præbeatur. Quod ſi aliqua rem ſibi collatã
celauerit, furti iudicio cõdemnetur. Indumenta veſtra
ſecundum arbitrium Præpoſitæ lauentur, ſiue à vobis,
ſiue à fullonibus, ne interiores animæ ſordes cõtrahat
mundæ veſtis nimius appetitus. Lauacrum etiam cor-
porum, vſuſq; balnearum non ſit aſsiduus, ſed eo quo
ſolet interuallo temporis tribuatur, hoc eſt, ſemel in
menſe. Cuius autẽ infirmitatis neceſſitas cogit lauan-

o ij dum

G dum corpus, non longius differatur: Fiat sine murmure de consilio medici, ita vt etiam si nolit, iubente Præposita faciat quod faciendum est pro salute. Si autem velit, & fortè nō expedit, suæ cupiditati nō obediatur: aliquando enim etiā si noceat, prodesse creditur quod delectat. Deniq; si latens est dolor in corpore famulæ dei, dicenti quid sibi doleat, sine dubitatione credatur: sed tamen vtrū sanando illi dolori quod delectat, expediat, si non est certū, medicus consulatur. Nec eant ad balneas, siue quocūq; ire necesse fuerit minus quàm tres. Nec illa quæ habet aliquò eundi necessitatē, cum quibus ipsa voluerit, sed cū quibus Præposita iusserit, ire debebit. Aegrotantiū cura siue post ægritudinē reficiendarum, siue aliqua imbecillitate etiā, siue febribus laborantiū, alicui debet iniungi, vt ipse de cellario petat quod cuique opus esse perspexerit: siue autem quæ cellario, siue quæ vestib⁹, siue quæ codicibus præponūtur, sine murmure seruiant sororibus suis. Codices certa hora singulis diebus petantur, extra horam quæ petiuerint non accipiant. Vestimenta vero & calciamenta quando fuerint indigenti necessaria, dare non differant sub quarum custodia sunt quæ poscuntur. Lites

Balnea mēstrua.

H aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiatis, ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca, & animam faciat homicidam. Neque enim ad solos viros pertinet quod scriptum est, Qui odit fratrem suum homicida est, sed sexu masculino, quem primum deus fecit, etiam fœmineus præceptum sexus accepit. Quæcunque conuicio vel maledicto, vel etiam criminis obiectu alteram læserit, meminerit satisfactione quantocyus curare quod fecit, & illa quæ læsa est, sine disceptatione dimittere. Si autem inuicem se læserunt, inuicem sibi debita relaxare debebunt propter orationes vestras, quas vtique quanto crebriores habetis, tanto sanctiores habere debetis. Melior est autē, quę quamuis ira sæpe tentatur, tamen impetrare festinat, vt sibi dimittat cui se fecisse agnoscit iniuriam, quàm quę tardius irascitur, & ad veniam petendam difficilius inclinatur. Quæ non vult dimittere sorori non speret accipere orationis effectum: Quę autem nunquam vult petere veniam aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio, etiam si non inde proiiciatur. Proinde vobis à verbis durioribus parcite, quæ si emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, ex quo facta sunt vulnera. Quando autem necessitas disciplinæ minoribus coërcendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur vt ab eis veniam postuletis, ne apud eas, quas oportet esse subiectas, dum nimia seruatur humilitas, regendi frangatur authoritas: sed tamen petenda est venia ab omnium domino, qui nouit etiam eas, quas plus iusto forte corripitis, quanta beneuolentia diligatis. Non autem carnalis, sed spiritalis inter vos debet esse dilectio: nam quæ faciunt pudoris immemores, etiam fœminis fœminæ, iocando turpiter & ludendo, non solū à viduis & intactis ancillis Christi in sancto proposito constitutis, sed omnino nec à mulieribus nuptis, nec à virginibus sunt faciēda nupturis. Prępositę tanquam matri obediatur, honore seruato, ne in illa offendatur deus: multo magis presbytero, qui omnium vestrûm curam gerit. Vt ergo cuncta ista seruentur, & si quid seruatum non fuerit, non negligenter prætereatur, sed emendandū corrigendūq; curetur, ad Præpositā præcipue pertinet, ita vt ad presbyterum qui vobis intendit, referat, quod modum vel

1. Ioan. 3.

I

86. distinc. Quando.

vires eius excedit. Ipsa verò non se existimet potestate K dominante, sed charitate seruiente fœlicem. Honore coram hominib⁹ prælata sit vobis, coram deo substrata sit pedibus vestris. Circa omnes seipsam bonorum operum præbeat exemplum. Corripiat inquietas, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes, disciplinam libens habeat, metuens imponat. Et quamuis vtrunq; sit necessarium, tamen plus à vobis amari appetat quàm timeri, semper cogitās deo se pro vobis reddituram esse rationē. Vnde magis obediēdo nō solum vestri, verūetiam ipsius miseremini, quæ inter vos quanto in loco superiore, tāto in periculo maiori versatur. Donet dominus vt obseruetis hęc omnia cum dilectione, tanquā spiritalis pulchritudinis amatrices, & bono Christi odore de bona cōuersatione fragrantes, non sicut ancillæ sub lege, sed sicut liberæ sub gratia constitutæ. Vt autem in hoc libello tanquam in speculo vos possitis inspicere, ne per obliuionē aliquid negligatis, semel in septimana vobis legatur: & vbi vos inueneritis ea quæ scripta sunt facientes, agite gratias domino bonorum omnium largitori. Vbi autem sibi quæcunq; vestrûm videt deesse aliquid, doleat de præterito, caueat de futuro, orans vt & debitū dimittatur, L & in tentationem non inducatur.

Præposita.

Acta excepta à notariis in designando Eradio presbytero, qui Augustino succederet, & interim senē aliqua parte curarum subleuaret. CX.

GLORIOSISSIMO Theodosio duodecies, & Valentiniano Agusto iterū consule vj. cal. Octobris, cū Augustinus episcopus vnà cum Religiano & Martiniano coëpiscopis suis consedisset in ecclesia pacis Hipponensium regionū, præsentibus Saturnino, Leporio, Barnaba, Fortunatiano, Rustico, Lazaro, & Eradio presbyteris, [astante clero & frequēti populo,] Augustinus Episcopus dixit, Quod hesterno die promisi charitati vestræ, propter quod vos volui frequentius [conuenire, & video frequentius] conuenisse, omnia [omni] postposita hoc agendum est. Si enim aliud velim loqui, in illud suspēsi, minus auditis. Omnes[t] in hac vita mortales sumus, & dies huius vitæ vltimus, omni homini est semper incertus: veruntamen in infantia speratur pueritia, & in pueritia speratur adolescentia, & in adolescentia speratur iuuentus, & in iuuētute speratur grauitas, & in grauitate speratur senectus, verum contingat incertum est, est tamen M quod speratur. Senectus autem aliam ætatem quā speret non habet: incertum est [enim] ipsa senectus quandiu sit homini, illud tamen certum est nullam remanere ætatem quæ possit succedere senectuti: quia voluit deus. Ad istam ciuitatem cum vigore ætatis adueni, & tamen iuuenis fui & senui. Scio post obitus Episcoporum per ambitiosos aut contentiosos solere ecclesias perturbari, & quod sæpe expertus sum & dolui, debeo quantū ad me attinet, ne contingat huic prospicere ciuitati. Sicuti nouit charitas vestra, in Meleuitana ecclesia modo fui. Petierant enim me fratres, & maxime serui dei qui ibi sunt, vt venirem, quia post obitum beatæ memoriæ fratris & coëpiscopi mei Seueri nonnulla ibi perturbatio [populi] timebatur. Veni, & quo modo voluit domin⁹ adiuuit nos pro sua misericordia, vt cū pace episcopū acciperēt, quē viuus designauerat episcopus eorū. Hoc enim eis cum innotuisset, voluntatē præcedentis & decedētis Episcopi sui libenter amplexi sunt. Minus tamen aliquid factū erat vnde nōnulli cōtristabātur, quia frater Seuerus credidit posse

Al. in illud suspensi sumus Audistis Omnes &c.

Episcopus olim ex suffragio populi designabatur.

A dit posse sufficere vt successorem suū apud clericos designaret, ad populū inde non est loquutus: & erat inde aliquorum nōnulla tristicia. Quid plura? Deo placuit, tristicia fugata est, gaudiū successit. Ordinatus est Episcopus, quē præcedēs Episcopus designauerat. Ergo ne aliquis de me queratur, voluntatē meam, quā credo dei esse in omniū vestrum noticiā profero, presbyterū Eradium mihi successorē volo. A populo acclamatum est. Deo gratias, Christo laudes, dictū est vigiesterties. Exaudi Christe, Augustino vita, dictum est sexies decies. Te patrē, te Episcopū, dictum est octies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Non opus est me de laudibus eius aliquid dicere, faueo sapientiæ, & parco verecundiæ. Sufficit quia nostis eum, & hoc me velle dico, quod vos velle scio: & si ante nescirē, hodie pbarem. Hoc ergo volo, hoc à domino deo nostro nūc etiam in ætate frigida votis feruentibus posco, hoc vt mecum oretis exhortor, admoneo, rogo, vt omniū in pace Christi collatis & conflatis mentibus confirmet deus quod operatus est in nobis. Qui misit mihi eum, seruet eū, seruet incolumē, seruet sine crimine, vt qui facit gaudiū viuentis, locū suppleat moriētis. A notariis

Mos acclamandi.

B ecclesiæ sicut cernitis excipiūtur quæ dicimus, excipiūtur quæ dicitis, & meus sermo & vestræ acclamationes in terrā non cadunt. Apertius vt dicā, ecclesiastica nūc gesta conficimus. Sic enim hoc esse, quantū ad homines attinet, confirmatū volo. A populo acclamatū est trigiessexies, Deo gratias, Christo laudes. Exaudi Christe, Augustino vita, dictū est tredecies. Te patrē, te episcopum dictū est octies. Dignus & iustus est, dictum est vigies. Bene meritus, bene dignus, dictum est quinquies. Cumq; reticeretur, Augustinus episcopus dixit: Ego vt dicebam voluntatem meā & voluntatem vestram gestis Ecclesiasticis, quantū ad homines attinet, cōfirmatam volo, quantū verò ad latentē omnipotentis voluntatē, omnes vt dixi oremus, vt cōfirmet deus quod operatus est in nobis. A populo acclamatū est: Iudicio tuo gratias agimus, dictum est sedecies. Fiat fiat, dictū est duodecies. Te patrē Eradium Episcopum, dictū sexies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Scio quod scitis & vos, sed nolo de illo fieri quod de me factum est. Quod autem factum sit, multi scitis. Illi soli nesciunt qui tunc aut nondū nati erant, aut non-

C dum habebant ætatem sciēdi. Adhuc in corpore posito beatæ memoriæ patre & Episcopo meo sene Valerio, Episcopus ordinatus sum, & sedi cū illo, quod cōcilio Niceno prohibitū fuisse nesciebam, nec ipse sciebat. Quod ergo reprehensum est in me, nolo reprehendi in filio meo. A populo acclamatum est: Deo gratias, Christo laudes, dictū est tredecies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Erit presbyter vt est, quādo deus voluerit futurus Episcopus. Sed planè modo facturus sum adiuuante misericordia Christi, quod adhuc vsque non feci. Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim, & non permisistis. Placuit mihi & vobis propter curā scripturarū, quam mihi fratres & patres mei coëpiscopi duobus cōciliis Numidiæ & Carthaginis imponere dignati sunt, vt per quinq; dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt, placuit, acclamastis. Recitatur placitū vestrum, & acclamatio vestra. Paruo tempore seruatum est circa me, & postea violēter irruptū est, & nō permittor ad quod volo vacare ante meridiem, post meridiem occupationib^9 hominum teneor†. Obsecro vos & obstringo per Christum, vt huic iuueni, huic presbytero Eradio, quē hodie in nomine Christi designo Episcopū successorem D mihi, patiamini refundere onera occupationum mearum. A populo acclamatū est, Iudicio tuo gratias agimus, Dictū est vigiessexies. Cūq; reticeretur, Augustin^9 Episcopus dixit: Ego charitati & beneuolētiæ vestrę apud dominū deum nostrū gratias ago, imò de illa deo gratias. Ergo fratres quicquid est quod ad me perferebatur, ad illū perferatur: vbi necessariū habuerit consilium, meū non negabo auxiliū. Absit vt me abstraham, tamen quicquid illud est quod ad me perferebatur, ad illū perferatur. Ipse me autē consulat, si forte non inuenit quid facere debeat, aut poscat adiutorem quē nouit patrem, vt & vobis nihil desit, & ego tādem aliquādo, quantulumcunq; spacium mihi huius vitæ donauerit deus, ipsam meā quantulamcūq; vitam non dem segniciei, nec donē inertiæ, sed in sanctis scripturis, quātum ipse permittit & largitur exerceā: hoc & ipsi proderit, & per ipsū etiā nobis. Nemo ergo inuideat ocio meo, quia meū ocium magnū habet negocium. Video me de hac re, propter quā vos inuitaui, omnia vobiscū egisse quę debui. Hoc ad vltimū rogo, vt gestis istis dignemini subscribere qui potestis. Hic mihi responsione vestra opus est, teneam respōsionem vestrā, de hac assensione aliquid acclamate. A populo acclamatū est, Fiat fiat, dictū viciesquinquies. Dignum est, iustum est, dictum viciësocties. Fiat fiat, dictū quaterdecies. Olim dignus, olim meritus, dictum viciesquinquies. Iudicio tuo gratias agimus, dictum tredecies. Exaudi Christe, Eradium conserua, dictum octiesdecies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Bene habet, vt ea quæ dei sunt, circa sacrificium eius agere valeamus, in qua hora supplicationis nostræ (maxime commendo charitati vestræ) vt omnes vestras causas & negocia intermittatis, & pro ista ecclesia & pro me, & pro presbytero Eradio domino precem fundatis.

Simpliciter.

Subscriptio. E

CENSVRA EPISTOLAE QVAE FVERAT. CXI.

EPISTOLAM centesimam vndecimā loco mouimus, quòd quū esset prolixa, non solùm nihil haberet Augustini, verūetiam hominis videretur fortasse pij, sed prorsus illiterati: quod non hinc tantū deprehenditur, quod subinde σολοικίζει, sed multo magis hinc, quod nullo ordine, nullis neruis diffluit oratio, dicas arenam sine calce, Identidem exclamat vbi F nihil est opus, O mi frater, O mi frater charissime, O frater mi. Ad hæc meminit quod ab amicis diuulsus sit, mutato habitu, quod nusquam de Augustino legimus in fidelibus historiis. Tum exordium quàm est abruptum & alienū ab Augustini consuetudine, O mi frater, absque præfatione vel nominis vel salutationis. Variabat & titulus adiectus, quidam codices habebāt ad Bonifacium, quidā ad Iulianum comitem. Et hoc argumentum suppositititij libelli, cuius amore si quis tenetur, idem excusus erat in parte operum decima, & quidem aliquanto minus deprauatus. Et post suo reddetur loco, si videbitur: hoc volumen palàm alienis & ineruditis onerare non placuit, sed in huius locum aliam germanam subiecimus.

Augustinus Fortunatiano Episcopo Siccensi, vt Episcopum quendam ipsi reconciliet, quem literis asperioribus offenderat, præsertim hoc dicto, quod scripserat nos his corporeis oculis non visuros deum. Apparet autem illum Episcopum, quē nō nominat, cum Anthropomorphitis sensisse, Diligēter interim explicans quo modo deus videatur & quatenus.

Epistola. CXI.

G SICVT prẹſens rogaui,& nunc cõmooeo,vt
fratrẽ ooſtrũ,de quo collocuti ſumus,videre
& rogare digoeris, vt ignoſcat mihi ſi quid
durius & aſperius in ſe dictũ accepit in Epi-
ſtola,quã me illo modo ſcripſiſſe nõ pœnitet,quia dixi
iſtius corporis oculos nec videre deũ, nec eiſe viſuros.
Cauſam quippe adiũxi cur hoc dixerim, ne ſcilicet de⁹
ipſe corporeus eſſe credatur,& in loci ſpacio interual-
loq; viſibilis.Nihil enĩ videre aliter iſtius corporis ocu
1.Cor.13. lus poteſt.Et ne illud quod dictũ eſt, Facie ad faciẽ, ſic
accipiatur, tanquã mẽbris corporis terminatus ſit de⁹.
Ideo me ergo dixiſſe illud nõ pœnitet , ne de ipſo deo
tam impie ſentiamus,vt eum nõ vbiq; totũ, ſed per lo-
calia ſpacia diuiſibilẽ exiſtimemus. Talia quippe iis o-
culis nouimus.Cęterũ nihil tale de deo ſentiens,ſed eũ
incõmutabilem & incorporalem ſpiritũ vbiq; totũ eſ-
ſe credens,ſi tantã quiſq; mutationẽ huius corporis fu-
turam putat, cũ ex animali fuerit ſpiritale, vt etiã ſub-
ſtantiam incorporalem noo locorũ interuallis vel ſpa-
ciis diuiſibilem , vel etiã membrorũ lioiamẽtis ac fioi-
bus terminatã,ſed vbiq; totã per tale corp⁹ videre poſ-
ſimus,volo & me doceat ſi verũ ſapit:ſi autẽ in hoc fal-
H ſum ſentit,longè tolerabilius eſt,corpori aliquid arro-
gare,quàm deo derogare. Et ſi vera eſt iſta ſentẽtia, nõ
erit cõtraria verbis meis quæ in illa Epiſtola poſui. Iſti⁹
nanq; corporis oculos dixi non viſuros deum, hoc in-
tuens quod iſtius corporis oculi omnino non poſſunt
ceroere, niſi corpora quæ ab eis aliquo loci interuallo
ſeparata ſunt : nam ſi nullum interuallum ſit , nec ipſa
corpora per eos videmus.Porrò autem , ſi in tãtam ſui
diſsimilitudinem noſtra corpora mutabuntur,vt ocu-
los habeant per quos videatur illa ſubſtantia, quæ ooo
per locorũ ſpacia vel diffunditur vel finitur , alibi ha-
bens aliam partem,alibi aliam, in minore loco mino-
rem,io maiore maiorem, ſed vbiq; incorporaliter to-
ta eſt,longè aliud erunt hæc corpora, & nõ erunt ipſa:
nec ſola detracta mortalitate atq; corruptiooe & pon-
deris grauitate aliud erunt,ſed in virtutẽ ipſius mentis
quodã modo cõuertentur,ſi videre poterunt,quo mo-
do tunc menti, ounc autẽ nec ipſi menti videre cõceſ-
I ſum eſt.Si enim mutatis moribus dicimus hominẽ nõ
Elabitur. eſſe qui fuit , ſi denique mutatis ætatibus ipſum corpus
non dicimus eſſe quod fuit: quãtomagis ipſum nõ erit
tanta cõuerſione mutatũ , vt non ſolum immortaliter
viuat,verũetiam inuiſibilem videat . Quapropter ſi vi-
debunt deum,nõ iſtius corporis oculi videbũt,quia &
in hoc nõ erit ipſum corpus vſq; in illam vim poten-
tiamq; mutatũ:& non eſt cõtraria iſta opinio illis ver-
bis Epiſtolæ meę.Si autẽ hactenus nõ erit ipſum , quia
nunc mortale tunc immortale,nunc aggrauãs animã,
tunc nullo pondere ad omnẽ motum erit facillimum:
ad videnda verò ea quę locorũ ſpaciis interualliſq; cer
nuntur,ſi nõ aliud quàm ipſum erit , ſubſtantiã incor-
poralẽ & vbiq; totã nullo modo videbit.Siue ergo hoc
ſiue illud verum ſit,ſecundum vtrũq; verum eſt, quod
iſtius corporis oculi deum nõ videbũt.Aut enim iſtius
erunt & nõ videbunt,aut non erunt iſtius,ſi videbunt:
quoniã tanta cõmutatiõe longè alterius corporis erũt.
Sed paratus ſum,ſi quid de hac re melius oouit hic fra-
ter,vel ab ipſo,vel ab alio à quo didicit,diſcere.Quod
ſi irridẽter dicerẽ, etiã illud de deo corporali mẽbriſq;
per loca diuiſibili,dicerẽ paratũ me eſſe diſcere : quod
nõ dico,quia nõ irridẽter loquor,& talẽ deum nõ eſſe
omnino nõ ambigo,& ne talis eſſe crederetur,illã epi-
ſtolã ſcripſi:in qua dum eſſem in admonẽdo ſolicitus,
quã nominib⁹ tacitis [cõſcripſi] in corripiẽdo nimius K
atq; improuid⁹ fui, nec fraternã & epiſcopalẽ perſonã
ſicut frater & Epiſcopus , quẽadmodum fuerat dignũ
cogitaui:hoc non defendo,ſed reprehẽdo, hoc nõ ex-
cuſo,ſed accuſo.Ignoſcatur peto,recordetur noſtrã di
lectionẽ priſtinam,& obliuiſcatur offeoſionem nouã.
Faciat certe quod me nõ feciſſe ſuccẽſuit.Habeat leni-
tatẽ in danda venia, quã ego nõ habui in illa epiſtola
cõſcribenda.Hoc per tuã charitatem rogo, quod præ-
ſens præſentem rogare voluerã ſi eius haberem copiã.
Quod cum conatus eſſem,ſcribẽte ad eũ viro venera-
bili,nobiſq; omnib⁹ honore præferẽdo, venire noluit,
dolum forſitan meum ſicut pleraq; humana ſunt, quã-
tum exiſtimo,ſuſpicatus,à quo me longè abeſſe, tu illi
fac fidẽ quantum potes qui præſens facilius potes. In-
dica ei cum quãto & quàm vero dolore de offenſione
animi ei⁹ tecum fuerim collocutus. Nouerit quàm nõ
eum contẽnam,& quãtum in illo deum timeam,& co
gitẽ caput ooſtrũ in cuius corpore fratres ſum⁹.Ad lo-
cum in quo habitat ideo mihi putaui non eſſe venien-
dum,ne ſpectaculum faceremus ridẽdum alienis, no-
ſtris dolendum,nobis pudendum: per tuã ſanctitatem
& charitatem totum rectẽ agi poteſt. Ab illo quippe a- L
gitur , qui per fidem ſuam habitat in corde tuo, quem
credo quod non ſpernit in te cum agnoſcit io ſe. Ego
certe in hac cauſa quid melius facerẽ nõ inueni, quàm
vt veniã peterẽ à fratre qui læſum ſe literarũ mearum
aſperitate conqueſtus eſt . Faciet & ipſe vt ſpero quod
ſibi imperari nouit ab eo qui per Apoſtolum loquens
ait: Donantes vobiſmetipſis ſi quis aduerſus aliquem
habet querelam , ſicut & deus in Chriſto donauit vo- Colo.3.
bis.Eſtote ergo imitatores dei ſicut filij dilectiſsimi,& Ephe.5.
ambulate io charitate ſicut & Chriſtus dilexit vos . In
hac charitate ambulantes,ſi quid diligẽtius poſſumus,
de ſpiritali corpore quod in reſurrectione habebimus,
concorditer ioquiramus . Quia & ſi quid aliter ſapi- Philip.3.
mus,hoc quoque nobis deus reuelabit ſi in illo manea-
mus . Qui autem manet in charitate in deo manet, & 1.Ioan.4.
deus in illo manet,quia deus charitas eſt,ſiue taoquam
eius fons ineffabiliter exiſtendo , ſiue illam nobis per M
ſpiritum ſuum largiendo.Si ergo doceri poteſt , quod
charitas corporalibus oculis aliquando videbitur,po-
terit fortaſsis & deus . Si autem iſta nunquam poterit,
multo minus iſte fons eius,vel ſi quid dici excellentius
& cõuenientius de taota re poteſt.Magni quidã viri &
in ſcripturis ſanctis doctiſsimi, qui plurimum eccleſiã
& bona ſtudia fidelium ſuis literis adiuuerunt vbi eis
occaſio data eſt,dixerunt inuiſibilẽ deum inuiſibiliter
videri,hoc eſt,per eam naturã quę in nobis quoq; inui-
ſibilis eſt , muoda ſcilicet mẽte vel corde. Beatus Am- Ambroſi⁹.
broſius de Chriſto cum ageret ſecundum id quod ver-
bũ eſt, Nõ eoim corporalib⁹,inquit,ſed ſpiritalib⁹ ocu
lis Ieſus† videtur. Et paulopoſt, Nõ eũ viderũt, inquit, †Deus.
Iudæi,obcæcatum enim erat inſipiẽs cor eorũ.Hinc o-
ſtendens vnde videatur . Itẽ cum de ſancto ſpiritu lo-
queretur,interpoſuit verba domini dicentis : Rogabo Ioan.14.
patrẽ,& alium paracletũ dabit vobis,qui vobiſcum ſit
in æteroum,ſpiritum veritatis,quem hic mundus non
poteſt accipere,quia nõ vidit eum, nec cogoouit eum.
Meritò ergo ſe,inquit, in corpore demonſtrauit, quo-
niam in diuinitatis ſubſtãtia nõ videtur. Vidimus ſpi-
ritum,ſed in ſpecie corporali. Videamus & patrẽ, ſed
quia videre nõ poſſumus,audiamus.Et paulo poſt,Au-
diamus ergo,inquit,patrem,inuiſibilis enim pater, ſed
& filius inuiſibilis ſecundum diuinitatẽ . Deum enim Ioan.1.
nemo

A nemo vidit vnquã. Cùm ergo filius deus, in eò vtiq; ꝙ
deus est filius, nõ videtur. Sanctus autẽ Hieronym⁹ ait:
Hieronym⁹ Videre deũ sicuti est in natura sua, oculus hominis nõ
potest. Non solũ homo, nec angeli, nec throni, nec po-
testates, nec dominationes, nec omne nomẽ quod no-
minatur: Neq; enim creatura potest aspicere creatorẽ
suũ. His verbis vir doctissimus satis ostẽdit, quid (etiã)
de futuro seculo (senserit) quod ad hãc rẽ attinet. Quã-
tumlibet enim oculi corporis nostri mutẽtur in meli⁹,
angelorũ oculis æquabũtur. Hic autẽ & ipsis vniuersæ
omnino cœlesti creaturæ inuisibilẽ naturam dixit esse
creatoris. Aut si & hinc sit quæstio, & infertur vlla du-
bitatio, vtrum non simus futuri angelis potiores. Ipsius
domini est hinc aperta sentẽtia, vbi ait de resurrecturis
Luc.20. in regnum: Erunt æquales angelis dei. Vnde idem ipse
Hieronym⁹ sanctus Hierõnym⁹ alibi sic dicit: Homo igitur dei, fa-
Matth.18. ciem videre nõ potest. Angeli autẽ etiam minimorũ in
Ecclesia semper vident faciem dei. Et nunc in speculo
videmus, & in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciẽ, quã-
do de hominibus in angelos profecerimus, & poteri-
mus cum Apostolo dicere: Nos autẽ omnes reuelata fa
cie gloriam domini speculantes, in eãdem imaginem
B transformamur à gloria in gloriam, tanquã à domini
spiritu, licet faciem dei iuxta naturæ suę proprietatem
nulla videat creatura, & tunc mente cernatur, quando
inuisibilis creditur. In his verbis hominis dei, multa
consyderanda sunt: Primum, quia secundum apertissi-
mam domini sententiã, etiã ipse sentit tunc visuros fa-
ciem dei, cum in angelos profecerimus, id est, æquales
angelis facti fuerimus, quod erit vtiq; in resurrectione
mortuorum. Deinde Apostolico testimonio satis appa
ruit, non exterioris sed interioris hominis faciẽ intel-
ligendam, cum videbimus facie ad faciẽ. De facie quip
pe cordis loquebatur Apostolus, cũ diceret quod hinc
2.Cor.3. cõmemorauit: Nos autem reuelata facie gloriã domi-
ni speculantes, in eandem imaginem transformamur.
Quod si quisquam dubitat, recẽseat eundem locum, &
attendat vnde Apostolus loquebatur, de velamine sci-
licet, quod manet in lectione veteris testamenti, donec
quisque transeat ad Christum, vt auferatur velamẽ. Ibi
quippe dicit: Nos autem reuelata facie, gloriã domini
speculãtes, quæ facies in Iudęis nõ erat reuelata, de qui-
bus dicit: Velamen super cor eorum positum est, vt o-
C stendat cordis faciẽ nobis esse reuelatã velamine abla-
to. Postremò ne quisquam ista minus intuens, minusq;
discernẽs, visibilẽ deum vel angelis vel hominibus, cũ
æquales angelis facti fuerimus, siue nunc esse, siue futu-
rum esse crederet, euidentissime quid sentiret expressit
dicens, quod faciem dei, iuxta naturæ suæ proprietatẽ
nulla videat creatura, & tunc mente cernatur quando
inuisibilis creditur. Vnde sufficienter significauit, quã-
do visus est, ab hominibus per oculos corporis, tanquã
ipse corporeus, non eum secundũ naturæ suæ proprie-
tatem fuisse visum, in qua tunc mente cernitur, quan-
Angelis do inuisibilis creditur. Quibus inuisibilis? nisi aspecti-
tribuit cor- bus corporalibus etiam cœlestibus, sicut supra de ange-
pora. lis & potestatibus & dominationibus dixit, quanto ma
gis terrestribus. Vnde alio loco euidentius dicit, nõ so-
lum patris diuinitatem, sed nec filij quidem & spiritus
sancti, quę vna in Trinitate natura est, posse oculos car
nis aspicere, sed oculos mentis. De quibus ipse saluator
Matth.5. ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt.
Quid hac manifestatione lucidius? Si enim tantum-
modo dixisset: Nec patris, nec filij, nec spirit⁹ sancti di-
uinitatẽ posse oculos carnis aspicere, nec deinceps ad-

didisset, sed oculos mentis, fortè diceretur carnem iam D
non esse appellandam, cum corpus fuerit spiritale. Ad-
dendo ergo, & dicendo, Sed oculos mẽtis, ab omni ge
nere corporis alienauit huiusmodi visionem. Ne quis
autem putaret eum tantũ de præsenti tempore loquu-
tum, subiecit etiam domini testimonium volens ostẽ-
dere quos dixerat oculos mentis, quo testimonio non
præsentis, sed futuræ visiõis promissio declaratur. Bea-
ti mundo corde, quoniã ipsi deum videbunt. Beatissi-
mus quoq; Athanasius Alexandrinus Episcopus, cum *Athanas⁹*
ageret aduersus Arrianos, qui tantummodo deum pa- *ἀόρατος.*
trem inuisibilem dicũt, filium verò & spiritum sanctũ
visibiles putant, æqualem Trinitatis inuisibilitatẽ scrip
turarum sanctarum testimoniis, & diligentia suæ dis-
putationis asseruit, instantissime suadens deum nõ es-
se visum nisi assumptione creaturæ: secundum deitatis
autem suæ proprietatẽ omnino deum esse inuisibilem,
id est, deũ patrem & filium & spiritũ sanctum, nisi in-
quantum mente ac spiritu nosci potest. Gregorius etiã *Gregorius*
sanctus Episcopus Orientalis apertissime dicit deum *Nazãzen⁹*
natura inuisibilẽ, quando patrib⁹ visus est, sicut Moysi,
cum quo facie ad faciẽ loquebatur, alicuius conspica-
bilis materię dispositione assumpta, salua sua inuisibili- E
tate videri potuisse. Hoc est, quod etiã noster dicit Am *Ambros⁹*
brosius, & patrẽ & filium & spiritũ sanctum ea specie *sup Luc.*
videri, quã voluntas elegerit, non natura formauerit: *cap.1.*
vt & illud verum sit, quod Deum nemo vidit vnquã, *Ioan.1.*
quæ vox ipsius domini Christi est, & quem nemo ho-
minum vidit nec videre potest, quę vox Apostoli, imò *1.Tim.6.*
eius per Apostolum Christi est, & illa nõ repudientur
testimonia scripturarũ, quibus deus visus esse narratur,
quia & inuisibilis est per propriã deitatis naturã, & cũ
vult videri potest ꝑ assumptã sicut placuerit creaturã.
Porrò si naturæ ipsius est, inuisibilitas sicut incorrupti-
bilitas, nõ mutabit vtiq; in futuro seculo illa natura, vt
de inuisibili visibilis fiat, quia neq; poterit de incorrup
tibili corruptibilis fieri. Simul enim & incõmutabilis
est. Et vtiq; naturã eius cõmendauit Apostolus, cũ duo *1.Timo.1.*
ista simul poneret dicens: Regi autẽ seculorũ inuisibi-
li, incorruptibili soli deo, honor & gloria in secula se-
culorũ. Vnde non audeo ego ista distinguere, vt dicã,
Incorruptibili quidẽ in secula seculorũ, inuisibili autẽ
nõ in secula seculorũ, sed tãtũ in hoc seculo. Verũ quia F
nec ista testimonia falsa esse possunt: Beati mũdo cor- *Matth.5.*
de quoniã ipsi deũ videbunt. Et scimus quia cũ appa- *1.Ioan.3.*
ruerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eũ sicuti est,
negare nõ possumus filios dei visuros deũ, sed sicut vi-
dentur inuisibilia, sicut seipsum ostensurum promitte-
bat, qui hominib⁹ apparebat in carne visibilis quando
dicebat: Et ego diligã eum & ostendã meipsum illi, cũ
ante oculos hominum conspicuus loqueretur. Vnde
autem inuisibilia vidẽtur, nisi oculis cordis? de quibus
paulo ante dixi quid Hieronymus senserit ad videndũ
deum. Hinc est etiã quod memoratus Mediolanensis *Ambros⁹.*
Episcopus in ipsa resurrectione dixit nõ facile esse vi-
dere deũ nisi iis qui mundo corde sunt, & ideo scriptũ
esse: Bati mundo corde, quoniã ipsi deũ videbũt. Quã-
tos beatos, inquit, iam numerauerat, & tamen eis vi-
dendi deum nõ promiserat facultatẽ. Deinde adiũgit
& dicit, Si ergo ij qui mundo sunt corde deũ videbũt,
vtiq; alij deũ non videbunt. Et ne alios illos accipere-
mus de quibus dictum est, Beati pauperes, beati mites
&c. continuo subiunxit: Neq; enim indigni deum vi-
debunt. Indignos vtiq; illos volẽs intelligi, qui licet re-
surgant, deum videre nõ poterunt, quoniam ad dam-

G nationem resurgent, quia per fidem verā, quę per dile-
Galat.5. ctionem operatur, cor mundare noluerunt. Et ideo se-
quitur & dicit: Neque is qui deū videre noluerit, potest
deum videre. Deinde quia occurrebat etiā impios om-
nes velle videre deū, statim vt ostēderet quare dixerit,
qui deū videre noluerit, quia vtique illo modo nō vult
deum videre impius, quia cor mundare non vult, quo
ille videri poterit, sequutus adiunxit, & ait: Nec in lo
deus videtur, sed mundo corde, nec corporalib⁹ oculis
deus quæritur, nec circūscribitur visu, nec tactu tenet̄,
nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Quibus verbis
Beatus Ambrosius voluit admonere, quid debeant ho-
mines præparare, qui volunt deum videre, hoc est cor
mūdare per fidē, quæ per dilectionē operatur dono spi
ritus sancti, vnde pignus accepim⁹, quo illā visionē de-
syderare nouerimus. Nam de mēbris dei, quæ assidue
scriptura cōmemorat, ne quisquā secundū carnis huius
formā & figurā nos esse crederet similes deo, ꝓpterea
& eadē scriptura, & alas habere deū dixit, quas nos vti-
que nō habemus. Sicut ergo alas cum audimus, prote-
ctionē intelligimus: sic & cum audimus manus, opera-
Psal.16. tionem intelligere debemus: Et cum audimus pedes,
H præsentationē: & cum audimus oculos, visionem, qua
†noticiam. cognoscitur: & cùm audimus faciē, iusticiam† qua in-
notescit. Et si quid aliud eadē scriptura tale cōmemo-
rat, puto spiritaliter intelligendū. Neq; hoc ego tantū,
aut ego prior, sed omnes qui qualicūque spiritali intel-
ligētia resistūt eis, qui ob hoc anthropomorphitæ no-
minātur. Ex quorū literis ne multa cōmemorando ma
Hierony- iores moras faciā, hoc vnū sancti Hieronymi interpo-
mus. no, vt nouerit iste frater, nō se de hac re mecum magis
quàm cū prioribus agere debere, si quid eum cōtra per-
mouet. Cū ergo ille vir in scripturis doctissimus, psal-
Psal.93. mum exponeret, vbi dictū est: Intelligite ergo qui insi-
pientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Qui
plantauit aurem nō audiet, aut qui finxit oculum non
consyderat? Inter cętera, iste locus, inquit, aduersus eos
maxime facit, qui anthropomorphitæ sunt, qui dicunt
deū habere membra quæ etiā nos habemus. Verbi cau-
Gene.3. sa, Dicitur deus habere oculos, Oculi domini aspiciūt
omnia, manus domini facit omnia. Et audiuit, inquit,
Adam sonū pedum domini deambulātis in paradiso:
Hæc simpliciter audiūt, & humanas imbecillitates dei
I magnificentiā referunt. Ego autē dico, quod deus to-
tus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus ocu-
lus est, quia omnia videt. Totus manus est, quia omnia
operatur. Totus pes est, quia vbiq; est. Ergo videte quid
dicat. Qui plantauit autem non audiet, aut qui finxit
oculos nō consyderat? Et non dixit, qui plantauit au-
rem, ergo ipse aurē non habet: Nō dixit, Ergo ipse ocu-
los non habet: sed quid dixit? Qui plantauit aurē non
audiet, qui finxit oculos non consyderat? mēbra tulit,
efficiētias dedit. Hæc omnia de literis eorū & Latino-
rum & Græcorū, qui priores nobis in catholica eccle-
sia viuētes diuina eloquia tractauerūt, ideo cōmemorā
da arbitratus sum, vt sciat iste frater, si quid aliter quàm
iste sentit, deposita dissensionis amaritudine, & frater-
næ charitatis suauitate seruata, atq; in integrū restituta,
diligēti & tranquilla cōsyderatione quærendū vel di-
Autorib⁹ scendū, vel docendum. Neq; enim quorūlibet disputa-
quantū tri- tiones, quāuis catholicorum & laudatorum hominum
buendum. velut scripturas canonicas habere debemus, vt nobis
non liceat salua honorificētia, quæ illis debetur homi-
nibus, aliquid in eorū scriptis improbare atq; respuere,
si fortè inuenerimus quod aliter senserint quàm veri-

tas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à K
nobis. Talis ego sum in scriptis aliorū, tales volo esse
intellectores meorū. Deniq; in iis omnib⁹, quæ de opu-
sculis sanctorū atq; doctorum cōmemoraui, Ambrosij,
Hieronymi, Athanasij, Gregorij, & si qua aliorum ta-
lia legere potui, quæ cōmemorare longū putaui, deum
non esse corpus, nec formæ humanæ habere membra,
nec eum esse per locorū spacia diuisibilē, & esse natura
incōmutabiliter inuisibilem: nec per eandē naturā atq;
substantiā, sed assumpta visibili specie, sicut voluit ap-
paruisse iis quib⁹ apparuit: quando per corporis oculos
in scripturis sanctis visus esse narratur in adiutorio do
mini incōcusse credo, & quātū ipse donat intelligo. De
spiritali autem corpore, quod in resurrectione habebi-
mus, quantā capiat in melius cōmutationem, vtrum in Dubitatio
simplicitatē spiritus cedat, vt totus homo iam spiritus periculosa.
sit: an quod magis puto, sed nōdum pleno iudicio† cō- †plena fi-
firmo, ita futurū sit spiritale corpus, vt propter ineffabi- ducia.
lem quandā facilitatem, spiritale dicatur, seruet tamen
substantiā corporalem, quæ per seipsam viuere ac sen-
tire nō possit, sed per illū qui ea vtitur spiritum. Neque
enim & nunc, quia corpus dicitur animale, eadē est a-
nimæ natura quæ corporis: & vtrū si corporis quāuis L
iam immortalis atq; incorruptibilis natura seruabitur,
adiuuet tunc aliquid spiritū ad vidēdum ipsa visibilia,
id est, corporalia, sicut nūc tale aliquid nisi per corpus
videre nō possum⁹. An verò etiā tunc sine organo cor- ꝯ
poris valeat spirit⁹ noster nosse corporalia, Neq; enim
& de⁹ talia per sensus corporis nouit, & multa alia quę
in hac quęstione mouere possunt, fateor me nōdum a-
licubi legisse, quod mihi sufficere existimarē, siue ad dis
cendum, siue ad docēdum, ac per hoc si non displicet
huic fratri mea qualiscunque cautela, interim propter
quod scriptū est: Quoniā videbimus eū sicuti est, quā- 1.Ioan.3.
tum possumus, cor mundū ad illā visionē ipso adiuuā-
te pręparemus. De corpore autē spiritali pacatius & di-
ligētius inquiramus, ne fortè aliquid certū ac liquidū
si nobis hoc vtile esse nouit, secūdū scripturas suas de⁹
dignetur demōstrare. Si enim hoc inuenerit inquisitio
diligentior tantā corporis futurā mutationē, vt possit
videre inuisibilia, non vt opinor, talis potētia corporis
menti auferet visionē, vt exterior homo videre deum
tunc possit, nō possit interior: quasi tātum foris sit de⁹
ad hominē, & intus nō sit in homine, cum apertissime M
scriptū sit, vt sit deus omnia in omnib⁹: aut ita sit intus 1.Cor.15.
ille, qui sine vllis locorū spaciis vbiq; totus est, vt foris
tantum videri ab exteriori homine possit, intus autem
ab interiori homine nō possit. Quę si absurdissime sen
tiuntur, magis enim sancti pleni erunt deo, nō inanes
intrinsecus, ab illo circundabūtur extrinsecus, nec cæ-
ci intrinsecus, eum quo pleni erunt nō videbunt, & tā-
tum forinsecus oculati eum quo circundabuntur: vi-
debunt: restat vt interim de visione dei secundum in-
teriorem hominē certissimi simus. Si autē etiā corpus
mira cōmutatione hoc valuerit, aliud accedet, non il-
lud abscedet. Melius ergo illud affirmamus vnde mi-
nime dubitamus, quòd homo interior videbit deum,
qui modo solus potest videre charitatē, quæ cum lau-
daretur dictum est, Deus charitas est, solus potest vi- 1.Ioan.4.
dere pacem & sanctificationem, sine qua nemo pote-
rit videre deum. Neque enim charitatē, pacem, sancti-
ficationem, & si qua sunt similia, videt modo vllus car
nalis oculus, quæ tamen omnia iam videt, quātum po-
test mentis oculus, tanto purius quanto purior: vt sine
dubitatione deū nos visuros esse credamus, siue inue-
niamus,

A niamus, siue non inueniamus quod de qualitate futuri corporis quærimus, cum tamen corpus resurrecturũ & immortale atq; incorruptibile futurum non ambigamus, quooiam binc sanctarum scripturarum sentẽtias apertissimas firmissimasq; retinemus. Si autem iste frater, quod de spiritali corpore adhuc requiro, iã sibi firmat esse certissimum, nisi placidus audiero docentẽ: ita vt ille quoq; placidus me audiat inquirentem, habebit vnde iure succenseat. Nunc tamen per Christum obsecro, vt de illa asperitate literarum mearũ, qua eum non immerito offensum esse didici, veniã mihi ab illo impetres, & me rescriptis domino adiuuaote lætifices.

Augustinus Paulinæ anui religiosæ, per eam respõdens quibusdã, qui carpebant epistolam ipsius in qua scripserat, deũ non videndũ oculis humanis, declarans varus modis videri deum. *Epistola CXII.*

Procœmium
1. Retra. 4.
AVGVSTINVS. Memor debiti quod ex tua petitione & mea promissione factũ est, religiosa famula dei Paulina, persolutionis quoque eius oegligens esse nõ debui. Cum enim petiuisses vt de inuisibili deo, vtrũ per oculos corporeos possit videri, prolixæ aliquid copioseq; ad te scri-
B berem, negare nõ potui, ne sanctũ tuum studium offenderem, sed promissum distuli, siue propter alias occupationes meas, siue quod à me id flagitaretur, vnde aliquanto diutius cogitari oportebat. Sed cum tanta res esset, quę cogitãdo non tam quid de ea seotiẽdum dicendúmve esset, quàm quonam modo persuadendum iis qui aduersa sentirent, fieret difficilior, finẽ aliquando dilationi adhibendum putaui, sperãs diuinum adiutorium magis mihi scribenti quàm differenti affuturum.

Vita potior inquisitiõe. Quamobrem primum mihi videtur, plus valere in hac inquisitione viuendi quàm loquendi modum.

Matth. 11. Nam qui didicerunt à domino Iesu Christo mites esse & humiles corde, plus cogitãdo & orando proficiunt quàm legẽdo & audieodo. Nec ideo tamen agere partes suas sermo cessauerit, sed cum plantator & rigator officium sui gesserit muneris, cætera illi qui dat incrementum relinquit. Ille quippe etiam ipsum plantatorẽ rigatoremq; formauit. Secundum ioteriorẽ igitur hominem percipe verba intellectus.

2. Cor. 4. Ipse enim renouatur de die in diem, etiã cum exterior iste corrumpitur, siue castigatione abstinentię, siue aliqua morbida valetudi-
C ne, siue quolibet casu, vel certe quod necesse est etiam iis qui sano corpore diu viuuot, ipso ætatis accessu. Erige itaque spiritum mentis tuæ qui renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum, *Colos. 3.* vbi per fidẽ in te habitat Christus, vbi non est Iudæus & Græcus, seruus & liber, masculus & fœmina, vbi nõ morieris cum solui corpore cœperis, quia nec marcuisti, cũ sis annis grauis. *Cap. 2.*

Hoc interiore tuo erecta intende, & vide quæ loquor. Nolo authoritatem meam sequaris, vt ideo putes tibi aliquid necesse esse credere, quoniam à me dicitur, sed aut scripturis canonicis credas, si quid nõdum quàm verum sit vides, aut interius demonstranti veritati vt hoc planè videas. Exempli gratia, dicã aliquid quo ad hæc certius præstruaris, & inde potissimum vnde nobis in hoc ipso opere propositus est disputandi labor. Credimus videri deum, non quia videmus, vel per oculos corporis sicut videmus hunc solem, vt mentis obtuitu sicut se quisque interius videt viuentem, videt videre volentem, videt quærentem, videt scientem, videt nescientem. Tu itaque lectis ipsa his literis, solem quidem te vidisse recolis per oculos corporis, potes etiam statim videre si est id tempo-
ris, & eo loci es, vbi ex ea parte cœlum oculis tuis vsq; D
ad solem cõtuendum patet. At illa verò videnda quæ mente cõspici dixi, id est, quod viuas, quod videre deũ velis, quod id requiras, quod te viuere & velle & quærere scias, quo modo autem deus videatur nescias. Ad hæc, inquã, omnia videnda nõ oculos corporis adhibes, nec interuallum loci per quod intẽdatur obtutus, vt ad ea cerneoda perueniat, sentis aut quæris: sic vides vitam tuã, voluntatem, inquisitionem, sciẽtiam, ignorantiam, quia oec ipsa est contemnenda visio, videre quod nescias. Sic, inquã, vides hæc omnia, vt in te videas, apud te habeas, ac sine vllis figurarum liniamentis colorumq; nitoribus, tanto clarius & certius quãto simplicius interiusq; conspicis. Cum igitur nec corporis oculis sicut corpora siue cœlestia siue terrestria, nec mentis affectu, sicut ea sunt quorum ooonulla cõmemoraui, quæ apud temetipsam certissime intueris, nũc videamus deũ, cur credimus eũ videri, nisi quia scripturæ accommodamus fidem vbi legitur: Beati mundo *Matth. 5.*
corde quoniã ipsi deum videbunt? Et si qua alia in hac sententia mea de diuina authoritate conscripta sunt, cui nõ credere nefas ducimus, credere autem pietatis
E esse minime dubitamus. Hanc itaq; distinctionem tene, vt si qd te admonuero, disserẽdo quo ita videas oculis carnis, vel vllo alio sensu eius sentias, seu te sensisse recolas, sicut sentiuntur colores, fragores, odores, sapores, feruores, & si quid aliud per corpus cernẽdo, audiendo, olfaciendo, gustando, tangendo, sentiamus. Aut ita videas mentis intuitu, vt vides vitam, voluntatem, cogitationem, memoriam, cognitionẽ, intelligentiam, scientiam, fidem tuam, & quicquid aliud mente conspicis, atque ita esse nõ tantum credendo, sed planè videndo nõ dubitas, hoc me indices ostendisse. Quod autem non sic ostẽdero, vt aut corporis aut animi sensu visum perceptũq; teneatur, & tamen dixero aliquid quod aut verum quidem aut falsum esse necesse sit, sed nullo illorum duũm genere videatur, restat vt tãtummodo credatur vel non credatur. Sed si diuinarũ scripturarum, earum scilicet quæ canooicæ in ecclesia nominãtur, perspicua firmatur authoritate, sine vlla dubitatione credendum est. Aliis verò testibus vel testimoniis, quibus aliquid credendum esse suadetur, tibi credere vel non credere liceat, quantum meriti ea admonentem ad faciendã fidem vel habere vel noo habere
F perpenderis. Si enim ea quæ non vidimus, hoc est, in præsenti apparentia non sentimus vel mẽte vel corpore, neq; de scripturis sanctis vel legendo vel audiendo didicimus, nulla omnino credidissemus, vnde sciremus esse ciuitates vbi nunquam fuimus, vel à Romulo conditam Romã, vel vt de propinquioribus loquar, Constantinopolim à Cõstantino? Vnde postremo sciremus, qui nam parentes nos procreauissent, quib[us] patribus, auis, maioribus geniti essemus? Talium quippe cum plurima sciamus, nõ tamen ea vel vllo sensu præsentia, sicut solem, sicut oostri animi voluntatẽ, vel canonicorum eloquiorum authoritate, sicut Adam fuisse primum hominẽ, aut Christum io carne natum passumq; resurrexisse didicimus, sed aliis referentibus, de quorum testimonio in hoc dũtaxat rerum genere minime dubitandum esse putauimus. In quibus si alicubi fallimur credẽdo, vel ita esse quod non est, vel non ita esse quod ita est, nihil periculi esse iudicamus, si non sit cõtra illam fidem qua pietas informatur. Hæc prælocutio mea nondum propositam discutit quæstionẽ, sed te atque alios, qui ista lecturi sunt, præstruit quales seu

meorum

G meorum seu quorumlibet scriptorum iudices esse debeatis, ne vel scire vos opinemini quod nescitis, vel temere credatis quod neque corporis sensibus aut animi contuitu in eiusdem rei, qua cognoscẽda est euidentia, percepistis: neque canonicarum scripturarum authoritate, etiam si non affuit sensibus vel animi vel corporis

Cap. 2. vestri, tamen credendũ esse didicistis. Iam ne ergo venimus ad causam, an adhuc lecturus instruẽdus est? Nonnulli enim putant ipsum quod dicimus credere, cum res vera creditur, hoc solum esse mente contueri. Quod si ita est, fallitur ista nostra superior prælocutio, in qua distinximus aliud esse aliquid sentire per corpus, sicut in cœlo solem, & in terra montem, arborem corpusue quodlibet: & aliud mentis intuitu rem nihilominus euidentem, sicut nostra voluntas à nobismetipsis intus aspicitur, cum aliquid volumus, vel cogitatio cũ cogitamus, vel memoria dum recordamur, vel tale aliquid in animo siue in corpore: aliud autem credere, quod in corporis mentisue conspectu nec adest, nec affuisse recolitur: sicut sine parentibus creatũ Adã, & natum ex virgine passumq; resurrexisse Christum. hæc enim etiam corporaliter facta sunt, & videri per

H corpus si tunc adessemus, vtique potuerunt: nunc autẽ non adsunt sicut adest ista lux, quæ oculis cernitur, aut voluntas, qua nunc aliquid volumus, cõuenienter cõ-

† alidis, volumus, quæ mente conspicitur. spicitur †. Sed quia hæc distinctio falsa non est, profecto illa præstructio minus habebat, quod inter credere & aliquid præsens mente cõspicere, ne omnino vnum atque idem putaretur, parum clara fuerat elocutione discretum. Quid ergo dicimus? Num satis est vt inter videre & credere hæc distare dicamus, quia præsentia videntur, creduntur absentia? Planẽ forsitan satis est, si præsentia illa hoc in loco intelligamus dicta, quæ præsto sunt sensibus siue animi siue corporis, vnde etiã ducto vocabulo præsentia nominantur. Sicut enim hanc lucem corporis sensu, sic & meã voluntatem plane video, quia præsto est animi mei sensibus atq; intus mihi præsens est. Si quis verò mihi indicet voluntatẽ suam, cuius os & vox mihi præsens est, tamen quia ipsa voluntas, quã mihi iudicat, latet sensum corporis & animi, credo non video: aut si eum mentiri existimo, non credo, & si forte vt dicit ita sit. Credũtur ergo illa quæ absunt à sensibus nostris, si videtur idoneum quod eis

I testimonium perhibetur. Videntur enim quæ præsto sunt, vnde & præsentia nominãtur, vel animi vel corporis sensibus. Nam cum sint quinque corporis sensus, cernendi, audiendi, olfaciendi, gustandi, tangẽdi, visus quidem in eis præcipue oculis attribuitur est: veruntamen

Videre omnium sensuũ commune. hoc verbo vtimur & in cæteris. Non enim tãtum dicimus, vide quid luceat, sed etiam vide quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat, vide quid caleat. Nec quia dixi ea credi quæ absunt à sensibus nostris, sic accipiantur vt inter illa deputentur, quæ aliquando vidimus, & nos vidisse retinemus, certiq; sumus, quanuis tunc non presto sint, cũ recoluntur à nobis. Neq; enim inter credita sed inter visa deputãtur, & ideo nota sũt, non quia fidem adhibuimus aliis testibus, sed quia nos vidisse sine dubio recordamur & scimus. Constat igitur nostra scientia ex visis rebus & creditis, sed in iis quæ vidimus vel videmus, nosipsi testes sumus: In his autem quæ credimus, aliis testibus mouemur ad fidẽ, cum earum rerum quas nec vidisse nos recolimus, nec videmus, dantur signa vel in vocibus vel in literis vel in quibusq; documẽtis, quibus visis non visa credũtur. Non autem immeritò scire nos dicimus non solum ea

quæ vidimus aut videmus, verum & illa quæ idoneis K ad quanq; rem commoti testimoniis vel testibus credimus. Porrò si scire non incongruenter dicimur, etiã illud quod certissimum credimus, hinc factum est vt etiam rectè credita, & si non adsint sensibus nostris, videre mentem dicamur. Scientia quippe menti tribuitur, siue per corporis sensus, siue per ipsum animũ aliquid perceptum cognitũq; retineat, & fides ipsa mente vtique videtur, quamuis hoc fide credatur quod nõ videtur. Vnde & Apostolus Petrus dicit: In quem modo 1.Pet.1. non videntes creditis. Et ipse dominus: Beati qui non viderunt & crediderunt. Cum itaque dicitur homini, Ioan.20. Crede Christũ resurrexisse à mortuis: si credit, attende quid videat: attẽde quid credat, & vtrunque discerne. Videt hominem cuius audit vocem, & ipsa vox in visis corporalibus deputatur secũdum ea quæ supra diximus: Hæc duo sunt, testis & testimonium, quorum ad oculos vnum, ad aures alterum pertinet. Sed hunc testem fortasse aliorum testimoniorum authoritas confirmat, diuinarum scilicet scripturarum, vel quorumlibet aliorum quibus est motus ad fidem. Scripturæ ad visa pertinẽt corporis oculorum, si eas legit: vel auriũ, si eas audiuit. Videt autem animo quicquid figuris lite- L rarum sonisue significari intellexit. Videt ipsam fidem suam, qua se credere sine contatione respondet. Videt cogitationẽ qua cogitat quid ei posit prodesse quod credit. Videt voluntatem qua accessit ad suscipiendã religionem, videt etiam ipsius resurrectionis quandam imaginem in animo suo factam, sine qua intelligi non potest quicquid factũ corporaliter dicitur, siue credatur siue non credatur. Sed vt puto distinguis quo Cap. 3. modo videat fidem suam, qua credit: & quo modo videat illam resurrectionis imaginem in animo suo factam, quam si hoc audit, videt etiam qui non credit. Hæc ergo omnia videt, partim corpore, partim mente: voluntatem verò eius à quo audit vt credat, & ipsam Christi resurrectionem non videt, sed credit, & tamen eam videre dicitur quodã mentis obtutu, magis secũdum testimoniorum fidem quàm rerũ præsentia creditarum. Illa enim quæ videt, adsunt sensib' vel animi vel corporis: quæ autẽ credit, absunt à sensibus & animi & corporis, quãuis voluntas eius à quo audit vt credat non sit præterita, sed maneat in loquente: quam in seipso idem ipse qui loquitur videt, illo verò qui audit M non eam videt sed credit. Resurrectio autem Christi præterita est, quam nec illi viderunt homines qui tunc fuerunt. Nam qui viderunt viuentem Christum, quem viderant morientem, ipsam tamen resurrectionẽ cum fieret non viderunt, sed eam certissime crediderũt, videndo & tangendo viuum quem nouerãt mortuum. Nos totum credimus & quòd resurrexerit, & quòd ab hominibus tunc visus & cõtrectatus sit, & quòd nunc Rom.6. viuat in cœlis, nec iam moriatur, & mors illi vltra non dominabitur: res autem ipsa nec corporis nostri sensibus adest, sicut adest hoc cœlũ & terra: nec nostræ mẽtis obtutibus, sicut adest fides ipsa, qua hoc credimus. Sed iam satis vt puto ista mea prælocutione cognouisti, quid sit videre vel mente vel corpore, & quid ab eis distet credere. Quod quidẽ fit mente & videtur mente, quoniã menti nostræ fides nostra cõspicua est. Sed tamen quod eadẽ fide creditur, abest & ab aspectu corporis Christi †, sicut abest corpus in quo Christus re- † nostri. surrexit, & ab aspectu mẽtis alterius, sicut abest ab aspectu mentis meç fides tua, quãuis eam esse in te credam, cum eam non videam corpore, quod nec tu potes, nec mente

A mente quo tu potes, ſicut ego meã, quam tu non potes.
1.Corin.2. Nemo enim ſcit quid agatur in homine, niſi ſpirit⁹ ho
& 4. minis, qui in ipſo eſt, donec veniat dominus & illuminet abſcõdita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes
cordis, vt eos non ſolum quiſque ſuas videat, ſed & aliorum. Secundum hoc enim dixit Apoſtolus, nemiñe
ſcire quid agatur in homine niſi ſpiritum hominis, qui
in ipſo eſt, ſecundum quod videmus in nobis. Nam ſecundum id quod credimus, nec videmus, & multos fi-
Cap.4. deles eſſe nouim⁹, & multis noti ſumus. Si ergo iam
iſta diſtincta ſunt; veniamus ad cauſam. Scimus poſſe
Matth.5. deum videri, quoniam ſcriptum eſt, Beati mundo corde quoniam ipſi deum videbunt. An forte nõ debui dicere, ſcimus, ſed credimus, quoniam deum nec corpore aliquando vidimus ſicut hanc lucem, nec mẽte ſicut
ipſam in nobis, qua id credimus fidẽ, ſed tantum quia
ſcriptum eſt in ea ſcriptura cuius fideles ſum⁹, quod ve
1.Ioan.3. rum ſit minime dubitamus. Apoſtolus tamẽ Ioannes
cum tale aliquid diceret: Scimus, inquit, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Ecce ſcire ſe dixit, quod nõdum factum fuerat,
nec videndo, ſed credendo cognouerat. Rectè itaque
B diximus, ſcimus deum poſſe videri, quãuis eum non viderimus, ſi diuinæ authoritati quæ in ſanctis libris cõtinetur credimus. Quid ergo eſt quod eadem dicit authoritas, Deum nemo vidit vnquam? An fortaſſe reſpõdetur quòd illa teſtimonia de vidẽdo deo ſunt, nõ de
viſo: Ipſi enim deum videbunt, dictum eſt, non viderunt, & nõ vidimus, ſed videbimus eum ſicuti eſt. Proinde his ſententiis non eſt contrarium, Deum nemo
vidit vnquã. Videbunt enim quem non viderunt, qui
mundo corde filij dei eſſe voluerunt. Quid eſt ergo,
Gene.32. Vidi deum facie ad faciẽ, & ſalua facta eſt anima mea?
An & hoc non eſt contrarium illi quod dictum eſt,
Ioan.1. Deum nemo vidit vnquam? Et illud quod de Moyſe
Exod.33. ſcriptum eſt, Quia loquebatur cum deo facie ad faciẽ,
ſicut quis loquitur ad amicum ſuũ. Et illud quod Pro-
Eſa.6. pheta Eſaias vel de ipſo loquens ait, Vidi dominum ſabaoth ſedentem in throno: Et ſi qua alia ſolent ſimilia
teſtimonia ex eadem authoritate proferri, quo modo
non ſunt cõtraria ſententiæ qua dictum eſt, Deum nemo vidit vnquam? Quanquam & ipſum Euangelium
poteſt putari tibi eſſe cõtrarium. Quo modo enim ve-
Ioan.14. rum eſt quod in eo dicitur, Qui me videt, videt & pa-
C trem, ſi deum nemo vidit vnquã? Quo modo verum
Matth.18. eſt, Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei, ſi
deum nemo vidit vnquam? Qua igitur regula intelligentiæ iſta veluti cõtraria & repugnãtia, non eſſe contraria nec repugnare probabimus? Neq; enim fieri vllo
modo poteſt, vt hæc ſcripturarũ authoritas aliqua ex
parte mentiatur. Si dicimus in eo quod ſcriptum eſt,
Ioan.1. Deum nemo vidit vnquã, homines tantummodo in-
1.Cor.2. telligendos: ſicut etiã illud dictum eſt. Nemo ſcit quid
agatur in homine niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt,
nemo vtique ſcilicet hominum: Neq; enim hoc de deo
Ioan.2. accipi poteſt, cum de Chriſto ſcriptum ſit. Non opus
fuiſſe vt quiſquam illi teſtimonium perhiberet de homine, quoniam ipſe ſciebat quid eſſet in homine. Nam
1.Tim.6. hoc Apoſtolus planius explicans, Quem nemo, inquit,
hominum vidit nec videre poteſt. Si ergo ita dictum
Ioan.1. eſt: Deum nemo vidit vnquã, ac ſi diceretur, nemo hominum hactenus illa quæſtio ſoluta videbitur, vt non
Matth.18. ſit huic ſententiæ contrariũ quod dominus ait: Angeli
eorum ſemper vident faciem patris mei, vt ſcilicet angelos deum videre credam⁹, quem nemo vidit vnquã
ſcilicet hominum. Quo modo ergo deum vidit Abra- D
ham, Iſaac, Iacob, Iob, Moyſes, Micheas, Eſaias, & ſi qui
alij ſunt, de quib⁹ veraciſsima ſcriptura teſtatur, quòd
deum viderint, ſi deum nemo vnquam hominum vidit, nec videre poteſt? Quanquam nonnulli volentes
etiam probare impios viſuros deum, à diabolo quoque
ipſo deum viſum putant: ſic accipiẽtes quod ſcriptum
eſt in libro Iob, veniſſe cum angelis & diabolũ in cõ- Iob.1. & 2.
ſpectu dei, vt iam & illud veniat in quæſtionem, quo
modo dictum ſit, Beati mũdo corde, quoniã ipſi deum
videbunt. Et illud, Pacem ſectamini cum omnibus, & Heb.12.
ſanctificationem, ſine qua nemo poterit videre deum.
Multũ enim miror, ſi eo vſque progrediuntur, qui exiſtimant impios viſuros deum, & diabolo viſum deum,
vt eos & mundo corde eſſe & pacem & ſanctificationem cum omnibus ſectari aſſeuerent. Nam quod dominus ait: Qui me videt, videt & patrem, poteſt paulo Ioan.14.
attentius conſideratum non videri eſſe contrarium ei
quod dixit, Deum nemo vidit vnquam. Neque enim Ioan.1.
dixit, Quia vidiſtis me, vidiſtis & patrem: ſed dicẽdo,
Qui me videt, videt & patrem: oſtendere voluit vnitatem ſubſtantię patris & filij, ne in aliquo inter ſe putarentur eſſe diſsimiles, ac per hoc quoniã vere dictum E
eſt, Qui me videt, videt & patrem: profecto quoniam
deum nemo hominum vidit vnquã, nec patrem quiſquam putandus eſt vidiſſe, nec filium ſecundum quod
deus eſt & filius, & cum patre vnus deus. Nam ſecun- Baruch.3.
dum id quod homo eſt, vtique in terra viſus eſt, & cum
hominibus conuerſatus eſt. Sed magna quæſtio eſt, Cap.5.
quo modo nõ ſit cõtrarium, quia tot antiqui viderunt
deum, ſi deum nemo vnquã vidit, quem nemo hominum vidit nec videre poteſt? Vides quàm difficilẽ mihi propoſueris quæſtionem, vnde me aliquid prolixe
copioſeq; ſcribere voluiſti ex occaſione breuis epiſtolę
meæ, quæ tibi viſa eſt diligẽtius & vberius explicanda.
Vis ne ergo attendere quæ apud alios interim comperi diuinarum ſcripturarum egregios tractatores, quid
de viſione dei ſenſerint? ne forte ſufficiant deſyderio
tuo, quamuis ea forſitan noueris. Pauca ergo iſta attende ſi placet. Cum euãgelium exponens beatus Ambro- Ambroſius ſup Lu.
ſius Mediolanenſis Epiſcopus, veniſſet ad eum locum, li.1.cap.1.
vbi angelus apparuit in templo Zachariæ ſacerdoti, ex
hac occaſione, vide quãta & qualia de dei etiã viſione
diſſeruit. Nõ immeritò, inquit, angelus videtur in tem-
plo, quia veri ſacerdotis iam nunciabatur aduentus, & F
cœleſte ſacrificium parabatur, in quo angeli miniſtrarent. Et bene apparuiſſe dicitur ei, qui eum repente cõ- ὤφθη, imò
ſpexit. Hoc ſpecialiter aut de angelis aut de deo ſcrip- dicitur viſus.
tura diuina tenere conſueuit, vt quod non poteſt videri, apparere dicatur. Sic habes, Apparuit deus Abrææ Gen.18.
ad ilicem Mambre. Nam qui ante nõ præſentitur, ſed
repentino videtur aſpectu, apparere memoratur. Non
enim ſimiliter ſenſibilia videntur, & is in cuius volũtate ſitum eſt videri, & cuius naturæ eſt non videri, voluntatis videri. Nam ſi nõ vult, non videtur, ſi vult videtur. Apparuit enim deus Abraę quia voluit, aliis quia
noluit nõ apparuit. Viſus eſt etiam Stephano cum la- Acto.7.
pidaretur à populo aperire cœlum. Viſus eſt etiam Ieſus ſtans ad dexteram dei, & nõ eſt viſus à populo. Vidit Eſaias deum ſabaoth, ſed & alius videre nõ potuit,
quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loquimur, cum etiam de ipſis cœleſtibus virtutibus & poteſtatibus legerimus, quia deum nemo vidit vnquam. Et
addidit quod vltra cœleſtes virtutes & poteſtates, vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Aut
acquieſcatur

G acquiescatur igitur necesse est, si deum patrẽ nemo vidit vnquam, filium visum esse in veteri testamento, & desinant hæretici ex virgine ei principiũ dare, qui antequam nasceretur ex virgine, videbatur. Aut certe refelli non potest, vel patrem vel filium, vel certe spiritũ sanctum, si tamen est spiritus sancti visio, ea specie videri, quam voluntas elegerit, non natura formauerit, quoniam spiritum quoq; visum accepimus in columba. Et ideo deum nemo vidit vnquam, quia eam quæ

† Christo. in deo † habitat plenitudinem diuinitatis nemo conspexit, nemo mẽte aut oculis cõprehendit. Vidit enim ad vtrunque referendum est. Denique cum additur, Vnigenitus filius ipse enarrauit, mentium magis quàm oculorũ visio declaratur. Species enim videtur, virtus verò enarratur. Illa oculis, hæc mente comprehẽditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphin quando voluit, apparuit, & vocem eius Esaias solus audiuit. Apparuit angelus, & nunc pręsto est, sed nõ videtur. Neq; enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia promerẽdi, vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam, nos copiam non meremur, quia

H deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in præsenti seculo nisi quando vult dominus nõ videtur? In ipsa quoque resurrectione nõ facile est deum videre, nisi iis qui corde sunt mũdo. Et ideo beati mũdo corde, ipsi enim deũ videbunt. Quãtos beatos iam numerauerat, & tamen videndi his deum non promiserat facultatẽ? Si ergo ij qui mundo sunt corde deum videbunt, vtique alij non videbũt. Neq; enim indigni deum videbunt, neque iis qui deum videre voluerit potest deum videre. Nec deus in loco videtur, sed mũdo corde, nec corporalib⁹ oculis deus quęritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur videtur, & cum præsens est non videtur. Denique nec Apostoli omnes

Ioan.14. Christum videbant. Et ideo ait: Tanto tẽpore vobiscũ sum, & adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quę sit latitudo & longitudo & altitudo & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi, videt & Christum, videt & patrem. Nos enim iam secundũ carnem non nouimus Christum, sed secundũ spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus, qui nos in omnem plenitudinem dei miseri-

I cordia sua implere dignetur, vt videri possit à nobis.

Cap.6. Si hæc verba intelligis, quid restat quod à me ampli⁹ requiratur, cum iam illa quæ difficilis videbatur soluta sit quęstio? Discretum est quippe quo modo dictum

Ioan.1. sit: Deum nemo vidit vnquã, & quo modo deum iusti

1.Ioan.4. antiqui viderint. Sed illud propterea dictum est, quoniam deus natura inuisibilis est. Illi autem ideo viderunt, quicunque deum viderunt, quia cui voluerit sicut voluerit apparet ea specie, quã voluntas elegerit, etiam latente natura. Nam si quando patres deum viderunt, ipsa illis natura eius apparuit, quamuis si noluisset vtiq; nõ apparuisset, quo modo deum nemo vidit vnquam, cum eo volente ipsa eius à tot patrib⁹ natura cõspecta sit? Quod si dicitur filius à patribus visus, vt de deo patre accipiatur dictum, quòd eum nemo vnquam viderit, nõ quidem amisit occasionem Ambrosius, vt hinc quosdã hæreticos redargueret, id est, Photinianos, qui principium filio dei ex vtero virginis tribuunt, nec volunt credere quod & antea fuerit. Sed quia videbat alios, id est, Arrianos perniciosius insidiantes, quorum proculdubio error astruitur, si patris natura inuisibilis, filij verò visibilis esse creditur, vtriusq; vnam paritérq; K inuisibilem asseruit esse naturam, adiungens etiam spiritus sancti. Quod breuiter quidem sed admirabiliter intimauit, vbi secutus ait: [Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.] Aut certe refelli nõ potest, vel patrem, vel filium, vel certe spiritum sanctũ, si tamen est spiritus sancti visio, ea specie videri quam voluntas elegerit, non natura formauerit. Potuit dicere, non natura monstrauerit, sed maluit dicere, formauerit, ne ipsam speciẽ in qua deus elegit, apparere de sua natura formare putaretur: & ex hoc vtique conuinceretur cõuertibilis esse mutabilisq; substantiæ, quod ipse deus à fide piorum misericors & benignus auerterit.

Cap.7. Inuisibilis est igitur natura deus, non tantũ pater, sed & ipsa trinitas, vnus deus. Et quia non tantum inuisibilis, verumetiam incommutabilis, sic apparet quibus voluerit, in qua voluerit specie, vt apud eũ integra maneat eius inuisibilis incommutabilisq; natura. Desyderium autem veraciter piorũ quo videre deũ cupiunt, & inhianter ardescunt, nõ opinor in eam speciem cõtuendam flagrat, qua vt vult apparet quod ipse nõ est, sed in eã substantiã qua ipse est quod est. Huius enim L

Exod.33. desyderij sui flammam sanctus Moyses fidelis famulus eius ostendit, vbi ait deo cum quo vt amicus facie ad faciem loquebatur, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum. Quid ergo? ille non erat ipse? Si non esset ipse, non ei diceret, Ostẽde mihi temetipsum, sed ostende mihi deum: & tamen si eius naturam substantiamq; conspiceret, multominus diceret, Ostende mihi temetipsum. Ipse ergo erat in ea specie qua apparere voluerat, non autem ipse apparebat in natura propria, quã Moyses videre cupiebat. Ea quippe promittitur sactis in alia vita. Vnde quod respõsum est Moysi, verum est, quia nemo potest faciem dei videre & viuere, id est, nemo potest eum in hac vita videre viuens sicuti est. Nam multi viderunt, sed quod voluntas elegit, non quod natura formauit. Et illud quod sanctus Ioannes ait, si rectè intelligitur, Dilectissimi [nunc] fi- 1.Ioan.3. lij dei sumus, & nondũ apparuit quod erimus: Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, non sicut eum homines viderunt quando voluit in specie qua voluit, non in natura qua in semetipso etiam cum videretur latuit, sed sicut est, quod ab eo petebatur, cum ei diceretur, Ostende mihi M temetipsum, ab eo qui cum illo facie ad faciem loque- Exod.33. batur. Non quia dei plenitudinẽ quisquam non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquãdo comprehendit. Cap.8. Aliud est enim videre, aliud est totũ videndo comprehendere: quandoquidem id videtur quod præsens vtcunque sentitur, totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, vt nihil eius lateat videntem, aut cuius fines circunspici possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ, circunspicere autem potes fines annuli tui. Exempli gratia, duo posui, quorũ alterum ad mentis obtutum, alterũ ad corporales oculos pertinet. Visus enim sicut ille ait, ad vtrunque referendus est, id est, & ad oculos & ad mentem. Porrò si propterea deum nemo vidit vnquã, quia sicut ait disputator, cuius verba consideramus, plenitudinem diuinitatis eius nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit: vidit enim ad vtrunque referendũ est: restat inquirere quo modo angeli deum videãt, prop- Matth.18. ter illud quod ex Euangelio commemoraui, Angeli eorum semper vident faciem patris mei. Si enim & ipsis non sicuti est sed latẽte sua natura in specie qua voluerit

A luerit apparet,magis magisq; requirendũ eſt, quo modo eum nos videbimus ſicuti eſt, & ſicut Moyſes deſyderauit cum peteret,vt deus qui in conſpectu eius erat, oſtenderet illi ſemetipſam. Hoc enim nobis ſummum præmium in reſurrectione promittitur, quòd erimus æquales angelis dei, ac per hoc ſi nec ipſi eum vidẽt ſicuti eſt, quo modo nos ita viſuri ſumus cũ eis æquales in reſurrectione facti fuerimus? Sed vide quid conſequenter dicat noſter Ambroſius. Denique,inquit, cum additur, Vnigenitus filius ipſe enarrauit, mẽtium magis quàm oculorum viſio declaratur. Species enim videtur,virtus verò narratur. Illa oculis, hæc mẽte comprehenditur. Qui pauloante dixerat viſionẽ ad vtrunque referẽdam,nunc eam non menti,ſed oculis dedit, non vt opinor negligẽter ſua verba reſpiciẽs, ſed quia vſitatius in loquendo ſolemus oculis attribuere viſionem ſicut ſpeciem corpori. Nam & hic mos loquendi crebrius vſurpatur in rebus quæ locis continentur, variantur q; colorib⁹. Sed ſi nulla ſpecies eſſet mente cõtuenda,non diceretur ille ſpecioſus forma præ filiis hominum. Neque enim hoc ſecundum carnem dictum eſt,ſed ſecundum ſpeciem ſpiritalem. Dicitur ergo & ſpecies pertinens ad mẽtis obtutum, ſed quia vſitatius

Pſal. 44.

B in corporibus dicitur vel in ſimilitudinibus corporũ, ideo dixit, Species videtur,virtus verò narratur: illa oculis, hæc mente comprehenditur. Proinde narrante vnigenito qui eſt in ſinu patris narratione ineffabili, creatura rationalis munda & ſancta, impletur viſione dei ineffabili, quam tunc conſequemur cũ æquales angelis facti fuerimus. Quia ſicut videntur iſta viſibilia corporis ſenſibus nota,deum nemo vidit vnquã, quoniam ſi aliquando eo modo viſus eſt,non ſicut iſta natura videtur, ſed voluntate viſus eſt, ſpecie qua voluit apparens,latente natura atque in ſe incommutabiliter permanẽte. Eo autẽ modo quo videtur ſicuti eſt,nunc fortaſſe videtur à quibuſdam angelis,à nobis autẽ tunc

Cap. 9. ita videbitur, cũ eis facti fuerimus æquales. Deinde cum addidiſſet, quia nec poteſtates cœlorum, ſicut Seraphin,niſi cum volunt & quemadmodum volunt videntur, vt hinc etiam coniiceretur quanta ſit inuiſibilitas Trinitatis, tamen, inquit, etſi poteſtas non eſt vidẽdi,eſt gratia promerẽdi vt videre poſſimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam, nos copiam non meremur, quia deum videndi gratiam non habemus.

C His itaque verbis quia non ſua docet,ſed Euangelium exponit,non hoc voluit intelligi,quòd quidam eorum videbunt deum,quidã verò non videbunt,quibus credentibus dedit poteſtatẽ filios dei fieri,cum ad eos omnes pertineat quod dictum eſt. Videbimus eum ſicuti eſt. Sed dicẽdo,nos copiam non meremur, quia deum videndi gratiam non habemus de hoc ſeculo ſe loqui ſignificauit,vbi quibuſdam deus licet non in ſua natura, ſed in qua voluit ſpecie dignatus eſt apparere, ſicut

†Eſaia. Abraæ,ſicut Iſaac†, aliiſque ſimilibus, cæteris verò innumerabilibus, quamuis ad ſuum populum & hæreditatem æternã pertinentibus nulla vel tali ſpecie ſe demõſtrat. In futuro autem ſeculo qui regnum accepturi ſunt quod eis ab initio præparatũ eſt, omnes eum corde mundo videbunt,nec in illo regno niſi tales erunt.

Cap. 10. Attende itaque quid adiungat iam de illo ſeculo dicere incipiens, Et quid mirum,inquit, ſi in præſenti ſeculo niſi quando vult dominus non videtur? in ipſa quoque reſurrectione non facile eſt deum videre, niſi eis qui mundo ſunt corde. Et ideo beati mũdo corde, ipſi enim deum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen his videndi deũ non promiſerat facultatem. Si ergo ij qui mũdo ſunt corde deum videbunt,vtique alij non videbunt. Neque enim indigni deum videbunt,neque is qui deum videre noluerit,poteſt deum videre. Cernis quàm circunſpecte loquatur iam de iis qui in futuro ſeculo videbunt deum: Neque enim omnes ſed qui digni ſunt. Reſurgent enim digni & indigni regno illo,vbi videbitur deus: quoniam omnes qui in monumentis ſunt, audient vocẽ eius & procedent,ſed cum magna differentia. Nam qui bene fecerunt,in reſurrectionem vitæ: qui verò male egerunt, in reſurrectionem iudicij. Hoc iudicium pœnam æternam ſignificat: ſicut etiam illud dictum eſt, Qui non credit, iam iudicatus eſt. Quod ergo ait ſanctus Ambroſius,Neque is qui deum videre noluerit,poteſt deũ videre: quid aliud intelligi voluit,niſi quia iis qui mundando cordi curam tantæ rei dignam non vult impẽdere,nõ vult deum videre. Vide proinde quid adiungat. Nec in loco,inquit,deus videtur, ſed mundo corde. Quid euidẽtius,quid expreſsius dici potuit? Ab hac igitur viſione diabolus & omnes angeli eius,& omnes cũ eis impij ſine vlla nebula dubitationis excluſi ſunt, quoniam mũdo corde nõ ſunt: ac per hoc quod ſcrip-

D *Ioan. 5.* *Ioan. 3.* *Ambroſius ſup Lucam.*

E tum eſt in libro Iob, veniſſe angelos in cõſpectum dei, & veniſſe cum eis diabolum, non ideo diabolus deum vidiſſe credẽdus eſt. Ipſi enim dicti ſunt veniſſe in cõſpectum dei, non deus in cõſpectum eorum. Veniunt autem in conſpectum noſtrũ quæ videmus,non à quibus videmur. Venerunt ergo ſicut in multis codicibus legitur,vt aſsiſterent corã deo,nõ vt [illegible] ipſis deus. Nec eſt opus hoc loco immo[illegible]rib⁹ noſtris conemur oſtendere,quo modo [illegible]poraliter fiat, cum in dei conſpectu ſint omnia ſ[illegible]per. Nunc enim quæritur,quo modo videatur deus,nõ ea ſpecie qua & in iſto ſeculo quibuſ[illegible] voluit apparere,quando non ſolum cum Abraam aliiſq; iuſtis, verũetiam cum Cain fratricida locutus eſt. Sed quo modo videatur in illo regno vbi eum videbunt filij eius ſicuti eſt. Tunc quippe ſatiabitur in bonis deſyderium eorum,quo deſyderio flagrabat Moyſes,cui loqui ad deum facie ad faciẽ non ſufficiebat,& dicebat: Oſtende mihi temetipſum manifeſte,vt videam te: tanquam diceret, quod in pſalmo ex eodem deſyderio canitur, Satiabor cum manifeſtabitur gloria tua. Quo deſyderio ardebat & Philippus,& ſic ſatiari cupiebat dicens, Oſtende nobis patrem & ſufficit nobis. De hac viſione loquens, eius etiã ipſe amator & deſyderator Ambroſius, Non in loco, inquit,deus videtur, ſicut ad ilicem Mambre, ſicut in monte Sina,ſed mundo corde. Et ſequitur,ſciens quid deſyderet,& quid æſtuet,& quid ſperet: Nec corporalibus, inquit, oculis deus quæritur quibus ſe oſtendit Abraæ,Iſaac,Iacob,& aliis in hoc ſeculo. Nec circunſcribitur viſu,propter illud quod dictum eſt, Poſteriora mea videbis: Nec tactu tenetur, ſicut luctatus etiam eſt cum Iacob: Nec auditur affatu, ſicut nõ ſolum à tot ſanctis, verũetiam à diabolo auditus eſt: Nec ſentitur inceſſu, ſicut aliquando cum in paradiſo deambularet ad veſperam. Vides quemadmodum vir ſanctus enitatur noſtras mentes ab omnibus carnis ſenſibus ſeuocare,vt aptas faciat ad videndũ deum. Et tamen quid agit talis extrinſecus plantator & rigator, niſi intrinſecus operetur qui dat incrementum deus? Quis enim ſine adiutorio ſpiritus dei cogitare valeat eſſe aliquid, magiſq; eſſe, quàm omnia quæ per corpus ſentiuntur, quod nec in loco videatur, nec quærendum ſit oculis, nec au-

Exod. 33. *Pſal. 16.* *F* *Ioan. 14.*

G nec audiatur affatu, nec tactu teneaẽ, nec sentiatur in-
cessu, & videatur tamen, sed mundo corde? Neq; enim
de hac vita ille loquebatur cũ hoc diceret, quãdoquidẽ
ab hoc seculo in quo deus apparuit, non sicuti est, sed
in specie qua voluit, quibus voluit, satis discreuit seculi
futuri vitam, discretione apertissima, vbi ait, Et quid
mirum si in pręsenti seculo nisi quando vult, dominus
non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile
Matth. 5. est deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo
beati mundo corde, quoniã ipsi deum videbunt. Hinc
iam de illo seculo dicere exorsus est, vbi deũ videbunt,
non omnes qui resurgent, sed qui resurgent ad vitam
æternam: nõ indigni, de quibus dictum est, Tollatur
impius ne videat claritatem dei: sed digni, de qualibus
Ioan. 14. dixit ipse dominus cum præsens non videretur, Qui
diligit me, mãdata mea custodit. Et qui diligit me, di-
ligitur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam
meipsum illi: nec ij quibus dicetur, Ite in ignem æter-
num, qui paratus est diabolo & angelis eius: sed ij qui-
Matth. 25. bus dicetur, Venite benedicti patris mei percipite reg-
num quod vobis præparatum est ab initio mundi. Illi
quippe ibunt in combustionem æternam, Iusti autem
H in vitã æternam. Et quæ est vita æterna, nisi quòd ipsa
Ioan. 17. vita alibi dicit, Hæc est autẽ vita æterna, vt cognoscãt
te vnum deũ verum & quem misisti Iesum Christum:
Sed sic, quo modo promisit ostensurum se ipsum dile-
ctoribus suis cum patre vnum deum, nõ quo modo in
hoc seculo in corpore visus est à bonis & à malis, & in
iudicio futuro, quo sic vẽturus est, quo modo visus est
iens in cœlum; hoc est in eadem forma filij hominis,
Matth. 25. eandem formã videbunt, quibus dicturus est, Esuriui
Zacha. 12. & non dedistis mihi manducare: quia & Iudæi vide-
Philip. 2. bunt in quẽ pupugerunt: non illam dei formã in qua
non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, in illa dei
**Iusti, aut* forma tunc videbunt * eum [qui videbunt eum] sicu-
simile ver- ti est. Nec ideo videbunt, quia pauperes spiritu in hac
bum vide- vita fuerunt, quia mites, quia lugentes, quia esurientes
tur desse. & sitientes iusticiam, quia misericordes, quia pacifici,
quia persecutionem passi propter iusticiam, quanuis &
hæc omnia eidem ipsi passi sunt, sed quia mundo sunt
corde. Ideo quippe inter illas beatitudines, cum omnia
faciant qui cor mundum habent, non est tamen alicu-
Matth. 5. bi positum, deum videbunt, nisi vbi dictum est, Beati
I mundo corde, quoniam mundo corde videbitur†, qui
†aliàs Bea nec in loco videtur, nec oculis corporalibus quæritur,
ti mũdicor nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur
des, quoniã affatu, nec sentitur incessu. Deũ enim nemo vidit vn-
ipsi deum quam, vel in hac vita sicuti ipse est, vel etiam in ange-
videbunt. lorum vita, sicut visibilia ista quæ de corporali visione
Ioan. 1. cernuntur. Quia vnigenitus filius qui est in sinu patris
ipse enarrauit. Vnde non ad oculorum corporalium,
sed ad mentium visionem dictum est pertinere quod
Cap. 12. narrat. Sed rursus ne desyderium nostrum à corpo-
ris sensu ad alium corporis sensum migraret, hoc est,
ad aures ab oculis: ideo cum dixisset, nec corporalibus
deus oculis quæritur, nec circũscribitur visu, nec tactu
tenetur, addidit etiã, nec auditur affatu, vt si possumus,
vnigenitum filiũ qui est in sinu patris, sic intelligamus
narrantem, quoniam & verbum est, non sonus auribus
strepens, sed imago mentibus innotescens, vt illic in-
terna & ineffabili luce clarescat quod dictum est, Qui
me videt, videt & patrem, quod hic Philippo diceba-
tur quando videbat & non videbat. Sequitur enim hu-
Ambrosius ius visionis eximius concupitor Ambrosius, dicens, Et
super Lucã. cum absens putatur, videtur: & cum præsens est, nõ vi-

detur. Non dixit cum absens est, sed cum absens puta- K
tur. Nusquam enim absens est qui cœlum & terrã im-
plet, nec spacijs includitur paruis, magisq; diffunditur,
sed vbiq; totus est & nullo cõtinetur loco. Hoc qui ex-
cedente mente intelligit, videt deũ, & cum absens pu-
tatur. Qui autem hoc non potest, oret & agat, vt posse
mereatur, nec ad hominẽ disputatorẽ pulset, vt quod
non legit legat, sed ad deum saluatorem, vt quod non
valet valeat. Vnde autem dixerit, Et cum præsens est
non videtur, consequenter aperuit dicens, Deniq; nec
Apostoli omnes Christum videbant: Et ideo ait, Tãto *Ioan. 14.*
tempore vobiscum sum, & adhuc me nõ cognouistis?
Ecce quo modo de⁹ pręsens erat & nõ videbatur. Sed
quare non ausus est dicere, deniq; nec Apostoli Chri-
stum videbant, sed ait, Nec Apostoli omnes, tanquam
aliqui tunc viderẽt ea visione in qua ipse & pater vnũ
sunt? An forte illud attẽdit, quod cum Petrus dixisset,
Tu es Christus filius dei viui, responsum accepit, Bea- *Matth. 16.*
tus es Simon bariona, quia non tibi reuelauit caro &
sanguis, sed pater meus qui in cœlis est? Quãuis illa re-
uelatio vtrum per fidẽ tantæ rei creditæ, an per visio-
nem cõspectæ facta in eius mente fuerit, non mihi vi- L
deatur elucere, cũ & ipse Petrus tam paruulũ se adhuc
illi ostenderet, vt timeret ne amitteret morientem quẽ
filium dei viui, hoc est, vitæ fontem fuerat pauloante
confessus. Deinde potest mouere, quo modo iã ipsa *Cap. 12.*
dei substantia videri potuerit, à quibusdam in hac vita
positis, ꝓpter illud quod dictũ est ad Moysem, Nemo *Exod. 33.*
potest faciem meam videre & viuere: nisi quia potest
humana mens diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam
vitam, antequam per istam communem mortem car-
ne soluatur. Sic enim raptus est qui audiuit illic ineffa- *2. Cor. 12.*
bilia verba, quæ non licet homini loqui: vbi vsque ad-
eo facta est ab huius vitæ sensibus quædam intentionis
auersio, vt siue in corpore, siue extra corp⁹ fuerit, id est,
vtrum sicut solet in vehementiori ecstasi mens ab hac
vita in illam vitam fuerit alienata manente corporis
vinculo, an omnino resolutio facta fuerit, qualis in ple
na morte contingit, nescire se diceret. Ita fit vt & illud
verum sit quod dictum est, Nemo potest faciem meã
videre & viuere, quia necesse est abstrahi ab hac vita
mentem, quando in illius ineffabilitatem visionis assu- M
mitur, & non sit incredibile quibusdam sanctis non-
dum ita defunctis, vt sepelienda cadauera remanerẽt,
etiam istam excellentiam reuelationis eius concessam
fuisse. Quod existimo cogitasse illum qui noluit dice-
re, Nec Apostoli Christum videbant, sed ait, nec Apo-
stoli omnes Christum videbant, credens quibusdam
eorum diuinitatis quoque ipsius visionẽ de qua loque-
batur etiam tũc potuisse donari: certe propter beatum
Paulum, quia & ipse quanuis nouissimus vtique Apo-
stolus erat, qui de sua illa ineffabili reuelatione non ta-
cuit. Quanquam & illi fidelissimo antiquo famulo dei
Moysi miro, vbi in hac terra laboraturo populumq;
illum adhuc recturo, concessum est quod petiuit, vt cla
ritatem domini videret, cui dixerat: Si inueni gratiam *Exod. 33.*
ante te ostende mihi temetipsum manifeste. Accepit
enim in præsentia congruum respõsum, quod faciem
dei videre non posset, quam nemo videret & viueret,
hoc modo significãte deo alterius potioris vitæ illam
esse visionem. Deniq; in verbis dei futurę Christi eccle
siæ mysterium figuratum est. Gestauit quippe Moyses
typum populi Iudæorum in Christum passum postea
crediturí: Ideo dictum est illi, Cum transiero, posterio-
ra mea videbis, Et cætera quæ ibi dicuntur, mirabili sa-
cramento

A cramento prænunciant ecclesiam pòst futuram, vnde
modo longum est disputare. Quod autem dicere institueram, desyderio eius etiam illud quod petierat fuisse
Nume.12. concessum, in libro Numerorum postea demõstratum
est, vbi dominus arguit contumaciam sororis ipsius, &
dicit alijs prophetis in visiõe se apparere & in somno,
Moysi autem per speciem, nõ per ænigmata, vbi etiam
addidit dicens: Et gloriã domini vidit. Quid ergo est
quod eum sic fecit exceptũ, nisi forte quia illa contemplatione dignum etiam tunc habuit populi sui talẽ re-
ctorem & ministrũ in tota domo sua fidelẽ, vt quem-
admodum concupiuerat videret deum sicuti est, quæ
Cap.13. contemplatio cunctis filijs in fine promittitur? Ista
credo consyderans vir ille sanctus cuius verba tracta-
mus. Nec Apostoli, inquit, omnes Christum videbant,
quoniam forte aliqui eorum etiam ipso tempore vide-
rant secundum ista quæ dixi. Vt autem probaret quod
dixit, quia non omnes videbant, continuo subiecit. Et
Ioan.14. ideo ait: Tanto tempore vobiscum sum, & adhuc me
nõ cognouistis? Deinde subiungẽs à qualibus deus vi-
deatur illa cõtemplatione sicuti est. Qui enim cogno-
uit, inquit, quæ sit latitudo, & longitudo, & altitudo, &
B profundũ, & supereminentẽ scientiæ charitatẽ Chri-
sti, videt & Christum, videt patrẽ. Ego hęc verba Apo-
Ephe.3. stoli Pauli sic intelligere soleo, In latitudine bona ope-
ra charitatis, In longitudine perseuerantiam in bonis
vsque in finem, In altitudine spem cœlestium præmio-
rum, In profundo inscrutabilia iudicia dei, vnde ista
gratia in homines venit. Et hunc intellectum coapta-
re etiam sacramento crucis, vt in latitudine accipiatur
transuersum lignum, quo extenduntur manus propter
operum significationem, In longitudine ab ipso vsque
in terram vbi totum corpus crucifixum stare videtur,
quod significat persistere, hoc est, longanimiter perma-
nere. In altitudine ab ipso trãsuerso ligno sursum ver-
sus, quod ad caput eminet, propter expectationem su-
pernorum, ne illa bona opera atque in eis perseuerãtia
propter beneficia dei terrena atque tẽporalia facienda
credantur, sed potius propter illud quod desuper sem-
piternum sperat fides, quæ per dilectionẽ operatur: In
profundo autem pars illa ligni, quę in terrę abdito de-
Galat.5. C fixa latet, sed inde consurgit omne illud quod eminet,
sicut ex occulta dei voluntate vocatur homo ad parti-
cipationem tantæ gratiæ, alius sic, alius autem sic: Su-
pereminentem verò scientiæ charitatem Christi, eam
profecto vbi illa est pax quæ præcellit omnem intelle-
ctum. Sed siue hoc in his Apostolicis verbis etiam ille
senserit Euangelicus disputator, siue aliud aliquid for-
tasse congruentius, vides tamen etiam hoc, ni fallor, à
regula fidei non aberrare. Vnde autem nunc agimus
propter contuitũ spiritalem, cum dixisset, Qui cogno-
uit quæ sit latitudo & longitudo & altitudo & profun
dum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi,
videt & Christum, videt & patrẽ, ne alicui tardissimo
de corporali visione dicere videretur, Nos enim, in-
quit, iam secundum carnem non nouimus Christum,
sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem no-
stram Christus dominus. Quod ait hoc loco, nouim*,
secundum fidem dixit, quæ nunc est, nõ secundũ con-
templationẽ quę tunc erit: quia & illud nouimus quic-
quid fide non ficta etiam si nondum per speciem con-
tuendo, iam tamẽ inconcusse credẽdo retinemus. De-
2.Cor.5. nique cum dixisset, Iam nõ secundum carnem Chri-
stum nosse, sicut Apostolus ait, & addidisset testimoniũ
Thren.4. de propheta. Spiritus enim ante faciem nostrã Chri-
stus dominus: continuo subiecit, Qui nos in omnem D
plenitudinem dei misericordia sua implere dignetur,
vt videri possit à nobis. Certe manifestum est quòd il-
lam noticiam, vbi dixerat, nouimus, ex fide posuit, ex
qua modo iustus viuit, nõ ex contẽplatione qua deum
videbimus sicuti est. Hanc enim sibi & nobis cõsequen-
ter optauit futuramq; significauit dicendo: Qui nos in
omnem plenitudinẽ dei misericordia sua implere dig-
netur, vt videri possit à nobis. Hanc plenitudinem *Cap.13.*
dei quidam † in sermone Apostoli sic intellexerunt, vt *†Emanria nos hæreticos intelligit.*
putarent nos hoc futuros omnino quod deus est. Hæc
enim verba sicut recognoscis, Apostolus posuit ita lo-
quens, Cognoscere etiã supereminentem scientiæ cha
ritatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudi- *Ephe.3.*
nem dei. Quapropter, inquiunt, si aliquid minus quàm
deus habebimus, & in aliquo minores erimus, quo mo-
do implebimur in omnem plenitudinẽ dei? Sed quo-
niam implebimur, profecto erimus æquales. Auersaris
istum vtiq; & detestaris humanæ mẽtis errorem, scio,
& rectè facis. Sed quo modo intelligẽda sit ista pleni-
tudo, qua dictum est implendos nos esse in omnẽ ple-
nitudinem dei, postea si deus voluerit pro viribus quas
dederit differemus. Nunc autem quod mihi proposue- E
ras, & ad explicãdum difficile videbatur, vtrum expli- *Epilogus ante differtorum.*
catum sit, diligenter attende, recolẽdo quæ dicta sunt.
Si enim quæris, vtrum possit deus videri? Respondeo,
potest. Si quæris, vnde sciam? Respondeo, quia in vera-
cissima scriptura legitur, Beati mundi corde, quoniam *Matth.5.*
ipsi deum videbũt: & cætera talia. Si quæris quo modo
dictus sit inuisibilis si videri potest? Respondeo, inuisi-
bilem esse natura, videri autem cũ vult sicut vult: plu-
rimis enim visus est, non sicuti est, sed quali specie illi
placuit apparere. Si quęris, quo modo eũ vidit vel Cain *Gene.4.*
sceleratus, quãdo de suo scelere ab illo interrogatus &
iudicatus est: vel etiã ipse diabolus, quando venit cum *Iob.1.& 2.*
angelis vt cum illo assisteret, si beati mundo corde†, *†mundicordes.*
quoniam ipsi deum videbunt: Respondeo non quidẽ
esse consequens, vt etiam videant deum qui voces ab
eo factas aliquãdo audiunt. Neq; enim viderunt eum
qui audierunt quando dixit ad filium, Et clarificaui & *Ioan.12.*
clarificabo iterum. Veruntamen non esse mirandum,
si aliqui etiam non mundo corde vident deum in spe- F
cie, quã voluntas eius fecerit, latente inuisibili & apud
se incõmutabili manente natura. Si quæris verũ etiam
sicuti est, possit aliquãdo videri? Respondeo, filiis hoc *1.Ioan.3.*
esse promissum, de quib* dictum est, Scimus quia cum
apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum
sicuti est. Si quæris, vnde eum videbimus? Respondeo,
vnde angeli vident, quibus tunc erimus æquales. Sicut
enim videntur ista quæ visibilia nominantur, deũ ne- *Ioan.1.*
mo vidit vnquam, nec videri potest, quoniã lucem ha *1.Timo.6.*
bitat inaccessibilẽ, & est natura inuisibilis sicut incor-
ruptibilis, quæ cõtextim posuit Apostolus dicens, Re- *1.Timo.1.*
gi autem seculorum inuisibili, incorruptibili: quia sicut
nunc incorruptibilis nec postea corruptibilis, ita non
solum nunc, sed etiam semper inuisibilis. Nec in loco
enim videtur, sed mũdo corde, nec corporalibus ocu-
lis quæritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenetur,
nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Vnigenitus au- *Ioan.1.*
tem filius qui est in sinu patris, diuinitatis naturã atque
substantiam insonabiliter narrat, & ideo dignis ido-
neisque tanto conspectu oculis etiã inuisibiliter mon-
strat. Ipsi enim sunt oculi, de quibus Apostolus dicit, Il- *Ephe.1.*
luminatos oculos cordis vestri. Et de quibus dicitur, Il *Psal.12.*
lumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in mor-
te, ne-

G te, nequando dicat inimicus &c. Dominus enim spiri-
2.Cor.3. ritus est. Vnde qui adhæret domino vnus spiritus est.
1.Cor.6. Proinde qui potest deum inuisibiliter videre, ipse deo
Cap.15. potest incorporaliter adhærere. Puto iam non esse
in quæstione quã proposuisti, amplius quod requiras.
Sed in hac tota nostra disputatione, cõsidera quid vi-
deris, quid credideris, quid adhuc nescias, siue quia nõ
dixi, siue quia non intellexisti, siue quia non indicasti
esse credendum: & ea quæ vera esse vidisti adbuc dis-
cerne vnde videris, vtrum recolendo illa te vidisse per
corpus, sicut corpora cœlestia vel terrestria, an verò
nunquã corporalibus ea attigeris visibus, sed sola mẽ-
te intuens vera & certa esse perspexeris, sicut volunta-
tem tuã, de qua ego tibi credere loquenti possum, eam
verò vt abs te videtur videre ipse non possum. Et cum
hæc ita discreueris, etiam id attende vnde discernas:
quanuis enim alia corpore, alia mente videamus, horũ
tamen duorum generum ipsa discretio videtur mente
non corpore, & ea quæ mẽte conspiciuntur, non indi-
gẽt vllo corporis sensu, vt ea vera esse nouerim*. Quæ
autẽ per corpus videtur, nisi mens assit, quæ talia nun-
ciata suscipiat, nulla possunt scientia contineri, & quæ
nunciata quasi suscipere perhibetur, foris ea relinquit.
H Sed eorum imagines, id est, incorporeas similitudines
corporum incorporaliter commẽdat memoriæ, vnde
cum voluerit & potuerit, velut de custodia productas,
atque in conspectum cogitationis exhibitas iudicet. Et
*forte valet cum volet * etiã ista duo discernit, quid in specie cor-
porali foris reliquerit, quid ei simile intus inspiciat, &
illud absens, hoc præsens esse dignoscit. Sicut me ab-
sente faciẽ mei corporis cogitas, & illa tibi est imago
præsens. Absens autem facies, cuius imago est hoc cor-
pus. Illa verò incorporea corporis similitudo est. His er-
go quæ vides diligenter fideoterq; perspectis atque di-
stinctis, attẽde quæ credis in hoc ipso sermone toto, ex
quo ad te loqui his literis cœpi, & in eis ipsis quib* non
visis accommodas fidem, ipsa testium pondera discer-
nendo perpẽde. Neque enim mihi sic credis, quemad-
Ambros*. modum Ambrosio, de cuius libris tanta illa testimo-
nia posui. Aut si ambobus nobis æqua lance putas esse
credendum, nunquid vllo modo Euangelio nos com-
parabis, aut scripta nostra scripturis canonicis coæqua-
bis? Profecto si rectè in diiudicãdo sapis, longe nos in-
fra vides ab illa authoritate distare. Et me quidem lon-
I gius, sed vtriq; nostrum quantumlibet credas, vtrumq;
illi excellẽtiæ nequaquam cõparas. Quocirca id quod
Ioan.1. scriptum est: Deum nemo vidit vnquã. Et, Lucem habi-
1 Tim.6. tat inaccessibilem, quem nemo hominũ vidit nec vi-
Matth.5. dere potest. Et, Beati mũdo corde quoniam ipsi deum
videbunt. Et quicquid aliud ex illis libris sanctis com-
memoraui, firmius credis quàm id quod dixit Ambro
sius. Nec in loco deus videtur, nec corporalibus oculis
quæritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenetur, nec
auditur affatu, nec sentitur incessu. Talem quippe esse
intellexit vel credidit deum, qui mundo corde cõspi-
citur. Hanc autem etiam meam sententiam esse confi-
teor. Aliter ergo ista, aliter illa diuina verba in fide re-
cipis. De nobis enim tibi subest fortasse aliquis scrupu-
lus, ne in his diuinis eloquiis aliquid minus dilucide
intelligamus, & non sicut dicta sunt, sed sicut suspica-
mur exponantur à nobis. Fortasse enim dicis apud te-
ipsam: Quid si & mundo corde videtur deus, & in lo-
co tamen videtur? aut quid si oculis etiam corporalib*
1.Cor.15. deum videbunt qui mundo sunt corde, cum corrupti-
Lucæ 20. bile hoc induerit incorruptionẽ, quãdo erimus æqua-
les angelis dei? Quãtum ergo nobis credere debeas vel K
nõ debeas, fortassis ignoras, & vel plus vel min* quàm
debes nobis credendo, ne fallaris attendis: diuinis autẽ
scripturis, etiam nõdum perspicue intellectis creden-
dum esse non dubitas. Sed hanc considerationem cre-
dendi vel non credendi, & difficultatẽ scientiæ & du-
bitationis æstus & piam fidem, quæ diuinis debetur af-
fatibus, in tua mente ita vt sunt attẽdis & vides, nec de
his omnino quod apud te ita sint, siue vt ego dixi, siue
vt ipsa potius nosti aliquid ambigis. Vides itaq; fidem
tuam, vides dubitationem tuam, vides studium tuum
voluntatemq; discẽdi, & cum authoritate diuina mo-
uearis ad credenda quæ nõ vides, hæc te tamen crede-
re incunctãter vides, distribuis & discernis hęc omnia.

Num ergo iis oculis cordis tui, quibus hæc omnia Cap 16.
vera & certa esse contueris, tibiq; præsentia inuisibili-
ter cernis atq; discernis, vllo modo corporeos oculos
comparabis? Cum etiam de ipsis rebus visibilibus, quæ
corporalium oculorum acie quodam modo radiãtur,
& de ipsis corporeis oculis eorumq; acie, qualiscunque
& quantacunque sit quantũ distet ab inuisibilibus, non
excellentioribus quibus etiam nobis non visis fidẽ de-
bes, sed ab iis quę cõmemoraui, quæ non credis absen-
tia sed præsentia mente contueris, non eisdẽ ipsis car- L
nis oculis sed illis interiorib* iudices. Cum ergo inte-
riores oculi iudices sint oculorum exteriorum, isti au-
tem illis quodam officio nunciandi & ministerio fa-
mulentur, multaq; illi videant quæ isti non vident, ni-
hil isti videant, vnde non illi tanquam præsides iudi-
cent, quis non illos istis incõparabili æstimatione præ-
ponat? Quę cum ita sint, obsecro te, cũ agitur in te ipsa
hoc tam grande negocium, cum ab exterioribus inte-
riora distinguis, atque illa istis ineffabiliter anteponis,
cumq; istis foris relictis in illis intrinsecus demoraris,
& ea suis quibusdam incorporalibus finibus metiendo
iudicas, in nulla te putas, an in aliqua luce versari? Ego
enim existimo ꝙ tanta ibi & talia, tam vera, tam clara,
tam certa videri sine luce non possunt. Ipsam igitur lu
cem in qua cuncta illa perspicis intuere, & vide vtrum
ad eam possit accedere vllus corporeorum radius ocu
lorum. Profecto non potest. Attende etiam, vtrum in
ea videas vlla locorum spacia vel interualla, respõde.
Nihil ibi tale vt arbitror inuenis, sed vigilanter abigis
ab aspectu intimo quicquid imaginum corporaliũ ex- M
terioris hominis sensus inuexit. Sed forte difficile est:
irruit enim de consuetudine corporalis vitæ, in ipsos
quoque interiores oculos turba phantasmatũ in simi-
litudinibus corporum, cui resistere conetur, † * saltem †*conatus.
authoritate diuina, exclamaui, dolens in illa breui epi-
stola & dixi, Audiat caro carnalibus cogitationibus Ioan. 4.
ebria. Spiritus est deus. Neque enim cuiusquam magis
quàm etiam ipsam meam mentem ab huiusmodi va-
nitate illa increpatione compescui. Facilius quippe in-
clinamur ad solita, & amicum est infirmitati humanæ
animæ corporalem cõuersationem introrsus vel mit-
tere vel admittere, non vbi sana consistat, sed vbi lan-
guida quodam modo, aut incũbat, aut iaceat. Proinde
si non potes aciem mẽtis tuæ à corporearum similitu-
dinum quasi nubilo perspicue serenare, eas ipsas apud
teipsam vigilanter attende, intuere cœlum & terram
cogitando, sicut oculis corporis cernendo cõsueuisti,
easq; imagines cœli & terræ, quæ ante oculos cogita-
tionis productæ sunt, vide similitudines corporum es-
se non corpora. Sic ergo iudica contra teipsam pro te-
ipsa, si nõ potest omnifariam corporalium qualitatum
imaginarias

A imaginarias formas ab acie tuæ mentis abigere,& vnde vinceris inde conuince. Neque enim eſt,vt opinor, quiſquam etiam talibus imaginationibus ita deditus,vt credat ſic eſſe in memoria ſua,vel in ipſo conſpectu cogitationis ſuæ ſolem,lunam,ſtellas,amnes,maria,muntes, colles,vrbes,parietes denique domus ſuæ,vel etiam cubiculi ſui , & quicquid per oculos corporis tale cognouit & tenet, vt locorum ſpaciis atque interuallis ſiue ſtent ſiue moueantur. Porrò ſi ea quæ in animo noſtro ſunt corporibus locíſque ſimillima, non tamen locorum ſpaciis atque finibus continentur , nec interuallis localibus in noſtra memoria reponũtur,quanto magis illa quæ nullam gerunt ſimilitudinem corporum:

Gala.5. Charitas, gaudium, longanimitas,pax, benignitas,bonitas, fides, manſuetudo, continentia , nulla locorum ſpacia tenent , nulla intercapedine ſeparantur, aut aliqua oculi cordis,quo radios ſuos mittant & ea videant interualla,conquirunt? Nónne omnia in vno ſunt ſine anguſtia , & ſine terminis nota ſunt ſine circuitu regionum? Aut dic in quo loco videas charitatem, quæ tamen intantum tibi cognita eſt,inquantum eam potes mentis acie contueri , quam non ideo magnam noſti, B quia ingentem aliquam molem conſpiciendo luſtraſti: nec cum tibi intus loquitur,vt ſecundum eam viuas vllis perſtrepit ſonis: nec vt eam cernas, corporalium lumen eris oculorum: nec vt eam fortiter teneas, corporalium vires præparas lacertorum : nec cum tibi venit in mentẽ,ſentis eius inceſſum. Ecce etiam charitas quantulacunq; in noſtra voluntate conſiſtit nobíſque conſpicua eſt,nec in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circũſcribitur viſu,nec tactu tenetur,nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu, quanto magis deus ipſe cum hoc ipſe in nobis eſt? † Nam ſi interior homo noſter quantulacunq; imago eius,nõ de illo genita,ſed ab illo creata,quanuis adhuc renouetur de die in diem, iam tamen in tali luce habitat,quò nullus oculorũ corporalium ſenſus accedit : ſi ea quæ in illa luce cordis oculis intuemur,& diſcernuntur inter ſe,& nullis locorum ſpaciis ſeparantur : quanto magis deus qui lucem habitat inacceſſibilem corporis ſenſibus, quò nec ipſius niſi mundi poteſt eſſe cordis acceſſus? [Cum igitur lucem iſtam omni corporali luci] non ſolum iudicio rationis, ſed amoris quoq; appetitu præpoſuerimus,quan C to id magis valebimus, [tanto melius valebimus,] donec ſanentur omnes languores animæ noſtræ ab illo qui propicius fit omnibus iniquitatibus noſtris. In hac enim viuaciore vita facti ſpiritales poterimus omnia diiudicare,Ipſi verò à nemine diiudicari. Animalis autem homo non percipit quæ ſunt ſpiritus dei. Stulticia enim eſt illi,& non poteſt ſcire quoniam ſpiritaliter diiudicatur.

† al. deus ipse tamen hoc pign⁹ in nobis est? — 2.Cor.4. — 10. de Ge. ad literam. cap. 24.25. & 32. — Pſal.102. — 1.Cor.2.

Caput 17. Quod ſi nondum poſſumus præferre lucem iudicantem, ei luci de qua iudicatur : præferre vitam intelligentem , vitæ tantummodo ſentienti : præferre naturam non alibi hoc & alibi aliud , ſed omnia quæ habet in vno ſimul habentem ſicuti eſt noſtra intelligentia , ei naturæ quæ ita partibus conſtat , vt minus ſit dimidia quàm tota , ſicuti eſt omne corpus, ſuperfluo de rebus tantis ac talibus diſputamus. Si autem hoc iam poſſumus, aliquid melius quàm intellectũ noſtrum deũ eſſe credamus, vt pax eius quæ præcellit omnem intellectum cuſtodiat corda noſtra & intelligentiàs noſtras in Chriſto Ieſu. Ipſa enim pax, quæ præcellit omnem intellectum , non eſt vtique minor noſtro intellectu , vt cum iſte ſit oculis corporalibus inuiſibilis , illa putetur eſſe viſibilis : an aliud pax dei, aliud ſplendor dei? cum [idem] ipſe ſit vnigenitus filius, cuius & illa charitas quæ ſupereminet ſcientiæ , cuius cognitione implebimur in omnẽ plenitudinem dei, non eſt noſtræ mentis luce inferior, quæ illa illuminante tribuitur? Porrò ſi iſta inacceſſibilis eſt oculis carnis,quanto magis illa quæ huic incomparabiliter eſt ſupereminens, ac per hoc cum ſit aliquid noſtrum viſibile ſicut hoc corpus , aliquid verò inuiſibile ſicut homo interior,& cum optimum noſtri, hoc eſt,mens atque intelligentia inuiſibile ſit oculis corporis, quo modo id quod eſt melius optimo noſtri , viſibile erit inferiori noſtro?

Philip.4. D

Caput 18. Arbitror te iam concedere his omnibus conſyderatis, rectè dictum eſſe,quod deus nec in loco videtur, ſed mundo corde , nec corporalibus oculis quæritur, nec circunſcribitur viſu, nec tactu tenetur , nec auditur affatu , nec ſentitur inceſſu . Et ſi quid in iis minus intelligimus, vel aliter ſapimus, id quoque nobis reuelabit, ſi in quod peruenimus, in eo ambulemus . Peruenimus autem vt credamus deum nõ corpus eſſe , ſed ſpiritum . Peruenimus etiam vt credamus quod deum nemo vidit vnquam, Et quod deus lux eſt & quod tenebræ in eo non ſunt vllæ, Et quod apud eum non eſt commutatio, nec momenti obumbratio ,Et quod lucem habitat inacceſſibilẽ , quam nemo hominũ vidit, nec videre poteſt. Et quod pater & filius & ſpiritus ſanctus vnus deus eſt ſine vlla diuerſitate & ſeparatione naturæ,Et [quod mundicordes eum videbunt,&]quod ſimiles ei erimus,quoniam videbimus eum ſicuti eſt,Et quòd deus charitas eſt,& qui manet in charitate,in deo manet & deus in deo manet,Et quod pacem & ſanctificationem ſectari debemus, ſine qua nemo poterit videre deum , Et quod corruptibile hoc & mortale corpus noſtrum in reſurrectione commutabitur,& induet incorruptionẽ atque immortalitatem , Et quia ſeminatur corpus animale,reſurget corpus ſpiritale,transfigurante domino corpus humilitatis noſtræ,vt conforme faciat corpori gloriæ ſuæ,Et quod deus fecit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam , Et quod ſpiritu mentis noſtræ renouamur in agnitionem dei ſecundum imaginem eius qui creauit nos . In his atque huiuſmodi ſcripturarum ſanctarum authoritatibus per fidem ambulantes , qui dato vel diuinitus adiuto intellectu ſpiritaliter profecerunt , & ſpiritalia ſpiritalibus comparare potuerunt , viderunt melius videri mente quàm corpore, & ea videri mente, quæ non continentur locis , nec ſi locorum interuallis ſepararentur , minora eſſent in parte quàm in toto. Hinc eſt quod fiducialiter ille dicit , quod nec in loco deus videtur , ſed mundo corde , nec corporalibus oculis quæritur , nec circunſcribitur viſu , nec tactu tenetur, nec auditur affatu , nec ſentitur inceſſu . Vnde quia & indiuiſibilis † in ſcripturis ſanctis eius ſubſtantia commendatur , & viſus eſſe à plurimis per corpus & corporalibus locis in eiuſdem authoritatibus inuenitur , aut ſpiritu quo corporales cernuntur imagines per aliquam licet incorpoream , tamen ſimilitudinem corporis, ſicut in ſomnis vel in ecſtaſi , ſecernit ille vir ſanctus, dei naturam ab huiuſmodi viſionibus, eáſque dicit eſſe quas dei voluntas elegiſſet , non quas natura formaſſet . Facit enim deus iſtas quibus vult [vt vult,] vt cui vult quando vult appareat , ſua latente atque in ſe incommutabiliter manente ſubſtantia. Si enim voluntas noſtra apud ſe manens & latens ſine vlla ſui commutatione,per quas ſe vtcunque oſtendat exprimit voces , quanto facilius deus omnipotens ſua latente atque incommutabiliter

Ioan.1. — 1.Ioan.1. — Iacobi.1. — E — 1.Timo.6. — 1.Ioan.5. — 1.Ioan.3. — 1.Ioan.4. — Hebræ.12. — 1.Cor.15. — Philip.3. — Gene.1. — Ephe.4. — F — † inuiſibilis

G biliter manēte natura, in qua voluerit ſpecie poteſt cui
voluerit apparere, qui ex nihilo creauit omnia atque in
Caput 19. ſe manens innouat omnia? Ad eam verò viſionem
qua videbimus deum ſicuti eſt, mundanda corda commonuit.
Quia enim corpora cõſuetudine loquendi viſibilia
nominãtur, propterea deus inuiſibilis dicitur, ne
corpus eſſe credatur, non quia corda munda ſuæ ſubſtantiæ
contemplatione fraudauit, cum hæc magna & ſumma
merces deum colentibus & diligentibus promittatur,
dicente ipſo domino, quando corporalibus
oculis viſibiliter apparebat, & inuiſibilem ſe contuendum
mundis cordibus promittebat. Qui diligit me,
Ioan. 14. diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & oſtendam
meipſum illi. Hæc quippe natura eius æqualiter cum patre
inuiſibilis, ſicut æqualiter incorruptibilis eſt, quæ ſicut
ſupra dictum eſt, continuatim Apoſtolus poſuit, diuinam
ſubſtantiam qua potuit hominibus prædicatione
commendans: quam ſi oculi corporales in reſurrectione
mutata corporum qualitate conſpicient, viderint
qui hoc poſſunt aſtruere: me plus mouet illius ſententia,
qui nec in ipſa reſurrectione hoc corporalibus
Caput 20. oculis, ſed mundis cordibus tribuit. Et de ſpiritali
H quidem corporis qualitate quod reſurrecturis promittitur,
vel diſcere aliquid adhuc vel quærere nõ recuſo:
ſi tamen de hac re diſputantes illis vicijs carere poſſumus,
quæ plerunq; ſtudiis humanis & cõcertationibus
excitantur, dum ſupra quàm ſcriptum eſt vnus pro altero
Audi rixando. infletur aduerſatus alterum, ne dum altercando
quærimus veſtigare quo modo poſſit videri deus, ipſam
pacem ſanctificationẽmque perdamus, ſine qua nemo
poterit videre deum, quod ipſe auertat à cordibus
noſtris, vt ea ſuæ contemplationi munda reddat atque
cuſtodiat. Illud tamen quia non dubito, non requiro,
quod dei natura nũquam videatur in loco. Iam vtrum
poſsit huius corporis oculis videri aliquid quod in loco
non videtur, ab eis qui valent diſſerendo monſtrare,
ἀνθρωπομορφῖται. cum pace dilectionis audire paratus ſum, & quod
me mouet in commune conferre. Sunt enim quidam
qui deum ipſum omnino corpus eſſe præſumunt, putantes
quicquid corpus nõ eſt, nullam prorſus eſſe ſubſtantiam,
Iſtos omnimodo auerſandos cenſeo. Sunt
autem alij deum quidem ipſum corpus non eſſe minime
dubitantes, ſed ideo eos qui ad vitam æternam reſurgent,
etiam per corpus deum viſuros putant, quoniam
talem ſperant ſpiritalis corporis qualitatem, vt e-
I tiam ipſa quæ caro fuerat, ſpiritus fiat. Quod ſi ita eſt,
quantum diſtet à ſuperiori opinione, & quàm hoc ſit
tolerabilius etiam ſi verum non ſit, puto facillime iudicari.
Primo quia multum intereſt, vtrum de creatore
an de creatura aliter aliquid ſentiatur quàm veritas habet.
Deinde quia conatus mentis vtcunque ferendus eſt
volentis corpus conuertere in ſpiritum, non in corpus
deum. Poſtremo quia id quod ego in illa epiſtola mea
dixi de iſtis noſtræ carnis oculis, quia neque nunc poſſunt,
neque tunc poterũt deum videre, etiam ſic verum
eſt. Non enim dictum eſt niſi de oculis corporalibus,
quod tunc non erunt, ſi corpus ipſum ſpiritus erit, ac
per hoc corporei oculi nunquam deum videbunt, quia
cum videbitur, ſpiritus eum non corpus videbit. Tota
igitur quæſtio iam remanſit de corpore ſpiritali, quatenus
induat incorruptionem & immortalitatem hoc
corruptibile atque mortale, & quatenus ex animali in
ſpiritale mutetur. Quæ diligentius ſolicitiúſque tractanda
eſt, maxime propter corpus ipſius domini, qui transfigurat
corpus humilitatis noſtræ, cõforme corpori gloriæ
ſuæ, vt poſſit ſibi ſubiicere omnia. Cum enim & K
deus pater videat filium & filius patrem, proculdubio
non ſunt audiendi qui viſionem nolunt tribuere niſi
corporibus. Neque enim dici fas eſt quod filium pater
non videat, aut vt & ipſe videat, corpore indutus eſt,
ſi non niſi ad corpus pertinet viſus. Quid quod in ipſo
mundi exordio antequam filio eſſet vlla forma ſerui ſuſcepta, Gene. 1.
vidit deus lucem quia bona eſt, & firmamentum
& mare & aridam & omne fœnum atque omne lignum,
ſolem, lunam, ſtellas, reptilia animarum viuarum,
volatilia cœli, animã viuam? Poſtremo vidit deus
omnia quæ fecit, & ecce bona valde. Quod cum per
quaſque ſcilicet creaturas ſcriptura toties repetiſſet, miror
vnde nata fuerit illa opinio, qua putatum eſt tãtum
ad corpora pertinere viſionem. Quæ opinio de quocunque
loquendi more orta ſit, ſcripturæ tamen ſanctæ
non ſic loqui ſolent, quæ niſi non tantum corpori,
verumetiam ſpiritui magiſque ſpiritui quàm corpori
tribuerent viſionem, non Prophetas proprie videntes
appellauiſſent, qui non corpore, ſed ſpiritu etiam futura 1. Reg. 9.
viderunt. Sed cogitandum eſt, ne quid inſolenter Caput 21.
audiamus, ſi dixerimus corpus non ſolum mortalitatẽ
& corruptibilitatẽ, verumetiam hoc ipſum quod corpus L
eſt per gloriam reſurrectionis amittere & ſpiritum
fieri. Eo modo quippe aut condoplicabitur ſubſtantia
ſpiritus, ſi & corpus ſpiritus erit, aut ſi verus † erit ſpiritus † vnus.
hominis ita vt commutato & conuerſo in ſpiritum
corpore, neque germinatione neque incremento conduplicetur,
nec omnino vllius acceſſu quantitatis augeatur,
metuendum eſt ne nihil aliud dici videatur,
quàm corpora non illa mutatione immortalia manſura,
ſed nulla potius futura & omnino peritura. Quapropter
donec diligenti inquiſitione, ſi dominus adiuuerit,
reperiatur quid ſecundum ſcripturas de ſpiritali
corpore quod in reſurrectione promittitur, probabilius
ſentiendum ſit, interim nobis ſufficiat quod vnigenitus
filius idémque mediator dei & hominum homo
Chriſtus Ieſus, ita videt patrem ſicut videtur à patre.
Nos autem ad illam viſionem dei, quæ nobis in reſurrectione
promittitur, non ex hoc mundo iſtam concupiſcentiam
oculorũ transferre conemur, ſed mundandis
cordibus pio ſtudeamus affectu, nec corporalem faciem
cogitemus, cum dicit Apoſtolus, Videmus nunc
per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, 1. Cor. 13.
præſertim quia Apoſtolus expreſſius dixit: Nunc ſcio ex
parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Si M
ergo tunc corporali deum facie cognoſcemus, corporali
eius nunc facie cogniti ſumus. Tunc enim cognoſcam,
inquit, ſicut & cognitus ſum. Vnde quis eum non
intelligat eo loco etiam noſtram faciem illam ſignificare
voluiſſe, de qua dicit alio loco, Nos autem reuelata 2. Cor. 3.
facie gloriam domini ſpeculantes, in eandem imaginem
transformamur de gloria in gloriam, tanquam à
domini ſpiritu, de gloria ſcilicet fidei, in gloriam contemplationis
æternæ? Hoc quippe agit hæc transformatio,
qua interior homo renouatur de die in diem. De 1. Petri. 3.
quo & Apoſtolus Petrus cum eum moneret ornari, nõ
quæ à foris, inquit, ornantur capillorum incriſpationibus,
aut auro, aut margaritis, vel veſte precioſa, ſed ille
abſconditus cordis homo, qui eſt ante deum diues. In
qua enim facie velamen habent Iudæi non tranſeundo
ad Chriſtum, quoniam cum tranſierit quiſque ad Chriſtum
auferetur velamen, ea nos facie reuelata in eandem
imaginem transformamur. Apertiſſime autem dicit,
velamen ſuper corda eorũ poſitum eſt. Ibi eſt igitur

facies

A facies qua reuelata nunc in fide, quamuis per speculum & in ænigmate contuemur, tunc autẽ facie ad faciem.

Caput 22. Quæ si approbas, tene mecum sancti viri Ambrosij sententiam, iam non eius authoritate, sed ipsa veritate firmatam. Neque enim & mihi propterea placet, quia per illius os potissimum me dominus ab errore liberauit, & per illius ministerium gratiam mihi baptismi salutaris indulsit, tanquã plantatori & rigatori meo nimium faueã: sed quia de hac re & ipse hoc dixit quod pie cogitanti & rectè intelligẽti loquitur etiam ille qui incrementum dat deus. In ipsa ergo resurrectione nõ

Matth. 5. facilè est deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbũt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videndi iis deum non promiserat facultatem. Si ergo ij qui mundo suot corde deum videbunt, vtque alij non videbunt. Neque enim indigni deum videbunt, neque is qui deum videre noluerit, potest eum videre. Nec in loco deus videtur, sed mundo corde: nec corporalibus oculis deus quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur, videtur: & cum præsens est, non vide-

B tur. Denique nec Apostoli omnes Christum videbant,

Ioan. 14. & ideo ait, Tanto tẽpore vobiscum sum & adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quæ sit latitudo, & lõgitudo, & altitudo, & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi, videt & Christum, vi-

2. Cor. 5. det & patrem. Nos enim iam secundum carnem non nouimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus e-

Threñ. 4. nim ante faciem nostrã Christus dominus, qui nos in omnem plenitudinem dei misericordia sua implere dignetur, vt videri possit à nobis. Hæc verba sancti viri, quæ non carnalia sed spiritalia sunt, inquantum intelligis, & vera esse, non quia ipse dixit, sed quia veritas sine strepitu clamat, agnoscis: intantum intelligis, vnde adhæreas domino, teq; ipsam intrinsecus præparas incorporalem locum mansionis eius ad audiendum silentium narrationis eius, & videndam inuisibilem formã eius. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Non tamen eis fiet corpus ex aliquo loci interuallo apparebit, sed cum venerit ad eos & mansionẽ fecerit apud eos, quoniam sic implebuntur in omnem plenitudinem dei, non cum fuerint & ipsi plenus deus, sed cũ perfecti fuerint, pleni deo. Si autem nõ nisi cor-

C pora cogitamus, & nec illud saltẽ digne cogitare possumus, vnde vel ipsa corpora cogitemus, non quæramus quid aduersum nosipsos loquamur, sed ab hac potius carnali consuetudine orando, & in anteriora nos extẽdendo corda mundemus. Vt enim non tantum quod beatus Ambrosius, verumetiam quod sanctus Hieronymus, dicam, non solum patris diuinitatem, sed nec filij quidem, nec spiritus sancti, quia vna in trinitate natura est, possunt oculi carnis aspicere sed oculi mentis. De quibus ipse saluator ait, Beati mũdo corde, quia ipsi deũ videbunt. Nanq; sicut alibi idem Hieronymus breuiter ac veraciter definiuit, res incorporalis corporalibus oculis non videtur. Has sententias de re tanta virorũ tantorum non ob hoc interponere volui, vt cuiusquã hominis sensum tanquam scripturæ canonicæ authoritatem sequendũ arbitreris: sed vt illi qui aliter sapiunt conentur mente videre quod verum est, & in simplicitate cordis quærere deum, ne tam doctos diuinorũ eloquiorum tractatores temere reprehendant. Nec te moueat quod à quibusdã minus consyderate dicitur, quid tunc videbunt oculi corporales, si deũ non videbunt: an for-

te cæci erunt vel sine causa erunt. Neq; enim attendunt D qui hæc loquuntur, quia si non erunt corpora, nec illi corporales profectò oculi erunt: Si autem erunt corpora, erunt quæ videre possint oculi corporales. Sed hæc 22. de Ciuitate dei. ca. 29. iam satis dicta sint, quæ ab initio huius opusculi mei diligenter lecta & relecta consyderans, sine vlla fortasse dubitatione perspicies, ad videndum deum per eius auxilium, cor mundum te debere præparare. De corpore verò spiritali, si dominus iuuerit, opere alio experiemur, quid disputare valeamus.

Augustinus Romaniano, hortans vt ocium datum bene collocet. *Epistola* CXIII.

NON hæc epistola sic inopiam chartæ indicat, vt membranas saltem abundare testetur. Tabellas eburneas, quas habeo, auunculo tuo cũ litteris misi. Tu enim huic pelliculæ facilius ignosces, quia differri non potuit quod ei scripsi, & tibi non rescribere etiam ineptissimum existimaui. Sed 1. Retra. 12. tabellas si quæ ibi nostræ sunt, propter huiusmodi necessitates, mittas peto. Scripsi quidem de Catholica religione quantum dominus dare dignatus est, quod tibi volo ante aduentum meum mittere, si charta interim non desit. Tolerabis enim qualemcunque scriptu- E ram ex officina maiorum.* De codicibus præter libros *aliàs forte meorum. de Oratore, totum mihi excidit. Sed nihil amplius rescribere potui, quàm vt ipse sumeres quos liberet, & nunc in eadem maneo sententia. Absens enim quid plus faciam non inuenio. Gratissimum mihi est, quod in vltima epistola me participem domestici tui gaudij facere voluisti. Sed mẽ ne solis placidi vultum fluctusque quietos Ignorare iubes? quanquã nec me iubes, nec Virgil. 5. Aeneid. ipse ignoras. Quare si ad melius cogitandum quies aliqua data est, vtere diuino beneficio. Nec enim debemus nobis cum ista proueniunt, sed illis per quos ista proueniunt gratulari, quoniam iusta & officiosa, & pro suo genere pacatior atque tranquillior rerum temporalium administratio recipiendorum æternorum meritum gignit, si non teneat cum tenetur, nec multiplicet † †implicet. cum multiplicatur, si non cum pacatur inuoluat. †Ipsius †putatur inuolat. enim veritatis ore dictum est, Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Laxatis ergo Lucæ. 16. curis mutabilium rerum, bona stabilia & certa quæramus, superuolemus terrenis operibus nostris. Nam in mellis copia, non frustra pennas habet apicula, necãt † †necat. enim hærentem. F

Nebridius Augustino, deplorans illum quod nimium interpelletur ciuium negocijs ab ocio contemplationis.

Epistola CXIIII.

ITA ne est mi Augustine, fortitudinem ad tolerantiam negocijs ciuiũ præstas, necdum tibi redditur illa exoptata cessatio? quæso qui te tã bonum homines interpellent, credo qui nesciunt quid ames, quid cõcupiscas. Nullus ne tibi est amicorum qui eis amores referat tuos? Nec Romanianus nec Lucinianus? Me certe audiant. Ego clamabo, ego testabor te deum amare, illi seruire atque inhærere cupere. vellem ergo te in rus † meum vocare, ibiq; acquiescere. Non e- †rus. nim timebo me seductorem tui dici à ciuibus tuis, quos nimium amas, & à quibus nimium amaris.

Augustinus Nebridio, quo modo motus animi nostri à spiritibus sentiantur, & ab eis quo modo afficiãtur. Et vnde motus ira, de differentijs insensibilibus, de idea rerũ. Hæc epistola sic erat deprauata, vt planè diuinandum esset aliquot locis. Non videtur fuisse ipsa epistola, sed fragmenta sparsim annotata litteris Nebridij. *Epistola* CXV.

 QVAN-

G

QVANQVAM mei animi cognitor sis, fortasse tamẽ ignoras quantum velim præsentia tua frui. Verum hoc tam magnum beneficiũ deus quandoq; præstabit. Legi rectissimã epistolam tuã, in qua de solitudine questus es, & quadam desertione à familiaribus tuis, cum quibus vita dulcissima est. Sed quid aliud hic tibi dicam, nisi quod te non dubito facere. Confer te ad tuum animum, & illum in deum leua quãtum potes. Ibi enim certius habes & nos, non per corporeas imagines, quibus nunc in nostra recordatione vti necesse est, sed per illam cogitationem qua intelligis non loco esse nos simul. Epistolas tuas cũ considerarem, quibus non dubium tibi quærẽti magna respondi, vehementer me illa terruit qua percunctaris quo modo fiat, vt nobis à superioribus potestatibus vel à dæmonibus & cogitationes quædam inserantur & somnia. Magna enim res est, cui tu quoq; pro tua prudentia perspicis, non epistola, sed aut præsenti collocutione, aut aliquo libello respondendum esse. Tentabo tamen callens ingenium tuum quædam quæstionis huius lumina præseminare, vt aut certa *† tecum ipse contexas, aut posse ad rei tantæ probabilem inuestigationem

*†*aliàs, cætera.*

H

peruenire minime desperes. Arbitror enim omnẽ motum animi aliquid facere in corpore. Id autem vsq; ad nostros exire sensus, tam hebetes tamq; tardos, cum sint maioris animi motus, velut cum irascimur, aut tristes, aut gaudentes sumus. Ex quo licet coniicere, cum etiam cogitamus aliquid, neq; id nobis in nostro corpore apparet, [apparere] tamen posse aëreis æthereisve animantibus, quorum & sensus acerrimus, & in cuius comparatione noster ne sensus quidem putandus est. Igitur ea quæ vt ita dicam vestigia sui motus animus figit in corpore, possunt & manere & quendam quasi habitum facere, quæ latenter cum agitata fuerint & contrectata, secundum agitantis & contrectantis voluntatem, ingerunt nobis cogitationes & somnia, atque id fit mira facilitate. Si enim nostrorum corporum terrenorum & tardissimorum exercitationes, agendis organis musicis seu in funambulo, cæterisque huiusmodi spectaculis innumerabilibus ad quædam incredibilia peruenisse manifestum est, nequaquam est absurdum, eos qui aëreo vel æthereo corpore aliquid in corporibus agunt, quæ naturali ordine penetrant, longe maiore vti facilitate ad mouendum quicquid volunt, non

3. de Ge. ad literã. ca. 9. & 10. et 11.

Angeliani mantia.

2. de Ge. ad literam. ca. 12. & 14. & 17.

I

sentientibus nobis, & tamen inde aliquid perpetientibus. Neque enim etiam quo modo fellis abundãtia nos ad iram crebriorẽ cogat sentimus, & tamen cogit cum hæc ipsa quam dixi abundantia facta sit irascentibus nobis. Sed hoc tamen si non vis simile à nobis prætereunter accipere, versa id cogitatione quantum potes. Nam si animo existat assidue aliqua difficultas agendi atq; implendi quod cupit, assidue irascimur. Ira est autem quantum mea fert opinio, turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerunque, non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo, eumq; collidimus atque frangimus, Et aleatores tesseris, & pictores penicillo, & cuique instrumento quilibet ex quo difficultatem se pati arbitratur. Hac autem assiduitate irascendi fel crescere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis rursus & facilè ac propè nullis causis existentibus irascimur. Ita quod suo motu animus fecit in corpore, ad eum rursus commouendum valebit. Possunt latissime ista tractari & multis rerum testimoniis ad certiorem plenioremq; perduci noticiam. Sed huic epistolæ adiunge illã quam tibi nuper de imaginibus & de memoria misi, & eam

K

diligentius pertracta. Nam minus plene à te intellecta rescripto tuo mihi apparuit. Huic ergo quam nunc legis, cum adiunxeris de illa quod dictum ibi est de naturali quadam facultate animi minuẽtis & augentis cogitatione quidlibet: fortasse etiam formæ corporũ, quas nunquam vidimus vel cogitando apud nos vel somniando figurantur, tametsi actus animi nullo modo est iis quas videmus comparandus. Si autem animum ita vt æquum est, animo conferas, magis idem vel cogitare vel contemplari, aut si aliquid aliud commodius dicitur, si vllus eis inest animus, sydera quàm homines cõsyderanda sunt. Cæterum in corporũ motibus, si vt soles diligenter attendas, nihil omnino à duobus idem fieri potest. An tu cum deambulamus simul statim idem nos agere existimas? absit à prudentia tua. Septentrioni nanque vicinior nostrum qui deambulat, aut alterũ pari motu antecedat, aut tardius ingrediatur necesse est, neutrum tamen sentiri potest. Sed tu ni fallor quid intelligamus non quid sentiamus expectas. Quod si ab axe in meridiem tendamus, coniuncti nobis atque inhærẽtes quantum valemus, innitamurq; marmori læui & æquali, vel etiam ebori, tamen non magis potest esse

L

amborum idem motus, quàm venæ pulsus, quàm forma, quàm facies. Remoue nos & pone illã [Glauciam] prolem, nihil egeris: quippe hic etiam si in illis geminis tanta est necessitas, vt prope † moueantur, quanta fuit vt singuli nascerẽtur. At enim hoc, inquies, ratione tantum: quod autem sol ab astris differt, sensibus etiam clarum atque manifestum est, si magnitudinem me cogis respicere. Nosti de interuallis quàm multa dicantur & ad quàm incertũ perspicuitas ista reuocetur. Sed vt concedã ita esse vt apparet, sic enim & credo, cuius tandem & sensum fefellit illa proceritas, ne septem pedes longiores quanquam sex longissima, *† cui te credo [nimiũ quæsisse] hominem æqualem, & cum minime reperisses vsque in eius formam nostram epistolam tendere voluisse. Quare cum in terris quoque tale aliquid existat, nihil de cœlo puto esse mirandum. Si autem te mouet, quod præter solem nullius syderis lumen implet diem, quis, quæso de hominibus tantus apparuit, quantus homo ille, quem deus suscepit longe aliter quàm cæteros sanctos atque sapientes? Quem si cum aliis hominibus conferas, maiore distantia continetur, quàm collatione solis cætera sydera. Quam sanè similitudinem diligenter intuere. Fieri enim potest mente qua excellis, vt

† al. quippe hi etiam simillimi gemini &c. vt proprie &c.

** forte sic legendũ: proceritas septẽ pedibus lõgior, quanq̃ sex longissima.*

† ne septẽ pedũ lõgiorem quã qui sex lõgissimus.

M

quandam quæstionem de homine Christo ad id propositam transeunter dissoluerimus. Item quæris vtrũ summa illa veritas & summa sapientia, & forma rerum, per quam facta sunt omnia, quam filium dei vnicum sacra nostra prophetantur, generaliter hominis, an etiam vniuscuiusq; nostrum rationem contineat? Magna quæstio. Sed mihi videtur quod ad hominem faciendum attinet, hominis quidem tantum, non meam vel tuam ibi esse rationem. Quod autem ad orbem temporis, varias hominũ rationes in illa synceritate viuere. Verum hoc cum obscurissimum sit, qua similitudine illustrari possit ignoro, nisi forte ad artes illas, quę sunt in animo nostro confugiendum est. Nam in disciplina metiendi vna est anguli ratio, vna quadrati. Itaq; quoties demõstrare angulũ volo, non nisi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam scriberem, nisi quatuor simul angulorum rationem intuerer. Ita quilibet homo vna ratione qua homo intelligitur factus est, at vt populus fiat, quamuis & ipsa vna ratio est, non tamen

hominis

A hominis ratio, sed hominũ. Si ergo pars huius vniuersi est Nebridius sicut est, & omne vniuersum partibus constat: non potuit vniuersi conditor deus, partium rationem non habere. Quamobrem quod prima hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quanquã miris rursum modis ad vnum omnia redigantur. Sed tu id commodius cogitabis. His contentus sis interim peto, quanquam iam excesserim veniam.

Augustinus Nebridio, de tenuitu & secessu altissimo à tumultu rerum mundanarum, ac tranquillitate mentis.

Erat & hæc deprauatissima. *Epist.* CXVI.

NVNQVAM æque quicquam tuarum inquisitionum me in cogitando tenuit æstuantem, atque illud quod recentissimis literis tuis legi, vbi nos arguis, quod cõsulere negligamus, vt vnà nobis viuere liceat. Magnum crimen, & nisi falsum esset, periculosissimũ. Sed cum probabilis ratio demonstrare videatur, hic nos potius quàm Carthagini vel etiam ruri ex sententia posse degere, quid tecum agam mi Nebridi, prorsus incertus sum. Mittatúr ne ad te accommodissimum tibi vehiculum? nam bastarna innoxie te vehi posse noster Lucinianus author est. At matrẽ B cogito, vt quæ absentiam sani non ferebat, imbecilli multominus esse laturam. Veniam ne ipse ad vos? At hic sunt qui neque venire mecum queant, & quos deserere nefas putem. Tu enim potes & apud tuam mentem suauiter habitare, ij verò vt idem possint satagitur. Eam ne crebro & redeam, & nunc tecum, nunc cum ipsis sim? At hoc neque simul, neque ex sententia viuere est. Non enim breuis est via, sed tanta omnino, cuius peragendæ negocium sæpe suscipere, non sit ad optatũ ocium peruenisse. Huc accedit infirmitas corporis, quã ego quoque, vt nosti, non valeo quod volo, nisi omnino desinam quicquã plus velle quàm valeo. Profectiones ergo, quas quietas & fœlices † habere nequeas, per totam cogitare vitam, non est hominis de illa vna* vltima quæ mors vocatur cogitantis, de qua vel sola intelligis vere esse cogitandum. Dedit quidem deus paucis quibusdam, quos gubernatores ecclesiarum esse voluit, vt & illam non solum expectarent fortiter, sed alacriter etiam desyderarẽt, & earum obeundarum labores sine vllo angore susciperent: sed neque iis qui ad huiusmodi administrationes temporalis honoris amore raptantur, neque rursum iis qui cum sint priuati, nego- C ciosam vitam appetunt, hoc tantum bonum cõcedi arbitror, vt inter strepitus inquietosq; conuentus atq; discursus cum morte familiaritatem quam quærimus faciant: deificari enim vtrisque in ocio licebat. Aut si hoc falsum est, ego sum omniũ ne dicam stultissimus, certe ignauissimus, cui nisi proueniat quædam secura cessatio, syncerum illud bonum gustare atq; amare nõ possum. Magna secessione à tumultu rerum labentium, mihi crede, opus est, vt non duricia, non audacia, non cupiditate inanis gloriæ, non superstitiosa credulitate fiat in homine, nihil timere. Hinc enim fit illud etiam solidum gaudiũ, nullis omnino lætitiis vlla ex particula conferendum. Quod si in naturam humanã talis vita non cadit, cui aliquando euenit ista securitas? cur tanto euenit crebrius, quanto quis in mentis penetralibus adorat deum? cur in actu etiam humano plerunq; ista tranquillitas manet, si ex illo adyto ad agẽdũm quisq; procedat? cur interdum & cum loquimur, mortem nõ formidamus, cum autem nõ loquimur etiam cupimus? Tibi dico, non enim hoc cuilibet dicerem, tibi inquam dico, cuius itinera in superna bene noui, tú ne, cum ex-

† facilès.
* al. linea.

pertus sæpe sis quàm dulce viuat, cum amori corporeo D animus moritur, negabis tandem totam hominis vitã posse intrepidam fieri, vt rite sapiens nominetur? aut hanc affectionẽ, qua ratio nititur tibi accidisse vnquã, nisi cum in intimis tuis angeris asserere audebis? Quæ cum ita sint restare vnum vides, vt tu quoque in commune consulas, quo viuamus simul. Quid enim cũ matre agendum sit, quam certe frater Victor non deserit tu multo melius calles quàm ego. Alia scribere, ne te ab ista cogitatione auerterem, nolui.

Augustinus Nebridio, significans ei, quantum profecerit in secessu, contemplatione rerum æternarum.

Epistola CXVII.

MIRVM admodum est quàm mihi præter spẽ euenerit, quod cum requiro quibus epistolis tuis mihi respondendum remanserit, vnam tantum inueni, quæ me adhuc debitorem teneret, qua petis, vt tanto nostro ocio, quantum* esse arbitraris tecum aut nobiscum cupis, indicemus tibi quid insensibilis atque intelligibilis naturæ discernẽtia profecerimus. Sed non arbitror occultum tibi esse, si falsis opinionibus tanto quisque inseritur, quanto magis in eis familiariúsque volutatur, multo id facilius in rebus veris animo accidere. Ita tamen paulatim in perfectum E hominem proficimus. † Quippe cum plurimum inter puerum & iuuenẽ distet, nemo à puericia quotidie interrogantis se aliquando iuuenem dicet. Quod nolo in eam partem accipias, vt nos in his rebus quasi ad quandam mentis iuuentutem firmioris intelligentiæ robore peruenisse existimes. Pueri enim [sumus,] sed vt dici assolet, forsitan belli, & non mali. Nam plerunque perturbatos & sensibilium plagarum curis refertos, illa tibi notissima ratiuncula, in respirationẽ leuat, mentem atque intelligentiam oculis & hoc vulgari aspectu esse meliorem, quod non ita esset, nisi magis essent illa quæ intelligimus, quàm ista quæ cernimus. Cui ratiocinationi vtrum nihil valide inimicum sit, peto mecum consideres. Hac ego interim recreatus, cum deo in auxilium reprecato & in ipsum & in ea quæ verissime vera sunt attolli cœpero, tanta nonnunquam rerum manentium præsumptione compleor, vt mirer interdum illa mihi opus esse ratiocinatione, vt hæc esse credam, quę tanto insunt præsentia, quanto sibi quisque sit præsens. Recole tu quoque, nam te fateor huius rei esse diligentiorem, ne quid forte nesciens rescriptis adhuc F debeam. Nam mihi non facit fidem tam multorum onerum, quæ aliquando numerauerã, tam repentina depositio, quanuis te accepisse literas meas non dubitem, quarum rescripta non habeo.

* Sic ergo tãdũ arbitror, esse aut nobiscũ arbitraris aut tecũ cupis.
† al. paulatim vt per ætatem proficimus.

Augustinus Ianuario respondet, docens quid agendum sit in iis, in quibus regionum aut ecclesiarum consuetudines variant, & in quibus consentiunt. Puta de sacramentis, festis diebus, ieiunio & Eucharistia. *Epist.* CXVIII.

DILECTISSIMO filio Ianuario, Augustinus in domino salutem. Ad ea quæ me interrogasti, mallem prius nosse quid interrogatus ipse responderes. Ita enim vel approbando vel emẽdando responsiones tuas multo breuius possem respondere, & te facillime aut confirmare aut corrigere. Hoc quidem vt dixi mallem. Sed tamẽ vt nunc responderem, malui longiorem facere sermonem quàm dilationẽ. Primo itaq; tenere te volo quod est huius disputationis caput, dominum nostrũ Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur, leni iugo suo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde sacramentis numero paucissimis,

a. retra, 20. Caput 1.
Iugũ Χρ̃ι ςόμ.
Math. 11.

G obseruatione facillimis, significatione præstatissimis,
Sacramēta duo præcipua. societatem noui populi colligauit, sicuti est baptismus
trinitatis nomine consecratus, communicatio corpo-
ris & sanguinis ipsius, & si quid aliud in scripturis cano
nicis cōmendatur, exceptis iis quæ seruitutē populi ve-
teris pro congruētia cordis illorum & prophetici tem-
poris onerabant, quæ & in quinq; libris Moysi legūtur.
Dis. 12. illa. Illa autem quæ non scripta sed tradita custodimus, quæ
quidem toto terrarum orbe obseruantur, dantur intel-
ligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis conciliis, quo-
rum est in Ecclesia saluberrima authoritas, commen-
data atque statuta retineri, sicuti quod domini passio,
Festa paucissima. & resurrectio, & ascensio in cœlum, & aduētus de cœlo
spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. Et
si quid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa
Caput 2. quacunque se diffundit Ecclesia. Alia verò quæ per
loca terrarum regionesq; variantur, sicuti est quod alij
De ecclesiasticis dogmatibus. ca. 22. ieiunant sabbato: Alij verò non: Alij quotidie commu-
nicāt corpori & sanguini dominico, Alij certis diebus
accipiunt: Alibi nullus dies intermittitur quo non of-
feratur, Alibi sabbato tantum & dominico, Alibi tan-
tū dominico. Et si quid aliud huiusmodi animaduerti
H potest, totum hoc genus rerum liberas habet obserua-
tiones. Nec disciplina vlla est in his melior graui pru-
Cōsuetudo. dentiq; Christiano, quàm vt eo modo agat, quo agere
viderit Ecclesiam ad quamcūq; forte deuenerit. Quod
enim neque contra fidem, neque contra bonos mores
iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eorū in-
ter quos viuitur societate seruandum est. Credo te ali-
quando ex me audisse, sed tamen etiam nunc comme-
moro. Mater mea Mediolanum me consecuta, inuenit
Ecclesiam sabbato non ieiunantem, cœperat perturba-
ri & fluctuare quid ageret, cum ego talia non curabam,
sed propter ipsam cōsului de hac re beatissimæ memo-
riæ virum Ambrosium, Respondit se nihil docere me
posse, nisi quod ipse faceret, quia si melius nosset, id po-
tius obseruaret. Cúmque ego putassem, nulla reddita
ratione, authoritate sola sua nos voluisse admonere ne
sabbato ieiunaremus, subsecutus est, & ait mihi: Cum
Romam venio ieiuno sabbato, cum hic sum non ieiu-
no. Sic etiam tu, ad quam forte Ecclesiam veneris, eius
morem serua, si cuiquā non vis esse scandalo, nec quen
quam tibi. Hoc cū matri renunciassem, libenter ample-
I xa est. Ego verò de hac sententia etiam atq; etiam cogi-
tans, ita semper habui, tāquam eam cœlesti oraculo su-
sceperim. Sensi enim sæpe dolens & gemēs multas in-
firmorum perturbationes fieri, per quorūdam fratrum
cōtentiosam obstinationem & superstitiosam timidi-
tatem qui in rebus huiusmodi, quæ neq; scripturæ san-
ctæ authoritate, neque vniuersalis Ecclesiæ traditione,
neque vitæ corrigendæ vtilitate ad certum possunt ter-
† perducere. minum peruenire, † tantum quia subest qualiscunq; ra-
tiocinatio cogitantis, aut quia in sua patria sic ipse con-
sueuit, aut quia ibi vidit vbi peregrinationē suam quo
remotiorē à suis, eo doctiorem factam putat, tam liti-
giosas excitant quæstiones, vt nisi quod ipsi faciunt, ni-
Caput 3. hil rectum existiment. Dixerit aliquis non quotidie
Eucharistia accipiēdam Eucharistiam. Quæsieris quare? Quoniam
inquit, eligendi sunt dies, quibus purius homo cōtinen
tiúsque viuit, quoad tantum sacramentum dignius ac-
De cōsecra. di. 2. c. quotidie. 4. sen. dis. 12. c. vl. 1. Cor. 11. cedat. Qui enim manducauerit indigne, iudicium sibi
manducat & bibit. Alius contrà, Immo, inquit, si tanta
est plaga peccati, atque impetus morbi, vt medicamēta
talia differenda sint, authoritate antistitis debet quisq;
ab altario remoueri ad agendā pœnitentiam, & eadem
authoritate reconciliari. Hoc est enim indigne accipe- K
re, si eo tempore accipiat quo debet agere pœnitentiam,
nō vt arbitrio suo cum libet, vel auferat se communio-
ni, vel reddat. Cæterum si peccata tanta non sunt, vt ex-
communicandus quisquam homo iudicetur, nō se de-
bet à quotidiana medicina dominici corporis separa-
re. Rectius inter eos fortasse quisquā dirimit litem, qui
monet vt præcipue in Christi pace permaneant. Faciat *de cōs. di. 2. c. Quotidie.*
autem vnusquisq; quod secundum fidem suam pie cre-
dit esse faciendum. Neuter enim eorū exhonorat cor-
pus & sanguinem domini, si saluberrimum sacramen-
tum certatim honorare contendunt. Neque enim liti-
gauerunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præpo-
suit Zachæus & ille centurio, cum alter eorum gaudēs *Lucæ. 19.*
in domum suam susceperit dominum, alter dicit, Non *Matth. 8.*
sum dignus vt intres sub tectum meum: Ambo salua-
torem honorificantes diuerso & quasi cōtrario modo,
ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti.
Valet etiam ad hanc similitudinem quod in primo po *1. Retra. 20*
pulo vnicuique manna secundum propriam volunta-
tem in ore sapiebat, sic in ore cuiusq; Christiani sacra- *† aliàs, quo subiugatus est mūdus.*
mētum illud quo modo sumatur æstimandum. † Nam
& ille honorando non audet quotidie sumere, & ille
honorando non audet vllo die prætermittere. Con- L
temptum solum non vult cibus ille, sicut manna fasti-
dium. Inde enim & Apostolus indigne dicit acceptum
ab eis, qui hoc non discernebant à cæteris cibis venera-
tione singulariter debita. Continuo quippe cum dixis- *1. Corin. 11.*
set, Iudicium sibi manducat & bibit: addidit vt diceret,
Non diiudicās corpus domini: quod satis toto ipso lo-
co in epistola ad Corinthios prima, si diligenter atten-
datur apparet. Sit aliquis peregrinus in eo forte lo- *Caput 4.*
co, vbi perseuerātes in obseruatione quadragesimæ, nec
quinta sabbati lauant relaxantq; ieiunium, Non, inquit, *Ieiunium.*
hodie ieiunabo. Quæritur causa, Quia non fit, inquit, in
patria mea. Quid aliud ille nisi consuetudinem suam
cōsuetudini alterius præponere conatur? Non enim mi
hi de libro dei hæc recitaturus est, aut vniuersæ qua-
cunq; dilatatur ecclesiæ plena voce certabit, aut osten-
det istum contra fidem facere, se autem secundum fi-
dem, moresq; hinc optimos aut illum violare, aut se cu
stodire conuincet. Violant sanè quietem & pacem suā
de superflua quæstione rixando. Mallem tamen in re-
bus huiusmodi, vt & ille in hujus & hic in illius patria M
ab eo quod cæteri faciunt non abhorreret. Si verò etiā
in aliena patria cum peregrinetur, vbi maior & frequē-
tior est populus dei, vidit, verbi gratia, bis offerri quin-
ta sabbati hebdomadæ vltimæ quadragesimæ & mane
& ad vesperam, veniensq; in patriam suam, vbi fine diei
mos est offerri, male illiciteq; fieri contendat, quoniam
alibi aliter ipse viderit, puerilis est sensus ille, cauendus
in nobis, tolerandus & corrigendus in nostris. Pri- *Caput 5.*
ma ergo inquisitio tua quam in commonitorio posui-
sti, ex quo trium istorum generum sit attende. Quæris *Eucharistia bis in die.*
enim his verbis, quid per quintam feriam vltimæ heb-
domadis Paschæ fieri debeat: An offerendum sit mane,
& rursus post cœnā, propter illud quod dictum est: Si-
militer postquam cœnatum est: An ieiunādum, & post
cœnam tantummodo offerendum: An etiam ieiunan-
dum & post oblationē sicut facere solemus cœnādum.
Ad hæc itaq; ita respondeo, vt quid horū sit faciendum
si diuinæ scripturæ præscribit authoritas, nō sit dubitan-
dum quin ita facere debeamus vt legimus, vt iam non
quo modo faciendum, sed quo modo sacramentū intel
ligendum sit disputemus. Similiter etiā si quid horum
tota

A tota die per orbem frequentat ecclesia. Nam hoc quin ita faciendum sit, disputare insolentissimæ insaniæ est. Sed neque hoc neque illud inest in eo quod tu quæris. Restat igitur vt de illo tertio genere sit, quod per loca regionesq; variatur. Faciat ergo quisque quod in ea ecclesia in quam venit, inuenerit. Non enim quicquam eorum contra fidem fit, aut cõtra mores, hinc vel inde meliores. His enim causis, id est, aut propter fidem, aut propter mores, vel emendari oportet quod perperam fiebat, vel institui quod non fiebat. Ipsa quippe mutatio consuetudinis etiã quæ adiuuat vtilitate, nouitate perturbat. Quapropter quæ vtilis non est, perturbatione infructuosa consequenter noxia est. Nec ideo putari debet institutum esse multis locis, vt illo die post refectionem offeratur, quia scriptum est idemdem: Et calicem accipiens post cœnam dicens, & cætera. Ipsam enim potuit appellare cœnam, qua iam corpus acceperant, vt deinde calicem acciperent. Apostolus nanque alibi dicit: Conuenientibus ergo vobis in vnum, nõ est

1.Cor.11. dominicam cœnam manducare: hanc ipsam acceptio-

Caput 6. nem Eucharistiæ dominicam cœnam vocans. Illud magis mouere potuit homines, vtrum iam refecti die

B illa vel offerrent vel sumerent Eucharistiam, quod in

Matth. 26. Euangelio dicitur: Cum autem illi manducarent, accepit Iesus panem & benedixit: cum etiam superius dixisset, Cum sero factum esset, recumbebat cum duodecim, & manducantibus eis dixit, Quoniã vnus ex vobis me

De cõse.dis. 2.liquido. tradet. Post enim tradidit sacramentum. Et liquido apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus & sanguinem domini, nõ eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ ecclesiæ, quod à ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti in os

4.fen.di.8. ca.hic aut. Christiani prius dominicum corpus intraret quàm exterit cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste ser-

† caneri. uatur. Neq; enim quia post cibos dedit dominus, propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramẽtum accipiendum conuenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit & emendat, mensis suis ista miscere. Nanque saluator quò vehementius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis per quos ecclesias

C dispositurus erat, seruaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, vt post cibos alios semper acciperetur, cre

† modum. do quod eum morem † nemo variasset. Cum verò ait Apostolus de hoc sacramento loquens, Propter quod

1.Corin.11. fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit domi manducet, vt non ad iudicium conueniatis, statim subtexuit, Cætera autem cum venero ordinabo. Vnde intelligi datur, quia multum erat, vt in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat ecclesia, ab ipso ordinatum esse quod nulla morum diuersitate va-

Caput 7. riatur. Sed nonnullos probabilis quædam ratio delectauit, vt vno certo die per annum, quo ipsam cœnã dominus dedit, tanquam ad insigniorem commemorationẽ post cibos offerri & accipi liceat corpus & sanguis domini. Honestius autem arbitror ea hora fieri, vt qui etiam ieiunauerit, post refectionem quæ hora nona fit, ad oblationem possit occurrere. Quapropter neminẽ cogimus dominica illa cœna prandere, sed nulli etiam contradicere audemus: hoc tamen non arbitror institutum, nisi quia plures & propè omnes in plerisq; locis eo die [illegible] † consueuerunt. Et quia nonnulli D

etiam ieiuni [illegible] stodiunt, mane offertur § Christo § † lauare. propter prandentes, quia ieiunia simul & lauacra tolerare nõ possunt, ad vesperam verò propter ieiunantes. Si autem quæris, cur etiam lauandi mos ortus sit. Nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, nisi quia baptizandorum corpora per obseruationẽ quadragesimæ sordidata, cum offensione sensus ad fontem tractarentur, † nisi aliqua die lauarentur. Istum autem diem † venirent. potius ad hoc electum, quo cœna dominica anniuersariè celebratur. Et quia concessum est hoc baptismum accepturis, multi cum his lauare voluerunt ieiuniumq; relaxare. His vt potui disputatis, moneo, vt ea quæ prælocutus sum serues quantũ potes, vt decet Ecclesiæ prudentẽ ac pacificum filium. Alia quæ interrogasti, si deus voluerit alio tempore expediam.

Augustinus Ianuario, copiosius differens de ritibus ecclesiæ, vel in quos negligi nefas est, vel in, qui pro tempore locoq; seruari possunt, aut omitti: vel iis, qui tollendi sunt, si citra malum incommodum liceat. Has duas epistolas Augustinus recenset inter libros, ob hanc prolixitatem.

Tomus secundus.

Epistola CXIX.

LECTIS literis tuis, vbi me commonuisti, vt Caput 1. debitum redderẽ de residuis enodandis quæ- E stionibus, quas iam longe ante quæsieras, gratissimum mihiq; charissimũ desyderium studij tui amplius differri, tolerare non potui, & quamuis in mediis aceruis occupationum mearũ, hanc feci præcipuam, vt ad ea quæ me interrogasti respondere tibi. Diutius autẽ de tua epistola disputare nolo, ne hoc ipsum me impediat iam tandem reddere quod debeo. Quæris quæ Quæstio prima de natali Christi. causa sit, cur anniuersarius dies celebrandæ dominicæ passionis, non ad eundem redeat anni diem, sicut dies qua traditur natus. Et deinde subiungis, si hoc sit propter sabbatũ & lunam, quid sibi velit in hac re obseruatio sabbati & lunæ. Hic primum oportet, vt noueris, diem natalis domini, non in sacramento celebrari, sed tantũ in memoriam reuocari quod natus sit, ac per hoc nihil opus erit, nisi reuolutũ anni diem, quo ipsa res acta est, festa deuotione significari. Sacramentũ est autẽ in alia celebratione, cum rei gestæ ita rememoratio fit, vt aliquid etiã significari intelligatur, quod sanctè accipiendum est. Eo itaq; modo agimus Pascha, vt non solum Pascha. in memoriam quod gestum est reuocemus, id est, quod mortuus est Christus & resurrexit, sed etiam cætera quę circa ea attestantur ad sacramenti significationem non F omittamus. Quia enim sicut dicit Apostolus, Mortuus Roma.4. est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Transitus quidem de morte ad vitam in illa passione domini & resurrectione sacratus est. Nã etiam vocabulum ipsum, quod Pascha dicitur, nõ Grecum, sicut vulgo videri solet, sed Hebræũ esse dicũt, qui linguam vtranq; nouerunt. Neq; enim à passione, quoniã Græce πάσχειν dicitur pati, sed ab eo quod transitur, vt dixi, de morte ad vitam Hebræo verbo res appellata est. In quo eloquio Pascha transitus dicitur, sicut perhibent qui hoc sciunt. Quod voluit & ipse dominus tangere cũ dicit: Qui credit in me trãsiet de morte ad vitã. Ioan.5. Et maxime idem Euãgelista hoc exprimere voluisse intelligitur, cũ celebraturo domino Pascha cũ discipulis suis, vbi cœnã eis mysticã dedit, Cũ vidisset, inquit, Iesus Ioan.13. quia venit eius hora vt transiret de mundo ad patrem. Trãsitus ergo de hac vita mortali in aliã vitã immortalẽ, hic est enim de morte ad vitã, in passione & in resurrectione domini cõmendatur. Hic transitus à nobis Caput 2.

G modo agitur per fidem, quæ nobis e[illegible]remissionem
peccatorum, in spem vitæ æternæ di[illegible]ibus deum &
Gala.5. proximum, quia fides per dilectionem operatur, & iu-
Abac.1. stus ex fide viuit. Spes autem quæ videtur, non est spes.
Roma.8. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non
videmus speramus, per patientiam expectamus, secun-
dum hanc fidem, & spem & dilectionem qua cœpimus
esse sub gratia, iam commortui sumus cum Christo, &
consepulti illi per baptismum [in morte,] sicut dicit A-
Roma.6. postolus: Quia & vetus homo noster simul confixus
est cruci cum illo, & resurreximus cum illo: quia simul
nos excitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus. Vnde
Coloss.3. est & illa exhortatio. Si autem resurrexistis cum Chri-
sto quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexte-
ram dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super
terram. Sed quia sequitur & dicit: Mortui enim estis &
vita vestra abscondita est cũ Christo in deo, cum Chri
stus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum
illo in gloria: satis indicat quid velit intelligi, quia tunc
transitus noster de morte ad vitam qui fit per fidem, spẽ
peragitur futuræ in fine resurrectionis & gloriæ, cum
1.Cor.15. corruptibile hoc, id est, caro ista in qua gemimus mo-
do, induet incorruptionem, & mortale hoc induet im-
mortalitatem. Nunc enim quidem iam habemus pri-
H mitias spiritus per fidem, sed adhuc in nobisipsis inge-
miscimus adoptionem, expectantes redemptionẽ cor-
poris nostri. Spe enim salui facti sumus. In hac spe cum
sumus, corpus quidem mortuum est, propter peccatum,
spiritus autem vita est propter iusticiam. Sed vide quid
Roma.8. sequitur: Si autem spiritus eius, inquit, qui suscitauit
Christũ à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Chri-
stum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra
per inhabitantẽ spiritum eius in vobis. Hoc igitur vni-
uersa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis in-
uenta est, expectat in fine seculi quod in domini nostri
Iesu Christi corpore præmonstratũ est, qui est ex mor-
tuis primogenitus, quia & corpus eius cuius caput est
Caput 3. ipse, non nisi Ecclesia est. Nonnulli enim atten-
dentes verba quæ assidue dicit Apostolus: Quia & mor
tui sumus cum Christo, & resurreximus cum eo, nec in-
telligentes quatenus dicatur, arbitrati sunt iam factam
esse resurrectionem, nec vllam vlterius in fine tempo-
2.Timo.2. rum esse sperandam. Ex quibus est, inquit Hymenæus
& Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes
I resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam
subuerterunt. Idem Apostolus eos arguens detestatur,
qui tamen dicit nos resurrexisse cum Christo. Vnde
nisi quia hoc per fidem & spem & dilectionem factum
Roma.8. esse dicit in nobis secundum primitias spiritus? Sed
quia spes quæ videtur non est spes, & ideo si quod non
videmus speramus, per patientiam expectamus, restat
vtique redemptio corporis nostri quam expectantes
Roma.12. in nobismetipsis ingemiscimus. Vnde est illud: Spe
gaudentes, in tribulatione patientes. Hæc igitur inno-
uatio vitæ nostræ est, quidam transitus de morte ad vi-
tam, qui primo fit per fidem, vt in spe gaudeamus, &
in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior no
ster homo corrumpitur, sed interior renouatur de die
in diem, propter initium nouæ vitæ, propter nouum
hominem quem iubemur induere & exuere veterem.
2.Cor.4. Expurgantes vetus fermentum vt simus noua consper-
1.Cor.5. sio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus.
Propter hanc ergo vitæ nouitatem, primus mensis in
anni mensibus celebrationi huic attributus est. Nam &
ipse dicitur mensis nouorum. Quia verò in toto tem-
pore seculi nunc tertium tempus apparuit, ideo resur- K
rectio domini triduana est. Primum enim tempus est
ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia, vbi
iam manifestatio est sacramenti prius occulti in pro-
phetico ænigmate. Hoc ergo & in lunari numero si-
gnificatur, quia enim septenarius numerus solet in scrip
turis ad quandam perfectionem mysticus apparere: ter-
tia hebdomada lunæ Pascha celebratur, id est, qui dies
occurrerit à quartadecima in vicesimamprimam.

Est illic & aliud sacramentum, quod si tibi obscu- Caput 4.
rum fuerit, quia in talibus inquisitionibus minus erudi-
tus es, non contristeris. Nec ideo me putes meliorem,
quia hæc in studiis puerilibus didici. Qui enim gloria-
tur, in eo glorietur, inquit, scire & intelligere, quoniam Hiere.9.
ego sum dominus. Nonnulli ergo studiosi talium rerũ
quæsiuerũt multa de muneribus † & motibus syderum. †numeris.
Et qui subtilius ista scrutati sunt, incrementa & decre-
menta lunaria ex conuersione globi eius coniecerunt,
non quod aliquid substantiæ vel accedat ei cum auge-
tur, vel decedat cum minuitur: quod deliramentum
imperiti Manichæi opinantes, repleri eam dixerunt, si- Manichæi
cut repletur nauis, ex fugitiua diei † parte, quam com- de luna.
mixtam principibus tenebrarum, & eorum sordibus †dei.
inquinatam corde ac ore sacrilego & credere & loqui
non dubitant. Hinc ergo impleri lunam dicunt cum L
magna pars diei † magnis laboribus ab inquinamen- †al. cũ eadẽ
to purgata de toto mundo atque omnibus cloacis fu- pars dei.
giens, redditur deo ‡ lugenti dum redeat ‡. Repleri ve-
rò per mensem dimidium, & alio dimidio in solem
refundi velut in aliam nauem. Nec tamen inter istas a-
nathematizandas blasphemias aliquid vnquam finge-
re potuerunt, cur vel incipiens lucere vel desinens cor-
niculato lumine fulgeat, aut cur à dimidio mense in-
cipiat minui, & non ad refundendum plena perueni-
at. Illi autem qui hoc certis numeris indagarunt, ita vt
& defectus solis & lunæ non solum cur fierent, sed e-
tiam quando futuri erant longè ante prædicerent, &
eos determinatis interuallis temporum, canonica sup-
putatione præfigerent, literisque mandarent, quas mo-
do qui legunt atque intelligunt nihilominus eos præ-
dicunt, nec aliter aut aliâs accidunt quàm prædicunt.
Tales ergo quibus non est ignoscendum, sicut sancta
scriptura dicit: quia cum tantum valerent vt possent æ-
stimare seculum, quo modo dominum eius supplici
pietate non facilius inuenerunt, ex ipsis cornibus lunæ M
quæ à sole auersa sunt, siue crescentis, siue decrescentis,
coniecerunt eam vel à sole illustrari: & quanto magis
ab eo recederet, tanto magis ab ea parte quæ terris appa
ret radios eius excidere: quanto autem ad eum magis
post dimidiũ mensem ex alio semicirculo propinqua-
ret, tanto magis à superiori parte illustrata ab ea parte
quam terris aduerteret non posse excipere radios, &
propterea videri decrescere: vel si haberet suum lumen,
illud haberet ex vna parte in hemisphærio, quam par-
tem cum recedens à sole paulatim terris ostenderet, do-
nec totam ostenderet quasi augmenta monstrare, dum
non addatur quod deerat, sed perdatur quod inerat, ac
rursus paulatim abscondere quod patebat, & ideo vi-
deri decrescere. Sed quodlibet horum sit duorum, illud
certum atque manifestum est, & cuiuis aduertenti facile
cognitum, quod luna non augeatur ad oculos nostros
nisi à sole recedendo, neque minuatur nisi ad solem ex
parte alia propinquando. Attende nunc quod in Caput 5.
Prouerbiis legitur: Sapiẽs sicut sol permanet, stultus au- Eccli.27.
tem sicut luna mutatur. Et quis est sapiens qui perma-
net, nisi

A net, nisi sol ille iusticiæ, de quo dicitur: Ortus est mihi
sol iusticiæ, & quem sibi non fuisse ortum in die nouis-
Sap. 5. sima plangentes impij dicturi sunt. Et, Iusticiæ lumen
non luxit nobis, & sol [iusticiæ] nõ ortus est nobis? Nã
Matt. 5. istum carnis oculis visibilem solem oriri facit super bo
nos & malos deus, qui etiam pluit super iustos & iniu-
stos. Ducuntur autem semper ex rebus visibilibus inui-
Lunæ allegoria. sibilium congruæ similitudines. Quis est ergo ille stul-
tus qui tanquam luna mutatur, nisi Adam in quo om-
nes peccauerunt? Anima quippe humana recedens à so
le iusticiæ, ab illa scilicet interna contemplatione incõ
mutabilis veritatis, omnes vires suas in terrena conuer
tit, & eo magis magisq; obscuratur in interioribus ac
superioribus suis: sed cum redire cœperit ad illam in-
commutabilem sapientiam, quãto magis ei appropin-
quat affectu pietatis, tanto magis exterior homo cor-
rumpitur, sed interior renouatur de die in diem, om-
nisq; lux illa ingenij, quæ ad inferiora vergebat, ad su-
2. Cor. 4. periora cõuertitur, & à terrenis quodam modo aufer-
tur, vt magis magisq; huic seculo moriatur, & vita eius
Coloss. 3. abscondatur cum Christo in deo. Mutatur ergo in de-
Eccle. 10. terius ad exteriora progrediens, & in vita sua proiiciẽs
Psal. 9. intima sua, & hoc terræ, id est, eis qui terrena sapiunt
B melius videtur, cũ laudatur peccator in desyderiis ani-
mæ suæ, & qui inique gerit benedicitur. Mutatur autem
in melius cum intentionem suam & gloriam à terre-
nis quæ in hoc seculo apparent, paulatim auertit, & ad
superiora ab inferioribus conuertit, & hoc terræ, id est,
eis qui terrena sapiunt deterius videtur. Vnde illi im-
pij postremo infructuosam agentes pœnitẽtiam, etiam
Sap. 5. hoc inter multa dicturi sunt. Ij sunt quos aliquando
habuimus in derisum & in similitudinem improperij:
Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam.
Ac per hoc spiritus sanctus de visibilibus ad inuisibilia,
& de corporalibus ad spiritalia sacramenta similitudi-
nem ducens, trãsitum illum de alia vita in aliam vitam
quod Pascha nominatur, à quartadecima luna voluit
obseruari, vt non solum propter tempus tertium quod
supra cõmemoraui, quia inde incipit hebdomada ter-
tia, sed etiam propter ipsam tertiam conuersionem ab
exterioribus ad interiora de luna similitudo assumere-
tur, vsq; ad vicesimam vero & primam, propter ipsum
numerum septenarium, quo vniuersitatis signatio sæpe
figuratur, qui etiã ipsi Ecclesiæ tribuitur propter instar
C vniuersitatis. Ideo Ioãnes Apostolus in Apocalypsi,
Cap. 6. ad septem scribit Ecclesias. Ecclesia vero adhuc in ista
mortalitate carnis constituta, propter ipsam mutabi-
litatem lunæ nomine in scripturis signatur. Vnde est
Psal. 10. illud: Parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent
Coloss. 3. in obscura luna rectos corde. Prius enim quàm fiat il-
lud quod dicit Apostolus: Cũ Christus apparuerit vita
vestra, tũc & vos apparebitis cum ipso in gloria, obscu-
ra videtur Ecclesia in tempore peregrinationis suæ, in-
ter multas iniquitates gemens, & tunc sunt timẽdæ in-
sidiæ fallacium seductorum, quas nomine sagittarum
intelligi voluit. Vnde alio loco propter nuncios fide-
lissimos veritatis quos vbiq; parit Ecclesia dicitur: Lu-
na testis in cœlo fidelis. Et cum de regno domini psal-
Psal. 88. mus cantaret: Orietur, inquit, in diebus eius iusticia &
Psal. 71. abundantia pacis, donec interficiatur luna: id est, abũ-
1. Cor. 15. dantia pacis intantum crescet, donec omnem mutabi-
litatem mortalitatis absumat. Tunc nouissima inimi-
ca destruetur mors, & quicquid nobis resistit ex infir-
mitate carnis, vnde nobis perfecta pax nondũ est, con-
sumetur omnino, cum corruptibile hoc induerit in-
corruptionem, & mortale hoc induerit immortalita- D
tem. Vnde & illius ciuitatis muri, quæ Hiericho appel-
latur, quia in Hebręo eloquio luna interpretari dicitur, *Iosue. 6.*
septimo circuitu testamenti arcæ corruerunt. Quid e-
nim nunc aliud agit annunciatio regni cœlorum, quã
circuitio arcæ significauit, nisi vt omnia munimenta
mortalis vitæ, id est, omnis spes huius seculi, quæ resi-
stit spei futuri seculi in dono septenario spiritus sancti
per liberum arbitrium destruatur? Ob hoc enim circũ- *Liberũ arbitrium.*
eunte arca non impulsu violento illi muri ceciderunt,
sed sponte. Sunt & alia testimonia scripturarum, quæ
nobis ingerunt per commemorationem lunæ Ecclesiæ
significationem, quæ in ista mortalitate ab illa Hieru-
salem, cuius ciues angeli sunt, in ærumnis & laboribus
peregrinatur. Non ideo tamen putare debent stulti,
qui nolunt in melius commutari, adoranda esse illa lu-
minaria, quia ducitur ex eis aliquando similitudo ad
diuina mysteria figuranda: ex omni enim creatura du-
citur. Nec ideo debemus in sententiam damnationis
irruere, quæ ore Apostolico de quibusdam profertur,
qui coluerunt & seruierũt creaturæ potius quàm crea- *Roma. 1.*
tori, qui est benedictus in secula. Sicut enim non ado-
ramus pecora, quamuis dictus sit Christus & agnus & E
vitulus: nec feram, quia dictus est leo de tribu Iuda: nec
lapidem, quia petra erat Christus: nec montem Sion,
quia in ipso figuratur Ecclesia: sic nec solem nec lunã,
quamuis ex ea cœlesti creatura, sicut ex multis terrestri-
bus sacramentorum figurę ad informationes mysticas
assumantur. Quapropter Manichæorũ vel Mathe- *Cap. 7.*
maticorum deliramenta cum detestatione irridenda
sunt: quibus cum obiecerimus vana commenta, vnde
homines in errorem præcipitant, quò prius præcipitati
sunt, garruli sibi vidẽtur, cum dicunt nobis: Cur & vos
ad solis & lunæ cõputationem Pascha celebratis? quasi
nos ordines syderum, ac vicissitudines temporum à
summo atque optimo deo conditas arguamus, & non
eorum peruersitatem, quæ rebus sapientissime conditis
ad stultissimas opiniones abutitur. Nam si Mathema-
ticus nobis contradicturus est de syderibus & lumina-
ribus cœli ad sacramenta mystice figuranda similitudi
nes ducere, contradicant & augures ne dicatur nobis:
Estote simplices vt columbæ. Contradicant & Marsi *Matt. 10.*
ne dicatur nobis: Astuti sicut serpentes. Contradicant
histriones, ne in psalmis citharã nominemus. Ac quia
ex his rebus ad mysteria verborum dei, similitudinum F
signa sumuntur, dicant si placet, vel auspicia nos capta-
re, vel venena conficere, vel theatricas affectare luxu-
rias, quod dementissimũ est dicere. Non igitur nos de
sole & luna annuis menstruisve temporibus actionum
nostrarum euenta coniicimus, ne in vitæ humanæ pe-
riculosissimis tempestatibus tanquam in scopulos mi-
seræ seruitutis illisi, à libero arbitrio naufragemus: sed *Liberũ arbitrium.*
ad rem sacratę significandam similitudines aptas reli-
giosissima deuotione suscipimus, sicut de cætera crea-
tura, de ventis, de mari, de terra, de volatilibus, de pisci
bus, de pecoribus, de arboribus, de hominibus, ad ser-
monem quidem multipliciter, ad celebrationem vero
sacramentorum iam Christiana libertate parcissime,
sicut de aqua, de frumento, de vino, de oleo. In seruitu-
te autem veteris populi etiam multa celebrari impera-
ta sunt, quæ nobis tantummodo intelligenda tradun-
tur. Non itaque dies obseruamus & annos & menses
& tempora, ne audiamus ab Apostolo: Timeo ne forte *Galat. 4.*
sine causa laborauerim in vobis. Eos enim inculpat qui
dicunt: Non proficiscar, quia posterus dies est, aut quia
luna

G luna sic fertur: vel, Proficiscar vt prospera cedant, quia
ita se habet positio syderum. Non agam hoc mense cõ-
mercium, quia illa stella mihi agit mensem: vel agam,
quia suscepit mensem. Non plãtem hoc anno vineam,
quia bissextus est. Non autem quisquam sapiens arbi-
tretur obseruatores temporum reprehendendos, qui di
cunt: Non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est:
aut non nauigem, quia adhuc sunt hybernæ reliquiæ:
aut tempus seminandi est, quia hymbribus autumnali-
bus terra satiata est, vel si qui forte alij naturales effe-
ctus circa motum aëris & humoris ad variandas tem-
porum qualitates in syderum ordinatissima cõuersio-
ne notati sunt, de quibus dictum est cum cõderentur:
Gene.1. Et sint in signis & temporibus & diebus & in annis. Si
quæ autem figuræ similitudinem non tantum de cœ-
lo & de syderibus, sed etiã de inferiori creatura ducun
tur ad dispensationem sacramentorum, eloquẽtia quę-
dam est doctrinæ salutaris, mouendo affectui discen-
tium accommodata, à visibilibus ad inuisibilia, à cor-
poralibus ad spiritalia, à temporalibus ad æterna.

Cap. 8. Nec quisquam nostrum attendat quod eo tempore,
quo Pascha celebramus, sol in ariete est, sicut illi appel-
lant quendam syderum locum, vbi reuera mẽse nouo-
H rum sol inuenitur: sed siue illi arietẽ, siue aliquid aliud
eandem partem cœli vocare voluerint, nos de scriptu-
ris sanctis hoc didicimus, quod omnia sydera deus cõ-
didit, & locis cœlestibus quibus voluit, ordinauit, quæ
stellis distincta & ordinata in qualibet partes diuidãt
quibuslibet vocabulis vocent, vbicũque sol esset mense
nouorum, illic eũ reperiet hæc celebratio, propter simi-
litudinem sacramenti renouandæ vitæ, de qua satis su-
pra disseruimus. Quod si etiam locus ille syderum ari-
es vocari posset propter aliquam figuræ congruẽtiam,
neque huiusmodi nmeret sermo diuinus aliquam sa-
cramenti similitudinem ducere, sicut de aliis nõ solum
cœlestibus, sed etiam terrestribus creaturis, sicut de O-
rione & Pleiadibus, sicut de monte Sina, & de monte
Sion, sicut de fluminibus quæ vocantur Geon, Phison,
Tigris, Euphrates: sicut de ipso toties in sanctis myste-
riis nobilitato fluuio Iordane rerum figurate insinuan-
darum mysticas similitudines adduxit. Sed quantum
intersit inter syderum obseruationes ad aëreas qualita-
tes accommodatas, sicut agricolæ vel nautę obseruant:
aut ad notandas partes mundi cursumq; aliquò & ali-
I cunde dirigendum quod gubernatores nauium faciũt,
& ij qui per solitudines arenosas i interiora Austri nul
la semita certa vel recta gradiũtur: aut cum ad aliquid
in doctrina vtili figurate significãdum, fit nonnullorũ
syderum aliqua commemoratio. Quãtum ergo inter-
sit inter has vtilitates, & vanitates hominum ob hoc
obseruantium sydera, vt nec aëris qualitates, nec re-
gionum vias, nec solos temporum numeros, nec spiri-
talium similitudines, sed quasi fatalia rerum iam euen-
ta perquirant, quis non intelligat?

Cap.9. Sed iam dein-
ceps videamus cur etiam id obseruetur, cum Pascha ce
Sabbati mysterium. lebratur, vt sabbatum occurrat. Hoc enim proprium
Christianæ religionis est. Nam Iudæi mensem nouorũ
tantummodo & lunam obseruant à quartadecima vs-
que ad vicesimam primam. Et quia illud eorũ Pascha,
quo passus est dominus, ita occurrit, vt inter mortem
eius & resurrectionem medius esset sabbati dies, addẽ-
dum patres nostri censuerunt, vt & nostra festiuitas à
Iudæorũ festiuitate distingueretur: & quod non frustra
factum esse credendum est ab illo, qui est ante tempo-
ra, & per quem facta sunt tempora, & qui venit in ple-
nitudine temporum, & qui potestatẽ habebat ponendi K
animam suam & iterum recipiendi eam, & ideo non
fatalem, sed opportunam sacramento, quod commen-
dare instituerat, horam expectabat, cum diceret: Non-
dum venit hora mea. Vt igitur anniuersaria passionis Ioan.2.
eius celebratione à posteris seruarẽtur: quod enim nũc
vt superius dixi, fide ac spe gerimus, atque vt ad id per-
ueniamus, dilectione satagimus, requies est quędam ab
omni labore omnium molestiarum sancta atque per-
petua, in eadem nobis ex hac vita fit trãsitus, quem do-
minus noster Iesus Christus sua passione demonstrare
ac consecrare dignatus est. Inest autem in illa requie
non desidiosa segnicia, sed quædam ineffabilis trãquil
litas actionis ociosæ. Sic enim ab huius vitæ operibus
in fine requiescitur, vt in alterius vitæ actione gaudea-
tur. Sed quia talis actio in dei laude agitur, sine labore
membrorum, sine angore curarum, nõ ad eam sic trãs-
itur per quietem, vt ipse labor succedat: id est, nõ sic es-
se incipiat actio, vt esse desinat quies. Neque enim red-
itur ad labores & curas, sed permanet in actione quod
ad quietem pertinet: neq; enim in opere laboratur, ne-
que in cogitatione fluctuatur. Quia ergo per requiem
ad primam vitam reditur, vnde anima lapsa est in pec
catum, propterea sabbato, requies significatur. Illa autẽ L
vita prima, quæ de peregrinatione redeuntibus, & pri-
mam stolam accipientibus redditur, per vnam sabbati,
quem diem dominicum dicimus, figuratur. Quęre sep-
tem dies Genesim legẽs, inuenies septimum sine vespe-
ra, quia requiem sine fine significat. Prima ergo vita nõ
fuit sempiterna requies peccanti, requies autem vlti-
ma sempiterna est, ac per hoc & octauus sempiter-
nam beatitudinem habebit, quia requies illa quæ sem-
piterna est, excipitur ab octauo, non extinguitur: ne-
que enim aliter sempiterna esset. Ita ergo erit octauus
qui primus, vt prima vita non tollatur, sed reddatur æ-
terna.

Cap.10. Sabbatum tamen commendatum est, priori
populo in ocio corporali temporaliter, † & vt figura † in ocio corporaliter celebrando.
esset sanctificationis in requiẽ spiritus sancti. Nusquã
enim legimus in Genesi sanctificationem per omnes
priores dies, sed de solo sabbato dictum est: Et sanctifi- Gene.2.
cauit deus diem septimum. Amant enim requiem siue
piæ animæ, siue iniquæ: sed an perueniãt ad illud quod
plurimum amãt, nesciunt: nec aliquid appetunt etiam
ipsa corpora ponderibus suis, nisi quiescere à motibus
suis. Nam sicut corpus tãdiu nititur pondere, siue deor M
sum versus, siue sursum versus, donec ad locũ quò ni-
titur veniens, conquiescat. Pondus quippe olei si dimit
tatur in aërem, deorsum: si autem sub aquis, sursum ni-
titur: Sic animæ ad ea quæ amant propterea nituntur,
vt perueniendo requiescant. Et multa quidem per cor-
pus delectant, sed non est in eis æterna requies, nec sal-
tem diuturna, & propterea magis sordidant animam,
& aggrauant potius, vt syncerum eius pondus, quo in
superna fertur, impediant. Cum ergo anima in seipsa
delectatur, nondum re incommutabili delectatur, &
ideo adhuc superba est, quia se pro summo habet, cum
superior sit deus. Nec in tali peccato impunita relin-
quitur, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat Iaco.4.
gratiam. Cum autem deo delectatur, ibi veram, certã,
æternam inuenit requiem, quam in aliis quærebat, nec
inueniebat. Proinde admonetur in Psalmo: Delectare Psal.36.
in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Quia er- Roma.5.
go charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiri-
tum sanctum qui datus est nobis, ideo sanctificatio in
septimo die commemorata est, vbi requies commen-
datur.

A datur. Quia vero nec bene operari possumus, nisi do-
Philip.2. no eius adiuti, sicut dicit Apostolus: Deus enim est qui
operatur in nobis & velle & operari pro bona volun-
tate, nec agere nec requiescere poterimus post omnia
bona opera nostra, quæ in hac vita gerimus, nisi eius
dono ad æternitatem sanctificati atque perfecti. Prop-
Gene.1.& terea de ipso deo dicitur: Cum fecisset omnia opera val
2. de bona, septimo die requieuit ab omnibus operibus
suis quæ fecit. Futuram enim requiem significabat, quā
post bona opera daturus erat nobis hominibus. Sicut
enim cum bene operamur, ipse dicitur operari in no-
bis, cuius munere operamur: ita cum requiescimus, ipse
requiescere dicitur, quo donante requiescimus.

Caput 11. Hinc est quod etiam tribus primis præceptis deca-
logi, quæ ad deum pertinent, cætera enim septem ad
proximum pertinent, id est, ad hominem, quia in duo-
Matt.22. bus præceptis tota lex pendet, tertium ibi de obserua-
tione sabbati positum est: vt in primo præcepto patrem
intelligamus, vbi prohibetur coli aliqua in figmentis
hominum dei similitudo, non quia non habet imagi-
nem deus, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa
B quæ hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo sed cum illo. Et
Roma.8. quia creatura mutabilis est, ac propterea dicitur, Om-
nis creatura vanitati subiecta est, quoniā natura etiam
vniuersa in parte demōstratur, ne quisquam filium dei
verbum, per quod facta sunt omnia, putaret esse crea-
Exod.20. turam, sequitur aliud præceptum: Non accipies in va-
Deut.5. num nomen dei tui. Spiritus autem sanctus, in quo no-
Roma.5. bis illa requies tribuitur, quam vbique amamus, sed ni-
si deum amādo, non inuenimus, cum charitas eius dif-
funditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui
datus est nobis. Quia ergo sanctificauit deus diem sep-
timum in quo requieuit, tertio præcepto legis insinua-
tur quod scriptum est de obseruatione sabbati, non vt
iam in ista vita nos quiescere existimemus, sed vt om-
nia quę bene operamur non habeant intentionem, nisi
in futuram requiem sempiternam. Memento enim ma
xime, quod iam supra commemoraui, qua spe salui fa-
Roma.8. cti sumus: spes enim quæ videtur non est spes ad ipsum
autem ignem amoris nutriendum & flammandū quo-
dam modo, quo tanquam pondere sursum vel intror-
sum feramur, ad requiem hæc omnia pertinent, quæ
C insinuantur nobis figurate. Plus enim mouent & accē-
dunt amorem, quàm si nuda & sine vllis sacramento-
rum similitudinibus ponerentur. Cuius rei causam dif-
ficile est dicere. Sed tamen ita se habet vt aliquid per
Allegoria. allegoricam significationem intimatum plus moueat,
plus delectet, plus honoretur, quàm si verbis propriis
diceretur apertissime: Credo quod ipse animæ motus
quandiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius in-
flammatur: si vero feratur ad similitudines corporales,
& inde feratur ad spiritalia, quæ illis similitudinibus fi-
gurantur, ipso quasi transitu vegetatur, & tanquam in
facula ignis agitatus accenditur, & ardentiore dile-
ctione rapitur ad requiem & quietem.

Cap.12. Ideoque inter omnia illa decem præcepta solum
ibi quod de sabbato positum est, figurate obseruandum
præcipitur, quam figuram nos intelligendam, non etiā
per ocium corporale celebrandam suscepimus. Cum
enim sabbato significetur spiritalis requies, de qua di-
Psal.45. ctum est in Psalmo: Vacate & videte, quoniā ego sum
deus, & quo vocantur homines ab ipso domino dicē-
Matth.11. te: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis,
& ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, &
discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inue-
nietis requiem animabus vestris: Cætera tamen ibi prę- D
cepta proprie sicut præcepta sunt, sine vlla figurata si-
gnificatione obseruamus. Nā & idola non colere ma- Exo.20.
nifeste didicimus, & non accipere in vanū nomen do- Deut.5.
mini dei nostri, & honorare patrem & matrem, & non
mœchari, non occidere, non furari, nō falsum testimo-
nium dicere, [non concupiscere vxorem proximi,] nō
concupiscere vllam rem proximi, non figurate aliud
prætendunt, & mystice aliud significant, sed sic obser-
uantur vt sonant. Obseruare tamen diem sabbati non
ad literam iubemur secundum ocium ab opere corpo-
rali, sicut obseruāt Iudæi: & ipsa eorum obseruatio quia
ita præcepta est, nisi aliam quādam spiritalem requiem
significet, ridenda iudicatur. Vnde non inconuenien-
ter intelligimus ad amorem excitādum, quo ad requiē
tendimus, valere omnia quæ figurate in scripturis di-
cuntur, quandoquidem non solum id in decalogo fi-
gurate præcipitur, vbi requies commendatur, quæ vbi-
que amatur, sed in solo deo certa & sancta inuenitur.

Dies tamen dominicus non Iudæis, sed Christia- Cap.13.
nis resurrectione domini declaratus est, & ex illo ha-
bere cœpit festiuitatem suam. Animæ quippe omnium E
sanctorum ante resurrectionē corporis sunt quidem
in requie, sed in ea non sunt actione, qua corpora re-
cepta vegetātur. Talem quippe actionē significat dies
octauus, qui & primus: quia non aufert illam requiem,
sed glorificat. Non enim redit cum corpore difficultas
ex corpore, quia nec corruptio. Oportet enim corrup- 1.Cor.15.
tibile hoc indui incorruptionē, & mortale hoc indui
immortalitatem. Quapropter ante resurrectionem do
mini, quannis sanctos patres plenos spiritu prophetico
octauæ sacramentum nequaquam lateret, quo signifi-
catur resurrectio. Nam & pro octaua Psalmus inscribi-
tur, & octauo die circuncidebantur infantes. Et in Ec-
clesiaste ad duorum testamētorum significationem di- Eccles.11.
citur: Illis septem & illis octo reseruatum est: tamen il-
lis est occultatum, & solum celebrandum sabbatum tra
ditum est, quia erat antea requies mortuorum: resurre-
ctio autem nullius erat donec veniret Christus, qui re- Roma.6.
surgens ex mortuis, iam non moreretur, & mors illi vl-
tra non dominaretur. Sed postquam facta est talis re-
surrectio in corpore dominico, vt præiret in capite Ec
clesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in fine, iam etiam
dies dominicus, id est, octauus, qui & primus inciperet F
celebrari, ipsa etiam causa intelligitur, cur obseruādum
Pascha, vbi agnū occidere & comedere iubentur, quod
manifestissime passionem domini præfigurat, non eis
ita præceptum, vt attenderent occurrere sabbatum, &
cum mense nouorum & tertiam lunæ hebdomadam
concurrere, vt eundem quoque diem dominus potius
sua passione signaret, qui etiam dominicum, id est,
octauum, qui & primus est, declaraturus aduenerat.

Attende igitur sacratissimum triduum crucifixi, se- Cap.14.
pulti, suscitati. Horum trium quod significat crux, in
præsenti agimus vita: quod autem significat sepultura
& resurrectio, fide ac spe gerimus. Nunc enim dicitur
homini: Tolle crucem tuam, & sequere me. Cruciatur Coloss.3.
autem caro, cū mortificantur membra nostra quæ sunt
super terram, fornicatio, immundicia, luxuria, auaricia,
& cætera huiusmodi, de quibus idem dicit: Si secūdum Roma.8.
carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta car-
nis mortificaueritis, viuetis. Hinc etiam de seipso dicit:
Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Et in alio Ephe.6.
loco: Scientes, inquit, quia vetus homo noster simul cō- Roma 6.
fixus est cruci cum illo, vt euacuetur corpus peccati, vt
vltra

G vltra non seruiamus peccato. Quandiu ergo id agunt opera nostra vt euacuetur corpus peccati, quandiu exterior homo corrũpitur, vt interior renouetur de die in diem, tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona opera quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces est requies. Sed ideo dicitur: Spe gaudentes, vt cogitantes requiẽm futuram, cum hilaritate in laboribus operemur. Hanc hilaritatẽ significat crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figuntur manus. Per manus enim opera intelligimus: per latitudinem hilaritatem operantis, quia tristicia facit angustias: per altitudinem vero cui caput adiuogitur, expectationem retributionis de sublimi iusticia dei, qui reddet vnicuique secundũ opera sua, iis quidem, qui secũdum tolerantiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quęrentibus vitam æternam. Itaque enim longitudo, qua totum corpus extenditur, ipsam tolerantiam sigoificat, vnde
μακρόθυ-μοι. longanimes dicuntur, qui tolerant. Profundum autem quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfigurat. Recordaris enim, nisi fallor, quæ verba Apostolus
Ephe.3. in ista designatione crucis expediat, vbi ait: In charitate radican atque fundati, vt possitis comprehendere cũ
H omnibus sanctis quæ sit lõgitudo, latitudo, altitudo, & profuodum. Ea vero quę nondum videmus & nõdum tenemus, sed fide & spe gerimus, in alio biduo figurata sunt. Hæc enim quæ nunc agimus, tãquam clauis præceptorum in dei timore confixis, sicut scriptũ est: Con-
Psal.118. fige clauis à timore tuo carnes meas, in necessariis deputantur, non in eis quæ per seipsa appetenda & concupiscẽda sunt. Vnde illud quod est optimum se dicit concupiscere, dissolui & esse cum Christo. Manere autem in carne necessarium, inquit, propter vos. Quod
Philip.1. ergo, inquit: Cupio dissolui & esse cum Christo, inde incipit requies, quæ non interrumpitur resurrectione, sed clarificatur: quæ tamen nunc fide retinetur. Quia
Abac.2. iustus ex fide viuit. An ignoratis, inquit, quoniam qui-
Roma.6. cunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo illi sumus per baptismum in mortem. Vnde, nisi fide? Neque enim iam in nobis perfectum est, adhuc in nobismetipsis ingemiscentibus, & adoptionem expectãtibus redemptionem
Roma.8. corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis, quid
I sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quod memento quàm sæpe cõmemorem, nec iam nunc in ista vita nos beatos fieri debere arbitremur, & ab omnibus difficultatibus liberos, ac sic in angustiis rerũ temporalium aduersus deũ ore sacrilego murmuremus, quasi noo exhibeat quod promisit. Promisit quidem etiam huic vitæ necessaria, sed alia sunt solatia miserorum, alia gaudia beato-
Psal.93. rum. Domine, ioquit, secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ iocundauerunt animam meam. Non ergo murmuremus in difficultatibus, ne perdamus latitudinem hilaritatis, de
Roma.12. qua dicitur: Spe gaudentes: quia sequitur, In tribulatio-
1.Cor.15. ne patiẽtes. Noua ergo vita in fide nunc inchoatur, & spe geritur: oam tunc perfecta erit, cum absorbebitur mortale à vita, cum absorbebitur mors in victoriam, cum illa nouissima inimica destruetur mors, cum im-
Ἰσάγγελοι. mutati fuerimus, & æquales angelis facti. Omnes enim,
Luca.20. inquit, resurgemus, sed oon omnes immutabimur. Et dominus: Erunt, inquit, æquales angelis dei. Apprehensi enim sumus modo in timore per fidem, tunc autem apprehendemur in charitate per spem. Quandiu enim

sumus in corpore, peregrinamur à domino: per fidem K
enim ambulamus, non per spem. Ipse itaque Apostolus, qui dicit: Tunc apprehendam sicut apprehẽsus sum, *1.Cor 13.*
aperte se non apprehendisse confitetur. Fratres, inquit, *Philip.3.*
ego me non arbitror apprehendisse. Sed tamen quia ipsa spes ex promissiooe veritatis certa nobis est, cum
diceret: Consepulti igitur sumus illi per baptismum in *Roma.6.*
mortem, subiunxit & ait: Vt quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Ambulamus ergo in re laboris, sed in spe quietis, in carne vetustatis, sed in fide
nouitatis. Dicit enim: Corpus quidem mortuum est *Roma.8.*
propter peccatum, spiritus autem viuit propter iusticiã. Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Hoc ex authoritate diuinarum scripturarum & vniuersæ Ecclesiæ, quæ toto orbe diffunditur, consensione per anniuersarium
Pascha celebratur. In magno vtique, sicut iam in- *Cap.15.*
telligis, sacramento, & in scripturis quidem veteribus ad agendum Pascha non est præceptum tempus, nisi ex mẽse nouorum, à luna quartadecima vsque ad vice-
simamprimam: ex Euangelio tamen, quia iam manife- L
stum est quo etiam die dominus crucifixus sit, & in sepultura fuerit, & resurrexerit, adiuncta est enam ipsorum dierum obseruatio per patrũ concilia: & orbi vniuerso Christiano persuasum est eo modo Pascha cele-
brari oportere. Quadragesima sanè ieiuniorum habet *Quadragesima ieiuniorum.*
authoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Moysi & Heliæ: & ex Euangelio, quia totidem diebus dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire à lege & Prophetis. In persooa quippe Moysi lex, in persona Heliæ prophetæ accipiuntur, inter quos & in monte gloriosius apparuit, vt euidẽtius emineret, quod de illo dicit Apostolus, testimonium habens à lege & à Prophetis. In qua ergo parte anni congruentius obseruatio quadragesimæ coostitueretur, nisi confini atque contiguæ dominicæ passioni? Quia io ea significatur hæc vita laboriosa, cui opus est cootinentia, vt ab ipsius muodi amicicia ieiunetur, quæ vtique fallaciter blãdiri, & illecebrarum fucos circũspergere atq; iactare non
cessat. Numero autem quadragenario vitã istam prop- *Τεσσαρακοντάς.*
terea figurari arbitror, quia denarius, in quo est perfe-
ctio beatitudinis nostræ, sicut in octonario, quia redit M
ad primum: ita in hoc mihi videtur exprimi, quia creatura quæ septenario figuratur, adhæret creatori: in quo declaratur vnitas Trinitatis per vniuersum mundum temporaliter annuncianda: quia mundus & à quatuor ventis delimatur, & quatuor elementis erigitur, & quatuor anni temporum vicibus variatur. Decem autem quaterni in quadraginta consumuntur: quadragenarius autem partibus suis computatus, addit ipsum denarium, & fiunt quinquaginta tanquam merces laboris & continentiæ. Neque enim frustra ipse dominus & quadraginta dies post resurrectionem in hac vita & terra cum discipulis conuersatus est: & posteaquam ascendit in cœlum, decem diebus interpositis (promissum) misit spiritum sanctum, completo die Pentecostes: qui dies quinquagesimus habet aliud sacramẽtum, quod septies septem quadragintanouem fiunt: & cum reditur ad initium, quod est octauus, qui & primus dies, quinquaginta complentur, qui celebrantur post domini resurrectionem, iã in figura non laboris, sed quie-
tis & lætitiæ: propter hoc & ieiunia relaxantur, & stan- *Orare stantes.*
tes oramus, quod est signum resurrectionis. Vnde etiã
omnibus

A omnibus diebus dominicis, id ad altare obseruatur, & hallelu ia canitur, quod significat actionem nostrã futuram non esse nisi laudare deum, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Sed dies quinquagesimus & in scripturis commendatur, non tantum in Euangelio, quia tunc spiritus sanctus aduenit, sed etiam in veteribus libris. Nam & ibi posteaquam pascha occiso agno celebrauerunt, dies quinquaginta numerantur vsq; ad diem, quo lex data est in mõte Sina famulo dei Moysi, digito dei scripta: in libris autẽ Euãgelij apertissimẽ declaratur digitũ dei significare spiritũ sanctum. Cum enim vnus Euangelista dixisset, In digito dei eiicio dæmonia: alius hoc idem ita dixit, In spiritu dei eiicio dæmonia. Quis hanc lætitiam diuinorum sacramentorũ, cum sanæ doctrinæ luce clarescunt, non præferat vniuersi mundi huius imperijs, etiam inusitata fælicitate pacatis? Nõnne tanquam duo Seraphin clamant adinuicem concinentiam laudis altissimo: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus Sabaoth, ita duo testamenta fideliter concordantia sacratam cõcinunt veritatẽ deo?

Psal.83. *Cap.16.* *Lucæ.11.* *Matt.12.* *Esa.6.*

B Occiditur ouis, celebratur pascha, & interpositis quinquaginta diebus datur lex ad timorem scripta digito dei. Occiditur Christus, qui tanquam ouis ad immolãdum ductus est, sicut Esaias testatur, celebratur verum Pascha, & interpositis quinquaginta diebus, datur ad charitatem spiritus sanctus, qui est digitus dei, contrarius hominibus sua quærentibus, & ideo iugũ asperum & sarcinam grauem portantibus, nec inuenientibus requiem animabus suis, quia charitas non quærit quæ sua sunt. Ideo animositas hæreticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum, declarat Apostolus dicens: Sicut enim Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra nũ proficient. Dementia vero eorum erit manifesta omnibus sicut & illorum fuit. Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatẽtes sibi aduersum esse spiritum sanctum qui erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt: Digitus dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus spiritus sanctus requiem præstat mitibus & humilibus corde, ita contrarius & aduersus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinem muscæ illæ gra-

Esa.53. *1.Cor.13.* *2.Timo.3.* *Exo.8.*

C uissimæ significauerũt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes: Digitus dei est hic. Exodum lege, & vide vbi Pascha celebrauerunt, post quot dies data sit lex. Loquitur deus ad Moysem in mõte † Sina die tertio mensis tertij. Nota ergo vnum diem egressus ipsius tertij mensis, & vide quid dicat inter cætera. Descende, inquit, testare populo† & purifica illos hodie & cras, & lauent vestimenta sua, & sint parati in diem tertium. Tertia enim die descendit dominus in montem Sina coram omni populo, tunc data est lex tertio scilicet die tertij mẽsis. Numera itaque à quartodecimo primi mẽsis die quo factum est Pascha, vsq; ad diem tertiũ tertij mensis, & inuenies decem & septem dies primi mensis, triginta secundi, tres tertij, qui fiunt quinquaginta. Lex in arca est, sanctificatio in corpore domini, per cuius resurrectionẽ nobis requies futura promittitur, ad quã percipiendam spiritu sancto charitas inspiratur. Spiritus autem nondum erat datus, cum Iesus nondum erat clarificatus. Vnde prophetia illa cantata est: Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. Vbi requies, ibi sanctificatio. Vnde nunc vt amemus

† eremo. *† & conspectu populi.* *Exo.19.* *Ioan.7.* *Psal.131.*

& desyderemus, pignus accepimus. Vocatur autem ad D requiem alterius vitæ quò ab ista transitur, quod Pascha significat, omnes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Propterea quinquagenarius numerus ter multiplicatus, addito ad eminentiam ipsius sacramenti ipso ternario, in illis magnis piscibus inuenitur, quos iam dominus post resurrectionem nouam vitam demonstrans, à dextera parte leuari imperauit, nec retia rupta sunt, quia tunc hæreticorum inquietudo nõ erit. Tunc humo perfectus & quietus, purificatus in anima & in corpore per eloquia domini casta, argentum igne examinatum terræ purgatum septuplum, accipiet mercedem denarium vt sint decem & septem. Nam & in hoc numero sicut in alijs multiplices figuras exhibentibus, sacramentum mirabile reperitur. Nec immerito etiam psalmus septimusdecimus in Regnorũ libris solus integer legitur, quia regnum illud significat vbi aduersarium non habebimus. Titulus enim eius est, In die qua eruit eum dominus de manu omniũ inimicorum eius, & de manu Saül. Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui venit secundum carnem ex semine Dauid? Qui vtique in corpore suo quod est Ecclesia adhuc pa- E titur inimicos. Vnde illi persecutori quẽ voce mactauit, & in suum corpus traijciens quodam modo mãducauit, sonuit de cœlo: Saule Saule quid me persequeris? Quãdo autem eruetur hoc corpus de manu omnium inimicorũ eius, nisi cum & illa nouissima inimica destruetur mors? Ad hoc tempus pertinet numerus ille centum quinquagintatrium piscium. Nam & ipse numerus septimusdecimus surgens in trigonum, centum quinquagintatrium summam complet. Ab vno quippe vsque ad decem & septem surgens, omnes medios adde, & inuenies: ad vnum scilicet adde duo, fiunt vtique tria, adde tria fiunt sex, adde quatuor fiunt decem, adde quinque fiunt quindecim, adde sex fiũt viginti vnũ, adde ita cæteros & ipsum decimũseptimum, fiunt centum quinquagintatria. Hæc de scripturis firmissime tenentur, id est, Pascha & Pentecoste. Nam vt quadraginta illi dies ante Pascha obseruentur, Ecclesiæ consuetudo roborauit, sic etiam vt octo dies Neophytorum distinguantur à cæteris, id est, vt octauus primo cõcinat. Vt autem Hallelu ia per illos solos dies quinquaginta in Ecclesia cãtetur, non vsquequaque obseruatur. Nam F & in alijs diebus varie cãtatur alibi atque alibi, ipsis autem diebus vbiq;. Vt autẽ stantes in illis diebus & omnibus dominicis oremus, verũ vbique seruetur ignoro: tamen quid in eo sequatur Ecclesia, dixi vt potui, & arbitror esse manifestum. De lauandis vero pedibus, cũ dominus hoc propter formã humilitatis, propter quam docendam venerat, commẽdauerit, sicut ipse consequenter exposuit, quæsitum est, quo nam tempore potissimum res tanta etiam facto doceretur, & illud tempus occurreret, quo ipsa cõmendatio religiosius inhæreret. Sed ne ad ipsum sacramentũ baptismi videretur pertinere, multi hoc in cõsuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiã de consuetudine auferre [non] dubitauerũt. Aliqui autẽ, vt hoc sacratiore tempore cõmendaretur, & à baptismi sacramento mutaretur † vel diem tertium octauarũ, quia ternarius tertiũ in multis sacramentis maxime excellit, vel etiam ipsum octauum, vt hoc facerent elegerũt. Miror sanè quid ita volueris vt de iis quæ varie per diuersa loca obseruantur, tibi aliqua conscriberem, cum & nũ sit necessarium, & vna in his saluberrima regula retinenda sit, vt quæ non sunt contra fidẽ, ne p cõtra bonos mores, & habent aliquid ad exhor-

Cap.17. *Psal.11.* *2.Reg.22.* *Acto.9.* *Halleluia.* *Cap.18.* *Lotio pedũ.* *† distinguerent.* *De varijs consuetudinibus.*

G ad exhortationem vitæ melioris, vbicũque iostitui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum noo improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimẽtum sit. Si enim eo modo impediat, vt maiora studiorum lucra speranda sint, quàm calumniatorum detrimenta metuenda, sine dubitatione faciẽdum est, maxime illud quod etiã de scripturis defendi potest, sicut de hymnis & psalmis canendis, cum & ipsius domini, & Apostolorum habeamus documenta & exempla & præcepta de hac re tam vtilia. Ad mouendum pie animum, & accẽdeodum diuinæ lectioois affectum, varia

1.Retra.19. coosuetudo est, & pleraque in Africa Ecclesiæ membra pigriora sunt, ita vt Donatistæ nos reprehẽdant, quod sobrie psallimus in Ecclesia diuina cantica prophetarũ, cum ipsi ebrietates suas ad cãticum psalmorum humano ingenio cõpositorum, quasi tubas exhortationis inflamment. Quando autem non est tempus, cũ in Ecclesia fratres congregantur sancta cantandi, nisi cũ legitur aut disputatur, aut Antistites clara voce deprecantur, aut communis oratio voce diaconi indicitur?

Cap.19. Aliis vero particulis temporum quid melius à con-
H gregatis Christiaois fiat, quid sanctius, omnino nõ video. Quod autem instituitur prẹter consuetudinem, vt quasi obseruatio sacramẽti sit, approbare oon possum, etiam si multa huiusmodi propter nõnullarum vel saoctarum vel turbuleotarum personarum scãdala deuitanda, liberius improbare oon audeo. Sed hoc nimis doleo, quia multa quẹ in diuinis libris saluberrima prẹcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, vt grauius corripiatur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerit, quàm qui

12.dist.oĩa. oientẽ vinolentia sepelierit. Omnia itaq; talia quæ neque saoctarũ scripturarum authoritatibus cõtinentur, nec in cõcilis Episcoporũ statuta inueniuntur, nec cõsuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, sed diuersorum locorũ diuersis moribus innumerabiliter variãtur, ita vt vix aut omnino nunquã inueniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, vbi facultas tribuitur, sine vlla dubitatione resecanda existimo. Quanuis enim neque hoc inueniri posit, quo modo cootra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramẽtis misericordia dei esse liberam voluit, seruilibus one-
I ribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiam si tempus libertatis oõ agoouerint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur.

Ecclesia multa tolerat. Sed Ecclesia dei inter multam paleam multaq; zizania constituta multa tolerat, & tamen quæ sunt cõtra fidem vel bonam vitam, non approbat, nec tacet, nec facit.

Cap.20. Itaque illud quod scripsisti quosdam fratres ita temperare à carnibus edẽdis, vt immundos qui comederint arbitreotur, apertissime contra fidem sanámque doctrinam est. Sed hic ego si diutius disputare voluero, poteris putare ante in illis obscuri aliquid hinc Apostolum præcepisse, qui etiam multa, quæ de hac re dixit, sic detestatus est hæreticorum impiam opi-

1.Timo.4. nionem, vt diceret: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimus temporibus recedeot quidam à fide, intendentes spiritibus seductoribus, & doctrinæ dæmoniorum in hypocrisi mẽdaciloquiorum, † cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, abstinere à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura dei bona est, & nihil abiiciẽdum est quod cum gratiarum actione percipitur. K

† alloquentes mendacium.

Ciborum delectus.

Sanctificatur enim per verbum dei & orationẽ. Et alio

Timo.1. loco de his rebus loquitur: Omoia, inquit, munda mundis, immundis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia. Tu ipse lege cætera, & recita quibus potes, ne in se irritam faciant gratiam dei, quia in libertate vocati suot, tantum ne libertatem in occasionem carnis assumaot. Et ideo iam voluit refrænandæ carnalis concupiscentiæ causa à qoibuslibet cibis temperari, quia non eis hoc permittitur superstitiose, atque infideliter facere. Hi vero qui

26.q.2.ij qui sortilegi. de paganis Euangelicis sortes legũt, etsi optaodum est vt hoc potius faciant, quàm vt ad dæmonia consulenda concurrant, tamen etiam ista mihi displicet cõsuetudo, ad negocia secularia & ad vitæ huius vanitatem propter aliam vitã loqueotia oracula diuina velle cõuertere.

Cap.21. Hæc tibi si satis esse ad ea quæ requisisti nõ putaueris, nimis ignoras & vires & occupationes meas. Tantum enim absum ab eo quod putasti nihil me latere vt nihil in epistola tua legerim tristius, quia & apertissime falsum est. Et miror quia hoc te latet, quod non solum in aliis innumerabilibus rebus multa me latent,
L sed etiam in ipsis sanctis scripturis multo nesciam plura quàm sciam. Et ideo spem in nomine Christi nõ infructuosam gero, quia non solum credidi deo meo in

Matt.22. illis duobus præceptis totam legem prophetasq; pẽdere, sed etiam expertus sum experiorq; quotidie, quãdoquidem nullum mihi sacramentum, aut aliquis sermo admodum obscurior de sacris literis aperitur, vbi non

1.Timo.1. eadem præcepta reperiam. Finis enim præcepti est cha-

Roma.13. ritas de corde puro, & conscieooa bona, & fide non ficta. Et plenitudo legis charitas. Itaque & tu charissime, siue ista siue alia, sic lege sic disce, vt memineris verissi-

1.Cor.13. me dictum. Scientia inflat, charitas ædificat. Charitas autem oon æmulatur, non inflat. Sic itaque adhibeatur scieotia tanquam machina quædam, per quam structura charitatis assurgat, quæ maoeat in æternũ, etiam cum scieotia destruetur, quæ ad finem charitatis adhibita multum est vtilis, per se autem ipsam sine tali fioe, non modo superflua, sed etiam perniciosa probata est. Scio autem quàm te cogitatio sancta custodiat, sub vmbraculo alarum domini dei nostri. Sed ideo hæc etsi breuiter monui, quoniam noui eandem ipsam charitatem tuam, quæ noo æmulatur, hanc epistolam multis daturam atque lecturam. M

Augustinus Honorato respondens ad illius quinque quæstiones, quibus de suo addidit sextam, obiter exponens Psalmum 21. perstringens interim & Pelagianos. Hoc libello, nam ipse librum appellat, sese exercuit vir sanctissimus ad tractationem scripturarum, & ipse titulum addidit.

Epistola CXX.

2.Retra.36 Præfatio. QVINQVE mihi proposuisti pertractandas quæstiones atque soluendas, dilectissime mi frater Honorate, hinc inde raptas, sicut te vel legeotem mouere vel cogitanti tibi in mentẽ veoire potuerunt, & in cõspectum meum fusas quodã modo. Quarum solutionẽ si velim differendo ordinare, vt nõ carptim sicut propositæ sunt de singulis disseram, sed vno quodam tenore sermoois eas inter se cõnectam atque cootexam, difficile opus videtur. Et tamen puto facilius eas solui, si hoc fecero. Inuicem quippe adiuuabunt, si altera pendebit ex altera, donec omoes veniant in seriem disputationis, non singillatim separatis locis, quasi vnaquæque in sua priuata intẽtione habitet, scilicet vnum aliquid intuẽtes, & vnum col-

laborantes

A laborantes sociali ratione, & indiuidua veritate.
Capm.1. Voluisti ergo & scripto commonuisti exponi atque
Psal.21. aperiri tibi, quid sibi velit vox illa domini: Deus deus
meus vt quid me dereliquisti. Et quid sit, quod Apostolus
Ephe.3. lus ait: Vt in charitate radicati & fundati, præualeatis
comprehēdere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo,
lōgitudo, altitudo & profundum. Et quæ sint virgines
Matt.25. quinq; stultæ, quæ ve sapiētes. Et quæ sint tenebræ exte-
Matt.22. riores. Et quo modo intelligendum sit, Verbum dei ca-
Ioan.1. ro factum est. Hæ sunt certè quinq; tā breuiter à me cō-
memoratæ, q̄ abs te propositæ quæstiones. Proinde si
† potißimū. placet addamus & sextam, & illud paratißimū † requi-
ramus, quæ sit gratia noui testamenti. Hanc omnes illæ
intueātur, & in hāc vt opportune quæq; potuerit, opus
suum conferat nobis, non eo scilicet ordine quo eas &
tu proposuisti, & ego recolui, sed vnaquæq; cum fuerit
necessaria, velut vocata respōdeat, & officium sui ope-
Cap.2. ris impleat. Ergo ita nascatur exordium. Est quæ-
dā vita hominis carnalibus sensibus implicata, gaudiis
carnalibus dedita, carnalem fugitans offensionem, vo-
luptatemq; consectans. Huius vitę fœlicitas temporalis
est: ab hac vita incipere necessitatis est, in ea persistere
voluntatis. In hac quippe ex vtero matris infans fundi-
B tur, huius offensiones quantū potest refugit, huius appe
tit voluptates, nihil amplius valet. Sed postea q̄ venerit
in ætatem, qua in eo rationis vsus euigilet, poterit adiu
ta diuinitus voluntate eligere alterā vitam, cuius in mē
te gaudium est, cuius interna atq; æterna fœlicitas. Inest
quoque homini anima rationalis, sed interest, eiusdem
rationis vsu quonam potius volūtatem conuertat, vtrū
ad bona exterioris & inferioris, an ad bona interioris
superiorisq; naturæ, id est, vtrum vt fruatur corpore &
tēpore an vt fruatur diuinitate atq; æternitate. In qua-
dam quippe medietate posita est, infra se habens corpo
ralem creaturam, supra se animi sui & corporis creato-
rem. Potest igitur anima rationalis etiam temporali &
corporali fœlicitate (bene vti, si non se dederit creatu-
ræ creatore neglecto, sed eam potius fœlicitatem fece-
rit) seruire creatori, qui & ipsam suæ bonitatis abundā-
tißima largitate donauit. Sicut enim bona sunt omnia
quę creauit deus ab ipsa rationali creatura vsque ad in-
fimū corpus: ita bene agit in his anima rationalis, si or-
dinem seruet, & distinguēdo, eligendo, pendēdo, sub-
dat minora maioribus, corporalia spiritalibus, inferio-
ra superioribus, temporalia sempiternis, ne superiorum
C neglectu, & appetitu inferiorum, quoniam hinc fit ipsa
† mitt. deterior, & se & corpus suum mittat † in peius, sed po-
tius ordinata charitate se & corpus suum conuertat in
melius. Cum enim sint omnes substātiæ naturaliter bo
næ, ordo in eis laudatur honoratur, peruersitas culpata
damnatur. Nec efficit anima peruerse vtens creaturis,
vt ordinationem effugiat creatoris: quoniam si illa ma
le vtitur bonis, ille bene vtitur etiam malis: ac per hoc
illa peruerse bonis vtendo fit mala, ille ordinate etiam
malis vtēdo permanet bonus. Qui enim iniuste se or-
dinat in peccatis, iuste ordinatur in pœnis. Volens itaq;
deus ostendere etiam terrenam temporalemq; fœlici-
tatem suum donum esse, nec aliunde nisi ab ipso spera-
† al. priori- ri oportere, præ omnibus † seculi temporibus dispēsan-
bus. dum iudicauit testamentū vetus, quod pertineret ad ho
minem veterem, à quo ista vita necesse est incipiat. Sed
illæ fœlicitates patrum, dei beneficio cōcessæ prædicā-
tur, quamuis ad istam vitam transitoriam pertinentes.
Illa, quippe terrena munera in manifesto promittebā-
tur & tribuebantur. In occulto autem illis omnibus re-
bus nouum testamentum figurate prænunciabatur, & D
capiebatur intelligentia paucorum, quos eadem gratia
prophetico munere dignos fecerat: dispensabant ergo
illi sancti pro congruentia temporis testamentū vetus,
pertinebant vero ad testamētum nouum. Nam & quā-
do temporalem fœlicitatem agebant æternam, verā &
præferendā intelligebant, & istam ministrabant in my
sterio, vt illam consequerentur in præmio. Et si quādo
patiebantur aduersa, ad hoc patiebantur, vt euidētißi-
mo diuino adiutorio liberati, glorificarent deum om-
nium bonorum largitorem, non solum sempiternorū,
quæ pie sperabant, verūetiam tēporalium, quæ prophe-
ticè gubernabant. Cum autē venit plenitudo tempo Cap.3.
ris, vt gratia quæ occultabatur in veteri testamēto, iam Gala.4.
reuelaretur in nouo, misit deus filium suum, factum ex
muliere, quo nomine proprietate Hebraicæ linguæ om
nis fœmina nuncupatur, siue viro intacta siue iam nix-
ta. Quem autem filium miserit, fierique ex muliere vo- Qui?
luerit, quantus ille deus sit, qui hanc humilitatem pro sa Paul' scrip
lute fidelium suscipere dignatus sit, vt agnoscas, nunc sit Græcè.
attende Euāgelium: In principio erat verbum, & verbū Ioan.1.
erat apud deū, & deus erat verbū, hoc erat in principio
apud deum: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso fa E
ctum est nihil. Quod factū est in ipso vita erat, & vita
erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ
eam non comprehēderunt. Hic ergo deus verbum dei,
per quod facta sunt omnia, filius dei est, incommutabi-
liter manens, vbiq; præsens, nullo clausus loco, nec par-
tiliter per cuncta diffusus, tanquam minorem partē ha-
beat in minori loco, & in maiori maiorē, sed vbiq; to-
tus atque ita non absens etiā mentibus impiorum, quā-
uis eum non videant, sicut nec ista lux videtur oculis
præsentata cæcorum. Lucet ergo & in tenebris talibus,
quales Apostolus significat vbi dicit: Fuistis aliquando Ephe.5.
tenebræ, nunc autem lux in domino, sed eam tales te-
nebræ non comprehenderunt. Suscepit itaque hominē
quem videre homines poterant, vt sanati per fidē post-
ea viderent quod tunc videre non poterant. Sed ne ho
mo Christus eo ipso quo visibiliter apparebat non cre-
deretur & deus, tantumq; illi tribueretur, quantum ho-
mini excellentißimæ gratiæ atque sapientiæ, ideo fuit
homo missus à deo cui nomen erat Ioannes: Hic venit Ioan.1.
in testimonium vt testimoniū perhiberet de lumine, vt
omnes crederent per illum. Non erat ille lumen, sed vt F
testimonium perhiberet de lumine. Tātus enim homo
debuit perhibere testimoniū de illo, qui nō tantum ho
mo verūetiam deus erat, vt (de illo diceretur q̄) in natis
mulierum nemo exurgeret maior Ioanne Baptista. Sic
enim ille cui Ioannes testimoniū perhibebat, intellige-
retur hoc esse maior, quò nō tantū homo, sed etiā deus
erat. Lumē ergo & Ioannes, sed tale lumē quali testimo
nium perhibet ipse dominus dicēs: Ille erat lucerna ar-
dēns & lucēs, quod & discipulis suis dicēs: Vos estis lu-
men mundi, atq; vt ostenderet quale lumē, secutus ad-
iunxit: Nemo accendit lucernam & ponit eam sub mo
dio, sed super cādelabrum, vt luceat omnib' qui in do- Ioan.5.
mo sunt, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus. Mat.5.
Istæ similitudines datæ sunt, vt quantū possumus intel-
ligamus, vel si hoc nōdum possumus, sine vlla dubita-
tione credamus, animā rationalem nō esse naturā dei.
Illa quippe incōmutabilis est, sed tamē eam posse par-
ticipando illuminari. Lucernæ quippe accendi indigēt
& extingui possunt. Ideo quod dicitur de Ioanne: Non
erat ille lumen, ad illud respicit lumen, quod nō parti-
cipādo illuminatur, sed eius participatione illuminan-
tur quæ

G tur quæ ab illo illuminatur. Deniq; sequitur: Erat lumē
verū, & tanq̄ quæreremus, quo modo discerneretur lu-
men verū à lumine illuminato, id est, Christus à Ioan-
ne. Erat, inquit, lumē verum quod illuminat omnē ho-
minem venientē in hunc mundū. Si omnē hominem,
ergo & Ioannē: atque vt magis ostēderet huius diuini-
tatem longè præstantiore distantia. In hoc mundo, in-
quit, erat, & mundus per eū factus est, & mundus eū nō
cognouit. [Non mundus qui per eum factus est eū non
cognouit.] Neq; enim habet vim cognoscendi eū nisi
rationalis creatura. Quanuis etiam mūdus iste visibilis
per eum factus sit, hoc est, cœlum & terra, sed mundum
non cognoscentē increpando, significauit infideles cō-
stitutos in mundo. Deinde adiungit: In sua propria ve-
nit, & sui eum non receperunt. Siue quia & ipsi infide-
les inquantum homines sunt, eius sunt per quem creati
sunt. Siue suos proprie Iudæos intelligi voluit, ex qui-
bus naturā carnis assumpsit, nec tamen omnes eum nō
receperūt. Sequitur enim & dicit: Quotquot autē rece-
perunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri creden
tibus in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex
H voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati
sunt. Hæc est gratia noui testamenti, quod in veteri la-
tuit, nec tamen figuris obumbrantibus prophetari præ-
nunciariq; cessauit, vt intelligat anima deū suū, & gra-
tia eius renascatur illi. Hæc quippe natiuitas spiritalis
tantū est, ideo nō ex sanguinibus, non ex voluntate vi-
Cap. 4. ri, neque ex voluntate carnis, sed ex deo. Hæc etiam
adoptio vocatur. Eram⁹ enim aliquid antea q̄ essemus
filij dei, & accepimus [beneficium] vt fieremus quod nō
eramus: sicut qui adoptauit anteq̄ adoptaretur, nōdum
erat filius eius à quo adoptatur, iā tamen erat qui adop-
taretur: & ab hac generatione gratiæ discernitur ille fi-
lius, qui cū esset filius dei venit vt fieret filius hominis,
donaretq; nobis qui eramus filij hominū filios dei fie-
ri. Factus est quippe ille quod non erat, sed tamen ali-
quid aliud erat. Et hoc ipsum aliquid verbum dei erat,
per quod facta sunt omnia, & lumen verum quod illu-
minat omnem hominem venientem in hunc mundū,
& deus apud deum. Nos quoque per eius gratiam facti
sumus quod non eramus, id est, filij dei: sed tamen ali-
quid eramus, & hoc ipsum aliquid multo inferius, hoc
est, filij hominum. Descendit ergo ille vt nos ascende-
remus, & manens in natura sua factus est particeps na-
I turæ nostræ, vt nos manentes in natura nostra effice-
remur participes naturæ ipsius. Nō tamen sic: Nam il-
lum naturæ nostræ participatio nō fecit deteriorē: nos
Galat. 4. autē facit naturæ illius participatio meliores. Misit itaq;
deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.
Nā legis sacramenta percepit, vt eos qui sub lege erant
redimeret, id est, quos lex reos tenebat occidente litera,
dum præceptū non impleretur, antequā viuificaret spi-
Roma. 3. ritus: quia charitas dei, quæ præceptū implet, diffunditur
in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est
Galat. 4. nobis. Proinde cum dixisset: Vt eos qui sub lege erant
redimeret, continuo subiunxit: Vt adoptionem filiorū
reciperemus, vt videlicet huius gratiā beneficij discer-
neret ab illa filij natura, qui missus est filius, non per ad-
optionem factus, sed semper genitus filius, vt partici-
pata natura filiorum hominum [ad participandā suam
naturā adoptaret filios hominū.] Quapropter etiam cū
Ioan. 1. dixisset: Dedit eis potestatem filios dei fieri, modumq;
adiunxisset ne carnalis intelligeretur natiuitas, quod
scilicet eis præstiterat id quod credunt in nomine eius,
& per gratiam renascūtur spiritalem, non ex sangui-
bus, neq; ex voluntate viri, neq; ex voluntate carnis, sed K
ex deo, mox commēdauit quasi huius vicissitudinis sa-
cramentum. Tāquam enim mirati tantum bonum nō
auderemus optare, statim subiunxit: Et verbum caro fa-
ctum est, & habitauit in nobis. Quod vnū est ex quinq;
illis, quæ tibi exponi voluisti, tāquam diceret: O homi-
nes nolite desperare vos fieri posse filios dei, quia & ip-
se filius dei, hoc est, verbum dei caro factum est, & habi-
tauit in nobis. Reddite vicem, efficimini spiritus & ha-
bitate in illo qui caro factus est, & habitauit in vobis.
Neque enim iam desperādum est, participatione verbi
fieri posse homines filios dei, quando filius dei partici-
patione carnis factus est filius hominis. Nos itaque mu
tabiles in melius cōmutandi, participes efficimur verbi:
verbum autē incommutabile nihil in deterius commu
tatum, particeps carnis effectū est rationali anima me-
diante. Neq; enim homo Christus, vt Apollinaristæ hæ
retici putauerunt, aut non habuit animam, aut non ha-
buit rationalē, sed more suo scriptura vt Christi humi-
litatem magis ostenderet, ne carnis nomen quasi indi-
gnum aliquid refugisse videretur, carnē [pro homine]
posuit. Neq; enim quia scriptum est: Videbit omnis ca- Esa. 4.
ro salutare dei, animæ ibi nō sunt intelligendæ, nihilq; L
proinde aliud dictum est, Verbum caro factū est, quàm Luca. 3.
si diceretur, Filius dei filius hominis factus est, qui cū in Ioan. 1.
forma dei factus esset, sicut dicit Apostolus, non rapinā Philip. 2.
arbitratus est esse æqualis deo. Neq; enim vsurpationis
erat, vt rapina diceretur, sed naturæ inerat vt esset æqua
lis. Semetipsum tamen exinaniuit, non formā dei amit-
tens, sed formam serui suscipiens, humiliauit semetip-
sum, factus obediēs vsque ad mortem, mortem autem
crucis. Vides quemadmodum eundem hominē, quem 3. sen. dial.
deum commendat, vt persona vna sit, etiam filium ho- ca. ne aut.
minis protestetur, ne nō trinitas, sed quaternitas indu-
catur. Sicut enim nō augetur numerus personarū, cum
accedit caro animæ, vt sit vnus homo, sic non augetur
numerus personarum, cum accedit homo verbo, vt sit
vnus Christus. Legitur itaque, Verbum caro factum
est, vt intelligamus huius personæ singularitatem, non
vt suspicemur in carnem mutatam diuinitatem.

Itaque Christus homo, vt per eum reuelaretur noui Cap. 5.
gratia testamenti, quoniam nō ad temporalem, sed ad
æternam vitam pertinet, non vtique terrena fœlicitate
commendandus fuit. Inde subiectio, inde passio, inde
flagella, sputa, contumeliæ, crux, vulnera, & tanquam su
perato subiectoq; mors ipsa, vt fideles eius discerēt qua-
le pietatis præmium ab illo, cuius filij facti essent, petere M
atque sperare deberent, ne ad hoc pro magno seruirēt
deo, vt terrenam fœlicitatem adipisci quærerēt qui ser-
uirent ipsi, abijcientes & cōculcantes fidem suam, æsti-
mando eam mercede vilissima: vnde beneficentissima
prouidentia omnipotens deus terrenam fœlicitatem
concessit & impiis, ne pro magno quæreretur à bonis.
Hinc ille psalmus septuagesimus & secundus inducit
hominem pœnitentem, quod aliquando corde nō re-
cto deo pro hac mercede seruierit, quia cum pollere at-
que excellere impios videret, turbatus cœperat cogitare
quod deus humana nō curet. Et cum ab ista cogitatio-
ne eum sanctorum ad deum pertinentiū reuocaret au-
thoritas, suscepit atque intendit agnoscere tam grande
secretū, quod ei laboranti nō patefactum est, donec in-
traret sanctuariū dei, & intelligeret in nouissimo, hoc
est, donec accepto spiritu sancto disceret desyderare †al. etiam
potiora, & prospiceret quæ pœna futura sit impiis†, qui qui sæua
tanta etiam quadam fœlicitate temporaliter floruis- quadā &c.
sent.

A feot. Hunc psalmum septuagesimum secuodum, nocte qua illucescebat solẽnitas beatissimi Cypriani per ministerium oostrum expositum lege & diligenter aduerte. Proinde homo Christus idemque [deus] Christus cuius misericordissima humanitate, atque in cuius forma seruili discere deberemus, quid io hac vita cōtemnendum, & quid in alia sperãdum esset, in ipsa passione, in qua sibi, eius inimici magni victorẽsq; videbantur, suscepit vocem iofirmitatis oostræ, qua simul crucifigebatur] vetus homo ooster, vt euacuaretur corpus peccati, & dixit: Deus meus deus meus, vt quid me dereliquisti? & hoc vnũ de quinque propositis tuis. Sic incipit psalmus vicesimus primus, qui de passione ipsius & reuelatione [gratiæ] quam fidelibus facieodis liberandisq; attulit in prophetia, tanto ante cantatus est.

Frobenianũ habebat, In qua sibi ab eius inimicis figebat, &c. — *Psal. 21.*

Cap. 6. Proinde eundem psalmooi cuius prophetiam dominus ad se pertinere demonstrans, eius primum versum exclamauit cum penderet in ligno, cōmemorando expooendoq; percurram, vt ex hoc intelligas queadmodum gratia testamenti noui nec eo tempore tacebatur, quando in vetere homine velabatur. Dicitur enim ex

B persona Christi, quod ad formam serui attinet, in qua portatur nostra iofirmitas. Dixit eoi & de illo Esaias, Ille infirmitates nostras portat & pro oobis in doloribus est. Ex huius igitur infirmitatis voce de qua Paulus in eo quod petebat non exauditus, & ideo quodam modo derelictus, audit tamen à domino: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur: Ex voce ergo huius infirmitatis nostræ, quaoi io se transfigurauit caput nostrum, dicitur in hoc psalmo: „ Deus „ meus deus meus respice in me, quare me dereliquisti? In eo quippe derelinquitur deprecans, in quo noo exauditur. Hanc in se vocem transfigurauit Iesus, vocem scilicet corporis sui, hoc est, Ecclesiæ suæ à vetere homine in nouum reformandæ, vocem scilicet iofirmitatis suæ humanæ, cui deoeganda fuerant booa veteris testamenti, vt bona noui testamenti optare atque sperare iam disceret. In illis autẽ veteris testamenti bonis ad veterem hominẽ pertinentibus, præcipue cōcupiscitur vitæ huius productio temporalis, vt aliquanto diutius teneatur, quia semper oõ potest. Ideo diem mortis omnes quidem affuturum sciunt, & eum tamen omnes aut

C pene omnes differre conantur, etiam qui post mortem se beatius credunt esse victuros. Tantã habet vim carnis & animæ dulce consortium. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, & propterea noo vult anima vel ad tempus ab eius etiam infirmitate discedere, quamuis eam se sine iofirmitate io æternum recepturam esse confidat. Proinde meote seruiens legi dei, carne autem trahens desideria peccati, quibus obedire vetat Apostolus, mentis quidem ratione concupiscit homo pius dissolui, & esse cum Christo, sed id sensu carnis recusat & refugit, & si fieri posit, non vult expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale à vita, id est, vt ab infirmitate ad immortalitatem, etiam ipsum corpus sine morte media transferatur. Sed hæc verba quibus humaous dies & vitæ huius prolixitas concupiscitur, verba sunt delictorum, & longe sunt ab ea salute, cuius noodum rem: sed iam spem gerimus, de qua scriptum est: Quia spe salui facti sumus: Spes autẽ quæ videtur, non est spes. Ideoq; & in isto psalmo cũ dixisset: Deus meus deus meus respice in me, quare me dereliquisti, continuo subiungit: Longe à salute mea ver„ba delictorum meorum, id est, hæc verba delictorum „ meorum sunt, & longe ab illa salute mea sunt quam

Esa. 53. *2. Corin. 12.* *Ephe. 5.* *Roma. 8.* *Psal. 21.*

mihi ooo veteris, sed noui testamenti gratia pollice- D tur. Quaoquam etiam sic distingui posset: Deus meus deus meus respice in me, quare me dereliquisti longe à salute mea: tanquam diceret, relinquẽdo me, hoc est, non me exaudiendo, longe factus es à salute mea, præsenti scilicet salute huius vitæ: vt alius sensus sit, verba delictorum meorum, id est, ista quæ dixi verba sunt delictorum meorum, quia verba sunt carnalium desiderioru. Hæc ex persona sui corporis Christus dicit quod est Ecclesia. Hæc ex persona dicit infirmitatis carnis peccati, quam transfigurauit in eam, quam sumpsit ex virgine similitudinem carnis peccati. Hæc sponsus ex persona sponsæ loquitur, quia voiuit eam sibi: quo modo & apud Esaiam, vbi dicit: Sicut sponso alligauit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornamento. Alligauit mihi & ornauit me, tanquam vnius vox est, & tamen sponsum & sponsam, Christum intelligimus & Ecclesiam. Sed erunt duo in carne voa, Sacramentum magnum: dicit Apostolus, in Christo & io Ecclesia: Igitur oon iam duo sed vna caro. Si ergo caro voa, profecto competenter etiam vox vna. Quid hic quæris humana infirmitas vocem verbi, per quod fa- E cta sunt omnia? Audi potius vocem carnis, quæ facta est inter omnia, quoniam verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Audi potius medicinæ vocem, qua sanaris vt videas deum, quem tibi videndum distulit, hominem autẽ videndum attulit, [occidendũ obtulit,] mirandũ † cootulit, credendũ transtulit, vt ista fide ad videndũ deum mẽtis oculus sanaretur. Quid ergo dedignamur audire vocem corporis ex ore capitis? Ecclesia in illo patiebatur, quãdo pro Ecclesia patiebatur. Sicut etiam in Ecclesia patiebatur ipse, quãdo pro illo Ecclesia patiebatur. Nam sicut audiuimus Ecclesiæ vocem in Christo patientis: Deus deus meus respice, &c. Sic etiam audiuimus Christi vocem in Ecclesia patientis: Saule Saule quid me persequeris? Cum itaq; non exaudimur ad temporalia bona retineoda, vel adipiscenda, quando pro his deprecamur deũ, in eo quo oos nõ exaudit, derelinquit oos, sed ad potiora, quæ vult vt intelligamus & præferamus & concupiscamus, oon nos derelinquit. Vnde sequitur psalmista & dicit: Cla- „ mani ad te per diem nec exaudies, & nocte: etiam hic „ subauditur, nec exaudies. Sed vide quid adiũgit: Et non F ad insipientiam mihi. Hoc ergo dicit: Non me quidem exaudies clamantem per diem, id est, in rebus prosperis, vt eas non amittam, & nocte, id est, in rebus aduersis, vt prospera quæ amissa sunt redeant. Verũ hoc mihi noo ad insipientiam facies, sed potius vt sapiã, quid iam per noui testamenti gratiam à te expectare, quid desyderare, quid poscere debeam. Clamo quippe ego, vt hic mihi booa temporalia non auferantur. Tu autẽ in sancto habitas laus Israël. Nolo vt derelinquas con- „ cupiscentiam meam, qua carnalem fœlicitatem requiro. Verum hæc est in sordibus vetustatis, tu autem quæris mundiciam oouitatis, non exaudiendo istam cupiditatem relinquis, quia charitatẽ in qua habites requiris. Charitas autem dei diffunditur in cordibus nostris, sed per spiritum sanctũ qui datus est nobis, Ideo in sancto habitas laus Israël, laus videntium te, quia nõ in se laudãtur, sed in te. Quid enim habẽt quod nõ acceperũt, vt qui gloriatur, in domino glorietur? Hæc est gratia noui testamenti. Nam in veteri testamento, quando commendabas, nõ nisi à te peti sperariq; debere etiam ipsam terrenam temporaleoque fœlicitatem. In te „ sperauerunt patres nostri, sperauerunt & eruisti eos, ad „

Esaia 61. *Ephe. 5.* *Ioan. 1.* *† imitandũ* *Psal. 21.* *Acto. 9.* *Cap. 7.* *Psal. 21.* *Roma. 5.*

q te cla-

G te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt &
„ non sunt confusi. Illos quippe patres inter inimicos
„ suos viuentes, & diuinis implesti, & ab hostibus erui-
sti, gloriosasque victorias reportare fecisti, & de diuer-
Gene.22. sis eos mortibus liberasti. Pro alio, id est, pro Isaac sub-
Iob.42. iecisti ne feriretur arietem. Alium, id est, Iob de putre-
dine sanum, & ei dupla quæ amiserat reddidisti. Ali-
Danie.14. um, id est, Daniëlem inter leones esurientes illæsum
Danie.3. integrúmque seruasti. Aliorum, id est, Ananiæ, Azariæ,
Misaël inter flammas deambulantium grata voce lau-
datus es. Tale aliquid in Christo expectabant fieri Iu-
dæi, vnde probarent si vere filius dei esset. Ex eorum
Sapien.2. persona, & in libro Sapientiæ dicitur: Morte turpissi-
ma condemnemus illum. Erit enim respectus in ser-
monibus ipsius. Si enim vere filius dei est, suscipiet
eum & liberabit eum de manibus contrariorum. Hæc,
inquit, cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim
eos malicia eorum. Attendentes quippe tempus vete-
ris testamenti, & illam patrum etiam temporalem fœ-
licitatem, in qua illis exhibenda demonstrauit deus
etiam talia dona sua esse, non viderunt iam esse tem-
H pus quo reuelarentur in Christo, bona æterna proprie
deum præstare iustis, qui bona temporalia præstat &
Cap.8. impiis. Denique cum dixisset: In te sperauerunt
patres nostri, sperauerunt, & eruisti eos. Ad te clama-
uerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt & non sunt
Psal.21. confusi, vide quid adiunxerit: Ego autem sum vermis
„ & non homo. Quod videtur quidem ad commẽdan-
dam humilitatem simpliciter dictum, vt se in oculis
persequentium, abiectissimum quiddam & cõtemptis-
simum demonstraret. Sed non est contemnenda alti-
tudo secreti profunditasq; mysterij, præsertim in eis
verbis, quæ tanto saluatori in prædicatione prophetię
coaptantur. Dictus est hic sensus elegãtissimus à prio-
ribus, ideo se hoc nomine Christum prænunciari vo-
luisse, quia vermis de carne sine concubitu nascitur, si-
Iob.25. cut ille natus est de virgine. Sed in libro suo Iob, cum
de creaturis cœlestibus loqueretur, quòd in dei conspe-
ctu etiam vix ipsæ mundæ sint, quanto magis, inquit,
homo putredo & filius hominis vermis? Putredinem
pro mortalitate posuit, quæ iam velut conceptam ge-
rit moriendi necessitatem, in quam peccando contru-
I sus est homo, & filium hominis vermem natum de
putredine quasi putrem, hoc est, de mortalitate mor-
talem. Ac per hoc in his verbis psalmi, aliũ sensum nos
quærere admonuit. Illo quidem saluo neq; reprobato,
Psal.21. & nõ solum scrutemur quod ait: Ego autem sum ver-
mis, sed etiam illud quod addidit: Et non homo, secun
dum illud quod de libro Iob commemoraui, tanquam
diceret: Ego autem sum filius hominis & non homo:
non quòd homo non sit Christus, de quo dicit Aposto
lus: Vnus est mediator dei & hominum, homo Chri-
1.Timo.2. stus Iesus. Omnis enim filius hominis homo est: sed ad
quendam respicit sensus iste, qui sic homo fuerit, vt nõ
esset filius hominis, id est, Adam. Forte ergo sic est di-
ctum: Ego autem sum vermis & non homo, id est, Ego
autem sum filius hominis, & non homo, tanquam di-
τῦ ἀνθρώπου. ceretur: Ego autem sum Christus, in quo omnes viui-
ficantur: non Adam, in quo omnes moriuntur. Ac per
hoc homines discite per gratiam noui testamenti iam
vitam concupiscere sempiternã. Quid pro magno ita
vos vultis à domino de morte liberari, sicut liberati
sunt patres vestri, quando commendabat deus etiam
terrenæ fœlicitatis pręter se non esse alium largitorem?
Illa fœlicitas ad veterem hominem pertinet, quæ ve-
tustas ab Adam cœpit. Ego autem sum vermis & non K
homo, Christus non Adam. A veteri veteres fuistis, à
nouo noui estote: Ab Adã homines, à Christo filij ho-
minum. Non enim sine causa familiarissime dominus Matth.17.
in Euangelio se filium hominis dicit magis quàm ho-
minẽ, nec sine causa in alio psalmo: Homines, inquit, Psal.35.
& iumenta saluos facies domine, sicut multiplicata est
misericordia tua deus. Abs te quippe ista salus homi-
nibus iumentisq; communis. Sed habent aliam homi-
nes noui propriam quandam & ab animatorum con-
sortio separatam, quæ ad nouum pertinet testamentũ.
Habent omnino. Nam de illa ibidem sequitur & di-
cit: Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum
sperabunt. Inebriabũtur ab vbertate domus tuæ, & tor-
rente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est
fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Certe &
hic cũ superius dixisset: Homines, posterius dixit: Filij
autem hominum, tanquam distinguens ab hominibus
filios hominum. In illa quippe fœlicitate eius salutis,
quæ communis est hominibus & iumentis, eo nomine
illos appellare voluit, quo demonstrarentur ad illum
primũ hominẽ pertinere quo vetustas cœpit & mors, L
qui sic fuit homo, vt non esset filius hominis. Istis au-
tem posterioribus qui sperant aliam fœlicitatẽ, & fon-
tis vitæ ineffabilem voluptatem, & sempiterni lumi-
nis lumen, hoc nomen imposuit, quo se familiarius ap-
pellari voluit dominus eorum, in quos talis gratia re-
uelata est, eosq; filios hominũ potius quàm homines ap
pellauit. Non autẽ existimes quasi locutionis regulam
figi perpetua lege seruandã, vt vbicunq; legeris homi-
nes aut filios hominũ, secundum hanc distinctionem
semper intelligas, sed vt se habuerit circunstantia le-
ctionis, vnde sensus si patet hauritur, si latet eruitur. Si-
cut in hoc loco psalmi huius quẽ non moueat distin-
ctionis intentio, cum ille qui dixerat: In te sperauerunt
patres nostri & eruisti eos, ad te clamauerunt & salui
facti sunt. In te sperauerunt & non sunt confusi, subiũ- Psal.21.
git: Ego autem: non enim ait sic, & ego, sed ego autem.
Quid ergo iste qui se ita distinguit? Ego autẽ sum ver-
mis, inquit, & non homo, tanquam illis quos exaudisti
& eruisti eam commendares fœlicitatem, quæ ad vetus
pertinet testamentũ, quæ homini veteri tribuenda es-
set, qui cœpit ab Adam. Ego autẽ sum vermis, hoc est, M
filius hominis, non homo sicut ille homo qui non fuit
filius hominis. Ac per hoc & quod sequitur: Oppro- Cap.9.
brium hominũ & abiectio plebis, omnes qui cõspicie- „
bant me, subsannabant me & locuti sunt labiis & mo- „
uerunt caput. Sperauit in deum, eruat eum, saluũ faciat „
eum, quoniam vult eum. Hoc in labiis non in corde di
xerunt, insultando quod nõ fieret, nõ credendo quod
futurũ esset. Factum est autẽ & hoc, sed sicut fieri opor-
tebat in filio hominis, in quo spes æternæ vitæ fuerat
reuelanda ad nouum pertinens testamentum, nõ sicut
illi expectabant, & quia fieri non videbant, tanquã su-
perato insultabant, pertinentes ad testamentũ vetus &
hominẽ in quo omnes moriuntur, nõ ad filiũ hominis
in quo omnes viuificabuntur. Mortem quippe intulit
homo sibi filioq; hominis, vitam vero attulit homini
moriens & resurgens filius hominis opprobrium ho-
minũ & abiectio plebis. Vsq; ad mortẽ enĩ hoc voluit
pati in cõspectu inimicorũ, quo eum tanquã derelictũ
putarent, vt gratia cõmendaretur noui testamenti, qua
disceremus aliã quærere fœlicitatẽ, quæ nũc est in fide, 2.Corin.5.
postea [vero erit] in specie. Quãdiu enĩ sumus in corpo-
re, ait Apostolus, peregrinamur à domino, Per fidẽ enĩ
ambulamus,

A ambulamus, non per speciem, & ideo nunc in spe, tunc
in re. Denique resurrectionem suam, quã non sicut no-
stram in longum differri oportebat, vt in exẽplo car-
nis eius disceremus, quid in nostra sperare deberemus,
noluit alienis demonstrare, sed suis: alienis dico, nõ na-
tura, sed vicio quod semper est contra naturam. Mor-
tuus est ergo in conspectu hominũ, resurrexit autem in
conspectu filiorum hominum, quia mors ad hominem
1. Corin. 15. pertinebat, resurrectio ad filium hominis. Sicut enim
in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vi
uificabuntur: Vt igitur exemplo suæ carnis exhortare-
tur fideles suos temporalem pro æterna fœlicitate con-
temnere, vsque ad mortem pertulit persequentes atque
sæuientes, & quasi victo & oppresso superbè illudentes.
Quod autem carnem suam resuscitauit, & discipulorũ
conspectibus & contactibus reddidit, eisq; videntibus
ascẽdit in cœlũ, ipsos ædificauit, & quod prædicare de-
† aliâs, & quid expectare deberent, &c. berent, † euidentissima veritate monstrauit. Illos autem
à quibus tanta mala vsque ad mortem pertulerat, quasi
de illo superato & extincto gloriantes, in ea opinione
dereliquit, vt quisquis eorum salute æterna saluus fieri
B vellet, hoc de illi⁹ mortui resurrectione crederet, quod
ij qui viderunt signis contestantibus prædicauerunt, &
pro ea prædicatione similia perpeti non dubitauerunt.

Cap. 10. Quapropter etiam Iacobus vnus ex Apostolis eius in
epistola sua, cum hortaretur fideles, qui post passionem
Iacobi. 5. & resurrectionem Christi adhuc in ista vita teneban-
tur, dispensationem veteris testamenti nouique distin-
Iob. 42. guẽs. Sustinentiam, inquit, Iob audistis, & finem domi-
ni vidistis, ne ideo patienter sustinerent tẽporalia ma-
la, vt sibi hoc restitueretur quod recepisse legimus Iob.
Nam & ab illo vulnere atq; putredine saluus factus est,
& ei cuncta quæ amiserat duplicata sunt restituta, vbi
etiam cõmendata est resurrectionis fides. Nam filij nõ
dupli sed totidem redditi, etiã illos quos amiserat re-
surrecturos significauerũt. Sic ipsi quoq; illis prioribus
iuncti, à restitutione dupli nõ inuenirẽtur alieni. Vt er-
go nõ talem remunerationẽ speraremus, quando mala
temporalia pateremur, nõ ait: Sustinentiam & finẽ Iob
audistis, sed [ait: Sustinentiam Iob audistis, &] finẽ do-
mini vidistis: tanquam diceret: Mala tẽporalia sicut Iob
sustinete, sed pro hac sustinentia non temporalia bona
C sperate, quæ illi aucta redierunt, sed æterna potius quæ
in domino præcesserunt. Iob ergo de illis patribus erat
qui exclamauerunt, & salui facti sunt. Cum enim dicit:
Psal. 21. Ego autẽ, satis insinuat qua salute illos saluos esse factos
velit intelligi, in qua ipse vtiq; derelictus est, non quòd
illi à salute æterna fuerint alieni, sed in occulto: nunc
† in Christo erat quod in eis † fuerat reuelandũ. In veteri quippe te-
stamẽto velamen est, quod tunc auferetur, cũ ad Chri-
Matth. 27. stum quisq; inde transierit. Quo crucifixo, velum etiam
tẽpli scissum, vt significaretur quod Apostolus de vela-
mine veteris testamenti dixit, quo modo in Christo e-
uacuatur. Nam & in illis patribus quamuis rarissima,
tamen fuerunt & vsq; ad mortem exempla patientiæ,
Lucæ 11. à sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ, quo-
rum sanguinem dicit dominus Iesus & ab eis exigen-
dum, qui in patrũ suorum, à quibus illi occisi sunt, ini-
quitate persisterent. Et in nouo testamento nec defuit
nec deest bonorum fidelium multitudo, qui etiam in
ista temporali fœlicitate præpolleant, & in ea largito-
ris dei bonitatem misericordiamq; experiantur, tenen-
tes tamen quod dispensator noui testamenti, diuitibus
1. Timo. 6. huius seculi Apostolus præcepit, nõ superbè sapere, ne-
que sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui

præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt be- D
nefaciãt diuites, sint in operibus bonis, facile tribuant,
communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum
in futurum, vt apprehendant veram vitam: qualis in
Christi non tantum spiritu, verumetiam carne mani-
festata est, cum resurrexit à mortuis, non qualem Iudæi
in illo perẽmerunt, quando eum de manibus eorũ deus
non eruit, eũq; dereliquisse visus est exclamantẽ, Deus
meus deus meus vt quid me dereliquisti: vt eo modo in
se transfiguraret martyres suos, qui etsi mori nollent,
quod etiam Petro dixit: Alter te cinget & feret quò Ioan. 21.
tu non vis, significans qua morte clarificaturus erat
deum, & ob hoc à deo suo derelicti viderentur ad tem
pus, cum eis præstare nollet quod vellent, illam vocem
cordis emitterent, illumq; adhiberent pietatis affectũ,
quem passione impendente ore proprio dominus ex-
pressit, eos in se identidem transfigurans. Verum non Matth. 26.
quod egò volo, sed quod tu vis pater. In quo enim Cap. 11.
primitus nisi in ipso capite nostro apparere debuit,
propter quam causam Christiani sumus? Propterea nõ
ait: Deus meus deus meus dereliquisti me, sed causam Psal. 21.
commonuit requirendam cum addidit: Vt quid dere- E
liquisti me, id est, quare, propter quid, quam ob cau-
sam? Profecto enim erat aliqua causa, eaq; non parua,
vt Noë liberaret de diluuio, Loth de cœlesti incendio.
Isaac de imminenti gladio, Ioseph de calumnia mu-
lieris & custodia carceris, Moysem ab Aegyptiis, Raab
ab excidio ciuitatis, Susannam à testibus falsis, Daniẽ-
lem de lacu leonum, tres viros ab ignibus, aliósque pa-
tres qui exclamauerunt & salui facti sunt, & Christum
de manibus Iudæorum non liberaret, eumq; in pote-
state sæuientium vsque ad mortis exitum derelinque-
ret. Vt quid hoc? propter quid hoc? nisi propter illud
quod paulopost in eodem psalmo dicit: Non ad insi-
pientiam mihi, hoc est, corpori meo, Ecclesiæ meæ, mi-
nimis meis. Nam & in Euangelio, quod vni ex mini-
mis meis fecistis, inquit, mihi fecistis. Sic itaque dictũ Matth. 25.
est: Et nõ ad insipientiam mihi: quo modo dictum est:
Mihi fecistis. Et sic dictum est: Quare me dereliquisti?
quo modo dictũ est: Qui vos recipit, me recipit: & qui Lucæ 10.
vos spernit, me spernit. Non ergo ad insipientiam no-
bis, sed vt sapiamus: non propter istam vitam, in qua
nos deus aliquando vsque ad mortem persequentium F
manibus derelinquit, sed propter illam sempiternam
nos debere esse Christianos, quia hoc in illo præcessis-
se intuemur, ex cuius nomine sic vocamur. Ecce ita fa-
ctum est, tamen multi non ob aliud volunt esse Chri-
stiani, nisi vt huius vitæ fœlicitate perfruantur, ideo-
que illa deficiente deficiunt. Quid si non in ipso no-
stro capite tam insigne constitueretur exemplum, quo
disceremus pro cœlestibus terrena contemnere, nõ res-
picientes quæ videntur, sed quæ non videntur? Quæ 2. Corin. 4.
enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non vi-
dentur, æterna. Quos in se vocibus illi transfigurare
dignatus est. Nam quantum ad ipsum attinet, quo mo-
do vellet liberari ab illa hora, qui propterea venerat
in illam horam? Aut quo modo sic loquebatur quasi
quod nollet ei accideret, cum potestatem habuerit po- Ioan. 10.
nendi animam suam, & iterum sumendi eam, nec eam
quisquam tolleret ab illo, sed eam ipse poneret & resu-
meret, sicut in Euãgelio dicit? Sed procuidubio nos in
illis vocibus eramus, & caput pro suo corpore loque-
batur, non disiuncta significatione vocis, vbi connexio
non disiungitur vnitatis. Deniq; in psalmo sequitur, Cap. 12.
& orans aduerte quid dicat: Et tu, inquit, extraxisti me

G de ventre, ſpes mea ab vberibus matris meæ, [in te ia-
„ ctatus ſum ex vtero, de ventre matris meæ] deus meus
„ es tu: tanquam diceret, de alia re & ab alia re in aliam
„ rem me traiecisti, vt tu ſis mihi bonum pro terrenis bonis mortalitatis huius, quam in matris ventre ſortitus ſum, cuius vbera ſuxi. Hæc enim vetuſtas eſt de qua me tu extraxiſti, & illa carnalis natiuitatis bona ſunt, à quibus tu ſpes mea es. Inde enim ad te conuerſus ſum ex vtero, id eſt, ex iis quæ in vtero inchoaui. In te iactatus ſum, ad te ſcilicet tranſiens, totum me tibi committens. Ideoque de ventre matris meæ, id eſt, de bonis carnis quam ſumpſi in ventre matris meæ, deus meus es tu, vt de his tu ſis bonum meum: ea locutione dictum eſt, ac ſi diceretur, verbi gratia, de terra cœlum habito, hoc eſt, hinc illò emigraui: & iſta noſtra in illum transfiguratio eſt, qui per gratiam teſtamenti noui mutamus vitam, tranſeuntes de vetere ad nouam. Nam ille hanc rem ſacramento ſuæ paſsionis reſurrectionisque ſignificans, carnem mutauit de mortalitate ad immortalitatem, vitam vero non mutauit de vetuſtate in nouitatem, quæ nunquam fuit in impietate, vnde tranſiret ad pietatem. Quanquam non defuerũt
H qui hoc quod dictum eſt: De ventre matris meæ deus meus es tu, ideo ad ipſum caput noſtrum pertinere ſentirent, quoniam pater intantum eſt deus eius, inquantum homo eſt in forma ſerui, non inquantũ illi æqualis in forma dei eſt. Ideo de ventre matris meæ deus meus es tu, ac ſi diceret, ex eo quod homo factum ſum, deus meus es tu. Sed quid eſt, tu extraxiſti me de ventre, ſi ad ipſum Ieſum de virgine procreatum refertur? quaſi alios deus non extrahat, in cuius prouidentia eſt omnis ordo naſcendi: an inde ſignificare voluit partum virginis ſeruata virginis integritate mirabili, cum ait: Tu extraxiſti me de ventre matris meæ, vt quod illic mirabiliter factum eſt, cum deus feciſſe dicitur, nemini incredibile videatur. Quid ergo eſt & illud: Spes mea ab vberibus matris meæ? Quo modo & hoc ad ipſum caput Eccleſiæ referri poteſt, quaſi ſpes eius, quæ in deo eſt, à matris vberibus ei cœperit, non & ante in ipſo vtero? Neque enim ſpes alia intelligenda eſt, niſi quia futurum erat, vt deus eum exaltaret à mor-
I tuis. Totum hoc quippe ſecundum id quod homo factus eſt dicitur. An forte quia vbera fœminarum ab ipſo conceptu in vbertatem promoueri perhibẽtur, ſic intelligi voluit, ab vberibus, tanquam diceret, ex quo carnem ſumpſi, cui carni fuerat ſperanda immortalitas: vt non ante ſpes ei eſſet cum in forma dei eſſet, in qua nihil in melius mutandum eſſet, ſed ab vberibus matris, id eſt, ab ipſa ſuſceptione carnis, quæ concipiebatur in ſpe, cuius ſpei res futura erat, cum ad immor-
Pſal.21. talitatem de morte tranſiret. Sed quod dictum eſt: In te iactatus ſum ex vtero, quo modo coaptari capiti poſſit, ignoro, quaſi in vtero cum eſſet non in deo fuerit,
Acto.17. in quo viuimus, mouemur & ſumus, aut illius infantis anima rationalis, ex quo caro proceſsit ex vtero, deum
σωληνόρ. ſperare cœperit. Niſi forte credendũ eſt, iam nato animam rationalem acceſsiſſe, quæ intra viſcera matris adhuc ei defuiſſet. Et quoniam eadem anima quæ carni iam natæ addita eſt, deo inhærebat, ideo ſecundum eandem carnẽ dictum eſſe exiſtimandũ eſt. In te iactatus ſum ex vtero, tanquã diceret, eam ſortitus ſum animam ex vtero quæ tibi cohęret. Sed quis audeat in hãc ſe temere præcipitare ſententiam, cùm ratio de aduentu vel exortu animæ in tanto naturæ profundo ſic lateat, vt ſatius ſit eam ſemper quærere quandiu in hac vita ſumus, quàm aliquando inueniſſe præſumere? Ex K
illa vero in ſeipſum transfiguratione noſtra quemadmodum poſſent hæc accipi, dictũ eſt: Si quid autem dici potuit conuenientius vel potuerit, nullius præiudicamus ingenio, doctrinæ nullius inuidemus. Iam illud Cap.13.
quod ſequitur: Ne diſcedas à me, quoniam tribulatio
proxima eſt, inde iam eminet, quemadmodũ dictũ eſt: „
Quare me dereliquiſti. Quo modo enim dereliquit, cui dicitur: Ne diſcedas à me, niſi quia dereliquit vitæ veteris temporalem fœlicitatem? Rogatur autẽ ne diſcedat & deſerat ſpem vitæ æternæ. Sed quid eſt, quoniam tribulatio proxima eſt, quaſi ei paſsio adhuc immineret, cũ ipſe media paſsione iſta dicere intelligatur, quæ de illo in hoc pſalmo prophetata ſunt. Hic enim dicturus eſt etiam, quæ in Euãgelio apertiſsime ſcripta ſunt:
Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam Math.27.
miſerunt ſortem: quod factũ eſt, cum iam penderet in ligno. Quid eſt ergo tribulatio proxima eſt, in qua media loquebatur? Sed nimirũ illud vult intelligi, quia cũ caro in doloribus eſt & in pœnis, profecto anima tunc habet magnum agonem patientiæ, in qua ne deficiat,
laborandum & orandum eſt. Nihil eſt autẽ animæ ſua L
carne propinquius. Ideo mũdi huius quãlibet magnus perfectusq; contemptor, cũ alibi patitur nihil patitur. Poteſt enim adhibere vigilem rationẽ, cum amittit bona quæ extrinſecus ſunt, & ab animo ſapientis, qui ex cupiditate nõ hęret, ſine dubio longe ſunt, & nõ curare quod patitur, quia nec patitur. Cum vero amittit præcipua corporis bona, id eſt corporis vitam ac ſalutem, iam tribulatio proxima eſt animi bonis, quibus ipſe intus tanquam corporis eſt dominus, quid faciet qualibet ratione, vt non doleat cum corpus vulneratur aut vritur, cui tanto implicatur cõſortio? vt pati poſsit, dolere non poſsit? Ideo & diabolus hunc nocẽdi ordinem tenens, illius magni viri quem poſtulauerat tentandum, prius externa bona accepit in poteſtatẽ, quibus ablatis & perditis, cum illum inconcuſſum videret, dixerat e-
nim: Dominus dedit, dominus abſtulit: ſicut domino Iob.1.
placuit, ita factũ eſt, ſit nomẽ domini benedictũ: etiam carnem cruciandam vulnere poſtulauit, tali cũ eo confligens certamine, vt bona proxima inuaderet, hoc eſt,
corporis bona, quibus ille perditis ſi forte ſuccumberet, M
atque ad impietatem cor inclinaret, etiã bona animi deperirent, quibus perdendis iam in corpore ſæuiens vicinius tentator inſtabat. Deniq; ille vir, qui in tanta animi tentatione erat, vbi erat animi bonis proxima tribulatio, quamuis multa prophetice loquatur, lõge tamen loquitur aliter, quàm cum illa externa bona deperiſſent, in quibus filios non amiſerat ſed præmiſerat. Clamat ergo martyris anima transfigurata in Chriſtũ, cum iam in carne tribulari cœperit, & dicit deo à quo derelicta eſt in terrena fœlicitate, ſed quæ cũ illo eſt in ſpe vitæ æternæ. Ne diſcedas à me, quoniam tribulatio proxima eſt. Non eſt in agro meo, non in auro, non in pecore, non in tectis atq; parietibus, non in meorũ orbitatibus, ſed in carne mea eſt cui copulor, cui connector, cuius ſenſum nõ habere non poſſum, vnde me de proximo vrget, vt à patientiæ virtute nõ deficiã ne diſcedas à me, quoniam nõ eſt qui adiuuet, neq; amicus, neq; propinquus, neq; humana laus, neq; præteritæ recordatio voluptatis, neq; aliquid eorũ quo terrenæ fœlicitatis ruina fulcitur, neq; ipſa quæ in animo eſt meo humana virtus, quia ſi tu deſeris, quæ hominis virtus?

Quid eſt enim homo niſi ꝙ memor es eius? Circun- Cap.14.
dederunt me vituli multi, hoc eſt, minores in plebe.

Tauri

A Tauri pingues obsederunt me, hoc est, superbi ac diuites principes plebis aperuerunt in me os suum, clamantes, Crucifige crucifige. Quasi leo rapiens & rugiens rapuerunt eum, comprehensum adducentes ad Præsidē, & rugierunt petendo eius mortem. Sicut aqua effusus sum, tanquam in me lapsi caderent persecutores mei. Dispersa sunt omnia ossa mea. Quid sunt ossa, nisi corporis firmamenta, corpus autē Christi Ecclesia? Firmamēta ergo Ecclesiæ, qui nisi Apostoli, qui etiam colūnæ alibi nuncupantur. Hi vtique dispersi sunt cum ad passionem ipse duceretur, vel cum esset passus & mortuus. Factum est ergo cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei. Hoc sanè quemadmodum capiti nostro ipsius corporis saluatori coaptetur, inuenire difficile est. Neque enim nisi magno pauore contingit, vt cor velut cera liquescat humanum, quod vnde in illo fieri posset, qui potestatem habebat ponendi & recipiendi animam suam? Sed profecto aut infirmorum suorum in se transtulit causam: siue illorum qui metu mortis pauescūt, sicut ipse Petrus ex egregio præsumptore tam creber negator effectus, siue illorum qui

B tristicia salubri contabescunt, sicut idem ipse Petrus cū amarè fleuit. Nam & tristicia quasi soluit cor. Vnde dicitur etiam Græcè λύπη quòd hinc appellata sit λύπη. Aut certe profundum sacramētum nos intelligere voluit, vt cordis sui nomine significaret scripturas suas, vbi eius vtique latebat consilium, quod tūc apertum est, cum ea quæ de illo prophetata fuerunt, passus impleuit. Solutæ sunt ergo scripturæ eius in iis quę perfecta sunt aduentu eius, natiuitate, passione, resurrectione, glorificatione. Quis enim iam ea non intelligit in prophetis, quando vsque ad intellectum etiam carnalis multitudinis peruenerunt, quam fortasse significauit in medio vētris sui, vt in eius corpore quod est Ecclesia quasi vētris locum habeat carnalis & infirmior multitudo? Aut si ventris nomen magis interioribus competit, ad eos potius qui perfectiores sunt scripturarum intellectum peruenire monstratum est, cum cor eius, id est, scripturæ eius quæ continēt consilium eius, in medio eorum, hoc est, in cogitatione eorum tanquā cera dissoluitur, hoc est, feruore spiritus aperitur, disputatur, exponitur.

C Exaruit velut testa virt⁹ mea. Testa igne firmata est, sic & virtus corporis Christi non sicut fœnō igne consumitur, sed sicut testa passione velut igne firmatur. Vasa enim figuli probat fornax, sicut alio loco scriptura dicit, & homines iustos tētatio tribulationis. Et lingua „ mea adhæsit faucibus meis. Potest quidem silentiū eius „ significatum videri, quod alius Propheta commendat cum dicit: Sicut agnus corā tondēte fuit sine voce. Sed si lingua eius, eos in ei⁹ corpore, quod est Ecclesia, intelligamus, per quos suum loquitur Euangelium, tūc eius faucibus adhærent, cum à præceptis eius nō recedunt. Quod verò sequitur: Et in puluerem mortis deduxisti me: quo modo capiti coaptabitur, quandoquidem corpus eius, quod tertia die resurrexit, non est vtiq; in puluerem dissolutū? Nec aliter exposuerūt Apostoli, quod in alio psalmo positum est. Neq; dabis sanctum tuū videre corruptionem, nisi quia eius caro nō est corrupta, quæ tam celeriter resurrexit. Vnde item in alio psalmo dicit: Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid cōfitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuā? Hoc scilicet dicēs, quòd si eo modo quo & cæteri mortuus dimitteretur in puluerē, & caro eius resurrectioni vltimæ seruaretur, nulla esset vtilitas in sanguine eius: quia nihil prodesset mors eius, nec annunciaretur veritas dei, quæ illum cōtinuo D resurrecturū esse prædixerat. Quid sibi vult ergo quod hoc loco ait: Et in puluerem mortis deduxisti me? Nisi corpus eius accipiamus Ecclesiā, in qua illi qui pro eius nomine passi sunt vel patiuntur, nō ita vt ipse cito resurgunt, sed in mortis puluerem deducuntur, tunc resurrecturi, cum illud tēpus venerit, de quo in Euangelio dicit: Veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem eius & procedēt. Aut certe tropicē puluerem mortis ipsos Iudæos intelligi voluit, in quorum manus deductus est. Scriptū est enim: Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Denique sequitur: Quoniam circundederunt me canes multi, concilium malignantiū obsedit me: tanquā ipsos dixerit puluerem mortis, in quē deductus est, quos dixit canes multos & conciliū „ malignantium, canes eos videlicet appellans, qui plerūque „ contra innocentes latrant, cum quibus non habēt consuetudinem. Iam vero in iis quæ subiungit tanquam Euangelium recitatur. Crucifixo quippe eius exprimitur in eo quod dicit: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi vero con- E syderauerunt & conspexerunt me. Fossę sunt enim clauis manus & pedes eius, & cum extenderetur in ligno, quodam modo numerata sunt ossa eius. Consyderatus est autem atque conspectus quid illi futurum esset, & vtrum veniret Helias & liberaret eum. Iam illud quod sequitur, nullius expositionis indiget. Diuiserunt sibi „ vestimenta mea, & super vestem meā miserunt sortem. „ Verba deinde quæ subtexuntur, orantis sunt, tam in persona capitis, id est, hominis mediatoris, quàm ex persona corporis, quod est Ecclesia, quā dicit etiā vnicam suam. Tu autem domine, inquit, ne longe facias „ auxilium tuum: hoc ad eius carnem pertinet, cuius re- „ surrectio non in longum est missa vt aliorum. In defensionem meam aspice: ne quid noceant inimici, qui „ sibi videntur aliquid potuisse, carnem perimēdo mortalem. Non autem nocent, si defendente gratia dei, nō eis ad malū anima superata consentiat. Sic enim & alibi prophetatum est: Terra tradita est in manus impij, hoc est, caro terrena. Erue à framea animam meam. Framea gladius est. Nec vtique tali ferro Christus occisus est, sed cruce, nec latus eius gladio, sed lancea per- F cusserunt. Translato ergo verbo, frameā linguam dixit persequentium, sicut in alio psalmo dicitur: Et lingua eorum gladius acutus. Vnde quia in eius carne lingua præualuit malignorū, orat vt animæ nihil noceat, cum dicit: Erue à framea animam meam, vt hæc in prophetia oratio, si ad caput corporis referas, non videatur velut indigentis petitio, sed potius rei futuræ figurata prædictio. Aut certe, quia corpus eius, hoc est, Ecclesia graues persecutiones fuerat perpessura. Frameam dixit, qua maxime trucidati sunt martyres, vnde vult eorum animas erui, ne timeant eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt, & consentiāt ad illicita. Aut etiam in ipsorum passionibus, inimicorum linguam frameam dicit, vnde animam suam, hoc est, animam corporis sui, animam sanctorū suorum vult erui. Quod autem sequitur: Et de manu ca- „ nis vnicam meam: nihil aptius quàm vnica Ecclesia „ mihi videtur intelligi. Canem vero appellauit mundum, non ratione sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantem. Hæc est enim canum natura, vt cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni siue mali sint, non ad eos latrent, insolitorū autem personis

Marginal references: Luca 23. — Psal. 21. — Ioan. 10. — Λύπη. — Cap. 15. — Eccle. 27. — Esaia. 53. — Act. 2. — Psal. 15. — Psal. 29. — Ioan. 5. — Psal. 1. — Cap. 16. Psal. 21. — Ibidem. — Psal. 56. — Matth. 10.

G visis, etiam innocentibus, irrideantur. Manu autem canis potestatem mundi significauit. Cuius etiam regnū infestum futurum corpori suo, id est, Ecclesiæ suæ, leonis nomine figurauit in eo quod adiunxit: Saluum me
Prouer. 19. fac de ore leonis. Vnde est scriptum: Nihil interest inter minas regis & iram leonis: quanquam & diabolum
1.Petri.5. Apostolus Petrus leoni comparet rugienti & quærenti circumeundo quem deuoret. Superbosq; huius mundi, Christianis humilibus aduersarios ostendens, consequenter dicit: Et à cornibus vnicornium humilitatem meam. Ideo quippe in vnicornibus superbi intelliguntur, quia superbia odit consortium, & quantum in ipsa
Cap.37. est, solus cupit eminere omnis superbus. Iam nunc attende vbi sit fructus, vel quod derelictus est, ne exaudiretur pro terrena fœlicitate, non ad insipientiam, sed vt saperemus quid noui gratia testamenti desyderare debeamus: vel quod non est derelictus, sed exauditus in eo quod ait: Ne discedas à me: qui dixerat: Quare me dereliquisti: quod vtique contrarium est, nisi illud ad aliud, hoc ad aliud referatur. Attende & audi quantum
H sapis, hauri quantum capis, quantumq; ipse rem tantam eloqui valeo, imò quantum tribuit ille qui nos exaudit, & in Christo inquantum homo mediator est inter nos & deum, & cum Christo inquantum deus est æqualis
Ephe.3. deo, & potens est facere, vt ait Apostolus, supra quàm petimus aut intelligimus. Vide in hoc psalmo testamēti noui gratiam, vide illius derelictionis, tribulationis, deprecationis fructum, quid agatur, quid insinuetur,
†commendē. quid mūdetur, † quid illustretur. Intuere quid legamus tanto ante prophetatū, quid iam cernamus impletum.
Psal.21. Narrabo nomen tuum, inquit, fratribus meis in medio Ecclesiæ cantabo te. Fratres illius sunt de quibus in
Ioan.20. Euangelio ait: Vade & dic fratribus meis: Ecclesia illa est quam modo dixit vnicam suam, hæc est vnica catholica, quæ toto orbe copiosa diffunditur, quæ vsque ad vltimas gētes[crescendo]porrigitur. Vnde in Euan
Matth.24. gelio dicit: Et prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc
† veniet finis. veniet filius hominis. † Quod autem ait: Cantabo, hoc est illud canticum nouum, de quo in alio psalmo dici-
Psal.95. tur: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Habes hic vtraque, ex quo cantico cantaturū se dixerit, & in cuius Ecclesiæ medio: illud pertinet ad nouum canticum, hoc ad omnem terram. Ipse quippe cantat in nobis cuius gratia cantamus, sicut
2.Corin.13. dicit Apostolus: An vultis experimentum eius accipere, qui in me loquitur Christus? Medium vero Ecclesiæ ad eminentiam licet referas & ad ipsam manifestationem, quia omnia quanto clarius nota sunt, tanto magis in medio esse dicuntur, vel certe ad interiores Ecclesiæ, quia interiora sunt media. Neq; enim omnis qui labiis personat, cātat canticum nouum, sed qui eo modo cantat, vt Apostolus admonet dicens: Can-
Ephe.5. tantes & psallentes in cordibus vestris domino. Totus enim est hoc gaudium, vbi vox laudis & canitur & auditur, quia voce laudatur qui gratis amatur est toto corde, tota anima, tota mente, amatorémque suum accendit in se gratia spiritus sui sancti. Quid enim a-
Cap.38. liud est canticum nouum, quàm laus dei? Denique sequitur, & hoc euidentius demonstrat. Cum enim dixisset: Narrabo nomen tuum fratribus meis, quia
Psal.21. deum nemo vidit vnquā, sed vnigenitus filius, qui est
Ioan.1. in sinu patris ipse enarrauit, atque adiunxisset: In medio Ecclesiæ cantabo te: quo modo cantauit, id est, quia in nobis[cantauit cū proficimus in nomine quod narrauit fratribus suis: & quia laudem dei cantauit in no- K bis,]continuo manifestauit dicens: Qui timetis dominum, laudate eum. Quis autem veraciter laudat, nisi qui synceriter amat? Tantundem est ergo ac si diceret: Qui timetis dominum amate eum. Dixit enim homini sicut scriptum est: Ecce pietas est sapientia. Porrò pietas cultus dei est, nec colitur ille nisi amando. Summa igitur & vera sapientia est in præcepto illo primo. Di- Matth.22. liges dominum deū tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Ac per hoc sapiētia est charitas dei, nec dif- Roma.5. funditur in cordibus nostris, nisi per spiritum sanctū, Eccle.1. qui datus est nobis. Initium autem sapientiæ timor do- 1.Ioan.4. mini. Et timor nō est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Proinde præmissus timor in cor nostrum, pellit inde consuetudinē malorum operū & seruat charitati locum, qua tanquam domina veniēte, vt illa insideat, abscedit. Ergo qui timetis dominū laudate eum, vt deum nō seruiliter, sed libere colatis, eum amare discite, quem timetis, & poteritis laudare quod amatis. Timentes enim deum homines veteris testamēti, propter literam terrentem & occidentem, nondum L habentes spiritum viuificantem, currebant cum sacrificiis ad templum. Et quanuis in figuram futuri sanguinis quo redempti sumus, tamen nesciētes quid per eos præfiguraretur, cruentas victimas immolabant. Nunc vero in gratia noui testamenti, qui timetis dominum laudate eum. Ipse quippe in alio psalmo, illa mutanda prænuncians, quæ tunc in vmbra futuri offerebantur: Non accipiam, inquit, de manu tua vitulos, neque de Psal.49. gregibus tuis hircos. Et paulo post, vt ostenderet sacrificium noui testamenti, quando illo illa fuerant cessatura, Immola, inquit, deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et in fine eiusdem psalmi: Sacrificiū, inquit, laudis glorificabit me, & illic via est qua ostendam illi salutare meum. Salutare dei Christus est, quē infantem Simeon senex cum agnouisset in spiritu, eumque sumpsisset in manus, Nunc dimittis, inquit, do Luca 2. mine seruum tuum secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Qui ti- Cap.39. metis ergo dominum laudate eum, vniuersum semen Iacob magnificate eum. Non vacat, quod ei non sufficit dicere, semen Iacob, nisi adderet vniuersum, ne in solis eis intelligeretur, qui ex Israëlitis fuerant crediturí. Semen Iacob ipsum est semen Abrahæ: omnibus an- M tem in Christum credentibus, non solis qui ex Israël fuerant fideles Apostolus dicit: Ergo Abrahæ semen Galat. 3. estis secundum promissionem hæredes. Ibi nanque commemorauit præfigurationem noui testamenti, in eo quod scriptum est: In Isaac vocabitur tibi semen, non vtique in Hismaël ancillæ filio. In quibus duobus filiis Abrahæ seruo & libero, & duabus mulieribus, ancilla & libera, scribens ad Galatas, duo testamenta di- Gala.4. cit in allegoria præfigurata. Vnde dicit: Non qui filij Roma.9. carnis, ij sunt filij dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Promissionis enim verbum, hoc est: Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Multum est & nimis longum, diligenter enucleare cur filij promissionis pertinentes ad Isaac, noui testamenti gratiæ deputentur. Breuiter tamen attingam, vnde tanto fructuosius cogitabis, quanto magis pie cogitaueris. Non omnia deus quæ prædicit, promittit. Prædicit enim etiam illa quæ non ipse facit, quia est omnium præscius futurorum. Prædicit ergo & peccata hominum, quæ potuit præscire non facere. Promittit autem quæ ipse facturus est, nec ea mala sed bona. Quis enim

promit-

A promittit mala? Quanuis itaque mala inferat, mala non peccata sed supplicia, minatur tamen ea potius quàm promittit. Omnia largitur & præscit, sed pecca ta prædicit. [supplicia minatur, beneficia pollicetur.] Filij ergo promissionis, filij sunt beneficij. Hæc est gratia quæ gratis datur, non meritis operantis, sed miseratione donantis. Hinc gratias agimus domino deo nostro, quod est magnum sacramentum in sacrificio noui testamenti, quod vbi & quãdo & quo modo offeratur cum fueris baptizatus inuenies. Deinde sequitur & dicit, Timeat eum omne semen Israël, qui Iacob ipse & Israël vnus homo erat habens duo nomina, nõ in paruo sacramento: sed vno libro non possunt dici omnia, in quo iam multum progressi sumus & nondum de alijs tribus quæstionibus aliquid diximus, hoc est, de tenebris exterioribus, & latitudine & longitudine, altitudine & profundo, & de quinque & quinque virginibus. Quod ergo dixit supra: Vniuersum semen Iacob: hic consequenter ait: Omne semen Israël. Sed quare superius, Magnificate eum: & posterius, Timeat eum. Magnificatio laudi congruit, de qua dixerat, Qui timetis dominum laudate eum: vnde iam multa diximus.

Cap.20.

B Serui. Ibi quippe amor vel charitas dei perfecta foras mittit timorem. Cur ergo iterum timeat eum omnis Israël: Non enim accepistis, inquit Apostolus, spiritum seruitutis iterum in timorem. Sed idem Apostolus oleastro inserto in oliuam timorem præcipit, hoc est, gentibus additis radici Abraham, Isaac, Iacob, vt & ipsi fierent Israël, id est, pertinerent ad semen Abrahæ. Quam insertionem oleastri amputatis propter infidelitatis superbiam naturalibus ramis, etiam ipse dominus in Euangelio prædixit occasione illius Centurionis, qui in eum ex gentibus credidit. Tunc enim ait: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël. Et adiunxit, Ideo dico vobis, quia multi ab Oriente & Occidente venient & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cælorum: filij autem regni ibunt in tenebras exteriores, illic erit ploratio & stridor dentium: Ita significans inseri oleastrum propter humilitatem. Dixerat quippe ille Centurio: Non sum dignus vt sub tectum meum intres, sed tantum dic verbo & sanabitur puer meus. Confractionem autem ramorum

1.Ioan.4. Roma.8. Roma.11. Matth.8.

C naturalium propter superbiã, scilicet eorum qui ignorantes dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. De iis quippe vana elatione tumentibus dictum est, quod ibunt in tenebras exteriores, quia iactantes se de semine Abrahæ, semen Abrahæ fieri noluerũt, vt essent filij promissionis, quia fidem noui testamenti non receperunt, vbi iustitiam dei contempserunt, † & suam constituere volentes, id est, tanquam de suis meritis & operibus præfidentes spreuerunt esse filij promissionis, hoc est, filij gratiæ, filij misericordiæ, vt qui gloriatur in domino glorietur, credens in eum qui iustificat impium, hoc est, qui ex impio facit pium, vt deputetur fides eius ad iustitiam, & impleatur in eo, non quod postulabat eius meritum, sed quod à domino promissum est beneficium. Cum iis igitur agens Apostolus qui oliuæ per gratiam inserebantur, Dicis, inquit, Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene, propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide sta, noli altum sapere, sed time. Dei est enim beneficium non meritum tuum, quod & alibi dicit. Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Iesu Christo, in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in il-

†alias, vbi iustitia dei cõtẽdatur

Roma.11. Ephe.2.

D lis ambulemus. In hoc itaque intellectu gratiæ inest timor, de quo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Timor autem iste alius est, non est ille seruilis, quem charitas foras mittit. Illo enim timetur, ne iudicetur † in tormentum supplicij: isto autem, ne amittatur gratia beneficij. Quapropter quanuis fidelibus ad nouum testamentum pertinentibus dicat Apostolus quod pau loante commemoraui, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorũ in quo clamamus, Abba pater, id est, vt fides in nobis sit, quę per dilectionem operatur, non tam timendo pœnam, quàm amando iustitiam: tamen quia non fit anima iusta, nisi participatione melioris, qui iustificat impium, quid enim habet quod non accepit? non debet sibi tribuendo quod dei est, ita gloriari tanquam non acceperit. Ob hoc enim dictũ est: Noli altum sapere, sed time. Et timor iste præcipitur iis etiam qui ex fide viuentes hæredes sunt noui testamẽti, atque in libertatem vocati. Altum enim sapere, dictum est superbire. Quod alio loco econtrario satis

Roma.11. 1.Ioan.4. †trucidatur Cap.21. Roma.8. Gala.4. 1.Corin.4. Roma.11. Roma.12.

E ostendit, vbi ait: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes: [Ex hoc quod ait humilibus consentientes,] vtique aperuit nihil aliud se dixisse alta sapientes, quàm superbientes. Timor ergo non est in charitate, quia perfecta charitas foras mittit timorem, sed illum seruilem quo cum se quisque ab opere malo abstinet, pœna terretur, nõ iustitia delectatur. Hunc charitas foras mittit, quam non delectat iniquitas, etiam si proponatur inpunitas. Non illum quo timet anima, ne amittat ipsam gratiam, qua in illa factum est, vt eam non peccare delectet, quo timet ne deus eam deserat, etiam si nullis dolorum cruciatibus puniat. Hic timor castus est, non eum charitas eiicit, sed asciscit. De illo quoque scriptum est: Timor domini castus permanens in seculum seculi: nequaquam istum diceret permanẽtem, nisi sciret alium qui non permaneret. Et bene istũ castum dixit: Hoc enim non caret amur, quo anima inhæret deo, quæ dicit in alio psalmo, Perdidisti omnem qui fornicatur abs te, mihi autem adhærere deo bonum est. Nam & coniunx quæ adulterinum animũ gerit, etiam si timore viri non adulterium perpetrat, tamen quod deest operi inest voluntati. Casta verò a-

ὑψηλοφρονεῖν. 1.Ioan.4. Psal.18. De verbis Apostoli ser.13.18. & 19.

F liter timet. Nam & ipsa timet virum, sed caste. Denique timet illa ne vir infestus adueniat, ista ne offensus abscedat. Non amanti enim præsentia viri molesta est, amanti autem absentia. Timore itaque casto permanenti in seculum seculi, timeat deum omne semen Israël. Timeant quem diligunt, nõ alta sapiendo, sed humilibus consentiendo, cum timore & tremore suã ipsorum salutem operando. Deus est enim qui operatur in eis & velle & operari pro bona voluntate. Hæc est iustitia dei, hoc est, quod deus donat homini, cũ iustificat impium. Hanc dei iustitiam ignorantes superbi Iudæi, & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti, hac superbia deiiciuntur, vt humilis inseratur oleaster. Et illi ibunt in tenebras exteriores, de quibus inter alia requisisti, venientibus ab Oriente & Occidente multis, qui recumbant cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cælorum: Sunt enim modo in exteris tenebris, vnde correctio desperanda non est, quam si contempserint, ibunt in tenebras exteriores, vbi correctionis locus nõ erit, quoniã deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Sed lux cordis non istorum qui in carne sunt oculorũ, nec omnino talis qualis huius lu-

3.sentẽ.dis. 34.nõ potes Cap.22. Tenebræ exteriores. 1.Ioan.1.

G cis visibilis phantasia cogitatur, quanquã & ibi est videre, sed longe aliter, longe dissimiliter. Qualis enim lux est ipsa charitas, quis verbis explicet? Quis earum rerum, quæ sensibus carnis subiacent, vllo demonstret exemplo? An forte lux non est charitas? Audi Apostolum Ioannem. Ipse quippe dixit, quod modo cõmemoraui, quoniam deus lux est, & tenebræ non sunt in eo
1.Ioan.4. vllæ. Qui rursum dicit: Deus charitas est. Ac per hoc
Roma.5. si deus lux est, & deus charitas est, profecto charitas lux ipsa est quæ diffunditur in cordibus nostris per spiri-
1.Ioan.2. tum sanctum, qui datus est nobis. Item dicit: Qui odit fratrem suum, in tenebris est vsque adhuc. Istæ sunt tenebræ, in quas diabolus & angeli eius multũ superbiẽ-
1.Corin.13. do progressi sunt. Charitas enim non æmulatur, nõ inflatur. Ideo non æmulatur, quia non inflatur. Vbi enim præcedit inflatio, continuo sequitur æmulatio, quoniã superbia mater est inuidentiæ. Diabolus igitur & angeli eius à luce atque feruore charitatis auersi, & nimis in superbiam inuidiamq; progressi, velut glaciali duricia torpuerunt: Et ideo per figuram tanquã in Aqui-
H lone ponũtur. Vnde cum generi humano diabolus in-
Canti.4. cubaret, ventura gratia Saluatoris, dicitur in Cantico canticorum: Exurge Aquilo & veni Auster, perfla ortum meum & fluent aromata. Exurge qui irruisti, qui subditis incũbis, qui possessos premis. Exurge vt à tuo pondere releuati erigantur, quorum animas premendo curuasti. Et veni Auster, inquit, spiritum inuocans gratiæ flantem de Meridie, velut à parte feruida & lu-
2.Corin.2. minosa, vt fluãt aromata. Vnde Apostolus dicit: Christi bonus odor sumus in omni loco. Hinc etiã dicitur in quodam psalmo: Conuerte domine captiuitatem
Psal.125. nostram, sicut torrens in Austro: Captiuitatem, scilicet qua sub diabolo, tanquã sub Aquilone tenebantur, vbi abundante iniquitate friguerant, & quodã modo con-
Matth.24. gelauerant. Hinc enim & euangelium dicit: Quoniam abundabit iniquitas refrigescet charitas multorum. At verò flante Austro glacies resoluitur & torrentes fluũt, id est, peccatis remissis, populi ad Christum charitate
Eccles.3. concurrũt. Hinc & alibi scriptũ est: Sicut glacies in se-
Cap.23. reno, ita soluentur peccata tua. Proinde rationalis creatura, siue in angelico spiritu, siue in anima humana, ita facta est, vt sibi ipsa bonũ, quo beata fiat esse non possit, sed mutabilitas eius si conuertatur ad incommu-
I tabile bonum, fiat beata: vnde si auertatur, misera est: auersio eius viciũ est, & conuersio eius virtus eius est. Natura ergo non est mala, quia creatura spiritus vita est rationalis, quæ etiam priuata bono, cuius participatione beatificatur, id est, etiã viciosa, melior est eo corpore quod summum est in corporibus, id est, hac luce quæ sentitur oculis carnis, quia & ipsa est corpus: omni autem corpore quælibet incorporea natura pręstantior, non mole, quia non nisi corporum est moles, sed vi quadã qua supergreditur omnem phantasiam, quã volutat animus haustam de sensibus corporis. Sed quẽadmodum in ipsis corporibus ea quæ inferiora sunt, sicut terra & aqua & ipse aër, meliora fiunt participatione melioris, id est, cum luce illuminantur & feruore vegetantur: sic incorporeæ creaturę rationales ipsius creatoris fiunt participatione meliores, cum ei cohærent purissima & sanctissima charitate, qua omnimodo si caruerint, tenebrescunt & obdurescunt quodam modo. Proinde infideles homines tenebrę sunt, qui per fidem conuersi ad deum quadam præmissa illuminatione lux fiunt. In qua proficiendo si ex fide ad speciem peruenerint, vt id quod credũt etiam conspicere, sicut

tantum bonum potest conspici, mereantur, perfectam K
recipient imaginem dei. Talibus enim dicit Apostolus: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in do- Ephe.5.
mino. Porrò diabolus & angeli eius, tenebræ sunt infidelibus hominibus deteriores. Plus enim ab illa charitate auersi, in suum fastum obstinationemq; progressi sunt. Et quoniam extremo iudicio Christus dicturus est eis quos ad sinistram discernet, Ite in ignem æter- Matth.25.
num, qui paratus est diabolo & angelis eius, his malignis spiritibus coniungendos simulq; damnandos, dicet ituros in tenebras exteriores, id est, in societatẽ pœnalem diaboli & angelorum eius. Huic pœnæ contrarium est quod bono seruo dicitur: Intra in gaudiũ domini tui, vt quanto sunt istæ tenebræ exteriores, tãto sit lumen illud interius. Non hæc per locorum interualla inani phantasmate cogitanda sunt, Localia spacia non occupant, nisi corporum moles. Non est hoc spiritus vitæ, non est hoc anima rationalis, multo minus deus omnium benignissimus conditor, & iustissimus ordinator. Voluntatibus & affectibus ista vel propinquare, vel longe fieri, vel intrare, vel exire dicuntur: sed L
qui malo opere, id est tenebroso delectantur facientes, secutura est pœna quę torqueat, ideo domin⁹ vbi dixit: Tenebras exteriores, addidit etiã, Ibi erit fletus & stridor dentium, ne talibus oblectationibus, qualibus hîc iniqui perfruuntur, quando infidelitate atque iniusticia tenebrescunt, etiam in illo supplicio se vsuros clementer existiment: quia enim volentes iniuste vtuntur bonis, iuste nolẽtes cruciabuntur malis, [vnde possunt etiam tenebræ exteriores intelligi pœnæ corporales. Corpus quippe est anima exterius, vt sint animæ mala] quibus à charitatis luce auersa mens in peccatis oblectatur, exteræ tenebræ: corporis autem mala quibus æternis in finem torquebitur, exteriores tenebræ, quas solas timent, qui seruili adhuc timore detinentur. Nam si eis liceret, in illis exteris quæ sunt in peccatis impune semper volui & inuolui, profecto nunquam vellent accedere ad deum & illuminari, & inhærere illi per charitatem, vbi est timor castus permanens in seculum seculi, qui timor non cruciat, sed tenaciorem facit animam boni illius: quod si dimiserit, cadet. Cap.24.
Timeat eum omne semen Israël. Et vide causam quam M
coniungit: Quoniam non spreuit, inquit, neque despexit precem pauperis. [Pauperem humilem dicit. Hinc est noli altum sapere, sed time: Timeat ergo eum omne semen Israël quoniam nõ despexit eius precem, qui non altum sapuit sed timuit. Potest hoc & capiti coaptari, quia ipse saluator corporis propter nos pauper factus est cũ diues esset, vt eius paupertate ditaremur: Ex forma enim serui pauper factus est, ex qua & precem fudit: in ea quippe humiliauit factus obediens vsq; ad mortem. Vide ergo quid dicat: Quoniam non spreuit neque despexit precem pauperis] neque auertit faciem suam à me. Vbi est illud, Quare me dereliquisti, si nõ auertit faciem suam ab eo, nisi quia & derelinquens non derelinquit, quãdo in bonis temporalibus nõ exaudit, & non ad insipientiam nobis [sed vt sapiamus quid auferat & quid offerat nobis.] Non, inquit, spreuit neque despexit precem pauperis, neque auertit faciem suam à me, Et cum clamarem ad eum exaudiuit me. Fecit ergo quod pauloante rogatus est, vbi eũ deprecãs dixit: Ne discedas à me. Si enim exaudiuit, profecto fecit, nõ vtique discessit, nõ ergo dereliquit [hoc modo qui alio modo dereliquit,] vt saperem⁹, quo modo magis non ab eo derelinqui velle debemus. Apud

te laus

A te laus mea. Quid ergo noscent qui tanquam victo insultant quod me in temporalibus dereliqueris? In Ecclesia magna confitebor tibi, nō quanta ista synagoga est quæ irridet mortem derelicti, sed in Ecclesia magna diffusa per omnes gentes quę credit in resurrectionem nō derelicti. Hæc est vnica illa quam petit de manu canis erui, de qua etiam pauloante dixit: In medio Ecclesiæ cantabo tibi. Et nunc quod ait: Confitebor tibi. In eis vtique qui confitebuntur, in quibus & loquitur. Confeßio autem non tantum peccatorum est, sed *Matth. 11.* & laudis dei, sicut ipse in Euangelio. Confitebor tibi, inquit, pater domine cœli & terræ, quia abscōdisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ideo sequitur & dicit: Vota mea reddam coram timentibus eum. Edent pauperes & saturabuntur & laudabunt dominum qui requirunt eum. Ipsi sunt paruuli de quibus dixit: Et reuelasti ea paruulis, timentes eum, & pauperes, id est, humiles qui non alta sapiunt, sed timent timore illo casto, non quo pœna formidatur, sed quo gratia† *commendatur. Vota verò sua, sacrificium vult intelligi corporis sui quod est fidelium sacramentum. Ideo cum dixisset: Vota mea reddam coram ti-

*† * aliàs, obseruatur.*

B mentibus eum, continuo subiunxit: Edent pauperes & saturabuntur: Ipsi enim saturabuntur pane qui de cœlo descendit, qui ei cohærentes & eius pacem dilectionémque seruantes imitantur eius humilitaté. Ideo pauperes in hac paupertate & saturitate præcipue Apostoli claruerunt. Et laudabunt dominum, inquit, qui requirunt eum, intelligentes non meritorum suorum, sed illius esse gratiæ quod saturati sunt. Requirūt enim eum, quia non sunt ex eis qui sua quærunt nō quæ Iesu Christi. Denique & si caro eorum qui eum laudant patitur temporalem tribulationem vel mortem, viuent corda eorum in seculum seculi. Hæc vita cordis non est in sensibus corporis, secreta est in luce quæ intus est, non in tenebris quæ foris sunt, in finem præcepti, non in *1. Tim. 1.* initio peccati. Finis autem præcepti charitas est de cor- *1. Cor. 13.* de puro & conscientia bona & fide non ficta. Charitas quæ non æmulatur, non inflatur, quia non altum sapit, sed timet, & ideo cohæret timore casto permanente in seculum seculi. Initium autem omnis peccati superbia, qua diabolus irreuocabiliter in exteriora progressus est, C hominemq; inuidendo & ei simile aliquid suadēdo de- *Eccle. 10.* iecit. Cui homini in quadam scriptura dicitur, Quid superbit terra & cinis? Quoniam in vita sua proiecit intima sua. In vita sua dictum est, tanquam in propria sua, & quasi priuata, qua delectatur omnis superbia.

Cap. 25. Vnde charitas in commune magis quàm in priuatum consulens, dicitur non quærere quæ sua sunt. Hac viuunt corda in seculum seculi, tanquam saturata pa- *Ioan. 6.* ne cœlesti. De qua saturitate ipse dicit: Nisi manducaueritis carnem meam & sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam in vobis. Merito ergo istorum qui saturantur, viuent corda eorum in seculum seculi. Vita enim Christus est qui habitat in cordibus eorum, in- *1. Corin. 13.* terim per fidem, pòst etiam per speciem. Vident enim nunc in ænigmate per speculum, tunc autem facie ad faciem. Vnde ipsa charitas nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, qua se ad subueniendum quaqua versum potest, porrigit, & hæc latitudo est: nunc longanimitate aduersa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perseuerat, & hæc est longitudo: hoc autem totum propter adipiscendam vitam facit æternam quæ illi promittitur in excelso, & hæc altitudo est. Existit verò ex occulto ista charitas vbi fundati quodam modo & radicati sumus, vbi causæ voluntatis dei non inuesti- D gantur, cuius gratia sumus salui facti, non ex operibus *Ephe. 2.* iustitiæ quę fecimus nos, sed secundum eius misericor- *Titum 3.* diam. Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis, & *Iacobi 1.* hæc voluntas eius in abdito est. Cuius secreti profunditatem quodam modo expauescens Apostolus clamat, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, *Roma. 11.* quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? Et hoc est profundum. Altitudo quippe commune nomen est excelso & profundo. Sed cum in excelso dicitur, sublimitatis eminentia commendatur, cum autem in profundo, difficultas inuestigationis & cognitionis. Vnde & illud de deo dicitur: Quàm magnificata sunt opera *Psal. 91.* tua domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Et iterum: Iudicia tua velut abyssus multa. Hinc *Psal. 35.* igitur est illud Apostoli quod requirendum inter cætera posuisti. Huius rei gratia, inquit, flecto genua mea ad *Ephe. 3.* patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum eius, in interiori homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris, vt in charitate radi- E cati [& fundati] per fidem præualeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo & latitudo, altitudo, & profundum, Scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Attende omnia diligenter. Huius *Capa. 6.* rei, inquit, gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Quæris, cuius rei gratia: hoc su- *Ephe. 3.* pra dixerat, Propter quod peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis. Hoc ergo eis optat, vt non infirmentur in tribulationibus Apostoli, quas pro illis sustinebat, & propter hoc genua flectebat ad patrem. Proinde non infirmari vnde illis sit, sequitur & dicit: Vt det vobis secūdum diuitias gloriæ suæ virtutē corroborari per spiritum eius. Hæ sunt diuitiæ, de quibus dicit, O altitudo diuitiarum. Abditas enim habet cau- *Roma. 11.* sas, vbi nullis meritis præcedentibus quid habemus quod non accepimus. Deinde sequitur, & quid optet *Ephe. 3.* adiungit, In interiori, inquit, homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Hæc est vita cordium qua viuimus in seculum seculi, ab initio fidei vs- F que ad finem speciei: vt in charitate, inquit, radicati & fundati præualeatis comprehēdere cum omnibus sanctis. Ista est communio cuiusdam diuinę cœlestisq; reipublicæ, hinc saturantur pauperes, non sua quærentes, sed quæ Iesu Christi, id est, non commoda priuata sectantes, sed in commune vbi salus omnium est consulentes. Nam de ipso pane quo tales saturantur, quodam loco Apostolus dicit: Vnus panis vnum corpus multi sumus. Quid ergo comprehendere? quæ sit, inquit, lati- *1. Cor. 10.* tudo sicut iam dixi, in bonis operibus, quibus beneuolentia porrigitur vsque ad diligendos inimicos: & longitudo, vt longanimitate pro hac latitudine molestiæ tolerentur: & altitudo, vt pro his æternum quod in supernis est præmium, non vanum aliquid, aut temporale speretur: & profundum, vnde gratuita gratia dei secundum secretum & abditum voluntatis eius existit. Ibi enim radicati, ibi sumus fundati, Radicati propter agriculturam, Fūdati propter ædificationem quæ quoniam non est ab homine, dicit alio loco idem Apostolus: Dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Hoc totum *1. Corin. 3.* agitur cum in hac nostra peregrinatione fides per dilectionem

G ctionem operatur. In futuro autem seculo perfecta & plena charitas sine vlla malorum tolerantia,† non fide credit quod non videt, nec spe desyderat quod non tenet, sed in æternum veritatis incommutabilem speciem contemplabitur, cuius fine fine quietum opus erit, laudare quod amat, & amare quod laudat. De hac sequenter dicit: Scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. In hoc mysterio figura crucis ostenditur: qui enim quia voluit mortuus est: quo modo voluit mortuus est. Non frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi in eo quoque latitudinis huius & longitudinis & altitudinis & profunditatis magister existeret. Nam latitudo est in eo ligno, quod transuersum desuper figitur. Hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno vsque ad terram conspicuum est. Ibi enim quodam modo statur, id est, persistitur & perseueratur, quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illo, quod transuersum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est, ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expectatio est. Iam verò illud ex ligno quod non apparet quod fixum occultatur, vnde totum illud exurgit, profunditatem significat gratuitæ gratiæ: in quo multorum ingenia conteruntur id vestigare conantia, vt ad extremum eis dicatur: O homo tu quis es, qui respondeas deo? Viuent ergo corda saturatorum [pauperum] in seculum seculi, hoc est, humilium charitate flagrantium, non sua quærentium, sed sanctorum societate gaudentium. Hoc primitus in Apostolis factum est: Sed laudando deum, id est, prædicando gratiam dei, quoniam dictum est: Laudabunt dominum qui requirunt eum, quid populorum acquisierint in eo quod sequitur vide. Commemorabuntur, inquit, & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ, Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ille irrisus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum acquirit, & tradet in fine deo & patri, non vt ipse amittat, sed quod in fide seminauit cū venit minor patre, hoc perducat ad speciem, in qua æqualis non recessit à patre. Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ: Diuites terræ superbos intelligere debemus, si rectè superius pauperes humiles intelligebamus, de quibus in Euangelio dominus dicit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ipsi enim sunt mites, lugentes, esurientes, & sitientes iusticiam, misericordes, mundicordes, pacifici, & qui persecutionē patiuntur propter iusticiam, quibus prædicationibus singillatim beatitudinem adiunxit. Contra ergo diuites terræ hoc loco superbi intelligendi sunt. Neque enim frustra ita distincti sunt, vt de pauperibus supra diceretur: Edēt pauperes & saturabuntur. Hic verò: Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ. Et ipsi quippe adducti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore & sanguine eius: sed adorant tantum non etiam saturantur, quoniam non imitantur. Manducantes enim [pauperem], dedignantur esse pauperes: quia Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Veruntamen quod humiliauit semetipsum factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis aspernantur diuites, & similia perpeti respuunt, timore non magnitudine, infirmitate ergo non sanitate. Sed quia ergo deus excitauit eum à mortuis, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu flectatur omne genu, cœlestium, terrestrium & infernorum, fama celsitudinis eius, & gloria nominis eius in ecclesia vsquequaque diffusa, permoti & ipsi veniunt ad mensam, manducāt & adorant, non tamen saturantur, quia nō esuriunt & sitiunt iusticiam. Tales enim saturabuntur, quanquam perfecta saturitas in illa vita æterna erit, cum ex ista peregrinatione venerimus ex fide ad speciem, ab speculo ad faciem, ab ænigmate ad perspicuam veritatem. Non tamen inconuenienter saturatus dicitur paupertate* Christi, qui pro iusticia eius, hoc est, pro participatione verbi æterni, quam inchoauit interim fide, omnia temporalia non solum temperanter contemnit bona, verumetiam patienter sustinet mala. Tales fuerunt piscatores & publicani, quia abiecta huius mundi elegit, vt confunderet fortia. De his dictum est: Edent pauperes & saturabuntur. Sed quia istam saturitatem non apud seipsos tenuerunt, quodam modo enim ructantes dominum laudauerunt, id est, prædicauerunt quærentes eum non sua quærentes, sed in eum charitate flagrantes, eorum prædicatione commotus est mundus, vt commemorarentur & conuerterentur ad dominum vniuersi fines terræ, Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium: Quoniam domini est regnum & ipse dominabitur gentium. Hac Ecclesiæ dilatatione etiam superbi, id est, diuites terræ adducti sunt, & manducauerunt, & quamuis non saturati tamen adorant. Hunc quoque ordinem prophetia psalmi hoc loco tenuit, quem videmus impleri. Adiungit autem, In conspectu eius procident omnes qui descendunt in terram, id est, omnes bona amando terrena, non in cœlum ascendunt. Non enim faciunt quod ait Apostolus: Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, [vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt sapite,] non quæ super terram: sed potius quanto sibi bonis terrenis fœliciores videntur, tanto magis in terram descendunt, hoc est, in terrena deprimuntur. Et ideo in conspectu eius procident, id est, vbi ipse videt, non vbi homines vident, qui eos excelsos sublimesque arbitrantur. Et anima, inquit, mea ipsi viuet. Ipsi vtique non sibi, sicut superborum priuato bono suo lætantium, & à communi omnium bono, quod deus est, inani elatione resilientium. Hoc vtique debemus, & cōmuni potius vero omnium bonorum perfrui, quàm priuato nostro gaudere quæramus. Vt qui viuit iam non sibi viuat, sicut ait Apostolus: sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Pro hoc enim mediator effectus est, vt nos reconciliet deo per humilitatem, à quo per impiam superbiam longe recesseramus. Neque enim tantum illud scriptum est, quod supra posui, Initium omnis peccati superbia: sed etiam hoc ibi legitur, Initium omnis superbiæ, homines apostatare à deo. Non ergo sibi viuat quisque, sed Christo, faciens non suam sed ipsius voluntatem, & manens in eius charitate, sicut & ipse fecit voluntatem patris, & manet in eius charitate. Hæc quippe nos admonens & exemplo suo exhortans, in Euangelio suo locutus est. Si autem ipse cum in forma dei æqualis esset patri, tamen per formam serui, quam propter nos accepit, nō suam voluntatem, sed patris se facere commendauit, quanto magis nos propria priuatáque nostra voluntate contempta qua tenebrati sumus, ad illud commune lumen, vt illuminentur vultus nostri, & non erubescant, debemus accedere, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, vt anima nostra ipsi viuat.

Hoc enim

Marginalia: Testificatio. Ephe.3. Roma.9. Cap.27. πατριαί. Matth.5. Psal.21. 1.Petri.2. Philip.2. *al. paup. 1.Cor.1. Psal.21. Coloss.3. Cap.28. 2.Cor.5. Eccle.10. Ioan.1. H I K L M

A Hoc enim de nobis consequenter adiungit, cum dicit:
" Et semen meum seruiet illi, quoniam qui seminat bo-
" num semen, filius est hominis, bonum autem semen
Cap.29. hi sunt filij regni. Hæc porrò omnia quæ in psal-
mo isto dicta sunt, quia non ad præsens[tempus]sed ad
futurorum prophetiam pertinebant, sicut etiam ipsis
rebus apparet, sic eum concludere voluit, vt ostenderet
se non præsentia demonstrare, vel narrare præterita,
" sed futura prophetare. Annunciabitur, inquit, domino
" generatio ventura & annunciabũt [cœli]iusticiam eius
4.sen.dist. populo, qui nascetur quem fecit dominus. Non ait: An-
45.cap.sed nunciabitur dominus generationi venturæ, sed an-
forte. nunciabitur dominus generatio ventura. Quod non
sic accipiendum est, tanquam nescienti aliquid annun-
cietur vt sciat, sed sicut annunciant angeli, non solum
nobis beneficia dei, verumetiam illi preces nostras.
Tobiæ.12. Nam scriptum est vbi angelus hominibus dicit: Ego
obtuli memoriam orationis vestræ: non vt tunc deus
Matth.6. nouerit quid velimus, vel quo indigeamus: Nouit enim
pater vester, ait dominus, quid vobis necessarium sit
priusquam petatis ab eo: Sed quia necesse habet ratio-
nalis creatura obtemperans deo, temporales causas ad
B æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se
fiat, siue consulendo quod faciat, qui prius mentis affe-
ctus est, vt ipsa construatur, non vt deus instruatur.
Nam & hæc quædam contestatio rationalis creaturæ
est, quod non sibi ipsa sit bonum, quo beata fiat, sed il-
lud incommutabile cuius participatione etiam sapiens
efficitur. Siue ita dictum est: Annunciabitur domino
generatio ventura: ac si diceretur, domino placebunt
[qui annunciabunt]non sibi, vt ita sit domino annun-
Roma.14. ciare, sicut est domino viuere. Sic dictum est: Qui man-
ducat, domino manducat: & qui non manducat, do-
mino non manducat. Ad hoc quippe addidit: Et gra-
tias agit deo, vt ostenderetur quid esset, domino facit,
id est, in eius laudem facit. Tunc enim recte, tunc iuste,
tunc pie fit, cum opus bonum in eius laudem fit, cuius
gratia donatur vt fiat. Ac per hoc etiam si eo modo
quispiam hæc verba intelligere velit, vt eorum iste or-
do sit, Annunciabitur domino generatio ventura, id
est, generatio annunciabitur, quæ domino ventura est,
generatio scilicet piorum atque sanctorum: quia im-
C piorum & sceleratorum generatio non domino, sed si-
bi ventura est, ab eadem significatione non receditur,
qua intelligatur animæ participatio in idipsum, id est,
rationalem creaturam cum sit mutabilis, non fieri bea-
tam: nisi à proprio suo mutabili ad immutabile bo-
num, idémque commune quod deus est, à quo superba
impietate abstitit, humili pietate conuersa subsistat. In
quo affectu proficiens, quicquid boni facit domino fa-
cit, hoc est, in eius laudem, cuius gratiam percepit vt fa-
ciat, vnde est actio gratiarũ, quæ intimo fideliũ myste-
Cap.30. rio celebratur. Illud autem quod sequitur, Et an-
" nunciabunt iusticiam eius populo qui nascetur, quem
" fecit dominus: superioris sensus confirmatio est. Nam
quod ibi dictum est: Annunciabitur domino genera-
tio ventura: hic est dictum, hæc annunciabit iusticiam
eius. Ipsa quippe generatio, quæ ventura prophetata est
piorum, atque sanctorum: iusticia dei est, non ipsorum.
Roma.1. Ne sint ex illis qui ignorantes dei iusticiam, & suam vo
lentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Illa
nanque iusticia dei commendatur in eo quod dicitur,
Ignorantes dei iusticiam, qua nos ex eius gratia iusti su-
mus, vt ipsa dei iusticia nos simus cum iuste viuimus,
credentes in eum qui iustificat impium. non illa qua
ipse iustus est ęterna sua & incommutabili iusticia. Hęc D
itaque iusticia, qua nos dei munere iusti sumus, signifi-
catur in psalmo illo, vbi scriptum est: Iusticia tua sicut Psal.35.
montes dei. Montes quippe dei, sancti eius sunt, de qui-
bus alibi dicitur: Suscipiant montes pacem populo tuo. Psal.71.
Et multa de his montibus scripta sunt figurata locu-
tione, quæ commemorare nunc longum est. Sed quia
hoc ipsum quod deus iustificat homines, nimis occul-
to iudicio facit, quoniam gratuita gratia: Si autem gra- Roma.11.
tia, non ex operibus, alioquin gratia iam non esset gra-
tia. Ex hoc quippe incipiunt opera bona, ex quo iusti-
ficamur, non quia præcesserunt iustificamur. Et hoc
est profundum, de quo superius iam multa diximus.
Continuo in eodem psalmo cum dixisset: Iusticia tua Psal.35.
velut montes dei, subiunxit: Iudicia tua velut abyssus
multa. Inde venit ad salutem hominibus iumentísque
communem, quia & ipsa ex misericordia dei est, & di-
cit: Homines & iumẽta saluos facies domine, sicut mul-
tiplicata est misericordia tua deus. Vt hinc intelliga-
mus etiam illam salutẽ sempiternam & immortalem,
de qua dicit Apostolus: Spe enim salui facti sumus, simi- Rom.8.
liter vt istam, quæ hominibus iumentísque communis E
est, gratis nos accipere non ex operibus, ne forte quis
extollatur, quia opera sua ex ipsius iustificatione opera-
mur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Ephe.2.
Iesu in operibus bonis quæ præparauit deus, vt in illis
ambulemus. Et illa [salus] ergo gratuita est, de qua in
alio psalmo dicitur: Domini est salus & super populum
tuum benedictio tua. Sicut ergo quod legitur: Domi- Psal.3.
ni est salus, non ea salus intelligitur qua dominus sal-
uus est, sed qua salui sunt, quos ipse saluos facit. Sic cum
legitur dei iusticia, in eo quod scriptum est: Ignoran- Roma.10.
tes dei iusticiam, & suam volentes constituere, non est
illa intelligenda, qua deus iustus est, sed qua iusti sunt
homines, quos gratia sua iustificat. Inde enim salui vn- Matth.9.
de iusti, quoniam quod ait: Non est opus sanis medicus
sed male habentibus, exposuit in consequentibus di-
cens: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Non igi- Titum.3.
tur secundum opera iusticiæ, quæ nos fecimus, sed se-
cundum suam misericordiam saluos nos fecit per laua-
crum regenerationis. In qua gratia spe salui facti su-
mus. Vnde in illo psalmo subiungitur: Filij autem ho-
minum sub tegmine alarum tuarum sperabũt, Inebria- F
buntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis
tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in
lumine tuo videbimus lumen. Prætẽde misericordiam
tuam scientibus te, & iusticiam tuam iis qui recto sunt
corde. Huic igitur iusticiæ dei contraria superbia est,
qua fiditur tanquam de operibus propriis: Ideoque ibi
sequitur: Non veniat mihi pes superbiæ. Hæc iusticia
dei, qua eius fide iusti sunt interim viuentes ex fide, do-
nec perfecta iusticia perducantur ad speciem, sicut sa-
lute perfecta, etiam ad ipsius corporis immortalitatem,
gratia noui testamenti. Vnde alio loco dicit Aposto- 2.Cor.5.
lus: Pro Christo legatione fungimur, tanquam deo ex-
hortante per nos. Obsecramus pro Christo reconcilia-
ri deo: ac inde subiungit: Eum qui non nouerat pecca-
tum, peccatum pro nobis fecit, id est, sacrificium pro
peccatis. Nam & ipsa in lege peccata appellabantur,
quæ pro peccatis offerebantur. Vt nos simus iusticia dei
in ipso, id est, in eius corpore quod est Ecclesia, cui ca-
put est. Nos sumus iusticia dei, quam ignorantes illi & Roma.10.
suam volentes constituere, id est, tanquam de suis ope-
ribus gloriantes, iusticiæ dei non sunt subiecti. Inde &
in hoc psalmo cum dixisset: Annunciabunt iusticiam Psal.21.
eius,

G eius, sequitur & adiungit, populo qui nascetur quem fecit dominus. Quis est iste enim populus quem non fecit dominus, secundù id quod homines sunt, qui etiam pecora creauit à quo est omnis vita, omnisque facta & creata natura? Sed ita intelligendum est: Quem fecit dominus, vt non solum quod homines sunt, verumetiam quod iusti sunt ab illo facti intelligantur, secundum illud quod iam nō semel commemoraui ab Apostolo dictum, Ipsius enim figmentum sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Animę igitur rationalis mutabilitas admonetur, quo nouerit nisi participatione incommutabilis boni, iustam, saluam, sapientem, beatam se esse nō posse, nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate sed malum. Propria quippe voluntate auertitur à bono incommutabili, eâque auersione viciatur, nec sanari per seipsam potest, sed gratuita misericordia sui creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viuentem in spe constituit salutis æternæ: Vnde non altum sapiat, sed timeat, eoq; timore casto, inhæreat deo, qui eam à propria immundicia qua inordinate bona inferiora

Ephe.2.

Cap.31.

H dilexit, velut à quadam fornicatione spirituali mundauit: nec humanis laudibus extollatur, nec sit in virginibus stultis aliena laude lætātibus (hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum) & propter ipsam inanem laudem, non propter conscientiam suam, vbi illis testis est deus, bona operantibus: sed sit in virginibus sapientibus, vbi dicat quod ait Apostolus: Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Hoc enim est oleum ferre secum, non à vendentibus emere, hoc est ab adulantibus. Adulatores nanque laudem suam tanquam oleum venditant stultis. De hoc oleo dicitur in psalmo: Emendabit me iustus in misericordia & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Elegit à iusto misericorditer reprehendi, & quodam modo colaphizari, quàm vt ei caput in superbiam crescat * peccatoris adulatione laudari*. Irridentium quippe responsio mihi videtur, cum eis à sapientibus virginibus dicitur, Ite potius ad vendentes & emite vobis, sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est, vbi contemptoribus dicit: Et ego perditioni vestræ superridebo. Illa autem responsione, qua petentibus oleum dictum est: Ne forte non sufficiat nobis,

Virgines sapientes & fatuæ.

1.Cor.2.

Psal.140.

* forte, crasseat.

* forte, laudato.

Matth.25.

Prouer.1.

I non desperanter, sed humiliter dictum est: Quis enim sic præsumat de conscientia sua, vt certus sit eam sibi in iudicio dei posse sufficere, nisi misericors misericorditer iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Ipsæ autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus dominus dicit: Luceant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Hucusque pertendit intētio virginum sapientium, vt ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quo ab eis laudentur ipsæ, sed vt glorificetur deus à quo illis est quod bene operantur. Ac per hoc interiori bono gaudent, quod est coram deo, vbi eleemosynam in occulto (pater qui videt in occulto) reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram deo fit in eius gloriam, quicquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At vero stultarum virginū hoc oleum non secū portantium deficiunt lampades, id est, nō perseueranter bona opera lucent, cum laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes, vt viderentur ab hominibus, nō vt glorificaretur pater qui in cœlis est: quæ intentio perennis est

Iaco.2.

Matth.5.

K gloriæ, qua nouit anima deo se debere quod iustificata est ad facienda bona opera, & ideo in illo nō in se laudari amat. Vnde alibi homo dei cātat: In domino laudabitur anima mea, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Sed quid est quod in eadem Euangelij lectione scriptum est: Omnes sponso tardante dormisse? somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio, ad quod faciendū venturus est Christus, abundante iniquitate charitas refrigescit, quo modo ibi ponemus virgines sapientes, cum potius in illis sint de quibus dicitur: Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit? Dictum est ergo, dormierunt omnes: quia non tantum stulti, qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verumetiam sapientes, qui hoc propterea faciunt, vt laudetur deus, experiuntur istam mortem. Ex vtroque enim genere moriuntur. Et ista mors sæpe in scripturis dormitium dicitur, propter futuram resurrectionem velut euigilationem. Hinc Apostolus dicit: De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres. Et alio loco: Ex quibus plures manent vsque adhuc, quidam autem dormie-

Psal.33.

1.Corin.1.

Cap.32.

Matth.25.

Matth.24.

1.Thess.4.

L runt. Et alia innumerabilia in hoc testimonia aperte per scripturas vtriusque testamenti reperiuntur. Vnde & ille ait: Consanguineus leti sopor. Et si aduertas multa inuenies etiam in secularibus literis vbi mors somno comparatur. Significauit ergo dominus futurum esse tempus, quo inter tribulationes & tentationes seculi huius iam iamq; eius expectaretur aduentus, tanquam propinquis atque imminens, ad quem se præparent qui in eius familia videntur. Hoc est enim quod ait, exisse obuiam sponso & sponsæ. Sponso quidem filio dei, sponsæ autem, siue quia in eo corpore venturus est quod sumpsit ex virgine, siue quia ipsa Ecclesia tunc clarior apparebit, vt ad vniuersi corporis congregationem membra concurrant, quibus concurrentibus, eius magnitudo monstrabitur. Virgines propter continentiam nūcupauit. Decem vero, id est, quinq; & quinque, propter numerum quo censentur corporis sensus, in quibus habitat continentia, cum à voluptatibus turpibus & illicitis abstinetur. Lampades sicut dictum est, bona sunt opera, maximeq; ad misericordiam pertinētia, & ipsa quæ etiam coram hominibus lucet laudabilis conuersatio. Sed magni interest, qua mentis inten-

Maro.

θάνατος καὶ ὕπνος.

Cap.33.

M tione fiat. Ideo dicit alias sapientes, stultas alias. Sed hinc eas discernit quod stultæ non sumpserunt oleum secum, sapientes autem acceperunt oleum secum in vasis suis, hoc est, in cordibus suis, vbi fit ipsa participatio intimi ac superni boni. Vnde in psalmo quodam, cum dictum esset: Sacrificate sacrificium iusticiæ, & sperate in domino, multi, inquit, dicunt, quis ostēdit nobis bona? Deinde vt manifestaret, cuius boni amore debeamus operari iusticiam, hoc est, sacrificare sacrificiū iusticiæ & sperare, Signatum est, inquit, in nobis lumen vultus tui domine, dedisti læticiam in corde meo. Cuius boni aliquantum participati, & plenius perfectiusq; participandi intentione qui bene operatur, & laudabiliter etiam in conspectu hominum conuersatur, habet oleum secum, quo bona opera eius etiam in cōspectu hominum lucentia non extinguantur, quia non in eo charitas refrigescit abundante iniquitate, sed perseuerat vsque in finem. Hoc oleum stultæ virgines non habent secum, quoniam sibi tribuendo si quid boni operis faciunt, necesse est inflentur superbia, & propter hoc vicium sic laude delectentur humana, vt eius gaudio si

Psal.4.

A dio si quid boni agunt feruere & lucere videantur.
Cap.34. Tardante autem sponso dormierunt omnes. Non
enim tunc veniet, cum speratur, sed media nocte cum
valde obscurum, id est occultũ erit, an veniat. Vnde di-
cit, media nocte clamorem factum: Ecce sponsus venit
Matth.25. exite obuiam ei. Nimirum clamor iste ipse est tuba illa
1. Corin.15. quam commemorãs Apostolus dicit: Canet enim tuba
1.Thess.4. & mortui resurgent incorrupti: tubæ nomine aliquod
Ioan.5. euidentissimũ [& præclarissimum] signum vult intelli-
gi. Quã vocem archãgeli & tubam dei alio loco dicit.
Quæ etiam vox ipsius domini Iesu Christi in Euãgelio
dicitur, quã audient ij qui in monumentis sunt & pro-
cedent. Surgunt ergo omnes virgines illæ & sapientes
& stultæ, & aptant lampades suas, id est, rationem præ-
parant reddere de operibus suis. Sed tunc in illius cla-
moris euidẽtia & resurrectione mortuorum, quia nul-
la erit dubitatio iam instãtis præsentisq; iudicij, subtra-
hetur omne solatium laudis humanæ. Neque enim va-
cabit de alio disceptare, vel de alio iudicare, aut gratifi-
cari atq; suffragari altari quando vnusquisque propriũ
onus portabit, & de suorum factorum reddenda ratio-
B ne cogitabit: ac per hoc feretur animus quidem virgi-
num stultarum consuetudine propria, sed non inuentis
laudibus humanis deficiet. Neque enim germanitus di-
Psal.21. xerunt: Apud te laus mea, vel, In domino laudabitur a-
Psal.33. nima mea, Aut in domino gloriatæ sunt, cum ignoran-
Roma.10. tes dei iusticiã, suam iusticiam constituerant, ac per hoc
petunt à sapientibus oleum, hoc est, aliquam cõsolatio-
nem, nec inueniunt nec accipiunt, illis respondentibus
se nescire, vtrum sibi sufficiat ipsa cõscientia, qua expe-
ctant misericordiam sub illo iudice, qui cũ in throno
sederit, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis
gloriabitur mundum se esse à peccato, nisi superexultet
misericordia iudicio, quæ super eos erit, qui misericor-
diæ opera illa intentione fecerũt, vt eorum misceretur,
à quo se sciebant accepisse quod habebant: nec gloria-
bantur quasi non acceperint, sed per ipsos habuerint
quod placebant, sicut stulti qui & sibi placent tanquam
de bono à se sibi parato, & ab adulantibus vel erranti-
Gala.6. bus, ita laudantur, ac si ipsi sint aliquid. Qui autem pu-
tat se esse aliquid, cum nihil sit, sicut dicit Apostolus, se-
ipsum seducit. Opus autẽ suum probet vnusquisque, &
tunc in seipso tantum gloriam habebit, & nõ in altero,
C hoc est, portare oleũ secum, non ex aliena laude depen-
dere. Sed quam gloriam in se habebit, nisi eam cui dici-
tur: Gloria mea & exaltans caput meum, vt quod sæpe
dicendum est, qui gloriatur, in domino glorietur. Pro-
inde sapientia, quę in sapientibus virginibus habitat, se-
cundum illud quod ante prædixit, cum ait cõtempto-
Prouer.1. ribus & sanam doctrinã accipere recusantibus. Et ego
Matth.25. vestræ perditioni superridebo, dicit stultis virginibus:
Ite potius ad vendentes, & emite vobis, tanquam dice-
ret: Vbi sunt qui vos fallebant mendosissimis laudibus,
quando & à vobis fallebamini, quia in vobis nõ in deo
gloriabamini? Quod autem dicit: Et dum eunt emere,
venit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerũt cum eo:
hoc mihi videtur intelligendum, quod vicioso cordis
affectu inhiabant inani gloriæ, quã vana mentis elatio-
ne sectatæ sunt. Et ipse appetitus significatus est in eo
quod dictum est, dum eunt emere venit sponsus, & in-
troierunt cum eo ad nuptias quæ paratæ erant, hoc est,
quæ veram fidem, veramq; pietatem corde gestabant,
qua possent contemperari numero societatiq; sancto-
rum, non in seipsis, sed in domino gloriantiũ, vt intra-
rent cum eis in illud gaudium, de quo dicitur: Intra in
gaudium domini tui: vbi erit perfecta participatio in- D
commutabilis boni, cuius modo velut arra quædã per
fidem tenetur, vt secundum hanc gratiam viuamus, in-
quantum deo non nobis viuimus. Proinde quod Cap.35.
sequitur: Nouissime veniunt & reliquę virgines dicen- Matth.25.
tes: Domine domine aperi nobis: non dictum est eas e-
misse oleum, & sic venisse, neq; enim iam erat vnde, sed
misericordiam sero quæsisse cum iam tempus iudicãdi
esset, à probis & reprobos separandi. Recte autem illis
respondetur, Amen dico vobis, nescio vos. Ille quippe
hoc dicit, quem non latet aliquid. Sed nescio vos, nihil
aliud est, quàm nescitis me, quando de vobis potius eli-
gitis considerari* †quàm de me. Cũ enim dicitur quod *† alias, sidere.
nos cognoscit deus, cognitionem sui nobis præstat, vt
per hoc intelligamus, ne hoc quidẽ nobis esse tribuen-
dum, quod nos scimus deũ, sed eam quoque scientiam
illius misericordiæ tribuamus. Vnde cum quodam lo-
co Apostolus diceret: Nunc autem cognoscẽtes deum:
correxit & ait: Immo cogniti à deo, quid aliud volens
intelligi, nisi quod eos ipse fecerit cognitores suos? Ne-
mo autem cognoscit deum, nisi qui intelligit illum esse
summum atque incommutabile bonum, cuius partici- E
patione fit bonus. Quod in huius psalmi conclusione Psal.21.
positum est: Annunciabunt iusticiam eius populo qui
nascetur quẽ fecit dominus. Inde est illud quod in alio Psal.99.
psalmo: Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hoc enim nõ ad
eam naturam qua homines sumus, cuius naturæ idem
ipse creator est, qui cœli & terræ, syderum omniumq; a-
nimantium, sed ad illud potius referendum est, quod
Apostolus ait: Ipsius enim sumus figmẽtum creati in Ie- Ephe.2.
su Christo in operibus bonis quæ præparauit deus vt in
illis ambulemus. Arbitror tibi satis esse solutas tuas Cap.36.
quinq; quæstiones, dum in ista mea veluti sexta immo-
rarer, quã mihi proposui de gratia noui testamẽti, prop
ter quam verbũ caro factũ est, id est, qui filius dei erat, Ioan.1.
homo factus est, naturã suscipiendo nostram, non mu-
tando †suam: per quod & [nobis] suam recipientibus ea † amittẽdo.
potestas daretur, vt qui eramus homines, filij dei fiere-
mus participatione incommutabilis boni in melius cõ-
mutati, non ad temporalem fœlicitatem, sed ad vitæ æ-
ternæ, quæ sola beata est, adoptionem. Vnde placuit e- Epilogus.
tiam propheticum psalmum percurrere. Cuius primum
versum in passione cõmemorauit, ostendens quo mo-
do nos deus derelinquat, & quo alio modo nõ recedat F
à nobis, ad bona æterna nos colligens, temporalia vero
aliquando vtiliter tribuens, & aliquãdo vtiliter subtra-
hens, vt eis non hærere discamus, ne cõtempta luce in-
teriore, quæ ad nouam pertinet vitam, vnde etiã psal-
mus iste ipse pro susceptione matutina, tãquam pro lu-
ce noua nomen accepit, ne in exteris tenebris libenter
habitemus: vnde in exteriores mittuntur, qui ex istis ex-
teris, non se ad interiora conuertunt, ne diabolo & an-
gelis eius sociati extrema damnatione puniamur. Intel-
ligentes igitur peregrinationem nostram in hac vita,
mundo crucifigamur, extendentes manus in latitudi-
nem bonorũ operum, & longanimitate vsque in finem
perseuerantes, atq; habẽtes cor sursum, vbi Christus est
in dextera dei sedens, totumq; hoc non nobis, sed illius
misericordiæ tribuentes, cuius profunda iudicia om-
nem scrutatorem fatigant. Hæc est enim non inaniter
fabulosa, sed vtiliter verax latitudo, lõgitudo, altitudo,
profundum, vnde perueniamus ad eam supereminen-
tem scientiam charitatis Christi, & impleamur in om-
nem plenitudinem dei. Scio autem quàm nõ super- Cap.37.
uacua solicitudine, per hanc occasionem quæstionum
mihi

G mihi à te propositarum, noui testamenti gratiam tibi
voluerim copiosius commēdare. Habet enim aduersarios qui eius profunditate turbati, non deo tribuere, sed
potius sibi volunt arrogare quod boni sunt. Nec tales
sunt quos facile contemnas, sed continenter viuentes,
atque in bonis operibus laudabiles, nec falsum Christū
sicut Manichæi, aliiq; plurimi hæretici, sed eundem verum æqualemq; patri & coëternum, veraciterq; hominem factum, & venisse credentes, & venturū expectantes: sed tamen ignorantes dei iusticiam, & suam consti-
Roma.10. tuere volentes. Neque enim frustra dominus, cum & illas cōmemoraret quæ secum intrauerunt ad nuptias, &
Matth. 25. illas contra quas ianuas clausit, & quibus respōdit: Nescio vos, vtrasque virgines dixit, propter cōtinentiam:
& quinque, propter cōcupiscentiam carnis edomitam,
quinario præditā sensu: ornatas vtrasque lampadibus,
propter bonorum operum bonæq; conuersationis in
conspectu hominum luculētissimam laudem: vtrasque
obuiam sponso euntes, propter expectationē qua Christi speratur aduentus: sed tamen alias sapiētes, alias stultas, quod sapientes oleum acceperunt in vasis suis, stul-
H tæ hoc non ferebant secum: in tam multis pares, hoc solo eas dispares demonstrat, [hoc solo, diuersa eis & cōtraria nomina imponit.] Quid enim tam coniunctum
quàm virgines & virgines, & quinq; & quinque, & lāpadibus ornatæ obuiam sponso euntes, & istę & illæ? Et
quid tam contrarium quàm sapientes & stultæ? videlicet quod istæ oleum in vasis, hoc est, intelligētiam gratiæ dei portāt in cordibus suis, sciētes quod nemo pos-
Sapien.8. sit esse cōtinens nisi deus det, & hoc ipsum sapiētiæ deputantes, scire cuius hoc donum sit. Illæ autem largitori omnium bonorum gratias non agentes, euanuerunt
in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor
Roma.1. earum, dicentes se esse sapientes stultæ factæ sunt? De
quibus sanè nullo modo nunc desperandum est antequam dormiamus. Sed si ita dormierint, cū factus fuerit clamor ille, quo adesse iam nunciabitur sponsus, &
euigilantes, hoc est, resurgentes remanserint foris, non
quia virgines nō sunt, sed quia nescientes vnde habeāt
quod sunt, stultæ virgines sunt, merito foris erunt, quia
† al. quia interne affectū gratia non secū ferunt. intranea non secutæ fuerunt†. Quando tales ergo reperieris, non tibi persuadeant inanitatem vasorum suorum, sed tu eis potius plenitudinem. Vnde ait Apostolus: Quisquis se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire. Et mox ostendens quid dixe-
1.Cor.8. rit, quisquis autem, inquit, diligit deum, hic cognitus est
ab illo. Nec sic dicere voluit, cognouit eum, sed dicendo, cognitus est ab illo, expressius voluit commendare,
Roma.5. etiam hoc ab illo nobis esse vt eum diligamus. Charitas enim dei diffunditur in cordibus nostris, non per
nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis.
Necesse est autem vt parum diligat eum, qui non ab illo, sed à seipso bonū se arbitratur effectū: vnde autē fieri potest vt talis non in seipso, sed in domino glorietur.
Qui enim gloriatur quod sit bonus, in illo debet gloriari, à quo factus est bonus: ac per hoc qui se à semetipso factum bonum arbitratur, consequens est, vt in seipso nō in domino glorietur. Omnis autem intentio gra-
Iacobi.1. tiæ noui testamēti, qua sursum cor habemus, Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, id agit ne simus ingrati: atque in ipsa gratiarum
actione nihil aliud agitur, nisi vt qui gloriatur, in domino glorietur. Habes librū, etsi prolixum, tamē quantum existimo non superfluum. Sed ama etiam Ecclesiasticas legere literas, & non multa inuenies quæ requiras
ex me, sed legendo & ruminando, si etiam pure domi- K
num largitorem bonorum omnium depreceris, omnia quæ cognitione digna sunt, aut certe plurima, ipso
magis inspirante, quàm hominum aliquo commonente perdisces: quanquam eoipso quo forinsecus bene admonentem iudicio non errante approbamus, quid
aliud quàm internum lumen, magistrum nos habere
testamur.

Augustinus Probæ viduæ diuiti præscribit
quo modo sit orandus deus.

Epistola CXXI.

AVGVSTINVS Episcopus seruus Christi seruorumq; Christi, religiosæ famulæ dei Probæ
in domino dominorum salutem. Et petisse *Cap.1.*
te & promisisse me recolens, vt de orādo deo,
ad te aliquid scriberem, vbi tribuente ipso quem oramus, tempus facultásque concessa est, oportuit vt debitum meum iam iamq; persoluerem, & pio studio tuo in
Christi charitate seruirem. Quàm me autem lætificauerit ipsa petitio tua, in qua cognoui quantam rei tantæ
curam geras, verbis explicare non possum. Quod enim
maius oportuit esse negocium viduitatis tuæ, quàm L
persistere in oratione nocte ac die secundum Apostoli
admonitionem? Ille quippe ait: Quæ autem vere vidua *1.Tim.5.*
est & desolata, sperauit in domino, & persistit in oratione nocte ac die. Vnde mirum videri potest, cum sis
secundum hoc seculum, nobilis, diues, tantæq; familiæ
mater, & ideo licet vidua, non tamen desolata, quo
modo occupauerit cor tuum, præcipuèque sibi vendicauerit orandi cura, nisi quia prudenter intelligis, quod
in hoc mundo, & in hac vita nulla anima possit esse secura. Proinde qui tibi eam cogitationem dedit, profecto facit quod discipulis suis, non pro seipsis, sed pro
humano genere contristatis, & desperantibus quenquam posse saluari, posteaquam ab illo audierunt: Fa- *Matth. 19.*
cilius esse camelum intrare per foramen acus, quàm diuitem in regnum cœlorum, mirifica & misericordissima pollicitatione respondit: Deo esse facile quod hominibus impossibile est. Cui ergo facile est, vt etiam diues intret in regnum cœlorum, inspirauit tibi piam solicitudinem, de qua me consulendum putasti, quo nam
modo tibi esset orandum. Ille nanque cum etiam hic
adhuc esset in carne, Zachęum diuitem in regnum cœlorum misit, & resurrectione atque ascensione glorifi- M
catus, multos postea diuites impartito spiritu sancto
fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum
cupiditate ditiores. Quo modo enim tu sic studeres orare deum, nisi sperares in eo? Quo modo autem sperares in eo, si sperares in incerto diuitiarum, & contemneres præceptum saluberrimum, quo Apostolus ait:
Præcipe diuitibus huius mundi non superbè sapere, ne- *1.Timo.6.*
que sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo qui
præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Debes itaque *Cap.2.*
præ amore huius veræ vitæ, etiam desolatam te putare
in hoc seculo, in quantalibet eius fœlicitate verseris.
Nam sicut est illa vera vita, in cuius comparatione
vtique ista quæ multum amatur quamlibet iucunda
atque producta sit, nec vita dicenda est: sic est etiam
solatium verum, quod per Prophetam dominus promittit dicens: Dabo illis solatium verum, pacem super pacem, sine quo solatio quæcunque sunt terrena solatia, magis in eis desolatio quàm consolatio reperitur.
Diuitiæ

A Diuitiæ quippe atque fastigia dignitatum, cæteráque huiusmodi, quibus se fœlices esse putant mortales veræ illius fœlicitatis expertes, quid afferunt consolationis, cum sit eis non indigere quàm eminere præstantius, quæ plus excruciant adeptæ timore amissionis, quàm cócupitæ adeptionis ardore? Talibus bonis non fiunt homines boni, sed aliunde boni facti bene vtendo faciunt, vt ista sint bona. Non sunt ergo in iis vera solatia, sed ibi potius vbi vera vita. Nam inde necesse est, vt fiat homo beatus, vnde fit bonus. Homines autem boni videntur etiam in hac vita præstare non parua solatia. Nam si paupertas angit, si luctus mœstificat, si dolor corporis inquietat, si contristat exilium, si vlla calamitas alia vexat, assint boni homines, qui non solum gaudere cum gaudentibus, verumetiam flere cum flentibus norunt, & salubriter alloqui & colloqui sciunt, plurimum illa aspera leniuntur, releuantur grauia, superantur aduersa. Sed ille hoc in eis & per eos agit, qui spiritu suo bonos fecit. Econtra si diuitiæ circunfluant, nulla orbitas accidat, assit sanitas carnis, incolumi habitetur in patria, & cohabitent mali homines, in quibus nemo sit cui fides adhibeatur, à quo B non dolus, fraus, iræ, discordiæ, insidiæ timeantur atque sustineantur. Nónne illa omnia fiunt amara & dura, nec aliquid lætum vel dulce est in eis? Ita in quibuslibet rebus humanis nihil est homini amicum sine homine amico. Sed quotusquisque talis inuenitur de cuius animo & moribus sit in hac vita certa securitas? Nam sicut sibi quisque nemo alter alteri notus est, & tamen nec sibi quisque ita notus est, vt sit de sua crastina conuersatione securus. Proinde quamuis ex fructibus suis multi cognoscantur, & alij quidem bene viuendo proximos lætificent, alij male viuendo contristent, tamen propter humanorum animorum ignota & incerta, (1.Corin.4.) rectissime Apostolus admonet, vt non ante tempus quicquam iudicemus donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. In iis igitur vitæ huius tenebris, in quibus peregrinamur à domino (2.Cor.5.) quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, desolatam debet se Christiana anima putare ne desistat orare: & scripturarum diuinarum sanctarúmque sermoni discat tanquam lucernæ C in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris. (2.Pet.1.) Huius enim lucernæ quidam fons ineffabilis lumen illud est, quod sic lucet in tenebris, vt non comprehendatur à tenebris, cui videndo, fide corda mundana sunt. (Acto.15.) Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. (Math.5.) Et scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, (1.Ioan.3.) quoniam videbimus eum sicuti est. Tunc erit vera vita post mortem, verúmque solatium post desolationem. Illa vita eximet animam nostram de morte, (Psal.114.) & illud solatium oculos nostros à lachrymis. Et quoniam ibi iam non erit vlla tentatio, ideo sequitur in eodem psalmo: Pedes meos à lapsu. Porrò si nulla tentatio, iam nulla oratio. Non enim ibi adhuc erit promissi boni expectatio, sed redditi contemplatio: Vnde, Placebo, inquit, domino in regione viuorum, vbi tunc erimus, non in deserto mortuorum, vbi nunc sumus. (Coloss.3.) Mortui enim estis ait Apostolus, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Hæc est enim vera vita, quem iubentur bonis operibus apprehendere diuites: & ibi est verum solatium, quo solatio nunc vidua desolata, etiam quæ D filios & nepotes habet, & domum suam pie tractat, (1.Tim.5.) agens cum omnibus suis, vt ponant in deo spem suam, dicit tamen in oratione: Sitiuit in te anima mea quam (Psal.41.) multipliciter tibi caro mea, in terra deserta & sine via & sine aqua: quod ista moribunda vita, quibuslibet mortalibus solatiis frequentetur, quibuslibet itinerantibus comitetur, quantalibet rerum copia cumuletur, nosti quippe ista omnia quàm incerta sint. Et in illius promissæ fœlicitatis comparatione quid essent, etiam si incerta non essent? Hæc dixi quoniam sermonem meum vidua diues & nobilis, & tantæ familiæ mater, de oratione quæsisti, vt etiam tecum in hac vita permanentibus & obsequentibus tuis, te sentias desolatam, nondum vtique apprehensa illa vita, vbi est verum certúmque solatium, vbi implebitur quod in prophetia dictum est: Satiati sumus mane misericordia tua, (Psal.89.) & exultauimus & iocundati sumus in omnibus diebus nostris. Iocundati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. Antequam ergo (Cap.3.) ista consolatio veniat, quantacunque temporalium bonorum fœlicitate circunfluas, vt persistas in orationibus die ac nocte, desolatam te esse memineris. E Non enim Apostolus qualicunque viduæ hoc munus tribuit, (1.Tim.5.) sed quæ vere, inquit, vidua est & desolata, sperauit in domino, & persistit in orationibus die ac nocte. Quod vero sequitur, vigilantissime caue, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortua est. Agit enim homo in his quæ diligit, quæ pro magno appetit, quibus beatum se esse credit. Quapropter quod scriptura dixit de diuitiis: Diuitiæ si affluant, ne apponas cor: (Psal.61.) hoc etiam de deliciis tibi dico: Deliciæ si affluant, ne apponas cor. Non ideo te magnipendas, quod non desunt, quod affatim suppetunt, quod velut ex fonte largissimo terrenæ fœlicitatis fluunt. Omnino hæc in te despice atque contemne, ne in iis quicquam requiras præter integram corporis valetudinem. Hæc enim contemnenda non est (Bona valetudo.) propter necessarios vsus huius vitæ, antequam mortale hoc induatur immortalitate, (1.Cor.15.) hoc est, vera & perfecta & perpetua sanitate, quæ non temporali † deficiens infirmitate, corruptibili voluntate reficitur, († terrena.) sed cœlesti firmitate persistens, æterna incorruptione vegetatur. Nam & ipse Apostolus: (Roma.13.) Carnis, inquit, prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis, quia F gerimus curam carnis, sed ad necessitatem salutis. (Ephe.5.) Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sicut item ipse dicit. (1.Tim.5.) Hinc est enim quod Timotheum, nimium, sicut apparet, corporis castigatorem admonet, vt modico vino vtatur, propter stomachum & frequentes suas infirmitates. Has ergo delicias, in quibus vidua si agit, hoc est, si in delectatione carnis hæret atque habitat, viuens mortua est, multi sancti & sanctæ omnimodo cauentes, ipsas velut matres deliciarum diuitias dispergendo pauperibus abiecerunt, & tali modo in cœlestibus thesauros tutius condiderunt. Quod si tu deuincta aliquo pietatis officio non facis, tu scis quo modo de iis rationem reddas deo. Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. (1.Cor.2.) Nos non debemus ante tempus quicquam iudicare, (1.Cor.4.) donec veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. Pertinet tamen ad vidualem curam tuam, deliciæ si affluant ne apponas cor, ne in eis putrescendo moriatur, quod sursum esse debet vt viuat. Te in illorum numero deputo,

G puto, de quibus scriptum est: Viuent corda eorum in
Psal.21. seculum seculi. Audisti qualiter ores, nunc audi &
Cap.4. quid ores, vnde me maxime consulendum putasti, quo-
Roma.8. niam te permouet quod ait Apostolus. Quid enim o-
remus sicut oportet nescimus, & timuisti ne magis tibi
obsit, non sicut oportet orare, quàm non orare. Quod
sic itaque dici breuiter potest. Ora beatam vitam. Hanc
enim habere omnes homines volunt. Nam & qui pes-
sime & perdite viuunt, nullo modo ita viuerent, nisi
eodé modo se esse vel posse fieri beatos putarent. Quid
ergo aliud oportet te orare, nisi id quod cupiũt & mali
Cap.5. & boni, sed ad quod perueniunt non nisi boni? Hic
fortasse iam quæras, quid sit ipsa beata vita. In qua quę-
stione multorum Philosophorum ingenia ociáque cõ-
trita sunt, qui tamen eam tanto minus inuenire potue-
runt, quanto minus eius fontem honorauerunt, eíque
gratias egerunt. Prius itaque attende, vtrum acquies-
cendum sit eis qui dicunt eum beatum esse, qui secun-
dum suam viuit voluntatem. Sed absit vt hoc verum
13. de Tri. esse credamus. Quid si enim nequiter velit viuere: Nõn-
cap.4. ne tanto miserior esse conuincitur, quanto facilius ma-
H la eius voluntas impletur? Merito hanc sententiam e-
tiam ipsi, qui sine cultu dei philosophati sunt respue-
runt. Nam quidam eorum vir eloquentissimus ait: Ec-
Cicero. ce autem alij non Philosophi quidem, sed prompti ta-
men ad disputandum, omnes aiunt esse beatos qui
viuunt vt ipsi velint: falsum id quidem. Velle enim
quod non deceat, idem ipsum miserrimum: nec tam
miserum est non adipisci quod velis, quàm adipisci
velle quod non oporteat. Quid tibi videntur hæc ver-
ba? Nónne ab ipsa veritate per quemlibet hominem
dicta sunt? Possumus ergo hic dicere quod Apostolus
Titum.1. ait de quodam Propheta Cretensi, cum eius illi senten-
tia placuisset, Testimonium hoc verum est. Ille igi-
tur beatus est, qui omnia quæ vult habet, nec aliquid
vult quod non decet. Quod si ita est, vide iam quæ ho-
mines non indecenter velint. Alius vult coniugari,
alius coniugio viduatus deinceps continenter eligit
viuere, alius nullum concubitum nec in ipsis nuptiis ex-
periri. Et si aliud hic alio melius reperitur, nullum ta-
men istorum possumus dicere indecenter aliquid vel-
le: sic & optare filios, nuptiarum scilicet fructum, & eis
qui suscepti fuerint vitam ac salutem, quo voto ple-
runque occupatur etiam continentia vidualis. Nam
etsi spreto coniugio iam non optant etiam filios pro-
creare, optant tamen quos procreauerunt incolumes
viuere. Ab hac omni cura immunis est virginalis inte-
gritas. Habent tamen omnes charos & charas, quibus
non indecenter optant etiam temporalem salutem. Sed
cum istam salutem in seipsis & in eis quos diligunt ad-
epti homines fuerint, num poterimus eos dicere iam
beatos? Habent enim aliquid quod non dedecet velle.
Sed si alia non habent maiora atque meliora & vtilita-
tis decorísque pleniora, adhuc à beata vita longe ab-
Cap.6. sunt. Placétne igitur vt per salutem istam tempo-
ralem optent sibi ac suis honores & potestates? Sanè si
vt per hoc consulant eis qui viuunt sub eis, non prop-
ter hęc ipsa, sed propter aliud quod inde fit bonum de-
cet ea velle: si autem propter inanem fastum elationis
pompámque superfluam, vel etiam noxiam vanitatis,
non decet. Quocirca si optant sibi ac suis etiam suffi-
cientiam rerum necessariarum, de qua sic Apostolus lo-
quitur: Est autem quæstus magnus pietas cum sufficien-
tia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec
auferre hinc aliquid possumus: Victum & tegumen-
tum habentes his contenti sumus. Nam qui volunt di- K
uites fieri, incidunt in tentationem & laqueum, & de-
syderia multa [stulta] & noxia, quæ mergunt homines
in interitum & perditionem. Radix enim omnium ma-
lorum auaricia, quam quidam appetentes à fide erra-
uerunt, & inseruerunt se doloribus multis. Hanc ergo
sufficientiam non indecenter vult quisquis vult, nec
amplius vult, alioquin non ipsam vult, & ideo nec de-
center vult. Hanc optabat & pro hac orabat qui dice-
bat: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi: Consti- Prouer.30.
tue autem mihi quæ necessaria sunt sufficienter, vt ne
satiatus mendax efficiar, & dicam quis me videt, aut
pauper factus furer & periurem nomen dei mei. Vides
certe & istam sufficientiam nõ appeti propter seipsam,
sed propter salutem corporis, & congruentem habi-
tum personæ hominis, quo habitu non sit inconue-
niens eis, cum quibus honeste officioséque viuendum
est. In his itaque omnibus incolumitas hominis & ami-
cicia propter seipsa appetuntur: sufficientia vero rerum
necessariarum non propter seipsam, sed propter duo
superiora quæri solet, cum decenter quæritur. Incolu-
mitas porrò in ipsa vita ac salute atque integritate ani- L
mi & corporis constituta est. Itémque amicicia non
angustis finibus terminanda est. Omnes enim quibus
amor & dilectio debetur, amplectitur, quamuis in alios
propensius, in alios suspensius inclinetur. Peruenit au-
tem vsque ad inimicos, pro quibus etiam orare præci-
pimur. Ita nemo est in genere humano cui nõ dilectio,
etsi non pro mutua charitate, pro ipsa tamen commu-
nis naturæ societate debeatur. Sed ij nos multum Cap.7.
iustèque delectant, à quibus vicissim sanctè castéq; di-
ligimur. Ista cum habentur vt teneantur, cum autem
non habentur vt habeantur, orandum est. Hoccine to-
tum & hæc sunt omnia, quibus beatæ summa vitæ col-
ligitur, an aliquid aliud veritas docet quod his omni-
bus præferatur? Nam & illa sufficientia, & ipsa incolu-
mitas, vel propria, vel amicorum, quandiu tempora-
lis est, pro æternæ vitæ adeptione abiicienda est: quan-
quam fortasse corpus, animus vero nullo modo sanus
existimandus est, qui non temporalibus æterna præpo-
nit. Neque enim in tempore vtiliter viuitur, nisi ad cõ-
parandum meritum quo in æternitate viuatur. Ad il-
lam ergo vnam vitam, qua cum deo & de deo viuitur,
cætera quæ vtiliter & decenter optantur, sine dubio re- M
ferenda sunt. In eo quippe nosmetipsos diligimus, si
deum diligimus: & ex alio præcepto proximos nostros
sicut nosmetipsos ita vere diligimus, si eos ad dei simi-
lem dilectionem quantum in nobis est perducamus.
Deum igitur diligimus propter seipsum, & nos ac pro-
ximos propter ipsum: nec cum ita viuimus, iam nos in
ipsa beata vita constitutos existimemus, quasi nihil sit
amplius quod oremus. Quo modo enim iam beate vi-
uimus, cum illud adhuc desit, propter quod vnum be-
ne viuimus? Vt quid ergo per multa dispergimur, Cap.8.
& quærimus quid oremus, timentes ne forte sicut non
oportet oremus, ac non potius cum psalmo dicimus:
Vnam petij à domino, hanc requiram, vt habitem in Psal.26.
domo domini omnibus diebus vitæ meæ: Vt contem-
pler delectationem dei, & visitem templum sanctum
eius? Ibi namque omnes dies non veniendo & trans-
eundo fiunt omnes, nec initium alterius est finis alte-
rius, omnes sine fine simul sunt, vbi nec ipsa vita habet
finem, cuius illi dies sunt. Propter hanc adipiscendam
vitam beatam ipsa vera vita beata nos orare docuit
non in multiloquio, tanquam eò fiat, vt exaudiamur,
quo lo-

A quo loquaciores sumus, cum eum oremus, qui nouit, sicut ipse dominus ait, quid nobis necessarium sit priusquam petamus ab eo. Vnde mirum videri potest, quanuis multiloquium prohibuerit, cur nos sic orare adhortatus sit, qui nouit quid nobis necessarium sit priusquā
Matth.6. petamus ab eo, vt diceret, Oportet semper orare & non
Luca.18. deficere, viduæ cuiusdam proposito exemplo, quæ de suo aduersario cupiens vindicari, iudicem iniquum sæpe interpellando flexit ad audiendum, non iusticia nec misericordia permotum, sed tædio superatum: vt hinc admoneremur, quanto certius nos exaudiat misericors & iustus dominus deus sine intermissione orantes, quando illa nec ab iniquo & impio iudice potuit assidua interpellatione contemni, & quàm libens atque placatus bona desyderia impleat eorum, à quibus aliena peccata nouit ignosci, si quò cupiebat ille
Luca.11. peruenit, quæ voluit vindicari. Ille quoque, cui amicus de via venerat, nec quod ei apponeret habebat, ab amico sibi tres panes cupiens commodari, quibus fortasse ipsa Trinitas vnius substantiæ figurata est, iam cum suis seruis dormientem petitor instantissimus & molestissimus excitauit, vt daret ei quantos volebat, ma-
B gis & ipse vitando tædium quàm beneuolentiam cogitando: vt hinc intelligeremus si dare cogitur qui cum dormiat, à petente excitatur inuitus, quanto det benignius qui nec dormire nouit, & dormientes nos excitat vt petamus. Hinc est & illud: Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & quærens inuenit, & pulsanti aperietur: Aut quis est ex vobis homo, à quo filius suus panem petit, nunquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petit, nunquid serpentem porriget illi? Aut si ouum petit, nunquid porriget ei scorpium? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester cœlestis dabit bona petentibus se? Cum ergo secundum tria illa, quę commendat Apostolus, fides significetur in pisce, vel propter aquam baptismi, vel quod in huius seculi fluctibus integra est, cui contrarius est ille serpens, qui vt non cre-
ἀλληγο- deretur deo venenosa fraude persuasit: Spes in ouo,
ρία. quia vita pulli nondum est, sed futura est, nec iam vi-
Roma.8. detur, sed adhuc speratur: Spes enim quæ videtur non est spes: cui contrarius est scorpius, quoniam qui sperat æternam vitam, quæ retro sunt obliuiscitur, & in ante-
C riora se extendit: cui noxium est retro respicere: scorpius autem ex ea parte cauendus est, qua venenatam &
1.Cor.13. aculeatam caudam retrorsum habet. Charitas, in pane. Maior enim horum charitas, & in cibis vnque vincit cætera panis vtilitas: cui contrarius est lapis, quoniam dura corda respuunt charitatem: siue aliud aliquid congruentius ista significent, tamen qui nouit bona data dare filiis suis, petere nos & quærere & pulsare compellit. Quod quare faciat qui nouit quid nobis necessarium sit priusquam petamus ab eo, mouere animum potest, nisi intelligamus quod dominus & deus noster non voluntatem nostram sibi velit innotescere, quam non potest ignorare, sed exerceri in orationibus desyderium nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Illud enim valde magnum est, sed nos ad ac-
2.Corin.16. cipiendum parui & angusti sumus. Ideo nobis dicitur: Dilatamini, ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Tanto quippe illud quod valde magnum est, quod nec oculus vidit, quia non est color, nec auris audiuit, quia non est sonus: nec in cor hominis ascēdit, quia cor hominis illuc debet ascendere, sumemus capacius, quanto

id & fidelius credimus, & speramus firmius, & desyde- D
ramus ardentius. In ipsa ergo fide & spe & charitate Caput 9.
connuato desyderio semper oramus. Sed ideo per certa interualla horarū & temporū etiam verbis rogamus deum, vt illis rerum signis nosipsos admoneamus, quātumq; in hoc desyderio profecerimus nobisipsis innotescamus, & ad hoc agendū nosipsos acrius excitemus. Dignior enim sequetur effectus, quem feruentior præcedit affectus. Ac per hoc & quod ait Apostolus, Sine 1.Thess.5.
intermissione orate, quid est aliud quàm beatā vitam, quæ nulla nisi æterna est, ab eo qui eā solus dare potest, sine intermissione desyderate. Semper ergo hanc à domino deo desyderemus & oremus semper. Sed ideo ab aliis curis atq; negociis, quibus ipsum desyderium quodam modo tepescit, certis horis ad negocium orandi mentem reuocamus, verbis orationis nosipsos admonentes in id, quod desyderamus intendere, ne quod tepescere cœperat, omnino frigescat, & penitus extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idē Apostolus ait: Postulationes vestræ innotescant apud Coloss.4.
deum: non sic accipiendum est, tanquā deo innotescāt, qui eas & antequam essent vtiq; nouerat, sed nobis innotescant apud deū per tolerantiam, non apud homi- E
nes per iactantiam. Aut forte etiam innotescant angelis qui sunt apud deum, vt quodam modo eas offerant deo, & de his consulant, & quod eo iubēte implendum esse cognouerint, sicut oportere ibi cognouerint, hoc nobis vel euidenter vel latenter apportent. Dixit enim angelus homini: Et nunc quādo orabas tu & Sara, ego obtuli orationem vestram in conspectu claritatis dei. Tobiæ.12.

Quæ cum ita sint, etiam cum diu orare vacat, id est, Caput 10.
cum alia bonarū & necessariarum actionū non impediuntur officia, quanuis & in eis, vt dixi, desyderio illo semper orandum sit, non est improbū nec inutile. Neq; enim, vt nonnulli putant, hoc est, orare in multiloquio si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso domino scriptū est, quod Luca.6.
pernoctauerit in orādo, & quod prolixius orauerit, vbi quid aliud quàm nobis præbebat exemplum, in tēpore precator opportunus, cum patre exauditor æternus? Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere ora- Breuis et cre
tiones, sed eas tamen breuissimas & raptim quodā mo- bra oratio.
do iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat atq; hebetetur intētio. Ac per hoc etiam ipsi satis osten- F
dunt, hanc intentionē, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perdurauerit, non cito esse rumpendā. Absit enim ab oratione multa loquutio, sed non desit multa precatio, si feruēs perseuerat intentio. Nam multum loqui, est in orando rem necessariā superfluis agere verbis. Multū autem precari, est ad eum quē precamur diuturna & pia cordis excitatione pulsare. Nā plerunq; hoc negocium plus gemitibus quàm sermonibus agitur, plus fletu quàm affatu. Ponit autē lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster nō est absconditus ab eo qui omnia per verbū condidit, & humana verba non quærit. Nobis ergo verba necessaria sunt, Caput 11.
quibus commoueamur, & inspiciamus quid petamus, non quibus dominum seu docendum seu flectendum Luca.11.
esse credamus. Cum ergo dicimus: Sanctificetur nomē Expositio o-
tuum, nosipsos admonemus desyderare, vt nomen eius rationis do-
quod semper sanctum est, etiam apud homines sanctū minicæ.
habeatur, hoc est, non contemnatur, quod non deo sed hominibus prodest. Et in eo quod dicimus: Adueniat regnum tuum, quod seu velimus seu nolimus, vtiq; veniet,

G niet, desyderium nostrum ad illud regnum excitamus, vt nobis veniat, atque nos in eo regnare mereamur. Cùm dicimus: Fiat volũtas tua sicut in cœlo & in terra, nobis ab illo precamur ipsam obedientiam vt sic in nobis fiat voluntas eius, quemadmodum fit in cœlestibus ab angelis eius. Cum dicimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, per id quod dicitur, hodie, significatur hoc tempore, vbi vel illam sufficientiam petimus, à parte quæ excellit, id est nomine panis totam significantes, vel sacramentũ fidelium, quod in hoc tempore necessarium est, non tamen ad huius temporis, sed ad illam æternam fœlicitatem assequendam. Cum dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, nos admonemus & quid petamus, & quid faciamus, vt accipere mereamur. Cum dicimus: ne nos inferas in tentationem, nos admonemus hoc petere, ne deserti eius adiutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Cum dicimus: Libera nos à malo, nos admonemus cogitare nondum nos esse in eo bono, vbi nullum patiemur malum. Et hoc quidem vltimum, quod in dominica oratione positum est, tam late, tàmque euidenter & manifeste patet, vt homo Christianus in qualibet tribu-
H latione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lachrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. His enim verbis res ipsas memo-
Caput 12. riæ nostræ commendari oportebat. Nam quamlibet alia verba dicamus, quæ affectus orantis vel præcedendo format vt clareat, vel consequendo attendit vt crescat, nihil aliud dicimus quàm quod in ista dominica oratione positum est, si rectè & congruenter oramus. Quisquis autem id dicit quod ad istam Euangelicam precem pertinere non possit, etiam si non illicite orat, carnaliter orat: quod nescio quemadmodum nõ dicatur illicite, quandoquidem spiritu renatos non nisi
Eccli.36. spiritaliter decet orare. Qui enim dicit verbi gratia: Clarificare in omnibus gentibus sicut clarificatus es in nobis. Et prophetæ tui fideles inueniãtur: quid aliud dicit,
Psal.79. quàm Sanctificetur nomen tuum? Qui dicit: Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam & salui erimus: quid aliud dicit, quàm Veniat regnum tuũ? Qui
Psal.118. dicit: Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne dominetur mei omnis iniquitas: quid aliud dicit, quàm
I Fiat voluntas tua sicut sicut in cœlo & in terra? Qui di-
Prouer. 30. cit: Paupertatem & diuitias ne dederis mihi: quid aliud dicit, quàm Panem nostrum quotidianũ da nobis ho-
Psal.131. die? Qui dicit: Memẽto domine Dauid & omnis man-
Psal.7. suetudinis eius: aut, Domine si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala: quid aliud dicit, quàm Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Qui dicit:
Eccli.23. Aufer à me concupiscentias ventris, & desyderium cõcubitus ne apprehendat me: quid aliud dicit, quàm Ne
Psal.58. nos inferas in tentationem? Qui dicit: Erue me de inimicis meis deus, & ab insurgentibus super me libera me: quid aliud dicit, quàm Libera nos à malo? Et si per omnia precationum sanctarum verba discurras, quantum existimo, nihil inuenies quod non ista dominica contineat & concludat oratio. Vnde liberum est aliis atque aliis verbis, eadem tamen in orando dicere, sed non debet esse liberum alia dicere. Hæc & pro nobis, & pro nostris, & pro alienis, atque pro ipsis inimicis sine fluctu dubitationis oranda sunt: quamuis alius pro isto, alius pro illo, sicut se habet propinquitates vel longinquitates necessitudinum in corde orantis oriatur, aut extollat affectus. Qui autem dicit in oratione, ver- K
bi gratia: Domine multiplica diuitias meas, aut da mihi tantas quantas illi vel illi dedisti, aut honores meos auge, aut fac me in hoc seculo præpotentem atque clarentem, vel si quid huiusmodi est, & hæc dicit, eorum habens concupiscentiam, non id attendens, vt ex his secundum deum prosit hominibus, puto eum non inuenire in oratione dominica quò possit hæc vota coaptare. Quamobrem pudeat saltem petere quæ non pudet cupere, aut si & hoc pudet, sed cupiditate vincit, quanto melius hoc petitur, vt etiam ab isto cupiditatis malo liberet, cui dicimus, Libera nos à malo.

Habes quantum arbitror, non solum qualis ores, Caput 13.
verumetiã quid ores, non me docente, sed illo qui omnes nos docere dignatus est. Beata vita quærenda est, hæc à domino deo petenda est. Quid sit beatum esse, à multis multa sunt disputata, sed nos ad multos & ad multa vt quid dicimus? Breuiter in scriptura dei veraci- Psal.143.
tèrque dictum est: Beatus populus cuius est dominus deus ipsius. In ipso populo vt simus, atque ad eum contemplandum, & cum eo sine fine viuendum peruenire possimus, finis præcepti est charitas de corde puro, & 1.Timo.1.
conscientia bona, & fide nõ ficta. In eisdem tribus, pro conscientia bona spes posita est. Fides ergo & spes & L
charitas ad deum perducunt orantem, hoc est, credentem, sperantem, desyderantem, & quæ petat à domino in dominica oratione consyderantem. Ieiunia & ab aliis voluptatibus sine salutis neglectu carnalis concupiscentiæ refrænatio, maximéque eleemosynæ multum adiuuant orationem, vt possimus dicere, In die tribu- Psal.76.
lationis meæ deum exquisiui manibus meis, nocte coram eo, & non sum deceptus. Quo modo enim deus incorporalis & impalpabilis manibus exquiritur, nisi operibus exquiratur? Adhuc est fortasse quod quæ- Caput 14.
ras, cur Apostolus dixerit: Quid enim oremus sicut o- Roma.14.
portet nescimus. Neque enim vllo modo credendum est vel ipsum, vel quibus ista dicebat dominicam nescisse orationem. Cur ergo putamus hoc eum dixisse, quod nec temere potuit, nec mendaciter dicere, nisi quia molestiæ tribulationésque temporales plerunque prosunt, vel ad sanandum tumorem superbiæ, vel ad probandam, exercendamve patientiam, cui probatæ & exercitatæ clarior merces vberiorque seruatur, vel ad quęcunque flagellanda & abolenda peccata: tamẽ nos ne- M
scientes quid ista prosint, ab omni tribulatione optamus liberari. Ab hac ignorantia nec seipsum Apostolus ostendit alienum, nisi forte quid oraret sicut opor- 2.Cor.12.
tet sciebat, quando in reuelationũ magnitudine ne extolleretur datus est illi stimulus carnis angelus Satanæ, qui eum colaphizaret: propter quod ter dominũ rogauit vt eum auferret ab eo, vtique sicut oportet nesciens quid oraret. Denique dei responsum cur non fieret quod vir tantus orabat, & quare fieri non expediret, audiuit: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. In his ergo tribulationibus quæ possunt & prodesse & nocere, quid oremus sicut oportet nescimus, & tamen quia dura, quia molesta, quia contra sensum nostræ infirmitatis sunt, vniuersali humana voluntate vt à nobis hæc auferantur oramus. Sed hoc deuotionis debemus domino deo nostro, vt si ea non abstulerit, non ideo nos ab eo negligi existimemus, sed potius pia patientia malorum, bona speremus ampliora: sic enim virtus in infirmitate perficitur. Nonnulli quippe impatientibus dominus deus quod petebant concessit iratus, sicut cõtrà Apostolo negauit propicius. Nam legimus Is- Nume.11.
raelitæ

A raelitæ quid & quo modo rogauerint & acceperint,sed
expleta concupiſcentia, impatientia eſt grauiter caſti-
1.Reg.8. gata.Dedit & regem petentibus ſecundum cor eorum,
Iob.1.&2. ſicut ſcriptum eſt, non ſecundum cor ſuum. Dedit e-
tiam quod diabolus poſtulauit, vt probandus eius fa-
Luca.8. mulus tentaretur. Exaudiuit rogantes & immundos
ſpiritus, vt in multos ſues legio dæmonum mitteretur.
Hæc ſcripta ſunt, ne forte ſe quiſque magnipendat ſi
fuerit exauditus, cum aliquid impatienter petit, quod
non impetrare plus proſit: aut ſe abiiciat, & de diuina
erga ſe miſeratione deſperet, ſi non exaudiatur cum
forte aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius,
vel à proſperitate corruptus penitus euertatur. In tali-
bus ergo quid oremus ſicut oportet neſcimus. Vnde
ſi aliquid contrà quàm oramus acciderit, patienter fe-
rendo & in omnibus gratias agendo,hoc potius opor-
tuiſſe quod dei, non quod noſtra voluntas habuit,mi-
nime dubitare debemus. Nam & huiuſmodi exemplũ
Matth.26. præbuit nobis ille mediator, qui cum dixiſſet: Pater ſi
fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte,humanam in ſe vo-
luntatem ex hominis ſuſceptione transformans,conti-
B nuo ſubiecit, Verum non quod ego volo, ſed quod tu
Roma.5. vis pater. Vnde non immerito per vnius obedientiam
iuſti conſtituuntur multi. Quiſquis autem illam vnam
petit à domino,& hanc requirit, certus ac ſecurus petit,
nec timet ne forte obſit cum acceperit, ſine qua nihil
prodeſt quicquid aliud ſicut oportet acceperit. Ipſa eſt
enim vna, vera, & ſola beata vita, vt contemplemur
domini delectatinnem in æternum, immoriales at-
que incorruptibiles corpore & ſpiritu. Propter hanc
vnam cætera requirnntur, & non indecenter petun-
tur. Iſtam quiſquis habuerit omnia quæ vult habebit,
nec aliquid ibi velle eſt, qui nec habere poterit quod
non decebit. Ibi quippe eſt fons vitæ,quem ſitire nunc
oportet in oratione, quandiu in ſpe viuimus, & quod
ſperamus nondum videmus, in protectione alarum
Pſal.35. eius, ante quem eſt omne deſyderium noſtrum, vt in-
ebriemur ab vbertate domus eius, & torrente volupta-
tis eius potemur: quoniam apud eum eſt fons vitæ, &
in lumine eius videbimus lumen: quando ſatiabitur in
bonis deſyderium noſtrum: & nihil erit vltra quod ge-
mendo quæramus, ſed quod gaudendo teneamus. Ve-
runtamen quia ipſa eſt pax quæ præcellit omnem in-
C tellectum, etiam ipſam in oratione poſcendo, quid o-
Roma.8. remus ſicut oportet, neſcimus. Quod enim ſicuti eſt
cogitare non poſſumus, vtique neſcimus,ſed quicquid
cogitanti occurrerit, abiicimus, reſpuimus, improba-
mus, non hoc eſſe quod quærimus nouimus, quanuis
Caput 13. illud nondum quale ſit nouerimus. Eſt ergo in no
bis quædam, vt ita dicam,docta ignorantia, ſed docta
ſpiritu dei, qui adiuuat infirmitatem noſtram. Nam cũ
dixiſſet Apoſtolus: Si autem quod non videmus ſpera-
mus, per patientiam expectamus. Ibi ſubiecit, Simili-
ter & ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Quid e-
nim oremus ſicut oportet neſcimus,ſed ipſe ſpiritus in-
terpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: Qui au-
tem ſcrutatur corda, ſcit quid ſpiritus ſapiat, quia ſe-
cundum deum interpellat pro ſanctis. Quod non ſic
eſt intelligendum, vt exiſtimemus ſanctum ſpiritum
dei, qui in trinitate incommutabilis deus eſt, & cum
patre & filio vnus deus, tanquam aliquem qui non ſit
quod deus eſt interpellare pro ſanctis. Dictum quip-
pe eſt: Interpellat pro ſanctis, quia interpellare ſanctos
Deut.13. facit, ſicut dictum eſt: Tentat vos dominus deus ve-
ſter, vt ſciat ſi diligatis eum, hoc eſt vt ſcire vos faciat.

Interpellare vtique ſanctos facit gemitibus inenarrabi- D
libus, inſpirans eis deſyderium etiam adhuc incogni-
tæ tantæ rei, quam per patientiam expectamus. Quo
modo enim narratur, quando deſyderatur quod igno
ratur? Nam vtique ſi omnimodo ignoraretur,non de-
ſyderaretur: & rurſus, ſi videretur,non deſyderaretur,
nec gemitibus quæreretur. Hæc omnia conſyde- Caput 16.
rans,& ſi quid aliud de hac re tibi dominus inſinuaue-
rit, quod vel mihi non occurrit,vel dici à me longum
fuit, concerta in oratione vincere hoc ſeculum, ora in
ſpe,ora fideliter & amanter,ora inſtanter atque patien-
ter, ora ſicut vidua Chriſti. Quanuis enim ad omnia
membra eius, hoc eſt ad omnes qui in eum credunt, &
eius corpori ſociantur,ſicut docuit,orare pertineat,ſpe-
cialiter tamen diligentior cura orationum in ſcriptura
eius viduis inuenitur iniuncta. Nam duæ fuerũt Annæ
honorabiliter nominatæ:vna coniugata,quę ſanctũ Sa 1.Reg.1.
muelem peperit,alia vidua quæ ſanctum ſanctorũ cum
adhuc infans eſſet agnouit.Orauit & coniugata in do-
lore animi & afflictione cordis,quia filios nõ habebat:
tunc ipſum Samuëlem impetrauit,& acceptum deo red
didit,quia cum poſceret vouit.Sed oratio eius quo mo- E
do ad orationẽ illam dominicam pertineat, non facile
reperitur,niſi quia in eo quod ibi poſitũ eſt:Libera nos à Matth.6.
malo,non paruum malum videbatur,& nuptam eſſe,&
fructu carere nuptiarum,cum ſola excuſet nuptias pro-
creandorũ cauſa filiorũ. De illa vero Anna vidua vide Vbi ſcri.
quid ſcriptum ſit:Quia non diſcedebat de templo,ieiu- Luca.2.
niis & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die. Nec aliũ- 1.Timo.5.
de Apoſtolus quod & ſupra cõmemoraui: Quæ autem
verè vidua eſt, inquit, & deſolata, ſperauit in domino,
& perſiſtit in orationibus nocte ac die. Et dominus cũ Luca.18.
ſemper ad orandum & non deficiendum nos hortare-
tur,viduam cõmemorauit, quæ licet iniquũ & impium
iudicem, ac dei & hominum contemptorẽ ad audien-
dam cauſam ſuã aſſidue interpellando cõuertit. Quàm
ergo præ cæteris viduæ debeant vacare orationibus,ſa-
tis hinc intelligi poteſt,quod omnibus ad ſuſcipiẽdum
orandi ſtudium de viduis propoſitũ eſt exhortationis
exemplum. Quid autem in hoc operis genere in viduis
electum eſt,niſi deſtitutio & deſolatio? Quapropter ſi ſe
omnis anima intelligat in hoc ſeculo deſtitutam atque
deſolatam quamdiu peregrinatur à domino, profecto
quandam viduitatem ſuam deo defenſori aſſidua & im F
penſiſſima precatione commendat. Ora ergo vt vidua
Chriſti,nondum habens eius conſpectum,cuius preca-
ris auxiliũ. Et licet ſis ditiſſima,ſicut pauper ora. Non-
dum enim veras futuri ſeculi diuitias habes, vbi nulla
damna formides. Licet habeas filios & nepotes,nume-
roſamq; familiam, quod & ſupra dictum eſt, ſicut de-
ſolata ora: incerta ſunt enim omnia temporalia, etiam
vſq; in finem vitæ huius in noſtram conſolationẽ man
ſura. Tu autem ſi ea quæ ſurſum ſunt quæris & ſapis, æ-
terna & certa deſyderas, quæ quandiu nondum habes,
etiam ſaluis omnibus atq; obſequentibus tuis,tanquam
deſolatã deputare te debes. Et ſi tu, profecto etiam tuo
exemplo religioſiſſima nurus tua,& aliæ ſanctæ viduæ
virginéſque ſub veſtra cura ſecurius conſtitutæ: quan-
to enim magis domum veſtram pie tractatis, tanto im
penſius orationibus inſtare debetis, rerum præſentium
non occupatæ negociis, niſi quæ flagitat cauſa pietatis.
Sanè memineritis & pro nobis non negligenter ora-
re. Nolumus enim ſic nobis honorem quem periculo-
ſum gerimus deferatis, vt adiutoriũ quod neceſſarium
nouimus auferatis. A familia Chriſti oratum eſt pro

G Petro, oratum eſt pro Paulo, & nos in eius familia eſſe gaudemus, & incomparabiliter plus quàm Petrus & Paulus orationum fraternarum auxiliis indigemus. Orate certatim concordi ſanctóque certamine: non enim aduerſus alterutrum certatis, ſed aduerſus diabolum ſanctis omnibus inimicum. In ieiuniis & vigiliis, & omni caſtigatione corporis quamplurimum adiuuatur oratio. Faciat quæq; veſtrum quod poterit: quod altera minus poteſt, ea quæ poteſt faciat, ſi in altera diligit, quod ideo quia non poteſt ipſa non facit: proinde quæ minus valet, non impediat plus valentem, & quæ plus valet, non vrgeat minus valentem. Conſcientiam quippe veſtram deo debetis. Nemini autem veſtrum aliquid debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Exaudiat te dominus, qui potens eſt facere ſupra quàm petimus aut intelligimus. *Roma.13. Ephe.3.*

Auguſtinus Victoriano presbytero, conſolans eum ad toleranter accipienda mala quæ Barbari in Italiam & Hiſpaniam incurſionem facientes, inferebant ſanctis viris & ſacris virginibus.

Epiſtola CXXII.

H DOMINO dilectiſsimo & deſyderãtiſmo fratri & compresbytero Victoriano, Auguſtinus in domino ſalutem. Literæ tuæ impleuerũt grandi dolore cor noſtrum, quibus petiſti, vt prolixo opere aliqua reſponderem, cum talibus malis magis prolixi gemitus & fletus, quàm prolixi libri debeantur. Totus quippe mũdus tantis affligitur cladibus, vt penè pars nulla terrarum ſit, vbi non talia qualia ſcripſiſti committantur atq; plangantur. Nam ante paruum tempus etiã in illis ſolitudinibus Aegypti, vbi monaſteria ſeparata ab omni ſtrepitu, quaſi ſecura delegerant, à Barbaris interfecti ſunt fratres. Iam vero quæ modo in regionibus Italiæ, quę in Galliis nefaria perpetrata ſint, etiam vos latere non arbitror: de Hiſpanis quoq; tot prouinciis, quæ ab his malis diu videbantur intactæ, cœperunt iam talia nunciari. Sed quid longe imus? Ecce in regione noſtra Hipponenſi quoniam eam Barbari non attigerunt, clericorum Donatiſtarum, & Circuncellionum latrocinia ſic vaſtant eccleſias, vt Barbarorum fortaſſe facta mitiora ſint. Quis enim Barbarus excogitare potuit quod iſti, vt in oculos clericorum noſtrorum calcem & acetum mitterent, quorum membra etiam cætera plagis horrendis vulneribúſque ſauciarunt? Deprædantur etiam domos, aliquas & incendunt, fructus I aridos diripiunt, humidos fundunt: & talia cæteris comminando, multos etiam rebaptizari compellunt. Pridie quàm iſta ad te dictarem, ex vno loco per huiuſmodi terrores xl. & octo animæ mihi rebaptizatæ nunciatæ ſunt. Plangenda ſunt hæc, non miranda, & exclamandum ad deum, vt non ſecundum merita noſtra, ſed ſecundum miſericordiam ſuam à tãtis malis liberet nos. Nam quid vtique ſperandum fuit generi humano, cum hæc & in Prophetis & in Euangelio tanto ante prædicta ſint? Non itaq; debemus tam nobiſipſis eſſe contrarij, vt credamus quando leguntur, & queramur quãdo complentur: ſed potius & illi qui increduli fuerãt, cum hæc in ſanctis libris conſcripta legerent vel audirent, nunc ſaltem credere debent cum compleri iam vident vt de his tam magnis preſſuris tanquam in torculari domini dei noſtri, ſicut amurca infidelium murmurantium & blaſphemantium fluit, ita oleum quoque fidelium confitentium & orantium exprimi & liquari non ceſſet. Illis enim qui contra Chriſtianam fidem querelas impias iactare non quieſcunt, dicentes, quod antequam iſta doctrina per mundum prædicaretur, tanta K mala non patiebatur genus humanum, facile eſt ex Euangelio reſpondere. dominus enim dicit: Seruus neſciens voluntatem domini ſui & faciens digna plagis, vapulabit paucis: Seruus autem ſciens voluntatem domini ſui, & faciens digna, plagis vapulabit multis. *1. de Ciuitate dei. x. 30.* *Luca.12.*

Quid ergo mirum ſi Chriſtianis temporibus iſte mundus tanquam ſeruus iam ſciens voluntatem domini ſui & faciens dignas plagis, vapulat multis? Attendunt quanta celeritate Euangelium prædicatur, & non attendunt quanta peruerſitate contemnitur. Serui autem dei humiles & ſancti dupliciter mala temporalia patiuntur, quia & ab ipſis impiis & cum ipſis patiuntur: habent conſolationes ſuas, & ſpem futuri ſeculi. Vnde dicit Apoſtolus: Non ſunt condignæ paſsiones huius temporis† ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Proinde chariſſime etiam illis quorum verba dicis te perferre non poſſe, quoniam dicunt: Si nos peccatores iſta meruimus, quare & ſerui dei Barbarorum ferro perempti ſunt, & ancillæ dei captiuæ ductæ ſunt, humiliter & veraciter & pie reſponde. Quantamlibet enim iuſticiam ſeruemus, quãtamlibet domino obedientiam exhibeamus, nunquid meliores eſſe poſſumus illis tribus L viris, qui in camino ignis ardentis pro conſeruanda lege dei proiecti ſunt? Et tamen lege quid illic dicat Azarias vnus ex tribus, qui aperiens os ſuũ, in medio ignis dixit: Benedictus es domine deus patrum noſtrorum, & laudabile & glorioſum nomen tuum in ſecula, quoniam iuſtus es in omnibus quæ feciſti nobis, & omnia opera tua vera, & rectæ viæ tuæ, & omnia iudicia tua veritas, & iudicia veritatis feciſti per omnia quæ intuliſti nobis & ciuitati ſanctæ patrum noſtrorum Hieruſalem: quoniã in veritate & iudicio intuliſti nobis omnia hæc propter peccata noſtra, quoniam peccauimus & legi tuæ non paruimus, & mandatis tuis nõ obaudiuimus, vt bene nobis eſſet: & omnia quę intuliſti nobis, iudicio vero intuliſti, & tradidiſti nos in manus iniquorum inimiciſſimorum transfugarum, & regi iniuſto & peſſimo vltra vniuerſam terram. Et nunc non eſt vt poſsimus aperire os. Vere confuſio & opprobrium facti ſumus ſeruis tuis, & eis qui te colunt: Ne tradideris nos in perpetuum propter nomen tuum domine, & ne deſpexeris teſtamentum tuum domine, & ne abſtuleris miſericordiam tuam à nobis, propter Abraham qui à te dilectus eſt, & propter Iſaac ſeruum tuum, & Iſraël ſanctum tuum, quibus loquutus es, multiplicatu- M rum te ſemen eorũ vt aſtra cœli & arenam maris: quoniam domine minimi facti ſumus præ omnibus nationibus, & ſumus humiles hodie in terra propter peccata noſtra. *Roma.8.* *† ſeculi.* *Danie.3.*

Vides certe frater, quales viri, quàm ſancti quàm fortes in medio tribulationis, vbi tamen eis parcebatur, & eos vrere ipſa flamma verebatur, peccata ſua cõfitebantur, pro quibus ſe digne & iuſte humiliari nouerant nec tacebant. Nunquid etiam meliores eſſe poſſumus ipſo Daniele, de quo per Ezechielem prophetam dicit deus ad principẽ Tyri: Nunquid tu ſapientior quàm Daniel? Et qui ponitur vnus in tribus iuſtis quos dicit deus ſolos ſe eſſe liberaturum, oſtendens vtique in illis tres quaſdam formas iuſtorum, quos ita ſe liberaturum dicit, vt nec filios ſuos ſecum liberent, ſed ipſi ſoli liberentur, Noë, Daniel & Iob? Lege tamen etiam precem Danielis, & vide quemadmodũ in captiuitate poſitus peccata non tantum populi ſui, verumetiam ſua confiteatur, & pro his dicat per iuſticiam dei ſe ad illam captiuitatis pœnam & opprobria perueniſſe. Sic enim *Ezech.28.* *Ezech.14.*

ſcriptum

A scriptum est: Et dedi faciem meam ad dominum deum
Daniel. 9. vt quærerem preces & obsecrationes in ieiunationibus
in vestes & sacco, & precatus sum dominum deum meũ & con
fessus sum, & dixi: Domine deus magne & mirabilis,
& qui seruas testamentum tuum, & misericordiam di-
ligentibus te, & seruantibus præcepta tua, peccauimus,
aduersus legem fecimus, impie egimus, & recessimus &
declinauimus à præceptis tuis, & à iudiciis tuis, & non
exaudiuimus seruos tuos prophetas, qui loquebantur in
nomine tuo ad reges nostros, & ad omnem populum
terræ. Tibi domine iusticia, nobis autem cõfusio faciei,
sicut dies hic viro Iuda & habitantibus Hierusalem, &
omni Israël, qui proximi sunt & qui longe sunt in om
ni terra, in qua eos disseminasti propter contumaciam
eorum, quia improbauerunt te domine. Nobis autem
confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & pa-
tribus nostris, quia peccauimus tibi domine deo nostro
miserationis & propiciationis, quoniã recessim⁹ & nõ
audiuimus vocẽ domini dei nostri, vt essemus in præ-
ceptis legis huius, quam dedit in conspectu nostro per
manus seruorum eius prophetarũ omnium Israël. Pec-
cauerunt enim aduersus legẽ tuam, & declinauerunt ne
B audirent vocem tuam, & superuenit nobis maledictio
& iusiurandum, quod scriptum est in lege Moysi serui
dei: quoniã peccauimus, & statuit sermones suos quos
loquutus est ad nos, & ad iudices nostros, qui iudicabãt
in nos, superducere mala magna, quæ nunquam facta
sunt sub omni cœlo, secundũ ea quæ facta sunt in Hie-
rusalem, sicut scriptũ est in lege Moysi: Omnia mala hęc
venerunt ad nos, & non rogauimus dominũ deum no
strum vt auerteret à nobis delicta nostra, & vt intelli-
geremus omnẽ veritatem tuam. Et vigilauit dominus
deus ad omnẽ sanctum suum, & perduxit ea quæ fecit
ad nos, quoniam iustus dominus deus noster in omni
mundo suo quem fecit, & non audiuimus vocẽ eius. Et
nũc domine deus noster, qui eduxisti populum tuũ de
terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomen sicue
dies hic, delicta aduersus legem tuam fecimus, domine
Sic distin- in omnibus misericordia tua. Auertatur itaque impetus
guũt Græci. tuus, & ira tua à ciuitate tua Hierusalem, [& monte san-
cto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates pa-
trum nostrorum, Hierusalem] & populus tuus in con-
fusionem venit omnibus qui circum nos sunt. Et nunc
exaudi deus noster preces serui tui, & orationem eius,
& ostende nobis faciem tuam ad sanctificationem tuã,
quæ deserta est. Propter te inclina domine deus meus
C aurem tuã & exaudi, aperi oculos tuos, & vide interitũ
nostrũ, & ciuitatis tuæ Hierusalem, super quã inuocatũ
est nomen tuum: quoniam non in nostra iusticia iacta-
uimus preces nostras in cõspectu tuo, sed ad misericor-
diam tuam quæ magna est, Exaudi domine, propiciare
domine, intende domine, & ne tradideris propter te
deus meus, quoniam nomen tuum inuocatum est, in ci
uitate tua super populum tuum. Et adhuc me loquente
& orante & enumerante peccata mea & peccata popu-
li mei, [audiui vocem dicentem mihi: Daniel intellige
verba quæ loquor tibi, quia ego missus sum ad te &c.]
vide quemadmodum sua peccata prius dixit, & postea
populi sui. Et hanc dei commendat iusticiam, & hanc
dei laudem dicit: quia non iniuste, sed pro peccatis eo-
rum flagellat etiã ipsos sanctos suos. Si ergo ista dicunt
qui excellẽtissima sanctitate ignes & leones circa se in-
noxios habuerunt, quid nos oportet dicere in humili-
tate nostra, qui tam longe illis impares sumus, quantã-
cunq; iusticiam seruare videamur? Sed ne aliquis existi-

Tomus secundus.

met illos dei seruos, quos dicis à Barbaris interfectos, D
sic illam mortem euadere debuisse, quo modo tres illi
viri ab ignibus, & Daniel à leonibus liberatus est, sciant
illa propterea facta miracula, vt eos verum deum cole-
re crederent reges, à quibus in illa supplicia tradeban-
tur. Hoc enim erat in occulto iudicio & misericordia
dei, vt illis regibus eo modo cõsuleret ad salutem. An-
tiocho autẽ regi, qui Maccabæos pœnis crudelibus in-
teremit, noluit ita consulere, sed eorum gloriosissimis
passionibus cor duri regis acriori seueritate puniuit. Le
ge tamen, etiam vnus illorum qui sexto loco patiebatur
quid dicat. Ita enim scriptum est: Et post hunc sextum *2. Macc. 7.*
applicuerunt. Cumq; hic tormentis excruciatus more-
retur, dicit: Noli te seducere propter nos, hæc patimur
peccantes in deum nostrum, & facta sunt hæc digna
nobis. Tu autem noli te putare impunitum futurum,
qui aduersus deum & legem eius legibus nisi pugnare
voluisti. Vides etiam isti quàm humiliter & veraciter sa
piant, qui pro peccatis suis se flagellari à domino con-
fitentur. De quo scriptum est: Quem enim diligit do- *Prouer. 3.*
minus corripit, flagellat autem omnem filium quẽ re- *Hebræ. 12.*
cipit. Vnde & Apostolus: Si enim nosmetipsos iudica- *1. Cor. 11.*
remus, à domino non vtique iudicaremur: Cum iudi- E
camur autem, à domino corripimur, ne cum hoc mun
do damnemur. Hæc fideliter lege, fideliter prædica, &
quantũ potes caue, & cauendum doce, ne aduersus deũ
in his tentationibus & tribulationibus murmuretur. Bo
nos dicis dei seruos & fideles & sanctos, gladio Barba-
rorum peremptos. Quid autem interest, vtrũ eos febris
an ferrum de corpore soluerit? Non qua occasione ex-
eant, sed quales ad se exeant dominus attendit in seruis
suis, nisi quod maiorem habet pœnã languor diuturnus
quàm citissimus exitus: & tamen etiam ipsum languorẽ
diuturnũ & horrendum legimus qualem passus est Iob
ille, cuius certe iusticiæ deus ipse qui falli non potest, ta-
le perhibet testimonium. Grauissima sanè & multũ do- *1. de Ciuita*
lenda est illa captiuitas fœminarum castarum atq; san- *te dei. c. 14.*
ctarum: sed non est captiuus earũ deus, nec captiuas de-
serit suas, si nouit suas. Nam & illi sancti quorum passio
nes & confessiones de scripturis sanctis cõmemoraui,
ab hostibus ducti atq; in captiuitate positi, illa dixerunt
quæ conscripta leguntur à nobis, vt discamus captiuos
dei seruos non deseri à domino suo. Vnde autẽ scimus
quid etiam per istas omnipotens & misericors deus in
ipsa terra Barbarica fieri velit mirabilium suorũ. Tan-
tum ne cessetis pro illis ingemiscere ad deũ, & quærere
quantum potestis, & quantum ipse permittit, cum tẽpus F
& facultatem dederit, quid de illis factũ sit, vel quæ ve-
stra possint habere solatia. Nam Sitifensis ante paucos
annos Seueri episcopi neptis sanctimonialis à Barbaris
ducta est, & per mirabilem dei misericordiam, cum ho
nore magno suis parentibus restituta est. Domus enim
illa Barbarorum vbi captiua ingressa est, subita cœpit
dominorum infirmitate iactari, ita vt omnes ipsi Bar-
bari, tres, nisi fallor vel amplius fratres periculosissima
infirmitate laborarent. Quorum mater animaduertit
puellam deo dedicatã, & credidit quod eius orationibus
sui filij possent ab imminentis iam mortis periculo li-
berari, petiuit vt oraret pro eis, pollicens quod si salui
facti essent, eam suis parentibus redderent. Ieiunauit
illa & orauit, & exaudita continuo est. Ad hoc enim fa
ctum erat, quantum exitus docuit. Ita illi tam repenti-
no dei beneficio salute percepta, mirantes eam & ho-
norantes, quod eorum mater promiserat impleuerunt.
Ora ergo deum pro eis, & roga vt etiam ipsas doceat

r iij talia di-

G talia dicere, qualia supra memoratus sanctus Azarias, inter cætera in oratione & cōfessione sua fudit ad deum. Sic enim sunt illæ in terra captiuitatis suæ, quo modo erant illi in ea terra vbi nec sacrificare more suo poterant domino, sicut nec istæ possunt, vel ferre oblationē ad altare dei, vel inuenire ibi sacerdotem per quem offerant deo. Donet ergo eis dominus vt ei dicant quod *Daniel. 3.* Azarias dixit in consequentibus precum suarum. Non est in hoc tempore princeps & propheta & dux, nō holocausta neque oblatio, neque supplicationes nec locus ad sacrificandum in conspectu tuo & inuenire misericordiam, sed in anima contrita & spiritu humilitatis accipiamur. Sicut in holocaustomatibus arietum & taurorum, & in multitudine agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrū in conspectu tuo hodie perficere subsequentes te, quoniā non erit confusio iis qui in te confidunt. Et nunc sequimur toto corde & timemus te, & quærimus faciem tuam domine, ne confundas nos, sed fac nobiscum secundum mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordiæ tuæ, & libera nos secundum mirabilia tua, & da gloriam nomini tuo domine, & reuereantur omnes qui ostendunt seruis tuis H mala, & confundantur ab omnipotentia tua, & virtus eorum cōteratur, & sciant quoniā tu es dominus deus solus, & gloriosus in vniuerso orbe terræ. Hæc illis di- *32. q. 5. ad deum.* centibus & ad deum ingemiscentibus, omnino suis aderit qui suis adesse consueuit. Et aut nihil in earū castissimis membris libidine hostili perpetrari permittet, aut si permittit, cum earum animus nulla consensiónis turpitudine maculatur, etiam carnē suam defendet à cri- *1. de Ciuitate dei. c. 16. 18. & 19.* mine. Et quicquid in ea nec commisit, nec permisit libido patientis, solius erit culpa facientis, omnisque illa violentia nō pro corruptionis turpitudine, sed pro passionis vulnere deputabitur. Tantum enim in mente valet integritas castitatis, vt illa inuiolata, nec in corpore possit pudicicia violari, cuius membra potuerint superari. Hæc epistola pro tuo desyderio breuis, pro meis tamen occupationibus multum prolixa, & propter perlatoris festinationem nimis accelerata sufficiat charitati tuæ. Multo vberius vos dominus consolabitur si scripturas eius intentissime legeritis.

Augustinus Orontio resalutans illum.

Epistola CXXIII.

DOMINO eximio meritoq; honorabili & su- I scipiēdo filio Orontio, Augustinus. Ago gratias quod aduētum eximietatis tuæ literis etiā præuenire dignatus es, & ante contuitū misisti colloquiū, vt tuo prius affatu quàm aspectu frueremur, & diu desyderatā noticiam epistolari solatio quodam modo prægustantes, expectaremus auidius & ardētius, quod iocundius gratiúsque caperemus, domine eximie meritoq; honorabilis & suscipiende fili. Reddo itaque meritis tuis & præcurrētibus officiis debitū resalutationis obsequium, incolumitatem tuam gaudens nunciatam, optansq; continuam. Et quod rescripta exiguitatis meæ iure prærogatæ beneuolentię reposcendo addidisti dicēs: Si tamen id de tanta sanctitate possumus promereri: nullo modo audeo desperare, sanctitatis eiusdē, cuius haustu pro nostro modulo aliquid sumus, ipsum fontem non solum laudandum, verumetiā nobiscum participandum, & tuæ prudentię placiturū, vt deus incomparabiliter atque incōmutabiliter bonus, qui per suam potentiam tam bonæ tuæ mentis est institutor, sit etiam per gratiam restitutor. Incolumem te deus omnipotens fœliciorémque tueatur domine eximie meritóque honorabilis ac suscipiende fili. K

Augustinus Olympio ad dignitatem prouecto, vt ea recte vtatur, commendans ei causam Bonifacij.

Epistola CXXIIII.

DOMINO dilectissimo & in membris honorabiliter amplectendo filio Olympio, Augustinus. Quicquid sis secundum seculi huius cursum, nos tamē charissimo & syncerissimo conseruo Olympio Christiano fidelissime scribimus. Hoc enim tibi esse scimus omni gloria gloriosius, & omni sublimitate sublimius. Fama quippe ad nos pertulit honorē te adeptum esse celsiorem, quæ vtrum vera esset, nondum apud nos fuerat confirmatum, cum hęc scribendi prouenit occasio. Sed quoniam nouimus te à domino didicisse, non alta sapere, sed humilibus cōsentire, quo- *Roma. 12.* libet culmine prouectus esses, non aliter quàm soles literas nostras te accepturum esse præsumimus, domine dilectissime, & in Christi membris honorabiliter amplectende fili. Temporali vero fœlicitate ad æterna lucra te prudenter vsurum minime dubitamus, vt quāto plus potes in hac terrena republica, tanto plus impendas cœlesti illi quæ te in Christo peperit ciuitati, quod tibi vberius rependatur in regione viuentium, & in ve- L ra pace securorum, ac sine fine gaudiorum. Sancti fratris & coēpiscopi mei Bonifacij petitionem tuæ rursus charitati cōmendo, ne forte nunc fieri possit quod ante non potuit. Cum enim posset sine vlla forsitan quęstione quod præcessor eius, quamuis sub alieno nomine cōparauerat: & sub ecclesiæ nomine possidere iam cœperat, consequenter etiā ipse retinere: nolumus tamē quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neq; enim fraus ista, quia fisco fiebat, ideo non fiebat: quia ille quidem Paulus, postquàm Episcopus factus est, renunciaturus suis omnibus rebus propter immensum cumulum fiscalium debitorū, exacta quadam cautione, in qua certū ei pōdus debebatur argenti, hoc exiguo sacello† vnde victum sustentaret tanquā eccle- *† aliàs, hos exiguos agellos.* siæ comparauit, sub nomine tunc potentissimæ domus, vt etiā ex ipsis morem suum sequens cum fisco nō solueret, nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem, qui eidem ecclesiæ illo defuncto est ordinatus, timuit hos agros suscipere, & cū posset pro solis fiscalibus debitis, quę de memoratis possessiunculis ille contraxerat imperiale beneficium postulare, totū maluit confiteri, quod eas Paulus de argento proprio, cum esset fisco ob- M noxius, de ascario†* emerat, vt eas ecclesia si fieri potest, ** forte, arcario.* nō occulta episcopi iniquitate, sed manifesta Christiani imperatoris liberalitate possideat. Quod si fieri non *† basario.* potest, melius inopiæ laborem serui dei tolerant, quàm vt necessariorum facultatē cum conscientia fraudis obtineant. Ad hoc tuum suffragium petimus impartiri digneris: quia id quod primo impetratum est, noluit allegare, ne iterum supplicandi sibi intercluderet facultatem: non enim erat ad desyderata responsum. Nunc vero cum sis eadem benignitate qua soles, sed amplior potestate, nō desperamus adiuuante domino, meritis tuis hoc facile posse concedi. Cum etiam si tuo nomine eadem loca peteres, & memoratæ ecclesiæ ipse donares, quis reprehenderet, aut quis nō maxime prædicaret petitionem tuam, non terrenæ cupiditati sed Christianæ pietati seruientem? Domini dei nostri misericordia te in Christo fœliciorem tueatur domine fili.

Augustinus Cornelio scortis dedito, admonēs illum, vt vxoris defunctæ pudiciciā imitetur, si velit illius impetrare laudes.

Epistola CXXV.

DOMINO

A DOMINO dilectißimo & honorabili fratri Cornelio, Augustinus. Scripsisti mihi vt ad te aliquam prolixam epistolam cõsolatoriam darem, quod grauiter optimæ vxoris morte mouearis, sicut sanctum Paulinum ad Macarium fecisse memioisti. Et illa quidem anima in societatẽ recepta fidelium atq; castarum, laudes nec curat, nec quærit humanas: sed quia propter eos fiunt ista qui viuunt, prius est vt tu qui consolari eius laude desyderas, ita viuas, vt illic vbi ipsa est, esse merearis. Neq; enim dubito quod eam non credas ibi esse, vbi illæ sunt quæ vel adulteriis lectulũ coniugalem polluerunt, vel nullo coniugio delicatæ fornicatiooi † fluxerũt. Quare de illius laude viro loogè dissimili quasi fugare velle mœsticiã, adulatio est, nõ consolatio. Nam si eam diligeres, sicut ipsa te dilexit, seruasses ei quod tibi ipsa seruauit. Et cum illa si prior obiisses, nullo modo credenda sit cuiquam fuisse nuptura, nõnne si vere obitum eius laudibus eius consolandus doleres, ne vnam quidem ac licitam post illam cooiugem quæreres? Hic tu dicturus es: Quid mecum aspere agis? quid dure obiurgas? Nõnne inter hæc verba, ecce semiuiuis †, dum vita ducitur prius finien-

† aliàs, deligatæ, fornicatione.

† fœminis.

B da quàm corrigenda † est †? Vis vt ignoscam satiabili † securitati tuæ? quanto satius tu ignoscis si non amabili, certe miserabili solicitudini meæ. Inimico quidem animo Tullius iouehebatur, & longè aliter erat terrenam rempublicam guberoantis intentio, & tamen ait: Cupio patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis reipublicæ periculis non dissolutum videri. Quanto iustius ego dico, cum ipse noueris quàm tibi amicum animum geram, in æternæ ciuitatis seruitio constitutus minister verbi sacramentique diuini, cupio frater Corneli, me esse clementem, cupio in tantis tuis meisque periculis non dissolutum videri? Plebs mulierum excubat lateribus tuis, crescit indies speculorum † numerus, eiusdem autem numeri dominũ, imò vero seruum iosatiabilem per tot scorta libidinis diffluentem, & laudes defunctæ castæ coniugis à nobis velut ad mitigandam mœsticiam suam iure amicicię flagitantem Episcopi patienter audimus? Quod cum esses non dico catechumenus, sed in errore nobiscum perniciosißimo constitutus iuuenis, in moribus † nobis ab hoc te vicio temperatissima voluntate correxeras, quõ nõ post longum tempus sordidius es reuolutus. Deinde in extremo vitæ periculo baptizatus, non dicam de fide, etiam nobis ecce iam senibus & insuper Episcopis

† insatiabili.

† pellicum.

† iuuenilib⁹.

C nondum emẽdaris. Vis de bonæ vxoris morte per nos consolari, nos de hac tua veriore morte quis consolatur? An quia noo possumus obliuisci tãta erga nos merita tua, ideo cruciãdi adhuc sumus moribus tuis, ideo contemnendi, & pro nihilo habendi quãdo gemimus ad te de te? Sed fatemur nos non esse aliquid ad te corrigendum ac sanandum, deus attendatur, Christus cogitetur. Apostolus audiatur dicens: Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Si qualiscunque Episcopi amici tui verba spernis in corde tuo, corpus domini tui cogita in corpore tuo. Postremò quo modo de die in diem differendo peccas, cum extremum diem tuum nescias? Nuoc probato quas tu ab ore nostro laudes Cyprianæ desyderes. Certè si adhuc in schola rhetorum verba discipulis vẽderem, prius ab eis mercedem sumerem. Vendere tibi volo laudem pudicißimæ coniugis tuæ, prius mihi mercedem da, pudiciciam tuam. Da, inquam, & accipe. Humanum dico propter infirmitatem tuam, puto quòd non sit apud

1. Cor. 6.

Verba vendere.

D te digna Cypriana, cuius laudibus anteponis amorem concubinarum tuarum, quod vtique faciens permanere in illo amore, quàm ad istas laudes peruenire malueris. Quid mihi vis extorquere poscendo, cum pro te videas esse quod posco? Quid precaris subiectus, quod potes iubere correctus? Mittamus munera spiritalia cõiugi † tuæ, tu imitationem, ego laudem: quanquam sicut supra dixi, laudem ab hominibus iam illa non quærat, imitationẽ vero tuam tantum quærit etiam defuncta, quantum te dilexit etiam dissimilem viua. Faciam de illa quod vis, cum tu feceris quod & ego volo & illa. Si enim diues ille superbus atq; impius, sicut in Euangelio dominus loquitur, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splẽdidè, cum malorũ meritorum pœnas apud ioferos lueret, neque de digito contempti ante ianuam suam pauperis aquæ stillam impetrare valuisset, recordatus est quinq; fratres suos, & rogauit ad eos eundem pauperem mitti, cuius requiem in sinu Abrahæ longè prospiciebat, ne & ipsi venirẽt in illum locum tormentorum: quãto magis tua coniunx te recordatur? quanto magis te casta non vult ad pœnas venire mœchorum? Si fratres suos nec superbus ad pœnas ve-

† spiritui cõiugu.

Luca. 16.

E nire voluit superborum, & cum frater nollet fratribus in malis se esse coniunctum: quãto minus vult in bonis constituta coniunx virum in malis habere separatum? Lege ipsum locum in Euangelio: Christi est vox pia, Crede deo. Doles videlicet coniugem mortuam, & putas si eam laudauero, quod meis affatibus consolaberis; disee quod doleas si cum illa nõ eris. An magis tibi dolendum est, quod à me nondum laudatur, quàm mihi, quod à te ooo amatur? Nam vtiq; si amares, cũ illa esse post mortẽ desyderares, quod profecto non eris, si qualis es talis eris. Ama ergo cuius exigis laudem, ne quod meodaciter exigis, iuste denegem, Et alia manu. Dominus nobis præstet de tua salute gaudere domine dilectißime & hooorabilis frater.

Augustinus Antonio gratias agit pro laudibus, collaudans quod ingenue professus sit dogma catholicum.

Epistola. CXXVI.

AVGVSTINVS Antonio. Cùm à duobus tibi scripta deberentur, cumulatißime maior pars reddita est, quod vnum nostrum præsentẽ vides, cuius ex ore cum me quoq; aspicis †, poteram non rescribere, nisi ipso iubente fecissem, quo

† accipis.

F proficiscente superuacaneum videbatur esse quod feci. Quapropter fertilius fortasse tecum colloquor, quàm si coram adessem, cum & epistolam meam legis, & eum audis, in cuius pectore me habitare optime nosti. Cum magno gaudio literas sanctitatis tuæ consyderaui atque digeßi, quod & Christianum animum tuum sine vllo fuco iniqui temporis & in oos (amicißimum) præ se gerunt. Gratulor tibi, & gratias ago deo & domino nostro de spe & fide & charitate tua, tibique apud eum, quod de nobis tam bene existimas, vt fideles dei seruos esse credas, idq; ipsum in nobis corde purissimo diligas: quanquam hinc etiam gratulandum beneuolentiæ tuæ potius, quàm gratiæ tibi agendæ sunt. Tibi enim prodest ipsam diligere bonitatem, quam profecto diligit qui eum diligit, quem credit bonum, siue ille se ita, siue aliter quàm creditur habeat. Vnus tantum in hac re cauendus est error, ne quisque oon de homine, sed de ipso hominis booo aliter sentiat, quàm veritas postulat. To vero frater dilectißime, qui nullo modo erras credendo vel sciendo, magnũ bonum esse libenter deo casteq; seruire, cum quemlibet hominũ propterea diligis,

G quod huius boni participem credis, tecum est fructus
tuus, etiã si ille non ita sit. Quapropter tibi de hac re gra
tulandum est, illi autem nõ, si propterea diligitur: sed si
talis est qualem esse existimat, à quo propterea diligitur.
Quales itaq; nos simus, quantumq; in deum promoue-
rimus, ipse viderit, cuius non solum de hominis bono,
sed homine ipso nõ potest errare iudiciũ. Tibi ad mer-
cedem beatitudinis, quod ad hanc rem attinet, satis est,
quod nos tales credẽs quales oportet esse seruos dei, to-
to sinu cordis amplecteris. Gratias vero tibi vberes agi-
mus, quod nos cum laudas, tanquã tales simus, mirabili-
ter hortaris, vt tales esse cupiamus: vberiores etiã, si non
solum te commendes orationibus nostris, sed etiã non
pretermittas orare pro nobis. Gratior est enim deo pro
fratre deprecatio, vbi sacrificiũ charitatis offertur. Par-
uulum tuum plurimum saluto, & secundum præcepta
domini salutaria opto grandescere. Domui quoq; tuæ
vnam fidem & deuotionem veram, quæ sola catholica
est, prouenire desydero & precor: in quam rem, si quam
fortè aliam nostram operam necessariam existimas, ne
tibi vendicare dubites & communi domino fretus &
iure charitatis. Illud sanè admonuerim, religiosissimã
prudentiam tuam, vt amorem dei non irrationabilem
H vel inferas infirmiori vasi tuo, vel nutrias, diuina le-
ctione grauique colloquio. Nemo enim solicitus de
statu animæ suæ atque ob hoc sine pertinacia inquiren
dæ voluntati domini intẽtus est, qui bono demonstra-
tore vsus non dinoscat, quid inter schisma quodlibet
atque vnam catholicam intersit.

Augustinus Donato Proconsuli Africæ, vt Donatistas coerceat non occidat.

Epistola CXXVII.

DOMINO eximio meritòque honorabili insi-
gniterq; laudabili filio Donato Augustinus in
domino salutẽ. Nollem quidem in his affli-
ctionibus esse Africanam ecclesiam constitu-
tam vt terrenæ vllius potestatis indigeret auxilio. Sed
Roma.13. quia sicut Apostolus dicit, Non est potestas nisi à deo:
proculdubio cum per vos syncerissimos catholicæ ma
Psal.123. tris filios eidem subuenitur, Auxilium nostrũ in nomi-
ne domini est qui fecit cœlum & terrã. Quis enim non
sentiat in tantis malis non paruam nobis consolationẽ
diuinitus missam, cum tu vir talis & Christi nominis a-
mantissimus, Proconsularibus es sublimatus insigni-
I bus, vt ab sceleratis & sacrilegis ausibus inimicos eccle-
siæ bonæ tuæ voluntati potestas sociata cohiberet, do-
23.quaest.5. vnum. mine eximie meritoq; honorabilis insignitèrque lauda
bilis fili? Deniq; vnũ solum est quod in tua iusticia per-
timescimus, ne fortè quoniã quicquid mali cõtra Chri
stianam societatẽ ab hominibus impiis ingratisq; com-
mittitur, profecto grauius est & atrocius, quàm si in ali-
os talia committantur, tu quoque pro immanitate faci-
norum, ac non potius pro lenitatis Christianæ consy-
deratione cẽseas coërcendum, quod te per Iesum Chri-
stum ne facias obsecramus. Neque enim vindictam de
inimicis in hac terra requirimus, aut vero ad eas angu-
stias animi nos debent coarctare quæ patimur, vt obli-
uiscamur quid nobis præceperit, pro cuius veritate ac
nomine patimur, qui diligimus inimicos nostros & o-
Hæreticos corrigi vult ramus pro eis. Vnde ex occasione terribilium iudicum
ac legum ne æterni iudicij pœnas incidant, corrigi eos
cupimus, non necari, nec disciplinam circa eos negli-
gi volumus, nec suppliciis quibus digni sunt exerceri.
Sic igitur eorum peccata compesce, vt sint quos pœni-
teat peccasse. Quæsumus igitur vt cum ecclesiæ causas
audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam vel affli- K
ctam esse cognoueris, potestatem occidendi te habere
obliuiscaris, & petitionem nostram non obliuiscaris.
Non tibi vile sit neque contemptibile fili honorabili-
ter dilectissime, quod vos rogamus ne occidantur, pro
quibus dominum rogamus vt corrigantur, excepto e-
tiam quòd à perpetuo proposito recedere nõ debemus
vincendi in bono malum. Illud quoque prudentia tua
cogitet, quòd causas ecclesiasticas insinuare vobis ne-
mo præter ecclesiasticos curat. Proinde si occidẽdos in *23.q.5.vnũ*
bis ◊ sceleribus ◊ homines putaueritis, deterrebitis nos
ne per operam nostrã ad vestrum iudicium aliquid ta-
le perueniat: quo comperto illi in nostram perniciem
licentiore audacia grassabuntur, necessitate nobis im-
pacta◊ & indicta, ◊ vt etiã occidi ab eis eligamus quàm
eos occidẽdos vestris iudiciis ingeramus. Hanc admo-
nitionem, petitionem, obsecrationem meam, ne quæso
aspernanter accipias. Neque enim te arbitror nõ reco-
lere, magnã me ad te & multo quàm nũc es altius sub-
limatum, etiam si Episcopus nõ essem fiduciam tamen
habere potuisse. Cito interim per edictum† excellentiæ *† aliàs, prædicta.*
tuæ nouerint hæretici Donatistæ manere leges contra
errorem suum latas, quas iam nihil valere arbitrantur
& iactant, ne vel sic nobis parcere aliquatenus possint. L
Plurimum autem labores & pericula nostra quò fru-
ctuosa sint adiuuabis, si eorum vanissimã & impiæ su-
perbiæ plenissimam sectam non ita cures imperialibus
legibus comprimi, vt sibi vel suis videantur qualescun-
que molestias pro veritate atq; iusticia sustinere, sed eos
cum hoc abs te petitur, rerũ certarum manifestissimis
documẽtis apud acta vel præstantiæ tuæ vel minorum
iudicũ conuinci atq; instrui patiaris, vt & ipsi qui te iu-
bente attinẽtur, duram si fieri potest, flectant in melius
voluntatem, & ea cæteris salubriter legant. Onerosior *γνώμη.*
est quippe quàm vtilior diligentia, vt quãuis magnum
deseratur malum, & magnum teneatur bonũ, cogi tan
tum homines non doceri.

Augustinus eidem Donato, blande extimulans ad vitã vere Christianam. *Epistola* CXXVIII.

DOMINO eximio & syncerissima dilectione
honorabili fratri Danato, Augustinus in do-
mino salutẽ. Quod te administrantẽ multum
desyderans, etiã cum Tibilim venisses, videre
non potui, credo propterea factũ esse, vt animo tuo cu- M
ris publicis expedito potius fruerer, quàm vt illa saluta-
tio, me apud te ocioso, & te negocioso, neuter nostrum
quantum satis esset, desyderium temperaret. Recolens
quippe honestatem ab ineunte ætate indolis tuæ, abun-
danter idoneum tuum pectus existimo, cui se Christus
largissime infundat, fructus ei afferas in æterna & cœ-
lesti gloria, quàm temporali & terreno præconio di-
gniores. A multis enim, imò prorsus ab omnibus, quos
vel percontari vel vltro etiam prædicantes audire po-
tui, castitatem virtutèmque administrationis tuæ con-
stanter omnino laudantibus atque præferentibus, & si-
ne vllo scrupulo dissonę varietatis accepi, & eo certius,
quòd ignorabant necessitudinem nostram, & vtrum te
vel tenuiter nossem penitus nesciebãt prædicatores tui,
ne magis eos auribus meis se dedisse quàm vera de te
spargere crederem. Ibi enim est à vanitate remota lau-
datio, vbi etiã vituperatio ab offensione secura est. Ve-
runtamen ô frater eximie & syncerissima dilectiona
honorabilis, non nunc docendus es, sed fortasse admo
nendus, omnem istam gloriam famãmque popularem
non in ore vulgi esse letabilem, sed in rebus ipsis, quæ
etiam

A etiam si vulgo displiceant, proprio tamen fulgore ac pondere non imperitorum commendatione preciosæ sunt magis; miserandus est qui talia improbat, quàm ille qui de talibus improbatur iudicandus miser. Cum vero placet, & sibi debita laude populariter quoq; prædicantur, nec sic quidem ipsæ maiores melioresq; fiunt alieno iudicio, quoniam integrãtur intima veritate, & solius conscientiæ robore solidaotur. Vnde magis hominibus rectè existimantibus, quàm ei de quo vulgus bene existimat, aliquid ex eo fœlicitatis accidit. Quæ cum optime noueris, vir bone, intuere vt cœpisti fortissima cordis acie dominum nostrum Iesum Christum, & ab omni inani fastu omnino detumescẽs, assurge in illum, qui non ventose alleuat conuersos ad se, sed certis fidei passibus innitentes atque ascendentes collocat in sempiterno fastigio cœlestis atque angelicæ dignitatis. Per quẽ te obsecro vt rescribas mihi, tuosq; omnes, quos in Sinitensi vel Hipponensi habes, ad catholicæ Ecclesiæ communionem communiter† & benigne adhorteris. In cuius gremio etiam patrem tuum laudabilem & egregium virum abs te genitum esse cognoui, quem vt debito meritis eius à me officio salutes peto, &
B nos visere non graueris. Quòd etiam propter rem tuã, quam hic habes meliorem apud deum faciendam, non imprudenter exposco. Dei misericordia te circumplectatur, & ab omni iniquitate conseruet.

† comiter.

Augustinus Olympio Comiti, vt leges Cæsaris aduersus Donatistas euulget. Epistola CXXIX.

DOMINO eximio & merito præstantissimo multumq; in Christi charitate honorando filio Olympio, Augustinus in domino salutem. Quanuis mox vt audiuimus te merito sublimatum, cum ipsa fama nõdum nobis certissima esset, nihil aliud de animo tuo credidimus erga Ecclesiã dei, cuius te veraciter filiũ esse gaudemus, quàm quòd tuis literis mox aperuisti: tamen etiam illis lectis, quibus vltrò dignatus es etiam si pigri & cunctantes essemus, exhortationem beneuolentissimam mittere, vt instruente humilitate nostra per religiosam obedientiam tuam, dominus cuius munere talis es, Ecclesiæ suæ iamiamq; subueniat, maiore fiducia obis scribim° domine eximie & merito præstantissime multumq; in Christi charitate honorande fili. Et fratres quidem multi sancti colle-
C gæ mei, grauiter Ecclesia perturbata profecti sunt pene fugientes ad gloriosissimum comitatum, quos siue iam videris, siue literas eorum ab vrbe Roma opportunitate cuiusquam occasionis acceperis, ego tamen licet nullum consilium cum eis communicare potuerim, nõ potui prætermittere per hũc fratrem & compresbyterum meum, qui vrgẽti necessitate pro salute ciuis sui, etiam media hyeme quomodocunque ad illas partes venire compulsus est, & salutare & admonere charitatẽ tuam, quã habes in Christo Iesu domino nostro, vt opus tuũ bonum diligentissima acceleretur instantia, quo nouerint inimici Ecclesiæ, leges illas, quæ de idolis confringendis & hæreticis corrigẽdis viuo Stilichone in Africam missæ sunt, ex voluntate Imperatoris piissimi & fidelissimi constitutas, quo nesciente vel nolẽte factum siue dolose iactant, siue libenter putant, atque hinc animos imperitorum turbulentissimos reddunt, nobisq; periculose ac vehementer infestos. Hoc autem quod petendo vel suggerendo admoneo præstantiã tuam, non dubito omnium per Africam collegarum meorum fieri voluntate. Arbitrorq; quacũque primitus exorta occasione facillime posse ac debere maturari, vt nouerint

Comitatus.

sicuti dixi homines vani, quorum & aduersantium salutẽ requirimus, & leges quæ pro Christi Ecclesia missæ sunt, magis Theodosij filium quàm Stilichonem curasse mittendas. Propterea quippe memoratus presbyter harum perlator, cum de regione sit Mileuitana, ab Episcopo suo venerabili fratre meo Seuero, qui tuam mecum syncerissimam dilectionẽ multum salutat, per Hipponem regium, vbi ego sum, transire iussus est: quia cum forte simul essemus in magnis Ecclesiæ tribulationibus & perturbationibus, quærebamus occasionẽ scribendi ad eximietatem tuam & nõ inueniebamus. Iam quidem vnam epistolam miseram in negocio sancti fratris & collegæ mei Bonifacij Episcopi Cataquensis: sed nondum ad nos peruenerãt grauiora, quæ nos vehementius agitarent, quibus comprimendis vel corrigendis quemadmodum meliore secũdum Christi misericordiam consilio cõsulatur, commodius Episcopi qui propterea nauigauerunt, cum tanta benignitate tui cordis acturi sunt, qui potuerunt communi cõsilio diligentius deliberatum aliquid ferre, quantum temporis permittebat angustia. Illud tamen quo animum clementissimi & religiosissimi principis erga Ecclesiã prouincia nouerit, nullo modo esse differẽdum, sed etiam E antequã Episcopos qui profecti sunt videas, quàm primum tua præstantissima pro Christi membris in tribulatione maxima constitutis vigilantia poterit accelerandum suggero, peto, obsecro, flagito. Neque enim paruum in his malis solatium dominus obtulit, quòd te voluit multo amplius posse quàm poteras, quando iam de tuis multis ac magnis operibus bonis gaudebamus. Multum sanè de quorundam neque paucorum fide firma & stabili gratulamur, qui ex occasione legum ipsarum ad Christianam religionem vel catholicã pacem conuersi sunt, pro quorum salute sempiterna nos in hac temporali etiam periclitari delectat. Propterea enim maxime ab hominibus nimium durèque peruersis, nunc inimiciciarum grauiores impetus sustinemus, quos nonnulli eorum nobiscũ patientissime sustinent: sed plurimum infirmitati metuimus donec discant & valeant adiuuante misericordissima gratia domini, seculum præsens & hominum diem cum robore cordis valentiore contemnere. Commonitorium quod misi fratribus Episcopis, quia sicut puto nondum ibi sunt, ab eximietate tua illis tradatur cũ venerint. Tantam quippe tui syncerissimi pectoris habemus fiduciam, vt adiu F uante domino deo nostro, non solum impertitorẽ auxilij te velimus, verumetiam consilij participem.

Augustinus Circensibus à factione Donatistarum conuersis ad Ecclesiæ catholicæ societatem gratulatur, admonens vt ex animo faciant quod faciunt, & in eo persistant. Epistola CXXX.

DOMINIS honorabilibus & meritò suscipiẽdis, charissimis ac desyderantissimis fratribus in omni honorum gradu, Circensibus, Augustinus Episcopus. Si id quod in vestra ciuitate nos grauiter contristabat absumptum est, si duricia cordis humani resistens manifestissimæ, & quodam modo publicæ veritati eiusdem veritatis vi † euicta est, si sapit dulcedo pacis vnitatisq; charitas, & non iam reuerberat oculos saucios, sed sanos illustrat ac vegetat, non sunt hæc opera nostra sed dei, non hæc humanis operibus omnino tribuerem, nec si cum apud vos essemus tanta conuersio multitudinis nobis loquẽtibus & hortantibus proueniret. Hoc agit ille & efficit, qui per ministros suos rerũ signis extrinsecus admonet, rebus autem ipsis

† al. eiusdẽ potentia vt ritatis &c.

G tem ipsis per seipsum intrinsecus docet. Nec ideo pigrius moueri nos oportet ad visendos vos, quoniam quicquid in vobis laudabile est factum, nō à nobis, sed ab illo factum est qui facit mirabilia solus. Multo enim alacrius debemus accurrere ad spectanda opera diuina quàm nostra, quia & nos si quid boni sumus, opus illius non hominum sumus. Vnde Apostolus dixit, Neq; qui
1.Cor.3. plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremen-
Xenocrates. tum dat deus. Xenocrates Polemonem vt scribitis, & nos ex illius literis recordamur, de fruge temperantiæ disputando, non solum ebriosum, verumetiam tunc ebrium ad mores alios repente conuertit. Quāquam ergo ille sicut prudenter & veraciter intellexistis, nō deo fuerit acquisitus, sed tantum à dominatu luxuriæ liberatus, tamen ne idipsum quidem quod melius in eo factū est humano operi tribuerim, sed diuino: Ipsius nāque corporis quod est infimum nostrum, si qua bona sunt, sicut forma & vires & salus, & si quid eiusmodi est, non sunt nisi ex deo creatore ac perfectore naturæ, quanto magis animi bona donare nullus alius potest? Quid enim superbius vel ingratius cogitare potest humana vecordia, si putauerit cum carne pulchrum fa-
H ciat deus hominem, animo castū ab homine fieri? Hoc
Sap.8. in libro Christianæ sapientiæ sic scriptum est, Cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ scire cuius esset hoc donum. Polemo ergo si ex luxurioso continens factus ita sciret, cuius esset hoc donum, & eum abiectis superstitionibus gentium pie coleret, non solum cōtinens, sed etiam veraciter sapiens & salubriter religiosus existeret, quod ei non tantum ad præsentis vitę honestatem, verum & ad futuræ immortalitatem valeret. Quanto minus igitur mihi arrogare debeo cōuersionem istam vestram vel populi vestri, quam modo nobis nūciastis, quæ me nec loquēte, nec saltem præsente procul dubio diuinitus facta est, in quibus veraciter facta est. Hoc itaque precipue cognoscite, hoc pie humiliterque cogitate, deo fratres, deo gratias agite, deum timete ne deficiatis, amate vt proficiatis. Si autem adhuc quosdam amor hominis occulte segregat, & timor hominis fallaciter congregat, obseruent qui tales sunt, quoniā deū, cui nuda est humana cōscientia, nec testem fallunt, nec iudicem fugiunt. Si quid autem illos de quæstione ipsius vnitatis, pro suæ salutis sollicitudine permouet, hoc
I sibi quantum existimo iustissimum extorqueant, vt de catholica Ecclesia, id est, toto orbe diffusa potius id credant quod diuinæ scripturæ dicunt, non quod linguæ humanæ maledicunt. De ipsa verò dissensione quæ inter homines orta est, qui qualesliber fuerint non vtique
Gene.22. præiudicant promissis dei, qui dixit ad Abraham, In semine tuo benedicentur omnes gentes, quod creditum est cum audiretur prædictum, & negatur cum videtur impletum, hoc tātum interim breuissimum, & nisi fallor inuictissimum cogitēt, aut actam esse istam causam in ecclesiastico transmarino iudicio, aut nō esse actam. Si acta ibi non est, innocēs est Christi societas per omnes transmarinas gentes, cuius societatis nos communione gaudemus, & ideo ab eis innocentibus vtique sacrilega direptione separantur. Si vero acta est ibi ista causa, quis non intelligat, quis non videat eos in ea victos quorum inde communio separata est? Eligant ergo, vtrum malint credere quod pronūciauerunt ecclesiastici cognitores, aut quod murmurāt victi litigatores. Aduersus istam complexionem dictu breuissimam, intellectu facillimam, attēdite pro vestra prudentia diligenter, quàm nihil sobrium responderi K possit, & tamen malus Polemo magis ebrietate inueterati erroris vertitur. Date veniam prolixiori fortassis epistolę quàm iucundiori: veruntamen vt arbitror, vtiliori quàm blādiori, domini honorabiles & merito suscipiendi, charissimi, ac desyderātissimi fratres. De aduentu autem nostro ad vos, vtrorūq; desyderium deus impleat. Quanto enim charitatis ardore accendamur ad visendos vos, verbis explicare nō possumus, sed vos benigne credere minime dubitamus.

Augustinus Memorio Episcopo commendat Posidium, damnans disciplinas liberales, nisi ad sit studiis pietatis. Multa de libris quos scripsit de Musica. Item de versibus Dauiduis. Epistola CXXXI.

DOMINO beatissimo & venerabiliter charissimo & synceriter desyderantissimo fratri & coëpiscopo Memorio, Augustinus in domino salutem. Nullas iam reddere debui literas sanctæ charitati tuæ sine his libris, quos à me sancti amoris iure violentissimo flagitasti, vt hac saltem obedientia responderē epistolis tuis, quibus me magis onerare quàm honorare dignatus es. Quanquam vbi suc-
L cumbo, quia oneror, ibi etiā quia diligor, subleuor. Neque enim à quolibet diligor, subleuor, & eligor, sed ab eo viro & domini sacerdote, quem sic acceptum deo sentio, vt cum animam tuam tam bonam leuas ad dominum, quoniā in illa me habes, leues & me. Debui ergo nunc libros mittere, quos emendaturū me esse promiseram, Et ideo non misi, quia non emendaui: non quia nolui, sed quia non potui, curis videlicet multis & multum preualentibus occupatus. Nimis autem ingratum ac ferreum fuit, vt te, qui nos sic amas, hic sanctus frater & collega noster Posidius in quo nostram non paruam præsentiam reperies, vel non disceret, vel sine literis nostris disceret. Est enim per nostrum ministerium, non literis illis, quas variarum serui libidinum, liberales vocant, sed dominico pane nutritus quantus ei potuit per nostras angustias dispensari. Quid enim aliud dicendum est eis, qui cum sint iniqui & impij liberaliter sibi videntur eruditi, nisi quòd in literis vere
Ioan.8. liberalibus legimus, Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis. Per eum nanque præstatur, vt ipse etiam quæ liberales disciplinę ab eis, qui in libertatem vocati non sunt appellantur, quid in se habeant liberale noscatur.
M Neque enim habent congruum libertati, nisi quod habent congruum veritati. Vnde ille ipse filius, Et veritas, inquit, liberabit vos. Non ergo illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena sunt carmina poëtarum, vllo modo nostrę consonant libertati: Non oratorum inflata & expolita mendacia: Non denique
Contra liberales disciplinas. ipsorum philosophorum garrulę argutię, qui vel deum prorsus non cognouerunt, vel cum cognouissent deū, non sicut deum glorificauerūt, aut gratias egerunt, sed euanuerūt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, Et immutauerunt gloriam incorrupti dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum atque quadrupedum & serpentium, vel qui istis simulacris non nimis dediti, coluerunt tamen & seruierūt creaturæ potius quàm creatori. Absit omnino vt istorum vanitates & insaniæ mendaces, ventosæ nugæ ac superbus error, rectè liberales literæ nominentur, hominum scilicet infœlicium, qui de gratia per Iesum Christum dominum nostrum qua sola liberamur de corpore mortis huius non cognouerunt,

A runt, nec io eis ipsis quæ vera sunt, senserunt. Historia *Historia.* sanè, cuius scriptores fidem se præcipue oarrationibus suis debere profitentur, fortasis habeat aliquid cognitione dignum liberis, cum siue bona siue mala hominum, tameo vera oarraotur. Quanuis in eis cognoscēdis qui spiritu sancto non adiun sunt, rumorésque colligere ipso humanæ infirmitatis conditione compulsi suot, quemadmodum oon fallereotur in plurimis omnino oon video. Est tamen in eis aliqua propinquitas libertatis, si voluntatem menoendi noo habēt, oec homines fallūt, nisi cum ab hominibus humana infirmitate falluntur. Verum quia io omnibus rerum motibus qui numeri valeant, facilius consyderatur in vocibus, eaq; consyderatio quibusdam quasi gradatis itineribus nititur ad superna intima veritatis, in quibus viis ostendit se sapientia hilariter, & io omni prouidentia occurrit amantibus, initio nostri ocij, cum à curis maioribus magisque necessariis vacabat animus, volui per *1. Retra. 10* ista quæ à oobis desyderasti scripta proludere, quaodo conscripsi de solo rhithmo sex libros, & de melo scribere alios forsitan sex, fateor, dispooebam, cum mihi ocium futurum sperabam. Sed postea quàm mihi cu B rarum Ecclesiasticarum sarcina imposita est, omnes illæ deliciæ fugêre de manibus, ita vt vix ouoc ipsum codicem inueniam, quoniam tuam voluntatem, nec petitionem, oec iussionem contemnere oequeo. Quod sa oè opusculum si potuero mittere, oon quidem me obi obtemperasse, veruntamen te hoc à me tantopere flagitasse pœnitebit. Difficillime quippe intelligootur in eo quinque libri, si non asit qui non solum disputantium posit separare personas, verumetiam pronunciādo ita sonare morulas syllabarum, vt eis exprimantur sensumq; aurium feriant genera numerorum: maxime quibusdam etiam silentiorum dimensa interualla misceotur, quæ omnino sentiri nequeunt, nisi auditorem prooūciator informet. Sextum sanè librum quē emendatum repperi, vbi est omnis fructus cæterorum, non distuli mittere charitati tuæ, fortasis ipse tuā noo multum refugiet grauitatem. Nam superiores quinque vix filio nostro & cōdiacono Iuliano, quoniam & ipse iam nobiscum commilitat, [lectiooe &] cognitione digni videbuntur. Quem quidem nō audeo dicere plus amo quàm te, quia nec veraciter dico, sed támen audeo dicere, plus desydero quàm te. Mirum videri potest quē- C admodum quem pariter amo, amplius desyderem, sed hoc mihi facit spes amplior videndi eum. Puto enim quòd si ad nos te iubente vel mittente venerit, & hoc faciet quod adolesceotem decet, maxime quia nōdum curis maioribus detinetur, & teipsum mihi expeditus apportabit. Quibus numeris consistant versus Dauidici oon scripsi, quia nescio. Neque enim ex Hebræa lingua, quam ignoro, potuit etiam oumeros interpres exprimere, ne metri necessitate ab interpretandi veritate amplius quàm ratio seotentiarum sinebat digredi cogeretur: certis tamen eos constare oumeris, credo illis qui eam linguam probe callent. Amauit enim vir ille sanctus Musicam piam, & in ea studia oos magis ipse quàm vllus alius author acceodit. Habitetis omnes in æternum in adiutorio altissimi, qui habitatis vnanimes in domo, pater materq; fratres filiorum, & cūcti vnius patris filij, memores nostri.

Augustinus Florentinæ puellæ studiosæ, offerens suam docendi operam, si proferat quid velis exponi.
Epistola CXXXII.

DOMINAE eximiæ meritóque honorabili in D Christo ac suscipiendæ filiæ Floreotinæ, Augustinus Episcopus in domino salutē. Sanctum propositum tuum & inuisceratus cordi tuo timor domini castus permanens in seculum seculi, *Psal. 18.* curam pro te nostrā non solum io precibus apud deū, verumetiam in admonitionibus ad te ipsam non mediocriter suscitat. Quod quidem in epistolis meis, quas ad matrem reuerentiæ tuæ, debito mihi cū honore nominandam dedi, nō semel feci. Sed quia hoc mihi rescribere dignata est, prius te velle accipere literas meas, tuoc demum si quid fortè opus esset tibi ex ministerio meo, quod venerando studio tuo omniúmque talium, quātum possum libera seruitute debere me noui, non te esse tacituram & rescribendo insinuaturā. Ecce feci quod te voluisse, quanuis nō per te, comperi, ne viderer tibi ostium fiduciæ inhumaniter claudere: superest vt promas ipsa, si quid ex me quærendum putas. Aut enim scio quod inquisieris, & oon negabo: Aut ita nescio, vt oullo fidei salutisq; detrimēto nescio, & de hoc etiam teipsam si potuero faciā reddita raoooe securā: Aut certe si & nescio & tamen sciendum est, vel impetrabo à domino ne obi desim. Nam sæpe officium im- E pertiendi meritum est accipiendi: vel ita tibi respōdebo, vt noueris pro hac ipsa re quā pariter nescimus ad quem pulsare debeamus. Hæc ideo prælocutus sum, ne te pro certo speres quicquid à me quæsiueris auditurā, & cū hoc (non) prouenerit, audacter potius quàm prudenter me fecisse arbitreris, quod tibi quærendi si quid voles facultatem dedi. Hoc enim feci non doctor perfectus, sed cum docendis perficiendus, domina eximia meritóque hooorabilis in Christo ac suscipienda filia. Equidem etiam in iis rebus quas vtcunq; scio, magis te cupio esse scientem, quàm scientiæ nostræ indigētem. Neque enim vt quod scimus doceamus, aliorum ignorantiam optare debemus. Multo quippe melius omnes sumus dociles deo quod vtique in illa superna patria, cum in nobis completum fuerit quod promissum est, perficietur, vt oō dicat homo proximo suo, Cognosce *Hiere. 31.* domioum. Omoes enim cognoscent eū, sicut scriptum est, à minore vsque ad maiorem eorum. Et solicitissime cauendum est in docendo superbię vicium, quod io discendo oō ita est. Vnde & sancta scriptura oos admooet dicens: Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loqueodum. *Iaco. 1.* Et ille in Psalmo ait: Audi- *Psal. 50.* tui meo dabis gaudium & exultationem & lætitiā: F continuóque subiecit, Ex exultabūt ossa humiliata. Vidit enim in audieodo facillime seruari humilitatem, quæ difficilis est in docendo, quoniā necesse est vt doctor habeat superiorem locum, vbi laboriosum est obtinere ne subrepat elatio. Vidès ne quemadmodum periclitemur à quibus hoc expectatur, vt oon solum doctores simus, verumetiam cum simus homines diuina doceamus? Sed laborum periculorúmque nostrorū singulare est solatium, cum ita proficitis, vt illò perueniatis, vbi nullius hominis doctoris egeatis. Isto autem periculo non taotum nos, nam ad illum de quo dicturus sum, quid sumus nos? Non ergo oos tantum periculo isto, sed etiam ille doctor gentium periclitatum se esse testatur cum dicit: Ne in magnitudine reuelationum *2. Cor. 12.* mearum extollar, datus est mihi stimulus carnis &c. Vnde & ipse domious tumoris huius admirabilis medicus, Nolite, inquit, ab hominibus vocari rabbi, vnus *Matt. 23.* est enim magister vester Christus. Quod retinēs idem ipse doctor geotiū dicit: Neque qui plantat est aliquid, *1. Cor. 3.*

neque

G neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Hoc &
ille meminit, qui in natis mulierum, quanto magnus
erat, tanto se in omnibus humiliabat, indignum se af-
Lucæ 3. firmans qui Christi calciamenta portaret. Quid enim
Ioan. 1. aliud ostendit vbi ait: Qui habet sponsam sponsus est,
Ioan. 3. amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gau-
det propter vocem sponsi? Hic est ille auditus de quo
Psal. 50. pauloante commemoraui in Psalmo positum, Auditui
meo dabis exultationem & læticiam, & exultabunt os-
sa humiliata. Proinde tanto me certius, tanto solidius,
tanto sanius gaudere scias de fide & spe & dilectione
tua, quanto minus indigueris, non tantum à me quic-
quam discere, sed ab vllo prorsus hominum. Verunta-
men quia cum illic essem, te quidem per ætatem vere-
cundante, boni parentes & amantissimi bonorum stu-
diorum tuorum, quanto pietatis veræq; sapientiæ ar-
dore flagrares mihi intimare dignati sunt, & beneuo-
lentissime petierunt, ne tibi instruendę in quo opus es-
set meam operulam denegarem: admonendam te his
literis credidi, secundum supradictas optiones, vt quæ-
ras quod vis, ne sim superfluus si conatus fuero docere
quod scis, dum tamen firmissime teneas, quod etsi ali-
H quid salubriter per me scire potueris, ille te docebit qui
est interioris hominis magister interior, qui in corde
tuo tibi ostendit verum esse quod dicitur, Quia neque
qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremē
tum dat deus.

Augustinus Italicæ cuidam de clade Romanorum à Barbaris illata, de perpetiendis malis spe vitæ cœlestis.

Epistola CXXXIII.

RELIGIOSISSIMAE atq; in Christi mem-
bris meritò sanctèque laudabili famulæ dei
Italicæ, Augustinus in domino salutē. Tres
epistolas tuæ benignitatis acceperam cum ista
rescripsi. Vnam, quæ adhuc meas literas exigebat: alte-
ram, quæ ad te iam peruenisse indicabat: tertiam, quæ
beneuolentissimam pro nobis curam tuam etiā de do-
mo clarissimi & egregij iuuenis Iuliani, quæ nostris
adhæret parietibus, continebat. Qua accepta continuo
respōdere non distuli, quia procurator eximietatis tuæ
cito se Romam posse mittere scripsit, cuius literis gra-
uiter contristati sumus, quòd ea quæ illic in vrbe vel
circa vrbem geruntur, non nobis insinuare curauit, vt
certum apud nos fieret quod incertæ famæ credere no
I lebamus. Fratrum quippe literis ante transmissis, quan-
uis molesta & dura, multa tamē leuiora nunciata sunt.
Plus sanè quàm dici potest miratus sum, quòd nec tan-
ta occasione hominum tuorum fratres sancti Episcopi
scripserint, nec epistola tua quicquam nobis de tantis
tribulationibus vestris insinuauerit, quæ vtique per vi-
scera charitatis nostræ sunt, nisi forte faciendum non
putasti quod nihil prodesse duxisti, aut nos tuis literis
mœstificari noluisti. Prodest aliquid, quantum ego ar-
bitror, etiam ista cognoscere. Primò, quia iniustum est
Roma. 12. gaudere velle cum gaudentibus, & flere non velle cum
Roma. 5. flentibus. Deinde quia tribulatio patientiam operatur,
patientia probationem, probatio spem, spes autem non
confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus no-
stris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Absit
itaque vt recusemus audire etiam quæ amara & tristia
sunt erga charissimos nostros. Nescio quo enim modo
1. Cor. 12. minus fit quod patitur vnum membrum si compatiun-
tur alia membra. Nec ipsa mali relatio fit per commu-
nionem cladis, sed per solatium charitatis, vt quanuis
alij ferendo patiuntur, alij cognoscendo compatiūtur,
communis sit tamen tribulatio, quibus probatio, spes, K
dilectio spiritúsque communis est. Omnes autem nos
dominus consolatur, qui & hæc temporalia mala præ-
dixit, & post hæc bona æterna promisit. Nec debet cum
præliatur infringi, qui vult post prælium coronari, vi-
res illo subministrante certantibus qui præparat inef-
fabilia dona victoribus. Rescripta illa nostra non tibi
ad nos auferant scribendi fiduciam, præsertim quia ti-
morem nostrum non improbabili defensione lenisti.
Paruulos tuos resalutamus, & in Christo tibi grande-
scere optamus, qui iam in hac ætate cernunt quàm sit
amor huius seculi periculosus & noxius, atque vtinam
cum magna & dura patiuntur, parua & flexibilia cor-
rigantur. De domo illa quid dicam, nisi benignissimæ
tuæ curæ gratias agam? Nam eam quam dare possumus
nolunt, quam volunt autem dare non possumus. Neq;
enim sicut falso audierunt, à decessore meo relicta est
Ecclesiæ, sed inter antiqua eius prædia possidetur, &
antiquæ alteri Ecclesię sic cohęret, quemadmodum ista
de qua agitur alteri.

Augustinus Pammachio viro senatori, gratulatur quod eam Numidiæ partem cui præerat adhortatus sit literis, vt à Donatistis conferrent sese ad Ecclesiæ communionem. L

Epistola CXXXIIII.

DOMINO eximio & merito suscipiendo, at-
que in Christi visceribus dilectissimo filio
Pammachio, Augustinus in domino salutē.
Bona opera tua Christi gratia germinan-
tia, te nobis in membris eius honorādum, & planè no-
tissimum dilectissimumq; fecerunt. Neq; enim si quo-
tidiæ faciem tuam viderem, notior mihi esses, quàm cū
interiorem tuum pacis decorem, pulchrum ac verita-
tis luce radiantem, in vnius tui facti candore conspexi,
conspexi & agnoui, agnoui & amaui: Huic nunc lo-
quor, huic scribo, dilecto amico meo, qui mihi corpo-
re absenti absens innotuit. Veruntamen iam simul era-
mus, & coniuncti sub vno capite viuebamus, in cuius
charitate nisi radicatus esses, nō tibi tam dilecta catho-
lica vnitas foret, nec colonos tuos Afros, eò terrarum,
vnde Donatistarum furor exortus est, hoc est, in media
consulari Numidia constitutos tali admoneres allo-
quio, tāto feruore spiritus animares, vt deuotione prōp-
tissima ad sequendum eligerent, quod te talem ac tan-
tum virum, non nisi agnita veritate sequi cogitarēt, &
tam longe à te locorum interuallis remoti irent sub M
idem caput, atque in eius membris in æternum tecum
deputarentur, cuius præcepto tibi temporaliter seruiūt.
In hoc ergo tuo facto te cognitum amplectens, exulta-
ui vt gratularer tibi in Christo Iesu domino nostro, ti-
bique has gratulatorias literas mitterem, qualecunque
specimen cordis & amoris erga te mei. Neque enim
amplius potui. Sed quæso ne tu hactenus quicquid te
diligo metiaris, perlectam transi hanc epistolam trans-
itu inuisibili qui intus fit, & perge cogitando in pectus
meum, & cerne quid illic de te agatur. Patebit enim
oculo charitatis cubiculum charitatis, quod claudimus
aduersus nugas tumultuosas seculi, cum illic deū ado-
ramus: & videbis ibi delicias læticiæ meæ de tam bono
opere tuo, quas nec lingua effari, nec stylo exprimere
valeo, calentes atque flagrantes in sacrificio laudis eius,
quo inspirante hoc voluisti, & quo adiuuante potuisti.
Gratias deo super inenarrabili dono eius. O quàm mul
torum tecum pariter senatorum, pariterque sanctæ Ec-
clesiæ filiorū, tale opus desyderamus in Africa, de qua-
li tuo lætamus. Sed illos periculosum est exhortari, tibi

A securum est gratulari. Illi enim forte non facient, & tāquam nos in animo eorum vicerint inimici Ecclesiæ, decipiendis insidiabuntur infirmis. Tu vero tam fecisti, vnde inimici Ecclesiæ, liberatis confundantur infirmis. Proinde sufficere visum est, vt ipse quib⁹ Christiano iure potueris, amica fiducia istam epistolam legas. Sic enim ex tuo facto fieri posse in Africa credūt, quod forte dum putant fieri non posse, pigrescūt. Insidias autem quas ipsi hæretici distorto corde moliuntur, quoniam nisi eos arbitratos † valere aliquid in possessione Christi, animo tuo, nec rescribere volui. Audies tamen hæc à fratribus meis, quos plurimum commendo eximietati tuæ, ne in tā magna tamq; inopinata salute hominum, de quibus per te catholica mater exultat, asperneris etiam superflua metuentes.

† al. quoniā ipsi arbitrā tur &c.

Augustinus Seuero abbati, blandissime monens, ne mutuis laudibus certet, sed potius ea tractet, quæ propius pertinent ad pietatem. *Epistola CXXXV.*

DOMINO beatissimo atque dulcissimo, venerabili nimiumq; desyderabili fratri & consacerdoti Seuero, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecū sunt fratres in domi-
B no salutem. Epistola mea quam peruexit charissimus filius & cōdiaconus noster Timotheus, iam parata erat profecturo, quando filij nostri Quodvultdeus & Gaudentius ad nos venerunt cum literis tuis. Inde factū est vt cōtinuo proficiscens, non afferret responsionē meā, quoniam post illorum aduentum quantulumcunque apud nos immoratus est, & profecturus per horas singulas videbatur. Sed etsi per eum respondissem, adhuc debitor forem. Nam & tunc quod videor respondisse debitor sum, nō dico charitatis, quam tanto magis debemus, quanto amplius impenderimus, cuius nos perpetuos debitores ostēdit Apostolus, dicēs, Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis, sed ipsius epistolæ tuæ, quando enim sufficiam tuæ suauitati, tantæq; auiditati animi tui, quam mihi lecta nunciauit? Rem quidem mihi in te notissimam insinuauit, verūtamen etsi nō mihi rei nouæ insinuatrix, noua tamen rescriptorum exactrix fuit. Miraris fortasse, cur me huius debiti persolutorem imparem dicam, cum tu de me tam multum sentias, qui me tanquam anima mea noueris. Sed hoc ipsum est quod mihi magnam difficultatem facit respondendi literis tuis, quia & quantus mihi vi-
C dearis parco dicere propter verecūdiam tuam, & vtiq; minus dicendo cum tu in me tantam laudem contuleris, quid nisi debitor remanebo? Quod non curarem si ea quæ de me ad me locutus es, non ex charitate syncerissima dicta scirem, sed adulatione inimica amicitiæ. Hoc quippe modo ne debitor fierem, quia talia rependere non deberem: sed quanto magis non quàm fideli animo loqueris, tanto magis video quanto debito grauer. Vide autem quid mihi contigit, vt me quodā modo ipse laudauerim, qui me à te fideliter laudatū dixerim. Sed quid aliud dicerem, quàm id quod de te admonui quem nosti. Ecce mihi nouam feci quęstionem, quam tu non proposuisti, & eam fortassis expectas vt soluam, ita mihi parum erat quòd debitor eram, nisi etiam me ampliore debito ipse cumularem. quanquam hoc facilè sit ostendere, & si non ostendam facilè tibi videre, & vera infideliter dici posse, & non vera fideliter. Qui enim sic credit vt loquitur, etsi non vera loquitur, fideliter loquitur: qui autem non credit quæ loquitur, & si vera loquitur, infideliter loquitur. Nūquid ergo dubito quòd ea de me credas quæ scripsisti? Quæ

Roma. 13.

cum in me non agnosco, potuisti fideliter de me non D
vera dicere: sed nolo te vel beneuolentia sic falli cui beneuolētiæ debitor sum, quia & tam fideliter & tam beneuole ea quæ vera sunt possem de te dicere, nisi vt supra dixi, verecundiæ tuæ parcerem. Ego autem quando laudor à germanissimo & familiarissimo animæ meæ, velut à meipso lauder, sic habeo. Quod cernis quàm molestum sit etiā vera si dicantur. Quanto potius, quia etiam cum sis altera anima mea, immo vna sit anima tua & mea, sic in me falleris putando mihi adesse quæ desunt, quo modo & de se ipse vnus homo falli potest? Quid non tam ideo nolo ne quem diligo tu fallaris, verumetiam ne minus ores vt sim quod iam me esse credis: nec in eo sum tibi debito, vt eodē progressu beneuolentiæ credam & loquar de te bona, quę adhuc & tu tibi deesse cognoscis, sed vt animo tam quidem beneuolo ea tantum dicam bona tua dona dei, de quibus in te certus sum. Quod non ideo nō facio ne fallar in eis, sed ne tu à me laudatus, ipse te laudasse videaris: & propter illam iusticiæ regulam, quia mihi fieri nolo. Quod si fieri debet, eligo esse debitor quādiu puto non esse faciendum, Si autem fieri non debet, nec debitor sum. Sed noui quid mihi ad hæc respondere possis, Ita E
ista loqueris quasi prolixam epistolam tuam de laudibus meis desyderauerim. Absit vt hoc de te credā: sed epistola tua, nolo dicere quàm veris vel quàm non veris, plena tamen laudibus meis, hoc de me vt reprehenderem etiam te nolente flagitauit. Nam si quid aliud volebas vt scriberem, largitorem me desyderabas, non redditorem. Porrò iusticiæ ordo sic se habet, vt debitū prius reddamus, tū deinde cui reddimus si hoc placet aliquid & donemus: quanquam etiam talia qualia desyderasti vt scriberem, si diligentius præcepta dominica cogitemus, reddimus potius quàm donamus, si nemini quicquam debendum est nisi vt inuicem diligamus. Ipsa quippe dilectio exigit debitum, vt fraternæ charitati seruientes, eum qui se adiuuari rectè velit in quo possumus adiuuemus. Sed mi frater & tu credo quod noueris, quanta sint in manibus meis, quibus ob diuersas curas quas nostræ seruitutis necessitas habet, vix mihi paucissimæ guttæ temporis stillantur, quas aliis rebus si impendero contra officium meum mihi facere videor. Quod enim vis vt ad te prolixam epistolam scribam, & hoc quidem debeo fateor, debeo prorsus hoc tam dulci, tam syncerae, tā meræ voluntati tuæ. F
Sed quia bonus es amator iusticiæ, inde te admoneo, vt de illa quam diligis hoc à me libentius audias. Cernis prius esse quod & tibi & aliis quàm quod tibi tantummodo debeo, & tempus ad omnia mihi non sufficit, quando nec ad illa quæ priora sunt. Vnde omnes charissimi & familiarissimi mei, quorum in nomine Christi inter primos mihi es, rem faciēt officij sui, si nō solum alia mihi scribenda ipsi non imponant, verumetiam cæteros quanta possunt authoritate & sancta benignitate prohibeant, ne videar ego durus cum à singulis petita non dedero, dum ea volo magis reddere quæ omnibus debeo. Denique cum sicut speramus & promissum tenemus, ad nos veneris venerabilitas tua, scies quibus operibus literarum & quantum occupatus sim, & instantius facies quod rogaui, vt & alios quos potueris mihi aliquid aliud scribendum volentes iniūgere à me demoliaris. Dominus deus noster impleat cordis tui tam grandem, & tam sanctum sinum quem ipse fecit, domine beatissime.

aquæ effluant.

Augustinus

G *Augustinus Felici & Hilarino Episcopis, adhortans vt afflictiones patienter ferant, Bonifacium presbyterum liberans inuidia, quod diceretur ab ipso submotus ex ordine presbyterij.* *Epistola* CXXXVI.

DOMINIS dilectissimis meritóque honorandis fratribus Felici & Hilarino, Augustinus in domino salutem. Nō miror satanam fidelium animos perturbātem, cui resistite, permanentes in spe promissorum dei, qui fallere non potest, qui non solum nobis in se credētibus & sperantibus, & in eius charitate vsque in finem perseuerantibus polliceri prçmia æterna dignatus est, verumetiam temporalia scandala non defutura prædixit, quibus fidem nostram exerceri & probari opoteret. *Matt.24.* Ait enim: Quoniā abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: sed continuo subiecit, Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Quid ergo mirum si homines seruis dei detrahunt, & qui eorum vitam peruertere non possunt, famam decolorare conātur, cum ipsum deum & dominum eorum quotidie blasphemare nō cessent, cum eis displicet quicquid contra eorum voluntatem H iusto & occulto iudicio facit? Vnde exhortor prudentiam vestram, domini dilectissimi meritoq; honorandi fratres, vt scripturam dei qui nobis hæc omnia futura prænunciauit, & aduersus ea nos firmos esse debere præmonuit, contra hominum maledica vaniloquia suspicionésque temerarias corde Christianissimo cogitetis. Breuiter itaque dico charitati vestræ, Bonifacium presbyterum in nullo crimine apud me fuisse detectū, nequaquam me de illo tale aliquid credidisse vel credere. Quo modo ergo iuberē de numero presbyterorum nomen eius auferri, vehementer terrente Euangelio vbi dominus ait: *Matt.7.* In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini? *Videtur esse nomen proprium.* Cū enim causa quæ inter illum & Spem exorta est, sub diuino examine pendeat secundum placitum eorū, quod vobis si volueritis poterit recitari, quis ego sum vt audeam dei præuenire sententiam in delendo vel supprimendo eius nomine, de quo nec suspicari temere mali aliquid Episcopus debui, nec dilucide iudicare homo de occultis hominum potui, cum in ipsis causis secularibus, quando ad maiorem potestatem *3.q.1.nemō* refertur arbitrium iudicandi, manentibus sicuti erant omnibus rebus, expectetur illa sententia, vnde iam nō I liceat prouocari, ne superiori cognitori fiat iniuria, si eius pendente iudicio aliquid fuerit commutatum? Et vtique multum interest inter diuinam & humanam quamlibet excelsissimam potestatem. Domini dei nostri misericordia nunquam vos deserat, domini dilectissimi & honorandi fratres.

Apparet quendam è sodalitio Augustini parum secundæ famæ iuuenem intendisse crimen Bonifacio presbytero Augustini, quòd ab eo fuerit de stupro interpellatus. Cum res euidentibus argumētis nec refelli nec coargui posset, iussus est vterque adire sepulchrum martyris, vt miraculo trāsigeretur iudicium. Id vt clam fieret, curarat Augustinus. Verū quoniam res eruperat in noticiā hominum, hortatur omnes, ne temere iudicent, néue ob paucorum delicta, vel ipsi deficiāt à pietate, vel de omnibus male suspicentur, declarans nullā fuisse tam fœlicem sodalitatem, in qua non aliquod flagitium extiterit. *Epistola* CXXXVII.

DILECTISSIMIS fratribus, Clero, senioribus, & vniuersæ plebi Ecclesiæ Hipponensis, cui seruio in dilectione Christi, Augustinus in domino salutem. Vtinam scripturæ dei solicita mente intendentes, in quibusq; scandalis adiutorio no K stri sermonis non egeritis, & ille vos potius consolaretur qui consolatur & nos: qui nō solum bona, quæ sanctis & fidelibus suis est redditurus, verumetiam mala quibus erat hic mundus abundaturus antè prædixit, antè cōscribenda curauit, vt bona post seculi finem secutura certiores expectaremus, quàm mala similiter prænunciata ante seculi finem præcedētia sentiremus. Vnde & Apostolus dicit: Quęcunque enim antè scrip- *Roma.15.* ta sunt, vt nos doceremur scripta sunt, vt per patien- *προτχεγ=φυ.* tiam & consolationem scripturarum spem habeamus ad deum. Quid autem opus erat vt ipse dominus Iesus non solum diceret: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in re- *Matth.13.* gno patris sui, quod post seculi finem futurum est, verumetiam exclamaret, Væ mundo ab scandalis: nisi vt *Matt.18.* nobis non blandiremur venire nos posse ad sedes fœlicitatis æternæ, nisi temporalibus malis exerciti non defecerimus? Quid opus fuit vt diceret: Quoniā abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, nisi vt illi de quibus continuo locutus adiunxit: Qui perseue- *Matt.24.* rauerit vsque in finem, hic saluus erit: cum hac iniquitatis abundantia refrigescentem charitatem viderent, non perturbarentur, non expauescerent, non quasi re- L bus insperatis & inopinatis contristati deficerent, sed potius videntes accidere quæ futura prædicta sunt ante finem, patienter perseuerarēt vsque in finem, vt securi mererentur regnare post finem, in ea vita quæ non habet finem. Proinde charissimi in isto scādalo quod de Bonifacio presbytero nonnulli perturbantur, non vobis dico vt non doleatis. Qui enim ista nō dolent, non est in eis charitas Christi: qui autem etiam de talibus gaudent, abundat in eis malignitas diaboli. Non quia in memorato presbytero apparuit aliquid quod dignū dānatione iudicaretur, sed quia duo de domo nostra talem habent causam, vt vnus eorum sine dubio perditus habeatur, & sit alterius fama apud quosdam mala, apud quosdam dubia, etiam si non sit maculata conscientia. Dolete ista, quoniam dolenda sunt. Non tamen sic vt eo dolore vestra charitas à bene viuēdo refrigescat, sed potius ad dominum deprecandum inardescat, vt si innocens est presbyter noster quod magis credo: quia cum sensisset alterius motū impudicum & immundum, nec cōsentire voluit nec tacere, cito eum sua diuina sententia manifestatum ministerio proprio repræsentet. Si autem male sibi conscius, quod suspica- M ri non audeo, voluit alterius existimationem lædere, cum eius pudiciciam contaminare non posset, sicut dicit ipse cū quo habet causam, non eum permittat suam occultare nequiciam, vt quod homines inuenire non possunt, de quolibet eorum diuino iudicio propaletur. Cum enim ista me causa diu cruciasset, nec inuenirem quo modo vnus è duobus conuinceretur, quanuis magis presbytero credidissem, cogitauerā primo sic ambos deo relinquere, donec in vno eorū qui mihi suspectus erat aliquid existeret, vnde non sine iusta & manifesta causa de nostro habitaculo proiiceretur. Sed cum promoueri in clericatu, siue illic per me, siue alibi per literas meas vehemētissime conaretur, ego autem nullo modo adducerer ei homini, de quo tātum mali existimarem manus ordinationis imponere, aut per commendationem meam alicui fratri meo eum subintroducere, turbulentius agere cœpit, vt si ipse in clericatu nō promoueretur, nec presbyter Bonifacius in suo gradu esse permitteretur. In qua eius prouocatione cū viderem Bonifacium nolle quibuslibet infirmis & ad suspicionem

A ſpicionem propenſis de ſuæ vitæ dubitatione ſcandalũ
fieri, paratumq; eſſe honoris ſui apud homines dãnum
perpeti potius, quàm in ea conteotione, in qua nõ poſ-
ſet ignorantibus & dubitantibus vel ad male ſuſpican-
dum procliuioribus ſuam demooſtrare conſcientiam,
vſque ad Eccleſiæ perturbarionem inaniter progredi,
elegi aliquid medium, vt certo placito ſe ambo cõſtrin
gerent ad locum ſanctum ſe peregrinaturos, vbi terri-
biliora opera dei non ſanam cuiuſque conſcientiã mul
to facilius aperirent, & ad confeſsionem vel pœna vel
timore compellerẽt. Vbique quidem deus eſt, & nullo
continetur vel includitur loco, qui condidit omnia, &
eum à veris adoratoribus in ſpiritu & veritate oportet
adorare, vt in occulto exaudiens, in occulto etiam iu-
ſtificet & coronet. Veruntamen ad iſta quę hominibus
viſibiliter nota ſunt, quis poteſt eius conſilium perſcru-
tari, quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non
fiant? Multis enim ootiſsima eſt ſanctitas loci, vbi beati
Nouum in- Fœlicis Nolenſis corpus cõditum eſt, quò volui vt per-
dicium. gerent, quia inde nobis facilius fideliusq; ſcribi poteſt,
quicquid in eorum aliquo diuinitus fuerit propalatum.
Nam & nos nouimus Mediolani apud memoriã ſan-
B ctorum, vbi mirabiliter & terribiliter dæmones confi-
tentur, furem quendam quia ad eum locum venerat vt
falſum iurando deciperet, compulſum fuiſſe confiteri
furtum, & quod abſtulerat reddere: Nunquid non &
Africa ſanctorum martyrum corporibus plena eſt? Et
tamen nuſquam hic ſcimus talia fieri. Sicut enim quod
1.Cor.12. Apoſtolus dicit: Non omnes ſancti habent dooa cura-
tionum, nec omoes habent diiudicationem ſpirituum,
ita nec in omnibus memoriis ſanctorum iſta fieri vo-
luit ille, qui diuidit propria vnicuiq; pro vt vult. Qua-
propter cum ego noluiſſem hunc grauiſsimum dolo-
rem cordis mei vobis perferri in noticiã, oe vos atro-
citer & inaniter contriſtando turbarem, fortaſsis ideo
deus noluit vos latere, vt nobiſcum orationibus iocũ-
batis, vt quod ipſe in hac cauſa oouit, nos autem noſſe
2.q.1. nomẽ noo poſſumus, etiam nobis manifeſtare dignetur. No-
men autem presbyteri propterea non auſus ſum de nu
mero collegarum eius vel ſupprimere vel delere, ne di-
uinæ poteſtati ſub cuius examine cauſa adhuc pendet,
facere viderer iniuriam, ſi illius iudicium meo vellem
iudicio præuenire: quod nec in negociis ſecularibus iu
dices faciunt, quando cauſę dubitatio ad maiorem po-
C teſtatem refertur, vt pendente relatione aliquid audeãt
commutare. Et in Epiſcoporum concilio cooſtitutum
eſt, nullum clericum, qui nondum conuictus ſit, ſuſpen
di à communione debere, niſi ad cauſam ſuam exami-
nandam ſe oon præſentauerit. Bonifacius tamen hanc
humilitatem ſuſcepit, vt nec literas acciperet quibus in
peregrinatiooe honorem ſuum quæreret, vt in eo loco
vbi ambo ignoti ſũt, circa ambos æqualitas ſeruaretur.
Et nunc ſi vobis placet vt nomẽ eius non recitetur, ne
2.Cor.11. iis qui ad Eccleſiam accedere nolunt, ſicut ait Apoſto-
lus, demus occaſionem quærentibus occaſionem, non
erit noſtrum hoc factum, ſed eorum quorum cauſa fue
11.q.3.quid rit factum. Quid enim obeſt homini, quod ex illa tabu-
obeſt. la non vult eum recitari humana ignorãtia, ſi de libro
viuorum noo eum delet iniqua conſcientia? Proinde
fratres mei qui timetis deum, memẽtote quod ait Apo-
1.Pet.5. ſtolus Petrus: Quoniã aduerſarius veſter diabolus tan-
quam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Quẽ
non poteſt deuorare ſeductum ad oequiciam, famam
ipſius ioquinare conatur, vt ſi fieri poteſt opprobriis
hominum, & malarum linguarũ detractione deficiat,
& ſic in eius fauces ruat. Si autem nec famam innocen- D
tis maculare potuerit, hoc ei perſuadere tentat, vt per
maleuolas ſuſpiciones de fratre ſuo iudicet, & ſic ab il-
lo implicatus abſorbeatur. Et quis omnes eius captio-
nes & circũuentiones vel comprehendere vel enume-
rare ſufficiat? Aduerſus tamen hæc tria quæ ad cauſam
præſentem pertinent propius, ne mala exempla imitã-
do ad nequiciã ſeducamini, ita vos per Apoſtolum al-
loquitur deus: Ne ſitis iugum ducẽtes cum infidelibus. *2.Cor.6.*
Quæ enim participatio iuſticiæ cum iniquitate? Aut
quæ ſocietas luci ad tenebras? Itẽ alio loco, Nolite, in- *1.Cor.15.*
quit, ſeduci: Corrumpũt mores bonos colloquia mala,
Sobrij eſtote iuſti, & nolite peccare. Vt autem linguis
detrahentium non deficiatis, ſic per Prophetam domi-
nus dicit: Audite me qui ſcitis iudicium, populus meus *Eſa.51.*
in quorum corde lex mea eſt. Opprobria hominum no
lite metuere, & detractione eorum ne ſuperemini, nec
quod vos ſpernant magni duxeritis: Sicut enim veſti-
mentum ita per tempus abſumeotur, & ſicut lana à ti-
nea comedentur, iuſticia autem mea in æternum ma-
net. Iam vero ne maleuolo animo de ſeruis dei falſa
ſuſpicando perèatis, illud Apoſtolicum recordamini *1.Cor.4.*
vbi ait: Nolite aote tempus iudicare quicquam, donec E
veniat dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum,
& manifeſtet cogitationes cordis, & tunc laus erit vni-
cuique à deo. Et item illud quod ſcriptum eſt, Quæ ma
nifeſta ſunt vobis: quæ autẽ occulta ſunt, domino deo
veſtro. Manifeſtum eſt quidem, quia iſta in Eccleſia nõ
accidunt ſine graui triſticia ſanctorum atque fidelium,
veruntamen conſoletur oos qui cuncta prędixit, atque
vt abundãna iniquitatis non refrigeſcamus, ſed vſque
in finẽ perſeueremus, vt ſalui eſſe poſsimus admonuit.
Nam quaotum ad me attioet, etſi eſt in me qoantula- *2.Cor.11.*
cũque charitas Chriſti, quis veſtrum infirmatur & ego
non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego nõ vror? No
lite itaque augere cruciatus meos deficiendo vel in ſu-
ſpicionib⁹ falſis, vel in peccatis alienis. Nolite obſecro
vos, ne dicam de vobis. Et ſuper dolores vulnerũ meo-
rum addiderunt. Nam illi qui gaudent de iſtis dolori-
bus noſtris, de quibus in perſona corporis Chriſti tãto
ante prædictum eſt, Aduerſus me inſultabaot qui ſede- *Pſal.68.*
bant in porta, & in me pſallebant qui bibebant vinum,
multo tolerabilius ſuſtinẽtur, pro quibus tamen etiam
ipſi orare & bonum eis velle dicimus. Ad quid enim
aliud ſedent iſti, & quid aliud captant, oiſi vt quiſquis F
Epiſcopus vel clericus vel monach⁹ vel ſanctimooia-
lis ceciderit, omnes tales eſſe credaot, ſed non omnes
poſſe manifeſtari? Et tamen etiam ipſi cum aliqua mari-
tata inuenitur adultera, nec prooiciunt vxores ſuas, oec
accuſant matres ſuas. Cum autem de aliquibus qui ſan-
ctum nomeo profitentur, aliquid criminis vel falſita-
tis ſonuerit vel veri patuerit, inſtant, ſatagunt, ambiũt,
vt de omnibus hoc credatur. Hos ergo de noſtris do-
loribus ſuauitatem ſoæ malæ linguæ captãtes, facilè eſt
vt illis canibus comparemus, ſi forte in malo intelligẽ-
di ſunt, qui lingebant vulnera pauperis illius, qui ante *Luca.16.*
ianuam diuitis iacebat, & quouſque veniret ad requiẽ
ſinus Abrahæ, laborioſa & indigna omnia tolerabat.
Vos me nolite amplius cruciare, qui aliquam ſpem ha- *2.Cor.7. &*
betis ad deum. Vos nolite illa vulnera quæ illi lingebãt *11.*
multiplicare. Vos pro quibus periclitamur, omni hora
habentes foris pugnas, intus timores, [periculum in ci-
uitate,] periculum in deſerto, periculum ex gentibus,
periculum ex falſis fratribus. Scio quia doletis, ſed nũ-
quid acrius quàm ego? Scio quia conturbati eſtis, & ti-

meo

G meo ne inter linguas maledicorum deficiatis,& pereat
infirmus, propter quem Christus mortuus est. Non ex
vobis increscat dolor noster,quia non culpa nostra fa-
ctus est vester. Nam hoc est quod præcauere conatus
sum,vt si fieri posset hoc malum, nec vitandum negli-
geretur, nec in vestram noticiã perferretur, vbi infru-
ctuose cruciarentur firmi & periculose turbarentur in-
firmi.Sed qui hoc cognito permisit vos tentari,det vo-
bis vires sustinendi, & erudiat vos ex lege sua, Doceat
Psal.93. vos & mitiget à diebus malignis, donec fodiatur pec-
catoris fouea. Audio nonnullos vestrum hoc amplius
contristari,ꝙ de lapsu duorum illorum diaconorũ,qui
ex parte Donati venerant,tanquã disciplinæ Proculia-
ni insultauerint,velut gloriantes de nobis,quod ex no
stra disciplina nihil tale in clericis extitisset.Quod qui-
Hiere.3. cunq; fecistis,fateor vobis,nõ bene fecistis. Ecce docuit
nos de⁹,vt qui gloriatur,in domino glorietur.Nec ob-
iiciatis hæreticis, nisi quia non sunt catholici, ne simi-
les eis sitis,qui non habendo quod in causa suę diuisio-
nis defendant, nõ nisi hominum crimina colligere af-
fectant,& ea ipsa plura falsissime iactant: vt quia ipsam
diuinæ scripturæ veritatem, qua vbique diffusa Christi
H Ecclesia commendatur,criminari & obscurare nõ pos-
sunt,homines per quos prædicatur adducãt in odium,
de quibus & fingere quicquid in mentem venerit pos-
sunt. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen
illum audistis, & in illo docti estis. Ipse quippe fideles
suos securos fecit etiam de dispensatoribus malis,mala
Matt.23. sua facientibus, & bona eius loquentibus, vbi ait, Quæ
dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt
1.Cor.9. enim & non faciunt. Orate quidem pro me,ne forte a-
liis prædicans ipse reprobus inueniar. Verũtamen cum
47.di. quã gloriamini,nõ in me,sed in domino gloriemini.Quã-
tumlibet. tumlibet enim vigilet disciplina domus meæ, homo
sum & inter homines viuo, nec mihi arrogare audeo,
Gene.49. vt domus mea melior sit quàm arca Noë, vbi tamẽ in-
Gene.21. ter octo homines reprobus vnus inuentus est: Aut me-
lior sit quàm domus Abrahæ, vbi dictum est,Eiice an-
cillam & filium eius:Aut melior sit quàm domus Isaac,
Malach.1. cui de duobus geminis dictũ est, Iacob dilexi,Esaü au-
tem odio habui: Aut melior sit quàm domus ipsius Ia-
Gene.49. cob, vbi lectum patris filius incestauit: Aut melior sit
2.Reg.11. quàm domus ipsius Dauid, cuius filius cum sorore cõ-
cubuit,cuius alter filius contra patris tã sanctam man-
I suetudinem rebellauit: Aut melior quàm cohabitatio
2.Cor.7. Pauli Apostoli, qui tamen si inter omnes bonos habi-
taret, non diceret quod superius commemoraui, Fo-
ris pugnæ,intus timores: nec diceret cum de sanctitate
Philip.2. & fide Timothei loqueretur,Neminem habeo qui ger-
mane de vobis solicitus sit. Omnes enim sua quærunt,
non quæ sunt Iesu Christi:Aut melior quàm cohabita-
tio ipsius domini Christi, in qua vndecim boni perfi-
47. distin. dum & furem Iudam tolerauerunt: Aut melior sit po-
quãtũlibet. stremo quàm cœlum,vnde angeli ceciderunt. Simpli-
citer autem fateor charitati vestrę coram domino deo
nostro, qui testis est super animam meam, ex quo deo
seruire cœpi,quo modo difficile sum expertus meliores
quàm qui in monasteriis profecerunt, ita non sum ex-
pertus peiores quàm qui in monasteriis ceciderunt, ita
vt hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum, Iustus iustior
Apoc.22. fiat,& sordidus sordescat adhuc. Quapropter etsi con-
tristamur de aliquibus purgamentis, consolamur tamẽ
etiam de pluribus ornamentis. Nolite ergo propter a-
murcam,qua oculi vestri offenduntur,torcularia dete-
stari,vnde apothecæ dominicæ fructu olei luminosio-
ris implentur. Domini dei nostri misericordia vos ad- K
uersus omnes insidias inimici in sua pace custodiat di-
lectissimi fratres.

*Augustinus Clero & populo Hipponẽsi excusat absen-
tiam suam, adhortans vt in subleuandis pauperibus
solito sint alacriores,ob afflictiones temporarias.*

Epistola CXXXVIII.

DILECTISSIMIS fratribus conclericis &
vniuersæ plebi, Augustinus in domino salu-
tem.In primis peto charitatem vestram,& per
Christum obsecro,ne vos mea contristet absentia cor-
poralis. Nam spiritu & cordis affectu puto vos non du
bitare vllo modo me à vobis posse discedere, quamuis
me amplius contristet quàm forte vosipsos,quod infir-
mitas mea sufficere non potest omnibus curis, quas de
me exigunt membra Christi, quibus me & timor eius
& charitas seruire compellit. Illud enim nouerit dile-
ctio vestra, nunquam me absentem fuisse licentiosa li-
bertate, sed necessaria seruitute, quæ sæpe sanctos fra-
tres & collegas meos, etiam labores marinos & trans-
marinos cõpulit sustinere,à quibus me semper non in-
deuotio mentis, sed minus idonea veletudo corporis
excusauit.Proinde dilectissimi fratres sic agite,vt quod L
ait Apostolus,siue adueniens & videns vos, siue absens *Philip.1.*
audiam de vobis,quia statis in vno spiritu, vno animo
collaborantes fidei Euangelicæ. Si vos aliqua molestia
temporalis exagitat, ipsa vos magis admonere debet,
quemadmodum de illa vita cogitare debeatis, vbi sine
aliquo labore viuatis, euadentes non molestas angu-
stias temporis parui, sed horrẽdas pœnas ignis æterni.
Nam si modo tanta cura,tanta intentione, tanto labo-
re agitis ne in aliquos cruciatus transitorios incidatis,
quantum vos oportet esse solicitos, vt sempiternas mi-
serias fugiatis?Et si mors sic timetur, quæ finit tempora-
lem laborem,quo modo timẽda est quæ mittit in æter-
num dolorem?Etsi deliciæ seculi huius breues & sordi-
dæ sic amantur,quanto vehementius futuri seculi gau-
dia pura & infinita quærenda sunt? Ista cogitantes no-
lite esse pigri in operib⁹ bonis, vt ad vestri seminis mes
sem suo tempore veniatis. Nunciatum enim est mihi,
quòd morem vestrum de vestiẽdis pauperibus fueritis
obliti, ad quam misericordiam cum præsens essem vos
exhortatus sum,& nunc exhortor, ne vos vincat & pi-
gros faciat contritio huius mundi, cui talia videtis ac-
cidere,qualia dominus & redemptor noster, qui mẽti- M
ri non potest,ventura prædixit. Non solum ergo non
debetis minus facere opera misericordię,sed etiam de-
betis amplius quàm soletis. Sicut enim ad loca muni- *Simile ele-*
tiora festinatius migrãt,qui ruinam domus vident cõ- *gans.*
tritis parietibus imminere:sic corda Christiana quanto
magis sentiunt mũdi huius ruinam crebrescentibus tri
bulationibus propinquare, tãto magis debẽt bona quæ
in terra recondere disponebãt,in thesaurum cœlestem
impigra celeritate transferre: vt si aliquis humanus ca-
sus acciderit,gaudeat qui de loco ruinoso emigrauit: si
autem nihil tale fuerit subsecutum, nõ contristetur quĩ
quandoq; moriturus, immortali domino ad quem vẽ-
turus est bona propria commẽdauit. Itaque fratres mei
dilectissimi,ex eo quod quisque habet, secundum suas
vires quas ipse nouit,facite quod soletis, alacriore ani-
mo quàm soletis, & inter omnes seculi huius molestias
Apostolicam exhortationẽ corde retinete,vbi ait: Do- *Philip.4.*
minus in proximo est, nihil soliciti fueritis. Talia mi-
hi de vobis nuncientur, quibus nouerim, non propter
meam præsentiam, sed propter dei præceptum qui nũ-
quam

A quam est absens, vos solere facere, quod multis annis me præsente, & aliquando etiam me absente fecistis. Dominus vos in pace conseruet, & dilectissimi fratres orate pro nobis.

Audax Augustino flagitans illius scripta.

Epistola CXXXIX.

DOMINO vere prædicabili ac nimium suspiciendo, omniq; laudum genere prosequēdo patri Augustino, Audax in domino salutem. Habeo gratiam beatitudini tuæ, quod libenter mei sumpseris tentamenta sermonis. Tunc enim bonæ fidei filiis datur audacia, cum paterni fontis hymbribus fuerit irrorata. Prouocaui itaque te dulcis antistes, nō vt prælargi pectoris pusillum libamen acciperem, sed vt ingens diuitis vbertim flumen haurirem. Thesaurum sapientiæ desyderaui, sed minus accepi quàm volui, licet minus non debet dici, sed munus, quod oraculum legis contulerit Augustinus, sacrator iusticiæ, instaurator spiritalis gloriæ, dispensator salutis æternæ. Tam tibi mūdanus orbis notus est, quàm notatus: tam tu ei cognitus, quàm probatus. Opto itaque sapientiæ floribus pasci, & viui fontis haustibus irrigari. Præsta B cupienti quod vtique prosit. Potest enim seminudi roboris velamē genitale viridari, si meruerit tuis sensim fluentis augeri. Itaque humilitatis meę præsentiā spondeo non tam stylo quàm voto, si venerabilitatis tuæ scripto prouisu relegero. Diuina te clementia tueatur annis innumeris domine venerabilis.

Cur mihi fons orbis paruo sermone meauit?
An minus apta suis sperauit corda fluentis?
Cum pateat mens omnis aquis, spectetq; loquacem.
Religionis opem, gratos da sensibus hymbres,
Versus hexameter. Exspectat quos plena fides Christi de stipite pendens.

Augustinus Audaci, excusat occupationes suas, admonens vt vel intendat enoluēdis ipsius libris, vel præsens audiat ipsum loquentem. Epist. CXL.

DOMINO dilectissimo & in Christo prædicando nimiumq; desyderabili fratri Audaci, Augustinus in domino salutem. Breuem epistolam tuam, sed planè vehementem flagitatricē prolixæ epistolæ meæ, non inuitus, immo etiam lætus accepi. Non quòd facilè sufficerē auiditati, sed quòd gratularer charitati tuæ, quia etsi non de idoneo expetis, C bonum est tamē quod expetis. Et ad longam quidem epistolam conscribendam magis mihi ocium quàm facultas deest, occupatissimo scilicet ecclesiasticis curis, à quibus pauculę temporū stillæ vix recreant, vel cogitantem aliquid, vel ea quæ magis vrgent, & mihi videntur pluribus profutura dictantem, vel reficientem corporis vires nostræ necessarias seruituti. Nam verba non desunt, quibus possit multa charta compleri, sed quod à nobis in eadē sermonis prolixitate desyderas, ad hoc me idoneum non esse respondeo. Thesaurum enim sapientiæ te desyderasse dixisti, sed minus accepisse quàm voluisti, cum ego ex illo thesauro mēdicabunda prece quotidianam stipem rogem, vixq; impetrem. Oraculum autē legis quo modo sum, de cuius lo- *tlatis.* cis† atq; abditis penetralibus nescio longe plura quàm scio, eiusq; multiplices sinus opacosq; secessus adire ac penetrare nō valeo sicut volo, & me non aliud quàm minus dignum esse cognosco? Porrò sacrator iusticiæ quis ego, cui me sacranim esse permagnū est? Iam verò quod instauratorem spiritalis gloriæ me appellas, da veniā, multū cui loquaris ignoras. Ipse quippe adhuc in hac gloria sic instauror, vt de die in diē non solum quantum accedam, sed vtrum omnino aliquid accedā D latere me fatear. Dispensator planè salutis æternæ, cum cæteris innumerabilibus conseruis meis sum. Quod si volens facio, mercedem habeo. Si autē inuitus, tantum *1.Cor.9.* dispēsatio mihi credita est: neq; enim esse salutis illius dispensatorē per verbum ac sacramētum, iam hoc est etiam esse participem. Nam si per bonos non dispensaretur, non rectè Apostolus diceret: Imitatores mei estote sicut & ego Christi. Rursus si per malos non dispē- *1.Cor.4.* saretur, non de quibusdā dominus diceret: Quę dicūt *Matth.23.* facite, quæ autē faciunt, facere nolite: Dicunt enim & *1.Cor.4.* non faciunt. Multi ergo dispensatores sunt, per quorū *1.Cor.7.* ministerium peruenitur ad æternā salutem. Sed quæri- *Roma.12.* tur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, & inter ipsos fideles, in quorū me numero ille qui nō fallitur cōputet, alius est sic, alius autem sic, sicut vnicuique deus partitus est mēsuram fidei. Itaq; frater charissime atq; dulcissime, pascat te dominus potius sapientiæ floribus, & viui fontis haustib⁹ irriget. Si quid autem operulam meam religiosissimo studio tuo conferri posse arbitraris, quia & capacem te esse intelligo, & auidum sentio, magis in alia nostra opuscula, quæ multis voluminibus cōprehenduntur, tibi animus intēdendus est, E quàm per epistolas aliquid sperandū, quod tuum desyderiū possit explere. Aut certe in præsentia sume quod potero, quā te puto tuam nobis ideo nō exhibere, quia non vis. Quid enim magnū est adiuuante domino vt homo liber à cuiusquam loci munere venias ad nos, siue nobiscum diu futurus, siue peracto saltem pauxillo temporis rediturus? Ecce penè factū est, quod in quinque versuū tuorum tertio posuisti, vt magis loquacem quàm eloquentem haberes epistolam meam. Quod autem in quinto atq; vltimo versu septē pedes sūt, nescio vtrum numerus tuū fefellit auditū, an experiri voluisti, vtrum ego adhuc ista diiudicare meminerim, quę forte iam obliti sunt, qui talium aliquādo studiosi postea plurimū in ecclesiasticis literis profecerūt. Psalterium à sancto Hieronymo translatū ex Hebræo non habeo. Nos autē non interpretati sumus, sed codicū Latinorū nonnullas mendositates ex Græcis exemplaribus emēdauimus. Vnde fortassis fecerimus aliquid cōmodius quàm erat, nō tamen tale quale esse debebat. Nam etiā nunc, quæ forte nos tunc præterierunt, si legentes mouerint, collatis codicibus emendamus. Ita illud quod F perfectum est, tecum nos quoque requirimus.

Augustinus Maximæ studiosæ fœminæ, cōsolans illā super afflictione Barbarorum & Donatistarum. Epi. CXLI.

HONORABILI & eximiæ atque in mēbris Christi laudabili famulæ dei Maximæ, Augustinus in domino salutem. Quantū nos studium sanctum lætificat, tantū rursus contristat quod per errores noxios & perniciosissimos prouinciam vestram nimium periclitari significas. Sed quia ista futura prædicta sunt, mirandum nō est quod exurgant, sed vigilandum est ne noceant. Hæc autem deus liberator noster exurgere non permitteret, nisi sanctis eius etiam per huiusmodi tentationes erudiri expediret. Comparant sibi quidem illi sua voluntate peruersa, & præsentis meritum cæcitatis, & futuri æterni supplicij, si per contumaciam indociles fuerint, sed cum in hac vita sunt corrigere atque emendare neglexerint. Verumtamen sicut ipsi male vtuntur bonis dei, qui facit solem suū oriri super bonos & malos, & pluit *Matth 5.* super iustos & iniustos, qui eos per patientiam suam *Roma.2.* ad pœnitentiam vocat, cum thesaurizant sibi iram in

diem iræ,

G die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei. Sicut ergo ipsi benignitate & patientia, id est, bonis dei male vtuntur dum nõ corriguntur: sic contrà deus etiã malis eorum bene vtitur, non solum ad iusticiam suã, qua his digna in fine retribuet, sed etiã ad exercitationem & profectum sanctorũ suorum, vt ex ipsa etiã malorũ peruersitate boni proficiant, & probentur & manifestentur, *1.Cor.11.* sicut Apostolus ait: Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos. Nam si nullus etiã malorum bonus vsus esset deo ad vtilitatẽ electorum suorũ, qui etiam de malo Iudæ tantũ bonũ nobis pręstitit, vt Christi sanguine redimeremur, poterat eos aut nasci non permittere, quos malos futuros esse pręsciebat, aut in ipso eorũ initio malignitatis extinguere. Sed tantum eos permittit esse, quãtum nouit expedire atq; sufficere admonendæ atq; exercendæ sanctæ domui suæ. Ideo nostram de illis tristiciam consolatur: quia & ipsa tristicia, quã pro illis habemus, nos releuat, illos autẽ in sua peruersitate perseuerãtes grauat. Gaudium verò quod percipimus, quando aliqui ex eis correcti in melius cõmutantur, & sanctorum societati copulãtur, nulli gau- H dio in hac vita cõparari potest. Propterea scriptũ est, *Prouer.9.* Fili, si sapiens fueris, tibi sapiẽs eris & proximis tuis: Si autem malus euaseris, solus hauries mala. Quia cũ gaudemus de fidelibus & iustis, & illis & nobis prodest bonum eorum. Cum autẽ contristamur de infidelibus & iniquis, illis solis nocet & eorum malicia, & nostra tristicia. Nos autem etiã hoc plurimũ adiuuat apud deũ, quod pro eis misericorditer contristamur, & pro ipsa tristicia cõgemiscimus & oramus. Vnde honorabilis & in Christo laudabilis famula dei, & mœsticiam tuã de talib⁹, & vigilantiam atq; cautelam cõtra tales quã tuis literis expressisti, multum approbo & laudo, atque vt in hac via perseueranter ambules, pro meis viribus quia hoc exigis, & hortor & moneo, vt miserearis eorum tanquam simplex vt columba, caueas autem illos tanquam astuta sicut serpens, desq; operam quantum potes, vt qui tibi adhærent tecum in recta fide permaneant, aut ad fidem rectam, si forte in aliquo aliqui deprauati sunt, corrigantur. De homine autem, quem suscepit verbum dei, cum caro factum est & habitauit in nobis, emendarem aliquid, si in eo quod credis falsum I aut peruersum inuenirem. Hoc ergo crede quod credis, quia in illo homine totam naturam nostram suscepit filius dei, id est, & animam rationalem & carnem mortalem sine peccato. Infirmitatis enim nostræ particeps factus est non iniquitatis, vt per infirmitatem communem solueret iniquitatem nostram, & adduceret nos ad iusticiam suam, bibens mortem de nostro, & propinans vitam de suo. Sed si habes aliquam scripturam eorum, in qua asserunt quod huic fidei sit contrarium, dignare eam mittere, vt non solum fidem nostram dicamus, sed eorum quoque perfidiam quantum possumus refellamus. Sine dubio enim hoc ipsum, quod peruerse & impie sentiunt, aliquibus testimoniis diuinarum scripturarum conantur astruere. In quibus eis ostendendum est, quàm non rectè intelligant literas sacras conscriptas ad fidelium salutem: tanquam si quisquam se medicinalibus ferramẽtis grauiter vexet, quæ vtique non ad vulnerandum, sed ad sanandum sunt instituta. Multum autem laborauimus & laboramus, quantum dominus donat cõtra diuersos errores arguendos. Sed laborum nostrorum opuscula si forte habere desyderas, mitte qui tibi describant. Voluit enim deus vt hoc facillime possis, qui tibi dedit vnde possis. K

CXLII.

Hoc loco sequebatur Epistola prolixa ad Demetriadem virginem, quam quidam putãt Iuliani Pelagiani. Certe nec Augustini nec Hieronymi constat esse: eam hoc loco summouimus, cuius amore si quis tenetur, reperiet inter epistolas eruditas, sed falsò Hieronymo inscriptas. Quorsum enim attinet iisdem singula onerare volumina? Numerum tantum priorem manere passi sumus.

† Inuenies hanc in fine Tomi repositam.

Augustin⁹ & Alipius Iulianæ viduæ matri Demetriadis virginis, ne fallatur epistola quam eloquens quidam ad illam scripsit. Quidam suspicantur esse Iuliani, sed non alienam ab errore Pelagianorum. *Epist.* CXLIII.

DOMINAE debitis in Christo officiis honorandæ & meritò illustri filiæ Iulianæ Alipius & Augustinus in domino salutem. Grate admodum nobis iocundeq; accidit, vt simul nos constitutos apud Hipponem tuæ reuerentiæ literę reperirent, quibus hæc rescripta pariter redderemus, cognita vestra incolumitate gaudentes, vicissimq; nostram quam vobis charam esse confidimus mutua dilectione nunciãtes, domina debitis in Christo officiis L honoranda & merito illustris filia. Scire autẽ vos optime scimus, quantũ vobis debeamus religionis affectũ, quantaq; nobis & apud deum & inter homines sit cura de vobis. Licet enim vos per literas primum, deind etiam præsentia corporali pia & catholica, hoc est, vera membra Christi exiguitas nostra cognouerit, tamẽ etiam per ministerium nostrum, cum accepissetis verbum auditus dei, sicut dicit Apostolus, Accepistis non *1.Thes.2.* vt verbum hominum, sed sicut est vere verbũ dei. Cuius ministerij nostri adiuuante gratia & misericordia saluatoris in domo vestra tantus fructus exortus est, vt humanis nuptiis iam paratis, sancta Demetrias spiritalem sponsi illius præferret amplexum, cui specioso præ filiis hominum ad habendam spiritus vberiorem fœcunditatem, nec ad amittendam carnis integritatem virgines nubunt. Nesciremus autem quemadmodum nostra illa tunc exhortatio à fideli & nobili virgine fuisset accepta, nisi nobis profectis, cum post paululum professa fuisset sanctimoniam virginalem, hoc M ingens dei donum quod per seruos quidem suos plantat & rigat, sed per seipsum dat incrementum, nobis operariis prouenisse, vestrarum literarũ lætissimo nũcio & veraci testimonio disceremus. Quæ cum ita sint nemo nos improbos dixerit, si in vobis admonẽdis vt contraria gratiæ dei dogmata deuitetis, necessitudine sumus propensiore soliciti. Nam licet nos Apostolus non solum opportune, verumetiam importune prædicando verbo instare præcipiat, non tamen in eorum hominum numero vos habemus quibus sermo vel pagina nostra importuna videatur, quando id quod ad sanam doctrinam non pertinet, vos vt vigilanter euitetis alloquimur. Hinc ergo est quod admonitionem nostrã tam grato animo suscepistis, vt in epistola tua ad quam nũc rescribimus diceres, Sanè quòd me hortatur reuerentia vestra, ne aures indulgeã his hominibus, qui prauis tractatibus venerandã fidem sæpe corrumpũt, gratias vberes ago tã piæ admonitioni. Quod itaq; adiungis & dicis, Sed nouerit sacerdotiũ vestrum longe me ac domunculam meã ab huiusmodi personis esse discretã, omnisq; famulia nostra adeo catholicã sequitur fidem, vt in nullã hæresim aliquãdo deuiauerit, nec

A rit, nec vnquā lapsa sit, nō dico in eas sectas quę vix expiantur, sed nec in eas quæ paruos habere videntur errores, hoc est quod nos magis magisq; compellit non tacere apud vos de iis qui etiam illa quæ sana sunt, viciare conantur. Domū enim vestram non paruā Christi ecclesiam deputamus. Nec sanè paruus est error illorum, qui putāt ex nobisipsis nos habere, siquid iusticiæ, continētiæ, pietatis, castitatis in nobis est, eo quòd ita nos condiderit deus, vt vltra, pręter quod nobis reuelet scientiam, nihil nos adiuuet, vt ea quæ facienda discendo nouimus, etiam diligendo faciamus, naturā scilicet atque doctrinam definientes tantummodo esse gratiam dei & adiutorium, vt rectè iusteq; viuamus. Ad habendam verò bonā voluntatem, vbi est hoc ipsum quod iuste viuimus, & ipsa charitas quæ in omnibus dei donis ita excellit, vt etiā deus dicta sit, qua vna adimpletur in nobis siquid diuinę legis & admonitionis implemus, nolunt nos diuinitus adiuuari, sed nosipsos dicunt arbitrio proprio nobis ad ista sufficere. Non vobis videatur error iste mediocris, profiteri velle Christianos, nec velle audire Apostolum Christi: qui
Rom. 5. cum dixisset, Charitas dei diffusa est in cordibus no-
B stris, ne quisquam eam se habere nō nisi per proprium putaret arbitrium, cōtinuo subiunxit, Per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hanc esse magnam gratiam
Psal. 67. saluatoris, qui ascēdens in altum, captiuauit captiuitatem & dedit dona hominibus, quisquis nondum confitetur, quātum & quàm exitiabiliter erret, intelligis. Quo modo ergo à vobis, quib[us] tantam dilectionē debemus, admonēdis vt talia caueatis, dissimulare possemus, cum legissemus librum, quem ad sanctam Demetriadem quisnam scripserit, vel vtrum ad vos peruenerit, vestris potius rescriptis nosse volum[us]: In quo libro, si fas est, legat virgo Christi vnde credat virginalem suā sanctitatem, omnesq; spiritales diuitias non nisi ex seipsa sibi esse, atq; ipsa priusquam sit plenissime beata, discat deo esse, quod absit, ingrata. Verba enim ad illā scripta in eodem libro sunt ista: Habes ergo & hic, inquit, per quæ merito præponaris aliis, immo hinc magis, Nam corporalis nobilitas atque opulentia, tuorum intelliguntur esse non tua, Spiritales verò diuitias nullus tibi præter te conferre poterit. In his ergo iure laudanda, in his meritò cæteris præferenda es, quæ nisi ex
C te & in te esse non possunt. Cernis nempe quāta in his verbis sit cauēda pernicies. Nam vtique quod dictum est, Non possunt esse ista bona nisi in te, optime & verissime dictum est, Iste planè cibus est. Quod verò ait, Non nisi ex te, hoc omnino virus est. Absit vt hęc libēter audiat virgo Christi, quæ pie intelligit propriā paupertatem cordis humani, & ideo illic nisi sponsi sui donis nescit ornari. Audiat ergo potius Apostolum di
1. Cor. 11. centem, Desponsaui vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Timeo autē ne sicut serpens Euam seduxit in versutia sua, sic & vestræ mentes corrumpantur à castitate quæ est in Christo. Et propterea de his quoque spiritalibus diuitiis, non istum qui dicit, Nullus tibi eas præter te cōferre potest, & nisi ex te & in te esse non possunt: sed illum audiat qui dicit, Habemus
2. Cor. 4. thesaurum istum in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit dei & non ex vobis. De ipsa quoque sacra continentia virginali, quod non sibi sit ex seipsa, sed sit dei donum, quamuis credenti volentiq; collatum, eundem audiat veracem piumq; doctorē, qui cum hinc ageret
1. Cor. 11. ait, Vellem omnes esse sicut meipsum, Sed vnusquisque propriū donum habet à deo, alius sic, alius autē sic. Audiat etiā ipsum, non tantū suum, sed vniuersæ ecclesiæ D
vnicum sponsum de tali castitate atque integritate di-
centem, Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus Matth. 19.
datū est, vt intelligat ex eo quod habet tam magnum bonum atq; præclarū, se potius deo & domino nostro gratias agere debere, quàm cuiusquam verba, quod velut ex seipsa id habeat, vt nō dicamus assentantis adulatoris, ne de occultis hominū temere iudicare videa-
mur, certe errātis laudatoris audire. Omne quippe da- Iaco. 1.
tum optimum & omne donum perfectum, sicut dicit etiam Apostolus Iacobus, desursum est descēdens à patre luminum. Hinc ergo & sancta virginitas, qua te filia volentem gaudentemq; vicit, natu posterior, actu prior, genere ex te, honore ante te, ætate subsequēs, sanctitate præcedēs: in qua etiam tuum esse cœpit quod in te esse non potuit. Illa quippe carnaliter non nupsit, vt non tantum sibi, sed etiā tibi vltra te spiritaliter augeretur: quoniā & tu ea cōpensatione minor illa es, quod ita nupsisti vt nasceretur. Hæc dei dona sunt, & vestra
quidem sunt, sed nō ex vobis. Habetis enim thesaurum 2. Cor. 4.
istum in terrenis corporibus, & adhuc fragilibus tanquam in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit dei &
non ex vobis. Nec miremini, quia dicimus & vestra es- E
se, & ex vobis non esse. Nam & panē quotidianum di- Luc. 11.
cimus nostrum, sed tamen addimus, da nobis, ne putetur esse ex nobis. Proinde sicut scriptum est: Sine inter- 1. Thess. 5.
missione orate, in omnibus gratias agite, Oratis vt perseueranter & proficienter habeatis, gratias agitis, quia non ex vobis habetis. Quis enim vos ab illa ex Adam
massa mortis perditionisq; discernit? Nōnne ille qui Luc. 19.
venit quęrere & saluare quod perierat? An verò quādo
Apostolo dicente audierit homo: Quis enim te discer- 1. Cor. 4.
nit? responsurus est, Bona volūtas mea, fides mea, iusticia mea, & non cōtinuo quod sequitur auditur[us]. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Nolumus ergo vt virgo sacra, cum audit vel legit, Spiritales diuitias nullus tibi pręter te cōferre poterit, In iis iure laudanda, in iis merito cæteris præferenda es, quæ nisi ex te & in te esse non possunt, Nolumus prorsus ita glorietur quasi
non acceperit. Dicat quidem: In me sunt deus vota tua Psal. 55.
quæ reddā laudes tibi. Sed quia in illa non etiā ex illa,
meminerit etiā dicere, Domine in voluntate tua præ- Psal. 29.
stitisti decori meo virtutem: quia etsi etiā ex illa prop- F
ter arbitrium proprium, sine quo nō operamur bonū, non tamē sicut iste dixit, nō nisi ex illa. Propriū quippe arbitriū nisi dei gratia iuuetur, nec ipsa bona volūtas esse in homine potest. Deus est eni, inquit Aposto-
lus, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona Philip. 2.
volūtate, Nō sicut isti sentiunt tantū modo scientiā reuelando vt nouerimus quid facere debeamus, sed etiā inspirando charitatē, vt ea quæ discēdo nouimus, etiā diligēdo faciamus. Nā vtiq; nouerat ille quàm magnū
bonū esset cōtinētia qui dicebat: Et cū scirē quia nemo Sapien. 8.
potest esse cōtinens nisi de[us] det, Non solū ergo sciebat quātum esset hoc bonū, & quàm desyderabiliter esset concupiscendū, verūetiam quod nisi dāte deo esse nō posset, Docuerat enim eū sapientia. Nam hoc dicit, Et hoc ipsum erat sapiētiæ, scire cui[us] esset hoc donū. Nec tamen ei sciētia suffecit, sed ait, Adij dominum & deprecatus sum illum. Nō igitur tantū modo in hoc nos adiuuat deus vt sciamus quid agendū sit, verū etiam vt amādo agamus quod discēdo iam scimus. Nemo itaq; potest esse nō solū sciens, verūetiam continēs, nisi deus det. Vnde cum iam ille haberet scientiam, precabatur

G vt haberet & cõtinentiam, vt esset in illo quod sciebat quia non esset ex illo: aut si propter liberum arbitrium proprium aliquantum & ex illo, non tamen nisi ex illo quia nemo potest esse continẽs nisi deus det. Iste autem de spiritalibus diuitiis, in quibus est vtiq; etiã ipsa luminosa & speciosa cõtinentia, nõ ait, In te & ex te esse possunt, sed ait, nisi ex te & in te esse nõ possunt: vt quẽadmodũ non ei sint alibi nisi in illa, sic ei nõ aliunde nisi ex illa esse posse credãtur, & ob hoc (quod miserator dominus à corde ei⁹ auertat) sic glorietur quasi nõ acceperit. Et nos quidẽ de sanctę virginis disciplina & humilitate Christiana, in qua nutrita & educata est, hoc existimamus, quòd illa verba cum legeret, si tamen legit, ingemuit & pectus humiliter tutudit, ac fortassis & fleuit, dominũq; cui dicata & à quo sanctificata est fidenter orauit: vt quo modo illa nõ sunt verba ipsi⁹, sed alterius, ita non sit talis & fides eius qua se aliquid habere credat, de quo in se non in domino glorietur. Nã gloria quidẽ eius in ipsa est, non in verbis alienis, sicut

Gala. 6. Apostolus dicit: Opus autẽ suum probet vnusquisq;, & tunc in semetipso gloriã habebit, & non in altero. Sed

Psal. 3. absit vt gloria sua ipsa sit, & nõn ille cui dicitur, Gloria mea, & exaltans caput meum. Ita quippe est in ea salu-

H briter gloria eius, cum deus qui in illa est, ipse est gloria eius, à quo habet omnia bona quib⁹ est bona, & habebit omnia quibus melior erit, in quãtum in hac vita melior esse poterit, & quibus perfecta erit, quando fue-

Psal. 3. rit diuina gratia nõ humana laude perfecta. In domino enim laudabitur anima ei⁹, qui satiauit in bonis desyderium eius, quia & hoc desyderium ipse inspirauit, ne virgo eius sic in aliquo bono glorietur quasi nõ acceperit. De hoc ergo eius affectu vtrum nam fallamur, inde nos fac potius rescribendo certiores. Nam illud optime nouimus, cũ omnibus vestris cultores vos esse & fuisse indiuiduæ Trinitatis. Sed non hinc solum error humanus obrepit, vt aliquid secus sentiatur de indiuidua Trinitate. Sunt enim & alia in quibus perniciosissime erratur, sicuti hoc est, vnde diutius forsitan quàm satis esset vestræ fideli castæq; prudentiæ in hac Epistola locuti sumus: quanquam qui bonum quod ex deo est negat esse ex deo, nescimus cui faciat iniuriam nisi deo, ac per hoc illi vtiq; Trinitati, quod malũ absit à vobis, sicuti abesse credimus. Absit omnino vt tale a-

I liquid in animo non dicimus tuo, vel sacrę virginis filiæ tuæ, sed in cuiusque extremi meriti famuli vel famulæ vestræ liber iste fecerit, ex quo nonnulla verba quæ facilius intelligi possent ponenda credidimus. Si autem diligentius intendatis, etiam illa quę ibi videntur velut pro gratia siue adiutorio dei dicere, sic inuenietis ambigua, vt possint referri vel ad naturã vel ad doctrinam, vel ad remissionem peccatorum. Nam & quòd coguntur cõfiteri, orare nos debere ne intremus in tẽtationem: possunt ad hoc referre, vt hactenus nos ad id respondeant adiuuari, quatenus orantibus atque pulsantibus nobis aperiatur intelligentia veritatis, vbi discamus quid facere debeamus, non vt vires accipiat voluntas nostra quibus id quod discimus faciamus. Et quod nobis in gratia vel adiutorio dei dicũt dominũ Christum bene viuendi propositum exẽplum, ad eandem doctrinam reuocant, quia scilicet in eius exẽplo discimus quemadmodum viuere debeamus. Non autẽ volunt ad hoc nos iuuari, vt quod discẽdo cognoscimus, etiam diligẽdo faciamus. Aut certe in eodẽ libro inuenite aliquid si potestis, vbi excepta natura, excepto quod ad eandẽ naturam pertinet arbitrio voluntatis, excepta remissione peccatorum & reuelatione doctri- K næ, tale dei adiutorium confiteatur, quale cõfitetur ille qui dixit, Cum scirẽ quia nemo potest esse continẽs Sapien. 8. nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientię, scire cuius esset hoc donum, adij dominũ & deprecatus sum illum. Neque enim iste aut naturam precando volebat accipere in qua cõditus erat, aut de naturali voluntatis arbitrio satagebat cum quo cõditus erat, aut remissionẽ peccatorum desyderabat, quin potius continẽtiam ne peccaret optabat, vel quid faciendum esset scire cupiebat, cum iam se scire fateretur cuius esset hoc donum. Sed vtique tantas voluntatis vires, tantum dilectionis ardorem volebat accipere spiritu sapientię, qui sufficeret ad implendam magnitudinem continentiæ. Si ergo tale aliquid illic inuenire potueritis, vberrimas gratias agimus, si rescribendo insinuare dignemini. Satis enim dici non potest quantũ cupiamus in eorum hominum scriptis, qui propter acrimoniam atque facundiam legũtur à plurimis apertam confessionem illius gratiæ reperiri, quam vehementer commendat Apo- Heb. 11. stolus, qui etiã ipsius mensuram fidei, sine qua impos- Abac. 2. sibile est deo placere, ex qua iustus viuit, quæ per dile- Galat. 5. ctionem operatur, ante quam & sine qua omnino nul- Roma. 14. la cuiusquam bona opera existimanda sunt, quoniam L omne quod non est ex fide, peccatũ est, deũ dicit vnicuique partitum, Nec sola reuelatione scientiæ nos diuinitus adiuuari, vt pie iusteq; viuamus, quæ sine charitate inflat, verumetiam inspiratione charitatis ipsius, quæ plenitudo legis est, & quę cor nostrum vt scientia non inflet, ædificat. Sed adhuc nusquã tale aliquid in eorum literis potuimus inuenire. Maxime autem hoc in isto libro esse vellemus, ex quo descripta illa verba posuimus, vbi virginem Christi ita laudans tanquam spiritales diuitias nullus ei præter ipsam conferre possit, & tãquam nisi ex ipsa esse nõ possint, non vult eam in domino gloriari, sed sic gloriari quasi nõ acceperit. In quo libro quãuis nec ipsius nec tuæ reuerentiæ nomen expresserit, tamen à matre virginis vt eã scriberet, à se postulatum esse commemorat. In quadã verò epistola sua idem Pelagius, vbi & nomẽ suum apertissime ponit, nec nomen sacræ virginis tacet, dicit ad eam se scripsisse, & eiusdem sui operis testimonio probare nititur se gratiam dei quam vel tacere vel negare M asseritur, apertissime confiteri. Sed vtrum ipse sit liber, in quo de spiritalib⁹ diuitiis illa verba posuit, vel vtrũ ad vestram peruenerit sanctitatẽ, rescriptis vestris petimus nos dignemini facere certiores.

Augustinus Anastasio, exhortans ad amorẽ charitatis, quæ nobis non contingit, nisi ex dono dei. Epist. CXLIIII.

DOMINO fratri sancto & desyderabili Anastasio, Augustinus in domino salutẽ. Salutãdi synceritatem tuam fidissima occurrit occasio, honorabilium seruorũ dei, fratrum nostrorum Lupicini & Cõcordialis, per quos etiã si non scriberẽ, posset charitas tua omnia quæ apud nos agũtur addiscere. Scio enim quantum nos in Christo diligas, quia & tu scis quantum in illo vicissim diligaris à nobis, Et ideo nõ dubitaui te contristari potuisse, si eos vidisses sine literis meis, quos à nobis profectos & tãta nobis familiaritate coniunctos ignorare non posses, Simul etiam quia rescriptorum debitor fui. Nam ex quo sumpsi epistolam tuam, nisi nõc primum rescripsisse me nescio. Tantis enim curis obstricti & distenti sumus, vt etiã hoc nesciã. Vobis autẽ quemadmodum sit & vtrum vobis aliquam requiem, quantum in hac terra

A terra poteſt, dominus præſtiterit, valde noſſe cupimus:
δοξάζεται quoniam ſi glorificatur vnum membrum, congaudēt
1. Cor. 12. omnia membra, atque ita plerunque cōtingit, vt dum
aliquos fratres noſtros in quantulacunque requie cō-
ſtitutos in mediis noſtris anxietatibus cogitamus, non
parua ex parte recreemur, tanquā & nos id ipſis quie-
tius tranquilliusq; viuamus, quamuis etiam cum mole-
ſtiæ in huius vitæ fragilitate crebreſcunt, æternam re-
quiem nos deſyderare compellunt. Mūdus quippe iſte
periculoſior eſt blandus quàm moleſtus, & magis ca-
uendus cum ſe illicit diligi, quàm cum admonet co-
gitq; contemni. Nam cum omnia quæ in illo ſunt, cō-
1. Ioan. 2. cupiſcentia ſint carnis & concupiſcentia oculorum &
ambitio ſeculi, ſępe etiam iis qui talibus ſpiritalia, inui-
ſibilia, æterna præponunt, inſerit ſe terrenæ ſuauitatis
affectus, & delectationibus ſuis noſtra comitatur offi-
2. ſen. diſt. cia. Quanto enim ſunt charitati futura meliora, tanto
26. ca. nam ſunt infirmitati violentiora præſentia. Et vtinam ii qui
vt. ea videre & gemere nouerint, vincere & euadere me-
reantur. Quod ſine dei gratia nullo modo voluntas
implet humana, quia nec libera dicenda eſt, quādiu eſt
vincētibus & vinciētibus cupiditatibus ſubdita. A quo
B enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Et ſi
2. Pet. 2. vos filius liberauerit, ait ipſe dei filius, tunc vere liberi
Ioan. 8. eritis. Lex itaque docendo & iubendo quod ſine gratia
impleri non poteſt, homini demonſtrat ſuam infirmi-
tatem vt quærat demonſtrata infirmitas ſaluatorem, à
quo ſanata voluntas poſsit quod infirma non poſſet.
Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat ſpiritum
largiorem, diffundit ſpiritus charitatem, implet chari-
Gal. 3. tas legem. Ideo lex pædagogus vocatur, ſub cuius mi-
nacißima ſeueritate qui inuocauerit nomen domini,
ſaluus erit. Quo modo autem inuocabunt in quē non
Rom. 10. crediderunt? Proinde ne litera ſine ſpiritu occidat, ſpi-
ritus viuificans credentibus & inuocātibus datur, cha-
ritas verò dei diffunditur in cordibus noſtris per ſpiri-
Roma. 5. tum ſanctum qui datus eſt nobis, vt fiat quod idē Apo
Roma. 13. ſtolus dicit: Plenitudo legis charitas. Ita bona eſt lex
illi qui ea legitime vtitur. vtitur autem legitime qui in-
telligens quare ſit data, per eius comminationem con-
fugit ad gratiam liberantem. Huic gratiæ qua iuſtifi-
catur impius quiſquis ingratus velut ad legem implē-
Roma. 10. dam de ſuis viribus fidit, ignorans dei iuſticiā & ſuam
volens conſtituere, iuſticiæ dei non eſt ſubiectus, Ac
C per hoc fit ei lex nō abſolutionis adiutorium, ſed vin-
culum criminis. Nō quia lex malum eſt, ſed quia pec-
catum ſicut ſcriptum eſt per bonum talibus operatur
mortem. Per mandatum enim grauius delinquit, qui
per mandatum ſcit quàm malum ſit quod admittit.
Inaniter autem putat victorem ſe eſſe peccati, qui pœ-
næ timore non peccat, quia etſi non impletur foris ne-
gocium malæ cupiditatis, ipſa tamen mala cupiditas
intus eſt hoſtis. Et quis coram deo innocens inuenitur,
qui vult fieri quod vetatur, ſi ſubtrahas quod timetur?
Ac per hoc in ipſa voluntate reus eſt qui vult facere,
quod non licet fieri, ſed ideo non facit quia impune
non poteſt fieri. Nam quantum in ipſo eſt, mallet non
eſſe iuſticiam peccata prohibentem atque punientem.
Et vtique ſi mallet non eſſe iuſticiam, quis dubitauerit
quod eam ſi poſſet auferret? Ac per hoc quo modo iu-
ſtus eſt, iuſticiæ talis inimicus, vt eam ſi poteſtas detur
præcipientem auferat, ne comminantem vel iudican-
tem ferat? Inimicus ergo iuſticiæ eſt, qui pœnæ timore
non peccat: amicus autem erit, ſi eius amore non pec-
cet. Tunc enim vere timebit peccare. Nam qui gehen-

nas metuit, non peccare metuit, ſed ardere. Ille autem D
peccare metuit, qui peccatum ipſum ſicut gehennas
odit. Ipſe eſt timor domini caſtus permanens in ſecu- Pſal. 18.
lum ſeculi. Nam ille timor pœnæ tormentum habet & 1. Ioan. 4.
nō eſt in charitate, eumq; perfecta charitas foras mit-
tit. Tantum porrò quiſque peccatum odit, quantum
iuſticiam diligit, quod non poterit lege terrente per li-
teram, ſed ſpiritu ſanante per gratiam. Tunc fit quod
Apoſtolus admonet, Humanum dico propter infirmi- Roma. 6.
tatem carnis veſtræ, ſicut enim exhibuiſtis membra ve-
ſtra deſeruire immundicię & iniquitati ad iniuſticiam,
ſic nunc exhibete membra veſtra deſeruire iuſticiæ in
ſanctificationem. Quid enim eſt, ſicut illud, ita & hoc,
niſi, quemadmodum ad peccandum nullus vos coge-
bat timor, ſed ipſius libido voluptasq; peccati, ſic ad iu-
ſte viuendum non vos ſupplicij metus vrgeat, ſed du-
cat delectatio charitasq; iuſticiæ? Et hęc quidem quan-
tum mihi videtur nondum eſt perfecta, ſed quodam
modo adulta iuſticia. Neque enim fruſtra præmitte-
ret, Humanum dico, propter infirmitatem carnis ve-
ſtræ, niſi quia plus aliquid dicendum fuit, ſi iam illi fer-
re potuiſſent. Plus quippe ſeruitutis debetur iuſticiæ,
quàm peccato ſolent homines exhibere. Nam pœna E
corporis etſi non à voluntate, tamen reuocat ab opere
peccati. Nec facile quiſquam eſt qui palàm commit-
tat quod per illicitam & immundam percipiat volu-
ptatem, ſi cruciatus vindictæ certum eſt continuo ſe-
cuturos. Iuſticia verò ſic amanda eſt, vt ab eius operi-
bus etiam pœnæ corporis nos cohibere non debeant,
atque inter manus crudelium inimicorū luceant ope- Matth. 5.
ra noſtra coram hominibus, vt quibus placere poſſunt,
glorificent patrem noſtrum qui in cœlis eſt. Hinc eſt
quod ille fortißimus iuſticiæ dilector exclamat, Quis Roma. 8.
nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an an-
guſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an pericu-
lum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt, Quoniam propter Pſal. 43.
te mortificamur tota die, deputati ſumus vt oues occi-
ſionis. Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui
dilexit nos. Certus ſum enim quia neque mors, neque
vita, neque angelus, neque principatus, neq; præſentia,
neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque pro-
fundum, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à cha-
ritate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Vide
quemadmodum non vtcunque ait, Quis nós ſeparabit
à Chriſto, ſed oſtendens vnde cohæreamus Chriſto, F
quis nos, inquit, ſeparabit à charitate Chriſti? Charita-
te igitur Chriſto, non pœnæ timore cohæremus. De-
inde commemoratis eis quæ videntur habere violen-
tiam, nec tamen habent valentiam ſeparandi, ita con-
cluſit, vt eandem diceret charitatem dei quam dixerat
Chriſti. Et quid eſt à charitate Chriſti, niſi à charitate
iuſticiæ? De illo quippe dictum eſt, Qui factus eſt no- 1. Cor. 1.
bis ſapiētia à deo & iuſticia, & ſanctificatio, & redēp-
tio, vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Hiere. 9.
domino glorietur. Sicut ergo ille eſt iniquißimus, quē
nec pœnæ corporales deterrent ab immūdis operibus
ſordidæ voluptatis: Ita ille iuſtißimus qui nec pœnarū
corporalium terrore reuocatur à ſanctis operibus lu-
minoſißimæ charitatis. Quæ charitas dei quod perpe-
tua cogitatione tenendum eſt, diffunditur in cordibus Roma. 5.
noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, vt qui
gloriatur, in domino glorietur. Cum ergo nos huius
charitatis qua lex veriſsime impletur, pauperes egen-
teſq; ſentimus, non de inopia noſtra diuitias eius exi-
gere, ſed orando petere, quærere & pulſare debemus, vt

G ille apud quẽ est fons vitę, det nobis inebriari ab vber-
Psal.35. tate domus suæ, & voluptatis suæ potare torrente, quo
mundati atque vegetati, non solum tristicia non ab-
sorbeamur, verumetiam gloriemur in tribulationibus,
scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia
Roma.5. probationem, probatio spem, spes verò non cõfundit:
non quia per nosipsos hoc possumus, sed quoniã cha-
ritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum san
ctum qui datus est nobis. Delectauit me ista saltem per
literas loqui tecum, quę cum præsente nõ potui, & hoc
non propter te, qui non alta sapiens consentis humili-
bus, sed propter quosdam qui nimium arrogãt huma-
næ voluntati, quam lege data putant ad eam implen-
dam sibi posse sufficere, nulla super doctrinã legis gra-
tia sanctæ inspirationis adiutam. Per quorum dispu-
tationem infirmitati hominum miseræ atque indigæ
suadetur, vt nec orare debeamus ne intremus in tẽta-
tionem. Non quia hoc audent aperte dicere, sed eorũ
sententiam velint nolint hoc vtique sequitur. Nam vt
quid nobis dicitur: Vigilate & orate ne intretis in tẽ-
Matth.26. tationem? Vt quid etiam secundum hanc exhortatio-
nem cum doceret orare, præcepit vt dicamus, Ne nos
H inferas in tentationem, si hoc non impletur ex adiuto-
rio gratię diuinæ, sed id totum est in arbitrio volunta-
tis humanæ? Quid plura? Saluta fratres qui tecum sunt,
& orate pro nobis vt salui simus secundum illam salu-
Matth.9. tem de qua dicitur, Nõ est opus sanis medicus, sed ma-
le habentibus. Non enim veni vocare iustos, sed pec-
catores. Orate ergo pro nobis vt iusti simus, quod qui-
dem homo non potest nisi norit & velit, & erit conti-
nuo qui plene voluerit, sed hoc ipsum in eo nõ erit nisi
grana spiritus sanetur & adiuuetur vt possit.

Augustinus Sebastiano, de pia tristicia, quam boni ferũt ex impietate malorum. Huic epistolæ subscripsit Alipius.

Epistola CXLV.

DOMINO sancto desyderabili & in Christi honore suauissimo fratri Sebastiano, Augustinus in domino salutem. Quãuis ab ani-
mo nostro nullo modo te separatũ esse permittat dul-
ce vinculũ charitatis, & indesinenter tuos sanctos mo-
res atq; colloquia recolamus, tamen bene fecisti & gra
tias agimus quod nobis etiam corporalis salutis tuæ
nuncios apices mittendo, nos plurimum exhilarasti.
Sensi autem in epistola tua, quod tædium te detinuerit
I à peccatoribus relinquentibus legem dei. Illo enim spi-
Psal.118. ritu viuis quo dictum est: Vidi insensatos & tabescebã.
Pia est illa tristicia, &, si dici potest, beata miseria, vicijs
alienis tribulari nõ implicari, mœrere non hærere, do-
lore contrahi non amore attrahi. Hæc est persecutio
quam patiuntur omnes qui volũt in Christo pie viue-
re, secundum Apostolicam mordacem veramq; sentẽ-
tiam. Quid enim hic magis persequitur vitam bono-
rum, quàm vita iniquorũ, non cum cogit imitari quod
displicet, sed cum cogit dolere quod videt? Quoniam
coram pio viuens impie, etsi non obligat consentientẽ,
cruciat sentiẽtem. Nam sæpe & diu impiorum corpo-
ribus à secularibus potestatibus, & quorumlibet vexa-
tionibus parcitur, piorum autem cordibus à malis ho-
minum moribus nunquã vsque ad huius seculi finem.
Sic ergo potius impletur quod commemoraui dixisse
2.Timo.3. Apostolum: Quia omnes qui volũt in Christo Iesu pie
viuere, persecutionẽ patientur, & tanto amarius, quãto
interius, donec diluuiũ transeat, vbi arca continet cor-
uum & columbam. Sed inhęre frater illi à quo audisti,
Matth.24. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Cõ-
iungere domino, vt crescat in nouissimis vita tua. Scio K
enim non deesse recreationẽ cordis de fratrib^ bonis,
Huic adiunge promissiones dei fideles, magnas, certas,
sempiternas, ipsiusq; tolerantiæ imperturbabilem inef-
fabilemq; mercedẽ. Et vide quàm verum domino cã- *Psal.93.*
tes, Secũdum multitudinem dolorum meorũ in corde
meo, consolationes tuæ iocundauerunt animã meam.
Mitte fratri Firmo literas nostras. Sanctitatem tuã &
familiã dei, quæ tuo ministerio gubernatur, fratres &
sorores, quæ apud nos sunt nobiscũ in domino resalu-
tant. Et alia manu. Incolumes pro nobis oretis dile-
ctissimi & sancti fratres. Ego Alipius impensissime
saluto synceritatem tuam, omnesq; tibi in domino cõ-
iunctos. Atque vt hanc tanquam meam epistolam de-
putes peto. Etsi enim aliam propriã mittere potuissem,
tamen malui huic subscribere, vt vnanimitatem no-
stram vna etiam pagina testaretur.

Augustinus Consentio, respondens illius quæstionibus, de corpore Christi & nostris corporibus, qualia futura sint in resurrectione. Epist. CXLVI.

DILECTISSIMO fratri Consentio, Augustinus. Quantum ad oculos attinet corpo-
rales quosdam videmus nec nouimus quorũ L
à nobis studia vitaq; nesciũtur, quosdam nouimus nec
videmus quorum nobis charitas & affectus innotuit,
in quibus & te annumeramus, & ideo te magis videre
desyderamus, vt in iis sis quos & videmus & nouimus.
Nam illi qui ignoti nostris oculis ingeruntur, non so-
lum desyderabiles nõ sunt, sed vix tolerabiles sunt, nisi
aliquibus signis pulchritudo in his hominis interioris
appareat. Quorum autẽ sicut tuus nobis prius animus
intelligendo quàm videndo corpus apparuit, iam qui-
dem nouimus eos, sed ideo etiam videre desyderam^,
vt per illud quod conspicimr oculis, multo iucundius
& familiarius eo, quem iam nouimus amico interiore
perfruamur. Verũ & hoc de te nobis deus fortasse do-
nabit, quietioribus & trãquillioribus sicut optamus re-
bus humanis, vt id honestæ charitatis sit potius quàm
molestæ necessitatis. Nunc ad ea respõdeam sicut do-
mino adiuuante potuero, quæ præter epistolam in alia
chartula à me quærenda misisti. Quæris vtrũ nunc
corpus domini ossa & sanguinem habeat, aut reliqua
carnis liniamenta. Quid si adderes, vtrum etiam vesti-
menta, nónne augeretur quæstio, qua causa, nisi quia M
ea quæ in vsu vitæ huius nostræ corruptibilia nouim^,
sine corruptione cogitare vix possumus, cum diuinorũ
miraculorum quædam documenta iam data sint, ex
quibus liceat coniectare maiora? Nam si vestis Israëli-
tarum per tot annos in eremo sine tritura esse potuit, si
morticina pellis calciamentorũ tam diu sine labe du-
rauit, potest vbique deus quorumlibet corporum, per
quãtum voluerit tempus incorruptã protẽdere quali-
tatem. Ego proinde domini corpus ita in cœlo esse cre *Deus vestitus est in cœlo.*
do, vt erat in terra quãdo ascendit in cœlum. Dixerat
autem discipulis, vt in Euangelio legimus, de sua re-
surrectione dubitantibus, & illud quod videbant, non
corpus sed spiritũ esse putantibus, Videte manus meas *Luc.24.*
& pedes, palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem
non habet, sicut me videtis habere. Sic eorũ cum esset
in terra contrectatus est manibus, sic eorum est cũ iret
in cœlum deductus aspectib^. Ibi vox angelica sonuit,
Sic veniet quẽadmodum eum videtis euntem in cœlũ.
Fides assit, & nulla quęstio remanebit. Nisi forte de sã-
guine requirendum est, quia cum dixisset, Palpate &
videte, quia spiritus carnem & ossa non habet: non ad-
didit,

A didit,ſanguinem. Nõ ergo & nos addamus inquirere,
quod ille non addidit dicere. Et de compendio ſi pla-
cet,finita ſit quæſtio.Fortaſsis enim,accepta occaſione
ſanguinis , vrgebit nos moleſtior perſcrutator , & di-
Acto.1. cet,Si ſanguis,cur non & pituita, cur nõ & fel flauum,
& fel nigrum , quibus quatuor humoribus naturã car-
nis temperari etiam medicinæ diſciplina teſtatur . Sed
quodlibet quiſque addat , corruptionẽ addere caueat,
ne ſuæ fidei ſanitatem caſtitatẽmque corrumpat . Ex
conſuetudine rerum expertarum , inexperta opera di-
uina, infirmitas metitur humana , & argutule ſe garri-
re arbitratur cum dicit,Si caro eſt,& ſanguis eſt:ſi ſan-
guis,& cæteri humores:ſi cæteri humores,ergo & cor-
ruptio.Eo modo diceret,Si flamma eſt,& ardet : ſi ar-
det , & vrit : ſi vrit, ergo virorum trium in fornacem
ignis ab impio rege miſſorum corpora incendit. Si au
tem hoc in tribus viris miraculum factum eſſe nõ du-
bitat, quiſquis de diuinis operibus rectè ſapit, cur non
creditur qui fecit illa corpora non poſſe igni corrum-
pi , feciſſe illud corpus nec igne nec fame nec morbo
nec ſenio , ne vlla vi alia , qua ſolet humana corpora
labefactare corruptio?Quod ſi quiſquam dicit nõ car-
B ni trium illorum virorum additam contra ignem in-
corruptionem , ſed ipſi igni detractam corrumpendi
facultatem , quid veremur ne carnem facere nequiue-
rit non poſſe corrumpi,qui fecit ignem non poſſe cor-
rumpere?Nam ſi illud non de carnis, ſed de ignis mu-
tatione intelligitur, multò eſt mirabilius . Simul enim
& hominum corpora non vrebat,ne poſſet nocere, &
ligna fornacis vrebat vt poſſet ardere . Sed qui etiam
iſta non credunt, nimiũ de diuina poteſtate diffidunt,
nec cum eis vel ad eos nunc ſermo nobis eſt . Qui au-
tem iſta credunt,ex his etiam illa vtcunque conijciant
quæ fideliter quærunt. Valet igitur diuina potentia de
iſta viſibili atque tractabili natura corporum quibuſ-
dam manentibus auferre , quas voluerit qualitates : ac
per hoc valet etiam membra mortalia formæ liniamẽ-
tis manentibus , corruptione verò mortalitatis emor-
tua, ſtabili vigore firmare : vt abſit labes , aſsit effigies:
aſsit motio,abſit fatigatio:aſsit veſcendi poteſtas,abſit
eſuriendi neceſsitas. Quod ergo legitur apud Apoſto-
1.Cor.15. lum,Caro & ſanguis regnum dei nõ poſsidebunt: ſol-
uitur quidem quæſtio etiam iſto modo quem tu com-
C memoraſti , vt carnis & ſanguinis nomine, opera car-
nis & ſanguinis intelligantur: verum quia non de ope-
ribus,ſed de modo reſurrectionis loquebatur Apoſto-
lus , & eam quæſtionem diſputando verſabat , melius
eo loco intelligitur caro & ſanguis pro corruptione
carnis & ſanguinis poſita . Si enim nomen carnis ſig-
nificat operationem, cur non ſignificet etiam corrup-
Eſa. 40. tionem ſicut dictum eſt, Omnis caro fœnum? Nam &
hic ipſa corruptibilitas ſignificata eſt . Sequitur enim,
Et omnis honor carnis vt flos fœni: fœnum aruit, flos
decidit. Nunquid nam hoc etiam illi carni competit,
Luc.24. de qua dictum eſt , Palpate & videte , quia ſpiritus oſ-
ſa & carnem non habet ſicut me videtis habere ? Nam
quo modo areſcat aut decidat, cum ſcriptum ſit,quod
Roma.6. Chriſtus ſurgens à mortuis,iam non moritur, & mors
ei vltra non dominabitur ? Proinde ipſam Apoſtoli-
cam ſententiam deſuper inſpice,totámque conſydera:
cum reſurrectionem mortuorum perſuadere vellet eis
qui dicebant , quod reſurrectio mortuorum non eſt,
Chriſti reſurrectione præmiſſa in exemplum,inter cæ-
1.Cor.15. tera quæ ibi diſſerit,intulit ſibi quæſtionem atque ait:
Sed dicet aliquis,quo modo reſurgẽt mortui, quo au-

tem corpore veniẽt,id eſt,quali corpore?Deinde adhi- D
bens documenta ſeminum. Stulte, inquit, tu quod ſe-
minas non viuificatur,niſi prius moriatur,& quod ſe-
minas non corpus quod futurum eſt ſeminas , ſed nu-
dum granum ferè tritici,aut alicuius cæterorum:Deus
autem illi dat corpus quo modo voluerit,& vnicuique
ſeminum proprium corpus . Secũdum hoc ergo dixe-
rat:Non corpus quod futurum eſt ſeminas.Neq; enim
non triticũ erit ex tritico: ſed quia nemo ſeminat her-
bam vel ſtipulam , & multiplicia in palea tegumenta
granorum, cum quibus tamen ſemina exurgunt, ideo
ait,Sed nudum granum:hinc volens oſtendere, quia ſi
deus poteſt addere quod nõ erat in nudo ſemine,mul-
to magis poteſt reparare quod erat in hominis corpo-
re.Iam verò quod adiungit , ad differentiam pertinet
reſurgentium, propter diuerſas glorias fidelium atque
ſanctorum.Non omnis,inquit, caro eadem caro : alia
quippe hominum,alia autem caro pecorum,alia volu-
crum,alia piſcium,& corpora cœleſtia,& corpora ter-
reſtria:ſed alia eſt cœleſtium gloria,& alia terreſtrium:
& alia gloria ſolis, alia gloria lunæ, & alia gloria ſtel-
larum.Stella enim à ſtella differt in gloria, ſic & reſur-
rectio mortuorum. In his omnib' iſte ſenſus eſt, Si ge- E
nera carnis cum ſint cuncta mortalia, differunt tamen
inter ſe pro diuerſitatibus animantium : & ſi corpora
cum ſint omnia viſibilia , differunt tamen pro diuerſi-
tatibus locorũ:vnde alia eſt cœleſtium gloria , alia ter-
reſtrium: & ſi in locis ſublimibus cum ſint cuncta cœ-
leſtia, differunt etiam ipſa claritatibus luminum , non
mirum eſt quod in reſurrectione mortuorum diſta-
bit gloria meritorum . Hinc iam venit ad illud , quod
communiter habet omnis caro, quę ad vitam reſurgit
æternam,& dicit:Seminatur in corruptione, ſurget in *1.Cor.15.*
incorruptiõe:ſeminatur in cõtumelia,ſurget in gloria:
ſeminatur in infirmitate , ſurget in virtute : ſeminatur
corpus animale,ſurget corpus ſpiritale.In his verbis A-
poſtoli , nunquid fas eſt putare melius corpora noſtra
reſurrectura quàm Chriſti? cum de illo ſit propoſitum
exemplum quod fideliter intẽdere & per eius gratiam
ſperare debeamus.Ac per hoc nullo modo potuit cor-
pus Chriſti cum corruptione reſurgere, ſi noſtrum in
incorruptione reſurrecturũ promittitur , nec potuit il-
lud ſine gloria,ſi noſtrũ reſurget in gloria.Quæ autem
ibi gloria,vbi adhuc corruptio? Nimis itaq; abſurdum F
eſt , vt credamus illud corpus & in infirmitate eſſe ſe-
minatũ,id eſt, mortificatũ,& in infirmitate reſurrexiſ-
ſe,cum corpus noſtrũ ſeminetur in infirmitate , reſur-
gat in virtute:& dicat idem Apoſtolus de Chriſto:Etſi *1.Cor.13.*
crucifixus eſt ex infirmitate , ſed viuit in virtute dei.
Quis verò tam abſurde ſapiat , vt credat illud corpus
animale ſeminatum, animale reſuſcitatum, ſi noſtrum
ſeminatur animale, reſurget ſpiritale ? Conſtat itaque,
neque vllo modo dubitandũ eſt,corpus Chriſti, quod
licet corruptionem putredinis in ſepulchro non vide-
rit,vnde ſcriptum eſt,Nec dabis ſanctum tuum videre *Pſal.15.*
corruptionem,clauis tamẽ & lancea perrumpi potuit,
nunc omnino in incorruptione conſiſtere:& quod in
cõtumelia paſsionis mortiſq; ſeminatum eſt, nunc eſ-
ſe in gloria vitæ æternæ: & quod ex infirmitate potuit
crucifigi,nunc in virtute regnare: & quod erat corpus
animale, quoniam ex Adam ſumptũ eſt, nunc eſſe ſpi-
ritale,quoniam ſpiritui iam inſeparabiliter copulatum
eſt . Cum enim vellet Apoſtolus de corpore animali
adhibere teſtimonium ſcripturarũ , illud poſuit quod
in Geneſi legitur : Si eſt, inquit, corpus animale , eſt & *1.Cor.15.*
ſpiritale,

G ſpiritale, ſicut ſcriptum eſt. Factus eſt primus Adam in
animam viuentem, vel in animã viuam. Recolis certe
Gene. 2. quemadmodum ſcriptum ſit: Et inſufflauit deus in fa-
ciem eius flatum vitæ, & factus eſt homo in animam
Gene. 1. viuam. Dictum eſt autem etiam de animalibus: Produ-
cat terra animam viuam. Intelligitur ergo corpus ani-
male dici ſimile cæteris animalibus propter mortis
diſſolutionem & corruptionem, quæ quotidie cibo re-
ficitur, & poſtea ſuperata animantis compago diſſolui-
Origenicũ. tur. Spiritale autem corpus, quod iam cum ſpiritu im-
mortale eſt: quamuis nonnulli arbitrentur tunc fieri
corpus ſpiritale, cum iam & ipſum corpus mutatur in
ſpiritũ, & quod homo erat ex corpore & ſpiritu, vtrun-
que ac totum ſpiritus erit: quaſi dixerit Apoſtolus: Se-
minatur corpus, ſurget ſpiritus. Dixit autem, Semina-
tur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Proinde ſi-
cut animale corpus nõ eſt anima: ſed corpus, ita & ſpi-
ritale corpus non ſpiritum debemus putare, ſed corpus.
Quis porrò audeat opinari, vel Chriſti corpus nõ ſpi-
ritale reſurrexiſſe, vel ſi ſpiritale ſurrexit, iam non cor-
pus fuiſſe, ſed ſpiritum: cum hanc opinionem diſcipu-
Lucæ. 24. lorum refellat, vbi cum eum videntes exiſtimarent ſe
H ſpiritum videre, ait: Palpate & videte, quia ſpiritus oſſa
& carnem non habet, ſicut me videtis habere. Iam igi-
tur illa caro ſpiritale erat corpus, nec tamen ſpiritus
erat, ſed corpus, nulla vlterius morte ab anima reſol-
uendum atque ſeparãdum ſicut corpus animale, quale
animatum eſt dei flatu, cum factus eſt homo in animã
viuam, etiam ipſum ex animali ſpiritale ſine mortis in-
teruentu futurum, niſi tranſgreſsio pręcepti prius com-
miſſo peccato infligeret pœnam, quám deus ſeruatę iu-
ſticiæ daret coronã. Vnde dominus Chriſtus per nos
ad nos venit, cum peccatores iuſtus inuenit, per ſtratũ
quodam modo humilitatis noſtrę, ſed nõ cum morbo
iniquitatis noſtrę. Nam per animale nobis, hoc eſt, per
mortale corpus apparuit, qui vtique ſi voluiſſet, cũ cor-
pore immortali primitus adueniſſet. Sed quia nos hu-
militate filij dei ſanari oportebat, vſque ad noſtrã in-
firmitatem deſcendit, & fidei noſtræ meritum ac præ-
mium, virtute ſuæ reſurrectionis oſtendit. Ideo ſequi-
1. Cor. 15. tur Apoſtolus & dicit: Nouiſsimus Adam in ſpiritum
viuificantem: ſiue intelligatur primus Adã, qui de pul-
uere ante formatus eſt: nouiſsimus autẽ Adam, qui de
virgine procreatus eſt: ſiue in vnoquoq; homine vtrũq;
I cõpleatur, vt primus Adam ſit in corpore mortali, no-
uiſsimus Adam idem ipſe in corpore immortali: tamẽ
inter animam viuentem & ſpiritum viuificantem hoc
intereſſe voluit, vt illic ſit corpus animale, hic ſpirita-
le. Anima quippe in corpore animali viuit quidem, ſed
non viuificat vſque ad auferendam corruptionem. In
corpore verò ſpiritali quoniam perfectè adhærens do-
mino, vnus ſpiritus eſt, ſic viuificat vt ſpiritale corpus
efficiat, abſumens omnem corruptionem, nullam me-
1. Cor. 15. tuens ſeparationem. Proinde ſequitur: Sed non prius
quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, poſtea quod ſpiri-
tale. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo
de cœlo cœleſtis: qualis terrenus, tales & terreni: & qua
lis cœleſtis, tales & cœleſtes. Sicut portauimus imagi-
nem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo
eſt. Quid eſt, Qualis terrenus, tales & terreni: niſi mor-
tales ex mortali: Et quid eſt, Qualis cœleſtis, tales & cœ
leſtes: niſi immortales per immortalem: Illud per Adã,
hoc per Chriſtum. Dominus enim ad hoc terrenus fa-
ctus eſt, cum eſſet cœleſtis, vt eos qui terreni erant, fa-
ceret cœleſtes: hoc eſt, ideo ex immortali mortalis fa-
ctus eſt, aſſumendo ſerui formam, non domini mu- K
tando naturam, vt eos qui mortales erant, faceret im-
mortales, impertiendo dominicam gratiam, non ſer-
uilem iniuriam retinendo. Cum igitur de reſurrectio-
ne corporis Apoſtolus diſputãs, doceret noſtra corpo-
ra futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex con-
temptibilibus glorioſa, ex infirmis fortia, ex animali-
bus ſpiritalia, hoc eſt, ex mortalibus immortalia, ſubie-
cit vnde agitur atque ait, Hoc autem dico fratres, quia
caro & ſanguis regnum dei poſsidere non poſſunt. Et
ne quiſquam putaret ſecundum ſubſtantiam carnis
hoc Apoſtolum definiſſe, aperuit quid diceret ſubiun-
gendo, Neque corruptio incorruptionem poſsidebit.
Tanquam diceret, quod dixi, Caro & ſanguis regnum
dei non poſsidebunt: ideo dixi, quia corruptio incor-
ruptionem non poſsidebit. Hoc ergo loco nomine
carnis & ſanguinis corruptionem mortalitatis intel-
ligi voluit. Denique tanquam ei diceretur, Quo mo-
do caro erit, & caro non erit? Caro quippe erit, quo-
niam dominus poſt reſurrectionem ait, Palpate & vi-
dete, quia ſpiritus oſſa & carnem non habet, ſicut me
videtis habere: Caro autem non erit, quoniam caro &
ſanguis regnum dei non poſsidebunt. Exponit quid L
dixerit, adiciens: Ecce myſterium vobis dico, Omnes
quidem reſurgemus, vel ſicut Græci codices habent,
Omnes quidem dormiemus, non tamen omnes im-
mutabimur. Hanc immutationem vtrum in deterius
an in melius intelligi voluerit, inferiora demonſtrant.
In atomo, inquit, hoc eſt in puncto temporis, quod ἀτόμῳ.
diuidi non poteſt. In ictu oculi, hoc eſt in ſumma cele-
ritate. In nouiſsima tuba, hoc eſt, in nouiſsimo ſigno,
quod dabitur, vt iſta compleantur. Canet enim tuba,
inquit, & mortui reſurgent incorrupti, & nos com-
mutabimur. Ergo iſtam commutationem in melius
ſine dubitatione oportet intelligi, quia omnes & iuſti
& iniuſti reſurrecturi ſunt. Sed, ſicut dominus in Euã-
gelio loquitur, qui bene fecerunt, in reſurrectionem Ioan. 5.
vitæ: qui male egerunt, in reſurrectionem iudicij.
Iudicium appellans pœnam ſempiternam, ſicut alio
loco, Qui non credit, inquit, iam iudicatus eſt. Proinde Ioan. 3.
illi qui ad iudicium reſurrecturi ſunt, non commuta-
buntur in illam incorruptelam, quæ nec doloris cor-
ruptionem pati poteſt. Illa nanque fidelium eſt atque Eſaiæ 66.
ſanctorum, iſti verò perpetua corruptione cruciabun-
tur, quia ignis eorum non extinguetur, & vermis eo- M
rum non morietur. Quid tibi ergo vult iſta diſtinctio,
Et mortui reſurgent incorrupti, & nos commutabi-
mur: niſi quia omnes incorrupti reſurgent? Sed ex his
etiam iuſti immutabuntur in illam incorruptelam, cui
omnino nulla poſsit nocere corruptio: ac per hoc qui
in ea non cõmutabuntur, incorrupti quidem reſurgent
integritate membrorum, ſed tamen corrumpendi do-
lore pœnarum, cum audierint: Ite maledicti in ignem Matth. 25.
æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. A quo
auditu malo iuſtus non timebit. De illa verò commu- Pſal. 111.
tatione iuſtorum cum dixiſſet, Nos commutabimur,
tanquam quæreremus quo modo iſtud fiat, vel qualis
illa commutatio futura ſit, adiungit & dicit: Opor- 1. Cor. 15.
tet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, &
mortale hoc induere immortalitatem. Nõ, vt opinor,
dubitandum eſt ſecundũ hoc dictum, Caro & ſanguis
regnum dei non poſsidebũt: quia nõ ibi erit corruptio
& mortalitas carnis & ſanguinis. Secundum has enim
qualitates hoc loco carnem & ſanguinem nũcupauit.
Quocirca, vt aliquid exẽpli gratia ponã, quod interim
occurrit,

A occurrit, sicut scriptum est. Ne forte tentauerit vos qui
1.Thessa.3. tentat, & inanis sit labor vester: atque hic intelligitur
diabolus, tanquam deus omnino non tentet: de quo a-
Iacob.1. lio loco scriptura dicit. Ipse autem neminem tẽtat: nec
Deute.13. cõtraria est ista sentẽtia ei qua dicitur: Tentat vos do-
minus deus vester: sed soluitur quæstio, cũ vocabulum
tentationis diuersas intelligentias habeat, eo q̃ alia sit
tentatio deceptionis, alia tẽtatio probationis: secundũ
illã nõ intelligitur qui tentat, nisi diabolus, secundum
hanc vero tentat deus: Ita cũ dicitur, Caro possidebit
regnũ dei, & caro nõ possidebit regnum dei etiã huius
nominis intelligẽtia discernatur, & nulla erit quæstio:
quoniã caro secũdum substantiam, secundũ quam di-
Lucæ.24. ctum est, Spiritus ossa & carnem non habet sicut me
videtis habere, possidebit regnum dei: Caro autem, cũ
1.Cor.15. secundum corruptionem intelligitur, non possidebit.
Hoc enim expositum est, cũ diceretur, Caro & sanguis
regnum dei non possidebunt: in eo quod continuo ad-
ditum est, Neque corruptio incorruptionẽ possidebit,
Quæstio se- sicut satis quantum arbitror disseruimus. Quod autem
cũda, an sin quæris, vtrum sigillatim à creatore deo corporũ linia-
bitis corpo- menta formẽtur: non te mouebit, si quantũ potest hu-
ra reformẽ- mana mens potentiam diuinæ operationis intelligas.
tur. Quo modo enim negare poterimus deum etiam nunc
Ioan.5. operari cuncta quæ creantur, cum dominus dicat: Pa-
B ter meus vsque nunc operatur? Vnde illa cessatio septi-
mi diei ab ipsis naturis condendis intelligenda est fa-
cta, non ab earum administratione, qua conditæ refe-
runtur. Cùm ergo natura rerum à creatore administre
tur, & per ordines præfinitis locis & temporibus suis
cuncta nascantur, deus vsque nunc operatur. Nam si
Hiere.1. deus nunc ista nõ format, quo modo legitur: Priusquã
te formarem in vtero, noui te. Quo modo etiam accipi
Matth.6. potest. Quod si fœnũ agri, quod hodie est & cras in cli-
banum mittitur, deus sic vestit: nisi forte credendũ est
fœnum à deo vestiri, & à deo corpora non formari?
Cum enim dixit, vestit, non de præterita ordinatione,
sed de præsenti operatione satis indicat. Vnde est etiã
illud Apostoli de seminibus, quod supra commemora-
1.Cor.15. ti. Non, inquit, corpus quod futurum est seminas, sed
nudum granũ, ferè tritici, aut alicuius cæterorum: Deus
autẽ illi dat corpus quo modo voluerit. Non dixit, de-
dit aut disposuit, sed dat, vt creatorem intelligas effica-
C ciam sapientiæ suæ rebus, quæ quotidie suis tẽporibus
oriuntur, condendis adhibere. De qua sapiẽtia dictum
Sapien.8. est: Pertẽdit à fine vsque in finem fortiter, & non dixit,
disposuit, sed disponit omnia suauiter. Multum est au-
tem vel tenuiter sapere quo modo cõmutabilia & tẽ-
poralia nun commutabilibus & temporalibus creato-
ris motibus, sed æterna & stabili virtute condantur.
Quæstio.3. De illo sanè quod percontandum putasti, vtrum bapti
zati omnes, si absque pœnitẽtia diuersis criminibus ir-
10. de Gen. retiti, de corpore exierint, veniã quolibet tempore cõ-
ad literam secuturi sint, librum non paruæ quantitatis iam scripsi,
capite.23. quem si describere curaueris, fortasse nihil vlteri⁹ hinc
Quæst.4. requires. Vis etiam per me scire, vtrum dei flatus ille in
7. de Gene. Adam idem ipse sit anima. Breuiter respondeo: Aut ip-
ad literam se est, aut ipso anima facta est. Sed & si ipse est, factus
ca.2.3.4. est. De anima quippe loquitur per Esaiam prophetam
& 5. deus, vbi dicit: Omnem flatum ego feci, quod sequẽtia
Esa.42.& satis indicãt. Sequitur enim: Propter peccatum modi-
57. cum quid cõtristem illum? Id est, ipsum flatum, & cæ-
tera, quæ nisi de anima humana intelligi nequeunt. In
hac enim quæstione maxime cauendum est, ne anima
non à deo facta natura, sed ipsius de substantia tanquã
vnigenitus filius, quod est verbum eius, aut aliqua eius D
particula esse credatur, tanquam illa natura atque sub-
stantia, qua deus est quicquid est, commutabilis esse pos
sit. Quod esse animam nemo non sentit, qui se animã
habere sentit. Cum ista dictarem, perlator iam ventum
expectans, me vehementer vt nauigaret vrgebat. Itaq;
si quid hic inconditè atq; inculte dictum legeris, vel si
totum ita esse perspexeris, doctrinæ da operam, lin-
guæ veniam.

Augustinus Proculiano Episco[illegible] partis Dona-
tianæ, inuitans illum, vt mutu[illegible]atione Schisma com-
ponatur. Epistola. CXLVII.

DOMINO honorabili & dilectissimo Procu-
liano, Augustinus. Propter imperitorum ho-
minũ vanitates diutius apud te de titulo epi-
stolæ meæ disputare non debeo. Cum enim nos reuo-
care inuicem ab errore conamur, quanuis ante plenis-
simam discussionem causæ quibusdam videri possit
quis nostrum erret incertum: seruimus tamen inuicem
nobis, si bono animo nobiscum agimus, vt à peruersita
te discordiæ liberemur. Quod me syncero corde agere
& cum tremore Christianæ homilitatis, etiam si pleris-
que hominibus apertum non est, videt tamen ille cui B
nulla corda clauduntur. Quid autẽ in te honorare non
dubitem, facile intelligis. Non enim errorem schisma-
tis, vnde omnes homines, quantum ad me attinet, cu-
pio sanari, dignum honore aliquo existimo. Sed te an-
te omnia, quod ipsius nobis humanę societatis vinculo
astringeris, & quod nonnulla in te præminent placi-
dioris mentis indicia, quibus nullo modo desperãdum
est, facile te posse veritatem, cum fuerit demonstrata,
complecti, sine vllo æstu dubitationis honorãdũ puto.
Dilectionis autem tantum tibi debeo, quantum nobis
imperat ipse qui nos dilexit vsq; ad crucis opprobriũ,
Sed ne mireris quod apud beneuolentiam tuam diu ta
cui, non putabã in hac te esse sententia, quam mihi fra-
ter Euodius, cui fidem non habere nõ possum, gaudẽs
indicauit. Nam cum forte contigisset, vt in vnam do-
mũ conueniretis, & sermo inter vos de spe nostra, hoc
est, de Christi hæreditate ortus esset, ait dixisse benigni
tatem tuam, velle te & bonis viris sedentibus conferre E
nobiscum. Quod te multum gaudeo nostræ humilita-
ti offerre dignatum. Neque vllo modo possum tantam
occasionem benigni animi tui deserere, vt quantum
vires dominus præbere dignabitur, quæram tecum at-
que discutiam, quæ causa, quæ origo, quæ ratio in eccle
sia Christi, cui dixit: Pacem meam do vobis, pacẽ meã *Ioan.14.*
relinquo vobis, tam lugendæ atque plangendæ discces-
sionis extiterit. Audiui quidem de memorato fratre te
fuisse conquestum, quod nescio quid tibi contumeliose
responderit: quod quæso te ne illam contumeliam de-
putes, quam certũ mihi est non de superbo animo pro-
cessisse: noui enim fratrem meum, sed si quid in dispu-
tando pro fide sua, & pro ecclesiæ charitate dixit for-
tasse feruentius, quàm tua grauitas nollet audire, non
illa contumacia, sed fiducia nominanda est. Collatorẽ
enim & disputatorem, non assentatorem & adulatorẽ
se esse cupiebat. Nam hoc est oleũ peccatoris, quo Pro- *Psal.140.*
pheta non vult impinguari caput. Ita enim dicit: Emẽ-
dabit me iustus in misericordia, & arguet me, oleũ autẽ
peccatoris non impinguet caput meum. Mauult enim
seuera misericordia iusti emẽdari, quàm leni adulatio-
nis vnctione laudari. Vnde etiam illud propheticum
est: Qui vos fœlices dicunt, in errorem vos mittunt. *Esaiæ.3.*
Ideoque de homine, quem falsæ blandiciæ faciunt ar-
rogantem,

παροιμ'x. rogantē, rectè etiā vulgo dicitur: Creuit caput. Impin-
G guatū est enim oleo peccatoris, hoc est, nō aspera veri-
tate corrigētis, sed leni falsitate laudantis. Neque hoc
in eam partem peto accipias, quasi ego te à fratre Euo-
dio tanquam à iusto emendatum intelligi velim. Ve-
reor enim ne me quoq; aliquid contumeliose in te di-
cere existimes, quod vehementer caueo quantum pos-
Ioan. 14. sum. Sed iustus est ille qui dixit: Ego sum veritas. Itaq;
de cuiuslibet hominis ore nobis verum cum aliqua as-
peritate sonuerit, [illegible]b illo homine qui forte pecca-
tor est, sed ab ipsa v[illegible]te, hoc est, à Christo qui iustus
est, emendamur, ne nostrum caput blandæ, sed perni-
ciosæ adulatiōis vnctio, hoc est, oleum peccatoris im-
pinguet. Quanquam etiam si frater Euodius aliquan-
tum pro suæ communionis defensione turbatior, ali-
quid elatius animo cōmotiore dixisset, ætati hominis
& necessitatis causa te oporteret ignoscere. Istud tamē
quod promittere dignatus es, peto memineris, vt sedē-
tibus quos ipse delegeris, dummodo verba nostra non
inaniter ventilentur, sed stylo excipiantur: vt & tran-
quillius & ordinatius disseramus, & si quid forte à no-
bis dictum de memoria lapsum fuerit, recitatione re-
uocetur, & rem tam magnam & ad salutem omnium
H pertinentem cum cōcordia requiramus. Aut si placet,
nullo medio interposito, prius nobiscū siue per episto-
las, siue per collocutionē atque lectionem vbi placuerit
conferamus, ne forte intemperantes nonnulli audito-
res malint quasi nostrū expectare certamen, quàm de
nostra salute in nostra collocutione cogitare, vt quod
fuerit inter nos terminatū, postea per nos populus no-
uerit, aut si per epistolas agi placet, ipsę plebibus recitē-
tur, vt aliquādo nō plebes, sed plebs vna dicatur. Pror-
sus sicut volueris, sicut iusseris, sicut tibi placuerit, libē-
ter amplector. Et de animo beatissimi & venerabilis
mihi patris Valerij nunc absentis tota securitate pol-
liceor, hoc eum cum magna lætitia cogniturum. Noui
enim quantum diligat pacem, & nulla vani fastus ina-
nitate iactetur. Rogo te quid nobis est cum veteribus
dissensionibus, vt hucusq; vulnera illa durauerint, quæ
animositas hominū superborum nostris membris in-
flixit? quorum vulnerum putrefactione etiam dolorē
perdidimus, quo solet medicus implorari. Vides quāta
& quàm miserabili fœditate Christianæ domus fami-
I liæq; turbatæ sint. Mariti & vxores de suo lecto sibi cō
sentiunt, & de Christi altari dissentiunt. Per illum sibi
iurant, vt inter se pacem habeant, & in illo habere nō
possunt. Filij cum parentibus vnam domum habent
suam, & domum dei non habent vnam. Succedere in
Philip. 2. eorum hæreditatem cupiunt, cū quibus de Christi hæ-
reditate rixantur, serui & domini cōmunem deum di-
uidunt, qui formam serui accepit, vt omnes seruiendo
liberaret. Honorant nos vestri, honorant vos nostri.
Per coronā nostram nos adiurant vestri, per coronam
vestram vos adiurant nostri. Omnium verba suscipi-
mus, neminē offendere volum⁹. Quid nos solus Chri-
stus offendit, cuius mēbra laniamus? Et homines quidē
causas suas seculares apud nos finire cupientes, quādo
eis necessarij fuerimus, sic nos sanctos & dei seruos ap-
pellant, vt negocia terræ suæ peragant: aliquando aga-
mus & negocium salutis nostræ, & salutis ipsorū, non
de auro, non de argento, non de fundis & pecoribus,
pro quibus rebus quotidie submisso capite salutamur,
vt dissensiones hominū terminemus, sed de ipso capite
nostro tam turpis inter nos & perniciosa dissensio est.
Quantumlibet capita submittant, qui nos salutant, vt
eos concordes in terra faciamus, de cœlo vsq; ad cru- K
cem submissum est caput nostrum, in quo concordes
non sumus. Rogo te atq; obsecro, si est in te aliqua hu-
manitas, quam multi prædicant, hic appareat bonitas
tua, si nō propter honores trāsitorios simulatur, vt cō-
tremiscant in te viscera misericordiæ, & velis aliquā-
do rem discuti instando nobiscū orationibus, & om-
nia pacifice conferendo: ne miseræ plebes, quæ nostris
honoribus obsequuntur, premant nos obsequiis suis in
iudicio dei, sed potius nostra nō ficta charitate nobis-
cum reuocatæ ab erroribus & dissensionibus, in veri-
tatis & pacis itinera dirigantur. Opto te coram oculis
dei beatum esse, domine honorabilis & dilectissime.

Augustinus Valerio Episcopo suo, cui erat collega, præsertim in dispēsando verbo dei, demōstrat quàm difficile sit sacerdotem piū agere, obsecrans vt patiatur ipsum in secessu precibus & studio hoc agere, vt sit idoneus imposito muneri.

Epistola CXLVIII.

DOMINO beatissimo & venerabili, in cōspe-
ctu domini syncera charitate charissimo pa-
tri Valerio, Augustinus presbyter in domino 40. dist. an-
salutem. Ante omnia peto, vt cogitet religiosa pru- te omnia.
dentia tua nihil esse in hac vita, & maxime hoc tem- L
pore facilius & lętius, & hominibus acceptabilius Epi-
scopi aut presbyteri aut diaconi officio, si perfunctoriè
atq; adulatoriè res agatur: sed nihil apud deū miserius
& tristius & dānabilius. Itē nihil esse in hac vita, & ma
xime hoc tēpore difficilius, laboriosius, periculosius E-
piscopi aut presbyteri aut diaconi officio, sed apud deū
nihil beatius, si eo modo militetur quo noster impera-
tor iubet. Quis autem iste sit modus, nec à pueritia, nec
ab adolescentia mea didici: & eo tempore quod disce-
re cœperam, vis mihi facta est, merito peccatorū meo-
rum. Nam quid aliud existimē nescio, vt secundus lo-
cus gubernaculorū mihi traderetur, qui remum tene-
re non noueram. Sed arbitror dominum meum prop-
terea me sic emendare voluisse, quod multorum pec-
cata nautarū, antequā expertus essem quid illic agitur,
quasi doctior & melior reprehendere audebam, Itaque
postquā missus sum in medium, tūc sentire cœpi teme-
ritates reprehensionum mearum, quanquam & antea
periculosissimum iudicarem hoc ministerium. Et hinc
erant lachrymæ illæ, quas me fundere in ciuitate ordi- M
nationis meæ tempore nonnulli fratres animaduerte-
runt, & nesciētes causas doloris mei, quibus potuerunt
sermonibus, qui omnino ad vulnus meū non pertine-
rent, tamē bono animo consolati sunt. Sed multo val-
de multo amplius expertus sum quàm putabā, nō quia
nouos aliquos fluctus aut tempestatē vidi, quas ante nō
noueram, vel non audierā, vel non legeram vel nō co-
gitaueram, sed ad eas euitandas aut perferendas soler-
tiam & vires meas omnino non noueram, & alicuius
momenti arbitrabar. Dominus autem irrisit me, & re-
bus ipsis ostendere voluit meipsum mihi. Quod si non
dānando sed miserādo fecit, hoc enim spero, certe vel
nunc cognita ægritudine mea, debeo scripturarū eius
medicamenta omnia perscrutari, & orando ac legen-
do agere, vt idonea valetudo animæ meę ad tam peri-
culosa negocia tribuatur: quod ante nō feci, quia & tē-
pus nō habui. Tunc enim ordinatus sum, cum de ipso
actionis tempore ad cognoscendas diuinas scripturas
cogitaremus, & sic nos disponere vellemus, vt nobis
ocium ad hoc negocium posset esse. Et quod verū est,
nondum sciebam quid mihi deesset ad tale opus, quale
me nunc

A me nunc torquet & conterit. Quod si propterea in re ipsa didici quid sit homini necessariũ, qui populo ministrat sacramentum & verbum dei, vt iam non mihi liceat assequi, quod me nõ habere cognoui: iubes ergo vt pereã pater Valeri? Vbi est charitas tua? Certe diligis me, certe diligis ipsam ecclesiã, cui me sic ministrare voluisti, & tamen certus sum quod & me, & ipsam diligis. Sed putas me idoneum, cum ego melius me nouerim, qui tamen nec ipse me nossem, nisi experiendo didicissem. Sed dicit fortasse sanctitas tua: Vellem scire quid desit instructioni tuæ. Tam multa autem sunt, vt facilius possim enumerare quæ habeo, quàm quę habere desydero. Audeo eni dicere, scire me & plena fide retinere quid pertineat ad salutẽ nostram. Sed hocipsum quo modo ministrem ad salutem aliorum, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant? Et sunt fortasse aliqua, imò non est dubitandum esse in sanctis libris conscripta consilia, quibus cognitis & apprehensis possit homo dei rebus ecclesiasticis ordinatioribus ministrare, aut certe inter manus iniquorum vel viuere conscientia saniore vel mori, vt illa vita non amittatur, cui vni Christiana corda humilia B & mansueta suspirant. Quo modo autem hoc fieri potest, nisi quemadmodum ipse dominus dicit, petendo, quærendo, pulsando, id est, orando, legendo, plangendo? Aut quod negocium mihi paruũ tempus vel vsq; ad Pascha impetrari volui per fratres à tua syncerissima & venerabili charitate, & nunc per has preces volo. Quid enim respõsurus sum domino iudici: Non poteram ista iam quærere, cum ecclesiasticis negociis impedirer? Si ergo mihi dicat, Serue nequam, si villa ecclesiæ calumniosum aliquem pateretur, cuius fructibus colligendis magna opera impenditur, neglecto agro quem rigaui sanguine meo, si quid agere pro ea posses apud iudicem terræ, nónne omnibus consentientibus, nonnullis etiam iubentibus & cogentibus pergeres, & si contra te iudicaretur, etiam trans mare proficisceretis, atque hoc modo vel annuam vel amplius absentiam tuam nulla querela reuocaret, ne alius possideret terram, non animæ sed corpori pauperum necessariã, quorum tamen famem viuæ arbores meæ multo facilius mihique gratius si diligenter colerẽtur explerent? Cur ergo ad discendam agriculturam meam, vacationem temporis tibi defuisse causaris? Dic mihi quid resC pondeam rogo te? An forte vis dicam, Senex Valerius dum me omnibus rebus instructum esse credidisset, quãto amplius me dilexit, tanto minus ista discere permisit? Attende omnia ista senex Valeri, obsecro te per bonitatem & seueritatem Christi, per misericordiam & iudicium eius, per eum qui tantam tibi inspirauit erga nos charitatem, vt te nec pro lucro animæ nostræ audeamus offendere. Sic autem mihi deum & Christum testem facis innocentiæ & charitatis, & synceri affectus quem circa nos habes quasi ego non de his iurare omnibus possim. Ipsam ergo charitatem & affectum imploro, vt miserearis mei, & concedas mihi ad hoc quod rogaui tempus quantum rogaui, atque adiuues me orationibus tuis, vt non sit inane desyderium meum, nec infructuosa ecclesiæ Christi atque vtilitati fratrum & cõseruorum meorum absentia mea. Scio quod illa charitate pro me orante, maxime in tali causa non aberit †dominus, & eam sicut sacrificium suauitatis accipiens, fortassis breuiore tempore quàm postulaui, me saluberrimis consiliis de scripturis suis reddet instructum.

†despiciet.

D

Augustinus Profuturo, de toleranda aduersa valetudine & cohibenda ira.

Epistola CXLIX.

FRATRI Profuturo Augustinus. Secundũ spiritum quantum domino placet, atque vires ipse præbere dignatur, recte sum*, Corpore autẽ ego in lecto sum. Nec ambulare enim nec stare nec sedere possum, rhagadis vel exochadis dolore & tumore. Sed etiam sic, quoniã id domino placet, quid aliud dicendum est, nisi quia recte sumus? Potius enim si id nolumus quod ille vult, nos culpãdi sumus, quàm ille non recte aliquid vel facere existimandus est. Nosti hæc omnia, sed quia mihi es alter ego, quod libentius tecum loquerer, nisi quod mecum loquor? Cõmendamus ergo sanctis orationibus tuis & dies & noctes nostras, vt oretis pro nobis, ne diebus intemperanter vtamur, vt noctes æquo animo toleremus, vt etiam si ambulemus in medio vmbræ mortis, nobiscum sit dominus ne timeamus mala. Quod senex Megalius defunctus sit, iam vos audisse quis dubitet? Erant autem à depositione corporis eius cum hæc scriberem, dies fermè viginti quatuor. Verũ iam videris †, disponebas enim successorem primatus eius, si fieri potest nosse volumus. Non desunt scandala, sed neque refugium: Nõ desunt mœrores, sed neq; cõsolationes. Atq; inter hæc quàm vigilandum sit, ne cuiusquam odium cordis intima teneat, neque sinat vt oremus deum in cubili nostro clauso ostio, sed aduersus ipsum deum claudat ostium, nosti optime frater. Subrepit autem dum nulli irascenti ira sua videtur iniusta. Ita enim inueterascens ira fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totum acescat. vasq; corrumpat. Quapropter multo melius nec iuste cuiquam irascimur, quàm velut iuste irascendo in alicuius odium iræ occulta facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus ignotis ista solemus dicere, multo esse melius malum hominem perpeti, quàm forsitan per ignorantiam excludi bonum, dum cauemus ne recipiatur malus. Sed in affectibus animi cõtra est. Nam incomparabiliter salubrius est etiã iræ iuste pulsanti nõ aperire penetrale cordis, quàm admittere nõ facile recessuram, & peruenturam de surculo ad trabẽ. Audet quippe impudenter etiam crescere citius quàm putatur. Non enim erubescit in tenebris, cum super F eam sol occiderit. Recolis certe qua cura & quanta solicitudine ista scripserim, si recolis quid mecum nuper in itinere quodam loquutus sis. Fratrem Seuerum, & qui cum eo sunt salutamus. Etiam fortasse ipsis scriberemus si per festinationem perlatoris liceret. Peto autem vt apud eundem fratrem nostrum Victorem cui ago etiam apud tuam sanctitatem gratias quod Constantinam dum pergeret indicauit, petendo adiuues propter negocium quod ipse nouit, de quo grauissimũ pondus pro ea re multum deprecantis Nectarij maioris patior, per Calamam remeare ne grauetur: sic enim promisit mihi. Vale.

Rhagades, Celsus, Plinius & Dioscorides, alijq; medici referunt inter vitia sedis: quoniam autẽ scissurã commutatur tumor, addidit & alterũ vocabulum exo- E *chadis.*

†Inuenerit

γνώμη.

παροιμία.

Augustinus Elpidio, qui videbatur cum Arrianis nõnihil sentire, declarans de rebus ineffabilibus parcissime eloquendum. Epist. CL.

DOMINO eximio meritòque honorabili & desyderabili Elpidio, Augustinus. Quis nostrum erret in fide vel in cognitione Trinitatis, alia quæstio est. Gratũ sanè habeo quod me quãuis incognitum facie, tamen quia errare credidisti, reuocare ab errore conatus es. Huius tibi beneuolentiæ mercedem

G mercedem retribuat deus, & nosse te faciat quod nosse
te putas. Res enim ardua est, vt existimo, & quæso te ne
in vllam contumeliæ partem acceperis, quod tibi tao-
tæ cognitionis munus optaui. Vereor enim ne opinatę
scientiæ præiudicium, si nõ præcepta vera, quæ oequa-
quam ad te mihi arrogauerim, at certe bona vota no-
stra, quæ mihi etiam in docto habere de te licet, non e-
nim perite, sed amice exhibenda sunt, repellat ab auri-
bus tuis, potiusq; mihi succenseas quod nõ tibi iam sim
sapienti gratulatus, quàm gratias agas quod tibi sapiẽ-
tiam deprecatus sim. Veruntamen si ego portans Epis-
copalis nominis sarcinam, libentissime amplector be-
neuolentiam tuam, quod me Bonoso & Iasoni, vt scri-
bis, doctissimis viris etiam trans mare mittere dignatus es, ad reportãdos ex eorum disputationibus vberes
fructus: quod deniq; ad detegendas totius erroris cali-
gines, libellum cuiusdã Episcopi vestri, ingenio & vi-
ribus elaboratum, ad me perferendũ solicita benigni-
tate curasti: quãto est æquius te bono animo accipere,
quod ea quę nullo humano ingenio & virib⁹ dari pos
sunt, à domino deo tibi vt cõcedãtur optaui? Aposto-
1. Cor. 2. lus enim, inquit: Non spiritũ huius mundi accipimus,
H sed spiritũ qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo dona-
ta sunt nobis, quæ & loquimur nõ in doctis humanæ
sapientiæ verbis, sed docti spiritu, spiritalib⁹ spiritalia
comparantes. Animalis autem homo nõ percipit quæ
sunt spiritus dei: stulticia est enim illi. Magis ergo tecũ,
si fieri posset, mallem quærere quousq; appellandus sit
animalis homo, vt si eum iam transcendimus, recte
fortasse illa quæ supra humanam mentem atque intel-
† incomparabiliter. ligentiam incommutabiliter† manent, aliqua ex parte
nos attigisse gaudeamus. Cauẽdum est enim ne prop-
terea videatur stultum, cum filium patri audimus æ-
qualem, quia hominem animalem adhuc agimus, de
quo dictum est, quod stulticia sunt illi quæ sunt spiri-
tus dei: quanquam sanè maiestas illa supra cuncta sub-
limis à spiritalibus cogitari posit, à nullo autem pos-
sit effari: videre tamen, quãtum arbitror, facile est, non
esse factum per quem facta sunt omnia, & sine quo fa-
ctum est nihil. Si enim per seipsum factus est, erat ante-
quam fieret, vt fieri per se posset. Quod certe tanto ab-
† al. nõ est factus omnino. surdius dicitur, quanto vanius cogitatur. Si autem non
per se factus est, non est per quem facta sunt omnia: †
quoniã quicquid factũ est, per ipsum factũ est. Omnia
I enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.
Ioan. 1. Miror parum attendi quæ tam expresse Euãgelista vo-
luit intimare vt neminem dissimulare permineret. Nõ
enim satis fuit dicere, Omnia per ipsum facta sunt, nisi
adderet, Et sine ipso factum est nihil. At ego quanuis
tardus, & nondum detersa caligine, saucium mentis
oculum gerens ad intuẽdam patris & filij incompara-
bilem ineffabilẽmque præstantiam, tamen hoc tota fa-
cilitate complector, quod nobis in Euangelio prop-
terea præseminatum est, non vt hinc comprehendere-
mus illam diuinitatem, sed vt hinc admoneremur nõ
oportere nos de temeraria comprehensione iactare. Si
enim omnia per ipsum facta sunt, quicquid non per
ipsum factum est, non est factum: ipse autem per se fa-
ctus non est. Non est igitur factus, & omnia per ipsum
facta esse ab Euangelista credere cogimur. Ab eodem
ergo cogimur eum factum esse non credere. Item si si-
ne ipso factum est nihil, ipse ergo nihil est: aut factum
non esse, non autem sine se factum esse: Restat vt fatea-
mur, aut non sine se factum esse, quia sine se factus est.
Quòd si opinari sacrilegum est, non possumus dicere,

Si enim ipse se fecit, iam erat antequam fieret: Si autem K
ad se faciendum alteri, à quo factus est, adiutoriũ præ-
buit: nihilominus vt se adiuuante ipse fieret, iam erat
antequam fieret. Relinquitur itaque vt sine se factus
sit. Quicquid autem sine illo factum est, nihil est. Aut
nihil est igitur, aut factus non est: sed non est nihil, fa-
ctus igitur nõ est. At si factus nõ est, & tamen filius est,
sine dubio natus est. Quo modo, inquis, potuit de solo
patre nasci filius æqualis ei de quo natus est? Iam hoc e- Esa. 53.
narrare non possum, & cedo Prophetiæ dicẽti, Gene-
rationem eius quis enarrabit? Quod si tu de humana
generatione qua per virginem natus est accipiendum
putas, ipse te discute, & interroga animã tuam, vtrum
si in humana generatione defecit, audeat enarrare di-
uinam. Noli ergo, inquis, dicere æqualem. Cur non di-
cam quod dixit Apostolus: Non rapinã, inquit, arbitra- Philip. 2.
tus est esse se æqualem deo. Etsi enim æqualitatẽ illam
non explicauit humanæ menti nondum purgatæ, po-
suit tamen in verbo quod in re posit inueniri purga-
ta. Demus itaque operam mundando cordi nostro vt
inde exurgat acies, qua ista videre valeamus, Beati e- Matth. 5.
nim, inquit, mundicordes, quoniã ipsi deum videbũt.
Ita excedẽtes animalis hominis caliginosas imagines, L
ad serenitatem illam synceritatemq; veniemus, qua vi-
dere possimus quod dici nõ posse videamus. Nam li-
bello quem dignatus es mittere, si mihi sit otium facul
tasq; tribuatur ad singula respõdere, arbitror te cogni-
turum, tanto minus quemque vestiri lumine veritatis,
quãto magis sibi videtur nudam depromere veritatẽ.
Quis enim ferat, vt alia omittam, & hoc solum inte-
rim commemorem quod maxime ingemui, cum Apo
stolus Paulus dicat: Videmus nunc per speculum in æ- 1. Cor. 13.
nigmate, tunc autem facie ad faciem, istum iam dicere
omni integumẽto reiecto nudã se depromere verita-
tem, qui si diceret nudam videmus veritatem, nihil es-
set cæcius ista arrogãtia visionis. Non autem dixit vi-
demus, sed depromimus, vt nõ solum iam veritas in-
tentioni mentis patere, sed etiam potestati linguæ sub-
iacere videatur. Multa sunt quæ de Trinitatis ineffabi-
litate dicantur, nõ vt ipsa dicatur, alioquin nõ est inef-
fabilis, sed vt illis dictis, illa dici nõ posse intelligatur.
Verum iam vt arbitror modum excessit Epistola mea,
cũ per tuã me admonueris breuiter scribere: Sed quia
institutione veterum te excusare dignatus es, non tibi
absurdus videbor, si modum quarũdam Epistolarum M
Ciceronis, quia eius quoque in literis tuis mentionem
fecisti, non te pigeat recordari.

Augustinus Nebridio, quibus in rebus sita sit vera beatitudo.

Epistola CLI.

NEBRIDIO Augustinus. Vtrum nescio quo,
vt ita dicam, blandiloquio tuo factũ putem,
an verè ita se res habeat, incertum apud me
est. Nam repẽte accidit, nec satis deliberatum est, qua-
tenus debeat committi fidei. Expectas quid istud sit.
Quid censes? Prope persuasisti mihi, nõ quidem beatũ
esse me, Nam id solius sapientis prædium est, sed certe
quasi beatum: vt dicimus hominem, quasi hominem in
comparatione illius quem Plato nouerat, aut quasi ro-
tunda, & quasi quadra ea quæ videmus, cum longe ab
eis absit quæ paucorum animus videt. Legi enim lite-
ras tuas ad lucernam iam cœnatus, proxima erat cubi-
tio, sed nõ ita etiam dormitio, Quippe diu mecum in
lecto situs cogitaui atq; has loquelas habui, Augustin⁹
ipse cum Augustino. Nonne verũ est, quod Nebridio
placet

A placet beatos nos esse? Nõ vtique. Nam stultos adhuc esse nec ipse audet negare. Quid si etiam stultis beata vita contingit? durũ, quasi vero parua, vel alia vlla miseria sit quàm ipsa stulticia. Vnde ergo illi visum est, an lectis illis libellis etiam sapientẽ me ausus est credere? Non vsq; adeo temeraria est læticia gestiens, præsertim hominis cuius quãti ponderis cõsyderatio sit bene nouimus. Illud igitur scripsit quod nobis putauit dulcissimum fore, quia & illi dulce factũ est, quicquid posuimus in iis literis: & scripsit gaudẽs, nec curauit, quid
1. Retra. 4. committẽdum gaudenti calamo esset. Quid si Soliloquia legisset? lætaretur multo exundantius, nec tamen reperiret plus aliquid quod me appellaret quàm beatũ. Cito ergo summum nomen effudit in me, nec sibi aliquid reseruauit, quod de me lętior asseueret. Vide læticia quid faciat. Sed vbi est ista beata vita? vbi? vbi nam? O si ipsa esset, repelleret atomos Epicuri. O si ipsa esset, sciret nihil deorsum esse præter mundum. O si ipsa esset, nosset extrema sphæræ tardius rotari quàm mediũ, & alia similia quæ similiter nouimus. Nunc verò quo modo vel qualiscunque beatus sum, qui nescio cur tantus mundus sit, cum rationes figurarum per quas est, nihil prohibeant esse quanto quis voluerit ampliorẽ? An
B non mihi diceretur, imò nõ cogeremur confiteri corpora in infinitum secari, vt à certa velut vas † in quan-
† basi.
titatem certam certus corpusculorum numerus surgeret? Quare cum corpus nullum esse minimum sinitur, quo pacto sinamus esse amplissimum, quo amplius esse non possit: nisi forte illud quod Alipio aliquando dixi occultissime, habet magnam vim: vt quoniam numerus ille intelligibilis infinite crescit, non tamen infinite minuitur, nam nõ eum licet vltra monadem resoluere, Contra sensibilis, nam quid est aliud sensibilis numerus, nisi corporeorum vel corporum quantitas, minui quidẽ infinite, sed infinite crescere nequeat. Et ideo fortasse merito philosophi in rebus intelligibilibus diuitias ponunt, in sensibilibus egestatem. Quid enim ærumnosius quàm minus atque minus semper posse fieri? Quid ditius quàm crescere quantũ velis, ire quò velis, redire cum velis, quousq; velis, & hoc multũ amare quod minui non potest? Quisquis nanque intelligit istos numeros, nihil sic amat vt monadem, nec mirum cum per eam fiat vt cæteri amentur. Sed tamẽ cur tantus est mundus? Poterat enim esse vel maior vel breui-
C or: nescio. Tale est enim: Et, cur hoc loco potius quàm illo. Nec in ea re debet esse quæstio, vbi quicquid esset, quæstio esset: vnum illud multum mouebat, quod infinite corpora secarentur. Cui fortasse responsum est, de vi contraria intelligibilis numeri. Sed expecta, videamus quid sit hoc nescio quid, quod suggeritur menti, Certe sensibilis mũdus, nescio cuius intelligibilis imago esse dicitur. Mirum autem est quod in imaginibus videmus quæ specula referunt: nam quanuis ingentia specula sint, nõ reddunt maiores imagines quàm sunt corpora etiam breuissima obiecta. In paruis autem speculis sicut in pupillis oculorum, etsi magna facies sese opponat breuissima imago, pro modo speculi formatur. Ergo & imagines corporum minui licet, si specula minuantur, augeri si augeãtur non licet? Hic profecto aliquid latet, sed nunc dormiendum est. Neque enim Nebridio beatus quęrendo videor, sed fortasse aliquid inueniendo. Id autem aliquid quid est? an illa ratiocinatio, cui tanquam vnicæ neq; blandiri soleo, & ea me nimis oblectare. Vnde constamus? ex animo & corpore. Quid horum melius? videlicet animus. Quid laudatur in corpore? nihil aliud video quàm pulchritudinẽ. D
Quid est corporis pulchritudo? congruentia partium cum quadã coloris suauitate: Hæc forma vbi vera melior, an vbi falsa? Quis dubitet vbi vera est esse meliorem? Vbi ergo vera est? in animo scilicet. Animus igitur magis amandus quàm corpus. Sed in qua parte animi est ista veritas? in mente atque intelligentia. Quid huic aduersatur? sensus. Resistẽdum ergo sensib⁹ totis animi viribus: liquet. Quid si sensibilia nimiũ delectãt? Fiat vt non delectent. Vnde fit? consuetudine iis carendi appetendiq; meliora. Quid si moritur animus? ergo moritur veritas, aut non est intelligentia veritas, aut intelligentia non est in animo, aut potest mori aliquid in quo aliquid immortale est? Nihil autem horũ fieri posse Soliloquia nostra iam cõtinent, satisq; persuasum est, sed nescio qua consuetudine malorum territamur atq; titubamus. Postremò etiam si moritur animus, quod nullo modo posse fieri video, non esse tamen beatam vitam in læticia sensibilium, hoc ocio satis exploratum est. His rebus fortasse atque talibus Nebridio meo si non beatus, at certe quasi beatus videor. Videar & mihi quid inde perdo, aut cur parcam bonę opinioni? Hæc mihi dixi. Deinde oraui vt solebã atq; dormiui. Hæc placuit scribere tibi. Delectat enim me E
quod mihi gratias agis, si nihil te quod in buccam venerit celem, & gaudeo, quia sic tibi placeo. Apud quem ergo libẽtius me aperiã, † quàm cui displicere nõ pos- † al. libẽtius inepsum? At si in potestate fortunæ est vt hominẽ amet bo- tiam.
mo, vide quàm beatus sim, qui de fortuitis tam multũ gaudeo, & talia bona fateor desydero mihi vbertim accrescere. Fortunæ autẽ bona verissimi sapiẽtes, quos solos beatos fas est vocari, nec timeri voluerũt, nec cupi an cupiri, tu videris, Et belle accidit. Nam volo me declinationis huius gnarum facias. Cum enim adiungo verba similia, incertior fio. Nam ita est cupio, vt fugio, vt sapio, vt iacio, vt capio, sed vtrum fugiri an fugi, vtrum sapiri an sapi, sit modus infinit⁹, ignoro. Possem attendere iaci & capi, ni vererer ne me caperet & pro ludibrio iaceret quò vellet, qui aliud iactũ & captum, aliud fugitum, cupitum, sapitum, esse conuinceret. Quæ item tria, vtrum penultima longa, an inflexa, Accentus.
an graui breuique pronuncianda sint, similiter nescio. Prouocauerim te ad Epistolam longiorẽ, peto vt paulo diutius te legã. Nam nequeo tantum disserere, quã- F
tum volupe est legere te.

Augustinus ad populum factionis Donatianæ, quo modo illorum Episcopi in concilio conuicti sint, hortans vt nunc saltem redeant ad Ecclesiæ communionem ne post non fecisse sero pœniteat. *Epistola CLII.*

SILVANVS senex, Valentinus, Aurelius, In- 2. Retract.
nocentius, Maximinus, Optatus, Augustin⁹, 40.
Donatus, & cęteri Episcopi de concilio Zertensi ad Donatistas. Cum in auribus nostris fama crebresceret, hoc vobis vestros Episcopos dicere, cognitorem præmio fuisse corruptũ, vt contra eos sententia proferretur, vos autem ista facile credere, ac propterea multos vestrum adhuc nolle acquiescere veritati, placuit nobis cogente domini charitate ex concilio nostro hæc ad vos scripta dirigere, quib⁹ primitus admoneremini illos vobis victos atque conuictos hęc mendacia iactare: qui etiam in suo mandato quod pro illa collatione fecerunt, & suis nominib⁹ atque subscriptionibus firmauerunt, nos illic traditores & persecutores suos esse dicentes, in falsitate atque mendacio manifestissimo

G ſtiſsimo detecti atq; conuicti ſunt, ita vt volentes gloriari de multitudine coepiſcoporũ ſuorũ, inter aliquorum abſentiũ nomina etiã mortui nomẽ insererent, Et cum quæreretur vbi eſſet, ſubita perturbatione cæcati, ipſi eum cõfiterẽtur in itinere defeciſſe. Et cũ interrogarẽtur, quo modo potuerit apud Carthaginẽ ſubſcribere qui in itinere iam defecerat, vehemẽtius perturbati, alio mẽdacio ſe obligauerunt, reſpondentes eum à Carthagine redeuntẽ fuiſſe defunctum. De quo mẽdacio exire omnino minime potuerũt. Ecce quib⁹ creditis, vel de antiqua traditione, vel de cognitoris corruptione, qui mandatũ ſuum vbi nobis obiecerũt crimen traditionis, nõ potuerunt cõſcribere ſine crimine falſitatis. Proinde quæ maxime neceſſaria credidimus, his literis tanquã breuiario collecta inſeruim⁹, ne forte ad magna geſtorũ volumina vel peruenire nõ facile poſſitis, vel ea legere laborioſum putetis. Carthaginem venimus, & nos & Epiſcopi veſtri, & quod prius nolebãt & indignum eſſe dicebant, in vnũ conuenimus, Electi ſunt ex nobis & ex ipſis, ſeptẽ hinc, & ſeptem inde, qui pro cauſa omnium loquerentur. Electi ſunt alij ſeptem hinc, & ſeptẽ inde, cum quibus vbi opus erat cõſilium
H pertractarent. Electi ſunt quatuor hinc, & quatuor inde, qui geſtis conſcribendis cuſtodes eſſent, ne infalſatum aliquid ab aliquo diceretur. Dati ſunt etiam à nobis & ab ipſis notarij quatuor hinc, & quatuor inde, vt bini cum exceptoribus iudicis alternarent, ne aliquis noſtrum ſe dixiſſe aliquid cauſaretur quod non fuiſſet exceptum. Huc tantæ diligentiæ etiam illud eſt additum, vt & nos & ipſi quemadmodum ipſe iudex verbis noſtris ſubſcriberemus, ne quiſquam diceret in illis geſtis aliquid vel poſtea fuiſſe corruptum. Cum enim adhuc viuẽtibus eis qui ſubſcripſerunt, innotuerint eadem geſta omnibus locis in quibus oportet vt innoteſcant, ſic etiam ad poſteros cõfirmata veritas perdurabit, Nolite ergo eſſe ingrati tãtæ miſericordiæ dei quæ per iſtam diligentiã vobis miniſtrata eſt. Nulla excuſatio iam remanſit, nimiũ dura, nimiũ diabolica ſunt hominum corda, quæ adhuc tantæ manifeſtationi veritatis obſiſtunt. Ecce Epiſcopi partis veſtræ, quos omnes elegerunt vt pro omnibus loquerẽtur, conati ſunt quantum potuerunt, vt omnino ipſa cauſa non ageretur, propter quam tantus numerus Epiſcoporũ vtriuſq;
I partis de vniuerſa Africa, & de tam longinquis locis Carthaginem venerat. Et cum omnis anima ſuſpenſa expectaret in tãta collectione quid ageretur, illi vehementer inſtabant vt nihil ageretur. Quare hoc? niſi quia cauſam ſuã malam ſciebant, & facillime ſe poſſe conuinci ſi ageretur dubitare non poterant? Ipſe ergo animus eorum quo timebãt ne cauſa ageretur, iam victos eos eſſe mõſtrabat. Si enim extorquerent quod volebant, vt iam collatio ipſa nõ fieret, nec diſputationibus noſtris veritas appareret, redeuntes à Carthagine, quid vobis erant reſponſuri, quid demonſtraturi? Credo prolaturi erant geſta & dicturi vobis, nos inſtabamus vt cauſa non ageretur, illi inſtabant, vt ageretur. Vos expectatis videre, quid egerimus, Ecce legite vbi eos vicimus, vt nihil ageremus. Forte & vos reſponderetis ſi cor haberetis. Nihil ergo acturi, vt quid iſtis? vel potius qui nihil egiſtis vt quid rediſtis? Denique poſteaquam non potuerunt efficere quod conati ſunt, id eſt, vt cauſa non ageretur, ipſa actio demonſtrauit, quid timuerint, quando in omnibus victi ſunt. Cõfeſsi ſunt enim contra eccleſiam catholicam, quæ toto terrarum orbe diffunditur, nihil ſe habere quod dicerent,

quia diuinis ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis op- K preſsi ſunt, quib⁹ eccleſia deſignatur, incipiens ab Hieruſalem creuiſſe per loca, in quibus Apoſtoli prædicauerunt, & nomina eorundem locorum in ſuis epiſtolis & actis conſcripſerunt, & inde diffundi per cæteras gentes: contra iſtam eccleſiam ſe non habere cauſam manifeſta voce profeſsi ſunt, vbi eſt euidentiſsima in nomine dei noſtri victoria. Cum enim confirmant eccleſiam, cui nos communicare, ipſos autem non communicare manifeſtum eſt, olim ſe victos eſſe teſtantur, & vobis, ſi ſapitis, apertiſsime indicant, quid dimittere & quid tenere debeatis, non in ea falſitate, qua vobis non ceſſant adhuc vſq; mentiri, ſed in illa veritate quã victi coacti ſunt confiteri. Quiſquis ergo ab hac catho *23.q.4. § quis à catholica.* lica eccleſia fuerit ſeparatus, quantumlibet laudabiliter ſe viuere xiſtimet, hoc ſolo ſcelere quod à Chriſti vnitate diſiunctus eſt, non habebit vitam, ſed ira dei manet ſuper eum. Quiſquis autem in hac eccleſia bene vixerit, nihil ei præiudicãt aliena peccata, quia vnuſquiſque in ea proprium onus portabit, ſicut Apoſtolus dicit: Et quicunq; in ea corpus Chriſti manducauerit in- *Galat.6.* digne, iudicium ſibi manducat & bibit. Nam etiã hoc ipſe Apoſtolus ſcripſit. Cum autem dicit, Iudicium ſibi *1.Cor.11.* manducat, ſatis oſtendit, quia nõ alteri iudicium mã- L ducat, ſed ſibi. Hoc nos egimus & oſtendimus & obtinuimus, quia communio malorum non maculat aliquem participatione ſacramentorum, ſed conſenſione factorum. Nam ſi in factis malis non eis quiſque conſentiat, portat malus cauſam ſuam & perſonam ſuam, nec præiudicat alteri, quem in conſenſione mali operis, ſocium non habet criminis. Hoc enim ipſi voce apertiſsima coacti ſunt confiteri, non tunc quãdo iſta dicebamus, ſed poſtea cum aliud ageretur. Nam cum ventum fuiſſet ad cauſam etiam Cæciliani, quam nos ab eccleſiæ cauſa diſtinguebamus, vt ſi forte malus eſſet inuentus, ipſum anathematizaremus, non tamen propter ipſum eccleſiã Chriſti relinqueremus, cui per malam ſuam cauſam præiudicare non poſſet. Cum ergo etiam ad ipſam Cæciliani cauſam ventum fuiſſet, & legiſſent illi concilium Carthaginenſe, vbi recitabant ſeptuaginta plus minus Epiſcoporum ſententias contra Cæcilianum abſentem prolatas, Reſpondimus eis, ſic non obeſſe illud Epiſcoporum cõcilium abſenti Cæciliano, quemadmodum nõ obfuit plurium Epiſ M coporum partis Donati concilium abſenti Primiano, quando enim in Maximiani cauſa plus minus centum Epiſcopi damnauerunt. Tunc illi nominata cauſa Maximiani, vnde ſciunt ſe etiam quos damnauerant, in honore integro ſuſcepiſſe, & baptiſmum in ſacrilego Maximiani ſchiſmate datum ſe confirmaſſe, & nõ deſtruxiſſe, & in ſua Vagaitana ſententia, qua eos damnauerunt, quibuſdam qui in ipſo ſchiſmate fuerũt, dilationem dediſſe & dixiſſe, quod eos nõ polluerint ſacrilegi ſurculi Maximiani plantaria. Iſta ergo cauſa poſteaquam eorum aures percuſsit, expaueſcentes & perturbati & obliti vnde ſuperius contra nos contendebant, cõtinuo dixerunt, Nec cauſa cauſæ, nec perſona perſonæ præiudicat: & confirmauerunt verbis ſuis quod nos antea de eccleſia dicebamus: quia nõ ſolum catholicæ tranſmarinæ, contra quam ſe confeſsi ſunt non habere quod dicerent, verumetiam catholicę Africanæ, quæ illi vnitatis communione coniungitur, cauſa & perſona Cæciliani, qualiſcunque fuiſſet, præiudicare non poſſet: ſi Maximianus, qui cum cæteris ſociis ſuis Primianum damnauit, ſi etiam Felicianus,

qui ſimul

A qui simul Primianum damnauit, & postea in causa Primiani à Donati parte damnatus est, non præiudicat parti Donati, cui modo Episcopus sicut antea fuerat receptus, adiungitur: sic etiam ipsis sociis suis Maximianus non præiudicat, quibus isti dilationem dederunt, dicentes eos ab illo cum quo fuerunt non fuisse pollutos, quia nec causa causæ præiudicat, nec persona personæ. Quid ergo quæritis amplius? Multis quidem verbis superfluis gesta onerauerunt, & quia non potuerunt efficere vt causa non ageretur, hoc fecerunt multum loquendo, vt quod actum est difficile legeretur. Sed debent vobis etiam ista eorum pauca verba sufficere, ne propter nescio quæ, nescio quorum hominũ crimina, oderitis vnitatem catholicæ ecclesiæ: quia sicut ipsi dixerunt, relegerunt, subscripserunt, nec causa causę præiudicat, nec persona personę. Nam & in ipsa

Cæcilianus. causa Cæciliani, quam licet ad ecclesię causam nõ pertinentem, tamen defendendam suscepimus, vt etiã ibi calumniæ manifestarentur ipsorum, apertissime victi sunt, nihilq; eorum quæ in Cæcilianum intendebant probare potuerũt. Insuper etiã de criminibus traditionis, nos episcopalia gesta protulimus, vnde recitauim⁹ aliquos eorum Episcoporũ, qui sententias in absentem

B dixerant Cæcilianũ, manifestissimos fuisse traditores. Cõtra ipsa gesta illi quia non habebant quod dicerẽt, falsa esse dixerũt, sed nullo modo probare potuerunt. Insuper etiã confessi sunt, vel potius pro magna gloria professi sunt, Cæcilianum apud Constantinũ imperatorem à suis præcessoribus accusatum. Et addiderunt mendaciũ, quòd illis accusantib⁹ fuerit ab imperatore damnat⁹. Ecce & hinc victi sunt, vnde vobis solẽt nebulas erroris offundere, cõcitantes nobis inuidiam, & in odium vestrũ nos adducẽtes, quia ecclesiæ causam apud imperatores agimus. Ecce maiores eorũ de quorum omnibus gloriantur, ecclesiæ causam egerunt apud imperatorem, persequuti sunt accusando Cęcilianum, apud imperatorem damnatũ dixerunt. Iam non vos inducant vanissimis & mẽdacissimis verbis, redite ad cor vestrum, timete dominũ, cogitate veritatem, relinquite falsitatem. Quicquid enim iam passi fueritis imperialibus legibus, quod non pro iusticia, sed pro iniquitate patimini, non poteritis dicere ideo nos esse iniustos, quia sic vobiscum agi non debuit, vt impera-

C tor vos ab ista iniquitate cõpesceret. Episcopi enim vestri confessi sunt maiores suos sic egisse cum Cæciliano quo modo vobiscũ agi nõ vultis, & tamẽ quòd Cęcilianum apud imperatorẽ persecuti fuerint, etiam ipsis confitentibus & profitẽtibus satis constitit. Quod autem Cęcilianus fuerit ab imperatore damnatus, omnino nõ constitit: immo etiã constitit eum accusantibus & persequẽtibus maiorib⁹ eorum, & bis numero prius ab episcopis, & ab ipso postea imperatore fuisse purgatum. Hoc etiam ipsi confirmauerunt talia postea quasi pro causa sua proferẽdo, vt magis contra ipsos esse inuenirentur, & pro causa Cæciliani etiam illa quæ protulerunt recitarentur. Quoscunque ergo accusare voluerunt, nullis certis documentis probare potuerunt.

Quicquid autem nos & pro ecclesiæ causa & pro Cæciliani causa diximus, & verbis suis & lectionibus à se prolatis etiam ipsi confirmauerunt. Nam protulerunt

Optatus. primo codicem Optati, vnde quasi probarẽt Cæcilianum ab imperatore damnatum. Qui codex cum contra illos legeretur, & magis ostenderet Cæcilianum fuisse purgatum, ab omnibus risi sunt. Sed quia ipse risus non potuit ab exceptoribus excipi, verbis suis apud acta risos se esse testati sunt. Iterũ recitauerũt, & pro- D

tulerunt libellum imperatori Constantino à suis maio- *Constantinus.* ribus datum, vbi questi sunt quòd eos memoratus imperator grauiter persequeretur, ac sic eodẽ libello manifestarunt se apud imperatorem à Cæciliano fuisse superatos, falsumq; esse quod dixerant eum ab imperatore damnatum. Tertio protulerunt literas eiusdẽ Constantini ad vicarium Verinum datas, vbi eos grauiter *Verinus.* detestatur, & propterea dicit de exilio relaxandos & furori suo dimittendos, quia iam deus cœperat in illos vindicare. Ac sic etiam istis imperatoris literis confirmauerunt se falsum dixisse, quòd Cæcilianus ab imperatore damnatus sit, cum potius imperator ipsos à Cæciliano victos esse monstrauerit, quando eos vehemẽter execratus, ideo iussit vt de exilio dimitterentur, vt deo iudice sicut etiam cœperant punirentur. Postea Felicis Abtungensis ordinatoris Cæciliani in medium causam miserunt, dicentes eundem Felicem fuisse traditorem, à quo Cæcilianus fuerat ordinatus. Et eiusdem Constantini imperatoris pro Cæciliano contra seipsos literas protulerunt, vbi ad Proconsulem scripsit, vt ad comitatum suum mitteret Vigentium. Iste autem Vigentius confessus fuerat in cognitione Heliani Proconsulis, falsum se fecisse aduersus Felicem Cæci- B liani ordinatorem. Dicebant ergo isti non sine causa voluisse imperatorẽ, vt ad se mitteretur Vigentius, nisi quia Cæciliani adhuc causa pendebat: & conabantur immittere suspicionem vanissimã, quod postea quàm Vigentius ad comitatum directus est, tunc imperator contra Cæcilianum protulerit iudicare, & illud iudicium suũ quod nos recitaueram⁹, vbi inter partes cognouerat Cæcilianúmque purgauerat, sententia posteriore rescindere. Sed dicebatur eis, vt hoc potius legerent, & nihil omnino proferebant. Illæ autem literæ imperatoris, quibus ad se mitti iussit Vigentium, quas contra seipsos pro Cæciliano recitauerunt, hoc continent, quòd Helianus Proconsul in causa Felicis audientiam præbuerit competentem, eundẽmque Felicem à crimine traditionis innocentem fuisse constiterit. Sed Vigẽtium ad comitatum propterea iubere transmitti, vt illis qui ibi erant, & diuturnis diebus eum interpellare non desinebant, apparere & intimari posset, & frustra eos Cæciliano inuidiam comparare, & aduersus eum violenter insurgere voluisse. Quis eos E crederet ista contra se recitasse pro nobis, nisi dei omnipotentis nutu factum esset, vt non solum verba eorum gestis tenerentur, sed etiam manus subscribentium legerentur? Nam & ordinem consulum & dierum qui gestis expressus est, si quis nunc diligenter aduertat, inueniet primo Cæciliano Episcopali iudicio fuisse purgatum. Deinde non multo post Felicis Abtungensis causa ab Heliano Proconsule examinata est, vbi eum constitit innocẽtem. In qua causa ad comitatum mitti iussus est Vigentius, & longè postea ipse imperator causam inter partes cognouit atque finiuit. In qua cognitione Cæcilianum innocentem, illos autem calumniosissimos iudicauit. In quo ordine consulum & dierum satis ostenditur fallaciter eos & calumniose dixisse, quòd imperator misso ad comitatum Vigentio, iudicium suum mutauit, & Cæcilianum quem prius purgauerat, postea condemnauit. Non solum autem nihil de hac re legere potuerunt, & contra seipsos tanta legerunt, sed etiam per ordinem consulum euidentius conuincuntur, post causam Felicis Procõsulari iudicio terminatam, in qua iussum est, vt ad co-

mitatum

G mitatum Vigennus mitteretur, nec paruo interuallo sed longe postea memorati imperatoris iudicio inter partes habito, Cæcilianum fuisse purgatum. Non ergo vobis dicant, quia pręmio corrupimus iudicem. Quid enim aliud solent victi homines dicere? Aut si aliquid dedimus iudici, vt cótra illos pro nobis pronúciaret, ipsis quid dedimus, vt contra se pro nobis tanta non solum dicerent, verumetiam recitarent? An forte volunt vt eis apud vos gratias agamus, quia cum dicant iudicem pręmio à nobis esse corruptum, ipsi tamẽ multa quæ pro nobis contra seipsos dixerunt & recitauerunt, gratis nobis omnia præstiterunt? Aut certe si propterea dicunt, quòd nos vicerint, quia melius egerunt causam Cæciliani quàm nos, hoc planè credatis illis. Nos enim duas lectiones pro illo sufficere putaueramus: illi autem quatuor protulerunt. Sed quid vos pluribus literis oneremus? Si vultis nobis credere, credite, & teneamus pariter vnitatem quam iubet & diligit deus. Si autem nobis non vultis credere, gesta ipsa legite, aut vobis vt legantur admittite, & an vera sint quæ scripsimus vobis ipsi probate. Si autem nihil hoH rum facere vultis, & manifestissima veritate conuictam partis Donati falsitatem adhuc sequi desyderatis, mundi erimus à pœna vestra quando vos sero postea pœnitebit. Si verò id quod vobis præstitit deus nõ contempseritis, & post causam tam diligenter actam, & tam diligenter manifestatam, peruersam consuetudinem relinquentes, paci Christi & vnitati consenseritis, de vestra correctione gaudebimus: & sacramenta Christi quæ in sacrilegio schismatis ad iudiciũ habetis, vtilia & salubria vobis erunt, cum in catholica pace habueritis caput Christum, vbi charitas cooperit multitudinem peccatorum. (1.Pet.4.) Hæc ad vos scripsimus octauodecimo Kalend. Iulias, pijssimo Honorio Augusto imperante, vt quando possunt ad quosque vestrum istæ literæ peruenirent.

Publicola Augustino proponit multas quæstiones.
Epistola CLIII.

(Deut.23.) DILECTO & venerabili patri Augustino episcopo, Publicola. Scriptum est. Interroga patrem tuum & indicabit tibi: seniores tuos, & dicent tibi. Vnde & mihi exquirendam leI gem de ore sacerdotis iudicaui in causa tali. Quæ qualis sit, per literas expono, simulet iam vt ego instruar in diuersis causis. Singulas autem quæstiones & diuersas per capitula signari feci, ad quas singillatim dignare respondere. In Arzugibus, vt audiui, decurioni qui limiti præest, vel tribuno solent iurare Barbari, iurantes per dæmones suos qui ad deducendas bastagas pacti fuerint, vel aliqui ad seruandas fruges ipsas: singuli possessores vel conductores solent ad custodiendas fruges suscipere, quasi iam fideles epistolam decurione mittente, vel singuli transeuntes (quibus necesse est) per eos trãsire. Mihi disceptatio in corde nata est, si ille possessor, qui susceperit Barbarum, cuius fides per dæmonum iurationem firma visa est, non coinquinatur, vel ipse, vel illa quę custodit, vel ille qui deducitur à deductore Barbaro. Sed hoc debes scire, quia qui iurat Barbarus à possessore pro seruandis frugibus accipiat aurum vel à viatore deductor, sed tamen cum hac veluti mercede quæ solet dari à possessore vel à viatore, iuramentum etiam illud in medio est mortale datum decurioni vel tribuno: Quod perturbat me ne polluat illum qui suscipit Barbari iuramentum, vel illa quæ custodit Barbarus. Quacunque enim cõditione etiam K auro daro & obsidibus datis, vt audiui, tamen iuramẽtum iniquum medium intercessit. Dignare autem mihi definire rescribere & non suspense. Quod si ipse scribas dubitanter, ego maiores dubitationes incidere possum quàm antequam interrogassem. Hoc etiam audiui, quia ipsi homines conductores qui præsunt rei meæ, iuramentum per dæmones suos iurantibus Barbaris accipiunt pro reseruandis frugibus. Si ergo cum illi iurant per dæmones suos vt custodiant fruges, non polluunt ipsas fruges, vt si inde manducauerit Christianus sciens, vel deprædatio † ipsarum rerum fuerit, coinquinetur, significare dignare. (†de precio.) Item ab alio audiui quòd conductori non iuratur à Barbaro, & alter dixit, quia iuratur conductori. Si etiam falsum mihi dixit ille, qui dixit iurari cõductori, si iam pro hoc quod solum audiui non debeo vti de ipsis frugibus, vel de precio ipsarum propter auditum solum, quia dictum est, Si autem quis dixerit hoc immolaticium est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, si tamen etiam hæc causa similis est causæ de immolaticio? L Quod si ita est, quid debeo de ipsis frugib⁹, vel de precio ipsarum facere? Si debeo requirere de vtroque, qui mihi dixit, quia non iuratur conductori, aut qui dixit quia iuratur cõductori, & dictum vniuscuiusque probare per testes, qui verum dixit de illis duobus, & tandiu non contingere de ipsis frugibus, vel de precio quandiu mihi probatum fuerit si verum dixit ille qui dixit quia non iuratur conductori: Si Barbarus qui per iuramentum suũ iurat malum, fecerit illum Christianum conductorem vel Tribunum qui limiti præest iurare sibi pro fide illi seruanda pro custodiendis frugibus, per ipsum iuramentum mortale per quod ipse iurat, si solus ille Christianus coinquinatus sit, an nõ illa quorũ causa iurat. Aut si Paganus qui limiti præest iurauerit Barbaro pro fide illi seruãda per mortale iuramentum, si nõ coinquinat pro quib⁹ iurat. Si quem misero ad Arzuges si licet ei iuramentum accipere à Barbaro, illud mortale, & si nõ coinquinatur si susceperit tale iuramentum Christianus? Si de area trituratoria tritici vel cuiuscunque leguminis, aut torculari, de qua dæmoni oblatum est, si licet inde manducare Christianum scientem, De luco si licet ad aliquẽ vsum suũ M Christianum scientem ligna tollere? Si quis vadens ad macellum vt emat carnem quæ non sit immolaticia, & cogitationes duas habuerit in corde, quod immolata sit, & non sit immolata, & illam tenuerit cogitationem qua non immolata, si manducauerit an peccat? Si quis bonam rem de qua dubitat an bona aut mala sit faciat et putat bonam, cum tamen putasset & malam, si peccatum asscribatur ei? Si quis dixerit quod immolaticium est mẽtiens, & postea dixerit iterum quia mẽtitus est, & ad fidem verè mentitus est, si licet Christianum inde manducare aut vendere, & de precio vti ex eo quod audiuit? Si Christianus aliquis ambulans passus necessitatem, victus fame vnius diei vel bidui, vel multorum dierum, vt iam durare non possit, ita occurrerit vt in ipsa necessitate famis in qua sibi videt iam mortẽ proximare, inuenerit cibum in idolio positum, vbi nullus sit hominum, & non possit inuenire alium cibum, debet mori aut exinde cibari? Si Christianus videat se à Barbaro vel à Romano velle interfici, debet eos ipse Christianus interficere ne ab illis interficiatur. Vel si licet sine interfectione eos repellere vel impugnare, quia dictum est, Non resistere malo? Si (Matth.5.)

lo? Si

A lo? Si murũ poſſeſsioni debet Chriſtianus facere prop-
ter hoſtem, & ſi ille Chriſtianus, qui fecerit murum cau
ſa non exiſtit homicidij, cum inde aliqui cœperint pu-
gnare, & interficere hoſtes? Si licet de fonte bibere, vel
de puteo, vbi de ſacrificio aliquid miſſum eſt? Si de pu-
teo qui in templo eſt & deſertũ factum eſt, debet Chri-
ſtianus bibere? Si in templo quod colitur idoli puteus,
ibi ſit vel fons, & nihil ibi factum ſit in eodẽ puteo vel
fonte, ſi debet haurire aquas inde Chriſtianus & bibe-
re? Si Chriſtianus debet in balneis lauare, vel in thermis
in quibus ſacrificatur ſimulachris? Si Chriſtianus debet
in balneis, quibus in die feſto ſuo Pagani loti ſunt la-
uare, ſiue cum ipſis ſiue ſine ipſis? Si in ſolio vbi deſcen-
derunt Pagani ab idolis venientes in die feſto ſuo, & a-
liquid illic in ſolio ſacrilegij ſui fecerint, & ſcierit Chri
ſtianus, ſi debet in eodem ſolio deſcẽdere? Si Chriſtia-
nus inuitatus ab aliquo appoſitam habuerit carnem in
eſcam, de qua dictum fuerit illi quia immolaticia eſt, &
non manducauerit eam: poſtea autem ab aliquo tranſ-
latam ipſam carnem aliquo caſu inuenerit venalem &
emerit eam, aut appoſitã habuerit ab aliquo alio inui-
B tatus & nõ cognouerit eã & mãducauerit, ſi peccat? Si
de orto vel de poſſeſsione idolorũ, vel ſacerdotum eo-
rum debet Chriſtianus ſciens, olus emere vel aliquem
fructum & inde edere? Sanè de iuramento vel de ido-
lis vt laborem non patiaris in requirẽdo, quæ vt domi-
nus donauit, inuenimus, ante oculos tuos volui propo-
nere: ſi quid autẽ aliud apertius aut melius in ſcriptu-
ris inueneris, dignare mihi ſignificare. Vnde quæ inue-
Gene. 31. nimus, hæc ſunt, vbi Laban dixit ad Iacob, Deus Abra-
ham & deus Nachor: quem autem deum, non ſignifi-
Gene. 26. cauit ſcriptura. Et iterum ad Abimelech quando venit
ab Iſaac vbi iurauit, vel qui cum illo erant, ſed quale iu
ramentum, nõ ſignificauit ſcriptura. Iterũ de idolis, vbi
Iudicũ 6. ad Gedeon dictum eſt à domino in libro Iudicũ, vt de
Ieſue 6. vitulo quem occiderat holocauſtum faceret. Et in Ieſu
Naue de Hiericho, vt omne aurum, argentum & æra-
mentum inferretur in theſauris domini, & ſanctũ vo-
catum eſt de ciuitate, quæ anathema eſt. Et quid eſt il-
lud, quod in Deuteronomio poſitũ eſt: Nõ inferes abo-
Deute. 7. minationẽ in domum tuã, & anathema eris ſicut hoc-
ipſum eſt? Dominus te ſeruet, ſaluto te, ora pro me.

C *Auguſtinus Publicolæ diſſoluit aliquos ex propoſitis quæſtionibus. Epiſtola CLIIII.*

HONORABILI & dilectiſsimo filio Publi-
colæ, Auguſtinus in domino ſalutẽ. Aeſtus
animi tui poſteaquam didici literis tuis, etiã
mei continuo facti ſunt, non quo me omnia talia per-
mouerent, qualibus indicaſti te eſſe permotũ, ſed quo
modo tibi auferrentur hi æſtus, fateor, æſtuaui, maxime
quia petis vt definite tibi reſcriberẽ, ne in maiores du-
bitationes incideres, quam antequã interrogaſſes. Hoc
enim video nõ eſſe in mea poteſtate. Nam quomodo-
libet ſcripſero quæ mihi videntur eſſe certiſsima, ſi ti-
bi non perſuaſero, proculdubio eris incertior. Non au-
tem ſicut mihi adiacet ſuadere, eo modo adiacet etiã
22. q. 1. Mo persuadere cuilibet. Verũtamen ne tuæ dilectioni ne-
uet. garem operulam meã, poſt aliquantam deliberationẽ
3. ſentẽ. diſ. reſcribendum putaui. Mouet te certe, vtrum eius fide
39. cap. poſt vtendum ſit, qui vt eam ſeruet per dæmonia iurauerit.
hæc. Vbi te volo prius conſyderare, vtrum ſi quiſpiam per
Prima quæ deos falſos iurauerit ſe fidem ſeruaturũ, & eam nõ ſer-
ſtio de iure- uauerit, non tibi videatur bis peccaſſe? Si enim tali iu-
iurando. ratione promiſſam cuſtodierit fidem, ideo tantum pec

caſſe iudicaretur, quia per tales deus iurauit. Illud autẽ D
nemo recte reprehẽderet, quia fidem ſeruauit. Nunc ve
ro quia & iurauit per quos non debuit, & contra polli-
citam fidẽ fecit quod non debuit, bis vtiq; peccauit. Ac
per hoc qui vtitur fide illius quem conſtat iuraſſe per
deos falſos, & vtitur non ad malã rem, ſed ad licitã &
bonam, nõ peccato eius ſe ſociat quo per dæmonia iu-
rauit, ſed bono pacto eius quod fidem ſeruauit. Neque
hic eandem fidẽ dico ſeruari qua fideles vocantur qui
baptizãtur in Chriſto. Illa enim longe alia eſt longeq;
diſcreta à fide humanorũ placitorum atq; pactorũ. Ve-
runtamen ſine vlla dubitatione minus malum eſt per 22. q. 1. ſed
deum falſum iurare veraciter, quàm per deũ verum fal- quæritur.
laciter. Quanto enim per quod iuratur magis eſt ſan- 3. ſen. diſt.
ctum, tanto magis eſt pœnale periuriũ. Alia ergo quæ- 39. cap. poſt
ſtio eſt, vtrum non peccet qui per falſos deos ſibi iurari hæc.
fecit, quàm ille qui ei iurat per deos falſos, quos colit.
Cui quæſtioni poſſunt illa teſtimonia ſuffragari, quæ
ipſe commemoraſti de Laban & Abimelech, ſi tamen
Abimelech per deos ſuos iurauit, ſicut Labã per deum
Iacob. Hæc, vt dixi, alia quæſtio eſt, quæ me merito for-
taſsis moueret, niſi illa exẽpla occurriſſent de Iſaac & E
Iacob, & ſi qua alia poſſunt inueniri. Si tamen illud nõ 22. q. 1. in
adhuc mouet quod in nouo teſtamẽto dictum eſt: Ne nouo.
omnino iuremus. Quod quidem mihi propterea di- Matth. 5.
ctum videtur, non quia verum iurare peccatum eſt, ſed
quia peierare immane peccatum eſt. A quo nos longe
eſſe voluit, qui omnino ne iuremus admonuit. Sed ti-
bi aliud videri ſcio, vnde nunc diſputandum non eſt,
vt illud potius agamus vnde me conſulẽdum putaſti.
Proinde ſicut nõ iuras, ita nec alium, ſi hoc placet iura- 22. q. 1. quã
re compellas, quamuis dictum ſit ne iuremus: nuſquam uis.
autem in ſcripturis ſanctis legi meminerim, ne ab alio
iurationem accipiamus. Alia vero quæſtio eſt, vtrum
ea pace debeamus vti, quæ inter alios inuicem iurantes
facta eſt. Quod ſi noluerimus, vbi viuamus in terris, ne-
ſcio vtrum inuenire poſsimus. Neque enim tantum-
modo limiti, ſed vniuerſis prouinciis pax conciliatur
iuratione Barbarica. Vnde & illud ſequetur, vt non fru
ges tantum quæ ab eis cuſtodiuntur qui per deos falſos
iurauerunt, ſed vbique inquinata ſint omnia, quæ ipſa
pace muniuntur, quam iuratio illa confirmat. Quod ſi
abſurdiſsimum eſt dicere, nec illa te moueant quæ mo F
uebant. Item ſi de area vel torculari tollatur aliquid ad 26. q. 2. ſi
ſacrificia dæmoniorum ſciente Chriſtiano, ideo pec- de area.
cat ſi fieri permittit, vbi prohibendi poteſtas eſt. Quod
ſi factum non comperit, aut prohibendi poteſtatem
non habuit, vtitur mundis reliquis fructibus, vnde illa
ſublata ſunt, ſicut fontibus vtimur de quibus hauriri a-
quam ad vſum ſacrificiorum certiſsime ſcimus. Eadem
eſt etiam ratio lauacrorum. Neque enim ſpiritum de-
ducere de aëre dubitamus, in quem ſcimus ire fumum
ex aris omnibus & incenſis dæmoniorum. Vnde appa-
ret illud eſſe prohibitum, ne in honorem alienorum
deorum aliqua re vtamur, aut vti exiſtimemur, ſic eam
accipiendo, vt quamuis animo contemnamus, eos ta-
men qui noſtrum animum ignorant ad hæc honoran
da ædificemus. Et cum templa, idola, luci, & ſi quid
huiuſmodi data poteſtate, euertuntur, quamuis mani-
feſtum eſt, cum id agimus, non ea nos honorare, ſed
potius deteſtari: ideo tamen in vſus noſtros priuatos
duntaxat & proprios non debemus inde aliquid vſur
pare, vt appareat nos pietate iſta deſtruere non auari-
cia. Cum vero in vſus communes non proprios ac pri
uatos, vel in honorẽ dei veri conuertuntur, hoc de illis

A habui diu amicum, habeo iam verũ amicum. Accessit enim etiam rerũ consensio diuinarum, quoniã qui mecum temporalem vitam quõdam iucundissima benignitate duxisti, nunc spe vitæ æternæ mecum esse cœpisti. Modo vero etiã de rebus humanis inter nos nulla dissensio est, qui eas rerum diuinarũ cognitione pensamus: ne plus eis tribuamus, quàm modus earũ iustissimus postulat: nec eas in aliquo contemptu abiiciendo, creatori earum domino rerum cœlestium atq; terrestrium faciamus iniuriam. Ita fit vt inter quos amicos non est rerum consensio diuinarum, nec humanarum plena esse possit ac vera. Necesse est enim vt aliter quàm oportet humana æstimet, qui diuina contemnit, nec hominem rectè diligere nouerit, quisquis eum nõ diligit qui hominem fecit. Proinde non dico nunc mihi plenius amicus est qui eras ex parte, sed quantum ratio indicat, nec ex parte eras, quando nec in rebus humanis mecum amiciciam veram tenebas. Rerum quippe diuinarum ex quibus rectè humana pensantur, socius mihi nondum eras, siue quãdo nec ipse in eis eram, siue postea quàm ego eas vtcunque sapere cœpi, à quibus tu longe abhorrebas. B Nolo autem succenseas, nec tibi videatur absurdum, quòd illo tempore cum in vana huius mundi æstuarem, quanuis me multum amare videreris, nondum eras amicus meus, quando nec ipse mihi amicus eram, sed potius inimicus. Diligebam quippe iniquitatem, & re vera quia diuina sententia est, qua scriptum est in sanctis libris: Qui diligit iniquitatem odit animam suam. *Psal.10.* Cum ergo odissem animam meam, verum amicum quo modo habere poteram, ea mihi optantem in quibus ipse meipsum patiebar inimicum? Cum vero benignitas & gratia saluatoris nostri illuxit mihi, non secundum merita mea, sed secundum ipsius misericordiam, tu ab hac alienus, quo modo esse posses amicus meus, qui vnde beat' esse possem penitus ignorabas, & non in hoc me amabas in quo mihi ipse iam fueram vtcunque amicus effectus? Gratias itaque deo, quòd te mihi amicum facere tandem aliquãndo dignatur. Nunc enim nobis est rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & charitate consensio in Christo Iesu domino nostro verissima pax nostra. Qui duobus præceptis cuncta præcopnia diuina conclusit dicens: C Diliges dominum deũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In iis duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. In illo primo rerum diuinarum, in hoc secundo rerum humanarum est cum beneuolentia & charitate consensio. Hæc duo si mecum firmissime teneas, amicicia nostra vera ac sempiterna erit, & non solum nos inuicẽ, sed etiam ipsi domino sociabit. Quod vt fiat, exhortor grauitatem & prudentiam tuam, vt iam etiam fideliũ sacramenta percipias. Decet enim ætatem, & congruit quantum credo moribus tuis. Memento quid mihi dixeris profecturo, comicum quidem de Terentio recolens versum, sed tamen aptissimum & vtilissimum. *Terentius.* Nunc hic dies vitam aliam affert, alios mores postulat. Quod si veraciter dixisti, sicut de te dubitare non debeo, iam profecto sic viuis, vt sis dignus baptismo salutari remissionem præteritorum accipere peccatorũ. Iam omnino non est cui alteri præter dominum Christum dicat genus humanum. *Virgilius.* Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri, Irrita perpetua soluent formidine terras. Quod ex Entheo, † id est, ex sibyllino carmine se fassus est transtulisse Virgilius, quoniam for- *†Cumæo.* tassis etiam illa vates aliquid de vnico saluatore in spiritu audierat quod necesse habuit confiteri. D Hæc tibi domine merito suscipiende & in Christo dilectissime, ac desyderãtissime frater, siue pauca, siue forsitan multa sint vtcunque occupatissimus scripsi, tua mereri scripta desydero, & te nomen dedisse inter competẽtes, vel daturum esse, iamiamq; cognoscere. Dominus deus noster in quem credidisti, & hic & in futuro seculo te conseruet domine merito suscipiende & in Christo dilectissime ac desyderantissime frater.

Augustinus Probam resalutat, & gratias agit quod de salute ipsius fuerit solicita. Epistola CLVI.

DOMINAE insigni & merito illustri & præstantissimæ filiæ Probæ, Augustinus. Est quidem ita vt dicis, quòd in corpore corruptibili anima constituta terrena quadam cogitatione † constringitur, & tali onere quodã modo depressa curuatur, vt in imo multa quàm in summo vnũ facilius cõcupiscat & cogitet. *† cogitatione* Nam hoc etiã sancta scriptura ita dicit: Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. *Sapien.9.* E Sed ideo venit saluator noster, qui mulierem illam in Euangelio per decem & octo annos curuam, quæ fortasse hoc significabat, verbo salutis erexit, vt anima Christiana non frustra audiat, Sursum cor: *Luca.13.* Nec frustra respondeat, se habere ad dominũ. Quod intuens rectè facis, mala huius mundi tolerabilia ducere spe futuri. Sic enim vsu quodam bono conuertuntur in bonũ dum non augent nostram concupiscentiam, sed exercent patientiam, de qua re Apostolus ait: Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. *Roma.8.* Omnia, inquit, Non solum ergo illa quæ appetuntur vt suauia, verumetiam illa quæ, vt molesta vitantur, quando alia sic sumimus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur. Et secundum præcepta diuina in omnibus gratias agimus ei de quo dicimus: Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo: *Psal.33.* Et bonum est mihi quoniã humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. *Psal.118.* Neque enim reuera si fallacis prosperitatis semper hic tranquillitas arrideret, anima humana portum illum veræ certæq; securitatis appeteret, domina insignis & merito illustris & præstantissima filia. F Reddens itaque debitum præstãtiæ tuæ salutationis obsequium, agẽnsque gratias quod salutis nostræ religiosissimam curam geris, posco tibi à domino futuræ vitæ præmia, præsentiùsque solatia, omniũq; vestrum in quorum cordibus per fidem habitat Christus, me dilectioni orationiq; commẽdo. Et alia manu.

Deus verus & verax veraciter consoletur cor tuum, & protegat salutem tuam, domina insignis & merito illustris ac præstantissima filia.

Augustinus Optato demonstrat, quid de animarum origine certi sit, quid adhuc salua fidei rectitudine queat nesciri posse. Epistola CLVII.

DOMINO beatissimo & syncera dilectione desyderabili fratri & coëpiscopo Optato, Augustinus in domino salutem. Quanuis tuæ sanctitatis nullas ad meipsum datas acceperim literas, tamen quia illæ quas ad Mauritaniam Cæsariensem misisti, me apud Cæsaream præsente venerunt, quò nos iniuncta nobis à venerabili Papa Zozimo Apostolicæ sedis Episcopo Ecclesiastica necessitas traxerat, factum est vt ea quæ scripsisti etiam ipse perlegerem, tradente mihi eandem epistolam tuã famulo dei sancto *1.retra.56.*

G Renato, in Christo nobis fratre charissimo, Quo pe-
tente & mihi licet alius occupato vehementer instante,
ad ea sum respondere cōpulsus. Accessit huc etiam al-
terius sancti & cum debito honore nominandi fratris
nostri, & quantum ab illo comperi necessarij tui Mu-
ressus cum in supradicto oppido remoraremur aduen-
tus. Qui mihi retulit etiam sibi missas de hac re lite-
ras venerationis tuæ, Et me de hac ipsa quæstione con
suluit, vt quid inde sentirem, vel meis vel suis rescrip-
tis ad te faceret peruenire, vtrum scilicet animæ vt
corpora propagatione nascantur, sintq; ex illa vna quę
primo homini creata est. An creator omnipotens, qui
vtique vsque nunc operatur, sine vlla propagatione
nouas faciat singulis proprias. De qua re antequam a-
liquid admoneam, syncceritatem tuā scire volo, in tam
multis opusculis meis nunquā me fuisse ausum de hac
quæstione definitam proferre sententiam, & impuden
ter referretur in literas ad alios informandos, quod a-
pud me non fuerit explicatum. Quarum autem rerum
atq; causarum consyderatione permouear, vt in neutrā
assertionem meus inclinetur assensus, sed adhuc inter
H vtrāque disceptem, nimis longum est hac epistola ex-
primere. Nec tam necessarium, vt hoc omisso nō possit
de hac quæstione quod satis est deputari, & si non ad
auferendam cunctationē, certe ad cauendam temeri-
tatem. Illud enim vbi vel maxime fides Christiana con
sistit, quod per hominem mors, & per hominem resur-
1.Corin.15. rectio mortuorum, Sicut enim in Adam omnes mo-
Roma.8. riuntur, ita & in Christo omnes viuificabūtur. Et quod
per vnum hominē peccatum in hunc mundū intrauit,
& per peccatū mors, & ita in omnes homioes pertran-
siit in quo omnes peccauerunt. Et quod iudicium qui-
dem ex vno in condemnationē. Et quod per vnius de-
lictum in omnes homines ad condemnationē, & per
vnius iustificationē in omnes homines in iustificatio-
nem vitæ: Et si qua alia testimonia declarant neminem
nasci ex Adā, nisi vinculo delicti & damnationis ob-
strictum, neminemq; inde liberari nisi renascendo per
Christum, tam inconcusse tenere debemus, vt sciamus
eum qui hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidem,
& ad eam quæ per Christū datur pusillis & magnis dei
gratiam pertinere. Vnde si origo animæ lateat, dum ta
I men redemptio clareat, periculū non est. Neq; enim in
Christum credimus vt nascamur, sed vt renascamur
quomodocunq; nati fuerimus. Hactenus autem dici-
mus sine periculo latere animæ originem, vt nō tamen
eam partē dei esse credamus: sed creaturā. Nec de deo
natam, sed ab illo factam atq; in eius genus adoptan-
dam mirabili dignatione gratiæ, non parili dignitate
naturæ. Nec eam corpus esse sed spiritum, non creato-
rem vtiq; sed creatum. Nec ideo venisse in hoc corpus
corruptibile quo grauatur, quòd illuc eam vitæ in cœ-
lestibus vel in quibuslibet aliis partibus mundi antea
malæ gestæ merita compulerunt. Nondum enim na-
Roma.6. tos Apostolus, cum de Rebeccæ geminis loqueretur, ni
hil egisse dicit boni vel mali, vt nōn ex operibus qui-
bus nullis alter distinguebatur ab altero, sed ex vocan-
te diceretur minori seruiturum esse maiorem. His igi-
tur firmissime constitutis, si tam reconditum atq; ab-
ditum est in occultis operibus dei, vt nec scripturarum
diuinarum manifesto eloquio declaretur, vtrum prop-
terea nihil boni vel mali nondum nati egisse creden-
di sint, quia non ex aliis propagatas, sed mox ex nihi-
lo creatas animas singuli accipiunt: an quia cum es-
sent originaliter in parentibus, adhuc ipsi nulli erant,
qui suas & proprias vitas agerent, illa tamen sit fides K
salua qua credimus nullum hominum, siue maioris si- 3.sen.dist.
ue paruulæ quamlibet & recentis ætatis liberari à con- 25.Cap.1.
tagione mortis antiquæ & obligatione peccati quod
prima natiuitate contraxit, nisi per vnum mediatorem 1.Timo.2.
dei & hominum, hominē Christum Iesum, Cuius ho-
minis eiusdemq; dei saluberrima fide, etiam illi iusti
salui facti sunt, qui priusquam veniret in carne, credi-
derunt in carne venturū. Eadem nanq; fides est & no-
stra & illorū, quoniā hoc illi crediderunt futurū, quod
nos credimus factū. Vnde dicit Apostolus Paulus. Ha- 2.Corin. 4.
bentes autē eundem spiritū fidei, secundū quod scriptū Psal.115.
est: Credidi propter quod locutus sum: & nos credim⁹
propter quod & loquimur. Si ergo eundē spiritū fidei
& illi habebant qui venturū in carne Christū prænun-
ciarunt, quē etiam illi qui eū venisse nunciarunt, sacra-
menta esse potuerūt pro temporū diuersitate [diuersa]
ad vnitatē tamen eiusdē fidei concordissime recurrē-
tia. Scriptū est in Actibus Apostolorū loquēte Aposto- Acto.15.
lo Petro: Nūc ergo quid tentatis deū imponere iugum
supra collū discipulorū, quod neq; patres nostri neque
nos portare potuimus, sed per gratiā domini Iesu cre- L
dim⁹ nos saluos fieri quēadmodū & illi: Si ergo & illi,
id est, patres portare iugū legis veteris nō valentes, per
gratiā domini Iesu saluos se fieri crediderūt, manifestū
est ꝙ hæc gratiā etiā antiquos iustos viuere fecit ex fi-
de. Iustus enim ex fide viuit. Lex autē subintrauit vt abū Abac.2.
daret delictū, vt superabundaret gratia per quā sanarētᷣ Roma.5.
delicti abundātia. Si enim data esset lex quæ viuifica-
re posset, omnino ex lege esset iusticia. Cui tamē bono Gala.3.
lex † data sit, consequēter adiunxit dicēs: Sed conclusit † aliàs, Cur
scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu tamē bonū
Christi daretur credētibus. Danda itaq; fuerat lex quæ lex, &c.
manifestius sibiipsum ostenderet hominem, ne super-
bus animus humanus à seipso se posse esse iustum pu- Roma.10.
taret, & ignorans dei iusticiam, id est, quæ homini ex
deo est, & suā volens constituere, id est, quasi suis viri-
bus pariam, iusticiæ dei subiectus nō fieret. Oportebat
itaque vt addito mandato cuius vox est: Non concu-
pisces, superbo peccatori etiam præuaricationis crimē Roma.7.
accederet, atque ita gratiæ medicinam non sanata per 3.sen.dist.
legem sed conuicta infirmitas quæreret. Proinde cum 25.cap.1.
omnes iusti, hoc est, veraces dei cultores, siue ante in- M
carnationem, siue post incarnationem Christi, nec vi-
xerint, nec viuant, nisi ex fide incarnationis Christi,
in quo est gratiæ plenitudo, profecto quod scriptum
est: Non esse aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat Acto.4.
saluos fieri nos, ex illo tempore valet ad saluandū ge-
nus humanum, ex quo in Adam viciatū est genus hu-
manum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & 1.Corin.15.
in Christo omnes viuificabuntur. Quia sicut in regno
mortis nemo sine Adam, ita in regno vitæ nemo sine
Christo. Sicut per Adam omnes iniusti, ita per Chri-
stum omnes iusti [homines:] Sicut per Adam omnes
mortales in pœna facti sunt filij seculi, ita & per Chri-
stum omnes immortales in gratia fiunt filij dei. Cur au
tem creentur etiā illi quos creator præsciuit ad dāna-
tionem non ad gratiā pertinere, beatus Apostolus tāto
succinctiore breuitate, quāto maiore authoritate com-
memorat. Deum enim dicit volentem ostendere irā,
& demonstrare potentiam suam attulisse in multa pa- Roma.9.
tientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & vt
notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericor-
diæ, quem superius dixerat tanquā figulum luti ex ea-
dem massa facere, aliud vas in honorem, aliud in con-
tume-

A tumeliam. Merito autem videretur iniustum, quod fiunt vasa iræ ad perditionem, si non esset ipsa vniuersa ex Adam massa damnata. Quod ergo fiunt inde nascendo vasa iræ, pertinet ad debitam pœnam. Quod autem fiunt renascendo vasa misericordiæ, pertinet ad indebitam gratiam. Ostendit ergo deus iram suam, nō vtique animi perturbationem, sicut est, quæ ira hominis nuncupatur, sed iustam fixamq; vindictam, quæ de stirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atque supplicij. (Iob.14.) Et homo natus ex muliere, sicut in libro Iob scriptum est, breuis est vitæ & plenus iracundiæ. Eius enim rei vas est qua plenus est, vnde iræ vasa dicūtur. Ostendit & potentiam suam, qua bene etiam vtitur malis, multa illis naturalia & temporalia bona largiens, eorumq; maliciam ad exercendos & comparatione admonendos bonos accommodans, vt in eis discāt agere gratias deo, quod ab eis, non suis meritis qui in eadem massa paria fuerunt,* (*pares fuerāt, aut paria fuerāt.) sed illius miseratione discreti sunt. Quod maxime apparet in paruulis, de quibus cum per Christi gratiam renascuntur, & istam vitam in illa tenera ætate finientes, in æternam transeunt & beatam, dici non potest quod libero discernuntur arbitrio ab aliis infantibus, qui sine hac gratia in ipsius

B massæ damnatione moriuntur. Si autem hi soli crearentur ex Adam, qui essent per gratiam recreandi, & præter illos qui in dei filios adoptantur, nulli alij homines nascerentur, lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadem damnabili stirpe venientibus debitum supplicium redderetur. Cum vero attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, non solum ostendit iram & demonstrauit potentiam suā redhibendo vindictā, & bene vtendo non bonis, sed etiam notas fecit diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Ita enim quid præstetur sibi discit gratis iustificatus, dum non suo merito, sed gloria largissimæ dei misericordiæ discernitur à damnato, cū quo eadem iusticia fuerat, & ipse dānandus. Tam multos autē creando nasci voluit, quos ad suā gratiam nō pertinere præsciuit, vt multitudine incōparabili plures sint illis, quos in sui regni gloriam filios promissionis prædestinare dignatus est, vt etiā ipsa reiectorū multitudine ostēderetur, quàm nullius momēti sit apud deū iustum quātalibet numerositas iustissime damnatorū.

C Atque vt hinc quoque intelligant qui ex ipsa damnatione redimuntur, hoc fuisse debitum massæ illi vniuersæ, quod tam magnæ parti eius redditū cernerent, non solum in eis, qui originali peccato multa addunt malæ voluntatis arbitrio, verūetiam in tam multis paruulis, qui tantummodo vinculo peccati originalis obstricti, sine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe ista massa iustæ damnationis reciperet debitū, nisi ex ea faceret non solum iustus, sed etiā misericors figulus, alia vasa in honorem secundum gratiam, non secundum debitum, dum & paruulis subuenit, quorum nulla merita dici possunt, & maiores præuenit, vt habere aliqua merita possint. Quæ cum ita sint: si assertio tua non eò tendit, vt nouas animas dicas propter innocentiam nouitatis suæ, antequam ad peccandum libero vtantur arbitrio damnationi originali obnoxias esse non posse, sed eas fide catholica cōfiteris, etiam si in illa tenera ætate de corpore exierint in damnationem perditionis ituras, nisi sacramento mediatoris, qui venit quærere & saluum facere quod perierat liberentur, (Lucæ 19.) quære vbi, vel vnde, vel quando cœperint damnationis meritum habere, si nouæ sunt, ita sanè vt deū non facias, nec aliquam naturam quam non condidit D deus, vel peccati earum vel innocentium damnationis authorem. Et si inueneris quod te quærere admonui, quod ipse adhuc fateor non inueni, defende quantum potes atque assere animarum infantium eiusmodi esse nouitatem, vt nulla propagatione ducātur, & nobiscū quod inueneris fraterna dilectione cōmunica. Si autē non inueneris, quare vel quo modo fiunt animæ infantium peccatrices, & nihil in seipsis habentes maliciæ, à quo cogantur ex Adam trahere vnde damnentur, cū eas credas nō ex illa prima peccatrice propagatas, sed nouas atq; insontes includi carne peccati: nec sic iā temere in aliam sententiā tua deflectatur assensio, vt eas ex illa vna credas propagando traduci, ne forte alius inuenire possit, quod ipse non possis, aut aliquando inuenias quod nunc nō potes. Nam & illi qui animas ex vna propagari asserunt, quā deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, si Tertulliani opinionē sequuntur, profecto eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corpulentis seminibus exoriri. Quo peruersius quid dici potest? Neque hoc Tertullianum somniasse mirādum est, qui etiam ipsum creatorem deum nō esse nisi corpus opinatur. Qua demē- E tia repulsa à corde atque ore Christiano, quisquis animam sicuti est, nō esse corpus sed spiritum confitetur, & tamen in filios ex parentibus duci, in eo quidē nullis coarctatur angustiis, quòd omnes animas etiā paruulorū quos Ecclesia non vtiq; in falsa, sed in vera peccatorum remissione baptizat, vera fides prædicat trahere originale peccatū propria primi hominis voluntate cōmissum, & in omnes posteros generatione trāsmissum, ac sola regeneratione purgandū. Sed cū consyderari & pertractari cœperit quid dicatur, mirum si vllus sensus cōprehendit humanus, quo nā modo tanquā lucerna de lucerna accendatur, & sine detrimento alterius alter inde ignis existat, sic anima de anima parentis fiat in prole, vel traducatur in prolem: Vtrū incorporeum semen animæ, sua quadā occulta & inuisibili via seorsum ex patre currat in matrē, cum fit conceptus in fœmina: an quod est incredibilius in semine corporis lateat. Cum autem fluunt irrita sine vllis conceptibus semina, vtrum semen animæ non simul exeat, an summa celeritate, atq; atomo temporis vnde exierat recurrat, an pereat? Et si perit, quo modo ipsa cu- F ius mortale semen est, immortalis est anima? An immortalitatem tunc accipit, quando formatur vt viuat, sicut iusticia quando formatur vt sapiat: & quo pacto eam deus fingat in homine, etiam si anima seminaliter trahatur ex anima, sicut fingit in homine corporis membra, quanuis corpus seminaliter trahatur ex corpore? Si enim non spiritalis creatura fingeretur à deo, non scriptum esset: Qui fingit spiritum hominis in ipso. (Psal.32.) Et in eo quod legitur: Qui finxit singillatim corda hominum: † († earum.) si per corda significatæ sunt animæ, fingi eas posse quis dubitet? Sed quæritur, vtrum ex vna anima hominis primi, sicut fingit singillatim facies hominum, ex vno tamen corpore hominis primi. Cum hæc atque huiusmodi de hac re multa quærantur, quæ nullo sensu cordis † († carnis.) explorari possunt, & à nostra experientia longe remota sunt, atq; in abditissimis naturæ finibus latent, non erubescendū est homini confiteri se nescire quod nescit, ne dum se scire mentitur, nunquā scire mereatur. Quis autem negat non vnius tantū sed omnis animæ creatorē deum atq; factorē, nisi qui eius eloquiis apertissime refragatur? Sine vlla quippe am-

G bignitate per Prophetam dicit: Omnem flatum ego feci, *Esaie.42. & 57.* animas videlicet intelligi volens, quod verba consequentia manifestant. Non itaque vnum quem facto ex terra homini primo inspirauit, sed omnē flatum ipse fecit, ipse adhuc facit. Quæritur tamen, vtrum omnē flatum ex illo vno flatu, sicut omne corpus homini ex vno illo corpore faciat: an vero noua quidem corpora faciat ex vno, animas autē nouas ex nihilo. Quis enim congrua suis originibus genera rerum etiam de seminibus facit, nisi qui ipsa semina sine seminibus fecit? Sed vbi res naturaliter obscura nostrum modulum vincit, & aperte diuina scriptura nō subuenit, temere hinc aliquid definire humana coniectura præsumit. Secundū *γνώμη.* vitas antē, quas proprias habere incipiunt, nouos homines dicimus nasci, siue anima, siue corpore. At vero secundum originale peccatum veteres nascuntur, ideo baptismate renouantur. Aliquid ergo certum de animę origine nondū in scripturis canonicis cōperi. Nam ij qui nouas sine vlla propagine asserunt animas fieri, inter testimonia, quibus id nituntur ostendere, ponunt etiam illa duo, quæ pauloante cōmemoraui. Qui fingit H spiritū hominis in ipso: Et qui finxit singillatim corda hominum. De quibus vides quemadmodū possit à resistentibus responderi. Vtrum enim cum fingit ex alio fingat, an ex nihilo, incertum est. Illud tamen inter cætera testimonium mihi videtur esse præcipuū, quod in libro Salomonis Ecclesiaste legitur: *Eccle.12.* Et reuertetur puluis in terram sicut erat, & spiritus reuertetur ad deum qui dedit eum. Sed facillime respondetur: Corpus in terram, de qua factum est primum hominis corpus, & spiritus ad deū, à quo facta est prima hominis anima. Sicut enim nostrum corpus, inquiunt, quanuis ex primo illo corpore propagatum sit, eò tamen redit vnde ipsum primum corpus effectum est. Sic anima nostra quanuis ex illa anima propagata, non ad nihilum, quia immortalis est, sed ad illum redit à quo ipsa prima anima facta est. Ac per hoc illud quod scriptum est de spiritu cuiusque hominis, quod redeat ad deum qui dedit eum, nō soluit istam obscurissimā quæstionem, quia siue ex illo vno, siue ex nullo alio, deus vtique dedit eum. Itemq; illi qui propaginem animarum inconsyderata I temeritate defendunt, inter alia testimonia quæ suæ causæ suffragari arbitrantur, nullum quasi manifestius & expressius pro se possunt putare proferendum, quàm *Gene.46.* id quod in Genesi scriptum est: Omnes autem animæ quæ introierunt cum Iacob in Aegyptum, qui exierunt de femoribus eius. Hoc enim velut euidentissimo testimonio possunt credi animæ in filios ex parentibus propagari, quoniam satis aperte dictum videtur, animas etiam de femoribus Iacob, non sola exisse corpora filiorum. Vt eo modo etiam illud intelligi velint à parte totum, quod dixit Adam, cum illi mulier eius ostenderetur. *Gene.2.* Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Non enim dixit: Et anima de anima mea: sed ita fieri potest, vt carne nominata vtrunque intelligatur, sicut hic animas nominauit, & tamen etiam corpora in filiis intelligi voluit. Sed hoc testimonium certe, quasi tam clarum atque manifestum enodandæ huic quæstioni non sufficeret, nec si ita legeretur genere fœminino, quæ exierunt de femoribus eius, vt animas intelligeremus vsquequaque exire. Ideo autem non sufficeret, quoniam & animæ nomine corpus solum posse significari, modo quodam locutionis ostenditur, quo significatur per id quod cōtinetur illud quod cōtinet, *Mar.* sicut ait quidā: Vina coronant, cum coronarentur vasa vinaria. Vinum enim continetur & vas continet. Sicut ergo appellamus Ecclesiam basilicā, qua cōtinetur K populus, qui vere appellatur Ecclesia, vt nomine Ecclesiæ, id est, populi, qui continetur, significemus locū qui continet. Ita quòd animæ corporibus continentur, intelligi corpora filiorū per nominatas animas possunt. Sic enim melius accipitur etiā illud quod lex inquinari dicit eum, *Nume.19.* qui intrauerit super animam mortuā, hoc est, super defuncti cadauer, vt nomine animæ mortuæ, mortuum corpus intelligatur, quod animam continebat: quia & absente populo, id est, Ecclesia, locus tamen ille nihilominus Ecclesia nuncupatur. Hæc responderentur, si vt dixi, fœminino genere positum esset, quæ exierunt de femoribus Iacob, id est, quæ animæ. Nunc vero cum masculinum genus sit positum, id est, qui exierūt de femoribus Iacob, quis nō ita intelligere malit, omnes animæ eorum qui exierunt de femoribus eius, id est, animæ hominum, vt etiā sic possint intelligi secundum corpus tantummodo exisse homines de femoribus patris, quorum erant illæ animæ, per quarum numerum intelliguntur tot homines. Vellem autē legere libellum tuum, cuius mentionē fecisti in literis tuis, ne L forte aliqua ibi testimonia nō ambigua posuisti. A me autē cum quęsisset amicus mihi charissimus, & diuinarum studiosissimus literarum, quid de hac quæstione sentirem, eique remota verecundia, hinc æstus meos & ignorantiā fassus essem, scripsit inde longe trans mare ad doctissimū virū, cui rescripsit ille, vt potius me consuleret, nesciēs quod iam fecerat, nec aliquid à me cer- *Hieronym.* tum ac definitū audire potuerat. Significauit tamen in eadē breui epistola sua, se potius fieri quàm propagari animas credere. Simul etiam admonens animarū propaginem, quia ipse in Oriente est, Occidentalem Ecclesiam solere sentire. Hac ego maiore occasione comperta, scripsi ad eum non breuē librum, consulens eum & petens vt prius me doceat, & tunc ad me mittat quos doceā. Qui liber meus nō vt doctoris, sed inquisitoris, & potius discere cupientis apud me legi potest: mitti vero vspiam non debet, vel cuiquam foras dari, nisi cū rescripta domino adiuuante percepero, id quod ille sentit, promptissime ac libētissime defensurus, si me docere potuerit, quo modo animæ non ex Adam veniāt, M & tamen ex illo iustam sortem damnationis inueniāt, nisi ad remissionem peccatorum renascendo perueniant. Absit enim vt credamus vel animas paruulorum in lauacro regenerationis falsam accipere peccatorum mundationem, vel deum esse, aut aliquam naturam quam non condidit deus, illius ex qua mundantur inquinationis authorem. Donec ergo aut ille rescribat, aut ego si deus voluerit aliquo modo discam, si nullam de illa peccatrice originem ducit, quæ causa sit animæ subeundi originale peccatum, quod necesse est esse in omnibus paruulis, ad quod eam nec deus cogit insontem, quia peccandi author nō est, nec vlla mali natura, quæ non est, nihil tale audeo prædicare. Te autem si libenter vel patienter admittis, charissime frater, admoneo, ne hæresim nouā minus cautus incurras, quæ antiquissimæ fidei stabilita molitur fundamenta conuellere aduersus dei gratiam disputando, quam dominus Christus pusillis & magnis ineffabili bonitate largitur. Cuius vel authores, vel certe acerrimi notissimiq; suasores, cum Pelagius & Cœlestius extitissent, conciliorum Episcopalium vigilantia in adiutorio saluatoris, qui suam tuetur Ecclesiam, etiam à duobus venerabilibus antistitibus apostolicæ sedis, Papa Innocentio &

Papa

A Papa Zozimo, niſi correcti etiam egerint pœnitentiã, toto Chriſtiano orbe damnati ſint. De quibus exempla recentium ſcripturarum, ſiue quæ ſpecialiter ad Afros, ſiue quæ vniuerſaliter ad omnes Epiſcopos de memorata ſede manarunt, ne forte ad veſtram ſanctitatem nondum peruenerint, vobis curauimus mitti ab eis fratribus, quibus & has literas vt tuæ venerationi dirigerent, dedimus. Hi autem non ideo ſunt hæretici, quia dicunt animas originem de illa prima peccatrice non ducere, quod vel aliqua fortaſſe ratione vera dici poteſt, vel ſine fidei labe neſciri: ſed hinc conantur efficere, vnde omnino apertiſsimi hæretici iudicantur, animas paruulorum nihil mali ex Adam trahere, quod ſit lauacro regenerationis expiandum. Nam Pelagij de hac re argumentatio, quæ inter alia eius damnabilia etiam literis Apoſtolicæ ſedis adiuncta eſt, ita ſe habet. Si anima, inquit, ex traduce non eſt, ſed ſola caro tantum habet traducem peccati, ſola ergo pœnam meretur. Iniuſtum eſt enim, vt hodie nata anima, non ex maſſa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum: quia nulla ratione conceditur, vt deus qui propria pec-
B cata dimittit, vnum imputet alienum. Si ergo ita potes animarũ aſſerere ſine vlla propagine nouitatem, vt ratione iuſta & à fide catholica nõ aliena, etiam ſic peccato primi hominis oſtendantur obnoxiæ, aſſere quod ſentis vt potes. Si autem non eas aliter potes à propagatione facere alienas, niſi vt ſimul facias ab omni peccati vinculu liberas, cohibe te ab huiuſmodi diſputatione omnimodo. Non eſt enim falſa etiam in paruulorum baptiſmate remiſsio peccatorum, nec verbotenus dicitur, ſed veraciter agitur. Nã vt iam verbis vtar quæ in ipſa epiſtola beatiſsimi antiſtitis Zozimi legũtur: Fidelis dominus in verbis ſuis, eiusq; baptiſmus re ac verbis, id eſt, opere, confeſsione & remiſsione vera peccatorũ, in omni ſexu, ætate, conditione generis humani eandem plenitudinem tenent. Nullus enim niſi qui peccati ſeruus eſt, liber efficitur, nec redemptus dici poteſt, niſi qui vere per peccatũ fuerit ante captiuus,
Ioan. 8. ſicut ſcriptum eſt: Si vos filius liberauerit, vere liberi eritis. Per ipſum enim renaſcimur ſpiritaliter. Per ipſum crucifigũtur mũdo. Ipſius morte mortis ab Adam omnibus nobis introductæ atque tranſmiſſæ vniuerſæ a-
C nimæ, illud propagatione contractum chirographum rumpitur, in quo nullus omnino natorum antequam per baptiſmum liberetur non tenetur obnoxius. In his enim verbis apoſtolicæ ſedis, tam antiqua atque fundata certa & clara eſt catholica fides, vt nefas ſit de illa dubitare Chriſtiano. Quoniam ergo morte Chriſti, non vnius aut aliquarum, ſed vniuerſæ animæ propagatione contractum mortis chirographum rumpitur, ſi potes animas ſic alienas à propagatione defendere, vt tamẽ hoc chirographo quod ſola Chriſti morte rumpendum eſt rectiſsima ratione demonſtrentur obſtrictæ, nec ſua propagatione, ſed carnis hoc debito iuſte appareant obligatæ, non ſolum nemine prohibẽte defende, verumetiam id nobis quo modo tecum defendere poſsimus, oſtende. Si autem aliter non potes quod de animatũ nouitate ſentis, aſſerere, niſi vt eas dicas peccato primi hominis nõ teneri, aut per propagationem non ſuã, ſed carnis, authore deo, vel neſcio qua mali natura innocentiſsimas fieri peccatrices, melius origo animæ latet, dum tamen eam nõ dubitemus dei eſſe creaturã, quàm vel de⁹ peccati author dicatur, vel cõtra deũ aliena mali natura introducatur, vel baptiſma paruulorum irritum dicatur. Vt autem & à me tua

dilectio de hac quæſtione aliquid audiat definitũ, non D
parui æſtimandum, immo pręcipue neceſſarium atque retinendũ, quomodolibet ſe origo habeat animarum, ſiue ex illa vna, ſiue ex nulla alia propagentur, Mediatoris tamen animã nullum ex Adam traxiſſe peccatũ dubitare fas non eſt. Si enim nulla propagatur ex altera, vbi omnes tenentur propagata carne peccati, quanto minus credendum eſt ex propagine peccatricis animam venire potuiſſe, cuius caro venit ex virgine, non libidine concepta, ſed fide, vt eſſet in ſimilitudine carnis peccati, non in carne peccati. Si autem peccato primæ animæ peccatricis, ideo cæteræ tenentur obnoxiæ, quia ex illa ſunt propagatæ, profecto illa quã ſibi vnigenitus coaptauit, aut peccatũ inde non traxit, aut omnino inde non tracta eſt. Neque enim non potuit animam ſibi trahere ſine peccato, qui ſoluit noſtra peccata, aut qui nouam creauit ei carni, quam ſine parente fecit ex terra, non potuit nouam creare carni, quam ſine viro ſumpſit ex fœmina. Hoc ſicut potui non quidem ad me datus, ſed tamẽ ad chariſsimos noſtros ſanctitatis tuæ literis, nõ peritia quã deſyderaſti, ſed ſolicita di- E
lectione reſpondi. Si grate accipis & admonitionẽ fraternam etiam vtilem, non errando, ſed prudenter conſyderando cum Eccleſiæ pace conſeruas, deo gratias. Si autem me iſta nondum noſſe miraris, vel etiam nec miraris, & me aliquid certum de origine animarum ſalua iſta fide quæ certiſsima atq; clariſsima eſt, mutua charitate docere nõ renuis, multo vberius, deo gratias. Memor noſtri domino ſemper viuas, domine beatiſsime. & ſyncera dilectione deſyderabilis frater.

Auguſtinus Marcellino, vt quæ aduerſus Donatiſtas in concilio Epiſcoporum decreta ſunt publicẽtur, rogans vt qui nolunt reſipiſcere caſtigentur, ſed citra mortis pœnã.

Epiſtola CLVIII.

DOMINO merito inſigni multumq; chariſsimo ac deſyderãtiſsimo filio Marcellino, Auguſtinus in domino ſalutẽ. Geſta quæ promiſit præſtantia tua vehemẽter expecto, & in Eccleſia Hipponẽſi iamiã cupio recitari, ac fieri poteſt per omnes Eccleſias etiam in noſtra diœceſi conſtitutas: vt audiant homines pleneq; agnoſcant confeſſores iniquitatis, non dei timore extorquente pœnitentiam, ſed iudiciaria diligentia crudeliſsimorum pecto- F
rum aperiente duriciam: ſiue illorum qui de homicidio & de excæcato ac debilitato presbyteri corpore cõfeſsi: ſiue illorum qui ſi illa ſcire potuiſſent, quanuis ſibi dicerent diſplicere, negare non auſi ſunt, refugientes catholicam pacem, velut ne criminibus polluantur alienis, & in illo ſchiſmatis ſacrilegio inter ſceleratorum tam immanium tantam multitudinem perdurantes: ſiue etiam illorum qui ſe inde non receſſuros etiam demonſtrata ſibi catholica veritate, & Donatiſtarum peruerſitate dixerunt: Non eſt leue quod deus agi voluit per operam tuam. Vtinam tales eorum cauſas crebras ſic audias & facinora eorum atq; inſana pertinacia ſic ſæpe prodatur, eademq; publicata geſta in omnium noticiam perferantur. Quod autem ſcripſit eximietas tua dubitare te, vtrum in theopropia debeas eadem geſta iubere proponi, fiat ſi poteſt illuc frequens confluere multitudo. Alioquin alius locus celebrior prouidendus eſt, non tamen vllo modo prętermittendum. Pœna ſanè illorum quanuis de tantis ſceleribus confeſſorum, rogo te vt præter ſupplicium mortis ſit, & propter conſcientiam noſtram, & propter catholicam manſuetudinem cõmendandã. Ipſe enim fructus

Theopropia ſeu theopropiũ Græcis oraculũ. Videtur ſic appellatus locus vbi ſolent Cæſarũ edicta promulgari. 23. q. 5. pœna.

 ad nos

G ad nos peruenit confeſsionis illorum, quia inuenit Eccleſia catholica vbi ſuā erga atrocisſimos inimicos ſeruet atque exhibeat lenitatem. In tanta quippe crudelitate quæcunq; præter ſanguinem vindicta proceſſerit, magna lenitas apparebit. Quod & ſi modo quibuſdā noſtris illa atrocitate commotis videtur indignum, & quaſi diſſolutionis & negligentiæ ſimile, tranſactis tamen motibus animorum, qui recentioribus factis ſolēt turbulentius excitari, egregie luculenta bonitas apparebit, & ob hoc magis eadem geſta legere atque oſtendere delectabit, domine merito inſignis multūq; chariſsime ac deſiderantiſsime fili. Ibi eſt ſanctus frater & coëpiſcopus meus Bonifacius, & per diaconum Peregrinum, qui cum illo perrexit commonitorium direxi, quod ſic habe tanquā præſentiam meam. Et quod vobis in cōmune pro Eccleſiæ vtilitate placuerit, hoc adiuuante domino fiat, qui potens eſt miſericorditer opitulari in tantis malis. Modo Macrobius Epiſcopus eorum ſtipatus cuneis perditorum vtriuſque ſexus, hac atque illac circuniit, aperuit ſibi baſilicas, quas poſſeſſorum quantuluſcunq; timor clauſerat. Præſente autem
H procuratore viri clariſsimi Celeris Spōdeo, quem tuæ dilectioni commendaui multumq; commendo, vtcūque eorum frangebatur audacia: nunc vero poſteaquā Carthaginem profectus eſt, etiam in fundis ipſius baſilicas aperuit, populos congregat. Cum ipſo etiam eſt ille Donatus diaconus rebaptizatus, qui cum fuerit colonus Eccleſiæ, verſatus eſt in illa cæde præcipuus: qui tales non cum eo ſunt quando & ille cum ipſo eſt? ſi Proconſul vel ſimul ambo in illos eſtis ſententiā prolaturi. Et forte ille perſiſtit velle gladio vindicare, quāquam ſit Chriſtianus, & quantū aduertere potuimus, non ſit ad hæc cruenta procliuis, tamen ſi neceſſe fuerit etiam geſtis iubete allegari epiſtolas meas, quas de hac re ſingulas vobis mittendas putaui. Soleo enim audire in poteſtate eſſe iudicis mollire ſententiam, & mitius vindicare quàm (iubeant) leges. Si autem nec literis meis ad hoc conſenſerit, hoc ſaltem præſtet, vt in cuſtodiam recipiantur, atque hoc de clementia Imperatoris impetrare curabimus, ne paſsiones ſeruorū dei, quæ debent eſſe in Eccleſia glorioſæ, inimicorum ſanguine dehoneſtentur. Scio enim in cauſa clericorum
I Anaunenſium, qui occiſi à gentilibus nūc martyres honorantur, imperatorem rogatum facile conceſsiſſe, ne illi qui eos occiderant & capti iam tenebantur, pœna
1. retra. 33. ſimili punirentur. Libros de Baptiſmo paruulorū, cum iam codicem ipſum præſtantiæ tuę miſiſſem, cur abs te rurſus acceperim oblitus ſum: niſi forte cum inſpicerem, mendoſos eos repperi & emendare volui, quod mirabiliter impeditus, adhuc vſque nō feci. Epiſtolam quoq; ad te ſcribendam & his adiungendam quā cum ibi eſſem iam dictare cœperam, paulo addito ſic eſſe imperfectam ſcias. Si autem rationem omnium dierū & lucubrationum aliis neceſsitatibus impenſarum tibi poſſem reddere, grauiter contriſtatus mirareris, quanta me diſtendant quæ differri omnino non poſſunt, &
† al. poſſunt nec agere illa permittant. negare illa non permittunt, † in quæ me petēdo & admonendo argues † volentem, & ineffabiliter quia non poſſum dolentem. Cum enim ab eorum hominum neceſsitatibus aliquantulum vaco, qui me ſic angariant:
† vrges. vt eos nullo modo liceat euitare, nec contēnere oporteat, non deſunt quæ dictanda præpono, ſic in articulis temporum conſtituta, vt dilationem temporū non fe-
2. retra. 35. rant. Sicut mihi fuit breuiatio geſtorū collationis noſtræ ſatis operoſa, cum viderem neminem ſe velle tanto aggeri literarū legendo committere. Sicut mihi fuit K
etiam epiſtola ad ipſos laicos Donatiſtas, de hac eadē collatione noſtra, quam modo aliquot lucubrationib' terminaui. Sicut epiſtolæ duæ non breues, vna ad dilectionem tuam, altera ad virum illuſtrem Voluſianum, quas vos accepiſſe iam credo. Sicut nunc in manibus habeo librum ad Honoratum noſtrum de quæſtionibus quibuſdā quinq;, quas mihi propoſuit, & per literas inſinuauit, cui nō continuo reſpondere vides quàm minime oporteat. Charitas enim quæ tanquam nutrix fouet filios ſuos, non ordine amandi: ſed ordine ſubueniendi infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult eſſe, quales iam illi ſunt, quos non contemnendo: ſed de his confidendo interim præterit. Tales ergo mihi neceſsitates dictandi aliquid, quod me ab eis dictationibus impediat, quibus magis inardeſco, deeſſe non poſſunt, cum paululū ſpacij vix datur inter aceruos occupationum, quibus nos alienæ vel cupiditates vel neceſsitates angariatos trahunt. Et quid faciam prorſus neſcio. Audiſti vnde mecum dominum depreceris, ſed etiam quod tam inſtanter, & tam crebro me admones, nolo ceſſes, non nihil agens. Commēdo etiam ego ex- L
cellentiæ tuæ Eccleſiam in Numidia conſtitutā, propter cuius neceſsitates ſanct' frater & coëpiſcopus meus Delphinus à fratribus & coëpiſcopis meis ibi collaborantibus & compericlitantibus miſſus eſt. Nec de hac re plura ſcribo, cum ipſe præſente ſis auditurus. Cætera in commonitoriis inuenies, quæ ad presbyterum miſi, ſiue modo, ſiue per diaconum Peregrinum, ne mihi ea totiens iterare neceſſe ſit. Semper in Chriſto cor tuum vigeat, domine merito inſignis multūmq; chariſsime ac deſiderantiſsime fili. Filium noſtrum Rufinum Circenſem principalem commendo eximietati tuæ.

1. retra. 42. (margin, beside "etiam epiſtola ad ipſos laicos Donatiſtas")
1. retra. 36. (margin, beside "quas vos accepiſſe iam credo")

Auguſti. Marcellino Tribuno, vt Donatiſtas in quæſtione confeſſos atrocia facinora puniat citra ſuppliciū capitis, non quod illi mereantur hanc clementiā, ſed quod ita congruat Eccleſiæ manſuetudini.

Epiſtola CLIX.

DOMINO eximio & merito inſigni atque chariſsimo filio Marcellino, Auguſtinus in domino ſalutem. Circuncelliones illos & clericos partis Donati, quos de Hipponenſi Eccleſia ad iudicium pro factis eorum publicæ diſciplinæ cura deduxerat, à tua nobilitate comperi auditos, & plurimos eorum de homicidio, quod in Reſtitutum catholicum presbyterum commiſerūt, & de cęde Innocētij alterius catholici presbyteri, atq; de oculo eius effoſſo, & de digito pręciſo fuiſſe confeſſos. Vnde mihi ſolicitudo maxima incuſſa eſt, ne forte ſublimitas tua cenſeat eos tāta legum ſeueritate plectendos, vt qualia fecerunt, talia patiātur. Ideoq; his literis obteſtor fidem tuam quā habes in Chriſto, per ipſius domini Chriſti miſericordiā, vt hoc nec facias, nec fieri omnino permittas. Quāuis enim ab eorum interitu diſsimulare poſſemus, qui non accuſantibus noſtris, ſed illorum notoria, ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, pręſentati videantur examini: nolumus tamen paſsiones ſeruorum dei, quaſi vice talionis paribus ſuppliciis vindicari. Nō quo ſceleſtis hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri, ſed hoc magis ſufficere volumus, vt viui & nulla corporis parte truncati, vel ab inquietudine inſana ad ſanitatis ocium legū coërcitione dirigantur, vel à malignis operibus alicui vtili operi deputentur. Vocatur quidem & iſta damnatio. Sed quis non intelligat

23. q. 5. circūcellliones (margin) M
Orat pro homicidis hæreticis. (margin)

A ligat magis beneficium quàm supplicium nuncupandum, vbi nec sæuiendi relaxatur audacia, nec pœnitendi medicina subtrahitur. Imple Christiane iudex pij patris officium, sic succense iniquitati, vt consulere humanitati memineris. Nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciscendi libidinem, sed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsa inquisitione seruasti, quando tantorum scelerum confessionem, non extendente eculeo, non sulcantibus vngulis, non vrentibus flammis, sed virgarum verberibus eruisti. Qui modus coërcitionis & à magistris artium liberaliũ, & ab ipsis parentibus, & sæpe etiam in iudiciis solet ab Episcopis haberi. Noli ergo atrocius vindicare quod lenius inuenisti. Inquirendi quàm puniendi necessitas maior est. Ad hoc enim & mitissimi homines facinus occultatum diligenter atque instãter examinant, vt inueniant quibus parcant. Vnde plerunque necesse est, exerceatur acrius inquisitio, vt manifestato scelere sit vbi appareat *Matth. 5.* mansuetudo. Omnia quippe bona opera amant in luce constitui, non propter humanam gloriam, sed vt vi- B deant, ait dominus, bona opera vestra, & glorificet patrem vestrum qui in cœlis est. Et ideo non suffecit Apostolo monere, vt mansuetudinem seruaremus, sed vt *Philip. 4.* eam etiam notam omnibus faceremus. Mãsuetudo, in- *Titum. 3.* quit, vestra nota sit omnibus hominibus. Et alio loco: Mansuetudinem ostentantes ad omnes homines. Vnde nec illa sancti Dauid quando inimico sibi in manus tradito clementer pepercit, præclarissima lenitas emineret, nisi potestas pariter appareret. Nõ te ergo exasperet vindicandi potestas, cui lenitatem non excussit examinandi necessitas. Noli facinore inuento quærere percussorem, in quo inueniendo noluisti adhibere tortorem. Postremo pro Ecclesiæ vtilitate missus es. Hoc Ecclesiæ catholicæ, aut vt modum dispẽsationis meæ non supergredi videar, hoc Ecclesiæ ad Hipponensium regionũ diœcesim pertinenti prodesse, hoc expedire contestor. Si non audis amicum petẽtem, audi Episcopum consulentem. Quanuis, quoniam Christiano loquor, maxime in tali causa non arroganter dixerim, audire te Episcopum conuenit iubentem, domine eximie & merito insignis atq; charissime fili. Vnde scio quidem C causas ecclesiasticas excellentiæ tuæ potissimum iniunctas. Sed quia credo istam curam ad virũ clarissimum atque spectabilem Procõsulem pertinere, ad eum quoque literas dedi: quas rogo vt ipse illi tradere & allegare si opus est non graueris, atque ambos obsecro ne importunam arbitremini, vel intercessionem, vel suggestionem, vel solicitudinẽ nostram: & passiones catholicorum seruorum, quæ infirmis ad ædificationem spiritalem vtiles esse debent, haud reciproca inimicorum à quibus passi sunt pœna decoloretis, sed potius refracta iudiciaria seueritate, & vestram fidem quia filij estis Ecclesiæ, & ipsius matris mansuetudinem commendare minime negligatis. Deus omnipotens præstantiam tuam bonis omnibus augeat, domine eximie & merito insignis atque charissime fili.

Augustinus Apringium iudicem rogat ac monet, vt Circumcelliones atrocia confessos mitius puniat, memor ecclesiasticæ mansuetudinis.

Epistola CLX.

DOMINO insigni & merito sublimi ac præstantissimo filio Apringio, Augustinus.

Non dubito in hac potestate, quã tibi deus homini in homines dedit, cogitare te diuinum iudicium, vbi & iudices stabunt rationem de suo D iudicio reddituri. Christiana quippe fide te imbutum scio, vnde mihi ad excellentiã tuam maior fiducia tribuitur, non solum petendi, verumetiam monẽdi propter illum dominum, in cuius familia nobiscum cœlesti iure censeris, in quo spem vitæ æternę pariter habemus, & quẽ pro vobis in sacrosanctis mysteriis inuocamus. Proinde domine insignis & merito sublimis ac præstãtissime fili, primum quæso, vt non tibi videar importunus irruere actibus tuis, ea solicitudine quam me præcipue gerere oportet pro Ecclesia mihi credita, cuius vtilitatibus seruio, cui non tam præesse, quàm prodesse desidero. Deinde obsecro, vt quod moneo vel rogo, non dedigneris accipere, nõ cunctãris acquiescere. Circumcelliones quosdam & clericos Donatistas cura eorum, qui disciplinæ publicæ inseruiunt, præmissa notaria ad iudicia legesq; perduxit. Hi cum audirentur à viro clarissimo & spectabili tribuno & notario fratre tuo, filio meo Marcellino, non tormentis vngularum atq; flammarum, sed virgarum coërciti, horrenda facinora in fratres & compresbyteros meos à se perpetrata confessi sunt, quo scilicet vnum eorum exceptum insidiis tru- E cidauerunt, alterũ è domo raptum, oculo effosso digitóque amputato truncauerunt. Hæc cum comperissem illos fuisse confessos, ideoq; minime dubitarem sub iura tua securos esse venturos, has ad tuam nobilitatem literas acceleraui, quibus deprecor, & per misericordiã Christi obsecro, quo sic de tua maiore atq; certiore fœlicitate gaudeamus, vt eis paria nõ retribuantur, quanquam lapidis ictibus digitum præcidere oculumq; cõuellere leges puniendo non possunt, quod isti sęuiendo potuerunt. Vnde securus sum de iis qui hoc se fecisse confessi sunt, quod hanc vicissitudinem non reportabunt, sed ne vel ipsi vel illi, quorum homicidium patefactum est, per tuæ potestatis sententiam mulctentur, hoc timeo, hoc ne fiat & Christianus iudicem rogo, & Christianum Episcopus moneo. De vobis quidem di- *Roma. 13.* xisse Apostolum legimus, quòd non sine causa gladium geratis, & ministri dei sitis vindices in eos qui male agunt. Sed alia causa est prouinciæ, alia est Ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio, huius clementer commendanda est mansuetudo. Si apud iudicem non Christianum mihi sermo esset, aliter agerem, nec tamen etiã sic Ecclesię causam desererẽ, & quãtum F admittere dignaretur instarem, ne passiones seruorum dei catholicorum, quæ prodesse debent ad exempla patientiæ, inimicorum suorum sanguine fœdarentur, & si nollet acquiescere, inimico animo eum resistere suspicarer. Nunc vero quando apud te res agitur, alia mihi ratio est, alia consultatio. Rectorem te quidem præcelsæ potestatis videmus, sed etiam filium Christianæ pietatis agnoscimus. Subdatur sublimitas tua, subdatur fides tua. Causam tecum tracto communem, sed tu in ea potes, quod ego non possum. Confer nobiscum consilium, & porrige auxilium. Diligenter actum est, vt inimici Ecclesiæ, qui solent vaniloquio seductionis solicitare animos imperitos, tanquam de persecutione gloriantes, quam se perpeti iactant, horrenda facinora sua in catholicos clericos perpetrata faterentur, & suis verbis implicarentur. Legenda sunt gesta ad sanandas animas, quas pestifera suasione venenauerunt. Nunquid placet tibi, vt ad finem gestorum, si cruentum istorum supplicium continebit, legendo peruenire timeamus, vbi ponimus & ipsam cõscientiam, ne malum pro malo qui passi sunt reddidisse videantur? Si ergo nihil aliud

G aliud constitueretur frænandæ maliciæ perditorum, extrema fortasse necessitas, vt tales occiderentur vrgeret: quanquam quod ad nos attinet, si nihil mitius eis fieri posset, mallemus eos liberos relaxari, quàm passiones fratrum nostrorum fuso eorum sanguine vindicari. Nunc vero quoniam aliquid fieri potest, quo & mitis commẽdetur Ecclesia, & immitium cohibeatur audacia, cur non flectas in partem prouidentiorem leniorẽmque sententiam, quod licet iudicibus facere etiam non in causis Ecclesiæ? Time ergo nobiscum iudicium dei patris & commenda mansuetudinem matris. Cum enim tu facis: Ecclesia facit propter quam facis, & cuius filius facis. Contende ergo bonitate cum malis. Illi scelere immani membra de corpore viuo auulserunt: tu opere misericordi effice, vt illa quæ nefandis operibus exercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deseruiant. Illi non pepercerunt correctionem sibi prædicantibus dei seruis: tu parce comprehensis, parce indoctis †, parce conuictis. Illi impio (†doctis.) ferro fuderunt sanguinem Christianum. Tu ab eorum sanguine etiam iuridicum gladium cohibe propter Christum. Illi ministro Ecclesiæ occiso extorserunt
H spacium viuendi. Tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spacium pœnitendi. Talem te oportet esse in causa ecclesiæ iudicem Christianum, petentibus, monentibus, intercedentibus nobis. Solent homines quando cum inimicis eorum conuictis lenius agitur, à mitiore sententia prouocare. Sed inimicos nostros ita diligimus, vt nisi de tua Christiana obediẽtia præsumamus, à tua seuera sententia prouocemus. Deus omnipotens excellentiam tuam auctiorem, fœlicioremq́; conseruet, domine insignis & merito sublimis ac præstantissime fili.

Augustinus Honorato Donatianæ partis: hortatur vt per literas placide reddat rationem, quod modo nomen ecclesiæ ad ipsos solos reciderit.

Epistola CLXI.

HONORATO Episcopo partis Donati, Augustinus Episcopus partis ecclesiæ catholicæ. Cõsilium tuum nobis multũ placuit quod per fratrem Erotem charissimum nobis, & in Christo laudabilem virum mandare dignatus es, vt literis inter nos agamus, vbi nullus turbarum tumultus
I perturbare possit dispositionem nostram, quæ cum tota lenitate & pace animi suscipienda & agẽda est, sicut dicit Apostolus: (2.Timo.2.) Seruum autem domini litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentiẽtes. Itaque breuiter insinuamus, quid à te responderi desyderemus. Quoniam ecclesiam dei quæ catholica dicitur, sicut de illa prophetatum est, per orbem terrarum diffusam videmus, arbitramur nos non debere dubitare de tam euidentissima completione sanctæ prophetiæ, quam dominus etiam in Euãgelio confirmauit, & Apostoli per quos eadem ecclesia dilatata est, sicut de illa prædictum erat. Nam & in capite sacrosancti Psalterij scriptum est de filio dei: (Psal.2.) Dominus dixit ád me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Et ipse dominus Iesus Christus dicit Euangelium suum in omnibus gentibus futurum. Et Apostolus Paulus antequam sermo dei in Africam peruenisset, in ipso capite epistolæ, quam scribit ad Romanos: (Roma.1.) Per quem accepimus, inquit, gratiam & Apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gẽtibus pro nomine eius. Deinde ipse ab Hierusalem in circumitu per totam Asiam vsque in K Illyricum Euangelium prædicauit, ecclesias constituit atque fundauit, non ipse, sed gratia dei cum eo, sicut ipse testatur. Quid autẽ euidentius apparere potest, quàm cum in eius epistolis nomina etiam regionum vel ciuitatum inuenimus? Ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses, ad Colossenses scribit. Ioannes etiam scribit ad septem ecclesias, quas cõmemorat in illis partibus constitutas. In quibus etiam vniuersas ecclesias septenario numero intelligimus commendari, Ephesum, Smyrnam, Sardos, Philadelphiam, Laodiciam, Pergamum, (Apoc.2.) Thiatyram. Quibus omnibus ecclesiis nos hodie communicare manifestum est: sicut manifestum est, vos istis ecclesiis non communicare. Quærimus ergo vt nobis respondere non graueris, quam causam forte noueris, qua factum est, vt Christus amitteret hęreditatem suam per orbem terrarum diffusam, vt subito in solis Afris, nec ipsis omnibus remaneret. Etenim ecclesia catholica est etiam in Africa, quia per omnes terras eam deus esse voluit & prædixit. Pars autem vestra quæ Donati dicitur, non est in omnibus illis locis, in quibus & lite- L ræ & sermo & facta apostolica cucurrerunt. Sed ne dicatis, non vocari ecclesiam nostram catholicam, sed Macarianam, sicuti eam vos appellatis, nosse debes, quod facillime potest in illis omnibus partibus, vnde istas terras Euangelium Christi perfudit, nec nomen Donati sciri, nec nomen Macarij. Vestra autem quæ Donati pars dicitur, nec vos negare potestis, & omnibus notum est vbicunque est vestra communio. Dignare ergo rescribere nobis, vt sciamus quo modo fieri possit, vt ecclesiam suam Christus de toto orbe perdiderit, & in vobis solis habere cœperit. Vestrum enim est hæc ostendere, nam nobis sufficit ad causam nostram quod compleri prophetiam & scripturas sanctas per orbem terrarum videmus. Hoc autem ego Augustinus dictaui, quia olim volo loqui inde tecum. Videtur enim mihi, vel propter ipsam vicinitatem posse nos per literas de hac re colloqui sine aliquo tumultu, adiuuante deo quantum ipsa necessitas postulat.

Augustinus ostendit Episcopis Donatistarum, quanta impudentia persistant in suo schismate, tot indiciis conuicti.

Epistola CLXII. M

DOMINIS dilectissimis & merito prædicandis fratribus Glorio, Eleusio, Felici Grammatico, & cæteris omnibus, quibus hoc gratũ est, Augustinus. Dixit quidem Apostolus Paulus: (24.q.3. dixit Apostolus. Tit.3.) Hæreticũ hominem post vnam correptionem deuita, sciens quia subuersus est eiusmodi, & peccat, & est à semetipso damnatus. Sed qui sententiam suam, quanuis falsam atque peruersam nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia præsumptionis suæ pepererunt, sed à seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta solicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos duputandi. Tales ergo vos nisi esse crederem, nullas fortasse vobis literas mitterem. Quanquam & ipsum hæreticum quamlibet odiosa superbia tumidum & peruicacia malæ contentionis insanum, sicut vitandum monemus, ne infirmos & paruulos fallat, ita non abnuimus quibuscunque modis possumus corrigendum. Vnde factum est, vt etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias literas, quas iam olim propter

suam

A ſuam peruerſitatem ab vnitate catholica, quæ toto orbe diffuſa eſt non accipiunt, ſed tales priuatas, qualibus nobis vti etiam ad Paganos licet, quas illi etſi aliquando legerunt, reſpondere tamen eis, ſiue noluerunt, ſiue vt magis creditur nequiuerunt. Vbi nobis ſatis viſum eſt impleuiſſe nos officium charitatis, quam non ſolum noſtris ſed & omnibus nos debere ſanctus ſpiritus docet, qui nobis ait per Apoſtolum: (1.Theſſ.3.) Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat in charitate, in inuicem & in omnes. (2.Timo.2.) Monet etiam alio loco, in modeſtia corripiendos diuerſa ſentientes, ne forte, inquit, det illis deus pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant de diaboli laqueis, captiuati ab ipſo in ipſius voluntatem. Hæc prælocutus ſum, ne quis me exiſtimet impudentius vobis quàm prudentius ſcripta miſiſſe, & hoc modo vobiſcum de negocio animæ veſtræ aliquid agere voluiſſe, quia noſtræ communionis non eſtis, cum tamen ſi de negocio fundi, aut alicuius pecuniariæ litis dirimendæ vobis aliquid ſcriberem, nemo fortaſſe reprehenderet. Vſqueadeo charus eſt hic mundus hominibus, vt ſibimetipſis viluerint. Erit ergo mihi ad defenſionem teſtis hæc epiſtola in iudicio dei, (Matth.5.) qui nouit quo animo fecerim, & qui dixit: Beati pacifici, B quia ipſi filij dei vocabuntur. Ergo vt meminiſſe dignamini, cum eſſemus in veſtra ciuitate, & nonnulla vobiſcum de communione Chriſtianæ vnitatis ageremus, prolata ſunt à partibus veſtris geſta quædam, quibus (Cæcilian°.) recitatũ eſt quod ſeptuaginta fermè Epiſcopi Cæcilianum quondam noſtræ communionis Epiſcopum Carthaginenſis eccleſiæ cum ſuis collegis & ordinatoribus damnauerunt. Vbi etiam Felicis Autumnitani cauſa multo præ cæteris inuidioſius & criminoſius vẽtilata eſt. Quæ cum eſſent cuncta perlecta: Reſpondimus non eſſe mirandum, ſi homines qui tunc illud ſchiſma fecerunt, non ſine confectione geſtorum, eos in quos fuerant ab æmulis & perditis concitati, abſentes cauſa incognita temere damnandos eſſe putauerunt. Nos autem alia habere geſta eccleſiaſtica, in quibus Secundus Tigiſitanus, qui tunc agebat in Numidia primatum, præſentes & confeſſos traditores reliquit deo iudicandos, & eos in Epiſcopalibus ſedibus ſicuti erant manere permiſit, quorum nomina inter damnatores Cæciliani numerantur, cum etiam Secundus ipſe concilij eiuſdem principatum teneret, C vbi abſentes quaſi traditores per eorum ſententias damnauit, quibus præſentibus & confeſſis ignouit. Deinde diximus aliquanto poſt Maiorini ordinationem, quem contra Cæcilianum nefario ſcelere leuauerunt, erigentes altare contra altare, & vnitatem Chriſti diſcordiis furialibus diſsipantes, eos petiiſſe à Conſtantino tunc Imperatore iudices Epiſcopos, qui de ſuis quæſtionibus quæ in Africa exortæ pacis vinculum dirimebant, arbitro medio iudicarent. Quod poſtea quàm factum eſt, præſente Cæciliano, & illis qui ad(Melciades.)uerſus eam nauigauerant, iudicante Melciade tunc Romanæ vrbis Epiſcopo cum collegis ſuis, quos ad preces Donatiſtarum miſerat Imperator, in Cæciliano nihil probari potuiſſe, ac per hoc illo in Epiſcopatu confirmato, Donatum qui aduerſus eum tunc aderat improbatum. Quibus peractis rebus, cum illi omnes in pertinacia ſceleſtiſsimi ſchiſmatis permanerent, pòſt apud Arelatum memoratum Imperatorem eandem cauſam diligentius examinandam terminandamq́; curaſſe. Illos vero ab eccleſiaſtico iudicio prouocaſſe, vt cauſam Conſtantinus audiret. Quò poſtea quàm ventum eſt, vtraque parte aſsiſtente, innocentem Cæcilianum D fuiſſe iudicatum, atque illos receſsiſſe ſuperatos, & in eadem tamen peruerſitate manſiſſe. Nec de Felicis Autumnitani cauſa negligentiam conſecutam, ſed ad eiuſdem principis iuſsionem Proconſularibus geſtis etiam ipſum fuiſſe purgatum. Sed quia hæc omnia dicebamus tantum, non etiam legebamus, minus profecto vobis agere videbamur, quàm de noſtra expectabatis inſtantia. Quod vbi ſenſimus, ad ea quæ legenda promiſeramus, non diſtulimus mittere. Quæ omnia dum excurrimus ad Eccleſiam Gelizitanam, inde ad veſtrum oppidum reuerſuri bidui non pleni intermiſsione venerunt, atque vt noſtis, quãtum tempus permiſit, vno die recitata ſunt vobis. Primo vbi Secundus Tigiſitanus confeſſos traditores à collegio ſuo remouere non auſus eſt, cum quibus poſtea non confeſſum, ſed abſentem Cæcilianum alióſque ſuos collegas damnare auſus eſt. Deinde geſta Proconſularia, vbi Felix diligentiſsimo examine probatus eſt innocens. Hæc ante meridiem vobis lecta eſſe meminiſtis. Poſt meridiem vero recitauimus preces eorum ad Conſtantinum, datíſque ab eo iudicibus, geſta eccleſiaſtica in Romana vrbe habita, quibus illi improbati ſunt: Cæcilianus autem in Epiſcopali honore firmatus. E Poſtremo Conſtantini Imperatoris literas, quibus omnia multo maxime teſtatiſsima claruerunt. Quid vultis amplius homines, quid vultis amplius? Non de auro & argento veſtro agitur: non terra, non prædia, non denique ſalus corporis veſtri in diſcrimen vocatur, de adipiſcenda vita æterna & fugienda morte æterna compellamus animas veſtras. Expergiſcimini aliquando, non in aliqua obſcura quæſtione verſamur, non recondita ſecreta rimamur, quibus penetrandis vel nulla, vel rara humana corda ſufficiant, res in aperto eſt. Quid eminet clarius, quid cernitur citius? Dicimus temerario concilio quamlibet numeroſiſsimo innocentes abſentéſque fuiſſe damnatos. Probamus hoc Proconſularibus geſtis, quibus ab omni traditionis crimine alienus iudicatus eſt ille, quem maxime criminoſum à veſtris prolata concilij geſta ſonuerunt. Dicimus à traditoribus confeſsis, in eos qui traditores dicerentur, dictas fuiſſe ſententias. Probamas hoc in eccleſiaſticis geſtis, vbi nominatim declarantur, in quibus Secundus Tigiſitanus ea quæ cognouit velut contuitu pacis ignouit: F & cum quibus poſtea non cognouit, diſciſſa pace damnauit. Vnde apparuit eum etiam primo non paci conſuluiſſe, ſed ſibi timuiſſe. Obiecerat ei nanque Purpurius Liniacenſis, quod etiam ipſe cum detentus eſſet à curatore & ordine vt ſcripturas traderet, dimiſſus eſt, vtique non fruſtra, niſi quia tradidit, aut tradi aliquid iuſsit. Hanc ille ſuſpicionem ſatis probabilem metuens, accepto conſilio à minore Secundo conſanguineo ſuo, conſultíſque cæteris qui cum eo erant Epiſcopis, manifeſtiſsima crimina deo iudicanda dimiſit, atque ita paci proſpexiſſe viſus eſt, quod falſum erat, cum ſibi proſpexerit. Nam ſi in eius corde cogitatio pacis habitaret, non apud Carthaginem poſtea cum traditoribus, quos præſentes atque confeſſos deo dimiſerat, damnaret crimine traditionis, quos abſentes apud eum nemo conuicerat. Tanto magis enim timere debuit, ne pax vnitatis violaretur, quanto erat Carthago ciuitas ampla & illuſtris, vnde ſe per totum Africæ corpus malum quod ibi eſſet exortum tanquam à vertice effunderet. Erat etiam tranſmarinis vicina regionibus, & fama celeberrima nobilis: vnde non mediocris vtique

authoritatis

G authoritatis habebat Episcopum, qui posset non curare conspirantem multitudinem inimicorum, cum se videret & Romanæ Ecclesiæ, in qua semper Apostolicæ cathedræ viguit principatus, & cæteris terris vnde Euangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias literas esse coniunctum, vbi paratus esset causam suam dicere si aduersarij eius ab eo illas Ecclesias alienare conarentur. Quia ergo venire noluit ad hospitium collegarum, quos à suis inimicis contra veritatem suæ causæ peruersos esse sentiebat vel suspicabatur, vel, vt ipsi asserunt, simulabat, tanto magis Secundus si veræ pacis custos esse voluisset, cauere debuit, ne damnarentur absentes, qui iudicio eorum omnino interesse noluerunt. Neque enim de presbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis, sed de collegis agebatur, qui possunt aliorum collegarum iudicio, præsertim apostolicarum Ecclesiarum, causam suam integram reseruare: vbi contra eos sententiæ dictæ in absentes, nullo modo aliquid valerent, quando eorum iudicium non primo aditum postea deseruerunt, sed suspectum semper habitum nunquam adire voluerunt. Hæc res maxime solicitare debuit Secundum, qui tunc

Romanæ sedis principatus.

H erat primas, si propterea cócilium regebat vt paci consuleret. Facile enim fortassis rabida in absentem ora placata vel frænata comprimeret, si diceret, Videtis fratres post tantam stragem persecutionis misericordia dei à principibus seculi pacem esse concessam, non debemus nos Christiani & Episcopi vnitatem dirumpere Christianam, quam iam Paganus non insequitur inimicus. Itaque aut istas omnes causas, quas clades turbulentissimi temporis inflixit Ecclesiæ, deo iudici dimittamus. Aut si aliqui in vobis sunt, qui certa istorum crimina ita nouerint, vt ea facile valeant edocere, negantésque conuincere, & talibus communicare formidant, pergant ad fratres & collegas nostros transmarinarum Ecclesiarum Episcopos, & ibi prius de istorum factis & contumacia conquerantur, quod ad iudicium collegarum Afrorum male sibi conscij venire noluerunt, vt inde illis denuncietur vt veniant, ibique obiectis respondeant. Quod si non fecerint, ibi etiam eorum prauitas & peruersitas innotescet, missaque tractatoria super eorum nomine per totum orbem terrarum quacunque iam Christi Ecclesia dilatata est, ab

I omnibus Ecclesijs eorum communio præcidetur, ne aliquis error in cathedra Ecclesiæ Carthaginis oriatur. Tum demum securi Episcopum alium plebi Carthaginis ordinabimus, cum à tota ecclesia isti fuerint separati: ne forte cum alius modo fuerit ordinatus non ei communicetur ab ecclesia transmarina, quia iste ab honore depositus non videbitur, quem iam ordinatum fama celebrauit, & ad eum commeare communicatorias literas fecit, atque ita magnum scandalum schismatis in vnitate Christi iam pacatis temporibus oriatur, dum præpropere nostras volumus præcipitare sententias, & non contra Cæcilianum, sed contra orbem terrarum, qui ei per ignorantiam communicat, altare alterum erigere audeamus. Huic tam sano rectóque cõsilio quisquis infrænis obtemperare noluisset, quid esset facturus, aut quo modo aliquem absentium collegarum esset damnaturus, cum in potestate acta concilij non haberet contradicente primate? Quod si tanta & aduersus primam sedem seditio nasceretur, vt nonnulli damnare iam vellent quos volebat illi differri, quanto melius à talibus inquieta, & impacata molientibus, quàm à totius orbis communione dissentiretur? Sed quia non erant quæ in Cæcilianum & ordinatores eius K transmarino iudicio probarentur, propterea nec priusquam in eum sententias dicerent, differre noluerunt, nec posteaquam dixerunt perseueranter id agere, vt ecclesiæ transmarinæ in noticiam perferretur, quorum traditorum in Africa damnatorum communionem vitare deberet. Quia si id facere tentauissent, adessent sibi Cæcilianus & cæteri, & suam causam aduersus fallaces criminatores apud transmarinos ecclesiasticos iudices diligentissima discussione purgarent. Itaque concilium illud peruersum atque nefarium, maxime vt creditur traditorum fuit, quibus confessis Secundus Tigisitanus ignouerat: vt quoniam de traditione fama crebruerat, infamatis alijs à se auerterent suspicionem, vt cum homines per Africam totam credentes Episcopis falsa de innocentibus loquerentur, quod damnati essent apud Carthaginem traditores, tãquam in nebula mendacissimi rumoris, ipsi qui vere tradiderant latitarent. Vnde videtis charissimi, fieri potuisse, quod verisimile non esse quidam vestrum dicebant, vt qui essent de sua traditione confessi, causámque suam impetrauissent deo dimitti oportere, iidem iudices damnatorésque tãquam traditorum absentium postea L consedissent. Magis enim amplexi sunt occasionem, qua possent alios falsa criminatione perfundere, & cõuersas in eos linguas hominum inquisitione criminum suorum hoc modo declinare. Alioquin si fieri non posset, vt quisque mala quæ ipse committeret in alio iudicaret, non diceret quibusdam Paulus Apostolus: Propterea inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, temetipsum condemnas: Eadem enim agis quæ iudicas. Quod illi omnino fecerunt, vt hæc verba Apostolica integre in eos aptéque conueniant. Non ergo tunc Secundus, quando eorum crimina deo dimisit, paci vnitatiq; consuluit, alioquin magis hoc apud Carthaginem prouideret, ne schisma fieret, vbi nullus aderat, cui confesso crimen donare cogeretur. Sed quod erat facillimum, tota conuersatio pacis esset absentes nolle damnare. Itaq; iniuriam facerent innocentibus, etiam si eis non conuictis neque confessis, neque omnino præsentibus ignoscere voluissent. Ille quippe accipit veniam, cuius culpa certissima est. Quanto ergo immaniores & certiores fuerunt, qui ea se putauerunt posse damnare, quæ incognito nec do M nare potuissent? Sed illic cognita dimissa sunt deo, ne alia quærerentur: hîc incognita damnata sunt, vt illa tegerentur. Sed dicit aliquis: Cognouerunt, quod etsi cõcedam, etiam sic absentibus vtique parci oportebat. Neque enim iudicium deseruerant, vbi nunquam omnino constiterant, nec in illis solis Episcopis Afris erat ecclesia, vt omne iudicium ecclesiasticum vitasse viderentur, qui se iudicio eorum præsentare noluissent. Milia quippe collegarum transmarina restabant, vbi apparebat eos iudicari posse, qui videbantur Afros vel Numidas collegas habere suspectos. Vbi est enim quod scriptura clamat: Antequam interroges ne vituperes quemquam, & cum interrogaueris, corripe iuste. Si ergo nec vituperari, nec corripi nisi interrogatum spiritus sanctus voluit, quanto sceleratius nõ vituperati aut correpti, sed omnino damnati sunt, qui de suis criminibus nihil absentes interrogari potuerunt? Sed tamen isti, qui licet absentium, & nequaquam iudicium deserentium, quia nunquã affuerunt, & semper sibi cuneum illum suspectum esse declarauerũt, tamen cognita crimina damnasse dicunt, quæso vos fratres mei, quo modo cogno-

Roma. 2.

Eccle. 11.

A do cognouerunt: Respondetis: Nescimus. Quandoquidem ipsa cognitio in illis gestis explicata non est. Sed ego vobis ostendam quo modo cognouerunt. Attendite causam Felicis Autumnitani, & primo legite quàm vehementiores in eum fuerunt. Sic ergo & cæterorum causam nouerant, sicut huius qui postea innocentissimus diligēti & terribili inquisitione probatus est: quāto itaque iustius & tutius & citius innocentes eos existimare debemus, quorum crimina ab istis leuius accusata sunt, & parciore reprehensione damnata, quando ille iouentus est innocens, in quem multo immanius sæuieruot. An forte sicut quidam dixit, quod quidem cum vobis diceretur, displicuit, sed tamen prætermittendum non est. Ait enim quidam: Non debuit Episcopus Proconsulari iudicio purgari:, quasi vero ipse sibi hoc comparauerit, ac non Imperator ita quæri iusserit, ad cuius curam de qua rationem deo redditurus esset, res illa maxime pertinebat. Arbitrum enim & iudicem causæ traditionis & schismatis, illi eum fecerant, qui ad eum etiam preces miserant, ad quem postea prouocarunt, & tamen iudicio eorum acquiescere noluerunt.

B Itaque si culpandus est, quem iudex terrenus absoluit, cum ipse sibi hoc non poposcisset, quātomagis culpādi sunt qui terrenum regem suæ causæ iudicem esse voluerunt? Si autem criminis non est prouocare ad Imperatorem, non est criminis audiri ab Imperatore. Ergo nec ab illo, cui causam delegauerit Imperator. Quendam etiam suspensum eculeo in causa Felicis Episcopi amicus ille voluit criminari, vt quis etiam vngulis vexaretur. Nunquid poterat Felix contradicere, ne tanta diligentia vel seueritate quæreretur, cum eius causam inueniendam cognitor agitaret? Quid enim erat illud aliud nolle sic quæri, quàm de crimine confiteri? & tamen ille ipse Procōsul inter præconum terribiles voces, & cruentas carnificum manus nunquam collegam damnaret absentem, qui iudicio eius se præsentare noluisset, cum haberet aliud quod posset audiri. Aut si damnaret, certe etiam ipsis secularibus legibus pœnas iustas & debitas lueret. Quod si gesta Procōsularia displicent, ecclesiasticis cedite. Omnia vobis ordine recitata sunt. An forte non debuit Romanæ ecclesiæ Melciades Episcopus cum collegis trāsmarinis Episcopis illud sibi vsurpare iudicium, quod ab Afris septuaginta, vbi primas

C Tigisitanus præsedit, fuerat terminatum? Quid quod nec ipse vsurpauit? Rogatus quippe Imperator, iudices misit Episcopos, qui cum eo sederet, & de tota illa causa quod iustum videretur statuerant. Hoc probamus & Donatistarum precibus & verbis ipsius Imperatoris. Vtraque enim vobis lecta meministis, & inspiciendi ac scribendi licentiam nunc habetis. Legite & considerate omnia. Videte quanta cura pacis atque vnitatis conseruandæ vel restituendæ cuncta discussa sint, quemadmodum accusatorum persona tractata, & quorundam eorum quibus maculis improbata sit, præsentiumq; vocibus liquidò cōstiterit: nihil eos habuisse quod in Cæcilianum dicerent, sed totam causam in plebem de parte Maiorini, hoc est, seditiosam & ab ecclesiæ pace alienatam multitudinem transferre voluisse: vt ab ea videlicet turba Cæcilianus accusaretur, quam solis tumultuosis clamoribus nulla documentorum attestatione, nullo veritatis examine ad suam voluntatem animos iudicum detorquere posse arbitrabantur: nisi forte furiosa, & poculo erroris atque corruptionis ebria multitudo vera in Cæcilianum crimina diceret, vbi septuaginta Episcopi, sicut de Felice Autumnitano constitit, absentes & innocentes collegas, tam insana temeritate damnarunt. Quali enim turbæ illi consenserant, vt D aduersus innocentes non interrogatos proferrent sententias, à tali turba etiam rursus accusari Cæcilianum volebant. Sed planè tales inuenerant iudices, quibus illam dementiam persuaderent. Potestis enim pro vestra prudentia, & illorum peruersitatem illic attendere, & iudicum grauitatem, quemadmodum ad extremum persuadere non possent, vt à plebe partis Maiorini, quæ certam personam non habebat argueretur Cæcilianus, & requisiti ab eis essent, vel accusatores, vel testes, vel quoquo modo causæ necessarij, qui simul cum eis ex Africa venerant, & eos præsentes fuisse, atque à Donato subtractos esse diceretur. Promisit idem Donatus, quod eos esset exhibiturus: quod cum non semel, sed sæpius promisisset, amplius ad illud iudicium accedere noluit, vbi iam erat tanta confessus, vt nihil aliud deinceps non accedendo, nisi præsens damnari noluisse videretur, cum tamen ea quæ damnanda essent, eo præsente atque interrogato manifestata fuerint. Accessit aliud, vt à quibusdam aduersus Cæcilianum denunciationis libellus daretur: post quod factum, quemadmodum sit rursus agitata cognitio, & quæ personæ illum E libellum dederint, quòque modo nihil in Cæcilianum probari potuerit, quid dicam, cum & audieritis omnia, & quoties volueritis legere, possitis? De numero autem septuaginta Episcoporum, cum quasi grauissima opponeretur authoritas, quæ fuerint dicta meministis: & tamen viri grauissimi ab inferis quæstionibus catena quadam inexplicabili sese nectentibus suum temperare arbitrium maluerunt, nequaquam curantes quàm multi essent illi Episcopi, aut vnde collecti, quos videbant tanta temeritate cæcatos, vt in absentes & non interrogatos collegas tam præcipites auderent proferre sententias: & tamen qualis ipsius beati Melciadis vltima est prolata sententia, quàm innocens, quàm integra, quàm prouida atque pacifica: qua neque collegas in quibus nihil cōstiterat, de collegio suo ausus est remouere, & Donato solo, quem totius mali principem inuenerat, maxime culpato, sanitatis recuperandæ optionem liberam fecit, cæteris paratus communicatorias literas mittere, etiam iis quos à Maiorino ordinatos esse constaret: ita vt quibuscunque locis duo essent Episcopi, quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet qui F fuisset ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda prouideretur. O virum optimum, O filium Christianæ pacis, & patrem Christianæ plebis. Confer te nunc istam paucitatem cum illa multitudine Episcoporum, neque numerum numero, sed pondus pondere comparate: Hinc modestiam, inde temeritatem: Hinc vigilantiam, inde cæcitatem. Hic nec mansuetudo integritatem corrupit, nec integritas mansuetudini repugnauit: ibi autem & furore timor tegebatur, & timore furor incitabatur. Isti enim conuenerant cognitione verorum criminum falsa respuere, illi falsorum damnatione vera celare. Illis ne se tandem Cæcilianus audiendum iudicandumq; committeret, cum haberet tales apud quos si ei causa moueretur, innocentiā suam facillime ostenderet? non se illis omnino committeret, nec si peregrinus ecclesiæ Carthaginēsis subito Episcopus esset ordinatus, & ignoraret quid ad corrumpendos animos vel improborum vel imperitorum posset tunc pecuniosissima mulier quędam Lucilla, quam pro disciplina ecclesiastica corripiēdo idem cum esset diaconus læserat: etiam hoc idem accesserat malum ad illam

G lam perficiendam iniquitatem. Nam in illo concilio, vbi à confessis traditoribus absentes atque innocentes damnati sunt, pauci quidam erant qui crimina sua infamatis aliis tegere cupiebāt, vt homines à veritatis inquisitione auerterentur falsis rumoribus auocati. Pauci ergo erant qui hoc negocium maxime curabant, quanuis in eis esset maior authoritas propter ipsius Secundi societatem, qui eis pepercerat territus. Cæteri autem Lucillæ pecunia maxime aduersus Cæcilianum empti & instigati perhibentur. Extant gesta apud Zenophilum consularem, vbi Nundinarius quidam diaconus à Syluano Zertensi Episcopo, quantum ipsis gestis intelligitur degradatus, cum eis satisfacere per aliorū Episcoporum literas frustra conatus esset, multa patefecit iratus, & in iudicium publicum protulit: inter quæ id quoque commemoratum legitur, quod Lucillæ pecunia corruptis Episcopis in Carthaginensi ecclesia in Africæ capite, altare cōtra altare leuatum est. Scio quod hæc gesta vobis non legerimus, sed tempus non fuisse meministis. Inerat etiam nonnullus dolor animi de typho superbiæ veniens, quod non ipsi ordinauerant Carthagini Episcopum. Quibus omnibus rebus cum

H eos non veros iudices, sed inimicos atque corruptos Cæcilianus conuenisse cognosceret, quando fieri posset, vt vel ipse vellet, vel populus cui præsidebat permitteret, vt relicta ecclesia iret in domum priuatam, non collegarum discutiendus examine, sed factionis [cuneo,] & odiis muliebribus trucidādus? cum sibi præsertim videret apud ecclesiam transmarinam priuatis inimiciciis, & ab vtraq; parte dissensionis alienam, incorruptum & integrum examen suæ causæ remanere. Vbi si nihil aduersarij agere vellet, ipsi se ab orbis terrarum innocētissima communione præciderent. Si autem illic eum accusare tentassent, tunc sibi adesset, tunc innocentiam suam aduersus eorum machinamenta defenderet, sicut postea factum esse didicistis. Cum tamen illi nimis sero quæsissent iudicium transmarinum iam schismatis rei, iam leuati altaris horrendo scelere maculati. Primo enim facerent si veritate niterentur, sed falsis rumoribus temporis diuturnitate firmatis, quasi vetusta fama præiudicante ad iudicium venire noluerunt. Aut quod magis credendum est, damnato prius, sicut libuit, Cæciliano, quasi securi sibi videbantur præ-

I fidentes numero suo, nec audentes alibi commouere causam tam malam, vbi nulla corruptione operante posset veritas inueniri. Sed posteaquam ipsis rebus experti sunt cum Cæciliano permanere communionem orbis terrarum, & ad eum à transmarinis ecclesiis communicatorias literas mitti, non ad illum quem ipsi scelerate ordinauerant, puduit eos semper tacere, quia posset eis obiici, cur paterentur ignaram per tot gentes ecclesiam communicare damnatis. Et cur seipsi ab innocentis orbis terrarum communione præciderent, cum tacendo sinerent Episcopo, quem Carthaginensibus ordinassent à toto orbe non communicari. Elegerunt sicut dicitur ad duas fraudes agere causam cum Cæciliano apud ecclesias transmarinas, parati ad vtrunque, vt si eum potuissent quacunque versutia falsæ criminationis euincere, satiarent plenissime cupiditatem suam: Si autem non possent, in eadem quidem peruersitate durarent, sed iam tamen quasi haberent quod dicerent, malos iudices se esse perpessos, quæ vox est omnium malorum litigatorum, cum fuerint etiam manifestissima veritate superati. Quasi non eis ad hoc dici posset & iustissime dici: Ecce putemus illos Episcopos qui Romæ iudicarunt, non bonos iudices fuisse, resta- K
bat adhuc plenarium ecclesiæ vniuersæ concilium, vbi etiam cum ipsis iudicibus causa posset agitari, vt si male iudicasse conuicti essent, eorum sententiæ soluerentur. Quod vtrum fecerint probent. Nos enim non factum esse facile probamus, ex eo quod totus orbis non eis communicat: Aut si factum est, etiam ibi sunt victi, quod ipsa eorum separatio manifestat. Sed tamen quid postea fecerint, Imperatoris literis sufficiētissime ostenditur. Iudices enim ecclesiasticos tantæ authoritatis Episcopos, quorum iudicio & Cæciliani innocentia & eorum improbitas declarata est, non apud alios collegas, sed apud Imperatorem accusare ausi sunt, quòd male iudicarint. Dedit ille aliud Arelatense iudicium, aliorum scilicet Episcoporum, non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus cedens, & omnimodo cupiens tantam impudentiam cohibere. Neque enim ausus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, vt de iudicio Episcoporum, qui Romæ sederant ipse iudicaret, sed alios, vt dixi, Episcopos dedit, à quibus tamen illi ad ipsum rursum Imperatorem prouocare maluerunt. Qua in re illos quemadmodū detestetur audistis, atque vtinam saltem L
ipsius iudicio insanissimis animositatibus suis finem posuissent, atque vt eis ipse cessit, vt de illa causa post Episcopos iudicaret, à sanctis antistitibus postea veniā petiturus, dum tamen illi quod vlterius dicerent non haberent, si eius sentētię non obtemperarent, ad quem ipsi prouocauerunt, sic & illi aliquando cederent veritati. Iussit enim ille vt ei partes ad agendā causam Romam occurrerent. Quò cum Cæcilianus nescio qua causa nō occurrisset, interpellatus ab eis, præcepit vt Mediolanum sequerentur. Tunc se aliqui eorum subtrahere cœperūt, fortasse indignati, quia nō est eos imitatus Constantinus, vt iam statim atq; velociter Cæcilianū damnaret absentem. Quod vbi cognouit prouidus Imperator, reliquos ab officialibus custoditos fecit Mediolanum peruenire. Quò cum etiam Cæcilianus peruenisset, ipsum quoque sicut scripsit exhibuit, cognitaq; causa, qua diligentia, qua cautela, qua prouisione, sicut eius indicant literæ, Cæcilianum innocentissimū, illos improbissimos iudicauit. Et adhuc baptizant extra ecclesiam, & si possint rebaptizant ecclesiam, sacrificant in
dissensione & schismate, & pacis nomine populos salu- M
tant, quos à pace salutis exterminant, conscinditur vnitas Christi, blasphematur hæreditas Christi, exsufflatur baptisma Christi: & nolunt in se ista per ordinarias humanas potestates flagellis tēporalibus emendari, ne in æternas pœnas pro tantis sacrilegiis destinentur. Nos eis obiicimus furorem schismatis, rebaptizationis insaniam, ab hæreditate Christi, quæ per omnes gentes diffusa est, nefariam separationem. De codicibus non tantum nostris, sed etiam eorum recitamus ecclesias, quarum nomina hodie legunt, & quibus hodie non communicant. Quæ cū recitantur in conuenticulis eorum, lectoribus suis dicunt: Pax tecum: & cum ipsis plebibus, quibus illæ literæ scriptæ sunt, pacem nō habent: Et ipsi nobis obiiciūt vel falsa crimina mortuorum, vel etiam si vera, tamē aliena, non intelligentes in iis quæ nos eis obiicimus omnes illos teneri: in iis vero quæ nobis obiiciunt, paleam vel zizaniā messis dominicę reprehēdi, ad frumenta autem crimen nō pertinere: neque considerantes quia quibus mali placent in vnitate, ipsi communicant malis: quibus autem displicent, & eos emendare non possunt, neque ante tempus messis audent zizania

A zania eradicare, ne simul eradicent & triticum, non factis eorum, sed altari Christi cõmunicant: ita vt nõ solum non ab eis maculentur, sed etiã diuinis verbis laudari prædicariq; mereantur, quoniam ne nomẽ Christi per horribilia schismata blasphemetur, pro bono vnitatis tolerant, quod pro bono æquitatis oderunt. Si habent aures, audiãt, quid spiritus dicat ecclesiis. Sic enim *Apoc. 2.* in Apocalypsi Ioannis legitur: Angelo, inquit, ecclesiæ Ephesi scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum: Scio opera tua & laborem & patientiam, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces, & patientiam habes & sustinuisti eos propter nomen meum, & nõ defecisti. Quod si de angelo superiorum cœlorum, & non de præpositis ecclesiæ vellet intelligi, non consequenter diceret: Sed habeo aduersum te quod charitatem tuam primã reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi & mouebo cãdelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris. Hoc supe-B rioribus angelis dici nõ potest, qui perpetuam retinent charitatem, vnde qui defecerunt & lapsi sunt, diabolus est & angeli eius. Ergo primam charitatem dicit, quia sustinuit pseudoapostolos propter nomen Christi, quã iubet vt repetat & faciat priora opera sua. Et obiiciuntur nobis crimina malorum hominum, non nostra, sed aliena, & ipsa partim incognita: quæ si etiã vera & præsentia videremus, & zizaniis propter frumenta parcentes, pro vnitate toleraremus, nõ solum nulla reprehensione, sed etiam non parua laude nos dignos diceret, quicunque scripturas sanctas nõ corde surdus audiret. Tolerat Aarõ multitudinem idolum exigentem & fabricantẽ & adorãtem. Tolerat Moyses aduersus deum tot milia murmurantia, & toties offendentia sanctũ nomen eius. Tolerat Dauid Saülem persecutorem suum, sceleratis moribus cœlestia deserentem, magicis artibus inferna quærentem, occisum vindicat, Christum etiam domini propter sacramentũ venerandæ vnctionis appellat. Tolerat Samuël nefandos filios Heli, peruersosq; filios suos, quos populus quia tolerare noluit diuina ve-*† authoritate.* ritate † accusatus, diuina seueritate correptus est. Tolerat denique ipsum populum superbum contemptorem C dei. Tolerat Esaias in quos tam multa vera crimina iaculatur. Tolerat Hieremias à quibus tanta perpetitur. Tolerat Zacharias Pharisæos & scribas, quales illo tẽpore fuisse scriptura testatur. Scio me multos pr ætermisisse, legant qui volunt, legant qui possunt eloquia cœlestia, inueniẽt omnes sanctos dei seruos & amicos semper habuisse, quos in suo populo tolerarent, cum quibus tamen illius temporis sacramenta communicãtes, non solum non inquinabantur, sed etiam laudabiliter sustinebant, studentes, sicut ait Apostolus, seruare vnitatem *Ephe. 4.* spiritus in vinculo pacis. Attendant etiam post domini aduentum, vbi multo plura huius tolerantiæ per totum orbem inueniremus exempla, si omnia scribi & in authoritatem redigi potuissent, tamen hæc ipsa quæ habemus aduertite. Tolerat ipse dominus Iudam, diabolum, furem & venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulus, quod fideles nouerunt precium nostrum. Tolerant Apostoli pseudoapostolos, & inter sua quærentes non quæ Iesu Christi, Paulus non sua quærens, sed quæ Iesu Christi cum gloriosissima tolerantia conuersatur. Postremo, quod paulo ante commemoraui, diuina vôce laudatur sub angeli nomine præpositis ecclesiæ, quod cum odisset malos, eos tamen tẽtatos D & viuẽtes pro nomine domini tolerauit. Ad summam seipsos interrogent: Nonne tolerantur ab eis cædes & incendia Circũcellionum, qui sunt veneratores præcipitatorũ vltro cadauerum, & sub incredibilibus malis vnius Optati per tot annos totius Africæ gemitus? Parco iam dicere singularũ per Africam regionum & ciuitatum & fundorum tyrannicas potestates, & publica latrocinia. Melius enim vobis hæc vosipsi dicitis, siue in aurem, siue palàm, sicut libitũ fuerit. Quocunque enim oculos verteritis, occurret quod dico, vel potius quod taceo: neq; hinc istos, quos ibi diligitis accusamus. Non enim nobis displicent, quia tolerãt malos, sed quia intolerabiliter mali sunt propter schisma, propter altare contra altare, propter separationẽ ab hæreditate Christi toto orbe diffusa, sicut tanto ante promissa est. Violatam pacem, conscissam vnitatem, iterata baptismata, exsufflata sacramenta, quæ in sceleratis quoque hominibus sancta sunt, plangimus & lugemus. Quæ si paruipendunt, intueantur exempla quibus demõstratum est, quanti hæc penderit deus. Qui fecerunt idolum, vsitata gladij morte perempti sunt? qui vero schisma facere E voluerunt, hiani terræ principes deuorati, & turba consentiens igne consumpta est. Diuersitate pœnarum, diuersitas agnoscitur meritorum. Traduntur in persecutione sancti codices, confitentur traditores, & deo dimittuntur. Non interrogãtur innocentes, & ab hominibus temerariis damnãtur. Probatur integer certis indiciis, qui inter absentes damnatos multo vehementius cæteris criminatus est. Iudicium Episcoporum ad Imperatorẽ appellatur. Iudex eligitur Imperator, Iudicans contemnitur Imperator. Quæ tũc acta sunt legistis, quę nunc agantur videtis: si de illis in aliquo dubitatis, ista iam cernite. Certe non chartis veteribus, non archiuis publicis, non gestis forensibus aut ecclesiasticis agimus. Maior liber noster orbis terrarum est, in eo lego cõple-*Psal. 2.* tum, quod in libro dei lego promissum. Dominus, inquit, dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Huic hęreditati qui nõ communicat, quoslibet libros teneat, exhæredatum se esse cognoscat. Hanc hæreditatẽ quisquis expugnat, alienũ se esse à familia dei satis indicat. Certe de traditione diuinorum librorum vertitur quæstio, vbi hære- F ditas ista promissa est. Ille ergo credatur testamentũ tradidisse flammis, qui contra voluntatem litigat testatoris. Quid tibi fecit ô pars Donati, quid tibi fecit ecclesia Corinthiorum? Quod autem de ista dico, de omnibus talibus & tam longe positis intelligi volo. Quid vobis fecerunt quæ nec omnino quid feceritis, nec quos infamaueritis nosse potuerunt? An quia Lucillam Cæcilianus in Africa læsit, lucem Christi orbis amisit? Tandem sentiant quod fecerũt, merito certo annorum interuallo in oculos eorum reuolutum est opus ipsorum. Quærite per quam fœminam Maximianus, qui dicitur esse Donati propinquus, sese à Primiani communione pręciderit, & quemadmodum congregata Episcoporum factione, Primianum damnarit absentem, & aduersus eum Episcopus ordinatus sit: quemadmodum Maiorinus per Lucillam congregata Episcoporũ factione Cæcilianum damnauit absentem, & cõtra eum Episcopus ordinatus est? An forte quod à cæteris Afris suæ communionis Episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est, valere vultis: & quod à transmarinis vnitatis Episcopis aduersus factionem Maiorini

Cæcilianus

Cæcilianus purgatus eſt, valere non vultis? Rogo fratres mei, quid magnum peto, quid difficile à vobis intelligi cupio? Multum quidem intereſt, & incomparabiliter diſtat, vel authoritate vel numero Africana eccleſia, ſi cum cæteris orbis partibus conferatur: & lõge minor eſt, etiam ſi vnitas hic eſſet, longe omnino minor eſt comparata cæteris Chriſtianis omnibus gentibus, quàm pars Maximiani comparata parti Primiani: peto tamen & iuſtum eſſe arbitror, vt tantum valeat concilium Secundi Tigiſitani, quod Lucilla conflauit aduerſus abſentem Cæcilianum & Apoſtolicam ſedem, totumq; orbem Cæciliano communicantẽ, quantum valet concilium Maximianenſium, quod ſimiliter fœmina neſcio quæ conflauit aduerſus abſentẽ Primianum, & cęteram per Africam multitudinem Primiano communicantem. Quid apertius cernitur? Quid æquius poſtulatur? Videtis hæc omnia & noſtis & gemitis, & tamen videt & deus quod & vos in tam peſtifera & ſacrilega præciſione nulla res cogit remanere, ſi pro adipiſcendo ſpiritali regno, carnalem ſuperetis affectum, & amicicias hominum, quæ in iudicio dei nihil proderunt, pro deuitandis ſempiternis pœnis non timeatis

H offendere. Ecce ite, conſulite, quid contra hæc noſtra poſsint reſpondere cognoſcite: ſi proferũt chartas, proferimus chartas: ſi falſas noſtras eſſe dicunt, hoc nos de ſuis dicere non indignentur. Nemo delet de cœlo conſtitutionem dei, nemo delet de terra eccleſiam dei: ille totum orbem promiſit, iſta totum orbẽ repleuit, & malos habet & bonos, ſed nec in terris amittit niſi malos, nec in cœlum admittit niſi bonos. Erit autem vobis hic ſermo, quem de munere dei, nouit ipſe, quanta & pacis & veſtra dilectione deprompſimus, correctio ſi velitis, teſtis vero etſi nolitis.

Auguſtinus refert quæ cœpta ſint agi de concordia cum Fortunio Donatiſtarum Epiſcopo, monens & hortans, vt ſine tumultu, quod placide cœptum eſt, perficiatur conuentu frequentiore.

Epiſtola CLXIII.

DOMINIS dilectiſsimis & prædicabilibus fratribus Eleuſio, Glorio, & Felici, Auguſtinus. Fortunium, quẽ Tuburſicum habetis Epiſcopum, per eandem ciuitatem, quanquam feſtinantiſsime, cum ad Zertẽſem eccleſiam pergeremus,

I experti ſumus, ita omnino vt de illo ſoletis benigniſsime polliceri. Eam ipſam quippe veſtram de illo nobis ſermocinationem cum ei renunciaremus volẽtes eum videre, non abnuit. Venimus itaque ad eum, quia ætati eius id à nobis deferẽdum videbatur potius, quàm exigendum, vt ipſe ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitantibus non paucis, quos forte aggregatos nobis illud tempus inuenerat. Cum autem apud eum conſediſſemus, rumore diſperſo nõ parua prætereа turba cõfluxit, ſed in tota illa multitudine perpauci apparebant, qui vtiliter ac ſalubriter agi cauſam illam, & tantam, reiq; tantæ quæſtionem prudenter & pie diſcuti cuperent. Cæteri vero magis ad ſpectaculum quaſi altercationis noſtræ propè theatrica conſuetudine, quã ad inſtructionem ſalutis Chriſtiana deuotione conuenerãt. Quapropter nec ſilentium nobis præbere, nec intente nobiſcum atque modeſte ſaltem & ordinate colloqui potuerunt, exceptis, vt dixi, paucis, quorum religioſa & ſimplex apparebat intentio. Itaque libere pro ſui cuiuſque animi motu immoderate loquentium omnia ſtrepitu turbabantur, nec euincere ſiue nos ſiue ipſe rogando, interdum etiam obiurgãdo potuimus, vt nobis modeſtum ſilentium præberetur. Res tamen vtcunque agi K

cœpta eſt, & aliquot horas in alterno ſermone protraximus, quantum vocibus interquieſcentibus varie tumultuantium ſinebamur. Sed in ipſo diſputationis exordio, cum videremus ea quæ dicebantur ſubinde labi de memoria vel noſtra, vel eorũ, quorum ſalutem maxime curabamus: & vt eſſet nobis cautior modeſtiorq; tractatio, ſimul vt & vos atque alij fratres, qui abſentes erant, quid inter nos actum eſſet, legendo cognoſceretis, poſtulauimus vt à notariis verba noſtra exciperentur: vbi diu ab illo vel ei cõſentientibus reluctatum eſt, poſtea tamen ipſe conceſsit. Sed notarij qui aderant, atque id ſtrenue facere poterant, neſcio qua cauſa excipere noluerunt. Egimus ſaltem vt fratres, qui nobiſcum erant, quanquam in hac re tardius poſſent exciperent, pollicentes nos ibi eaſdem tabulas relicturos. Conſenſum eſt. Cœperunt verba noſtra excipi, & aliqua abinuicẽ ad tabulas dicta ſunt. Poſtea inordinatas perſtrepẽtium interpellationes, & propterea noſtram quoque turbulentiorem diſputationem notarij nõ valentes ſuſtinere, ceſſerunt, nobis ſanè nõ deſiſtẽtibus, & vt cuiq; facultas dabatur multa dicentibus. Ex quibus omnibus verbis noſtris quantum recordari potui, cauſæ totius L

Strenue pro celeriter.

actione dilectionem veſtram fraudare nolui. Poteſtis enim ei literas meas legere, vt vel approbet vera me ſcripſiſſe, vel ipſe vobis, ſi quid melius recolit, incunctanter inſinuet. Primo enim vitã noſtram, quam vobis beneuolentius fortaſſe quàm verius narrantibus, ſe cõperiſſe dicebat, prædicare dignatus eſt, adiungens ſe dixiſſe vobis, nos omnia quæ de nobis inſinuaueratis, bene facere potuiſſe, ſi in eccleſia faceremus. Deinde quærere cœpimus, quæ nam illa eſſet eccleſia, vbi viuere ſic oporteret, vtrum illa quæ ſicut ſancta tanto ante ſcriptura prædixerat, ſe terrarum orbe diffunderet, an illa quam pars exigua vel Afrorum vel Africæ contineret. Hic primo aſſerere conatus eſt vbique terrarum eſſe communionem ſuam. Quærebã vtrum epiſtolas communicatorias, quas formatas dicimus, poſſet quò vellem dare, & affirmabam quod manifeſtum erat omnibus, hoc modo facillime illam terminari poſſe quæſtionem. Parabam autem, vt ſi conſentiret, ad illas eccleſias à nobis tales literæ mitterentur, quas in Apoſtolicis authoritatibus pariter legeremus illo iam tempore fuiſſe fundatas. Sed quia res aperte falſa erat, permixtis M

verbis cito inde diſceſſum eſt: inter quæ verba Euangelicam illam domini admonitionem cõmemorarit, qua dixit: Cauete à pſeudoprophetis, multi ad vos venient in veſtitu ouium, intus autem ſunt lupi rapaces: Ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Quæ verba dominicum diceremus eadem de illis à nobis poſſe recitari, ventum inde eſt ad exaggerationem perſecutionis, quam ſæpe ſuam partem pertuliſſe dicebat, hinc volens oſtendere ſuos eſſe Chriſtianos, quia perſecutionem paterentur. Inter quæ verba cum ego pararem ex Euangelio reſpondere, idem capitulum commemorauit prior, vbi dominus ait: Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſticiam, quoniam ipſorũ eſt regnum cœlorum. Quo loco ego gratulatus, ſubieci ſtatim, Id ergo eſſe quærendum, vtrum illi perſecutionem propter iuſticiam paſsi fuerint. In qua quæſtione diſcuti cupiebam, quod quidem omnibus clarum erat, vtrum eos in vnitate eccleſiæ conſtitutos, an ſchiſmate iam diuiſos, Macariana tempora inuenerint, vt qui videre vellent, vtrum propter iuſticiam perſecutionem paſsi fuerint: id potius attenderent, vtrum ſe rectè à totius orbis

Matth. 7.

Matth. 5.

A orbis vnitate præciderint. Quod si iniuste fecisse inue-
nirētur, manifestum esset eos propter iniusticiā potius,
quàm propter iusticiā passos persecutionem: & ideo nu
mero beatorum adiungi non posse, de quibus dictum
est: Beati qui persecutionē patiuntur propter iusticiam.
Ibi commemorata est famosior quàm certior codicum
illa traditio. Sed respondebatur à partibus nostris, prin
cipes illorum potius fuisse traditores. Quod si in hac re
nostrorum literis nollent credere, nec nos cogi oporte-
re vt literis credamus ipsorum. Sed tamen sequestrata
ista dubia quæstione, quærebam quo modo se isti iu-
ste separassent ab innocentia cæterorum Christiano-
rum, qui per orbem terrarum successionis ordinem cu
stodientes, in antiquissimis ecclesiis constituti, penitus
ignorarent, qui fuerint in Africa traditores, qui certe
non possent communicare, nisi eis quos sedere in sedi-
bus Episcopalibus audiebāt. Respondit tam diu trans-
marinarum partium ecclesias mansisse innocentes, do-
nec consensissent in eorum sanguinem quos Macaria-
nam persecutionem pertulisse dicebat. Vbi ego possem
quidem dicere, nec inuidia Macariani temporis inno-
centiam transmarinarum ecclesiarum cōtaminari po-
B tuisse, quandoquidem nullo modo probaretur illis au-
thoribus fecisse etiam quæ fecerat. Sed de compendio
quærere malui, si Macarij sæuicia, ex quo in eam cōsen-
sisse dicebantur transmarinæ ecclesiæ, suam innocen-
tiam prodiderunt, vtrum saltem probaretur vsq; ad il-
la tempora Donatistas cum Orientalibus ecclesiis cæte
risq; orbis partium in vnitate mansisse. Tunc protulit
quoddam volumen, vbi volebat ostendere Sardicen-
se cōcilium ad Episcopos Afros qui erant communio-
nis Donati, dedisse literas. Quod cū legeretur, audiui-
mus Donati nomē inter cæteros Episcopos, quibus illi
scripserant. Itaq; flagitare cœpimus vt doceretur, vtrum
ipse esset Donatus, de cuius parte isti cognominantur:
fieri enim potuisse, vt alicui Donato alterius hęresis Epi
scopo scripserint, cum maxime in illis nominibus nec
Africę mentio facta fuerit. Quo modo ergo posset pro-
bare Donatum partis Donati Episcopum nomine illo
accipiendum esse, quādo ne id quidem probare posset,
vtrū ad Africanarum specialiter ecclesiarum Episcopos
illæ literæ missæ fuerint. Quanquàm enim Donati no-
men Afrum esse soleat, non tamen repugnaret à vero,
vt vel partium illarum aliquis vocaretur nomine Afro,
C vel aliquis Afer in illis partibus constitueretur Episco-
pus. Neq; enim in eis vel diē vel consulem inuenimus,
vt saltem consyderatis tēporibus certi aliquid eluceret.
Sanè quoniā nescio quando audieramus Arrianos, cū
à cōmunione catholica discrepassent, Donatistas in A-
frica sibi sociare tentasse, ad aurē mihi hoc ipsum frater
Alipius suggessit. Tūc accepto ipso volumine, eiusdem
consilij statuta consyderans, legit Athanasium Episco-
pum Alexandrinum catholicū, cuius maxime aduersus
Arrianos acerrimarum disputationum conflictus emi-
nuit, & Iulium ecclesiæ Romanæ Episcopum, nihilomi
nus catholicum, illo concilio Sardicensi fuisse impro-
batos. Vnde apud nos constitit Arrianorū fuisse conci-
lium, quibus isti Episcopi catholici vehementissime re-
sistebant. Itaq; ad diligentiorē etiam temporum discus-
sionem volumus ipsum volumen accipere atq; auferre
nobiscum. Qui noluit dare dicens, ibi nos habere illud,
quando aliquid in eo cōsyderare vellemus. Rogauiē e-
tiam vt manu mea notari permitteret: fateor timens ne
mihi forte causa exigente, cum petendum esset, pro illo
aliud proferretur, neq; hoc voluit. Deinde mihi cœpit

instare, vt ad interrogationē suam breuiter responde- D
rem, quærens à me quam iustum putarē, eum qui perse-
queretur, an eū qui persecutionē pateretur. Cui respon-
debā, non recte ita interrogari, Fieri enim posse, vt am
bo iniqui sint, fieri etiam posse vt iniquiorē iustior per-
sequatur. Non ergo esse consequēs, vt ideo sit quisq; iu-
stior, quia persequutionem patitur, quamuis id plerunq;
iustiori contingat. Deinde cum viderē in hoc eum
multum immorari, vt iusticiam suæ partis ex eo certam
vellet intelligi, quia persequutionē passa fuerit, quæsiui
ab eo, vtrum iustum & Christianum putaret Episcopū
Mediolanensis ecclesiæ Ambrosium. Cogebatur vtiq;
negare quod ille vir Christianus esset & iustus, quia si
fateretur, statim obiiceremus quod eum rebaptizādum
esse censeret. Cum ergo eloqui cogeretur, quibus ille nō
esset habendus Christianus & iustus, cūmemoraui quā-
tam persequutionē pertulerit, circundata etiā militibus
armatis ecclesia. Quæsiui etiam, vtrum Maximianum,
quia & is apud Carthaginem schisma fecerat, & iustū
& Christianū putaret. Non poterat nisi negare. Com-
memoraui ergo etiā illum talem persequutionem per-
tulisse, vt ecclesia eius vsq; ad fundamenta dirueretur.
His igitur exemplis ei si possem persuadere moliebar, E
vt iam desineret dicere persecutionis perpessionē Chri
stianæ iusticiæ certissimum esse documētum. Narrauit
etiā in ipsa schismatis nouitate maiores suos cum cogi
tarent culpā Cæciliani, ne schisma fieret, quoquo modo
velle sopire, dedisse quendam interuentorē populo suę
cōmunionis apud Carthaginem constituto, antequam
Maiorinus aduersus Cæcilianū ordinaretur. Hunc er-
go interuentorē in suo conuenticulo à nostris dicebat
occisum. Quod fateor nunquam antea prorsus audie-
ram, cum tam multa ab eis obiecta crimina refelleren-
tur, & redarguerentur à nostris, atque in eos plura &
maiora iacerentur. Sed tamen postea quàm hoc narra-
uit, rursus à me instanter cœpit quærere quem iustum
putarem, eúm ne qui occidit, an eum qui occisus esset,
quasi iam mihi probauisset, ita vt narrauerat esse cōmis-
sum. Dicebā ergo prius, vtrum verum esset, esse quæren
dum. Non enim temere credi oportere quæcunque di-
cuntur, & tamen fieri potuisse, vt vel ambo æque mali
essent, vel etiā priorem quisquā malus occideret. Re ve-
ra enim fieri potest, vt sceleratior sit rebaptizator totius
hominis, quàm solius corporis interemptor. Vnde etiā
illud quod à me postea quæsiuit, iam quærendum nō e- F
rat. Ait enim etiam malum nō debuisse occidi à Chri-
stianis & iustis, quasi nos eos qui hæc in catholica faci-
unt, iustos vocemus, quæ tamen nobis ab istis dici faci-
lius quàm probari solent, cum tam multas violentissi-
mas cędes & strages pleriq; ipsorum & episcopi & pres-
byteri & quilibet clerici congregatis turbis hominum
furiosissimorum, non catholici tantum, sed nonnun-
quam etiam suis, vbi possunt, inferre non cessent. Quæ
cum ita sint, dissimulans tamen ab sceleratissimis factis
suorum, quæ ipse plus nouit, vrgebat vt dicerem, Quis
iustorum vel malum aliquem occideret? Quod etiam
si ad causam iam non pertinebat, fatebamur enim hæc
vbicunq; sub nomine Christiano fierent, non fieri à bo-
nis, sed tamen vt admoneretur quid esset quærendum.
respondimus, quærentes vtrum Helias iustus ei videre-
tur fuisse. Quod negare non potuit. Deinde subiecimus
quàm multos pseudoprophetas sua manu peremerit.
Hic reuera vidit quod videndum erat, alia licuisse tunc
iustis. Hæc enim prophetico spiritu authoritate dei fa-
ciebāt, qui proculdubio nouit, cui etiam prosit occidi.

G Exigebat ergo vt docerem iam oovi teſtamenti temporibus, qui iuſtorum aliquē occiderit, etiam ſceleratum & impium. Tunc reditum eſt ad ſuperiorem tractatum, quo volebamus oſtendere, neq; oos illis debere obiicere ſuorum ſcelera, neq; illos nobis, ſi qua inueoirentur

Non occidit iuſtus. talia facta noſtrorum. De nouo enim teſtameoto oſteodi quidem noo poſſe, quod iuſtus quiſquā interfecerit aliquē, ſed tamen illud probari poſſe ipſo exemplo domini, ſceleratos ab inoocētibus fuiſſe toleratos. Traditorem enim ſuum, qui iam precium eius acceperat, vſq; ad vltimum pacis oſculum inter innocētes ſecum eſſe perpeſſus eſt. Quibus oon tacuit eſſe inter illos tanti ſceleris hominem, & tamen primum ſacramentum corporis & ſanguinis ſui, nondum illo excluſo communiter omnibus dedit. Quo exemplo cum prope omnes mouerentur, tentauit dicere, ante paſſionem domini communioionem illam cum ſcelerato oon obfuiſſe Apoſtolis, quia nondum habebant baptiſmū Chriſti, ſed baptiſmum Ioannis. Quod poſtea quàm dixit, cœpi ab eo quærere, quemadmodum ergo ſcriptum eſſet, quod Ieſus baptizauerit plures quàm Ioannes, cum ipſe nō bap-

H tizaret, ſed diſcipuli eius, hoc eſt, per ſuos diſcipulos baptizaret? Quo modo ergo dabant quod noo acceperant? quod ipſi maxime ſolent dicere. An forte Chriſtus baptiſmo Ioannis baptizabat? Deinde in hac ſeotentia multa quæſiturus eram, quo modo ab ipſo Ioanne nuoc quæſitum ſit de baptiſmo domini, & reſponderit quod ille haberet ſponſam, & ille eſſet ſponſus. Nunquid ergo fas erat vt baptiſmo Ioannis baptizaret ſponſus, id eſt, baptiſmo amici vel ſerui? Deinde quo modo poterant Euchariſtiam accipere ooodum baptizati? aut quo modo Petro volenti vt totum ſe lauaret, reſponderit: Qui lotus eſt ſemel, non eum opor-

Ioan.13. ter iterum lauari, ſed eſt muodus totus? Perfecta enim mundatio non in Ioannis, ſed in nominis domini baptiſmo eſt, ſi eo ſe dignum qui accipit præbeat: ſi autem indigoum, ſacramenta in eo noo ad ſalutem, ſed ad perniciem permanebuot. Tameo cum ego iſta quæſiturus eſſem, etiam ipſe vidit de baptiſmo diſcipulorum domini oon ſibi fuiſſe quæreodum. Inde itum eſt in aliud, multis vt poterant vtrinque ſermocinantibus: inter quę dictum eſt, quòd adhuc eos ooſtri perſecutiri eſſent, nobiſque dicebat, videre ſe velle quales oos eſſemus in illa perſecutione præbituros, vtrum conſen-

I ſuri eſſemus tali ſauiciæ, an oullum commodaturi coo ſeoſum. Nos dicebamus deū videre corda noſtra, quæ ipſi ooo poſſent: & illos temere ſibi adhuc iſta metuere, quæ ſi contigerint, à malis contingere, quibus deteriores ipſi habent: nec tamen ideo nos à catholica cōmunione ſegregare debere, ſi quid forte nobis innitis, vel etiam, ſi valuerimus, contradicentibus factum fuerit, cū tolerantiam pacificam didicerimus, diceote Apoſtolo:

Ephe.4. Sufferentes inuicē in dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Quam pacem atque tolerantiam, illos non teouiſſe dicebamus qui ſchiſma fecerunt, vt nuoc inter ſuos qui mitiores eorum ſunt grauiora tolerēt, ne ſcindatur quod ſciſſum eſt, cum leuiora nollent pro ipſa voitate tolerare. Dicebamus etiam nondum fuiſſe temporibus veterum pacem voitatis, & tolerantiam tanta commendaòooe prædicatam, ſicut exemplo domini & oovi teſtamenti charitate: & tamē Prophetas illos & ſanctos viros dicere ſolere in populum ſcelera eorum, cum tamen ſe ab illius populi vnitate & à communiooe pariter accipiendorum ſacramentorum, quæ tunc fuerunt, diuellere non tentaſ-

ſent. Iode neſcio quo modo ventum eſt ad commemo K rationem beatæ memorię Genethlij Epiſcopi, quod oeſcio quam conſtitutiooē datam contra illos compreſſerit, & effectum habere non fuerit. Laudabant illum omnes & benigniſſime præferebant. Inter quas laudes à nobis ſubiectū eſt, quod etiam ipſe tameo Genethlius, ſi in eorum manus incidiſſet, rebaptizandus cenſeretur. Et hæc iam ſtantes loquebamur, quia diſcedendi tempus vrgeret. Ibi planè ille ſenex dixit, iam formam eſſe factaoi, vt quiſquis ad eos fidelium à nobis venerit baptizetur, quod eum iouitum & cum dolore aoimi dicere, quaotū poterat apparebat ſanè: cum etiam ipſe multa mala ſuorum apertiſsime gemeret, atque oſtenderet; quod totius ciuitatis eius teſtimooio probabatur, quàm eſſet remotus à talibus factis, & quæ ipſis ſuis dicere ſoleat modeſta conqueſtione proferret, nóſque commemoraremus illud Ezechielis Prophetæ, vbi aperte ſcrip- *Ezech.18.* tum eſt: Nec filij culpam patri, nec patris culpā filio eius imputandam: vbi dictum eſt: Sicut enim anima patris mea eſt, ita & anima filij mea eſt. Anima enim quæcunque peccauerit ſola morietur: placuit omnibus io talibus diſputationibus violēta facta malorum hominum L nobis abinuicem obiici ooo debere. Remanebat ergo ſchiſmatis quæſtio. Itaque hortati cum ſumus, vt etiam atq; etiam placido atq; pacato animo annitatur oobiſcum, vt diligenti examinatione tanta inquiſitio terminum ſumat. Vbi ille benigne cum diceret, oos ſolum iſta quærere, oolle autē noſtros hæc quæri, ea facta pollicitatiooe diſceſſimus, vt exhiberemus ei plures collegas noſtros, certe vel decē, qui taota beneuolentia & lenitate & tam pio ſtudio id quæri vellent, quantū in nobis eū iam animaduertiſſe atq; approbare ſentiebamus. Hoc etiam de ſuorū numero & ipſe pollicitus eſt. Vnde vos hortor & obteſtor per domini ſanguinē, vt eum promiſſi ſui cōmoneatis, & gnauiter inſtetis, vt res cœpta peragatur, quam prope ad finem perueniſſe iam cernitis. Quantum enim arbitror, difficillime poteſtis inueoire in Epiſcopis veſtris tam vtilem animum & voluntatem, quàm in iſto ſene perſpeximus. Poſtero enim die ipſe ad nos venit, & hæc iterum quærere cœperamus. Sed quia ordinandi Epiſcopi oeceſſitas nos inde iamiāmque rapiebat, diutius cum illo eſſe nequiuimus. Iam eoim miſeramus ad Maiorem Cœlicolarū, quem audieramus ooui apud eos baptiſmi inſtitutorem inſtituiſſe, & multos illo ſacrilegio ſeduxiſſe, vt cum illo M quantum ipſius temporis patiebantur anguſtiæ, aliquid loqueremur. Quem poſteaquam veoturum comperit, videns oos aliud ſuſcepiſſe negocium, cum & ipſum neſcio quæ neceſſitas profectionis vrgeret, benigne à nobis placidèque diſceſſit. Videoir autem mihi, vt turbulentas turbas & impedimentum potius quàm adiumeotum afferentes omoino deuitemus, & vere ex animo amico atq; tranquillo ſuſceptum tam magnum oegocium domino opitulante peragamus, ad aliquā villam oos conuenire debere oon magnam, vbi nullius noſtrum eſſet eccleſia: quam tamen villam communiter poſſident homines & noſtræ communionis & ipſius, ſicuti eſt villa Titiana. Siue ergo in Tuburſicenſi, ſiue in Tagaſtenſi talis locus, vel ille quem commemoraui, vel aliquis alius inuentus fuerit, faciamus codices canonicos præſto eſſe. Et ſi qua proferri potuerint ex vtraque parte documenta, vt poſtpoſitis cæteris, nulla ſi domioo placuerit interpellāte moleſtia, quotquot diebus poterimus ad hoc vacantes, & vouſquiſq; noſtrum apud ſuum hoſpitem dominum deprecantes, adiuuāte

ipſo

A ipſo cui pax Chriſtiana gratiſsima eſt, rem tantam & bono animo cœptam ad inquiſitionis terminum perducamus. Reſcribite ſanè, quid de hac re vel vobis vel illi videatur.

Auguſtinus Emeritum Donatiſtam, ſed alioqui virum probum & liberaliter eruditum inuitat, vt reſpondeat qua iuſta cauſa ſchiſma mouerint.

Epiſtola CLXIIII.

2. retrac. ca. 46. & 51.

DESIDERABILI & dilecto fratri Emerito, Auguſtinus. Ego cum audio quenquam bono ingenio præditum, doctrinisque liberalibus eruditum, quanquam nõ ibi ſalus animæ conſtituta ſit, tamẽ in quæſtione facillima ſentire aliud quàm veritas poſtulat, quo magis miror, eo magis exardeſco noſſe hominem, & cum eo colloqui: vel ſi id nõ poſsim, ſaltem literis quæ longiſsime volant attingere mentem eius, atque ab eo viciſſim attingi deſydero. Sicut te eſſe audio talem virum, & ab eccleſia catholica, quæ ſicut ſancto ſpiritu prænunciata eſt, toto orbe diffunditur, diſcerptum doleo atque ſecluſum, quam ob cauſam neſcio. Nam certum eſt magnæ parti Romani orbis, ne dicam etiam Barbaris gẽtibus, quibus quoque debitorem ſe dicebat Apoſtolus, quorum Chriſtianæ fidei communio noſtra cõtexitur, ignotam eſſe partem Donati. Nec eos omnino ſcire vel quãdo, vel quibus cauſis exorta ſit iſta diſſenſio. Quos vtique omnes Chriſtianos ab eis criminibus, quæ Afris obiicitis, niſi innocentes eſſe fatearis, cogeris dicere, omnium malefactis obnoxios, cum apud vos perditi vt mitius dixerim latent, vos omnes eſſe pollutos. Non enim neminem de veſtra communione pellitis: aut tunc primum pellitis, cum primum illud vnde pellendus eſt fecerit. An non aliquanto tempore latentem, & poſtea proditum conuictumq; damnatis? Quæro igitur, vtrum vos contaminauerit eo tempore quo latebat? Reſpondebis nullo modo. Nullo ergo tempore cootaminaret, etiam ſi ſemper id lateret: nam & mortuorum nonnulla ſæpe commiſſa produntur, nec fraudi eſt Chriſtianis, qui eis communicauere viuentibus. Cur ergo vos tam temeraria atque ſacrilega direptione præcidiſtis à communiooe innumerabilium eccleſiarum Orientalium, quas ſemper latuit, & adhuc latet quod in Africa geſtũ eſſe aut docetis aut fingitis? Alia enim quæſtio eſt, vtrum
C illa vera dicatis, quæ quidem nos multo probabilioribus documentis falſa eſſe cõuincimus, & in veſtris magis eaipſa quæ obiicitis, tunc probata declaramus. Sed hæc vt dixi, alia quæſtio eſt, tunc aggredienda & diſcutienda cum opus fuerit. Illud tuoc atteodat vigilantia meotis tuæ neminem contaminari poſſe ignotorum ignotisque criminibus. Vnde manifeſtum eſt à cõmunione orbis, cui ſeu falſa ſeu vera crimina, quæ Afris intenditis, prorſus ignota ſunt, & ignota ſemper fuerunt, ſacrilego ſchiſmate vos eſſe ſeparatos: quanquam & illud noo eſt taceodum, etiam cognitos malos bonis nõ obeſſe in eccleſia, ſi eos à communione prohibendi aut poteſtas deſit, aut aliqua ratio conſeruandæ pacis impediat. Qui ſunt enim qui apud Prophetam Ezechielem, & ante vaſtationem perditorum ſignari meruerunt, & cum illi vaſtarentur euadere illæſi, niſi vt ibi manifeſtiſsime oſteoditur qui mœrent & gemunt peccata & iniquitates populi dei, quæ fiunt in medio eorum? Quis autem quod ignorat, gemit & mœret? Ex eadem ratio-
Philip. 2. ne etiam Paulus Apoſtolus falſos fratres tolerat. Noo enim de iocognitis ait: Omoes ſua quærunt, noo quæ Ieſu Chriſti, quos tamen ſecum fuiſſe manifeſtat. Ex quo

autem genere ſunt qui vel thurificare idolis vel codices D diuinos tradere quàm mori maluerunt, niſi ex eorum *Thurificati.* qui ſua quærunt, non quæ Ieſu Chriſti? Multa teſtimo- *Libellati.* nia ſcripturarum prætereo, oe longiorem quàm neceſſe eſt epiſtolam faciam, & eruditioni tuæ plura per teipſum conſyderaoda permitto. Quod tamen ſatis eſt, video. Obſecro ſi tam multi iniqui in vno populo dei, eos quos conteſtabantur non fecerunt tales, quales ipſi erant, ſi multitudo illa falſorum fratrũ Apoſtolum Paulum in vna cum eis eccleſia conſtitutum non fecit ſua quærentem, non quæ Ieſu Chriſti, manifeſtum eſt ooo hoc effici hominem, quod eſt malus quiſquam, cũ quo ad altare Chriſti acceditur etiam ſi nõ ſit incognitus, ſi tantum non approbetur, & à bona conſcientia diſplicendo ſeparetur. Manifeſtum eſt igitur noo eſſe aliud cum fure cõcurrere, niſi vel furari cum eo, vel furtum eius cordis placito accipere. Hoc nos dicimus, vt quæſtiones infinitas atq; ſuperfluas de factis hominum, quæ rationem noſtram nihil impediunt, auferamus. Sed & vos niſi hoc ſentiatis, tales eritis omnes qualis Optatus in veſtra communione vobis non ignorantibus fuit.
E Quod abſit ab Emeriti moribus, aliorumq; taliũ, quales apud vos eſſe non dubito longe à factis illius alienos. Neq; enim vobis obiicimus, niſi ſchiſmatis crimen, quã etiã hæreſim male perſeuerando feciſtis. Quanti autem *Nume. 16.* diuino iudicio pẽdatur hoc facinus, lege quod te legiſſe nõ ambigo. Inuenies Datan & Abiron hiatu terræ deuoratos, cæterosq; omnes qui eis conſenſerant, igne de medio eorũ exiſtente conſumptos. Illud ergo ſcelus ad exemplum deuitandi domious deus præſenti ſupplicio denotauit, vt cum talibus patientiſsime parcit, quali vltimo iudicio reſeruet oſtenderet. Neq; enim reprehendimus ratiooes veſtras, ſi eo tempore quo veſana potentia furere iactabatur Optatus, cũ eius accuſator eſſet totius Africæ gemitus congemiſceotibus vobis: ſi tamẽ talis es, qualem te prędicat fama, quod ſcit deus me & credere & velle. Non ergo reprehendimus ſi eo tempore, ne multos ſecum excommunicatos traheret, & communionem veſtram ſchiſmatis furore præcideret, eum excommunicare noluiſtis. Sed hoc ipſum eſt quod vos arguit in iudicio dei, frater Emerite, quod cum videritis tam magnum malum eſſe, diuidi partem Donati, vt Optatus potius in communiooem tolerãdus exiſtimaretur, quàm illud admitteretur, permanetis in eo malo F quod in diuidenda eccleſia Chriſti à veſtris maioribus perpetratum eſt. Hic fortaſſe reſpondendi anguſtia tentabis defendere Optatum. Noli frater, ooli obſecro, nõ te decet, & ſi aliquem alium forte deceat, ſi tamen quicquam decet oialos, Emeritum certe ooo decet defendere Optatũ. ſed fortaſſe nec accuſare. Ita ſit ſaoe. Vtere voce media & dic, vnuſquiſq; ſarcinam ſuam portat. Tu quis es qui iudicas ſeruum alienum? Si ergo ad teſtimonium totius Africæ, imò vero terrarũ omnium qua *Roma. 14.* quaverſum Gildonis fama feruebat (ſimul enim & ille notus erat) non auſi eſtis voquam de Optato iudicare, ne temere de incognitis iudicaretis, nos tandem poſſumus aut debemus de iis qui ante oos vixerunt, ad veſtrum tantummodo teſtimonium temerariam de incognitis ferre ſententiam, vt parum ſit quod vos ignota criminamini, niſi & oos ignota iudicemus? Non enim Optatum etiam ſi forte falſa periclitatur inuidia, ſed te defendis cũ dicis, Ignoro qualis iſte fuerit. Quãtomagis ergo quales fuerint Afri, quos ignotiores arguis, Orientalis orbis ignorat: à quibus tamen eccleſiis quarũ nomina habes in libris & recitas, nefaria diſſentione diuiſi

G geris. Si tum Mugadensem Episcopum vestrũ famosis-
simum & pessime diffamatum, nõ dico Cæsariensis, sed
Sitifensis collega eius eiusdemque temporis ignorabat
quo modo traditores Afros quicunque illi fuerint, ec-
clesia Corinthiorum, Ephesiorum, Colossensium, Phi-
lippensium, Thessalonicensium, Antiocheoorum, Pon
ti, Galatiæ, Cappadociæ, cæterarúmque orbis partium
ab Apostolis in Christo ædificatarum, aut nosse potuit,
aut damnari à vobis meruit, quia non potuit? & tamen
eis non communicatis, & dicitis non esse Christianos,
& eos rebaptizare conamini. Quid dicam? quid queтar?
aut quid exclamarem? Si cum homine cordato loquor,
indignationis huius aculeos tecum participo. Nam vi-
des profecto quæ dicerem si vellem dicere. An forte se
cerunt inter se maiores vestri concilium & damnaue-
rũt prætet se totum orbem Christianum? Ita ne ad hoc
perducta est rerum existimatio, vt cõcilium Maximia-
nensium qui de vestra præcisione præcisi sunt, quia vo
bis comparati paucissimi sunt, non valeat aduersus vos,
& vestrum concilium valeat aduersus gentes, hæredi-
tatem Christi & possessionem eius terminos terræ? Mi-
ror si habet io corpore saoguinem, qui de hac re non
erubescit. Rescribe ad ista quæso. A nõnullis enim qui-
H bus non potui non credere, audiui te rescripturum si ti-
bi scriberem. Iam enim pridem misi vnã epistolam quã
vtrum acceperis vel ei respooderis & forte ego tuam
non acceperim, nescio. Nuoc interim peto ad hæc re-
spondere ne graueris, quod tibi videtur. Sed noli te in
alias tollere quæstiones. Hinc enim caput est ordinatis-
simæ inquisitionis, cur schisma factũ sit. Nam & terre-
næ potestates cum schismaticos persequũtur, ea regula
Roma.13. se defendunt, qua dicit Apostolus: Qui potestati resi-
stit, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi si-
bi iudicium acquirunt. Priocipes enim non sunt timo-
ri bono operi sed malo. Vis autem non timere potesta-
tem? Bonum fac & habebis laudem ex illa. Dei enim mi
nister est, tibi in bonum. Quod si malum feceris, time.
Non enioi frustra gladium portat. Dei enim minister
est, vindex in iram ei qui male agit. Tota igitur quæ-
stio est, vtrum nihil mali sit schisma, aut vtrum schisma
non feceritis, vt pro bono opere potestatibus resistatis,
non pro malo, vode vobis acquiratis iudicium, Prop-
Matth.5. terea prouidentissime dominus noo ait: Beati qui per-
sequutionem patiuntur tantum, sed addidit, propter iu
I sticiam. Si ergo iusticia est, quam operati estis io illa
dissensione, in qua etiam permanetis, secundum ea quæ
supra dixi, nosse abs te cupio. Si autem iniquitas est or-
bem Christianum damnare ioauditum, vel quia non
audiunt quæ vos audistis, vel quia non ei probatum est,
quod temere credidistis, aut sine certo documento ac-
cusastis, & ideo rebaptizare velle tot ecclesias ipsius do-
mini, cum hic adhuc esset in caroe, & Apostolorum
eius prædicatione ac labore fundatas: quia vobis licet,
aut nescire Afros collegas vestros malos simul viuen-
tes, simul sacramenta tractantes, aut etiam scire, sed to-
lerare, ne pars Donati diuidatur, Illis autem in orbe re-
motissimo constitutis, non licet oescire quod vos de
Afris aut nostis, aut creditis, aut audistis, aut fingitis:
quæ tanta est peruersitas amplecti suam iniquitatem, &
potestatum accusare seueritatem? At enim & malos Chri
stianis non licet persequi. Esto noo liceat, sed nunquid
hoc potestatibus ad hoc ipsum ordinatis, fas est obii-
cere? An Apostolum delebimus? Aut non habent co-
dices vestri quæ pauloante commemoraui? Sed vos, in-
quies, talibus communicare non debetis. Quid ergo?
Vos Flauiano quondam vicario partis vestræ homini, K
quia legibus seruiens, nocentes quos inuenerat occide-
bat, non communicastis? Sed à vobis, inquies, Roma-
ni principes aduersum nos prouocantur. Immo à vo-
bis aduersum vosipsos, qui ecclesiam, cuius illi sicut tan
to ante prædictum est, iam membra sunt, De Christo Psal.71.
enim dictum est: Et adorabunt eum omnes reges ter-
ræ, & præcisiooe laniare ausi estis, & rebaptizare perti-
naciter audetis. Nostri autẽ aduersus illicitas & priua-
tas vestrorum violentias, quas & vos ibi, qui talia non
facitis, doletis & gemitis, à potestatibus ordinatis tui-
tionem petunt, noo qua vos persequãtur, sed qua se de-
fendant. Sicut Apostolus Paulus aduersus Iudæos con- Actu.23.
iurantes vt eum necarẽt, aotequã esset Romanum im-
perium Christiaoum, egit vt sibi tuitio etiam armato-
rum daretur. Sed illi principes qualibet occasione co-
gooscentes vestri schismatis oefas, constituunt aduer-
sus vos pro sua solicitudine ac potestate quod volunt.
Non enim frustra gladium portant, dei enim ministri
sunt, vindices in iram in eos qui male agunt. Postremò
etiam si aliqui nostrorum nõ Christiana moderatione
ista faciunt, displicet nobis: sed tamen non propter eos
relinquimus Catholicam ecclesiam, si eam aote vlti-
mum tempus ventilationis à palea purgare oon possu- L
mus, quando & vos propter optatum, cum eum pelle-
re non audebatis, partem Dooati non reliquistis. At e-
nim, [dicitis,] quare nos adiungi vobis vultis, si scelerа-
ti sumus? Quia viuitis adhuc & corrigi potestis si veli-
tis. Cum enim oobis coniungimioi, hoc est, ecclesiæ
dei, hæreditati Christi, cuius possessio suot termini ter-
ræ, vos corrigimini vt in radice viuatis. De ramis enim
fractis sic ait Apostolus: Potens est enim deus iterũ in- Roma.11.
serere illos. Vos ergo mutamini ex ea parte qua dissen-
tiebatis, quamuis sacramẽta quæ habebatis, cum eadem
sint in omoibus, sancta sint. Quapropter vos mutari vo
lumus à peruersitate, id est, vt denuo radicetur vestra
præcisio. Nam sacramenta quæ non mutastis, sicut ha-
betis, approbantur à nobis, ne forte cum vestram pra-
uitatem corrigere volumus, illis mysteriis Christi, quæ
in vestra prauitate deprauata nõ sunt, sacrilegam facia-
mus iniuriam. Neq; enim & Saül deprauauerat vnctio-
nem quam acceperat, cui vnctioni tantum honorẽ rex
Dauid pius dei seruus exhibuit. Propterea ergo vos nõ
rebaptizamus, qui radicem vobis reddere cupimus, for
mam tamen præcisi sarmenti si non mutata est, appro- M
bamus. Quæ tamẽ quamuis integra, nullo modo est sine
radice fructuosa. Alia quæstio est de persecutionibus,
quas vos dicitis pati in tanta mansuetudine & lenitate
nostrorum, cum vere illicite ac priuatim vestri faciant
grauiora: alia de baptismate, quod non quærimus vbi
sit, sed vbi prosit. Nam vbicunque est, ipsum est, sed nõ
etiam ille qui hoc accipit vbicunque est, ipse est. Itaque
priuatam hominum impietatem detestamur in schis-
mate, baptismum vero Christi vbique veneramur: quia
si desertores secum imperatoris signa traducant, illis
vel damnatione punitis, vel indulgentia correctis, sal-
ua signa recipiuntur, si salua manserunt. Et si quid de
hac re diligentius quærendum est, alia est, vt dixi, quæ-
stio. Hoc enim obseruandum est in his rebus, quod ob-
seruat ecclesia dei. Quæritur autem vtrum vestra, an no
stra sit ecclesia dei. Quapropter illud quærendum est
à capite, cur schisma feceritis. Si non rescripseris, ego a-
pud deum quantum credo facilem causam habeo, quia
viro, quem audiui excepto schismate bonum & libe-
raliter instructum, pacificantes literas misi. Tu videris
quid

A quid illi respondeas, cuius nunc laudanda patientia, in fine vero timeda sententia est. Si autem rescripseris ea cura, qua tibi scriptum vides, aderit misericordia dei, vt aliquando error, qui nos dirimit, & amore pacis & ratione veritatis intereat. Memento quod de Rogatensibus non dixerim, qui vos Firmianos appellare dicuntur, sicut nos Macarianos appellatis. Neque de Rucatensi Episcopo vestro, qui cum Firmo pactus perhibetur incolumitatem suorū, vt ei portæ aperirentur, & in vastationem darentur catholici, & alia innumerabilia. Desine ergo locis communibus exaggerare facta hominum, vel audita vel cognita. Vides enim quæ de vestris taceam, vt de origine schismatis, vbi tota causa est, res agatur. Dominus deus inspiret tibi cogitationem pacificam desyderabilis & dilecte frater.

Augustinus cum cæteris, per Generosum respondet cuiusdam Donatistæ presbyteri literis, de schismate Donatistarum.

Epistola CLXV.

B DILECTISSIMO & honorabili fratri Generoso, Fortunatus, Alipius, Augustinus in domino salutem. Quoniam nobis notam esse voluisti Epistolam quam ad te Donatistarum presbyter dedit, quanquam eam tu quoque catholicus animo deriseris, tamen vt ei potius si non desperate desipit consulas, hęc ad eum rescripta petimus perferas. Ille enim ordinem Christianitatis ciuitatis vestræ tibi vt insinuaret iussisse sibi angelum scribit, cum tu teneas Christianitatem, non ciuitatis tuæ tantum, nec tantum Africæ vel Afrorum, sed totius orbis terræ, quæ annunciata est & annunciatur omnibus gentibus. Vnde illis parum est quod præcisos esse non pudet, nec sibi subueniunt, vt cum possint redeant ad radicem, nisi etiam secum alios præcidere, & sicut ligna arida in ignem destinare conentur. Quapropter si tibi ipsi angelus astitisset, quem sibi ille propter te astitisse, quantum arbitramur, astuta nouitate confingit, & hæc ipsa tibi dixisset, quæ iste mandato illius tibi se insinuare dicit, oporteret te Apostolicæ sententiæ meminisse fieri qui ait: Licet si nos aut angelus de cœlo vobis euangelizauerit præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Euangelizatum est e-

Gala.1.

C nim tibi per vocem ipsius domini Iesu Christi, quod omnibus gentibus annunciabitur Euangelium eius, & tunc finis erit. Euangelizatum tibi est per propheticas & Apostolicas literas, quod Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius, quod est Christus, cum ei diceret deus: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Has ergo promissiones tenenti, si tibi angelus de cœlo diceret, Dimitte Christianitatem orbis terræ & tene partem Donati, cuius ordo tibi exponitur in Epistola Episcopi tuæ ciuitatis, anathema esse deberet: quia te à toto præcidere, & in partem contrudere conaretur & alienare à promissis dei. Si enim ordo Episcoporum sibi succedentium consyderandus est, quanto certius & vere salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius Ecclesiæ figuram gerenti dominus ait: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum nō vincent eam. Petro enim successit Linus, Lino Clemens, Clementi Anacletus, Anacleto Euaristus, Euaristo Alexander, Alexandro Sixtus, Sixto Thelesphorus, Thelesphoro Iginus, Igino Anicetus, Aniceto Pius, Pio Soter, Soteri Eleutherus, Eleutherio Victor, Victori Zepherinus, Zepherino Calixtus, Calixto Vrbanus, Vrbano Pontianus, Pontiano Antherus, Anthe-

Gala.3. *Gene.22.* *Matth.16.* *Petrus Ecclesiæ totius figuram gerit.*

Tomus secundus.

ro Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lu-D cio Stephanus, Stephano Sixtus, Sixto Dionysius, Dionysio Felix, Felici Eutychianus, Eutychiano Gaius, Gaio Marcellinus, Marcellino Marcellus, Marcello Eusebius, Eusebio Melciades, Melciadi Syluester, Syluestro Marcus, Marco Iulius, Iulio Liberius, Liberio Damasus, Damaso Siricius, Siricio Anastasius. In hoc ordine successionis nullus Donatista Episcopus inuenitur. Sed ex transuerso ex Africa ordinatum miserūt, qui paucis præsidens Afris in vrbe Roma Montensium, vel Cuzupitarum vocabulum propagauit. In illum autem ordinem Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro vsque ad Anastasium, qui nunc eandem cathedram sedet, etiam si quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præiudicaret Ecclesiæ & innocentibus Christianis: quibus dominus prouidens ait de præpositis malis, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite: dicunt enim & non faciunt. Vt certa sit spes fidelis, quæ non in homine, sed in domino collocata, nunquam tempestate sacrilegi schismatis dissipetur: Sicut isti dissipati sunt, qui legunt in codicibus sanctis, Ecclesias quibus Apostoli scripserunt, & E nullum in eis habent Episcopum. Quid autem peruersius & insanius, quàm lectoribus easdem Epistolas legentibus dicere, Pax tecum, & ab earum Ecclesiarum pace separare, quibus ipsæ Epistolæ scriptæ sunt? Tamen ne sibi etiam de Constantinensi, hoc est, ciuitatis vestræ Episcoporum ordine blandiatur, recita illi gesta apud Numacium Felicem Flauium procuratorem tunc eiusdem ciuitatis vestræ, Diocletiano octauo, & Maximiano septimo Consulibus, xi. Kalend. Iunias, quibus liquido constitit ita Paulum Episcopum tradidisse, vt Siluanus tunc eius subdiaconus fuerit, & cum illo tradiderit proferens instrumenta dominica, etiam quæ diligenter fuerant occultata, capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, ita vt ei diceret Victor quidam: Mortuus fueras, si non illas inuenisses. Quem iste Siluanus manifestissimum traditorem pro magno commemorat in Epistola, qua scribit à Secundo Tigisitano primæ sedis Episcopo Episcopum tunc ordinatum. Quiescat ergo superba eorum lingua, & cognoscat crimina sua, ne delirans loquatur aliena. Recita illi etiam si voluerit, gesta Ecclesiastica eiusdem F Secundi Tigisitani in domo Vrbani Donati habita, vbi confessos traditores iudici deo dimisit Donatum Masculitanum, Marinum ab aquis Tibilitanis, Donatum Calamensem, cum quibus confessis traditoribus memoratum traditorem Siluanum eis ordinauit Episcopum. Recita illi gesta apud Zenophilum consularem, vbi Nundinarius quidam diaconus iratus Siluano, quod ab eo fuerit excommunicatus, hæc omnia iudiciis prodidit, quæ certis documentis & responsionibus testium, & recitatione gestorum, & multarum Epistolarum luce clarius constiterunt. Multa sunt alia quæ illi recites, si non contentiose agere, sed prudenter audire voluerit: Preces Donatistarum ad Constantinum, vt propter ipsam causam inter Afros Episcopos dirimendam iudices ex Gallia Episcopos mitteret. Literas etiam eiusdem imperatoris, vbi Episcopos misit ad vrbem Romam. Gesta quoque in vrbe Roma, vbi ab Episcopis, quos ille miserat, causa cognita atque discussa est. Itemque alias literas, vbi declarat memoratus imperator eos apud se de collegarum suorum iudicio, id est, Episcoporum, quos ad vrbem Romam miserat, fuisse conquestos: vbi etiam alios Episcopos vo-

Matth.23.

G luit apud Arelatum iudicare: vbi isti & ab ipsorum iu-
dicio ad eundem imperatorem appellauerunt: vbi po-
stremo causam inter partes ipse cognouit: vbi eos vehe
mentissime detestatur innocentia Cæciliani fuisse su-
peratos. Quæ si voluerit, audiet, & tacebit, & desinet
insidiari veritati: Quanquam nos non tam de istis do-
cumentis præsumamus, quàm de scripturis sanctis, vbi
hæreditas Christi vsque ad terminos terræ promissa
est in omnibus gentibus: vnde isti nefario schismate
separati, iactant crimina in paleam messis dominicæ,
quæ necesse est vsque ad finem permixta toleretur, do-
nec vltimo iudicio tota area ventiletur. Vnde mani-
festum est ista crimina seu vera seu falsa non pertine-
re ad frumenta dominica, quæ per totum agrum, id
est, istum mundum vsque in finem seculi oportet cre-
scere: Sicut non falsus angelus in huius errore, sed do-
minus in Euangelio loquitur. Ideoque in Christianos
innocentes, qui per totum orbem malis Christianis
tanquam paleæ suæ vel zizaniis permixti sunt, multa
falsa crimina & vana iactantibus his miseris Donati-
stis merito deus reddidit, vt Maximianistas apud Car-
thaginem schismaticos suos Primiani damnatores,
H extra Primianum baptizatores, post Primianum rebap
tizatores vniuersali concilio suo damnarent: vt ex eo-
rum numero post non paruum tempus quosdam in ho
noribus Episcopatus sui, Felicianũ Musitatum & Præ-
textatum Assuritanum cogente Optato Gildomano su-
sciperent cum omnibus quos damnati extra baptiza-
uerunt. Quod si ab eis, quos ore proprio tanquam sce-
leratos & sacrilegos damnauerunt, & quos illis primis
schismaticis, quos viuos terra obruit, compararunt,
non maculantur, cum eis rursus in honore suo recep-
tis communicant, euigilent aliquando, cogitent quan-
ta cæcitate, & quanta insania dicant, orbem terrarum
ignotis Afrorum criminibus esse maculatum, & hære-
ditatem Christi, quæ promissa exhibita est in omnibus
gentibus, peccatis Afrorum per contagionem com-
municationis fuisse deletam, quando se nolunt dele-
tos & maculatos videri dum eis communicant quo-
1.Cor.11. rum crimina cognita iudicarunt. Quapropter cum Pau
lus Apostolus iterum dicat, quia ipse Satanas transfi-
gurat se in angelum lucis, vnde non esse mirum, si
ministri eius transfigurant se sicut ministros iusticiæ,
si verè iste aliquem angelum vidit erroris nuncium, &
de vnitate catholica Christianos separare cupientem,
I ipse passus est angelum Satanæ transfigurantem se ve-
lut angelum lucis. Si autem mentitur & nihil tale vi-
dit, ipse est minister Satanæ, transfigurans se velut mi-
nistrum iusticiæ. Et tamen ista omnia consyderans si
nimium peruersus & pertinax esse noluerit, poterit ab
omni vel aliena vel propria seductione liberari. Nos
enim per occasionem tuam sine aliquo odio conueni-
mus, hoc circa eum seruantes quod Apostolus dicit,
2.Timo.2. Seruum autem domini litigare non oportet, sed mi-
tem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia
corripientem, diuersa sentientes, ne forte det illis deus
pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipi-
scant de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius vo-
luntatem. Si ergo aliquid aspere diximus, non ad ama-
ritudinem dissensionis, sed ad correctionem dilectio-
nis valere cognoscat. Incolumis viuas in Christo di-
lectissime & honorabilis frater.

*Augustinus Donatistas redarguit, & hortatur ad vnita-
tem ecclesiæ. Non enim cõuenire vt qui communiter agno-
scerent Christum ecclesiæ caput è sacris literis, ecclesiam il-
lius corpus ex iisdem non agnoscerent, cum pariter vtrun-* K
que doceant. *Epistola CLXVI.*

AVGVSTINVS Episcopus catholicus, Do-
natistis. Charitas Christi, cui omnem homi- 1.Petra.40.
nem quantum ad nostram pertinet volunta-
tem lucrari volumus, tacere vobis nõ permit-
tit. Si propterea nos odistis, quia pacem vobis catholi- Math.5.
cam prædicamus, Nos domino seruimus dicenti, Beati
pacifici quoniam ipsi filij dei vocabuntur. Et in Psalmo Psal.119.
scriptum est, Cum iis qui oderunt pacẽ eram pacificus,
cum loquebar eis, debellabãt me gratis. Propterea man
dauerunt nobis quidam presbyteri partis vestræ dicen-
tes, Recedite à plebibus nostris, si non vultis vt inter-
ficiamus vos. Quanto iustius eis nos dicimus, imò vos
non recedite, sed accedite pacati ad plebes nõ nostras,
sed illius cuius omnes sumus: aut si nõ vultis & impaca-
ti estis, vos potius recedite à plebibus, pro quibus Chri-
stus suum sanguinem fudit: quas ideo vultis vestras fa-
cere ne Christi sint, quamuis eas sub eius nomine possi-
dere conemini: tanquam si seruus furetur oues de gre-
ge domini sui, & quæcunque ex illis nata fuerint cha-
racterem domini sui eis insigat, ne furtum eius possit a-
gnosci. Sic enim fecerunt maiores vestri, separauerunt L
ab ecclesia Christi populum habentem baptismũ Chri
sti, & quicunque illis accreuerunt, baptismo Christi eos
rebaptizauerunt. Sed dominus & fures punit si non se
correxerint, & oues ab errore reuocat ad gregem, nec
in eis suum exterminat characterem. Dicitis nos tradi-
tores. Quod nec maiores vestri in maiores nostros po-
tuerunt, nec vos in nos probare vllo modo poteritis.
Quid vobis vultis faciamus, qui quando vobis dicimus
vt causam nostram & vestram patienter audiatis, non
nostis nisi superbire & insanire? Nam vtiq; ostendere-
mus vobis, quia potius illi traditores fuerunt, qui Cæci-
lianum & socios eius quasi traditionis crimine damna-
uerunt, & dicitis: Recedite à plebibus nostris quas do-
cetis vt vobis credant & in Christo non credant? Vos
enim eis dicitis, propter traditores, quos nõ ostenditis,
remansisse ecclesiã Christi in sola Africa partis Donati,
quod non de lege, non de Propheta, non de Psalmo,
non de Apostolo, non de Euangelio, sed de corde ve-
stro & de parentum vestrorũ calumniis recitatis. Chri- Luca.24.
stus autem dicit, Prædicari in nomine suo pœnitẽtiam
& remissionem peccatorũ per omnes gentes incipien-
tibus ab Hierusalem. Cui ecclesiæ ex ore Christi manife
statæ, vos non communicatis, & alios in vestram perdi M
tionem trahentes, liberari non vultis. Si autem ideo vo
bis displicemus quia per Imperatorũ iussiones ad vni-
tatem cogimini, hoc vos fecistis qui vbicunq; vellemus
prædicare veritatẽ, vt eam quisq; securus audiret & vo-
lens eligeret, nunquam permisistis per violentias & ter-
rores vestros. Nolite stridere, & perturbare animas ve-
stras, patienter si fieri potest cõsyderate quod dicimus,
& recolite facta Circuncellionum vestrorũ, & clerico-
rum qui duces eorũ semper fuerũt, & videbitis quæ cau
sa vobis hoc excitauerit. Vnde iniuste querimini, quia
vobis omnia ista vt iuberẽtur coëgistis. Nam vt longè
præterita & multa non repetamus, saltem recentia facta
vestra cogitate: Marcus presbyter Casphalianẽsis à ne-
mine coactus, propria voluntate catholicus factus est.
Quare illũ vestri persequuti sunt, & penè occidissent, ni
si dei manus per homines superueniẽtes violentias eo-
rum compressisset. Restitutus Victorianẽsis ad catholi-
cã nullo cogẽte se transtulit. Quare raptus est de domo Bruda.
sua, cæsus, in aqua volutatus, bruda † vestitus, & nescio † Buda.
quot

A quot dies in captiuitate retentus est, nec libertati propriæ fortasse restitutus esset, nisi iam penè propter ipsam causam Proculianus sibi exhibitionem videret imminere. Marcianus Vrgēsis catholicam vnitatem propria voluntate delegit. Quare subdiaconum eius, cum ipse fugisset, prope vsque ad mortem cæsum, clerici vestri lapidibus obruerunt, quorum domus pro suo scelere euersæ sunt. Quid amplius dicamus? Modo præconem misistis qui clamaret Siniti, quisquis Maximiano communicauerit, incendetur domus eius: qui antequam ipse ad catholicam conuersus esset, & nondum de transmarinis remeasset, ad quid aliud presbyterum Siniti miseramus, nisi vt nulli molestus nostros visitaret, & in domo iuris sui positus, pacem catholicam volentibus prædicaret, quem vos inde cum graui iniuria proiecistis? Quid aliud agebamus, quando vnus nostrum Calamensis Episcopus Posidius ibat ad fundum Fugilinensem, nisi vt nostri quamuis pauci qui illic erant visitarentur, & audito verbo dei ad vnitatem Christi qui vellent conuerterentur? Cui ambulanti viam suam, latronum more insidiati sunt, & quia in eorum insidias cadere non potuit, eum aperta violentia B in fundo Liuetensi penè viuum cum domo quò fugerat incenderant, nisi tertio suppositas flammas coloni eiusdem fundi propter periculum suæ salutis extinguerent. Et tamen cum Crispinus propter hoc factum in Proconsulari iudicio cōuinceretur hæreticus, eiusdem Episcopi Posidij intercessu decem libras auri non est exactus. Cui beneuolentiæ & mansuetudini ingratus, ad imperatores Catholicos ausus est appellare. Vnde hanc in vos iram dei de qua murmuratis, multo importunius & vehementius prouocauit. Videtis quia vos contra pacem Christi violenter insurgitis, & patimini non pro ipso, sed pro iniquitatibus vestris. Quæ est ista dementia vt cum male viuitis, latronum facta faciatis: & cum iure punimini, gloriam martyrum requiratis? Si ergo vos priuata vestra audacia tam violenter cogitis homines, aut ire in errorem, aut permanere in errore, quanto magis nos debemus per ordinatissimas potestates, quas deus secundum suam prophetiam subdidit Christo, resistere furoribus vestris, vt miseræ animæ de vestra dominatione liberatæ, eruantur de vetustissima falsitate, & assuescant in apertissima ve- C ritate? Nam quos à nobis nolentes dicitis cogi, multi etiam se cogi volunt, quod nobis antea & postea confitentur, vt vel sic euadant oppressiones vestras: & tamen quid est melius, proferre veras Imperatorum iussiones pro vnitate, an falsas indulgentias pro peruersitate, quod vos fecistis, & mendacio vestro subito totam Africam implestis. In quo facto nihil aliud ostendistis, nisi partem Donati, semper de mendacio præsumentem, omni vento iactari & circunferri, sicut scrip- Prouer. 10. tum est, Qui fidit in falsis, hic pascit ventos. Sicut enim vera fuit ista indulgentia, sic vera sunt crimina Cæciliani, & traditio Felicis Aptungensis per quem ordinatus est, & quicquid aliud contra catholicos dicere consuestis, vt à pace ecclesiæ Christi infœlices separetis & infœliciter separemini. De nulla quidem nos hominis potestate præsumimus, quamuis vtique multo sit honestius præsumere de Imperatoribus quàm præsumere de Circūcellionibus, præsumere de legibus quàm præsumere de seditionibus. Sed meminimus scriptum Hiere. 17. esse, Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Vnde ergo præsumimus, si vultis nosse, illum cogi- Psal. 71. tate, de quo Propheta prænunciauit dicens, Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes seruient illi. D Et ideo hac Ecclesiæ potestate vtimur, quam ei dominus & promisit & dedit. Imperatores enim si in erro- 11. q. 3. Imperatores. re essent, quod absit, pro errore suo contra veritatem leges darent, per quas iusti & probarentur & coronarentur, non faciendo quod illi iuberēt, quia deus prohiberet. Sicut iusserat Nabuchodonosor, vt aurea statua adoraretur, quod qui facere noluerunt, deo talia prohibenti placuerunt. Quando autem Imperatores veritatem tenent, pro ipsa veritate contra errorem iubent quod quisquis contempserit, ipse sibi iudicium acquirit. Nam & inter homines pœnas luit, & apud deum frontem † non habebit qui hoc facere noluit, quod ei † sortem. per cor regis ipsa veritas iussit. Sicut ipse Nabuchodonosor postea miraculo salutis trium puerorum com- Daniel. 3. motus atque mutatus, pro veritate contra errorem edictum proposuit, vt quicunque blasphemarent deum Sidrach, Misaach, & Abdenago, in interitum irent, & domus eorum in dispersionem. Et non vultis vt tale aliquid contra vos iubeant Imperatores Christiani, cum sciant à vobis in eis quos rebaptizatis Christum exufflari. Si iussiones regum non pertinent ad prædicandam religionem & sacrilegia prohibenda, quare ad e- E dictum regis talia iubentis etiam ipsi vos signatis? An ignoratis verba regis esse, Regi Nabuchodonosor ostendi signa & ostenta, quæ fecit mihi dominus deus excelsus, placuit mihi in conspectu meo annunciare, quàm magnum & potens sit regnum eius, regnum sempiternum & potestatis eius in secula seculorum? An cum hoc audieritis, non respondetis, amen, & hoc dicto clara voce ad edictum regis vos in sancta solennitate signatis. Sed modo quia nihil apud Imperatores potestis, nobis inde vultis facere inuidiam. Si autem aliquid possetis, quanta faceretis quando nihil potestis & non cessatis? Scitote quòd primi maiores vestri causam Cæciliani ad Imperatorem Constantinum detulerunt. Exigite hoc à nobis, probemus vobis, & si non probauerimus, facite de nobis quicquid potueritis. Sed quia Constantinus non est ausus de causa Episcopi iudicare, eam discutiendam atque finiendam Episcopis delegauit. Quod & factum est in vrbe Roma præsidente Melciade Episcopo illius Ecclesiæ cum multis collegis suis. Qui cum Cæcilianum innocentem pronunciassent, & Donatum qui schisma Cartha- F gini fecerat, sententia percussissent, iterum vestri ad imperatorem venerunt, de iudicio Episcoporum in quo victi fuerant murmurarunt. Quo modo enim potest malus litigator laudare iudices, quibus iudicantibus victus est? Iterum tamen clementissimus Imperator alios iudices Episcopos dedit apud Arelatum Galliæ ciuitatem, & ab ipsis vestri ad ipsum Imperatorem appellarunt, donec etiam ipse causam cognosceret, & Cæcilianum innocentem, illos calumniosos pronunciaret. Nec sic toties victi quieuerunt, sed de Felice Aptungitano per quem Cæcilianus fuerat ordinatus quotidianis interpellationibus ipsi Imperatori tædium fecerunt, dicentes eum esse traditorem. Et ideo Cæcilianum Episcopum esse non posse quòd à traditore fuerit ordinatus, donec & ipse Felix iussu imperatoris causa cognita ab Heliano Proconsule innocens probaretur. Tunc Constantinus prior contra partem Donati seuerissimam legem dedit. Hunc imitati filij eius talia præceperunt. Quibus succedens Iulianus deser- Iulianus. tor Christi & inimicus, supplicantibus vestris Rogatiano & Pontio, libertatem perditioni partis Donati permisit.

G misit. Deniq; tunc reddidit basilicas hæreticis, quando templa dæmoniis, eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si vnitati Ecclesiæ de qua lapsus fuerat inuideret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret. Hæc erat eius prædicanda iustitia, quam supplicantes Rogatianus & Pontius laudauerūt, dicentes homini apostatæ, quòd apud eum sola iustitia haberet locum. Huic successit Iouinianus, qui quoniam cito mortuus est, nihil de rebus talibus iussit. Deinde Valentinianus, legite quæ cōtra vos iusserit. Inde Gratianus & Theodosius, legite quando vultis quæ de vobis constituerint. Quid ergo de filiis Theodosij miramini, quasi aliud in hac causa sequi debuerunt, quàm Constantini iudicium per tot Christianos Imperatores firmissime custoditum? Ad Constantinum autem sicut diximus, sic vobis quando vultis si causam ignoratis ostendemus: maiores vestri causam Cæciliani vltrò detulerunt. Defunctus est Constantinus, sed iudicium Constantini contra vos viuit, quò vestri causam miserunt, apud quem iudices Episcopos reprehenderunt, ad quem à iudicibus Episcopis appellauerūt, quem tædiosissime de Felice Aptungitano interpellauerunt,
H à quo toties conuicti & confusi redierunt, & à pernicie furoris & animositatis suæ non recesserunt, eámque vobis posteris suis hæreditariam reliquerunt, vt tam impudenter de iussionibus Christianorum Imperatorum faciatis inuidiam, cum si vobis liceret, non quidem iam Constantinum Christianum, quia veritati fauit, contra nos appellaretis, sed apostatam Iulianum ab inferis excitaretis, quasi vero si aliquid tale contingeret, esset magnum malum nisi vobis. Quæ est enim peior mors animæ quàm libertas erroris? Sed iam tollamus ista omnia de medio, amemus pacem, quam omnis doctus & indoctus intelligit præponendam esse discordiæ, diligamus & teneamus vnitatem. Hoc iubent Imperatores, quod iubet & Christus: quia cum bonum iubent, per illos non iubet nisi Christus. Et nos etiam per Apostolum obsecrat, vt idipsum dicamus omnes, & nō sint
1.Cor.1. in nobis schismata. Neque dicamus, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi, sed simul omnes non simus nisi Christi, quia nec diuisus est Christus. Nec Paulus crucifixus est pro nobis, quanto minus Donatus? nec in nomine Pauli baptizati sumus, quanto minus in Donati? Hoc dicunt & Imperatores, quia Christiani catholici sunt, non idolorum serui sicut vester Iulianus: Non hæretici, sicut quidam fuerunt, & Ecclesiam catholicam persecuti sunt, quando veri Christiani non pro hæretico errore pœnas iustissimas sicut vos, sed pro catholica veritate passiones gloriosissimas pertulerunt. Attendite quàm manifestissima veritate per cor regis quod in manu dei est, ipse deus dixerit in ista ipsa lege quam contra vos prolatam dicitis. Est autem si intelligatis prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba principis: Nam si in eis qui primo initiati sunt idcirco religio baptismatis iudicatur infirma, quòd ij à quibus accipitur peccatores putentur, totiens renouari necesse erit traditum sacramentum, quotiens indignus fuerit inuentus collati baptismatis administrator, & fides nostra non ex nostræ voluntatis arbitrio, neque ex diuini muneris gratia, sed ex meritis sacerdotum & clericorum qualitate pendebit. Faciant mille concilia Episcopi vestri, huic vni sententiæ respondeant, & ad quod volueritis consentimus vobis. Videte enim quàm peruerse & impie dicatur, quod dicere soletis, quia si bonus sit homo, ipse sanctificat eum quem baptizat, K
si autem malus sit & nesciat ille qui baptizatur, tunc deus sanctificat. Hoc si verum est, optare ergo debent homines vt à malis ignoratis baptizentur, potius quàm à notis bonis, vt magis à deo quàm ab homine possint sanctificari. Sed absit à nobis ista dementia. Quare ergo non verum dicimus & rectè sapimus: quia semper dei est illa gratia & dei sacramentum, hominis autem solum ministerium, qui si bonus est, adhæret deo & operatur cum deo, si autem malus est, operatur per illum deus visibilem sacramenti formam, ipse autem donat inuisibilem gratiam. Hoc sapiamus omnes, & non sint in nobis schismata. Concordate nobiscum fratres, diligimus vos, hoc vobis volumus quod & nobis. Si propterea nos grauius odistis, quia errare vos & perire non permittimus, hoc deo dicite, quem time- mus minantem malis pastoribus & dicentem: Quod 23.q.6.qd
errauerat non reuocastis, & quod perierat non inquisi- erraverat.
stis. Hoc vobis per nos deus ipse facit, siue obsecrando, Ezech.34.
siue minando, siue corripiendo, siue damnis, siue laboribus, siue per suas occultas admonitiones vel visitationes, siue per potestatum temporalium leges. Intelligite quid vobiscum agatur, perire vos non vult deus L in sacrilega discordia alienatos à matre vestra catholica. Nihil in nos aliquando probare potuistis, vestri Episcopi conuenti à nobis, nunquam nobiscum pacifice conferre voluerunt, quasi fugientes cum peccatoribus loqui. Quis ferat istam superbiam, quasi Paulus Apostolus non contulerit cum peccatoribus & cum valde sacrilegis? Legite actus Apostolorum, & videte. Quasi ipse dominus non cum Iudæis à quibus crucifixus est, sermones de lege habuerit, eisque congruenter responderit? Postremò diabolus est primus omnium peccatorum, qui conuerti ad iustitiam nunquam poterit: & tamen nec ipse dominus de lege dedignatus est ei respondere, vt intelligatis istos ideo nobiscum nolle conferre, quia causam suam perditam norunt. Nos ignoramus quid aduersus seipsos homines iactent qui calumniosis dissensionibus gaudent. In scripturis didicimus Christum, in scripturis didicimus Ecclesiam. Has scripturas communiter habemus, quare non in eis & Christum & Ecclesiam communiter retinemus? Nos Galat.3.
vbi agnouimus eum de quo dicit Apostolus, Abrahæ dictę sunt promissiones & semini eius: Non dicit, & seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & se- M
mini tuo quod est Christus: ibi agnouimus Ecclesiam de qua dicit deus ad Abraham, In semine tuo benedi- Gene.12.
centur omnes gētes. Vbi agnouimus Christum in Psalmo de se prophetantem, Dominus dixit ad me, filius Psal.2.
meus es tu, ego hodie genui te: ibi agnouimus Ecclesiā in eo quod sequitur, Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus deorum dominus loquutus est: ibi agnouimus & Psal.49.
Ecclesiam in eo quod sequitur, Et vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Et ipse tanquam sponsus pro- Psal.18.
cedens de thalamo suo, exultauit vt gigas ad currendam viam: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod paulo superius dicitur: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: In sole posuit tabernaculum suū, Ipsa est Ecclesia in sole posita, hoc est, in manifestatione omnibus nota vsque ad terminos terræ. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt Psal.21.
omnia

A omnia nſſa mea: Ipſi vero conſyderauerunt & aſpexerunt me,& diuiſeruñt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtimentum meum miſerunt ſortem: ibi agnouimus & Eccleſiam in eo quod paulo poſt in Pſalmo ipſo dicitur, Commemorabuntur & côuertentur ad dominum vniuerſi fines terræ:Et adorabunt in côſpectu eius vniuerſæ patriæ gentium: Quoniam domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium. Vbi agnouimus Chri-
Pſal.106. ſtum in eo quod ſcriptũ eſt, Exaltare ſuper cœlos deus: ibi agnouimus & Eccleſiam in eo quod ſequitur, Et ſuper omnem terram gloria tua. Vbi agnouimus Chri-
Pſal.71. ſtum in eo quod ſcriptum eſt, Deus iudicium tuum regi da,& iuſticiam tuam filio regis: ibi agnouimus & Eccleſiam in eo quod de ipſa in Pſalmo ipſo dicitur, Et dominabitur à mari vſque ad mare,& à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procidêt Aethiopes, & inimici eius terram lingent, Reges Tharſis & inſulæ munera offerent,reges Arabum & Saba dona adducent.Et adorabunt eum omnes reges terræ,omnes gentes ſeruient illi. Vbi agnouimus Chriſtũ in eo quod
Danie.2. ſcriptum eſt, lapidem de môte ſine manibus præciſum fregiſſe omnia regna terrarum, vtique illa quæ de cul-
B turis dæmonum præſumebât, ibi agnouimus & Eccleſiam in eo quod dictum eſt, lapidem ipſum creuiſſe, & factum môtem magnum & repleuiſſe omnem terram. Vbi agnouimus Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, Præualebit dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ: ibi agnouimus & Eccleſiam in eo quod illic ſequitur, Et adorabũt in côſpectu eius vnuſquiſque de loco ſuo omnes inſulæ gentium. Vbi agno-
Abac.3. uimus Chriſtum in eo quod ſcriptũ eſt, Deus ab Africo veniet,& ſanctus de monte vmbroſo,operiet cœlos virtus eius:ibi agnouimus Eccleſiam in eo quod ſequitur,Et laudis eius plena eſt terra. Ab Africo enim poſita eſt Hieruſalem, Sicut legitur in libro Ieſu Naue, vn-
Ioſue.18. de nomen Chriſti diffuſum eſt:& ibi eſt mons vmbroſus,mons Oliueti, vnde aſcendit in cœlum vt cooperiret cœlos virtus eius,& impleretur Eccleſia per omnem terram laudis eius. Vbi agnouimus Chriſtũ in eo quod
Eſa.53. ſcriptum eſt, Sicut ouis ad immolandum ductus eſt,& ſicut agnus coram tondente ſe fuit ſine voce, ſic non aperuit os ſuum,& cætera quæ illic de eius paſſione dicuntur:ibi agnouimus & Eccleſiam in eo quod illic di-
Eſa.54. citur,Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & exclama,
C quæ non parturis, quoniam multi filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum. Dixit enim dominus,Dilata locum tabernaculi tui,& aulas tuas confige, nô eſt quod parcas: porrige longius funiculos, & palos validos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque ſiniſtram extende. Semen enim tuum hæreditabit gentes, & ciuitates quæ deſertæ erant inhabitabis. Non eſt quod metuas,præualebis enim: nec erubeſcas quod deteſtabilis fueris. Côfuſionem enim in perpetuum obliuiſceris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor, quoniam ego ſum dominus qui feci te,dominus nomê eius. Et qui eruit te, ipſe deus Iſraël vniuerſæ terræ vocabitur. Non nouimus quid de traditoribus dicatis, quos nunquam conuincere, nûquam oſtendere potuiſtis: non dico quia veſtri potius in tali crimine detecti & confeſſi manifeſtantur: quid ad nos pertinet de ſarcinis alienis,niſi vt quos poſſumus corrigamus vel correptione, vel quacunque diſciplina in ſpiritu manſuetudinis & diligentia charitatis? Quos autem corrigere non valemus, etiam ſi neceſſitas cogit pro ſalute cæterorum,vt dei ſacramêta nobiſcum communicent,peccatis tamen eorum non communicemus,quod non fit D niſi conſentiendo & fauêdo. Sic enim eos in iſto mundo in quo Eccleſia catholica per omnes gentes diffunditur, quem agrum ſuum dominus dicit, tanquam zizania inter triticum, vel in hac vnitatis area tanquam paleam permixtam frumento, vel intra retia verbi & ſacramenti tanquam malos piſces cum bonis incluſos vſque ad tempus meſsis aut ventilationis aut littoris tolleramus,ne propter illos eradicemus & triticũ,aut grana nuda ante tempus de area ſeparata,non in horreum mittenda purgemus, ſed volantibus colligenda proiiciamus, aut diruptis per ſchiſmata retibus, dum quaſi malos piſces cauemus, in mare pernicioſæ libertatis exeamus. Propter hoc enim his atque alijs ſimilitudinibus dominus ſeruorum ſuorum tolerantiam confirmauit, ne dum ſe boni putant malorum permixtione culpari,per humanas & temerarias diſſenſiones aut paruulos perdant, aut paruuli pereant. Quod vſque adeo cœleſtis magiſter cauendum præmonuit, vt etiam de præpoſitis malis plebem ſecuram faceret, ne propter illos doctrinæ ſalutaris cathedra deſereretur, in qua coguntur etiam mali bona dicere. Neque enim ſua ſunt quæ dicũt ſed dei, qui in cathedra vnitatis doctrinam E poſuit veritatis. Proinde ille verax & ipſa veritas de præpoſitis ſua mala facientibus, & dei bona dicentibus ait, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt,facere noli- *Matt.23.* te, Dicunt enim & non faciunt. Nõn vtique diceret, quæ faciunt,facere nolite: niſi manifeſtaſſent mala quæ faciunt. Non ergo propter malos in mala diſſenſione pergamus, † * quamuis veſtros maiores non execratores malorum,ſed accuſatores innocentium fuiſſe,ſi velitis poſsimus oſtendere. Sed quicunque illi & qualeſcunque fuerint,portant ſarcinas ſuas.Ecce ſcripturæ cômunes,ecce vbi nouimus Chriſtum,ecce vbi nouimus Eccleſiam.Si Chriſtum ipſum tenetis, ipſam Eccleſiam quare nô tenetis?Si in ipſum Chriſtum, quem legitis & non videtis, tamen propter veritatem ſcripturarũ creditis: quare Eccleſiam negatis,quam & legitis & videtis?Hæc vobis dicendo, & ad hoc bonum pacis & vnitatis & charitatis vos compellendo,inimici vobis facti ſumus, & mãdatis quia occidetis nos qui veritatem vobis dicimus, & in errore vos perire quantum poſſumus non permittimus. Vindicet nos deus de vobis,vt ipſum errorem veſtrũ in vobis occidat, & nobiſcum de veritate gaudeatis.Amen.

† al. pereamus.

F

Aug.Feſto,docens rectè legibus ſanari Donatiſtas,& indicans in regione Hipponenſi nondum eos Feſti literis correctos,ſed adhuc intolerabiliter graſſari.

Epiſtola CLXVII.

DOMINO dilectiſsimo & honorabili ac ſuſcipiendo filio Feſto, Auguſtinus in domino ſalutem. Si pro errore homines & damnabili diſſenſione & conuicta, modis omnibus falſitate tanta præſumunt, vt eorum ſalutem requirenti catholicæ Eccleſiæ tam audacter inſidiari minarique non ceſſent,quanto magis æquum eſt, & oportet eos,qui pacis & vnitatis Chriſtianæ aſſerũt veritatem, omnibus etiã diſsimulantibus & cohibentibus manifeſtam, ſatagere inſtanter atque impigre, non ſolum pro eorum munimine qui iam catholici ſunt, verumetiam pro eorum correctione qui nondum ſunt?Nam ſi pertinacia inſuperabiles vires habere conatur, quantas debet habere conſtantia, quæ in eo bono quod perſeueranter atque infatigabiliter agit, & deo placere ſe nouit, & proculdubio non poteſt hominibus prudentibus diſplicere? Quid

G Quid autem infœlicius atque peruersius sicut Donati-
stæ faciunt, qui se persequutionem perpeti gloriantur,
quàm de coërcitione iniquitatis suæ nō solum nescire
confundi, sed etiam velle laudari, ignorantes cæcitate
mirabili vel animositate damnabili, seu scire dissimu-
lantes quod martyres veros non faciat pœna, sed cau-
sa? Et hoc quidem aduersus eos dicerem, quos sola cali-
go hæretici erroris inuolueret, pro quo sacrilegio pœ-
nas dignissimas luerent, nec tamen vlla quēquam vio-
lenta insania lædere auderent. Aduersus autē istos quid
dicam, quorum tam perniciosa peruersitas, vel damno-
rum terrore coërcetur, vel docetur exilio, quàm vbique
diffusa sit Ecclesia, sicut futura prædicta est, quam ma-
† accusare. lunt oppugnare † quàm agnoscere? Et si ea quæ per mi-
sericordissimam disciplinam patiuntur, comparentur
eis factis quæ furiosa temeritate committunt, quis non
videat qui magis persecutores vocandi sunt? Quanquā
filij mali eo tantum quod perdite viuunt, etiam si nul-
las violenter inferant manus, parentum pietatem gra-
uius persequūtur, quàm cum illos pater aut mater, quā-
to amplius diligunt tāto amplius ad bonam vitam sine
vlla dissimulatione compellunt. Extant publicorū mo-
H nimentorum firmissima documenta, quæ potes legere
si volueris, immo peto & hortor vt legas, quibus pro-
batur quod maiores eorū qui primi se ab Ecclesiæ pace
diuiserunt, vltro per Anulinum tunc Proconsulē apud
Constantinum Imperatorem accusare ausi sunt Cæci-
lianum. In quo vtique iudicio si vicissent, quid erat Cæ-
cilianus ab Imperatore passurus, nisi quod in istos post-
eaquam victi sunt, pronunciauit? Sed videlicet si eis ac-
cusantibus atque superantibus Cæcilianus eiúsque col-
legę pellerentur sedibus quas tenebant, vel etiam in sua
conspiratione durantibus grauius punirentur, Neque
enim poterat victos & resistentes regia censura contē-
nere, tunc isti prouisionem suam & pro Ecclesia solici-
tam curam prædicandam laudibus ventilarent. Nunc
autem quia ipsi superati sunt, quia ea quæ intendebant
probare minime potuerunt, si quid pro sua iniquitate
patiuntur persecutionem vocant, nec tantum furorem
perditum minime reprimunt, verumetiam honorem
martyrum quærūt, quasi vero Christiani catholici Im-
peratores aduersus eorum pertinacissimam iniquitatē
aliud sequantur quàm Constantini iudicium apud quē
vltrò Cæciliani accusatores fuerūt, cuius authoritatem
I omnibus transmarinis Episcopis prætulerunt, vt non
ad illos, sed ad illum Ecclesiæ causam deferrent, vt ab
eo datum in vrbe Roma Episcopale iudicium, in quo
primum victi sunt, rursus apud illum accusarent, vt ab
altero apud Arelatum dato episcopali iudicio ad illum
appellarent, apud quem tamen nouissime superati in
sua peruersitate permanserunt. Puto quòd ipse diabo-
lus, si authoritate iudicis quem vltrò elegerat toties vin
ceretur, non esset tam impudens vt in ea causa persi-
steret. Sed hæc humana iudicia deputentur, & circun-
uenire ac falli vel etiam corrumpi potuisse dicantur.
Cur ergo adhuc accusatur Christianus orbis terrarum,
& nescio quibus traditorum criminibus infamatur, qui
vtique nec potuit nec debuit, nisi electis iudicibus po-
tius quàm victis litigatoribus credere? Habent apud
deum illi iudices causam suam siue bonam siue malam,
quid fecit Ecclesia toto orbe diffusa, quæ non ob aliud
ab istis rebaptizanda censetur, nisi quia in ea causa in
qua quid veri esset iudicare non potuit, eis potius qui
iudicare potuerunt, quàm eis qui nec superati cesserunt
credendum putauit? O magnum crimen omnium gen
tium, quas in semine Abrahæ benedicendas promisit K
deus, & sicut promisit exhibuit, quæ cum vna voce di-
xerint, quare nos vultis rebaptizare? Respondetur eis,
quia nescitis qui fuerint in Africa sanctorum codicum
traditores, & in eo quod nesciebatis iudicibus magis
quàm accusatoribus credere voluistis. Si crimen alie-
num non grauat quenquam, quid pertinet ad orbem
terrarum quod in Africa quisque commisit? Si crimen
incognitum non grauat quenquam, vnde potuit orbis
terrarum cognoscere, vel crimen iudicum vel reorum?
iudicate qui cor habetis. Hæc est hæretica iusticia, vt
quia orbis terrarum non damnat crimen incognitum,
pars Donati damnet orbem terrarum inauditum. Sed
sanè sufficit orbi terrarum tenere promissiones dei, &
in se videre compleri, quod Prophetæ tanto ante præ-
cinuerūt, in eisdem scripturis agnoscere Ecclesiam, vbi
& rex eius Christus agnoscitur. Vbi enim de Christo
talia prædicta sunt, qualia completa in Euangelio le-
gimus, illic prædicta sunt de Ecclesia qualia compleri
toto orbe iam cernimus. Nisi forte quenquam pruden-
tium permouebit, quod de baptismo solent dicere. Tūc
esse verum baptismum Christi, cum ab homine iusto
datur, cum & hinc teneat orbis terrarum euidentissi- L
mam & Euangelicam veritatem, vbi Ioannes ait, Qui *Ioan. 1.*
me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit, Super quem
videris spiritum descēdentem quasi columbam & ma-
nentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu san-
cto. Vnde secura Ecclesia spem non ponit in homi-
ne, ne incidat in illam sententiam in qua scriptum est,
Maledictus omnis qui spem suā ponit in homine, sed *Hiere. 17.*
spem suam ponit in Christo, Qui sic accepit formam
serui, vt non amitteret formam dei. De quo dictum est,
Ipse est qui baptizat. Proinde homo quilibet minister
baptismi eius, qualencunque sarcinam portet, non iste
sed super quem columba descendit, ipse est qui bapti-
zat. Illos autem vana sentientes, tanta absurditas sequi-
tur, vt quò ab ea fugiant non inueniant. Cum enim fa-
teantur ratum & verum esse baptismum, quādo bapti-
zat apud eos aliquis criminosus cuius crimina latent,
dicimus eis, quis tunc baptizat, nec habent quid respō-
deant, nisi deus. Neque enim possunt dicere quòd ho-
mo adulter quenquam sanctificet. Quibus responde-
mus, si ergo cum baptizat homo iustus manifestus, ipse
sanctificat, cum autem baptizat homo iniquus occul-
tus, tunc non ipse sed deus sanctificat, optare debēt qui M
baptizantur ab occultis malis hominibus potius bapti-
zari quàm à manifestis bonis. Multo enim eos melius
deus, quàm quilibet homo iustus sanctificat. Quod si
absurdum est, vt quisque baptizandus optet ab occul-
to adultero potius baptizari, quàm à manifesto casto,
restat vtique vt quilibet ministrorum hominum acces-
serit, ideo ratus sit baptismus, quia super quem descen-
derit columba ipse baptizat. Et tamen cum tam perspi-
cua veritas aures & corda hominum feriat, tanta quos-
dam malæ consuetudinis vorago submersit, vt omni-
bus authoritatibus rationibusq; resistere, quàm consen-
tire malint. Resistunt autem duobus modis, aut sæuien-
do aut pigrescēdo. Quid igitur hic faciat Ecclesiæ me-
dicina salutem omnium materna charitate cōquirens,
tanquā inter phreneticos & lethargicos æstuans? Nun-
quid contemnere, nunquid desistere vel debet vel po-
test? Vtriusque sit necesse est molesta, quia neutris est
inimica. Nam & phrenetici nolunt ligari, & lethargi-
ci nolunt excitari, Sed perseuerat diligentia charita-
tis, phreneticum castigare, lethargicum stimulare, am-
bos

A bos amare. Ambo offenduntur, sed ambo diliguntur: ambo molestati, quandiu ægri sunt indignantur, sed ambo sanati gratulantur. Denique non sicut putant & sicut iactãt tales eos suscepimus quales fuerũt, sed omnino mutatos: quia esse catholici non incipiunt, nisi hæretici esse destiterint. Neque enim sacramenta eorum nobis inimica sunt, quæ cum illis nobis sunt communia, quia nõ humana sunt, sed diuina. Proprius eorum error auferendus est, quem male imbiberunt, nõ sacramenta quæ similiter acceperunt, quæ ad pœnam suam portant & habent, quanto indignius habent, sed tamẽ habent. Errore itaque derelicto, separationis prauitate correcta, ab hæresi ad Ecclesiæ pacem transeunt, quam non habebãt, sine qua illis perniciosum fuerat quod habebant. Sed si cum transeunt ficti sunt, nõ est hoc iam nostrum, sed dei iudicium. Et tamen quidam cum ficti putarentur, quoniam iussionis ad nos terrore transierunt, tales posterius in nonnullis tentationibus inuenti sunt, vt quibusdam veteribus catholicis præferrẽtur. Num ergo nihil agitur cum instãter agitur? Neq; enim solis humanis terroribus murus duræ cõsuetudinis ex-
B pugnatur, sed etiam diuinis authoritatibus atque rationibus fides & intelligentia mentis instruitur. Quę cum ita sint, nouerit benignitas tua homines vestros, qui in regione Hipponensi sunt, adhuc esse Donatistas, nec apud eos quicquam valuisse tuas literas. Cur autem nõ valuerint, nõ opus est scribere, Sed mitte aliquem tuorum, vel domesticorum, vel amicorum, cuius hoc fidei possis iniungere, qui non ad ea loca, sed ad nos primitus veniat illis omnino nescientibus, & nobiscum primitus consilio pertractato, quod agendũ domino adiuuante visum fuerit agat. Neque enim tantum pro eis agimus cum hoc agimus, sed etiam pro nostris iam factis catholicis, quibus illorum vicinitas sic infesta est, vt cõtemni à nobis nullo modo possit. Et hoc quidem breuiter scribere poteram, sed volui te habere aliquid literarum nostrarum, quo rationem curæ meæ non solum ipse cognosceres, sed etiam cuicunque dissuadẽti, ne tuorum correctioni operam instanter impẽdas, nobisq; detrahẽti quod talia velimus, habeas, quod respõdeas. Quod si superfluo feci quod iam ista vel didiceras, vel ipse cogitaueras, aut onerosus fui quod curis publicis tam occupato prolixam Epistolam ingessi, peto
C des veniam, dum tamen quod suggessi & rogaui non spernas. Sic te tueatur misericordia dei.

Augustinus Eusebio narrat immane factum iuuenis, qui matrem cædere solitus, demum & mortẽ minatus, transiit ad Donatistas, & ab illis iterato baptizatus est. Rogat vt causa presbyteri cuiusdã placide tractetur apud graues viros. *Epistola CLXVIII.*

DOMINO meritóque suscipiẽdo eximio atque honorabili fratri Eusebio, Augustinus. Scit deus cui manifesta sunt arcana cordis humani, quãtum pacem diligo Christianam, tãtum me moueri sacrilegis eorũ factis, qui in eius dissensione indigne atque impie perseuerant, eumq; motũ animi mei esse pacificum, neq; me id agere, vt ad communionem catholicam quisquam cogatur inuitus, sed vt omnibus errantibus aperta veritas declaretur, & per nostrum ministerium deo iuuante manifestata se amplectendam atque sectandam satis ipsa persuadeat. Quid enim execrabilius quæso te, vt alia taceã, quàm id quod nunc accidit? Corripitur ab Episcopo suo iuuenis, crebris cædibus matris insanus, & impias manus nec illis diebus cum etiam seueritas legũ sceleratissimis parcit,

Nunc examinentur.

à visceribus vnde natus est reuocãs. Minatur eidẽ ma- D
tri se in partem Donati translaturum, & eam, quam incredibili furore solet cædere, perempturũ. Minatur ei, trãsit ad partem Donati, rebaptizatur furens, & in maternum sanguinem fremens albis vestibus cãndidatur. Constituitur intra cancellos eminens atque cõspicuus, & omnium gementiũ oculis matricidij meditator tanquam renouatus opponitur. Hæccine tandem tibi placẽt vir grauissime? Nequaquam hoc de te crediderim. Noui consyderationem tuam. Cæditur mater carnalis in membris, quibus genuit & nutriuit ingratum, prohibet hæc Ecclesia mater spiritalis, cæditur & ipsa in sacramentis quibus genuit & nutriuit ingratum. Nónne tibi videtur dixisse parricidaliter frẽdens, quid faciam Ecclesiæ quæ me prohibet cædere matrem meam? Inueni quid faciam: Iniuriis quibus potest etiam ipsa feriatur, fiat in me aliquid vnde membra eius doleant. Vadam mihi ad eos qui nouerunt exufflare gratiam in qua ibi natus sum, destruere formam quam in vtero eius accepi. Ambas matres meas sæuis cruciatibus torqueam, quæ me posterior peperit, efferat prior. Ad huius dolorem spiritaliter moriar, ad illius cędem carnaliter viuam. Quid aliud expectamus vir honorabilis E
Eusebi, nisi vt in miseram mulierem senectute decrepitam, viduitate destitutam, à cuius cædibus in catholica prohibebatur, iã Donatista securus armetur? Quid enim aliud furibundo corde concepit cum diceret matri, Transferam me in partem Donati, & bibam sanguinem tuum? Ecce iam conscientia cruentus, veste dealbatus perficit partem pollicitationis suæ: Restat pars altera, vt matris sanguinem bibat. Si ergo placẽt ista, vrgeatur à clericis & sanctificatoribus suis, vt intra octauas suas totum quod vouit exoluat. Potens est quidem dextera domini quæ furorem illius à misera vidua & desolata compescat, & eum quibus modis nouit à tam scelerata dispositione deterreat. Veruntamen ego tanto animi dolore percussus, quid facerem nisi saltem loquerer? An vero ista illi faciunt & mihi dicitur, tace? Auertat à me dominus hanc amentiam. Et cũ ipse mihi imperet per Apostolum suum, & dicat, ab Episcopo *Titum 1.*
refelli oportere docentes quæ nõ oportet, ego illorum indignationibus territus taceam? Quod enim publicis gestis hærere volui tam sacrilegum nefas, ad hoc vtiq; volui, ne me quisquam, maxime in aliis ciuitatibus vbi opportunum fuerit, ista deplorãtem fingere aliquid ar- F
bitretur, quando etiam apud ipsam Hipponem iam dicitur, non hoc Proculianum mãdasse, quod publicum renũciauit officium. Quid autem modestius agere possumus, quàm vt tam grauem causam per te tamẽ agam virum & clarissima dignitate præditum, & consyderantissima voluntate trãquillum? Peto igitur sicut iam petiui per fratres nostros bonos atque honestos viros, quos ad tuam eximietatem misi, vt quærere digneris: vtrum Proculiani presbyter Victor nõ hoc ab Episcopo suo mandatũ acceperit, quod officio publico renũciauit: an forte cum & ipse Victor aliud dixerit, falsum illi apud acta prosecuti fuerint, cum sint communionis eiusdem? Aut si consentit vt ipsam totam quæstionem dissensionis nostræ placide pertractemus, vt error qui iam manifestus est, manifestius innotescat, libenter amplector. Audiui enim quod dixerit, vt sine tumultu populari assint nobiscum deni ex vtraque parte graues & honesti viri, & secundum scripturas quid in vero sit perquiramus. Nam illud quod rursus eum dixisse nonnulli ad me pertulerunt, cur non ierim Con-

stantinam,

G stantinam, quando ibi plures ipsi erant, vel me debere ire Mileuum, quod illic sicut perhibent cōcilium proxime habituri sunt, ridiculum est dicere quod ad me pertineat cura propria, nisi Hipponensis Ecclesiæ. Mihi tota huius quæstionis ratio maxime cum Proculiano est. Sed si forte imparem se putat, cuius voluerit collegæ sui imploret auxilium. In aliis enim ciuitatibus tantum agimus quod ad Ecclesiam[dei] pertinet, quātum, vel nos permittunt, vel nobis imponunt earundem ciuitatū Episcopi fratres & consacerdotes nostri. Quanquam & iste qui se tot annorum Episcopum dicit, quid in me tyrone timeat, quo minus mecum velit conferre sermonem, nō satis intelligo. Si doctrinam liberalium literarum [non nouit,] quas forte ipse aut non didicit, aut minus didicit, quid hoc pertinet ad eam quæstionē quæ vel de sanctis scripturis, vel documentis Ecclesiasticis, aut publicis discutienda est, in quibus ille per tot annos versatur, vnde in eis deberet esse peritior? Postremo est hic frater & collega meus Samsucius Episcopus Turensis Ecclesiæ, qui nullas tales didicit, quales iste dicitur formidare. Ipse assit, agat cum illo. Rogabo eum, & vt confido in nomine Christi facilè mihi H concedet, vt suscipiat in hac re vicē meam, & eum dominus pro veritate certantem, quanuis sermone impolitum, tamen vera fide eruditum sicut confidimus adiuuabit. Nulla ergo causa est, cur ad alios nescio quos deferat, ne inter nos quod ad nos pertinet peragamus. Nec tamen vt dixi etiam illos defugio, si eorum ipse poscit auxilium.

Augustinus Eusebium hortatur, vt curet vt admonito Proculiano, non ferendam clericorum suorum licentiam coerceat, alioqui se Romam rem delaturum.

Epistola CLXIX.

DOMINO eximio meritóque suscipiēdo & dilectissimo fratri Eusebio, Augustinus. Nō ergo recusanti voluntati tuæ iudicium sicut dicis inter Episcopos subeundum molestus exhortator aut deprecator imposui. Quod quidem etiā si suadere voluissem, possem fortasse facile ostendere q̄ valeas iudicare inter nos in tam manifesta atque aperta causa, & quale sit illud quod facis, vt nō auditis partibus iam ferre non dubites pro vna parte sententiam, qui iudiciū reformidas. Sed hoc vt dixi interim omitto. Nihil autem rogaueram aliud honorabilem beni- I gnitatem tuam, quod quæso tandem in hac saltem epistola digneris aduertere, nisi vt quæreres à Proculiano, vtrum hoc ipse dixerit Victori presbytero suo, quod ab eo sibi dictum publicum officium renuociauit: an forte qui missi sunt, non quod à Victore audierūt, sed falsum gestis prosecuti sint. Deinde quid illi tuo de tota ipsa quæstione inter nos discutienda videretur. Arbitror autem nō iudicem fieri eum, qui rogatur vt interroget aliquem, & quod ei responsum fuerit rescribere dignetur. Hoc ergo etiam nūc rogo vt facere non graueris, quia literas meas sicut etiam expertus sum nō vult accipere. Quod si voluisset, non vtique per tuam eximietatem id agerem. Cum autem id non vult, quid possum mitius agere quàm vt per te talem virū, & qui eum diligis interrogetur aliquid, vnde me tacere mea sarcina prohibet? Quod autem mater à filio cæsa tuæ grauitati displicuit, sed ille dixisti si sciret, à communione sua tam nefarium iuuenem prohibitus esset, breuiter respōdeo, Modo cognouit, modo prohibeat. Ad- 24.q.1. sub diaconus. do etiam aliud: Subdiaconus quondam Spaniensis Ecclesiæ vocabulo Primus, cum ab accessu indisciplinato sanctimonialium prohiberetur, atque ordinata & sa- K na præcepta contemneret, à clericatu remotus est, & ipse irritatus aduersus disciplinam dei, transtulit se ad illos, & rebaptizatus est. Duas etiā sanctimoniales cum colonis suis† de fundo catholicorum Christianorum, siue idem transtulit, siue illum secutæ etiam ipsæ, tamen rebaptizatæ sunt. Et nunc cum gregibus Circuncellionum inter vagabundos greges fœminarum, quæ propterea maritos habere noluerunt, ne habeant disciplinam, in detestabilis violentiæ bacchationibus superbus exultat, gaudens latissimam sibi apertam esse licentiam malæ conuersationis, vnde in catholica prohibebatur. Et hoc fortasse Proculianus ignorat. Ergo per tuam grauitatem atque modestiam eidem in noticiam perferatur. Iubeat eum qui nō ob aliud illam communionem delegit, nisi quia in catholica clericatum amiserat, propter inobedientiam & perditos mores à sua communione remoueri. Etenim ego si domino placet istum modum seruo, vt quisquis apud eos propter disciplinam degradatus ad catholicam transire voluerit, in humiliatione pœnitentiæ recipiatur, quò & ipsi eum forsitan cogerent, si apud eos manere voluisset. Ab eis vero consydera quæso te, quàm execrabiliter fiat, vt L quos male viuētes Ecclesiastica disciplina corripuimus, persuadeatur eis vt ad lauacrum alterum veniāt, atque vt id accipere mereantur Paganos se esse respondeant, quæ vox ne procederet de ore Christiano, tantus sanguis martyrum fusus est, deinde quasi renouati & quasi sanctificati, disciplinæ quam ferre non potuerunt, deteriores facti, sub specie nouæ gratiæ, sacrilegio noui furoris insultent. Aut si male facio, per tuam beneuolentiam ista corrigenda curare, de me nullus queratur, si hæc illi perferri in noticiam per codices publicos fecero, qui mihi negari vt arbitror in Romana ciuitate non possunt. Nam cum deus imperet vt loquamur & prædicemus verbum, & docentes quæ non oportet redarguamus, & instemus opportune atque importune, sicut dominicis & Apostolicis literis probo, nullus hominum mihi silentium de his rebus persuadendum arbitretur. Violenter autem vel latrocinantes si quid audendum putauerint, non deerit dominus ad tuendā Ecclesiam suam, qui iugo suo in gremio eius toto orbe diffuso omnia terrena regna subiecit. Nā cum Ecclesiæ quidam colonus filiam suam, quæ apud nos fuerat catechumena, & ab illis seducta est, iouitis parentibus vt M ibi baptizata etiam sanctimonialis formam susciperet, ad communionem catholicam paterna vellet seueritate reuocare, & ego fœminam corruptæ mentis nisi volentem, & libero arbitrio meliora diligentem suscipi noluissem, ille rusticus etiam plagis instare cœpit, vt sibi filia consentiret, quod statim omnimodo fieri prohibui. Tamen per Spanianam trāseuntibus nobis, presbyter ipsius stans in medio fundo catholicæ ac laudabilis fœminæ, voce impudentissima post nos clamauit, quòd traditores & persecutores essemus, qui cōuicium etiam in illam fœminam iaculatus est, quæ communionis est nostræ, in cuius medio fundo stabat. Quibus vocibus auditis, nō solum meipsum à lite refrænaui, sed etiam multitudinem, quæ me comitabatur compescui. Et tamen si dicam, quæratur qui sint vel fuerint traditores vel persecutores. Respondetur mihi, disputare nolumus & rebaptizare volumus. Nos oues vestras insidiantibus morsibus luporum more deprædemur, vos ô si boni pastores estis, ô tacete. Quid enim aliud mandauit Proculianus, si vere ipse mādauit, Si Christianus es, serua

† al. cōcolonas suas.

A es, serua hoc iudicio dei, nisi, nos faciamus, tu tace. Ausus est etiam idem presbyter homini rustico conductori fundi Ecclesiæ comminari. Hæc quoque omnia per te quæso nouerit Proculianus, coërceat insaniam clericorum suorum. Vide honorabilis Eusebi, nō apud te tacui: dignaberis itaque non quid tu de his omnibus sentias ne tibi arbitreris à me iudicis onus imponi, sed quid illi respondeant mihi rescribere. Misericordia dei te incolumem tueatur domine eximie & merito suscipiende ac dilectissime frater.

Augustinus Seuerino consanguineo suo, qui videtur fuisse Donatista, detestatur schisma scelestum & impudens.

Epistola CLXX.

DOMINO multū desyderabili & valde charissimo fratri Seuerino, Augustinus. Literas fraternitatis tuæ etsi valde sero, etsi præter quod speraueram, tamen lætus accepi, maximèque ampliori gaudio perfusus sum, cū cognouissem hominem vestrum hac ipsa sola causa venisse Hipponē, vt ad me literas tuæ fraternitatis afferret. Cogitaui enim non sine causa hoc exortum esse in animo tuo, vt recoleres consanguinitatem nostram: nisi quia fortasse perspicis,
B sicut noui non leue pondus prudētiæ tuæ, quàm sit dolendum, vt qui secundum carnē fratres sumus, in Christi corpore non vna societate viuamus: præsertim quia facile tibi est attendere & videre ciuitatem super montem constitutā, de qua dominus ait in Euangelio, quòd abscondi non possit. Ipsa est enim Ecclesia catholica: Vnde καθολική Græce appellatur, quòd per totū orbem terrarum diffunditur. Hãc ignorare nulli licet, ideo secundum verbum domini nostri Iesu Christi, abscondi non potest. Pars autem Donati in solis Afris calumniatur orbi terrarum, & non consyderat ea sterilitate qua fructus pacis & charitatis noluit afferre, ab illa radice Orientalium Ecclesiarum se esse præcisam, vnde Euangelium in Africam venit: vnde terra si eis afferatur, adorant, fidelis autem si inde veniat, exufflāt & rebaptizant etiam. Hoc enim prædixit filius dei qui veritas est, se esse vitem, suos autem filios esse sarmenta, & patrem suum agricolam. Sarmentum, inquit, quod in
Ioan. 15. me non dat fructum, pater meus tollet illud: Sarmentum autem quod in me dat fructum, purgat illud, vt maiorem fructum afferat. Non ergo mirum est, si de illa vite quæ creuit & omnes terras impleuit, præcisi
C sunt illi qui fructum charitatis afferre noluerunt. Qui si vera crimina obiecissent collegis suis, maiores eorū qui schisma fecerunt, ipsi obtinuissent causam suā apud Ecclesiam trāsmarinam, vnde ad istas partes Christianæ fidei manauit authoritas, vt illi essent foris, quibus eadem crimina obiiciebant. Nunc autem cum illi inueniuntur intus cōmunicare Ecclesiis Apostolicis, quarum nomina in libris sanctis habent & recitāt, isti autem foris positi, & ab illa cōmunione separati sint, quis non intelligat eos habuisse causam bonam, qui eā apud medios iudices obtinere potuerunt? Aut si causam bonam habebant, & eam transmarinis Ecclesiis probare non potuerunt, quid illos læsit orbis terrarum, vbi Episcopi collegas suos qui apud eos obiectis criminib⁹ cōuicti non erant, temere damnare non possent? Itaq; innocentes rebaptizantur & Christus in innocētibus exufflatur. Si autem iidem Donatistæ Afrorum collegarum suorum vera crimina nouerant, & neglexerunt ea demonstrare & probare transmarinis Ecclesiis, ipsi se ab vnitate Christi sceleratissimo schismate præciderunt, non habent quod excusent: & vos nostis maxime, quia tam multò scelerati apud eos emerserunt, & tole- D
rauerunt illos per tot annos, ne partem Donati cōscinderent, & non dubitauerunt illo tempore, falsas suspiciones suas obiicientes, pacem Christi vnitatémque dirumpere, & vos videtis. Sed nescio quæ carnalis cōsuetudo frater Seuerine ibi vos tenet: & olim doleo, olim gemo, maxime prudentiam tuam cogitans, & olim te videre desydero, vt de hac re tecū loquerer. Quid enim prodest vel salus vel cōsanguinitas temporalis, si æternam Christi hæreditatem salutemq; perpetuam in nostra cognatione contemnimus? Hæc me interim scripsisse sufficerit, quæ duris cordibus valde pauca sunt & propè nulla, animo autem tuo quem bene noui valde multa sunt & valde magna. Non enim mea sunt qui nihil sum, nisi quod expecto misericordiā dei, sed ipsius dei omnipotentis, quem quisquis in hoc seculo cōtempserit patrem, inueniet in futuro iudicem.

Sub persona Ecclesiæ catholicæ cohortatur omnes Donatistas, vt resipiscentes redeant ad communionem.

Epistola CLXXI.

VOBIS Donatistæ, catholica Ecclesia dicit: Fi- *2. Retr. 40.*
lij hominum vsquequo graues corde, vt quid *Psal. 4.*
diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?
Vt quid vos à toti⁹ orbis vnitate nefario schis E
matis sacrilegio diuisistis? Attenditis falsa quæ vobis dicuntur ab hominibus, aut mentientibus, aut errantibus de traditione codicum diuinorum, vt in hæretica separatione moriamini, & non attēditis quod vobis ipsi codices dicunt, vt in catholica pace viuatis. Quare aperitis aures ad sermonem hominum dicentiū, quod nunquam probare potuerūt, & surdi estis aduersus sermonem dei dicentis: Dominus dixit ad me, filius meus es *Psal. 2.*
tu, ego hodie genui te: Postula à me & dabo tibi gentes hęreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ? Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Nō *Galat. 3.*
dicit, & seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. In semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes. Erigite oculos cordis, & consyderate totum orbem terrarū, quo modo in semine Abrahæ benedicuntur omnes gentes. Tunc ab *Gene. 22.*
vno credebatur quod nondum videbatur, iam vos videtis & adhuc inuidetis. Passio domini precium est orbis terrarum. Ille totum orbem redemit, & vos cū toto orbe ad lucrum vestrū non concordatis, sed potius ad damnum vestrum in parte litigatis, vt totum perdatis. F
Audite in Psalmo, quo precio redempti sumus, Foderunt, inquit, manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi vero cōsyderauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortem. Quare diuisores vestimētorum domini esse vultis, & tunicam illam charitatis desuper textam, quam nec persecutores eius diuiserunt, tenere cum toto orbe nō vultis? In Psalmo ipso legitur, quia totus orbis eam tenet: Commemorabuntur, inquit, & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in cōspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam ipsius est regnum, & ipse dominabitur gētium. Aperite aures cordis & audite, quia *Psal. 49.*
deus deorum dominus locutus est, & vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum, ex Sion species decoris eius. Si hoc non vultis intelligere, audite Euangelium, iam per os proprium loquente ipso domino & dicēte: Quia oportebat de Christo compleri omnia, quę de il- *Luca. 24.*
lo scripta sunt in lege & Prophetis & Psalmis, & prædicare in nomine eius pœnitētiam & remissionē om-

nium

G nium peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab
Hierusalem. Quod in Psalmo dixit: Vocauit terram à
solis ortu vsque ad occasum, hoc in Euãgelio, Per om-
nes gẽtes. Et quod in Psalmo dixit, Ex Sion species de-
coris eius, hoc in Euangelio dixit, Incipiẽtibus ab Hie-
rusalem. Fingitis vos ante tẽpus messis fugere permix-
ta zizania, quia vos estis sola zizania. Nam si frumen-
ta essetis, permixta zizania toleraretis, & à segete Chri-
sti nõ vos diuideretis. De zizaniis quidem dictum est,
Quoniã abundabit iniquitas, refrigescet charitas mul-
Matt. 24. torum. Sed & de tritico dictum est, Qui perseueraue-
rit vsque in finem, hic saluus erit. Quare creditis cre-
uisse zizania & mundum repleuisse, triticum autem de-
creuisse, & in sola Africa mansisse? Christianos vos di-
Matth. 13. citis, & Christo contradicitis. Ipse dixit, Sinite vtraque
crescere vsque ad messem, non dixit, crescant zizania,
decrescant frumenta. Ipse dixit, Ager est hic mundus,
non dixit, ager est Africa. Ipse dixit, Messis est finis se-
** al. ripas.* culi, non dixit, messis est pars * Donati. Ipse dixit, Mes-
sores angeli sunt, non dixit, messores principes Circũ-
cellionum sunt. Sed quia pro zizaniis triticum accusa-
stis, vos esse zizania demonstrastis, & quod est grauius
H ante tempus vos à tritico separastis. Maiores enim ve-
stri quorum in sacrilega præcisione perseueratis, quidã
gestis municipalibus codices sanctos & instrumẽta Ec
clesiæ persecutoribus tradiderunt, quidam eos fatentes
dimiserunt & eis communicauerunt, & vtrique Car-
thaginẽ furiosa factione conuenerunt, de crimine tra-
ditionis, de quo ipsi inter se iam consenserant, inaudi-
tos damnauerunt, Episcopum contra Episcopum ordi-
nauerunt, altare contra altare erexerunt. Postea literas
ad Imperatorem Constantinum vt inter Afros Episco
pi transmarini iudicarent, miserunt, datis iudicibus
quos postulauerant, & Romę iudicantibus non obtem
perauerunt, Episcopos apud Imperatorem tãquam ma-
le iudicauerint arguerunt. Ab aliis rursus Episcopis ad
Arelatum missis ad ipsum Imperatorem appellauerũt:
ab ipso auditi & calumniatores inuenti, in eodem sce-
lere permanserunt. Euigilate ad salutem, amate pacem,
redite ad vnitatem. Hæc vobis quemadmodum gesta
sunt, quando vultis omnia recitamus. Ille communicat
malis qui consentit factis malorum, non qui tolerat in
agro dominico zizania vsque ad messem, vel paleam
vsque ad vltimam vẽtilationem. Si malos odistis, vos-
I ipsi mutamini ab scelere schismatis. Si malorum per-
mixtionem timeretis, Optatum inter vos in apertissi-
ma iniquitate viuentem per tot annos non teneretis.
Quem cum modo martyrem dicitis, superest vt eum
propter quem mortuus est Christum dicatis. Postre-
mo quid vos offendit orbis Christianus, à quo vos ne-
fario furore præcidistis? Et quid apud vos promeruerũt
Maximianistæ, quos à vobis damnatos, & per iudicia
publica de basilicis perturbatos, in suo rursus honore
recepistis? Quid vos offendit pax Christi, contra quam
vos diuiditis ab eis quos infamatis? Et quid vos pro-
meruit pax Donati, pro qua suscipitis quos damnatis?
Felicianus Musticanus modo vobiscum est. Legimus
enim prius in vestro concilio damnatum, & à vobis
postea in iudicio Proconsulis accusatum, & in Musti-
cana ciuitate gestis municipalibus oppugnatum. Si tra-
ditio codicum scelerata est, quam deus in regẽ qui Hie
** † al. belli-* remiæ librum incendit morte publica * † vindicauit,
cæ. quanto sceleratius est sacrilegium schismatis, cuius au-
thores quibus Maximianistas comparastis, aperta ter-
ra viuos absorbuit? Quo modo ergo crimẽ traditionis
nobis obiicitis quod non probatis, & schismaticos ve- K
stros & damnatis & acceptatis? Si propterea iusti estis,
quia persecutionem per Imperatores passi estis, iustio-
res vobis sunt isti Maximianistæ quos per iudices ab
Imperatoribus catholicis missos vosipsi persecuti estis?
Si baptismum vos soli habetis, quid apud vos facit bap
tismus Maximianistarum in eis quos baptizauit Feli-
cianus damnatus, cum quibus est ad vos postea reuo-
catus? Vel vobis laicis ad ista respondeant Episcopi ve-
stri, si nobiscum loqui nolũt, & cogitare pro salute ve-
stra quale sit hoc ipsum quod nobiscum loqui nolunt.
Si lupi concilium fecerunt vt pastoribus non respon-
deant, quare oues concilium perdiderunt vt ad luporũ
speluncas accedant?

*Augustinus Crispinum Donatistam vrget, propositis breui-
ter aliquot argumentis, ad ea si potest respondeat per literas.*

Epistola CLXXII.

QVIA humilitatem nostram vestri reprehen-
dunt, ideo sic epistolam prænotaui, quod in
tuam contumeliam fecisse videar, si non ita
mihi abs te vt rescribatur expecto. De Cartha
ginensi promissione tua vel nostra instantia, quid mul
ta commemorem? Quomodolibet ea gesserimus, trãs- L
ierint ne quod restat impediant. Nunc excusatio, nisi
fallor nulla est, adiuuante domino, ambo in Numidia
sumus, & nobis loco terrarum inuicem propinquamus.
Rumor ad me detulit adhuc te velle mecum disputan-
do experiri de quæstione quæ nostram dirimit cõmu-
nionem. Vide quàm breuiter omnes auferantur amba-
ges, ad hanc epistolam respõde si placet, & fortasse suf-
ficiet, nõ solum nobis, sed & eis qui nos audire desyde-
rant: aut si non sufficiet, scripta atque rescripta, donec
sufficiat, repetentur. Quid enim nobis commodius po
terit exhibere vrbium quas incolimus tanta vicinitas?
Ego enim statui nihil de hac re agere vobiscũ nisi per
literas, vel ne cui nostrũ de memoria quod dicitur ela-
batur, vel ne fraudentur talium studiosi, qui forte in-
teresse nõ possunt. Soletis de præteritis rebus gestis quę
vultis falsa iactare, forte non mentiendi studio sed er
rore. Proinde si placet de præsentibus illa metiamur.
Proculdubio te non fugit prioris populi temporibus &
idololatriæ sacrilegium fuisse cõmissum, & à rege con-
temptore librum propheticum incensum, quo vtroque
crimine schismatis malum non puniretur atrocius, nisi
grauius pẽderetur. Profecto enim recordaris quemad- M
modum schismatis authores viuos dehiscens terra sor-
buerit, & eos qui consenserant, cœlo irruens ignis ab-
sumpserit. Sic nec fabricatũ & adoratum idolum, nec
sacer liber exustus meruit vindicari. Cur ergo qui so-
letis nobis obiicere, non solum in nostris nõ probata,
sed potius in vestris probata crimina eorum qui formi
dine persecutionis impulsi dominicos libros concre-
mandos ignibus tradiderunt, Vos eos quos pro scelere *
schismatis, plenarij cõcilij vestri veridico, sicut ibi scrip
tum est, ore damnastis, in eodem ipso Episcopatu rece-
pistis, in quo damnastis, Felicianum dico Musticanum
& Prætextatum Assuritanum. Neque enim sicut igno-
rãtibus dicitis ex eo numero fuerunt isti quibus vestrũ
cõcilium diem prorogauerat & præfixerat, intra quem
nisi ad vestram communionem remeauissent, eadem
sentẽtia tenerentur: sed de illo numero isti fuerũt quos
eo die sine dilatione damnastis, quo illis dilationẽ de-
distis. Probabo si negaueris. Concilium vestrum loqui-
tur, Proconsularia gesta habemus in manibus quibus
id non semel allegastis. Aliam ergo defensionem para
si potes,

A ſi potes, nedum negas quod conuincã, moras faciamus. Felicianus igitur & Prætextatus ſi innocentes erãt, quare ſic damnati ſunt? Si ſcelerati, quare ſic recepti ſunt? Si probaueris innocentes, cur non credamus à multo paucioribus maioribus veſtris falſo crimine traditionis innocentes potuiſſe damnari, ſi à trecentis decem ſucceſſoribus eorum, vbi etiam pro magno ſcriptum eſt, plenarij concilij ore veridico, in falſo crimine ſchiſmatis innocentes damnari potuerunt? Si autem probaueris rectè fuiſſe damnatos, quæ reſtat defenſio, cur in eodẽ Epiſcopatu recepti ſint, niſi vt exaggerans vtilitatem ſalubritatemq́; pacis, oſtendas etiam iſta pro vnitatis vinculo toleranda? Quod vtinam non oris, ſed cordis viribus ageres, profecto perſpiceres, quàm nullis calumniis per orbem terrarum eſſet violanda pax Chriſti, ſi licet in Africa etiam in ſacrilego ſchiſmate damnatos, in eodem ipſo Epiſcopatu recipi pro pace † Donati. († parte.) Item ſoletis nobis obijcere quod vos per poteſtates terrenas perſequamur. Qua in re non diſputo, vel quid vos pro immanitate tãti ſacrilegij mereamini, vel quãtum nos Chriſtiana temperet manſuetudo: illud dico, ſi hoc crimen eſt, cur eoſdem Maximianiſtas per Iudi-
B ces ab eis Imperatoribus miſſos, quos per Euangelium genuit noſtra communio, grauiter inſectati de baſilicis quas tenebant, in quibus eos inuenit ipſa conciſio, & controuerſiarum ſtrepitu & iuſsionum potentatu & auxiliorum impetu perturbaſtis? in qua conflictatione quæ paſsi ſint per loca ſingula recentia rerum veſtigia conteſtantur, quæ iuſſa ſint chartæ indicant, quæ facta ſint terræ clamant, in quibus etiam Optati illius Tribuni veſtri ſancta memoria prædicatur. Item dicere ſoletis, quod nos Chriſti baptiſmum non habeamus, & præter veſtram communionem nuſquam ſit. Poſſem hinc vberius aliquanto diſſerere. Sed contra vos iam nihil opus eſt, qui cum Feliciano & Prætextato etiam Maximianiſtarum baptiſmum recepiſtis. Quotquot enim baptizauerunt quando Maximiano communicabant, cum etiam ipſos nominatim, id eſt, Felicianum & Prætextatum de baſilicis eorum, ſicut geſta teſtantur, diuturno conflictu iudiciorum expellere conaremini. Quotquot ergo eo tempore baptizauerunt, nũc ſecum & vobiſcum habent, non ſolum per ægritudinum pericula, ſed etiam per ſolennitates Paſchales in tot Eccleſiis ad ſuas ciuitates pertinentibus, & in ipſis tam ma-
C gnis ciuitatibus foris in ſcelere ſchiſmatis baptizatos, quorum nulli baptiſma repetitum eſt. Atque vtinam probare poſſetis eos quos foris in ſcelere ſchiſmatis Felicianus & Prætextatus tanquam inaniter baptizauerant, ab eis receptis intus quaſi vtiliter denuo baptizatos. Si enim rurſus baptizandi erant iſti, rurſus ordinandi erant illi. Amiſerant enim Epiſcopatum recedentes à vobis, ſi extra communionem veſtram baptizare non poterãt. Nam ſi diſcedentes Epiſcopatum nõ amiſerant, baptizare vtique poterant. Si autem amiſerant, ergo vt eis quod amiſerant redderetur, redeuntes ordinari debebant. Sed noli timere, ſicut certũ eſt cum eodem illos Epiſcopatu, cum quo exierant remeaſſe, ita certũ eſt omnes quos in Maximiani ſchiſmate baptizarunt, ſine vlla baptiſmi repetitione ſecum veſtræ cõmunioni recõciliaſſe. Quibus igitur ſufficimus lachrymis plangere recipi baptiſmum Maximianiſtarum, & exufflari baptiſmum orbis terrarum? Siue auditos ſiue inauditos, ſiue iuſte ſiue iniuſte, damnaſtis Felicianum, damnaſtis Prętextatum: dic mihi, quem Corinthiorum Epiſcopum audiuit, aut dãnauit aliquis veſtrum? quem Galatarum? quẽ Epheſiorum? quem Coloſſenſium? Phi- D
lippenſium? Theſſalonicenſium? cæterarumq́; omnium ciuitatum, de quibus dictum eſt, Adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ patriæ † gentium. (Pſal. 21. † familiæ.) Ergo iſtorum baptiſmus acceptatur, & illorum exufflatur, qui nec iſtorũ eſt nec illorum, ſed illius de quo dictum eſt, Hic eſt qui baptizat. (Ioan. 1.) Sed non hinc ago, ad illa quæ præſto ſunt, aduerte, ea quæ oculos etiam cæcos feriunt, intuere, damnati habent baptiſmum & inauditi non habent. Nominatim in ſcelere ſchiſmatis expreſsi & eiecti habẽt, & ignoti longe peregrini nunquam accuſati, nũquam iudicati non habent? Qui de præciſa parte Africæ rurſus præciſi ſunt habent, & vnde ipſum Euangelium in Africam venit non habent? Quid pluribus onero? Ad iſta reſponde: Attende ſacrilegium ſchiſmatis veſtro concilio Maximianiſtis exaggeratum: Attende perſecutiones per iudiciarias poteſtates, quas eis irrogaſtis: Attende baptiſmum eorum quem cum eis quos damnaſtis recepiſtis, & reſpõde ſi potes, vtrum habeatis aliquid vnde iniciatis nebulas imperitis, Cur ab orbe terrarũ longe maiore ſcelere ſchiſmatis ſeparemini, quàm quod in Maximianiſtis vos damnaſſe gloriamini? Pax Chriſti vincat in corde tuo.
E

Expoſtulat cum Criſpino, qui quoſdam mercede attractos rebaptizarat, adiurans illum vt ad obiecta reſpondeat.

Epiſtola CLXXIII.

DEVM quidem timere debuiſti, ſed quia in rebaptizandis Mappaliẽſibus ſicut homo timere voluiſti. Cur nõ valeat iuſsio regalis in prouincia, ſi tantum valuit iuſsio prouincialis in villa? Si perſonas compares, tu poſſeſſor, ille Imperator. Si loca compares, tu in fundo, ille in regno. Si cauſas compares, ille vt diuiſio reſarciatur, tu vt vnitas diuidatur. Sed nos te de homine non terremus. Nam poſſemus agere, vt decem libras auri ſecundum Imperatoria iuſſa perſolueres. An forte propter ea non habes vnde reddas quod dare iuſsi ſunt rebaptizatores, dum multum erogas, vt emas quos rebaptizes? Sed nos te vt dixi de homine non terremus, Chriſtus te potius terreat. Cui volo ſcire quid reſpõdeas ſi tibi dicat, Criſpine carum fuit precium tuum ad emendum timorem Mappalienſium, & vilis mors mea ad emẽdum amorem omnium gentium? Plus valuit rebaptizandis colonis tuis quod numeratum eſt de ſaeculo tuo, quàm rebaptizãdis populis meis quod manauit de latere meo? Scio te F
plura audire poſſe, ſi Chriſto aurem præbeas, & ex ipſa tua poſſeſsione admoneri, quàm impia contra Chriſtũ loquamini. Si enim humano iure præſumis firme te poſsidere quod emiſti argento tuo, quanto firmius diuino iure poſsidet Chriſt⁹ quod emit ſanguine ſuo? Et ille quidem inconcuſſe poſsidebit totum, [quod emit,] de quo dictum eſt, Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ. (Pſal. 71.) Sed certè quo modo confidis non te perditurũ quod in Africa videris emiſſe, qui Chriſtum dicis toto orbe perdito ad ſolam Africam remanſiſſe? Quid multa? Si voluntate ſua Mappalienſes in tuam communionem trãſierunt, ambos nos audiant, ita vt ſcribãtur quæ dicemus, & à nobis ſubſcripta eis Punice interpretẽtur, & remoto timore dominationis eligant quod voluerint. Ex iis enim quæ dicemus apparebit, vtrum coacti in falſitate remaneant, an volẽtes teneant veritatem. Si enim hæc non intelligunt, qua temeritate traduxiſti non intelligentes? Si autem intelligunt, ambos vt dixi audiant, & quod voluerint faciant. Si quæ etiam plebes à vobis

ad nos

G ad nos tranfierunt, quas putas à dnminis coactas, hnc & ibi fiat, ambos nos audiant, & eligant quod placuerit. Si autem non vis hoc fieri, cui nõ appareat non vos de veritate præsumere? Sed cauenda est ira dei & hic & in futuro seculn. Adiuro te per Christum, vt ad ista respondeas.

Augustinus Pascentio comiti hæreseos Arrianæ, qui in professione fidei cluserat, at pòst iactarat Augustinum ab ipso superatum, scripto reddit rationem fidei suæ, de tribus personis, & vno deo, deq́ verbo homusij.

Epistola CLXXIIII.

VOLVERAM quidem petente te atque instãte vt meminisse dignaris, immo pro meritn ætatis ac dignitatis tuæ, iubẽte te de fide Christiana, etiam præsens cum præsente, inquantum mihi facultatem dominus largiretur conferre sermonem. Sed quia tibi post prandium displicuit, quod inter nns mane placuerat, vt à notariis verba nnstra exciperentur, ne vlterius dicas quod te audin non tacere, non me fuisse ausum tibi dicere fidem meam, his literis accipe, quod & tu legas, & cui vnlueris legendũ tradas,
H & quod vnlueris vicissim scribendn ipse respondeas.
32. q. 6. iniquum. Iniquum est enim vt quisque de alin iudicare velit, & iudicari de se nolit. Et de præteritn quidem placito nostrn quod condicto meridiano implere noluisti, facilè existimari potest, quis nostrum fidei suæ fiduciam non habuerit: vtrum qui volebat vt diceretur, & timebat ne teneretur: an qui vsque adeo nnlebat eam disceptãtium iudicio subtrahi, vt mandata literis vellet etiam legentium memoriæ commẽdari, ne quisquam vel obliuione npinatus, vel dissensione † irritatus, diceret ab aliquo nnstrum, aut nõ esse dictum quod dictum erat, aut dictum esse quod dictum non erat? In his enim solent latebras suæ malæ defensionis inquirere, qui contentionis sunt cupidiores, quàm veritatis. Hoc autẽ nec à te, nec à me, nec de te, nec de me dici pnsset, si in fide cõdicti permaneres, vt verba nostra exciperentur, & scriberentur, præsertim quia tuipse in iis verbis, quibus fidem tuam pronunciasti, quoties ea repetisti, toties variasti, quod nulla credo fraude, sed obliuinne factũ esse. Nam primn dixisti: Credere te in deum patrem omnipntentem, inuisibilem, ingenitum, incapabilem: & in Iesum Christum filium eius, deum natum ante secula,
I per quem facta sunt omnia: & in spiritum sanctum. Quibus ergo auditis, cum respondissem, nondum à te quicquam dictum qund meæ fidei repugnaret, & ideo si ea scripsisses, me his etiam posse subscribere: ad hoc nescio quo modo res perducta est, vt accepta charta, eaipsa quæ dixeras velles etiam literis tua manu exprimere. Quod cum mihi ad legendum dedisses, animaduerti minus te scripsisse patrem, cum scripsisses deũ omnipotẽtem, inuisibilem, ingeninum, innatum. Quod vbi commemoraui non post multam allegationem, addidisti patrem: & incapabilem quidem, quod verbis dixeras, scripto prætermiseras. Sed nulla hinc à me facta commemoratio est. Deinde cum dixissem me paratum esse subscribere, adhuc illa verba etiam mea esse posse, prius quæsiui, ne quod in mentẽ venerat laberetur, vtrũ alicubi scripturarum diuinarum legeretur pater ingeἀγέννητος. nitus. Hoc autem feci, quia in exordio sermonis nostri cum Arrius & Eunnmius commemorati essent, non à me, sed à fratre men Alipio, requirente quẽm nam eorum secutus esset Auxentius, qui abs te fuerat non parua prædicatione laudatus, exclamando anathematizasti & Arrium & Eunomium, tamen continun flagitasti, vt & nos anathematizaremus hnmusion, quasi quis- K quam homo esset qui hoc vocaretur, sicut Arrius & Eunnmius. Deinde vehementer exigebas, vt hoc verbum tibi in scripturis ostenderemus, & statim nnbis communicares. Respondebatur à nnbis, quia nos Latine loqueremur & illud Græcum esset, prius quærendum esset, quid sit homusion, & tunc exigendum vt in libris sanctis ostenderetur. Tu cnntra verbum ipsum crebro repetens, & inuidiose ventilans, atque in conciliis maiorum nnstrorum conscriptum commemorans, vehementer vrgebas, vt ipsum omnino verbum, quod est homusion, in sanctis libris ostenderemus, nnbis etiam atque etiã reuocantibus, quia lingua nostra Græca non esset, prius interpretandum & exponendum esse quid sit hnmusion, tum demum in diuinis literis requirendum, quia etsi fortasse nomen ipsum non inueniretur, res tamen ipsa inueniretur. Quid est enim contentiosius, quàm vbi de re constat, certare de nomine? Hæc ergn quia inter nns iam collocuti fueramus, posteaquam ad id ventum est, vt fidem tuam sicut commemoraui scriberes, quanquam nihil in eis verbis viderem nostrę fidei esse contrarium, & propterea me dicerem paratum esse subscribere, quæsiui vt dixi, vtrum scriptura L
dei contineret hoc verbum, quod pater esset ingenitus: & cum scriptum esse respnndisses, instãtius quærebam vt ostenderes. Tunc vnus ex iis qui aderant, quantum intelligi datur, fidei tuæ socius, ait mihi, Quid ergo? Tu patrem genitum dicis? Respondi, non dico. Et ille, Si ergo genitus non est, inquit, vtique ingenitus est. Cui ego, vides, inquam, posse fieri, vt etiam de verbo quod in scriptura dei non est, reddatur tamen ratin vnde rectè dici ostendatur. Sic ergo & Hnmusion quod in authnritate diuinorum librnrum cogebamur ostendere, etiam si vocabulum ipsum ibi nnn inueniamus, fieri posse vt illud inueniamus, cui hoc vocabulum rectè adhibitum iudicetur. Quibus dictis quid hinc tibi videretur attendi vt audirem. Et aisti, Rectè factum esse, vt ingenitus pater in scripturis sanctis non diceretur, ne illi vel tali verbo fieret iniuria. Ergo, inquã, modo facta est iniuria den, & hoc manu tua? Quo auditn fateri iam cœpit, nec te hoc dicere debuisse. Sed cum admonerem, vt si tibi tale videretur hnc verbum, vt ad dei pertineret iniuriam, deleres illud. Inde vbi scripturas consyderasti, credo pnsse id rectè dici, & posse de- M
fendi: & rursus aisti, prorsus egn hoc dico. Tum ego illud quod iamiam dixeram reperiui ita fieri posse, vt etiam homusion neque scriptum in sanctis paginis inueniatur, & tamen dictum in assertione fidei defendatur, sicut patrem in illis libris nusquam ingenitum legimus, & tamen dicendum esse defenditur. Tunc à me chartam quam dederas abstulisti & conscidisti, & constituimus postmeridianum tempus, vt adessent notarij ad excipienda verba nnstra, atque inter nos ista quantum possemus diligentius tractaremus. Venimus vt nosti ad hnram cõdictam, notarios adduximus, & vt tui adessent concedimus. Dixisti rursus fidem tuam, atque in verbis tuis nnn audiui ingenitum patrem. Credo quod cogitaueris quid inde mane dictũ fuerit, & præcauere volueris. Deinde poposcisti, vt ego etiam dicerẽ fidem meam. Vbi cum postulassem commemorãs antemeridianum placitum nostrum, vt ea quæ dixeras dictare potius dignareris, tũc exclamasti calumniam parare nos tibi, & ideo verba tua cnnscripta velle retinere. Ibi quid responderim recordari non libet, atque vtinam nec tu memineris. Seruaui tamen debitam hono-

rificentiam

A rificē etiam honori tuo, nec maledictum deputaui, quod
non à veritate, sed à potestate audire meruissem. Tamē
quia vel ipsa verba repetiui vt pressa voce dicerem, ita
ne calumniam paramus nos tibi: vt ignoscas peto. Sed
tu his auditis rursus fidem tuam sono clariore repetisti,
atque in verbis tuis non audiui deum filium, quod
nunquam quotiens eam dixisti tacueras. Hic ego tam
modeste vt nusquam pulsarem, vt de excipiendis verbis
nostris, quid inter oos placuerat impleretur etiā ipsam
vtilitatem de præsenti experimeoto suggessi, dicens,
teipsum non potuisse in memoria verba tua tibi
vsitatissima retinere, quando nunquam ea repetere valuisse
videbamus, cum ooo aliquid maxime necessariū
parares: quantominus posse illos qui nos audirent ita
nostrorum meminisse verborum, vt si quid forte vel tu
de meis vel ego de tuis verbis vellem retractare atque
discutere, valerent seu dictum seu noo dictum liquido
recordari, in qua oobis difficultate facilè notariorum
recitatio subueniret. Tunc indignanter dixisti, melius
fuisse vt meam famam semper audires, eo quod longe
inferiorem me expertus esses, quàm tibi illa iactasset.
Tūc ego commemoraui, cum te ante prandium salu-
B taremus, & eam famam nobis prædicasses, hoc me dixisse,
quod de me illa mentita sit. Hic saoè aisti verum
me dixisse. Proinde cum duo tibi de me diuersa locuti
sint, aliud fama mea, & aliud ego, magis vtique gaudere
debeo me potius quàm illam repertum esse vera-
Roma. 3. cem. Sed quia scriptum est, Solus deus verax, omnis autem
homo mendax, vereor ne hoc quoque de me temere
dixerim. Neque enim in nobisipsis vel per nosipsos
veraces sumus cum sumus, sed cum ille in seruis
suis loquitur qui solus est verax. Hæc si vt narraui gesta
esse recolis, vides quàm nō debeas iactare apud homines,
quod non ausus sim tibi asserere fidem meam,
quandoquidem in fide nostri placiti stare noluisti: &
vir tantus qui pro fide quam reipublicæ debes, non times
maledicta prouincialium, pro fide quam Christo
debes, times calumnias Episcoporum. Deinde cum disputationi
nostræ etiam honoratos viros interesse cupiueris,
miror quo modo in ipsa deuitatiooe calumniæ
verba tua times à ootariis conscribi, & ex ore tuo à clarissimis
testibus non times audiri. Nónne consyderas
difficile esse, vt homines suspicentur te à nobis vllam
formidasse calumniam vt verba tua excipi nolles, sed
C cum cogitasses retentum te fuisse in verbo ante prandium
manu tua conscripto, simul etiam cogitasse non
tam facile te notariorum tabulas delere potuisse, quàm
facile illam chartulam conscidisti? Si autem dicis non
illa ita gesta esse vt à me narrata sunt, aut tu obliuione
falleris, non enim audeo dicere mentiris, aut ego vel
similiter fallor vel mentior. Vides ergo quàm rectè dicam
ea, quæ de his maxime rebus geruntur excipi atq;
conscribi oportere, & quàm tibi quoque hoc ipsum rectè
placuerat, nisi postmeridianus timor antemeridia-
Fides Augustini. num placitum frangeret. Audi ergo iam fidē meā,
potens est misericordia domini dei nostri, quæ præstet
me quod credidi sic loqui, vt nec eius offendam veritatem,
nec humanitatem tuam. In omnipotentem deū
patrem me credere profiteor, eumq; æternum ea æternitate,
hoc est immortalitate, dico, quam solus deus habet:
hoc & de filio eius voigenito credo in forma dei,
hoc & de spiritu sancto qui spiritus est dei patris & filij
eius vnigeniti. Sed quia ipse dei patris vnigenitus filius,
dominus & deus noster Iesus Christus, posteaquā
Galat. 4. venit plenitudo temporis opportuni, ad diem salutis

nostræ, formam serui accepit, multa de illo in scriptu- D
ris secundum formam dei dicuntur, multa secundum
formam serui. Quorum exempli gratia, duo quædam
commemoro, vt singula ad singula referantur. Secundum
formam dei de seipso dixit, Ego & pater vnum Ioan. 10.
sumus. Secundum formam serui, Quoniam pater ma- Ioan. 14.
ior me est. Quod autem de deo scriptum est: Qui so- 1. Timo. 6.
lus habet immortalitatem: Et, inuisibili soli deo ho- 1. Timo. 1.
nor & gloria, & cætera huiusmodi, non de patre tantū
accipimus, sed etiam de filio, quod ad formam dei attinet,
& de spiritu sancto. Pater enim & filius & spiritus
sanctus vnus deus est, & solus verus deus, & solus
immortalis secuodum incommutabilem omnino substantiam.
Si enim de carne diuersi sexus dictum est,
Qui adhæret meretrici vnum corpus est: & de spiritu
hominis qui non est quod dominus, consequēter scriptum
est, Qui autem adhæret domino vnus spiritus 1. Corin. 6.
est: quanto magis deus pater in filio, & deus filius io pa-
tre, & deus spiritus patris & filij vnus deus est, vbi nul- 6. de Trinitate. cap. 4.
la est diuersa natura, cum pro diuersis modo quodam
sibi cohærentibus dicatur vel spiritus vnus vel corpus
vnum? Et cum pro anima & corpore sibi cohærentibus
dicatur, vnus homo, cur non multomagis patre E
& filio sibi cohærentibus dicatur vnus deus, cum sibimet
inseparabiliter cohæreant quo modo oon corpus
& anima? Et cū corpus & anima sit vous homo quanuis
corpus & anima non sint vnum, cur non multo
magis sit pater & filius vnus deus, cum pater & filius
vnum sint, secundum illam veritatis vocem, Ego & Ioan. 10.
pater voum sumus? Item cum homo interior & homo
exterior noo sint voum, neque eiusdem oaturæ est exterior
cuius interior, quia exterior cum nūcupato corpore
dicitur homo, ioterior autem in sola rationali
anima intelligitur, vtrunque tamen simul ooo homines
duo, sed vous dicitur: quanto magis pater & filius
vnus deus est, cum pater & filius vnum siot, quia
eiusdem naturæ vel substantiæ sunt, vel si quo alio
vocabulo congruentius dicitur id quod deus est, vnde
dictum est, Ego & pater vnum sumus. Itaque vnus
spiritus domioi & vous spiritus hominis & non suot
vnum, & tamen ille cum cohæret domino † non sunt † deo.
duo, sed vnus spiritus: Et vnus homo interior & vnus
homo exterior non sunt vnum, & tamen eius connexione
vinculi naturalis simul vtrunque non duo, sed
vnus homo. Multo magis igitur cum filius dei dicat, F
Ego & pater vnum sumus, vnus est deus pater, & vnus
est deus filius, & tamen simul vtrunque oon duo sed
vnus deus. Quod enim fecit in multis sanctis in adoptionem
filiorum vocatis cohæredibus Christi, vna fides
& vna spes & vna charitas, vt esset eis vna anima
& cor vnum in deum, hoc præcipue cogit iotelligi
vna eademq; patris & filij natura, si ita dicendum est
deitatis, vt pater & filius qui vnum sunt, & inseparabiliter
vnum sint, & sempiterne vnum siot, non sint
duo dij sed vnus deus. Illi enim homines per coosortiū
& communionem vnius eiusdemq; naturę, qua omnes
homines erant, vnum erant. Et si aliquando secundum
diuersitates voluntatum & sententiarum, opinionum
morúmque dissimilitudioes non erant vnum, erunt
autem plenè perfectèque vnum, cum peruentum fuerit
ad eum finem vt sit deus omnia in omnibus. Deus
autem pater & filius eius, verbum eius deus apud
deum semper atque ineffabiliter vnum sunt, vnde magis,
non duo dij, sed vnus deus. Homines autem minus
intelligentes, quid propter quid dicatur, potentes

x volunt

G volunt legere sententias: & scripturis non diligenter
scrutatis, cum arripiunt defensionem cuiusque opinio-
nis, & ab ea vel nunquam vel difficile deflectuntur, dũ
docti atque sapiẽtes magis putari quàm esse concupis-
cunt, ea quæ propter formam serui dicta sunt, volunt
transferre ad formam dei. Et rursus quæ dicta sunt vt
ad seinuicem personæ referantur, volunt nomina esse
naturæ atque substantiæ. Fides autem nostra est, patrẽ
& filium & spiritum sanctum vnum deum credere &
confiteri, nec tamen eum qui filius est patrẽ dicere, nec
eum qui pater est filium, nec eum qui spiritus patris &
5. de Trini- filij est, aut patrem aut filium nuncupare. His enim ap-
tate. cap. 11. pellationibus, hoc significatur, quod ad seinuicem refe
runtur, non ipsa substantia, qua vnum sunt. Nam & pa
ter cum dicitur, non nisi alicuius filij dicitur, & filius
non nisi alicuius patris intelligitur, & spiritus secundũ
id quod ad aliquid refertur, spirantis alicuius est, & spi
rans vtique spiritu spirans est. Non autem ista corpo-
raliter sentiuntur, nec visitato modo intelliguntur in
Ephe. 3. deo. Qui potens est facere, sicut dicit Apostolus, supra
quàm petimus & intelligimus. Si autem facere, quan-
to magis esse? Nam hoc nomen quod spiritus dicitur,
H non secundum id quod refertur ad aliquid, sed secun-
14. de Tri- dum id quod aliqua natura significatur, omnis incor-
nitate. c. 16. porea natura spiritus in scripturis appellatur: vnde non
tantum patri & filio & spiritui sancto, sed omni ratio-
Ioan. 4. nali creaturæ & animæ hoc vocabulum congruit. Vn-
de dominus dicit: Spiritus est deus: & ideo qui adorãt
deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Scriptum
Psal. 103. est etiam, Qui facit angelos suos spiritus. Dictum est
Psal. 77. & de hominibus quibusdam: Quoniam caro sunt &
spiritus ambulans, & non reuertens. Et Apostolus ait:
1. Corin. 2. Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus homi-
Eccle. 3. nis qui in ipso est. Item scriptum est: Quid scit spiritus
filiorum hominum si ascendat ipse sursum, & spiritus
pecoris si descendat ipse deorsum in terram? Dicitur
etiam spiritus in scripturis secundum quãdam distin-
ctionem in ipsa vna vnius hominis anima. Vnde A-
1. Thes. 5. postolus dicit: Vt integer spiritus vester & anima &
corpus in diem domini nostri Iesu Christi seruetur.
1. Corin. 14. Item in alio loco, Si orauero lingua spiritus meus orat,
mens autem mea infructuosa est. Quid ergo est? Ora-
bo spiritu, orabo & mente. Proprio autem modo quo-
I dam dicitur spiritus sanctus, secundum quod refertur
ad patrem & filium, quod eorum spiritus sanctus sit.
Nam secundum substantiam, quoniam semel dictum
est: Spiritus est deus, & pater spiritus est, & filius, &
ipse spiritus sanctus, nec tamen tres spiritus, sed vnus
spiritus, sicut non tres dij sed vnus deus. Quid miraris?
Tantum valet pax, non qualiscunque vt solet intel-
ligi, nec talis qualis laudatur in hac vita per concor-
diam charitatẽmque fidelium, sed illa pax dei, quæ si-
Philip. 4. cut dicit Apostolus, supergreditur omnem intellectũ.
Quem? nisi nostrum, id est, omnis rationalis creaturæ?
Quapropter considerantes infirmitatem nostram, &
Philip. 3. audientes Apostolum confitentem & dicentem: Fra-
1. Corin. 8. tres ego me nõ arbitror apprehendisse. Et qui se putat
aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet
scire, cum diuinis scripturis quantum possumus col-
loquamur sine contentione pacati, non inani & pue-
rili animositate studentes alterutrum vincere, vt pax
Christi potius vincat in cordibus nostris, quantũ eam
nobis & in hac vita percipere posse donauit: vt cogitã-
tes quid eadem pax inter fratres egerit, quorum ex tam
multis animis & multis cordibus fecit animam vnam
& cor vnum, in deum debita pietate credamus: mul- K
to maxime in illa pace dei, quæ superat omnem intel-
lectum, & patrẽ & filium & spiritum sanctum non esse
tres deos, sed vnũ deum, tanto excellentius quàm isto-
rum erat anima & cor vnum, quanto illa pax, quæ su-
perat omnem intellectũ excellẽtior est ista pace, quam
tenebat omnium illorum cor vnum & vna anima in
deum. Filium autem hominis eundem dicimus quem
filium dei, non tamen propter formam dei, in qua est
æqualis deo patri, sed propter acceptam formam serui,
qua maior est pater. Et quia eundẽ filium hominis di-
cimus, propter hoc & filium dei crucifixum fatemur,
non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate humani-
tatis: non ex suæ naturæ permixtione, † sed ex nostræ † permansione.
susceptione. Iam nunc paululum intuere quæ scriptu-
rarum eloquia nos cogant vnum dominum deũ con-
fiteri, siue tantum de patre, siue tantum de filio, siue tan
tum de spiritu sancto, siue simul de patre & filio & spi-
ritu sancto interrogemur. Certe scriptum est, Audi Is- Deut. 6.
raël dominus deus tuus deus vnus est. De quo dictum
putas? Si tantum de patre, non est dominus deus noster
Iesus Christus. Et vbi est vox illa clangentis & claman Ioan. 20.
tis, Dominus meus & deus meus: quam Christus ipse L
non reprehendit, sed approbauit dicens, Quia vidisti
me credidisti? Porrò si & filius dominus deus est, & pa-
ter dominus deus est, & ambo iam duo domini & duo
dij, quo modo erit verũ, Dominus deus tuus deus vnus
est? An forte pater est vnus dominus, filius autem non
vnus dominus, sed tãtũ dominus, sicut sunt dij multi,
& domini multi, non sicut ille vnus de quo scriptũ est,
Dominus vnus est? Quid ergo respondebimus Apo-
stolo dicenti, Nam etsi sunt qui dicuntur dij siue in cœ 1. Corin. 8.
lo siue in terra, sicuti sunt dij multi & domini multi,
nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia, & nos in
ipso, & vnus dominus noster Iesus Christus, per quem
omnia, & nos per ipsum? Porrò si quod de vno deo pa
tre dicitur, cogit inde filium separare, dicãt qui audẽt,
non posse iam intelligi dominum patrem, quia vnus,
inquit, dominus noster Iesus Christus. Nã si vnus, vti-
que solus. Si solus, quo modo & pater: nisi quia & ipse
& pater vnus deus & solus deus, non separato spiritu
sancto. Vnus ergo deus pater, & cum illo filius vnus
deus, quanuis non cum illo vnus pater. Itemq; vnus do M
minus Iesus Christus, & cum illo vnus dominus pater,
quanuis non cum illo vnus Iesus Christus, tanquam &
pater sit Iesus Christus. Hoc enim nomen ex dispensa-
tione misericordię susceptæq; humanitatis assumptum
est. An forte quod ait Apostolus, Vnus dominus no- 1. Corin. 8.
ster Iesus Christus, per quem omnia non vultis adiun-
gi quod dictum est vnus, ad id quod est dominus, sed
ad id quod ait, per quem omnia, vt nõ vnus dominus
sed vnus per quem omnia intelligatur, vt non sit pater
per quem omnia, sed pater solus ex quo omnia, & filius
solus per quem omnia? Si ita est, iam tandem fatemi-
ni vnum dominum & deum nostrũ esse patrem & fi-
lium. Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis
consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retri- Roma. 11.
buetur ei? Quoniã ex ipso & per ipsum & in ipso sunt
omnia, ipsi gloria. Neque enim dixit, Ex patre omnia,
& per filium omnia, sed ex ipso & per ipsum & in ipso:
quo? nisi domino, de quo ait, Quis enim cognouit sen-
sum domini? Ex domino ergo & per dominum & in
domino omnia, nõ alio illo & alio isto, sed vno domi
no: quia non dixit, ipsis gloria, sed ipsi gloria. Quod si
quisquam dicit id quod ait Apostolus: Vnus dominus
Iesus

A Iesus Christus per quem omnia, non intelligi vnus dominus, nec vnus per quem omnia, sed vnus Iesus Christus, qui vnus Iesus Christus etiã dominus dicitur, non tamen vt vnus dominus sit, sed vt vnus Iesus Christus: quid dicturus est cum audierit eundem Apostolũ clamantem,
Ephe. 4. Vnus dominus, vna fides, vnũ baptisma, vnus deus & pater omnium? Cum enim deum patrem hic commemoraret vbi ait, Vnus deus & pater omnium: proculdubio id quod ibi dixit, Vnus dominus, quẽ nisi Iesum Christum voluit intelligi? Si ergo eis placet, desinat esse dominus pater, quia vnus est & dominus Iesus Christus. Quod si absurdum & impium est opinari, discamus intelligere vnitatem patris & filij & spiritus sancti, vt quod de vno solo deo dictum fuerit, nõ cõtinuo prohibeamur de filio vel de spiritu sancto intelligere quia pater quidem non est filius, & filius non est pater, & spiritus vtriusque non est pater aut filius, sed tamen & pater & filius & spiritus sanctus, vnus solus est verus dominus deus. Neque enim spiritus sanctus si aut deus aut verus deus non esset, templum eius
1. Corin. 6. essent corpora nostra. Nescitis, inquit, quia corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti quem habetis
B à deo? Et ne quisquam ipsum spiritum negaret deum, continuo secutus ait, Et non estis vestri, Empti enim estis precio magno, Glorificate ergo & portate deum in corpore vestro, eum scilicet cuius templum corpora vestra esse prædixerat. Iam hoc mirabile est, si verum est quod vos audio dicere, ita esse spiritũ sanctum minorem filio, sicut patre minor est filius. Cum enim corpora nostra membra sint Christi, sicut dicit Apostolus, itemq; corpora nostra templum sint spiritus sancti, sicut idem ipse dicit Apostolus, nimiũ miror, quo modo sint membra maioris, templum minoris. An forte iam placet dicere spiritũ sanctũ domino Iesu Christo esse maiorem? Videtur enim suffragari huic opinioni etiã illa sententia. Quoniam qui dixerit verbum aduersum
Matth. 12. filium hominis, remittetur ei, Qui autem dixerit aduersus spiritũ sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Periculosius enim peccatur in maiorem quàm in minorem. Nec separari fas est filium
De verbis domini, ser. 11. hominis à filio dei, quia ipse filius dei factus est filius hominis, nõ mutando quod erat, sed assumendo quod non erat. Sed absit etiam talis impietas, vt spiritus sanctus maior filio esse credatur. Non ergo facilè in per-
C uersum moueant quæ ita dicuntur, quasi ostendant alterum altero esse maiorem. Nam quædam etiam sic dicuntur, vt hominibus parum intelligentibus & ipse filius maior patre videatur. Quis enim cum fuerit interrogatus, quid sit maius, verum an veritas, nõ potius respondeat veritatem esse maiorem? Ab illa enim vera sunt quæcunque vera sunt. Non autem ita est in deo. Nam filium maiorem patre vtique nõ dicimus, & tamen filius dicitur esse veritas, Ego sum, inquit, via ve-
Ioan. 14. ritas & vita. De patre autem tantummodo vos vultis intelligi quod ait: Vt cognoscant te vnum verum deũ
Ioan. 17. & quem misisti Iesum Christum, Vbi nos subaudimus, etiam Iesum Christum verum deum, vt hæc sit sententia, Te & quem misisti Iesum Christum cognoscant vnum verum deum, Ne illa consequatur absurditas, vt si propterea non est verus deus Iesus Christus, quia dictum est patri, Te vnum verum deum: propterea nõ sit dominus, pater, quia dictũ est de Christo, vn⁹ dominus. Veruntamẽ secundum prauũ intellectũ vel potius errorem, maior est deus veritas, quàm deus verus, quia verus à veritate est. Maior ergo patre filius, quia iste est

veritas, ille verus. Hãc peruersitatẽ pellit ex animo, qui D
didicerit patrem verum deũ esse gignẽdo, veritatẽ nõ participando. Non est autem alia substantia veri gignentis, & alia genitæ veritatis. Sed cum ad hæc contemplanda infirmus sit oculus cordis humani, accedit vt de contẽtione etiam turbulentus sit. Et quando ista conspiciet? Dicit scriptura, filium dei dominum & saluatorẽ nostrum Iesum Christũ, verbum dei esse & veritatem & sapientiam: & homines eum ante incarnationem quam de Maria virgine accepit, sine vlla omnino susceptione corporeæ creaturæ, per ipsam naturã & substantiã suam qua verbum dei est & sapientia dei, visibilem & corruptibilẽ dicunt, dum sibi volunt constare quod sentiunt, & de patre tantummodo esse dictum, inuisibili incorruptibili soli deo. Rogo te, verbũ hominis non est visibile nedum verbum dei. Iam verò *Sapien. 8.*
sapientia illa de qua dictum est: Attingit vbique propter suam mundiciam, & nihil inquinatum in eam incurrit, & in seipsa manens innouat omnia, & si qua similia quæ numerari non possunt. Si corruptibilis est, nescio quid dicã, nisi vt doleam præsumptionẽ huma- E
nam, & mirer patientiam diuinam. Cum verò de illa *Sapien. 7.*
dictum sit: Candor est enim lucis æternæ, nec vestri vt arbitror iam dicunt lucem patris, quæ quid est nisi eius substantia, fuisse aliquando sine candore à se genito, sicut ista in diuinis & spiritalibus & incorporeis & incõmutabilibus credi, & vtcunque intelligi possunt. Audio enim iam eos emendasse, an forte falsum est hoc eos aliquando dixisse, quod fuerit aliquando pater sine filio, tanquam fuerit lux æterna sine candore quem genuit. Quid ergo dicemus? Si natus est fili⁹ dei de patre, iam pater destitit gignere: & si destitit, cœpit. Si autem cœpit gignere, fuit aliquando sine filio: sed nunquã fuit sine filio, quia filius eius sapientia eius est, quæ candor est lucis æternæ. Ergo semper gignit pater & semper nascitur filius. Hic rursus timendum est, ne putetur imperfecta generatio, si nõ dicimus natum esse sed nasci. Compatere mecum obsecro in his angustiis humanæ cogitationis & linguæ, & pariter confugiamus ad spiritum dei per prophetam dicentem, Generationẽ eius
quis enarrabit? Hoc vnum peto interim vt diligenter *Esaiæ. 53.*
exquiras, vtrũ alicubi diuina scriptura de diuersis substantiis dixerit, quod vnum sint. Si enim non inueni- *Inuenitur.*
tur dictũ nisi de iis rebus, quas constat esse vnius eiusdemq; substantiæ, quid opus est vt rebellemus aduersus F
veram & catholicã fidem? Si autem inueneris alicubi hoc scriptũ, etiam de diuersis substantiis, tunc aliud cogar inquirere, vnde ostendam rectè homousion dictum patrem & filium. Nam si illi qui scripturas nostras, aut nesciunt, aut non laboriose scrutantur, & tamen filium eiusdem substantiæ & ęqualem patri credunt, dicãt eis qui hoc nolunt credere, cum tamen deum patrẽ filium habere vnigenitum credant, noluit deus habere æqualem filium, aut non potuit? Si noluit inuidus est: si non potuit, infirmus est: vtrumuis autem horum de deo sentire sacrilegum est: nescio vtrum possint inuenire quid dicant si nolint res absurdissimas & stultissimas dicere. Ecce quantum potui exposui tibi fidem meã: & plura quidem dici possunt & diligentius disputari. Sed vereor ne ista ipsa quę dixi, oneri sint occupationib⁹ tuis, tamen ea non solum dictata conscribi volui, sed etiam manu mea subscribẽda curaui, quod quidem & antea volueram, si quod inter nos placuerat seruaretur. Sed modo certe puto iã nõ à te debere dici, timuisse me tibi dicere fidem meã, quando nõ solum dixi, sed scriptã subscripsi,

G scripsi, ne me quisquam dicat aut dixisse quod non dixi, aut non dixisse quod dixi. Hoc fac & tu, si iudices quæris, non qui in ore tuo reuereātur personam tuam, sed qui in literis tuis exerāt libertatē suam. Si enim calumniam times, quod nullo modo auderē dicere, nisi hoc ipse dixisses, licet tibi non subscribere. Nam & ego propterea nolui nomen tuum scribi in his meis literis, ne hoc forte noluisses. Facile est vt quisq; Augustinum vincat, videris vtrū veritate an clamore. Non est meū dicere, nisi quia facile est vt quisque Augustinum vincat, quanto magis vt vicisse videatur. Aut & si non videatur, vicisse dicatur facile est. Hoc nolo magnū putes, nolo pro magno appetas. Nam cū aduerterint homines in hac re tam ingentem famē † cordis tui, multi gaudebunt se inuenisse occasionem, vt ad pauca euge euge tam potentem virum faciant amicum. Nolo dicere quia si non faueant, vel si contrariam sententiam proferant, etiam formidare poterunt inimicum, inepte quidem & stulte, sed tamen pleriq; homines ita sunt. Noli ergo attendere quo modo vincatur Augustinus, qualiscunq; vnus homo, sed attende potius vtrū vinci possit Homusion, non ipsum verbum Græcū, quod fa-

† flammam

H cile est non intelligētibus irridere, sed illud quod scriptum est, Ego & pater vnum sumus: Et, Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. Item paulo post, Non pro his autem rogo tantum, inquit, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnū sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mūdus credat quia tu me misisti, & ego claritatem quā dedisti mihi dedi illis, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus: Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnū. Vide quotiens dixit, Sint vnum sicut & nos vnū sumus, nusquam tamen dixit, Ipsi & nos simus vnum, sed sicut ego & tu sumus vnū, sic & ipsi in nobis sint vnū. Quia sicut illi erant vnius eiusdemq; substantiæ, quos etiam vnius participes vitæ æternæ facere volebat, ita de patre & filio propterea dictum est, Vnū sumus, quia vni⁹ sunt eiusdēq; substantiæ, & non participes vitæ æternę, sed ipsa principaliter vita æterna. Et poterat dicere secundum formam serui, Et ipsi vnū sumus, aut vnum si-

Ioan. 10. *Ioan. 17.* *6. de Trinitate ca. 3.*

I mus: nec tamen hoc dixit, quia vnam substantiā patris & suam, & vnā illorum volebat ostendere. Si autē dixisset, Vt tu & ipsi vnum sitis, sicut ego & tu vnum sumus, aut, Vt tu & ego & ipsi vnum simus, sicut ego & tu vnum sumus, nemo nostrum recusaret posse dici vnū sunt, etiā diuersas substātias. Nunc autem vides quàm non ita sit, quia nō ita dixit, & sæpe dicendo vehementer commendauit quod dixit. Inuenis ergo aliquid in scripturis vnum de diuersis naturis, sicut supra ostendimus, sed additur vel subauditur, quid vnum, sicut ex anima & corpore dicimus vnum animal & vna persona & vnus homo vel est vel sont. Sine aliqua verò adiunctione dici vnum sunt, si inueneris in scripturis, nisi de iis quæ vnius substantiæ sunt, iustissime flagitabis, vt aliud proferamus vnde homusion demonstremus. Sunt enim & alia multa, sed interim de hoc vno cogita deposito studio contētionis, vt habeas propiciū deum. Non enim bonum hominis est, hominem vincere, sed bonum est homini vt eū veritas vincat volentem, quia malū est homini, vt eū veritas vincat inuitū. Nam ipsa vincat necesse est, siue negantem siue confitentem. Da veniam si quid liberius dixi, non ad contumeliam tuam, sed ad defensionem meam. Præsumpsi enim de grauitate & prudentia tua, quia potes considerare, quantam mihi respondēdi necessitatem impo- K sueris: aut si hoc nō rectè feci, & huic da veniam. Huic scripturæ à me dictatæ & relectæ ego Augustinus subscripsi.

Augustinus Pascentio de eadem re, vrgens vt explanet fidem suam. Epistola CLXXV.

SI dicis te mihi dixisse fidem tuam, & me tibi noluisse dicere fidē meam, quod te audio nō tacere, recordare obsecro quàm vtrunque sit falsum. Nam nec tu mihi voluisti dicere fidē tuā, & ego tibi fidem meā non dicere nolui, sed ita dicere volui, vt nemo posset dicere, aut dixisse me aliquid quod non dixerim, aut non dixisse quod dixerim: diceres autem mihi fidem tuam, si hoc diceres, vnde dissentis à nobis. Si diceres, Credo in deum patrem qui filiū fecit primam creaturam ante omnes cæteras creaturas, & in ipsum filium, nec ęqualem patri, nec similem, nec verum deum, & in spiritum sanctum factum per filiū post filium: Hęc enim vos audio dicere. Aut si forte falsum est quod ista dicatis, hoc poti⁹ abs te volo scire. Si autem verum est quia ista dicitis, volo scire quemadmodum ea de scripturis sanctis defendatis. Nunc autē dixisti, credere te in deum patrem omnipotentem, in- L uisibilem, immortalem, non ab aliquo genitum, & ex quo sunt omnia. Et in filium eius Iesum Christū, deum natū ante secula, per quē facta sunt omnia. Et in spiritū sanctum. Hæc fides non est tua, sed vtriusque nostrum, quemadmodum si adiungeres quod eundē filium dei Iesum Christum etiam Maria virgo peperit, quod pariter credimus, & si qua alia communiter confitemur. Si voluisses ergo tuam dicere, non istam diceres, quæ communis est nobis, sed illā potius in qua dissentimus à vobis: hæc & præsens dicerē, si quemadmodum placuerat verba nostra exciperentur. Sed quia hoc noluisti, dicens te à nobis timere calumniā, & à placito cui mane consenseras, post prandiū recessisti, vt quid dicerem, quod quemadmodū velles me dixisse narrares, & ego non haberem vnde ostenderem quid vel quemadmodū dixerim. Noli ergo vlterius iactare quod tu fidē tuam dixeris, & ego meam non dixerim: quia sunt homines qui consyderēt me potius habuisse fiduciam fidei meæ, qui eam scribi voluerim, te autē non habuisse M dum quasi calumniam pertimescis. Paratus ergo eras negare si tibi obüceretur quod contra fidem meam aliquid dixeris. Vide ergo quid de te ipse sentiri feceris. Quod si obiectum non eras negaturus, cur dictū scribi noluisti, præsertim cum magnopere voluisses etiā honoratos viros nostro interesse sermoni? Cur ergo volens calumniam deuitare notariorū, stylum timebas, & clarissimorum testimonium nō timebas? Si autē sic vis vt etiam ego dicam fidem meā quo modo te dicis dixisse tuam, ego etiā breuius possum dicere, Credere me in patrem & filium & spiritum sanctum. Si autem proprium aliquid vnde dissentis à me vis audire, Credo in patrem & filium & spiritum sanctum, nec filium dicēs patrem, nec patrem filiū, nec vtriusq; spiritū sanctum, vel patrem vel filiū, & tamē patrem deū, & filiū deum, & spiritū sanctum deum solū æternum & immortalem propria sua substātia, sicut deus solus & æternus & immortalis est, ea diuinitate quæ est ante secula. Hoc si tibi displicet, & placet à me audire quēadmodū de scripturis sanctis asseratur, lege etiam illud quod prolixius conscriptū misi benignitati tuæ. Si autem illud tibi nō vacat legere, nec mihi vacat frustra verba iactare. Possum tamē quātū dominus dederit facultatis vel dictāti

tibi vel

A tibi vel ſcribenti, ego quoq; vel dictando vel ſcribēdo ad quod volueris reſpondere. Huic ſcripturæ à me dictatæ & relectæ ego Auguſtinus ſubſcripſi.

Paſcentius Auguſtinum contumelioſe cōpellat, vrgens vt proferat, quis è tribus perſonis, ſit vnus deus, ad conflictum ſub arbitris prouocans. *Epiſtola* CLXXVI.

OPTAVERAM te frater dilectiſsime priſtini erroris tui conſilium deponere, nūc miror te in ipſo adhuc permanere, ſicut epiſtola quā ad me miſiſti, clamat. Nā ita eſt dignatio tua, ſicut ſitiens nimio calore accenſus, ſi inuenerit aquam cœnoſam & ſe ingurgitauerit, poſtea etiam ſi lympidiſsimam & frigidam reperiens biberit, non ſatis proficere poteſt, quandoquidē cœno ſemel eius cor & anima obruitur. Denique quod pace tua dicam, ita eſt conſilium præſtantiæ tuæ, ſicut arbor curua & nodoſa quæ nihil in ſe rectum habet & aciem peruertit oculorum. Reſcribit mihi ſanctitas tua, patrem deum, filiū deum, ſpiritum ſanctum deum, ſed vnum deum. Quis è tribus vnus deus? An forte eſt vna perſona triformis quę hoc nomine nuncupetur? Tu ſi voluiſſes & confideres de profeſsione tua, reſideres mecum cum coëpiſcopis
B tuis puro ac pacifico animo & ſpiritu, & conferres de iis quæ ſunt dei, & quæ ad gloriam & gratiam ſpiritalem pertinent. Vnde quid opus eſt ſcribere & reſcribere quod nos non ædificat.

Auguſtinus deum vnum profitetur, triformem negat, conflictum non detrectat, ſi excipiantur quæ dicuntur. *Epiſtola* CLXXVII.

LITERAE tuę nec ad reddēda conuicia me prouocare, nec à reddendis literis reuocare potuerunt. Ea quippe quæ ſcripſiſti mouerēt me, ſi à veritate dei non à poteſtate hominis dicerentur. Dixiſti conſilium meum arborem curuam & nodoſam, quę nihil in ſe rectum habet & aciem peruertit oculorum. Quid in me diceres ſi à placito quod inter nos mane ſtatueramus ego receſsiſſem, & in re facillima quæ rectè placuerat curuam refragationem & nodos difficultatis poſuiſſem? Neq; enim aqua cœnoſa ingurgitatum me iudicares, ſed perfidiæ, quod multo peius eſt ebrietate ſubmerſum, ſi non talis poſt prandium rediſſem, qualis ante prandium receſsiſſem. Sed ecce nunquid non reſcripſiſti quod voluiſti, & nullam calumniam formidaſti. Sic ergo potes & cætera, vt ſit
C quod vel noſipſi vel alij poſsint conſyderare & iudicare. Quod enim dicis triformem dei perſonam me credere, ſi legere dignatus fuiſſes quod aliud aliquando prolixius miſi, & ad ea quæ ibi ſcripta ſunt reſpondere voluiſſes, hoc fortaſſe non diceres. Sed tamen ecce, & hoc ipſum quod triformem dei perſonam dicam, & dictaſti & conſcriptum miſiſti, & nullam calumniam timuiſti. Ecce oſtendiſti verum eſſe quod dico, non ideo te ſicut placuerat cum ſimul eſſemus verba tua dictare noluiſſe, quia calumniam timebas, ſed quia de veritate non confidebas: modo quia iam tibi placuit dictare, an triformem dei perſonam credam, reſpondeo non me ita credere: Vna quippe forma eſt, quia vna, vt ita dicam, deitas, & ideo vnus deus pater & filius & ſpiritus ſanctus. Tu autem peto digneris breuiter reſpondere,
1. Corin. 6. quo modo accipias quod ait Apoſtolus, Qui adhæret meretrici, vnum corpus eſt, qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Diuerſi enim ſexus corpora ſibi adhærentia, vnum corpus dixit, Et cum ſpiritus humanus nullo modo poſsit dicere, Ego & dominus vnum ſumus: tamen cum adhæret domino vnus ſpiritus eſt:

Tomus ſecundus.

quanto magis ille qui veriſsime dixit, Ego & pater vnū D
ſumus, quia inſeparabiliter patri cohæret, ipſe & pater Ioan. 10.
vnus deus eſt? Si tamen vel hoc verbum admittitur in illa diuinitate, vt dicamus cohæret, quod nunquā omnino vel fuit vel eſſe poterit vlla diſtantia ſeparatum. Ad hoc reſponde, vtrum tibi placeat biformem ſpiritum dici, quādo qui adhęret domino vnus ſpiritus eſt. Quod ſi tibi non placet, nec ego triformem deum dixi patrem & filium & ſpiritum ſanctum, ſed vnum deū. Si autem in præſentia vis vt colloquamur, gratiā quidem habeo dignationi & beneuolentiæ tuæ. Sed ſicut iam mihi aliud quod voluiſti reſcribere dignatus es, ita dignare reſcribere dictaturos nos eſſe quæ dicturi ſumus, & non deero voluntati tuæ, quantum me adiuuerit dominus. Nam ſi ſcribis & ſcribo, non nos ædificat, quo modo nos ædificat, Dicis, dico, vbi poſt verborum ſtrepitum non inuenimus quod legendo recenſeamus. Auguſtinus hæc dictaui, & relictis ſubſcripſi. Abſtineamus nos à conuiciis ne tempus inaniter impendamus, & ad id quod agitur inter nos potius aduertamus.

Non eſt epiſtola, ſed altercatio, ad quam prouocarat Paſcentius Arrianus, homo ſimpliciter impudens. Habita eſt autem notariis quæ dicebantur excipiētibus, arbitro Laurentio, Hippone regio, in domo Anicia, ſecundum Auguſtini ſententiam pronunciatum eſt. Mirum eſt autem Paſcentium tam male inſtructum ad certamen veniſſe, cum tam glorioſe prouocarat. E *Epiſtola* CLXXVIII.

LAVRENTIVS vir clariſsimus partibus & perſonis in commune poſitis dixit: Dei diſcutiendum eſt negocium, naturæq; eius, in qua plerique labuntur homines, examinanda perfectio, ſi poſt illud totum quod pars parti, perſona perſonę conuicij intulit pridem, iam in vtriſque maneat ſerenitas animorum, venerande Auguſtine & Paſcenti nobiliſſime dignamini profiteri. De domino enim diſputans animus debet ſerenior inueniri, quia repulſis animoſitatis caliginibus, menti ſe puræ ad intelligendam naturæ ſuæ magnitudinem facilius offeret. Fidem igitur veſtram ex profeſsione opinionum primitus agnoſcere volo, tum demum requirere verū liceat præter ſcripturarum diuinarum eloquia vſurpatiuæ defenſionis merito aliquid affirmare. Auguſtinus Epiſcopus dixit: Sunt aliqua fidei neceſſaria à patribus poſita, quæ
in verbis diuerſarum linguarum aliter ſonāt, aliud in- F
tus continent in ſecreto: ſicut ipſa caro Chriſti dei & hominis, hominis pleni infirmitatem oſtendebat exterius, diuinitatis virtutem gerebat interius. Tamen fidem reipublicæ debens vir clariſsimus Paſcentius, qua ipſe extitit prouocator, fidei quoque ſuæ quam Chriſto debet, qua etiam ſuam credit animā gubernari, dignetur nomen edicere, quia poteſtatis, ętatis etiam, ſimulq; prouocationis eius ordo ſic fieri iuſtiſsime flagitat. Mihi enim placet te iudicem præſidere, quod etiā ipſi placuiſſe manifeſtiſsime comprobatur. Laurentius vir clariſsimus dixit: Tuæ excellentiæ merito Paſcenti vir nobiliſsime nos admodum paruiſſe clarū eſt. Tremens enim in tantæ rei negocio paruus præſideo cognitor, formidans, ne de tantæ omnipotentiæ natura ſecus quid credens reatum incurram. Sacramento enim me meum animū animamq; memini conſtrinxiſſe, nec tuas intētiones vlla intētione palpare, nec aliquid à iuſticia longius cohibere. Tua enim dilectione iudex in cognitione ſi dei inter vtroſq; videor præſidere. Partis ergo è diuerſo ſiſtētis, cui defenſionis verba Auguſtin⁹ vir gra

G uissimus se impensurum ostendit postulationem qua
petit, quia & ratione non caret, dignare affectu antici-
pare, nomenq; simul propriæ religionis edicere. Pas-
centius vir clarissimus dixit: Nec præsens prudentissi-
mus suæ fidei Episcopus Augustinus me negare potest
Christianum: in patrem ingenitum, & in filiũ genitum,
& in spiritum sanctum me credere profiteor, sed non
vnius æqualisq; substantiæ vel naturæ. Et quoniam he-
sterna die, cum laudabiliter sanctum virum, & omnis
scientiæ Auxentium nominarem, & quem idem vir è
duobus fuisset secutus, vtrum Arrium an Eunomium
idem frater Augustinus scrupulosius inquireret, ego
anathema memoratum continue Arrio & Eunomio
dicere non dubitaui, flagitãs vt ipse quoque homusion
anathematizaret, eo quod scriptum in libris domini-
Homusiani cis minime reperiatur. Quod facere omnino in nullo
consensit, vnde se proculdubio homusianum euidẽter
ostẽdit: & quàm pergraue sit, ipse prorsus aduertis, scrip-
turarum authoritate calcata, illud ponere quod eadem
scriptura non dixit. Si quid enim præter authoritatem
diuinorum voluminum ponitur, vacuum approbatur.

Laurentius vir clarissimus dixit: Aduertis ne vene-
H rabilis Augustine, quid pro sua prosecutione designet,
vel quàm integro prosecutionis modo sententiã suam
vir clarissimus Pascentius firmet? Augustinus Epis-
copus dixit: Catholicum me homusion in sancta Tri-
nitate credentem hac professione respondeo, firmetur
tantũmodo eiusdem viri spectabilis Pascentij respon-
sio, si nihil præterquam quod scriptum est, quisquam
nostrũ debeat vel audeat in defensione fidei applicãs,
nominare. Aut enim licebit, & nulli, maxime Græcis
vbi fides orta est, denegabitur: aut non licebit, & ca-
lumnia iustissime repelletur. Postea tamen homusion
verbum Græcum vnitatem ostendens, quid contineat,
quid habeat, quidve maneat, exponetur. Lauren-
tius vir clarissimus dixit: Etiam ab Augustino hono-
rabili viro rectissime respondetur. Aut enim vt ipse
prosecutus est, licebit aliquid quod scriptum non est,
defendendæ fidei merito ponere, & ponendum est li-
cite: aut non licebit, & vtrunque penitus denegandum
est integre: vnde opus non est agnito iam vocabulo so
nante professionem vlterius quicquam inquirere, nisi
vt ipsum homusion nobis venerabilis Augustinus suæ
religionis Episcopus scriptum ostendat in lege. Au-
I gustinus Episcopus respondit: rectissimam iusticiæ li-
neam tenens, O nobilissimæ fidei vir presidẽs, agnosce
rationẽmque perpende, quia de tuo non solum alij sa-
pientissimi viri iudicio iudicabunt, verumetiam deus
verissimus, qui est omnium iudex plenius iudicabit.
Non enim differentis dei spernendum est iudicium,
nonnunquam & in præsenti iudex vltor assurgit. Fi-
dei ergo nostræ iam dignare rationem inquirere, sym-
bolumq; quo fides vtcunque constat, singulos præcipe
tuis auribus coram omnibus recitare. Laurentius
vir clarissimus dixit: A iusticia nulla ratione discor-
dat, vt ipse digneris qui petitor es, Pascenti vir claris-
sime, tuæ fidei symbolum recitare. Tunc Pascentius
sono clariori symbolum recitans, credere se in deum
patrem omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, & in-
capabilem dixit, & in Iesum Christum filium eius deũ
natum ante secula, per quem facta sunt omnia, & in
spiritum sanctum. Augustinus Episcopus respon-
dit: Memorem esse amplitudinem vestram in dei ne-
gocio, præsidens cognitor prosecutionis nostræ nõ du
bito, quia vir clarissimus Pascentius nihil ponendum
esse in fidei ratione, preterquam quod scripturæ conti- K
nent, asseruit: qui licet fidei catholicæ homusion verbũ
pro macula nominis secundum suos authores nitatur
opponere, ex eo quod posuit, vel potius vetuit, hinc ma
gis & homusiõ à Græcis sacerdotibus positum verbum
in assertionem fidei dici debere rectè defendimus, &
aliqua quæ scripta non sunt, ab ipsis potius temere po-
sita vel dicta modo probamus. Laurentius vir cla-
rissimus dixit: Cursum vt video, honorabilis Augusti-
nus negocij præsentis calcem sese obtinuisse declarat,
seseq; docturum astruens, aliqua quæ scripta non sunt,
tuæ Pascenti clarissime authores fidei posuisse, quæ se-
queris. Quæ si in lege nõ posita, & à vobis propria vsur
patione fidei merito posita esse docuerit, iam quæren-
dum erit, quia iam licere manifestum erit, quid in in-
timis homusion verbum habeat, ad quam rem perti-
neat, cuiq; rei rectè hoc verbum adhibitum iudicetur,
iustèque inuentum vel positum ipsa fidei perfectio ro-
borabit. Pascentius vir clarissimus dixit; Non de-
cet nos aliquid sine authoritate scripturarũ ponere di-
uinarum, quid est tamen seposito calumniæ artificio,
quod dicit vel proponit è diuerso defendẽs frater Au-
gustinus, absque legis authoritate nos alicubi posuisse L
vel dicere, publicet palàm, & si cõuicerit, nec homusiõ
iniuste ab ipsis positum, etiam ego iam publice concla-
mabo, statimq; eorum communioni socius fio. Lau
rentius vir clarissimus dixit: Nihil tam optimũ tamq;
libertati fideiq; & animæ congruum, quàm longa ter-
giuersatione, quam posuit stoliditas enutrire, ocyus de-
relicta, animositatis qua deo fit iniuria obstinata ali-
quandiu nebula repellatur, atque quæ occulta in lin-
guis variis sunt euidentiore luce pandantur. Sed ne in
longum negocium iam propè victoria pacatũ oratio
protrahat diuturna, quod absque legis authoritate à
Pascentio viro clarissimo, vel ab eius authoribus recla
mas positum, dignare iam Augustine vir sanctissime
publicare. Augustinus Episcopus respondit: In as-
sertione fidei patrem ingenitum & incapabilem dixit,
cum nec ingenitum nec incapabilem scriptura patrem
alicubi testetur: qui licet ingenitus pater sit, quia hoc
ipsum vtrique confitemur, tamen hoc nullius scriptu-
ræ seu veteris seu nouæ continet textus. Est enim inge-
nitus, qui à nullo est genitus: sed hoc est ingenitus quod
genitus, vtpote de deo deus. Non enim quia Adam in- M
genitus approbatur, idcirco est homo: & Abel quia de
ipso est genitus, non est homo: hominem genuit quod
est, ingenitus homo: deus quod est genuit eiusdem sub-
stantiæ, eiusdem essentiæ sine tempore, sibi coæternum
genuit. Ante quem nihil est temporis, non accipit mo-
dum. Est igitur ingenitus pater, quia vt dictum est, à
nullo est genitus, sed est genito coæternus: quo modo
ignis in substantia sua, in qua est à creatore creatus, est
quidẽ ingenitus, sed genito à se splendori consubstan-
tialis est & coæternus. Hanc dei Trinitatis substãtiam
vnam Homusion verbo Græci complecti breuiter ma-
luerunt. Non enim nomen est, sed res terribilis est in
verbo huiuscemodi sonans. Quod verbum aperte ip-
se filius declarat, cum dicit: Ego & pater vnum sumus. Ioan. 10.
In isto vno consistit substantia vna: nam ex eo quod
est vna, & ipse filius manet in ea, vnde etiam iam cir-
cumamictus carnis veræ trabea dicit: Nemo nouit fi- Matth. 11.
lium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius, & cui
voluerit filius reuelare. Ecce & filius per seipsum inui-
sibilis approbatur. Quid est quod quasi acutius in fidei
ponere assertione nituntur? Incapabilem autem nec
legunt

A legunt nec iuste defendunt. Quo modo enim incapa-
Ioan.14. bilis pater, quem capit filius totum, ipso dicente: Ego in
patre & pater in me? De quo etiam Paulus Apostolus
Philip.2. dicit: Quoniam cum in forma dei esset, non rapinam
arbitratus est esse æqualis deo: qui formam implet dei,
nihil habet minus deo. Quo modo ergo incapabilis pa
ter dicitur, qui capitur totus à filio? Ecce enim quę scrip
ta non sunt in lege vspiam, à vobis temere ponuntur
in symbolo, vbi nihil magis aliter oportet inseri, præ-
ter quàm scripturæ veridicæ continet modus. Cur vo-
bis de homusion verbo visum est fidei catholicæ inui-
diam excitare, quæ substantiam dei vnam simpliciter
credens, hoc verbum à Græcis patribus in assertionem
fidei defendendo accepit: In concione enim, hoc est in
symbolo quod est inter animas nostras & deum, quid
visum est hominibus aliquibus ponere, quæ scripta nó
reperiuntur in lege? Neque enim alicubi ingenitus aut
incapabilis pater, Laudantes enim deũ, dicere solemus
in precibus, eius magnitudinem admirantes: Qui ca-
pit omnia, quem capit nemo, scilicet hominum. Nam
totus capitur à filio, cuius formam implet filius vnius
B incommutabilis naturæ secreto. Ergo neque solus
inuisibilis pater, sed & filius inuisibilis. sicut homi-
nibus inuisibilis pater, ità inuisibilis hominibus filius
secundum illud secretum quod manet in patre. Non
ergo iuste positus est inuisibilis solus pater in symbolo,
sed inuisibilis tota trinitas deus, excepta carne suscepta
1.Timo.1. à filio, de qua dicit Apostolus: Inuisibili soli deo honor
& gloria in secula seculorum. Totus ergo habitat pater
in filio, cuius patris formam idem filius non ex parte,
sed implet in pleno. Hanc Apostoli Pauli sententiam,
qua dicit intimatq; dei mortalibus secreta, Qui cum in
Philip.2. forma dei esset, aliqui male pronunciantes male sen-
tiendo bene digesta, non esse ausum filium dei per im-
parilitatem æqualem, sed per rapinam fieri deo patri
prorsus affirmant: quod inique sentitur. Si enim dice-
ret, Qui cum deus esset, non rapinam arbitratus est esse
se æqualem deo, posset angustiis fidei suæ quilibet qua-
lecunque etsi debile de qua sine mora excluderetur, spa
cium inuenire: nunc verò, quia cum in forma dei esset,
dixit, omnem machinationis iniustæ aditum interclu-
sit: vbi est forma, nihil habet prorsus minus omnino
2.Corin.5. natura. Deus enim, ait idem Apostolus, erat in Chri-
sto, mundum reconcilians sibi. Quo modo enim su-
C sciperet minor maiorem, nisi se vna natura cógnosce-
ret parem? Neque enim liniamentis spaciisque mem-
brorum hæc dei forma distenditur, vt pater filium in
se suscipiat habitantem, aut in se filius patrem osten-
Ioan.14. dat manentem, sicut ipse ait: Pater in me manens, fa-
cit opera mea: aut euacuatur cum spiritum sanctum su-
um pater & filius omnem creaturam suam proferat il-
lustrantem, quo modo cogitari non potest, quo modo
explicari non potest, simul secum vnum est, quod se-
cundum incommutabilem omnino substantiam in tri
nitate deus est. Ecce quid est homusion, quod expro-
bratur iniuste. Non enim verbum solum, sed res in ver
bo: nec solus sermo sonans auribus, sed substantia
vna est dei credenda in mentibus. Si enim in homine
credente in se totus deus credendus est habitare, quo
modo filium totum in se pater, aut filius patrem non
credatur excipere? Ac per hoc ipse in patre, & pater in
eo manet, & ex patre & filio sanctus credendus est spi-
ritus non solum processisse, sed semper ad peragenda
opera trinitatis, omnino procedere, sicut eadem trini-
tas Abraham amicum suum in vnitate nominis di-

gnata est visitare. Quid est quod calumniantur de ho- D
musion verbo Græco, quia scriptũ in lege minime in-
ueniatur? Cur nó vident culpam suam? Cur sibi nó dis-
plicent, cum ponũt in symbolo verba vel nomina quæ
non sunt vlla scriptura digesta? Qui disponit arguere,
non faciat vnde alium nititur accusare. Inspiciunt de
verbo simplici & ratione fidei pleno, quasi de stipula
oculum fratris, & suum sauciatũ præter scripturas po-
nendo quod credunt, tanquã de immanitate non per-
uidẽt trabis. Ecce homusion rectè probamus positum,
& in assertionem fidei, qua trinitatis vnitas à catholi-
cis creditur à Græcis patribus dictum. Quid si Græcus
ipse obiiciat, non Latino, non Barbaro, sed sibi magis
licere verba ad fidem pertinentia diuulgare. Nam sciẽ-
dum est, Amen & Hallelu ia, quod nec Latino nec Bar
baro licet in suam linguam trãsferre, Hebræo cunctas
gentes vocabulo decantare. Non enim in Africa aut
in cuncta Barbaria, sed in Syria vel Græcia, vbi & ipsa
caro voluit de virgine nasci dominica, decuit vel o-
portuit verba fidei compendiose firmare. Denique nó
Latino, non Barbaro stylo venerandus ille Moyses, nó
Prophetæ, non Apostoli, non ipsi Euangelistæ, sed aut E
Hebræo, aut Græco scripturas eloquio dominicas fir-
mauerunt, quas postea viri probati ac disertissimi in
omnibus periti linguis, de Hebræo primitus in Græco,
de Græco in Latino stylo edisserere cum labore nimio
maturarunt. ὁμοούσιος ergo exponitur, vnius substantiæ
pater & filius & spiritus sanctus. Nemo ergo iam calũ-
nietur verbo, quia licet scriptum nó sit, quod habet in-
terius vel sonat, ostendit, non per aliquẽ alium, sed per
vnam diuinitatis substantiam, in qua filius patri loqui-
tur, dicẽs: Tua omnia mea sunt, & mea tua. Iam ipsi vi- Ioan.17.
derint qualiter ausi fuerint nomina, quæ scripta in le-
ge non sunt, vel verba in symbolo cõtinuare, nó aliud
nisi ostendere genitum ab ingeniti, quod sit incapabi-
lis potentia, patris filium segregare. Deus enim pater Quur hic
substantia sua genuit filium æqualẽ sibi: docet hoc ve- non citatur
ridicus ille secretorum interpres diuinorum Ioannes. testimoniũ
Propterea iudæi volebant, inquit, eum interficere, quia patris vbi
non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum di- & spiritus.
cebat deum, æqualem se faciẽs deo. Consubstantialem Ioan.5.
itaque sibi genuit filium pater, quia nó accepit tanquã
creatura indigens vnde genuisset, tota copia quod ipse
est hoc genuit, perfectum genuit, quia sine tempore est
ipse qui genuit & quem genuit. Si homo generat quod F
est, deus non potuit generare quod est? Accepit homo
ab ipso deo, & tamẽ licet acceperit, hoc generat quod
accepit: à nullo accipiens pater deus quod est generare
non potuit? Hanc æqualitatem substantiæ ὁμοούσιον ser-
mo Græcus ostendit, nihil austerum, sed optimum dul
ceq;, & hoc quod credẽdum est humanis cordibus in-
troducit. Etsi enim verbũ ipsum in lege scriptũ nó in-
uenitur, quia æqualis est patri filius, per beatum Ioannẽ
primitus, & per Paulum postea comprobatur. Ioannes
enim æqualitatem dixit, Paulus formam impleuit. In Deute.17.
duobus, inquit scriptura, aut tribus testib⁹ stabit omne Matth.18.
verbum. Per duos enim verissimos testes iã probaui-
mus vnius substantiæ esse, æqualesq; patrem & filium,
addamus & tertium, Thomam illum discipulum post
dubitationem fortius confitẽtem dominum & deum,
quem nec resurrexisse crediderat crucifixũ. Dominus Ioan.20.
meus, inquit, & deus meus. Approbat filius dictũ, quia
se cognoscit à sua creatura iustissime deum & domi-
num proclamatum, patri vtiq; & sancto spiritui coæ-
ternum. Homusion vtiq; verbum est Græcum, & Chri

G stus Græcum est nomen. Qui accusat per iniusticiam
de verbo quod non intelligit, fidem nō accipiat, & de
nomine nomen. Homusion verbum vnius eiusdemq;
substantiæ sonat in Græco, non queriquam infirmum,
sed patrem & filium & spiritum sanctum. Iam ergo ne-
mo improbet quasi verbum, sed aperte separet quisquis
& quod non potest, homusion patrem & filium & spi-
ritum sanctum. Contra hoc pugnetur quod posidet,
quod habet, quod docet verbum Græcum, non contra
ipsum verbum, quod auribus retinuit syllabis articula-
tum: contra diuitias, contra equalitatem naturæ, quam
posidet verbum ipsum Grecum, non contra exteriorē
veluti corticem ab eo, qui se audere dicit, si præualet re-
pugnetur. Absit erubescamus catholici in vniuerso ma
nentes, nos appellari propter fidem veram vnius eius-
demq; substantiæ, à nonnullis verbum Græcū non in-
Homusiones. telligentibus Homusiones, qui nos appellari gaudemus
de Christi nomine Christianos. Neque enim in parte
accipiendum est verbum Græcum, & in parte alia re-
fellendum. Nemo ergo vtatur Christi nomine ex vo-
cabulo Græco. Erubescat se dici Christianum, quia no-
men est Græcum. Non accipiatur Paulus, qui dicit Ro
H manis scribens, In quo clamamus abba pater, in vno
Roma.8. nomine duabus vtitur linguis. Dicit enim abba Græco
Abba. vocabulo patrem, & Latine nominat identidem pa-
trem. Contemnatur idem Apostolus Paulus, & in no-
1.Corin.16. uissimis partibus ad Corinthios Epistolæ, vbi plebem
arguens, simul Græco & Syro vtitur verbo. Si quis, in-
quit, non amat dominum, sit anathema maranatha.
Maranatha. Anathema Græco sermone dixit condemnatus: ma-
ranatha, donec dominus redeat. Iam ergo nemo ap-
pellet oleū quo fideles vnguntur Greco nomine chris-
ma, Homusion reprobatur vnam Trinitatem resonās,
eandemq; naturam. Quid est enim quod dixit beatis-
simus Paulus: Si quis non amat dominum, nisi si quis
humiliat se deo? Nō ergo rectè dicitur dominū amare,
Deute.6. qui dei & domini vnius audet substantiam separare, de
quo dicitur in lege: Audi Israël, domin⁹ deus tuus, deus
vnus est. Non corpore vtique, liniamentisq; corporeis
extensus, sed vna pater & filius & spiritus sanctus dei-
tate perfectus. Plura quidem Græco verbo definita re-
periuntur in lege, sed pro multis hæc pauca, quæ dicta
I sunt, sapientibus credo sufficere. Si æqualitas non est,
Ioan.17. non auderet inferior dicere superiori: Omnia mea tua
sunt, & tua mea. Nec auderet dicere, Volo vt vbi ego
sum, & isti sint mecum. Non, inquam, diceret, Volo, sed
diceret, supplicans rogo. Absurdum igitur non est, vt
in conciliis patrum Græco verbo patris & filij & spi-
ritus sancti vna substanna firmaretur, cum super Apo-
stolos primitus spiritus sancti propria largitate lingua-
rū varietas fundaretur. Audiuimus enim eos, ait scrip-
Act.2. tura Actuum Apostolorum, loquentes variis linguis
magnalia dei. Magnalia vtique sunt non deorum, sed
dei, Græca lingua vnam substantiam credi patris & fi-
lij & spiritus sancti. Hebraicè igitur, Grecè & Latinè su
per crucem domini à Pilato fuit causa eius scripta. Si
licuit vt Græca lingua, vel imò permisit ipse dominus,
vt causa mortis eius esset scripta, cur abhorret vt sub-
stantia eius, qua deus est æqualis cum patre, Græco vo-
cabulo approbetur ostensa? Si minime licet patris & fi-
lij & spiritus sancti vnam substantiā lingua exeri Græ-
ca, ergo nec deū laudari decet & Barbara. Sicut enim
Græca lingua, quod est homusion, vna dicitur vel cre-
ditur à fidelibus Trinitatis omnino substantia, sic vna
rogatur vt misereatur à cunctis Latinis & Barbaris
vnius dei natura, vt à laudibus dei vnius nec ipsa lin- K
gua barbara sit, vt Latinis aliena. Latinè enim dicitur,
Domine miserere. Sola ergo hæc misericordia ab ipso *κύριε ἐλέησον.*
vno deo patre & filio & spiritu sancto lingua debet He
bræa vel Græca, & ipsa ad postremum postulari Lati-
na, non autem & Barbara. Si enim licet dicere, non so- *Gothicam*
lum Barbaris lingua sua, sed etiam Romanis sihoraar- *linguam*
mem, quod interpretatur, domine miserere, cur non li- *Roma capta dedicit.*
ceret in conciliis patrum in ipsa terra Grecorum, vnde
vbiq; destinata est fides, lingua propria homusion con
fiteri, quod est patris & filij & spirit⁹ sancti vna substā-
tia? Nam subiectionem filij patri debitam ex carnis in-
firmitate susceptam, etiam nos quia iustum est verissi-
me confitemur, in qua eum infirmitate nō solum sub-
ditum, sed & seruum euidentissime confitemur, ipso di
cente in prophetia ad patrem: O domine quia ego ser- *Psal.115.*
uus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, id est, Ma-
riæ. Patet ergo in quo sit æqualis patri filius, in quo sit
non solum subditus aut inferior, sed etiam humilissi-
mus seruus. Ipse, inquam, ostendit in quo sit humilis, in
quo sit equalis, vnde omnipotens, vnde infirmus, vnde
abiectus, vnde speciosus, vnde diues, vnde egestati sub-
iectus. Laurentius vir clarissimus dixit: Euidentis- L
sime claruit defensionem assertionis fidei suæ Augu-
stinum virum clarissimum communisse, multáque ma
gis tuos authores vir clarissime Pascenti absque scrip-
tura temere posuisse, nec esse nomen fidei homusion,
sed æqualitatem magis ipsius Trinitatis. Sed si inue-
niuntur in lege verba quæ improbata sunt, dignare vir
nobilissime respondere, vt certe nobis pares ire possi-
tis. Nam proculdubio intueris à nobis præsentem vi- *Sententia.*
rum Augustinum suis assertionibus nimium transili-
re. Apud te enim nobilissime vir eligo quàm apud deū
perennis reatus culpas incurrere. Pascentius vir cla-
rissimus respondit: Scripta, quæ proposui, nō sunt qui-
dem in lege, sed debere propter honorem patris astrui
rectè defenduntur. Laurentius vir clarissimus di-
xit: Sic ergo & homusion, quod in dubium veniebat te
proponente, & si scriptum non est, res ipsa tamen, quæ
latet in verbo, vera est. Credatur honorifice vnitati, ne
fiat iniuria Trinitati.

Augustinus Probæ & Iulianæ nobilibus viduis gratulatur de Demetriade, quæ virginitatis velum acceperat, agens gratias pro munusculo misso. M

Epistola CLXXIX.

DOMINARVM honore dignissimis, merito
illustribus & præstantissimis filiabus Probæ
& Iulianæ, Augustinus in domino salutem.

Implestis gaudio cor nostrū, tanto iocundius quan-
to charius, † tanto gratius quanto citius. Vestræ nanq; *† clarius.*
stirpis sanctimoniam virginalem, quoniam quacun-
que innotuistis, ac per hoc vbique fama celeberrima
prædicat, velocissimum volatum eius fideliore atque
certiore literarum nuncio præuenistis, & prius nos
fecistis exultare de cognito tam excellenti bono quàm
dubitare de audito. Quis verbis explicet? quis digno
præconio prosequatur, quantum incomparabiliter
gloriosius atque fructuosius habeat ex vestro sangui-
ne fœminas virgines Christus, quàm viros consu-
les mundus? Nam volumina temporum, si magnum
atque præclarum est nominis dignitate signare, quan-
to est maius atque præclarius cordis & corporis in-
tegritate transcendere? Magis itaque gaudeat puel-
la nobilis genere, nobilior sanctitate, quòd sit per di-
uinum consortium præcipuam in cœlis consecutura
sublimitatem,

A sublimitatem, quàm si esset per humanum connubium prolem propagatura sublimem. Generosius quippe elegit Aniciana posteritas tam illustrem familiam beare nuptias nesciendo, quàm multiplicare pariendo, & in carne iam imitari vitam angelorum, quàm ex carne adhuc numerum augere mortalium. Hæc est vberior fœcundiorq; fœlicitas, non ventre grauescere, sed mente grandescere: nõ lactescere pectore, sed corde candescere: non visceribus terram, sed cœlum orationibus parturire. Dominarum honore dignissimæ filiæ, perfruamini in illa quod defuit vobis, perseueret vsque in finẽ, adhærens coniugio quod non habet finem. Imitentur eam multæ famuliæ dominam, ignobiles nobilem, fragiliter excelsæ excelsius humilem, virgines quæ sibi optant Aniciorum claritatem, eligant sanctitatem. Illud enim quantalibet cupiditate quando assequentur? Hoc autem si plene cupierint, mox habebunt. Protegat vos incolumes & fœliciores dextera altissimi, dominæ honore dignissimæ & præstantissimæ filiæ: pignora sanctitatis vestræ, præcipue ipsam sanctitatem [vestram] pręcipuam debito vestris meritis officio dilectione do-
B mini salutamus. Velationis apophoretum gratissime accepimus.

Augustinus Honorato Episcopo, distinctius explicat, quibus, quando, & quo modo fugiendum, imminente periculo.

Epistola CLXXX.

SANCTO fratri & coëpiscopo Honorato, Augustinus in domino salutem. Charitati tuæ misso exemplo Epistolæ, quam fratri Quoduultdeo nostro coëpiscopo scripsi, putabam me hoc onere caruisse, quod mihi imposuisti, quærendo consilium quid in his periculis, quæ tempora nostra inuenerunt, facere debeatis. Quamuis enim Epistolam illam breuiter scripserim, nihil me tamen prætermisisse arbitror, quod & respondenti dicere, & quærenti audire sufficeret: quandoquidem dixi, nec eos esse prohibendos, qui ad loca, si possunt, munita migrare desiderant, & ministerij nostri vincula, quibus nos Christi charitas alligauit, ne deseramus Ecclesias quibus seruire debemus, non esse rumpenda. Ista quippe verba sunt quæ in illa ipsa Epistola posui: Restat ergo, inquam, vt nos, quorum ministerium quantulæcunque plebi dei
C vbi sumus manenti, ita necessarium est vt sine hoc eam
Psal. 30. non oporteat remanere, dicamus domino: Esto nobis in deum protectorem & in locum munitum. Sed hoc consilium tibi propterea non sufficit, vt scribis, ne contra domini præceptum vel exemplum facere nitamur,
Matth. 10. vbi fugiendum esse de ciuitate in ciuitatem monet. Recolimus enim verba dicentis: Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quis autem credat ita hoc dominum fieri voluisse, vt necessario ministerio, sine quo viuere nequeunt, deserãtur greges quos
Math. 2. suo sanguine comparauit? Nunquid hoc fecit ipse, quãdo portantibus parentibus in Aegyptum paruulus fugit, qui nondum Ecclesias congregauerat, quas ab eo
2. Corin. 11. desertas fuisse dicamus? Nunquid quando Apostolus
†murum. Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per fene-
Acto. 9. stram† in sporta submissus est, & effugit manus eius, deserta est quæ ibi erat Ecclesia necessario ministerio, & non ab aliis fratribus ibidem constitutis quod oportebat impletum est? Eis quippe volentibus hoc Apostolus fecerat, vt seipsum seruaret Ecclesiæ, quem propriè persecutor ille quærebat. Faciant ergo serui Christi, ministri verbi & sacramenti eius, quod præcepit siue permi-

sit. Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatem, quãdo eo- D
rum quisquam specialiter à persecutoribus quæritur, vt ab aliis qui non ita requiruntur, nõ deseratur Ecclesia, sed præbeant cibaria conseruis suis, quos aliter viuere non posse nouerunt. Cum autem omnium, id est, Episcoporum & clericorum est commune periculum, ij qui aliis indigent, non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquantur ab eis, per quos illorum est Ecclesiastica supplenda necessitas, vt aut pariter viuant, aut pariter sufferant, quod eos paterfamiliâs volet perpeti. Quod si contigerit, vt siue alij maius, alij minus, siue omnes æqualiter patiantur, qui eorum sint qui aliis patiuntur apparet, illi scilicet qui cum se possent talibus malis eripere fugiendo, ne aliorum necessitatem desererent, manere maluerunt. Hinc maxime probatur illa charitas, quam Ioannes Aposto- 1. Ioan. 3.
lus commendat dicens: Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Nam qui fugiunt, vel suis deuincti necessitatibus fugere non possunt, si comprehensi patiuntur, pro seipsis non pro fratribus vtique patiuntur. Qui ve- E
ro propterea patiuntur, quia fratres qui eis ad Christianam salutem indigebant deserere noluerunt, sine dubio suas animas pro fratribus ponunt. Vnde illud quod Episcopum quendam dixisse audiuimus: Si dominus nobis imperauit fugam in eis persequutionibus vbi potest fructus esse martyrij, quanto magis debemus fugere steriles passiones, quando est barbaricus & hostilis incursus? verum est quidem & acceptabile, sed his quos Ecclesiastici officij non tenent vincula. Nam qui clades hostiles ideo non fugit, cum possit effugere, ne deserat ministerium Christi, sine quo non possunt homines vel fieri vel viuere Christiani, maiorem charitatis inuenit fructum, quàm qui non propter fratres, sed propter seipsum fugiens atque comprehensus non negat Christum, suscepitque martyrium. Quid est ergo quod in Epistola tua priore posuisti? Dicis enim, Si in Ecclesiis persistendum est, quid simus nobis vel populo profuturi non video, nisi vt ante oculos nostros viri cadant, fœminæ constuprentur, incendãtur Ecclesiæ, nos sub tormentis deficiamus, cum de nobis quęritur quod non habemus. Potens est quidem deus audire preces fa- F
miliæ suæ, & hæc quæ formidantur auertere, nec ideo tamen propter ista quæ incerta sunt, debet nostri officij esse certa desertio, sine quo est plebi certa pernicies non in rebus vitæ huius, sed alterius incomparabiliter diligentius solicitiusq; curandæ. Nam si certa essent ista mala, quę timẽtur ne in locis in quibus sumus, forte cõtingant, prius inde fugerent omnes, propter quos ibi manendum est, & nos manendi necessitate liberos redderent. Non enim quisquam est, qui dicat ministros manere oportere, vbi iam non fuerint quibus necesse sit ministrare. Itaque quidam sancti Episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim peremptis, partim obsidione consumptis, partim captiuitate dispersis, Sed multo plures, illic manentibus propter quos manerent, sub eorundem periculorũ densitate manserunt. Et si aliqui deseruerunt plebes suas, hoc est, quod dicimus fieri non debere. Neque enim tales docti authoritate diuina, sed humano vel errore decepti, vel timore sunt victi. Cur enim sibi putant indifferenter obtemperandum esse præcepto, vbi legunt de ciuitate in ciuitatem esse fugiendum, & mercenarium non exhortent, qui videt lupum venientem & fugit,

quoniam

G quoniam non est ei cura de ouibus? Cur non istas duas
dominicas veráſque ſententias, vnam ſcilicet vbi fuga
ſinitur aut iubetur, alterã vbi arguitur atque culpatur,
ſic intelligere ſtudent, vt inter ſe reperiantur non eſſe
contrariæ, ſicut non ſunt? Et hoc quo modo reperitur,
niſi attendatur quod iam ſuperius diſputaui, tũc de lo-
cis, in quibus ſumus premẽte perſequutione fugiẽdum
eſſe Chriſti miniſtris, quando ibi aut plebs Chriſti non
fuerit, cui miniſtretur, aut (etiam fuerit &) poteſt imple-
ri per alios neceſſarium miniſterium, quibus non eſt
eadem cauſa fugiendi: ſicut in ſporta ſubmiſſus, quod
ſupra memoraui, fugit Apoſtolus, cum à perſecutore
proprie ipſe quæreretur, aliis vtique neceſsitatem ſimi-
lem non habentibus, à quibus illic miniſterium abſit
vt deſereretur Eccleſiæ. Sicut fugit ſanctus Athanaſius
Alexandrinus Epiſcopus, cũ eũ ſpecialiter apprehende-
re Conſtantius cuperet Imperator, nequaquam à cæte-
ris miniſtris deſerta plebe catholica, quæ in Alexandria
commanebat. Cum autem plebs manet & miniſtri fu-
giunt, miniſteriúmque ſubtrahitur, quid erit niſi mer-
cenariorum illa fuga damnabilis, quibus non eſt cura
de ouibus? Veniet enim lupus, non homo, ſed diabolus,
H qui plerũque fideles apoſtatas eſſe perſuaſit, quibus quo-
tidianum miniſterium dominici corporis defuit, &
peribit infirmus in tua non ſcientia, ſed ignorantia fra-
ter, propter quem Chriſtus mortuus eſt. Quod autem
ad eos attinet, qui in hac re non falluntur errore, ſed
formidine ſuperantur, quare non potius contra ſuum
timorem domino miſerante atque adiuuante fortiter
dimicant, ne mala ſine comparatione grauiora, quæ
multo amplius ſunt tremenda, contingant? Fit hoc vbi
dei charitas flagrat, non mundi cupiditas fumat. Cha-
2.Cor.11. ritas enim dicit: Quis infirmatur & non ego infirmor?
Quis ſcandalizatur, & non ego vror? Sed charitas ex
deo eſt. Oremus ergo vt ab illo detur à quo iubetur. Et
per hanc magis timeamus ne oues Chriſti ſpiritalis ne-
quiciæ gladio in corde, quàm ne ferro in corpore tru-
cidentur, vbi quandocunque quocunque mortis gene-
32.q.5.magis. re morituri ſunt. Magis timeamus ne ſenſu interiori
corrupto, pereat caſtitas fidei, quàm ne fœminæ vio-
lenter conſtuprentur in carne: quia violentia non vio-
latur pudicicia, ſi mente ſeruatur, quoniam nec in car-
I ne violatur, quando voluntas patientis ſua turpiter car-
1.de Ciuitate dei ca.16 & 18. ne non vtitur, ſed ſine conſenſione tolerat quod alius
operatur. Magis timeamus ne lapides viui extinguan-
tur deſerentibus nobis, quàm ne lapides & ligna terre-
norum ædificiorum incendantur præſentibus nobis.
Magis timeamus ne membra corporis Chriſti deſtitu-
ta ſpiritali victu necentur, quàm ne membra corporis
noſtri oppreſſa hoſtili impetu torqueantur. Non quia
iſta non ſunt vitanda cum poſſunt, ſed quia potius fe-
renda ſunt, quando vitari ſine impietate non poſſunt:
niſi forte quiſquam contenderit non eſſe miniſterium,
impium, qui tunc ſubtrahit miniſterium pietati neceſ-
ſarium, quando magis eſt neceſſarium. An non cogi-
tamus, cum ad iſtorum periculorum peruenitur extre-
ma, nec eſt poteſtas vlla fugiendi, quantus in Eccleſia
fieri ſoleat ab vtroque ſexu, atque ab omni ætate con-
curſus, aliis baptiſmum flagitantibus, aliis reconcilia-
tionem, aliis etiam pœnitentiæ ipſius actionem, omni-
bus conſolationem & ſacramentorum confectionem
& erogationem? Vbi ſi miniſtri deſint, quãtum exitium
ſequatur eos qui de iſto ſeculo vel non regenerati ex-
eunt vel ligati? Quãtus eſt etiam luctus fidelium ſuo-
rum, qui eos ſecum in vitæ æternæ requie non habe-
bunt? Quantus denique gemitus omnium, & quorun- K
dam quanta blaſphemia de abſentia miniſteriorum &
miniſtrorum? Vide quid faciat malorum temporalium
timor, & quanta in eo ſit acquiſitio malorum æterno-
rum. Si autem miniſtri aſsint pro viribus, quas eis do-
minus ſubminiſtrat, omnibus ſubuenitur: alij baptizan-
tur, alij reconciliantur, nulli dominici corporis com-
munione fraudantur, omnes conſolantur, ædificantur,
exhortantur, vt deum rogent qui potẽs eſt omnia quæ
timentur auertere, parati ad vtrunque, vt ſi non poteſt
ab eis calix iſte tranſire, fiat voluntas eius qui mali ali-
quid non poteſt velle. Certe iam vides quod te ſcripſe-
ras non videre, quantum boni conſequantur populi
Chriſtiani, ſi in præſentibus malis non eis deſit preſen- Philip.2.
tia miniſtrorum Chriſti: quorum vides etiam quantum
obſit abſentia, dum ſua quærunt non quæ Ieſu Chriſti, 1.Corin.10.
nec habent illam de qua dictum eſt, non quærit quæ
ſua ſunt, nec imitantur eum qui dixit: Non quero quod
mihi vtile, ſed quod multis vt ſalui fiãt. Qui etiam per-
ſecutoris principis illius inſidias nõ fugiſſet, niſi ſe aliis
quibus neceſſarius erat, ſeruare voluiſſet. Propter quod
ait: Compellor autem ex duobus concupiſcentiam ha- Philip.1.
bens, diſſolui & eſſe cum Chriſto multo magis opti- L
mum, manere in carne neceſſarium propter vos. Hic
forte quis dicat, ideo debere dei miniſtros fugere à ta-
libus imminentibus malis, vt ſe pro vtilitate Eccleſiæ
temporibus tranquillioribus ſeruẽt. Recte hoc fit à qui-
buſdam, quando nõ deſunt alij per quos ſuppleatur ec-
cleſiaſticum miniſteriũ, ne ab omnibus deſeratur, quod
feciſſe Athanaſium ſupra diximus. Nam quantum ne-
ceſſarium fuerit Eccleſiæ, quantúmque profuerit quod
vir ille manſit in carne, catholica fides nouit, quæ ad-
uerſus Arrianos hæreticos ore illius & amore defenſa
eſt. Sed quando eſt commune periculum, magíſque ti-
mendum eſt, ne quiſquam id facere credatur, non con-
ſulendi voluntate, ſed timore moriendi, magiſque fu-
giendi obſit exemplo, quàm viuendi proſit officio, nul-
la ratione faciendum eſt. Denique ſanctus Dauid, ne ſe
committeret periculis preliorum, & fortaſsis extingue-
retur, ſicut ibi dictum eſt, lucerna Iſraël, à ſuis hoc pe-
tentibus ſumpſit, non ipſe præſumpſit, Alioquin mul-
tos imitatores feciſſet ignauiæ, qui eum crederent hoc
feciſſe non conſyderatione vtilitatis aliorum, ſed ſuæ M
perturbatione formidinis. Occurrit aliquãdo alia quæ-
ſtio, quam contemnere non debemus. Si enim hæc vti-
litas negligenda non eſt, vt aliqui miniſtri propterea
fugiant imminente aliqua vaſtitate, vt ſeruentur qui
miniſtrent eis, quos poſt illam cladem reſiduos potue-
rint inuenire, quid fiet vbi omnes videntur interituri,
niſi aliqui fugiant? Quid ſi enim hactenus ſæuiat illa
pernicies, vt ſolos miniſtros Eccleſię perſequatur? Quid
dicam, an relinquenda eſt à miniſtris fugientibus Ec-
cleſia, ne à morientibus miſerabilius relinquatur? Sed
ſi laici non quærunntur ad mortem, poſſunt occulta-
re quoquo modo Epiſcopos & clericos ſuos, ſicut ille
adiuuerit, in cuius poteſtate ſunt omnia, qui poteſt &
non fugientem per mirabilem conſeruare potentiam.
Sed ideo quærimus, quid nos facere debeamus, ne in
omnibus fugiendo diuina miracula tentare dominum
iudicemur. Non quidem talis eſt iſta tempeſtas, quãdo
laicorum & clericorum eſt commune periculum, ſicut
in naui vna commune periculum eſt mercatorum at-
que nautarum. Verum abſit vt tanti pendenda ſit hæc
nauis noſtra, vt debeant eam nautæ, & maxime guber-
nator periclitantem deſerere, etiam ſi in ſcapham tran-
ſiliendo

A fugiendo vel etiã notando possit effugere. Quibus enim metuimus ne nostra desertione pereant, non temporalem mortem, quæ quandoque ventura est, sed æternam quæ potest si non caueatur venire, & potest si caueatur etiam non venire, metuimus. In communi autem periculo vitæ huius cur existimamus vbicunque fuerit hostilis incursus, omnes clericos & non etiam omnes laicos esse morituros, vt simul finiant hãc vitam, cui sunt clerici necessarij? Aut cur non speremus sicut laicos aliquos, sic etiam clericos remãsuros, à quibus eis necessarium ministerium valeat exhiberi? Quãquam inter hos dei ministros inde fit disceptatio, qui eorum maneant ne fuga omnium: & qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia. Tale quippe certamen erit inter eos, vbi vtriq; ferueant charitate, & vtrique placeant charitati. Quæ disceptatio si aliter non poterit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiãt sorte legendi sunt. Qui enim dixerint se potius fugere debere, aut timidi videbuntur, quia imminens malum sustinere noluerunt: aut arrogantes, quia se magis qui seruandi essent, necessarios Ecclesiæ iudicarunt. Deinde B fortassis ij qui meliores sunt, eligent pro fratribus animas ponere: & hi seruabũtur fugiendo, quorum est minus vtilis vita, quia minor consulendi & gubernandi peritia. Qui tamen si pie sapiunt, contradicent eis quos vident, & viuere potius oportere & magis mori malle Prouer. 18. quàm fugere. Ideo sicut scriptum est: Contradictiones sedat sortitio, & inter potentes definit. Melius enim deus in huiuscemodi ambagibus quàm homines iudicat, siue dignetur ad passionis fructũ vocare meliores & parcere infirmis, siue istos facere ad mala perferenda fortiores, & huic vitæ subtrahere, quorũ non potest dei Ecclesiæ tantum quantum illorum vita prodesse. Res quidem fiet minus vsitata, si fiat ista sortitio. Sed si facta fuerit, quis eam reprehendere audebit? Quis non eam nisi imperitus aut inuidus congrua prædicatione laudabit? Quod si non placet facere, cuius factũ non occurrit exemplum, nullius fuga faciat vt Ecclesiæ ministerium maxime in tantis periculis necessarium ac debitum desit. Nemo excipiat personam suam, vt si aliqua gratia videtur excellere, ideo se dicat vita & ob hoc fuga esse digniorem. Quisquis enim hoc putat, nimium sibi C placet. Quisquis autem etiam hoc dicit, omnibus displicet. Sunt sanè qui arbitrantur Episcopos & Clericos non fugientes in talibus periculis, sed manentes facere vt plebes decipiantur, cum ideo non fugiunt quia manere suos præpositos cernunt. Sed facile est hanc respõsionem vel inuidiam declinare, alloquẽdo easdem plebes atque dicendo, non vos decipiat quod de loco isto non fugimus. Non enim propter nos sed propter vos potius hic manemus, ne vobis non ministremus quicquid saluti vestræ, quæ in Christo est, nouimus necessarium. Si ergo fugere volueritis, & nos ab istis quibus tenemur vinculis, soluistis. Quod tunc puto esse dicendum, quando vere videtur vtile esse ad loca tutiora migrare. Quo audito si vel omnes vel aliqui dixerint, in illius potestate sumus, cuius iram nullus quocunque vadit, euadit, cuius misericordiam vbicũque sit potest inuenire, qui nusquam vult ire, siue certis necessitatibus impeditus, siue laborare nolens, ad incerta suffugia & non ad finienda, sed ad mutãda pericula, proculdubio isti deserendi non sunt ministerio Christiano. Si autem hoc audito abire maluerint, nec illis manẽdum est qui propter illos manebant: quia ibi iam non sunt propter quos manere adhuc debeant. Quicunq; igitur isto modo fugit, vt Ecclesiæ necessariũ ministerium illo fugiente non desit, facit quod dominus præcepit siue permisit. D Qui autem sic fugit, vt gregi Christi ea quibus spiritaliter viuit, alimenta subtrahãtur, mercenarius ille est, qui videt lupum venientem & fugit, quoniam nõ est ei cura de ouibus. Hæc tibi quia me consuluisti frater dilectissime, qua existimaui veritate & certa charitate rescripsi, sed ne meliorem si inueneris sequaris sententiam non præscripsi. Melius tamen quod in his periculis faciamus, inuenire nõ possumus, quàm orationes ad dominum deum nostrum, vt misereatur nostri. Quod ipsum vt scilicet dei Ecclesias non desererent, dei dono nonnulli prudentes & sancti viri & velle & facere meruerunt, & inter dentes obtrectantium à sui propositi intentione minime defecerunt.

CLXXXI.

Hoc numero sequebatur Epistola cum inscriptione ad Italicam, decerpta ex Epistola 112. ad Paulinam: quod ab ocioso scriba factum esse liquet. Nam si Augustinus bis eadem scribere voluisset ad ambas, adiecisset aliqua propria, aut certe hoc ipsum testatus fuisset, se fragmentum illius Epistolæ mittere.

E

Quid precemur istis ociosis, qui talibus naniis ac nugis onerant lectorem. Nec oratio nec sensus quicquam habet Augustini, sed ex historia quispiam confinxit hæc argumenta. Cuiusmodi sunt epistolæ Theophili ad Hieronymum, Hieronymi ad Theophilum, Senecæ ad Paulum & Pauli ad Senecam. Quanquam fortasse non tam succensere decet iis, qui exercendi styli gratia tractant hoc genus argumentorum, quàm illis, qui tam nullius nasi sunt vt hæc serio tribuant authoribus, quorum nomina præferunt. Ob antiquitatem tamen passi sumus eas residere, quanquam nil habentes quur legi debeant.

EPISTOLA CLXXXII.

Domino sublimi semper magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Ornet mores tuos pudicicia cõiugalis, ornet sobrietas & frugalitas: Bene enim agere & illicita non prohibere, consensus erroris est. Quædam dum de Ecclesia egreditur Christi virgo sacrata, ebriam Gothi Herpæ mentem & corpus incurrit. Habeat quæso miles sub comite positus disciplinam. Graue est enim vt quem non vincit homo, vincat libido: Aut volutetur vino, qui non vincitur ferro. F

EPISTOLA CLXXXIII.

Domino merito honorabili patri Augustino Episcoporum summo, Bonifacius. Tuæ sanctitatis epistolam admonitu me terrificante suscepi. Etenim venerabilis papa si thorus ille legitimus pauidos habet accessus, quo debet puniri supplicio, diuinas qui temerat rationes? Arguenir ergo profecto qui diuina atq; humana neglexit, & quem libido præuenit, gladius vltor absumet: eumq; quem insobrium in tantis angustiis fama veridica publicauit, carceris periturum quocunque supplicio custodia retinebit.

EPISTOLA CLXXXIIII.

Ego quos diligo arguo & castigo, non occidi desydero, nec carcere pleno squallore retrudi, Sola sufficit admonitio. Poterit enim, si ei diuinius concedatur, tempus pœnitentiæ condonari, qui domini templum ausus est violare. Sit ergo ipse qui fecit, sui arbiter voti. Fas enim non est vt reus Episcopi suggestionibus occidatur, qui veniæ si pœniteuerit reseruatur. Nam si in Barbarorũ erroribus velimus cum decet exercere vindictam, paucos reperiemus, nec ipsos animosos ad pugnam fore.

Epistola

G

EPISTOLA CLXXXV.

DOmino sublimi semperq; magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Africæ littus, vt audio, miles attigit transmarinus: sed huius meriti dux à catholica veritate dissentit. Quid orem sicut oportet, ignoro. Ab Italia hostis est publicus nunciatus, contra victricia signa superbas erigens hastas. Pacem inter nos fieri vellem, si scirem plenius quod ignoro. Adest quidem Africæ olim paratum in Italia bellum, sed tamen non inuideo fili charissime Romaniæ. Sed dico quod sentio. Non dabit diuinitate catholicus hæretico terga. Tui cordis intentio dirigatur ad dominum, non militem timebis, non Gothum, non Hunum.

EPISTOLA CLXXXVI.

DOmino sancto patri Augustino Episcopo, Bonifacius. Scio quòd si tua sanctitas pro mea vita solicita, & quæ aduersus me tyrannus ille ordinauerit ac disponat, antequam tuum sacerdotium scriberet, noui obuiamus ad mortem vltro tendentibus, quos nostræ victoriæ, vt credimus, faciet Christus
H addictos. Sed si erga me meósque omnes aliud voluerit ordinare diuinitas, precare vt animam liberet deus, & dabitur competens aduersario secunda vice responsio, In pugna enim vtriusque desæuit furor, sed deus inspicit causas. Igitur ora vt dixi, & vincet vna Trinitas nobis.

EPISTOLA CLXXXVII.

17.q.4. Miror.

DIlectissimo & spectabili viro filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Miror quo modo tā subito fidei murum aries ruperit inimici. Noui enim qua religione semper sis Ecclesiam dei veneratus. Quo instigante facere ausus es, hominem de Ecclesia rapuisti? Tuus si de tuo amico forte præsumeret fugitiuus, posset proculdubio intercessoris causa veniam promereri. Ergo si amicus intenditur, cur deus offenditur? Sed si de potestate præsumitur, Nabuchodonosor regem intende, qui causa superbiæ in bouem est ex homine commutatus. Non vt confundam te hæc scribo, sed vt filiū meum charissimum moneo. Ecclesiæ igitur illæsum reuoca, quem vt irreligiosissimus rapuisti. Oblatio vero domus tuæ à clericis ne suscipiatur, indixi: Communionemq; tibi interdico, donec peracta pro I ausibus vel errore à me definita tibimet pœnitentia & tempore condonato, pro hoc facto corde contrito & humiliato dignum offeras sacrificium deo.

Daniel.4.

EPISTOLA CLXXXVIII.

HVmilis saluto, quod primum est: Suscepi autem tremens sanctitatis tuæ verba verberibus plena. Scio quòd veniæ præparatur, qui ab Augustino perfectissimo sacerdote corripitur: nec debet Episcopo denegare quod voluntas facit aut casus. Ipse enim sibi denegat curam, qui suam medico non publicat causam. Hominem ergo piissime pater è liminibus Ecclesiæ raptum tuis sanctis aspectibus iussio mea furorq; subduxit. Alieno non sunt ista facta consilio, dei & sanctorum eius regimine viuo. Illum itaque virum morte dignissimum, quem vt dixi meus de Ecclesiæ foribus furor abstraxit, vitæ tuis iussionibus donamus illæsum. Agnosco culpas. Indignæ meæ lachrymæ iungantur tuis fletibus iustis, quo possit hæc nota nigro scripta titione deleri. Ecclesiæ mihi introitus nō negetur. Illic spero veniam vbi admisi culpam. Oblatio vero domus meæ vt tua sanctitas iussit, ad cœlestis regis mēsam eius manibus offeretur.

EPISTOLA CLXXXIX. K

DOmino sublimi, semperq; magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Dum quodam in loco positus tuæ eximietatis transitus intuerer, placuit meis aspectibus tuę sublimitatis mitis ille ac terribilis gressus. Sed postquam illud læuigatum sacro chrismate caput portā cum paucis ciuitatis exiuit, subito vomunt equites domus, ciuitas fundit exercitum, strepunt arma, concrepant tubæ, cunctis crispatæ ventis stuppæ dependent, ferreæ tunicæ virorum fortium membra constringunt, sessoris & equi renibus setigera vestitur, †intensus geritur arcus, pulcbra cuncta cōspexi, nihil melius Bonifacio comite vidi. Sed postquam ad palmas vt comperi tua sublimitas venit, ad illum breuem quidem, sed plenum periculis maris transitum quod vix aliquando naue transitur, præceperas matutino tempore transmeare, ne noctis obscuritas mali aliquid procuraret, Gudila eximietatis tuæ fidelissimus seruus equo ipsius maris dum natat in brachio interdicti littoris tetigit oras, nec statim licuit reuerti profecto: Maris enim tumor increscens reuersuro transitum denegauit. Hoc illos tuos vigilantissimos sensus latere L non potuit. Iram ratio prouocauit, culpa veniam †suasit ad fugam, sed fœlix fuga est quæ currit ad vitam. Memoratus Gudila ad patronum tuum sanctum Stephanum primum martyrem confugit. Ipse mihi & imperauit vt pro eodem apud religionem tuam postulator accedam. Habeat igitur quæso veniam, quoniam † nec turbatus vndis equus caruit, nec gurges altus absorbuit, quem deus eruit & aqua seruauit. Valeat apud te epistolaris ista rogo suggestio. Eris enim vt deprecor ab ira domini alienus, quotiens petitus à te offensus non fuerit Augustinus.

† aliàs, setigera theca vestitus.
† iuuenem.
† quem.

EPISTOLA CXC.

DOmino beatissimo & venerabili sancto patri Augustino Episcopo Bonifacius. Furens paratoq; qui obuio bello, † sanctitatis tuæ frangor imperio. Gudilam fortissimum semper quem volo viuere virum, metuo ne eum aliquando in virtute sua leuitas † faciat interire. Potest quidem præcinctus armis quantos inimicos repererit trucidare. Sed apud belligeros viros victus dicitur victor occisus. Nā equo vectus, maris brachium quod nātando perrexit luxuriæ M non fuerat, sed virtutis. Arbitror enim quod nocte cogitarit aliquid hostibus facere, cui sole ingresso finis diei consilia parata subduxit. Hoc vero dolui, quod natatione longissima ab equo posset & aquis occidi. Vt iubes ergo sancti beatiq; Stephani imperata iussa vestra refero. Spondeo enim ipsi tibiq;, quod Gudila vobis est iubentibus veniæ condonatus.

† aliàs, Furens parco qui obuius bello.
† inuictum sua leuitas

EPISTOLA CXCI.

DOmino venerabili sancto patri Augustino Episcopo Bonifacius. Castinus ille, priuatus ex consule, vitæ meæ ac nominis omnibus vt notum est persecutor, peiores cōmittens ac furens †factiones, quasi mearum à me gestarum immemorē Datium Italia fugiens, meis se in Africam defensionibus tradidit committendum. Omitto beatissime pater olim mihi ab eodem ingestas miserias, ostensa pericula: fugiens eum nūc vsq; viuo. Thrax natus vix Scythā euasi, durauti inuido sub cōsule miles. Sed diuina potētia quæ nouit planare sublimia, & altius eleuare prostrata, fecit de superbo quod voluit, & hostem meū me quieto victoriam mihi quam nouit addixit. †Sufficit pro funere victi tanta deiectio, adorauit Sarathan clauus, timuit senator

† fingens.
† aliàs, victoria mihi qua nouit addixit.

A nator barbarum caput, tremuit militem dux. Doloris dicuntur ista pater sancte Cothurno. Nam veneror illustrisimum consulem, & primũ conspicio senatorem: sed ne consueta fallacia mali erga me, vt solet, aliquid moliatur, putètque se suis fraudibus Romanis ducibus profuturum, & in meo versetur exitio, integrum de suis sensibus det tuæ beatitudioi sacramentum, si nullus in eius corde vertitur dolus. Ego autẽ per omnia quæ sancta sunt iuro, quoniam si apud eum animi reperero puritatem, eum incolumem ac sublimem Italię [Romæq;] reddam, frustratis inimicis eius & domitis. Hostis autẽ erit suæ animæ, si aliquid in eo sinistræ partis inuenero.

EPISTOLA CXCII.

DOmino insigni meritoq; sublimi filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Vir illustrisimus Castinus sacramẽto se prodidit, quod sit ab omni culpa & erroribus alienus. Quem tibi vt dicit fœderatus ille Sonia adhuc te io palatio positũ falsis suggestionibus concitabat. Sed ne totum quod tũc agebatur mittatur in medium, detur prolixitati cõpendium. Dauid ille opilio regnũ parcendo inimicis obtinuit. Chri-
B stus pro Iudæis, qui eum crucis patibulo confixerunt, patrem ne irasceretur rogauit, & indignis hominibus veniam misericors condonauit. Crede igitur homini, qui mihi fidele tradidit sacramẽtum, & quærit me pollicitante tua defensione vitæ subsidiũ. Scio enim quod eius salutis mihi promissa complebis.

EPISTOLA CXCIII.

DOmino venerabili sancto patri Episcopo Bonifacius. Graue nobis est bellum: Inimici mucro nostra pectora pulsat. Deo funde preces vt soles, tua sit nobis comes oratio: rauca buccina, terrifica tuba, puto quod & sydera terreat: hostium clamor immanis adest, sed his non terremur. Nouimus enim ista non hodie. Ergo veneraode Christi sacerdos, pete deum vt iacula in hostes dirigat nostra, ac seipsi trucident mutua cæde.

EPISTOLA CXCIIII.

† filio. DIlectisimo & spectabili viro † Bonifacio, Augustinus Episcopus. Graui de pugna conquereris: dubites nolo, vtile tibi tuisq; dabo consi-
† cœlis. liom, arripe manibus arma. Oratio auris pulset autho-
C ris: quia quando pugnatur, deus apertis oculis † spectat, & partem quam inspicit iustam, ibi dat palmam.

EPISTOLA CXCV.

DOmino venerabili sancto patri Augustino Episcopo, Bonifacius. Manus superba deo iuuante cecidit, quæ ante paululum audax gladium erecta portabat. Multi ex aduersis ceciderunt, de nostris autem Christo iuuante nullus est vulneratus. Ora igitur venerabilis papa vt talis de inimicis vltio sæpe procedat.

EPISTOLA CXCVI.

DOmino insigni meritoq; sublimi filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Lecto me vacare nobilitatem tuam latere non credo, vltimúmque diem mihi exopto venire. Gaudeo tuæ victoriæ. Ciuitatem quæso serua Romanam, Tuos vt bonus rege comes. Nihil de viribus propriis præsumas, de authore gloriare virtutum, & nullum curabis penitus inimicum, Vale.

EPISTOLA CXCVII.

NVnquam diuinitas preces ac lachrymas despicit peccatorum. Cupis ipse quidem de hac vita securus ad cœli regna migrare. Sed nobis opus es fessis in tantis adhuc periculis constitutis. Ita- D
que ora nobiscum vt tua nobis salus aliquãtulum temporis condonetur.

CXCVIII.

Quæ hic erat, transtulimus in locum Epistolæ III. quam loco submonuimus, eò quòd haberet indoctam loquacitatem, & omnino nihil Augustini.

Mulier quædam inscio marito susceperat votum continentiæ. Post tamen maritus assensus est, & continenter cum ea vixit, non sinens tamen vt monacha vestem sumeret. Tandem inscio marito duobus facultates omnes veluti pauperibus erogauit, cum haberet filium puerum ex eodem viro. Maritus suspicans eos monachos esse ex eorum numero qui penetrant ac prædantur domos alienas, resiluit à proposito, & cœpit mœchari. Hanc obiurgat de perperam factis, hortans, vt quantum potest reconcilietur viro suo.

Epistola CXCIX.

DOMINAE religiosissimæ filię Ediciæ, Augustinus in domino salutem. Lectis literis reuerentiæ tuæ, & earum perlatore interrogato quæ interroganda restabant, vehementer do- E
lui sic te voluisse agere cum marito, vt ædificium continentiæ, quod in eo iam construi cœperat, amissa perseuerantia in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam deo, iamq; actu ipso moribusq; susceptam reuerteretur ad coniugis carnem, quanto magis nunc demersus in interitum profundiorem lugendus est, qui tam abrupta dissolutione mœchatur, iratus tibi, perniciosus sibi tanquam io te acerbius sæuiat, si ipse pereat. Hoc autem tantum mali accidit, dum tu eius animum non qua debuisti moderatione tractasti: quia etsi carnali consortio iam ex consensu vobis noo miscebamini, in cæteris tamen rebus coniugali obsequio viro tuo mulier seruire debuisti, præsertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtique si maritum infidelem fidelis habuisses, agere te conuersatione subdita oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut Apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum voleote non secundum sanam doctrinam te suscepisse cogoou. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum, quod superat pudici-
ciam coniugalem, tuæ voluntati voluntas quoque eius F
accederet, nisi forte non legeras, nec audieras, vel oon
attenderas Apostolum dicentem: Bonum est homini *1. Cor. 7.*
mulierem oon tangere. Propter fornicationem autem vousquisque vxorem suam habeat, & vnaquęque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter autem & vir noo habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi
ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum *33. q. 5. secũ*
ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter intem- *dũ verba.*
perantiam vestram. Secundum hæc verba Apostolica, etiam si se ipse continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, & illi deus imputaret continentiam, si oon suæ, sed tuæ cedens infirmitati, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret: quantomagis te, quam magis subiectam esse decuerat, oe ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare cooueneraat, cum tibi voluntatem cootioendi acceptaret deus, quia propterea nõ faceres, ne periret maritus. Sed hoc, vt dixi,

G vt dixi,† merito † omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad eadem continentiæ pacta ipse consensit, & tecum [† peccato.] continentissime diu vixit, suóque consensu à pacto illo, quo ei debitum carnis negabas, ipse te absoluit. Non ergo iam in tua causa ista vertitur quæstio, vtrum redire [33. quæstio. 5. quod deo.] debeas ad concubitum viri. Quod enim deo pari consensu ambo voueratis, perseueranter vsque in finem reddere ambo debuistis: à quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime perseuera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum, sed post quantumlibet tempus me consuluisses, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus: Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: de qua potestate sic tibi iam permiserat continentiam, vt eam tecum & ipse susciperet. Sed illud est, quod minus te obseruasse contristor, quia tanto humilius & obedientius ei obsequi in domestica conuersatione debuisti, quanto ille religiosius tibi rem tam magnam etiam imitando concesserat. Non enim quia pariter temperabatis à commixtione carnali, H ideo tuus maritus esse destiterat, immò vero tanto sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de tuo auro vel argento, vel quacunque pecunia, aut rebus vllis terrenis tuis sine arbitrio eius facere debuisti, ne scandalizares hominem, qui deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, continenter abstinuerat. Denique factum est, vt vinculum continentiæ, quo se dilectus ille innexuerat, contemptus abrumperet, & iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim mihi retulit perlator Epistolæ tuæ, cum cognouisset, quòd omnia vel penè omnia quæ habebas, nescio quibus duobus [Monachi.] transeuntibus monachis tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille detestans eos tecum, & non dei seruos, sed domus alienæ penetratores, & tuos captiuatores, & deprædatores putans, tam sanctam sarcinam, quam tecum subierat indignatus abiecit. Infirmus enim erat, & ideo tibi quæ in communi proposito fortior videbaris, non erat præsumptione turbandus: quia etiam si ad ipsas eleemosynas largius faciendas forte pi-I grius mouebatur, posset & ista condiscere, si tuis inopinatis non feriretur expensis, sed expectatis inuitaretur obsequiis: vt etiam hoc quod temere sola fecisti, multo consultius dilectione concordi, multóque ordinatius & honestius ambo faceretis; ne blasphemarentur serui dei: si tamen hoc fuerunt qui marito absente atque nesciente, ab ignota muliere & ab aliena vxore tanta sumpserunt, & laudaretur deus in operibus vestris, quorum esset tam fida societas, vt à vobis communiter teneretur, non solum summa castitas, verumetiam gloriosa paupertas. Nunc autem inconsyderata festinatione attende quid feceris. Vt enim de illis monachis, à quibus te ipse non ædificatam sed spoliatam esse conqueritur, ego bene sentiam, nec homini præ ira turbatum oculum habenti contra dei fortasse famulos facile consentiam, nunquid tantum bonum est quod pauperum carnem largioribus eleemosynis refecisti, quantum malum est, quod viri tui mentem à tam bono proposito subruisti? An cuiusquam tibi vitæ temporalis salus charior esse debuerat quàm huius æternæ? Nonne si ampliorem misericordiam cogitans, ideo pauperibus res tuas erogare differres, ne scandalizatus maritus tuus deo periret, vberiores tibi deus K eleemosynas imputaret? Proinde si recolis quid acquisiueras, quando lucrata fueras virum tuum, vt tecum Christo sanctiore castitate seruiret, intellige per illas eleemosynas tuas quibus cor eius euersum est, quanto grauiore damno percussa fueris, quàm sunt illa lucra quæ cœlestia cogitabas. Si enim habet ibi magnum locum panis fractus esurienti, quàtum locum ibi credenda est habere misericordia, qua homo eripitur diabolo tanquam leoni rugienti, & quem deuoret inquirenti? Neque hoc ita dicimus, vt si quisquam scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus: sed alia causa est alienarum, alia necessariarum in societate aliqua personarum: alia fidelis, alia infidelis: alia parentum erga filios, alia filiorum erga parētes. Alia postremo ea, quæ in his rebus vel maxime intuenda est viri & vxoris, vbi mulierem coniugatam non licet dicere, Facio quod volo de meo: cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui. Nam sic quædam, vt commemorat Apostolus Petrus, mulieres sanctæ, quæ [1. Petri. 3.] in deum sperabant, ornabant se subiectæ suis viris, sicut Sara obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocās, Cuius, inquit, factæ estis filiæ, cum ad Christianas non ad L Iudæas fœminas loqueretur. Quid autem mirum, si pater communem filium nolebat huius vitæ sustentaculis à matre nudari, ignorans quid secuturus esset, cum in ætate grandiuscula esse cœpisset, vtrum monachi professionem, an Ecclesiasticum ministerium, an coniugalis necessitudinis vinculum? Quamuis enim ad meliora excitandi & erudiendi sint filij sanctorum, vnusquisque tamen proprium donum habet à deo, alius sic, alius autem sic. Nisi forte talia prospiciens & præcauens reprehendendus est pater, cum beatus Apostolus dicat: [1. Cor. 7.] Quisquis autem suis & maxime domesticis non prouidet, fidem denegat, & est infideli deterior. [1. Tim. 5.] Cum vero de faciendis ipsis eleemosynis loqueretur, ait, Non vt aliis refectio sit, vobis autem angustia. Pariter ergo cōsilium de omnibus haberetis, pariter moderaremini quid thesaurizandum esset in cœlo, quid ad vitæ huius sufficientiam vobis & vestris vestróque filio relinquendum, ne aliis esset refectio, vobis autem angustia. Et in his disponendis atque faciendis si quid tibi forte melius videretur, suggereres viro reuerenter, eiusdémque authoritatem tanquam tui capitis sequereris obe- M dienter: vt omnes qui sanum sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrum fama perferre, de domus vestræ fructu ac pace gauderent, & aduersarius reuereretur, nihil habens de vobis dicere praui. Porrò si de faciēdis eleemosynis & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia præcepta sunt domini, cum viro tuo fideli, & tecum sanctæ continentiæ pacta seruante consilium communicare deberes, eiusdémque non spernere voluntatē, quanto magis de habitu atque vestitu nihil tibi præter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit, vnde nihil diuinitus legimus imperatum. Scriptum est quidem mulieres esse [1. Timo. 2.] debere in habitu ornato: aurique circumpositio, & intortio crinium, & cætera huiusmodi quæ vel ad inanem pompam, vel ad illecebram fermē† adhiberi solent, merito [† forma.] reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo per- [33. quæst. 5. quod deo.] sonæ habitus matronalis à viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis salua religionis obseruantia cōuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsque ad dissensionis scandalum perducendus,

A dus, magis inobedientiæ malo, quàm vllius abstinentię bono. *Vestis.* Quid enim est absurdius, quàm mulierem de humili veste viro superbire, cui te potius expediret obtẽperare candidis moribus, quàm in nigellis vestibus repugnare? Quia etsi te indumentũ monachæ delectabat, etiam hoc gratius posset marito obseruato exoratóque sumi, quàm illo inconsulto contemptóque præsumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres deo, quod cõiuge tuo nondum defuncto, nõ indueereris sicut Anna, sed sicut Susanna. Neque enim & ille qui tecũ iam cœperat custodire tam magnum continentiæ bonum, etiam si cõiugale non viduale voluisset vt acciperes indumẽtum, ad indecentem quoque te compulisset ornatum. Quò & si aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres, Hester illa regina deum timens, deum colens, deo subdita, marito regi alienigenę non eundem secum colenti deum, tamen subiecta seruiebat: quæ cum extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pan-
B num menstrualem: & ita orãtem confestim exaudiuit, qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtique maritum habebat multarum mulierum virum, & duorum alienorum falsorũmque cultorem. Tu autem si & ille in proposito quod tecũ susceperat, perduraret, nec à te offensus in flagitium corruisset, maritum habebas non solum fidelem, & verum deum tecũ colentem, sed etiam continentem, qui proculdubio propositi vestri non immemor, & si ad cõiugalia te cogeret indumenta, ad superba tamen ornamenta non cogeret. Hæc tibi scripsi, quoniam me consulendum putasti, nõ vt tuum rectum institutum sermone meo frangerem, sed quòd te inordinate & incaute agente viri tui factum dolorem. De cuius reparatione debes vehementissime cogitare, si vere ad Christum vis pertinere. Indue itaque humilitatẽ mentis, & vt te deus conseruet perseuerantem, noli maritum contemnere pereuntem. Funde pro illo pias & assiduas orationes, sacrifica lachrymas tanquam vulnerati sanguinem cordis. Et scribe ad eum satisfactionẽ, petens veniam, quia in eum peccasti, quod præter eius consilium & voluntatem de rebus tuis fecisti,
C quod faciendũ putasti, non vt te pœniteat tribuisse pauperibus, sed eum tui boni operis participem & moderatorem habere noluisse. Promitte de cętero in adiutorio domini, si & illum suæ turpitudinis pœnituerit, & continentiam quam deseruerit repetiuerit, te illi sicut decet in omnibus seruituram, ne forte, vt ait Apostolus, det *2.Tim.2.* illi deus pœnitentiam, & resipiscat de diaboli laqueis, à quo captiuus tenetur secundum ipsius voluntatem. Filium autem vestrum quoniam de legitimis eum, & honastis nuptiis suscepisti, magis in patris quàm in tua esse potestate quis nesciat? Et ideo ei negari non potest, vbicunque illum esse cognouerit, & iure popos̄cerit: ac per hoc vt secundum tuam voluntatem in dei possit nutriri & erudiri sapientia, necessaria est illi etiam vestra concordia.

Augustinus Asellico Episcopo monstrat Christianos esse quidem Israelitas, & Iudæos iuxta sensum spiritalem esse, tamen ab hoc vocabulo vulgo temperandum, eò quòd Christiani non solum liberi sint à Iudaicis obseruationibus, verumetiam ab eo, quòd præceptorum obseruationem non tribuunt suis viribus vt solent Iudæi.

Epistola CC.

DOMINO beatissimo fratri & coëpiscopo A- D
sellico, Augustinus in domino salutem. Literas sanctitatis tuæ quas ad venerabilem senem Donatianũ de cauendi Iudaismi disceptatione misisti, ad me ipse dignatus est mittere, atque vt eis responderẽ petendo vehementius impetrauit, quem veritus contemnere, vt possum domino adiuuante respondeo, gratum existimans etiam charitati tuæ, quòd ad te scribendo illi iubenti, quem pro suis meritis ambo veneramur, obtemperare non renui. Christianos maxime ex gentibus venientes iudaizare non oportere, Paulus Apostolus docet vbi ait, Dixi Petro coram *Galat.2.* omnibus, si tu cum sis Iudæus gentiliter & non Iudaice viuis, quemadmodum gentes cogis iudaizare? Et secutus adiunxit, Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, Scientes autem quoniam non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Iesu Christo credidimus vt iustificemur per fidem Christi, & non ex operibus legis, quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Non solum autem illa opera legis quæ sunt in veteribus sacramentis, & nunc reuelato sacramento † nouo non obseruantur à *† testamẽto.*
Christianis, sicuti est circũcisio præpucij, & sabbati car- E
nalis vocatio, & à quibusdam escis abstinentia, & pecorum in sacrificiis immolatio, & neomenia & azymum, & cætera huiusmodi, verumetiam illud quod in lege dictum est, Non concupisces: quod vtique & Christianus nullus ambigit esse dicendum, non iustificat hominem nisi per fidem Iesu Christi, & gratiã dei per Iesum Christum dominum nostrum. Idem ipse quippe dicit Apostolus, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nã concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret: Non concu- *Roma.7.* pisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est. Ego autem viuebam aliquando sine lege. Adueniente autem mandato peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuẽtum est mihi mandatũ quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed pec-
catum vt appareat peccatum, per bonum mihi opera- F
tum est mortem, vt fiat supra modum peccatum peccans per mandatum. Scimus enim quia lex spiritalis est, Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, ignoro. Nõ enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Videmus itaq; in his Apostolicis verbis legem non solum nõ esse peccatum, sed etiam esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonum, quod dictum est, non cõcupisces. Sed peccatum per bonum fallit, & per illud occidit eos qui cum sint carnales, putant suis viribus legem spiritalem se posse complere: & per hoc fiunt non solum peccatores, quod essent etiam si legem non accepissent, sed etiam præuaricatores, quod non essent nisi legem accepissent. Sic enim alio loco dicit, Vbi lex non est, nec præuaricatio. Lex ergo subintrauit, sicut alibi ipse testa- *Roma.4.* tur, vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit deli- *Roma.5.* ctum, superabundauit & gratia. Hæc est igitur vtilitas legis, quia ostendit hominem sibiipsi, vt sciat infirmitatem suam, & videat quemadmodum per prohibitionem augeatur potius carnalis concupiscentia quàm sanetur.

G netur. Appetuntur enim ardentius quæ vetantur, dum id quod spiritaliter iubetur carnalis obseruare compellitur. Vt autem fit spiritalis qui legē impleat spiritalem, non fit ipsa lege, sed gratia: hoc est, nō imperio, sed beneficio: non iubente litera, sed adiuuante spiritu. Incipit autem homo secundum gratiam in interiori homine renouari, vt mente agat quod amat, nec carni consentiat agenti quod odit, id est, vt non omnino non concupiscat, sed vt post concupiscentias suas non eat. Quod quidem tam magnum est, vt si omnimodo fieret, & quamuis insint dum sumus in corpore mortis huius desyderia peccati, nulli eorum tamen adhiberemus assensum, non esset vnde diceremus patri nostro qui est *Matth.6.* in cœlis, Dimitte nobis debita nostra. Nec tamen ideo tales iam essemus, quales erimus cum mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc enim nō solum nulli desyderio peccati obediemus, sed nulla erūt desyderia talia quibus non obedire iubeamur. Nunc ergo vbi dicitur, Iam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum: de concupiscentia carnis dicitur, quæ o-*Roma.6.* peratur in nobis motus suos etiam quādo eis non obedimus, dum non regnat peccatum in nostro mortali H corpore ad obediēdum desyderiis eius, nec exhibemus membra nostra arma iniquitatis peccato: in qua iusticia nondum consummata perseueranter proficientes, ad eius consummationem quandoque veniemus, vbi peccati concupiscentia non cohibenda atque frænanda, sed nulla sit. Hoc enim lex posuit dicendo, Nō concupisces: nō quòd hic valeamus, sed ad quod proficiendo tendamus. Verùm hoc fit non lege quæ hoc imperat, sed fide quæ hoc impetrat: non litera qua iubetur, *† donatur.* sed spiritu quo sanatur. † Non ergo meritis operantis hominis, sed largientis gratia saluatoris. Vtilitas itaque legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam quæ in Christo est, implorare compellat. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini *Rom.10.* saluus erit. Quo modo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Quo modo credent quem non audierūt? Vnde paulopost dicit, Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, quæ cum ita sint, qui se Israëlitas esse carnaliter gaudent, & præter gratiam Christi, in lege glorientur, ij sunt de quibus idem Apostolus ait, I quod ignorantes dei iusticiam & suam volentes cōsti-*Roma.10.* tuere, iusticiæ dei nō sunt subiecti. Dei quippe dixit iusticiam, quæ homini ex deo est: Suam vero, quam putāt sibi sufficere ad facienda mādata sine adiutorio & dono eius qui legem dedit. His autē similes sunt, qui cum profiteantur se esse Christianos, ipsi gratiæ Christi sic aduersantur, vt se humanis viribus diuina existiment implere mandata: ac sic etiam ipsi ignorantes dei iusticiam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei nō sunt subiecti, non quidem nomine, sed tantum errore iudaizātes. Hoc genus hominum capita sibi inuenerat Pelagium & Cœlestium impietatis huius assertores acerrimos. Qui recenti iudicio dei per diligentes & fideles seruos eius etiam catholica communione priuati sunt, & propter cor impœnitens adhuc in sua damnatione persistunt. Quisquis ab isto carnali & animali, atque ideo non immerito reprehensibili atque damnabili Iudaismo esse quærit alienus, non solum veteres illas obseruationes à se facere debet alienas, quæ iam reuelato testamento nouo, posteaquam venerunt ea quæ per illas significabantur esse futura, proculdubio esse necessaria destiterunt, vt non iudicetur in cibo & potu & in parte diei festi & neomeniæ & sabbatorum, quod est

K vmbra futurorum, verumetiam illa quæ in lege ita præcepta sunt vt valeant ad infirmandos mores fidelium: id est, vt abnegantes impietatem & seculares cupiditates, temperanter & iuste & pie viuamus in hoc seculo. Vnde est etiam hoc quod ex lege maxime commendandum elegit Apostolus, Non cōcupisces: Et quęcunque *Roma.7.* de deo & proximo diligendo sine vllis figuris sacramentorum præcipiuntur in lege, in quibus duobus præceptis etiam ipse dominus Christus dicit totam legem Prophetásque pendere, sic accipit, sic amplectitur, *Matth.22.* sic obseruanda esse non dubitat, vt quicquid in eis proficit, non sibi tribuat, sed gratię dei per Iesum Christum dominum nostrum. Verùtamen cum quisque isto modo fuerit verus germanúsque Christianus, vtrum etiam Iudæus aut Israëlita dicēdus sit, merito quæritur. Quod quidem si non carne sed spiritu hoc esse intelligitur, non debet ipsum nomen sibi in consuetudine sermonis imponere, sed spiritali intelligētia retinere, ne propter ambiguitatem vocabuli quam non discernit quotidiana locutio, aliud profiteri videatur quod est inimicum nomini Christiano. Hanc autem quæstionem, id est, vtrum qui Christianus est, etiam Iudæus vel Israëlita possit intelligi, idem beatus nobis aperit & dissoluit L Apostolus, vbi dicit, *Roma.2.* Circuncisio quidem prodest, si legem custodias. Si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præpucium facta est. Si igitur præpucium iusticias legis custodiat, nônne præpucium ei in circuncisionem reputabitur, & iudicabit quod ex natura est præpucium legem perficiens, te qui per literam & circuncisionem præuaricator legis es? Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ manifesta in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est & circuncisio cordis, quæ spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est. Cum igitur audiamus Apostolum Christi commendantem nobis Iudæum in abscondito, non in carnis circuncisione, sed cordis, & spiritu non litera: quis est iste nisi Christianus? Sic itaque sumus Iudæi, non carnaliter sed spiritaliter, quemadmodum sumus semen Abrahæ, non secundum carnem sicut illi qui de ipso nomine carnali superbia gloriantur, sed secundum spiritum fidei, quo non illi. Scimus enim nos fuisse promissos, quando ei dixit deus, Patrem multarum gentium posui te. Et quàm mul- M ta de hac re dicat Apostolus, nouimus. Dicimus enim, *Gene.17.* inquit, quoniam deputata est Abrahæ fides ad iusti- *Roma.4.* ciam. Quo modo ergo deputata est? An cum in circuncisione esset, an cum in præpucio? Non in circuncisione sed in præpucio. Et signum accepit circuncisionis signaculum iusticiæ fidei quæ est in præpucio, vt sit pater omnium credentium per præpucium, vt deputetur & illis ad iusticiam, vt sit pater circuncisionis, non iis solum qui ex circuncisione sunt, sed & iis qui sequuntur vestigia fidei quæ est in præpucio patris nostri Abraham. Et paulopost, Ideo inquit ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei tantum quod ex lege est, sed & ei quod ex fide est Abraham, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te. *Gene.17.* Item ad Galatas, Abraham, inquit, credidit deo & de- *Galat.3.* putatum est illi ad iusticiam. Intelligite ergo quoniam qui ex fide, hi sunt filij Abraham. Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, prænunciauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes, ita vt qui ex fide sunt benedicentur cum fideli Abraham. Iam aliquanto post in eadem Epistola, Fratres, inquit, secundum

A secundum hominem dico, tamen hominis confirmatum testamentum nemo irritum facit aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit, & seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Item paulo post, Omnes enim vos, inquit, vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos estis Christi, ergo Abrahæ semē estis secundum promissionem hæredes. Secundum istum ergo intellectum Apostolicum inueniuntur Iudæi, qui Christiani non sunt, cum ex carne Abrahæ originem ducant, nō esse filij Abrahæ. Cum enim dicit: Intelligite ergo, quoniam qui ex fide, hi sunt filij Abrahæ: profecto significat eos qui ex fide non sunt, non esse filios Abrahæ: Ac per hoc nisi Iudæis eo modo sit pater Abrahā quo modo est nobis, quid eis prodest, quòd de carne eius exorti sunt, & nomen sine virtute † tenuerunt? (margin: † veritate.) Cum autem ad Christum transeunt & incipiunt esse ex fide filij Abrahæ, tunc erunt Iudæi, nō in manifesto, sed in abscondito, circuncisione cordis, spiritu non litera, quorum laus non fit ex hominibus, sed ex deo. Ab hac autem fide alienati, in ramis fractis deputabuntur ex il-
B la olea, in cuius radicem idem dicit Apostolus inseri oleastrum, id est, gentes, quod vtiq; non fit per carnem, sed per fidem: neque per legem, sed per gratiam: nec per literam, sed per spiritum: neq; carnis circuncisione, sed cordis: nec in manifesto, sed in abscōdito: nec laude ex hominibus, sed ex deo, vt sit vnusquisq; Christianus sicut nō carnalis, sed spiritalis Abrahæ filius: ita nō carnalis, sed spiritalis Iudæus: nec carnalis sed spiritalis Israëlita. Nam & de isto nomine sic Apostolus loquitur: (margin: Roma. 9.) Non enim omnes qui ex Israël hi sunt Israël, neque qui sunt semen Abraham, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen: hoc est, nō ij qui filij carnis hi filij dei, sed filij promissionis deputantur in semen. Nōnne mirabilia magna sunt ista profunduīq; mysteriū, vt multi ex Israël non nati, sint Israël: & multi non sint filij, cum sint semen Abrahæ? Quo modo enim non sunt, quo modo sunt †, nisi quia nō sunt filij promissionis ad Christi gratiam pertinentes, sed filij carnis nomen inane gestantes: ac per hoc nec illi sunt Israël sicut sumus nos, nec nos sumus Israël sicut sunt illi. (margin: † talids, quo modo nos sumus.) Nos enim sumus secundum spiritalem regenerationem, illi secun-
C dum carnalem generationem. Intuendum est quippe ac discernendum, alium esse Israël, qui propter carnem nomen accepit, alium vero, qui propter spiritū rem, quę illo nomine significatur obtinuit. Nunquid enim ex Agar ancilla Saræ nati sunt Israëlitæ? Nōnne Hismaël ex illa natus est, & non Israëlitarum (sed Hismaëlitarū) gentem suo semine propagauit? De Sara nanque venit Israël per Isaac, qui ex promissione natus est Abrahæ. Tamē cum secundum propaginem carnis se ita res habeat, venitur ad intellectum spiritalem, & inueniuntur ad Saram nō pertinere carnales Israëlitę, qui ex illa carnis originem ducunt, & pertinere ad eam potius Christiani, qui non secundum Hismäel filij sunt carnis, sed secundum Isaac filij sunt promissionis, non ad ipsius Isaac carnale semen, sed ad spiritale mysteriū pertinentes. Ita quippe ad Galatas Apostolus loquitur: (margin: Gala. 4.) Dicite mihi sub lege esse volentes, legem non audistis? Scriptum est enim, quòd Abraham duos filios habuit, vnūm de ancilla, & vnum de libera. Sed ille quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem, quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo testamenta. Vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, quod est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui coniunctus est huic, quæ nunc D est Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Quæ autem sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Scriptum est enim, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. (margin: Esa. 54.) Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. Sed sicut tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura: Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ, [Nos autem fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ]: qua libertate Christus nos liberauit. Ecce secundum istam spiritalem atque Apostolicam intelligentiam nos potius pertinemus ad liberam Saram, qui ex illa nullam carnis propaginem trahimus. Iudæi autem qui ex illa carnis propaginem trahunt, ad Agar potius ancillam pertinere monstrantur, de qua carnis propagationem non trahūnt. In nepotibus etiam Abrahæ & Saræ, id est, filiis Isaac & Rebeccæ, illis geminis Esaü & Iacob, qui postea vocatus est Israël, Hoc ipsum magnum & profundum mysterium reperitur. De quo idem Apo- E stolus loquens, cum per Isaac promissionis filios commemorasset ad Christi gratiam pertinentes. Non solum autem illa, inquit, sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. (margin: Roma. 9.) Nondum enim natis, nec qui egerint aliquid boni aut mali, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esaü autem odio habui. (margin: Malach. 1.) Hæc certe doctrina Apostolica atque Catholica satis euidenter indicat nobis, secundum originem carnis ad Saram Iudæos, id est, Israëlitas, [ad Agar vero Ismaëlitas] pertinere. Secundum autem mysterium spiritus, ad Saram Christianos, ad Agar Iudæos. Item secundum originē carnis ad Esaü, qui dictus est etiam Edom, gentem Idumeorū, ad Iacob autem qui dictus est etiam Israël, gentem Iudæorū. Porrò secundum mysterium spiritus, ad Esaü Iudæos, ad Israël pertinere Christianos. Ita quippe impletur quod scriptum est: Maior seruiet minori: id est, prior natus populus Iudæorum, posteriori nato populo Christianorum. Ecce quemadmodum F sumus Israël adoptione diuina, non humana cognatione gloriantes, nec in manifesto, sed in occulto, nec litera sed spiritu, nec carnis, sed cordis circuncisione Iudæi. Quæ cum ita se habeant, non tamen debemus consuetudinem sermonis humani inepta loquacitate confundere, & in rebus discernendis frequentata vocabula perturbata significatione miscere, vt eos qui Christiani sunt, & appellatione vsitatissima Christiani vocantur, inusitato vocabulo aliquis affectet appellare Iudæos: vel cum sit ipse vocetúrque Christianus, Israëlitæ potius nomine delectetur, & quod in mysterio debet semper intelligere, parcius autem ore proferre, hoc in quotidiana loquendi consuetudine magis eligat frequentare inepta insolentia, & si dici potest imperita scientia. Nunquid enim Apostoli, per quos ea didicimus ista nesciebant, quo modo nos potius simus semen Abrahæ secundum Isaac promissionis hæredes, & Iudæi spiritu non litera, cordis circuncisione non carnis, & non secundum carnem Israël, sed Israël dei? Sciebant vtiq; ista multo sapientius certiusq; quàm nos, & tamē in loquendi cōsuetudine Iudæos & Israëlitas eos appellabant, qui secundum carnem de Abrahæ stirpe tunc existebant. Nanque ait Apostolus, Iudæi (margin: 1. Cor. 1.)

G signa petunt, & Græci sapientiam quærunt: Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stulticiam. Ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis, Christum dei virtutem & dei sapientiam. Quod dixit Græcos, hos etiam gentium nomine significauit, eo quòd hæc lingua maxime excellit in gentibus. Iudæos tamen ipsos vocauit, quos omnes hoc nomine appellauit. Nam si Christiani ipsi sunt Iudæi, Christianis est ergo scandalum Christus crucifixus, de
1.Cor.10. quo dictum est, Iudæis quidem scandalum. Quis hoc nisi insanissimus senserit? Item dicit: Sine offensione estote Iudæis & Græcis & Ecclesiæ dei. Quo modo ista distingueret, si & Ecclesiam dei in quotidiana loquendi consuetudine Iudæos appellare deberet? Item ait:
Roma.9. Quos & vocauit nō solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus. Quo modo vocauit ex Iudæis si potius ex non Iudæis vocauit vt essent Iudæi? Item de Israëlitis, Quid ergo dicemus, inquit? Quia gentes quæ non sectabantur iusticiam, apprehenderūt iusticiam, (iusticia autem, quæ ex fide est:) Israël autem persequens legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fi-
Roma.10. de, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem
H offensionis. Item ad Israël autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non credentem &
Roma.11. contradicentem. Et secutus adiungit, Dico ergo: Nunquid repulit deus plebem suam? Absit. Nam & ego Israëlita sum ex semine Abrahæ de tribu Beniamin. Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. Quo modo hic appellauit Apostolus Israël non credentem, & contradicentem, si Christiani sunt Israël: vel quo modo se appellauit Israëlitam? Nunquid ex eo quòd Christianus factus erat? Non vtique, sed ex eo quòd secundum carnem fuerat ex semine Abraham, de tribu Beniamin, quod non sumus nos secundum carnē, quamuis secundum fidem simus semen Abrahæ, ac per hoc & Israël. Sed aliud est quod agnoscit altioris intelligētia sacramenti, aliud quod exposcit quotidiana consuetudo vocabuli. Denique Aptius iste nescio quis de quo scripsisti quòd doceat Iudaizare Christianos, eo modo si sicut insinuauit sanctitas tua, Iudæum & Israëlitam vocat,
† esse. vt ab eis † prohibeat, à quibus pro temporis illius congruenna lex per sanctum famulum dei Moysem data
I prohibebat, & cæteras illius tēporis obseruationes iam nunc apud Christianos abolitas remotasq; persuadeat, quas vmbras futurorum appellat Apostolus, vt & prophetia in illis intelligatur, & eorum obseruatio iam euacuata monstretur: vnde apparet quare se iste Aptius velit Israëlitam Iudæúmque vocitari, non spiritaliter sed omnino carnaliter. Nos autem nec illis obseruationibus quæ nouo testamento reuelato euacuatæ sunt, tenemur obstricti, & præcepta legis huic etiam tempo-
Exod.20. ri necessaria, qualia sunt, Non adulterabis, non ho-
Leuiti.19. micidium facies, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, quod in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquam teipsum, non viribus humanis, quasi nostram constituentes iusticiam, sed grana dei per Iesum Christum dominum nostrum, in ea iusticia quæ nobis ab illo est obseruanda esse didicimus, docemus. Nec tamen ideo nos negamus semen Abra-
Gala.3. hæ, quibus dicit Apostolus: Vos ergo Abrahæ semen estis, aut Iudæos in abscondito, de qualibus idem dicit:
Roma.2. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis, quæ est spiritu nō litera, cuius laus nō ex hominibus, sed ex deo est, aut Israëlitas spiritales, ad eum scilicet pertinentes, cui mi- K
nori prædictum est seruiturum esse maiorem. Sed hæc vocabula nobis non indecenter imponimus, eaq; mysteriorum intelligētia continemus, non verborum insolentia ventilamus.

Nectarius Augustinum rogat, vt intercedat pro suis ciuibus. Epistola CCI.

DOMINO insigni & merito suscipiendo fratri Augustino Episcopo, Nectarius. Quanta sit charitas patriæ, quoniā nosti prætereo. Sola est enim quæ parentum iure vincat affectum. Cui si vllus esset consulendi modus aut finis bonis, digne iam ab eius muneribus meruimus excusari. Sed quoniam crescit in dies singulos dilectio & gratia ciuitatis, quantumq; ætas fini proxima est, tantum incolumem ac florentē relinquere patriam cupimus, idcirco gaudeo primum quòd apud instructum disciplinis omnibus virum mihi hic est sermo institutus. In Calamensi colonia multa sunt quæ merito diligamus, vel quòd in ea geniti sumus, vel quod eidem magna contulisse videmur officia. Hæc ergo domine præstantissime & merito suscipiende, nō leui populi sui errato pro- L
lapsa est. Quod quidē si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seueriori censura. Sed Episcopum fas non est nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore causis adesse, & apud omnipotentē deum veniam aliorum mereri delictis. Quamobrem quanta possum supplicatione deposco, vt si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separetur. Præsta hoc quod secundum naturam tuā peruides postulari: de damnis facilis potest haberi taxatio, tantum supplicia deprecamur. Acceptior deo viuas domine insignis & merito suscipiende frater.

In ciuitate quadam Idololatra, contra recens Cæsaris edictum, per occasionem sacrorum suorum impetum fecerant in Christianos: trucidato aliquot, ac spoliato multis: quum ob tam immane facinus formidarent Cæsaris iram, Nectarius rogat Augustinum, vt intercedat, ne innocentes cum nocentibus plecterentur. Augustinus respondet, illic alios nocentiores, alios minus nocentes, alios nocentissimos inueniri posse, innocentem neminem. Promittit tamen, vt resipiscentibus parcatur, & cum nocentibus etiam agatur mitius, sed hactenus, vt cæteri impunito exemplo ad audenda similia prouocentur. M

Epistola CCII.

DOMINO eximio meritóque honorabili fratri Nectario Augustinus. Iam senio frigescentibus membris, feruere animum tuum patriæ charitate nec miror sed laudo, téque non tantum non tenere memoriter, verumetiam vita ac moribus demonstrare, quod nullus sit patriæ cōsulendi modus aut finis bonis, non inuitus immo etiam libens accipio. Vnde supernæ cuiusdam patriæ, in cuius sancto amore pro nostro modulo inter eos quibus ad illam capessendam consulimus, periclitamur atque laboramus, talem etiam teipsum ciuem habere vellemus: vt eius portiunculæ in hac terra peregrinanti, nullum consulendi modum finémque censeres, tanto effectus melior, quanto meliori ciuitati officia debita prærogares, in eius æterna pace nullum gaudendi finem inuenturus, cuius ad tempus laboribus nullum tibi finem statueris consulendi. Verum hoc donec fiat, neque enim desperandum est illam te patriam posse acquirere, vel iam acquirendam prudentissime cogitare, ad quam te pater etiam qui in ista genuit antecessit. Hoc donec

A donec fiat, da nobis veniam si propter patriam nostrã quam cupimus nunquam relinquere, contristamus patriam tuam quam cupis florentem relinquere: de cuius quidem floribus, si cum tua prudentia disputemus, non est verendum ne tibi difficile persuadeatur, aut vero etiam nõ facile occurrat quemadmodum florere ciuitas debeat. Commemorauit Poëta ille vestrarum clarissimus literarum quosdam flores Italiæ: sed nos in vestra patria non tam experti sumus quibus floruit terra illa viris, quàm quibus arserit armis. Immo vero non armis sed flammis, nec arserit, sed incenderit. Quod tantum scelus si fuerit impunitum, nulla digna correctione prauorum florentem te patriam putas relicturum. O flores non planè fructuũ, sed spinarum. Compara nunc, vtrũ malis florere patriam tuam pietate an impietate, correctis moribus an securis ausibus: Compara ista & vide, vtrum in patriæ tuæ amore nos vincas, vtrum eam magis veriusq; cupias florere quàm nos. Intuere paululum ipsos de republica libros, vnde illum affectum amantissimi ciuis ebibisti, quòd nullus sit patriæ consulendi modus aut finis bonis. Intuere, obsecro te, & cerne B quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædicetur, & erga coniugale vinculum fides, castique honesti ac probi mores, quibus cum præpollet ciuitas, vere florere dicenda est. Hi autem mores in Ecclesiis toto orbe crescentibus, tanquam in sanctis auditoriis populorũ docentur atque discuntur, & maxime pietas, qua verus & verax colatur deus: qui hæc omnia, quibus animus humanus diuinæ societati ad inhabitandam æternam cœlestemq; ciuitatem instruitur & aptatur, non solum iubet aggredienda, verumetiam donat implenda. *De diuinatione dæmonum, ca. 7.* Inde est quod deorum multorum falsorumq; simulachra, & prædixit euersum iri, & præcepit euerti. Nihil enim homines tam insociabiles reddit vitæ peruersitate, quàm illorum deorum imitatio, quales describũtur & commendantur literis eorum. Denique illi doctissimi viri qui rempublicam ciuitatèmque terrenam qualis eis esse debere videbatur, magis domesticis disputationibus requirebant vel etiam describebant, quàm publicis actionibus instituebant atq; formabant, egregios atque laudabiles, quos putabant homines potius, quàm deos suos imitando proponebant erudiendæ indoli iuuentutis. Et reuera Terentianus ille adolescens, qui spe- C ctans tabulam pictam in pariete, vbi pictura inerat de adulterio regis deorum, libidinem qua rapiebatur stimulis etiam tantæ authoritatis accendit, nullo modo in illud flagitium vel concupiscendo laberetur, vel perpetrando immergeretur, si Catonem maluisset imitari quàm Iouem. Sed quo pacto id faceret cum in templis adorare cogeretur Iouem potius quàm Catonem? Verum hæc ex Comœdia quibus impiorum luxus & sacrilega superstitio conuinceretur, proferre forsitan non debemus. Lege vel recole in eisdem libris quàm prudenter disseratur, nullo modo potuisse scriptiones & actiones recipi Comœdiarum, nisi mores recipientium consonarent: ita clarissimorum virorum in republica excellentium, & de republica disputantium authoritate firmatur, nequissimos homines fieri deorum imitatione peiores, non sanè verorum sed falsorum atque fictorum. At enim illa omnia quæ antiquitus de vita deorum moribúsque conscripta sunt, longe aliter sunt intelligenda atque interpretanda sapientibus. Ita vero in templis populis congregatis, recitari huiuscemodi salubres interpretationes heri & nudiustertius audiuimus. Quæso te, siccine cæcum est humanum genus aduersus veritatem, vt tam aperta & manifesta D non sentiat? Tot locis pingitur, funditur, tunditur, sculpitur, scribitur, legitur, agitur, cantatur, saltatur Iupiter, adulteria tanta committens, quantum erat, vt suo saltem Capitolio ista prohibens legeretur? Hæc mala dedecoris impietatisq; plenissima, si nemine prohibente in populis ferueant, adorentur in templis, rideantur in theatris, cum his victimas immolant, vastetur pecus etiam pauperum, cum hæc histriones agunt & saltant, effundantur patrimonia diuitum, ciuitates florere dicuntur. Horum planè florum non terra fertilis, non aliqua opulens virtus, sed illa dea Flora digna mater inuenta est, cuius ludi scenici tam effusiore & licentiore turpitudine celebrantur, vt quiuis intelligat quale dæmonium sit quod placari aliter non potest, nisi illic non aues, non quadrupedes, non denique sanguis humanus, sed multo scelestius pudor humanus tanquam immolatus intereat. *Flora.* Hæc dixi propter quod scripsisti, Quantum tibi ætas fini proxima est, cupere te vt patriam tuam incolumẽ ac florentem relinquas. Tollantur iam ista omnia vana & insana, conuertantur homines ad verum dei cultum morèsque castos E & pios, tunc patriam tuam florentem videbis, nòn opinione stultorum, sed veritate sapientium, cum hæc patria carnalis generationis tuæ, portio fuerit illius patriæ, cui non corpore sed fide nascimur, vbi omnes sancti & fideles dei post labores, velut hyemales vitæ huius, interminata æternitate florebunt. Nobis itaq; cordi est, neque Christianam amittere mansuetudinem, neque perniciosum cæteris imitationis exemplum in illa ciuitate relinquere. Quo modo id agamus, aderit deus, si eis nõ ita grauiter indignetur. Alioquin & mansuetudo, quam seruare cupimus, & disciplina qua vti moderate nitimur impediri potest, si deo aliud in occulto placet, siue iudicanti hoc tantum malum flagello acriore plectendum, siue etiam vehementius irascenti, si non correctis nec ad se conuersis ad tempus esse voluerit impunitum. Præscribit nobis quodam modo prudentia tua de persona episcopali, & dicis patriam tuam non leui populi sui errato prolapsam. Quod quidem si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seueriori censura. Sed Episcopum, inquis, fas non est, nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore causis adesse, & apud omnipotentem deum veniam alio- F rum mereri delictis. Hæc omnino seruare conamur, vt seueriore censura nemo plectatur, neque à nobis, neque ab alio vllo intercedentibus nobis: salutem hominibus cupimus impertire, quæ posita est in recte viuendi fœlicitate, non in male faciendi securitate. Veniam quoque non tantum nostris, verum & aliorum instamus delictis mereri, quod impetrare nisi pro correctis omnino non possumus. Adiungis etiam & dicis: Quanta possum supplicatione deposco, vt si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separetur. Accipe breuiter quæ commissa sint, & noxios ab innocentibus ipse discerne. Contra recentissimas leges, Calendis Iuniis sexto † Paganorum sacrilega solennitas agitata est, nemine prohibente, tam insolenti ausu, vt quod nec Iuliani temporibus factum est, petulantissima turba saltantium in eodem prorsus vico ante fores transiret Ecclesiæ. *† festo.* Quam rem illicitissimam atque indignissimam clericis prohibere tentantibus, Ecclesia lapidata est. Deinde post dies ferme octo, cum leges notissimas Episcopus ordini replicasset, & dum ea quæ iussa sunt, velut implere disponunt,

G iterum Ecclesia lapidata est. Postridie nostris ad im-
ponendum perdiius metum, quod videbatur apud acta
dicere volentibus publica iura negata sunt. Eodèmque
ipso die, ne vel diuinitus terreretur, grando lapidatio-
nibus reddita est: qua transacta, continuo tertiam lapi-
darionem, & postremo ignes Ecclesiasticis tectis atque
hominibus intulerunt, vnum seruorum dei qui ober-
rans occurrere potuit occiderunt, cæteris partim vbi
potuerant latitantibus, partim quò potuerant fugien-
tibus, cum interea contrusus atque coarctatus quodam
loco se occultaret Episcopus, vbi se ad mortem quæren
tium voces audiebat sibiq; increpantium, quòd eo non
inuento gratis tantum perpetrassent scelus. Gesta sunt
hæc ab hora ferme decima vsque ad noctis partem nō
minimam. Nemo compescere, nemo subuenire tenta-
uit illorum quorum esse grauis posset authoritas, præ-
ter vnum peregrinum, per quem & plurimi serui dei de
manibus interficere conantium liberati sunt, & multa
extorta prædantibus: per quem clarum factū est, quàm
facile illa vel omnino nō fierent vel cœpta desisterent,
si ciues maximeq; primates ea fieri perficiq; vetuissent.
H Proinde in vniuersa illa ciuitate non innocentes à no-
centibus, sed minus nocentes à nocentioribus poteris
fortasse discernere. Nam in paruo peccato illi sunt, qui
metu deterriti, maximèque ne offenderent eos, quos in
illo oppido plurimum posse & inimicos Ecclesiæ no-
uerant, opem ferre non ausi sunt. Scelerati autem om-
nes, quibus etsi non facientibus, neq; immittentibus, ta-
men volentibus ista commissa sunt, sceleratiores qui
commiserunt, sceleratissimi qui immiserūt. Sed de im-
missione suspicionem putemus esse non veritatem: nec
ea discutiamus quæ nisi tormentis eorum per quos in-
quirūtur inueniri omnino non possunt. Demus etiam
veniam timori eorum qui potius deum pro Episcopo
& seruis eius deprecandum, quàm potentes inimicos
Ecclesiæ offendendos esse putauerunt. Quid eos qui re-
stant, nullâne censes disciplina coërcendos, & propo-
nendum existimas impunitum tam immanis furoris
exemplum? Non præterita vendicando pascere irā no-
stram studemus, sed misericorditer in futurum consu-
lendo satagimus. Habēt homines mali, vbi & per Chri-
stianos non solum mansuete, verumetiam vtiliter salu-
britèrque plectantur. Habent enim quòd corpore in-
I columi viuunt, habent vnde viuunt, habent vnde ma-
le viuunt. Duo prima salua sint, vt quos pœniteat sint,
hoc optamus, hoc quantum in nobis est etiam impen-
sa opera instamus. Tertium vero si deus voluerit tan-
quam putre noxiúmque resecari, valde misericorditer
puniet. Si autem vel amplius voluerit, vel ne hoc qui-
dem permiserit, altioris & profecto iustioris consilij
ratio penes ipsum est, à nobis curam officiúmque opor
tet impendi, quousque videre conceditur, deprecanti-
bus eum, vt animum nostrum approbet, quo cūctis vo-
lumus esse consultum, nihilque fieri sinat, per nos quod
& nobis & Ecclesiæ suæ non expedire longe melius no
uit ipse quàm nos. Modo cum apud Calamam essemus,
vt nostri in tam graui dolore, vel consolarentur affli-
cti, vel sedarentur accensi, quantum potuimus quod in
tempore oportuisse existimauimus, cum Christianis e-
gimus. Deinde etiam ipsos Paganos mali tanti caput
& causam petentes, vt ab eis videremur admisimus, vt
hac occasione admoneremus eos, quid facere deberent
si saperent, non tantum pro remouenda præsentis soli-
citudine, verumetiam pro inquirenda salute perpetua:
multa a nobis audierunt, multum etiam ipsi rogaue-
runt, sed absit vt tales serui simus, quos ab eis rogari de- K
lectet, à quibus noster dominus nō rogatur. Vnde per-
uides pro viuacitate mentis tuæ, ad hoc esse nitendum
seruata mansuetudine & moderatione Christiana, vt
aut cæteros deterreamus eorum imitari peruersitatem,
aut cæteros optemus eorū imitari correctionem. Dam-
na quæ illata sunt, vel tolerantur à Christianis, vel re-
sarciuntur per Christianos. Animarum vero lucra qui-
bus acquirendis cum periculo etiam sanguinis inhia-
mus, & in loco illo quæstuosius prouenire, & aliis locis
illo exemplo non impediri desyderamus. Dei miseri-
cordia nobis præstet de tua salute gaudere.

Augustinus presbyter Maximino Episcopo Donatistæ, quò diaconum orthodoxum baptizasse dicebatur, vt aut fateatur factum, aut profiteatur se orthodoxum, inuitans illum vel ad colloquium, vel ad rescribendum, vt concordia Ecclesiæ sarciatur.

Epistola CCIII.

DOMINO dilectissimo & honorabili fratri
Maximino, Augustinus presbyter Ecclesiæ ca-
tholicæ in domino salutem. Priusquam ad
rem veniam, de qua tuæ beneuolentiæ scribere volui, L
tituli huius epistolæ, ne vel te vel alium quempiam mo
ueat, rationem breuiter reddam. Domino scripsi, quia *Galat.5.*
scriptum est: Vos in libertatem vocati estis fratres,
tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed
per charitatem seruite inuicem. Cum ergo vel hoc
ipso officio literarum per charitatem tibi seruiam, non
absurde te dominum voco propter vnum & verum
dominum nostrum, qui nobis ista præcepit. Dile-
ctissimo autem quod scripsi, nouit deus quòd non so-
lum te diligam, sed ita diligam vt meipsum: quando-
quidem bene mihi sum conscius, bona me tibi optare
quæ mihi. Honorabili vero quod addidi, non ad hoc
addidi vt honorarem Episcopatum tuum, mihi enim
Episcopus non es, neque hoc cum contumelia dictum
acceperis, sed ex animo, quo in ore nostro debet esse,
est est, non non. Neque enim ignoras, aut quisquam
hominum qui nos nouit ignorat, neque te esse episco-
pum meum, neque me presbyterum tuum. Honorabi-
lem igitur ex ea regula te libenter appello qua noui te
esse hominem, & noui hominem ad imaginem dei & *Gene.1.*
similitudinem factum, & in honore positum ipso or-
dine & iure naturæ, si tamen intelligendo quæ intelli- M
genda sunt seruet honorem suum. Nam ita scriptum
est: Homo in honore positus non intellexit, compara- *Psal.48.*
tus est iumentis insensatis, & similis factus est illis. Cur
ergo te honorabilem inquantum homo es non appel-
lem, cum præsertim de tua salute, atque correctione
quandiu in hac vita es desperare non audeam? Fra-
trem vero vt vocem, non te latet præceptum nobis esse
diuinitus, vt etiam eis qui negant se fratres nostros esse
dicamus: Fratres nostri estis: & hoc vehementer valet
ad causam propter quā scribere volui fraternitati tuæ.
Iam enim reddita ratione, cur epistolæ talem ianuam
fecerim, audi placidissime quæ sequuntur: Ego cum in
ista regione consuetudinem hominum lugendam atq;
plangendam, qui cum Christiano nomine glorientur,
Christianos rebaptizare non dubitant, quibus verbis
poteram detestarer, non defuerunt laudatores tui, qui
mihi dicerent te ista non facere. Fateor primo non cre-
didi. Deinde consyderans posse fieri, vt animam hu-
manam de futura vita cogitantem dei timor inuade-
ret, vt se ab scelere apertissimo temperaret, gratula-
tus credidi quòd tali proposito ab ecclesia catholica
noflueris

A noluerís esse nimis alienus. Quærebam sanè occasionem loquendi tecum, vt si fieri posset ea quæ parua remanserat, inter nos dissensio tolleretur. Cum ecce ante paucos dies diaconum nostrum Mutugennensem te rebaptizasse nunciatum est. Dolui vehementer, & illius miserabilem lapsum, & tuum frater inopinatum scelus. Noui enim quæ sit Ecclesia catholica. Gentes sunt hæreditas Christi, & possessio Christi termini terræ. Nostis & vos, aut si non nostis, aduertite, facillime à volentibus sciri potest. Rebaptizare igitur hæreticum hominem, qui hæc sanctitatis signa perceperit, quæ Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum est. Rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est. Tamen non adeo credens, quia de te mihi bene persuasum tenebam. Mutugennam ipse perrexi: & eum quidem miserum videre non potui: à parentibus vero eius audiui quòd vester iam etiam diaconus factus sit. Et tamen tam bene adhuc de tuo corde sentio, vt eum rebaptizatum esse non credam. Quare te frater dilectissime per diuinitatem & humanitatem domini nostri Iesu Christi obsecro, vt rescribere mihi di-
B generis quid gestum sit. Et sic rescribere, vt noueris me in Ecclesia fratribus nostris epistolam tuam velle recitare. Quod ideo scripsi, ne cum id postea facerem, quod me non sperares esse facturum, offenderem charitatem tuam, & iustam de me apud communes amicos querelam deponeres. Quid ergo re impediat ad rescribendum non video. Si enim rebaptizas, nihil est quod homines de tuo collegio formides, cum id te rescripseris facere, quod te illi facere etiam si nolles iuberent. Cum autem id quantis potueris documentis faciendum esse defenderis, non solum non succensebunt, sed etiam prædicabunt. Si autem non rebaptizas, arripe libertatem Christianam frater Maxime, Arripe quæso te: non cuiusquam hominis in contemplatione Christi, aut reprehensionem verearis, aut exhorreas potestatem. Transit honor huius seculi, transit ambitio. In futuro Christi iudicio, nec absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, nec sanctimonialium occursantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem, vbi cœperit accusare conscientia, & conscientiarum arbiter iudicare. Quæ hic honorant ibi onerant, quæ hic releuant ibi grauant. Ista quæ pro tempore propter
C Ecclesiæ vtilitatem honori nostro exhibentur, defendentur forte bona conscientia, defendere autem non poterunt malam. Quod ergo tam pio & tam religioso animo facis, si tamen facis, vt Ecclesiæ catholicæ baptismum non iteres, sed approbes potius tanquam vnitus verissimæ matris, quæ omnibus gentibus, & regenerandis sinum pandit, & regeneratis vbera infundit, tanquam vnius possessionis Christi, fese vsque ad terræ terminos porrigentis, si hoc vere facis, cur non erumpis in exultantem & liberam vocem? Cur lucernæ tuæ tam vtilem splendorem premis sub modio? Cur non discissis atque abiectis veteribus pellibus timidæ seruitutis, Christiana potius indutus fiducia existis & dicis: Ego vnum baptismum noui, patris & filij & spiritus sancti nomine consecratum atque signatum? Hanc formam vbi inuenio necesse est, vt approbem: non destruo quod dominicum agnosco, non exufflo vexillum regis mei. Vestem Christi & qui diuiserunt non violauerunt, & illi adhuc Christum non resurrecturum crediderant, sed morientem videbant. Si à persecutoribus vestis non conscissa est pendentis in cruce, cur à Christianis destruitur sacramentum seden-

tis in cœlo? Si veteris populi temporibus Iudæus essem, D quando alius esse melius non possem, accepissem vtique circuncisionem. Quod signaculum iustitiæ fidei tantum illo tempore valuit, antequam domini euacuaretur aduentu, vt infantem filium Moysi angelus præfocasset, nisi mater arrepto calculo circuncidisset puerum, & hoc sacramento imminentem perniciem depulisset. Hoc sacramentum etiam Iordanem fluuium refrænauit, & reduxit in fontem. Hoc sacramentum ipse dominus quamuis euacuauerit crucifixus, tamen natus accepit. Non enim singula † illa damnata sunt, sed † *figurata* succedentibus opportunioribus decesserunt. Nam sicut circuncisionem abstulit domini primus aduentus, sic baptismum auferet secundus aduentus. Sicut enim nunc posteaquam venit libertas fidei, & remotum est seruitutis iugum, nullus Christianus circunciditur carne: sic tunc regnantibus iustis cum domino damnatisque impiis nemo rebaptizabitur: sed illud quod ista præfigurant, id est, circuncisio cordis, & mundatio conscientiæ manebit in æternum. Si ergo illo tempore Iudæus essem, & veniret ad me Samaritanus, velletque illo errore derelicto, quẽ etiam dominus improbauit dicens: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quoniam salus ex Iudæis est. Vellet ergo Samari- E *Ioan. 4.* tanus, quẽ Samaritani circunciderant fieri Iudæus, vacaret certe iterationis audacia, & id quod apud hæresim factum erat, quod præceperat deus, nõ repetere sed approbare cogeremur. Quod si in carne circuncisi hominis non inuenirem locum vbi circuncisionem repeterem, quia vnum est illud membrum: multo minus inuenitur locus in vno corde vbi baptismum Christi repetatur. Ideo qui duplicare baptismum vultis, necesse est omnino vt corda duplicia requiratis. Clama ergo recte te facere si non rebaptizas: & non solum sine trepidatione, sed etiam cum gaudio mihi inde rescribe. Nulla te tuorum consilia frater exterreant. Si enim hoc eis displicuerit, non sunt digni, qui te habeant. Si autem placuerit, credimus de misericordia domini, qui timentes sibi displicere, & conantes placere nunquam deserit, quòd inter vos & nos cito pax erit, ne propter honores nostros, de qua sarcina periculosa ratio reddetur, miseræ plebes credentes in Christum habeãt in domibus suis communes cibos, & mensam Christi commune habere non possint. Nõnne ingemiscimus quòd F vir & vxor vt fideliter coniungant corpora sua, iurant sibi plerunque per Christum, & ipsius corpus Christi diuersa communione dilaniant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicies animarum, si per tuam modestiam & prudentiam & dilectionem, quam debemus ei qui pro nobis suum sanguinem fudit, ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis quam tibi palmam præparet dominus, vt ad cætera membra sananda quæ per totam Africam tabefacta miserabiliter iacent, à te proficiscatur tam imitabile medicinæ documentum? Quàm vereor quoniam cor meum videre non potes, ne tibi cum insultatione potius quàm cum dilectione loqui videar. Sed certe amplius quid faciam non inuenio, nisi vt inspiciendum sermonem meum tibi offeram, animum deo. Tollamus de medio inania obiecta, quæ à partibus imperitis iacta ri contra inuicem solent: nec tu obiicias tempora Macariana, nec ego sæuiciam Circuncellionum. Si hoc ad te non pertinet, nec illud ad me. Area dominica nondũ ventilata est, sine paleis esse non potest. Nos oremus, atque agamus quantum possumus vt frumentum simus.

G Ego rebaptizato diacono nostro silere nō possum. Scio enim quàm mihi sileotium perniciosum sit. Non enim cogito in Ecclesiasticis honoribus tēpora vētosa transigere, sed cogito me principi pastorum omnium, rationem de commissis ouibus redditurum. Si forte nolles vt hæc tibi scriberem, oportet te frater ignoscere timori meo. Multum enim timeo, ne me tacente & dissimulante, alij quoque rebaptizentur à vobis. Decreui ergo quantum vires & facultatem dominus præbere dignatur, causam istam sic agere, vt pacificis collationibus nostris omnes, qui nobis communicant nouerint, ab hæresibus aut schismatibus quantū catholica distet Ecclesia, & quantum sit cauenda pernicies vel zizaniorū vel præcisorum de vite domini sarmentorum. Quam collationem mecum si libenti animo susceperis, vt concordibus nobis amborum literæ populis recitentur, ineffabili exultabo lætitia. Si autem id æquo animo non accipis, quid faciam frater, nisi vt te quoque inuito Epistolas nostras populo catholico legā, quo esse possit instructior? Quod si rescribere dignatus non fueris, vel meas
H solas legere decreui, vt saltem diffidentia vestra cognita rebaptizari erubescant. Neque id agam, cum miles præsens est, ne quis vestrum arbitretur tumultuosius me agere voluisse, quàm ratio pacis desyderat, sed post abscessum militis, vt omnes qui nos audiunt intelligant, non hoc esse propositi mei, vt inuiti homines ad cuiusquam communionē cogantur, sed vt quietissime quærentibus veritas innotescat. Cessabit à nostris partibus timor temporalium potestatum. Cesset etiam à vestris partibus terror congregatorum Circuncellionum. Re agamus, ratione agamus, diuinarum scripturarum authoritatibus agamus, quieti atque tranquilli quantum possumus petamus, quæramus, pulsemus, vt accipiamus & inueniamus, & aperiatur nobis, ne forte fieri possit, vt adiuuante domino concordes conatus & orationes nostras, tanta deformitas atque impietas Africanarum regionum de vestris terris incipiat aboleri. Si non credis post discessum militum me velle agere, post discessum militum tu rescribe. Si enim ego præsente milite literas meas legere populo voluero, prolata Epistola mea demonstrabit me fidei violatorem. Quod misericor-
I dia domini auertat à moribus atq; instituto meo, quod mihi per iugum suum inspirare dignatus est. Episcopus meus beneuolentiæ tuæ fortasse potius literas misisset, si esset præsens, aut ego illo vel iubente vel permittente scripsissem. Sed illo absente cum diaconi rebaptizatio recens esse dicitur, frigescere actionem ipsam dilatione non passus sum, de fraterna & vera morte acerbissimi doloris aculeis excitatus. Quem dolorem meum adiuuante misericordia & prouidentia domini, pacis fortasse compensatio lenitura est. Deus & dominus noster tibi mentem pacatam inspirare dignetur, domine dilectissime frater.

Augustinus Donato presbytero Donatistæ, qui cum citaretur ad concilium, conatus sit sibi vim inferre, suadet vt re sobrie perpensa resipiscat, docens prauam voluntatem recte cogi ad meliora.

Epistola CCIIII.

DONATO presbytero partis Donati, Augustinus Episcopus Ecclesiæ catholicæ. Si posses videre dolorem cordis mei & solicitudinē pro salute tua, fortassis misereris animæ tuæ placens deo in audiendo verbo, non nostro sed ipsius, nec eius scripturas sic in memoria tua figeres, vt contra eas cor clauderes. Displicet tibi quia traheris ad salutē, *23.q.4.displicet.* cum tam multos nostros ad perniciem traxeris. Quid K enim volumus nisi te comprehēdi & præsentari & seruari ne pereas? Quod autem in corpore læsus es, ipse tibi fecisti: Qui iumento tibi mox admoto vti noluisti, & te ad terram grauiter collisisti. Nam vtiq; alius, qui adductus est tecum, collega tuus illæsus venit, qui talia sibiipse non fecit. Sed neq; hoc putas tibi fieri debuisse, quia neminem existimas cogendum esse ad bonū. Attende quid Apostolus dixerit: Qui Episcopatum desyderat, bonum opus concupiscit: *1.Timo.3.* Et tamen tam multi vt Episcopatum suscipiant tenentur inuiti, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta quæ nolunt donec eis assit voluntas suscipiendi operis boni. Quanto magis vos ab errore pernicioso, in quo vobis inimici estis, trahendi estis, & perducendi ad veritatē vel cognoscendam vel eligendam, non solum vt honorem salubriter habeatis, sed etiam ne pessime pereatis? Dicis deum dedisse liberum arbitrium. Ideo non debere cogi hominem nec ad bonum. Quare ergo illi de quibus supra dixi coguntur ad bonum? Attende ergo quod cōsyderare non vis. Ideo voluntas bona misericorditer L impenditur, vt mala voluntas hominis dirigatur. Nam quis nesciat nec damnari hominem, nisi merito malæ voluntatis, nec liberari, nisi bonam habuerit voluntatem? Non tamen ideo qui diliguntur, malæ suæ voluntati impune & crudeliter permittendi sunt, sed vbi potestas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi. Nam si voluntas mala semper suæ permittenda est libertati, quare Israelitæ recusantes & murmurantes tam duris flagellis à malo prohibebantur, & ad terram promissionis compellebantur? Si voluntas mala suæ permittenda est libertati, quare Paulus nō est permissus vti pessima voluntate, qua persequebatur Ecclesiā, sed prostratus est vt excæcaretur, & excæcatus est vt mutaretur, mutatus vt mitteretur, missus vt qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur? Si voluntas mala semper suæ permittenda est libertati, quare monetur pater in scripturis sanctis, filium durum non solum verbis corripere, sed etiam latera eius tundere, vt ad bonam disciplinam coactus & domitus dirigatur? Vnde item dicit: Tu quidem percutis eum virga, animam autem *Eccle.30.* eius liberas à morte. *Prouer.23.* Si mala voluntas semper suæ permittenda est libertati, quare corripiuntur negligentes M pastores, & dicitur eis: Errantem ouem non reuocastis, perditam non inquisistis? Et vos oues Christi estis, characterem dominicum portatis in sacramento quod accepistis, sed erratis & peritis. Non ideo vobis displiceamus, quia reuocamus errantes, & quærimus perditos. Melius enim facimus voluntatem domini monentis, vt vos ad eius ouile redire cogamus, quàm consentiamus voluntati ouium errantium, vt perire vos permittamus. Noli ergo iam dicere quod te assidue audio dicere: Sic volo errare, sic volo perire. Melius enim nos hoc omnino non permittimus quantū possumus. Modo quòd te in puteum vt morereris misisti, vtiq; libera voluntate fecisti. Sed quàm crudeles essent serui dei, si huic malæ tuæ voluntati te permitterent, & non te de illa morte liberarent? Quis eos nō merito culparet? quis *1. de Ciuit. dei.ca.17.* non impios recte iudicaret? Et tamen tu te volens in aquam misisti vt morereris. Illi te nolentem de aqua leuauerunt ne morereris. Tu fecisti secundum voluntatē tuam, sed in perniciem tuam. Illi contra voluntatem tuam, sed propter salutem tuam. Si ergo salus ista corporalis sic custodienda est, vt etiam in nolentibus ab eis, qui eos diligunt seruetur, quanto magis illa spiritalis

A talis,in cuius desertione mors æterna metuitur? Quanquam in ista morte, quam tibi nıipse inferre voluisti, non solum ad tempus, sed etiam in æternum moreretis, quia & si non ad salutem, non ad ecclesiæ pacem, non ad Christi corporis vnitatem, non ad sanctam & indiuiduam charitatem, sed ad male aliqua cogereris, nec sic tibipse mortē inferre debuisti. Consydera scripturas diuinas, & discute quātum potes, & vide vtrum hoc fecerit aliquis aliquando iustorum atque fidelium, cum eb eis tanta mala perpessi sint, qui eos ad æternum interitum non ad vitam æternam quò tu compelleris adigebant. Audiui quod dixeris Apostolum Paulum

1.Cor.13. significasse hoc fieri debere vbi ait: Et si tradidero corpus meum vt ardeam: quia videlicet omnia bona dicebat, quæ sine charitate nihil prosunt, sicut sunt linguæ hominum & angelorum, & omnia sacramenta, & omnis scientia, & omnis prophetia, & omnis fides ita vt montes transferantur, & rerum suarum distributio pauperibus prosit. Ideo videtur tibi etiam inter bona numerasse, vt sibi quisque inferat mortem. Sed attende

B diligenter, & agnosce quemadmodum dicat scriptu-

1.de ciuita. dei,cap.18. & 19. ra, quòd tradat quisque suum corpus vt ardeat. Non vtique vt ipse se in ignem mittat, quando persequentem patitur inimicum: sed quando ei proponitur, vt aut male aliquid faciat, aut mali aliquid patiatur, eligat non facere mala, quàm non pati mala. Atque ita corpus suum

Daniel.3. tradat in potestatem interfectoris, sicut tres illi viri fecerunt, qui auream statuam cogebantur adorare, & nisi facerent minabatur eis ille qui cogebat, caminum ignis ardentem. Idolum adorare noluerunt, non ipsi se in ignem miserunt, & tamen etiam de illis sic scriptum est, quòd tradiderunt corpora sua, vt neque seruirent,

1.Cor.13. neq; adorarent vllum deum, sed deum suum. Ecce quo modo dixit Apostolus: Si tradidero corpus meum vt ardeam. Quod autem sequitur, vide: Si charitatem non habeam, nihil mihi prodest: ad istam charitatem vocaris, ab ista charitate perire non fineris, & putas tibi aliquid prodesse, si teipse præcipites in interitum, cum tibi nihil prodesset, etiam si alter te occideret charitatis inimicum? Foris autem ab ecclesia constitutus, & separatus à compage vnitatis & vinculo charitatis, æterno supplicio punireris, etiam si pro Christi nomine viuus incendereris. Hoc est enim quod ait Apostolus: Et si tra-

C didero corpus meum vt ardeam, charitatem autem nō habeam, nihil mihi prodest. Reuoca mihi animum ad sanam consyderationem, & sobriam cogitationem: attende diligenter, vtrum ad errorem & impietatem voceris, & patere pro veritate quaslibet molestias. Si autē tu potius in errore atq; in impietate versaris, quò autē vocaris ibi est veritas & pietas, quia ibi est Christiana vnitas & sancti spiritus charitas, quid adhuc tibi esse conaris inimic⁹? Ideo præstitit misericordia dei vt & nos & Episcopi vestri tam frequenti, numerosoq; conuentu Carthaginem veniremus, atque inter nos de ipsa dissensione ordinatissime conferremus. Gesta conscripta sunt, nostræ etiam subscriptiones tenentur. Lege vel patere vt tibi legantur, & tunc elige quod volueris. Audiui quòd dixeris posse te nobiscum de ipsis gestis aliquid agere, si omittamus verba Episcoporum vestrorū vbi dixerūt, Nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat. Hæc verba vis omittamus, vbi per eos nescientes veritas ipsa locuta est. Sed tu dicturus es hic eos errasse, & in falsam sententiam incautius cecidisse. Nos autem dicimus hoc eos verum dixisse, & hoc per teipsum facillime probamus. Si enim Episcopi vestri electi

ab vniuersa parte Donati qui causam omnium sustine- D rent, & si quid egissent gratum & acceptum cæteri haberent, tamen in eo quod illos temere, & non recte dixisse arbitraris, non vis vt tibi præiudicent. Verum ergo dixerunt, quia nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat. Et ibi debes agnoscere, quia etsi persona tot episcoporum tuorum in illis septem constitutorum non vis vt præiudicet personæ Donati Mutugennensis presbyteri, quanto minus nō debet præiudicare Cæciliani persona, etiam si mali aliquid in illo esset inuentum, vniuersæ vnitati Christi, quæ non in vna villa Mutugenna concluditur, sed toto terrarum orbe diffunditur? Sed ecce facimus quod voluisti, sic tecum agimus ac si non dixerint vestri, nec causa causæ nec persona personæ præiudicat. Tu inueni quid illic dicere debuerint cū eis obiecta esset causa & persona Primiani, qui damnatores suos & damnauit cum cæteris, & damnatos ac detestatos in suos rursus honores suscepit, & baptismum quem mortui dederat, quia de ipsis in illa præclara sententia dictum erat, quod mortuorū funeribus plena sint littora, agnoscere potius & acceptare quàm E exsufflare, & rescindere maluit totumq; dissoluit. Quod Eccle.34. male intelligentes dicere soletis: Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid ei prodest lauacrū eius? Si ergo non dicerent, nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat, rei tenerentur in causa Primiani. Cum autem hoc dixerunt, immunem fecerunt ecclesiam catholicam, sicut nos asserebamus, à causa Cæciliani. Sed cætera lege, & cætera discute. Vide vtrū in ipsum Cæcilianum, de cuius persona præiudicare conabantur ecclesiæ, aliquid mali probare potuerint. Vide vtrum non potius etiam pro illa multa egerint, & pluribus lectionibus, quas contra se protulerunt & recitauerunt, causam eius bonam omnino firmauerint. Lege ista vel legantur tibi. Consydera omnia, retracta diligenter & elige quid sequaris: vtrum nobiscum in Christi pace, in ecclesiæ catholicæ vnitate, in fraterna charitate gaudere: an pro nefaria dissensione, pro Donati parte, pro sacrilega diuisione importunitatem 23.q.4.displicea. nostræ circa te dilectionis diutius sustinere. Atteodis enim & sæpe repetis sicut audio quod in Euāgelio scriptum est, recessisse à domino septuaginta discipulos, & arbitrio suæ malæ atque impiæ discessionis fuisse permissos, cæterisque duodecim qui remanserant fuisse re- F sponsum: Nunquid & vos vultis ire? Et non attendis, Ioan.6. quia tunc primum ecclesia nouello germine pullulabat, nondùmque in ea fuerat completa illa prophetia: Et a- Psal.71. dorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Quod vtique quanto magis impletur, tanto maiore vtitur ecclesia potestate, vt oon solum inuitet, sed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc dominus significare volebat, qui quamuis haberet magnam potestatem, prius tamen elegit commendare humilitatē. Hoc & in illa conuiuij similitudine satis euidenter ostēdit, vbi misit ad inuitatos, & venire noluerunt, & ait seruo: Exi in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes & debiles & Luca.14. cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus domino: Factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in vias & sepes & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Vide nunc quemadmodum de his qui prius venerunt dictum est: Introduc eos: non dictum est, compelle. Ita significata sunt ecclesiæ primordia adhuc crescētis, vt essent vires etiam compellendi. Proinde quia oportebat eius iam viribus & magnitudine roborata etiam compelli homines ad conuiuium

G ſalutis æternæ, poſtea quàm dictum eſt: Factũ eſt quod iuſſiſti, & adhuc eſt locus: Exi, inquit, in vias, & ſepes, & compelle intrare. Quapropter ſi ambularetis quieti extra hoc conuiuium ſanctæ vnitatis eccleſiæ, tanquam in viis vos inueniremus. Nunc vero quia per multa mala & ſæua quæ in noſtros committitis, tanquam ſpinis & aſperitate pleni eſtis, vos tanquam in ſepibus inuenimus, & intrare compellimus. Qui compellitur, quò non vult cogitur. Sed cum intrauerit, iam volens paſcitur. Cohibe itaque tam iniquum & impacatum animum, vt in vera eccleſia Chriſti inuenias ſalutare conuiuium.

IACOBVS HAEMER STVTGARTANVS, LECTORI.

CVM opus hoc Epiſtolarum emacularemus, deprehendimus Epiſtolam quæ numero CXLII. fuerat, ab Eraſmo Roterodamo ſuo loco & libro motã: Eam ſiue epiſtolam ſiue librum. Nam ſic Auguſtinus eam nominat, ſub finem repoſuimus, cum vt omnium ſtomacho ſatisfaceremus, tum quia D. Auguſtinus in epiſtola ad Iulianã Demetriadis virginis ma-
H trem integras ſententias ex hac ſibi refellendas deſumpſit. Et clarius nobis traduntur iuxta poſita quæ ſibi inuicem pugnant. Præterea paucis, quæ Pelagianam hæreſim ſapere conuincuntur, ſobrie prætergreſſis, docta & pia eſt epiſtola. Quæ vero fuerat CXI. ad quendã comitem, loco deturbatam Tomus quartus operum Auguſtini excepit libri inſcriptione: Cenſuram eius vt habet Frobeniana poſterior editio, manere ſiuimus. Epiſtolam D. Auguſtini ad Cyrillum, & eiuſdem ad Auguſtinũ, de miraculis diui Hieronymi, ad calcem noſtræ editionis reſtituimus, ne quiſquam iure queri poſſit per nos ſibi ſuæ infirmitatis alimenta ſubtracta. Cenſuram eius ſi requiris, exhibebit Epiſtola Eraſmi præliminaris. Porro cum ſitu & vetuſtate corroſa exemplaria euolueremus, inuenimus XXI. Epiſtolas hactenus nunquam impreſſas, quarum maior pars mutilæ ſunt, quanquam aliquæ non indoctæ. Eas vt legi à nobis potuerunt, litera enim antiquitate iam fugitiua erat, numeris ſuis iudicio tuo ſubiecimus, hoc conſilio, vt quas Auguſtini eſſe deprehenderis, hoc enim nomine inſcribebant eas vetera, ſi in meliora exemplaria incideris, vel perficias vel
I emendes. Vale.

Erudita Epiſtola commendans Demetriadis virginis vitæ inſtitutum, cum ſaluberrimis bene viuendi præceptis, niſi quid libero arbitrio nimium concedit. Cuius nonnulli errores refelluntur ab Auguſtino in epiſtola CXLIII. Dicitur eſſe Iuliani Pelagiani.

Caput 1.

SI ſummo ingenio pariq; fretus ſcientia officium ſcribẽdi facile me implere poſſe crederem, tamen tam arduum hoc opus ingredi, ſine magno difficultatis timore non poſſem. Scribendum tamen eſt ad Demetriadem virginẽ Chriſti, virginem nobilem, virginem diuitem: & quod his maius eſt, ardore fidei nobilitatem diuitiàſque calcantem. Quam vtiq; pro tam inſignis admiratione virtutis, vt laudare omnibus facile, ita docere difficile eſt. Cui enim oratio deeſſe poſſit in eius laude celebranda, quæ ſummo loco nata, in ſummis opibus deliciiſq; nutrita, tantis tàmque variis huius vitæ blandimentis velut tenaciſſimis quibuſdam irretita vinculis ſubito eruperit, cunctáque ſimul corporis bona cum virtute mutauerit: quæ florem adhuc ipſum ineuntis ætatis, quodam fidei gladio, id eſt, voluntate ſucciderit, & crucifigens cum Chriſto carnem ſuam, viuam ſanctàmque hoſtiam ſacrauerit deo, ac nobiliſſimi ſanguinis poſteritatem vir- K
ginitatis amore contempſerit? Prona autem & facilis dicendi via eſt, quæ ipſa vbertate materiæ curſum orationis accendit. Sed nobis alio magis itinere pergendum eſt, quibus propoſitum eſt inſtitutionem virginis, non laudem ſcribere: nec tam paratas iam virtutes eius exprimere, quàm parandas: magiſq; reliquam ordinare vitam, quàm ornare præteritam. Eſt autem difficillimum cum eius perſona facere, in qua cupiditas tanta dicendi eſt, tantuſq; perfectionis ardor, vt ei qualibet perfecta doctrina par eſſe vix poſſit. Meminit enim recteq; meminit, quas mundi opes gloriamq; reſpuerit, quibus voluptatibus renunciauerit, quas denique contempſerit vitæ præſentis illecebras. Et ideo contenta nõ eſt communi hoc mediocriq; genere viuendi, & quod facile ipſa multorum ſocietate vileſcat, nouum aliquid & inuſitatum requirit, præcipuũ ac ſingulare quoddam flagitat, non minus conuerſationem ſuam quàm conuerſionem vult eſſe mirabilem. In ſeculo nobis, apud deum cupit eſſe nobilior: tam precioſa requirit in moribus, quàm contempſit in rebus. Hunc itaque tam deuotæ mentis ardorem, hanc tantæ perfectionis ſitim, L
quod vnquam ſatiabit flumen ingenij? Quæ vis aliquando orationis, quæ copia tantum exprimere verbis poterit, quantum parata eſt virgo rebus implere? Nobis vero donanda eſt venia, qui ad ornandum domini tabernaculum, ſecundum vires noſtras munus offerimus. Nec veremur ne temere ſcribendo ad tantæ nobilitatis virginẽ, vltro nos morſibus tradamus inuidiæ. Scribimus enim petente ſancta matre eius, immo iubente, idq; à nobis tranſmarinis miro cum deſyderio animi flagitante: quæ facile oſtendit, quo ſtudio, quantaq; cura in filia germen cœleſte plantauerit, dum illud tam ſolicite cupit ab aliis irrigari. Remoti ergo à temeritate, & ab ambitione liberi, propoſito inſudemus operi nec de mediocritate diffidamus ingenij, quod credimus & fide matris & merito virginis adiuuari. Quoties mihi de inſtitutione morum, & ſanctæ vitæ conuerſatione dicendũ eſt, ſoleo primo humanæ naturæ vim qualitatèmque monſtrare, & quid effici poſſit oſtendere, ac iam inde audientis animum ad ſpecies incitare virtutum, ne nihil proſit ad ea vocari, quæ forte ſibi impoſſibilia eſſe præſenſerit. Nunquam enim virtutũ vi- M
am valemus ingredi, niſi ſpe ducamur comite. Siquidem appetendi omnis conatus perit, conſequendi deſperatione. Quem ego exhortationis ordinem cum in aliis quoq; opuſculis tenuerim, tum hic maxime obſeruandum puto, vbi eo plenius naturæ bonum declarari debet, quo inſtituenda eſt vita perfectior: ne tanto remiſſior ſit ad virtutem animus ac tardior, quanto minus ſe poſſe credat, & dum quod ineſſe ſibi ignorat, id ſe exiſtimat non habere. Proferenda ſemper in noticiam ea res eſt, cuius vſus deſyderatur, & explicandum quicquid bonũ natura poteſt, cum quicquid poſſe probatur, implẽdum eſt. Hæc igitur prima ſanctæ ac ſpiritalis vitæ fundamenta iaciantur, vt vires ſuas virgo agnoſcat, quas demum bene exercere poterit, cum eas ſe habere didicerit. Optima enim animi incitamẽta ſunt cùm docetur aliquis poſſe quod cupiat. Nam & in bello ea exhortatio maxima eſt, eáque plurimum authoritatis habet, quæ pugnatorem de viribus ſuis admonet. Primum itaque debes naturæ humanæ bonum de eius authore metiri, deo ſcilicet, qui cum vniuerſa mundi & quæ intra mundum ſunt, opera bona & valde bona feciſſe referatur, quanto putas præſtantiorem ipſum hominem

Caput 2. Exordium cõmendationis boni natura humana.

A minem fecit, propter quem omnia etiam intelligitur il-
la cōdidisse? Quem dum ad imaginem & similitudinē
suam facere disposuit, antequā faceret, qualem esset fa-
cturus, ostendit. Deinde cum subiecit ei vniuersa ani-
malia, cúmque etiam constituit eorum dominum, quæ
vel mole corporis, vel virium magnitudine, vel armis
dentiū, multo valentiora homine fecerit, declarat quā-
to pulchrius sit homo ipse cūditus, quem vel ex hoc vo
luit naturæ suæ intelligere dignitatem, dum fortia sibi
subiecta miratur animalia. Neque enim nudum illum
ac sine præsidio reliquit, nec diuersis periculis velut ex-
posuit infirmū: sed quem inermem extrinsecus fecerat,
melius intus armauit, ratione scilicet atq; prudentia: vt
per intellectum vigoremq; mentis, quo cæteris præsta-
bat animalibus, factorem omnium solus agnosceret, &
inde seruiret deo, vnde aliis dominabitur. Quem ta-
men iusticiæ dominus voluntarium esse voluit nō co-
Eccle.15. actum. Et ideo reliquit eum in manu cōsilij sui, posuit-
que ante eum vitam & mortem, bonum & malum: &
quod placuerit ei dabitur illi. Vnde etiam in Deutero-
Deut.30. nomio legimus: Vitam & mortem dedi ante faciem
B tuam, benedictionem & maledictionem, elige tibi vi-
Cap.3. tam vt viuas. Hinc iam prouidendum est, ne forte
illud remordeat te, in quo temere imperitū vulgus of-
fendit, & ideo non vere bonum factum hominem pu-
tes, quia is facere malum potest: nec ipsa naturę violen-
tia adstringitur ad immutabilis boni necessitatem. Nā
si diligenter retractes, & ad subtiliorem intellectum co
gas animum, hinc tibi melior status hominis ac supe-
rior apparebit, vnde putatur inferior. In hoc enim ge-
mini itineris discrimine, in hac vtriusque partis liber-
tate, rationabilis animę decus positū est. Hinc, inquam,
totus naturæ nostræ honor cōsistit: hinc dignitas, hinc
denique optimi quique laudē merentur: hinc pręmium
nec esset omnino virtus vlla in bono perseuerātis, si is
ad malum transire non potuisset. Volens nanque deus
rationabilem creaturam voluntarij boni munere & li-
beri arbitrij potestate donare, vtriusq; partis possibilita
tem homini inserēdo proprium eius fecit esse quod ve-
lit: vt boni ac mali capax, naturaliter vtrūque posset, &
ad alterutrum volūtatem deflecteret. Neque enim ali-
ter spontaneum habere poterat bonum, nisi ea creatura
C quæ etiam malum habere potuisset. Vtrūque nos posse
voluit optimus creator, sed vnum facere, bonū scilicet,
quod & imperauit, maliq; facultatem ad hoc tantū de-
dit, vt voluntatem eius ex nostra voluntate faceremus.
Quod cum ita sit, hoc quoque ipsum ꝙ etiā mala face-
re possumus, bonū est: Bonum, inquam, quia boni partē
meliorem facit. Facit enim ipsam voluntariam, sui iu-
ris nō necessitate deuictam, sed iudicio liberam. Licet
enim nobis eligere, refutare, probare, respuere. Nec est
quo magis rationabilis creatura cæteris præferatur, nisi
quòd cum omnia alia conditionis tantum ac necessi-
tatis bonum habeant, hęc sola habeat etiam voluntatis.
Sed plerique impie non minus quàm imperite, cum su-
per statu hominis quæritur, vereor dicere, quasi repre-
Roma.9. hendentes opus domini, talem illum aiunt debuisse fie-
ri, qui omnino facere non posset malum. Dicit itaque
ei figmentum qui se finxit, quid me fecisti sic? Et impro
bissimi hominum dum dissimulant id ipsum bene ad-
ministrare, quod facti sunt, aliter se factos esse malunt:
vt qui vitam suam emendare nolunt, videantur emen-
dare velle naturam: cuius bonum ita generaliter cun-
ctis institutum est, vt in gentilibus quoque hominibus,
qui sine vllo cultu dei sunt, se nonnunquam ostendat
ac proferat. Quàm multos enim Philosophorum & au D
diuimus, & legimus, & ipsi vidimus, castos, patientes,
modestos, liberales, abstinentes, benignos, & honores
mundi simul & delicias respuentes, & amatores iusticię
non minus quàm scientiæ. Vnde quæso hominibus a-
lienis à deo, ista quæ deo placent? Vnde autem illis bo-
na, nisi de naturæ bono? Et cum ista quæ dixi, vel om-
nia in vno, vel singula in singulis haberi videamus, cū
omnium natura vna sit, exemplo suo sibi inuicē osten-
dunt, omnia in omnibus esse posse, quæ vel omnia in
omnibus, vel singula in singulis inueniantur. Quòd si
etiam sine deo homines ostendunt, quales à deo facti
sunt: vide quid Christiani facere possunt, quorum in
melius per Christum natura & vita instructa est, & qui
diuinæ quoque gratiæ iuuantur auxilio. Age iam ad Cap.4.
animæ nostræ secreta veniamus: seipsum vnusquisque
attentius respiciat. Interrogemus quid de hoc sentiant
propriæ cogitationes: ferat sententiam de naturę bono
ipsa cōscientia: instruamur domestico magisterio ani-
mi, & mentis bona non aliunde magis quæque quàm
ab ipsa mente discamus. Quid illud obsecro est, quòd
ad omne peccatum aut erubescimus, aut timemus, & E
culpam facti nunc rubore vultus, nunc pallore mōstra-
mus: ac trepidāte animo, etiam in minimis delictis te-
stem effugimus: conscientia remordemur: ex diuerso
autem in omni bono læti, constantes, intrepidi sumus:
idq; si occultum est, palam etiam fieri cupimus, & volu-
mus: nisi quòd testimonio sibi est ipsa natura, quæ hoc
ipso declarat bonum suum, quo ei malum displicet: &
dum in bono opere confidit, quid solum eam deceat,
ostendit? Hinc illud est, quòd frequenter carnifice oc-
culto, in authorem sceleris conscientiæ tormenta de-
sæuiunt, & latentem reum secreta mentis pœna perse-
quitur: nec vllus post culpam impunitatis locus est, dū
sit reatus ipse supplicium. Hinc est quòd econtrario in-
nocens etiam inter ipsa tormenta fruitur conscientiæ
securitate, & cum de pœna metuat, de innocentia glo-
riatur. Est enim, inquā, in animis nostris naturalis quę-
dam, vt ita dixerim, sanctitas, quæ velut in arce animi
præsidens, exercet mali boniq; iudicium: & vt honestis
rectisq; actibus fauet, ita sinistra opera condemnat, at-
que ad conscientiæ testimonium diuersas partes do-
mestica quadam lege diiudicat. Nec vllo prorsus inge- F
nio, aut fucato aliquo argumentorum colore decipitur
ipsis nos cogitationibus fidelissimis & integerrimis sa-
nè testibus, aut arguit, aut defendit. Huius legis, scribēs
ad Romanos, meminit Apostolus, quam omnibus in-
sitam, velut in quibusdam tabulis cordis scriptam esse
testatur, cum inquit, Gentes quæ legem non habent, na Roma.2.
turaliter quæ legis sunt faciunt: huiusmodi legem non
habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostēdunt opus legis scrip-
tum in cordibus suis, testimonium reddente eis con-
scientia eorum, & inter se inuicem accusantium cogi-
tationum aut etiam defendentium. Hac lege vsi sunt
omnes, quos inter Adam atque Moysem sancte vixisse
atque placuisse deo, scriptura commemorat. Quorum
tibi exempli causa, aliqui proponendi sunt, vt facile in-
telligas quantum sit naturæ bonum, cum eam legis vi-
ce docuisse iusticiam probaueris. Abel primus hanc Cap.5.
magistram secutus, ita dominum promeruit, vt dum ei Gene.4.
offerret hostiam, tam grate sacrificium eius acceptum Matt.24.
deo fuerit vt fratrem in inuidiam concitaret. Quem
iustum in Euangelio dominus ipse commemorās, bre-
uiter perfectionem eius exposuit. Omnis enim virtu-
tum species vno iusticiæ nomine continetur. Beatum
Enoch

G Enoch ita placuisse deo legimus, vt eum ex medio mor
Gene.5. talium raperet, & in mũdo consummatum de mundi
Eccle.44. habitatione transferret. Noë iustus in generatione sua
& perfectus asseritur: cuius sanctitas eo magis est admi
rabilis, quò prorsus à iusticia declinante mundo, solus
iustus inuentus est. Nec ab alio sanctitatis quæsiuit exẽ-
plum, sed ipse præbuit. Et ideo totius orbis imminente
Gene.7. naufragio, solus ex omnibus meruit audire: Intra tu &
domus tua in arcam, quia te vidi iustum in generatio-
ne ista corã me. Ante deum autem ille iustus probatur,
Gene.14. qui corpore sanctus est & corde. Melchisedech sacer-
dos dei legitur: cuius meritum facile ex hoc intelligi po
test, ꝙ multo post futurum domini sacramentum antè
signauit, ac sacrificio panis & vini mysterium corporis
& sanguinis expressit, ac sacerdotij sui typo Christi sa-
Psal.109. cerdotium figurauit, cui à patre dicitur: Tu es sacerdos
in æternum secundũ ordinem Melchisedech. Nã & be
Gene.17. nedixit Abrahã principem Patriarcharum, qui per cir-
cumcisionem pater Iudæorum, per fidem gẽtium, illius
signantissime ostendit figuram, qui per fidem suam Iu-
Gene.19. dæis donauit benedictionem & gẽtibus. Loth quoque
H sancti Noë virtutem secutus, inter tot peccantiũ exem-
pla iusticiam non reliquit. Et vt illũ totius mũdi exem-
plum non vicit, ita hic tota illa in qua habitabat regio-
ne peccante, contra multitudinis vicia tenuit sanctita-
2.Pet.2. tem. Qui, vt beatus Apostolus Petrus ait, visu & auditu
iustus erat, & inter pessimos positus mala eorũ & oculis
auersabatur & auribus: atq; ideo simili exẽplo vt ille di-
luuio, ita hic est ereptus incẽdio. Quid Abraham ami-
cum dei, quid Isaac, & Iacob memorem? quàm perfectè
impleuerũt domini voluntatẽ vel hinc possumus æsti-
mare, ꝙ familiari quadam & præcipua dignitate, eorũ
Exo.3. se deum voluit nominari: Ego sum, inquit, deus Abra-
ham, deus Isaac, & deus Iacob: hoc nomen meum sem-
piternum, & memoriale in generationes generationũ.
Ioseph fidelis domini famulus à puero tribulationibus
magnis iustus ostẽditur, qui primum à fratribus Ismaë-
litis in seruum addictus est, ab eisq; vẽditus, à quibus se
viderat adorandum, deinde Aegyptio domino tradi-
tus, semper tamen ingenuæ animæ tenuit dignitatem,
docuitq; exemplo suo & seruos liberos in non peccan-
do, non conditionẽ cuiq̃ obesse, sed mentem. Hic quę-
I so remorare paulisper, & castum animum solicite vir-
go consydera. Cõcupiscitur à domina fœmina adole-
scens, nec ad concupiscẽtiam reuocatur. Rogatur & fu
git, vna hac in re & blãditur & supplicat, quæ in cęteris
imperabat. Amator dei, mulieris amore non vincitur.
Castum animũ nec ætas adolescentię permouet, nec di
ligentis authoritas. Contempta frequẽter domina, pro-
piores adolescenti insidias tẽdit. In secreto ac sine testi-
bus manu impudens apprehẽdit, ac procacioribus ver-
bis hortatur ad crimen. Nec quidem hinc vincitur, sed
vt verba verbis, ita res rebus refert. Nam qui frequenter
rogatus negauerat, nunc comprehensus astringitur, &
Matt.5. antequam illud Euãgelicum diceretur: Qui viderit mu
lierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eã
in corde suo. Ille non aspectu solum, sed ipso penè cõ-
plexu prouocatus à fœmina, fœminam nõ concupiuit.
Castitatis virtutem hucusque mirata es. Nunc respice
benignitatem. Priusquã Propheta diceret: Vnusquisq;
maliciam proximi sui non reminiscatur in corde suo:
ille pro odio reddidit charitatẽ, & cum videret fratres
Gene.45. suos, imò inimicos ex fratribus, cumq; ab eis cognosci
vellet, dilectionis affectum pro dolore testatus est, de-
osculabatur singulos, & irriguis fletibus pauẽtium colla
perfundẽs, odium fratrum charitatis lachrymis ablue- K
bat, quos tam viuo patre quàm mortuo, germano sem-
per dilexit amore. Nec recordatus est illum, in quo ob
necem fuit deiectus lacum: non cogitauit addictã ger-
manitatem precio, sed pro malis bonũ retribuens, Apo-
stolicum præceptum sub naturę adhuc lege compleuit.
Quid de beato Iob dicam famosissimo illo athleta *Cap.6.*
dei, qui post direptas opes, & funditus deleta patrimo-
nia, post filiorum ac filiarum vnũ subito interitum, ad
vltimum proprio cõtra diabolum corpore dimicauit?
Auferũtur omnia quæ extrinsecus possidebat: & extra-
nea bona repente decidunt, vt magis propria clarescãt.
Omnibus prorsus velut indumentis exuitur, vt expedi-
tius & fortius nudus triumphet: & hostem, quẽ ferendo
damna antè superauerat, rursus tolerãdo supplicia de-
uincat. De quo tale ipsius domini testimonium est: Nũ-
quid consyderasti puerum meum Iób? Non est enim si- *Iob.1.& 2.*
milis ei quisquã in terris, homo sine querela, verus dei
cultor, abstinẽs se ab omni malo. Nec immerito: Sem-
per enim, vt ipse ait, tanq̃ tumẽtes super se fluctus time- *Iob.31.*
bat dominum, & præsentiæ eius pondus ferre nõ pote-
rat, nec audebat aliquãdo contẽnere, quem semper ad- L
esse credebat, dicebatq;: Securus sum, non enim repre- *Iob.27.*
hendit me cor meũ in omni vita mea. Qui anteq̃ do- *Matt.5.*
minus inimicos præciperet esse diligẽdos, dicere pote- *Iob.31.*
rat: Si in malis inimici mei gauisus sum, si dixi in corde
meo, benefactũ est. Necdum Euãgelicum illud sonue-
rat: Omni petenti te tribue: & iam ille dicebat: Si exire *Luca.6.*
passus sum inopem ianuã meam sine viatico? Nõdum *Iob.31.*
legerat illud Apostoli: Domini quod iustũ est & æquũ *Coloss.4.*
seruis præstate: & confidens clamabat ad dominum: Si *Iob.31.*
seruo nocui, si ancillam lęsi, omnia tu scis domine. Pri- *1.Timo.6.*
usquam quidẽ Apostolus præciperet, diuitibus nõ sub-
lime sapere, neq; sperare in incerto diuitiarũ, sic habuit
ille diuitias, vt se alibi diuitem esse monstraret: In diui- *Iob.31.*
tiis, inquam, non cõfidebam, nec in lapide precioso: &
hoc non verbis tãtum, sed ipsis quoque rebus probauit,
dicebatq; per singula, Dominus dedit, dominus abstu- *Iob.1.*
lit, sicut domino placuit, ita factum est: sit nomẽ domi-
ni benedictum in secula. Nudus exiui de vtero matris
meę, nudus redeã illuc. Quo enim affectu possideamus
aliquid, docemus cum id amisimus, & cupiditatẽ fruen
di carendi dolor prodit, quem qui in carendo non ha M
buit, in possidẽdo quonam modo habuit? O virum an-
te Euangelia Euãgelicum, & Apostolicũ ante Aposto-
lica præcepta, discipulum Apostolorum, qui aperiens
occultas diuitias naturæ, & in medium proferens ex se,
quid omnes possimus ostendit: docuitq; quantus sit ille
thesaurus animæ, quẽ nos sine vsu possidemus, & quod
proferre nolumus, nec habere nos credimus. Post
multa quæ de natura diximus, etiam sanctorum exem- *Cap.7.*
plis bonum eius ostendimus, ac probauimus. Et ne ecõ-
trario ad ipsius culpam pertinere putetur, quòd aliqui
iniqui fuerint, scripturarum vtar testimoniis, quæ pec-
cantes vbiq; crimine voluntatis grauant, non excusant
necessitate naturæ. In Genesi legimus: Simeon & Leui *Gene.49.*
fratres consummauerunt iniquitatem suam ex volun-
tate sua. Ad Hierusalem dominus locutus est: Propter *Hiere.9.*
quod ipsi dimiserũt viam meam, quã dedi ante faciem
eorum, & non exaudierunt vocem meam, sed abierunt
post voluntatem cordis sui mali. Ac rursus idem Pro-
pheta: Et peccastis deo, & non exaudistis vocem eius,
& in mandatis illius, & in legitimis & in testimoniis
eius ambulare noluistis. Per Esaiam quoque Prophetã
dominus locutus est: Si volueritis & audieritis me, quæ *Esa.1.*
sunt

A ſunt bona terræ mãducabitis: Si autem nolueritis neq; audieritis me, gladius vos conſumet. Et rurſum: Omnes vos occiſione decidetis, quia vocaui vos, & nõ exaudiſtis: locutus ſum & neglexiſtis, & feciſtis malum ante conſpectum domini, & quæ nolebam elegiſtis. Ipſe quoque dominus in Euangelio ait: Hieruſalem Hieruſalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſsi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alis ſuis, & noluiſti. Vbi velle videmus, & nolle eligere & refutare, ibi non vis naturæ, ſed libertas intelligitur. Volũtatis plena ſunt vtriuſque teſtamenti volumina, quibus tam bonum eſſe, quàm malum volũtarium ſemper aſſcribitur, quæ nos modo breuitatis cauſa omittimus: maxime cum ſciamus te ſacræ lectioni deditam de ipſo vberius fonte potare. Neque vero nos ita defendimus naturæ bonum, vt eam dicamus malum nõ poſſe facere, quam vtiq; boni ac mali capacem etiam profitemur: Sed ab hac eam tãtummodo iniuria vindicamus, ne ei⁹ vicio ad malum videamur impelli, qui nec bonum ſine voluntate faciamus vel malum, & quibus B liberum eſt vnum ſemper ex duobus agere, cum ſemper vtrũque poſsimus. Vnde enim alij iudicaturi ſunt, alij iudicandi, niſi quòd in eadem natura diſpar voluntas eſt: & quia cum omnes idem poſsimus, diuerſa faciamus? Itaq; vt hoc ipſum clarius lucere poſsit, alia exempla ſunt proferenda: Adam de paradiſo eiicitur: Enoch de mundo rapitur: In vtroque dominus libertatem arbitrij oſtendit. Vt enim placere potuit ille qui deliquit, ita potuit peccare iſte qui placuit. Non enim à iuſto deo aut ille puniri meruiſſet, aut hic eligi, niſi vterque vtrunque potuiſſet. Hoc dè Cain & Abel fratribus, hoc etiam de Iacob & Eſaü geminis intelligẽdum eſt, ac ſciendum, ſolam voluntatem cauſam eſſe, quod in natura eadem, merita diuerſa ſint: & Sodomorum crimina, Loth ſanctitas iudicauit. Nec illud eſt paruũ argumentum ad probandum naturæ bonum, quòd illi primi homines per tot annorũ ſpacia abſque vlla admonitione legis fuerunt, nõ vtique quòd deo aliquando creaturæ ſuæ cura non fuerit, ſed quia ſe talem ſciebat hominum feciſſe naturam, vt eis pro lege ad exercendam iuſticiam ſufficeret. Denique quandiu recen- C tioris adhuc naturæ vſus viguit, nec humanæ rationi velut quãdam caliginem, longus vſus peccandi obduxit: ſine lege dimiſſa natura eſt. Ad quã dominus nimis iam viciis obrutam, & quadam ignorãtiæ rubigine infectam, limam legis admouit, vt huius frequenti admonitione expoliretur, & ad ſuum poſſet redire fulgorẽ. Neque vero alia nobis cauſa difficultatem quoque bene faciendi facit, quàm longa conſuetudo viciorum, quæ nos infecit à paruo, paulatimq; per multos corrupit annos, & ita poſtea obligatos ſibi & addictos tenet, vt vim quodam modo videatur habere naturæ. Omne illud tempus, quo negligẽter edocti, id eſt, ad vicia eruditi ſumus, quo mali etiam eſſe ſtuduimus, cum ad incitamenta nequiciæ innocentia pro ſtulticia duceretur, nunc nobis reſiſtit, contráque nos venit, & nouam voluntatem impugnat vſus vetus. Et miramur, cur nobis per ocium atque deſidias neſcientibus etiam quaſi ab alio ſanctitas conferatur, qui nullam conſuetudinem boni facimus, cum malum tandiu didicerimus. Hæc de naturæ bono curſim, quaſi in alio opere dicta ſint, quod ideo nobis faciendum fuit, vt tibi planiorem viam ad perfectam iuſticiam ſterneremus, quàm eo facilius currere poſsis, quò in ea nihil aſperum, nihil inacceſsibile eſſe cognoueris. Nam ſi etiam antè legem, D vt diximus, & multo ante noſtri ſaluatoris aduentum iuſte quidam vixiſſe & ſancte referantur, quanto magis poſt illuſtrationem aduentus eius nõs id poſſe credẽdum eſt, qui inſtructi per Chriſti gratiam, & in meliorem hominem renati ſumus, qui ſanguine eius expiati atque mundati, illiusq; exemplo ad perfectam iuſticiam incitati, meliores illis eſſe debemus, qui ante legem fuerunt, meliores etiam quàm fuerunt ſub lege dicente Apoſtolo: Peccatum in vobis iam non dominabitur: Non eſtis enim ſub lege, ſed ſub gratia. Et quoniam ſufficienter de his, vt puto, diximus, nunc inſtituamus perfectam virginem, quæ ex vtroque ſemper accenſa & naturæ ſimul & gratiæ bonum morum ſanctitate teſtetur. Prima igitur virginis cura, primúmque ſtudium ſit, ſcire voluntatem domini ſui, & quid ei placeat, quidve diſpliceat, diligenter inquirere: vt ſecundum Apoſtolum, rationabile deo reddat obſequium, totúmque vitæ ſuæ curſum ex eius poſsit ordinare ſententia. Impoſsibile eſt enim ei quenquam placere, cui quid placeat ignorat: fieriq; poteſt vt etiam obſequendi voto offendat, qui quo modo obſequi debeat, antè E non didicit: & vt maius eſt, voluntatem domini facere, quàm noſſe, ita prius eſt noſſe quàm facere. Illud eni merito præcedit, hoc ordine. Vnde Propheta dicit: Et tu Iſraël noli ignorare. Et beatus Paulus: Qui autem ignorat, ignorabitur. Itemq; alibi: Propterea nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes, quæ ſit voluntas domini: Initium obedientiæ eſt, quid præcipiatur velle cognoſcere: & pars eſt obſequij didiciſſe quid facias. Scito itaque in ſcripturis diuinis, per quas ſolas potes plenam dei intelligere voluntatem, prohiberi quędam, præcipi quædam, concedi aliqua, nonnulla ſuaderi. Prohibentur mala, præcipiuntur bona, conceduntur media, perfecta ſuadentur. In duobus illis, quæ priori loco ſunt, peccatum omne concluditur. In vtroque enim dei continetur imperium, & non ſolum præcipere, ſed & prohibere ipſum, iubentis eſt. Generaliter nãque omnibus mandat vt iuſticia, quam ſaluator in Euangelio breuiter quidem, ſed pleniſsime comprehendens, ait: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines bona, hæc & vos facite illis: hoc eſt, vt nihil mali inferamus aliis, & præſtemus omne quod bonum eſt, quia F volumus hoc ab aliis in nos vtrunque ſeruari. Hæc ſententia æquo iure pręcepti vniuerſos tenet, nec vlli omnino tranſgredi licet, quod omnibus imperatum eſt: apertusq; contemptus dei eſt, vel facere prohibita, vel iuſſa non facere. Duo vero reliqua quę ſequuntur, quorum vnum conceditur & ſuadetur aliud, in noſtra poteſtate dimiſſa ſunt, vt aut cum minori gloria conceſsis vtamur, aut ob maius præmium etiã ea quæ nobis permiſſa ſunt reſpuamus. Conceduntur quidem nuptiæ, carnium vſus & vini: ſed horum omnium abſtinentia conſilio perfectiore ſuadetur. Ad virginitatis honorem pertinet licentia nuptiarum, & eſcarum indulgentia virtutem abſtinentiæ clariorem facit. Contempſiſti virgo coniugium, licitum tibi prius quàm contemneretur. Maioris præmij amore flagrans vouiſti deo non imperatam, ſed laudatam virginitatem: & conſilio Apoſtoli legem tuam feciſti laniorem. Certaminis ingreſſa campum, non tam laborem curſus quàm brauium victoriæ cogitaſti. Legeras credo illud Euangelicum de perpetua caſtitate præconium, & ipſius te domini ſermo ad amorem ſeruandæ virginitatis accenderat, qui Petri ſuper hoc ſententiam ipſa rei magnitudine

Marginal notes (left column): *Eſa.65.* — *Matt.23.* — *De arbitrij humani libertate.* — *Nimia liberi arbitrij extollentia. Cap.8.* — *Epilogus dictorum de naturæ bono.*

Marginal notes (right column): *Roma.6.* — *Cap.9.* — *Tranſitus ad virginis inſtitutionẽ* — *Prima virginis cura, primumq; ſtudium.* — *Roma.12.* — *1.Cor 14.* — *Ephe.5.* — *Matt.7.*

G tudine ac difficultate laudauit, & voluntariis ſpadooi-
Matth.19. bus regnum cœlorum promittēs ait: Qui poteſt capere
capiat. Rem itaq; tam magnam non impero, nō impo-
no, ſed offero: neq; quenquā ad hoc cogo, ſed prouoco.
Quanquā de viris taotum ſonare videatur, nō ſolis ta-
men viris, ſed æqualiter vtriq; ſexui virginitatis palma
1.Cor.7. promittitur. Et Apoſtolus, de virginibus præceptum
2.Cor.13. quidem ſe dicit non habere dei, ſed dat conſilium. Di-
cit itaque: An experimentum quæritis eius qui in me lo-
Cap.10. quitur Chriſtus? Perfectionis igitur ſerua cōſilium,
beatitudinē ſpecialis aggreſſa propoſiti, ſerua generale
mandatum. Dixi, idemq; nunc repeto, in cauſa iuſticiæ
omnes vnum debemus, virgo, vidua, oupta, ſummus,
medius, medius & imus gradus, æqualiter iubemur im-
plere præcepta. Nec à lege ſoluitur, qui ſupra legē face-
re proponit: quinimmo nullus magis illicita vitare de-
bet, quàm qui reſpuit quæ licebant. Nec quiſquam ita à
ſe mandata pollicetur implenda, vt ille qui amore per-
fectionis ſupra mandata conſcendit, & cum amplius
ſtatuit facere quàm præceptum eſt, oſtendit minus ſibi
præceptum eſſe quàm potuerit. Deinde qui tātæ ſe obe-
H dientiæ profitetur, vt etiam conſilium diuinum liben-
ter audiat, quo modo nō debet audire præceptum? Illa
enim res perfectionis eſt, iſta neceſsitatis. De virginita-
te dicitur: Qui poteſt capere capiat. De iuſticia oon di-
citur, Qui poteſt facere faciat: ſed, Omnis arbor quę nō
facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur.
Cōſydera quæſo, quantum à conſilio diſtet imperium.
Ibi aliquos excepit, hic generaliter omnes comprehen-
dit. Ibi præmiuoi proponit, hic pœnam. Ibi inuitat vt fa
cias, hic niſi feceris comminatur. Hæc igitur optima ra
tione diſtinguens, aoimaduerte quid offeras, animad-
uerte quid debeas: immo quia vtrūque iā debes, & vir-
ginitatem, quam vltro obtuliſti deo, & iuſticiam quam
ipſe præcepit, integrū vtrunque perſolue. Ille ſeruus do-
mino placet, qui ita aliquid vltro operis exercet, vt ta-
men etiam imperata perficiat: qui non facit aliud pro
alio, ſed vtrūque, nec mutat ſed addit obſequium. Nec
te earum exempla decipiant, quæ ſibi in ſola caſtitate
plaudentes, vt poſt ſuas voluntates eant, dei volūtatem
abiiciunt: quæ perpetuæ caſtitatis boonum, non cum iu-
ſticia, ſed pro iuſticia offerre volunt, & in compēſatio-
ne peccatorum præmium virginitatis annumerāt, atq;
I pro præmio impunitatem petunt: vel certè impuden-
tiori vecordia coronandas eſſe ſe putaot, & in regno
cœlorum cæteris præferendas, quæ ſibi tranſgreſsione
mandatorum aditum clauſere cœlorum. Non omnis,
Matt.7. Chriſtus inquit, qui dicit mihi domine domine, intra-
bit in regnum cœlorum: ſed qui facit volūtatem patris
mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum.
Meminerint ſtultas virgines à ſponſi ianuis repellen-
Matt.25. das, dicendum eis: Neſcio vos, illiſq; iungendas eſſe, de
Matt.7. quibus dominus ipſe ait: Multi dicent mihi in illa die,
domine domine oōnne in nomine tuo dæmonia eie-
cimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tūc
confitebor illis: Amen dico vobis neſcio vos: diſcedite
à me omoes qui operamini iniquitatem. Tibi vero lon
ge eſt alia via ingrediendum, quæ ſeculi amore calca-
to, ſemper cogitando quæ dei ſunt, Apoſtolicam te ex-
hibere vis virginem, quæ tam ſpiritu ſancto, quàm cor-
pore domini præſtolaris aduentum, & animæ tuę lam-
padi ſanctorum iugiter operum infundis oleum, & ſa-
pientibus iuncta virginibus io ſpooſi obuiam prępara-
ris. Fugienda tibi lata via eſt, quam multorum ad mor-
tem euntium comitatus terit, & ad vitam æternam an-
guſti illius itineris, quod pauci reperiunt, callis tenēdus K
eſt. Depoſuiſti iam impedimenta vel maxima: & omne
quicquid à ſpiritalis vitæ curſu vel retardat vel reuo-
cat, prima ſtatim conuerſione viciſti. Reſpuiſti coniu-
gij voluptatem, poſteritatis curam, illecebras deliciarū,
ſeculi pompam, diuitiarum cupidinem, & cum Paulo
potes dicere: Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mūdo. Galat.6.
Cuius tale principium eſt: qualis debet eſſe perfectio?
Hanc mihi tu virtutem, hunc animum etiam in reli-
quis affer: eáque vi mētis qua viciorum occaſiones de-
puliſti, vicia nunc ipſa reſpue. Ornetur morum ſancti-
tate virginitas, & perfectum gradū vitæ perfectio ſub-
ſequatur. Certè ſi ſecularis vita tibi placuiſſet, dares o-
peram, ne quis te diuitiis, ne quis corporalibus orna-
mentis, ne quis rerum omnium copia & honore præ-
cederet: & ounc diuerſitas ſtudij diuerſam vitam deſy-
derat. Cura ne quis te in bene viuendo tranſcendat, ne
quis morum ſanctitate ſuperet, ne quis tibi in virtuti-
bus præferatur. Et in illis quæ antè diximus, non erat
tuum vt tu aut omnes vinceres, aut nemo te. Cuncta e-
nim illa foris petuntur, & quicquid aliunde ſperatur,
alienum eſt. Hęc vero in tua poteſtate ſunt, & vere pro- L
pria, quæ oon extrinſecus veniunt, ſed in ipſo corde ge
neraotur. Illa enim nec omnis qui quærit inuenit, nec
qui iouenerit ſemper tenet: vt ea cōmodare, ita & eri-
pere caſus poteſt. Hæc autem & omnis qui quærit in-
uenit, & qui inuenerit eripi ſibi ouoquam timet. Iſta e-
nim ſola bona ſunt, quæ ſine voluntate nō inuenimus
aliquando nec perdimus. Habes ergo hic per quæ Cap.11.
merito præponaris aliis: immo hic magis. Nam corpo- Verba ab
ralis nobilitas atque opulētia, tuorum intelliguntur eſ- Auguſtino
ſe non tua: Spiritales vero diuitias oullus tibi præter te in epiſtola
conferre poterit. in his ergo vere laudanda, in his me- cxliiij. cōme
rito cæteris præferenda es, quæ niſi ex te & in te eſſe nō morata.
poſſunt. An ſola iſta vita eſt, quæ certamen non habeat Error ab
de profectu? Et in qua vnuſquiſque hoc tantum debeat eodē dam-
permanere quod cœpit, nec vllo augmenti deſyderio natur.
ad maiora contendat? Et cum in omoibus mundi ſtu-
diis profectu non ſatientur homines, hic tantum cœ-
piſſe ſufficiet? Feruentiſsimi in terrenis, frigidiſsimi in
cœleſtibus ſumus: & ſummam in rebus paruis exhiben-
tes alacritatem, ad maiora torpeſcimus. Conſyderare
pudet quātus ſit feruor in ſeculo, qua cura ſingula quæ-
que ſtudia hominum quotidie ad perfectiora nitātur. M
Literarum ardor nulla prorſus ætate extinguitur, imò,
vt ſecularis authoris vtar ſentētia, ipſa magis ætate in-
flammatur. Diuitiarum amor inſatiabilis eſt, expleri ne-
ſcit honorum cupido, celerem habituræ res finem, ſine
fine quæruntur. Nos diuinam ſapientiam, cœleſtes di-
uitias, immortales honores, pigra quadam diſsimula-
tione negligimus, & ſpiritales diuitias aut ne attingi-
mus quidē, aut ſi leuiter deguſtauerimus, continuo nos
putamus eſſe ſatiatos. Aliter nos diuina ſapiētia ad ſuas
inuitat epulas. Qui edunt me, inquit, adhuc eſurient, & Eccle.24.
qui me bibunt adhuc ſitient. Nullus vnquam talibus
expletur epulis, nec aliquando patitur de ſatietate faſti-
dium. Tanto vnuſquiſque capacior, tanto auidior erit,
quanto inde plus hauſerit. Dominus in Euāgelio: Bea- Matt.5.
ti, ait, qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiam, quoniam ipſi ſa-
turabuntur. Vult enim eſurire nos hic ſemper ac ſitire
iuſticiam, vt in futuro iuſticiæ retributione ſatiemur.

Conſyderanda vis ipſa verborum eſt, & ita nobis Cap.12.
deſyderanda eſt iuſticia, vt in fame vel ſiti cibus deſy-
deratur ac potus: & io hoc commune omnibos eſt di-
cendum his, qui immortalis vitæ præmia deſyderant.

Iam

A Iam tuum est æstimare quantum animo præstare debeas, quæ maioris præmij desyderio plus facere proposuisti, quàm vel alios necesse est. Apostolus definiens Christi virginem, longe eam separauit à nupta, & diuersis 1.Cor.7. studijs singularitatis meritum côiugijq; diuisit. Innupta, inquit, & virgo cogitat, quæ dei sunt, quo modo placeat deo, vt sit sancta corpore & spiritu: Quę autẽ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro suo. Quæ corpore & spiritu sancta est, nec in membris nec in mente delinquit. Delinquere autem non in causa castitatis tantum esse potest, sed etiam in quacũque parte iusticiæ. Quamuis enim virgo corpore, virgo sit spiritu, & nihilominus aut manibus, aut oculis, aut auribus peccet, aut lingua, quo modo corpore sancta dicenda est? Deinde si vel odio infecta, vel inuidia, vel auaricia, vel iracundiã sit: quo modo spiritu obtinet sanctitatẽ? Et si nupta, quæ amore coniugij cogitat quo modo placeat viro suo, quantum liberis relinquat, quæ varijs mundi astricta curis, rarius ad voluntatem dei respicit, tamen de peccatis excusare se non potest: quid faciet virgo, quæ soluta ab omnibus huius mundi im-B pedimentis ac libera scholam quandam castitatis in- Cap.13. gressa est?

Si vis itaque propositi tui magnitudinem æquare moribus, & per omnia deo copulari, si leue, ac suaue iugum Christi suauius tibi leuiúsque vis facere, nunc maxime in beata vita curam impende, nunc stude, vt calentem recentis fidem côuersionis nouus semper ardor accendat, & in tenera adhuc ætate facilius sanctæ côuersationis vsus inolescat: quicquid in te primum institueris hoc manebit, & ad initiorum tuorum regulam reliqua vita decurret. Finis in ipso exordio cogitandus est: qualis ad illum vltimum diem peruenire cupis, talis nunc iam esse conare. Consuetudo est, quæ aut vicia, aut virtutes alit, quæq; in his plurimum valet, cum quibus ab ineunte ætate simul creuerit. Optimi sunt ad institutionem morum primi quique anni. Habent enim in se lentum quiddam & molle, quod facile formari queat, atque ad arbitrium volentis trahi, & in cunctis ferè rebus citius assuescitur omne quod tenerum est. Nouellas adhuc & vix firmæ radicis arbusculas, dum ad omnem ductum sequaces sunt, in quãlibet partem flecti facile est, quæ natura plerunque curuatæ, cito ad arbitrium colentis corriguntur. Tenera C adhuc & primæ ætatis animalia, sine labore domari solent: quanto citius à vagandi libertate dissueta sunt, tãto facilius vel colla iugo, vel frænis ora insuescunt. Ipsa quoque literarum studia teneris melius inserũtur ingenijs: idq; penitus inhærere sensibus solet, quod prius sederit in mente. Hoc idem plurimum etiam in bene viuẽdi ratione valet, dum adhuc mobilis est ætas, & animus duci facilis, exercenda boni côsuetudo, & iugi meditatione firmanda est. Occupãdum est optimis rebus ingenium, & sanctæ conuersationis vsus altius inserẽdus est. Tunc vero ad perfectionis fastigium animus ascendit, & longæ côsuetudinis beneficio vtitur ad bene viuendi facultatem, & virtutes suas etiam ipse miratus, secum quodam modo in se putabit natũ esse quod Cap.14. discit.

Respice obsecro quantum à te sanctitatis auia materq; expectant, quæ cum te quasi nouum & illustre quoddam lumen generi suo natum esse putãt, nunc in te solam omnem curam animi transtulerũt, & propositi tui cursum miris studijs ac fauore succendunt. Cũq; ipsæ te ad honestatem morum ab ineunte ætate formauerint, nunc à te vinci cupiũt, tuamq; victoriam suam laudem esse putant. Quarum egregia erga deum fides, in professione tua maxime claruit, cum te iam nuptijs D pręparatam, simul atque aliud velle didicerunt, mira côtinuo assensus celeritate, ad id quod elegeras cohortatę sunt, & trepidam pro ætate sententiam voluntatis suæ authoritate firmauerunt, tuumq; votum commune fecerunt. Quæ cum multos suorum in altissimo dignitatis gradu viderint, de nullo ita, vt de te aliquãdo lætatę sunt: nihil enim ita magnum, nihil tam præclarum usquam viderant. Sola quippe præstitisti generi tuo, quod longa retro ætate nõ habuit: licet ediderit virilis sexus memorabiles consulatus, & amplissimi ordinis status illustris familiæ nomina frequens adierit, nihil vnquam tamen in genere vestro hoc tuo honore fuit præstãtius, qui non corporali albo, sed in libro memoriæ immortalis insertus est. Cum exceperint illi theatrales toto orbe plausus, miraq; acclamandi côspiratione insignia consulum merita lætum vulgus expresserit, lõge tamen tui honoris est gloria maior, quę gaudium in cœlis fecit, angelisq; læticiam. Per te enim non meretriculæ locupletantur, sed aluntur virgines Christi: non venator & auriga ditantur, sed sustentantur pauperes Christi. Ad consulatũ eorum diuersæ totius orbis pro- E uinciæ, ad quas domus vestræ potentia extenditur, peregrinas feras, & ignota animalia trãsmiserunt, quę crudelis arenæ solum, vel suo, vel hominũ sanguine cruẽtarent: Ad te vero electæ quæq; virgines mittũtur, quas tu preciosissimum munus offeras deo, tuoq; exẽplo ad perpetuam prouoces castitatem, nõ tibi, sed tecum deo seruituras. Hæc professionis tuæ gloria rumore celebri vulgata est per cunctos: & ita ad conuersionẽ tuam totus exultauit orbis, vt quod præ ingenti gaudio vix adhuc homines credere poterant, id semper videantur optasse. Multum his initijs, multum famæ tuę odore suspensi omnes, mirum de te nescio quid audire desyderant, & qui professionis tuę cognouere virtutem, nunc conuersationis expectãt. In te nunc puta cunctorũ ora oculosq; conuersos, & ad spectaculum vitæ tuæ totum consedisse mundum. Caue ne per te tantorum animi offendantur, nec minus in te inueniant, quàm requirũt. Verũ quid ego tecũ de hominibus ago, eorumq; de te expectationem ad cohortationem tuã traho? Deus ipse omnium rector ac dominus, cum omni angelorũ militia, certamen tuum expectat, tibiq; contra diabolũ dimicanti parat æternitatis coronam, & cœleste pręmiũ, F incitamentum victoriæ facit. Huic tãto spectaculo, videquem animum, quam debeas offerre virtutẽ, & certaminis magnitudinem de expectãtium dignitate metire.

Hæc tibi itaq; in hoc agone subeundi præcipua Cap.15. cura sit, hic primus accinctus, internicionis bellum virtute deuincere, & aduersum diaboli castra in omnia pręcepta dei iurare, nec tantummodo declinare vetita, sed iussa complere. Neq; enim tibi sufficit à malis ociosam esse, si ociosa fueris à bonis, cum lex dei duplici mãdatorum genere distincta sit, & mala prohibens, bona imperet, atq; ab vtraque parte contemptum vetet. Non enim tantum ille seruus côtempsit dominum, qui prohibita fecerit, sed & qui iussa non fecerit. Dicta à nobis paulo ante sententia est. Omnis arbor quæ nõ facit fru- Matt.7. ctum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: & blandimur nobis si à malis fructibus non grauemur, qui dãnandi sumus si à bonis steriles manserimus. Iuxta hanc intelligentiam abscindet pater omnem palmitem fructum non ferentem in filio: & qui acceptum talẽtum in sudario abscondit, quasi inutilis seruus & nequam dãnatur à domino, nec minuisse solum, sed & nõ auxisse

culpabile

G culpabile est. Non ideo aliqua putes contemnenda esse
mandata, quia leuiora sint. Tā enim maxima illa quàm
minima à deo imperata sunt, & contemptus cuiuscūq;
præcepti, præcipientis iniuria est. Vnde beatus Paulus
Philip.2. clamat & docet, Omnia facite sine murmuratione &
hæsitatione, vt sitis irreprehēsibiles & simplices, sicut fi-
lij dei immaculati in medio nationis prauę & peruersę,
Cap.16. inter quos lucetis sicut luminaria in mūdo. Remo-
remur hic virgo paulisper, & preciosissimas margaritas
quibus exornanda est sponsa Christi, per singula Apo-
stoli verba pensemus. Omnia inquit facite: Non enim
quasi ad arbitrium nostrum quædam ex maodatis dei
debemus eligere, sed generaliter vniuersa complere:
nec aliqua præcepta eius, quasi vilia munuscula ac par-
ua cootemnere, sed imperātis in omnibus maiestatem
aspicere. Nullum quippe mandatum dei cōtemptibile
nobis videri potest, si eius semper cogitemus authorem
sine murmuratione & hæsitatione. Viles & ignobiles
dominos palàm contemni videmus à seruulis, eisq; ad
minima quæque præcepta in faciem resistimus. Et hoc
in personas nobiles iam non admittitur, quantòque po
H tentiores domini, tanto serui ad obedientiam promp-
tiores sunt. Cumq; difficiliora præcipiuot, libentius au-
diūtur. Certe ad regis imperium, ita omnes parati sunt,
& in procinctu obedientiæ constituti, vt etiam optent
iuberi, & non solum bene meriituros esse se credunt si
iussa fecerint, sed tanquam iam meruisseot quod iussi
sunt, ita pro digoitate præcipientis seruitium beoeficij
loco ducitur. Nobis vero deus ipse æterna illa maie-
stas, ineffabilis atque inæstimabilis potestas, sacras lite-
ras, & vere adorandos præceptorum suorū apices mit-
tit, & non statim cum gaudio ac veneratione suscipi-
mus, nec pro magno ducimus beneficio tā illustris po-
testatis imperium, maxime cum non iubentis quæritur
commodum, sed vtilitas subsequentis. Verum econ-
trario fastidioso ac remisso animo, superborum ac ne-
quam seruorum more, in os domini reclamamus & di-
cimus, durum est, arduum est, non possumus, homioes
sumus, fragili carne circundamur. O cæcam insaniam.
O profanam temeritatem. Duplici ignorantia accusa-
mus deum scientiæ, vt videatur nescire quod fecit, ne-
scire quod iussit, quasi oblitus fragilitatis humanæ, cu-
I ius author ipse est, imposuerit homini mādata quæ fer-
re non possit. Simulq; proh nefas, adscribimus iniqui-
tatem iusto, pio crudelitatem, dum eum primo impos-
sibile aliquid præcepisse conquerimur: deinde pro his
damnandum putamus hominem ob ea quę vitare noo
potuit, vt quod etiaoi suspicari sacrilegium est, videatur
deus non tam salutem nostram quęsisse, quàm pœnam.
Itaq; Apostolus sciens à domino iusticiæ ac maiestatis
nihil ioipossibile esse pręceptum, aufert à nobis vicium
murmurandi: quod tunc vtiq; nasci solet, cum aut ini-
qua sunt quæ iubeotur, aut iubētis minus digna perso-
na est. Quid tergiuersamur incassùm: & præcipiēti op-
ponimus naturæ fragilitatem? Nemo magis nouit mē-
suram virium nostrarū, quàm qui ipsas vires nobis de-
dit: nec quisquā melius quid possimus intelligit, quàm
qui ipsam virtutē nobis nostri posse donauit. Nec im-
possibile aliquid voluit imperare, qui iustus est, nec dā-
naturus hominem fuit pro eo quod vitare noo potuit
Cap.17. qui pius est. Sequitur, Vt sitis irreprehēsibiles & sim-
Philip.2. plices ad omnem morum perfectionem. Vnū hoc suf-
ficere verbum potest, quod etiam in Episcopo eligēdo
deus quæri iubet. Quàm enim circunspecta vita est, q̄
sancta est, quæ nihil reprehensionis incurrit? Quis autē
sanctior potest esse, quàm qui veræ simplicitatis virtu- K
tem tenens, nunquam aliud corde promittit, aliud ore
vultuq; mentitur, sicut filij dei immaculati? Non est ex-
hortatio vehementior, quàm qua nos scriptura diuina
filios dei vocat. Quis enim nō erubescat, & metuat tā-
to patre agere aliquid indignum: vt qui dicitur dei fi-
lius, ipse efficiatur vicij seruus? Et idcirco adiungit: Vt
simus immaculati: Neque enim conuenit in filiis dei,
quia ipse est fons iusticiæ, peccati maculam reperiri, in
medio nationis prauę & peruersæ: hoc est dicere, Quā-
uis infinita vos cingat peccantium multitudo, & innu-
mera sint exempla viciorum, vos tamen ita cœlestis na
tiuitatis memores esse debetis, vt inter malos viuentes
omne malum vincatis: Inter quos lucetis, ait, sicut lumi
naria in hoc mundo. Et rursum in Euangelio legimus:
Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Matt.13.
Comparatur vita præmio, vt qui in futuro solis fulgo-
re donandi sunt, hic iam simili iusticiæ claritate resplē
deant, & iofidelium cæcitatem operibus sanctitatis il-
luminent. Huic loco ille sensus aptandus est, quem ad
Corinthios idem Apostolus deferens ait: Alia claritas 1.Cor.15.
solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella au- L
tem à stella differt in claritate, sic & resurrectio mor-
tuorum, dispares sunt in regoo cœlorum per singulo-
rum merita mansiones. Diuersitas enim operum, diuer
sitatem facit præmiorum, quātùmq; aliquis hic in san-
ctitate fulserit, tantum ibi fulgebit in honore. Nunc er-
go ad omnem morum perfectionem mentis aciem in-
tende, & ad cœleste præmium cœlestem vitam para.
Resplēdeat omnibus clarissimi io modum syderis san
ctitas virginis, & futuri præmij magnitudinem de no-
uitate conuersationis ostendat. Tibi facilior in bonis
cursus est, quem malorum animi consuetudo oon reti
net. Nec timemus ne te à virtutibus vicia retardent, &
maligno diaboli semine Christi frugem necent. Nam
si etiam illi, qui longo peccandi vsu bonum quodam
modo obruere naturæ, instaurari per pœnitētiam pos-
sunt, & mutata voluntate viuendi cōsuetudinem con-
suetudine extinguere, ac opprimi quiq; de pessimis fie-
ri: quanto magis tu potes illa superare, à quibus oon su-
perata es? Cui non tam expellenda sunt vicia, quàm re-
pellenda, quæ vtique non suscipere facilius est, quàm se-
mel suscepta deponere. Nec vero eorum tanta dul- Cap.18.
cedo est, vt ea debeamus præferre virtutibus, cum nec M
io omnibus sit delectationis illecebra, & à plerisque ea
etiam quæ videntur dulcissima, respuantur. Duo nām-
que sunt ex omnibus vicia, quæ maxime homines de-
cipiunt sui voluptate, gula scilicet ac libido. Quæ de-
ponere eo difficilius est, quo eis vti dulcius est: & tamē
hæc vicia tam molesta tàmque delectatione sui pericu-
losa, ita à multis calcari vidimus, vt tota ætate virgines
permanserint in summa abstinentia: Vt de illis taceam,
quæ post deliciarum longum luxum, & inueteratum
vsum libidinis, castitati ac temperantiæ se dederint, &
vtrunque vicium contraria sibi virtute mutauerint. A-
liorum vero viciorum est looge diuersa ratio, quę cum
nihil habeant iucunditatis, tam multum amaritudinis
habent: quæq; cum ad vitandum multo sint faciliora,
raro à quibus vitentur inuenies. Quid oro te inuide,
delectationis pręstat inuidia, quem secretis quibusdam
conscientiæ vngulis liuor ipse decerpit, & alienam fœ-
licitatem tormentum eius facit? Quid vero alter ab
odio mercedis accipit, nisi horribiles animæ tenebras,
& confusæ mentis horrorem: qui vultu semper ani-
mòque mœrente, voto quo alteri vult noceret, seipsum
cruciat?

A cruciat? Quid autem iracundo furor suus cõfert, quem sæuissimis exagitatum stimulis conscientiæ, ira ab omni consilio ac mẽte deturbat, vt dum irascitur, insanire credatur? Similiter curre per singula, inuenies tot animæ tormẽta, quot vicia: quæ vtiq; eo facilius vinci possunt, quo nulla illiciunt oos voluptate. Quanto illud difficilius, quãto durius, vt de castitatis labore taceam, abstinere à vino carnibusq;, ipso quoque etiam oleo, & vilem sine his cibum post biduum interdũ triduumq; vix capere, fracta ieiunio membra vigiliisq;, fomenta balnei contemnere, necessarias res oegare corpori, & vim quandam inferre naturæ? Da tam in cæteris magnitudinem animi, & vide quid nõ possis efficere. Sed nos, proh pudor, quadam delectatiooe peccati, cum in quibusdam ostendimus quandam vim naturæ nostræ, in aliis omnino torpescimus: & qui voluptates corporis virtutum amore contempsimus, rursum amore viciorum tormẽta suscipimus, atque ita malis nostris credimus, vt ea oec putem* posse deponi. Quod hoc quæso consilium tuum? Quænam hæc noua viuendi ratio est? Res difficiles & laboris pleoas securus aggredior, &
B faciliora non posse fieri credo: vinco maxima, vincendus à paruis. Excelsa & ardua indefessus exupero: & cũ venitur ad plana, deficio. Libẽter fugio quod delectat, & noo volo vitare quod cruciat. Verum hęc eorũ sunt qui dei voluntate cõtempta, id solum petunt quod laudem facilius inuenit & cito exit in famam, morũ vero bona quæ secretiora sunt, negligunt. Tu vero quæ calcasti mundum & cõcupiscentias eius, vt calcato eo gradum tibi quendam ascẽdendi ad cœlum faceres, mundi gloriam oe requiras. Illi tantum placere stude, cui sæpe displicet quod hominibus placet, & qui ipsa hominum iudicia iudicaturus est. Abstioentia tua & ieiunium eo magis deo grata sunt, quo cum bonis moribus offeruotur: vt quæ in aliis sunt vmbracula viciorum, in te sint ornamenta virtutum. Respice obsecro ad ipsam, qua apud deum illustrata es dignitatem: *Cap.19.* qua per baptismum in dei filio renata es, rursumq; per consecrationem virginitatis sponsa Christi esse cœpisti. Ex vtroque hic tuus honor te ad solicitudinem tui propositi admoneat: At nullus debet esse ibi oegligen-
C tiæ locus, vbi tam præclara seruanda sunt. Preciosior quæque vestis diligentia timidiore custoditur à macula, multo quęsita auro gemma maiori solicitudine possidetur: & generaliter grandi cura magna quæque seruantur. Vnde & tu si te ipsam bene custodire cupis, debes honorem tuum semper preciũmque cogitare. Tanto enim se vnusquisque negligentius vtitur, quanto se existimat viliorem. Non ob causam aliam magis nobis in scripturis diuinis tam frequenter filiorum dei nomen imponitur, vt illud quod dicitur per Prophetas: Et ego ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, dicit dominus omnipotens. Et Apostolus: Estote imitatores dei sicut filij charissimi. *Ephe.5.* Et beatus Ioannes, inquit, Charissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: *1.Ioan.3.* scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: vt qui habet hanc spem, saoctificet se, sicut & ille sanctus est: vult nobis doctrinæ cœlestis dignitatem, qua donati sumus frequẽter ingerere, & honorem oostrum peccandi pudorem facere. Vnde etiam dominus ipse ad perfectam nos benignitatem vocans, ait: Diligite inimicos vestros, *Matt.5.* benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est. Non est enim quod sic homines deo faciat amabiles, vt pietas mentis & boni- D
tas, quæ tota in Christiano esse debet, vt etiam io malis abundet: deique imitetur beneuolentiam, qui solem *Ibidem.* suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hoc itaque vel in primis absit, vt nemini vel in verbo etiam ooceas, vt in omnibus quibuscunque prodesse studeas: & ne vicem quidem mali reddens, bona pro malis, Apostolo diceote, restituas. *Roma.12.* Nunquam detractio ex ore virginis procedat. Vilium satis hominum est, & suam laudem quærentium, alios viles facere, quia alterius vituperatione se laudari putant: & qui suo merito placere oon possunt, placere volunt in comparatione peiorum. Parum diximus, non solum ipsa non detrahas, sed ne detrahenti quidem aliquando credas. Pessimum est hoc vicium quod alterum vilem facit videri. Non minus auribus quàm lingua fugias detractiooem. Scripturæ memor esto, quæ dicit: Non eris coosentaneus cum derogantibus aduersus proximum tuum: & noo accipies super illo peccatum. Et alibi: Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam. *Eccle.28.* Accusator est eoim auditor, qui facit detractorem: qui si auerterit aures, & vultum contra- E
hat, ac oculos abnuendo cootineat, male loquentem etiam tacens arguit: vt discat oon libẽter dicere, quod didicerit noo libeoter audiri. Solicitam satis ori tuo custodiam pone. Nõ est quicquam eoim io nobis, quo facilius peccare possumus, quàm lingua. Vnde sanctus Iacobus illum esse perfectum dicit, qui non offeodit in verbo. *Iaco.3.* Et scriptura dicit: Mors & vita est in manibus linguæ. *Prouer.18.* Mentiri autem, maledicere & iurare lingua tua nesciat: quia & os quod mentitur, occidit animam. *Sap.1.* Et qui maledicunt, regnũ dei oon possidebunt, iuxta Apostolum. *Galat.5.* Et iurare ipse Christus prohibuit, qui dixit: Ego autem dico vobis, ooo iurare omnino. *Matt.5.* Et rursum: Sit autem sermo vester, est est, non non: quod autem amplius est, à malo est. Apostolus breuiter oris vicia resecans ait: Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, *Ephe.4.* sed si quis boous ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Sit autem sermo virginis prudens, modestus, & rarus: nec tam eloquẽtia preciosus quàm pudore. Mirentur omnes tuam te tacente verecũdiam, loquente prudentiam. Mite ac placidum semper elo- F
quium tuum ornet mixta cum grauitate suauitas, cum pudore sapientia: sit certa æque librata suiq; opportunitate gratissima sileotij verbique ratio. Nec vnquam omnino virginis os loquatur, vt tacuisse melius sit: cum ingenti cautione debet loqui, cui nõ solum malus, sed etiam ociosus sermo vitaodus est. Summa tibi sciẽ- *Cap.20.* tia sit, noticia summa, vicia virtutesq; distinguere. Quę quaoquam semper contraria sibi sint, aliqua tamen ex eis tanta iunguntur similitudine, vt discerni omnioo vix possint. Quàm multi enim superbiam libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate suscipiunt, maliciam prudentiæ amplectuntur vice, & stulticiæ simplicitatis nomen imponũt, atque fallaci ac pessima decepti similitudine, vicus pro virtutibus gloriantur? Et quanquam hæc omnia subtilissima intelligentia debeas separare, cunctásque virtutes cum suis lineis insequendo nusquam prorsus abscedere, præcipue tamen fictam humilitatem fugiens, illam sectare quæ vera est, quam Christus docuit humilitatem, in qua oon sit superbia inclusa. Multi enim huius virtutis vmbram, veritatem eius sequuntur pauci. Perfacile est enim aliquam vestem habere cootemptam, salutare submissius, manus & genua deosculari, inclinato in terram capite

oculisq;

G oculisq; deiectis humilitatem ac mãſuetudinem polli-
ceri, lęta voce tenuíque ſermones infringere, ſuſpirare
crebrius, & ad omne verbum peccatorem ac miſerum
ſe clamare, & ſi vel leui ſermone offenſus ſit, continuo
attollere ſupercilium, leuare ceruicem, & delicatum il-
lum oris ſonum inſano repẽte clamore mutare. Aliam
nos humilitatẽ Chriſtus docuit, qui nos ad exemplum
Matth.11. ſuum hortatur dicens: Diſcite à me, quia mitis ſum &
1.Pet.2. humilis corde. Qui cum malediceretur non maledice-
bat, cum pateretur non cõminabatur. Quam nobis hu-
1.Pet.3. militatem beatus Petrus inſinuat: Miſericordes, inquit,
& humiles non reddentes malum pro malo, nec male-
dictum pro maledicto. Auferantur omnia figmẽta ver
borum, ceſſent ſimulati geſtus, & ante occaſionem ſer-
mo placidus. Verum humilem patientia oſtendit iniu-
riæ. Nullus ergo vnquam in mente tua vllius ſit vicij lo
cus, nihil in te ſuperbum, nihil arrogãs, nihil in te faſti-
dioſum. Apud deum non eſt quicquam humilitate ſub-
Eſa.66. limius. Ipſe loquitur per Prophetam: Super quem alium
reſpiciam niſi ſuper humilem & quietum & tremẽtem
ſermones meos? Et nunquam in irã exardeſcat animus,
H quod eſt ſeminarium odij. Tantus mentẽ tuam repleat
timor dei, vt indignari omnino non audeas, & irã me-
tu vincas. Beatus Apoſtolus mundans animã noſtram,
eámque in habitaculum dei pręparans, clamat & dicit:
Ephe.4. Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor &
blaſphemia auferatur à vobis cum omni malicia.
Cap.21. Adulatores vt inimicos caue, quorum ſermones ſu-
per oleum molles, & ipſi ſunt iacula. Corrumpunt fictis
laudibus leues animas, & male credulis mentibus blã-
dum vulnus infigunt. Creuit hoc in noſtra ætate viciũ,
& in vltimo fine ſtetit, nec augeri poteſt: in hanc om-
nes nos ſcholam ſtudiumq; dedimus, vt officium pute-
mus illudere, quodq; ipſi ab aliis libenter accipimus, id
aliis quaſi quoddam munus offerimus: & ſpe recipiẽdæ
laudis, eos à quibus laudari volumus, antè laudamus.
Sæpe adulantium reſiſtimus verbis ad faciem, & in ſe-
creto mentis fauemus, maximumq; fructum cepiſſe nos
ducimus, ſi vel fictis laudibus prædicamur. Nec cogita-
mus quid ipſi ſim⁹, ſed quid alteris eſſe videamur. Vnde
eò producta res eſt, vt neglecta veritate meriti de ſola
opinione curemus, qui teſtimonium vitæ noſtræ non
I à conſcientia noſtra, ſed à fama petimus. Beata mẽs eſt
quæ perfecte hoc vicium vincit, nec adulatur aliquan-
do, nec adulãti credit, quæ nec decipit alterum, nec ip-
ſa decipitur, tantumq; hoc malum nec facit aliquando
nec patitur. Nihil vnquam in te fictum ſit, nihil omni-
no fucatum. Conſcientiam tuam, quæ certe deo ſem-
per patet, in multitudine verſari puta. Nunquam aliud
corde, aliud ore prætendas. Quicquid pudet dicere, pu
deat etiam cogitare. Illud vero notum iam omnibus,
atque diuulgatum eſt, quàm vtilis quamq; huic propo-
ſito neceſſaria eſt ieiuniorum & abſtinentiæ virtus, ma
xime in his annis, in quibus corpori maior æſtus ineſt.
Non manducare itaque carnem, neque bibere vinum,
Apoſtolica voce laudatum eſt. Quicquid illud quod
inflammare corpus poteſt, quod fomẽtum ſuggerit vo-
luptati, caſtitatis amore fugiendum eſt. Nec tamen ita
magno huius rei labore grauari te volumus, vt ſub ip-
ſo ſtatim onere ſuccumbas: per quod multi dũ nimio
feruore mentis rationem ſuarum virium non haberẽt,
ſubito conciderunt, & penè ante debilitatem, quàm
ſanctitatem de propoſito ſuo conſecuti ſunt. Optimus
eſt in omni re modus, & laudabilis vbique menſura.
Corpus non frangendum, ſed regendum eſt. Sint ergo

moderata & ſancta, ſimplicia in omni mentis humili- K
tate ieiunia, quæ ita attenuent corpus, ne animum ele-
uent, ne res humilitatis gignat ſuperbiam, & vicia de
virtute naſcantur. Ego, inquit, cum mihi moleſti eſſent, Pſal.34.
induebar cilicio, & humiliabam in ieiunio animam
meam. Veſtis abiectio, cibi vilitas, ieiunij laſsitudo,
extinguere debent non nutrire ſuperbiam. Quis rem
medicinæ vulnus faciat, & inde ſanè lædat quoque,
vnde iam læſa curanda ſunt? Aut quæ ſupererit ſpes ſa-
lutis, ſi iſta animę remedia ipſa ſint venena? Laborem Cap.22.
ieiunij tui miſericordiæ opera commendent, & abſti-
nentia tua pauperum refectione ſit gratior. Dominus
loquitur per Prophetam, Miſericordiam volo & non Oſee.6.
ſacrificium. In Euangelio Chriſti verba legimus: Beati Matt.5.
miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequẽ-
tur. Sed quæſo hanc curam vitæ tuæ auia matèrque ſu-
ſcipiant: illæ has partes pro te agant, illæ theſaurum tuũ
in cœlum leuent. Illarum ſit eſurientes alere cibo, veſti-
re nudos, viſitare infirmos, peregrinos tecto ſuſcipere,
& æterni ſpe præmij Chriſto in pauperibus fœnerari,
qui dixit: Quodcunq; feciſtis vni ex his fratribus meis Matt.25.
minimis, mihi feciſtis. Tibi vero maxime dum in pro- L
poſito matureſcat animus, ab omnibus occupationi-
bus recedendum eſt, & omne ſtudium, omniſque cu-
ra in ornandis moribus exhibenda. Quibus ita vacare
debes, & totam occupare mentem, vt non diuitem te
ſentias eſſe, nec dominam: nobilitatis ad hoc tantum
memineris, vt cum claritate generis, morum ſanctita-
te contendas: & cum nobilitate corporis, animi virtu-
te nobiliter proficias, magiſque illa nobilitate glorie-
ris, quæ filios dei & cohæredes Chriſti facit. Ad quam
ſi ſemper inſpicias, dum credis gaudium te habere
quod maius eſt, deſinis de eo quod minus eſt gloriari.
Omnis iſta præclari generis dignitas, & illuſtris auiti
ſanguinis decus ad animam transferantur. Ille clarus,
ille ſublimis, ille ſit nobilis: ille tunc integram nobili-
tatem ſuam ſeruare ſe putet, ſi dedignetur ſeruire viciis
ab eiſque non ſuperari. A quo enim quis ſuperatur, hu- 2.Pet.2.
ius & ſeruus eſt. Quid enim hac ſeruitute animi indi-
gnius, quídve turpius, quàm cum in eo aut dominatur
odium, aut regnat inuidia? quàm cum eum aut auaricia
poſsidet, aut captum ira tenet, vel certè cætera ſibi vicia
vendicant? Non eſt quòd ſibi aliquis de nobilitate ge- M
neris blandiatur, ſi ex meliore parte ſit famulus. Multo
eſt indignius mẽte ſeruire, quàm corpore. Superfluum
arbitror te monere; quàm parca in procedendo debeas
eſſe, quàm rara, cum te hoc etiam ſecularis ab infantia
honeſtas docuerit, & facile intelligas, id tibi multo ma
gis in hac vita eſſe ſeruãdum, quam maxime ſecretum
decet. Illud admoneo, vt ipſis quoque ſalutationibus,
quæ tibi in cubiculo tuo exhibendæ ſunt, certiſsimum
modum ponas: non ſint nimiæ, neque quotidianæ, ne
non tantum officium, quàm inquietudinem præſtare
videantur. Et quanquam omne vitæ tuæ tempus di- Cap.23.
uino debeas operi cũſecrare, & nullam prorſus horam
à ſpiritali profectu vacuam eſſe conueniat, cum tibi in
lege domini die ac nocte meditandum ſit, debet ta- Pſal.1.
men aliquis eſſe determinatus & conſtitutus horarum
numerus, quo plenius deo vaces, & qui te ad ſummam
animi intentionem velut quadam lege cũtineat. Opti-
mum eſt ergo huic operi matutinum deputari tempus,
id eſt, meliorem diei partem, & vſque ad horam ter-
tiam quotidie in cœleſti agone certãtem, hoc velut ſpi-
ritalis quodam paleſtræ exerceri gymnaſio. His tu per
ſingulos dies horis in ſecretiori domus parte ora, clau-
ſo cubi-

A so cubiculo tuo. Adhibe tibi etiam in vrbe solitudinē, & remota paulisper ab omnibus, propius deo iungere, àspectuiq; tuorū reddita lectionis fructum & orationis ostende. Nihil enim in hoc secreto magis agere debes, q̃ animā diuinis eloquiis pascere, & quātum ei per totā sufficere posit diem, hoc eam veluti cibo pinguiore satiare. Ita scripturas sanctas lege, vt semper memineris dei illa verba esse, qui legē suam non solū sciri, sed etiā impleri iubet. Nihil enim prodest facienda didicisse & non facere. Optime vteris lectione diuina, si tibi eam adhibeas speculi vice, vt tibi velut ad imaginē suam anima respiciat, & vel fœda queq; corrigat, vel pulchra plus ornet. Lectionē frequenter interrumpat oratio, & animā iugiter adhærentē deo grata vicissitudo sancti operis accendat. Nunc te igitur ordo instruat cœlestis historiæ. Nunc sanctū Dauid oblectet canticū. Nunc Salomonis erudiat sapientia. Nunc ad timorē domini incitent dicta Prophetarū. Nunc Euāgelica & Apostolica perfectio te Christo in omnium morū sanctitate coniungat. Quæ paranda sunt, memoriæ penitus insere, eaq; iugi meditatione cōserua: quæ maturanda sunt frequenter reuolue, vt diuinū hoc studium & cœlestis B schola, & mores simul virginis ornent & sensum, tradantq; tibi cū sapientia sanctitatē. Vnde scriptura dicit: Qui quærunt deum, inueniunt sapientiā cum iusticia. Sit autē ipsa lectio tēperata, cui finē consilium, non lassitudo imponat. Nam vt immoderata ieiunia & ardor abstinētiæ, & enormes inordinatęq; vigiliæ, intemperantiæ coarguuntur, idq; nimietate pariunt, vt hęc ipsa postea quidem nec mediocriter fieri possint, ita studium lectionis in reprehensionem intemperans cadit, quodq; laudabile est in genere suo, fit de nimietate sui culpabile. *Caput.24.* Generaliter quidē strictimq;, sed breuiter „ dicendum est. In bonis quoq; rebus, quicquid modum „ excesserit, vicium est. Magna est, magna inquā, & quæ „ grādi studio constat, perfectæ vitæ ratio, cōsummatæq; „ sapiētiæ est, scire quid, quo insequaris modo, & ad om„ nem actū præferendo consilium, nihil facere, quod fe„ cisse pœniteat. Intra vnius horæ spacium mutatur habitus, ieiunare, abstinere, psallere, vigilare, non tam studio opus habent q̃ voluntate. Quslibet incipiēs statim vt voluerit ad ista perfectus est, immò illi hoc facilius facere possunt, qui re[...]s corporis vires de seculo ad propositū afferunt. M[...] [...]o mutare, singulasq; vir- C tutes animi formare, in se [...] perficere, grandis studij est, & longæ cōsuetudinis. Itaq; multi in hoc proposito senescimus, & ea propter quæ ad ipsum propositum venimus non habemus. Tua vero conuersatio noua esse debet, mira grauitas, patientia, mansuetudo, pietas. Quicquid sanctius est, atq; perfectius, quicquid magis deo te cōmendare potest, & maiorem in cœlo facere, id semper sequere, id semper amplectere. Sponsa Christi nihil debet esse ornatius. Tanto maiore placēdi studio opus est, quanto maior est ille cui placendū est. Seculi vero virgines, quæ se nuptiis pręparant, & indulgentiā magis Apostoli, q̃ consilium sequi malunt, magisq; amplectuntur incontinentiæ remediū, q̃ præmium continentiæ, vt sponsis placeant, eosq; in amorem sui magis incitent, mira se solicitudine formare studēt, & naturalem corporis pulchritudinē ornandi arte cōmendant. Hæc est illis per dies singulos cura præcipua, decentibus fucis colorare faciē, implicare auro crinem, & ardentes concharum lapides capitis honorē facere, suspendere ex auribus patrimonia, brachia ornare monilibus ac latera, & inclusas auro gemmas à collo in pe-

ctus demittere. Non minorē sponsus tuus requirit or- D natum, qui cum vniuersam ecclesiā salutaris aquæ lauacro purificatā sine macula rugaq; reddiderit, quotidie cupit eam fieri pulchriorē, vt semel à vitiis peccatisq; mundata, semper ornetur decore virtutū. Et si hoc à tota requirit ecclesia, in qua & viduæ continentur & nuptæ, quantum putas expectat à virgine, quæ ex pulcherrimo hoc quodam ecclesiæ prato, velut augustior quidam flos videtur electa? Assume ergo omne illū ornatum per quē placere Christo potes. Satis placere deo crede tuam faciem, si hominibus pulchra apparere nō studeas. Istud ornamentū serua capitis, quod acquisiuisti chrismatis sacramento, cū tibi in cœlestis regni mysterium diadema quoddā regalis vnctionis impositum est. Optima ornamenta sunt aurium verba dei, ad ea sola paratus esse debet auditus virginis, eaq; preciosissimis lapidibus anteferre. Omnia prorsus membra decorentur operib⁹ sanctitatis, totáq; virginalis animi pulchritudo gēmati monilis instar, vario virtutū fulgore resplendeat. Tunc vere concupiscet rex decorem tuum dicetq; tibi: Tota formosa es proxima mea, & macula *Canti.4.* non est in te. Et hæc tibi ornamenta quæ dixi etiā erūt munimenta maxima, & quæ te ipsum ornare deo, & E contra diabolum armare possint, qui per leue interdū quodcūq; viciū, ad animā ingreditur: & si virtutū propugnacula nō resistant, nostro nos repellit loco, & cōtinuo de hoste fit dominus. Propter quod scriptura nos adhortatur, & dicit: Si spiritus potestatē habentis ascē- *Ecclesiastes* derit super te, locū tuum ne dimiseris. Ab eo iam tē- *10.* pore, quo primū per virginitatis professionem domino *Caput.25.* consecrata es, aduersarij in te creuit odiū, & qui aliena lucra pro suis damnis habet, se amisisse dicit, quicquid te possessurā dolet. Grandi tibi opus est vigilātia, grandiq; cura, & tāto solicitius cauendus est inimicus, quāto apud eum ditior esse cœpisti. Vacuus viator & nudus non timet latronis insidias. Securus à nocturnis furibus dormit pauper etiam si claustra non muniat. Diuiti vero opes suæ latronis semper imaginātur occursum, & iugi solicitudine noctium somnum adimunt. Vnde tuæ quoq; diuitiæ, cœlestis thesaurus, ista cautione indigent atq; custodia. Quanto ditior es, tanto debes esse vigilantior. Qui enim plus possidet, plus debet timere ne perdat. Inuidere non cessat author inuidiæ. Et qui semel à deo ipse proiectus est, tanto maiori liuore torquetur, quanto aliquem apud eum viderit cla- F riorem. Qui inuidit Euæ paradisum, quanto magis inuidet tibi regnum cœlorum? Cuncta, mihi crede, ille nunc circumit: vt beatus Petrus ait, deuorandi te cupidus, in modum rugientis leonis ingreditur, vel more dolosi hostis vniuersa perlustrans, explorat omnes aditus animæ tuæ, an sit aliquid infirmū & minus tutum, per quod possit irrepere: rimatur nunc ille omnia, & singula quæq; pertentans, quærit vulneri locū. Cuius tu insidias solicite debes præuidere: vt cum Paulo non ignores astutias eius. Qui cum terribiles diaboli potestates principatúsque describat, nos nihilominus hortatur ad pugnā, hostiúmque vim pandit, vt augeat solicitudinem militum. Non enim vult nos esse timidos sed paratos: denique non fugā suadet, sed arma suggerit. Propterea, inquit, Accipite arma dei vt possitis resi- *Ephe.6.* stere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Ac statim instrumenta singula spiritalis pugnæ tradēs, addidit & dixit: State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iusticiæ, & calceati pedes in præparatione Euāgelij pacis, in omnibus assumentes scutū

G fidei, in quo posſitis omnia tela nequiſsimi ignea extin
guere, & gladiũ ſpiritus, quod eſt verbum dei, per oẽm
orationẽ. Et quoniam de hoc bello licet etiã fœminis
Pſal. 90. triumphare, ſuſcipe hæc arma Pauli, & tãti hortatione
ducis certam præſume victoriã. Hæc enim ſi tu omnia
inſtrumenta poſsideas, ſecura procedas ad prælium ſpi
ritale, nec pauebis diabolum cũ toto exercitu ſuo. Ca-
dẽt enim à latere tuo mille, & decẽ milia à dextris tuis,
ad te autem non appropinquabunt. Beatus quoque Ia-
cobus ille Chriſti miles emeritus, nõ minore nobis au-
Iacobi. 4. thoritate de hoc bello victoriã pollicetur: Subditi, in-
quit, eſtote deo, reſiſtite autẽ diabolo, & fugiet à vobis.
Oſtendit quo modo reſiſtere debeam⁹ diabolo, ſi vtiq;
ſimus ſubditi deo, eiúſq; faciendo voluntatem, vt diui-
nam etiam mereamur gratiam, & facilius nequam ſpi-
ritui auxilio ſancti ſpiritus reſiſtamus. Neq; vero aper-
ta contra nos pugnat acie, nec publica nobiſcum frõte
congreditur, ſed dolo vincit ac fraude, noſtráq; contra
nos vtitur volũtate, de cõſenſu noſtro aduerſari⁹ vires
accipit, noſtróq; nos, vt dici ſolet, iugulat gladio. Infir
mus hoſtis eſt, qui nõ poteſt vincere, niſi volẽtẽ. Procul
H à nobis deſperatio, procul à nobis omnis recedat pa-
uor aduerſariorum: non adiuuemus, ſed vincamus ad-
uerſarios. Dant illi quidem conſilium, ſed noſtrum eſt,
vel eligere vel reſpuere quid ſuggerunt. Non enim co-
gendo, ſed ſuadendo nocent: non extorquẽt à nobis cõ
ſenſum, ſed expetunt. Vnde etiã Ananiæ dicitur: Qua-
re tentauit cor tuum Satanas, mẽtiri te ſpiritui ſancto?
Quod vtiq; illi Apoſtolus nunq̃ imputaret, ſi id abſque
ipſius voluntate diabolus feciſſet. Ipſa etiã Eua ideo cõ
demnatur à domino, quia ab eo quẽ poterat ſuperare ſu
perata eſt. Nec enim meruiſſet à domino iuſticia puniri,
Capu. 16. quę victa eſt, niſi vincere ipſa potuiſſet. Huius nequiſ-
ſimi hoſtis eſt illa vel prima calliditas, & ars doli plena,
fatigare cogitationibus rudes animas, & nouellis in p-
poſito mentibus de ipſa interdum conuerſatione affer-
re mœrorem, vt facile ab huius rei profectu deterrea-
tur animus, cuius initia amara cognouerit. Itaque ſolet
tam ſordidas nonnunq̃ & impias cogitationes inſere-
re menti, vt qui tentatur, dum ſuũ illud putat eſſe quod
cogitat, deteriorem ſe per ſpiritum immundũ propoſi-
to ſuo arbitretur effectum: multoq; puriorem animam
habuiſſe ſe credat, cũ adhuc res ſeculi amaret. Vult e-
I nim iis quibus inuidet callidiſsimus inimicus, horrorẽ
propoſiti ex deſperatione facere ſanctitatis: vt eos obſi-
dente triſticia, etſi à propoſito non reuocat, certe reti-
neat à profectu. Propter quod maxime ſanctarum tibi
ſcripturarum ſtudium diligendũ eſt, illuminanda diui
nis eloquiis anima, & coruſcante dei verbo, diaboli re-
pellendæ ſunt tenebræ. Cito enim fugit ille ab ea ani-
ma, quam ſermo diuinus illuminat, quæ cœleſtib⁹ ſem-
per cogitationib⁹ occupatur. In qua aſsiduũ eſt dei ver
bum, cuius vim nequam ſpiritus nõ poteſt ferre. Et id-
circo beatus illud Apoſtolus ſpiritalis belli inter cętera
inſtrumenta gladio cõparauit. Eſt autem tutiſsimũ at-
que perfectum vt aſſueſcat anim⁹ ſolicita ſemper per-
uigiliq; cuſtodia diſcernere cogitationes ſuas, & ad pri
mum animi motum vel probare vel reprobare quod
cogitat, vt vel bonas cogitationes alat, vel ſtatim extin
guat malas. Hic nanque fons eſt boni & origo peccan-
di, omniſq; ingentis delicti in corde principium eſt co
gitatio, quę vnumquodque opus velut in quadam cor-
dis tabula depingat antequam faciat. Nam ſiue ille a-
ctus ſiue ſermo ſit, vt proferatur ante diſponitur: & co-
gitationum conſilio diſcernitur quod futurum eſt. Vi-
des quàm breui interdum momento quæq; iſta quis co K
gitet, cogitatáq; perficiat, nec quicquã omnino vel lin-
gua, vel manu cæteriſq; mẽbris agitur niſi cogitationes
ante dictauerint. Vnde & dominus in Euãgelio dicit: Matth. 15.
De corde hominis procedũt cogitationes malæ, adul-
teriũ, fornicatio, homicidia, furta, falſa teſtimonia, a-
uaricia, nequicia, dolus, impudicicia, oculus malus, blaſ
phemia, ſuperbia, ſtulticia: Hæc ſunt quæ coinquinant
homines. Omnis ergo ſolicitudo tua omni intentio-
ne debet eſſe in cuſtodia: ibi te maxime oportet obſer-
uare peccatum, vbi naſci ſolet, ſtatímq; ad primam tẽ-
tationis repugnare faciẽ, & malum antequàm creſcat
extinguere. Nec enim expectandum eſt augmentũ eius
rei, quæ timeri debet à paruo, & quæ tanto facilius vin
citur, quanto ei citius repugnatur. Ideo clamat ſcriptu-
ra diuina: Omni cuſtodia ſerua cor tuum. Ex ipſo enim Prouer. 4.
exitus vitæ. Diſtinguendum eſt autem inter iſtas Capu. 17.
cogitationes quibus voluntas fauet, quas cum dilectio-
ne amplectitur, & inter eas cogitationes quæ tenuis
vmbræ modo præteruolare mentem ſolent, ſeſeq; tan-
tummodo vel tranſeundo mõſtrare, quas Græci typos
vocant, vel certe illas quæ repugnanti ac inuito animo L
ſuggeruntur, quibus mẽs cum horrore quodã renititur
ac reſiſtit, quibus vt cõtriſtatur admiſsis, ita gaudet ex-
pulſis. In quibus quidem quæ ſe leuiter menti oſtendũt
& quaſi fugiendo demonſtrant ſe, nec peccatum om-
nino nec pugna eſt. In iis autem cum quibus aliquan-
diu anima luctatur, quibus reſiſtit voluntas, æquale cer
tamen eſt. Aut enim conſentimus, & vincimur: aut re-
ſpuimus & vincimus, & acquirimus de pugnatione vi-
ctoriam. In illa ergo tantummodo cogitatione pecca-
tum eſt, quæ ſuggeſtione conſenſum mentis dedit, quæ
malum ſuum blande fouet, quę in factum geſtit irrum-
pere. Huiuſmodi cogitatio etiã ſi ex aliquo impedita ca
ſu non impleat voluntatem, nihilominus actione cri-
minis condẽnatur à domino, vt illud in Euangelio le-
gimus: Qui viderit, inquit, mulierẽ ad cõcupiſcendũ eã Matth. 5.
iam mœchatus eſt eam in corde ſuo apud deũ, cui nota
ſunt omnia etiã anteq̃ fiant. Voluntas perfecta faciẽdi
reputatur pro opere facto. Quare te debes (ſæpe enim
repeto) quod fieri ſemper volo, ſanctas ſcripturas ſine
intermiſsione meditari, hiſq; tuã replere mẽtem, & ma M
lis cogitationibus locũ auferre, diuinis animũ ſenſibus
occupare, quantúnq; deum diligas, ex dilectione legis
eius oſtendere. Vnde ſcriptura dicit: Qui timẽt domi- Eccleſiaſtici. 2.
num, inquirent quod beneplacitum eſt illi: & qui dili-
gunt eum, replebuntur lege eius. Tunc ſenties quãtum
ad eius amorem adiuuet te ſapiẽtia, quantũ ſit in te di-
uinæ legis auxiliũ, & domino cũ Dauid læta cantabis:
In corde meo abſconde eloquia tua, vt non peccem ti-
bi. Excitãdus eſt enim ſpiritalibus ſtimulis ſemper ani- Pſal. 118.
mus & maiore quotidie ardore renouandus: orationis
inſtantia, illuminatio lectionis, ſolicitudo vigiliarũ, &
diurna & nocturna, eius incitamenta ſunt. Nihil enim
in hoc propoſito ocio deterius eſt, quod nõ ſolummo-
do nõ acquirit noua, ſed etiam parata cõſumit: Sanctæ
vitæ ratio proceſſu gaudet & creſcit, ceſſatione torpe-
ſcit & deficit. Quotidianis & recentibus incremen-
tis mens inſtauranda eſt, & viuendi nobis hoc iter non
de tranſacto, ſed de reliquo metiendum. Quandiu ſu-
mus in hoc corpore, nunquã nos ad perfectum veniſ-
ſe credamus: ſic enim melius peruenitur. Tandiu non
relabimur retro, quandiu ad priora contendimus. At
vbi cœperim⁹ ſtare, deſcẽdimus, noſtrũq; nõ progredi,
iã reuerti eſt. Ceſſet omnis ignauia, & inutilis de præ-
terito

A terito labore securitas. Si volumus non redire, curren-
dum est. Beatus Apostolus de die in diẽ viuens deo, nec
Philip. 3. quid ante fecisset, sed quid facere deberet semper attẽ-
dens dicebat: Fratres ego me non arbitror cõprehen-
disse aliquid. Vnum autem, quæ quidẽ sunt retro obli-
uiscens, ad ea vero quæ sunt priora, me extendens, ad
destinatum persequor brauium supernæ vocatiõis dei.
Galat. 2. Si beatus Paulus ille vas electionis, qui ita Christũ in-
dutus erat, vt diceret: Viuo autẽ iam nõ ego, viuit vero
in me Christus: adhuc tamẽ se extendit, crescit, & pro-
ficit: quod nos facere debemus, quibus optãdum est, vt
in fine nostro Pauli principio comparemur? Ergo tu
1. Cor. 4. hunc imitare qui dixit: Imitatores mei estote, sicut &
ego Christi. Obliuiscere omne præteritum & quotidie
inchoare te puta, ne pro præsenti die, quo debes seruire
deo, præteritum imputes. Optime quæsita custodies si
semper inquiras: damnum parata sentient, si parare ces-
Caput. 28. saueris. Dicas forsitan, grandis labor est, sed respi-
ce quod promissum est. Omne opus leue fieri solet, cum
eius precium cogitatur, & spes præmij solatium est la-
boris. Sic durus agricola inaratum diu campũ, & pin-
B guiores ocin glebas, violẽto vomere scidisse se gaudet,
& mirum in modum ipsa operis difficultate lætus, spẽ
segetis de labore metitur. Sic negociator auidus maria
contẽnit, spectare ausus fluctuum spumas, rabiẽq; ven-
torum, dumq; in omni labore ac periculo lucrum co-
gitat, & lassitudinem simul obliuiscitur & timorẽ. Cõ-
sydera quęso magnitudinem pręmij tui, si tamen con-
syderari potest, quicquid immẽsum est, post abscessum
animæ, post carnis interitum, post fauillas & cinerẽ, in
meliorem statum virgo reparãda es, mandatum terræ
corpus in cœlum eleuandum est. Post hæc angelorũ es
donanda consortio, regnum acceptura cœlorum, & in
Psal. 115. perpetuum regnatura cũ Christo. Quid ergo retribues
domino, pro omnibus quæ retribuit tibi? Quid tãto re-
muneratore dignum facies? Aut quem laborem durum
putabis cuius tãta sunt præmia? Vnde beat⁹ Apostolus,
Roma. 8. Nullæ, inquit, sunt condignæ passiones huius temporis
ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Quid
enim dignum vel facere vel pati possumus in breui hoc
Caput. 29. tempore vitæ nostræ, cum id immortalitate sit recom-
2. Cor. 4. pensandum? Propter quod idem Apostolus ait: Id
enim quod in præsenti sæculo est momentaneum ac
C leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimita-
te æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Respuã-
tur honores, despiciantur diuitiæ, ipsa quoque vita no-
stra martyrij amore contemnatur. Et hęc omnia etiam
si pro æternitatis præmio non darentur, essent tamen
quandoque peritura. Amittunt etiam hoc illi qui sem-
per cupiunt possidere. Quàm multos memoria nostra
retinet in maximis honoribus ac diuitiis constitutos,
repente de summo illo potentiæ fastigio concidisse: &
eos qui tumore elati, aliud quiddam quàm homines
esse se putabant, exitu tandem suo docuisse nos quid
fuerint? Quid enim in hoc mundo stabile? Quid vero
firmum est? Quid porrò non breue & incertum & ca-
sui non seruiens? Quale istud bonum est, quod semper
timeas amittere? quod vel auferendum abs te metuas,
vel à te relinquendum scias? Nam etsi nullo eripiatur
casu, vel morte certe perdendũ est. Et si vita nostra ten
datur per mille annos, & ad extremũ illum totius diẽ
ætatis, quotidiana deliciarũ voluptate veniamus, quale
hoc quæso diu est quod fine deletur? Aut quis illius vo-
luptatis fructus est, qui statim vt cessauerit, videbitur
tibi non fuisse? Age iam, transactum vitæ tuæ tempus
animo reuolue. Nõnne videbitur tibi vmbra quædam D
fuisse, quod transiit, & instar somnij tenuis incertum
esse omne quod videtur. Hoc idem & decrepitus senex
sentire potest. Cui cõuenit dicere cum Propheta, Dies
mei sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fœnum Psal. 101.
arui. Quòd si hæc etiam hic possumus dicere, vbi Caput. 30.
quamuis breuis, tamen quia præsens est, vita ista ma-
gnipenditur, quid in futuro dicturi sumus, vbi maioris
ætatis scientia, trãsactum omne pro nihilo est? Hæc tu
tecum diligenter reuoluens, & breuitatem vitæ huius
æternitatis contemplatione despiciens, ipsum quoque
contemptum mundi maiori cum virtute contemne, &
ad illum tantum diem para te, in quo mundi gloria fi-
nienda est. Illum inquam diem, quem saluator diluuio
comparauit, qui multos fallaci securitate deceptos, fur-
tiuo, vt ait Apostolus, cõprehendet aduentu. Quẽ bea- 1. Thess. 5.
tus quoque Petrus describens ait: Adueniet autem dies 2. Petri. 3.
domini sicut fur, in qua cœli magno impetu transibũt,
elementa vero à calore resoluentur. Cum hæc omnia
dissoluenda sint, quales oportet nos esse in sanctis con-
uersationibus & pietatibus expectantes & properan-
tes in aduentu domini dei, in quo cœli ardentes soluen E
tur, & elementa ignis ardore tabescent? Recens factum
est, & quod ipsa audisti, cum ad stridulæ buccinæ sonũ
Gotthorũq; clamorem lugubri oppressa metu domina
orbis Roma cõtremuit. Vbi nunc nobilitatis ordo? vbi
certi & distincti vllius dignitatis gradus? Permixta om
nia & timore confusa, omni domui planctus, & æqua-
lis fuit per cũctos pauor. Vnum erat seruus & nobilis,
eadem omnibus imago mortis. Nisi quia magis eam
timebant illi, quibus fuerat vita iucundior. Si ita mor-
tales timemus hostes & humanam manum, quid fa-
ciemus cùm clangore terribili tuba intonare de cœlo
cœperit? & ad illam archãgeli vocẽ omni buccina cla-
riorem, totus simul remugiet mundus? cum vi...imus
super nos non manufacta arma concuti, sed & virtu-
tes cœlorum commoueri, sicut Propheta dicit: cum ve-
nerit dominus ponere orbem terræ desertũ & pecca-
tores perdere ex eo, quis tunc nobis pauor, quæ caligo,
quæ tenebræ, cum nos sæpius ac totiens admonitos, & Matth. 24.
tamen imparatos dies repererit? Tunc, inquit, plangent Luca. 23.
super se omnes tribus terræ: & videbũt filium hominis
venientem in nubibus cœli cum virtute multa & ma-
iestate. Tunc dicent montibus, cadite super nos: & col-
libus, operite nos: & petris, aperite vos nobis. Verũ hæc
eorum sint, qui variis huius mundi detẽti curis, de mũ- F
di non cogitant fine. Tu vero cui aduẽtus Christi die-
rum noctiumq; meditatio est, cui pro conscientiæ pu-
ritate domini est optanda præsentia, quæ consumma-
tionem seculi quasi certũ præmij tui tempus expectas,
exultationẽ de cœlo capies non timorẽ. Tunc enim tu
sanctorũ mixta choris, & sanctis comitata virginibus,
in sponsi obuiã sibuolabis & dices, Inueni quẽ quęsiuit
anima mea. Nec vllus iam temporis separationẽ time-
bis, quæ semel immortalitatis gloria & incorruptionis
splendore donanda es, & cũ Christo semper futura es.
Apostolo dicente: Quoniã ipse dominus in iussu, & in
voce archãgeli, & in tuba dei descẽdet de cœlo, & mor 1. Thess. 4.
tui qui in Christo sunt resurgẽt primi. Deinde nos qui
viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cũ illis in nu
bibus obuiã domino in aëra, & ita semper cũ Christo
erimus. Hæc sit igitur cura tua semper, hoc studium,
hæc iugiter virginis corde voluantur, in his totius diei
versetur labor, in his noctis somnus repunatur, in
hoc anima rursus euigilet. Etenim nullus labor du-

G rus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria
æternitatis acquiritur.

Sancti Augustini ad Cyrillum Hierosolymitanum Episcopum, de magnificis admirandisque sancti Hieronymi virtutibus ac præconiis, elegantissimo stylo disserens.
Epistola. CCV.

GLORIOSISSIMI Christianæ fidei athletę,
sanctæ matris Ecclesiæ lapidis aogularis, in
quo admodum firmata cōsistit: nunc vero in
cœlesti gloria dei syderis radientis olim Hieronymi
presbyteri laudes venerabilis pater Cyrille silendū ne
putas, aut lingua balbutientis pueri, virum pollutum la
biis me locuturū fore reris? Cœli enarrāt gloriam dei,
& omnia quæ fecit dominus eum in sanctis suis lau-
dant. Silere debet rationalis creatura à laude dei, irra-
tionali nō silente? Taceā, aut loquar? Cum si taceā lapi-
dibus iubetur clamare. Certe loquar & nō tacebo, totis
viribus & nisibus laudare Hieronymum: Qui quanuis
indignus & insufficiens laudator existam, cum noo sit
pulchra in ore peccatoris laus, tamē ab eiusdem laudi-
H bus minime cessabo. Firmetur itaque manus, & lingua
nostra palato nō adhæreat: quoniam certe magnus est
iste vir sanctissimus, mirabilis, & metuendus super om-
nes qui in circuitu nostro sunt, magous certe in vitæ
excellentissimæ sanctitate, magnus in sapientiæ ineffa-
bilis profunditate, magnus in maioris nūc gloriæ quā-
titate. Mirabilis in prodigiis insuetis, metuendus ob si-
bi à domino trāditam potestatem. Quàm itaque ma-
gous sit iste gloriosissimus Hieronymus, in suæ vitæ
excellentissimæ sanctitate, quo modo patefaceret mea
lingua, cum præcipue cunctorum non sufficerent mor
talium linguæ, vt eius excellentiam explicarent?
Liceat ergo dici, alter hic Helias, alter hic Samuel,
alter hic Ioaones Baptista vitæ excellentissimæ sancti-
tate. Helias & Ioannes eremitæ magnis ciborum &
vestium asperitatibus carnem macerauerūt: Non mi-
noris vitæ Hieronymus gloriosissimus, eremita idem
per quadriennium in eremo ferarum tantū socius per-
stitit. Quinquaginta annis vt venerabilis Eusebij eius-
dem discipuli literæ, quas pridie recepi, plenius fateban
tur: & vt me certius tu idem nosti, vinum & siceram
aliqualiter non gustauit. Ab omni carnium & etiā pi-
scium esu ita se abstinuit, quòd vix ea nominare vole-
I bat. Coctum quid non nisi in vltima ægritudine bis
comedit. Cilicino sacco carnem veluti AEthiopis ma-
cerans, desuper panno vilissimo se tegebat. Stratum a-
liud nisi terram nunquam sciuit. Non nisi semel fru-
ctibus aut hærbarum foliis siue radicibus pastus in die,
post vesperas se orationibus præbēs, deinceps vsque ad
secundam noctis horam quotidie vigilabat: postmodū
vero somno fessus in terra dormiens vsque ad mediā
noctem quiescebat. Qua quidem continue surgens, le-
ctionibus & scripturis sanctissimis, quibus tota radiat
ecclesia, vti lapidibus preciosis, intentus, vsque ad esus
horam perdurabat. Ita leuissima flebat peccata, vt quis
eum æstimasset hominem interemisse. Ter in die car-
nem diris verberibus flagellabat, ita vt ex eius corpore
riuuli sanguinis effluereot. Quin verbum ociosum ali-
quid vt pestem maximam fugiebat. Sibi ocium nullum
erat, semper aut sacris lectionibus, aut scribēdo, aut do-
cendo cūctos exercitabatur. Quid plura loquar? Si san-
ctorum singulorum perquirerem vitas: eo vt puto ma-
iorem neminem inuenirem. Sed quia eum superius al-
terum Samuelem oominauimus, fuisse huic similem
Samuelē ostendamus. Hic certe Samuel, qui de vanis K
literarum studiis verberibus euocatus, sacræ scripturæ
ministerio deputatur. In cuius vultꝰ lumine diuina gra
tia influeote, vtriusque testamenti lumeo vidimus, &
in cuius brachij fortitudine hæreticorū pars maxima
est dispersa. Hic certe gloria virtutis nostrę transferens
vtrunque testamētum ex Hebræorū lingua io Græcam
pariter & Latinam, disponēnsque ipsum posteris io æ-
ternum, declarans ænigmata & obscura dubia & no-
dosa, præparans officiorum seriem cūctis ecclesiæ mi-
nistris, totam penè ecclesiam ædificauit. Vnde bene ma
gnus apparet in sapientiæ ineffabilis profunditate. Li-
berales autem scientias ita perfecte sciuit, quòd rela-
tione omniū nullus adhuc sibi similis apparet. De scri-
pturis vero sacris vti multarum suarum epistolarum,
quas ad me direxit, experiētia didici, æqualem sibi ne-
minem vnquam noui. Hebraicorum, Græcorum, Chal
dæorum, Persarum, & Medorum, Arabicorum, & penè
omnium nationum linguas & literas, tanquam si fuis-
set in eisdem natus & educatus, sciuit. Quid plura di-
cam? Quæ Hieronymus ignorauit in oatura, nullus ho
minum vnquam sciuit. Non me ista venerabilis pater L
existimes dicere, vt putē te Hieronymi & vitam & vir-
tutes peius me scire, cum sibi socius extiteris multo tē-
pore. Sed testor deum, quooiam ob tam ineffabilis viri
sanctitatem, si voluissem tacere, non potuissem. Confi-
tentur mirabilia opera sanctitatem suam & ipsi cœli,
in quibus magnus habitat sine fine. Nulli itaque dubiū
est intra patris mansiones, ipsum vnam ex maioribus
& sublimioribus sedibus obtinere. Cū enim homo ibi-
dem secūdum opera præmietur, & iste perfectioris pe-
nè vitæ extiterit, clare patet ipsum vnum de maiori-
bus & sublimioribus cœlestis Hierusalem ciuibus fure.
Quod vt à nobis plenius & certius credatur, in omndo
præ cunctis, qnorum oostra recordatur ætas, valde mi-
rabilis apparet prodigiis insuetis, & miraculis infini-
tis, quorum mihi aliqua venerabilis Eusebius suis lite-
ris intimauit. De cæteris vero prodigiis, quæ mirabili-
ter fiunt quotidie: vt continue intelligo relationibus
cupiens plurimorum auidius peraudire, tibi pater cha-
rissime supplico, vt mihi in breui volumine quæcun-
que poteris vera & vtilia miracula collecta, quam ci-
tius facultas aderit, eiusdē Hieronymi sanctissimi de- M
uotione transmittere non deneges. Sed vt multa me-
rita Hierooymi sanctissimi non lateant: quid erga me
diuina annuente clemeotia, in ipso sui obitus die acci-
derit, enarrabo. Eodem nanque die & hora qua exutus
putredinis & immundiciæ carnis toga Hieronymus
sanctissimus vestimentū perpetuę immortalitatis, inę-
stimabilis lęticiæ & gloriæ induit, erā Hippone in cel-
lula mea quiescens auide cogitās qualis inesset anima-
bus beatorū, qui cum Christo gaudēt, glorię, & lęticia-
rum quantitas, cupiens inde ex hac materia breuē com
ponere tractatū, precibus cōpulsus nostri Seueri quoo-
dam venerabilis Martini Turonensis episcopi discipu-
li, charta, calamo, pugillariq; in manibus susceptis, vt
breuē scriberē epistolā sanctissimo Hieronymo desti-
nandā, vt quicquid ex hoc sentiret responderet. Sciebā
enim in tam difficili quæstione à nullo alio viuentium
me posse melius doceri & euidentius. Cūq; iam scribēs
salutationis exordiū Hieronymo prænotarē, ineffabile
subito lumen nostris inuisuui tēporibus, nostrisq; mini
me linguis declarādum, cū ineffabili inauditaq; odorū
oim fragrātia cellulā in qua stabā itrauit, hora iā cōple
torij. Quo à me viso, stupore admirationèque commo-
tus,

A tus, animi & membrorũ virtutes repente amisi. Nesciebam enim tũc quòd dextera mirabilis dei exaltasset seruum suum, notas faciens in populis virtutes suas. Nesciebam etenim quòd deus antiquæ miserationis seruũ suum fidelem à carnis immundicijs dissoluisset, & tam sublimem ei in cœlo sedem parasset. Nesciebam certe inuestigabiles vias domini. Nesciebam thesauros infinitæ dei sapientiæ & scientiæ. Secreta & occulta dei iudicia nõ cognoscebam: quoniam quos vult facit sua ineffabili sapientia ad sui agnitionem venire. Quos autem prædestinat, vocat, iustificat, & beatificat, pro vt decernit conuenire. Itaque quia talem oculi mei nunquam perspexerant lucem, olfactus meus odorem non senserat, tam nouis, tam inauditis miris obstupescebam. Inter hæc autem meis in me perstrepentibus cogitationibus quid hoc esset, de luce hæc dicens verba, vox emicuit: Augustine, Augustine quid quæris? Putàsne breui immittere vasculo mare totum? Breui includere pugillo terrarum orbem? Cœlum firmare ne visitatos exerceat motus? Quæ oculus nullius hominum videre potuit, tuus videbit? Quæ auris nulla per sonum hausit, audiet tua? Quæ cor humanum nullatenus in-B tellexit, nec etiam cogitauit, existimas te posse intelligere? Infinitæ rei quis erit finis? Immensa qua mensura metieris? Potius totum mare in arctissimo clauderetur vasculo, potius terrarum orbem paruulus teneret pugillus, potius cœlũ à motu continuo desisteret, quàm gaudiorum & gloriæ quibus beatorum animę sine fine potiuntur, minorem intelligeres particulam, nisi vti ego experientia docereris. Discurre adhuc breue temporis spacium. Impossibilia facere ne coneris, donec impleatur tuus vitæ cursus. Hic non quæras quæ non alibi, nisi quo tam fœliciter properas, inueniri possunt. Hic satage talia exercere opera, vt postmodum ibi quę aliqualiter hic intelligere cupis, in æternum habeas. Inde qui intrant nullatenus exeunt. Ad hæc ego pauore stupens, admiratione tam inuisa penè amens, omni quasi vigore carens, his verbis aliqualem sumens audaciam, tremebunda voce dixi: Fas vtinam mihi foret, qui tam fœlix es, tam gloriosus, tam honorifice ad illa properans gaudia, qui tam dulcia eloquia gutturi meo faris, non ambigere. At ille inquit: Nomen meum quæris? Hieronymi illius presbyteri, cui trans-C mittendam epistolam iam scribens cœpisti, sum anima, quæ hac in hora in Bethleem Iuda carnis onere deposito, Christo omnique cœlesti comitata cohorte, omni decorata pulchritudine, omni illustrata splendore, illo induta immortalitatis deaurato vestimento, circumamicta omnium bonorum & gaudiorum varietate: terrenorum omnium triumphatrix, omni diademate coronata, omni beatitudine & fœlicitate vallata, iam nullum deinceps expecto gloriæ defectum, sed augmentum. Tam gloriose támque ineffabiliter pergo ad regna cœlorum sine fine mãsura. Quãdo iterum iungar corpori glorificando & non morituro, sed gloriam quam nunc sola habeo habituro, in illa scilicet vniuersæ carnis resurrectionis die. Tunc ego amplius animi in me collectis viribus, præ gaudio à lachrymis non cessans, sic respondi: Vtinam virorũ eximie tui mererer fieri pedissequus. Sed quæso tui seruuli, quanquam vilissimi, quem dilexisti in mundo nimia charitatis affectione, recorderis: vt tuis interuentionibus à peccatis emender, tua gubernatione recto calle inoffenso pede procedam, tuis defensionibus assiduis ab inimicis mihi continue insidiantibus prote-

gar: tuóque sancto ductu salutis portũ attingam. Pla- D ceret vtinam voluntati tuæ aliqua mihi interroganti respondere. At illa: Quid optas, dicito, me omni tuę voluntati responsuram sciens. Vellem, inquam, intelligere. Vtrum beatorũ animæ quædam velle præsumãt, quę obtinere nequeant. At illa: Vnum Augustine noueris, quòd sanctorum animæ ita in illa æterna gloria in deo sunt solidatæ & firmatæ, quòd nulla sibi inest alia voluntas nisi dei, quòd nil velle aliud possunt, nisi quę deus vult. Ideo quæ volunt obtinere possunt. Etenim quæcunque volunt, & deus & vult & adimplet. Nemo quippe nostrum suis fraudatur desyderiis, quia nil præter deum aliquis nostrum optat: quoniam vero semper vt volumus deum habemus, nostra semper desyderia sunt plenissime adimpleta. Longa quidẽ pater charissime Cyrille verborum texeretur series, si omnia quæ gloriosa illa anima mihi perscrutanti patefecit, scriberem in hac breuitatis epistola. Spero enim quòd Bethleem ad tantas reliquias visitandas permittente deo veniam non post multos annorum circulos, vbi tunc quæ audiui, & in scriptis tradidi, videbis perspicaciter. Pluribus itaque horis illa gloriosissima anima ibidem mecum manẽs, trinitatis sanctissimæ vnitatẽ, E & vnitatis trinitatem, filij à patre generationem, spiritus sancti à patre & filio processionem, angelicas hierarchias & ordines, & eorundem beatorum spirituum mysteria, beatarum etiam animarum fœlicia, gaudia, & alia vtilia & grauia humanis intellectib⁹, quàm subtiliter, quàm euidenter, q̃ mirabiliter & delectabiliter mihi patefecerit auido, si omniũ hominum linguis loquerer, nõ explicarem sermone. Deinde à meis oculis lux illa disparuit. Sed multis postmodum diebus ineffabilis odoris suauitas remansit. Quàm mirabilis ergo iste est, faciens tot mirabilia, tot & tanta insueta prodigia hominibus. Ad ipsum ergo ore nostro clamemus & exultemus, demúsque gloriam laudi eius, quoniam certe dignus est omni laude, nec sumus sufficientes ipsum laudare. Introiuit enim in domum domini candidus & pulcherrimus, vbi sine dubio de sublimioribus & præclarioribus gloriæ sedem obtinet. Quod, vt iterum clarius veritatis lumen pateat pluribus testibus quàm vno, censui quid supra dictus noster Seuerus, vir F doctrina & sapientia pollens, cum tribus alijs in ipso die, & hora obitus Hieronymi, in Turonensi ciuitate viderit, meæ addere visioni: de quo, mihi quidem solummodo ipsemet pridie ad me veniens fuit testis. Volens itaque deus vt sublimis Hieronymi gloria mundum non lateret, veluti sanctitas sublimis, & penè cunctorum viuentium excellentissima non latebat, ne illi quos sanctitatis illius delectabat sequi vestigia, habiturum præmium ignorantes, aliquando à sanctitatis deuiarent tramite: & vt etiam alij sibi tot & tanta elargiri cernentes præmia, illius sanctitatis & virtutis inhærerent vestigiis. Minuit enim laborem põderis, præmiorum spes, die & hora qua idem gloriosus Hieronymus fœliciter expirauit, elargiendam sibi gloriam, Seuero & tribus alijs cum eo stantibus taliter declarauit: Hora completorij die illo in domo sua Seuerus cũ tribus aliis viris catholicis, quorum duo monasterij quõdam venerabilis Martini erant monachi, in diuinis legens locutionibus, in cœlo, in æthere terraque canticũ suauissimorum inauditorum, ineffabilium & incredibilium infinitas repente audiuit voces, & organorũ, tympanorum, Psalteriorũ, & totius symphoniæ, & instrumentorum sonos, quibus cœlũ & terra, & omnia, vt sibi videbatur

G videbatur, vndiq; resonabant: quorum suauitatibus eorum animæ penè à corporibus exhalabant. Stupefacti ilico omnes illi eleuantes oculos cœlum totũ, ęthera, & omnia quæ eorum continentur ambitu, quadã videri ũt luce septies solis luce præclariore clarescere: ex qua omnium odorum aromata erũpebant. Hæc illi tam mirãda cernentes, deum exorauerũt precibus, vt eos cur talia fierent non lateret. Quibus vox de cœlo veniẽs ista dixit: Nulla vos moueat admiratio, nec vobis videatur admirabile, si talia & videtis & auditis. Hodie enim regum rex, & dominus dominantiũ, Christus dominus exeunti de hoc nequã seculo animæ gloriosissimi Hieronymi presbyteri in Bethleem Iudę commorantis, totus festiuus obuiam venit, vt eam præ cæteris tãto honorificentius, tanto & excellentius & sublimius ad sua introducat regna, quãto præ cæteris sublimioris & sanctioris vitæ meritis fulget. Hodie omnium angelorum ordines exultantes, & talibus vocibus alternatim cũcti concinentes suo ciui sociãtur. Hodie omnium patriarcharum & prophetarum cœtus, Hodie apostolorum & discipulorum chorus, Hodie omnes sancti martyres,
H Hodie confessores, Hodie gloriosa dei genitrix sanctis omnibus comitata virginibus, Hodie omnium beatorum animæ lætabundæ & festiuo suo occurrunt cõpatriotæ & ciui. His auditis vox siluit, sed tamen lux & cantus & odor per horã postmodum perdurãtes cessauerunt. Itaque liquido patet ipsum de sublimioribus & maioribus ciuibus fore: quo & magnus & mirabilis est & metuendus super penè omnes sanctos ob sibi traditam potestatem. Nulli sit dubium, quin ita præ cæteris quæ vult posse ipsum assequi, sicut præ cæteris sua volũtas diuinæ magis cohæret voluntati. Nullus vero me tantæ audaciæ putet, vt fatear ipsum Ioanne Baptista, quo testante ipso Saluatore, nullus maior inter natos mulierũ surrexit, Petro & Paulo & cæteris duodecim Apostolis, qui ab ipso Christo electi & sanctificati sunt maiorem habere gloriam. Sed tamen etsi prohibeat ratio, ipsum illis maiorem obtinere gloriam in cœli regno aliquem audere confirmare: tamen nullas video rationes, cur sit nefas dicere, æqualem illis in gloria Hieronymum fore, dummodo illis in vitæ sanctitate discors non fuerit, cum non sit personarum acceptor
I deus, sed singulorum merita decernens, & reddẽs vnicuique quod meruit. Ast si cuiquam videatur minorẽ Ioanne & Apostolis Hieronymum, parũ videatur minorem ipsum obtinere gloriam, cum & illius sanctitatis merita, illius laboris grauia, illius scripturæ & verissimæ translationis vtriusque testamenti, officiorũmque ordinationis fructus, nõ solum præsentibus, sed etiam futuris perspicaciter cernat, paulo minus fore nil ipsum ab eisdem in gloria discordem. Verum testor deũ, puto iudicabit. Porrò ne aliquibus deridendi laqueũ initiare videar, dum Ioãni & Apostolis in sanctitate & gloria æqualem esse Hieronymum sanctissimum fateor: vnum quod expletis nondum diebus quatuor in visione vidi enarrabo, vt veritas non lateat, & ne quis me has laudes retexere credat vel amore carnali, quo homo à veritatis cognitione maxime deuiat, vel vesanæ mentis imperitia, vel alia quacunque causa velit: sed me hoc non ambigat ab homine intellexisse minime, sed per reuelationẽ quam dedit deus omnipotẽs qui suos exaltat sanctos, & exaltãdo magnificat. Quarta præeunte nocte mihi auide cogitanti, quid laudis, quidve debitæ reuerentiæ Hieronymi in breui retexerem epistola, reuelauit hoc modo. Dum itaque vt dixi, disponens hãc epistolam tibi scribere, cogitarem aptã K laudis materiam inuenire, hora adueniẽte noctis mediæ, me somnus oppressit, & ecce maxima mihi affuit angelorum multitudo, inter quos fulgẽtes plus infinito sole duo erant viri, ita similes & vniformes vt nulla in eis videretur differentia, qua alter ab altero differre posset, nisi quòd tria serta ferebat vnus in capite ex auro & lapidibus preciosis, alter vero duo. Hi cãdidissimis induti colobiis, vndique auro & gemmis cõtextis, tantæ erant pulchritudinis vt non valeret quispiam imaginari. Accedentes itaque illi ambo prope me, sub silentio paulisper steterunt. Deinde ille qui tria ferebat serta, his me verbis allocutus est: Cogitas Augustine quid laudis debeas de Hieronymo in veritate proferre. Et certe diu cogitans nondum nosti, sed huc ambo venimus vt eius tibi gloriã indicemus. Hic certe meus socius quem vides, Hieronymus ipse est: qui sicut æqualis mihi in vitæ sanctitate fuit, ita per omnia in gloria æqualis est, & quæ possum, ipse potest: & quæ volo & ipse vult: & sicuti deum video, & ipse videt, & cognoscit, & intelligit. In quo omnis nostra & L sanctorum omnium consistit beatitudo & gloria. Nec habet maiorem vel minorem gloriam alter ab altero sanctorum, nisi inquantum magis & minus diuinam contemplatur speciem siue cognoscit. Sertum vero tertium quod plus illo fero, aureola martyrij est, quo vitam finiui corporis: Qui etsi in mundo labores plurimos, & ærumnas, afflictiones, verbera, contumelias, & hominum opprobria, & derisiones, & cætera valde grauia, quæ ita pacifice pertulit, & ita gaudenter propter deum, vt in infirmitatibus exultaret, & verus martyr extiterit, & præmia martyrij non amiserit: tamen quia gladio vitam non finiuit, aureolam quæ in signum datur martyrij, talis non habet. Serta vero duo alia quæ habemus, aureolæ sunt, quæ solum virginibus & doctoribus dantur, vt ab aliis discernantur. Ad hæc vt mihi videbatur respondi: Quis enim es domine mi? Et ille: Ioãnes, inquit Baptista ego sum, qui huc ad te descendi vt nunciarem tibi Hieronymi gloriam quatenus ipsam gentibus nuncies. Hoc enim noueris: quia honor & reuerentia quæ singulis sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur, ne putes quod in cœlo sit aliqua inuidia vt in mundo. Sicut enim in mundo quili- M bet hominum cæteris præesse potius vellet quàm subesse, ita in cœlo propter charitatem ineffabilem, qua se inuicem diligunt beatæ animæ, quilibet sanctorũ ita alterius gloria gaudet, sicut sua. Quin & vellet quisque maior vt quisq; minor sibi esset æqualis & penè maior, quia eius gloria esset sua: ita minor melioris gloria gaudet sicuti eam haberet: nec vellet eam habere vt ille nõ haberet, immò potius de sua, si fas esset, impartiret. Vnde gloria singulorum est gloria cũctorũ, & gloria cũctorum est gloria singulorũ. His dictis societas omnis illa discessit. Expergefactus itaq; à somno, tantos in me subito sensi charitatis ardores, quãtos in me nunq̃ senserã. Nã deinceps hactenus nunquam aliqualis in me vel inuidiæ, vel superbiæ, siue arrogantiæ fuit appetitus vel cogitatio. Testis enim est deus qui omnia antequã fiãt nouit: quòd deinde tantus in me extitit charitatis feruor, quòd plus alieno bono gaudeo q̃ meo, plus affecto omnibus subesse, q̃ supra esse. Hęc idcirco dixerim, nõ vt laudis humanæ acquirã famã, sed vt quis hæc nõ putet vana fuisse somnia, quibus sæpe deluditur mens nostra. Sæpe etenim deus abscondita & maxima per somnia reserat. Magnificemus ergo dominum in sancto suo,

A ctosuo, magnificemus opera sua, quoniam perfecta sunt:nec est in eis iniquitas. Sanctum domini Hieronymum propter deũ cum quo regnat, secure magnificemus, quoniam in vita sua magnifice fecit, in morte sua magnifica recepit. Quapropter magnus est in medio nostri: & sanctus & excellus in vitæ excellentissimæ sanctitate. Magnus sanctus & excelsus in sapientiæ ineffabilis profunditate. Magnus sanctus & præexcelsus in maioris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis & laudabilis & gloriosus in prodigiis inuisis, inauditis, & insuetis: metuendus, colendus, & venerandus, ob sibi traditam à domino potestatem, honorem, & gloriam sempiternam. Magnificemus ergo obsecro eum, ne taceamus, quoniam maior est omni laude. Notas faciamus in populis gloriæ suæ laudes. Non miretur homo si eum quem deus magnificauit & coluit, laudemus. Non hominem pigeat venerari & colere, quem deus coluit & veneratus est. Non putet quispiam Ioanni & Apostolis in gloria & sanctitate æquando Hieronymum, Ioanni & apostolis exercere iniuriam: quoniam ipsum illis præstare & gloria & sanctitate si possent, optarent. Gloria enim & beatitudo eius eorum est
B gloria, & beatitudo eorum est sua. Honor laus & reuerentia à nobis exhibita Hieronymo, eorum singulis exhibetur: & quæ illis singillatim exhibetur, Hieronymo exhibetur. Si ergo cupis Ioannem Baptistam & Apostolos venerari, simul venerare illum, quoniã ipsis per omnia est æqualis. Secura igitur mente, omni depulsa formidine, Ioannem Baptistam Hieronymo æqualem, & non maiorem, quoniam nullus maior surrexit, omni deuotione & reuerẽtia, fateamur: quoniam si minorem facimus, Ioannis gloriæ derogamus, & magis iniurias exercemus ad laudes. Huius mei imperiti sermonis opus, quanquã insufficienter, quanquã vilissime, quanquã nihili, tamen deuote & reuerenter expletum, ad te venerabilis pater puro corde, & magna animi deuoti affectione dirigo, supplicans vt ingenioli mei verbula quæ de meæ imperitiæ pauperie in laudes eximij Hieronymi obtuli, non deridendo, sed charitate debita æquanimiter tolerando legas, & quæ minus debita dixi ad tanti viri laudes, & meæ imputes imperitiæ & epistolæ breuitati, & eius laudum immensæ immensitati. Quoniã certe si omnium mortalium linguæ
C solum eius laudes promerent, minus debito satis esset. Mei peccatoris venerabilis pater esto memor, vt dum in illo steteris loco, quo illud sacrũ eximij Hieronymi cadauer quiescit, eius me interuentionibus recommendes. Quoniam nulli dubium est, quòd ea quæ optat idẽ Hieronymus, potest continuo obtinere. Non enim suo aliqualiter defraudatur desyderio.

Beati Cyrilli ad sanctum Augustinum, de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortem celebratis, accurate disertissiméque scribentis.

Epistola CCVI.

Epistolam hanc non credo esse Cyrilli, vt nec præcedẽtem Augustini.

VENERABILI viro, Episcopo eximio Augustino Hipponensi præsuli, Cyrillus Hierosolymitanus pontifex, & omnium sacerdotum infimus, illius insequi vestigia, cuius in terris sanctitas radiare non cessat: illius scilicet Hieronymi gloriosi, cuius memoria in benedictione in sæculum sæculi. Qui quantus sit & tu similiter bene nosti, eius vsus maxime colloquiis & doctrinis, de quo me velle differere cum sim reprobus in toto, & indignus, quasi reputo audaciam. Sed tamen quia tua me cogit dilectio, vt tibi

aliqua scribam de prodigiis hominibus insuetis, quæ D per illum in diebus nostris fecit dominus, vt eum celebrem in mundo faceret, & cunctis hominibus gloriosum, tamẽ tuis confisus orationibus, opus aggrediar vt tua poscit deuotio, & breuiloquio perstringam de multis pauca. Gloriosum huius viri obitum, visionemque meam, necnon & mirifica tunc temporis peracta te nosse non ambigo. Nam vir vtiq; reuerẽdus & memorię obliuioni non dandę, Eusebius nobilis Cremonensis eius discipulus, in quo magistri refulsit sanctitas & doctrina, cuius sapientiam & probitatem & excellentiam non ignoras, qui post biennium à nostræ mortalitatis miseria ereptus, suum prædilectissimum magistrum Hieronymũ in cœli patria est secutus, vt nobis indicant eius crebra miracula, de quibus etiam inferius aliqualiter pertractabo, reuerendo patri Damaso Portuensi Episcopo, & Theodonio Romanorum senatori eius fratri, Seuero probissimo viro, Eustochio sanctissimæ mulieri, & tibi & multis aliis quos singillatim nominari non eget, tunc temporis per suas literas totius eius obitus seriem intimauit. Vnde amplius ea quę nosti reiterare foret superfluum, & dicendorum impedimentum. His ergo omissis ad eiusdem quę non E cessant continue clarere miracula noster se stylus vertat, vt tua poscit deuotio. Et primo ab Eusebio viro sanctissimo eiusdem Hieronymi sanctissimi discipulo sumat initium.

Error ortus post obitum beati Hieronymi.

POst obitum gloriosi Hieronymi, quædam hæresis inter Græcos, id est, secta surrexit, quæ ad Latinos vsq; deuenit, quæ suis nefandis nitebatur rationibus probare: quòd animæ beatorũ vsq; ad vniuersalis iudicij diem, in quo eorũ corporibus erãt iterum coniungẽdæ, visione & cognitione diuina, in quo tota constitit beatitudo sanctorũ, priuabantur, & damnatorum animæ similiter vsq; ad diẽ illum nullis cruciabãtur pœnis. Quorũ ratio talis erat, Sicut anima cum corpore meruit vel peccauit: ita cum corpore recipit præmia siue pœnas. Asserebant etiam illius sectæ nequissimi, nullum fore purgatorij locum in quo animæ quæ nondum de suis peccatis in mundo plenã egissent pœnitentiã, purgarentur. Qua quidem secta pestifera crebrescente, tantus in nos dolor irruit, vt nos amplius pigeret viuere. Quocirca meis cunctis suffraganeis Episcopis, & aliis viris catholicis cõuocatis, eis ieiunia & orationes indixi, vt suã sic agitari ecclesiam diuina nõ permitteret bonitas. Mira res, & forte huic similis nun- F quam visa. Tribus expletis diebus ieiuniorum & orationum, subsequenti nocte gloriosus Hieronymus suo prædilectissimo filio Eusebio orationibus incumbenti manifeste apparens, benignáq; eum allocutione confortans, ei dixit, in hac secta pestifera minime formida cum sibi finis iam imponendus erit. Quẽ Eusebius nimio fulgentem splendore, ita vt in eum oculis humanis aspicere nõ valeret, intuitus, quasi de graui somno euigilans, dulces per oculos fundens lachrymas, ita vt penè formare vocem non posset, quantum poterat clamare cœpit: Pater meus Hieronymus es? Quare meam societatem spernis? Certe teneam te, nec dimittam, nec sine tuo quem dilexisti filio gradieris. Ad quẽ gloriosus Hieronymus, Non te fili dilectissime deseram: Confortare, nanque vicesimo die me sequeris, & simul in gaudio permanebimus sine fine. Sed Cyrillo cunctisque fratribus nuncia, vt die crastina iuxta præsepe domini, vbi meum quiescit corpus, omnes in vnũ conueniant, tam catholici quàm etiam illius sectę viri.

Ratio errantium.

Recursus ad dominũ contra errorem.

Exauditio miraculosa

G Et tu trium hominum, qui in hac fuot vrbe hac nocte defuncti, cadauera inhumata in locum in quo meum est bumatum corpus facies deportari: super quibus saccum quo vtebar ponens, statim vitæ pristinæ redditi, banc radicitus hæresim extirpabunt. Cui vale dicens gloriosus Hieronymus disparuit. Mane autem facto, ad me qui Bethleem tūc eram, venerabilis Eusebius veniens, cuncta quæ viderat enarrauit. Quo audito, immensas creatori gratias agēs, & glorioso Hieronymo, omnibus in prędicto loco, in quo pro nobis de inteme rata virgine saluator natus est, & vbi etiā sacratissimū Hieronymi cadauer humatū est congregatis, prædicto rum defunctorum cadauera deferri fecit. O mira erga homines dei miserantis dispensatio. Quot modis in se sperantes scit iuuare. Quantis & quot honoribus suos exaltat sanctos. Fiebat interea ab illius sectæ cultoribus derisio, credentibus quòd foret exinanita manus domi ni. Lætetur itaque omnis fidelium cœtus: & deo in voce exultationis psallāt, quoniam suscepimus misericordiam domini in medio templi eius. Accedēs nanq; vir venerabilis Eusebius ad singulorū cadauera flexis ge-
H nibus manibúsque in cœlum extensis, cunctis audientibus sic orauit: Deus cui nihil est impossibile, nihil graue, inuictæ fortitudinis & virtutis, qui facis mirabilia magna solus, & nullum in te sperantium sperois. nunc preces tuorum exaudi fidelium, & vt tua quā dedisti fides, intemerata inuiolatáq; per secula maneat, ac etiam vt horum error appareat, & per merita & intercessiones gloriosi tui Hieronymi dilecti, introduc in hæc cadauera animas quas de ipsis egredi voluisti. Qua quidem oratione finita, singulorum sacco quo supra carnē gloriosus Hieronymus vtebatur, tangens cadauer protinus in id vitæ spiritum introduxit. Qui homines apertis oculis, omnibúsq; vitæ signis ostensis sunt perfecte resuscitati, & cœperunt beatarum animarū gloriā, & peccatorum pœnas, tā purgatorij q̄ inferni clara voce omnibus intimare. Nā vt mihi postmodū interrogaoti dixerunt, beatus Hieronymus eos cōduxerat secum in paradisum, in purgatorium, & infernū: vt quæ ibi agebātur, patefacerēt vniuersis. Sibiq; dixerat, q ad corpora redirent, & de perpetratis peccatis ibi agerēt pœnitentiā, qui eo die & hora qua venerabilis Eusebius
I migraturus erat, & ipsi iterum morituri erant, ac etiam si bene agerent pœnitentiā, cum eo gloriam adepturi. Quod & factū est, vt inferius declarabo. His igitur peractis, multitudo maxima populorum tam fidelium quàm etiam illius sectæ defensorum, qui ad tam grande concurrerent spectaculum, tam certum erroris indicium & veritatis experimentum, necnon beati Hieronymi merita egregia cernens, magnis vocibus immensas laudes referunt creatori, qui suos in se sperantes non deserit. Et sic Augustine charissime, pius dominus nauiculam suæ fidei sacratissimæ in huius mundi mari eructantibus malorum hominum fluctibus agitari permittit: sed minime naufragari. Quo quidem forti quæso esto animo: viriliter age, non formides contra fidei persecutores magnanimiter dimicare sub vmbra alarum tam pij patris, qui suorum fidelium preces inefficaces esse non sinit, dummodo tota spe & puro fiant animo. Non enim aliter nostræ nequeunt exaudiri preces, nisi cum in deo nostra non perfecte spes consistit, vel quia petimus non petenda. Ad ipsum ergo dominum non tantum ore, sed toto corde clamemus dum affligimur: Et ipse qui dominatur in virtute sua, & nos quotidie oculo respicit pietatis, non permittet nos tentari supra id quod possumus. Sed
K oe nimis deuius à proposito modo gradiar: ad inceptarn redeam, & venerabilis Eusebij obitum explens primo, & virorum illorum trium similiter, quos resuscitatos nostī migrationem scribens: quia eadē hora sunt & die qua Eusebius, de huius mundi & valle miseriæ exempti. Aliqua Hieronymi miracula introducam de multis pauca.

Adueniente autem die, quo venerabilis Eusebius à beato Hieronymo in visione de qua supra factus sum, se migraturum sciebat, die tertia præeunte languore febrium concussus valide se super terram, magistri non immemor, nudum deferri fecit à fratribus, & singulos osculans fratres benigna eos consolatione confortauit, & vt in sancto manerent proposito admonuit. Deinde saccum quo gloriosus induebatur Hieronymus, deferri fecit & supra se poni iussit, ordinauitque se nudum instar gloriosi magistri in ecclesia in qua iacebat sancti Hieronymi corpus sepeliri. Post hæc communione sacratissimi corporis Iesu Christi se muniens, domino se & beato Hieronymo commendauit: & per triduum loquutione corporalique visione priuatus iacuit, circunstantibus fratri- L
bus alternatim Psalterium, passionem domini, & alia sacra continue legentibus. Durum quippe & cunctis recte in mundo degentibus formidabile hoc quod narro. Die autem quo moriturus erat, per duas horas ante animæ beatæ exitum: venerabilis Eusebius tam terribiles actus cœpit peragere, quòd circunstantes monachi pauore perterriti, velut amentes in terra iacebant. Nam quandoque transuersis oculis, manibus simul iunctis, facie terribili, vocéque dira, quasi sedens clamabat: Non faciam, non faciam: mentiris, mentiris. Post hæc ad terram rediens, faciem firmabat in terram, quantum potuit clamans: Adiuuate me fratres ne peream. Quod monachi videntes, lachrymantes & tremebundi eum interrogauerunt: Quid habes pater? Ad quos ille: Non videtis dæmonum agmina, quæ me debellare cupiunt? Et illi: Quid te facturum volebant, cum dicebas, non faciam, non faciā? Et ille: Conantur nanque vt diuini nominis blasphemus inueniar: & ideo ore hoc non facere clamabam. Et illi: Quare pater faciem abscondebas in terram. Et ille: Ne eorum aspectū cernerē, qui tam turpis & terribilis est, quòd omnes penè formidines quæ in mūdo sunt M
respectu eius nihil sunt. Inter hæc verba actus priores reiterans, sic ad extremam horam vsque deuenit. Fratres autem qui adstabāt, pauore & dolore perterriti, velut mortui stabant, quid facere nescientes. Gloriosus deus in sanctis suis, mirabilis in maiestate sua, benignus & se amantibus misericors, sanctos suos nō derelinquit in tempore necessitatis. Ad extremam nanque horam venerabili Eusebio perueniente, gloriosus Hieronymus apparuit, eum benigne confortans. Cuius aduentu omnis illa dæmonum turba, quasi infinita, eius timore perterrita, ab eo velut fumus euanuit: vt plures testantur monachi qui proprijs oculis dispēsatione diuina se hoc vidisse dicunt. Sed hoc magis approbatur: nam omnes circunstātes audierunt has ab Eusebio voces, Vnde venis pater? Quare tantū morat* es? quæso filium tuū ne derelinquas. Cui subito cunctis audiētibus alia vox respondit: Expecta fili, ne formides: quia te nō deseram, quem tantum diligo. Qua audita voce breui inde decursa morula, venerabilis Eusebius expirauit. Qua quidē hora & illi tres qui resuscitati sunt migrauere,

Dies lāguo ris beati Eusebij.

Res formidabilis ipso die mortis eius.

A uere, & vt puto cum Eusebio ad æterna gaudia peruenerunt. Nam per illos omnes viginti dies, quibus postquam, vt nosti resuscitati sunt, se in tanta pœnitentia tradiderunt, quòd sine dubio æterna beatitudine potiuntur. Silentio prætereundum nequaquam puto, quæ ab iisdem tribus viris per illos dies quibus vixerunt didici, continuo toto hoc tempore cum aliquo eorum secreta vitæ illius quam post hanc breuem & momentaneam expectamus, rimari cupiens: à tertia diei hora diem ducens ad vesperam. Sed quamuis multa ab eisdem didicerim, tamen ad præsens breuitatis causa quędam solum referam: cætera verò aliâs ea dicturus omittam. Quadam vice ad vnum eorum me iuisse contigit: quem dure lachrymantem, nec meis verbis consolationem aliquam admittentem comperiens, tanti fletus causam ab eo cœpi inquirere. Qui pluries de hoc à me interrogatus, nec tamen ad interrogata respondens, tandem meis coactus importunitatibus sic respódit: Si quæ pridie sum expertus non ignorares, tibi inesset semper causa fletus. Ad quem ego: Quæso, vt quæ vidisti edisseras: Tunc ille paulisper tacens dixit:

B Quales credis pœnas & tormenta, non solum damnatis, sed etiam in purgatorio existentibus præparari? Ad quem ego: De incertis quænā vera potest proferri sententia? vt enim puto nostris quibus affligimur pœnis æquari non possunt. Ad quod ille: Si omnes quę in mūdo cogitari possent pœnæ, tormenta, afflictiones, minori quæ illic habetur pœnæ & tormento comparentur, solatia erunt. Mallet enim quilibet viuentium omnes quæ hic videntur pœnæ & tormenta si illas experientia nosceret pœnas, vsque ad finem mundi omnibus his simul sine remedio cruciari pœnis, quas omnes homines ab Adam hucusque singillatim pertulerunt, quā vno die in inferno, siue in purgatorio, minori quæ illic habetur pœna torqueri. Et ideo si causam mei fletus interrogas, timor pœnarum est quæ peccatoribus iuste dantur. Scio nanque me erga deum meum peccasse: & ipsum iustum fore non dubito. Qua de re non mireris si plango: cum potius si non plangerem vehementer admirari deberes. Sed potius admirare qua-

Pœnarum purgatorij grauitas.

C re homines, qui se mori non dubitant, saltem aliorum experimento tanta hic securitate viuunt: nec tantas cogitant euadere pœnas. Ad hæc dolore tactus intrinseco, ita vt vix verba formare possem, dixi: Heu quid audio? Sed quæso in quo tormenta differunt infernalia ab iis quæ sunt in purgatorio, dicas. Et ille: Nihil inter se differunt: quia eædem sunt magnitudine pœnæ purgatorij & inferni: Sed vnum est quo differre possunt: quia infernales finē nō expectāt, sed augmentum, scilicet in iudicij vniuersalis die: quādo corpora ibidē cruciabuntur cum animabus: & purgatorij sunt cum fine. Nam post expletam pœnitentiam inde exempti gaudiis beatissimis perfruentur. Ad hæc ego: Sunt omnibus in purgatorio existentibus æqualia tormēta vel diuersa? Ad hæc ille: Diuersa quidē. In aliquibus maiora, in aliquibus vero leuiora, iuxta magnitudinem peccatorum. Nam in patria etiam beatorum omnes animæ gloriosæ diuinam contemplantur speciem, in quo omnis consistit gloria. Quæ quāuis singulę tāta habeant gaudia, quanta velle vel cogitare possunt, tamen gaudiis non sunt pares: quia maiora hęc possidet, minora illa iuxta opera quæ fecerunt. Sed si tibi aliqua ex hoc orietur admiratio, quo modo sanctis possit inesse diuersitas gaudiorū, quorū causa est solus ipse deus, in quo nulla potuit vnq̄ fore diuersitas: solutio satis pa-

Cōparatio pœnarū infernalium & purgatorij.

Diuersitas pœnarū inferni.

Diuersitas gaudiorū cœlestium.

tet. Nam cū diuina cōtemplatio & cognitio siue intelligentia sit tota merces & gloria: in aliquo potest esse sanctorum minor, in aliquo vero maior. Idcirco cum omnes simul animæ deū sicuti est videāt & cognoscāt: aliqua minus videt & intelligit, & sic minor sibi inest gloria: aliqua vero clarius videt & subtiliꝰ intelligit, & sic maiorē possidet gloriam. Sic etiā de illorū miserorum damnatorū pœnis dici potest. Nam cū omnes animæ damnatorū in vno consistāt pœnarum loco: tamē diuersis cruciantur pœnis iuxta viciorū qualitates. Tātum siquidē differt inter Christianorū, qui ibi torquentur, pœnas, & Paganorū: vt Paganorū cruciamenta respectu eorū quæ falsi Christiani & peccatores sustinēt, sint quasi nulla: quanq̄ ineffabilia sunt, nec à viuentibus cogitabilia vt dignum est. Nā illi gratiā dei in vacuum receperūt, nec voluerūt à peccatis corrigi, dū vixerunt: sacris cōtinue vociferātibus scripturis, quas pro nihilo putauere. Tum ego, Horribile est, inquā, quid dicis: & vtinā sedulo mortalium insisteret mentibus, vt vel tātarum pœnarum terrore à prauis cessarent, si nollent amore gloriæ. Sed quæso quid erga te pridie exeūte anima peractum est, breuiter innotesce. Ad quod ille. Adueniente, inquit, mortis meæ hora, tāta in loco, quò migraturus iacebam, nefandorum affuit spirituū multitudo, ꝙ pre multitudine dinumerari omnino nō possent:

D

Differentia pœnarum damnatorū Christianorum & Paganorum.

Quæstio de anima ipsiꝰ resuscitati hora mortis

E quorū species talis erat, ꝙ ea nil pœnosius, nil ve horribilius excogitari potest. Potius enim quilibet hominū flāmis ardētibus arsurum se exponeret, q̄ earum formarum ictu oculi visione potiri: qui ad me venientes, omnia quęcunq; perpetraui opera contra deū, ad meā memoriam reuocabant, suadentes mihi vt amplius diuinam misericordiam, quam tam grauiter offenderam, non sperarem. Et certe noueris, ꝙ nisi me diuina miseratio adiuuisset, eis resistere nō valebam. Nam dum omni vigore spiritus destitutus, eorū verbis paululum assentirē, gloriosus affuit Hieronymus, magno vallatus agmine angelorū, septies sole splendidior, me confortans: Qui vbi illos spiritus immundos fuit intuitus, me tam dure exacerbantes, valde commotus erga eos, voce terribili eis dixit: Quid ad hunc nequiciæ & omnis maledictionis spiritus venistis? Nesciebatis hunc meis fore fouendum auxiliis? Protinus hunc relinquentes, abite: & vestras ab eo elongate nequicias, quantū distat Oriens ab occasu. Hic illa maledictorum spirituum so-

Responsio terribilis.

De grauitate visionis dæmonum ante exitū animæ.

F cietas perterrita, diris vlulatibus & clamoribus limen loci in quo iacebam, excessit. Tunc gloriosus Hieronymus aliquibus imperans angelis, ne à me discederent, sed quousque reuerteretur expectarēt: cum cæteris angelis festināter abscessit. Eodem quoque abeūte, angeli qui ad me custodiendum remanserunt, me confortare cœpere, blanda & dulcia promittentes, si forti animo perdurarem. Inter hæc autem consolationis colloquia, hora quasi decursa, secūdo beatus Hieronymus veniens, stansq; in limine, velociter, inquit, venite. Tūc subito anima corpus reliquit tam grauiter & acerbe, quòd certe quātæ fuerint pressuræ & angustiæ, intellectu non caperet mens humana, nisi vt ego per experiētiam didicisset. Si enim omnis humana intelligentia, quas vellet angustias & dolores æstimaret, respectu animæ dissolutionis à corpore: tamen illa pro nihilo cōputaret. Hæc & alia non minus ardua, & valde mortalibus formidanda, quæ pro longitudine pręsenti operi nō inscribā, audiui eo loquēte incipiebat claudi dies occasu solis, quo necesse fuit, quid ei post mortem contigerit non explere. Sed quia id pręcæteris affectabam

Acerbitas exitus animæ à corpore.

z v scire,

G scire, sequenti die duobus aliis cũ eo insimul cõuocatis, ad narrationis illius seriẽ redij, hoc cupiens ab illis etiã duobus aliis peraudire, vt trium testimooio solidius edocerer. Itaq; cum hi iam dictare iociperent, sic respõdi. *Quæstio de animabus istorum post egreßionẽ.* Quanquam hæc vtilia sint, nec tæderet sæpius ipsa fari, tamen iis quæ iã audiui omissis, quæso vt quid vobis post dissolutionẽ corporis euenerit, meo hianti detegatis animo. Ad hoc ille qui mihi quæ audisti transacto narrauerat die. *Responsio eius difficultas.* Quod Cyrille, inquit, interrogas, non est possibile plene fari: quoniam spiritalia nostris minime sensibus comprehenduntur. Scis nanque non te axanimem fore, tamen quid aut qualis sit anima non cognoscis. Deum certè scis omnium esse principium & finem, à quo incipiunt omnia atq; ad quem tendũt, & tameo quid sit deus, aut qualis, dum carnis istius grauissimæ corruptibile portas onus, non intelligi, nisi per speculum scilicet & in ænigmate: sic etiam de angelis, & cæteris incorporeis idem liquet. Cũ enim multa quę sunt notissima in natura, nostræ paruæ intelligentiæ defectu intelligere nõ possumus, super cœlestia & spiritalia omnino aliena à naturæ cognitione, quo modo H intelligemus? Vt dicis, inquã, est, sed vt potes quæso dicas: *Responsio per circũlocutionem.* At ille, Circunloquar, inquit, id quod optas: & dicã paulominus quod non possum. At hi qui mecũ ea quæ pridie dixi sunt experti, si ita est testificabũtur. Mea pridie anima à corpore tot vt supra fatus sum pressuris & doloribꝰ dissoluta, *Præsentatio animæ ante iudicem.* subito in ictu oculi ineffabiliter fuit ante dei iudicãtis præsentiam deportata. Sed à quibus, & quo modo non cognosco. Nec certe mirum, Nam nunc carnis mole aggrauor, tunc autem erat anima sine carne. Fuerunt etiam ibidem istorum animæ, terroribus inexcogitabilibus quid iudex ageret formidãtes. Heu cur mortales nesciunt, quibus hoc eueniet quod tunc nobis: certe si illorum nõ foret ignorantia, totiẽs non peccarẽt. Nullum quæ toto tempore gessimus peccatorum, iudicem latere potuit: immò cũcta quæ fecimus, tanquam si forent præsentia, cunctis astaotibus clara erant: ita vt minimum nostrorum cogitaminum, sicuti fuerat apparebat. Consydera quibus & quot agitabamur terroribus. Hinc dæmonum multitudo stabat, *Accusatio à dæmonibus & peccatis.* mala testificantes quæ fecimus: locum, modum, & tempora declarãtes. Hinc nosmetipsi ad ea quæ obiiciebantur: nullatenus contradicere poteramus: tum quia iudicem cuncta scientem, tum quia ipsum quili-I bet nostrum iustissimum cognoscebat. Heu quid dicam? Quam sententiam præstolabamur, ob eius memoriam nunc formido. Hinc mala vndique vindictã iudici acclamabant, nec vllum penè apparebat bonum quo misericordiam speraremus. Hinc nos dignos supplicio omnes qui aderant exclamabant. Cúmque iam nihil deesset nisi sententiam publicari, quæ peccatoribus digne datur, *Succursus beati Hieronymi.* ecce gloriosus Hieronymus cunctis splendidior astris, beato Ioanne Baptista, summóque Apostolorum principe Petro, necnon angelorum ingenti multitudine comitatus, ad præsidentis iudicis thronum veniens, nostram sententiam suspendi modico temporis: oósque sibi dari ob reuerentiam & deuotionem, quam sibi contuleramus, & propter erroris destruendi necessitatem, vt voluit, impetrauit. Deinde nos secum ducens, omni illa beata vallatus societate, vbi fidelium animæ inæstimabili gloria perpetuo perfruuntur, quæ ibi gerebantur, vt redderemus testimonium, declarauit. Post hæc ad purgatorium & infernum nos deducens, non solum quæ ibi erant indicauit: sed voluit vt pœnarum experientiam probaremus. His igitur omnibus sic peractis, hora qua no- K stra cadauera sacco quo beatus vsus fuit Hieronymus, tetigit venerabilis Eusebius, idem gloriosus Hieronymus nobis imperauit, vt ad corpora rediremus, mandans vt de iis quæ vidimus testaremur, promittènsque nobis, vicesimo die, si de perpetratis peccatis nos cootingeret debitam pœnitentiã exercere, cum beato Eusebio, qui tunc erat ex hoc seculo migraturus, gloriã finis nesciam adipisci: Sicq; corporibus nostræ animæ sunt coniunctæ. Multa siquidem Augustine charissime formidanda, quæ mortaliũ impressa mentibus, ab eisdem labentiũ omnium terrenorũ amorem & curã peruigilem, qua tot aberrãt homines, vt puto, funditus extirparent, pateoter didici: quæ si his chartis imprimerẽ, plus cogitato opus procederet, nec essem cõpos soluere *Secundum.* iam promissa. Itaq; cũ de proximo te expectem visitaturũ gloriosi Hieronymi reliquias, vt tuæ quas pridiè recepi, literæ fatebantur, cętera quæ tunc ad meam reducere potero memoriã, declarabo. Hæc omnia hoc fine claudam, tãgẽs venerabilis Eusebij sepulturã, vt ad miracula redeã enarranda, quæ superius sum pollicitus enarrare. Obitus nãq; Eusebij venerabilis & triũ homi- L nũ prædictorum seriẽ in præcedentibus, quàm breuius potui, inserui, quædam tibi, vt puto, affectuosa interponens. Sed prædictorũ sepulturæ series ita patet. Mortuo naoq; venerabili Eusebio, plura sunt miracula cunctis visa, quę præcedentis vitæ sanctitatẽ testauerunt. Quorum ad præsens duo solum dicam. *Post mortẽ Eusebij miracula.* Monachus quidam eiusdẽ cœnobij præ lachrymis & vigiliis priuatus corporali lumine oculorũ: statim vt Eusebij corpus venerandum facie tetigit pristinæ lucis gratiã est adeptus. *Primum.* Dæmoniacus autem quidã dum sacrũ corpus ad Eccle- *Secundum.* siam duceremus, eidem obuians est protinus liberatus. Iuxta Ecclesiã in qua gloriosi Hieronymi cadauer sanctissimũ est humatum, venerabilis Eusebij corpus honore debito magistri instar sepeliuimus. In cuius etiã cœmiterio hominum illorum trium qui eadẽ sunt hora mortui, fuerunt corpora tumulata. His ergo dictis venerabilis Eusebij cuncta sileant, vt prægrãdia & ioeffabilia locũ teneant prodigia eximij beati Hieronymi iam promissa.

IN amœno & iucundissimo siquidẽ mirabiliũ gestorum sanctissimi Hieronymi prato positus, vti sertũ M faciens, præcipuos & decoros miraculorum flores ad huius opusculi venustatem, & nostræ posterorúmve saluti vtiles, legam pro posse. Quorum omoium quid pridie erga Sabinianum hæresiarcham pestiferum, quem agnoscis, peractum est, primo dicam. Sabiniaous nanque hæresiarcha hæreticorũ fautor, duas in Christo asserens voluntates, & quod peius est, ioter se quandoque discordes. Ad cuius tam inopinabilis falsitatis probationum introducebat illud quod in Euangelio Christus dixit, Pater si fieri potest, traoseat à *Matth. 26.* me calix iste: eliciens ex hoc rationes grauissimas, & penè inextricabiles, quòd passionem Christus voluerit vna fugere voluntate, & altera eaodem coacte subire oportuerit passionem. Et ex his dicebat, quòd multa Christus voluit quæ obtinere nõ potuit: tantum in nos dolorem explicuit, quòd magnitudinẽ explicare nequimus. Peruertebat nanq; idem pestifer anguis & lupus rapax se vestimẽto ouium induens, nobis commissum gregem, & vt sæuiciam diri pectoris efficacius exerceret, opusculum quoddam cõpilauerat, falsis probans rationibus hoc sic esse. Quod quidẽ opusculũ vt fidem ei daremus, glorioso Hieronymo totius veritatis speculo

intitula-

A intitulauerat. Cuius falsitatis noticiam comperiens, sciens tibi gloriosum Hieronymum Epistolam super huius erroris destructione non multum ante sui obitum edidisse, prædictum Hæresiarcham cum suis discipulis, & eiusdem nequiciæ ministris inuitaui quodam dominico die in Ecclesiam Hierosolymitanam ad disputandum & suum errorem nequissimum comprobandum. Quo die vniuersis meis suffraganeis Episcopis & aliis quàm pluribus orthodoxis, necnon & ipso Hæresiarcha cum suis nefandis discipulis in prædicta Ecclesia adunatis, disputatio à nona incepta, ad vesperas vsque tetendit. Cum autem idem Hæresiarcha contra nos opusculum ab ipso compositum, quod falsò glorioso intitulabatur Hieronymo, allegaret: has tantas beati Hieronymi iniurias ferre non valens bonæ memoriæ Syluanus sanctæ Nazareth Ecclesiæ Archiepiscopus (qui tanta beatum Hieronymum affectione animi & deuotione colebat, vt si quid faceret, diuinum nomen & beati Hieronymi præmittebat. Vnde quasi ab omnibus Hieronymus dicebatur) prædicto Hæresiarchæ protinus insurrexit, dire eum increpans, quòd tot & tantas exercuisset nequicias. Dum autem

B inter eos longa oriretur contentio, & vterque opprobria sibi inuicem pro posse diceret, in fine sic ambo pariter statuerunt, quòd si vsque in subsequentis diei horam nonam beatus Hieronymus hoc opus falsò compositum euidenter ostenderet, prædictus Hæresiarcha capite puniretur: sin autem, Archiepiscopus. Quibus finitis singuli ad propria remearunt. Per totam autem noctem quisque nostrum orationibus vacans orabat, vt nobis in opportunitatibus auxilium eueniret à domi-

Psal. 144. no, qui neminem vnquam in se sperantium spreuit. Magnus dominus & laudabilis nimis, cuius certe sapientiæ non est numerus. Statuto autem die & hora, lætus Hæresiarcha in Ecclesiam cum suis nequiciæ filiis veniens, huc illúcque discurrens quærebat dei seruum & filium, tanquam leo rugiens paratus eum deuorare, veluti si foret deus nô intelligens, nec suorum seruorum preces exaudiens. Sed tamê cum solidius se fatuus stare crederet, miserabilius cecidit. Stabat autem omnis fidelium concio in Ecclesia, quilibet sancti Hieronymi clamâs nomen. Clauserat siquidem gloriosus Hieronymus aures fingens se dormire, orationes supplicantium non intendens, vt mirabilior appareret: At ego

C totus perfusus lachrymis, stupens & admirâs, cur Hieronymus sic abesset, quid deinceps accideret expectabam. Denique cum nil miraculi appareret, sæuire cœpit Hæresiarcha canina rabie, vt Syluanus quod promiserat, iam expleret. Ad locum autem quo decollandus erat Syluanus sanctissimus, gaudens & intrepidus tanquam ad nuptias veniens, Episcopos & omnes alios catholicos, qui ad hoc côuenerant, his côfortabat verbis: Exultate mecum charissimi, gaudete & nolite contristari, quoniam non derelinquit deus sperantes in se. Si non exaudiar, plus meis iam perpetratis merui peccatis. Post hæc genua flectens, sancte, inquit, Hieronyme adesto mihi si placet, quàquam hoc & maiori sim dignus supplicio, tamen ne falsitas locum teneat, veritati succurre. Quòd si fas non est, vt adiuuer, propicius mihi esto in hora mortis, vt gloriæ finis nesciæ non sim expers. Hæc dicens, spiculatori collû præbuit, vt feriat ipsum rogat. Eleuat autem spiculator ensem, antistitis venerandi caput vno ictu cupiês amputare. Adest subito Hieronymus gloriosus cunctis cernêtibus, manu extensa tenet ensem, Syluano imperans vt exurgat: deinde Hæresiarcham increpans, scripturas falsò compositas inniens, eique minans, ab omnium euanuit oculis. D Quod huic, eius similibus vtinam eueniret. Confestim vt gloriosus Hieronymus disparuit: Hæresiarchæ caput terram petiit à corpore detruncatum, tanquam si ense spiculatoris manus amputasset ictu vno. Quod cû mirabile cuncti videntes qui aderant, illico stupefacti, deo gratias egerunt & Hieronymo glorioso, & ad veritatis tramitem Hæresiarchæ discipuli rediere. Ecce quantum venerabilis antistitis fiducia in domino & beato Hieronymo fuit efficax, qui pro veritate mori minime formidauit. Exemplar certe factus est venerandus antistes cæteris Christianis. Non enim Christianus ille est, qui pro veritate mori timet. Si enim Christus pro nobis animâ suam posuit, vt nos ab omni redimeret seruitute: & nos pro ipso cum têpus est, animas ponere minime timeamus. Quia nemo nisi legitime certans, potest coronam gloriæ obtinere.

Verùm quia de Syluano aliquid dictum nosti, aliud quoddam non minus, vt puto, mirabile erga eum factû narro, cuius tot fuerunt testes, quot Nazareth vrbs & Bethleem tenent: qui propriis oculis hoc viderunt. Serpens ille antiquus diabolus ob E suam deiectus superbiam in inferni profundum, venerandi antistitis Syluani nimiæ inuidens sanctitati, in eum dolis vt callidior cunctis animátibus grauiter est commotus: qui vt virum dei infamem redderet, quatenus qui suo sanctitatis exemplo releuabantur ad rectæ côuersationis semitas, suo casu deciderêt ad peiora, nocte quadam formam sancti viri sumens, cuidam mulieri nobilissimæ iam in stratu quiescenti apparuit, & se ad eâ illicite accedere fingens, côsensum sui corporis inquirebat. Ad quod perterrita mulier viri ignorans speciem, dum se cum homine solam in thalamo cerneret, nec quid faceret sciret, diras cœpit voces emittere, ita vt clamoribus assiduis omnes excitarêtur dormientes, & non solum de illa domo, sed etiam conuicini. Qui omnes ad prædictæ mulieris thalamum accurrentes, quid hoc esset interrogauere pauidam mulierem. Interea callidus serpens sub thoro se ponês cœpit latere. Qui autem accurrerant, hoc audientes, quis hic homo fuerit, vbique perquirere inceperût. Verum illi diu perscrutantes, tandem ad locum venientes vbi pestifer latitabat anguis, aliena specie occultatum hominem inuenerunt. Qui eundem candelis accensis in- F tuentes, Syluanum Archiepiscopum crediderunt. Ad quod omnes qui aderant stupefacti, & veluti amentes effecti, quasi quid agerent, quidve dicerent ignorabât, scientes eiusdem sanctitatis nomen. Et quia hoc tam detestabile inopinabiléque cernebant: eum interrogauerunt, cur tâtas nequicias perpetrasset. At ille, Quid, inquit, male feci, si mulier hęc me ad huiusmodi negociû inuitauit? Quod mulier audiens, eum fore mendacem lachrymans respondit. Tunc ille, vt homines erga dei virum ad maius odium incitaret, quatenus illum citius diffamarent, talia cœpit, & tam abhorrenda verba fari, quòd nullus præ turbatione auribus poterat sustinere. Quocirca eum côtumeliis & opprobriis exacerbâtes, coactę extra domicilium expulerunt. Mane autem facto quæ gesta fuerant enarrantes: Syluanum Archiepiscopum, hypocritam & dignum incêdio acclamabant. Qua de re quasi tota est ciuitas Nazareth commota versus Archiepiscopum, ita vt audiendo eius nomen quilibet blasphemaret. Mira huius viri patientia, & magnæ sanctitatis indicium. Volat ad innoxij antistitis

G tiſtitis aures tanti fama criminis, os tamen nõ moue-
tur ad iniurias. Inter tot aduerſa cor manet immobile:
ad nullam ſe vertens impatientiã. Gratias diuino ſem-
per agens nomini, ſua hæc confitetur noxia meruiſſe.
Heu quid dicam Auguſtine, non ſolum iniurias & op-
probria ferre vt poſſum fugio, ſed etiam quibuſq; ver-
bulis frangor: pręmia opto, nec de laboribus curo, quã-
quam ſciam ad regna cœlorum non aliter quempiam,
niſi laborum & afflictionum tramite peruenire. Quid
enim aliud debeo iudicare, cum me à ſanctis moribus
& vita diſcordem inuenio, niſi & diſcordem in morte
& præmio reperiri? Flebilia & grauia mihi adſunt, ſi
ſanctorum vitam & meam recordor. Miro quippe au-
ditu ſanctorum geſta reuoluũt homines, vti ego, & ta-
men nil ipſi volunt peragere. Porro hoc ad meam de-
tegendam inſipientiam eſt, quod dicam. Pluries me ab
eiuſdem Syluani ore audiſſe ſcio: nunquam tantum ſe
fœlicem fuiſſe, quantum cum ſe ab hominibus deſpici
& conculcari cernebat. Creuit intantum eius infamia,
quòd eius opinio vſque ad Alexandriam, Cyprum, &
per ciuitates affines penè ore omnium eſt delata. At-
qui limen domus innoxij antiſtitis calx tangere non
H audebat. Manens verò in ſupernis dominus ſpectator
omnium, ſuos ſinit labi ſanctos in tribulationũ ærum-
nas, vt tunc fideles patientia eos reddat, ſed eos exigẽte
neceſsitate in preſſuris minime derelinquit. Reuoluto
itaque anno quo diaboli aſtutia talia erga dei hominẽ
perpetrauerat, ciuitatem Nazareth, vt illarum gẽtium
aliqualiter ſcandalum mitigaret, vir dei occulte deſe-
rens, ad Eccleſiam in qua glorioſi Hieronymi humatũ
quieſcit corpus, tanquam ad refugij portum veniens, ſe
in ſepulturæ loco poſuit oraturus. Quo per duarũ ho-
rarum ſpacium ſic manente, vir quidem nequiciæ ſpi-
ritu inflammatus, in prædictam Eccleſiã intrans, ſan-
ctúmq; reperiẽs ſuper ſepulturam in oratione poſitum,
ad eum velut draco cucurrit ei improperans quòd mu
lierum mentes ad libidinoſas ſuas voluptates cõtinue
incitaret. Cui agnus innocens Syluanus ſe deſpici gau-
dens humilitate ſolita, vt iſta ſæpe ei diceret, blandis
colloquiis inuitabat. Quod peſsimus ille latro audiẽs,
gladium ex vagina ſuo pendente lateri impudica tra-
hens dextera, ipſum, vt in Syluani antiſtitis guttur im-
mergeret, eleuauit. Cui cum hoc verbũ: Succurre Hie-
ronyme glorioſe, venerãdus antiſtes opponeret, in gut-
I tur proprium eleuatum gladium immerſit viri illius
dextera retrouerſa: Et ſic vt decebat, ſeipſum vir nequiſ
ſimus interemit, vt in lacum caderet quem effodit. Ad-
mirabile hoc, ſed non minus eſt mirabile id quod re-
ſtat. Caſu itaque alius ſuperueniens vir nequiſsimus,
hoc quod vltione diuina perpetratum fuerat, vt vidit,
protinus gladium arripiẽs, à dei viro hominem illum
æſtimans interemptum: Syluanum interficere cona-
batur. Ne nimia verba loquar, id quod primo accide-
rat, huic euenit. Quin nõdum vir iſte ſecundus in ter-
ram ceciderat, quòd duo alij viri Eccleſiam intrauere.
Qui id videntes, diuini ignari iudicij, hoc tantum fuiſ
ſe peractum ſcelus à dei homine putauerunt. Quorum
vnus id præ alio grauè ferens, furia veſaniæ vndique
inflammatus, latro cœpit quantum poterat exclama-
re, vſquequo tua viget malicia? Tu mulieres ad tuas li-
bidinoſas cogis voluptates, & homines interficis in oc
culto: certe tuæ hodie nequiciæ finis erit, & ſubito pro
poſſe cucurrit, vt eum extingueret vibrato & denuda-
to enſe. At vbi Syluanus more ſolito: Succurre glorio-
ſe Hieronyme, exclamauit: vir ille, vt duo primi, ſe ma
nu & enſe proprio interfecit. Vir autem alius qui cum K
ipſo venerat hoc intuens, tremebũdus ob viſionem ad
Eccleſiæ fores cucurrit. Qui id quidem maleficiis fa-
ctum putans, quantum poterat exclamare cœpit: Huc
omnes accurrite, ecce maleficus Syluanus Archiepiſco
pus non ſolum mulieres vituperat, ſed ſuis etiam incã-
tationibus necat homines toto poſſe. Fit his auditis ni-
mius virorum & mulierum concurſus: verberãt aërem
voces, combuſtione dignum Syluanum Archiepiſco-
pum nequiſsimum acclamantes. Hæc ad meas ſonant
aures. Triſtis ego & lachrymans ad tantũ pergo mon-
ſtrum. Stabat agnus inter lupos atrociſsimos ſæuientes
vt canes famelici, rabie nõ minima, mitiſsimus & læ-
tus tanquam fungens proſperis, nil dicẽs aliud niſi, hoc
iuſte patior, quia in deum meũ peccaui grauiter. Ver-
beratur vir innocens, capitur ab omnibus, vt ad ſup-
plicia tãto lætior, quanto pœna grauior, deducatur. At
dum ego manu ſilentium populo, eius optans furorem
nimium mitigare, inſinuo, eo amplius iracundia & fu-
rore populus inflammatur. Cúnque iam captus Sylua-
nus extra Eccleſiam duceretur, ſubito glorioſus Hie-
ronymus, vt viſum eſt, de loco in quo iacebat ſurgens, L
tanto circunfuſus lumine quòd radiis in eum intuen-
tium oculi reuerberarentur, cunctis apparuit ſuo deuo-
tiſsimo antiſtiti auxilia donaturus: qui ſua dextera Syl-
uani venerãdi capiens dexteram, his qui eundem cap-
tum retinebant antiſtitem, voce terribili vt eundem
dimitterent imperauit. Tantæ ſiquidem fuit virtutis
hæc viſio, vt antequam finiretur vox talis, omnes re-
pente tantus timor inuaſit, quòd omni vigore corporis
deſtituti in terrã velut mortui cecidere. Inter hæc mu-
lier quædam à nefando ſpiritu obumbrata, catenis
vincta, compedibus maniciſq; ferreis alligata, plurium
hominũ manibus, liberationis obtinendæ cauſa, ad Ec
cleſiam deportatur. At vbi mulieris pes tangit Eccleſiæ
limẽ, vlulatus & voces terribiles, miſerere mei glorioſe
Hieronyme, nam per te crucior ante tempus, diabolus
emittere non ceſſabat. Cui Hieronymus glorioſus, Ne-
fande, inquit, ſpiritus ab hac exi famula dei, & tuas
detege quas erga Syluanum egiſti fallacias, in Syluani
forma omnibus te demõſtrans. Tunc diabolus, vt glo-
rioſus Hieronymus iuſſerat, ita vt ab omnibus Sylua-
nus Epiſcopus putaretur, apparuit, & rem quam fecerat
vt infamem redderet dei famulum, enarrauit. His di-
ctis, diris clamoribus & vlulatibus nefandus ſpiritus M
de templo diſparuit. Quod vbi tam mirabile negociũ
eſt peractum, glorioſus Hieronymus antiſtitis ſui dex-
teram non derelinquens, Quid optas, inquit, voce leni,
Syluane chariſsime tibi placitum me facturum? At il-
le, Mi domine vt me hic amplius non relinquas. Ad
quem glorioſus Hieronymus reſpondit, Quod poſtu-
las ita fiat. Poſt me velociter ergo veni: hæc dicens cũ-
ctorum viſui ſe negauit. Interuallo autem horæ vnius
facto Syluanus Archiepiſcopus expirauit. Fit ob hoc
cunctis ſtupor & admiratio inaudita. Vndique virorũ
& mulierum, necnon & puerorum cõfluit multitudo.
Lachrymarum effuſione terra madet, voces, lamenta-
tiones, vlulatus, gemitus, & ſuſpiria in Rama ſonant.
Quilibet ſe reum eo quòd in Syluanum commiſiſſet,
veniam petens clamabat. Per totam autem ſequentem
noctem gentium multitudo ab Eccleſia non receſsit.
Itaque mane facto, clero ad antiſtitis funus præparato,
corpus eiuſdem ad Nazareth Eccleſiam honore con-
gruo deportatur, tã iſtius ciuitatis quàm illius ſcilicet
Bethleem populi multitudine comitatum. In qua qui-
dem Eccleſia

A dem Ecclesia Nazareth, corpus illud venerandum humanimus vt decebat. Longa certe verba ac etiam admiranda Syluani venerãdi præsulis merita plene promererent, sed quia dicendorum prægrandis patet arca, eiusdem venerandi præsulis actus finiam, quædam alia non minus grandia breui verborum schemate narraturus.

ENarrandum puto quoddam satis mirabile, quod partim relatione veridicorũ testium didici, partim oculorum visu. Duo viri nobilissimi in rebus transitoriis locupletes, licet catholicæ fidei veritatis inscij, tamen vt in gentili ritu geniti satis boni, gloriosi Hieronymi mirabilia audientes, ex ciuitate Alexãdria multis adunatis opibus, deuotione eiusdem feruidi ceperunt iter, vt eiusdẽ gloriosi Hieronymi reliquias visitarent. Cumq; iam incepto itinere quoddã à tramite deuij introissent nemus, vbi nulla hominũ, aut equorum vestigia videbantur, beati Hieronymi inuocantes nomen, eiusdem se custodiæ tradiderunt. In eodem siquidem nemore, quidam latronum habens sub se plures quingentis latronibus habitabat princeps, hos & illos ad aliquod prædestinans iter, vt transeuntes interficerent, & ad eundem & cæteros spolia reportarent. B Is itaque princeps hos trãseuntes intuens, tribus conuocatis latronibus, vt ad eos interficiẽdum accederet, imperauit. Qui sui principis implere iussa cupientes, assumptis armis, illorsum via qua gradiebantur Alexandrini, concito cursu tendunt. Magna siquidẽ gloriosi Hieronymi merita, maiora & prodigia, forte, vt puto, à sanctis modicis talia nunquam visa. Accelerant latrones, vt transeuntes mactent. Sed dum prope fuerunt, quos prius solum cernebãt duos, paulominus innumerabiles esse vident. Inter quos vir præibat tanto lumine circunlustrans, vt intuendi in eum aliqualiter fas non esset. Apprehendit timor, stupor, & admiratio hos latrones, quid aliud possint facere nesciunt nisi ad latrones alios remeare. At vbi iam forent à longe redeuntes retrouersi, solum duos homines, vt prius reuiderunt. Mirantur nimis latrones, & se illusos arbitrantes, cœperunt ad transeuntes homines retrogradi. At vbi appropinquarunt, vt prius viderãt, tunc viderunt. Magis ac magis stupefacti latrones, cernentes in vacuum se redisse, terga verterunt, & velociter ad suum quid hi fecissent expectantem principem deuenerunt. C Increpat eos princeps, quid tãdiu peregissent. Sed cum rem gestã audisset, eos insipientes & fatuos existimans, duodecim aliis latronibus conuocatis cum eisdem ipsemet versus homines transeuntes meat cursum. A lõge duos cernunt, sed propinqui vti primi viderant, sic & isti. Eorundem protinus tremunt bases, trepidat cor, fiunt velut amentes omni vigore animi destituti. Tandem in se redeuntes, eos latenter sequuntur, cupientes quid deinceps accidat, edoceri. Trepidant verò huius nescij trãseuntes hos videntes homines, & inter se qui hi sint auide percontantur. Denique iam occasu solis inclinata die, cum quid in nocte faciant nesciunt, illos duodecim latrones viatores existimantes, ad eosdem consulendũ statuunt declinare. At vbi ad latrones veniendi iter carpunt, eosdem latrones solum duos cernunt: Quo vigorem latrones adepti transeuntibus & ipsi protinus obuiarunt. Qui omnes inuicem iuncti se simul salutarunt. Interim interrogãt latrones, qui sint, vnde veniant, & quò pergant? At illi inquiunt, Sumus de Alexandria, inde venientes Bethleem petimus, vt gloriosi Hieronymi reliquias visitemus. Ad hæc latronum princeps: Qui, inquit, fuerunt viri qui hucusq; vobiscum tantummodo veniebant? Mirantur hos talia fari viatores & se postquam nemus intrauerunt, neminẽ nisi ipsos & tres alios vidisse, vel audisse dicunt. Quæ D gesta fuerant, tunc latronum narrat princeps, illos obsecrans, vt ipsi ob quã causam hoc accideri, si nosciũt, debeant indicare. Quibus illi, ob aliã causam, nisi quia gloriosi Hieronymi custodiæ se dederunt, hoc euenisse nescire dicũt. Ad hoc latrones, spiritu sancto qui vbi vult spirat subito inspirante, omni quã prius habebant ferocitate deposita, in terram eorum pedibus prouoluti, pro excogitatis flagitiis veniam postulantes, illos ad latrones alios perduxerunt. Sed quod dicã non nimis patet ad contuendum. Hora prima noctis ad latrones expectãtes deueniunt, post hoc quid acciderat declarant, eosdem suppliciter exorantes, vt hi flagitiis solitis iam expulsis, ad gloriosum visitandũ cadauer Hieronymi secum irent. Fit his verbis cæteris latronibus irrisio. Promittunt siquidem suo principi & illis aliis necem durissimam, si audeant amplius ista fari. Non cessantibus autẽ illis priora iterum loqui verba, latronum quamplurimi canis rabie furibundi, mox in eos insurgunt ensibus denudatis. Potuerunt nempe rhompheas eleuare, sed ipsis gloriosi Hieronymi auxilia postulantibus enses deponere, donec illi qui fuerant occidendi, à Hieronymo postularũt, nullatenus valuerunt. E O ineffabilis clementia Saluatoris, quot modis quos vult facit ad agnitionem sui nominis deuenire? Repẽte hæc tam insueta omnis illa latronum vidẽs concio, altis deo & glorioso Hieronymo vocibus debitas agũt laudes, eiusdem se vouẽtes reliquias visitare. Facto igitur mane plures trecentis hominibus, qui tunc tẽporis ibi erant talia perpetrantes flagitia, cum eisdẽ Alexandrinis ex illo exeuntes nemore ad gloriosi Hieronymi tumulũ deuenerunt: cũctis tam insueta prodigia enarrantes. Baptizantur itaque gentiles Alexandrini, & cũctis mundi vanitatibus conculcatis, religiosam in quodam cœnobio vitam ducunt. Latrones autẽ illi similiter ad lucem veritatis sanctæq; & laudabilis vitæ diuina gratia & gloriosi Hieronymi meritis peruenerũt.

SIcut Constantinopolitanis literis hac de re mihi specialiter directis transacto non longo dierum spacio intellexi, simile penè miraculum illi quod supra fatus sum, duobus accidit Romanis iuuenibus, à Romana vrbe Bethleem veniẽtibus, pro gloriosi Hieronymi visitando corpore. Quod tractabo sicuti breuius potero. Cum igitur duo illi iuuenes cuidã appropinquarent ruri, à Constantinopoli per duodecim ferè distante miliariorum spacium, antequam rus à duobus miliaribus introirent, eadẽ fere hora quorsum veniebant duos contigerat homines interimi. Quorum F mortis rumore prædicti resonante ruri, loci eiusdem viri insimul congregati circunquaque quis horum fuerit interfector, cœperunt inquirere vehemẽter. Cumq; diligenter perquirerent, adesse certum neminem, nisi prædictos iuuenes, qui iam prope venerant, reperiẽtes, eosdem protinus tenuerunt, ab eisdem credentes fore homines interfectos. Mirantur itaque huius ignari iuuenes, & horum se nil scire totis nisibus coniurabãt. At illi eorum pro nihilo computantes verba, captos eosdẽ ad rus conantur ducere festinanter. Post hoc de rure, quòd ad eosdem viros iusticia non spectabat, cum accusationibus ad Cõstãtinopolitanum dominum capti iuuenes destinantur. Quin ne nimis longus fiam verbis, quod non fecerant tormentorum rigore iuuenibus

G nibus iam confeſsis, adiicitur more ſulito ſententia decollandi. Heu quale cur audiendo tot lamenta innocentiũ, quos & iuuẽtutis & pulchritudinis maxima venuſtas & ortus nobiliſsimus decorabant, poſſet ſe à lachrymis continere? Flentes itaque iuuenes, grauibus lachrymis pallidas facies irrigantes, vlulatus, gemitúſque & ſuſpiria promere non ceſſantes: Glorioſe dicebant Hieronyme, hoc tale ne eſt præmium quod obſequentibus tibi præſtas? Eſt tale quod labore tui meruimus itineris? Heu Romana vrbs noſtri præſcia ortus: nõ ſic te credebamus neſciam noſtræ finis. Ad locum nãque tanti ſupplicij, ibidem gentium multitudine maxima expectante, innoxij iuuenes conducuntur. O ineffabilis miſericordia dei noſtri, qua cœlum redũdat & terra, nec vllius ad ſe currentis obliuiſcitur miſereri. Flexis in loco quo plectendi erant genibus, in cœlũ vtriq; iuuenes manibus eleuatis: Glorioſe magna voce, inquiunt, Hieronyme noſtræ ſalutis & auxilij portus, noſtræq; ſpei anchora ſaluberrima & vitalis, hac inclina hura noſtris indignis ſupplicationibus pias aures, vt ſi hoc quo punimur ſcelus non fecimus, tuas liberationis H opes pietate ſolita ſentiamus. Quòd ſi fecimus, exigẽte iuſticia condemnemur. Hæc vbi dixerunt, colla extendunt carnificibus feriẽda, nil dicẽtes aliud, quàm Succurre, ſuccurre Hieronyme glorioſe. Quid mirũ ſi tot lachrymis cunctorum ad ſe currentiũ miſericors opifex Hieronymus ſe à miſerendo non potuit abſtinere, cum circunſtantium omnium, & carnificum corda ad compaſsionem mouerentur? Eleuatis ſiquidem enſibus, iuuenum carnifices colla feriunt, ſed colla percuſsionũ ſigna vti porphyretici lapides forẽt recipiunt. Mirantur carnifices, credentes ſe ictus fefelliſſe, denuo eleuãt vt plus poſſunt enſes, & feriunt, ſed tamen vt prius inſenſibilia iuuenum colla manent. At illi iterum atque iterum feriunt, ſed enſes vti eſſent paleæ iuuenes nunquam lædunt. Oritur ex hoc inter aſtantes admiratio, & ſtupor vehemẽtiſsimus omnes capit. Hincinde gentium ad tam inſuetam viſionem confluit multitudo. Audit hoc & ipſe ſentẽtiæ lator, & currit, iubet iterum carnificibus, vt ſe vidente denuo feriant, & tamen omnimode illæſa iuuenum colla manent. Stupens magis ac magis iudex, tantiq; ignarus miraculi, nil ſcit aliud cur hæc fiant, quàm veneficia cogitare. Pręcepit itaque miniſtris omni mora poſtpoſita, nudos tradi arſuros I iuuenes rogi flammis. Circa illos mox copioſus ignis accenditur, infunditur lignis oleum & pix, vt eorũ vita citius deſtruatur. Quid mirandum: ſi compos protegẽdi ab enſibus glorioſus Hieronymus, à flammis, ſuos ſe inuocantes ſedulis vocibus iuuenes potuit liberare? Surſum ignium flammæ in immenſum ſcandunt. At iuuenes ſub alis conſiſtentes Hieronymi glorioſi, ſaluberiter permanent, veluti in amœno ſi quieſcerent viridario & iucundo. Poſt hæc iudex vtrum hoc aſſcribẽdum miraculis an veneficis, certius cupiens experiri, vt ſi hi diebus octo ſuſpenſi viuerent, quo vellent abirent ſoluti & liberi cenſuit. Suſpenſis itaque illis, mox Hieronymi glorioſi præſentia minime defuit, qui plãtas manibus tenens pedum, illæſos & viuaces ſtatutis diebus mirabiliter obſeruauit. Currunt igitur octauo die totius ciuitatis & circumadiacẽtium villarum viri, currit & iudex. Cernũt clare glorioſum miraculum, patefacientibus quæ viderunt, qui ad cuſtodiendos iuuenes fuerant deputati. Mirãtur omnes, vocibus in excelſis laudes peragunt creatori & Hieronymo glorioſo. Mox de eculeo innoxij iuuenes deponuntur, & maximis honorum exequiis ab omni populo venerantur. K

Verum qui in vrbem Conſtantinopolitanam capti & dolore vehementiſsimo intrauerant, liberi honorifice & cum gaudio ineffabili exierunt, & tandem annuẽte deo à multis Cõſtãtinopolitani populi comitati Bethleem attingẽtes, veneratione debita glorioſi Hieronymi reliquias viſitarunt: ſtatimq; depoſita ſecularium omni cura, cœnobium in quo vixit glorioſus Hieronymus, intrauerunt, & vacantes die noctúq; pœnitentiæ & orationibus, cœlibe vita ſanctitatis perſpicuæ in pręditco cœnobio adhuc manent.

MAgnæ admirationis, gaudij, deuotioniſq; tam præcedens iuuenum miraculum extitit, ſed multæ formidinis conſtat ſequens in ſacris ordinibus maxime conſtitutis. Apud ſuperiorem Thebaidem quoddam dominarum fuiſſe ante duos annos dicitur eximium & diues monaſterium, omni pulchritudine & excellentia decoratum. In quo penè ducentæ dominæ vitæ honeſtæ religionis recluſione continua decoriſq; moribus permanebant. Ad hoc qui inſunt figant aures, ne quod vna hauſerit auricula, fundat altera. Nauis quantumcunque ſana ſit & integra, modicum, immo nil prodeſt ſi alta volẽs ſecare maria, par- L tuum quod fundo ineſt foramẽ relinquat, vt dira naufragia non admittat. Cur hæc ſim fatus, præſentis narrationis hiſtoria reſerabit. Multis itaque pollens prædictum monaſterium virtutibus, vnum peſsimum, quo ruit, ſimoniæ vicium retinebat. Nam inſtigante diabolo, in eiſdem dominabus hæc obſeruabatur abuſio, vt ſi quam vellent in monialem recipere, non tantum intuitu charitatis & miſericordiæ recipiendæq; bonitate, quantum recipiebant reſpectu pecuniæ. Nulla enim in monaſterium intrare manſura poterat, niſi certa pecuniæ quantitas ſecum iret. In hoc ſiquidem erat monaſterio ſanctimonialis quædam domina, ætate grandæua, quæ ab infantia ſua ieiuniis & orationibus, omni reſoluta cœno, deo vixerat, quæ vicium illud quamplurimum abhorrebat. Cui nocte quadam, vt erat ſolita, in oratione poſitæ, glorioſus Hieronymus apparens, locũ illum immenſo luſtrans lumine eidem præcepit, vt ad abbatiſſam cæteráſque illius cœnobij moniales mane pergeret, nuncians quòd niſi à peccato iam inueterato manum extraherent, vltionem diuinam ſubito expectarent. His dictis diſparuit. Perterrita viſione inſueta ſanctimonialis domina, quis hic fuerit iubẽs talia nun- M ciari in ſeipſa auide petractans, totam illam noctem peregit inſomnem. Crepuſculo diei adueniente, omnes in capitulo moniales propulſato tintinnabulo congregauit. Quibus admirantibus ad quæ forent tanta feſtinatione in capitulo conuocatæ: ſanctimonialis domina ex earum aſſurgens medio, quæ viderat & audierat omnibus patefecit. Fit illico ex hoc monialibus cunctis irriſio, hanc exclamant fatuam, multiſq; garriunt deriſionibus hanc forte illa nimia ebrietate ſomniaſſe. Illa verò accepta contumelia, patientiæ ſcuto ſe muniens, de earum ſiquidem pertinacia nimium dolens, ſed de ſua deſpectione gaudẽs, ad ſolitas rediit orationes, ſupplicans continuo, ne ſuis monialibus quod audierat eueniret. Tranſactis igitur diebus decem, nocte media prædictę ſanctimoniali dominæ hac pro re deuotis orationibus incumbenti, glorioſus iterum apparuit Hieronymus, eidẽ vt quæ prius nunciauerat monialibus, denuo intrepide nunciaret, allocutione mandauit benigna. Ad quem illa, Quis, inquit, es domine talia mihi mandans? Hieronymus, inquiens, ſum, & ab

eiuſdem

A eiusdem euanuit oculis. Illa verò sciens earum duritiē, quid ageret, quidve diceret, nesciebat. Tandem malens à monialibus insana & ebria reputari quàm diuinis cōtraire præceptis, congregatis iterū monialibus quæ viderat & audierat voluit intimare. Ast vt eam assurgere moniales pestiferæ conspexerunt, diuini nescia iudicij sibi de proximo affuturi, antequā verba inciperet, è capitulo cū magnis cachinnationibus exierunt. Quin transactis insuper diebus tribus dormienti prædictæ sanctimoniali dominæ gloriosus Hieronymus ineffabili quasi societate vallatus angelorum, nocte apparens media eam excitauit, eiq; iussit protinus vt de illo exiret monasterio, nec subitam futuram sententiam expectaret. Cum illa verò multis lachrymis supplicaret, ne hoc fieret, gloriosus, inquit, Hieronymus: Ad abbatissam & cæteras pergito omni mora postposita, eisdem nuncians, quòd nisi pœniteat, hac nocte diuinam sentient vltionem: si autem in sua permanebunt duricia, statim exiens amplius in monasterio non moreris. His finitis abscessit. Hæc igitur audiens sanctimonialis, anxia plenaq; tristicia, capitulum adijt, & cāpanam cœpit vehementer, vt ad capitulum accederent moniales, B resonare. Quo abbatissa de somno euigilans, cognoscēsq; ab hac fore campanam pulsatam, cum iracundia ad capitulum properauit. At vbi illam vidit, diris eam minis increpans, nullum voluit audire verbū: promittens quòd nisi cessaret hoc agere, secum in monasterio amplius nō maneret. Cui sanctimonialis domina, ne tardes, inquit, quæso agere quæ promittis. Profectò me noscas hoc in loco amplius non mansuram. Gloriosus equidem Hieronymus apparens mihi tantummodo hoc statim monasterio futurum iudicium patefecit. Hæc audiens abbatissa deridere cœpit, hanc æstimans vesano capite ista fari, & ostiariā conuocans, iussit vt hanc de monasterio protinus effugaret, mandās eidem, vt aliqua hora sic extra dimissam postmodum faceret introire, vt sic ab inceptis operibus iā cessaret. Hac de re læta sanctimonialis domina, quàm citius potuit è monasterio est egressa: lachrymis tamen fusa doloribúsq; repleta pro iis quæ monasterio nouerat euenire. Terribilis siquidē deus fortis atque potens, & quis resistet ei: Heu cur eū homines non formidant, scientes se nullatenus posse ab eius effugere manibus, vt eos magnum & inenarrabile iudicium eius non comC prehendat: saltem his miseri terreantur exemplis. Audiant qui in suis confidunt diuitiis, quiq; in ira concitant excelsum dominum suæ auariciæ siccitate, quale huic monasterio à deo propter pecunias faciem auertenti de cœlo est iudicium iaculatum. Penè limen ostij sanctimonialis domina excesserat, quando subito totū corruit monasterium, omnes opprimens moniales, ita quòd ex eis viua aliqua non remansit. Sanctimonialis verò illa in quodam venerabili dominarum monasterio, quod est apud inferiorem Thebaidē, hactenus sanctitate præcipua viua manet.

Dignum censui præmissis miraculis aliqua alia diuini contra peccantes manifesti iudicij declaratiua iungere, vt si forte præ iudiciorum multitudine peccatorum corda tenacia & plus quàm lapidea in carnea verterentur, quatenus cum se ob peccata cernerent beluas, rationem & cognitionem sui conarentur vt fierent homines, adipisci. Abiecta etenim ratione qua sunt homines, infra bruta animalia rediguntur. Græcorum quidam hereticus die quadam cum sacerdote quodā in Hierosolymitana Ecclesia publice disputabat. Cùmq; sacerdos ob suę partis defensionē D authoritatem quandam gloriosi Hieronymi allegaret, vt Græci destrueret rationes, temerario pestifer Græcus nre gloriosum fuisse Hieronymum, totius veritatis lumen, mentitum non erubuit voce fari. At qui voce talem nequiciam perpetrauerat, vocem deinceps vllatenus non formauit.

Quidam insuper alius hæreticus pestifer Arrianorum in quadam disputatione cuidam gloriosi Hieronymi authoritatem cōtra eum inducenti, vt, mentitur, sua temeritate respondit, subito fuit diuina vltione percussus. Nā nondum verbū voce finiens, clamare per totum diem sine aliqua cessatione non desiit: Miserere mei Hieronyme gloriose, quia à te pœnis durissimis torqueor. Et hoc per totum illum diem quātis vocibus poterat clamās, hora completorij miserabiliter cunctis, qui ad hæc cōcurrerant, cernentibus expirauit.

HAereticus quidam alius pestiferæ hæresis Arrianæ, cui ante meum obitum finem pius imponat dominus, in Ecclesia Sion gloriosi Hieronymi imaginem cernens, Vtinam, inquit, sic tecum E viuebas meis manibus tenuissem, quia te meo gladio iugulassem. Hæc vt dicta dedit gladium euaginans tota vi ipsum in imaginis illius guttur infixit. Quàm magnus iste Hieronymus tot faciens mirabilia, cui secundum sua opera similis non apparet: potuit equidem im becillis in imaginis gutture gladium figere dextera, sed de imagine gladium, & à gladio manum quousque res innotuit, extrahere nullatenus fuit compos. Mox quoque ex percussionis loco tanquam ex hominis corpore viui sanguinis vnda fluxit, quæ vsque modo pro miraculo declarādo fluere nunquam cessat. Eadem insuper hora, qua res sic acta est, iudici in atrio existenti idem gloriosus Hieronymus cum gladio gutturi infixo apparens, pro offensione huiusmodi vindictam fieri postulauit, narrans equidē sibi factam, & hęc dicens abiit. Stupefactus itaque iudex, cum cæteris qui astabant, ad Ecclesiam properans, hæreticum manu gladium infixum tenentem repperit. Qui protinus vt hi viderunt, manum fuit compos à gladio remouendi. Captus itaq; hereticus, in sua permanens duricia, ob aliud se nō dolere, nisi quòd viuum non teneret Hieronymum, garriens, à populi multitudine lapidibus, lignis, ensibus, & lanceis iugulatur. F

Nepos meus Ioannes quem agnoscis, omnisulgens pulchritudine, quem mihi in locum filij adoptaui, vt puto, tibi pridie quid ei euenerit, enarraui: sed tamen vt præstantius memoriæ cōmendetur, silentio non transibo. Captus itaque idem Ioannes ante duos annos à Persis, & Persarum regis ministris venditus, propter eminentem suam pulchritudinem, ad regis exercēda obsequia deputatur. Cùmq; per annum in curia non paruo dolore & tædio permansisset, eodē reuolutionis anni die, prandenti regi seruiens, præ tristicia se à lachrymis non potuit continere. Hoc rex intuens, lachrymarum ab eo auide quærit causam. Qua comperta, in quodam eum castro custodiri fecit. Ibi nocte quadam existente diris lachrymis vndique madefacto, in somnis eidē gloriosus Hieronymus veniens, manūmq; eius, vt sibi videbatur, capiens, ad ciuitatem Hierusalem secum duxit. Expergefactus mane, putans se in castro à militibus retineri, in domo qua maneo, se inuenit. Qui admiratione velut amens quasi vtrū in castro vel in domicilio meo staret, nullatenus discernebat:

G discernebat: in se postremo rediens, emissa voce dor-
mientem familiam excitauit. Currunt igitur ad me fa-
muli, adesse Ioannē ineffabili gaudio nunciātes. Quare
dubius accurrēs, quem à Persis vinctum putabam, præ-
sentem cerno. Quo quidem quid ei acciderat enarrā-
te, deo & glorioso Hieronymo laudes maximæ persol-
uuntur.

SAnctimonialis quædam domina, omnium penè
pulcherrima fœminarū, ætate iuuencula, sed ani-
mi sapientia valde cana, beati Hieronymi deuo-
tissima, in quodam cœnobio dominarum multa san-
ctitate, vt opinor, adhuc viuit: cui quod audies dicitur
contigisse. Sit mulier hæc aliis in exemplum, quæ huc
illucq; per plateas & vicos discurrere non cessant, sua
stultorum hominū illaqueantes animas visione. Nullo
tot diabolus animas rete capit, quot laqueo pessimo
mulierum. Sanctimonialis hæc, vt omnium domina-
rum testimonio comprobatur, nunquam nisi eam ma-
xima compellat necessitas, extra suam cellam gradum
figit. Neque enim aliud agit opus, quin aut orationib⁹
vacat, aut lectionibus & meditationibus implicatur,
aut corpus reficit dormiendo. His dirus serpens anti-
H quus diabolus operibus inuidens, vt eam à sancto pro-
posito reuocaret, cuiusdam nobilissimi iuuenis animū
in eiusdem sanctimonialis intantum incitauit concu-
piscētiam, quòd nil poterat die noctúq; aliud nisi quo
modo posset eam attingere, cogitare. Circa monaste-
rium veri luminis obcæcatus cōtinue pergens, nullum
remedium aliud reperire quibat. Tanta namq; inscitiæ
nube caligatus extitit, vt multotiens se suis perniciosis
turbatum affectibus cernens, voluerit se aquis tradere
suffocandum. Stulti amoris stultum iuuenem catena
de die in diem stringit, vt hæc ad sanctimonialis au-
res resonent ob suam non audet pudiciciam. Qua de re
omni ad hoc auxilio destitutus, quendam inueniens
magum, veneficia dæmonum incantationes nefandis
artibus exercentem, magnam promittit, si quod optat
expertus fuerit, pecuniæ quantitatem. Tunc veneficio-
rum magus suis carminibus conuocatum dæmonem
decipiendi causa nocte media festinè ad sanctam de-
stinat monialem. Ad cellulam itaque accedens dęmon
transire vltra cellulæ Hieronymi imaginis in cella pi-
ctæ timore nimio nequit limen. Mira res Augustine,
vt multiplicibus patet exemplis, tantus gloriosi Hie-
I ronymi timor diabolo inest, vt etiam suæ picturæ non
audeat apparere. Nam si cui ab eodem obsesso corpori
preciosa demonstretur imago, ab eodem cōtinuo dia-
bolus effugatur. Igitur commissum exempli opus nequā
spiritus desperans, ad mittentem reuertitur, sibique ne-
gari ad monialem introitum pandit ob gloriosi Hie-
ronymi imaginem cellæ pictam: quam deridens ma-
gus dimisit. Móxq; conuocatum alium dæmonē quàm
potest mittit citius ad huiusmodi opera finienda. Fitq;
secundo id quod primo. At secundus per horam forte
manens coactus excelsas cœpit voces emittere, Si me
Hieronyme hinc sinis recedere, huc vlterius nō reuer-
tar. Ad hæc stupefacta mulier, quæ in orationibus in
cellula inhærebat, quis istas fundat voces nimio pauo-
re percontatur. Non cessante diabolo sic clamare, exci-
tatæ illius cœnobij moniales, timore percussæ grandi,
tremulæ ad illam accurrūt cellam, cruce domini præ-
eunte. At vbi illum fore nequam spiritum sciunt, eun-
dem coniurāt, vt debeat qua de causa venerit, intima-
re. Narrans equidem diabolus rei seriem, seque gemiti-
bus & vlulatibus pandēs catenis ignis vinctum à Hie-
ronymo retineri, rogat eas vt suis mereatur precibus K
abeundi gratiā inuenire. At vbi hęc moniales audiunt,
deo & glorioso Hieronymo laudes reddūt, suppliciter
postulantes vt dæmonem hunc nullatenus reuersurum
de eodem cœnobio effugaret. Vix orationum verbis fi-
nitis, diabolus magnis stridoribus ex eodem loco re-
cedens magum adiit, eumq; capiens tantis verberibus
& cruciatibus flagellauit, vt per multa horarum spacia
aliquod vitale signum paulominus appareret, diris cla-
mans vocibus: Mei cruciatus causa fuisti ad illam me
destinās monialem, certe in te eisdem verberibus vin-
dicabor. Inter hæc autem verba tam horrida, magus cū
se penè perniciei protritum cerneret, suas videns artes
nullum sibi auxilium adhibere, ad totius refugij portū
Hieronymum gloriosum iam naufragus se dirigens,
Gloriose, inquit, Hieronyme, huic ad tuam clementiā
subueni misero accurrenti, et solita misericordiæ dona
prægrandia non denegans. Promitto nanq; si tuis hac
hora intus auxiliis perniciei tam horribili non succū-
bam, quòd deinceps cunctis exutus fallaciis, à tuis ob-
sequiis non recedam. His finitis, velut fumus ab eodem
nequam spiritus euanuit. Per annum autem idem ia-
cuit verberibus magus intantum sui corporis impos, L
quòd non nisi alieno auxilio potuit se mouere. Mox
idem accepta pœnitentia magus, antequā de lecto sur-
geret, cūctis combustis codicibus, quibus artes illas ne-
quissimas exercebat, venditisq; omnibus quæ habebat
& pauperibus erogatis, completo anno in illa se ob pœ
nitentiam peragendam in quadam spelunca claudens,
eremo in qua per quadriennium gloriosus stetit Hie-
ronymus multa sanctitate & vitæ & pœnitentiæ aspe-
ritate pollet. Huc quæso iuuenes omnes currant, & in-
sani iuuenis exemplo discant, ne quod illi contigit, sibi
postmodum doleant contigisse. Insanus itaque iuuenis
tantis circumligatus luxuriæ laqueis, videns se omni-
modæ suæ miserrimæ voluptatis desyderio nefandis-
simo defraudari, quadam nocte laqueo se suspendit, &
sic se infœlix temporali vita potius & perpetua priua-
uit. Ecce quot malorum causam turpissimum luxuriæ
vicium fore liquet. Nil tā ruinæ animæ pariter & cor-
poris promptum, quātum istud nequissimum arbitror
scelus. Ex ipso nanq; homicidia, ebrietates, cōtētiones,
& penè vniuersa oriuntur mala, vt veteris & noui te-
stamenti infinitis patet exemplis, necnon & continuis
manifestisq; experientiis declaratur. Ad hoc autem vt M
maior iuuenibus detur astutia se tuendi, Nā status vl-
lus periculosior non est insipiētis iuuentutis statu, aliud
censui exemplum mei nepotis Rufi, ętatis forte anno-
rum decē & octo, quanquā dolore nimio, subrogare.

NOn est ambiguum ista quæ incipio enarrare
magnis tribulationibus meæ memoriæ reuo-
cari, sed tamen vt præmissum est, vt omnibus
& maxime iuuenibus proueniat in exemplum, silentio
illa nequeo præterire. Nepos quidam meus, Rufus no-
mine, vtroque priuatus parente, anniculus ad meas de-
uenit manus, qui vtinam ex matris visceribus nō exis-
set, ne illi quod sustinet, contigisset: quem tanta diligē-
tia suo infortunio enutriui vt à pluribus à me genitus
putaretur. Crescens itaque in diem puer infœlix ætate
sed non sapientia, ingenti pulchritudine corporis, sed
non animæ decorisq; & probis moribus, honestate, bo-
nitate, & multæ sapientiæ elegantia: quanquam vane
decoratus, à cunctis dilectione superflua colebatur. Is
nanque in decimooctauo ætatis suæ anno imbecillis
& miserrimus expirauit. Propter quem tantus ab om-
nibus

A nibus insonuit luctus, vt vix per mensem finem poterit inuenire. Sed certe luctus pro eo quod euenerat nō sufficit. Ast ego eius nimiæ incumbens dilectioni, pluries gloriosum rogaui Hieronymum, vt mihi quid nepoti meo acciderat, reuelaret. Igitur meis annuens gloriosus Hieronymus precibus, obtinui quod gliscebam. Oranti enim mihi die quodam hora nona, tantus euenit fœtor, quòd naribus nullatenus poteram tolerare. Hæc dum mecū tacitus reputans, vnde hic tantus adesset fœtor, admirarer, supra meum verticē eleuatis oculis, infœlicem nepotem vidi terribilis visionis, ita quòd in eum visum imprimere non audebam. Nam catenis igneis circumligatus fornacis instar flammas fœtidissimas eructabat. Ad hanc itaque visionem subito me tam vehemēs timor irrepsit, vt dum pluries loqui vellem, formandi vocem nullatenus cōpos eram. Postremo aliquātulum in me rediens, si meus erat nepos voce cœpi perquirere tremebunda. Ad hæc ille vlulatibus & suspiriis, Vtinam, inquit, non fuissem, ne tam diris essem cruciatibus deputatus. Nam scias me tartareis mansionibus perpetuis temporibus permansurum. Heu B quid dicam? His dictis tantus mihi dolor affuit, vt sim pluries admiratus quo modo vita protinus non discessit. Longis autem expletis colloquiis ab eodem sciscitatus fui, cur diuinæ fuisset misericordiæ sic expers, cum in mundo tot virtutibus sic polleret. Pro nulla, inquit, me scias causa fore damnatum, nisi quia in ludis maxime delectabar. At quia in morte accepta pœnitentia quasi stulta ignorantia postposui confiteri, diuinā non merui veniam adipisci. Et hæc dicens, à meis disparuit oculis. Talis autem eo abeunte remansit fœtor, vt in locum illum hactenus nullus audeat introire. Ecce quātum turpissimum ludi scelus diuinæ abhorrent maiestatis oculi. Timeamus ergo, ne nos bonorum rapiat inermes tam repētinus interitus, ne non pœnitere nos viciorum contingat, dum tempus inest, quia postmodū pœnitentia foret frustra. Vt igitur Christianus tantæ ruinæ ludi procul effugiat nefas, immo vt omnium memoria deleatur, exempla alia quędam quàm breuius potero surrogabo.

IN Samaria quindecim nondū expletis diebus, dum miser quidam ludens, quasi omnia quæ habere poterat consumpsisset, gloriosi cœpit Hieronymi nomen suis temerario blasphemare. Quem nefanda C blasphemiæ vix finientem verba, videntibus & stupētibus cunctis, mox è cœlo fulmen veniens interemit.

TRibus aliis in Tyro ludētibus hoc accidit quod enarro. Cum enim illi suū vellent incipere ludum, vt ij qui se hoc ab eisdem audiisse & totam rei seriem etiam se vidisse fantur, & referunt, sic dixerunt, Quancunque potes exerce vim Hieronyme, quia te inuito ludum istum alacriter finiemus. His ita dictis suum inceperunt ludum, quo quidem primordiato, quasi vno elapso instanti, se terra aperiēs, illos solum absorbuit, ita vt nil ex eis amplius fuerit visum.

QVod visu noscitur, verissimo testimonio cōprobatur. Idcirco quæ dico quanquam multis possent cōprobari testibus, tamē meipso teste, qui ea visiōe propria didici cōprobabo. Iuxta meā in qua in Hierusalē habito ædē, nobilissimus quidam miles fuit, transitoriis nimirum locuples, qui vnicum habens filium, eiusdem stultissimi amoris cæcitate percussus, non solum à prauis eum non corrigere, sed etiam eum ipsemet praua instruere conabatur. Parentes fatui & isti similes, mentis quæso oculos huc inclinent, vt quis finis eueniat non ignorent. Multi D enim homines magnas animæ & corporis inciderunt ruinas ob prauorum parentum insipientiam. Crescens namque illius militis filius, cunctis moribus bonis destitutus, de die in diem peierando, totum suum tempus amittens in ludis & blasphemiis, cunctisq; immundiciis, patre causante, annum attingit duodenū. Qui quodam aduesperascente die solitis cum patre ludis insistens, ludum eodem vt gliscebat non habente, primo prorupit in hęc verba. Si quid ille potest Hieronymus, qui ludos prohibet, iam exerceat: nā se inuito hinc nō nisi victor exurgam. Verum hæc duntaxat ipso prosequente, nequam spiritus teterrimi hominis specie cunctis videntibus locum in quo ludebat veloci gradu adiens, eundem puerum infœlicem rapuit. Sed quo eum detulit nulli hactenus huminum est compertum. Verum, vt puto, eum detulit in infernum. Eadem namq; hora casu ad quandam meæ domus fenestram, quæ loco in quo ludentes degebant pater & filius, ex opposito sita est, me posueram, quo me videre fuit necesse veritate perspicua seriem tam formidandæ rei gestæ. Discant ergo iuuenes in iuuentutis tempore, quod cæteris est præstantius, expetendis moribus se fulcire, ne vili- E bus caducisq; moribus iuuenilis animus informatus, statum in canicie nequeat permutare. Quod enim nouæ chartæ inscribitur, de facili non deletur. Discāt etiā parentes fatui filios correctionibus & verberibus erudire, nec viciorum sinant vepres radices figere non faciliter euellendas, ne flendi & hic & in futuro cedant euentus. Nam nisi fallor, ad æternorum gaudiorū patriam deueniēdi arctissima & sine ambiguitate aliqua à paucissimis certe cognita extat via. Eundi ad perditionem iter latissimum, & multis immo penè infinitis limitibus plenum fore constat. Quodlibet enim mortalium peccatorum ad perditionē suum tramitē struit. Quo dum hominum, non solum Paganorum, sed etiā illorum quos sacri baptismatis vnda lauit: nam de Paganis nulla oritur quæstio quòd non damnentur, maiorem fore liquet numerum multiplicibus infinitenum flagitiis, quorum nulla penè vnquā cognoscitur emēdatio: quinimmo, respectiue quidē dico pariter bonis & malis hominibus consyderatis, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, sed omnes post suas improbas & pessimas ambulant voluptates. Consequenter cōcludi debet, quòd ad æternæ beatitudinis gaudia F rarissimi gradiantur. Infinitæ quinimmo omnes penè sacræ scripturæ authoritates hoc testantur. Infinita siquidem exempla possemus prespicaciter intueri, ad huiusmodi veritatem sufficientius demonstrandam. Hoc ex omnibus vnum censeri decet, nec ab hoc discrepare potest, nullum scilicet ad ęterna modo aliquo peruenire posse gaudia, nisi omnibus non particulariter, sed totaliter viciis extirpatis, virtutum studeat itinere festinare. His iam fine dato, exempla & prodigia quædam iam huius operis fini propinquius breuiter introducā. Et duo pręcipue admiranda, quę à venerabili viro Nicolao Cretensis insulæ archiepiscopo referente didici, primò dicam.

VEnerabilis idem archiepiscopus pridie gloriosi Hieronymi deuotione nimia Bethleē veniens, vt eiusdem cunctis honoribus colendas reliquias visitaret, vt totus charitate feruidus redire noluit, donec me sua gratissima visitatione eximiis lætitiis adimpleret. Qui vti donorum præcipuus vt gratissima mihi donaria superabundantissimè more solito impertiret,

G impertiret, me viſitare minime contentus, mecum di-
gnatus eſt iam diebus pluribus coomorari, & etiam
adhuc maoet, quod vtinam tempore longo duret. In
Chriſto namq; Auguſtine chariſsime venerabilis idem
pootifex te ſalutat. Quampluries igitur mihi ſuorum
verborum auido venerabilis idem pontifex enarrauit,
hoc tale in ciuitate Candia cõtigiſſe. Sacerdos quidam
ſuus ſuæ maioris Eccleſiæ cuſtos, impudicus, luxuriæ &
ebrietati deditus, oondam completo anno de hoc ſe-
culo migrauit. Cuius corpore in cæterorum ſepulto ba
rathro ſacerdotum, vt eius punitio cunctis innoteſce-
ret ad exemplum, ſubſequenti nocte tantus io Eccleſia,
eiuſq; cœmiteriis fuit ſtrepitus, quòd rumore nimio in
vrbe illa commorantes excitati, pauore ingenti velut
amentes ad Eccleſiam cucurrerunt. Stãt itaque omnes
circa Eccleſiam, ſtrepitus vehementes, campanarúmq;
ſonitus audientes. Diuinam quidem exorant clemen-
tiam, quatenus cur iſta fiãt debeat reuelare: ſed nullum
exauditioois ſentiunt adiuuamẽ. Diluculo hoc ceſſan-
te, cuncta quæ fuerant in Eccleſia reperiunt reuoluta,
& quaſi vodique flammis ignium violata. Ad hoc me-
H moratus pontifex orationes indicens populo, quid ſe-
quenti eueoiat nocte pręcipit expectari. Ne nimis ſuc-
cumbam verbis, ſequenti nocte duplex ſtrepitus & pa-
uoris tribulatio eſt ſecuta. Qua de re, repletus populus
amaritudine & dolore, cernens nullum ſibi à domino
adiutorium euenire, ſicut vulnerati qui in monumen-
tis proiecti dormiunt, exiſtebant. Die autem eluſceſcẽ-
te, omnibus in Eccleſia orationibus cõgregatis, glorio-
ſus Hieronymus ſubito ſepties ſole ſplendidior in Ec-
cleſiam veniens, ad altarèq; gradiens cunctis videnti-
bus & mirantibus, per horã forte ſub ſilentio manens,
obſtupẽti populo, hoc propter ſacerdotis illius miſerũ
cadauer ſacris indigne locis conditum ad terrorẽ pec-
cantium contigiſſe intimauit: eidèmq; mandãs vt ca-
dauer miſerum tartareis poſt reſurrectionem omnium
manſionibus deputãdum, diſſepultum flammis trade-
rent protinus concremandum. Alioquin incepta pe-
ſtilentia non abiret. Et ſic ab intuentium oculis eſt in-
uiſus. Qnod vt ordinauerat lætabundus populus pro-
tinus adimpleuit, deo & beato Hieronymo laudes pręci-
puas perſoluendo. Et ſic peſtis illa ceſſauit. Qui dein-
I ceps beatiſsimum Hieronymũ omnes vnanimiter de-
uotione maxima imceperunt colere.

IN eadem inſuper ciuitate quidã pulcherrimus ex-
titit iuuenis, Titus nomine, honeſtis moribus, lucu-
lentus, carnali non ignobiliori natus progenie, præ-
diues valde, totam penè deuotionem & fiduciã habens
in beato Hieronymo. Hic ſiquidem iuuenis virgineo
nitens candore, in eiuſdem ſanctæ virginitatis propo-
ſito vſque ad viceſimum anoum probis vitæ moribus
perdurauit. Quo itaque tempore completo, ſui fratris
nefando cõſilio incitatus, ſpretis tam nobiliſsimis vir-
ginitatis gemmis, auri precioſiſsimum metallum cal-
cans, ad carnis ſpurcicias & lutum ac fœtorem vehe-
menter declinans, puellam quandam omni pulchritu-
dine corporis renitentem ſibi in matrimonio copula-
uit. In cuius amoris retibus ita ſe capiens, quòd aliud
præter ipſam poterat minime cogitare, de die in diem
cœpit diuina obſequia obliuiſci. At quia miſer dereli-
quit iuſticiam, oblitus fuit deum alentẽ ſe, oblitus fuit
ſibi dominus miſereri. Completo nanque anno, quo cũ
puella iuuenis inſenſatus ſteterat, non vt matrimonio
fungeretur, ſed cauſa explendæ libidinis copulatus, ſug
gerẽte diabolica aſtutia, iuuenis frater puellæ illaquea-
tus amore auide diu quærens eius amplexibus frui, tan- K
dem quod optauerat eſt adeptus. Huc accurrant iuue-
nes & exemplo iuuenis ſint experti. Fiunt nota iuueni
puellæ viro iam peracta. Tacens idẽ cogitat auide, quo
valeat modo rei certitudinem reperire. Expectat die-
bus aliquot ſe ſimulans hoc neſcire. Aſt die quodã or-
dinat vrbem deſerens peregre proficiſci. Et latens per
diem in ciuitate, nocte media domum veniens, reſera-
tis ſeris à puella ſeruitrice clam, vt prius ſimul ordina-
uerant ambo, vſque ad thalamum, in quo eius frater &
vxor in lecto ſtabant, procedens ſibi poſtulat aperiri.
Mirantur illi, & timòre perterriti vehementi, pulſanti
negligunt oſtium reſerare. Tandẽ confractis ſeris tha-
lami, iuuenis ira & furore nimio fornacis inſtar ardẽ-
tis vndique inflãmatus, vxorem primo euaginato gla-
dio interfecit. Deinde ſub thoro proprium latitantem
fratrem inueniens interemit. His ita geſtis ex ciuitate
exiens, multo tempore per mundum huc illúcq; errans
cum quibuſdam aliis cœpit quoſdam trãſeuntes in iti-
nere deprædari, ac etiam iugulare. Permanenti itaque
eidem Tito per decem annos talibus negociis impli- L
cato, glorioſiſsimus Hierooymus ſalubre refugium &
vitale, die quadam iam adueſperaſcente luce in modũ
mercatoris ſe monſtrauit, ne ille ſolummodo habitæ
deuotionis præmiis priuaretur. Nam ille quanquã tot
& tanta vicia abhorrenda cõtinue exerceret, tamen in
beato Hieronymo deuotionem aliquam retinebat, ita
vt eidem quotidie ſe commẽdans, boni aliquid diebus
ſingulis ad eius honorem facere nullatenus poſtpone-
bat. Cernens itaque Titus mercatorem, nefandis ſociis
ad ſolita nequiciæ opera conuocatis, cõcito cum eiſdẽ
pergens curſu vibratis lanceis Hieronymo mercatoris
inſtar obuiat venienti. Móxq; in eum inſurgens à ſo-
ciis eundem præcepit retioeri, donec eius lateri gladius
infigatur. Deinde manum eleuat, interficiẽdi gladium
retinentem, vt ſcelus tantum valeat iam explere. Ad
hæc Hieronymus glorioſus, Amore, inquit, Hierony-
mi, quem tu diligis, aliqua loquẽdi breuis licentia mi-
hi detur, poſtmodum ſi volueris, facito id quod optas.
Ad hæc & Titus, Amore, inquit, eius quem nooiinaſti,
& loquendi & viuendi licentia tibi vt poſtulas conce-
datur, tantum quæ portas mercimonia iam depone. At
glorioſus Hieronymus, Egoipſe ſum Hieronymus qui M
huc propter tuam liberationem veni, ne mihi à te im-
penſa obſequia in vacuum præterirent. Te tot quæ geſ-
ſiſti peccaminum iam pœniteat, ad teipſum redeas, ne
formides: hucuſque me noueris propter tuam ſalutem
& animæ & corporis ſupplicem erga te apud iratam
diuinam iuſticiã extitiſſe, ne in te dignas tibi ſæuicias
exerceret. Ad pœnitentiæ igitur quàm citius perge cal-
lem, & peccatorum onera iam depone, alioquin me tui
cuſtodem & apud deum ſupplicem non habebis. His
dictis Hieronymus glorioſus ab illorum oculis diſpa-
ruit. Ad hoc ſtupefactus Titus, & qui cum illo erant,
timore & admiratione tam ingenti ad terram proci-
dens, per horam nõ potuit eleuari. Tunc ſubito in Ti-
tum, & qui cũ illo erant ſpiritus ſancti gratia eſt effuſa,
& lux eos cœlitus illuſtrauit. Qui protinus in viros al-
teros iam mutari, ſpretis cũctis ſpurciciis viciorum, ad
pœnitentiæ tramitem rediere. Deinde ad eremorũ an-
tra deuia & ignota properãtes, in magnis ſe corporum
aſperitatibus, & vita ſanctiſsima tradiderunt.

MIraculum aliud quod veridicorum teſtimo-
nio ſolidiſsime in ſuperioribus AEgypti par-
tibus peractum intellexi, quatenus homini-
bus &

A bus & maxime iuuenibus quantumcunque castis pro-
ueniat in exemplum, ad euitandum periculum mulie-
rum, præcedenti miraculo addere cogito fore gratum.
Monachus quidam iuuenis & decorus, honestate præ-
cipuus, morum maturus, qui senex virginalis pudiciciæ
custos, cunctisq; illius monasterij monachis speculum
sanctitatis, gloriosissimi Hieronymi amator deuotissi-
mus fuit. 12. degens annis in monasterio, continue ora-
tionibus vacans & studio scripturarum. Hic amore ca-
stitatis timens, ne cor aliqualiter violaret, mulierum
visus ineffabiliter abhorrebat, ita vt earum memoriam
formidaret. Huic proposito diabolus antiquus serpens,
& hominum inimicus, inuidens, suæ nequitiæ inuete-
ratæ contra eum dolos & artes multiplices incitauit,
continue cogitationum stimulis iuuenem pessimus tē-
tator affligens die noctúq; à tētationibus duobus men-
sibus non cessauit. Iuuenis verò prouidus sese domini
& beati Hieronymi, cuius dilectionis ardore feruebat,
commendans custodiæ victrici, tentamenta diabolica
ieiuniis & orationibus triūphabat. Confluant huc quę-
so iuuenes atque senes, & quanti sit casus mulierū fal-
lax pulchritudo hic doceātur, maxime per exemplum.
B Cernens se asperis perfidus diabolus à iuuene superari,
tanquam leo rugiens subtiliores nocendi artes cœpit
quærere, vt iuuenem deuoraret: fit itaque inter eos pu-
gna grauis. Hinc astutiis consuetis castra aduersus iu-
uenem struit pessimus inimicus, hinc iuuenis orationes
& gloriosi Hieronymi protectio castrorum sternunt
munitiones, & vires eorum triumpho nobili vilipen-
dunt. Interea genitoris ad mortem ægrotantis visita-
tionis causa ingruente, ex monasterio in ciuitatem ad
paternam ædem venire iuuenis est compulsus. Nam se
pater dolore nimio moriturum si visione frustrare-
tur filij, crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens
monachus, timens ne mulierum visu cor mundum &
virgineo cādore nitidum violaret, potius, nisi fratrum
sui cœnobij fuisset supplicationibus inclinatus, erga pa
trem crudelitatem volebat propter dominum exerce-
re, quàm eidem infirmanti compati à monasterio re-
cedendo. Sciebat enim monacho nil tam nociuum, de-
testabile, & mortale, quàm vicos & ciuitates & gētium
multitudinem circumire. Nulla certe permanet in ho-
mine quies mentis, qui multorū verbositatibus & va-
niloquiis implicatur. Quod aqua piscibus, monachis
C idem præcipue silentium operatur. In paterna itaq; ma-
nens æde monachus, diebus tribus tędio tam vehemē-
ti affectus est, quòd sibi potius videbatur tetris se fore
carceribus mācipatum. Completo die tertio, dum eum
cum sorore sua quadam pulchritudinis inauditę, infir-
mitatis causa patris crura simul contingeret confrica-
re, casu sororis dextera eiusdem tangente dexterā, tam
diris libidinis & eiusdem sororis ineptæ & abomina-
bilis concupiscentiæ fuit subito iaculis cor eiusdē mo-
nachi instigante diabolo vulneratum, quòd penè eam
ad illicita, & omnino ab hominibus abhorrenda, nisi
extitisset timor verecūdiæ, inuitabat. Heu quid dicam?
Quæ monachis illis inerit obseruantia castitatis, qui
continue mulierum visibus potiuntur insimul collo-
quendo? Sic manet in castitate homo faciem intuens
assidue mulierum, sicut manet palea stans in igne. Fal-
lax certe & ruinæ maxime propinquus casus, ineuita-
bileq; periculum est fœminæ pulchritudo. Timor certe
monacho euenit, quē timebat, & sibi accidit, quod tan-
to tempore verebatur, nec sine exemplo maximo alio-
rū, non illud iussum est parentibus obedire, in quo ani-
mæ periculum formidatur. A monasterio inuite mo- D
nachus egreditur, sed ardore libidinis tā nefandæ cor
inflammante nil aliud quàm sororis hoc nesciētis sce-
lus, faciem improbis oculorum visibus videre cogitans
penè vnquam fuisse monasterium recordatur. Sanatur
interim pater, at monachus excusationibus adinuentis
tardat de die in diem ad monasterium remeare. Ma-
nente eodem in paterna domo tribus mensibus, hinc
monachos, hinc patrē maxima mouit admiratio, om-
nēmq; familiam, cur istum tā vehemens irrepserit mu-
tatio, & alteratio inaudita. Ignorant siquidem rei cau-
sam, idcirco effectum eos contingit ignorare. Ad mo-
nasterium cum duobus ad se ex monasterio destinatis
monachis tandem reuertitur, illud referens tædium re-
deundo, quod prius detulerat exeūdo. Cœpit itaque in
monasterio corpus degere monachi, cor verò à sorore
aliqualiter non recedit: hoc sibi fit studiū scripturarū,
vt attingat pessima quæ affectat. Hæc contemplatio di
uinorum, vt peccatorum modum inueniat explendo-
rū. Percutitur alienus sui, & à veritatis cognitione de-
uius continue à diabolo, cuius iugo grauissimo imbe-
cille collum submisit libidinis nouæ telis. Sicut fumus
deficiunt dies eius, confringuntur sicut in frixorio ossa E
eius, & infirmatur doloribus vita eius, irrationabili fit
similis animali. Obliuiscitur in toto diuinam clemen-
tiam exorare, tota die cogitans, quis modus appareat
habilis, vt poculū mortis valeat degustare. Heu quàm
sunt inopes & miseri, & omnibus bonis egētes & exu-
les, qui à domino se elongant. Tāto fit peius brutis ani-
malibus vir in peccatis, quibus ab anima deus maiori
spacio elongatur, quàm id quo cœlum à terra distat, &
Oriens ab occasu, quàm ab eisdem præstat, cum diuina
gratia est fulcitus. Cogitanti denique monacho, veri-
tatis luminis nescio, nefandissimæ & auditui horribi-
lis voluptatis adipiscendæ reperire modum: mali con-
silij seminator diabolus, hoc sibi tale insinuat cōsilium
occulto cogitamine vani cordis, vt scilicet intempestæ
noctis medio cunctis dormientibus, veste deposita mo
nachali, sumptóq; habitu laicali ex monasterio exiens,
paternas clam adeat mansiones, & domum crepuscu-
lo noctis latenter intrans sub thoro sororis lateat, do-
nec dormiente ipsa ad eandem accedat, sicq voluptatis
libidines expleturus. Placet insanæ mentis imperitiæ
consilium erogatum, studètq; ipsum toto posse quàm
potest breuius effectui mancipare. Sequentis igitur ad- F
uenienti noctis medio, sub silētio ad fores cœnobij cla
ues gerens manibus properat, sed ad ostia veniens per
totam illam noctem huc illúcq; discurrens, quo sint in
loco posita nō inuenit. Stupore & admiratione perter-
ritus, cur hæc sint nesciens intueri, iam matutinali qua
ad laudes debitas dominicas monachi excubabāt, pro-
pinquante hora, compellitur ille ad cellulam retrogra-
di. Manet in cellula ille admirās per diem illum: pro-
ponit sequenti nocte facere quod non fecit, audet im-
becillis dextera quæ non potest, sperat stultū pecus con
tra leonem pugnans triumphi gloriam adipisci. Quid
insensate reris? Putas agere vile pecus quæ leo fortissi-
mus Hieronymus contradicit? Cessa imagini gloriosis
simi Hieronymi genua flectere, ipsum vlterius non sa-
lutes, & tibi potestas protinus concedetur, vt cadas in
foueam quam effodis, vt dira naufragia iam admittas.
Non possunt impensa gloriosissimo Hieronymo ser-
uitia, quoquomodo fiant, mercedibus vacuari. Retine-
bat siquidem in cellula monachus ille deuius & errans
& diabolico domino mancipatus, imaginem gloriosi
Hieronymi

G Hieronymi tabula insignitam, cui diebus singulis an-
tiqua consuetudine flectens genua, se eidem pluries cō-
mendabat. Idcirco vt eius mira clementia cunctis in-
notesceret, illo eū die retinebat ne malū faceret quod
volebat. Ignorans verò hæc ille monachus, subsequen-
ti nocte ad cœnobij iterum fores pergit. Sed quod præ-
cedenti nocte fecerat, id hac fecit. Ne igitur inhæream
verbis, per vnum ferè mensem singulis noctibus con-
tinue hoc euenit. Completo itaque vt puto mensis cir-
culo, in somnis beatus Hieronymus sanctissimo cuidā
illius monasterij monacho apparuit in strato suo quies-
centi nocte, eidem reuelando quid iste monachus fa-
ciebat, mandansq; illi vt debeat eidem monacho sic er-
ranti declarare quo modo ipse eum, ob sibi impensam
reuerentiam, custodiuit, vt ostia non videret ad cogi-
tatum perpetrandum scelus: & quòd nisi sibi velox de
inceptis subsequatur emendatio, sese de ipsius custodia
remouebit: discessitq; protinus ab eodem. Mane autem
facto, quæ viderat monachus, alteri monacho enarra-
uit. At ille se quid hic dicat non intelligere pluribus
detestans sacramentis, cœpit dicere propter cerebri va
H cuitatem hæc somnia euenisse. Tacet monachus & re-
cedit, hic gaudens proponit nocte sequēti, nullam am-
plius exhibens solitam Hieronymo reuerentiam, ostia
monasterij ad nequam opus quod tandiu affectauerat
peragendum, ad suum libitum reserare. Vt breuiter di-
cam, quod miser diu bianti animo cogitauerat, mala
operandi à Hieronymo honore solito priuato sibi tra-
dita potestate, vt voluit sic effecit: sed tamē in fine glo-
riosissimi Hieronymi clementia non defecit. Recedēs
itaque ille de monasterio nocturna hora, alieno habitu
occultatus, patris domum adueniens per diē illum vn-
diq; circumiuit. Cumq; noctis crepusculo domum in-
trasset, ad lectum in quo virgo soror quiescere tunc so
lebat clam procedens, tam diu sub eodē latitauit quan-
diu sororem dormire potuit æstimare. Tunc idē exiēs,
expoliatis vestibus, sororis se dextero lateri applicauit.
Ad hæc soror leui somno dormiēs excitatur, & virum
iuxta se manu sentiens admodum expauescens, diris
emissis clamoribus ad se omnes pariter euocant. Cur-
runt ad puellæ thalamum cuncti cum lumine, & tan-
dem in lecto inueniunt hunc iacentem. Mirantur pa-
I rentes & stupent, cernunt hoc cuncti qui cucurrerant,
& condolent. Interrogat à filio pater discriminis tanti
causam, reatum suum filius silētio confitetur. Vt enim
dixi, voluit gloriosus Hieronymus hunc suam stulticiā
experiri, vt in posterum humilior & astutior fieret ad
cauendum, & in prælio se tuendum: & ne amplius ex-
emplo suo quis de sanctitate confideret & speraret.
Quanto enim maior inest homini sanctitas, dum in
mari mundi huius procelloso, & inimicorum agmini-
bus pleno, imbecilli carnis nauicula nauigat, tanto ma-
ior est timor & astutia se tuendi. Infinitas pessimus ille
tentator diabolus nocendi possidet artes. Qui incautus
pergit, leuissime capitur. Qui in cunctis timet, ab om-
nibus diabolis hic timetur. Certe plus nil nocet, quàm
spreto aliorum consilio, vt propria voluntas præcipit
ambulare. Qui suæ tantum voluntati credit in cunctis
quæ facit, finem odibilem adinueniet. Magnus exēplo
iam finito timor de fragilitate nostra maxima, & de
diabolica calliditate & astutia nobis omnibus demon-
stratur: magna & spes veniæ peccatoribus declaratur.
Cernens nanque se monachus sic à diabolo deturbatū,
delusum, ac etiam in tanta miseria captiuatum, proti-
nus suffragiis gloriosissimi Hieronymi, cuius semper
deuotus extiterat, suam miseriam & culpam vehemen- K
tissimam recognoscens in seipsum rediit, & de eadem
paterna exiens domo, omni retardatione abiecta lugēs
& dolens, ad fontē pœnitentiæ properauit. Deinde ve-
rò in suo monasterio per annos duos in tanta se absti-
nentiæ asperitate afflixit, vt foret cor hominum insuf-
ficiēs cogitare: & completo annorum duorum spacio,
ante dies modicos ex hoc seculo fœliciter expirauit.

VEnerabilis Damasi Portuensis Episcopi pridie
receptis literis, aliqua eis inscripta corde auido
intellexi, quæ ob eius reuerentiam non dimit-
tam. Romæ cardinalis quidā Cælestinus nomine, Hie-
ronymi gloriosi æmulus & detractor, dum die quodam
in conuentu existens cardinalium, more solito ore au-
daci & temerario in eiusdem iniuriæ verba prorupe-
rat, dolore subito viscerum impellente, ad occulta na-
turæ loca properans, viscera omnia protinus emana-
uit: & antequam illinc recederet expirauit.

ALius quoque presbyter cardinalis Andreas no-
mine, isti non similis, sed gloriosissimi Hiero-
nymi deuotissimus atque cultor, pridie in ea-
dem Romana vrbe multis circum astantibus expira-
uit. Qui cum iam in Ecclesia esset paratis exequiis, quæ L
solent fidelium tumulandis exhiberi corporibus, assi-
stente summo pōtifice cum penè toto clero & populo
Romanorum, qui ad eundem Andream conuenerant
honorandum, emissis vlulatibus & crebris gemitibus
in feretro cunctis stupentibus, & veluti amentibus ef-
fectis, tanquam si à somni dormitione excitaretur, mi-
rabiliter exurrexit. Cumq; à Romano pontifice remo-
to de Ecclesia maiori beati Petri Apostoli vniuerso po-
pulo, clausisq; foribus interrogaretur, intulit ista verba:
Dum starem diuino examini iudicandus, & iam pro-
pter vestium & ciborum quibus hactenus vsus erā ni-
miam superfluitatem tartareis cruciatibus condemna-
rer, subito adueniens quidam sole splendidior, niueq;
candidior, quem fuisse gloriosum Hieronymum ad se
inuicem referentibus qui astabant intellexi, præsidenti
iudici flexis genibus animam meo corpori iungi por-
rectis precibus impetrauit. Quibus finitis verbis, in ictu
oculi inde recedens, anima vti cernitis corpori est con
iuncta. Ad hoc miratur summus pontifex & cæteri au- M
dientes. Fiunt hæc nota populo extra Ecclesiam expe-
ctanti, & confractis Ecclesiæ foribus protinus Ecclesiā
intrant, omnes magnis vocibus deum & gloriosum
Hieronymum collaudantes.

MVlta nos mentis afflictio cōmouet & contri-
stat, intellecto quòd quāplurimi Episcoporū
deum & dominū Iesum Christū, cuius vicem
gerunt, abnegātes, terrenorū, quorū deus venter est, ve-
stigiis inhærentes, de stipendiis pauperum & sanguine
Iesu Christi delicatissimis ferculis, cū histrionibus &
cæteris diuitibus suā ventris replent ingluuiem, ad fœ-
ditatem luxuriæ incitandā, vestimentorumq; de die in
diem superfluitatibus abutūtur, de pauperibus, quorum
mercedem raptā manu latrocinij deuorant, fame mo-
rientibus & frigore, non curātes. Hi certe nō Episcopi,
sed diaboli vocādi sunt. Episcopus autē aut sanctissim9
aut diabolicus est. Magni certe meriti est status Episco
palis, sed periculi infiniti. Leuissimum peccatū aliis im
putandum, grauissimū Episcopo imputatur. Pontificis
etenim viciū in subditos diffunditur per exemplū. Ma-
iora recipienti, ratio maior crescit. Quot enim omnium
Christi vel negligentia Episcopi, vel exēplo in peccata
deuiant, de tot tenetur domino reddere rationem. Heu
quid

A quid Augustine charissime dicam: Graue nobis inest pondus, grauis sarcina. Sed debiles ego habẽs humeros, quid portabo? Sunt certe angustiæ mihi, vndiq; me torquentes. At dum graues mihi promptos casus intueor, timore maximo succrescente, continue affligor & contristor. Securius est Episcopalem statũ fugere quàm appetere. Laudo certe Episcopatum tanquam vicariatum domini nostri Iesu Christi: sed illos qui in eo vitã agũt militum terrenorum, qui mundi gloriã & pompas appetunt, non collaudo: immò eis consulo vt eum fugiãt quantum possunt. Melius certe fuisset eis cum terrenis vitam agere terrenorum, quàm in pontificali culmine hoc agentes ad infima & profundiora loca descendere: tanto præ cæteris cruciandi, quanto præ cæteris plura donaria receperunt. Intelligo enim Episcoporũ plurimos, potius nomen gerere quàm essentiam: potius lupos rapaces fore Christi ouium quàm pastores: destructores magis esse Christi ecclesiæ quàm rectores: qui Christianorum eleemosynas deprædantes, mercedem pauperum lupinis faucibus in superfluitatibus ciborum & vestium deuorant & cõsumunt, quod absurdum est,

B abominabile, & deflẽdum. Hæc idcirco dixerim, vt talis abominatio cunctis gentibus innotescat, quatenus si deum non metuunt, homines verentes suis aliqualiter abominationibus retardentur. Audiant quæso hi tales Episcopi quæ narrando proponimus, & saltẽ aliorum calamitatibus terreantur.

IN superioribus Aegypti partibus in deserto quodã ab hominibus propter vitæ incõmoda inhabitabili, quidã degebat Monachus Helias nomine, antiquissimus, & magna vitæ sanctitate radiãs: qui viuente beatissimo Hieronymo, eidem familiaris valde fuit: quem beatissimus Hieronymus habuisse prophetię spiritũ plu ries enarrauit. Hic die quodã vt plures mihi testificarũt monachi, vita venerabiles fideq; digni, qui se dixerũt ab eiusdem sancti viri ore multotiens audiuisse, solitis incumbens orationibus, somno repẽtino adueniente aliquantulum obdormiuit: & ecce in visione, quo quidem modo multotiens deus omnipotẽs grandia & occulta suis fidelibus referat sacramẽta in quodam palatio miræ pulchritudinis, ineffabilis & à mortalibus nunquam visæ, vt sibi videbatur, erat. Cum per horã per palatium illud huc illucq; gradiens, eius admiraretur pulchritu-

C dinem vehementem, vidit quoddã præparari tribunal à quibusdã nimiæ pulchritudinis iuuenibus, stratis tapetis & vestibus auro & gemmis & multa artificij varietate decoratis circunquaq; pariete inuoluto. In quo postmodum rex quidã maximus & decorus, cuius aspectus tantæ erat suauitatis, vt nil vellet aliud qui habere magna desyderat, virorum sole lùcidior comitatus societate veniens se posuit vt iudicia exerceret. Inter hæc cuiusdam anima, quem fuisse Anconitanum præsulem ab aliquibus ibidem consistentibus postmodum intellexit, nequam spiritibus, catenis igneisque vinculis vincta instar fornacis flammas erũpens sulphureas, deportata, maiestati regiæ præsentatur. Quæ prius quàm ab aliquo interrogaretur, cœpit diris vocibus se infernalibus mansionibus dignissimã acclamare: hanc inter cæteras maxime assignans principalem causam, quoniam vanis pompis intentus, in cõuiuijs & vestibus, & huiusmodi stultitiis delectabatur. Quibus finitis, lata per iudicem sententia, vt pœnis infernalibus traderetur cruciãda, donec corpori iuncta duplices pœnas in perpetuum sustineret: mox illam secum ferens omnis illa nequam spirituũ turba, inde cum diris clamoribus recesserunt.

D Deinde alterius cuiusdã anima quã fuisse Theodonij senatoris fratris venerabilis Damasi prædicti Episcopi Portuensis similiter intellexit, ante maiestatẽ regiam circunstantibus multis nequam spiritibus cũ grauissime accusantibus præsentatur. Cumq; à diabolis in lõgum accusatio traheretur, & nullus exaduerso aliqua responderet, vir quidam septies sole splẽdidior, & vt sibi videbatur, penè cæteris astantibus eminentior, ad regis sedens dexteram, in pedibus se erexit. Quo quidem surgente silentium rex manu propria à cunctis fieri imperauit: tunc qui steterat omnibus opponens accusantibus, hunc suum fuisse fidelissimũ & deuotum, & ei cõtinue exhibuisse reuerentiam specialem, eisdẽ mox loquẽdi audaciam abstulit, & taciturnitatem prænotauit. Postmodũ verò ille flectens ante regem genua, huic suo fidelissimo veniam & æternã requiem solita pietate & misericordia infinita clementissime elargiri, ita tamen quòd pro cõmissis in mũdo flagitiis in purgatorio purgaretur, suis precibus vt voluit est adeptus. Tũc omnis illa nefandorum spirituum multitudo gemens & vlulans de illo loco protinus se remouit. Interuallo autem

E facto horæ vnius, iuuenis quidam pulcherrimus concito gradu per palatium veniens ad huncq; accedens, qui tam eminens & preclarus in auxiliũ exurrexerat Theodonij senatoris, se fore dixit à Petro patricio Romanorum eius deuotissimo missum, quatenus eiusdẽ preces exaudiens, sibi impetrare à domino filium dignaretur. Ad hæc rex: Quod, inquit, à filio meo Hieronymo Petrus postulat, certe fiat. His omnibus sic finitis, à somno illo mox Helias monachus excitatur, laudes immensas deo reddens, & Hieronymo glorioso. Qui diem illum in quo tam miranda viderat, prænotans, eodem postea intellexit die Episcopum Anconitanum & Theodonium senatorem ex hoc sæculo migrauisse. Quo liquidẽ patet, hæc vana somnia non fuisse.

MAgnam putabas Augustine charissime aliquibus admirationẽ inducere, veluti si quid nouum & inauditum eis proponens, dum in tuis pristinis literis quas recepi, Ioanni Baptistæ & cæteris Apostolis Hieronymũ sanctissimũ æqualem in sanctitate & gloria, rationibus sine dubio efficacibus, & visionibus mirificis cõprobabas. Certe non est aliqualis ambiguitas verissima & omni fide & deuotione dignissima ita fore. Nec puto aliquibus eius vitã sanctissimam, & eius tanta prodigia hominibus insueta nõ ignoran-

F tibus, admirationis aliquid euenire. Sed quoniam tales tuæ fuerunt rationes, ad veritatẽ huiusmodi declarandam, quòd meas leuissimas & imperitas nũc illis opponere non deceret, ideo omissis omnibus visionem mirabilem, quam venerabilis vir Cyrillus Episcopus Alexandrinus se vidisse suis ad me diebus plurimis iam elapsis destinatis literis affirmabat, breuiter introducam. Post beati Hieronymi obitum gloriosum, anno cõpleto in die natiuitatis gloriosissimi Ioannis domini præcursoris, laudibus expletis matutinis, dum memoratus pontifex more solito in Ecclesia solus, ante altare eiusdem præcursoris domini gloriosi, flexis genibus ipsius gloriam & excellentiã multa spiritus dulcedine cõtemplaretur, repẽtino somno aliquantulum obdormiuit, & ecce in Ecclesiam vt sibi clarissime videbatur, binatim quorundam speciosissimorũ hominũ vltra humanam æstimationem cantus alternatim suauissimos concinentium turba vehementissima miro ordine veniebat. Deinde binatim omnes ad altare procedentes, & ibidẽ flectentes genua, ad sedendũ singuli se ponebãt. Cumq;

G illorũ hominũ iam esset Ecclesia valde plena, post om-
nes duo viri eminẽtiores cæteris, in toto simi les, atque
pares, infinities sole lucidiores, stola induti lucidissima,
candidissima, auro & gemmis vndiq; ineffabiliter ru-
tilante, veniẽtes, Ecclesiã pariter intrauerũt. Ad quorũ
introitum omnes in Ecclesia residentes, protinus flexis
genibus eisdem summã reuerentiã persoluerunt. Tunc
duo illi viri ante altare ab eisdem reuerentia exhibita,
in duabus cathedris aureis mira lapidũ preciosorũ va-
rietate & pulcherrime decoratis, sibi à quibusdã pul-
cherrimis iuuenibus præparatis, ambo pariter cõsede-
runt, & sic silentes aliquantulũ permanserunt. Interim
inter illos silentio facto, cœpit alter eorũ duorum alte-
rum impellere ad loquendum. Cunq; lõga adinuicem
altercatio oriretur, quis primo inciperet prædicare, cœ
perunt singuli, vt Hieronymus Ioannis, cuius erat die
illa solennitas, laudes & magnificentias explicaret, ma-
gnis vocibus acclamare. Tunc vnus illorum sermonẽ
mox incipiens, laudes beatissimi præcursoris domini
H tanta loquelę dulcedine, tãtoq; verborũ ornatu, necnõ
& sententiæ grauitate contexuit, quòd fas nõ esset lin-
guæ hominũ declarare. Finito itaq; sermone illo, alter
quem Ioannẽ Baptistam cuncti qui aderant, nomina-
bant, eidẽ grates referens multiplices, hoc circunstãti-
bus ad eius honorem & gloriã est locutus: Socius iste
meus charissimus Hieronymus, æqualis mihi in gloria,
æqualis etiã in sanctitate, seriem mearũ laudum est ha-
ctenus prosecutꝰ, idcirco dignũ est vt eius laudibus nũc
insistam. Hic vere lux est Ecclesiæ, tenebras effugãs er-
rorum, & cunctos illuminans homines veritatis clari-
tate cæcos. Hic fons est aquæ sapientię salutaris, ad quẽ
sitientes dum accedunt, largissime sanantur. Hic arbor
altissima, cuius cacumen cœlũ ascẽdit, sub cuius doctri
næ frondibus de suaui eiusdẽ oris fructu, aues cœli sci-
licet homines multum intelligentes & bestiæ terræ, sci-
licet homines parum intelligentes vberrime satiantur.
Hic mecum fuit in seculo eremita, & certe non minus
me carnem abstinentiis macerauit. Hic mecum virgo
nitidus atq; purus, Hic mecũ fuit prophetico spiritu il-
I lustratus, Hic mecũ doctor extitit veritatis. Ego prop-
ter iusticiam & veritatem vitã corporeã dereliqui: hic
etsi sic non amiserit vitam corporalẽ propter iusticiæ
& doctrinæ suæ perspicacissimæ veritatem, tẽpus suum
tamen totum gessit in seculo in martyrio, afflictioni-
bus, & dolore. Ego Christianæ fidei præcucurri nũcius
& gentium inuitator: hic postmodũ veniens eiusdem
fidei extitit sustẽtator, & ab hæreticis eandẽ laceranti-
bus defensator. Ego semel in baptismate manibus pro-
priis Christum tetigit in Iordane: hic ipsum nõ solum
manibus propriis habuit multotiẽs in altari, sed & ore
proprio mãducauit. Hic mihi in sanctitate per omnia
fuit æqualis, nũc autem æquali ambo æternæ vitæ præ-
mio in simul cõgaudemus. Hęc & alia multa prosequẽ-
te beato Ioanne, quæ idem beatus Cyrillus non potuit
totaliter memoriæ cõmendare, iã hora diei prima ad-
ueniente, Ecclesiam custos intrans Episcopum intuitus
dormientem, eundẽ manibus excitauit. Expergefactus
itaq; põtifex, stupore, & admiratione, & gaudio admo-
dum plenus, quæ viderat custodi cũ lachrymis enarra-
uit: deinde illo die missam solennissime celebrans, vi-
sionem mirabilem omni populo declarauit.

SVnt infinitò plura quæ dici possent miracula ve-
rissima, & vtilia enarranda, quàm ea quæ in bre-
ui hoc opusculo sunt scripta. Sed ne prolixitate
operis aliquid legentibus tædij oriatur, vno solo mira-
culo, quod nondum expleto mense in Bethleem pera- K
ctum est, perfectus huic operi finis erit. Die dominico
transacto post octauas Pentecostes, omnibus meis suf-
fraganeis Episcopis, & multitudine maxima tam viro-
rum quàm mulierum in Ecclesia, in qua sacratissimum
quiescit Hieronymi cadauer, in simul congregatis, ho-
nore debito & veneratione tam debita quàm deuota,
primo egomet sacris indutus vestibus, ad locum foueę,
in qua corpus venerãdum iacet, accedens, terram cœpi
effodere sepulturæ, quatenus sacratissimum illud cor-
pus inde ablatũ in tumulo marmoreo mira pulchritu-
dine vndique decorato, quod hac de causa fuerat fabri
catum, postmodũ poneretur. Cum iam fouea foret va-
cua, cunctis cernentibus corpus sanctissimũ in medio
foueæ, tanquã in aëre à nulla parte terram tangẽs per-
manebat integrum, nec corruptione aliqua violatum.
Quod inde eleuantes cum odore tam vehementissimo
& suaui, quòd talem olfactus hominum nunquã sensit,
collocauimus in altari, quatenus à populo reliquię san-
ctissimæ viderentur. Quot autem illo die me cunctisq;
qui aderant, astantibus sunt peracta miracula gloriosa,
explicare ea nullatenus compos essem. Cæci sedecim L
illas reliquias tangentes facie, visum protinus recepe-
runt. Tres precipue dæmoniaci catenis vincti, in illam
Ecclesiam plurimorum hominum manibus deportati,
sunt protinus liberati. Mulieris cuiusdam viduæ pau-
perculæ puerulus, eius vnicus filius in Ecclesia fuit præ
gentium multitudine suffocatus, quẽ mater inueniens,
dolens & lugens, mox in vlnis puerile cadauer ad fo-
ueam, in qua sepultum fuerat corpus Hieronymi glo-
riosi deferens, cum in foueã proiecit, hæc dicens verba:
Sancte Hieronyme gloriose, hinc nõ recedam, donec
restituas mihi vnicum meum filium, quem amisi. Mira-
bilis certe deus in sanctis suis, faciens prodigia insueta.
Statim vt terram extincti puerulí corpus tetigit, eidem
anima est coniuncta. Quidam vir corpus cuiusdam sui
filij de sepultura, in qua per triduum steterat, extractum
mox ad foueam illam detulit, & illud in foueam sic
proiecit: qui iuuenis fuit illico vitæ pristinæ restitu-
tus. Innumerabilia penè forent miracula, quæ peracta
sunt à mane vsque ad vesperas, quo quidem tempore
gloriosum Hieronymi cadauer de fouea dissepultum
in altari extitit collocatum. Sed tamen ad huius huiuſ- M
modi miracula vlterius non procędam. Vnum quod
nocte sequenti accidit non silebo.

IN hora siquidem vespertina corpus illud sacratissi-
mum in monumento quod præparauimus, posui-
mus: sed mane monumentum vacuum est inuẽrum,
& corpus sanctissimum foueæ pristinæ inuenimus re-
stitutum. Quod dum ego plurimum admirarer, nocte
sequenti mihi dormienti beatus Hieronymus apparẽs
in visione, plurima mihi grandia patefecit. Sed inter
cætera, talia mihi verba dixit, Noueris Cyrille, quòd
corpus meum de fouea in qua iacet, nullatenus extra-
hetur, quousque ciuitas Hierusalem ab infidelibus ca-
pietur. Quo quidem tempore Romam delatum, ibidẽ
multo tempore requiescet. Ad hæc expergefactus, quæ
viderã cunctis Episcopis & aliis viris catholicis enar-
raui. Quid & quando hæc euenient, aliter non agnos-
co. Si quid vtile aut bonum in hac epistola dixi, non
meis sed gloriosissimi Hieronymi meritis imputetur.
Si quid verò superfluum inutile & non bonum: solum
meæ insipientiæ & negligentiæ causa hoc accidisse, ab
omnibus iudicetur. Mei Augustine charissime in tuis
orationibus memor esto.

τέλος.

Augustinus

A *Augustinus Bonifacio comiti vitam Christianam compendio depingit: ostendens obiter Christiano pro pace publica arma tractare licere. Videtur missa esse cum Epistola. I. cuius initium ad eundem Bonifacium est, Laudo & gratulor.* *Epistola I.*

DOMINO eximio, & merito insigni atque honorabili filio Bonifacio, Augustinus in domino salutem. Iam rescripseram charitati tuæ, sed cum Epistolæ dirigendo occasio quæreretur, superuenit dilectissimus filius meus Faustus pergens ad eximietatem tuam. Qui cum ipsas literas, quas iam feceram, accepisset tuæ beneuolentiæ perferendas, suggessit mihi multum te desyderare vt aliquid tibi scriberem quod te ædificet ad sempiternam salutem, cuius tibi spes est in domino nostro Iesu Christo. Et quanuis mihi occupato tantum institit vt facere non differrem, quantum scis quòd te synceriter diligat. Festinanti ergo vt occurrerem, malui festinanter aliquid scribere, quàm religiosum tuum desyderium B retardare, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili. Quod ergo breuiter possum dicere, Dilige dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua: & dilige proximum tuum tanquam te ipsum. Hoc est enim verbum quod breuiauit dominus super terram, dicens in Euangelio, *Matth. 22.* In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. *Marci. 12.* In hac ergo dilectione quotidie profice, & orãdo & be- *Lucæ 10.* ne agendo, vt ipso adiuuante, qui tibi eam præcepit atque donauit, nutriatur & crescat, donec hæc te perfe- *Roma. 5.* cta perficiat. Ipsa est enim charitas, quæ, sicut Apostolus dicit, diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis. Ipsa est de qua iterum dicit, *Roma. 13.* Plenitudo legis charitas. Ipsa est per quam fides ope- *Gala. 5.* ratur. Vnde iterum dicit, Neque circuncisio quicquam valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. In hac ergo omnes sancti patres nostri & Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli placuerunt deo. In hac omnes veri martyres vsque ad sanguinem contra diabolum certauerunt: & quia in eis non refriguit nec defecit, ideo vicerunt. In hac omnes fideles boni quotidie proficiunt, peruenire cupientes non ad regnũ mor- C talium, sed regnum cœlorum: non ad temporalem, sed ad sempiternam hæreditatem: non ad aurum & argentum, sed ad diuitias incorruptibiles angelorum: nõ ad aliqua bona huius seculi, in quibus cum timore viuatur, nec ea quisquam secum potest auferre dum moritur, sed ad videndum deum. Cuius suauitas & delectatio excedit omnem non solum terrestrium, verumetiã cœlestium corporum pulchritudinem, excedit omnẽ decorem animarum quãtumlibet iustarum atque sanctarum, excedit omnem speciem supernorum angelorum atq; virtutum, excedit quicquid de illo nõ solum dicitur, verumetiam cogitatur: neque hãc tam magnã promissionẽ, quia valde magna est, ideo desperemus, sed potius quia valde magnus eam promisit acceptu- *† fidamus.* ros nos esse credamus. † Sicut enim dicit beatus Ioan- *1. Ioan. 3.* nes Apostolus, Filij dei sumus, & nõdum apparuit quid erimus: Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eum sicuti est. Noli existimare neminem deo placere posse, qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus Dauid, cui dominus tam magnum perhibuit testimonium. In his etiam plurimi illius temporis iusti. In his erat & ille Centurio qui domino di-

xit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed D tantum dic verbo & sanabitur puer meus. Nam & ego *Matth. 8.* homo sum sub potestate constitutus, habẽs sub me milites, & dico huic vade, & vadit: & alij veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit: de quo & dominus, Amen dico vobis, nõ inueni tantã fidem in Israël. In his erat & ille Cornelius, ad quẽ missus angelus dixit, Corneli, acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, & exauditæ sunt orationes tuæ: vbi eum admonuit, vt ad beatum Petrũ Apostolũ mitteret: & ab illo audiret quæ facere deberet. Ad quem Apostolũ vt ad eum veniret, etiã religiosum militem misit. In his erant & illi qui baptizandi cũ venissent ad Ioannem sanctũ domini præcursorẽ, & amicũ sponsi, de quo dominus ipse ait, In natis mulierum nõ surrexit maior Ioãne Baptista: & quæsissent ab eo quid facerent: respondit eis, neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Non eos vtique sub armis militare prohibuit, quibus suum stipendiũ sufficere debere præcepit. Maioris quidem loci sunt apud deum qui omnibus istis secularib⁹ actionibus derelictis etiã summa continentia castitatis ei seruiunt: Sed vnusquisque, sicut Apostolus dicit, E proprium donum habet à deo, alius sic, alius autem sic. Alij ergo pro vobis orando pugnant contra inuisibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis cõtra visibiles Barbaros. Vtinam vna fides esset in omnibus, quia & minus laboraretur, & facilius diabolus cum angelis suis vinceretur. Sed quia in hoc seculo necesse est vt ciues regni cœlorum inter errantes & impios tẽtationibus agitentur, vt exerceãtur, & tanquam in fornace sicut aurum probentur, non debemus ante tempus velle cum solis sanctis & iustis viuere: vt hoc suo tempore mereamur accipere. Hoc ergo primum cogita quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipsa corporalis donũ dei est. Sic enim cogitabis de dono dei non facere contra deum: fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur? Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, vt liberet deus à necessitate & conseruet in pace. Non enim pax quæritur vt bellum excitetur, sed bellum geritur vt pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Beati enim pacifici, ait dominus, quoniam ipsi filij dei vocabuntur. Si autem pax humana tam dulcis est pro tẽ- F porali salute mortalium, quanto est dulcior pax diuina pro æterna salute angelorũ. Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia iam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. Ornet mores tuos pudicicia cõiugalis, ornet sobrietas & frugalitas: valde enim turpe est, vt quem non vincit homo, vincat libido: & obruatur vino qui non vincitur ferro. Diuitiæ seculares si desunt, non per mala opera quærantur in mundo: Si autem adsunt, per bona opera seruentur in cœlo. Animum virilem & Christianum, nec debent si accedunt extollere, nec debent frangere si recedunt. Illud potius cogitemus quod dominus ait: vbi est thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum: & vtique cum audimus vt cor sursum habeamus, non mendaciter respondere debemus quod nosti quia respondemus: & in his quidem bene *Matth. 6.* studiosum te esse cognoui, & fama tua multum delector, multũq; tibi in domino gratulor, ita vt hæc Epistola magis tibi sit speculũ, vbi qualis sis videas, quàm

G vbi discas qualis esse debeas: veruntamen quicquid siue in ista siue in scripturis sanctis inueneris quod tibi ad bonam vitā adhuc minus est, insta vt acquiras & agendo & orando: & ex iis quæ habes gratias age deo tanquam fonti bonitatis vnde habes: atque in omnibus bonis actibus tuis illi da claritatem, tibi humilitatem. Sicut enim scriptū est, Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est descendēs à patre luminum. Quantuncunque autē in dei & proximi charitate atque in vera pietate profeceris, quandiu in hac vita conuersaris sine peccato te esse nō credas. De ipsa quippe legitur in literis sanctis, Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Proinde quoniam semper, quàm diu es in hoc corpore, necessarium est tibi in oratione dicere quod dominus docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Memēto cito ignoscere, si quis in te peccauerit & à te veniam postulauerit, vt veraciter posſis orare, & peccatis tuis veniam valeas impetrare. Hæc dilectioni quidem tuæ festinãter scripsi, quoniam me festinatio perlatoris vrgebat. Sed deo gratias ago, quoniā bono desyderio tuo qualitercunque non defui. Semper te
H misericordia dei protegat, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili.

Iacobi 1. *Iacobi 7.* *Matth. 6.*

Euodius Augustino quæstionem proponit de ratione & deo, rationis cum deo coæternitatem astruens. Apparet hanc seorsum Epistolæ inclusam transmissam esse.

Epistola II.

EVODIVS Augustino Episcopo Salutem.

Perfecta ratio illa est, quæ omnium rerum præstat scientiam: & maxime æternarum rerum, quæ intellectu comprehenduntur: hanc æternam esse, æternam esse debuisse, ęternum illud esse, quod nec cœpit, nec mutatur, nec variatur, ipsa docet atq; ostendit ratio: quam necesse est esse æternam, non solum quòd æterna doceat & demonstret, sed multo magis, quod ipsa æternitas non potest esse sine ratione. Quæ arbitror non esset æternitas, si ratio ipsa æterna nō fuisset. Deinde deum esse vel esse debuisse, nec aliter fieri quàm vt deus esset, ratio demonstrat. Quæ vtique siue essent, qui hoc scirent, siue non essent, tamen cum æternus sit deus, dubitandum non est æternam rationem, quæ deum esse oportuisse intenderet, & ita autem vt illi se demonstraret esse coæternam. Sunt autem quædā
I quæ ratione cogūtur vt sint, vt anterior sit ratio, & effectus posterior eius rei, quam futuram esse ostendit ratio: vt verbi gratia, Cum mundus factus est, ratio habuit vt fieret mundus. Prior ergo ratio quàm mundus est. Ea ergo quæ sciuit ratio futura esse, subsecuta sunt, vt sit princeps ratio, postea mundi operatio. Iam nunc quoniam ratio ostendit deum esse, vel necesse esse vt deus esset, quid cui præponemus? Rationem deo, aut rationem mundo, aut deum rationi, sine qua deum nullatenus esse probabile est? Si enim deum esse æternum, est ratione esse æternum, quæ est ratio? Ergo aut deus est, aut dei est, vt ipsa docet ratio: quæ si ipsa est deus, ratio ostēdit deum esse rationem, & possunt ista coæua & coæterna esse. Si autem dei est similitudo hæc ratio, ostēdit rationem dei esse similiter: & hoc erit coæuum & coæternum. Deum autem esse similiter fieri nō posse, nisi esset deus, ipsa ratio ostendit: quæ ratio si auferatur, quod dictu nefas est, non erit deus, si ratio non ostenderit necesse esse deum. Tunc ergo deus est, cum est ratio vt sit deus. Deus ergo quia est: sine dubio est ratio quæ docuit quia est. Quid ergo est, si dici potest in deo primum, ratio an deus? Sed deus non erit, nisi K
fuerit quæ doceat deum esse debere. Ratio quoque non erit, nisi deus erit. Nihil ergo ibi primum & postremū. Natura ergo hęc diuina simul quodā modo habet, & rationem & deum. Vnum autem vnum generat, aut ratio deum, aut deus rationem. Subiectum autem aut in subiecto forte dicatur, ratio & deus. Deus & ratio vnus in vno. Bene autem deus generat rationem: quia ratio deum esse demonstrat. Intelligitur autem deus à ratione vt filius à patre, & ratio à deo, vt pater à filio. Nam & ipsa ratio cum deo deus est. Neque enim deus aliquando sine ratione fuit, aut ratio sine deo. Tunc enim deus est si est ratio, & tunc filius si est pater: vt si ratio auferatur, sicut dictum est, quod dici fas non est, ne ipse quidem deus est. Per eius enim rationem est actus & operatio vt sit deus. Rursus eadem dicamus. Si ratio non fuit, deus non fuit: & si deus non est, ratio non fuit. Ratio ergo & deus sempiterna res: & deus & ratio simili modo res sempiterna. Connexio autem atque vnitio rationis ad deum, & dei ad rationem, patris ad filium, filij ad patrem. Principia sibi quodam modo & causas existendj præstant: quia alterum sine altero esse non potest. Deficitur in verbis, & quodcun- L
que dicitur ne sileatur. Verum autem germen rationis deum dicamus, an dei germen rationem, quia nec fructus sine radice esse potest, nec sine fructu radix aliquid est, similitudo sit ducta: vt quiddam intelligentiæ de deo signetur, viuit enim & in grano tritici ratio fœcundans, quo sterile non sinitur esse: Sed iterum si granum tritici nō esset, ex qua re ista produceret, ratio nō haberet. Cum igitur ratio quæ deus est, aut ostendat deum rationem, aut rationem esse deum, vnum quodam modo alterum ostendens: non ostenditur pater nisi per filium, nec filius ostenditur nisi per patrem: & tunc quasi in silentio sit filius, quando per patrem venitur ad filium, vt vnum quodam modo abscondatur, alterum demonstretur: vt demonstrans se vnus, demōstret & alterum, nec posſit vnus sciri, vt lateat alter: quia qui me videt, inquit, videt & patrem: & nemo venit ad patrem, nisi per me: & nemo venit ad me, nisi quem pater attraxerit. Arduum vehementerq; difficile negocium inimus, vt aliquid de deo non intelligentes intelligeremus. Tamen quemadmodum omnia quæ sunt sine quadam specie non intelliguntur, & incognoscibilia sunt: sic multo magis sine filio hoc est si- M
ne ratione incognitus est deus. Quid enim? An aliquādo sine ratione pater alogus fuit? Quis hoc audeat dicere? Cognoscēdum itaque ratione deum vnum ex vno, vel vnum in vno simul vnum esse: quia vnus est deus, cui necesse est illam inesse dilectionem, quia semper habendam ipsa ratio docet vel deus præcipit dilectionē vel exhibendam esse.

Ratio & deus vtrū alteri præferendum.

Ratio coæterna deo.

Euodius Augustino, de eo quod ad Volusianum scripserat de Virginis conceptione, Si ratio quæritur &c. Et de eo quod ad Italicam scripserat, dei substantiam oculis corporeis cerni non posse. *Epistola III.*

EVODIVS Augustino Episcopo Salutem.

Per Iobinum qui ad posſesſionem Marcianensem misſus erat, dudum vnam quæstionē de ratione & deo misſa Epistola mea interrogaui, cuius adhuc responsum non merui. Sed quia epistolas sanctitatis tuæ, vnam ad illustrem virū Volusianum, & alterā ad Italicam illustrē in Christo fœminā in manib' legētes habuimus, occurrit quod in Episto-

Quæ sunt in ordine Epistolarū præcedentiū 3. & 6.

la de

A la de domini Iesu Christi dei nostri carnali in virgine conceptione,& ex ea natiuitate posuisti:Si ratio quæritur,non erit mirabile: Si exemplum poscitur, non erit singulare: & visum est posse de omni natiuitate & hominis vel cuiuslibet animantis tale aliquid dici. Si ratio enim eius quæratur,non indagabitur, & erit mirabile: & si exemplum poscatur,quia nihil tale sit in exemplis,erit singulare. Neque enim quis conuentus viri & fœminæ vel cuiuslibet conceptionis aliquãdo,quod in secreto formatur,ratione poterit exponi. Aut verò seminum ex terra nascentiũ,primitus putrescentiũ, postea fructificantium vlla ratio inuenietur. Non enim & hoc mirabile non est, vermẽ vnum si vllo parẽte, si ad singularitatẽ aliquid requiratur, intra pomũ virgineo conceptu formatum,perfectũ inueniri? vnde ad exem-
Psal. 21. plum arbitror dictum, Ego vermis & non homo. De conceptionibus ergo,siue coniunctorũ,siue singulariũ, nescio quæ nam possit ratio exhiberi. Non ergo de cõceptione virginis tantũ nõ redditur, sed de nulla quidem arbitror cõceptione posse persolui rationem. Sed
Pli. lib. 7. exemplum poscitur, Ecce & de vento dicuntur equæ,
Vir geor. 3. & de cinere gallinæ, & de aqua anates, & alia nõnulla
B animalia sine virili semine fœtus proprios edere. Certe si integræ non reddunt, tamen possunt illibate concipere:quo modo ergo ponitur,si exemplum poscitur nõ erit singulare,quando tot exempla procedunt? Nasci etiam in corporibus, non solum fœmineis, verumetiam virorum,intrinsecus dico,quædam animalia, notũ est omnibus. Ecce exempla,ecce miracula, de quibus ratio nullatenus redditur. Aut si ad hoc redditur,quia in virgine homine nihil tale vnquam contingit,tamen sunt exempla in aliis rerum naturis, quia nata & sine seminibus concipiuntur, ex quibus penitus ratio reddi nequaquam potest. Tamẽ nec in generatione est aliquid tale inuenire quod sic edat partus, vt integritas naturæ non violetur. Soleo enim audire quod aranea sine vlla virili conceptione,& partus corruptione illa omnia fila ex quibus tentis hærere solet, secundum naturæ suæ modum proferat mirabiliter, & sibi tantũ quasi singulari præstitũ esse demonstrat. Ergo si & hoc quæratur, non tantum mirabile est, & exempla talia rerum dari nullatenus possunt. Metuo enim ne ob hoc ipsa præcesserint in exemplis, vt qui non credidissent virginem concipere posse,his exẽplis conuincerentur esse
C quidem mirabile, sed tamen non erit singulare. Nam omnia dei opera mirabilia:quia in sapiẽtia facta sunt. Si ergo hoc nobis obiiciatur, quid respõdebimus? Illud etiam me vrget vehemẽtissime, quod sic potest dici in corporis ipsius domini clarificati substãtia, quia & ipsa poterit videri dei substantia. Aisti enim in epistola ad Italicam,non posse. Et certum est, vt cum rationẽ reddere cœperimus,quia nõ potest: hoc nobis obiiciatur, quia si quod illa conceptione & natiuitate factum est, mirabile est & singulare, nec ratio quam volũt nec exemplum redditur:quia vnico hoc præstitum est,quemadmodum eis ratio non redditur de cõceptione & generatione,sed in illo solo inuenitur singulare:sic de ei° visione ratio non reddatur, nec exemplum requiratur, sed soli illi singulariter licere diuinitatis substantiam corpore videre. Sed respondebitur rationem posse reddi,quia corporea re incorpoream rem nequaquam cernere liceat. Metuo ne respondeatur, quia & conceptio illa ratione exponi,& exẽplis possit firmari. Aut enim in hominibus ratio deficiet, & exempla cessabunt, & confirmabunt corpore suo vnigenitum videre posse

deum:aut si ratio hic reddita fuerit, consequetur ratio- D
nem reddi posse ab aliquibus nimis sapientibus viris, & illius cõceptionis & consequẽtis generationis. Quid ergo talibus respondeatur,percunctor. Non enim certamina semino,sed quemadmodum insidiosis respondeatur,interrogo. Ego tamen sic credo virginis cõceptionem & partum, quo modo semper credidi: & corpore quoque clarificato deum videri non posse vtcunque ratione colligo. Obuiandum tamen censeo hominibus, qui aut seditiones ex quæstionibus solent excitare, aut feruenti studio ad discendum euigilare. Ora pro nobis. Pax & charitas Christi sanctitatem tuam nostri memorem perficiat, domine sancte venerabiliterq; beatissime frater.

Augustinus Fabiolæ peregrinationem eius moleste ferenti, de præsentia animorum nexu amicitiæ vinctorum. Est corrupta & imperfecta. Epi. IIII.

DOMINAE religiosissimæ & præstantissimæ & in Christi charitate laudabili filiæ Fabiolæ Augustinus in domino salutem. Quanquã rescripta reddideris, sic tamẽ legi literas sanctitatis tuæ vt eis respondere debitum duxerim. Doluisti enim peregrinationẽ, qua cõtingit perpetuo gaude- E
re cum sanctis, & desyderium supernæ patriæ vbi iam *Locus corruptus.*
non certarum spacio diuidemur,sed semper nimis cõtemplatione lętabimur merito pertulisti: fœlix es talia fideliter cogitando, amãdo fœlicior: & ideo eris etiam fœlicissima consequendo. Sed etiam nunc diligentius intuere vnde magis dicamur absentes, vtrum quia nostra inuicem corpora non videmus, an quia signa non damus & recipimus animorum, quod est colloqui: puto enim quod licet longinquis regionibus corpore separati, si nostras cogitationes nosse possetis, magis essemus vobiscum, quàm si vno in loco alterutrum conspicãtes taciti sederemus, nullam vocibus signa sensus intimi proferẽtes, nullis corporum motibus nostros animos indicantes. Quocirca intelligis ideo vnumquemque sibi esse præsentiorem quàm alterum alteri, quòd vnusquisque sibi magis quàm alteri notus est, non faciem suam, quæ nisi afsit speculum gestatur & lucet, sed conscientiã contuẽdo quã & clausis oculis videt quã- *Locus corruptus.*
ta est, quia etiam vita, quæ pro magno habetur, nostra.

Augustinus Naucelioni temeritatem Donatistarum ex condemnatione Feliciani Maximianistæ & eiusdem restitutione asseuerat, conuincens eadem temeritate eos erga catholicos agere. Et hæc est imperfecta, & erat corruptissima. Tractat ferè idem quod CLXXII. in numero epistolarum. Epistola V. F

DOMINO dilectissimo & honorabili fratri Naucelioni, Alipius & Augustinus. Cũ retulisses nobis quid à patre nostro Clarencio responsum fuerit, id est, de Feliciano Mustitano non eum negasse, & damnatum ab ipsis & postea in honore suo receptum, sed innocentem fuisse damnatum, quia absens fuerit, & absentem se fuisse probauerit: hoc dicimus, vt ad hoc respondeat, quia non licuit damnari inauditum, quem innocentem fuisse ipsi modo dicunt qui eum damnauerunt. Aut ergo innocens damnari non debuit, aut nocens recipi dãnatus nõ debuit. Si innocens receptus est, innocens dãnatus est, si nocẽs damnatus est, nocens receptus est. Si nesciebant qui illum damnauerunt, vtrũ innocens fuerit, arguendi sunt temeritatis, quia inauditum, innocentẽ, de quo nesciebant, dãnare ausi sunt: & de præsenti facto intelligimus eadem temeritate illos damnasse etiã superiores quos

G traditionis crimine infamauerunt. Si enim potuit ab ipsis innocens damnari, potuerunt ab ipsis traditores etiam dici, qui non erant traditores. Deinde idem Felicianus damnatus ab ipsis, multo tempore cum Maximiano communicat: si innocens erat quando damnatus est, quare posteriore tempore cum scelerato Maximiano cōmunicans multos baptizauit extra cōmunionem ipsorum? Testes sunt ipsi qui egerunt apud consulem, vt idem Felicianus tanquã cum Maximiano de Basilica excluderetur. Parũ ergo erat damnasse absentem, damnasse inauditum, damnasse sicut dicũt innocentem, insuper & additus est contra illum, Proconsul, ait, de Ecclesia expellatur. Vel tunc quando illum expellebant de Ecclesia, fatentur quia inter damnatos & sceleratos & Maximianistas eum deputauerunt. Quãdo ergo ille baptizabat homines, Maximiano cōmunicans, verum dabat an falsum? Si verum baptismum dabat, qui cũ Maximiano cōmunicabat, quare accusatur baptismus orbis terrarum? Si autẽ falsum baptismũ dabat, quando cōmunicabat cũ Maximiano, quare sic sunt recepti cum illo, quos in schismate Maximianus baptizauit, & nemo eos in parte nostra rebaptizauit.

H *Augustinus Palatinũ vt terrena, quod iam cœperat, contemnens, in Christi sapientia sese exerceat: adhortatoria. Non est integra.* *Epistola VI.*

DOMINO dilectissimo & desyderatissimo filio Palatino Augustinus. Conuersatio tua fortior atq; fructuosior ad dominum deũ nostrum magnũ nobis attulit gaudiũ. Elegisti enim à iuuentute doctrinã, vt inuenias vsque ad canos sapientiã. Cani sunt ergo sensus hominis, & senectutis ætas vita immaculata. Quam donet tibi dominus petenti, quærenti, atque pulsanti, qui nouit bona data dare filiis suis. Quanuis enim abundant tibi exhortationes, & exhortationes ad viam salutis & gloriæ sempiternæ, maxime ipsa gratia Christi, quæ tibi salubriter in corde tuo locuta est, tamen etiam nos pro dilectionis officio, quod tibi debemus, afferim⁹ aliquid exhortationis in hac resalutatione nostra, qua re non pigrum vel dormientem excitemus sed prouocemus, incitemus, quod currentem sapere te oportet, fili, vt perseueres, quia sapuisti vt eligens sit hoc ipsum sapientiæ
Psal.36. tuæ scire cuius donum hoc est. Reuela ad dominũ viã tuam, & spera in eum, & ipse faciet: Et deducet velut lu
I men iusticiam tuam, & iudicium tuum velut meridiẽ: ipse faciet rectos cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Sicut spreuisti quod sperabas in seculo, ne in abũdantia diuitiarum gloriareris, quas more filiorum seculi huius concupiscere cœperas, ita nunc ad tollẽdum iugum domini & sarcinã eius in virtute tua non confundas. Et illud leue erit & hæc leuis. Pariter quippe improbantur in Psalmo, & qui confidunt in virtute soa, & qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Ergo diuitiarum gloriam non iam habebas, sed quam habere cupiebas, prudẽtissime contempsisti. Caue ne tibi subrepat in tua virtute confidere: homo es
Hiere.17. enim, & maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Sed planè in deo tuo toto corde confide, & ipse erit virtus tua, in qua pius gratusq; confidas, cui dicas humiliter & fideliter, Diligam te domine virtus mea,
Psal.17. quia & ipsa charitas dei, quæ perfecta foras mittit ti-
1.Ioan.4. morem, non per vires nostras, id est, humanas, diffun-
Roma.5. ditur in cordibus nostris. Sed sicut dicit Apostolus per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vigila ergo &
Marci.14. ora ne intres in tentationem. Ipsa quippe oratio admonet te quod indigeas adiutorio domini tui, ne spem be K
ne viuendi in te ponas. Oras enim non iam vt accipias diuitias & honores præsentis seculi, aut aliquid vanitatis humanæ, sed ne intres in tentationem. Quod vtique si homo sibi præstare posset volendo, non posceretur orando. Quapropter vt non intremus in tentationem, si voluntas sufficeret, non oraremus: quæ tamen si deesset, nec orare possemus. Assit ergo vt velimus, oremus autem vt valeamus, quod voluerimus cũ ipso donãte rectè sapuerimus. Quod bonum quoniam *1.Corin.4.*
iam accepisti, est vnde gratias agas: quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, caue ne glorieris, quasi non acceperis: hoc est, quasi ex te ipso habere potueris, sciens autẽ vnde acceperis ab illo pete vt perficiatur, à quo datum est vt nõ inciperetur. Cũ timore itaq; & tremore tuam salutem operare. Deus est enim *Philip.2.*
qui operatur in te & velle & perficere, pro bona voluntate: quoniam præparatur voluntas à domino, atque ab ipso gressus hominis diriguntur, & viã eius volet. Hæc *Psal.36.*
cogitatio sancta seruabit te, vt sapientia tua pietas sit: id est, vt ex deo sis bonus, & Christi gratiæ non ingratus. Desyderant te parentes tui, fideliter congratulantes meliori spei tuæ, quam in domino habere cœpisti. Nos autem te siue absentem corpore, siue præsentem, L
in vno spiritu habere cupimus, per quẽ diffunditur charitas in cordibus nostris, vt quolibet loco fuerit caro *Roma.5.*
nostra, nullo modo separata possit esse anima nostra. Gratissime accepimus cilicia quæ misisti, vt nos de frequentanda humilitate oratio non prior ipse monuisti. *Non potuit legi hic locus.*

Augustinus Feliciæ virgini, quæ mala quorundam Ecclesiæ pastorum vita, non leuiter scandalizata fuerat, monẽt ne scandalis offensa ab Ecclesia recedat. Docta & pia omnino. *Epistola VII.*

DOMINAE merito suscipiendæ & in Christi membris honorãdæ filiæ Feliciæ, Augustinus in domino salutem. Non dubito animum tuum & pro tua fide & pro aliorum infirmitate vel iniquitate turbatum, cum sanctus Apostolus plenus visceribus charitatis confiteatur & dicat, Quis infirma- *2.Corin.11.*
tur & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego nõ vror? Vnde etiam ego ipse compunctus, & pro tua quę in Christo, salute solicitus, has vel consolatorias vel exhortatorias literas ad tuam sanctitatem dandas putaui: quoniam in domini nostri Iesu Christi corpore, M
quod est Ecclesia eius & vnitas membrorum eius, germanissima nobis facta es, quæ tanquã honorabile mẽbrum in eius compage diligeris, & nobiscum illius sancto spiritu viuis. Vnde te admoneo, ne grauius perturberis his scandalis, quæ ideo ventura prædicta sunt, vt quando venirent reminisceremur esse prędicta, & non eis valde commoueremur. Nam hæc ipse dominus in Euangelio ita prędixit. Væ mundo ab scandalis. Oportet venire scandala, væ autem homini illi, per quẽ scan- *Matth.18.*
dalum venit. Qui sunt ipsi homines nisi de quibus dicit Apostolus, sua quærentes, non quæ Iesu Christi. Alij sunt ergo qui propterea tenent pastorales cathedras, vt Christi gregibus consulant: alij verò qui propterea in eis sedent, vt suis honoribus temporalibus & commodis secularibus gaudeant. Ista duo genera pastorum, aliis morientibus, aliis nascentibus, in ipsa catholica Ecclesia necesse est vsque ad finem seculi, & vsque ad domini iudicium peruenerint. Si enim temporibus Apostolorum fuerunt tales, inter quos falsos fratres Apostolus gemeret, & diceret, periculis in falsis *2.Corin.11.*
fratribus, nec eos per superbiam separaret, sed per

tolerantiam

A tolerantiam sustineret: quanto magis temporibus no-
stris necesse est vt sint, cũ de tempore huius seculi quod
Matth.24. propinquat ad finem, apertissime dominus dicat, quo-
niam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multo-
rum: Sed quod sequitur nos debet consolari & exhor-
Matth.10. tari, Qui perseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit. Sicut
autem sunt pastores boni & mali, sic etiam in ipsis gre-
gibus sunt boni & mali. Boni ouium nomine significã
tur, mali verò hædi appellantur, sed commixti pariter
pascũt, donec veniat princeps pastorum, qui dictus est
vnus pastor, & quemadmodum ipse promisit, separet
sicut pastor oues ab hædis. Nobis enim imperauit con-
gregationem, sibi autem seruauit separationem: quia il-
le debet separare qui nescit errare. Nã qui separare an-
te tempus, quod sibi dominus seruauit, superbi serui fa-
cilè ausi sunt, ipsi potius ab vnitate catholica separati
sunt. Nam schismate immundi mundum gregem vn-
de babere potuerũt? Vt ergo in vnitate maneamus, nec
offensi scandalis palearum aream dominicam desera-
mus, sed potius vsque in finem ventilationis frumenta
† aliàs, com perseueremus, communitam † stipulam firmo charita-
minutam. tis pondere toleremus. Ipse pastor noster in Euangelio
B de pastoribus bonis nos admonet, vt propter bona o-
pera eorum nec in eis ipsis nostrã spem ponamus, sed
eum qui tales illos fecit, patrem qui in cœlis est glorifi-
cemus, & de pastoribus malis, quos nomine Scribarũ
& Pharisæorum significare voluit docentes bona & fa
Matth.5. ciẽtes mala. Nam de bonis pastoribus ita loquitur, Vos
estis lumen mundi. Non potest ciuitas abscondi super
montem constituta, neque accendunt lucernam & po-
nunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat
omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum
coram hominibus, vt videant opera vestra & glorifi-
cent patrem vestrum qui in cœlis est. De malis autem
Matth.23. pastoribus oues admonet dicẽs, Super cathedrã Moysi
sedẽt, quæ dicunt facite, quę autẽ faciunt, ipsi facere no-
lite: Dicũt enim & non faciunt. His auditis oues Chri-
sti etiã per malos doctores vocẽ ipsius audiunt, & vni-
tatẽ illius non relinquunt: quia bonũ quod eos audiũt
dicere, nõ est ipsorum, sed illius. Et ideo secure oues pas-
cuntur, quia & sub malis pastoribus pascuis dominicis
nutriuntur. Non autẽ faciunt malorum facta pastorũ,
quia talia opera non sunt illius, sed ipsorum. Quos au-
tem bonos vident, nõ solum audiunt bona quæ dicũt,
sed etiam imitantur bona quæ faciunt. De talibus erat
C Apostolus, qui dicebat, Imitatores mei estote, sicut &
1.Corin.11. ego Christi. Iste lumen erat illuminatũ à lumine sem-
Philip.3. piterno ipso domino Iesu Christo & in candelabro po
Gala.7. situm erat, quia in eius cruce gloriabatur: vnde ait, Mi-
hi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu
Christi. Et quia non sua quærebat, sed quæ Iesu Christi,
quanuis ad imitationem suam, quos per Euangelium
genuerat, hortatur, tamen corripit grauiter eos qui per
Apostolorum nomina schismata fecerunt, & obiurgat
1.Corin.1. illos qui dicũt, ego sum Pauli. Nunquid Paulus pro vo
bis, inquit, crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati
estis? hinc intelligimus & bonos pastores non sua quæ-
rentes, sed quæ Iesu Christi, & bonas oues quanuis imi-
tentur facta pastorum bonorum, tamen in eis non po-
nere spem suam quorũ ministerio sunt congregatę, sed
in domino potius cuius sanguine sunt redẽptę: vt quã-
do forte incurrerint in pastores malos, doctrinam il-
lius prædicantes & sua mala opera facientes, quę dicũt
faciant, quæ autem faciunt, non faciant: nec propter fi-
lios iniquitatis pascua deserant vnitatis. In catholicã

enim Ecclesia, quæ non in sola Africa, sicut pars Do- D
nati, sed per omnes gentes sicut promissa est dilatatur
atque diffunditur, in vniuerso mundo, sicut dicit Apo- Coloss.1.
stolus fructificans & crescens, & boni sunt & mali. Ab
ea verò separati, quàm diu contra illam sentiunt, boni
esse nõ possunt: quia etsi aliquos eorum bonos videtur
ostendere, quasi laudabilis conuersatio, malos eos facit
ipsa diuisio: dicente domino, Qui mecum non est, ad-
uersum me est: & qui mecũ non colligit, spargit. Vnde
& exhortor domina merito suscipienda & in Christi
membris honoranda filia, & quod tibi dominus præ-
stitit, fideliter teneas, eumq; corde toto diligas, & eius
Ecclesiam, qui te nõ permisit virginitatis tuæ fructum
cum perditis perdere vel perire. Si enim de isto seculo
exires separata ab vnitate corporis Christi, nihil tibi
prodesset seruata integritas corporis tui. Sed deus qui
diues est misericordia, fecit iuxta te quod in Euange-
lio scriptum est, cum excusarent inuitati venire ad cœ-
nam patrisfamiliàs, inter cætera dicit seruis suis, Exite
in vias & sepes, & quoscũq; inueneritis cogite intrare. Luca.14.
Tu ergo quanuis dilectionẽ sincerissimam debeas etiã
bonis seruis eius, per quorum ministerium intrare coa-
cta es, in illo tamen debes spem ponere qui conuiuium E
præparauit, cui & tu ad vitam æternam beatamq; soli-
cita es. Ei quippe commẽdans cor tuum & propositum
tuum & sanctam virginitatem tuam, & fidem & spem
& charitatẽ tuam, non moueberis scandalo quod abũ-
dabit vsque in finẽ, sed stabili robore pietatis salua eris
atq; in domino gloriosa in eius vnitate perseuerando
vsque in finem. Quo modo autẽ hanc acceperis pro te
solicitudinem meam, quam quibus potui literis tibi in-
sinuare curaui, fac vt nouerim rescriptis tuis. Dei mi
sericordia & gratia te semper protegat.

Augustinus, libro quodam suo in eam rem conscripto, Celerem instruxerat, mera leuitate Donatistas se ab Ecclesia catholica segregasse. Cui, si eo codice satisfactum non sit promittit adhuc scripta. In fine cum amico quodam Donatista, Celeri subdito, conferre rogat.

Epistola VIII.

DOMINO dilectissimo meritoq; honorabili
ac suscipiẽdo filio Celeri, Augustin^9 in domi
no salutẽ. Nullam fuisse iustam causam cur
ab orbe terrarũ quo Ecclesia catholica secun-
dum Prophetica & Euãgelica promissa diffunditur, se
pars Donati dirimeret, credo quòd magis quoq; consi
derans prudẽtia tua facillimè intelligit. De qua re, si di F
ligentior disputatio necessaria est, memini me ad legẽ-
dum dedisse beneuolẽtiæ tuæ codicẽ, cũ te petisse cha-
rissimus mihi filius meus Cecilius intimasset, qui codex
non paucis diebus apud te fuit, quẽ si rei huius cogno-
scẽdæ studio, vt inter occupationes tuas legere siue vo
luisti siue potuisti, nõ dubito cõperisse prudentiã tuam
nõ eos habere quod probabiliter cõtradicãt: & si quid
te forte adhuc mouet, quantũ deus donat ac sinit, forte
poterimus respõdere interrogãti, aut ad legendũ itidẽ
ad te dare, domine dilectissime meritoq; honorabilis
ac suscipiẽde fili. Quapropter peto vnitatẽ catholicam
regioni Hipponensi diligentius cõmendes hominibus
tuis maxime Paterno & Maurusio. Vigilãtiã cordis tui
noui, nec opus est, arbitror, plura scribere, cũ si volueris
facillime possis, & quid alij curẽt & caueãt in possessio
nibus tuis, & in re tua quid agatur addiscere. In re tua
esse mihi valde affirmatũ est amicũ cũ quo cupio cõcor
dare: peto faueas ad hanc rem, vt & inter homines ma-
gnam laudem, & apud deũ habeas magnam mercedẽ:

G iam enim mihi per quendã vtriusq; nostrum medium mãdauerat, se nescio quos violentos suos timere ne faceret, quos in re tua & te fauente timere nõ poterit, nec ipse in eo debes diligere non constantiã, sed planè pertinaciam. Turpe est enim mutare sententiã, sed veram & rectam. Nam & stultam & noxiam & laudabile & salubre est. Sicut autem constantia non sinit hominem deprauari, sic pertinacia nõ sinit corrigi: proinde sicut illa laudanda, sic ista est emendanda. & PP. quem misi reliqua tuæ prudentię planius intimabit. Incolumẽ fœlicemq; te dei misericordia tueatur, domine dilectissime meritoq; honorabilis ac suscipiende fili.

Augustinus, Romulum potentem hominem, quem in Christo genuerat, obsecrat ne nimium acerbus & iniustus exactor sit tributorum administratoribus suis solutorum: minitans ei, si tyrannice exigere pergat, extremum iudicium. Hæc vix legi potuit ex veteri. Vnde & post medium epistolæ subobscurior est. Epistola IX.

DOMINO dilectissimo Romulo filio, Augustinus in domino salutem. Veritas & dulcis est & amara. Quando dulcis est, parcit, & quando amara, curat. Si nõ recusas bibere quod in hac epistola offero, probabis quod dixi: vtinam sicut mihi
H nõ obest, sic nec tibi obesset quicquid contumeliarum mihi irrogas. Et vtinam vel tantum tibi obesset iniquitas quam miseris & pauperibus facis, quantũ obest ipsis quibus eam facis. Illi ad tempus laborant, tu autem vide quid tibi thesaurizes in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua: cuius misericordiam deprecor, vt hic te corrigat, quo modo ipse nouit, potius quàm reseruet in illũ diẽ quãdo nullus iam erit correctionis locus: vt qui tibi dedit timorem suũ, propter quẽ de te nõ despero, aperiat tibi sensum vt videas quæ facis, & exhorreas, & emendes. Parua enim & quasi nulla tibi videntur, quæ tam mala sunt, vt quãdo te domita cupiditas ea consyderare permiserit, riges lachrymis terram vt deus misereatur tui. Aut si ego iniquus sum qui hoc tecum ago, ne miseri & egeni homines bis reddãt quod debẽt, cũ coloni actori suo dederint, subditi pręposito & iubenti seruientes, nec ille se accepisse negare potuerit. Si ergo ego iniqu⁹ sum, quia mihi videtur iniustũ vt bis exigantur, qui vix semel reddere sufficiũt: fac quod vis. Si autem tu vides quia iniustũ est: fac quod decet, fac quod deus iubet, & ego rogo. Nam pro illis magis nouit ille quem timeo;
I sed pro te ipso te ipsum rogo, vt quo modo scriptũ est misererearis animę tuę placens deo. Et modo quidẽ non
Eccle.30. rogandus, sed obiurgandus es. Nam & hoc scriptũ est,
Apoca.3. Ego quẽ amo redarguo & castigo. Ego tamẽ si pro me rogandus esses, forte non te rogarem. Quia verò pro te rogãdus es, rogo te iratũ vt parcas tibi, vt tibi placetur ille quẽ rogas. Misi ad te die sabbati cũ adhuc pranderes vt nõ proficiscereris nisi me vidisses: renunciasti ita te esse facturũ. Surrexisti die dominico, & vt audiui venisti in Ecclesiã, & orasti, & profectus es, & me videre noluisti: deus tibi ignoscat. Quid enim aliud tibi dicã nisi quod ipse nouit quia cupio. Sed scio quia nisi te correxeris, ille iustus est. Cũ autẽ tibi parcis, & mihi parcis, neq; enim tã miser sum & alienus à visceribus Christi, vt non grauissimo vulnere feriatur cor meũ, quãdo sic agunt quos in eius Euãgelio genui iterũ dicturus es, Non eis iussi vt darent Ponticano, nec possent distinguere quousq; seruirent, & quousq; non seruirẽt, maxime cum ea peteret quæ se debere sciebant. Tuas autem literas habere debuerunt, quas proferrent exactori, si te nolente exigebat, & relegerent ei non se debere dare, K
nisi cum tuas literas accepissent. Nam si verbo aliquãdo iussisti ne exactori aliquid darent, multũ est vt meminerint, multum est vt tu ipse memineris, an vere iusseris, an ipsis iusseris, an alijs, an omnibus: maxime quia etiam nunc alteri actori audisti datam & saluam esse ipsam pecuniam, & non tibi displicuit quia dederunt. Sed cum ego dixissem, quid si & iste interuertisset, ab ipsis iterum exigendum erat rursus? tibi cœpit displicere quia dederunt: & cum mihi sæpe dixisses, nunquam te iniunxisse vices tuas vel Valerio vel Aginesi, subito cum denuo ageretur quia debuerunt ostẽdere si accrescere cœperat, & diceret tibi quòd absens erat: credo excidit tibi, qui mihi toties dixeras, & dixisti, quia habuerunt Aginesi ostendere, & ipsius agere arbitrio. Ibi ego cum dixissem, certe vices tuas istis nõ soles iniungere: respõdisti, sed literas meas habebat Aginesis: quasi semper illi, quibus aliquid iniungis, literas tuas recitent rusticanis hominibus vt credant quia tu iussisti. Sed quia eos vident tibi sic iungi, nõ vtique credunt temere illos aliquid audere pręsumere, nisi à te data potestate. Ideo quòd inter ista incerta non apparet quid iubeas, nec possunt firmum aliquid retinere nisi literas tuas habuerint, quas omnibus proferant, & nõ nisi tuis lite- L
ris probatis obtemperent, quando eis aliquid dandum est. Sed quid opus est tam diu tecũ disputare, & onerare verbis occupationes tuas, vt forte cum irasceris verbis meis velis sæuire in homines miseros. Illis imputabitur ad meritum bonũ, quia pro salute tua, propter quã tibi tanta loquor, te patiuntur iratum: tibi autẽ nolo aliquid grauius dicere, ne putes me nõ timendo, sed male optando tale aliquid loqui. Time deum si nõ vis decipi: ipsum testem inuoco super animam meã, plus me tibi timere cũ hæc dico, quàm illis pro quibus apud te intercedere videor. Si credis, deo gratias. Si autem nõ credis, cõsolatur me quod dominus ait: dicite pax huic domui, & si est ibi filius pacis, requiescet super eum pax vestra. Si quo minus, ad vos reuertetur. Dei misericordia te tueatur domine dilectissime fili.

Augustinus Pancario de presbytero quodam ab hæreticis criminis insimulato, Pancarij scilicet opera, commendat ne eiusdem presbyteri domus diripiatur. Imperfecta est. Epistola X.

DOMINO dilectissimo meritoq; honorabili filio Pancario, Augustinus in domino salutẽ. M
Cum antequam veniret religio tua, presbyter Secundinus Germanitianensibus non displiceret, vnde modo factum est vt eum sicut scripsisti, etiam de nescio quibus criminib⁹ accusare parati sint, nescio domine dilectissime meritoq; honorabilis fili. Veruntamen nullo modo nos possumus contẽnere quod presbytero vidẽtur obijcere, tantũ si catholici sunt qui obiiciunt. Nam hæreticorum accusationes contra catholicũ presbyterũ admittere, nec possumus nec debemus. Proinde hoc primo agat prudẽtia tua vt hæretici non sint, vbi ante aduentum tuũ non fuerunt, & audiemus causam presbyteri sicut eam oportet audiri. Illud sanè moneo, quia dignaris, quoniam & salus & existimatio tua charissima nobis est, & ipsi Germanitianẽses pertinent ad curã humilitatis nostræ, vt ea quæ à gloriosissimus Imperatoribus impetrasti, & ea quæ apud competentes iudices egisti, fidenter allegare digneris: vt appareat omnibus nihil te inordinate agere, ne iterum in causa vestra qui de possessione contenditis, ipsi miseri fatigentur,

A fatigentur, & grauius afflicti disparcant. Simul etiam commendo, vt eiusdem presbyteri domus nõ diripiatur, neque vastetur. Nam de Ecclesia sua nunciatum est nobis, quòd eã nescio qui velint deponere, sed non puto quòd vllo pacto possit hoc à tua religione permitti.

Hæc epistola refutat incomprehensibilitatem Platonicorum, videturq́ cum libris Academicorum transmissa. Est vt alia imperfecta. *Epistola XI.*

HERMOGENIANO Augustinus. Academicos ego ne inter iocandum quidem vnquã lacessere auderem: quando enim me non tantorum virorũ moueret authoritas, nisi eos putarẽ lõge in alia quàm vulgo creditum est fuisse sẽtẽtia. Quare potius eos imitatus sum quantum valui, q̃ expugnaui, quod omnino non valeo: videtur enim mihi satis congruisse temporibus, vt si quid syncerum de fonte Platonico flueret, inter vmbrosa & spinosa dumeta potius in possessionem paucissimorum hominũ duceretur, quàm per aperta manans irruẽtibus passim pecoribus nullo modo posset liquidum purúmque seruari. Quid enim conuenientius pecori est quàm putari animam corpus esse? Contra huiusmodi homines opi-
B nor ego illam vtiliter excogitatam dei veri artem atq; rationem: hoc autem seculo cum iam nullos videmus Philosophos, nisi forte clãculo corporis, quos quidem haud censuerim dignos tam venerabili nomine, reducendi mihi videntur homines, si quos Academicorum peruersorum ingenium à rerum comprehensione terruit, sententia in spem reperiendæ veritatis: ne id quod eradicandis altissimis erroribus pro tempore accommodatum fuit, iam incipiat inserendæ scientiæ impedimento esse. Tantum enim tunc variarum sectarum studia flagrabant, vt nihil metuendum esset, nisi falsi approbatio. Pulsus autem quisque illis argumentis, ab eo quòd se firmum & inconcussum tenere crediderat, tanto constantius atque cautius aliud quærebat, quãto & in moribus maior erat industria, & in natura rerum atq; animorum altissima & implicatissima latere veritas sentiebatur. Tanta porrò nunc fuga laboris & incuria bonarum artium, vt simul atque sonuerit, acutissimis Philosophis esse visum nihil posse comprehendi: dimittant mentes vt in æternum obducant. Non enim audent viuaciores se illis credere, vt sibi appareat quod tanto studio, ingenio, ocio, tam denique multa multi-
C plicíq; doctrina, postremo vita etiam longissima Carneades inuenire non potuit. Si verò etiam aliquantum obnitentes aduersus pigriciam, legerint eosdem libros, quibus quasi ostenditur naturæ humanæ denegata perceptio: tanto tempore indormiscunt, vt nec cœlesti tuba euigilent. Quamobrem cum gratissimum habeam fidele iudicium tuũ de libellis meis, tantumq; in te momenti ponã, vt nec error in tua prudentia, nec in amicicia simulatio cadere possit, illud magis diligentius peto cõsideres, mihiq; rescribas, vtrum approbes quod in extremo tertij libri suspiciosius fortasse quàm certius, vtilius tamen, vt arbitror, quàm incredibilius putaui credendum. Equidem quo modo se habeant illę literę, non tam me delectat vt scribis quòd Academicos vicerim: scribis enim hoc amantius forte quàm verius, quàm quòd mihi abruperim odiosissimum retinaculũ, quo ab philosophiæ vbere desperatione veri quod est animi patibulum refrænabar.

Adhortatur in hac epistola Augustinus Zenobium, vt cœptam inter se disputationẽ semel finiant. Est manca vt præcedentes. *Epistola XII.*

ZENOBIO Augustinus. Bene inter nos cõ D uenit, vt opinor, omnia quæ corporeus sensus attingit, ne puncto quidem temporis eodem modo manere posse, sed labi, effluere & præsens nihil obtinere: id est, vt Latine loquar, nõ esse. Horum itaque perniciosissimum amorẽ, pœnarumq; plenissimum vera & diuina Philosophia monet frænare, atq; sopire: vt se totus animus, etiã dũ hoc corpus agit, in ea quæ semper eiusdem modi sunt, nec peregrino pulchro placẽt, feratur atque æstuet. Quæ cum ita sint, & cum te verum ac simplicem, qualis sine vlla solicitudine amari potest, in semetipsa mens videat, fatemur tamen congressum istum atque cõspectum tuum, cum à nobis corpore discedis, locisq; seiũgeris, quærere nos eaq; dum licet cupere. Quod profecto viciũ, si te bene noui, amas in nobis: & cũ omnia bona optes charissimis & familiarissimis tuis, ab hoc eos sanari metuis. Si autẽ tam potẽti animo es, vt agnoscere hunc laqueum, & eo captos irridere valeas, ne tu magnꝰ atq; alius. Ego quidẽ quàm diu desydero absentẽ, desyderari me volo. Inuigilo tamẽ, quantum queo, & nitor vt nihil amẽ quod abesse à me inuito potest. Quo cũ officio admo- E
neo te interim, qualiscunq; sis, inchoatã tecum disputationẽ perficiendã, si curę nobismetipsis sumus. Nam eã cũ Alipio perfici nequaquã sinerem, etiã si vellet. Non vult autem. Non enim est humanitatis eius nunc mecũ operam dare, vt inquam, multis possemus literis te nobiscum teneamus, nescio qua necessitate fugere tecum. *Locus corruptus.*

Fastius quidam ære alieno obrutus ad Ecclesiam confugerat, cuius creditoribus mutua accepta pecunia Augustinus satisfecit, cum publica collatione per Christi fideles orat Fastio imperturi. *Epistola XIII.*

DOMINIS dilectissimis & desyderãtissimis sanctæ plebi cum ministro, mẽbris Christi Augustinus in domino salutem. Notissima mihi & probatissima deuotio sanctitatis vestræ in domino nostro Iesu Christo fiduciam dedit, vt etiã absens prẹsumerẽ vnde prẹsens gaudere consueui. Qui semper spiritu vobiscum sum, nõ solũ quia gratia domini nostri Iesu Christi tantæ suauitatis flagrare nõ cessat, sed etiam quia meipsum, qui vobis in Euangelio seruio, angustiam pati non permittitis. Cum enim frater noster Fastius debito decem & septem solidorũ ab opinatoribus vrgeretur vt redderet, quod ad præsens F
vnde explicaret se nõ inueniebat, ne corporalem pateretur iniuriam, ad auxiliũ sanctæ ecclesiæ conuolauit: illi etiam exactores cũ proficisci cogerẽtur, & ideo dilationem dare non possent, grauissimus me querelis onerauerunt, ita vt eis illum traderẽ: aut quod sibi deberi ostendebant, vnde acciperent prouiderem. Cumq; obtulissem Fastio vt vestram sanctitatem de necessitatibus eius alloquerer, pudore deterritus ne facerẽ deprecatus est. Ita ego maiore necessitate coarctatus à fratra nostro Oracedomo decem & septem solidos accepi, quos in causam eius continuo dedi, promittente illo quòd ad certum diem cum eis reddendis posset occurrere: & consentiẽte vt si non posset occurrere, sermo de illo fieret ad vestram misericordiam, quam fraternam fratribus exhibere consueuistis. Nunc ergo quoniã absens est, restat vt subueniatis, non illi quem nemo compellat absentem, sed pollicitationi meæ, cuius existimatio nobis semper est præsens. Iam enim dies, ad quem se promiserat occursurũ, transactus est, & ego ei qui solidos suos fidei meæ cõmisit, quid respondeam nõ inuenio, nisi faciã quod me facturũ esse promisi. Sed quo-

G niam non sum de hac re commonitus, vt die pentecostes, quando aderat maior vestra frequẽtia, sermonem inde facerem, peto vt has literas pro lingua mea præsente habere dignemini, admonente vos & exhortante in cordibus vestris deo & domino nostro cui credidistis, qui nunquam discedit à vobis timenobs & honorantibus nomen suum, in quo vobis & oos semper coniuncti sumus, quanuis corpore à vobis profecti esse videamur: qui oobis booorum operum semine messem
Gala.6. vitæ æternæ promittit, dicẽte Apostolo, Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus, operemur booum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Quoniam ergo domesticus fidei est, Christianus fidelis, catholicus frater noster, pro cuius supplenda necessitate vos peto vt faciatis quod dominus imperat, sine tristicia, sine murmuratione, & cum læticia & hilaritate facite. deo enim creditis non homini: quia ille promittit vos nihil eorum quæ misericorditer facitis perdituros, sed in illo die cum vsuris immortalibus recepturos. Et quoniam ipse Apostolus dicit, Hoc autẽ dico
1.Corin.9. qui parce seminat parce & metet. Intelligere debetis tẽ-
H pus esse vt domũ vitæ æternæ, cũ adhuc in ista vita sumus, festinanter & alacriter cõparemus: quia cum finis seculi venerit, non dabitur nisi eis qui fide sibi hoc meruerunt, antequã videre potuissent. Scripsi eis etiã presbyteris, vt si quid minus fuerit post collationẽ sanctitatis vestræ, cõpleant ex eo quod habet Ecclesia, dum tamen vos secundũ quod placet hilariter offeratis: quia siue de vestro siue de Ecclesia detur, omnia dei sunt, & deuotio vestra dulcior erit thesauris Ecclesię: sicut Apo-
Philip.4. stolus dicit, Non quia quæro datũ, sed requiro fructũ: lætificate ergo me, quia de fructibus vestris gaudere cupio. Vos enim estis arbores dei, quas assiduis imbribus & per nostrum ministerium rigare dignatur. Tueatur vos dominus ab omni malo & hic & in futuro seculo, domini dilectissimi & desyderantissimi fratres.

Corrupta & non integra est hæc epistola, vixq; legi ex veteri potuit. Obiurgat verò Paulum quendam Episcopum, qui Ecclesiam leui sua vita grauiter offendebat, vt ad frugem & Episcopo dignam vitam redeat.

Epistola XIIII.

DOMINO synceriter dilectissimo & votis omnibus beatificando fratri & cõsacerdoti Paulo, Augustinus in domino salutem. Iam inex-
I orabilem me nõ vocares, nisi etiam mendacẽ putares. Quid enim aliud de animo meo credis, quãdo mihi talia scribis, nisi me tenere aduersus te manũ discordiæ & odium detestandũ: quasi in re manifesta non caueam, ne aliis prædicans ipse reprobus inueniar? aut ita velim eiicere stipulã de oculo tuo, vt in meo trabẽ
1.Corin.9. nutriam? nõ est quod putas. Ecce iterum dico & testor
Luca 6. deum, si tu tibi ea velles quæ tibi ego volo, iam olim securus in Christo viueres, & in nominis eius gloria totã eius Ecclesiam lætificares. Ecce iam scripsi non tantum te esse fratrem meum, sed etiam collegam meum. Neq; enim fieri potest, vt non sit collega meus quilibet Episcopus Ecclesiæ catholicæ, qualiscunq; sit, nullo Ecclesiastico iudicio damnatus. Sed vt tibi cõmunicẽ nulla causa est, nisi quia tibi adulari non possum. Tibi enim maxime debeo, quia in Christo Iesu per Euangeliũ ego te genui, salubrem mordacitatem charitatis, veraciter obiurgando. Et ita gaudeo multos in ecclesiam catholicã adiuuante domino per te esse collectos, vt nõ debeam plangere plures inde dispergi. Sic enim vulnerasti Ecclesiam Hipponensem, vt nisi te dominus omni- K
bus curis & sarcinis secularibus expeditum, ad veram episcopalem vitam mecum reuocauerit, tale vulnus sanari nõ possit. Cum autem tu magis magisq; implicare te non cesses, vt etiam rebus quibus renunciasti, te post renunciationẽ inserueris, quod nec apud humanas ipsas leges vllo modo defendi potest: & in ea professione viuere dicaris, cui fragilitas Ecclesiæ tuæ sufficere non possit: vt quid quæris communionem meam, cum audire nunquam volueris admonitionem meam? an vt quicquid facis mihi imputẽt homines, quorũ querelas sustinere non possum? Frustra autem suspicaris eos esse obtrectatores tuos, qui tibi semper & in vita priore aduersati sunt. Noo est ita, nec mirũ quod multa te latent. Sed etiam si hoc verũ esset, nihil in tuis moribus inuenire debuerunt, quod recte reprehenderẽt, & vnde Ecclesiam blasphemarent. Adhuc me putas fortasse ideo ista dicere, quia non accepi satisfactiooẽ tuam. Immo propterea dico, ne ipse oon possim satis deo facere de peccatis meis, si hoc tibi tacuero. Noui quia cor habes, sed & tardum, securũ est & acutũ: cor nihil est quando in terra est. Noo est Episcopatus artificiũ transigendæ vitæ fallacis: docebit te quod dico dominus deus, qui L
tibi interclusit omnes vias ad quas illo vti voluisti, vt dirigat, & si intelligas in illam viam propter quam ambulandam tibi sancta sarcina imposita est.

Augustinus Victori Episcopo, concilium Episcoporum iure primatis conuocãti, excusatoria quare ad concilium nõ venturus sit. Rogat vt prius cũ Xantippo Episcopo super iure primatus & cõcily Episcoporum conuocandi placide componat. *Epistola XV.*

DOMINO beatissimo & venerabili patri & coosacerdoti Victorino, Augustinus in domino salutem. Tractoria ad me decimo idus Nouembris venit, iam finito die, & me valde indispositũ inuenit, vt occurrere omnino ooo possem. Veruotamen siue imperitiam meam mouerit, siue iuste motus sim, tuæ sanctitatis & grauitatis est arbitrari. Legi in eadem tractoria etiã ad Mauritanas esse scriptũ, quas prouincias scimus nobis nos habere primates. Quòd si & ex eis ad Numidiam conuocandũ esset cõcilium, oportuit vtique vt aliquoruoı Maurorum Episcoporum, qui illic priores sunt, nomina in tractoria ponerentur. Quod in ista tractoria noo reperiens, multum miratus sum. Deinde ad ipsos Numidas ita per- M
turbato & neglecto ordioe scriptum, vt oomen meum tertio loco inuenerim, qui oouı quàm post multos episcopus factus sum. Quæ res & aliis iniuriosa est satis, & mihi iouidiosa. Præterea venerabilis frater & collega noster Xaotippus Tagonẽsis dicit, quod eum primatus ipse cootingat, & erga plurimos sic habetur, & tales mittit epistolas. Qui etiam error si facilè inter vestram sanctitatem cogooſci & corrigi potest, nõ debuit tamen in tractoria, quam misit venerabilitas tua, nomen eius prætermitti. Quòd si in mediis locis conscriberetur, & nõ in primo poneretur, multum mirarer: quanto magis mirãdum est, quòd nulla tibi eius admemoratio facta est, qui maxime ad conciliũ veoire debuit, vt de ipso primatus ordine, quæ causa omnium Numidarum Episcopis Ecclesiarum primanis ageretur. His de causis etiam venire dubitarem, oe forte falsa esset tractoria, qua tanta peruersitas appareret: quanquã & angustia tẽporis & aliæ graues necessitates me multipliciter impedirẽt. Vnde peto beatitudinẽ tuã, vt

mihi

A mihi ignoscas: & primo instare digneris, vt inter tuam sanctimoniam & senem Xantippum concorditer constet, quis vestrum debeat conuocare concilium: aut certe quod salubrius arbitror, sine cuiusquam præiudicio ambo conuocate collegas vestros: eos maxime, qui vobis Episcopatus ætate vicini sunt, qui facile quis vestrum verum dicat agnoscant: vt inter vos paucos eadem præ cæteris quæstio dirimatur, & errore sublato minores à cæteris cõuocentur: qui nec possunt nec debent, nisi vobis in hac re tanquam prioribus credere, & nunc ignorant cui vestrum potissimum credant. Hanc epistolam signatã misi annulo, qui exprimit faciem hominis attendentis in latus.

Longa & docta est hæc Epistola, tractans de Baptismo paruulorum, contra Pelagium: quem tamen clementer hac Epistola tractat. Hæc per exemplaris vetustatem difficulter legi potuit, propter quod in aliquibus locis obscura est.

Epistola XVI.

CHARISSIMO filio Marcellino Augustinus Episcopus seruus Christi seruorũq; Christi in domino Salutẽ. De quæstionibus quas mihi
B proposueras, vt ad te aliquid scriberẽ, aduersus eos qui dicunt, Adam etiã si non peccasset fuisse moriturũ, nec ex eius peccato quicquã ad eius posteros propagando transisse: maxime propter baptismũ paruulorum, quem more piissimo atque materno vniuersa frequẽtat ecclesia: & quod in hac vita fuerint futuriq; sint filij hominum, nullum habẽtes omnino peccatum, iam duos prolixos absoluerã libros. Quibus mihi visus sum non quidem omnibus omnium occurrisse in hac causa motibus animorũ: quod vel à me vel ã quoquã vtrum fieri possit, ignoro, immò fieri non posse non dubito: sed tamen egisse aliquid, quo de his rebus à maioribus traditæ fidei defensores, cõtra nouitates eorum qui aliter sentiunt non inermes vsquequaq; consisterent. Ve-
Pelagius. rum post paucissimos dies legi Pelagij quædam scripta, viri, vt audio, sancti, & non paruo prouectu Christiani, quæ Pauli Apostoli expositiones breuissimas continerent. Atq; ibi cõperi cum ad illum venisset locum, vbi
Roma. 5. dicit Apostolus, Per vnum hominẽ peccatum intrasse mundum, & per peccatũ mortem, atq; ita in omnes homines pertransisse: quandam eorum argumentationem
C qui negant paruulos peccatum originale gestare, quam fateor in illis tam longis voluminibus meis non refelli: quia in mentem mihi omnino nõ venerat, quenquam posse talia cogitare vel dicere. Quapropter quoniã illi operi, quod iam certo fine concluseram, nihil addere volui, & ipsam eisdẽ verbis quibus eam legi, & quid mihi contra videatur huic epistolæ inferendũ putaui. Sic ergo illa argumẽtatio posita est. Hi autẽ, inquit, qui cõtra traducẽ peccati sunt, ita illam impugnare nituntur. Si Adæ, inquiunt, peccatum etiam non peccãtibus nocuit: ergo & Christi iusticia etiam non credẽtibus prodest: quia similiter, immò & magis dicit, per vnum saluari, quàm per vnum ante perierunt. Huic ergo, vt dixi, argumẽto in illis duobus libris, quos ad te scripsi, nihil respondi: neque id mihi prorsus redarguendum proposui. Nũc ergo prius illud attende quẽadmodum cum dicunt, Si Adæ peccatum etiam non peccantibus nocet, ergo & Christi iusticia etiam nõ credẽtibus prodest, absurdissimum vtiq; & falsissimũ indicãt vt Christi iusticia etiam non credentibus prosit. Vnde putant confici nec primi hominis peccatum paruulis non peccãtibus nocere potuisse, sicut & Christi iusticia prodesse nullis non credentibus potest. Dicant itaque Christi iusticia quid baptizatis paruulis prosit. Dicant omnino D
quod volũt. Profecto enim si se Christianos esse meminerunt, aliquid prodesse non ambigunt. Quodlibet igitur prosit, prodesse, sicut etiam ipsi asserunt, nõ credentibus, non potest. Vnde coguntur paruulos baptizatos in credentium numero deputare, & authoritati sanctæ vbiq; ecclesiæ cõsentire, quæ fidelium nomine eos censet indignos quibus iusticia Christi etiam secundũ istos prodesse non nisi credentibus posset. Sicut ergo eorum per quos renascuntur iusticiæ spiritus responsione sua traiicit in eos fidem, quã voluntate propria nõdum habere potuerunt: sic eorum per quos nascuntur caro peccati traiicit in eos noxiam, quam nondum vita propria contraxerunt: & sicut eos vitæ spiritus in Christo regenerat fideles, sic eos corpus mortis in Adam generauerat peccatores. Illa enim carnalis generatio est, hæc spiritalis. Illa facit filios carnis, hæc filios spiritus. Illa filios mortis, hæc filios resurrectionis. Illa filios seculi, hæc filios dei. Illa filios iræ, hæc filios misericordiæ. Ac per hoc illa peccato originali obligatos, ista omnis peccati vinculo liberatos. Postremò ad id quod intellectu perspicacissimo assequi non valemus, authoritate diuina E
consentire cogamur, bene quod ipsi nos admonent, iusticiam Christi nisi credentibus prodesse non posse, & prodesse aliquid paruulis cõfitentur. Vnde, vt diximus, necesse est eos baptizatos in credentiũ numero sine vlla tergiuersatione cõstituant. Consequenter igitur si nõ baptizentur, inter eos qui nõ credunt erunt. Ac per hoc *1. Ioan. 5.*
nec vitam habebunt, sed ira dei manet super eos: quo- *Ioan. 3.*
niam qui non credit filio, nõ habebit vitam, sed ira dei manet super eum: & iudicati sunt, quoniam qui nõ cre- *Mar. 16.*
dit iam iudicatus est: & cõdemnabuntur, quoniam qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui autẽ non crediderit, condemnabitur. Iam nunc videant isti qua iusticia tentent vel conentur asserere, non ad vitã æternam sed ad iram dei pertinere, & diuinitus iudicari atque damnari homines, qui sine peccato sunt: si quẽadmodum proprium, ita nullum in eis est etiam originale peccatũ. Iam cæteris quæ Pelagius insinuat eos dicere, qui cõtra originale peccatum disputant, in illis duobus prolixi mei operis libris satis, quantum arbitror, dilucideq; respõdi. Quod etsi quibusdã vel parum vel obscurum videbitur, dent veniam, & componãt cum eis qui F
fortasse illud non quia parum est, sed quia nimiũ reprehendunt. Et qui ea quæ pro natura quæstionũ dilucide dicta existimo, adhuc non intelligunt, nõ mihi calumnientur pro negligẽtia, vel pro meæ facultatis indigentia, sed deum potius pro accipienda intelligẽtia deprecentur. Veruntamen nos nõ negligẽter oportet aduertere, istum, sicut eum qui nouerunt loquuntur, prædicãdum virum, hanc argumentationẽ contra peccati propaginem non ex propria intulisse persona: sed quid illi dicant qui eam non approbãt, intimasse. Nec solũ hoc quod modo proposui, eiq; respõdi, verum etiam cætera quibus me in illis libris iam respondisse recolui. Nam cum dixisset, si Adæ, inquiunt, peccatum etiam nõ peccantibus nocuit, ergo & Christi iusticia etiam non credentibus prodest: quod in iis quæ respõdi, cernis quàm non solum nõ expugnent quod dicimus, sed etiam nos admoneant quid dicamus: secutus adiunxit, Deinde aiunt, Si baptismus mundat antiquum illud delictum: qui de duobus baptizatis nati fuerint, debẽt hoc carere peccato. Non enim potuerunt ad posteros trãsmittere, quod ipsi minime habuerunt. Illud quoque addunt, inquit, quia si anima non est ex traduce, sed sola caro, ipsa

tantum

G tantum habet traducē peccati, & ipsa sola pœnam me-
retur: iniustum esse dicentes, vt hodie nata anima, non
ex massa Adæ, tam antiquum peccatū portet alienum.
Dicunt etiam, inquit, nulla ratione cōcedi, vt deus, qui
Excusat propria peccata remittit, imputet aliena. Vides ne, obse-
Pelagium. cro, quemadmodū hoc totum Pelagius non ex sua sed
ex aliorum persona indiderit scriptis suis, vsqueadeo
sciens hanc nesciō quam, esse nouitatem, quæ cōtra an-
tiquam Ecclesiæ insitā opinionem sonare nūc cœperit,
vt eam ipse confiteri, aut verecundatus, aut veritus fue-
rit. Et forte hoc ipse nō sentit, quod sine peccato nasca-
tur homo, cui fatetur necessariū esse baptismum, in quo
fit remissio peccatorū, quod sine peccato damnetur ho
mo, quem necesse est non baptizatum in non credenti-
bus deputari: quia vtiq; scriptura Euāgelica fallere non
Mar. 16. potest, in qua apertissime legitur. Qui non crediderit
condēnabitur. Postremò quòd sine peccato imago dei
non admittatur ad regnum dei, quoniā nisi quis rena-
tus fuerit ex aqua & spiritu, nō potest introire in regnū
dei: atq; ita vel in æternam mortem sine peccato præci-
pitetur, vel quod est absurdius, extra regnū dei habeat
H vitam æternam: cum dominus prædicens quod suis in
Matth. 25. fine dicturus sit, Venite benedicti patris mei, percipite
regnum quod vobis paratum est ab initio mūdi: mani-
festauerit etiam quid sit ipsum regnū quod dicebat, ita
concludens, Sic ibunt illi in ambustionē æternam, iusti
autem in vitam æternam. Hæc igitur & alia quæ istum
sequuntur errorem, nimium peruersa & Christianæ re-
pugnantia veritati, credo quod vir ille tā egregie Chri-
stianus omnino nō sentiat. Sed fieri potest, vt etiā isto-
rum argumētis, qui contra peccati traducem sentiunt,
adhuc fortasse ita moueatur, vt audire vel nosse quid
cōtra eos dicatur expectet. Et ideo quid illi dicant, qui
contra peccati traducem sentiunt, nec tacere voluit, vt
quæstio discutiēda insinuaretur: & à persona sua remo-
uit, ne hoc etiam ipse sentire iudicaretur. Ego autē etsi
refellere istorum argumenta non valeam, video tamen
inhærēdū esse iis quæ in scripturis sunt apertissima, vt
ex iis reuelentur obscura: aut si mens nondū est idonea,
quæ possit vel demōstrata cernere, vel abstrusa inuesti-
gare, sine vlla hæsitatione credantur. Quid autem aper-
tius tot tantisq; testimoniis diuinorū eloquiorū, quibus
dilucidissime apparet, nec præter Christi societatē ad
I vitam salutemq; æternam posse quenquam hominum
peruenire, nec diuino iudicio iniuste aliquē posse dam-
nari: hoc est, ab illa vita & salute separari? Vnde fit con-
sequēs, vt quoniā nihil agitur aliud quādo paruuli bap-
tizātur, nisi vt incorporētur Ecclesię, id est, Christi cor-
pori membrisq; socientur, manifestū sit eos ad damna-
tionem, nisi eis consultum fuerit, pertinere. Non autem
damnari possent, si peccatum vtiq; non haberent. Hoc,
quia illa ætas nullum in vita propria cōtrahere potuit,
restat intelligere, vel si hoc nōdum possumus, saltē cre-
dere, trahere paruulos originale peccatum. Ac per hoc
si ambigui aliquid habent verba Apostolica, quibus di-
Roma. 5. cit, Per vnum hominem peccatum intrauit in mūdum,
& per peccatū mors, & ita in omnes homines pertrāsiit:
possuntq; ad aliam duci transferriq; sentētiam, nūquid
Ioan. 3. & illud ambiguum est, Nisi quis renatus fuerit ex aqua
Luca. 1. & spiritu, non potest intrare in regnum dei? Nūquid &
illud, Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum fa-
Matth. 9. ciet populū suum à peccatis eorum? Nunquid etiam il-
Mar. 2. lud, Quia non est opus sanis medicus, sed ægrotātibus,
hoc est, quia non est necessarius eis qui nō habent pec-
Ioan. 6. catum, sed eis qui saluādi sunt à peccato? Nūquid etiam
illud. Quia nisi manducauerint homines carnem eius, K
hoc est, participes facti fuerint corporis eius, non habe-
bunt vitam? His atq; huiusmodi aliis quæ nūc prætereo
testimoniis, diuina luce clarissimis, diuina authoritate
certissimis, nōnne veritas sine vlla ambiguitate procla-
mat, non solum in regnum dei nō baptizatos paruulos
intrare non posse, sed nec vitam æternam posse habere
præter Christi corpus, cui vt incorporentur sacramen-
to baptismatis imbuuntur? Nōnne veritas sine vlla du-
bitatione testatur, nō ob aliud eos ad Iesum, hoc est, ad
Saluatorem, & ad medicum Christum piis gestantium
manibus ferri, nisi vt per medicinam sacramentorū eius
possint à peccati peste sanari? Quid ergo cunctamur
Apostoli verba, de quibus forte dubitamus, etiā ipsa sic
intelligere, vt iis cōgruant testimoniis de quibus dubi-
tare non possumus? Quanquam toto ipso loco, vbi per
vnius peccatū multorum condemnationē, & per vnius
iusticiam multorum iustificationē Apostolus loquitur, *Roma. 5.*
nihil mihi videtur ambigui, nisi quod ait, Adā formam
futuri. Hoc enim reuera non solum huic sententiæ cō-
uenit, qua intelligitur futuros eius posteros ex eadē for-
ma cum peccato esse generatos: sed etiam in alios & a- L
lios intellectus possunt hæc verba deduci. Nam & nos
inde aliud aliquādo diximus, & aliud fortasse dicemus
quod tamen huic intellectui non sit aduersum, & ipse
Pelagius non vno modo id exposuit. Cætera vero quæ
ibi dicuntur, si diligenter aduertantur atq; tractētur, si-
cut in primo illorum duorum libro vtcunque conatus
sum, etiam si subobscurum pariunt rerum ipsarum ne-
cessitate sermonem, non tamē poterunt alium sensum
habere, nisi per quem factum est, vt antiquitus Ecclesia
retineret fideles paruulos originalis peccati remissionē
per Christi baptismum consequutos. Vnde non imme-
rito beatus Cyprianus ostendit, quàm hoc ab initio cre
ditum & intellectum seruet ecclesia. Qui cum paruulos
à materno vtero recentissimos iam idoneos ad perci-
piendum Christi baptismum assereret, quoniam con-
sultus fuerat, vtrum hoc ante octauum diem fieri debe-
ret: quantum potuit conatus est, eos demonstrare perfe-
ctos: ne quasi pro numero dierū, quia octauo antea cir- M
cuncidebantur infantes, eos adhuc perficiendos existi-
maret. Sed cum magnum eis defensionis patrocinium
præstitisset, ab originali tamen peccato eos immunes
non esse cōfessus est. Quia si hoc negaret, baptismi cau-
sam, propter quem percipiendum eos defendebat, aufer
ret. Potes ipsam epistolam memorati martyris de bap-
tizandis paruulis legere si volueris. Neque enim potest
deesse Carthagini. Verum in hac etiam nostra, quan-
tum præsenti quæstioni satis visum est, pauca inde trās-
ferenda arbitratus sum. Quæ prudenter attende. Quan-
tum vero, inquit, ad causam infantium pertinet, quos
dixisti intra secundum vel tertium diem quo nati sunt
constitutos, baptizari non oportere: & consyderādam
esse legem circuncisionis antiquę, atque intra octauum
diem eum qui natus est, baptizandū & sanctificandum
non putare: longe aliud concilio sancto visum est. In
hoc enim quod tu putabas esse faciendum, nemo con-
sensit, sed vniuersi potius iudicauimus nulli hominum
nato misericordiam dei, & gratiam denegādam. Nam
cum dominus in Euangelio suo dicat, Filius hominis *Ioan. 10.*
nō venit animas hominum perdere, sed saluare: quan-
tum in nobis est, si fieri potuerit, nulla anima perden-
da est. Aduertis ne quid dicat, quemadmodum sentiat,
non tantum carni, sed animæ quoq; infantis exitiabile
esse atque mortiferū, sine illo salutari sacramento exire

A de hac vita? vnde si iam nihil aliud diceret, intelligere
nostrum fuit, sine peccato animam perire nõ posse. Sed
vide paulopost defendens innocentiam paruulorum,
quid tamen de illis apertissime fateatur. Cæterum si ho
mines, inquit, impedire aliquid ad consecutionem gra
tiæ posset, magis adultos & prouectos & maiores natu
possent impedire peccata grauiora? Porrò autẽ si etiam
grauissimis delictoribus, & in deum multum ante pec-
cantibus, cum postea crediderint remissio peccatorum
datur, à baptismo atq; gratia nemo prohibetur: quanto
magis prohiberi non debet infans, qui recens natus ni-
hil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter na-
tus contagium mortis antiquæ prima natiuitate cõtra-
xit? Qui ad remissionem peccatorum accipiẽdum, hoc
ipso facilius accedit, quòd illi remittuntur nõ propria,
sed aliena peccata. Vides quanta fiducia ex antiqua &
indubitata fidei regula vir tãtus ista loquitur, quia hæc
documenta certissima ideo protulit, vt illud quod erat
incertum, vnde consuluerat ille cui rescribit, & vnde
† aliàs, cõstitutum esse. concilij decretum consensisse † commemorat, vt scili-
cet etiam ante octauum diem, ex quo die natus esset in-
B fans, eũ si afferretur baptizare nemo dubitaret: per hæc
firmamenta probaretur? Neque enim hoc tunc quasi
nouum, aut quasi aliqua cuiusquam cõtradictione pul-
satum, cõcilio statuebatur seu firmabatur, quòd obstri-
cti originali peccato tenerentur infantes. Sed cum illic
alia consultatio versaretur, & disceptaretur propter le-
gem carnalis circũcisionis, vtrum eos & ante octauum
diem baptizari oporteret: ideo ei qui hoc negabat ne-
mo consensit: quia iam non consulendum, nec discep-
tandum, sed firmum certumq; habebatur, animam salu-
ti æternæ perituram, si hanc vitam sine illius sacramen-
ti consecutione finiret: & quamuis ab vtero recentissi-
mi paruuli solo reatu essent peccati originalis obstricti,
quare illis etsi multo facilior quòd alienorũ, sed tamen
esset necessaria remissio peccatorum. His certis illa in-
certa de octàuo die quæstio dissoluta est, atque in con-
cilio iudicatum, homini nato ne inæternũ pereat, om-
ni die debere succurri: cum etiam de ipsa carnali circũ-
cisione ratio redderetur quod vmbra esset futuri, non
quòd intelligeremus etiam baptismum octauo die, ex
quo natus est homo, dari oportere: sed nos in Christi
resurrectione spiritaliter circuncidi, qui tertio quidem
C post diem passionis, in diebus hebdomadarum, quibus
tempora prouoluuntur, octauo hoc est, post sabbatum
primo die à mortuis resurrexit. Et nũc nescio cuius no-
uæ disputationis audacia quidam nobis facere conan-
tur incertum, quod maiores nostri ad dissoluenda quę-
dam, quæ nonnullis videbantur incerta, tanquam cer-
tissimum proferebant. Quando enim primitus hoc di-
sputari cœperit nescio: illud tamen scio, quòd etiã san-
ctus Hieronymus, qui hodiéque in literis ecclesiasticis
tam excellentis doctrinæ fama ac labore versatur, ad
quasdam soluendas in suis libris quæstiones etiam hoc
certissimum adhibet sine vlla disceptatione documen-
tum. Nam in eo, quod in Ionam Prophetam scripsit,
cum ad eum venisset locum vbi cõmemorantur etiam
paruuli ieiunio castigati: maior inquit ætas incipit, vsq;
ad minorem peruenit. Nullus enim absq; peccato, nec
si vnius quidem diei fuerit vita eius, & innumerabiles
anni vitæ illius. Si enim stellæ mundę non sunt in con-
spectu dei, quanto magis vermis & putredo, & ij qui
peccato offendentis Adam tenentur obnoxij? Hunc do
ctissimum virum, si facile interrogare possemus, quàm
multos vtriusque linguæ diuinarum scripturarum tra-
ctatores, Christianarumq; disputationũ scriptores com D
memoraret, qui non aliud ex quo Christi est Ecclesia
constituta senserunt, non aliud à maioribus acceperũt,
non aliud posteris tradiderũt? Ego quidẽ quamuis lon-
gè pauciora legerim, non memini me aliud audisse à
Christianis, qui vtrunq; accipiunt testamentum, nõ so-
lum in Ecclesia catholica, verumetiam in qualibet hæ-
resi vel schismate constitutis: non memini me aliud le-
gisse apud eos quos de his rebus aliquid scribẽtes lege-
re potui, qui scripturas canonicas sequerentur, vel sequi
se crederent, credive voluissent. Vnde nobis hoc nego-
cium repẽte emerserit nescio. Nam ante paruum tem-
pus à quibusdam transitorie colloquẽtibus, cursim mi-
hi aures perstrictæ sunt, cum illic apud Carthaginem
essemus, non ideo paruulos baptizari, vt remissionem
accipiant peccatorum, sed vt sanctificentur in Christo.
Qua nouitate permotus, & quia opportunum non fuit,
vt contra aliquid dicerem, & non tales homines erant
de quorũ essem authoritate solicitus, facile hoc in trãs-
actis atque abolitis habui. Ecce cõtra Ecclesiam studio
flammante defenditur: ecce scribendo etiam memoriæ
commendatur: ecce res in hoc discriminis adducitur, E
vt hinc etiã à fratribus consulamur: ecce contra dispu-
tare atque scribere cogimur. Ante paucos annos Romę
quidam extitit Iouinianus, qui sanctimonialibus etiam Iouinian⁹.
ætate iam prouectioribus nuptias persuasisse dicatur, nõ
illiciendo, quo earum aliquam ducere vellet vxorem,
sed disputãdo virgines sanctimoniæ dicatas nihil am-
plius fidelibus coniugatis apud deum habere merito-
rum. Nũquam tamen hoc ei cõmentum venit in men-
tem, vt asserere conaretur, sine originali peccato nasci
hominum filios. Et vtique si hoc astrueret, multo pro-
cliuius vellent fœminæ nubere, fœtus mundissimos pa-
rituræ. Huius sanè scripta, nã & scribere ausus est, cum
fratres ad Hieronymum refellenda misissent, non so-
lum in eis nihil tale comperit, verũ etiam ad quædam
eius vana cõfutanda, hoc tanquam certissimum de ho-
minis originali peccato, vnde vtique nec ipsum dubi-
tare credebat, inter multa sua documenta deprompsit.
Id agentis hęc verba sunt, Qui dicunt se, inquit, manere
in Christo, debent sicut ille ambulauit & ipsi ambulare.
Eligat aduersarius è duobus quod vult, optionẽ ei da-
mus. Manet in Christo, an non manet? Si manet, ita er-
go ambulet vt Christus. Si autem temerarium est simi- F
litudinẽ virtutũ domini polliceri, non manet in Chri-
sto: quia non ingreditur vt Christus. Ille peccatum non Esa.53.
fecit, neque inuẽtus est dolus in ore eius: qui cum male-
diceretur nõ maledixit, & tanquam agnus coram ton- Ioan.14.
dente sic non aperuit os suum: ad quem venit princeps
mundi istius, & inuenit in eo nihil: qui cum peccatum
non fecisset, pro nobis peccatũ eum fecit deus. Nos au- Iacobi.3.
tem iuxta epistolam Iacobi, multa peccamus omnes, &
nemo mundus à peccatis, nec si vnius quidem diei fue-
rit vita eius. Quis enim gloriabitur castũ se habere cor,
aut quis confidet mũdum se esse à peccatis? Tenemurq;
rei in similitudinẽ pręuaricationis Adam. Vnde & Da-
uid dicit: Ecce in iniquitatibus cõceptus sum, & in deli- Psal.50.
ctis concepit me mater mea. Hæc nõ ideo cõmemora-
ui, quòd disputatorum quorumlibet sentẽtiis tanquam
canonica authoritate nitamur, sed appareat ab initio
vsque præsens ad tempus, quo ista nouitas orta est, hoc
de originali peccato apud Ecclesiæ fidẽ tanta constan-
tia custoditũ, vt ab eis, qui dominica tractarent eloquia
magis certissimum proferretur ad alia falsa refutanda,
quàm id tanquam falsum refutari ab aliquo tentaretur.

Cæterum

G Cæterũ in sanctis canonicis libris viget huius sententiæ
Roma.5. clarissima & plenissima authoritas. Clamat Apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum, & per peccatũ mors: & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Vnde nec illud liquide dici potest, quod peccatũ Adæ etiam non peccãtibus nocuit: cũ scriptura dicit: In quo omnes peccauerunt. Nec sic dicũtur ista aliena peccata, tanquã omnino ad paruulos non pertineant. Siquidẽ in Adã omnes tunc peccauerunt, quãdo in eius natura illa vi insita qua hos gignere poterat, adhuc omnes ille vnus fuerunt. Sed dicuntur aliena: quia nondũ ipsi agebant vitas proprias, sed quicquid erat in futura propagine, vita vnius hominis continebat. Nulla, inquiunt, ratione conceditur, vt deus qui ꝓpria peccata remittit, imputet aliena. Remittit, sed spiritu regeneratis, non carne generatis. Imputat vero, non iam aliena sed propria: Aliena quippe erant, quãdo ij qui propagata ea portarent, nondũ erãt. Nũc vero carnali generatione iam eorum sunt, quibus nõdum spiritali regeneratione dimissa sunt. Sed si baptismus, inquiunt, mundat antiquum illud delictum: qui
H de duobus baptizatis nati fuerint, debẽt hoc carere peccato. Nõ enim potuerunt ad posteros trãsmittere, quod ipsi minime habuerũt. Ecce vnde plerunq; conualescit error, cum homines idonei sunt iis rebus interrogãdis, quibus intelligendis nõ sunt idonei. Cui enim auditori, vel quibus explicẽ verbis, quo modo mortalia viciosa primordia nõ obsint eis, qui aliis primordiis immortalibus inchoati sunt, & tamẽ obsint eis quos idem ipsi quibus iam non obsunt, ex istẽ viciosis primordiis generauerint? Quo modo id intelligat homo, cuius tardiusculam mentem impedit etiam suę sententię præiudicium & peruicaciæ grauissimæ vinculum? Veruntamẽ si aduersus eos mihi esset causa ista suscepta, qui omnino paruulos baptizari prohiberẽt, aut superfluo baptizari contenderent, dicentes eos ex fidelibus natos, parentum meritũm necessario consequi: tũc deberem ad hanc opinionem cõuincẽdam laboriosius fortassis & operosius excitari. Tũc si mihi apud obtusos & contentiosos, propter rerũ naturæ obscuritatem, difficultas refellendi falsa & persuadendi vera resisteret, ad hæc forte quæ in vsu atque in promptu essent exempla cõfugerem, vicissimq; interrogarem, vt quia eos moneret quo
I modo peccatum, quod mundatur per baptismum, maneat in eis quos genuerint baptizati: ipsi explicarẽt quo modo præputium, quod per circuncisionem aufertur, maneat in eis quos genuerint circũcisi: quo modo etiã palea, quæ opere humano tanta diligẽtia separatur, maneat in fructu qui de purgato tritico nascitur. His & talibus forsitan vtcunq; conarer exemplis persuadere hominibus, qui mũdationis sacramẽta superfluo filiis mũdatorum crederẽt adhiberi, quàm recto concilio baptizatorum filij baptizentur: quamq; fieri possit vt homini habenti vtrunq; semen, & mortis in carne, & immortalitatis in spiritu, nõ obsit regenerato per spiritum, quod obest eius filio generato per carnẽ: sitq; in isto remissione mũdatũ, quod sit etiã in illo simili remissione, velut circuncisione, velut trituratione, ac ventilatione mundandũ. Nũc vero quoniã quidem cum eis agimus qui confitentur baptizatorũ filios baptizandos, quanto melius sic agimus vt dicamus, vos qui asseritis de hominibus à peccati labe mũdatis, sine peccato nasci filios debuisse: cur non attenditis eo modo vobis posse dici, de Christianis parẽtibus Christianos nasci filios debuisse? Cur igitur eos Christianos fieri debere cẽsetis? Nũquid in eorum parentibus corpus Christianũ nõ erat, quibus K dictum est, Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? An forte corpus quidẽ Christianũ ex Christia- 1.Cor.6.
nis parẽtibus natum est, sed nõ Christianã animã accepit? Hoc vero multo est mirabilius. Nãq; vtrumlibet de anima sentiatis, quia profecto eum Apostolo non eam creditis, antequã nasceretur aliquid egisse boni aut mali: aut de traduce attracta est, & similiter vt corpus de Christianis Christianum, sic anima etiã Christiana esse debuit, aut à Christo creata, vel in Christiano corpore, vel propter Christianũ corpus, Christiana debuit creari, seu mitti. Nisi forte dicetis Christianos homines Christianum corpus gignere potuisse, & ipsum Christi animam Christianã nõ potuisse procreare. Cedite itaq; veritati, & videte, sicut fieri potuit, quod & vos fatemini, vt de Christianis non Christianus, de membris Christi non mẽbrum Christi: atque vt occurramus etiã omnibus, qui licet falso quocunq; religionis nomine detinẽtur, de cõsecratis non cõsecratus, ita etiã fieri vt de mũdatis nõ mũdatus nascatur. Quid respõdebitis quare de Christianis nõ Christianus nascatur, nisi quia nõ facit generatio sed regeneratio Christianos? Hãc igitur vo- L
bis reddite rationem: quia similiter à peccatis nemo nascendo, sed omnes renascẽdo mundãtur. Ac per hoc de hominibus ideo mundatis quoniam renatis, homo qui nascitur renascitur, vt etiã ipse mundetur. Potuerunt enim parẽtes ad posteros trãsmittere quod ipsi minime habuerunt, nõ solũ sicut frumẽta paleam, & præpucium circuncisus, sed etiã, quod & vos dicitis, fideles infidelitatẽ in posteros traiiciunt, quod iam nõ est illorum per spiritum regeneratorũ, sed quo in carne generati sunt mortalis seminis vicium. Nã vtique quos paruulos per sacramentum fidelium fideles faciendos esse indicatis, infideles natos ex parentibus fidelibus non negatis. At enim si anima nõ est ex traduce, sed sola caro, ipsa tantum habet traducem peccati, & ipsa sola pœnam meretur. Hoc enim sentiunt iniustum esse, dicentes, vt hodie nata anima nõ ex massa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum. Attende obsecro rem: quemadmodum vir circunspectus Pelagius. Nam ex eius libro hæc quæ modo posui verba transcripsi, sensit quàm in difficili Difficilis
de anima quæstione versetur. Nõ enim ait, quia anima de anima
non est ex traduce: sed, si anima non est ex traduce: re- quæstio.
ctissime faciẽs de re tam obscura, de qua nulla in scrip- M
turis sanctis certa & aperta testimonia inuenire possumus, cunctanter loqui potius quàm fidẽter. Quapropter ego quoq; huic propositioni nõ præcipiti assertione respondeo. Si anima non est ex traduce: ergo quæ ista iusticia est, vt recẽs creata & ab omni delicto prorsus immunis, ab omni contagione peccati penitus libera, passiones carnis diuersosq; cruciatus, & quod est horribilius, etiã dæmonũ incursus in paruulis sustinere cogatur? Neq; enim aliquid horum caro sic patitur, vt nõ ibi anima potius quę viuit ac sentit pœnas luat: hoc enim si iustũ ostẽditur, sic etiã ostẽdi potest, qua iusticia in carne quoq; peccati subeat originale peccatũ, baptismatis sacramẽto & gratiæ miseratione mundandũ. Si autẽ illud ostendi nõ potest, neq; hoc posse arbitror. Aut ergo vtrũq; occultũ feramus, & nos homines esse meminerimus: aut aliàs aliud de anima opus si necesse videbitur, cautela sobria disputando moliamur. Nunc tantum illud quod ait Apostolus, Per vnum hominẽ peccatum Roma.5.
intrauit in mundum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertrãsiit, in quo omnes peccauerũt: sic accipiamus, ne tot tantisq; apertissimis diuinarũ scripturarum

A rarum testimoniis, quibus docemur præter Christi societatē, quæ in illo & cum illo fit cum sacramentis eius imbuimur, & eius membris incorporamur, vitam salutemq; æternam adipisci neminē posse: ninis insipienter atque infœliciter repugnare iudicemur. Neq; enim alio
Roma.5. sensu dictum est ad Romanos, Per vnum hominē peccatum intrauit mundum, & per peccatū mors, atque ita in omnes homines pertrāsit: quàm illo quo dictum est,
1. Corin.15. ad Corinthios, Per hominem mors, & per hominē resurrectio mortuorū. Sicut enim in Adā omnes moriūtur, sic & in Christo omnes viuificabūtur. Nemo quippe ambigit, hoc ibi de corpore mortis dictum, quoniā de resurrectione corporis magna Apostoli intentione quæstio versabatur: & ideo videtur ibi de peccato tacuisse, quia nō erat quæstio de iusticia. Hic autē ad Romanos vtrunque posuit, & vtrūque diutißime cōmendauit, peccatum in Adam, iusticiam in Christo: & mortem in Adam vitam in Christo. Quæ omnia verba sermonis Apostolici, quantū potui satisq; visum est, in primo, vt iā dixi, illorum duorū libro perscrutatus aperui. Quanquā etiam ibi ad Corinthios locum ipsum de resurrectione diu tractatum sic in fine concluserit, vt nos
B dubitare nō fineret mortē quoque corporis merito accidisse peccati. Cum enim dixisset, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatē: cum autē corruptibile hoc indutum fuerit incorruptionē, & mortale hoc immortalitatem, tūc fiet sermo, inquit, qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors cōtentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Deinde subiecit, Aculeus autē mortis est peccatum, virtus vero peccati lex. Quia ergo sicut Apostoli apertißima verba declarant, eo absorbetur mors in victoria, quo corruptibile & mortale hoc induet incorruptionē & immortalitatem: id est, quo viuificabit deus & mortalia corpora nostra propter inhabitantē spiritū eius in nobis: manifestum est & huius mortis corporis, quæ resurrectioni carnis cōtraria est, aculeum fuisse peccatum. Aculeum autē, quo mors facta est, nō quē mors fecit. Peccato enim morimur, nō morte peccamus. Sic itaq; dictum est, aculeus mortis: quo modo, lignum vitæ: Nō quòd hominis vita faceret, sed quo vita hominis fieret. Et quo modo lignum sciētiæ per quod sciētia fieret hominis, nō quod per suam scientiā faceret homo.
C Sic ergo & aculeus mortis, quo mors facta est, nō quem mors facit. Sic enim dicimus, & poculum mortis, quo aliquis mortuus sit vel mori poßit, non quòd moriens mortuúsve cōfecerit. Acule⁹ itaq; mortis peccatum est. Peccati punctu mortificatum est genus humanū. Quid adhuc quærimus cuius mortis, vtrum animæ, an corporis: vtrum primæ, qua nō omnes morimur: an secundæ, qua tunc impij morientur? Nulla causa est exagitandi
1. Cor.15. quæstionem, nullus tergiuersandi locus. Apostoli verba quibus id agebat, interrogata respōdent. Cum mortale hoc, inquit, induerit immortalitatē, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria: vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatū, virtus vero peccati lex. De resurrectione corporis agebat, qua absorbebitur mors in victoria, cum mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc ipsi morti insultabitur, quæ in victoria resurrectione corporis absorbebitur: tunc ei dicetur: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors acule⁹ tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur: hāc enim absorbebit victoriosa immortalitas, cum mortale hoc immortalitatem induetur. Morti, inquā, corporis hoc dicetur, vbi est victoria tua, qua omnes sic visceras vt etiam dei filius tecum cōfligeret, teq;
D nō vitando sed suscipiēdo superaret? vicisti in morientibus: victa es in resurgentibus. Victoria tua qua absorbueras corpora morientium, tēporalis fuit: victoria nostra qua in corporibus absorpta es resurgētium, æterna cōstabit. Vbi est aculeus tuus: hoc est, peccatū, quo puncti & venenati sumus, vt etiā in corporib⁹ nostris fieres, & ea tam longo tēpore poßideres. Aculeus autem mortis est peccatum, virtus vero peccati lex. Peccauimus in vno omnes, vt moreremur in vno omnes: accepimus legem, nō vt emendatione fioremus peccatū, sed vt trāsgreßione augeremus. Lex enim subintrauit vt abunda- Roma.6.
ret peccatum. Et cōclusit scriptura omnia sub peccato. Sed deo gratias qui dedit nobis victoriā per dominum nostrum Iesum Christum, vt vbi abundauit delictum, superabundaret gratia: atque vt promißio ex fide Iesu Christi daretur credētibus, & vinceremus mortem per immortalē resurrectionē, & aculeum ei⁹ peccatum per gratuitam iustificationem. Nemo itaque de hac re fallatur & fallat. Omnes adimit atq; aufert iste sanctæ scripturę sensus manifestus ambages. Quēadmodum ab origine trahitur mors in corpore mortis huius, sic ab origine tractum est peccatum in hac carne peccati. Prop-
E ter quod sanādum & propagine attractum: & voluntate auctum, atque ad ipsam carnē resuscitandā medicus venit in similitudine carnis peccati: qui nō est opus sanis sed ægrotantibus: nec venit vocare iustos sed peccatores. Proinde quod ait Apostolus, cum fideles mone- 1.Cor.6.
ret vt se ab infidelibus cōiugibus nō disiungerent. Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in fratre: alioquin filij vestri immūdi essent, nunc autē sancti sunt. Aut sic est accipiēdum, quemadmodum & nos alibi, & Pelagius cum eandē ad Corinthios epistolā tractaret exposuit, quòd exēpla iam præcesserāt, & virorum quos vxores, & fœminarū quas mariti lucrifecerant Christo, & paruulorum ad quos faciendos Christianos voluntas Christiana etiam vnius parentis euicerat: aut si, quod magis verba Apostoli videntur sonare & quodam modo cogere, aliqua illic intelligenda est sanctificatio, qua sanctificabantur vir vel mulier infidelis in cōiuge fideli: & qoa sancti nascebātur filij fidelium, siue quia in mēstruo cruore mulieris à cōcubitu cōtinebat, quicunque vir vel fœmina id in lege didicerat. Nam hoc Ezechiel inter illa præcepta po-
F nit, quæ nō figurate accipiēda sunt, siue pter aliā quālibet quæ ibi aperte proposita non est, ex ipsa neceßitudine cōiugiorum atque filiorum sanctitatis asperginē. Illud tamen sine dubitatione tenendum est, quęcunque illa sanctificatio sit, nō valere ad Christianos faciēdos, atque ad dimittēda peccata, nisi Christiani & Ecclesiastici institutione sacramenti efficiantur fideles. Nā nec coniuges infideles, quālibet sanctis & iustis coniugibus hæreant, ab iniquitate mundātur, quę à regno dei separatos in damnationē venire compellit: nec paruuli, de quibuslibet sanctis iustisq; procreati, originalis peccati reatu absoluuntur, nisi in Christo fuerint baptizati. Pro quibus tanto impēsius loqui debemus, quāto pro se ipsi minus poßunt. Id enim agit ista disputatio, cōtra cuius nouitatē antiqua veritate nitendum est, vt infantes omnino superfluo baptizari videātur. Sed aperte hoc non dicitur, ne tā firma salubriter Ecclesiæ consuetudo violatores suos ferre non poßit. Sed si pupillis opem ferre præcipiamur, quāto magis pro istis laborare debemus, qui destitutiores & miseriores pupillis etiam sub parētibus remanebūt, si eis Christi gratia denegabitur, quam

G per se ipsi flagitare nō possunt? Illud autē quod dicunt,
sine vllo peccato aliquos homines iam ratione vtentes
in hoc seculo vixisse vel viuere: optādum est vt fiat, co-
nandum est vt fiat, supplicandum est vt fiat, non tamen
quasi factum fuerit confidēdum. Hoc enim optantibus
& conantibus & digna supplicatione deprecantibus,
quicquid remanserit peccatorū per hoc quotidie solui-
Matth.6. tur, quod veraciter in oratione dicimus. Dimitte nobis
debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus no-
stris. Quam orationē quisquis cuilibet homini sancto
& dei voluntatē scienti atque faciēti, præter vnum san-
ctum sanctorum, dicit in hac vita necessariam nō fuis-
se, multū errat, nec potest omnino illi ipsi placere quem
laudat. Si autē seipsum talē putat, ipse se decipit, & veri-
1.Ioan.1. tas in eo nō est: nō ob aliud nisi quia falsum putat. No-
uit ergo ille medicus qui non est opus sanis sed ægro-
tantibus, quemadmodum nos curādo perficiat in æter-
nam salutem: qui & ipsam mortem quāuis peccati me-
rito inflicta sit, non aufert in hoc seculo eis quibus pec-
cata dimittit, vt etiam cum eius timore superādo susci-
piant pro fidei synceritate certamen: & in quibusdā e-
H tiam iustos suos, quoniam adhuc extolli possunt, nō ad-
Psal.142. iuuat ad perficiendā iusticiam: vt dum non iustificatur
in cōspectu eius omnis viuens, actionē gratiarum sem-
per indulgētiæ ipsius debeamus: & sic ab illa prima cau-
sa omnium viciorum, hoc est, à tumore superbię sancta
humilitate sanemur. Hāc epistolā dum disputatio mea
breuem parturit, liber prolixius est natus: vtinā tam per-
fectus, quàm tandem aliquando finitus.

Nebridius Augustino quæstionem proponit vnde nocturna imagines & somnia dormientibus subrepant. Debebat hæc præponi Epistolæ CXV. quæ huius est responsoria.

Epistola XVII.

AVGVSTINO Nebridius. Festinanti mihi
ad rem peruenire, nullum procemium, nullum
placet exordiū. Quid fit mi Augustine, vel qui
modus est ille, quo vtūtur superiores potesta-
tes, quas cœlestes intelligi volo, cū eis placet nobis dor-
mientibus aliqua somnia demonstrare? Qui inquā mo-
dus est, id est, quo modo id faciūt, qua arte, quibus ima-
ginibus, quibusq; instrumentis aut medicamentis, ani-
mūmve nostrum per cogitationes suas impellūt, vt nos
I etiam ea cogitando imaginemur. An ipsa in suo corpo-
re vel in sua phántasia facta nobis offerunt & ostēdunt.
Sed si in suo corpore ea faciunt, sequitur vt & nos alios
oculos corporeos intrinsecus habeamus cū dormimus,
quibus illa videmus quæ illi in suo corpore formaue-
runt. Si vero ad istas res non corpore adiuuantur suo,
sed in phantastico suo ista disponunt, atque ita phanta-
stica nostra cōtingunt, vt fit visum, quod est somnium,
cur quæso te, nō ego phantastico meo tuum phantasti-
cum ea somnia generare cōpello, quæ mihi primo meo
ipse formaui? Certe & mihi est phantasia, & quod volo
potens fingere, cum omnino nullū tibi facio somnium,
sed ipsum corpus nostrum video in nobis somnia ge-
nerare. Nam cum semel habuerit per affectum quo ani-
mæ copulatur, cogit nos idipsum miris modis per phā-
tasiam simulare. Sæpe dormientes cum sitimus, bibere
somniamus, & esurientes quasi comedētes videmur, &
multa talia, quæ quasi commercio quodam à corpore
in animam phantastice transferuntur. Hæc pro sui ob-
scuritate, pro nostraq; imperitia ne mireris si minus e-
leganter minúsque subtiliter explicata sunt: tu id facere
quantum poteris laborabis.

Epistola hæc, præter pauca quæ in initio sunt, tota inserta est epistolæ numero CXV. cuius initium, Quanquam mei animi cognitor sis. K

Epistola XVIII.

NEBRIDIO Augustinus. Recentissimis li-
teris tuis respōdere malui, nō quòd contemp-
serim præcedētia quæsita tua, minúsve me de-
lectauerint, sed quòd in respondendo maiora
quàm opinaris molior. Quanquā enim longiorē quàm
longissima est epistolā tibi mittēdam esse præscripseris,
non tamen tantum habemus ocij, quātum existimas, &
quàm semper optasse nos nosti & optamus. Ne quæras
cur ita sit. Illa enim facilius quibus impedior, quàm cur
impediar exposuerim. Scribis cur ego & tu cum simus
singuli eadem multa faciamus, sol autē non idem faciat
quod cætera sydera. Cuius rei causam conarer. Nam si
eadem nos agimus, multa & ille cum cæteris agit. Si nō
ille, nec nos. Ambulo & ambulas, moueor & mouētur:
Vigilo & vigilas, Lucet & lucent: Disputo & disputas,
circuit & circumeunt: tametsi actus animi nullo modo
est iis, quæ videmus comparādus. Si autem animum, ita
vt æquum est, animo cōferas, magis idem vel cogitare,
vel cōtemplari, vel si quid aliud cōmodius dicitur, si vl-
lus eis inest animus, sydera quàm homines cōsyderāda L
sunt. Cæterum in corporum motibus, si vt soles diligē-
ter attendas, nihil omnino à duobus idem fieri potest.
An tu cum deambulamus simul, satis idem nos agere
existimas? absit à prudentia tua. Septemtrioni nāque vi-
cinior nostrum qui deambulat, aut alterum pari motu
antecedat, aut tardius ingrediatur necesse est: neutrum
tamē sentiri potest. Sed tu, nisi fallor, quid intelligamus
non quid sentiamus expectas. Quòd si ab axe in Meri-
diem tendamus, coniuncti nobis atq; inhærentes quan-
tum valemus, innitamurq; marmori leui & æquali, vel
etiam ebori, tamen nō potest esse amborum idem mo-
tus, quàm venæ pulsus, quàm forma, quàm facies. Re-
moue nos & pone Glauciam prolē, nihil egeris. Quippe
his etiam simillimis geminis tanta est necessitas, vt pro-
prie moueantur, quanta fuit ne singuli nascerētur. At e-
nim hoc, inquies, rationi tantum: quòd autem sol ab a-
stris differt, sensibus etiā clarum atque manifestum est.
Si magnitudinē me cogis aspicere, nosti de interuallis
quàm multa dicantur, & ad quantum incertum perspi-
cuitas ista reuocetur. Sed vt concedam ita esse vt appa-
ret, sic enim & credo, cuius tamen & sensum fefellit illa M
proceritas, ne septem pedum lōgioris quàm quæ sex lō-
gissimis. Qui te credo nimium quæsisse hominē æqua-
lem, Et cum minime reperisses, vsque in eius formā no-
stram epistolam tendere voluisse. Quare cum in terris
quoq; aliquid tale existat, nihil de cœlo puto esse mirā-
dum. Si autem te mouet quod præter solem nullius sy-
deris lumen implet diem: quis quęso te, hominibus tan-
tus apparuit quātus ille homo quem deus suscepit, lon-
ge aliter quàm cæteros sanctos atque sapientes. Quem si
cum alijs hominibus cōferas maiori distātia continen-
tur, quàm collatione solis cætera sydera. Quam sanè si-
militudinē diligenter intuere. Fieri enim potest mente,
qua excellis, vt quādam quæstionem de homine Chri-
sto à te propositam transeuntes dissoluerimus. Itē quæ-
ris vtrum summa illa veritas & summa sapiētia & for-
ma rerum per quem facta sunt omnia, quem filium dei
vnicum sacra nostra profitentur, generaliter hominis,
an etiam vniuscuiusque nostrum rationem contineat.
Magna quæstio. Sed mihi videtur, quod ad hominē fa-
ciendum attinet, hominis quidem tantum, non meam
vel tuam ibi esse rationem: quod autē ad orbem tempo
ris, varias hominum rationes in illa synceritate viuere.
Verum

A Verum hoc cum obſcuriſsimum ſit, qua ſimilitudine illuſtrari poſsit, ignoro: niſi forte ad artes illas quę inſunt animo noſtro confugiendũ eſt. Nam in diſciplina metiendi vna eſt anguli ratio, vna quadrati. Itaque quoties demonſtrare angulum volo, non niſi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam ſcriberem, niſi quatuor ſimul angulorum rationẽ intuerer: Ita quilibet homo vna ratione, qua homo intelligitur, factus eſt. At vt populus fiat quamuis & ipſa vna ratio, non tamen hominis ratio ſed hominum. Si igitur pars huius vniuerſi eſt Nebridius, ſicut eſt: & omne vniuerſum partibus conſit, non potuit vniuerſi conditor deus rationẽ partium non habere. Quamobrẽ quòd plurimorum hominum ibi ratio eſt, non ad ipſum hominem pertinet, quanquã miris rurſum modis ad vnũ omnia redigantur. Sed tu id cõmodius cogitabis: his contentus ſis interim peto, quanquam iam exceſſerim veniam.

Auguſtinus Nebridio de animæ corpore. In fine quæſtiones tales ad ſe nihil pertinentes rogat vt dimittant.

Epiſtola XIX.

NEBRIDIO Auguſtinus. Vſitata tibi ſcribere non libet, noua non licet. Alterum enim
B video tibi non cõuenire, alterum nõ mihi vacare. Nam ex quo abiit abs te, nulla mihi opportunitas, nullum ocium datum eſt, ea quæ inter nos quærere ſolemus, agitãdi atque verſandi. Sunt quidem hyemales nimis longæ noctes, nec à me totæ dormiuntur, ſed ſe obiiciunt magis cogitãda cum ocium eſt, quę definiẽdo ſunt ocio neceſſaria. Quid ergo faciam, mutus ne apud te an tacitus ſim? Neutrum vis, neutrum volo. Quare age atque accipe quod de me excudere potuit vltimum noctis, quandiu exequebatur, quo hæc epiſtola ſcripta eſt. Neceſſe eſt te meminiſſe quod crebro inter nos ſermone iactatum eſt, noſq; iactauit anhelantes, atque æſtuãtes de animæ ſcilicet velut perpetuo quodam corpore, vel quaſi corpore, quod nonnullis etiam dici vehiculum recordaris. Quam rem certe, ſiquidem loco mouetur, non eſſe intelligibilem clarum eſt. Quicquid intelligibile non eſt, intelligi non poteſt. At quod intellectum fugit, ſi ſaltem ſenſum refugit, ęſtimare inde aliquid veriſimile nõ vſquequaque denegatur. Quod vero neque intelligi neque ſentiri poteſt, temerariã nimis
C atque nugatoriam gignit opinionem: & hoc de quo agimus tale eſt, ſi tamen eſt. Cur ergo quæſo te nõ nobis ad hanc quæſtiunculam indicimus ferias, & nos totos imprecato deo in ſummam ſerenitatem naturæ ſummę viuentis attollimus? Hic forſitan dicas, quanquam corporea percipi nequeãt, multa nos tamen ad corpus pertinentia intelligibiliter poſſe percipere: vt eſt quod nouimus eſſe corpus. Quis enim neget, aut quis hoc ius ſimile potius quàm verũ eſſe fateatur. Ita cum ipſum corpus veriſimile ſit, eſſe tamẽ in natura tale quiddam veriſsimum eſt. Ergo corpus ſenſibile, eſſe autem corpus intelligibile iudicatur. Non enim poſſet aliter percipi. Ita neſcio quid illud de quo ad locum tranſeat putatur, quanquam etiam ſi non ſenſibus noſtris tamen quibuſdam longè vegetioribus ſenſibile ſit, vtrum tamen ſit intelligibiliter cognoſci poteſt: Hoc ſi dices, veniat in D
mentem illud, quod intelligere appellamus, duobus modis in nobis fieri: aut ipſa per ſe mente atque ratione intrinſecus, vt cum intelligimus eſſe ipſum intellectum: aut admonitione à ſenſibus, vt id quod iam dictum eſt, cum intelligimus eſſe corpus. In quibus duobus generibus illud primum per nos, id eſt, de deo quod apud nos eſt deum conſulendo: hoc autem ſecundum de eo quod à corpore ſenſuque nũciatur, nihilominus deum conſulendo intelligimus. Quæ ſi vera ſunt, nemo de illo corpore vtrum ſit intelligere poteſt, niſi cui ſenſus quicquam de illo nunciarit. In quo animantium numero, ſi vllus eſt, nos quoniam non eſſe perſpicimus, illud etiam perfectum puto, quod dicere cœperam, non ad nos iſtam pertinere quæſtionem. Hæc etiam atque etiam cogites velim, & quod cogitando genueris, vt nouerim cures.

Auguſtinus Felici de pupilla quadam eccleſiæ tutela commiſſa. Imperfecta epiſtola. *Epiſtola* XX.

DOMINO dilectiſsimo meritoq; honorabili & præferendo fratri Felici Auguſtinus in domino ſalutẽ. Nouit optime religio tua, quã E
curam tuendis cum omnibus hominibus, tum maxime pupillis eccleſia vel Epiſcopi debeãt. Vnde receptis literis tuis, & exemplo literarum viri ſpectabilis fratris noſtri, nec potui nec debui paſsim puellã cuiquã committere, præſertim quia eam eccleſiæ commendauit, domine dilectiſsime meritoq; honorabilis & præferende frater. Proinde aduentum eius expecto, vt ſi quid fieri oporteat eius præſentia deliberem, & faciam quod dominus faciendum eſſe inſpirauerit &c.

Epiſtola hæc mutila eſt ad Peregrinum. Excuſat autem breuitatem epiſtolæ ad Maximum datæ quæ incipit, Cum à ſancto fratre. *Epiſtola* XXI.

DOMINO beatiſsimo & venerabiliter chariſſimo fratri & coëpiſcopo Peregrino, Alipius & Auguſtinus in domino ſalutem. Ad honorabilem fratrem noſtrum Maximum literas dedimus, credentes eum gratanter eas ſumpturum: vtrum tamen aliquid profecerimus, proxima occaſione quam reperire potueris dignare reſcribere. Sciat ſanè (*Quæ eſt numero LXVI. epiſtola.*) prolixas epiſtolas ad familiariſsimos noſtros, nõ ſolum laicos verum etiam Epiſcopos, ſic quo modo iſta ſcripta F
eſt ad eos nos ſcribere non ſolere, vt & cito ſcribantur, & certa teneantur† commodius cum leguntur, ne forte iſtum morem noſtrum neſciens factam ſibi arbitretur iniuriam. (*†al. charta teneatur.*)

Tomi ſecundi, qui complectitur epiſtolas Diui Auguſtini, & nonnullas aliorum ad ipſum,

FINIS.

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t v x y z
A.

Omnes ſunt quaterniones, præter duos vltimos quinterniones.

FINIS.